

1535

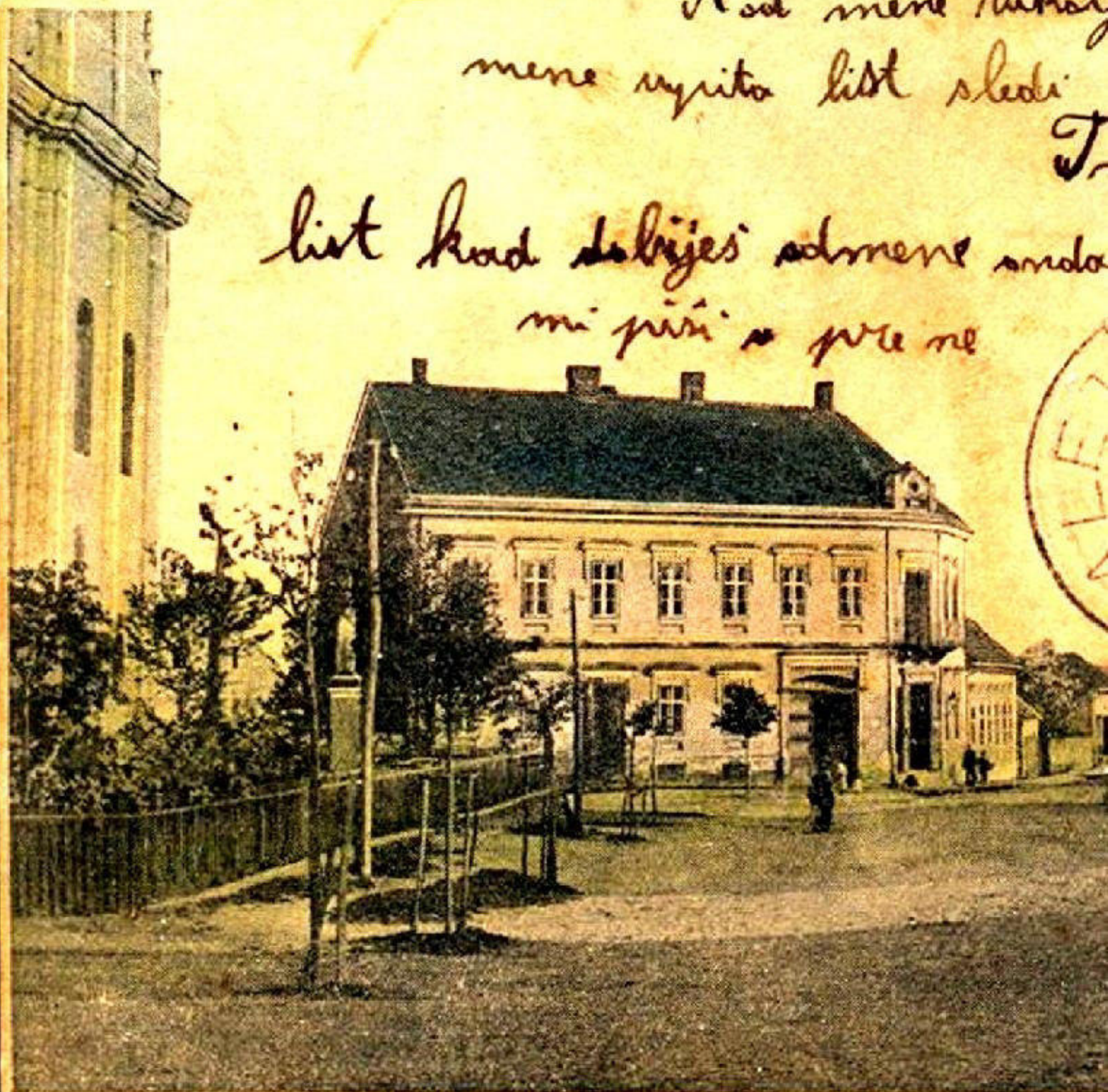
Gua Mattar de
vo iure alieno.

Anno Dñi Mille
no in festo S. Francisci
pria Regio Mattar
jestas ad intercep
Epi Ecclie Jagrab
oppido Bakwa,
pancz, Bepostow
Zeljanecz, Rythomecz,
tholomya, Goricza,
Frednysa, Swodyn
dem Hrowpowa,
kowcz, Zelnica,
Capella, Banchu
Bryxthowecz,
mane garalowa

1535
Anno
Dñi
Mille
no
in
fest
S. Fr
anci
sc
i
Reg
io
Ma
ttar
jesta
s
ad
inter
cep
Epi
Eccl
ie
Jag
rab
opp
ido
Ba
kwa
pan
cz
Be
pos
tow
Zel
jan
ecz
Ry
tho
me
cz
tho
lo
my
a
Go
ric
za
Fre
dn
ysa
Sw
ody
n
dem
Hro
wp
owa
kow
cz
Zel
nic
za
Cap
ella
Ban
chu
Bry
xth
owe
cz
mane
gar
alowa

Ast mēne rukal
mēne uzīta list šedi

list krad delijes admeve ando
mi pūti a pūti ne

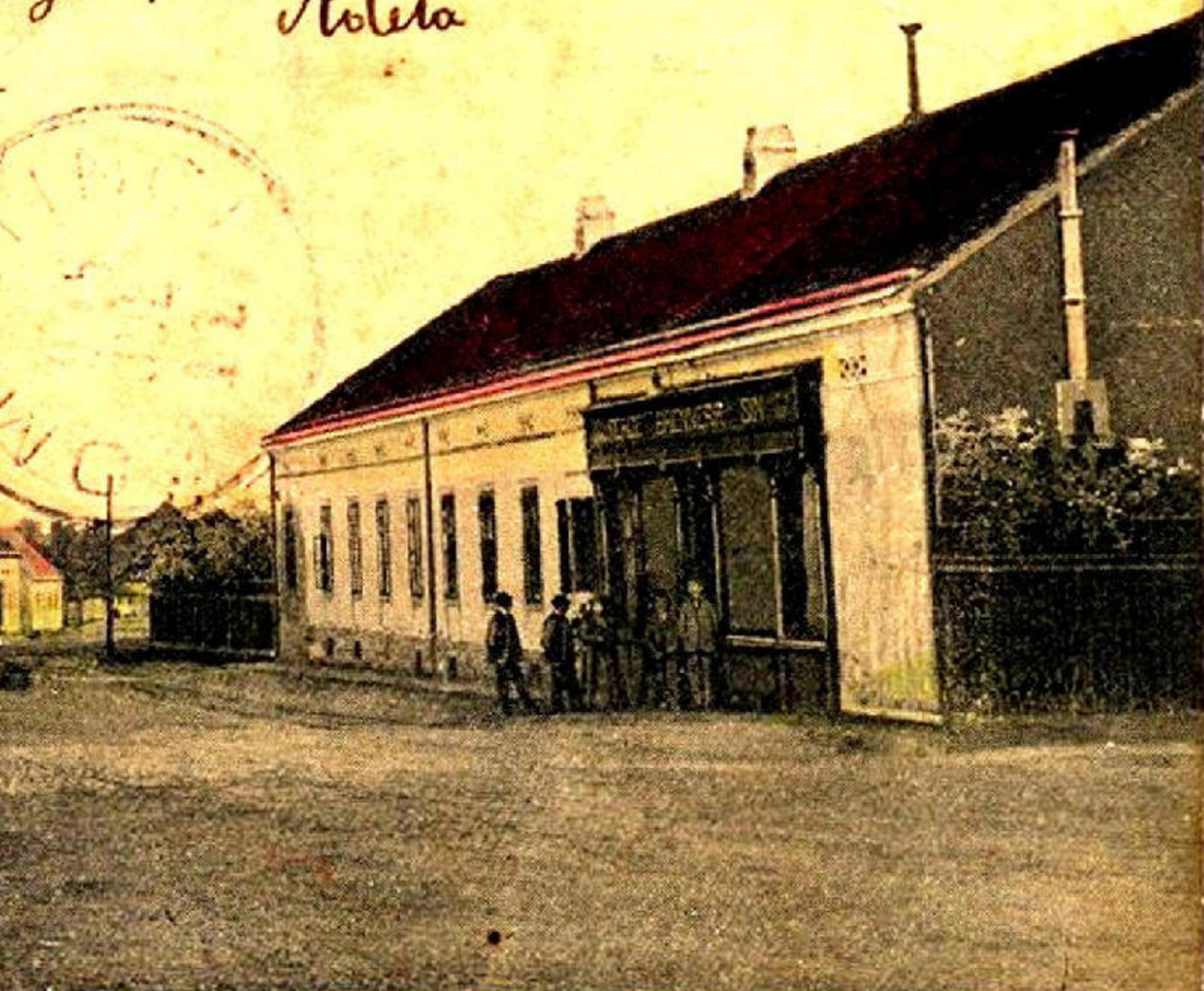
Pitomača.

Glavni trg.

2a mēne brinīte, nīsto pīsatīcīte
Gretno stī

gila a. podruan mima thogod ka

vaja kei Aolela

Druga mama!

goh u Pitomacu. xobava sam nemoz se
list danas mima podruan od vaju

R. N^o

Sectio n° 55.

Sectio n^o

Sectio n° 56.

Sectio

Sectio n° 57.

Sectio n° 57.

Sectio n° 58.

Sectio n° 59.

L. Pillomacha

L. Kladare

Naslovnica: dokument od 4. listopada 1535. godine - prvi pisani spomen *Pitomače* (*Pitomci* - *Pythomezy*) - detalj. Original u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. *Donationum regnorum saecularum*, tom. I, knj. 8 (HDA, fond br. 3, Prava kralj. Hrv. Dalm. i Slav. - *Transumpta documentorum iura Croatica tangentium*). Foto: Hrvatski državni arhiv u Zagrebu 12/2014. ©.

Stranice 2 i 3: razglednica *Pitomače* iz 1905. (Tekst sa razglednice: "*Draga mama! Sretno stigoh u Pitomaču zdrava sam nemoj se za mene briniti, ništa pisat čuti list danas primi pozdrav od sviju A od mene rukoljub i pozdrav svima tkogod za mene upita list sliedi Tvoja kći Adela. list kad dobiješ odmene onda mi piši a prie ne.*"). Razglednica je iz poznate serije razglednica "5000" ili "5" (1904. - 1905. god.). Poslana je 12. srpnja 1905. Prikazana je veduta *Pitomače* - prostor ispred današnje crkve. U pozadini historicistička zgrada obitelji *Đurđević* (poznata kao *Izica*), a desno trgovina i kuća obitelji *Brenner*. Iz privatne zbirke *Igora Perovića, Pitomača*. (26.P)

Na stranici 7 - barokna skulptura svete *Barbare* na glavnom oltaru sv. *Jelene* u *Otrovancu* (sredina 18. st.). Foto: *BMBB*, 2015.

Stranica 4 (lijevo): *Pitomača* (prostor sjeverno, zapadno i istočno od mjesta, sa prekodravljem) na prvom poznatom kartografskom prikazu na kojem se vidi raspored najstarijih ulica. Na njemu su prikazane stara i nova župna crkva. Karta je iz 1780. godine (sign. E. IX. 39) - *Nacrt Podravja od Hlebina do medje županije virovitičke uz oznaku vodogradnja II. Sastavljen 1780*. Foto: Hrvatski državni arhiv u Zagrebu 4/2015. ©.

Branko M. Begović Bego: **PITOMAČA** kroz prošlost 1.
• Prilozi za povijest Pitomače

PITOMAČA kroz prošlost • Prva knjiga

Urednik, grafička priprema i prijelom:

Branko M. Begović Bego

Recenzenti:

*prof. Ivan Zelenbrz (Virovitica),
vlč. Ivica Puškadija (župnik Župe sv. Vida u Pitomači),
prof. dr. sc. Dragutin Feletar (Koprivnica), član suradnik HAZU i
Dubravka Sabolić (viši kustos Gradskog muzeja u Virovitici)*

Suradnici:

*dr. sc. Zorko Marković (Arheološki institut u Zagrebu),
mag. polit. Mladen Vezmarović (Državni arhiv u Bjelovaru),
"Foto Begović" Pitomača, Trg kralja Tomislava 18,
Branko Novosel (Pitomača)*

Izvornik kartografskog prikaza:

TK 25 - DRŽAVNA GEODETSKA UPRAVA REPUBLIKE HRVATSKE (Odobrenje od 19. 3. 2015. Ur. br.: 541-04-02/1-15-3)

Fotografije i druge ilustracije:

Branko M. Begović Bego (u nastavku u potpisima BMBB - ili ako nije drugačije navedeno ili uopće nije navedeno), "Foto Begović" Pitomača, Mato Zeman, Darko Domitrović, Ivan Erhatic, Arheološki muzej u Zagrebu i dr.

Korektura i lektura:

Branko M. Begović Bego i suradnici

Prijevod na engleski jezik i lektura:

Branko M. Begović Bego i suradnici

Naslovnica:

Branko M. Begović Bego

Nakladnik:

*Vlastita - privatna naklada autora,
Otrovanec 60, 33405 Pitomača - Hrvatska (Croatia)
e-mail: ginkgo.begovic@gmail.com, begovic.branko@yahoo.com*

Rukopis je završen u svibnju 2015. godine.

Izvori i literatura:

označeni su rednim brojem unutar tekstova, u zagradi, plavom bojom npr. (29), izvori iz privatnih i drugih zbirki zelenom (29.N), te izvori iz *Priloga* ove knjige crvenom bojom (F).

ISBN 978-953-56963-2-2

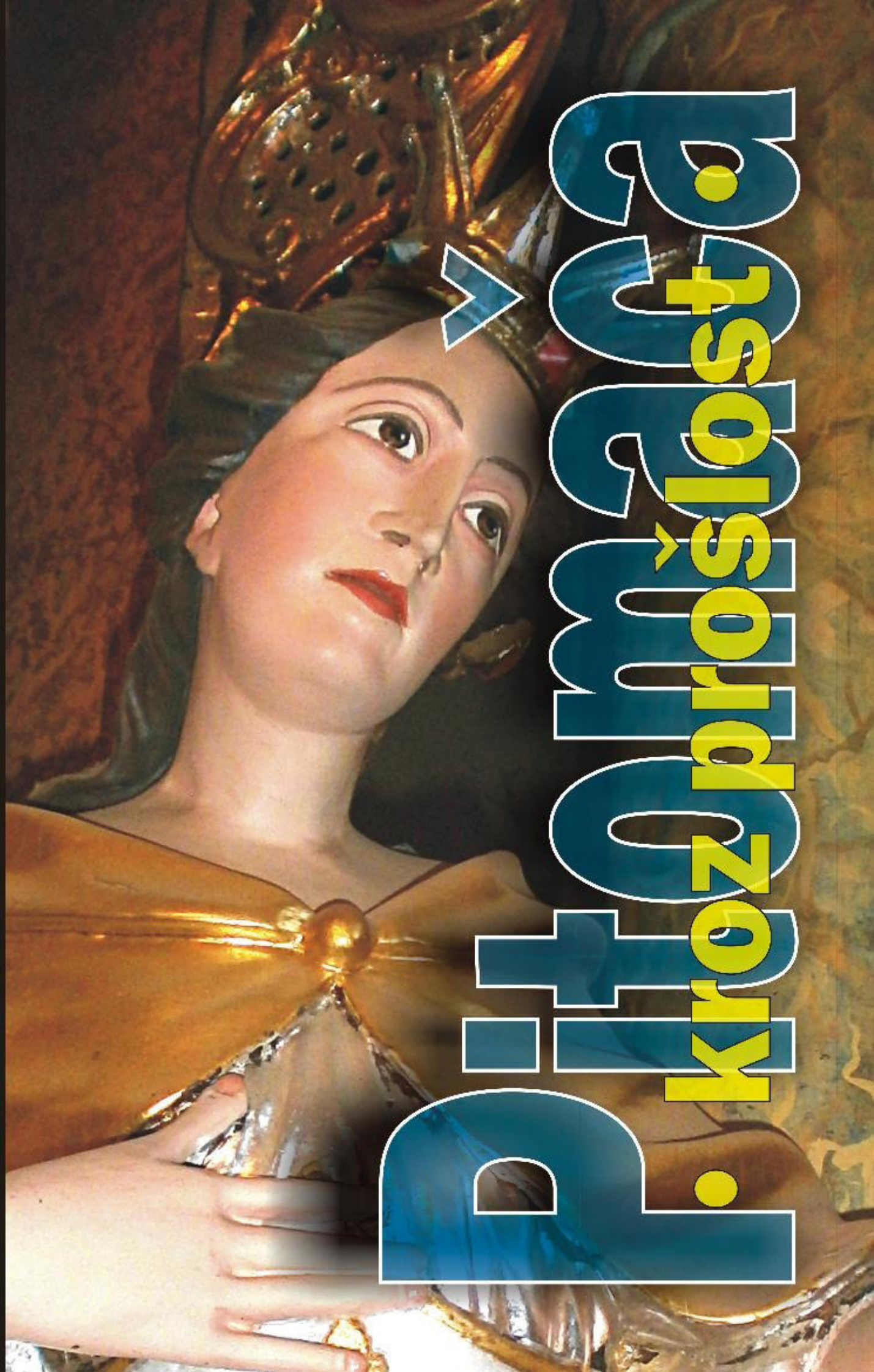
CIP zapis poručio Dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000907546.

Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, kopirati ili koristiti na bilo koji drugi način bez pisanog odobrenja nakladnika. No part of this book may be reproduced, copied or used in any manner whatsoever without the express written permission of the publisher. ©

9 789535 696322

Príloha k časopisu

Ostava (blago) rimskog novca 3. stoljeća, koja je pronađena 1966. godine u vrtu *Slavka Lončarevića* u Dravskoj ulici 165 u Pitomači. Dio blaga je izložen u stalnoj postavi numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu. Foto: Arheološki muzej u Zagrebu, 11/2014. ©

Kazalo

Prva knjiga

Pregled povijesti sa izabranim temama – povodom 480 godina prvog pisanog spomena *Pitomače*

	Stranica
Uvodna riječ	13
Predgovor	15
Iz recenzija	16 (476)
Uvod	19
Arheološki nalazi i lokaliteti na području općine <i>Pitomača</i>	30

1. Pregled povijesti *Pitomače* – izabrane teme

1. U pitomačkoj općini ljudi su obitavali prije 5 - 8 000 godina	43
2. <i>Pitomačka Podravina</i> u doba <i>Rimskog carstva</i>	47
3. Trasa rimske ceste <i>Petovion-Mursa (Ptuj-Osijek)</i> kroz područje općine <i>Pitomača</i> dijelom je očuvana	47
4. Antički arheološki nalazi na području pitomačke općine brojni su	52
5. U vrijeme <i>Rimskog carstva</i> u pitomačkoj <i>Podravini</i> se nalazilo nekoliko naselja	56
6. U srednjem vijeku - do 14. stoljeća	71
7. O ranosrednjovjekovnom groblju <i>Črlena Klisa</i> kod <i>Pitomače</i>	73
8. Crtice iz povijesti srednjovjekovnih naselja i župa na području današnje pitomačke općine – srednjovjekovne crkve i <i>Župe sv. Bartola</i> u <i>Bartolovcu</i> , <i>sv. Valentina</i> u <i>Kopačevcu</i> , <i>sv. Martina</i> u <i>Čresnu</i> i <i>Blažene Djevice Marije</i> u <i>Gradecu</i>	75
9. <i>Pitomača</i> u kasnom srednjem vijeku (u listinama 1535. i 1564.)	87
10. Područje između <i>Đurđevca</i> i <i>Virovitice</i> u doba turske okupacije bilo je gotovo potpuno pusto	88
11. Osnivanje današnje <i>Pitomače</i> - u doba <i>Vojne krajine</i>	95
12. Kako je <i>Pitomača</i> izgledala 1780. - 1782. i kako je <i>Križnica</i> gotovo dvjesto godina bila dio <i>Otrovanca</i> ?	106
13. Barokna drvena kapela <i>svetog Križa</i> u <i>Sedlarici</i> - nestala drvena sakralna barokna arhitektura na pitomačkom području	111
14. Župna crkva <i>sv. Vida</i> u <i>Pitomači</i> – primjer kasnobaroknog sakralnog graditeljstva u <i>Podravini</i> - prilozi za poznavanje povijesti <i>Župe svetog Vida</i> u <i>Pitomači</i>	123
15. Kronološki pregled važnijih događaja i zanimljivosti u <i>Pitomači</i> od 1871. do 1941. godine	135
16. Nešto o elitnim pitomačkim obiteljima druge polovice 19. i prve polovice 20. stoljeća	141
17. Pitomački kraj u doba <i>Drugog svjetskog rata</i> - prva i najgora epizoda u <i>Pitomači</i> dogodila se 1942. godine	151
18. Razdoblje od pola stoljeća nakon <i>Drugog svjetskog rata</i> (1945. - 1991.)	157
19. Crtice iz najnovijeg doba (1991. - 2015.)	169

2. Prilog poznavanju povijesti naselja općine Pitomača

<i>Dinjevac</i>	186
<i>Grabrovnica</i>	190
<i>Kladare</i>	196
<i>Križnica & pitomački zaseoci/konaci</i>	200
<i>Mala Črešnjevica</i>	205
<i>Otrovanec</i>	210
<i>Sedlarica</i>	215
<i>Stari Gradac</i>	219
<i>Starogradački Marof</i>	225
<i>Turnašica</i>	227
<i>Velika Črešnjevica</i>	233

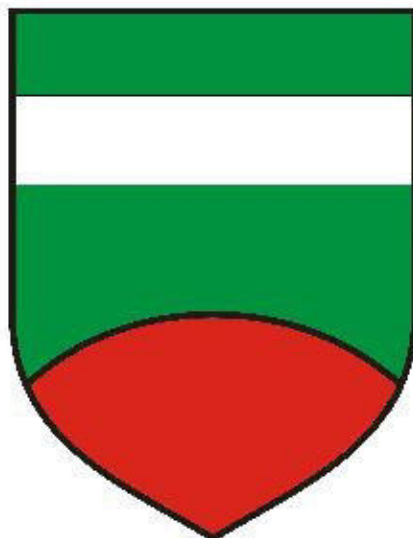
3. Prilozi

A. Table I. - XXI. (Arheološki nalazi sa područja općine <i>Pitomača</i>)	243
B. Izbor iz župnih spomenica: 1. <i>Župe sv. Vida u Pitomači</i> (1891. - 1973.), 2. <i>Župe sv. Petra apostola u Starom Gracu</i> (1924.) i 3. <i>Župe Presvetog Trojstva u Turnašici</i> (1821. - 1936.)	266
C. Izbor dokumenata i prikaza iz povijesti <i>Pitomače</i> i okolnih mjesta	331
D. Prilozi za povijest lovstva <i>Pitomače</i>	353
E. Iz povijest bankarstva <i>Pitomače</i> (<i>Prva obrtna štedno-kreditna zadruga Pitomača</i>)	363
F. Iz registara obrtnika, inokosnih i društvenih tvrtki <i>Pitomače</i> i okolnih naselja (1876. - 1978.)	395
G. Izbor razglednica i veduta <i>Pitomače</i> od 1900. do 2004. godine	417
H. Pregled prezimena <i>Pitomače</i>	437
I. Časopis " <i>Naša crkva</i> ", <i>Pitomača</i> 1971. (reprint verzija)	445

Izvori i literatura	453
Zahvale	468
Pogovor i ključne riječi	469
Summary	471

Pitomača. Gore: pogled od ulice braće Radića, sa tornja župne crkve sv. Vida prema sjeveru, pogled od Gajeve ulice (2007.) i pogled sa tornja župne crkve prema zapadu. Dolje: početak Gajeve ulice - sa tornja župne crkve svetog Vida u Pitomači. Foto: BMBB, 2014.

Grb *Pitomače*: u zelenom polju je srebrna ili bijela greda i u dnu crveni brijež. Zastava je plava sa zlatno obrubljenim grbom u sredini. Ideja je prihvacena 1994., a odobrena 13. srpnja 1995. - simboli su posvećeni na općinski praznik, blagdan sv. *Vida*, 15. lipnja 1995. godine.
 Opis grba: u zelenom crveni brijež koji nadvisuje srebrna/bijela greda. Opis zastave: zastava omjera 1:2 plave boje sa žuto obrubljenim grbom *Općine Pitomača* u sredini. (30, 292 etc.)

Općina Pitomača je 2011. godine pokrenula inicijativu za ponovnim usvajanjem "grba" iz 1985. godine (bez zvijezde), za kojega je idejno rješenje dao *Mirko Lauš*, a likovno ga izveo *Josip Šimić*. Statutom iz 2013. godine potvrđen je izgled grba iz 1995. godine. Dolje lijevo: verzija grba iz 1985. C/B i u boji, koji je, u stvari, bio usvojen (pri tadašnjoj *Mjesnoj zajednici Pitomača*) u studenom 1984. godine. Gore desno: jedan od suvenira *Pitomačkih jubileja* iz 1985. sa starim grbom (privjesak).

Uvodna riječ

Poštovani čitatelji, mještani općine *Pitomača*, kao i svi Vi, koji ste bili samo jednom ili pak više puta u *Pitomači*, ili u nju namjeravate doći, želimo Vam se ovom prigodom obratiti s nekoliko riječi.

Kao što možete vidjeti iz samog naslova ove knjige, *Pitomača* je staro podravsko i hrvatsko mjesto. Njezini su stanovnici, kao i stanovnici pripadajućih mjesta općine, uvijek preživjeli i preživljavali razne i brojne nedaće, koje su ih snalazile tijekom prošlosti. Ponekada su u nekim segmentima svoje povijesti morali počinjati čak i od samog početka. Međutim, uvijek su sve to prebrodili i ponovo stali na svoje noge, nadasve, čak su činili mjesto i cijeli ova prostor boljim, jačim i stabilnijim u gotovo svim pogledima. Jer, jednostavno je, od pamtivijeka, ovaj narod takav. Ako ga nešto ne uništi, tada ga isto to ojača. O svemu tomu možete se uvjeriti i u ovoj knjizi.

Područje općine *Pitomača* ima burnu, dugu i zanimljivu povijest. Uvijek je sudjelovalo u povijesnim zbivanjima, koja su se odnosila i na šire prostore u kojim god društveno-političkim sustavima se nalazilo. Stoga prostor *Pitomače* i njezine općine zauzima značajno mjesto u povijesti, kako starijoj, tako i novijoj *Republike Hrvatske*, pa i ovog dijela *Europe*, kojoj od uvijek pripada. Stoga smo odlučili obraditi povijest *Pitomače* i pitomačke *Podravine* na nešto drugačiji način, ali tako da se (unutar nekoliko nastavaka, pa i u obliku zbornika - ako će biti potrebno), u digitalnom ili tiskanom obliku, što detaljnije i zanimljivije to učini. Nije nam cilj ponavljati podatke i teme koje su poznate, već obraditi i prezentirati što više novih informacija, događaja i podataka, kako bi se stekao što vjerodostojniji, jasniji i popularniji prikaz povijesti ovoga podravskoga kraja.

Vjerujemo da će ova knjiga (kao i sve druge planirane u ovoj seriji), biti poticaj istraživačima povijesti, kulturnim, društvenim i drugim djelatnicima, gospodarstvenicima, zaljubljenicima u prošlost i ovaj pitomi podravski kraj, pa i putnicima namjernicima, da se bolje informiraju o *Pitomači* i njezinoj općini i da razigraju maštu, te ovdje pronađu neki svoj interes, ma kojoj sferi on pripadao.

Slika *Zima u Pitomači* (ulje na platnu, 1956.), jedna je od nekoliko veduta *Pitomače*, koje je 1950-ih godina naslikao Dragutin Ančić. Veduta *Pitomače*: pogled prema crkvi od početka *Gajeve ulice*. Lijevo se vidi nekadašnji most preko kanala/potoka *Šušulića (Vira)*, a kanal kroz *Gajevu ulicu*, koji danas više ne postoji i ulijevao se u njega, bio je toliko dubok, da su preko njega bile izrađene stepenice. Dragutin Ančić (1906., *Biograd* - 1986., *Zrenjanin*), slikar i pedagog. 1950-ih godina živio je i radio (u osnovnoj školi) u *Pitomači*. Bio je učenik *Vladimira Becića*, a u vrijeme boravka u *Pitomači* radio je s podravskim naivcima, gdje je otkrio i afirmirao *Ivana Lackovića - Croatu*. Ova slika se nalazi u obiteljskoj zbirci *Ivana Šošarića* iz *Pitomače*. (19, 112)

Predgovor

Prirodna bogatstva, ljepota prirode, marljiv narod, kao i još mnogo drugih epiteta, karakteristike su upravo područja općine, koje se središte nalazi u *Pitomači*. Prostor u srcu ravne i plodne *Podravine*, između rijeke *Drave* i *Bilogore*, od uvijek je bio povoljan za naseljavanje. Stoga nije nimalo čudno, što *Pitomaču* i okolne prostore čovjek obitava već gotovo deset tisuća godina. Povijest ovoga kraja vrlo je bogata, stoga imamo sačuvano mnogo raznih arheoloških nalaza, pisanih podataka, umjetničkih djela i drugoga iz raznih povijesnih i kulturnih razdoblja.

Ovom ćemo prilikom pokušati, prema dostatnoj građi, na jednom mjestu napraviti presjek povijesti ovoga kraja, a prema tome i predstaviti veliki dio onoga što se sačuvalo iz bogate prošlosti *Pitomače* i okolnih mjesta, ali sa naglaskom na do sada nepoznate i slabije poznate podatke, no u sastavu opće poznatih činjenica. Na temelju sve te građe i ostataka iz prošlosti pokušat ćemo, na što jasniji i jednostavniji način, prikazati povijesna zbivanja kroz stoljeća i načiniti što jasniju sliku - što se to zbivalo tijekom prošlosti u ovom kraju. Osim mnogo sitnih arheoloških nalaza, ovdje je sačuvano nekoliko vrlo vrijednih nalaza. Posebno iz vremena *Rimskog carstva*. Tu su dvije velike ostave (blago) rimskog novca i nalaz rimske brončane uljanice. Uglavnom su svi nalazi slučajni nalazi, jer na ovom području detaljnijih arheoloških istraživanja gotovo da i nije bilo. Ostali nalazi, kako iz vremena do prije oko 2 000 i više godina, pa tako i iz kasnijih razdoblja, npr. srednjeg vijeka, najčešće su također slučajni i površinski. I samo čekaju prigodu da ih se otkrije i prouči.

Pored svih ovih nalaza o kojima će biti riječi, na području općine *Pitomača* je sačuvano i dosta kulturno-povijesnih spomenika sa inventarom. Najviše iz vremena baroka i kasnijih razdoblja, a važno je spomenuti i nekoliko srednjovjekovnih utvrda, od kojih su tri u gotovo odličnom stanju.

Osim navedenoga, još je mnogo onoga što treba spomenuti ovom prilikom, a nadasve o životu ljudi današnjih naselja ovog područja tijekom protekla oko tri stoljeća, koliko, u kontinuitetu, postoje. Mnogo toga će ovdje biti spomenuto, a mnogo toga i neće, jer je tijekom vremena palo u zaborav ili su materijalni ostaci nestali ili, pak, nemamo u ovoj knjizi dovoljno prostora za to. Pa će biti potrebna još neka knjiga. U svakom slučaju se nadamo, da će i ovaj rad biti dobar prilog i od velike koristi za daljnja istraživanja povijesti ovog dijela *Podravine* i *Hrvatske*, te da će se dobiti bolji uvid u prošlost ovog lijepog, pitomog kraja.

U *Pitomači*, svibnja 2015.
Branko M. Begović Bego

Iz recenzija

"U novije vrijeme, kad općenito jenjava zanimanje za knjigu, u hrvatskoj publicistici učestala su tiskana izdanja u kojima se objavljuju raznovrsni sadržaji iz kulturne povijesti naših pokrajinskih gradova i sela. Pitomača u tome zauzima istaknuto mjesto s nizom knjiga i članaka u zbornicima, časopisima i novinama te na web portalima i blog stranicama, a kao autor osobito se ističe Branko Begović-Bego. Prije 30 godina objavljena je prva njegova knjiga: *Tri stoljeća Pitomače*, 1985. I sljedeći su naslovi označeni imenom mjesta: *Pitomača*, 1995., *Pitomačka dobrodošlica*, 1999., *Nogomet u Pitomači – 80 godina NK „Pitomača“ (1921. - 2001.)*, 2001., *Pozdrav 'z Pitomače*, 2003.

Pitomača kroz prošlost šesta je knjiga istog autora. Svaka od tih knjiga obogaćena je rezultatima sve širih i dubljih istraživanja, a ova nova, koja sadrži izabrane teme iz povijesti Pitomače, odnosno prostora na kojem se nalazi to poznato podravsko općinsko središte, odlikuje se dobrim izborom i obradom raznovrsne povijesne građe, lijepim grafičkim rješenjima i skladnim rasporedom slika i teksta. Pregled povijesti ovog dijela Podravine na graničnom zapadnom području Slavonije, nedaleko od Virovitice, izložen je na 500 stranica u dvadesetak poglavlja.

Počinje prikazom zemljopisnog položaja i prirodnih značajki, potom se retrospektivno osvrće na pretpovijesna vremena pokazujući arheološke nalaze i lokalitete. Iz antičkog doba na terenu pitomačke Podravine locira dionice trase poznate rimske ceste *Petovion-Mursa*. Zatim ocrtava tragove srednjovjekovnih naselja, posebice ondašnjih župa te izlaže prve pisane spomene Pitomače, i drugih mjesta, u listinama iz 16. stoljeća. Podsjeća nas kako je prostor između Đurđevca i Virovitice bio opustošen i gotovo nenaseljen u doba turske okupacije Slavonije (16. i 17. stoljeće) sve do osnivanja Vojne krajine kad je u 18. stoljeću osnovana Pitomača, a utemeljena su, ili obnovljena, okolna naselja. U tom središnjem dijelu knjige Begović istražuje crkvenu povijest te prilaže arhivsku dokumentaciju Župe sv. Vida u Pitomači i drugih župa s toga područja. Pokazuje se kako su župske spomenice važni povijesni izvori. U drugom dijelu knjige izložen je kronološki pregled povijesnih zbivanja tijekom 19. i 20. stoljeća, posebno se spominju sudbonosni događaji iz Drugog svjetskog rata, a crtice iz novije povijesti obilježene su Domovinskim ratom.

Značajnu vrijednost imaju prilozi s povijesnim obilježjima naselja u okvirima općine Pitomača (*Dinjevac, Grabrovnica, Kladare, Križnica i pitomački zaseoci/konaci, Mala Črešnjevica, Otrovanec, Sedlarica, Stari Gradac, Starogradački Marof, Turnašica i Velika Črešnjevica*).

Na brojnim stranicama knjige izloženi su raznoliki prilozi, primjerice table s arheološkim nalazima te izbor povijesnih dokumenata, osobito iz župskih spomenica (Župe sv. Vida u Pitomači, Župe sv. Petra apostola u Starom Gracu i Župe Presvetog Trojstva u Turnašici), a zanimljivi su i prilozi za povijest lovstva, pa i bankarstva (*Prva obrtna štedno-kreditna zadruga Pitomača*). Dokumentarnu vrijednost ima izbor iz registara obrtnika, inokosnih i društvenih tvrtki Pitomače i okolnih naselja. Pozornost čitatelja poglavito će zaokupiti razglednice i vedute Pitomače od 1900. do 2004. godine. Knjiga izabranih tema iz prošlosti Pitomače bogato je ilustrirana i skladno grafički opremljena. Dodatnu vrijednost knjizi daje iscrpna bibliografija."

Prof. Ivan Zelenbrz, travnja 2015.

(Vidi stranicu broj 476 u ovoj knjizi.)

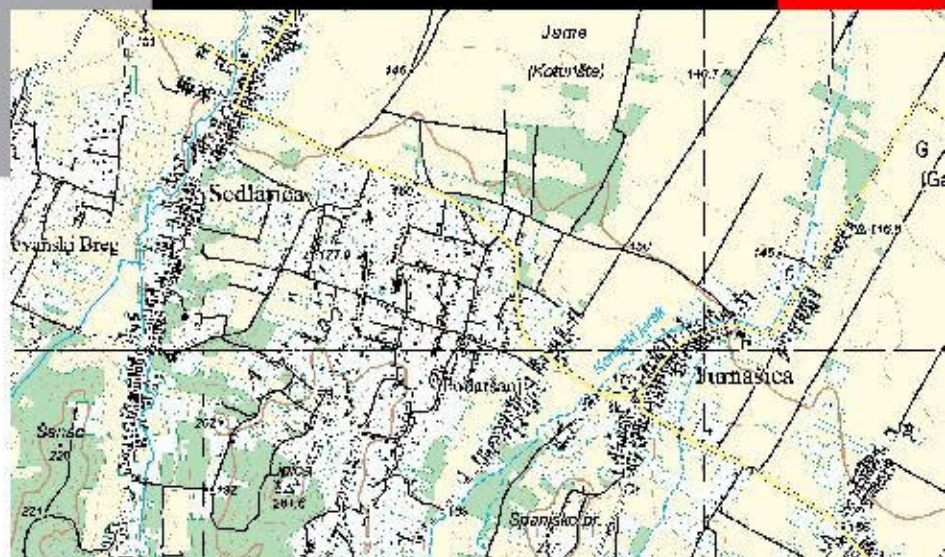

Gore: pogled na obronke *Bilogore* i podbilogorska naselja sa *Podgorički*, bogatog srednjovekovnog arheološkog nalazišta i vinorodnog područja smještenog zapadno od *Grabrovnice*. Foto: *Mato Zeman*, 28. ožujka 2010.

Dolje: pogled na pitomačku ravnicu sa najpoznatijeg vinorodnog predjela *Aršanji (Lipica)* istočno od *Sedlarice*. Foto: *Mato Zeman*, 13. ožujka 2008.

Nekoliko detalja Pitomače i okolice na topografskoj karti (1:25 000) - TK 25, prema stanju iz 2001. godine. Gore: Pitomača, Kladare, Dinjevac, Grabrovnica i Otrovanec. Desno: Turnašica i Sedlarica.

Uvod

Pitomača je danas općinsko središte u srcu *Podravine* i središte jedne od najvećih i najzapadnijih općina *Virovitičko-podravske županije*. Nastala je, odnosno obnovljena je, 1993. godine od najistočnijeg dijela nekadašnje, za socijalističke *Jugoslavije*, velike Općine *Đurđevac*. Općinu *Pitomača* danas sačinjavaju naselja: *Pitomača*, *Grabrovnica*, *Mala i Velika Črešnjeвица*, *Sedlarica*, *Turnašića*, *Dinjevac*, *Stari Gradac*, *Kladare*, te manja sela (zaseoci) *Križnica*, *Šašnato Polje (Šukale)*, *Starogradački Marof* i *Đuretina*. Ovo područje posljednjih oko sto godina obitava oko 11 000 stanovnika (2011.: 10 049). Općinsko središte *Pitomača*, udaljeno je od *Đurđevca* oko 16, od *Virovitice* 18, *Koprivnice* i *Bjelovara* oko 40, a od *Zagreba* oko 110 kilometara. Područje općine smješteno je između rijeke *Drave* i obronaka *Bilogore*, uglavnom na ravničarskom prostoru *Srednje-podravske nizine*. Po sredini općine prolazi podravska magistrala, te željeznička veza prema središnjoj i istočnoj *Hrvatskoj*. Istočni dijelovi općine (*Križnica*, *Starogradački Marof*, *Đuretina*) nalaze se u pograničnom prostoru sa *Republikom Mađarskom* (granicu uglavnom čini rijeka *Drava*), te na međi, koja je u povijesti odvajala *Hrvatsku* od *Slavonije*.

Cijelo vrijeme postojanja općine *Pitomača*, kako u prošlosti tako i danas, ona se prostire na površini od 29 000 jutara zemljišta od čega je više od 50% obradivo, dok je plodno čak oko 90%, odnosno 26 000 jutara zemljišta. Gotovo sva od navedenih današnjih naselja nastajala su od kraja 17. do sredine 18. stoljeća, dok su zaseoci ili nekadašnji konaci (kao *Križnica*, *Đuretina*, *Šašnato Polje* i dr.) kasnijeg datuma, iz kraja 19. i početak 20. stoljeća. No, ovdje je radi izvanredno dobrih pogodnosti za život, čovjek živio još prije 5 000 i više godina, dok je neposredno prije poznate dugotrajne okupacije i dijela *Hrvatske* od strane *Turaka* sredinom 16. stoljeća, gotovo na mjestu svakog današnjeg naselja bilo neko manje ili veće srednjovjekovno naselje, pa i nekoliko župa sa crkvama. (30 etc.)

Glavno oblikovanje vanjskog izgleda zemljišta nastalo je u *diluviju*, odnosno u posljednjem razdoblju geološkog razvoja *Zemlje*, kada se pojavio i čovjek. Čitav taj teren se, naime, nalazi u području *đurđevačkih pijesaka* ("Hrvatske Sahare"), za

Prije oko 5-8 milijuna godina područje Podravine bilo je sastavni dio tzv. *Panonskog mora*. U to vrijeme u moru su živjele razne životinje, a nadasve školjke. Voda iz mora se postepeno povlačila posljednjih nekoliko milijuna godina. Na kraju je sasvim nestala prije oko 1-2 mil. godina, a ostale samo velike rijeke. Iza vode su u fosiliziranom obliku ostali razni svjedoci postojanja mora. 2011. pronađen je u *Velikoj Črešnjevici* na obroncima *Bilogore*, prilikom iskapanja pijeska, ovaj fosil školjke iz porodice *Ostreidae* (kamenica). Pronašao ga je *Rudolf Dravec* iz *V. Črešnjevice* 4. srpnja. Foto: 2011.

krajojlika. Kao što je npr.: *Križnica*, *Jelkuš*, *Širinski otok*, močvarno stanište *Vir*. U prošlosti, ova mutna i tajanstvena rijeka često je plavila okolinu i uništavala usjeve, a tek izgradnjom prvog pravog nasipa 1827. godine, na zapovijed nekadašnjih vojno krajiških vlasti, po prvi put je većim dijelom ukroćena i vraćena u današnje korito. Rijeka *Drava* poznata je po brojnim prirodnim bogatstvima, kao što je pijesak, šljunak, obilje ribe, ali i po velikoj količini zlata u obliku sitnih čestica. Neki stručnjaci procjenjuju da u njezinom toku danas ima mnogo više od 100 tona zlata, pa se ona svrstava u tri europske najzlatonosnije rijeke. Ovo je bio i razlog da se tijekom povijesti razvio, danas već zaboravljeni, zanat ispiranja zlata na rijeci *Dravi*, koji je stoljećima jednom dijelu stanovništva značio opstanak, a profesionalno se vađenjem zlata ovaj narod bavio još i prije svega 40ak godina. Oko rijeke ipak još uvijek postoji mnoštvo močvarnih predjela, prepunih vrbika i šikara, pa stoga susrećemo i prikladne narodne nazive zemljišta: *Skres*, *Berek*, *Berečanec*, *Neteča*, *Sašnato polje*, *Jalšik*, *Crni jarek*, *Berečne livade*, *Razlev*, *Jošine*, *Gušća*, *Brezik* itd. (30)

Zapadno i jugozapadno od rijeke prema *Pitomači* i *Starome Gracu*, pa sve do *Dinjevca*, *Grabrovnice* i *Male Črešnjevice* sve do *Bilogore*, nadovezuju se kompleksi bjelogorične šume (hrast, bukva, grab, jasen), a zatim je cijeli nizinski prostor plodna ravnica, povremeno obrasla manjim predjelima šuma bagrema ili akacije. Gotovo isključivo šumama obrasli su obronci *Bilogore* oko i južno od *Turnašice*, *Sedlarice*, *Velike* i *Male Črešnjevice*). Isključivo navedenom bjelogoricom, a tek samo djelomično crnogoricom, koja je unešena pošumljavanjima u novije doba. Kažimo i to, da je cijeli ovaj prostor od *Drave* do *Bilogore* sve do sredine 18. stoljeća bio vrlo bogat šumama hrasta lužnjaka. U to doba, u vrijeme vladavine *Marije Terezije* između 1740. i 1780. godine, počinje intenzivno iskorištavanje ovih šuma i veliki dio drvene mase starog hrasta se odvozi u susjednu *Mađarsku* ili *Austriju*. (30, 54)

koje se sa sigurnošću tvrdi da su nastali upravo u to doba. Kada se *Drava* povukla, a razina vode opala, pijesak se osušio i vjetar ga je raznosio, te kroz duga vremenska razdoblja, stvarao velike naslage i stalno nove oblike tla (tzv. *eolska erozija*). Pod utjecajem kiše, izlivanja vode iz rijeke i potoka, a u novije doba i ljudskih intervencija, pored pijeska se talože i nastaju i drugi materijali, kao što su šljunak, ilovača i dr., dok humus, kojega ima djelomično na cijelom području, nastaje krčenjem šuma i drugog biljnog pokrova. (30)

S obzirom na prirodnu raznolikost pitomačko područje danas pripada tzv. *Panonskoj regiji* - središnjoj pod regiji. Tlo je uglavnom *hidromorfnog* podrijetla. Najzastupljenije je pet vrsta tala i to *kiselo lesivirano pseudoglejno tlo na praporu* - oko 23 %, *pseudoglejna zaravni* - oko 19 %, *močvarno glejno tlo* - oko 12 %, *obrončani pseudoglej* - oko 9 % i *močvarno glejno vertično tlo* - oko 8 %. (167, 251)

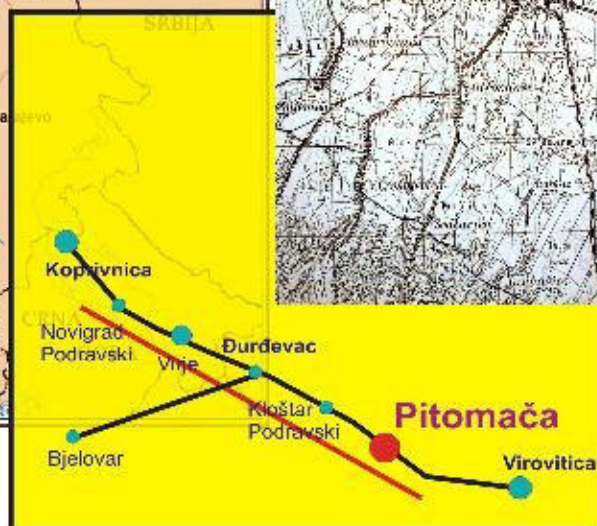
Istočna područja općine su plavno područje rijeke *Drave*, koja kod *Križnice* pravi veliki zavo i niz manjih i većih rukavaca, ponegdje i teško pristupačnih pa se pojavilo i specifičnih područja, koja su ušla u program zaštićenih

Smještaj *Pitomače* na današnjoj karti *Hrvatske*.

Desno: veća podravska naselja na današnjoj podravskoj magistrali formiranoj od kraja 17. do početka 18. st. **Crvena crta:** trasa stare rimske

17. St. Karta desno: detalj pitomačke *Podravine* prema reambulaciji iz 1930. U podlozi *Zemljovid RH* prema *UN* iz 2006. (96)

Zemljište na području općine *Pitomača* uglavnom je ravničarsko (pogodno za poljoprivrednu proizvodnju) - oko 75 %. Rijeka *Drava* i plavno područje rijeke *Drave* na ovom području zauzima oko 4 % ukupnih površina, dok se oko 7 % nalazi na obroncima gorja *Bilogora*. Ovdje se najviše uzgaja vinova loza, te postepeno, prema jugu počinju uglavnom bjelogoričnom šumom obrasla područja *Bilogore*, koja se sastoji od mnoštva manjih ili većih brežuljaka. Nekadašnja *rimska cesta* (u srednjem vijeku nazivana *velikom cestom*) prolazila je isključivo pred današnjim podravskim prostorom, dok je današnja podravska magistrala (koja je formirana do početka 18. st.) pruža isključivo kroz ravničarski dio.

Općina Pitomača. Grafički prikaz smještaja u odnosu na županije i susjedne općine. Naselja koja pripadaju općini Pitomača. Grafički prikaz: BMBB, 2015.

Poplavljene površine na *Banovom Brodu* kod skele u rujnu 2014. godine. Foto: D. Domitrović, 2014.
Desno gore: poplave u prošlosti bile su česta pojava. Godina 1951. biti će zapamćena kao godinom velikih poplava u pitomačkom kraju. Fotografije iz privatne zbirke autora.

Sjeverni obronci *Bilogore* kod *Turnašice*, pa sve do *Velike Črešnjevice* velikim su dijelom pjeskovita zemljišta. Stoga je to područje od davnina bilo povoljno za uzgoj vinove loze, a prema nekim indicijama tu se vinova loza uzgajala još prije oko 2 000 godina (prvenstveno prostor oko *Turnašice*). Tradicija uzgoja vinove loze ostala je sve do danas. (30)

Čitavi ovaj nizinski teren su sa svih strana okruživali i presijecali dosta vlažni i močvarni predjeli i ritovi. Međutim, kopanjem nekoliko većih i manjih kanala (npr. kanal, koji ide paralelno sa *Dravskom ulicom* u *Pitomači*, zatim kanal, koji iz *Sedlarice* dolazi do *Otrovanca* i ide sve do *Kladara*, kanal kroz *Veliku Črešnjevicu* itd.) cijeli ovaj prostor potpuno je isušen, dok je veliki dio tih kanala u najnovije doba bez vode. Isušivanjima ovog tla doprinijele su i razne seizmološke promjene u zemljinoj kori, kao npr. potresi, koji su jačeg intenziteta zabilježeni više puta proteklih stotinjak godina: 1880. (kada je stradala i poznata zagrebačka katedrala), 1938. godine ("*Bijaše potres zemlje 27. ožujka 1938., jedan minut poslije podne, bijaše nedjelja...*") itd. Danas se ostaci vlažnog i močvarnog zemljišta mogu naslutiti još jedino po nazivima, koje je stvorio i zapamtio narod; *Rit*, *Ritakovec*, *Berek*, *Razlev*, *Đolta*, *Limbuš*, *Kalilo* i dr., te rjeđe po zemljištu, koje za kišnih godina teže upija vodu. To je u prošlosti bio jedan od razloga što su se dosta često pojavljivale poplave - izlivanjem voda iz *Bilogore* prema *Pitomači* (najveće posljednje su bile 1951. i 1965. godine). No, još i usprkos svemu sve do prije nekoliko

Močvarni prostori nekada: u centru *Grabrovnice (Berek)* 1955. i *Otrovanca (Cr(i)kvenica)* 1930-ih godina (desno). Danas ti prostori više nisu močvarni, iako se prilikom padanja jakih oborina voda još uvijek dosta često akumulira, za što je prvenstveno zaslužan sastav tla. Fotografije iz privatne zbirke autora.

1951. godina: poplavljeni centar *Pitomače*. Desno: razlijana rijeka *Drava* na *Banovom Brodu* 1951. godine. Foto: iz zbirke autora.

Pejzaž sličan ovome u *Križnici* oko rijeke *Drave* nije se znatno mijenjao tisućama godina. Još prije oko 200 godina *Starom Dravom* tekao je glavni tok rijeke, a danas je močvara. Foto: *BMBB*, 2014.

Prilikom jačih oborina još se uvijek na brojnim mjestima diljem općine *Pitomača* mogu vidjeti ostaci nekadašnjih bara. Ti se prostori nakon jačih kiša i danas vrlo brzo napune vodom, pa stoga nije nimalo rijetka pojava iznenadnih prelijevanja vode preko umjetnih brana, odnosno nasipa, na kojima se najčešće nalaze ceste (desno dolje: nakon proloma oblaka 1998. na ulazu u *Pitomaču* od *Starog Graca*). Lijevo dolje: vječita spremišta vode nakon jačih kiša na južnom dijelu *Otrovanca* (2014.).

Bjelogorične šume u Bilogori i oko rijeke Drave danas samo podsjećaju na nekadašnja vremena, kada su ovdje postojale velike i prastare šume najviše hrasta (gore i dolje: Bilogora). Foto: Branko Sobota, 2005. U sredini: Banov Brod. Foto: 2015.

desetljeća bile su česte i poplave oko rijeke Drave. Razina podzemnih voda još prije dvadesetak godina bila je dosta visoka (viša oko tri do četiri metra u odnosu na danas), što također potvrđuje postojanje močvarnog tla u prošlosti. Posljednjih godina ta se brojka smanjila, pa je vrlo primjetan pad razine podzemnih voda. Ovaj prostor, kao i prostor susjednih općina, dosta je bogat zemnim plinom i naftom. Nalazi se u tzv. *Panonskom naftonosnom bazenu*, koji je formiran uglavnom u *neogenu*. Stoga ovdje imamo i nekoliko bušotina od kojih općina dobiva stanovitu novčanu rentu. Nafta se ovdje počela eksploatirati još prije oko 100 godina. Bilogora je bogata lignitom. Gotovo je tijekom 100 godina kopanje ugljena velikom broju ovdašnjeg stanovništva i doseljenika osiguravalo egzistenciju.

Sama Pitomača (uži centar) nalazi se na 116 metara nadmorske visine, a najviša točka na 227 metara (radarski centar Lipica). Budući da je sastav zemljišta vrlo raznolik i da prevladavaju vrste tala pogodne za ratarsku obradu, nije nimalo čudno što ovdje uspjevaju i uspijevale su u prošlosti raznolike ratarske kulture, od kukuruza, raznog žita, duhana, vinove loze, do raznog povrća i voća. Prema tome, područje današnje općine Pitomača, u gospodarskom smislu, je uglavnom orijentirano na ratarsku i stočarsku proizvodnju. Slično je bilo i kroz povijesti.

Rijeka Drava plavila je i još uvijek plavi sebi okolna područja. Zato je prostor oko rijeke gotovo uvijek bio nenastanjen, međutim ne i neprelazan.

Negdje na području pitomačkog dijela Drave se pretpostavlja prijelaz na lijevu stranu rijeke, i to već u vrijeme *Rimskog carstva* - budući da je rijeka Drava bila rimska granica (*rimski limes*) prema sjevernim prostorima Europe. To jest, u vrijeme kada se ovaj kraj nalazio u sastavu *Rimskog carstva* (u provinciji *Gornja Panonija* - *Pannonia Superiore*), ali i kasnije. Taj prijelaz znanstvenici često smještaju upravo na mjesto (i oko njega) gdje se i danas nalazi prijelaz (skelom i pješačkim mostom) preko rijeke u *Banovom Brodu* prema *Križnici*. Razlog za to je višestruko opravdan. Pretpostavlja se postojanje vicinalne ceste, koja se od *rimske magistrale*, negdje kod *Prugovca*, račvala prema sjeveru i dalje prema istoku kroz današnji *Kloštar Podravski*, *Kladare* i *Pitomaču* do *Drave*. O tome svjedoče brojni arheološki nalazi i postojanje nekoliko naselja na ovom potezu u srednjem vijeku.

Do izgradnje brojnih kanala od prve polovice 19. st. do 1970-ih godina brojne močvare nizale su se diljem ravničarskog dijela ovoga kraja. Danas ih više nema ili se pojavljuju u jakim kišnim periodima. Stoga si možemo zamisliti ovo područje prije dvjesto i više godina: mješavina močvara i starih šuma usred kojih se mjestimično nalaze iskrčene šumske površine pretvorene u ratarske, a iz kojih se izdižu pjeskoviti brežuljci na kojima se malo što moglo uzgajati. (30, 100)

Ovakav izgled krajolika na prostoru između rijeke Drave i Bilogore (lijevo - centra Pitomače), odnosno mnoštvo oranica i drugih ratarskih površina, posljedica su krčenja starih šuma, koje su se ovdje nalazile još sve do druge polovice 18. stoljeća. Ostaci šuma još su djelomično vidljivi na prostoru oko rijeke Drave (predio Banov Brod, Šašnato Polje, Đuretina, Križnica). Imamo dokaze da je u srednjeg vijeka u okolici Drave postojalo nešto obradivog zemljišta, koje je dobiveno vjerojatno krčenjem šuma. Najviše obradivog zemljišta se nalazilo na prostoru bliže Bilogori, gdje je zabilježeno postojanje više naselja i utvrda. Još prije oko 200 godina rijeka Drava nije tekla ovim koritom, već je do Banovog Broda, gdje se danas nalazi skela, tekao potok/kanal Strug, na kojem su se nalazili brojni mlinovi, a pored njega imanja Otrovnačana (slike gore), a prema Đuretini Pitomačana. Lijevo dolje: nepregledna podravsko-ravnica. Fotografije snimljene iz zrakoplova: Marijan Begović (Foto "Begović" Pitomača), 1998.

Pitomačka ravna, plodna i pitoma ravnica prostire se na oko 90 % ukupnog zemljišta općine *Pitomača*. Gotovo svo navedeno zemljište je obrađeno. Uglavnom su to danas oranice, a rijetko pašnjaci i kultivirane livade, te šumsko zemljište. Na cijelom ravničarskom dijelu, koji je nekada obrađivan na primitivan način, sa konjima i kravama i na isto takav način se uzgajale najviše razne žitarice, a dolaskom krumpira, kukuruza i drugih unesenih kultura i one, danas se uzgajaju na vrlo moderne načine. Počev od navedenih, pa sve do uzgoja duhana (kojega je uzgoj od 1960ih godina u *Pitomači* i okolici načinio gospodarsku "revoluciju"), raznog povrća i voća. Dolje: pogled na *Pitomaču* od jugozapadne strane - tipična slika pitomačkog pejzaža (Foto: *BMBB*, 2009.) i zimski idilični pogled sa *Bilogore* prema *Pitomači*. Foto: 2014. Naredna stranica: lijevo dolje - obradivo zemljište između *Dinjevca* i *Brennerove vile* (zapadni dio *Pitomače*) uz ponešto brdovitog terena čini ovaj prostor vrlo dojmljivim. Od *Bilogore* prema *Pitomači* za lijepoga vremena pogled seže više desetaka kilometara. Stoga je tijekom povijesti ovo bio vrlo važan strateški položaj (desno dolje).

Pravih i velikih močvara danas više nema. Postoje samo njihovi ostaci. Na primjer, na prostoru sjeverno od *Pitomače*, tzv. *Lasci*, jedno je od rijetkih močvarnih prostora udaljenije od *Drave*. Ovakvi, idilični iako neplodni motivi danas su vrlo rijetki na desnoj obali *Drave*, a sve do sredine 19. st. bili su uobičajeni prizori - pogotovo istočno i SI od *Pitomače*. Foto: *BMBB*, 2014.

Pogled na polja između *Dinjevca*, *Otrovanca* i *Pitomače* - lijevo.

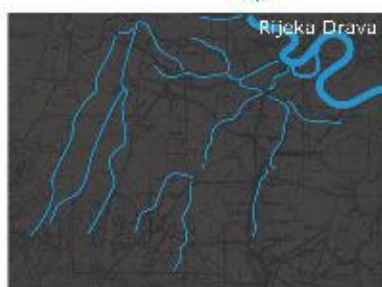
Zapadni vrtovi *Vinogradske* ulice prema *Dinjercu* i *Otrovancu* - desno.

Pogled na vinograde u *Otrovanskom bregu* (gore) i na *Pitomaču* iz vinograda u *Aršanju*. Foto: 2014. i 2007. Desno gore: pogled prema *Aršanju* iz *Otrovanskog brega*. Foto: 2015.

Osnovna mreža kanala (tzv. 2 kategorije) na području općine *Pitomača* (2014.).

Osnovna mreža kanala dravskog sliva u pitomačkom kraju počela se kopati od sredine 19. st. Na ovu mrežu nastavlja se još mnogo manjih kanala diljem općine. Najveći od njih je *Kopanjek* (ili *Strug*) i dolazi od zapadne strane, te se kod *Đuretine* ulijeva u *Dravu*. Fotografije gore lijevo (od gornje strane): *Josina reka* u *Sedlarici*, odvajak od *Josine reke* prema JZ u *Kladarama*, *Josina reka* od *Dinjevca* do *Kladara*, kanal u centru *Velike Črešnjevice* (narod ga jednostavno zove *Reka*, *Rijeka* ili *Črešnjevica*). Na prostoru sjeverno od *Starog Graca* slijeva se nekoliko osnovnih kanala ovog prostora (*Neteča*, *Kalilo*, *Lendava*), te se ovdje formirala bara, odakle voda nastavlja teći u rijeku *Dravu*. Ta se bara zove *Neteča* ili *Iliman*, a čini se da je i do kopanja ovih kanala ona bila prirodni vodeni rezervat. Oko nje je pronađeno tragova obitavanja ljudi od prije 500 i više godina (fotografija dolje desno). Na tim kanalima diljem općine nalaze se brojni mostovi, koji su danas mahom betonski (i samo ponegdje drveni), a izgrađeni su uglavnom od 1930-ih do 1970-ih godina. U daljoj prošlosti bili su isključivo drveni. Foto: 2014.

Gore: pogled na obronke *Bilogore* kod *Sedlarice* i *Velike Črešnjevice*, na tzv. *Aršanji* i *Otrovanski breg*, gdje se u kontinuitetu više od 300 godina uzgaja vinova loza. Pretpostavlja se da se vinova loza ovdje uzgajala i u vrijeme *Rimskog carstva*. (Foto: M. Zeman, 25. rujna 2011.).

Ostaci istočnog dijela *durđevačkih pijesaka* na pitomačkom prostoru vidljivi su još i danas diljem cijele općine. Nekada, još i sve do prije oko 100 godina tu su postojale dine, koje su se brzo selile u vrijeme kada je zapuhao jači vjetro, a ljudima bi taj fini prah ulazio u kuće - kroz prozore, vrata i svaku rupicu. Stoga, nije nimalo čudno što su taj pijesak ovi ljudi koristili kao građevinski materijal - bio im je pri ruci. Nakon uvoza bagrema iz *Amerike* u *Europu* (prvo u *Nizozemsku* 1601. godine, a zatim galopom invazija teče diljem *Europe*), kojemu upravo ovakva, piješčana podloga i ovdašnja klima odlično odgovara (*Robinia pseudoacacia*), ova se vrsta toliko proširila proteklih sto godina, da su posvuda izrasle čitave šume bagrema, koji i danas ima izuzetnu gospodarsku i uporabnu vrijednost. Spomenimo ovom prilikom da je još jedna druga invazivna biljka, podrijetlom iz *Amerike*, ali ne tako plemenita, na tlu *Hrvatske*, i to po prvi put, zabilježena 1940. godine (detektirao herbolog prof. dr. Josip Kovačević u sjemenu crvene djeteline), odnosno 1941. (*Zavod za javno zdravstvo RH*) upravo u *Pitomači*, a to je ambrozija (*partizanka*). (100, 258 etc.)

Naselje	(Upravna) općina	Kotar: i žup-an. oblast	Kotar: sud i sud. stol	Oružnička postaja	Brzojavna postaja	Posljednja pošta	Pripad. konaci
Pitomača	Pitomača	Đurđevac-Bjelovar	Đurđevac-Bjelovar	Pitomača	Pitomača	Pitomača	Brestic, Đurešina, Kalito, Križnica, Pustica
Dinjevac	Kloštar Podr.	Đurđevac-Bjelovar	Đurđevac-Bjelovar	Pitomača	Kloštar Podr.	Kloštar Podr.	
Grabrovnica	Pitomača	Đurđevac-Bjelovar	Đurđevac-Bjelovar	Pitomača	Pitomača	Pitomača	
Kladare	Pitomača	Đurđevac-Bjelovar	Đurđevac-Bjelovar	Pitomača	Pitomača	Pitomača	
Križnica	Pitomača	Đurđevac-Bjelovar	Đurđevac-Bjelovar	Pitomača	Pitomača	Pitomača	
Mala Črešnjevica	Pitomača	Đurđevac-Bjelovar	Đurđevac-Bjelovar	Pitomača	Pitomača	Pitomača	Dio - Ugljenik Črešnjevica
Otrovanec	Pitomača	Đurđevac-Bjelovar	Đurđevac-Bjelovar	Pitomača	Pitomača	Pitomača	
Sedlarica	Pitomača	Đurđevac-Bjelovar	Đurđevac-Bjelovar	Pitomača	Pitomača	Pitomača	Podaršanjski
Stari Gradac	Špišić Bukovica	Virovitica-Osijek	Virovitica-Osijek	Virovitica	Pitomača	Špišić Bukovica	Starograd. Marof
Starograd. Marof	Špišić Bukovica	Virovitica-Osijek	Virovitica-Osijek	Virovitica	Pitomača	Špišić Bukovica	
Turnašica	Špišić Bukovica	Virovitica-Osijek	Virovitica-Osijek	Virovitica	Vukosavlje-vica	Špišić Bukovica	
Velika Črešnjevica	Pitomača	Đurđevac-Bjelovar	Đurđevac-Bjelovar	Pitomača	Pitomača	Pitomača	Dio - Ugljenik Črešnjevica

U tabeli lijevo su prikazana naselja koja se danas (od 1993.) nalaze u sastavu općine *Pitomača*. Takvo stanje nije bilo uvijek. Nakon ukidanja *Vojne krajine*, pa sve do 1962. naselja općine koja su danas u njezinom sastavu pripadala su kako je prikazano. Osnova: 1913. godine. Od 1962. do 1993. sva ova naselja su bila u sastavu *Općine Đurđevac*. (19, 30, 245, 251 etc.)

Prema: 1913., 1984/5., 2007., 2003-2012., 2014.	Obradivo	Neobradivo	Plodno	Neploidno	Ukupno jutara	Ukupno km ²
Općina Pitomača	18 670	8 787	24 437	3 020	27 457	158,1
U postocima	32 %	68 %	89 %	11 %	100 %	100 %

Najveći dio obradivog zemljišta na ovom području nastao je od druge polovice 18. stoljeća krčenjem starih hrastovih šuma, te nakon sredine 19. st. kopanjem niza kanala, odnosno isušivanjem močvarnog zemljišta, kojega je bilo na cijelom ovom području. Stanje (obradivo, odnosno obrađeno zemljište) kako je navedeno u ovoj tabeli ne izmjenjeno je već više od 150 godina. (30, 251)

Arheološki nalazi pronađeni na području općine Pitomača (pregled)

1. Neolitik - brončano doba (oko 6000. g. p. Krista - 1300. g. p. Krista):

• *Pitomača* - Šodrana, kamena sjekira i keramički materijal; *Lasci*, kamena sjekira; *Berek kod Starog Graca*, kamena sjekira • *Grabrovnica* - *Bajnice*, *Markov bajer* i *Podnatiže*, kameni mlat, dijelovi kamenih sjekira i keramika • *Sedlarica*, keramički materijal • *Stari Gradac* - *Iliman/Neteča*, ulomci keramike (?) • *Starogradački Marof* - ostava brončanih predmeta • *Velika Črešnjevica* - *Vaktarna*, kamena sjekira i ulomci keramike • *Kladare* - istočni dio sela, keramička posuda • *Sedlarica* - nekropola kulture polja sa žarama

2. Željezno doba (8. st. p. Krista - 1. st.):

• *Otrovanec* - (južni dio sela), oružje, ulomci keramike
• *Pitomača* - *Orešje/Lasci*, keltski novac (?), ulomci keramike

3. Antika (doba Rimskog carstva - 1. - 5. st.):

• *Pitomača* - *Dravska ulica*, ostava novca 3. st. u keramičkoj posudi, keramika; *Molvica*, novac 1. st.; *Pitomača* - centar, novac 1. st.; *Berek*, novac 3. st., *Lasci/Orešje*, novac i keramika • *Turnašica* - crkva/trasa rimske ceste, novac 1. - 3. st., keramika i dr. • *Velika Črešnjevica* - selo, kasnoantički grob ratnika, novac i ljudske kosti • *Otrovanec* - selo, ostava novca 3. st. u keramičkoj posudi, staklena suznica, brončana uljanica, ulomci grnčarije i građevnog materijala, dijelovi nakita i staklenih posuda, dijelovi oružja i dr., pojedinačni nalazi novca • *Turnašica-Sedlarica-Velika Črešnjevica-Grabrovnica*, trasa rimske ceste, ulomci rimske keramike, rimski novac i dr.

4. Srednji vijek (10. - 17. st.):

• *Pitomača* - *Črlena Klisa*, *bjelobrdska nekropola*, sa keramikom i nakitom (10. - 16. st.); *Pitomača* - *Dravska ulica*, keramički materijal (13. - 17. st.); *Orešje/Lasci*, keramički materijal • *Stari Gradac* - *Kranjčev breg* ili *Peski bjelobrdska nekropola* (10. - 13. st.); ostaci srednjovjekovne gradine ? (13. - 16. st.); centar, keramički ulomci • *Grabrovnica* - *Podgoričke*, keramički materijal (13. - 16. st.) • *Pitomača-Otrovanec* - *Črlena Klisa*, keramika, novac, oružje, razni građevni materijal-dijelovi cigle, keramička lula (10. - 16. st.) i dr. • *Velika Črešnjevica* - *Gradina (Babičanka)*, gradina sa jednim opkopom (tranšejom), keramički materijal, novac, željezne strelice, dijelovi oružja i oruđa, te konjske opreme, razni građevinski materijal (13. - 16. st.) • *Mala Črešnjevica* - crkva/selo, ostaci gotičke crkve, keramički materijal, novac (14. - 16. st.) • *Sedlarica* - *Šanac*, gradina sa dva reda opkopa (tranšeja), keramički materijal (13. - 16. st.), novac, oružje, čavli, građ. materijal; *Aršanj*, keramički materijal (14. - 16. st.) • *Turnašica* - selo, dijelovi gotičke crkve, keramički nalazi (13. - 16. st.) • *Stari Gradac* - *Starogradački Marof* - *Iliman*, keramički materijal (14. - 16. st.) • *Grabrovnica* - selo, keramički materijal, novac (?) (14. - 16. st.); *Grabrovnica* - *raskršće Grabrovnica, Velika i Mala Črešnjevica (Vaktarna)* - keramički materijal (14. - 16. st.); *Gušća* - keramički ulomci (14. - 16. st.); *Podgoričke* - keramika • *Velika Črešnjevica* - selo, gradina sa jednim opkopom, keramički materijal, novac, strelice, čavli i ostaci raznog građevinskog materijala i dr. (13. - 16. st.) • *Dinjevac* - selo, keram. ulomci (16. - 18. st.). (18, 19, 20, 26, 29, 30, 32, 40, 67, 68, 171, 172, 180 - 182, 213, 251, 259, 266, 317, 320, 340, 7.D, 15.G 1, 16, 17)

Sedlarica - gradina *Šanac*: izvrstan umjetnički iskucani bakreni ne uobičajeni ukras (aplikacija) za vojnički oklop ili konjsku opremu (?), sa stiliziranim motivom nage ženske figure u obliku carske krune. Čini se da je, prema sačuvanim rupicama, bio čavličima zakucan na koži ili drvetu. Srednji vijek (14. - 16. st.), a možda i pretpovijest (?). Promjer: 24 mm. Foto: 2014. Dolje: grafička verzija stilizirane figure. U privatnoj zbirci autora.

Arheološki nalazi i lokaliteti na području općine *Pitomača*

U rijeci *Dravi* i oko nje, cijelim njezinim tokom kroz općinu *Pitomača*, ljudi već stoljećima često pronalaze (iskopaju prilikom vađenja šljunka ili pijeska, nađu na obali nakon što je voda odnijela naslage i sl.) relativno dosta cijelih ili djelomično cijelih fosiliziranih kosti pretpovijesnih životinja od kojih je većina danas izumrla. Tako se pronalaze brojne kosti ili dijelovi kosti vunastog mamuta (*Mammuthus*), koji je izumro prije oko 10 000 godina (prilikom posljednjeg zatopljenja), jednog pretka današnjeg konja (*Equus caballus*), te brojnih drugih, ne identificiranih životinja. Osim toga iz rijeke *Drave* ljudi od davnina vade često i ogromne trupce smeđe/crnog karboniziranog drveta (najčešće hrasta - *Quercus*), koje je često staro i više tisuća godina, a od kojega se još i danas izrađuju razni uporabni predmet koji imaju iznimnu kvalitetu i dugotrajnost.

Pitomača – na području *Pitomače* pronađeno je pretpovijesnih nalaza na nekoliko lokaliteta, a ne nedostaje ih niti iz vremena *Rimskog carstva* (antičkog doba), te kasnijih razdoblja.

- *Pitomača* - *Šodrana*, kamena sjekira i keramički materijal (*neolitik* - *rano brončano doba*). Artefakti su se čuvali u *Muzejskoj zbirci Pitomača*, a nestali su nakon zatvaranja zbirke 1992. godine.

- *Pitomača* - *Orešje/Lasci* sjeverno i SZ od *Pitomače*, keramički ulomci i građevinski materijal, čavli i dijelovi čavala i željeznih predmeta, rimski i keltski novac (željezno doba ?, antika, srednji vijek).

- *Pitomača* - *Lasci*, kamena sjekira (*neolitik* - *rano brončano doba*). Pronađeno 1993. prilikom trajanja lova LD "Fazan" *Pitomača*.

- *Pitomača/Otrovanec* - *Črlena Klisa*, bjelobrdska nekropola, sa keramikom i nakitom (S i O ukosnice/kopče, djelomično sačuvani kožni ukras sa kovanim bakrenim nitnama na glavi pokojnice, jednostavni prsten), novac, mnogo dijelova cigle i žbuke, kovani čavli, željezne kopče, kamen

Nekoliko nalaza fosiliziranih kostiju pretpovijesnih životinja. Velika kost je od mamuta, a pronađena je u rijeci *Dravi* 1998. godine kod *Đuretine*. 2014. poklonjeno *Gradskom muzeju u Virovitici*. Foto: *BMBB*, 1999.

Točna lokacija pronalaska ostave rimskog novca u Pitomači - danas. Foto: BMBB, 11/2014.

U sredini: fotografija na licu mjesta pronalaska ostave rimskog blaga u Pitomači 1966. godine. Slavko Lovrenčević drži glineni lonac sa rimskim novcem. Desno: iskopana rupa u kojoj je pronađeno blago. (67, 68)

za obilježavanje groba - vapnenac (10. - 14. st.). Nalazi su se čuvali u Muzejskoj zbirki Pitomača osnovanoj 1988. Nakon Domovinskog rata i prestankom rada zbirke dio nalaza je zagubljen. Sačuvane je nekoliko skica nalaza i objavljeni materijali.

- Pitomača - selo/centar, keramički materijal (18. st.).

- Pitomača - Dravska ulica, keramički materijal, građevni materijal, novac (?), glinene kugle (srednji vijek).

- Pitomača/Otrovanec - Črlena Klisa - Selišće, keramika, oružje, građevni materijal, keramička lula i dr. (11. - 16. st.). Dio nestao zatvaranjem Muzejske zbirke Pitomača 1992.

- Pitomača - Dravska ulica (lokacija nalaza ostave rimskog novca i oko nje), ulomci rimske keramike.

Nalazi antičkog i srednjovjekovnog novca u Pitomači:

Skupni nalaz:

- Dana 4. studenoga 1966. iskopao je Slavko Lončarević, obrtnik (kovač) i poljoprivrednik iz Pitomače, u dvorištu svoje kuće, Dravska ulica 165 (u dosta literature navodi se da se radi o kbr. 75 u Dravskoj ulici, međutim, to nije točno). Ostava je pronađena na oko 100 m. iza obiteljske kuće prilikom zakopavanja repe navedenoga dana. (Podaci iz razgovora s Anom Lovrenčević rođ. Crnec, 20. studenoga 2014.). Ovaj podatak je vrlo značajan, budući da se u ovom slučaju lokacija pronalaska nalazi u krugu, odnosno prostoru, gdje se desetljećima pronalazi mnoštvo ulomaka razne srednjovjekovne keramike, pa i novca (?). Još oko 100 m. dalje pronađena je već spomenuta pretpovijesna kamena sjekira na Šodrani. Od ovog prostora pogled puca na sam centar Pitomače i pitomačku crkvu, a nesumnjivo je da se ovdje nalazilo srednjovjekovno naselje - najvjerojatnije već spomenuti Pitomci. Ovo govori o određenom kontinuitetu naseljavanja ove lokacije kroz više stoljeća, čak i tisućljeće. Ostava je pronađena na dubini od 0,60 m u glinenom loncu s oko 2000 primjeraka rimskog carskog novca 3. st. Nalaznik je obavijestio Arheološki muzej u Zagrebu, i premda je dio materijala raznesen, 1 644 komada dopremljeno je u Arheološki muzej u Zagrebu zajedno s recipijentom, a oko 400 primjeraka je raspršeno. Sadržaj: Trebonianus Gallus (251. - 253.), Gallienus (253. - 268.), Salonina, Postumus (258. - 268.), Tetricus (268. - 273.), Claudius II. (268. - 270.), Quintillus (270.) i Aurelianus (270. - 275.). Blago je sakrivenou glinenom čupu u vrijeme vladavine cara Aurelijana (između 270. i 275. godine).

Pojedinačni nalazi:

1. Slučajno iskopani primjerak zlatnog novca (aureus) Nerona (54. - 68. g.).

Pronađen je na položaju Molvica-Gredičke, a iskopala ga je u jesen 1936. Terezija Halavuk kopajući krumpir. Novac je kovan u Rimu između 63. i 68. godine. Čuva se u Arheološkom

Srednjovjekovni lokalitet u Dravskoj ulici u Pitomači. Nalazi se nešto više od sto metara od lokacije gdje je pronađena ostava rimskog novca. Lokacija se nalazi oko 200 metara zapadno od lokacije Šodrana, prema centru Pitomače. Foto: BMBB, 2014.

muzeju u Zagrebu. Lokacija pronalaska ovog novca je nejasna. Položaj *Molvice* do *Gredičke* je dosta veliko područje i to između *Nazorove ulice* i *ulice Pavleka Miškine*. Danas, ali i nekada na predjelu *Molvice* nema zemljišta, koje bi ljudi zvali *Gredičke*, već neki tako nazivaju predio zapadno od tzv. *Peskare* gdje se vadio pijesak, *Podmolvičke Gredinke*. *Gredičke* i danas ljudi zovu prostor južno od *Lenišća* (dio *ulice P. Miškine*). Još jedan pitomački predio narod naziva *Gredinkama*, a to je prostor južno od *Vuljičke*, odnosno *ulice A. Kovačića*. Prezime *Halavuk* vrlo je često u *ulici Pavleka Miškine*, pa možemo samo nagađati o kojem se zapravo prostoru radi, odnosno - gdje je u stvari pronađen ovaj zlatnik? Poznavanje točne lokacije bilo bi od velike koristi prilikom ubiciranja vicinalnih cesta iz doba *Rima* u ovom kraju. Na karti iz 1780. godine spominju se *Gredichke* na prostoru spomenutih *Lenišća*.

2. Slučajno iskopani zlatni primjerak također cara *Nerona* (54. - 68. g.) na vrtovima zapadne strane *ulice J. J. Strossmayera* kbr. 19 (nekada obitelji *Simić*). Pronađen je 1970-ih godina. Kasnije mu se trag zagubio.

3. Slučajni površinski nalaz rimskog novca na predjelu od *Dravske ulice* prema *Bereku* (južno od *Dravske ulice*). Pronašao ga je akademski slikar *Rudolf Brkić* (rođ. u *Pitomači*, živi u *Zrenjaninu, Vojvodina*) nepoznate godine 1960-ih.

4. Slučajno pronađeni primjerak rimskog novca vjerojatno *Konstancija II.* (4. st.) sa mnoštvom keramike i građevnog materijala na predjelu *Lasci/Orešje* sjeverno od *Pitomače*, nedaleko lokacije, gdje je pronađena kamena sjekira 1994. godine. Pronađeno 2014. Novčić nije najbolje sačuvan.

6. Na predjelu *Črlena Klisa* prilikom rekognosciranja terena sredinom 1980-ih gotovo na površini u jednom prekopanom grobu, pronađen je srebrni kvartir kralja *Žigmunda* (1430. - 1437.). Nalazio se u *Muzejskoj zbirci Pitomača* osnovanoj 1988. godine. Nakon *Domovinskog rata* i prestankom rada zbirke novčić je zagubljen. Ostala je sačuvana skica novčića iz 1987. godine.

Na trasi rimske ceste od *Vukosavljevice/Turnašice* (od skretanja za *Špišić Bukovicu*) do *Grabrovnice: Galijen, Konstancije II., Gordijan* i dr. Pronađeno je od sredine 1980-ih do

Pogled na lokalitet *Lasci/Orešje* sjeverno od *Pitomače*. Osim mnoštva keramike iz rimskog i srednjovjekovnog doba pronađen je rimski i keltski (?) novac. Nedaleko ovog mjesta, istočno, pronađena je kamena sjekira (starosti oko 4 - 8 000 godina). Vidi str. 44. Foto: BMBB, 2014.

Gradinu na *Babičanki* narod okolnih naselja naziva i *Turski grobovi*.

Lijevo: ulaz u podzemnu prostoriju gradine na *Babičanki* 1980-ih. Te godine je prostorija u unutrašnjosti bila visoka gotovo 2 metra. Foto: *BMBB*, 1984. Desno: isti ulaz snimljen u travnju 2014. Tada je bila visoka svega 1 metar. Vanjština gotovo da i nije promijenjena kroz 30-ak godina. Foto: *BMBB*, 4/2014.

2014. preko 50 primjeraka rimskog novca. Otprilike, toliko ih se uspjelo evidentirati i prikupiti.

Dinjevac – naselje je, koje se nalazi paralelno sa *Kladarama* i zapadno od *Pitomače*. Ovo je jedino naselje na području općine *Pitomača*, gdje se ne pronalaze nalazi stariji od 18. stoljeća. Međutim, na području južno od današnje kapele, prema *Grabrovnici* i oko tog prostora primijećeni su tragovi ulomaka neke starije keramike (15. - 16. stoljeća?).

Grabrovnica – najzapadnije je naselje u općini *Pitomača*. Stara rimska cesta danas je vidljiva već na istočnom i jugozapadnom dijelu mjesta i

Dolje: centar *Grabrovnice*, tzv. *Hat* ili *At* danas. Gore: srednjovjekovni lokalitet u pozadini rodne kuće *Petra Preradovića*, tzv. *Gušća*. Na ovom se mjestu pronalazi mnogo ulomaka keramike i građevnog materijala. Nesumljivo je to lokacija nekog naselja iz toga doba. Foto: 2014.

Pogled na predio *Bajnice* u *Grabrovnici* (jug). Foto: *BMBB*, 2014.

prolazi južnim dijelom grabrovnčkog groblja i nastavlja dalje prema jugozapadu i *Velikoj Črešnjevici*. Na ovoj dionici i danas i u prošlosti su ljudi pronalazili razne ulomke keramike i primjerke rimskog novca. U *Grabrovnici* se pronalaze pretpovijesni arheološki nalazi (površinski) i to ulomci keramike i dijelovi glinenih posuda. Pronalaze se i cijeli primjerci kamenog oruđa i oružja, a najčešće na predjelu *Bajnice*. Najvjerojatnije se radi o razdoblju neolitika - ranog brončanog doba. Iz ovog razdoblja pripadaju i nalazi kamenog oruđa i oružja, te keramičkih ulomaka, koji se pronalaze oko 300-500 metara jugoistočno od raskrižja cesta za *Veliku* i *Malu Črešnjevicu*, *Grabrovnici* i *Babičanku* (tzv. *Vaktarna* – prema *Velikoj Črešnjevici*). Ovdje je pronađena jedna cijela kamena sjekira - mlat. Nešto

Mala Črešnjevica - u srednjem vijeku središte Župe sv. Martina i naselje Čresno. Pogled od zapadne (lijevo) i sjeverne strane (desno). Dolje (lijevo i u sredini): centar naselja južno i jugoistočno od crkve. Foto: BMBB, 2014.

Hat ili *At* u središtu Grabrovnice 1955. godine. Sa tog prostora ljudi su stoljećima odvozili pijesak za gradnju, i tom su prilikom pronalazili ulomke keramike, ljudske kosti, pa čak i novac. Ništa od toga nije se sačuvalo, pa ne možemo znati o kojem se vremenu radilo. Na vrhu brijega vidi se već tada stoljetna lipa ispod koje je, kako kaže predaja, učio pjesnik *Petar Preradović*. Lipa je još uvijek živa, ali u vrlo lošem stanju. Fotografija je iz zbirke obitelji *Domitrović* iz *Pitomače*. Fotografija lipe: 2015.

sličnih nalazi pronađeno je na prostoru *Podnatiže*, zapadno od naselja. Zatim na predjelu *Markov bajer* južno od groblja. U središtu mjesta sjeverno od nekadašnje bare *Berek* nalazi se jedna uzvisina zvana *Hat* (ili *At* – možda od tur. = konj), odakle su u prošlosti ljudi vadili pijesak i tim prigodama su, prema pričanjima mještana, često pronalazili razne dijelove čupova i dijelove ljudskih kostura. U selu postoji priča, koja kaže da su ovdje ratovali *Turci*, pa se može pretpostaviti da su ti nalazi mogli biti srednjovjekovni. Osim toga, na oko 400-450 metara istočno, iza rodne kuće pjesnika *Petra Preradovića*, nalazi se lokacija *Gušća*, gdje se na površini (na cca 400-600 metara kvadratnih) pronalazi mnogo srednjovjekovnog keramičkog materijala i ostataka cigle, pa i oružja. Srednjovjekovnog keramičkog materijala pronalazimo i na manjoj uzvisini na oko 50-100 metara SI od *Vaktarne*, nedaleko trase stare rimske ceste (južno). Sličnih nalaza ima i na predjelu *Podgoričke* prema *Kozarevcu*. Postoje naznake da bi na lokalitetu *Vaktarna* moglo biti i starijih nalaza.

Kladare – je nazapadnije naselje općine. Pretpostavlja se da je negdje pored ovog naselja ili kroz njega u vrijeme *Rimskog carstva* prolazila vicinalna (sporedna) cesta, koja se od magistralne rimske ceste (*Petovion-Mursa*) odvajala prema sjeveru negdje kod *Prugovca* (?) i prolazila prema istoku, odnosno *Pitomači* (*Dravska ulica*), sve do rijeke *Drave*. U zapadnom dijelu naselja je 1989. pronađen dio pretpovijesne keramičke posude koja nije izrađena na kolu, a potječe iz oko 1300. g. p. *Krista - kulturi polja sa žarama virovitičke grupe*. U *Kladarama*, u samom centru naselja kod kapele spominje se da su pronađeni keramički ulomci koji bi se mogli datirati u srednji vijek. Međutim, nešto više nalaza iz toga perioda nema sačuvanih.

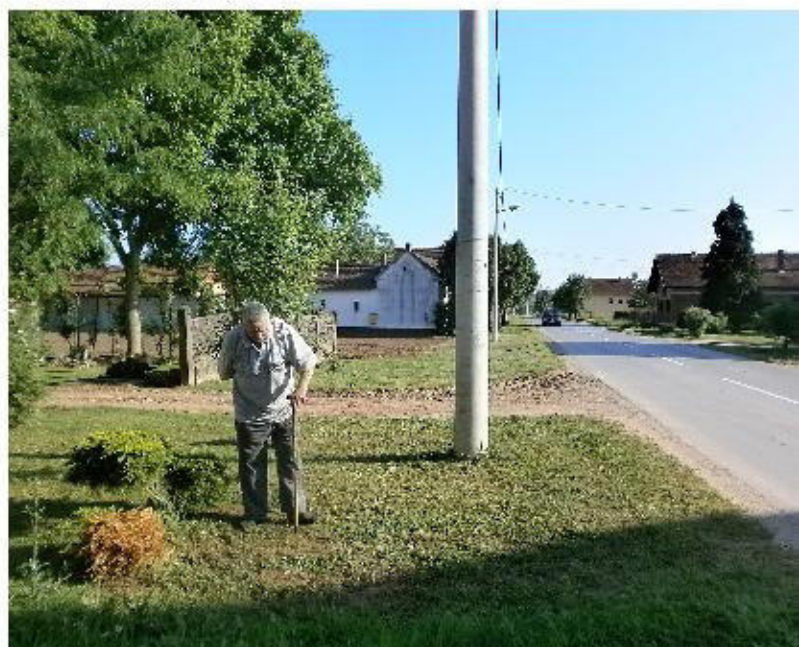
Gušća, izvrsno očuvani srednjovjekovni pećnjak nekada je bio sastavni dio srednjovjekovne peći. Ostataka pećnjaka na ovoj lokaciji ima mnogo, te oni dokazuju postojanje stambenih objekata, te naselja u to doba. 14. - 16. st. Pronašao Zdravko Grbačić iz Grabrovnice. Foto: Z. Grbačić, 12/2014. U zbirci Grbačić u Grabrovnici.

Križnica i prekodravlje – na području današnje *Križnice* i okolnog prostora nije pronađeno arheoloških nalaza.

Mala Črešnjevica – najudaljenije naselje od središta današnje općine od davnina je poznato po brojnim nalazima keramičkog materijala - posebno se pronalaze oko stare crkve u središtu naselja. Sve do 1990-ih ovdje je stajala barokizirana i proširena gotička zidana crkva, koju su od početka 18. st. koristili vjernici pravoslavne vjere, ali je u srednjem vijeku ovdje bila (od 13. do sredine 16. st.) rimokatolička župna crkva sv. *Martina*. Ostaci dijela ove crkve iz srednjeg vijeka vidljivi su u apsidi i istočnoj strani broda (sačuvani su gotički prozori i poligonalna apsida), dok su svi ostali dijelovi građevine iz 18. st. Dakle, barokizirani. Oko građevine se nalazi i do 2 m visoki i gotovo 100 cm debeo zid iz baroknog vremena (možda je sličan postojao ranije ?), a unutar tzv. cinktora pronalazi se mnogo keramičkih srednjovjekovnih ulomaka keramike, a pronađeni su i primjerci srednjovjekovnog novca. Konfiguracija zemljišta oko crkve nagovještava postojanje obrambenog dijela, međutim, da je ovdje nekada bila i utvrda možemo samo nagađati. Razni keramički ulomci iz razdoblja srednjeg vijeka pronalaze se i u centru naselja, koje je u stvari smješteno ispod i oko crkve. U srednjem vijeku ovdje se nalazilo naselje, koje je imalo svoj posjed i župu *Čresno*. Od tog toponima je, u stvari, nastalo današnje ime *Črešnjevica*. Trasa rimske ceste prolazi nešto sjevernije od naselja, a moguće je postojanje kakve sporedne ceste, koja je povezivala *Čresno* sa magistralom. Nešto više od jednog

Lokacija u *Otrovancu*, gdje je 1972. godine pronađena ostava rimskog novca 3. stoljeća. *Đuro Škvarić* nakon 43 godine na mjestu nalazišta rimskog blaga. Foto: 5/2015.

Pismo Zdenke Dukat, iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, Đuri Škvariću 1972. godine u vezi naknade za pronađeno blago.

Lazarusova karta Hrvatske i Slavonije (detalj) iz 1528. godine (lijevo) (154a.). Utvrda u Donjoj Bakvi (Špišić Bukovici) prikazana je razrušena. Desno: granica između ostataka Hrvatske i Turskog carstva sredinom 17. st. bila je na potezu od Starog Graca, preko Črle Klise do Turnašice (P. du Val: *Les Confins des Chrestiens et des Turcs en Terre Ferme...*, Paris 1663.) (85)

kilometra jugoistočno na prostoru zvanom Babičanka nalazi se srednjovjekovna utvrda. To je gradina 13. - 17. st. sa jednim opkopom, koja je služila okolnom stanovništvu za zaštitu u ratnim vremenima srednjega vijeka. Na platou gradine i oko njega pronađeno je i ljudi i dalje pronalaze, na površinskom sloju, mnogo ulomaka i cijelih keramičkih posuda (čupova, pećnjaka i dr.), te ostataka mnogo građevnog materijala, srednjovjekovnih novčića (od 15. do 17. st.), dijelova konjske opreme, oružja, oruđa, čavala i sl. Od novaca pronađen je jedan srebrni denar Alberta II. Austrijskog (1437. - 1439.), te dva primjerka srebrnog denara Ludovika II. (1516. - 1526.) i Ferdinanda II. (koji su loše očuvani). Pronalazak ovog primjerka novca Ferdinanda II. iz 1622. godine na ovom mjestu, govori nam da je u to vrijeme gradina služila kao zaklon od osvajačke turske vojske.

Otrovanec – je susjedno naselje Pitomači sa južne strane. Najstariji arheološki nalazi pronađeni u Otrovancu potječu iz starijeg i mlađeg željeznog doba, a pronađeni su na južnom dijelu Otrovanca u sklopu površine od oko 400 x 300 metara. Ovdje se na površini pronalazi mnogo antičkih arheoloških nalaza. U tom sektoru je 1972. godine pronađena ostava rimskog novca 3. stoljeća. 2013. godine ovdje je pronađena jedna brončana rimska uljanica fine i umjetnički kvalitetne izrade u obliku ljudskog stopala. Potječe iz perioda 2. - 3. st. Osim toga na ovom se prostoru desetljećima pronalaze brojni drugi nalazi, kao ulomci rimske i starije keramike, dijelovi antičkih staklenih posuda, oružja i oruđa, nakita, pojedinačni nalazi rimskog novca, pronađen je jedan rimski ključ i dr. Sve upućuje, pa čak i malo povišeni položaj cijele lokacije, na postojanje nekog bogatog i većeg naselja (ili čak i utvrde ?) na ovom mjestu iz vremena Rimskog carstva, ali možda i iz ranijeg doba. Veliki dio jedne rimske fino izrađene keramičke posude pronađen je 2014. i na sjevernom dijelu mjesta, nedaleko kapele svete Jelene. Trasa stare rimske ceste prolazi na oko 4-500 metara južno od lokaliteta na jugu Otrovanca, do koje ceste se u rimsko doba nalazio neki lokalni put. Sve upućuje na postojanje takvog jednog odvojka od raskršća današnjih poljskih putova prema Črletoj Klisi i Otrovancu kod Sedlarice. Na području Katastarske općine Otrovanec smješten je, već spomenuti, srednjovjekovni

Lijevo: već početkom 1980-ih (1989. godine znanstveno potvrđeni lokalitet na Črletoj Klisi) već je bilo odlagalište smeća. Foto: BMBB, 1979.

Črlena Klisa (lijevo): dobrovoljna akcija razčišćavanja raslinja i pripreme uoči pokusnih iskapanja na bjelobrdskoj nekropoli Črlena Klisa 1989. godine, koja je vodio prof. dr. Željko Tomičić (i Gradski muzej u Virovitici). Tom je prilikom potvrđeno postojanje bjelobrdskog groblja na redove (10. - 13. st.), međutim nije se uspjela locirati srednjovjekovna građevina (crkva), iako je cigle i drugog građevnog materijala na ovome mjestu bilo u izobilju. Desno: lokacija na kojoj se nalazi mnogo građevnog materijala. Ovdje se je sasvim sigurno nalazila crkva sv. Valentina u Kopačevcu - snimljeno 1986. godine. Već tada se ovdje, osim odvoženja pijeska, bacalo smeće. Foto: BMBB.

lokalitet Črlena Klisa, na kojem je pronađena bjelobrdska nekropola (potvrđena pokusnim arheološkim iskapanjima 1989. godine). Osim toga na ovome mjestu pronalaze se brojni ostaci građevnog materijala (cigla, žbuka), te ulomci keramike, ljudske kosti. Pronađeni su i dijelovi kao i cijeli primjerci srednjovjekovnog oružja (nož, strelica i dr.), te razni drugi predmeti (keramička lula, npr.), a i novac kralja Žigmunda. Ovaj lokalitet sastoji se od dva dijela: na povišenom dijelu nesumnjivo se nalazila zidana sakralna građevina i groblje, a oko 100 m jugozapadno ispod njega naselje (na poljskom putu prema Turnašici) - lokacija Selišće.

Skupni nalaz rimskog novca:

- Prema pismenoj obavijesti Mije Zvonareka iz Otrovanca kod Pitomače, tada učenika 7. razreda osmogodišnje škole, on je u zimi 1972. godine kod kuće Đure Škvarića, oko 10-ak metara južno od kbr. 155 na pješačkoj stazi i dubini od 80 cm, prigodom kopanja kanala za vodovod, otkopao glineni lonac s više od 500 primjeraka antoninijana. Dana 1. ožujka 1972. je ekipa Arheološkog muzeja u Zagrebu u sastavu Vera Vejvoda, viši kustos, dr. Predrag Brozović, tajnik i Zdenka Dukat, kustos, boravila u Otrovancu radi otkupa materijala. Dio nalaza (350 primjeraka) uvršten je u numizmatičku zbirku Arheološkog muzeja u Zagrebu. Ostalo je raspršeno. Sakrivanje blaga može se datirati u vrijeme vladanja cara Galijena izme?u 253. i 268. godine.

Sadržaj: Elagabalus (218. - 222.), Gordianus III. (238. - 244.), Philippus I. (244. - 249.), Otacilia Severa, Trajanus Decius (248.- 251.), Trebonianus Gallus (251. - 253.), Volusianus (251. - 253.), Valerianus (253. - 259.), Mariniana, Gallienus (253. - 268.) i Salonina.

Srednjovjekovna gradina Šanac (ili Gradina). Desno: pogled na gradinu sa sjevera. Pogled sa srednjovjekovne utvrde Šanac u Sedlarici prema selu i sedlaričkom groblju sa kapelom sv. Križa na čijem je mjestu, sve do 1963. godine, stajala prvih desetljeća 18. st. izgrađena poznata istoimena drvena barokna kapelica sa bogatim i vrijednim inventarom. Brežuljci oko ovog prostora stoljećima su bili ljudima zaštita od raznih napadača i osvajača, dok je zemljište obrađivano još od davnina. Foto: 2014.

- pojedinačni nalazi rimskog novca 3. i 4. st. pronađeni su na vrtovima kbr. 155-69 (i toj okolini) u nekoliko navrata, a posljednji put 2014. godine. Do danas je evidentiran pronalazak 20-ak primjeraka rimskog novca.

Sedlarica – je najjužnije naselje općine Pitomača. Oko nje nalaze se poznati pitomački vinogradi, a u razgovoru ljudi često spominju pronalaženje rimskog novca i srednjovjekovne keramike na predjelu Aršanj ili Lipica. Danas nije poznato gdje se ti nalazi čuvaju. U Sedlarici je pronađeno arheoloških nalaza (nekropola) iz kasnog brončanog doba i to kulture polja sa žarama virovitičke grupe, a na najsjevernijem dijelu naselja povremeno se dobro vidi trasa rimske ceste na kojoj se često, na ovoj etapi površinski pronađu rimski novci, ulomci keramike i dr. Posebno na povišenoj lokaciji kod i oko raskršća poljskih putova istočno od mjesta, koji vode za Otrovanec i Črlenu Klisu. Pa možemo pretpostavljati da se u vrijeme Rimskog carstva ovdje račvala kakva vicinalna cesta prema obližnjem Otrovancu, koji je bogat rimskim nalazima. Na brežuljku zapadno od centra sela, preko puta sedlaričke kapele i groblja nalazi se dosta velika srednjovjekovna gradina/utvrda (13. - 16. st.) sa dva opkopa. Narodni naziv joj je Šanac. Na platou utvrde i oko njega desetljećima ljudi pronalaze ulomke srednjovjekovne keramike, ostataka cigle, oružja, oruđa i razne druge arheološke nalaze.

Stari Gradac – najistočnije je naselje općine. Najstariji nalazi potječu iz 10/11-13. stoljeća (bjelobrdska kultura). Pronađeni su nakon Drugog svjetskog rata na prostoru između Starog Graca i Turnašice, lokaciji zvanj Kranjčev Breg ili Peski. Prvo iskapanje bilo je 1954. godine, a pronađene su, između ostaloga, i bjelobrdske karičice sa S završetkom. Lokacija se nalazi oko 2,5 km sjeverno-sjeveroistočno od rimske magistralne ceste. Osim ovog nalazišta dosta srednjovjekovnih nalaza pronalazi se na predjelu Iliman, koji je smješten oko 1,5 km sjeverno od crkve. Nešto istočnije od Ilimana neki naziru obrise srednjovjekovne nizinske gradine/utvrde i to gotovo pored kanala Lendava ili Neteča, koji dolazi iz pravca Bušetina-Rogovac (171). Ovdje se također pronalazi dosta keramičkih ulomaka 14. - 16. stoljeća. Ulomaka iz srednjeg vijeka pronalazi se i u samom centru mjesta. Ovdje se nesumnjivo nalazilo naselje Gradac ili Gereci (Gereczy). O navedenom bjelobrdskom lokalitetu možemo spomenuti pokoju riječ. Iz dnevnika Drage Dopplera doznajemo, da je 1954. Kranjčev breg tumulastog oblika. Prije Drugog svjetskog rata ovdje su seljaci vadili pijesak, ali u vrijeme rata taj se posao prekinuo. Nakon rata se opet nastavio, a prvi nalazi, koje su seljaci počeli otkapati, u obliku ljudskih kosti i grobnih dodataka pojavljuju se u proljeće 1954. Odmah netom organizirana su zaštitna arheološka iskopavanja kojima je otkriveno ukupno 38 grobova poredanih vrlo gusto i sa dosta malo grobnih priloga. Od priloga je pronađeno nekoliko S-karičica, dva brončana prstena, tri željezne kopče i niz drugih željeznih aplikacija i dijelova raznih predmeta i ulomaka keramike. Sav pronađeni materijal danas se čuva u Gradskom muzeju u Virovitici.

Starogradački Marof – jedno je od nekoliko naselje u općini Pitomača, koja su nastala u 19. stoljeću. Međutim, u samom centru mjesta slučajno je pronađena ostava brončanih predmeta koja se datira u period kasnog brončanog doba (1600. - 750. g. p. Krista). Radi se o kulturi polja sa žarama. Tada su se u grobove stavljali obilni prilozi. Ovdje se najvjerojatnije nalazila nekropola, a vjerojatno (u blizini) i naselje.

Turnašica – naselje je, koje je poznato po tome što je u njemu sačuvan cijeli zvonik i dio sakralne građevine (crkve) još iz pred turskog vremena. Sjevernim dijelom naselja prolazi trasa rimske ceste, koja se na nekim mjestima vidi odlično. Gotovo je u izvornom obliku. Stoga se može pronaći kamenje debelo i više desetaka centimetara. Na ovoj dionici često se na površini pronalaze pojedinačni nalazi rimskog novca, te mnogo ulomaka keramike, a na trasi prema Vukosavljevici pronađeni su i dijelovi staklene rimske posude, zatim razni dijelovi željeznih i drugih predmeta. Spominje se podatak, da je prije 40ak godina pronađen jedan primjerak rimskog novca, zasigurno na trasi ove ceste (možda i oko crkve?). Današnja crkva Presvetog Trojstva barokizirana je gotička srednjovjekovna župna crkva sv. Bartolomeja, koja se nalazila u srednjovjekovnom naselju Sveti Bartol (Zentbertel), Gornja Bukovica ili Bakva, odnosno Bartolovec ili neobičnog

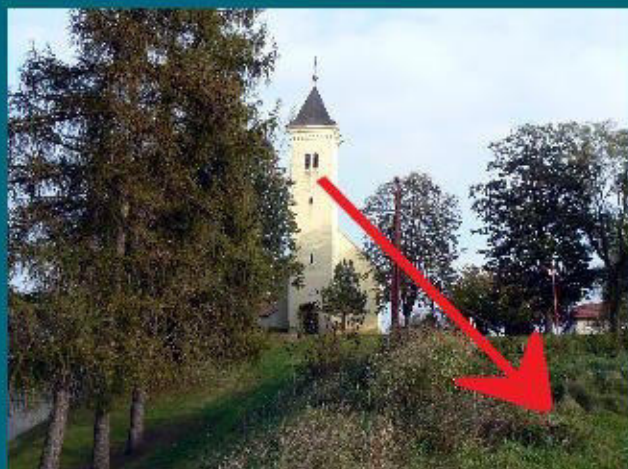

Lijevo: pogled na prostor *Iliman* ili *Neteča* između *Starog Graca* i *Starogradačkog Marofa*, gdje ljudi pronalaze srednjovjekovne ulomke keramike. Moguće je da su neki takvi nalazi i iz starijeg vremena, pretpovijesti. U sredini i desno: *Kranjčev breg* kod *Starog Graca*, bjelobrdska nekropola, koja je danas nestala. Odnosno, nestao je (devastiran je) cijeli brijeg ili lokacija iskapanjem pijeska posljednjih 60ak godina. Ovdje je vjerojatno bilo groblje srednjovjekovnog naselja *Gradeca* ili *Gerecija*. Foto: 2014.

imena *Chapathaka* (*Čapataka*) – danas *Turnašica*. Od te stare crkve sačuvan je u potpunosti zvonik i sjeverna strana broda. Apsida je danas zaobljena i potječe s kraja 18. st. Osim tornja i sjevernog zida broda na vanjskoj sjevernoj strani sačuvan je jedan gotički zidani potporanj ili konzola. Oko crkve i u krugu od oko 200 metara često se pronalaze ulomci srednjovjekovne keramike. Navedena građevina/crkva spominje se 1658. godine kao dobro očuvana. Nije jasno da li se oko crkve nalazila i kakva fortifikacija, a ne bilježe ju niti naslućuju sačuvani pisani izvori. Toranj ima odličnu stratešku poziciju za promatranje prostora prema sjeveru, istoku i zapadu, pa nije isključena mogućnost postojanja nečeg sličnog možda i u antičko doba.

Velika Črešnjevica – je naselje koje se nalazi jugozapadno od *Pitomače*. Kroz centar naselja, oko 100 metara zapadno od skretanja prema *Grabrovnici* i *Maloj Črešnjevici* prolazi trasa rimske ceste. Na području ovog naselja pronađeni su početkom 1980ih godina ostaci jednog rimskog groba u kojem se, osim kostiju nalazio i primjerak rimskog novca, te nekoliko metalnih ostataka. Nalaz je pronađen na vrtovima prve kuće na prvom zavoju od *Otrovanca*. Osim toga, u *Velikoj Črešnjevici* je u proljeće 2014. godine otkrivena srednjovjekovna gradina, koja se nalazi oko 200 metara istočno od kuća na najjužnijem dijelu mjesta. Gradina ima jedan opkop, a na platou i oko njega na površini su pronađeni brojni ostaci građevnog materijala, kovanih čavala, dijelova metalnog oruđa i oružja, srednjovjekovni novac, ulomci keramike i sl. Na platou gradine pronađeni su prije desetak ili više godina srebrni denari *Ludovika II.* (1516. - 1526.). Gradina je egzistirala najvjerojatnije od sredine 13. do druge polovice 16. stoljeća. Budući da se nalazi na privatnom posjedu i u šumi bila je poznata samo nekolicini mještana, pa stoga nije nigdje bila niti zabilježena. (10, 19, 20, 26, 29, 30, 32, 40, 67, 68, 171, 172, 180 - 182, 212, 213, 251, 259, 266, 317, 320, 340, A, 7.D, 15.G, 1, 16, 17 etc.)

Lijevo: iako je brijeg na kojem se nalazi današnja župna crkva kružnog oblika, čini se da se ovdje nije nalazila nikakva fortifikacija. To se dobro može vidjeti i na jednoj karti iz sredine 1860-ih godina. Kružna zaobilaznica i devijacije brijega produkt su novijeg doba i ljudske intervencije radi prilagođavanja ceste i okolnog terena. Desno: kroz *Veliku Črešnjevicu* trasa rimske ceste prolazi kroz centar naselja, nešto južnije od skretanja prema *Grabrovnici*. Foto: 2014.

1

Pregled povijesti *Pitomače* - izabrane teme

Keramička posuda, koja nije izrađena na lončarskom kolu, pronađena je 1989. godine na istočnom dijelu *Kladara*. Potječe iz razdoblja brončanog doba - *kultura polja sa žarama virovitičke grupe* (starost oko 3 300 godina). Datiranje *dr. sc. Zorko Marković* 2015. Nalaz je pronađen prilikom kopanja kanala za vodovod na dubini od oko 130 cm. Ovo je jedinstveni nalaz na području općine *Pitomača*, jer je sačuvano više od pola posude. U zbirci autora. Foto: *BMBB*, 2014.

10,8 cm

10 cm

1. Područje pitomačke općine ljudi su obitavali prije 5 - 8 000 godina

Pretpovijesno vrijeme ovog dijela *Hrvatske* dosta je nepoznato i neistraženo. Određena klasifikacija raznih povijesnih razdoblja do antičkog doba učinjena je zahvaljujući arheolozima i povjesničarima. Značajno je spomenuti, da je vrijeme od početka nove ere, pa sve do oko 1-5 000 godina unatrag, doba kada su mnoge razvijene svjetske kulture već i propale i nestale, a ovdje je čovjek još uvijek hodao sa štapom i kamenom sjekirom i selio se u potrazi za hranom.

Na pitomačkom području sačuvano je malo nalaza iz toga doba. Sačuvano je ponešto keramičkih ulomaka i svega pet cijelih kamenih sjekira ili mlatova. Spomenimo da nam je poznato nekoliko lokacija na kojima su pronađeni određeni ostaci stariji od 2-3 000 godina, pa ih spomenimo. Kako smo već naveli, uglavnom oko rijeke *Drave* vrlo često pronalazimo ostatke mamuta i divljeg konja stare preko deset tisuća godina, no ne znamo da li ih je ovdje čovjek lovio i jeo.

U prvom redu, to je prostor oko *Grabrovnice* (predio *Bajnice*) gdje se pronalaze brojni nalazi iz perioda neolitika-ranog brončanog doba, a na kojem je prostoru uglavnom i evidentirana pretpovijesna keramika (ostaci čupova i sl. i jedan cijeli kameni mlat). Nadalje, tu je prostor između *Velike* i *Male Črešnjevce* (ispod tzv. *Babičanke*) zvan *Vaktarna*, zatim *Markov bajer* kod *Grabrovnice*, gdje je pronađena jedna kamena sjekira i keramički ulomci također iz istog perioda. Sličnih nalaza, ali njih svega nekoliko pronađeno je na predjelu *Podnatiže*. Nešto više istočno, na južnom dijelu *Otrovanca*, često se pronalaze ulomci grnčarije, a pronađena je i jedna željezna strelica iz posljednjih stoljeća stare ere. U *Pitomači* nedalekom *Starogradačkom Marofu* pronađena je ostava kasnobrončanih predmeta od bronce, a keramičkog materijala ima i u *Sedlarici* (kultura *polja sa žarama*). Na području same *Pitomače* i uže okolice pronađene su tri kamene sjekire i to jedna na lokaciji *Lasci* sjeverno od centra mjesta, jedna na predjelu *Šodrana* u

Kamena sjekira pronađena na predjelu *Lasci* sjeverno od *Pitomače*. Period *neolitik* - rano brončano doba (oko 6000 prije Krista - 1300. prije Krista). Datiranje: dr. sc. Zorko Marković 2015. U privatnoj zbirci obitelji *Mlinjarić* u *Pitomači*. Foto izvor B. Begović: *Pitomača*, 1995.

Dravskoj ulici i jedna na predjelu *Berek* prema *Starome Gracu*. Na lokaciji *Šodrana* pronađeno je i nekoliko keramičkih ulomaka.

Dakle, ponešto je ipak i sačuvano što nam potvrđuje obitavanje čovjeka pretpovijesnog doba u *Pitomači* i okolici. Kontinuitet naseljavanja od toga doba se ne prekida. U doba *Rimskog carstva* ovo je sastavni dio rimske pokrajine *Gornja Panonija*, a propašću istoga carstva ovdje dolaze *Hrvati (Slaveni)*. O svemu tome svjedoče brojni arheološki nalazi.

U to, pretpovijesno doba ovaj dio *Hrvatske* bio je nastanjen *Panonima*, vjerojatno *Jasima*, koji su bili pleme *Panona* na ovim prostorima sve do oko 3. st. p.n.e. Tada ovdje prodiru *Iliri* s balkanskog poluotoka. U razdoblju narednih tri stotine godina ovdje doseljavaju *Kelti*, koji donose kovani novac i rotirajuće grnčarsko kolo, koje se do prije oko 2 000 godina nije koristilo u *Podravini*. Znanstvenici su zaključili da je prostor između *Đurđevca* i *Virovitice* nastanjen *Keltima* između 3. i 2. stoljeća pr. n. e. Nakon proteklih mnogobrojnih migracija iz područja rijeke *Rajne* u srednju *Europu*. Ovo panonsko-keltsko stanovništvo ostalo je u ovim krajevima živjeti i u narednim stoljećima, kada je *Rimsko carstvo* proširilo svoju dominaciju na sjever sve do *Dunava*. Tada starosjedilačko stanovništvo prima dio rimske kulture i prilagođava je svom načinu života (181). Međutim, jedan dio panonsko-keltske kulture preživljava i *Rimsko carstvo* i kasnije provale *Germana*, te se reflektira na ranu slavensku kulturu u *Podravini* povezujući tako pretpovijesnu romaniziranu kulturu sa srednjim vijekom i doseljavanjem *Hrvata* u *Podravinu*. (19, 20, 26, 30, 172, 180, 181, 182, 212, 259, 266 etc.)

Kamena sjekira pronađena u *Velikoj Črešnjevici* 1970-ih godina. Dimenzije: duž. 89, debljina 50, šir. 40 mm. Rupa za dršku nije dovršena već je izbušena svega 15 mm (promjer 18 mm). 1980-ih godina se nalazila u privatnoj zbirci obitelji *Šegregur* u *Pitomači*, a danas u *Muzeju grada* u *Koprivnici*.

Lijevo gore: jugoistočni prostor od raskršća putova za *Veliku* i *Malu Črešnjevicu*, *Babičanku* i *Grabrovnicu* - dosta ulomaka keramike, kamena sjekira, tamno tlo sa pepelom, već je početkom 1980-ih godina davalo do znanja da je u pretpovijesno doba ovdje obitavao čovjek. Prvo rekognosciranje ovog terena vršio je *Muzej grada Koprivnice* 1984/85. (dr. sc. Zorko Marković) Foto: *BMBB*, 1983. Desno: *Otrovanec* (jug), željezna strelica iz željeznog doba (8. - 1. st. p. n. ere) - keltska strelica (?). Dim.: 7 x 2,3 cm. Izvor: B. Begović: *Tri stoljeća Pitomače*, 14. Lijevo gore (izvor): Google Maps 2014.

Rekonstrukcija.

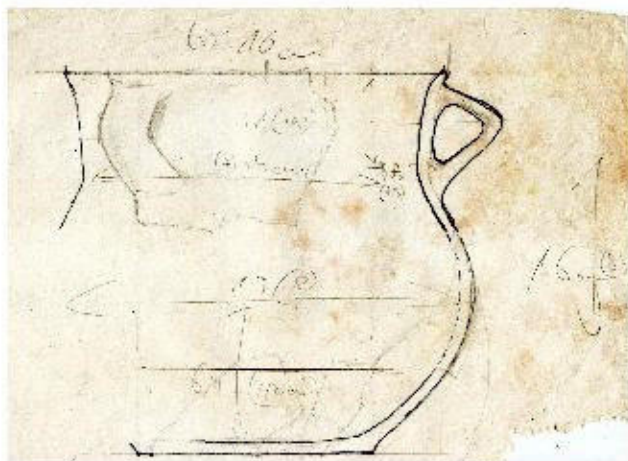

Lijevo: kamena sjekira pronađena na predjelu Berek istočno od centra Pitomače prema Starom Gracu. Pronašli su ju djelatnici bivše tvrtke PD "Borik" Pitomača. Dimenzije: duž. 84, šir. 48, vis. 40, šir. rupe 17 mm. U privatnoj zbirci autora. Foto: BMBB, 2014.

Prikazana kamena sjekira pronađena je sredinom 1990ih godina na dosta vlažnom prostoru, tzv. Bereku kod Staroga Graca. Ovako nasađena izgledala je i u vrijeme upotrebe, prije oko 5-8000 godina, odnosno u tzv. neolitiku-ranom brončanom dobu. Kako su pokazala arheološka istraživanja, ovdje je čovjek živio u to doba uglavnom u blizini vode (rijeka Drave), a stanovao u kolibama od šiblja. Jeo je uglavnom ribu i divljač, te sve ono što je pronašao jestivo u prirodi, a ovakve i slične kamene sjekire bile su mu osnovni "alat" - tada iznimne vrijednosti, a služila je i kao oružje, ali i oruđe. Na kojem su stupnju razvoja živjeli tadašnji ljudi teško si možemo predložiti. U vrijeme kada je po Podravini čovjek još uvijek hodao sa kamenom sjekirom Egipćani su već imali piramide, a starogrčka kultura već je bila u punoj snazi. Životni je vijek bio kratak, svega 40-ak godina. Živjelo se prljavo i neuredno, a jelo samo onda kada se nešto pronašlo ili ulovilo. Tadašnji se čovjek nije brijao, ni šišao, a vjerojatno rijetko prao u vodi. Bio je obučan samo u životinjsko krzno ili hodao gol. Sigurno su vladale razne bolesti ... Najteže je, sigurno, bilo zimi, budući da ovdje nema špilja, koje se koliko-toliko mogu zagrijati i pružiti stanovitu zaštitu i udobnost, ako ne od ničeg drugog onda od kiše i snijega. Pokušamo li danas upotrijebiti ovu kamenu sjekiru vidjet ćemo da sa njom možemo dosta toga učiniti, iako teško. Na primjer, možemo presjeći jabuku, krušku i sl. Možemo ju upotrijebiti za kopanje nekakvog korijenja, možemo isjeći meso, razbiti kost ili orah. Možemo isjeći sitnije komade drveta, presjeći tanju granu, ali i obraditi drugi kamen. Njome, na kraju konca, možemo ubiti manju životinju.

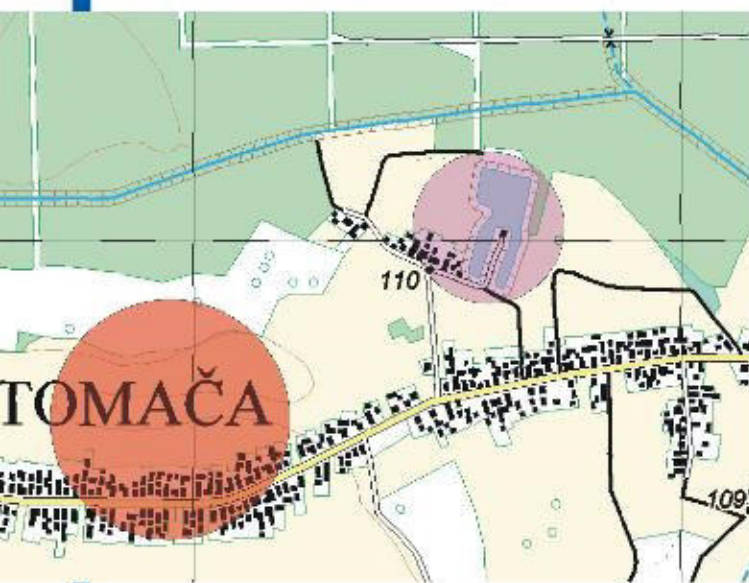

Markov bajer južno od groblja nedaleko rimske/antičke ceste u Grabrovnici. Nazali dijelova kamenih noževa pretpovijesnog doba. Vjerojatno se radi o razdoblju neolitika-ranog brončanog doba (od cca 6000-1600. g. prije Krista). Pronašao Zdravko Grbačić iz Grabrovnice. Foto: Z. Grbačić, 12/2014.

Gore: pogled na lokalitet *Bajnice - Grabrovnica*, jug. Na karti: crveno = *Bajnice*, žuto = trasa rimske ceste kod *Grabrovnice*. Podloga: Google Maps 2014. Dolje: rekonstrukcija glinene posude iz kasnog brončanog doba pronađene na *Bajnicama* 1980-ih godina - crtež BMBB 1986. U privatnoj zbirci autora. Pronađeno kao površinski nalaz prilikom oranja njive.

Desno: pogled na *Šodranu* u *Dravskoj ulici*. Foto: 2015.

Područje *Šodrane* u *Dravskoj ulici* u *Pitomači* i ono u neposrednoj blizini karakteriziraju brojni nalazi (kontinuirano) od pretpovijesnog vremena, preko antike (nalaz rimskog novca) sve do srednjeg vijeka. Čini se da je ta lokacija bila u prošlosti vrlo povoljna za stanovanje. Sve do prije stotinjak godina to je područje bilo močvarno i šumovito. U daljoj prošlosti nije bilo tako. Nekih stotinjak metara zapadno od *Šodrane* nalazi se veliki srednjovjekovni lokalitet (*Dravska ulica*) na kojem se pretpostavlja postojanje srednjovjekovne *Pitomače* (pod imenom *Pitomci*), ali i u antikno doba postojanje neke ceste prema rijeci *Dravi*. Lokalitet *Šodrana* danas je sastavljen od niza manjih bara, koje su prilagođene (poribljavanjem i drugim zahvatima) za sportski ribolov. Sve do prije 30ak godina ovdje se strojevima vadio šljunak. Upravo je to je posljedica postojanje istih bara, odnosno "graba". Danas se šljunak više ne vadi. Sve do današnjih dana, a pogotovo u vrijeme kada se vadio šljunak, ovdje su se pronalazili ulomci keramike iz pretpovijesnog doba, koji su mogli potjecati čak i iz *neolitika* (prije oko 7 - 8 000 godina). Pored toga, tu je pronađena i jedna cijela kamena sjekira iz istog vremena - vidi stranicu ispred. Sama činjenica da je taj prostor bogat šljunkom nagovještava moguće ne postojanje močvara i neugodnog prostora za stanovanje prije više stoljeća ili tisućljeća. Stoga možemo konstatirati, da je prostor oko *Šodrane* mjesto gdje ljudi žive već nekoliko tisuća godina. Možemo reći i to da je taj prostor (potvrđeno arheološkim nalazima) mjesto na kojem se nalazilo neko naselje dugi niz stoljeća - računajući i srednjovjekovne *Pitomce*.

Pretpovijesni lokalitet *Šodrana* u *Dravskoj ulici* u *Pitomači*. (Izvor podloge: 322)

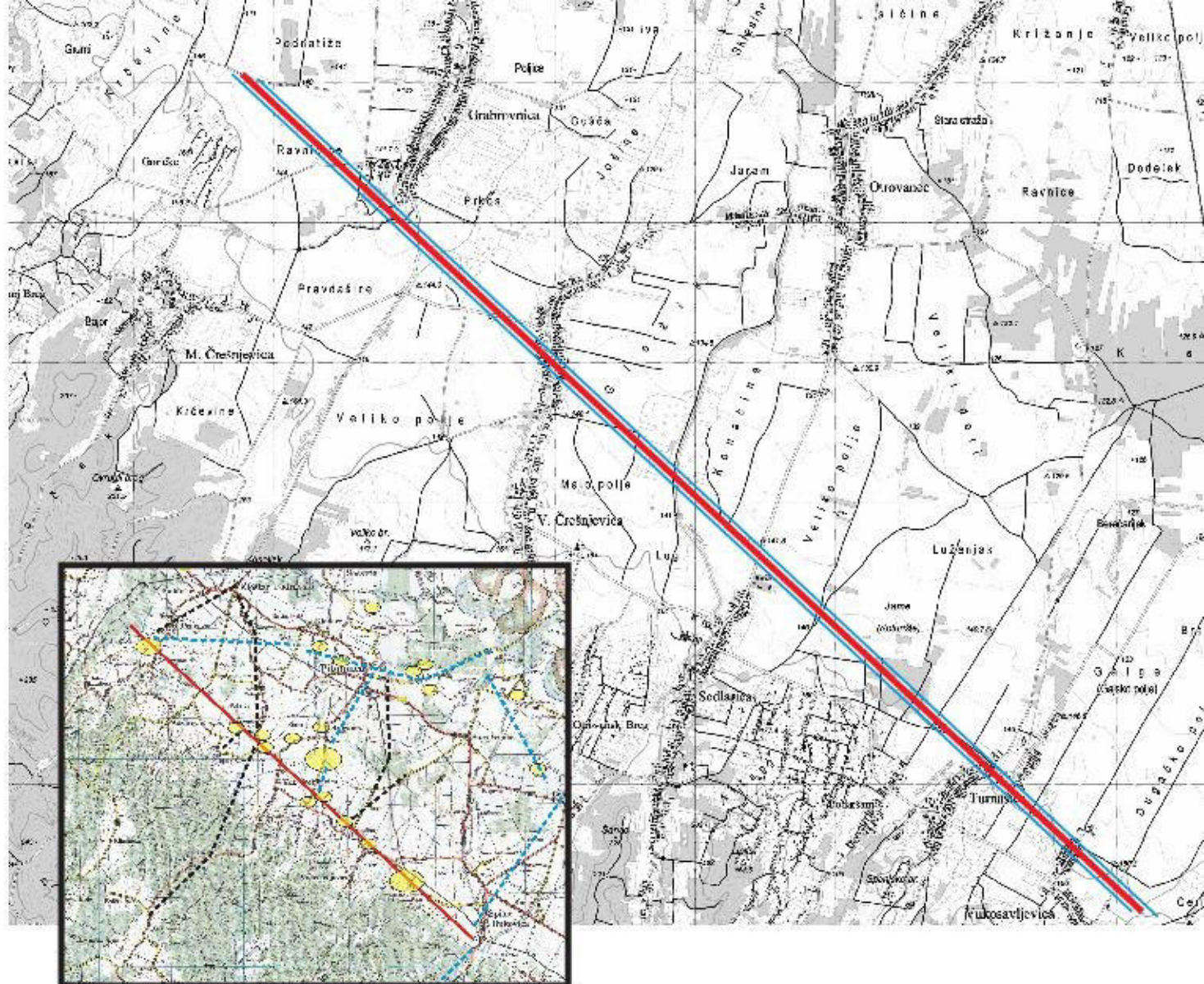
Lokacija na kojoj se stoljećima pronalazi mnoštvo srednjovjekovne keramike, ostataka cigle, keramičkih kugli (za ložišta ili pračke) i drugog građevnog materijala, kovanih čavala, novca (?) - od centra mjesta udaljeno oko 400-500 m zračne linije. Količina pronađenog materijala ponekad je bila toliko velika da su ljudi 1980-ih godina njome ispunjavali upojne jame. Osim toga, u ovom sektoru, stotinjak metara zapadnije, prema centru *Pitomače*, pronađena je ostava rimskog novca 3. stoljeća, te dijelovi rimske keramike.

2. Pitomačka Podravina u doba Rimskog carstva

U vrijeme kada je *Rimsko carstvo* proširilo svoju dominaciju i na ovaj dio Hrvatske ovdje, na prostoru današnje općine *Pitomača*, su postojale naseobine *Panona*, koji su tijekom ranijih stoljeća bili izmiješani sa *Ilirima* i *Keltima*. Romanizacija je bila i ovdje sveprisutna. Na primjer, postojeća naselja su dobivala romanske ili romanizirane nazive. Sudeći prema pronađenim arheološkim nalazima u vrijeme *Rimskog carstva* (sve do 4. - 5. st.) ovdje je bilo dosta frekventno. Jedan od razloga je taj što je južnim dijelom pitomačke općine prolazila spomenuta i važna još pretpovijesna *velika cesta* (tzv. "via magna" - postojala sve do 17. st.) ili *rimska magistralna cesta*, koja je povezivala tadašnje vojne i distriktne centre *Petovion* (Ptuj) i *Mursu* (Osijek) u *Gornjoj Panoniji*. Vrijeme je do danas dosta izbrisalo tragove te ceste, međutim, traku kojom je prolazila moguće je pronaći i uočljiva je, posebno nakon jesenjeg ili proljetnog oranja, kao nešto svjetlija zemljišna traka pomiješana sa šljunkom. Glavna cesta bila je gotovo potpuno ravne trase, dok su se na sve strane granale razne sporedne ili vicinalne ceste (pogotovo prema *Dravi* i granici *Carstva* radi kontrole granice), od kojih se neki dijelovi naziru, ili pretpostavljaju i danas. Na području kod današnjeg prijelaza za *Križnicu* u *Šašnatom Polju* pretpostavlja se postojanje riječnog prijelaza rimskog limesa (granice), doduše ne na mjestu gdje je danas korito rijeke jer se ono u prošlosti pomicalo. Da li su, i točno gdje, bila rimska naselja na pitomačkom području danas nam nije potpuno jasno, a nismo niti posve sigurni, koja su to njihova imena. Sigurno je jedno, a to je, da se na prostoru od oko *Špišić Bukovice* do oko *Prugovca* spominje 3 ili više manjih ili većih postaja, tj. naselja od kojih su neka vjerojatno bila i utvrđena. Ovom ćemo prilikom, u nekoliko poglavlja, na temelju do danas pronađenih arheoloških nalaza (uzimajući u obzir i brojne nove, do danas javnosti nepoznate nalaze), novom analizom pisanih podataka, analizom konfiguracije terena i drugih čimbenika, pokušati razjasniti stanje na ovom prostoru od prije oko 1 500 do 2 000 godina. Ovo je u svakom slučaju vrlo važno, jer je kontinuitet kasnijih naseljavanja i formiranja naselja, odnosno društveno-političkih segmenata nakon seobe naroda uvijek pratila osnova načinjena u vrijeme *Rimskog carstva*, a to se prvenstveno odnosi na infrastrukturu, odnosno rimsku cestu koja je preživjela tisućljeća. Nakon kraha ovog čudesnog, *Rimskog carstva* na ovom prostoru ipak je preživio narod od kojeg je dio, odnosno osnova bilo potomstvo *Panona*, ali sada konglomerat u kojem su sudjelovali, kako smo već spomenuli i *Kelti*, i *Iliri*, i *Romani*, te u tada najnovije doba, između 6. i 10. stoljeća, pod raznim utjecajima brojnih putujućih i lutajućih naroda. Tako je najčešće i pravilo da tamo, gdje je u vrijeme *Rimskog carstva* postojalo kakvo naselje, manje ili veće, nesumnjivo će u blizini, ako ne i na samom mjestu (jer moramo uzeti u obzir i prirodne čimbenike - promjenu izgleda zemljišta kroz stoljeća i sl.) ljudi formirati novo naselje, "na starim temeljima". (19, 26, 30, 59-61, 181 etc.)

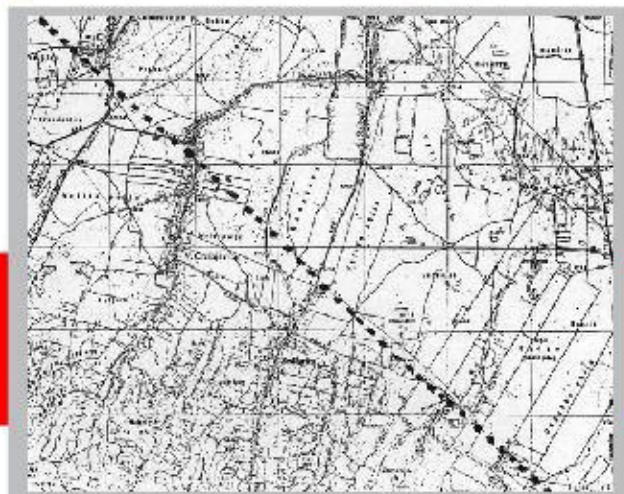
3. Trasa rimske ceste Petovion-Mursa (Ptuj-Osijek) kroz područje općine Pitomača dijelom je očuvana

Cesta poznata kao *rimska* ili *antička cesta* u vrijeme svojega postojanja bila je jedina prometna veza istoka i zapada između rijeke *Drave* i *Save*. U vrijeme *Rimskog carstva* povezivala je već spomenute velike distriktne i vojne centre *Petovion* (Ptuj) sa *Mursom* (Osijek), a njezin značaj je bio višestruki i u vrijeme *Rimljana* i kasnije. Kada je ta cesta nastala, nije poznato. Pretpostavlja se da su joj korijeni iz pretpovijesti, no o tome konkretnih dokaza nema, ali indicija da. Ova magistrala bila je u upotrebi sve do kraja 17. stoljeća, odnosno do istjerivanja *Turaka* iz *Slavonije*. U srednjem vijeku bila je doslovno jedina prometna veza prostora *Slavonije* oko *Osijeka* sa prostorom središnje i

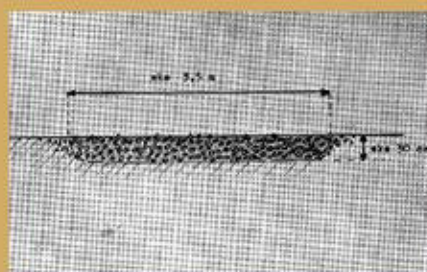

— Vidljiva trasa antičke ceste kroz područje općine Pitomača. — Širina (cca do 15 m) između dvije plave linije = isključivi prostor na kojem se uočava trasa u raznim oblicima i kvaliteti očuvanosti. Pregledom trase 1985. - 1986. godine u odnosu na danas, može se kazati da je posljednjih 30 godina trasa drastično devastirana, a čiji je uzrok uporaba suvremene teške agromehanizacije jer cesta prolazi na oko 90 % dužine kroz obradivo agrarno područje. Sudeći prema navedenom, možemo predmišljati daljnje devastiranje njezine trase, a tijekom narednih desetljeća i potpuni nestanak trase, odnosno stapanje danas još vidljivih ostataka sa okolnim tlom. Kroz područje općine Pitomača trasa ove ceste danas prolazi u dužini od 8,4 km. Lijevo dolje - izvor: Podravski zbornik 1986., 149 (26). Karta lijevo: plavo --- moguće trase vicinalnih cesta u rimsko doba • crno --- moguće trase sporednih cesta u srednjem vijeku.

● - pretpovijesna i antička nalazišta. Izvori karata u podlozi (322, 329).

Dolje desno: presjek trase antičke ceste kakav je bio vidljiv na prostoru oko 50 metara sjeverno od stare školske zgrade u Sedlarici 1985. Danas se na tome mjestu cesta vidi samo kao rasuti šljunak po zemljištu. Izvor: Podravski zbornik 1986., 146 (26).

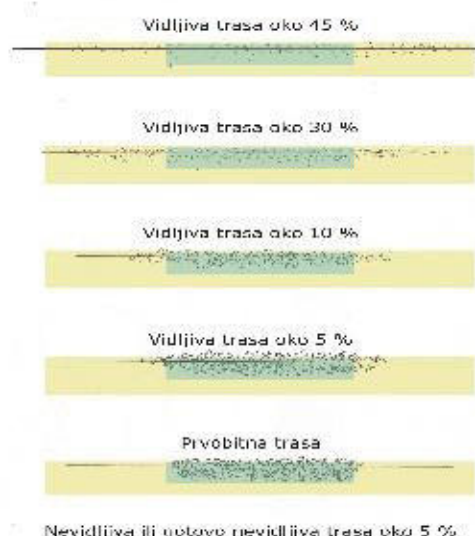
zapadne *Europe*. Jedina je razlika bila u tome što su *Rimljani*, koji su imali jaku vojnu silu kontinuirano obnavljali i popravljali njezinu trasu, dok se to u srednjem vijeku nije radilo. Nije zabilježen gotovo niti jedan slučaj konkretne i planske obnove ili značajnijeg planskog popravka ove ceste (npr. čišćenje od raslinja, navažanje novog šljunka i sl.). Prestankom opasnosti od turske vojske i u prostoru oko *Pitomače* značaj ove ceste prestaje, jer se osnivaju nova naselja izvan "dometa" trase ove ceste (sticajem povijesnih okolnosti), a i sama nekadašnja "velika cesta" bila je, doslovno, u vrlo lošem stanju i već do 15. stoljeća ponegdje i teško raspoznatljiva.

Danas se trasa navedene, stare rimske ili "velike" ceste na području od *Ptuja* do *Osijeka* vidi dosta varijabilno. Međutim, na području današnje općine *Pitomača* ona se vidi u cijeloj svojoj dužini - odlično. Stoga ćemo ovom prilikom prikazati trasu ove ceste u što jasnijem obliku. Kao i sve rimske ceste, pa tako je i ova bila izgrađena vrlo pomno, birana je trasa, koja je rijetko bila na udaru kišnih bujica, pješčanih nanosa ili brze erozije tla ili brze promjene konfiguracije tla. Stoga je to na ovom području prostor na obroncima *Bilogore* ili tzv. pred obroncima bilogorskih brežuljaka koji se stapaju sa plodnom ravnicom. Ovo je u vrijeme o kojem govorimo bilo vrlo važno, jer je cesta uvijek morala biti prohodna i nikada se nije znalo kada će njome morati proći jake vojne snage. Osim toga cestom su putovali razni obrtnici, trgovci, razni aristokrati i plemići i dr. ljudi koji su svaki novi osvojeni prostor, od strane *Rimljana*, činili frekventnim i zanimljivim za život i posao, a ujedno i širenje cijelog sistema ovog ogromnog aparata i carstva - kao što je to bilo *Rimsko carstvo*. Bez dobrih puteva i cesta, tj. osnovne infrastrukture ne bi, u stvari niti bilo *Rimskog carstva*. Sa tom konstatacijom rijetko se tko ne slaže.

Veseli breg-Grabrovnica-Velika Črešnjevica

Materijal koji je korišten za gradnju isključivo je bio šljunak, od sitnijeg do vrlo debelog (i do nekoliko desetina centimetara u promjeru). Sa sitnijim šljunkom rađena je tzv. drenaža za ispušt odnosno protočnost viška voda. Prostor gdje je na trasi ceste navožen šljunak bio je iskopan, očišćen od zemlje i zamijenjen šljunkom. Šljunak se dovozio iz područja rijeka, u ovom slučaju šljunkom bogate i ne daleke rijeke *Drave*, koja njime obiluje i danas. Od zapadne strane, antička cesta ulazi na područje općine *Pitomača* kod *Grabrovnice*, od južnog dijela predjela *Veseli breg* (sjeverno od *Kozarevca*) prolazi kroz predio *Podnatije* i spušta se jugoistočno prema južnom dijelu grabrovnčkog groblja. Odatle trasa nastavlja do predjela *Bajnice* na južnom dijelu *Grabrovnice* (poznati pretpovijesni lokalitet). KO *Grabrovnica* trasa *antičke ceste* napušta na prostoru stotinjak metara sjeverno od ceste *Velika Črešnjevica* do raskršća *Vaktarna*. Na prostoru

Kvaliteta očuvanosti vidljive trase na području općine *Pitomača* 2014. godine (dolje). Desno gore: trasa na sjevernom dijelu *Turnašice*. Dolje desno: oko 30 % trase ceste vidljiv je na ovakav način - detalj istočno od stare školske zgrade u *Sedlarici*. Frontalno: jedan od većih kamena sa trase kod *Turnašice*. Foto: 2014.

Grabrovnice trasa ceste se vidi u cijeloj dužini, međutim, na niti jednom mjestu drugačije osim na način, da je mnogo šljunka pomiješano sa zemljom. Uzrok tome su obrade zemljišta za ratarsku proizvodnju i to posljednjih desetljeća, kada se koriste ogromni strojevi i specijalizirana oruđa koja usitnjuju tlo, pa sa njime i sve primjese. Tako na velikom dijelu trase imamo u potpunosti samljeven šljunak, gotovo do neprepoznatljivosti. Sudeći prema izgledu šljunka, njegovoj boji i drugim osobinama, šljunak na cesti sasvim je sigurno porijekla iz nedaleke rijeke Drave, a ne sa nalazišta šljunka pomiješanog sa žutom ilovačom, koji se posljednjeg stoljeća vadio, npr. na Babičanki kod Velike/Male Črešnjevice ili Vukosavljevice. Najbolje se na tom području vidi trasa kod Bajnica, odnosno južno od prvih zapadnih kuća u Grabrovnici na južnoj strani mjesta.

Velika Črešjevica-Sedlarica

U velikoj Črešnjevi trasa presijeca cestu, koja od tog naselja vodi do spomenute Vaktarne i to na oko 100 metara od raskršća u Velikoj Črešnjevi prema Vaktarni. Kroz Veliku Črešnjevicu trasa ceste presijeca okomiti položaj mjesta, pa stoga niti ne prolazi kroz neko naseljeno područje u ovom mjestu. Kroz središte Velike Črešnjevice trasa se vidi na oko 50-ak metara južno od mosta i raskršća (odvojka) prema Grabrovnici i Maloj Črešnjevi. Ovdje je cesta vidljiva na sličan način kao i na prostoru KO Grabrovnica. Međutim, takva situacija nije bila prije oko 30 godina. U to vrijeme šljunčana trasa se vidjela izuzetno dobro na cijelom navedenom prostoru i bila široka oko 5-7 m, a uzrok današnjeg stanja neupitno je uporaba spomenute snažne agro mehanizacije. Nedaleko od navedene Vaktarne, nekoliko desetina metara južno od trase ceste, nalazi se već spomenuto srednjovjekovno nalazište, a oko 400-500 metara cestovne linije dijeli trasu (južno) od lokacije, gdje je na sjevernoj strani mjesta pronađen grob rimskog ratnika (3. - 4. st.?).

Sedlarica-Otrovanec-Turnašica-Vukosavljevica

Prostor između Velike Črešnjevice i Sedlarice obilježava odličan

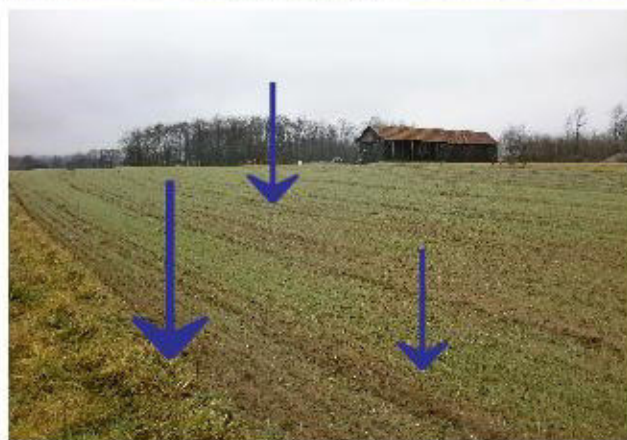
Vidljiva trasa ceste:
Grabrovnica - jug.

Grabrovnica, zapadno od groblja.

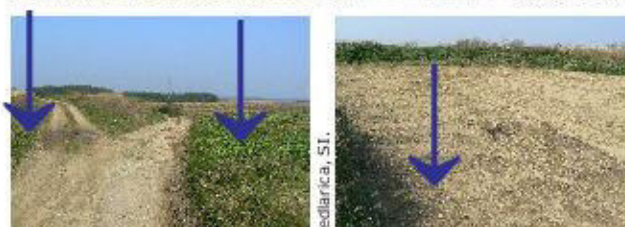
Grabrovnica, zapadno od groblja.

Grabrovnica, jug.

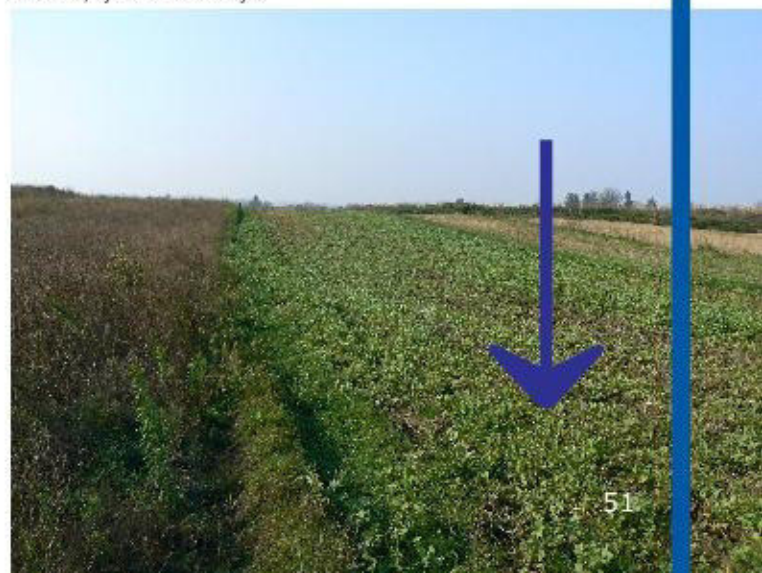
Trasa ceste na južnom dijelu Grabrovnice. Foto: BMBB, 2014. Gore: izvor podloge Google Earth 12/2014.

pregled trase, koja se na pojedinim mjestima vidi izuzetno dobro. Između ceste *Otrovanec-Sedlarica* i *Velike Črešnjevice* trasa se vidi i na satelitskim snimkama - SZ od stare školske zgrade u *Sedlarici* (predio zvan *Malo polje*). Trasa ovdje prolazi na oko 50 m sjeverno od navedene zgrade i nastavlja dalje prema istoku. Na oko 200 metara siječe razmeđe poljskih putova koji vode od sjevernih obronaka *Aršanja* prema *Otrovancu* i *Črlenoj Klisi*. Od ovog raskršća sjeverno se nalazi južni dio *Otrovanca* (udaljen oko 450 m), koji je poznato arheološko nalazište pretpovijesnog i antičkog doba (do 4/5. st.). Dalje se trasa prostire, od navedenog raskršća koje se nalazi na manjoj uzvisini, preko oranica na *JI* (prostor sjeverno od *Podaršanja*) sve do bagremovih šuma i sjevernog dijela *Turnašice*, gdje presijeca kompleks jedne privatne pilane i na tom mjestu prolazi djelomično gotovo po samoj mjesnoj cesti na tom dijelu *Turnašice*. Od navedene pilane prema istoku trasa dolazi do jednog privatnog voćnjaka i na ovom se dijelu vidi gotovo u izvornom obliku. Ovdje je cesta odlično sačuvana zahvaljujući neredovitoj obradi zemljišta, i čak je neko vrijeme bila neobrađivana radi neplodnosti i velike količine šljunka (ili *šodra*), koji je ponegdje deo i do 20x20 cm, a u zemlju sloj dubok i do 60 cm. Dalje se trasa prostire sjeverno od *turnašičkog* groblja i dodiruje lokalne vinograde, te se nastavlja do sjevernog dijela nogometnog igrališta u *Vukosavljevici*. U tom mjestu trasu gotovo da prati lokalna seoska asfaltirana cesta (u smjeru SZ-JI), a dalje prema *Špišić Bukovici* prate ju u neposrednoj blizini i paralelno poljski putovi. Cijelo područje ove trase antičke ceste, počev od *Veselog brega* do *Vukosavljevice* prate brojni površinski arheološki nalazi iz pretpovijesnog vremena, doba antike do srednjeg vijeka, budući da drugačijih nalaza nije moglo biti nađeno, jer arheoloških iskapanja nikada nije bilo. Na predjelu *Podnatiže* kod *Grabrovnice*, na trasi i oko nje pronađeni su pretpovijesni keramički ulomci (?), a na samoj trasi od *grabrovničkog* groblja do predijela *Bajnice* rimski novac i dijelovi fibula, dok na navedenom predjelu *Bajnice* (desetak metara od trase ceste) mnoštvo keramičkih ulomaka i dijelova kamenog oruđa i oružja. Na trasi oko 100 metara od *Vaktarne* kod *Velike Črešnjevice* tik do ceste je srednjovjekovni lokalitet (možda i antički ?) sa mnoštvo ulomaka keramike,

Trasa ceste kroz *V. Črešnjevicu* i sjeverno od *Sedlarice*. Foto: *BMBB*, 2014. Gore: izvor podloge Google Earth 12/2014.

Sedlarica, sjeverno od *Aršanja*.

dok je novac nađen na trasi u nastavku do sredine *Velike Črešnjovice*. Dosta keramičkih ulomaka, fragmenata starog stakla, glinenih kugli, dijelova metalnih predmeta, dijelovi potkova, rimskog novca, srednjovjekovnih i antičkih strelica i dr. pronađeno je na potezu trasi od stare sedlaričke škole do bagremovih šuma koje se prostiru sjeverno od *Podaršanja*, a rimskog novca najviše na trasi kroz *Turnašicu*. Trasa ceste kroz istočni dio *Turnašice* prema *Vukosavljevici* također je prepuna nalaza, da bi na istočnoj strani *Vukosavljevice* broj nalaza na samoj cesti i neposredno oko nje, bio izuzetno velik, tako da svaki laik može zaključiti postojanje nekog starog naselja. Ovdje je pronađeno mnoštvo građevnog materijala (cigle, žbuke, obrađenih vapnenačkih kamenih ploča), ulomaka keramike, dijelova staklenih posuda, rimskog novca (dosta često *Konstancija II.* - kao i na trasi kod *Sedlarice* i *Turnašice*), dijelova fibula, raznih željeznih predmeta, rimskog nakita i dr. Ovdje, kao i kod raskršća putova prema *Otrovancu* kod *Sedlarice* od *Aršanja*, rimski novac se doslovno pronalazi, odnosno može se pokupiti, nakon jačih kiša - na površini njiva. Zanimljivo je spomenuti da se na ovom području, odnosno od centra *Turnašice* do istočnog dijela *Vukosavljevice* nalazi pronalaze već desetljećima. Okolno stanovništvo isplelo je priču o velikom blagu, koje se nalazi sakriveno negdje na ovom prostoru, kao i o postojanju nekog velikog zidanog starog mosta u *Vukosavljevici*, a koji je bio dio grada. Most je nestao pod zemljom nakon brojnih poplava i nanosa pijeska i zemlje, ali je još uvijek tu. (19, 26, 30, 43, 59-61, 236 etc.)

4. Antički arheološki nalazi na području pitomačke općine brojni su

Područje općine *Pitomača*, kako je već spomenuto bogato je arheološkim nalazima iz vremena *Rimskog carstva*, iako nikada nisu vršena stručna arheološka iskopavanja. Dakle, nalazi su isključivo slučajni. Najviše nalaza, a što je i razumljivo pronalazi se na i oko trase rimske ceste, međutim izvrsnih nalaza imamo i izvan trase ceste.

Vidljiva trasa ceste:
Sedlarica - sjever.

Vidljiva trasa ceste:
Podaršanj - Turnašica
- sjever.

Trasa ceste kroz *Turnašicu*. Foto: BMBB, 2014.
Gore: izvor podloge Google Earth 12/2014.

Turnašica, sjeverni dio.

Turnašica, sjeverni dio.

Najpoznatiji nalaz ovog dijela *Podravine* nesumnjivo je rimsko blago pronađeno u *Dravskoj ulici* u *Pitomači*, zatim ono u *Otrovancu*, a tu je i pojedinačni nalaz brončane rimske uljanice iz *Otrovanca*, te zlatni novac cara *Nerona* pronađen 1936. u *Pitomači*. No, ništa nisu od manje povijesno-kulturne vrijednosti i svi ostali nalazi pronađeni diljem općine, od kojih su do danas brojni bili potpuno nepoznati, neobjavljeni i neevidentirani. Ovdje valja spomenuti i nalaze koji nisu sa područja pitomačke općine, ali su izuzetno važni (i gotovo potpuno novi) za temu o kojoj ovdje govorimo. Vjerujem da će, nakon objavljivanja ove edicije biti više zanimanja za proučavanje ovog područja od strane arheološke struke. Tu su prvenstveno nalazi antičke keramike, građevnog materijala, raznih metalnih dijelova, dijelova nakita, dosta rimskog novca 3. i 4. stoljeća (tzv. *antonini*) i drugog na *antičkoj cesti* kod *Vukosavljevice*, te sličnih nalaza kod *Sedlarice* i na potezu iste ceste od *Turnašice* do navedene lokacije u *Vukosavljevici*. Pregledavanjem današnje trase stare rimske ceste u tijeku 2014. godine, što je bilo određena priprema za izradu ove edicije, prikupilo se, što kod stanovništva na terenu iz okolnih naselja, što na samoj trasi ceste i lokalitetima mnogo materijala, pa se može načiniti dosta pregledna slika nalaza antičkog doba. Naravno, i na temelju ranije pronađenih nalaza.

- Na trasi ceste kod *Sedlarice*, kod križanja poljskih putova, koji vode od *Sedlarice* prema *Otrovancu* i *Črlenoj Klisi* osim raznih ulomaka keramike, pronađeno je na površini, posljednjih oko 30 godina 4 rimska novčića, keramička kugla (za pračku?), dio staklene posude, jedna željezna strelica, više primjeraka novca 18. st. i više neprovjerenih nalaza dijelova oružja i oruđa (antika/srednji vijek?).

- Od ovog raskršća vodi poljski put nekih oko 400 metara sjeverno, po manjim piješćanim brežuljcima i dosta ravno sve do južnog dijela *Otrovanca*, gdje je na području od cca 200 x 200 m (i većoj površini) pronađeno posljednjih 30-40 godina mnogo arheoloških nalaza. Prvenstveno je tu spomenuta ostava rimskog novca 3. st., koja se danas čuva u *Arheološkom muzeju* u *Zagrebu*. Nešto novčića iz te ostave je ostalo sačuvano kod okolnog stanovništva. Zatim: stakleni dio

Pogled na *antičku cestu* i istočni dio *Vukosavljevice* na kojem se na površini već više desetljeća pronalaze izvrsni i brojni antički, a vjerojatno i stariji arheološki nalazi. Dolje: trasa *antičke ceste* vidljive kod *Vukosavljevice*. Na potezu od ovog mjesta do centra *Turnašice* pronalazi se izuzetno mnogo arheoloških artefakata iz antičkog doba. Foto: 2014.

↓ = vidljiva trasa stare *antičke ceste*.
 ↓ = na kartografskim prikazima - vidljiva trasa stare *antičke ceste*.

Trasa *antičke ceste* od centra *Turnašice* do *Vukosavljevice*. Podloga izvor Google Earth, 12/2014.

ogrlice ili narukvice, brončana rimska svjetiljka, dosta ulomaka keramike, željezni rimski ključ, željezna strelica, desetak dijelova raznih željeznih predmeta i čavala (pronađeno do 1984.), velika kamena ploča nepoznatih dimenzija bez natpisa, brojni ostaci prepečene cigle, dio rimske posude sa djelomičnim natpisom (pečatom?), dijelovi plavkastih staklenih posuda, a pronađeno je, osim sadržaja ostave novca iz 1972. još 16 pojedinačna nalaza rimskog novca 3. i 4. st.: *Klaudija II. Gotskog* (5), *Konstansa I.* (3) i 8 loše očuvanih (dio vjerojatno *Galijenus*?).

- *Otrovanec* - centar naselja kod kapele početkom 2014. godine pronađena je, kako je već navedeno, gotovo polovica keramičke posude čije se karakteristike mogu pripisati antičkom vremenu.

- *Velika Črešnjevica* - prva kuća na sjeveru naselja. Početkom 1980-ih godina pronađen je grob rimskog ratnika. Osim kostura u grobu je pronađen i rimski novac.

- *Turnašica* - centar naselja prema *Vukosavljevici* trasom *antičke ceste*. Na ovom prostoru do 2014. godine pronađeno je ukupno 5 primjeraka rimskog novca (toliko je evidentirano), zadno staklene posude, više ulomaka keramičkih posuda, te dijelova metalnih predmeta.

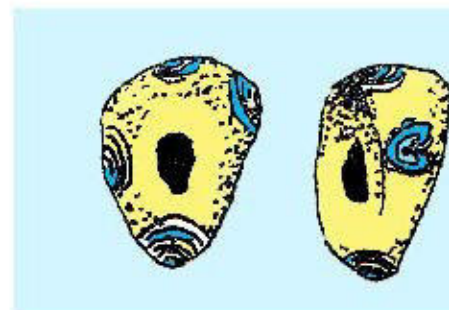
- *Vukosavljevica* - istočni dio naselja na trasi *antičke ceste*. Ovdje se na površini pronalaze brojni nalazi ulomaka keramike, građevnog materijala, dijelova staklenih posuda, raznih ostataka metalnih predmeta, pronađeno je više dijelova fibula, jedan brončani prsten, dok je do 2014. pronađeno oko 70 primjeraka rimskog novca 3. i 4. stoljeća. Najčešće se pronalazi *Konstancije II.* (337. - 361.), *Klaudije II. Gotski* (268. - 270.), *Gordijan* i drugi. Osim toga spominju se podaci o pronalasku zlatnog legionarskog prstena sa apliciranim crnim ahatom u kojem je ugraviran stilizirani rimski bog *Neptun*, prikazan u obliku ribe kako drži trozubac (osti sa tri ravna zuba). Slična gravura nalazi se i na prethodno spomenutom brončanom prstenu, no nije odlično sačuvana. Naime, nesumnjivo se radi o oznakama rimske legije br. XXX., koja je osim boga *Neptuna* imala simbole jarca i boga *Jupitera*. Poznato je da su i u ovom dijelu *Rimskog carstva* ratovala i nalazile se rimske oružane snage, tj. dijelovi više rimskih legija - u tadašnjoj rimskoj *Gornjoj Panoniji* (*Pannonia Superiore*). Ovdje su rimske snage čuvale (do 5. st.) rimski limes (granicu) od provala raznih sjevernih i istočnih plemena. U literaturi i izvorima spominje ih se nekoliko, ali ne i XXX. („*Ulpia Victrix*“) legija, koju je osnovao car *Trajan* 105. godine u ratu sa *Dačanima* (*Dacija* = danas prostor *Rumunjske* i *Moldavije*). Ista legija postojala je sve do 4. stoljeća. O navedenom simbolu, odnosno bogu *Neptunu* znamo iz pisanih rimskih izvora, međutim, do danas nikada nije bio pronađen nikakav konkretan materijalni dokaz. Ovo nesumnjivo dokazuje boravak XXX. rimske legije u ovom dijelu *Podravine*, ali i to, budući da je ovdje pronađeno mnogo i građevnog materijala, da se na ovome mjestu nalazila legionarska utvrda (logor?) i naselje - u 3. i 4. stoljeću.

- *Pitomača* - *Molvice/Gredičke* (?), spomenuti zlatnik cara *Nerona* koji je ovdje pronađen 1936. godine još jednom govori da se i na ovom dijelu pitomačke općine kretao bogati sloj tadašnjeg rimskog društva, a potvrda tome je i pronalazak drugog zlatnog novca cara *Nerona* nedaleko današnjeg župnog dvora u *Pitomači*, to jest gotovo na samom mjestu lokacije gdje se do druge polovice 18. stoljeća nalazila drvena župna crkva.

- Nalaza iz doba *Rimskog carstva* nalazimo i na relativno neobičnom mjestu, a to je već spomenuta lokacija na predjelu

Dva primjerka rimskog novca raspršenog iz ostave u *Otrovancu*. Lijevo: novac *Aleksandra Severa* (222. - 235.), i desno *Emilijana* (253. - 254.). B. Begović: *Tri stoljeća Pitomače*, 1985., 189-190.

Dio narukvice ili ogrlice od murano stakla pronađen 1983. godine u *Otrovancu*. Dimenzije: 25 x 18 x 9-12 mm. B. Begović: *Tri stoljeća Pitomače*, 1985., 189-190. Lijevo: rekonstrukcija.

Lasci/Orešje sjeverno od *Pitomače*, prema *Podravskim Sesvetama*. Ovdje je, navodno prije desetak godina pronađeno nekoliko keltskih kovanica (?), a u ljetu 2014. pronađen je (kao površinski nalaz), pored mnoštva keramike i građevnog materijala i jedan rimski, vjerojatno *Konstancije II.*

- Jedan zanimljivi, iako neidentificirani primjerak rimskog novca (vjerojatno 3. - 4. st.) pronađen je u *Dravskoj ulici* u *Pitomači* prema tzv. *Bereku* prema *Starom Gracu*, odnosno dosta blizu rijeke *Drave*. Ovaj nalaz, kao i svi navedeni, a tu je prvenstveno nezaobilazna i bogata ostava novca iz *Dravske ulice* u *Pitomači* iz 1966. godine dokazuje postojanje neke vicinalne, sporedne ceste koja je dolazila do rijeke *Drave*, odnosno u 3. i 4. st. rimske granice ili limesa. Sve ovo ukratko ponavljam, da bi slika bila što jasnija.

Vicinalne (lokalne) ceste na pitomačkom području

Da li su postojale u vrijeme *Rimskog carstva* na ovom prostoru kakve sporedne ceste i koje su bile njihove trase danas nemamo konkretan odgovor. Ako uzmemo u obzir da je arheoloških nalaza iz antičkog vremena u blizini *Pitomače* pronađeno i u nedalekom *Prugovcu*, gdje je na oko 3 km JZ od centra mjesta (predio *Peskuļjače - Peskulače*) pronađena 1887. ostava novca 1. - 2. st., a u mjestu i oko njega mnogo primjeraka 2-4. st. Prilikom opisivanja ovog nalazišta 1888. godine navodi se, da je na ovome mjestu već bilo pronađeno starog novca, crjepova i kovanih željeznih predmeta (valja napomenuti da se navedeni lokalitet nalazi gotovo na samoj trasi antičke ceste). Zatim u *Bušetini*, gdje je 1873. godine pronađena velika ostava rimskog zlatnog nakita i rimskog novca na predjelu *Konaki - Fioke* sjeverozapadno od centra mjesta, a južno od kanala *Galovca* i ako uzmemo u obzir raspored nalaza antičkih nalaza na području *Pitomače* tada možemo ustanoviti da se gotovo kroz sam centar današnje *Pitomače* od 1. - 4. st. prostirala neka sporedna cesta. Trasa se može pretpostavljati povezivanjem lokacija pronalaza navedenih nalaza.

Osim toga slična jedna cesta vjerojatno je dolazila prema rijeci *Dravi* od strane današnjeg *Starog*

Trasa rimske ceste kod *Turnašice*: dio jedne vrste brončane rimske kopče - fibule. Dimenzije: 49 x 45 mm. Foto: 2014.

Otrovanec - jug: dio keramičke posude sa ostacima natpisa - oznakom majstora?. Pronađeno 2001. Foto: 2014.

Rimska cesta - raskršće poljskih puteva kod *Sedlarice* prema *Črlenoj Klisi* i *Otrovancu*: glinena kugla (promjer 38 mm) za praćku. Pronađeno 2014.

Graca i Starogradačkog Marofa, odnosno Bušetina. Ako uzmemo u obzir pronađenu ostavu brončanodobnih predmeta u Starogradačkom Marofu, zatim postojanje značajnog naselja i posjeda Gereczy (Gereci/Gradec), koje se nalazilo na mjestu današnjeg Starog Graca, tada je to neupitno.

Budući da je sasvim jasno postojanje rimskog naselja na južnom dijelu današnjeg Otrovanca, koje se nalazi oko 400 metara sjeverno od trase rimske ceste, postojanje ceste, koja je spajala to naselje sa antičkom cestom također je neupitno, a sudeći prema izvrsnoj poziciji današnjeg poljskog puta od Otrovanca do trase antičke ceste kod Sedlarice, možemo zaključiti da se današnji poljski put (ili u najmanju ruku neki stariji put paralelno sa trasom tog puta) koristio i prije 1 600 i više godina. (19, 26, 30, 43, 59-61, 236 etc.)

5. U vrijeme Rimskog carstva u pitomačkoj Podravini se nalazilo nekoliko naselja

Već se duže od jednog stoljeća vode rasprave i polemike o ubiciranju rimskih naselja, koja se spominju u više antičkih izvora na ili pored trase stare rimske ceste, a veliki dio znanstvenika slaže se sa konstatacijom da su se neka naselja, koja spominju ti izvori nalazila negdje u okolici Pitomače. Uzimajući u obzir prikazane arheološke nalaze, pomno mjerenje udaljenosti između njih, mjerenje udaljenosti iz izvora i još neke elemente pokušati ćemo ovom prilikom odgovoriti na pitanje koja mjesta i gdje su egzistirala prije oko 1 600 i više godina. Prema dosadašnjim studijama i istraživanjima, na području današnje općine Pitomača u vrijeme Rimskog carstva nesumnjivo je postojalo najmanje jedno naselje, a kroz područje općine prolazila je

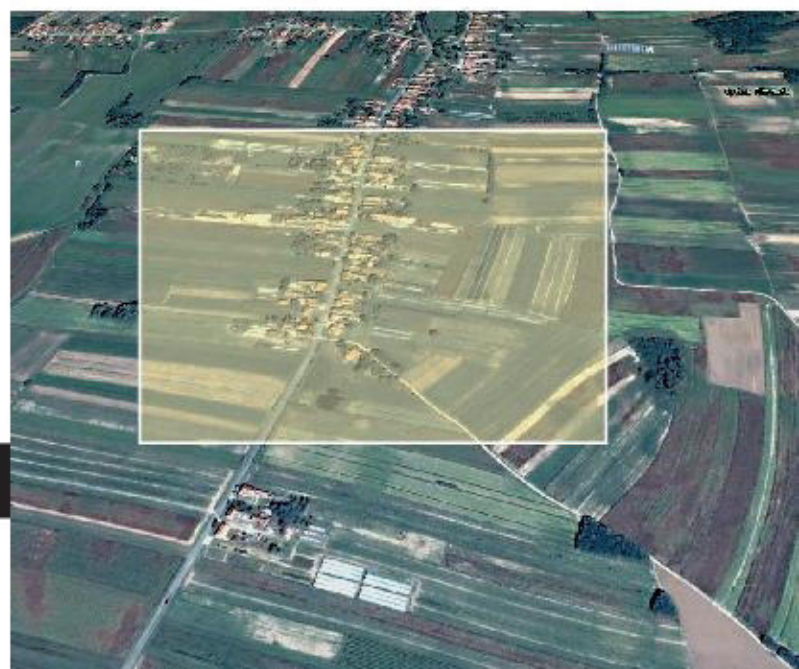
Rimska cesta - raskršće poljskih puteva kod Sedlarice prema Črlenoj Klisi i Otrovancu: željezna strelica (67 x 19 mm). Pronađeno 2014. Foto: 2014.

Otrovanec - jug. Lokalitet iz vremena antike i starijeg željeznog doba. Foto: BMBB, 2014.

Pogled na južni dio Otrovanca, najbogatijeg antičkog nalazišta na području općine Pitomača. Nesumnjivo je da sa na ovome mjestu, a što dokazuju brojni arheološki nalazi, te konfiguracija tla, kao i mogući ostaci intervencije ljudi na, ovdje neprirodan izgled zemljišta nalazilo neko veće i važnije rimsko naselje - vjerojatno do 5. st. Podloga izvor: Google Earth 12/2014.

Otrovanec - jug. Najbogatiji antički lokalitet na području općine Pitomača. Foto: BMBB, 2014.

već spomenuta poznata *antička/rimska cesta*, te najmanje još jedan ogranak (ili vicinalna cesta) kojime se dolazilo do rijeke Drave i zatim ju se prelazilo skelom. Na temelju usporedbi udaljenosti nekoliko *rimskim itinerara* (jedna vrsta putopisa) i poznate *Peutingerove karte* (*Tabule*), koja potječe najvjerojatnije zaključno iz 4. stoljeća, uzimajući u obzir arheološke nalaze iz doba *Rimskog carstva*, kao i iz starijih vremena (*keltski* i *ilirski* nalazi i sl.), a prateći trasu spomenute *rimske ceste* nesumnjivo se može ustanoviti da je na području današnje općine Pitomača u to vrijeme stanje vjerojatno bilo kako stoji u nastavku ove rasprave.

Putovanje ovom, rimskom cestom nekada nije bilo nimalo ugodno niti udobno. Pogotovo kada su putovanja bila daleka i duga. Putovalo se konjima, kravama, volovima ili pješice, a i gotovo najkraći put bio je vrlo naporan i činio se dug i spor. Možemo si samo zamisliti karavanu od nekoliko ili 10-ak takvih zaprega, odnosno kola koja su 333. i 334. godine putovala ovom cestom ili šljunčanim drumom od *Bordeauxa* u *Francuskoj* do *Svete zemlje, Jeruzalema*. Svaka zaprega mogla je, ako govorimo o dugim stazama, dnevno proći optimalno 20 do 40 kilometara bez promjene zaprege (konja, npr.), a i do 100 sa promjenom zaprege, koja se vršila na tzv. *mutatio* ili *mansio* postajama. Ali to i nije bilo jeftino i malo tko si je mogao takvo što priuštiti, osim vojske i aristokracije ili kakvog bogatog trgovca ili obrtnika. *Mutatio* (*mutacija*) postaje su bile najčešće samo usputne stanice, gdje se mogao promijeniti konj (lat. *mutatio*, od *muto* = promjena, mijenjanje, mjesto za promjenu), a kod takvih postaja nalazila su se uglavnom manja, ali i veća naselja. *Mansio* (lat. *mansio*, od *maneo* = boravak, ostajanje, noćište, ali i palača, dvorac i sl.) postaje nudile su i konak (prenočište sa hranom, trgovačkom i obrtničkom ponudom i sl.). Te postaje obično su bila veća naselja, a ponekad i dobro utvrđena. Upravo na jednom takvom putovanju navedenih godina nastao je *itinerar* (putni vodič - opis nekog putovanja sa pregledom stanica i udaljenosti) kojega je nepoznati hodočasnik napisao i spomenuo neka naselja, koja su se, negdje oko ove antičke ceste ili upravo na njoj, nalazila i na današnjem pitomačkom području. To je poznati *Itinerarium Burdigalense* - također poznat kao *Itinerarium Hierosolymitanum* odnosno *Jeruzalemski itinerar* (226, 295). On donosi od *Ptuja* prema *Osijeku* doslovno ova naselja (hrvatska inačica): *grad Petovion*, *mutacija Ramista*, *mansija Akva viva*, *mutacija Popul*, *grad Jovija*, *mutacio Sunista*, *mutacija Piret*, *mansija Lentola*, *mutacija Kardono*, *mutacija Kukona*, *mansija Serota*, *mutacija Bolencij*, *mansija Marinijana*, *mutacija Serena*, *mansija Bereba*, *mutacija Jovalija*, *mutacija Mursela* i *grad Mursa*. Osim ovog *itinerara* sačuvano ih je još dva, koji su načinjeni otprilike u isto vrijeme, a koji se odnose i na ovu cestu, danas *Ptuj-Osijek*. To je *Antoninski itinerar* (*Itinerarium Antonini Augusti*) (109, 120, 204, 226, 342) kojega je original iz 3. stoljeća i *Ravenski itinerar* (*Itinerarium Ravennatis*) anonimnog autora iz *Ravene*, koji donosi samo toponime, ali ne i udaljenosti (209, 227). Potrebno je napomenuti da su udaljenosti u njima označene rimskim miljama (1 rimska milja = 1480(2) metara, odnosno koraka), međutim treba uzimati u obzir da ova mjera, korak, je u stvari dosta neprecizna i ponegdje se računa da

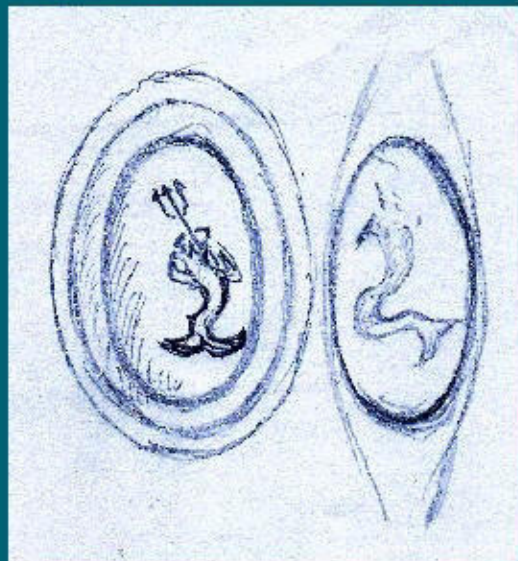

Desno: metalni ukrasni dio ili vojničkog oklopa ili konjske opreme pronađen na trasi ceste kod Turnašice.

Dolje: obrađeni kamen vapnenac iz Vukosavljevice (trasa antičke ceste) koji je služio vjerojatno kao tarac poda nekog stambenog objekta. Foto: 2014.

Skica gravure na crnoj ahatnoj aplikaciji na, navodno, zlatnom prstenu pronađenom na trasi rimske ceste između Turnašice i Vukosavljevice. Nesumnjivo je prikazan rimski bog Neptun ili simbol XXX. rimske legije *Ulpia Victrix*. Desno: brončani posrebrnjeni prsten pronađen na trasi rimske ceste kod Turnašice/Vukosavljevice sa modificiranim prikazom boga Neptuna, ili zaštitnika rimske tridesete legije *Ulpia Victrix*: 3. - 4. stoljeće. Dimenzije: 21x16x6/7 mm. Foto: 2014.

Slučajni i površinski nalazi rimskog novca na području pitomačkog kraja nisu rijetka pojava, kako danas tako i nekada. Pronalaze se najčešće, zajedno sa drugim nalazima (kao ulomci keramike, ostaci nekih metalnih predmeta, dijelova staklenih posuda i sl.) u zimi ili u proljeće, nakod duboke obrade zemljišta. Najviše se takvih nalaza pronalazi na trasi antičke ceste i oko nje. Najčešće su to razni novčići rimskih careva *Konstancija II.*, *Galijenusa*, *Gordijana*, *Klaudija II. Gotskog* i dr. (2. - 4. st.). Na ovoj slici su prikazani rimski novci pronađeni u razdoblju od početka 1980-ih do 2014. godine. U privatnoj zbirci autora. Foto: 2014.

Rimska brončana umjetnički oblikovana uljanica (svjetiljka) nekog bogatog Rimljanina iz 2. ili 3. stoljeća. Pronađena je 16. svibnja 2013. godine na južnom dijelu *Otrovanca*, već od ranije poznatom arheološkom lokalitetu. Pronašao ju je *Dominik Maraković* (9,5 godina), na vrtovima obiteljske kuće u *Otrovancu* kbr. 244 a. Uljanica je dimenzija 10,5 x 3,2 cm i vis. 4,9 cm. na vanjskoj strani stopala nalaze se upisana velika slova **SVU** u okomitom nizu što je oznaka majstora koji je svjetiljku izradio. Sačuvana je izvrsno. Foto: *BMBB*, 5/2013.

je 1 korak 143 cm, negdje i manje. Odnosno varira, pa tako preciznost upisanih vrijednosti dosta odstupa. To je vidljivo već kod zbroja vrijednosti od *Petoviona* do *Murse* (vidi tabele), koji je različit kod svakog itinerara i u svakom slučaju je to jedan od razloga. Drugi od razloga nesumnjivo je ubrajanje ili ne ubrajanje udaljenosti od same trase ceste do postaje/naselja. *Antoninski itinerar* anonimnog autora donosi samo veća naselja (mansio i gradove). Još jedan značajni izvor, ako ne i najznačajniji je *Peutingerova karta* (*Tabula Peutingeriana*) (57, 108, 111, 117, 208, 209, 310, 311), koja donosi i toponime i udaljenosti, a odnosi se na razdoblje od 1. do 4. st. (za nastanak navodi se godina oko 250.). (C.1)

U navedenom *Jeruzalemskom itineraru* od *Ptuja* do *Osijeka*, odnosno *Petoviona* do *Murse* ima 165 rimskih milja ili 244,2 km, dok u *Antoninskom* je ta udaljenost nešto veća i iznosi 170 r. m. ili 251,6 km, dok je udaljenost u *Peutingerovoj karti* najmanja i iznosi 156 r. m. ili 230,88 km. Prilikom određivanja udaljenosti od *Ptuja* do *Osijeka* trasom ceste, koja je danas ili vidljiva ili je bila vidljiva do nedavno ili se može pretpostavljati ustanovio sam da je udaljenost 252 km. Zračna udaljenost između ta dva mjesta iznosi 239 km, dok je cestovna današnjom cestom 277 km. Razumljivo je da je trasom *rimске ceste* udaljenost manja od današnje cestovne budući da je trasa prolazila, kako smo spomenuli, vrlo sofisticiranim izborom trase i izuzetno ravno – kako bi se što brže i sigurnije spojila ova dva velika rimska centra u *Gornjoj Panoniji*. Kažimo da je provincija *Gornja Panonija* ustanovljena 103. godine, a upravno sjedište bilo je u gradu *Carnuntumu* (oko 30 km istočno od *Beča* – na *Dunavu*, u *Gornjoj Austriji*). Možemo spomenuti, još jednom, da izbor prilikom gradnje ceste od strane *Rimljana* nije ovisio o već postojećim naseljima već su kasnije izgrađena naselja bila prilagođavana cesti. Vjerojatno

Gore: dijelovi staklenih rimskih posuda kakve se nalaze na trasi *rimске ceste* diljem općine Pitomača. Desno: zadno glinene rimske posude pronađeno na trasi ceste kod Sedlarice, na razmeđu poljskih putova prema Otrovancu i vinorodnim obroncima u Aršanju. Foto: BMBB, 2014.

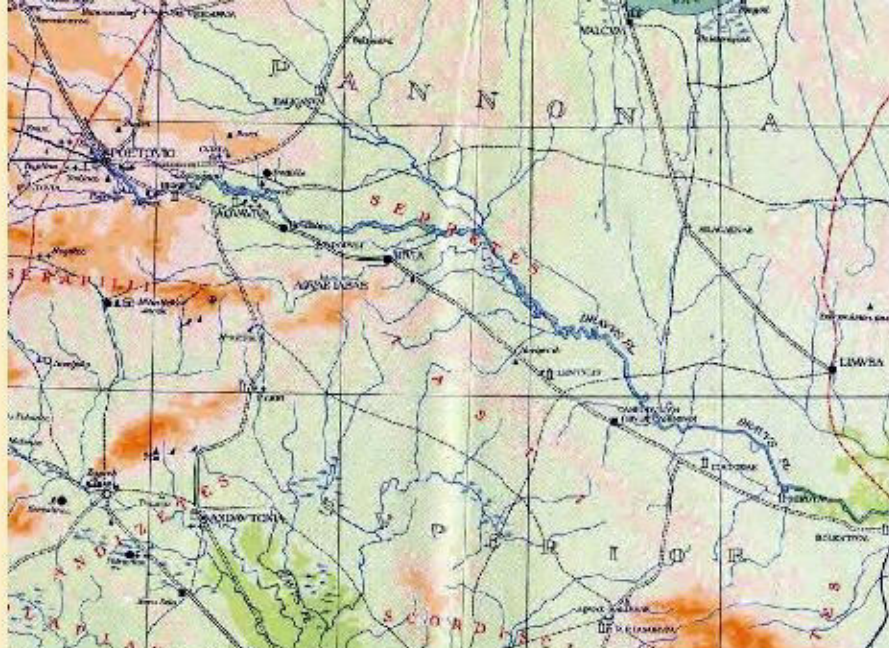
je i to jedan od razloga nejednakih udaljenosti navedenih u itinerarima i karti, jer su mnoga naselja egzistirala još u pretpovijesti (što u dosta slučajeva dokazuju arheološki nalazi u kontinuitetu od pretpovijesti do antike), a dolaskom *Rimljana* stanovnici nisu željeli mijenjati lokaciju, pa su ostajala izvan prometnice i nešto udaljena od nje. I na ovoj *rimskoj cesti* bili su postavljeni miljokazi i vjerojatno ih je na potezu od Osijeka do Ptuja bilo mnogo. Malo ih se sačuvalo, a jedan je pronađen u Podgajcima Podravskim na kojem je zabilježena udaljenost do Petoviona od 137 r. m. (oko 204 km) i koji potječe iz 236 godine (83, 240, 241). Ovo naselje od Ptuja trasom *rimске ceste* danas dolazi na oko 205/6 km.

Za povijest pitomačkog kraja zanimljivi toponimi, odnosno naselja od Osijeka (Murse) donosi i navedeni *Jeruzalemski itinerar*, u kojem na oko 110-om kilometru dolazimo do *mutacijo* postaje Cocconis (na 73 r. m.), a u stvarnosti do prostora oko Špišić Bukovice/Vukosavljevice. Naselje Cucconis (Kukona, Kokona) navodi i *Ravenski itinerar*, ali samo da se nalazi između Sirote i Lentulisa, a udaljenosti nema. Ovo naselje navodi se i na nadgrobnom spomeniku Ulpija Kokceja iz 3. st. pronađenog u Rimu na kojem piše, da je Ulpije bio pripadnik carske konjičke straže rođen u zaseoku Kukoni općine/kotara Jovija kod grada Akva Balise (Daruvarske Toplice, u rimsko doba Aqua Balisae) - "D(is) M(anibus) / Ulpius Cocceius eq(ues) s(ingularis) d(omini) n(ostris) / castris nov(is) t(urma) Kast ex Pan(nonia) / sup(eriore) natus ad Aquas Balizas / pago Iovista vic(o) Coc[3]/netibus stip(endiorum) XII ann(or)um XXX [3] / Victor frater et Iul(ius) Proc[3] / [he]r(ed)es feceru[nt]." (87) Vjerojatna veza Kukone, koja se nalazila sjeverno od obronaka Bilogore u ovom slučaju je bilo postojanje najbližeg većeg grada, a to su bile Akva Balise - Daruvar, a sa kojime je nesumnjivo postojala cestovna veza do rimske ceste Petovion-Mursa, a kako je Daruvar i danas povezan preko Bilogore (Grubišnog Polja, Velikih Zdenaca) do Podravine kod Virovitice, možemo pretpostavljati postojanje odvojka takve ceste negdje između Virovitice i Vukosavljevice. Osim toga valja spomenuti postojanje takve, vicinalne ceste od Daruvara starom cestom (možda je osnova još iz rimskih vremena), koja je djelomično još i danas u uporabi preko Rašenice, Male i Velike Peratovice i koja dolazi do južnog dijela Špišić Bukovice prema Vukosavljevici. U Rašenici je bilo pronađeno rimskog kovanog novca, dok se stara cesta („via antiqua”), kao i „velika cesta” (rimska magistrala Ptuj-Osijek) spominju u srednjovjekovnim ispravama vezanim za mjesto Rachicha (danas navedena Rašenica sjeverno od Daruvara) (273, 276).

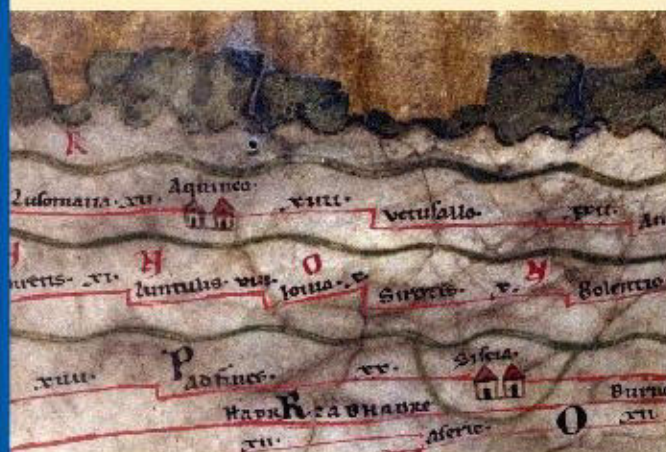
Spomenutu Joviju *Jeruzalemski itinerar* ne navodi, ali ju zato spominje *Peutingerova karta* u redosljedu prema zapadu, međutim nema Kukone, već je na toj karti Joviji susjedna Serota na istok, a na zapad Lentola, odnosno Luntulis. Udaljenost između Serote i Lentola je svega 18 r. m. dok je u *Jeruzalemskom itin.* 30 r. m., ali je slična udaljenost i u *Antoninskom itineraru*, 31 r. m. Ovdje je očito da je u *Tabuli* nešto izostavljeno na ovoj etapi, te je i taj nedostatak jedan od razloga što zbroj svih vrijednosti udaljenosti od Ptuja do Osijeka od stvarne udaljenosti po trasi rimske ceste nedostaje oko 20 km. U *Jeruzalemskom itin.* zapadno od Kukone na oko 14 i nešto kilometara navodi se Kardono, koji je nesumnjivo postojao negdje na prostoru gdje se nalazila i Kukona jer ga navodi i *Ptolemej* u svojoj karti iz 2. stoljeća. Iza Karduna na zapad dolazi spomenuta mansija postaja Lentola. Možemo se zapitati, zašto dokazano vrlo precizan itinerar, kao što je to *Jeruzalemski* nije zabilježio naselje Joviju, koja je bila distriktno središte? Možda stoga što se nije nalazila na samoj ruti rimske ceste, već nešto izvan nje. U svakom je slučaju na

području između *Serote* i *Lentole* od 2. - 4. stoljeća bila nešto složenija situacija ma gdje se na području *Slavonije* ili *Podravine* ta mjesta nalazila. Kako u *Tabuli* iza *Serote* nakon 10 r. m. dolazi *Jovija*, a u *Jeruzalemskom itin.* *Kukona* također nakon 10 r. m. moglo bi se zaključiti da se radi o istom mjestu. To natpis sa spomenika *Ulpije Kokceja* opovrgava, to jest to ni u kojem slučaju nisu ista mjesta. Kako *Jovija* od zapadne strane dolazi do *Lentole* nakon 8 r. m. u *Tabuli*, a *Jeruzalemskom itin.* od *Lentole* prvi susjed na istok je *Kardono* nakon 10 r. m. možemo zaključiti da bi u ovom slučaju oba ova podatka bili točni, jer od zapadne strane u *Tabuli* nema nejasnih naselja, što bi značilo da su *Jovija* i *Kardono* u stvari isto mjesto, kao što je to nešto zapadnije *Jovija* i *Botivo*, odnosno *Jovija Botivo*. Možda se i upravo radi raspoznavanja navode dva imena? Nejasno i dalje ostaje područje između *Jovije* i *Serote* u *Tabuli*, i podatak od 10 r. m. između ta dva mjesta sigurno ne odgovara stvarnosti. Da su *Jovija* i *Kardono* dva ista ili vrlo bliska mjesta smatra dosta znanstvenika, na primjer *Levin-Arnold* 2000. prema *Talbert* 2000., a slično navodi i *Miller* 1916. (9, 158, 268). Pojavile su se u novije vrijeme i brojne internetske stranice sa podacima da se *Jovija Kardono* nalazi u centru *Gradine* oko 10 km sjevero-istočno od *Virovitice* i oko 5 km dislocirano od trase rimske ceste. Neki kod groblja u tom mjestu vide i amfiteatar (117). Osim toga treba spomenuti, da u stvari *Jovija* nije nigdje navedena kao kakva postaja (*mutacija* ili *mansija*), već *Kardono*, pa se stoga pretpostavlja da je *mutacija Kardono* služio za dva mjesta (i *Joviju* i *Kardono*), jer je nesumnjivo sama *Jovija* bila veće mjesto, koje nije moralo biti na samoj trasi ceste (208). To potvrđuje natpis na spomeniku *Ulpije Kokceja* gdje stoji *pagus Iovista*. Sasvim je izvjesno da su ova dva naselja morala biti značajno blizu, ali i to da se *mutacija Kardono* nalazio na cesti, a *Jovija* u njegovom zaleđu izvan ceste i veza između njih nedvojbeno postoji. Stoga uporaba imena *Jovija Kardono* ili *Jovija Karodunum* je potpuno opravdana. U ovom slučaju možemo *pagus Joviju* locirati u *Otrovanec*, a *Kardono* kod skretanja sa glavne ceste prema *Otrovancu*, negdje na istom raskršću.

Susjedno *Lentoli* prema zapadu navodi se *mutacija* postaja *Piret* i u *Tabuli* i u *Jeruzalemskom itin.*, a njemu pak *Sunista*, koju spominju sva ova četiri izvora. Od *Lentole* do *Suniste Jeruzalemski itin.* navodi 44 r. m., *Tabula* 23 r. m., dok u *Antoninskom* 32 r. m., ali sa opaskom da se „*hic Sinistra*“ („*ovdje je Sinistra*“), nalazi između *Lentole* i *Jovije Botivo*, ali ne na kojoj udaljenosti. Vjerojatno u sredini? Udaljenosti od *mansija* postaje *Serote* do istočnije *Marinijane* u *Antoninskom it.* je 20 r. m., *Jeruzalemskom* 19, a *Tabuli* također 20 rimskih milja. I njih spominje *Ravenski itinerar*. Više-manje sve ostale udaljenosti u nastavku između naselja i prema *Mursi* i prema *Petovionu* u svim izvorima su približno iste, pa stoga nema potrebe sumnjati da se ta naselja nisu nalazila na tim udaljenostima. Odstupanje od izvora do izvora je relativno malo. *Antoninski itinerar* je zabilježio isključivo i samo *mansija* postaje i gradove između ova dva panonska središta, i te su mjere zasigurno bile dosta precizne, jer je preciznost ovog itinerara također dokazana na drugim područjima. Treba spomenuti da se u nekim radovima, koji se bave problematikom ubiciranja navedenih naselja navodi i naselje *Lonia* ili *Louta*. Treba odmah reći da to naselje uopće nigdje nije zabilježeno u izvorima i u stvari nije niti postojalo. Radi se, naime o krivom čitanju ili prepisivanju podataka, pogotovo iz *Peutingerove karte* koja je sve do nedavno bila vrlo nedostupna javnosti, pa čak i njezine kopije. Zapravo se radi o *Joviji* (ili „*Iouia*“), koju spominje ova karta, a „*Lonia*“ je produkt konstrukcije između krivog čitanja „*Iouia*“ u *Louta* i *Luntulisa* (43, 81). Čak se već 1518. godine (204) pojavila dilema, da li se radi o slovu „L“ ili „I“ kod mjesta *Jovija (Botivo)* u *Antoninskom itineraru*, odnosno upisano je slovo „L“ouia. Naselje koje se spominje u *Jeruzalemskom itineraru*, a niti u jednom od drugih navedenih izvora, kao susjedno mjesto *Kukoni* udaljeno je od nje 10 r. m. zove se *Cardono (Kardono)*. U *Ptolemejevoj Geografiji* iz 2. stoljeća (50, 80, 105, 178) nalazimo dva naselja koja se spominju na trasi rimske ceste oko sredine puta između *Osijska* i *Ptuja* i koja smo već spomenuli, a to je *Lentudum* (nesumnjivo *Lentola*) i *Carrodunum*, koji se sasvim sigurno odnosi na *Cardono* iz *Jeruzalemskog itinerara*. *Ptolemej* navodi u topografskim bilješkama i koordinate položaja ova dva naselja, a to bi danas bilo, *Lentudum* (39° 10' 45" 45') negdje oko *Virovitice* i *Carrodunum* (39° 40' 46" 0') negdje oko *Đurđevca/Pitomače*, gdje 46 paralela presijeca rimsku cestu. *Marković* navodi da *Karodunum* treba tražiti u unutrašnjosti negdje na donjem toku rijeke *Mure* (178). *Ptolemej* vjerojatno nikada nije bio u *Karodunumu*, već je odredio poziciju prema uputama sa terena.

Lijevo: TIR ili karta Rimskog carstva načinjena na temelju znanstvenih saznanja, Rim 1961. Desno: moguća trasa rimske vicinalne ceste do Akva Balise od magistrale Petovion-Mursa (Ptuj-Osijek). Podloga izvor: Google Maps 2014.

Gore lijevo: Peutingerova karta ili Tabula Peutingeriana koju je 1265. godine preslikao jedan redovnik iz Kolmara u Francuskoj, a dobila je ime po staretinaru Konradu - u stvari je ona jedna vrsta itinerara. Pretpostavlja se da je original nastajao u periodu od 1. do 4. st. Ovdje je prikazan segment sa Gornjom Panonijom i naseljima koja su nekada postojala i na području Podravine. Dolje: trasa antičke ceste Petovion-Mursa sa lokacijama naselja prema izvorima - točne i moguće točne lokacije.

Kukona (*Cucconis, Cocconis*) je naselje za koje Mayer još 1935. godine kaže da bi se trebalo porijeklo ovog imena tražiti u njezinom smještaju na nekakvoj okuci, zavoju ili račvi putova, raskrižju cesta. Može se pretpostavljati njezin položaj, sudeći i prema objašnjenju na ploči *Ulpija Kokceja* na raskrižju putova od rimske ceste prema *Daruvaru* ili *Akvi Balise*, a što nesumnjivo stavlja poziciju lokacije ovog mjesta u isti nivo sa *Daruvarom*, odnosno sjeverno od ili iznad *Daruvara* na rimskoj cesti.

Jovija (*Iouia, Iovista, Iouiae*) je toponim koji upućuje na ilirsko podrijetlo, međutim na prostoru istočne *Podravine* i zapadne *Slavonije* danas nemamo potvrde o obitavanju ilirskih plemena. Značio bi da se radi o nečem novom u odnosu na nešto starije ili staro. Na primjer nedaleka mutacija postaja *Sunista* značila bi nešto starije, starije naselje. Budući da su ovdje u 4. i 3. stoljeću prije nove ere, govorim o prostoru od *Koprivnice* do *Slatine*, doselili *Kelti*, a što dokazuju i nalazi njihovog novca (*Kozarevac, Šemovec, Ludbreg, Lasci/Orešje Pitomača* ?), ime bi moglo biti keltskog porijekla i imati osnovu u imenu njihovog boga neba *Jova (Iova)*. *Jovija* je sigurno bila distriktno središte, odnosno sjedište tadašnjih župa. U rimsko doba *Jovija (Iouia, Iovia)* kao ime vrlo je često u upotrebi (imena osoba, naselja itd.) (26). Postoje mišljenja da su *Joviji*, koja je nesumnjivo bila distriktno mjesto pripadala naselja *Kardono* i *Kukona*, koja su jedina za sada poznata (208).

Kardun, *Kardunum (Car(ro)dunum, Cardono)* prema Mayerovoj toponomastici bio bi galskog ili keltskog porijekla i potjecao od galskog „*carre*“, što znači kola (kolska zaprega) i „*dunum*“, što znači utvrda, tvrđava. Sličnu osnovu ima i glavno središte *Gornje Panonije Karnuntum ("Carnuntum")*. Prema tome bi ovaj toponim označavao mjesto koje je utvrđeno kolima ili kolskim zapregama, na onaj način kako to navodi *Gaj Julije Cezar* u *Galskim ratovima* (79). Osim toga osnova imena može se povezati sa latinskom „*cardo*“, što znači okuka, zavoj, račva putova, pa bi se to naselje nalazilo negdje na nekakvom raskršću.

Lentola (*Luntulis, Lentulis, Lentolis*) vjerojatno ima osnovu od lat. *lentus*: žilav, gibak ali čvrst, dugotrajan, pa i star. Možda, u prenošenom značenju govori o nekom naselju, koje se na tom mjestu nalazi dugo. Govori da je naselje na određenom mjestu već dugo, pa je ovu pridjevnju latinsku osnovu preuzeo panonski narod koji je ovdje živio do dolaska *Rimljana*.

Otrovanec (jug) i Vukosavljevica (istok) – Jovija Kardono i Kukona?

Prema ovoj kratkoj raspravi i predstavljenim novim mjerenjima i opisima antičke ceste možemo ustanoviti da su se, i to nesumnjivo neka od spomenutih naselja nalazila na južnoj okolini *Špišić Bukovice*, te oko *Otrovanca, Sedlarice* i *Turnašice*. Najpoznatije i najveće rimsko (ali i pretpovijesno) nalazište, kako smo već spomenuli, na području *Pitomače* nalazi se na južnom dijelu *Otrovanca* i udaljeno oko 400-500 metara od trase antičke ceste. Na ovom lokalitetu nisu vršena nikakva arheološka istraživanja, no to nije razlog, da se ovdje ne pronalazi mnogo arheoloških nalaza toga doba. Pronalaženje dijelova građevnog materijala, ulomaka keramike, raskošne brončane uljane svjetiljke, novčano blago, dijelovi oružja itd. govori da je ovdje postojalo veće naselje možda i utvrđeno, jer u to vrijeme ovakva brončana umjetnički izrađena uljanica nije se mogla samo tako naći niti u velikim gradovima *Carstva*. Prostor na kojem se nalazi ovaj lokalitet povišen je u odnosu na okolno dosta nisko i vodonepropusno tlo. Sa istočne strane lokaliteta, ali i na drugim mjestima nalazi se nekoliko mjesta gdje su sasvim sigurno ljudskom rukom formirani i do oko 100 cm visoki nasipi pomalo stopljeni u okolno područje (koji postepeno sve više nestaju radi ratarske obrade tla mehanizacijom), a kanal koji prolazi na zapadnoj strani lokaliteta i koji se nalazi ucrtan i na jednoj karti iz 1782. godine (nosio je ime *Sedlarica*, a danas *Josina reka*) nije produkt kopanja kanala u vrijeme *Vojne krajine* od 19. st. i vjerojatno je postojao još u doba *Rima*. Taj kanal izvire na južnom dijelu *Sedlarice*, međutim u najnovije doba uglavnom presuši, a kada se nivo voda u njemu i uslijed jakih kiša podigne i zatim padne iza vode ostaju isprani brojni dijelovi keramičkih posuda i raznih drugih predmeta iz antičkog doba.

PEUTINGEROVA KARTA	ANTONINSKI IT. (1518.)	JERUZALEMSKI IT. (1735.)	RAVENSKI IT. (1860.)
Mursa maior (Mursa hrv.) 10 r.m. 14.8 km	Mursa civ.	civitas Mursa	Mursa maior
Mursa minor (Murska) 8 r.m. 13.32 km	26 r.m. 38.48 km	mutatio Marsella 8 r.m. 11.84 km	Mursa minor
Iovallia (Jovallja) 9 r.m. 13.32 km		mutatio Iovalia 8 r.m. 11.84 km	Ioballios
Berebis (Beroba) 10 r.m. 14.8 km	Verels	mansio Verels 10 r.m. 14.8 km	Berevis
Seronis (Serena) 9 r.m. 13.32 km	22 r.m. 32.56 km	mutatio Serona 8 r.m. 11.84 km	Seronis
Mariniana (Marinijana) 10 r.m. 14.8 km	Mariniana	mansio Marvianis 9 r.m. 13.32 km	Marinianus
Balenia (Balencij) 10 r.m. 14.8 km	20 r.m. 28.60 km	mutatio Balenia 10 r.m. 14.8 km	Balenia
Sinthis (Serata) 10 r.m. 14.8 km	Serata	mansio Serata 10 r.m. 14.8 km	Sinthis
		mutatio Cocconis 10 r.m. 14.8 km	Cocconis
Ioula (Jovija) 8 r.m. 11.84 km	31 (32) r.m. 45.88 km	mutatio Cardono 10 r.m. 14.8 km	
Luntulla (Lentola) 11 r.m. 16.28 km	Lentulla	mansio Lantulla 22 r.m. 32.56 km	Lantulla
Pirada (Pirac) 12 r.m. 17.76 km	32 r.m. 47.36 km	mutatio Piravr 22 r.m. 32.56 km	
Sinista (Sinista) 9 r.m. 13.32 km	hic Sinistra (Sinista?)	mutatio Sinista 9 r.m. 13.32 km	Sinista
Botivo (Jovija Botivo) 8 r.m. 11.84 km	Iovia	civitas Iovia 9 r.m. 13.32 km	Botivo
Populos (Popul) 11 r.m. 16.28 km	18 r.m. 26.64 km	mutatio Popolis 10 r.m. 14.8 km	Populos
Aqua viva (Akva vjva) 10 r.m. 14.8 km	Aqua viva	mansio Aqua vjva 9 r.m. 13.32 km	Aquaviva
Ramla (Ramila) 10 r.m. 14.8 km	20 r.m. 28.60 km	mutatio Ramla 9 r.m. 13.32 km	Ramla
Petavione (Petavion)	Petavione	civitas Petavione	Petavione
Mursa maior 156 r.m. 230.88 km	Mursa civ. 170 r.m. 251.60 km	civ. Mursa 165 r.m. 244.20 km	
Petavione (Petavion)	Petavione civ.	civ. Petavione	

Popis naselja u izvornik obliku iz izvornika: *Peutingerove karte* (sa hrv. inačicama), *Antoninskog itinerara* (1518.), *Jeruzalemskog* (1735.) i *Ravenskog itinerara* (1860.).
Dolje: zračna udaljenost od pojedinih mjesta sa kojima se mogu povezati naselja iz antičkih izvora i udaljenosti trasom *rimске ceste*.

*Nedostaje 21 km – otprilike današnje stanje koje nedostaje do *Ptuja*. Označavanje dionica nije bilo precizno pa stoga moramo računati na odstupanja na pojedinoj dionici i do 1 km – razlike. Odnosno, manjak kilometara možemo objasniti smještajem dosta naselja izvan glavne trase ceste, negdje na nekoj vicinalnoj cesti (to uopće nije neuobičajeno jer se mnogo velikih i vrijednih arheoloških nalaza pronalazi dosta daleko od glavne – pa možda nisu uvažene vrijednosti od glavne trase do određenog naselja). Kada bi prema tome locirali 230i km od *Ptuja* prema *Osijeku* tada bi on bio nekoliko kilometara jugoistočno od *Vaplova*, odnosno na pola puta između označene *Murse maior* i *Iovallie*. **Nedostaje 16 km – otprilike današnje stanje koje nedostaje do *Ptuja*, a ako prepolovimo vrijednosti, koje se spominju od *Lentulisa-Piretur-Sinista*, tada će nedostajati još oko 20 r. m.

Crveno u tabeli = problematične i nejasne sekvence. U *Antoninskom itin.* između *Lentole* i *Jovije Botivo* navodi se naselje *Sinistra*, međutim udaljenost se ne spominju. U *Tabuli Peutingeriane* u svakom je slučaju došlo do pogreške, odnosno nedostaju neka naselja ili naselje. Vjerujem da nedostaje *Kukona* između *Serote* i *Jovije* i udaljenost od 9 ili 10 r. m. U *Jeruzalemskom itin.* ovo su netočne udaljenosti. Vjerojatno bi trebale biti upola manje!

Od	Do	Avionom udaljenost * u km	Cestovna udaljenost * u km - rimskim m.	Udaljenost rimskom cestovna * u km - m
PTUJ (centar)	OSIJEK (Donji grad)	277	277	277
PTUJ	LUDBREG	60	60	60
PTUJ	VERJE	54	100	98
PTUJ	ŠPIŠĆ BUKOVICA	127	129	121
PTUJ	VITROVITICA	171	171	171
PTUJ	OREŠAC	177	170	177
PTUJ	DONJI MIHOLJAC	192	223	214
PTUJ	VALPOVO	214	247	227
PTUJ	PETRIJEVCI	229	250	238
OSIJEK	PETRIJEVCI	17	16	11
OSIJEK	VALPOVO	25	50	25
OSIJEK	DONJI MIHOLJAC	47	54	48
OSIJEK	OREŠAC	52	107	97
OSIJEK	VITROVITICA	75	127	118
OSIJEK	ŠPIŠĆ BUKOVICA	117	131	118
OSIJEK	VERJE	125	168	157
OSIJEK	LUDBREG	178	200	191
OSIJEK (Donji grad)	PTUJ (centar)	277	277	277
PTUJ	KORNAJ	17	16	14
PTUJ	PETRUŠEVO	17	17	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO	17	10	17
PTUJ	DARUOVIĆ	17	10	17
PTUJ	LUDBREG	17	10	17
PTUJ	KORNAJ	17	10	17
PTUJ	PETRUŠEVO</			

Na oko 145/7 km (83 r. m.) trasom ceste od *Osijeka*, što je udaljenost u *Jeruza. itin.* od *Murse* do *Kardona* doći ćemo otprilike do prostora oko *Sedlarice*, odnosno do trokuta između *Turnašice*, *Velike Črešnjovice/Grabovnice* i *Otrovanca*. Najbliže arheološko nalazište na ovom prostoru, odnosno i gotovo jedino je u *Otrovanu* (jug sela), stoga nema razloga ne locirati *Kardona* upravo na ovu lokaciju. Ako se od *Otrovanca* vratimo oko 14 km ili oko 10 r. m. cestom prema istoku, tj. udaljenošću koja je od *Kukone* do *Kardona* doći ćemo do istočnog dijela *Vukosavljevice*, i to trasom ceste koja se ovdje, preko *Turnašice* i centra *Vukosavljevice* vidi odlično, a na jednom dijelu u *Turnašici* i gotovo u izvornom obliku. Na ovome mjestu ljudi na površini već desetljećima pronalaze mnoštvo ulomaka keramike, cigle, raznih dijelova željeznih predmeta, rimskog novca, rimski nakit i dr., međutim ovaj lokalitet nije bio zapažen pa još nigdje nije evidentiran ili kako drugačije istražen. Na raskršću poljskih putova za *Š. Bukovicu* i to gotovo oko 300 metara u krug na obroncima *Bilogore* u smjeru istok-zapad nesumnjivo se nalazilo veće rimsko naselje u 3. i 4. stoljeću. Sudeći i prema količini novca koji se ovdje pronalazi ako nije bilo veliko naselje onda su nesumnjivo ovdje boravili dijelovi rimskih legija najposlije u 4. st. Posljednjih 30-ak godina, prema dostupnim podacima ovdje je nađeno više desetina primjeraka rimskog novca toga doba, a ovdje su nesumnjivo boravili pripadnici XXX. rimske legije *Ulpia Victrix*, o čijem boravku u *Gornjoj Panoniji* do sada nismo imali dokaze. Postojanje vojničkog (manjeg ili većeg, kratkotrajnog ili dugotrajnog) legionarskog logora za sada je neupitno, a prema tome i naselja u blizini ili pored njega. Možemo samo nagađati i kazati, da su riječi na nadgrobnoj ploči *Ulpia Kokceja* iz 3. stoljeća u kojima se isključivo navodi manje naselje *Kukona* kao njegovo rodno mjesto, da je ono u stvari bilo tada opće poznati stacionar legionarskih trupa, iz kojega je potekao važan član još važnije carske konjičke straže u *Rimu*. Ako uzmemo u obzir postojanje vicinalne ceste prema *Daruvaru*, koja se radi konfiguracije tla i postojanja prastarih velikih šuma mogla najbolje izgraditi na potezu od *Špišić Bukovice/Vukosavljevice* preko *Peratovica* i dalje na sjever do *Daruvara* jer upravo ovdje postoje nizinske usjekline i čistine, odnosno postojanje raskršća u blizini spomenutog lokaliteta - to bi opravdalo pretpostavku o porijeklu toponima *Kukona*, kao i poziciju *Kukone* u odnosu na *Akva Balise* i kotar *Joviju*. To bi značilo samo jedno, a to je da se ovdje do 4. stoljeća sigurno, nalazilo naselje *Kukona*.

Budući da se čine problematičnima i nepotpunima udaljenosti navedene u *Tabuli* od *Serote* do *Lentole* i usprkos sumnjivoj udaljenosti između *Lentole* i *Jovije Botivo*, temeljem i komparativnih podataka iz *Antoninskog it.* od *Lentole* do *Jovije Botivo*, ako od *Ptuja* izmjerimo trasom ceste prema istoku oko 100 km (oko 80 r. m.) što odgovara udaljenosti od *Petoviona* do *Jovije* i dodamo oko 9-10% na tu udaljenost što je nesumnjivo razlika koja se prilikom mjerenja i upisivanja vrijednosti u *Tabulu* zagubila iz već spomenutih razloga, dobivamo vrijednost od oko 110 km - doći ćemo do prostora između *Sedlarice*, *Velike Črešnjovice* i *Grabovnice*. Najbliži rimski lokalitet i koji je bio u kontinuitetu više stoljeća nalazi se u *Otrovanu*.

Prugovec (jugozapad) – Lentola?

Od *Jovije* do *Lentole* prema *Tabuli* ima oko 12 km, a od *Kardona* do *Lentole* oko 14,5 km. Ako uvažimo navedenih 9-10% udaljenosti, koje se kontinuirano gube u *Tabuli*, tada će navedena udaljenost iznositi oko 13 km. Od *Otrovanca* spomenutom kratkom vicinalnom cestom južno do rimske ceste kod sjevera *Sedlarice*, pa zatim oko 12,5 km prema zapadu dolazimo točno do predjela *Peskuljače*, oko 3 km JZ od centra *Prugovca*. Na ovom je mjestu još 1887. pronađena spomenuta ostava rimskog novca (173), a razni antički arheološki nalazi, kao i rimski novac pronalaze se i danas na tome području, kako na trasi ceste tako i na samom tom vinogradarskom području. U blizini ovog prostora nalaza iz tog doba nema uokolo minimalno 10 km. Možemo zaključiti da se jedino ovdje mogla nalaziti mansija postaja/naselje *Lentola*.

Naudovac/Orešac – Serota?

Na oko 63 r. m. ili 93 km od centra *Osijeka* trasom rimske ceste dolazimo do prostora oko *Naudovca/Orešca*, prema *Jeruzalemskom it. Tabula* bilježi nešto

drugačiju udaljenost između ova dva mjesta, i to sa 69 r. m. (102 r. m.), a *Antoninski it.* sa 68 r. m. (oko 100 km). U ovoj blizini nema većih ili značajnijih lokaliteta iz rimskog doba, kao i značajniji kontinuitet obitavanja osim u *Orešcu* i oko njega (predjeli *Dvorina*, korito *Brežnice*, *Svetina*, *Luka* i dr.), iako su udaljenosti diferentne i do 7-9 km. Ovdje se trasa ceste pojavljuje na II dijelu od *Naudovca*, odakle nastavlja prema *Novakima* i *Orešcu*. Gotovo da nema sumnje da se ovdje nalazila mansija postaja *Serota*. Na oko 15-ak kilometara od *Špišić Bukovice/Vukosavljevice* prema istoku dolazimo do oko sjevernog dijela prostora od Suhopolja *Jeruzalemski it.* (*Kukona-Serota*). U *Antininskom it.* od *Lentule* do *Serote* ima oko 46 km, a ta udaljenost otprilike odgovara trasom ceste od *Peskuljača* kod *Prugovca* do prostora *Naudovac/Orešac*.

O d prostora *Prugovca*, odnosno *Lentole* ako prihvatimo pretpostavku da se nalazila JZ toga mjesta, prema zapadu, prema udaljenostima u *Jeruzalemskom itineraru* prvo dolazi mutacija postaja *Piret*, a zatim mutaciju *Sunista*. Naime, ove udaljenosti su izuzetno i neuobičajeno velike između dvije postaje za promjenu konja, i stoga ih možemo smatrati pogreškom i netočnima. Na ovom se mjestu ili kod prijepisa ili na koji drugi način dogodila pogreška, jer i fizički, odnosno praktičke naravi promjena konja na 33 km (20 r. m.) moguća je, ali i vrlo ekstremna. Da je tako možemo vidjeti uvidom u udaljenosti između postaja na drugim mjestima navedenim u ovom itineraru. Naime, nigdje nije zabilježena veća udaljenost od 18, eventualno 19 r. m. i to isključivo između gradova ili velikih naselja. I to u samo nekoliko primjera. Čak se ta udaljenost, od uobičajenih 8 do 10 r. m. (12-15 km) znatno ne penje niti u područjima ekstremne klime, na primjer pustinjske u afričkom dijelu *Carstva* radi nedostatka vode iako se udaljenosti ipak povećavaju u prosjeku na oko 14-15 r. m. Da su ove udaljenosti prepolovljene ili za četvrtinu smanjene na ova dva mjesta tada bi dolazilo do manjeg dispariteta prilikom usporedbi za ubiciranje naselja u odnosu na udaljenosti prema *Tabuli*, iako i u njezinim vrijednostima i upisanim naseljima na nekim mjestima postoje nejasnoće. Tada bi se i u *Jeruzalemskom itineraru* smanjila ukupna udaljenost koja se navodi, međutim za to, kako smo već spomenuli, može se objasniti vjerojatno ne uzimanjem u obzir udaljenost izvan trase, te vjerojatno i mjerenja od početka nekog naselja ili kraja, ovisno odakle se u njega došlo. Ako bi prepolovili navedene udaljenosti, tada bi od *Lentole (Prugovca)* na oko 15-16 km došli točno do *Brežanca* u *Novigradu Podravskom - Piret*. A odatle još oko 16,5 km SZ dolazimo do južnog dijela *Kunovec Brega - Sunista*. Oko 13 km od *Suniste* i u *Hier. Itin.* i u *Tabuli* je *Jovija Botivo*, a od *Rasinje* dolazimo na toj udaljenosti do *Ludbrega*. Moramo naglasiti i ponoviti da se pronađeni arheološki nalazi ni u kojem slučaju ne smiju zaobići. U stvari danas su nam oni glavni dokaz o postojanju naselja i obitavanju čovjeka na nekoj lokaciji. Nakon još 12-13 km SZ dolazimo do prostora *Jalžabet-Bartolovec* (mutacija postaja *Popul*), a još nakon oko 15 km do *Petrijanca* – mansija *Akva viva*. Oko 14 km (9 r. m.) od *Petrijanca* nalazi se *Formin* (119) u *Sloveniji*, koji je isto toliko, kako i stoji u navedenim izvorima udaljen od *Ptuja*. Sve ove lokacije bogate su antičkim nalazima i odudaraju od svih pojedinačnih i slučajnih antičkih nalaza na primjer novca na području trase rimske ceste ili neposredno kod nje. U *Novigradu Podravskom*, predjelu *Brežanec* je pronađeno, između ostaloga i kupalište, u *Kunovec Bregu* i sjajno sačuvana antička nekropola, a u *Ludbregu* gradsko, odnosno urbano naselje. U *Jalžabetu-Bartolovcu* pronađeni su i ostaci

D • M

VLPIVS • COCCEIVS • EQ • S • D • N

CASTRIS • NCV • T • KASTI • EX PAN

SVP • NATVS • AD • AQVAS • BALIZAS

PAGO • IOVISTA • VIC COC . . .

NETIBVS • STIP • XII • ANN • XX

uēCTOR • FRATER • ET • IVL • PROC^{ulus} (vel ula)

. . RD •

FECERV^{nt}

Tekst sa mramornog nadgrobno spomenika *Ulpija Kokceja*, pripadnika carske konjaničke straže u *Rimu* iz 3. stoljeća. U 18. stoljeću ta se ploča nalazila na vanjskoj strani zida jedne vinogradarske vile u *Italiji*. *Ulpije* je bio rođen u mjestu *Kukoni* (vjerojatno danas istočni dio *Vukosavljevice*) nedaleko tadašnjeg kotarskog središnja *Jovija (Kardono ?)* koja se, gotovo sigurno, nalazila na mjestu današnjeg *Otrovanca*. (87)

Vukosavljevica istok - ovdje su iz satelita također vrlo jasno vidljivi ostaci rimske ceste. Izvor podloge: Google Maps 2014.

Sedlarica sjever, desetak metara sjeverno od stare škole - iz satelita vidljivi ostaci rimske ceste. Izvor podloge: Google Maps 2014.

Sedlarica SI, stotinjak metara istočno od stare škole - iz satelita vidljivi ostaci rimske ceste. Raskrižje poljskih putova prema Č. Klisi, Otrovancu i Aršanju. Ovdje se na površini pronalazi mnogo antičkih nalaza. Izvor podloge: Google Maps 2014.

Desno: trasa rimske ceste kod Turnašice/Vukosavljevice: željezni ključevi vjerojatno iz antičkog doba (3. - 5. st.). Dužina: 5, 4 i 4,6 cm.

rimske vile, a u *Petrijancu* ogromna ostava novca, srebrnog posuđa i drugog. Sve su ovo jedinstveni nalazi na trasi navedene ceste i nesumnjivo dopunjuju usporedna mjerenja udaljenosti iz navedenih itinerara i *Peutingerove karte*.

O d položaja antičkih lokaliteta u *Orešcu (Seroti)* na oko 15 km dolazimo do prostora jugoistočno od *Sopja*, pa bi ovdje trebali tražiti rimski *Bolencij*, posebno stoga što je na položaju *Bataluše* pronađena bogata ostava luksuznog posuđa iz 2. - 3. st. Trasom ceste na oko 15 km od *Sopja* dolazimo do trokuta *Podravska Moslavina - Zvonimirovac - Čađavica*, te pretpostavljam da ovdje treba tražiti mansiju *Marinijana*. Ne možemo isključiti mogućnost ubiciranja *Marinijane* na prostor *Slatine*, koja je oko 8 km južno od poznate trase rimske ceste. Na to upućuje mnogo rimskih nalaza u *Slatini*, te se ne isključuje mogućnost postojanja naselja izvan trase, iako je ovo dosta daleko. Možda se ipak radi o nekom potpuno drugom naselju. Od prostora kod *Podravske Moslavine* na oko 14-15 km istočnije dolazimo do prostora istočno od *Viljeva*, a možda se ovdje može uzeti u obzir i jug *Donjeg Miholjca (?)*, što je čak i vjerojatnije, pa bi ovdje trebali tražiti *Serenu*, uzimajući u obzir kontinuitet života na ovom prostoru. Još oko 15 km dalje smješteni su *Podravski Podgajci* i tu bi trebali locirati *Berebu*. Razlog je više nego dovoljan jer je ovdje pronađeno u više navrata raznih brončanih nalaza, pa čak i skulptura, te rimski kameni miljokaz, a antički ostaci pronalaze su svugdje uokolo naselja. Odatle na oko 13 km dolazimo točno do *Valpova* gdje je najvjerojatnije egzistirala *Jovalija*, a na još oko 13,5 km do prostora *Petrijevaca*, gdje je nesumnjivo bila *Mursela* ili „mala“ *Mursa* („*Mursa minor*“). U ova dva posljednja slučaja, kao i u slučajevima nekoliko naselja od strane *Ptuja* na rimskoj cesti nepotrebno je špekulirati jer je situacija oko ubikacije rimskih naselja iz ovdje prikazanih izvora vrlo jasna, pa je potrebno definirati i odlučiti koje se mjesto na kojoj lokaciji nalazilo. Jer, tako brojni arheološki nalazi, pronalazeni negdje i stoljećima, u mnogo slučajeva znanstveno dokazane pozicije nalaza, lokaliteta i drugog i koji odgovaraju pozicijama u odnosu na podatke iz pisanih izvora zavrđuju biti u nekoj direktnoj odluci, a ovdje je naziv naselja na određenom mjestu. Nešto pomnije o ostalim mjestima na trasi rimske ceste *Petovion-Mursa* ovom se prilikom nećemo baviti, jer je potrebno detaljnije istraživanje, a ovom prigodom to i nije tema.

Nakon što su Rimljani 8. godine pokorili starosjedilačka panonsko-keltska plemena i na prostoru današnje sjeverozapadne Hrvatske, a prema tome i pitomačke Podravine, Rimljani odmah počinju, radi lakše uprave i opće kontrole uređivati novoosvojene teritorije. Od 10. godine Dalmacija i Panonija su zasebne provincije, a između 105. i 107. car Trajan Panoniju dijeli na dva dijela, Gornju i Donju. Takvo stanje ostalo je do oko 325. kada Konstantin Veliki dijeli svaku panonsku provinciju na još dva dijela, i ta podjela ostaje sve do podjele cijeloga carstva na Istočno i Zapadno 395. godine, i na kraju do raspada, koji je uslijedilo zbog unutarnje političke situacije, te sve češćih i češćih pritisaka nomadskih plemena sa sjevera i istoka.

I na pitomačko područje početkom prvog stoljeća stanovništvo koje se zateklo nakon osvajanja moralo se prilagoditi novim navikama, običajima i od samih početaka počinje romanizacija ovog naroda, koja je kroz naredna oko četiri stoljeća u potpunosti nametnuta u svim porama života. Zlatni novac cara Nerona iz polovice prvog stoljeća pronađen u Pitomači dokaz su, da su ljudi na području Pitomače boravili i trgovali već i tada. Vlasnike ovih zlatnika sigurno je zadesila zla nesreća kada mu je ispao ovaj novac iz vrećice ili je novac sam odnio u grob iz nepoznatih razloga. Domaće stanovništvo, koje su zatekli Rimljani živjelo je u selima diljem ravničarskog prostora od Drave do obronaka Bilogore ili Papuka. Rimljani su ubrzo nakon dolaska organizirali i upravu na terenu, pa su tako postojali kotari (općine, župe) sa središnjim mjestom i kojima su pripadala manja sela. Prije dolaska Rimljana ovdje je narod živio na plemenski način, a sada su, ponajprije mlađi, morali odlaziti u legionare. Najčešće se više nisu niti vraćali kući. Kako se to dogodilo spomenutom Ulpiju Kokceju. Osim običnih naselja gotovo svih ovih stoljeća granično područje, tzv. rimski limes prolazio je rijekom Dravom, a njega su čuvali vojnici (legionari i pomoćne čete), koji su bili raspoređeni diljem i Gornje Panonije. I na pitomačkom prostoru postojali su manji ili veći vojni tabori, a poznato je da su se ovdje, u hrvatskom dijelu panonskog limesa kretali ili povremeno bili stacionirani dijelovi legija ili cijele legije i to I. i II. Adiutrix, V. Macedonica, VII. Claudia pia fidelis, X. Gemina, XIV. Gemina i VI. Herculia. Sa nesigurnošću se dodaju i još dvije: IV. Flavia i XIII. Gemina (?) (267). Mócsy (217) pretpostavlja da je nakon Prvog dačkog rata (101. - 102. godine) i XXX. Ulpia ("Victrix") legija poslana u Panoniju. Njegova se pretpostavka može dokazati pronalaskom dva prstena na prostoru Turnašice-Vukosavljevice (jedan brončani, manji i jedan zlatni (?) sa crnim ahatom - nedaleko kojih su se nalazili razbacani novci 3. i 4. stoljeća, a najviše Konstancija II.) u kojima je ugraviran stilizirani bog Neptun, koji je bio glavni zaštitnik i simbol ove poznate legije. Poznato je da je Konstancije II. 350. zaratio sa Magnencijem (350. - 353.), koji je bio uzurpirao dijelove carstva na Zapadu i ubio mu brata Konstansa, te da se velika i poznata bitka između njihovih vojski održala 28. rujna 351. godine kod današnjeg Osijeka (Murse), u kojoj je Magnencije izgubio, međutim, rat je trajao još dvije godine (81). Ne znamo koje su legije bile u ovoj bitki, ali možemo reći da

Muroca	33 4	46 8
Lentadun	33 8	46 24
Garnodunum	33 9	46
Silica	33	46 4

Kardono i Lentola na Ptolemejevoj karti i u njegovim topografskim podacima u djelu *Cosmographia* iz 2. stoljeća. Izdanje: 15. stoljeće. Lijevo i desno dolje: izdano u Ulmu 1492. godine.

je svakako navedena XXX. *Ulpia Victrix* nešto radila tih godine u *Gornjoj Panoniji* najposlije u navedenom prostoru. To nesumnjivo dokazuju vrlo česti nalazi novca *Konstancija II.* na rimskoj cesti i oko nje od *Špišić Bukovice* do *Turnašice-Sedlarice-Otrovanca*, a jedan primjerak je pronađen čak na pretovijesnom (i srednjovjekovnom ?) lokalitetu *Lasci/Orešje* sjeverno od Pitomače. U svakom slučaju sredinom 4. stoljeća se ovdje nešto događalo.

U 5. stoljeću upadi barbarskih plemena u *Rimsko carstvo* bivali su toliko jaki, da je bilo pitanje dana kada će početi konačna osvajanja i rušenje carstva. Koliko su dugo ova naselja oko današnje *Pitomače* još postojala u obliku proteklih više od četiri stoljeća nije poznato. Mogao ih je srušiti i spaliti *Atila*, koji je harao u 5. stoljeću sve do današnje *Italije*. Spominje se u nekim izvorima da je to bilo 441. godine. U to vrijeme seobe naroda već su počele, a prostor nekadašnje *Gornje Panonije* biti će stoljećima gotovo pusto jer je stanovništvo pred brojnim naletima nomada bježalo prema zapadu i jugu. Takvo stanje zadržalo se narednih nekoliko stoljeća sve dok nisu *Slaveni* prešli *Karpate* i uputili se i u ove prostore. (9, 19, 26, 30, 32, 43, 57, 58-62, 67, 68, 77, 79-84, 87, 109, 111, 115, 117, 119, 135, 154-155, 158, 173, 196-198, 204, 207-209, 213-216, 240, 241, 267, 268, 273, 304, 310, 311, 315, 323, 335-337, C etc.)

Dolje: najvjerojatnije gornji dio brončane rimske pisaljke (*stilus*) za pisanje po voštanim pločicama, sa stiliziranim uzorkom kore drveta. Iz 3. - 4. stoljeća? Pronađeno na trasi rimske ceste između *Turnašice* i *Vukosavljevice*. U privatnoj zbirci autora.

13 mm

Rimske kovanice koje prikazuju rimske vojnike - pronađene na trasi *rimske ceste*. Desno: avers i revers novca *Konstancija II.* (337. - 361.), sina *Konstantina Velikog*, koji je ratovao u *Panoniji* 351. godine (81) - to je novac koji se često pronalazi na rimskoj cesti od *Grabrovnice* do *Vukosavljevice*. Foto: 2014.

Karta rimske Gornje i Donje Panonije i Ilirika A. Orteliusa, Antwerpen 1590. godine. (85)

Trasa rimske ceste Vukosavljevica-Turnašica-Sedlarica-Grabrovnica: dijelovi brončanih rimskih fibula (kopči koje su se koristile za ukras i u svrhu pričvršćivanja odjeće, tzv. *ziherice*), tzv. križaste fibule - od 3. stoljeća. Fibule se pronalaze na oranicama gdje prolazi trasa rimske ceste. Prve slične nalaze ljudi su zabilježili još 1970-ih godina. Lijevo: dijelovi oklopa rimskih vojnika, bronca (24x28 mm). A: Grabrovnica, 1987. Foto: 2014.

6. U srednjem vijeku - do 14. stoljeća

Srednji vijek je povijesno razdoblje, koje se računa otprilike od propasti *Rimskog carstva* pa sve do kraja 16. i 17. stoljeća. To je jedno od najmračnijih razdoblja u ljudskoj povijesti, isprepleteno brojnim ratovima, seobama velikih naroda, doba uglavnom velike bijede, siromaštva, epidemija, raznih izopačenih filozofija društava izazvanih religijama... U to vrijeme i na području *Pitomače* i okolice ljudi ne prestaju živjeti. Propašću *Rimskog carstva* propalo je mnogo naselja i u *Podravini*. Ovdje se nije dogodilo, kao npr. u *Dalmaciji*, da propašću toga velikoga *Carstva* ne propadne sasvim i kultura, koja je preživjela raspad *Carstva*. Pod pritiskom *Avara* iz prostora *Karpata Slaveni*, odnosno *Hrvati*, već u 6. stoljeću dolaze sve do *Jadranskoga mora*, gdje su zatekli ostatke raspadnutog *Rimskog carstva*, koje se 395. godine podijelilo na *Zapadno* i *Istočno (Bizant)*.

Tragova kulture starih *Slavena*, odnosno *Hrvata* na području današnje *Podravine* iz vremena od 6. do 11. stoljeća ima sačuvano vrlo malo. Rabili su uglavnom porozne i ne dugotrajne materijale u svojem svakidašnjem životu, pa je to jedan od dokaza njihovog primitivnog načina života. Stari *Hrvati* toga doba, a i kasnije, živjeli su u rodovima, koji su bili povezani u plemena, a svako pleme je stvaralo zasebna naselja. Dokaza da su stari *Slaveni* doselili u tom razdoblju i na pitomačko područje nalazimo tek za razdoblje 10. - 11. stoljeća. Tako nalazimo ostatke tzv. *bjelobrdске kulture* (kada se stari *Hrvati* još nisu pokrstili ili su se počeli pokrštavati) na nekoliko lokacija na pitomačkom području, a to su uglavnom nekropole (grobља) ili pojedinačni nalazi keramike. Nalaza iz ranog srednjeg vijeka, odnosno *bjelobrdске kulture* imamo u *Starome Gracu*, na *Črlenoj Klisi* (između *Pitomače* i *Turnašice*), te u *Grabrovnici*. Uglavnom su na tim mjestima pronađeni, osim kostura, ostaci keramičkih posuda, nalazi novca iz kasnijih perioda, nakita (poznate *S ukosnice*) i dr. Na *Črlenoj Klisi*, npr. pokusnim iskapanjima 1989. godine pronađeno je, na dubini od oko 40-60 cm, nekoliko grobova na *redove* iz razdoblja od 10/11. do 13. st., ali i iz kasnijeg doba. Na tome se mjestu desetljećima pronalaze *bjelobrdski* grobovi sa mnoštvom *S ukosnica*, jednostavnim prstenima i ukrasima, koje lokalno stanovništvo kada ih pronađe čuva kao uspomenu. U samom mjestu *Pitomača*, na već spomenutoj lokaciji u *Dravskoj ulici* nedaleko *Šodrane* masovno se pronalaze keramički ulomci srednjovjekovnog doba. Međutim, budući da do sada nisu podrobnije istraženi i da nije pronađena nekropola ili kakav konkretan dokaz iz vremena prije oko 12-13. st. ne možemo govoriti o *bjelobrdskoj nekropoli* na mjestu *Pitomače*, niti u njezinom centru, a niti na navedenom mjestu, koje se od centra nalazi oko pola kilometra istočno. Na *Kranjčevom bregu* južno od *Starog Graca* još 1950-ih godina pronađena je *bjelobrdska nekropola*, što je u svakom slučaju još jedan dokaz dolaska starih *Hrvata* na ove prostore do 11. stoljeća. Dakle, možemo ustvrditi da na područje općine *Pitomača* stari *Hrvati* doseljavaju otprilike nakon 900. godine, odnosno 10. stoljeću i to na nekoliko lokacija. Da li su zatekli kakvo stanovništvo iz prethodnih razdoblja - možemo samo nagađati. Ali vjerojatno ne. Već do 13. stoljeća na ovom je prostoru bilo formirano nekoliko naselja, a od početka 14. stoljeća već se spominju i župe koje su u svojem sastavu imale mala sela ili pak kmetska selišta. No, sve su to uglavnom bila mala naselja iako je poneko imalo svoju župnu, a tada i zidanu crkvu.

Nakon pripajanja *Hrvatske Mađarskoj* od početka 12. stoljeća, već za nedugo uslijedilo je prvo veliko i katastrofalno razaranje i ovoga dijela *Hrvatske*. Naime, 1224. godine ujedinio je, u povijesti poznati mongolski poglavar *Temudžin* (tzv. "*Dingis-kan*"), razna plemena istočnih zemalja i krenuo u osvajanje *Azije* i *Europe*. Ali za samo tri godine umire, a pohod preuzima njegov sin *Ugadžaj* (*Ogutaj*). Tako dijelovi te vojske pod vodstvom *Batu-kana* 1242. godine uspijevaju doći sve do gotovo srca *Europe*, u *Hrvatskoj Zagreba*. Ta je vojska iza sebe ostavljala doslovno prah i pepeo. Sva je sreća što je iste godine umro i *Ugadžaj*, te se ova silna vojska povukla prema istoku - u strahu što će biti sa njihovom matičnom državom.

Da se ovakvo iznenađenje više ne bi ponovilo i da puk ne bih imao gdje se sakriti prilikom ovakvog ili sličnih upada tuđih vojski, već iste 1242. godine

Mala Črešnjevica - detalj južnog zida broda nekadašnje, srednjovjekovne župne crkve svetog Martina u Čresnu koje osnove potječu iz 14. st., a možda i 13. stoljeća. Nakon rekonstrukcije gotičkih prozora iz 2001. godine. Foto: BMBB, 2014.

kralj *Bela IV.* zapovjedio je, uz njegovu subvenciju i davanje olakšica plemstvu i vlasnicima posjeda, izgradnju manjih utvrda/skloništa, tzv. gradina, između ostalih lokacija i po cijeloj sjevernoj strani *Bilogore*, *Kalnika* itd. Tako je u nekoliko godina napravljeno mnoštvo takvih utvrda, a na području pitomačke općine poznate su nam na tri mjesta. I to na tzv. *Babičanki* južno od *Male* i *Velike Črešnjevice*, u centru *Sedlarice* i u centru *Velike Črešnjevice*, a moguće je njihovo postojanje i sjeveroistočno od centra *Starog Graca*, te na brijegu oko crkve u *Maloj Črešnjevici*, te oko crkve u *Turnašici*. No, za ove potonje postoje malo elemenata, koji bi potvrdili njihovo postojanje.

Najveća gradina se nalazi u *Sedlarici* i ta je i najbolje očuvana. Ima dva opkopa u dvije razine, a smještena je na zapadnoj strani glavne ulice, na najvišoj koti od koje pogled tuče prema nizini, a preko puta brijega na kojem se danas nalazi groblje i lokalna kapela. Na samom platou pronađeno je mnoštvo ulomaka keramike, oružja i oruđa, ostataka građevnog materijala 13. - 16. st., a nekada je postojao i ulaz u podzemnu prostoriju i to sa južne strane. Narod ovu gradinu zove *Šanac* (na karti iz 1782. *Gradina*), dok *Z. Lovrenčević* na ovu lokaciju ubicira srednjovjekovno naselje *Farkaševac* (*"Farkasfeulde"*) (171). Nedaleko od nje, na *Babičanki* južno od *Velike Črešnjevice* nalaze se u narodu zvani *Turski grobovi* ili gradina *Trešnja* (dijalekt) - *Črešnja*, što je u stvari gradina iz navedenog doba. Ima jedan opkop, a sačuvan je djelomično i ulaz u unutrašnju prostoriju. Na platou je pronađeno mnoštvo keramičkih predmeta, kao i mnoštvo ulomaka keramike, kao npr. cijeli pećnjaci sa oznakama majstora na zadnu (križ ili osmo kraka zvijezda), dijelovi zdjela i raznih drugih posuda. Svugdje okolo se pronalaze ostaci građevnog materijala, mnoštvo kovanih čavala, dijelova konjičke opreme, oružja i oruđa. U svakom slučaju vidljivo je da se ovdje život odvijao dugotrajno i aktivno. Konjske potkove koje su pronađene i koje se svrstavaju u radni tip, odnosno nosili su ih konji koji su radili na polju, pokazuju da se u, određenim trenucima, ovdje živjelo dosta dugo. (29)

Oko 500 metara južno od centra *Velike Črešnjevice* nalazi se još jedna gradina toga tipa, a koja je javnosti otkrivena tek 2014. godine. Naime, lokacija je, osim što je dosta ne pristupačna, i u privatnom vlasništvu dugi niz godina, pa nitko nije obraćao pažnju o čemu se ovdje zapravo radi. Gradina ima jedan opkop, a na cijelom njezinom prostoru, površinski, pronalaze ljudi mnogo ulomaka keramičkih posuda, građevnog materijala, kovanih čavala i klinova, oružja i oruđa, novca itd. Ova utvrda/gradina nema nikakav lokalni naziv, a nesumnjivo joj osnove potječu iz navedenog perioda, nakon provale *Mongola*. Sve ove tri gradine nalaze se na rubnim područjima *Bilogore* i nedaleko srednjovjekovnih naselja *Čresno* i *Bartolovec*, koja su imala i svoju župu i posjedi, i kojima su ove gradine najvjerojatnije bile u sastavu. Ove, a i brojne druge gradine ili utvrde u okolici (*Bačkovica*, *Kozarevac*, *Špišić Bukovica* itd.) bile su izgrađene u navedeno vrijeme. Međutim, ovakve velike provale neke druge, velike vojske, kao što je to bila mongolska, neće biti još gotovo dva i pol stoljeća, do provale *Turaka*, koji se ovdje povremeno bilježe već početkom 16. st., pa i nešto ranije. Ove gradine imale su svoju funkciju u srednjem vijeku, odnosno poslužile su za sakrivanje naroda u vrijeme raznih razmirica plemstva od 13. do 16. stoljeća. (19, 29, 30, 89, 127, 148, 171, 183 etc.)

7. O ranosrednjovjekovnom groblju Črlena Klisa kod Pitomače

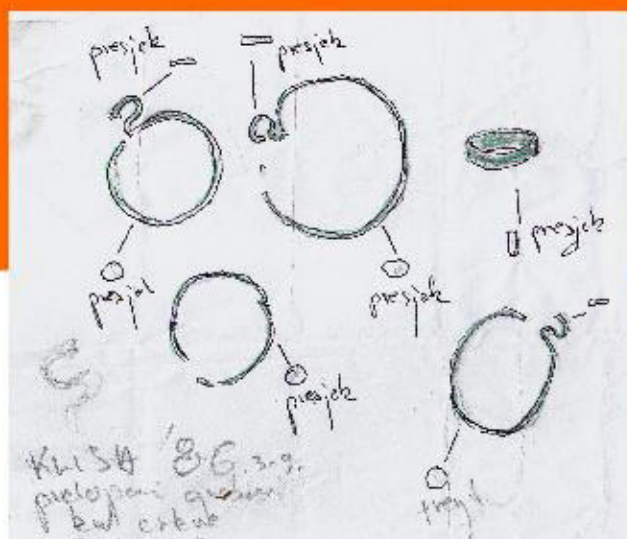
Tijekom srpnja 1989. godine *Institut za arheologiju*, u suradnji s gradskim muzejom *Virovitice* i tadašnjom *Zavičajnom muzejskom zbirkom Pitomače*, obavio je pokusna arheološka iskopavanja na već spomenutom položaju *Črlena Klisa* (mještani *Otrovanca*, pa i *Pitomače* izgovaraju ovaj toponim dosta često i kao *Črljena Klisa*). Na sjeverozapadnom i jugoistočnom rubu zaravni otvorene su dvije pokusne arheološke sonde (A i B). U sondama su bili otkriveni dijelovi dvoslojnog srednjovjekovnog groblja/nekropole. Naime, otkriven je stariji stratum groblja s kosturnim pokopavanjem pokojnika na dubinama od 0,47 do 0,90 m. Grobne cjeline bile su orijentirane u smjeru

Podravina oko Pitomace na srednjovjekovnim kartama G. de Jode iz 1593. i J. Sambucusa - A. Orteliusa iz 1572. godine. (85)

istok-zapad, tj. s glavama pokojnika na zapadu. U bjelobrdskom sloju grobova (10-12. stoljeće) otkrivene su u ponekim grobnim cjelinama, pojedinačne nakitne tvorevine. Riječ je o jednostavnom prstenu i karičici sa S-petljom. Iznad horizonta bjelobrdskih grobova otkriveni su recentniji, također srednjovjekovni, grobovi bez ikakvih grobnih priloga. Dvoslojna situacija upućuje na mogućnost postojanja ranijega sakralnog objekta, oko kojega je u kontinuitetu obavljeno pokopavanje u crkvenom groblju. (244.1.13.) Popis župa iz 1501. godine navodi srednjovjekovno selo *Kopačevac* (sa župom svetog Valentina), koje je uništeno tijekom osmanske opasnosti. Još u vrijeme turske okupacije Slavonije, sredinom 17. stoljeća, narod je ovo mjesto prozvaio *crvena crkva*, kako bi ostala trajna uspomena na mjesto gdje je bila od opeke (crvene cigle) građena crkva. Otuda i ovaj dragocjeni toponim *Črlena Klisa* (kako je već spomenuto: crkva = lat. *ecclesia*, tur. *kilise*), koji je do naših dana očuvao uspomenu na crkvu (318). Isto mjesto susjedni Otrovančani nazivaju *Sveta Jelena*, i to stoga što su, nakon osnivanja mjesta, na *Črlenoj Klisi* nedalekog današnjeg mjesta *Otrovanca* prvih godina 18. stoljeća ovdje zatekli i obnovili zidanu gotičku crkvu, koju su nazvali *sveta Jelena (Jelena Križarica)*, a kasnije isto ime dali kapeli koju su izgradili u svojem naselju. Da je bilo tako svjedoči iskaz *Andrije Vinkovića* iz 1658. godine, koji je spomenuo da se na *Črlenoj Klisi* nalazi stara zidana crkva, ali nije znao kojega je bila imena, jer u tom kraju nitko nije živio već desetljećima. Kaže i to da se ispod *Črlene Klise*, pod brdima (*"infra Cherlenam Kliszam sub montibus"* (8, 54, 254)) nalazi crkva sv. *Bartolomeja* (župna crkva u *Gornjoj Bukovici* ili *Gornjoj Bakvi*, odnosno *Bartolovcu* ili *Zentbertalu*, odnosno 1479. *Bakwa Zenthberthalam* (174a.)). Radi se o današnjoj crkvi u *Turnašici*, koja je barokizirana i proširena 1782. godine. Valja se nadati kako će buduća arheološka istraživanja u okolici *Pitomače*, svakako dati odgovor koji je bio točan položaj crkve sv. *Valentina* u nekadašnjem *Kopačevcu*, kao i opseg pripadajućega groblja, odnosno rasvijetliti kontinuitet bjelobrdske kulture u ovom dijelu dravsko-dunavsko-savskog međuriječja.

Osim navedenih nalaza prilikom službenog pokusnog iskapanja tijekom 1989. godine, na ovome mjestu je tijekom povijesti pronađeno dosta raznih srednjovjekovnih nalaza (uglavnom prilikom kopanja pijeska za gradnju), pa tako i dijelova

Črlena Klisa - nekropola: novac kralja Žigmunda (1430-1437.), srebrni kvartir, promjer: 12-13 mm, 0,55 gr. Pronađen 1988. godine. Lijevo: nekoliko bjelobrdskih karičica (sa S završetkom) pronađenih 1986. godine. Desno: srednjovjekovna strelica pronađena 1980ih godina na lokaciji *Selišće* na *Č. Klisi* - na kojoj se nalazilo naselje, oko 50 metara južno od groblja i crkve. Crteži: BMBB 1986. i 1988. Foto strelice: 1984.

ili cijelih ukosnica (ili karičica) sa S završetkom (evidentirano ih je desetak), još jedan jednostavan prsten, mnogo ulomaka keramike, novac kralja Žigmunda (*Sigismund*) i mnogo ostataka cigle i žbuke. (19, 30, 317-320, 16-17 etc.)

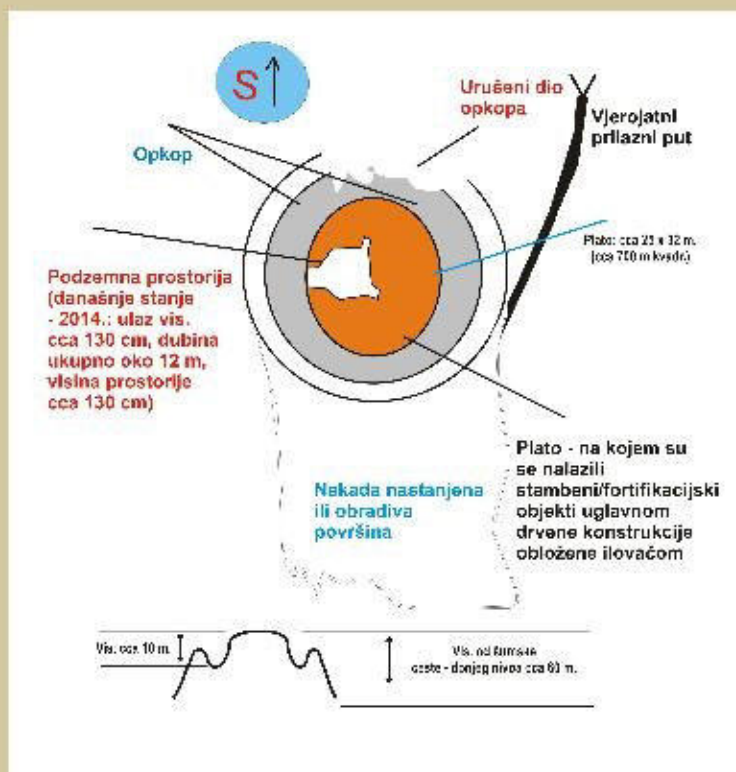
8. Crstice iz povijesti srednjovjekovnih naselja i župa na području današnje pitomačke općine

Sve do konačne turske okupacije ovog dijela Hrvatske 1552. godine, koje je završilo paljenjem utvrde *Gorbonok* ili *Grabovnik* i zauzimanjem Virovitice prostor današnje općine *Pitomača* obitavalo je stanovništvo na više lokacija. Područje je pripadalo, jedan dio povećem vlastelinstvu kojemu je sjedište bilo u *Bakvi* (*Špišić Bukovici*), a drugi dio gorbonočkom vlastelinstvu kojega je sjedište nesumnjivo bilo u *Kloštru Podravskom*. Sudeći prema popisima župa i crkava iz 1334. i 1501. godine i raznoj drugoj arhivskoj građi, na ovom prostoru su u srednjem vijeku postojale četiri župe, te više kmetskih naselja i mnogo njihovih selišta od kojih za neka znamo lokacije gdje su se nalazila, a za mnoga ne. Bile su to župe *Blažene Djevice Marije* u *Gracu - Starom Gracu* (*Gerecz*), *svetog Bartolomeja* ili *Bartola* u *Zentbertalu* ili *Bartolovcu - Turnašici* (*ZenthBertal, Berthalamowcz, Chapathaka* - u stvari *Gornja, Felse* ili *Superiore Bakva* ili *Bukovica*), *svetog Valentina* u *Kopačevcu* - *Črlena Klisa* južno od *Pitomače* (*Kopachowcz*), te *svetog Martina* u *Čresnu - Maloj Črešnjevici* (*Chresno, Chresnyo*). Na području svake župe nalazila su se manja sela i selišta u kojima su živjeli kmetovi. Iz raznih dokumenata od 13. do 16. stoljeća vidljivo je da se na današnjem pitomačkom prostoru *Podravine* i u neposrednoj blizini spominje niz manjih i većih naselja. Tako doznajemo za naselja i posjede: *Bušina, Štefanec, Papročinec, Vrbindol, Varalja, Zeljanec, Pitomci, Poričje, Gorica, Mitinci, Srednja, Medvednik, Dragovanić, Orešje, Konec, Zentadrian, Prepuštovec, Vrljanovdol, Manri, Boričevica, Kopačevac, Zentbertal* ili *Bartolovec, Čresno, Kresnjak, Gradec* ili *Gerec, Lozanci* ili *Lozan, Podgorje, Nart* neka su od njih. Vlastelinstva koja su se prostirala i na ovo područje, bila su u graničnom prostoru *Virovitičke i Križevačke županije*, a kasnije ovdje prolazi granica sa *Turskim carstvom*, koja je dugoročno dogovorena mirom na *Žitvi* 1606. Od sredine 16. st. ovo postaje vrlo nesiguran kraj, pa posjedi postepeno prestaju postojati. Narod bježi u šume, ali se povremeno i ponekad ipak vraća u svoja stara naselja. U tako nastaloj situaciji veleposjednici ostaju bez prihoda, pa su posjedi gotovo sasvim zapušteni. Iz isprave od 1564. kojom kralj *Ferdinand*, te godine kada je i sam umro, potvrđuje pravo vlasništva, odnosno darovnicu pokojnoga (dvojnoga) kralja *Ivana Zapolje* za neka imanja i posjede i u *Virovitičkoj županiji* i to u korist obitelji *Tahi* (vranskom prioru *Ivanu* i sinovima *Đuri* i *Franji*), među kojima su i *Pitomci, Bartolovec, Buš(et)ina* i drugi, vidljivo je da tada ipak još uvijek postoji interes za ove posjede, dakle donekle su donosila zaradu. Iz kasnijeg vremena više nemamo takvih dokumenata, ali da je dio naroda uvijek bio negdje u blizini svojih starih naselja dokaz je pronađeni novac *Ferdinanda II.* iz 1622. na gradini *Babičanki*, te spomen *Črešnjevce* na jednoj karti iz 1639. godine.

Osim naselja na ovom prostoru je postojalo nekoliko gradina/utvrda, koje se nalaze na obroncima *Bilogore*, a služile su u svrhu sakrivanja i obrane u slučaju nekog rata ili opasnosti. To su bile one, već spomenute utvrde kojih je izgradnja počela sredinom 13. st., odmah nakon provale *Tatara* i *Mongola* 1242. godine, a po naredbi i uz pomoć kralja *Bele IV.*

Gradec ili Gerec ("Gerecz", "Gradecz") – Stari Gradac

Gradec ili Gerec, koji se počinje spominjati u izvorima od 13. stoljeća, a postoji još od 11. st., što su dokazali arheološki nalazi na *Kranjčevom bregu*, kako smo kazali, prethodnik je mjesta *Stari Gradac*. U trag ovog naselja dolazimo od kraja 13. stoljeća. Naime, imanje *Gerec* u to vrijeme bilo je u vlasništvu visokog dostojanstvenik i člana elite kralja *Andrije Mojsija* (1272. bio čak i ban Slavonije, a i varaždinski župan), a

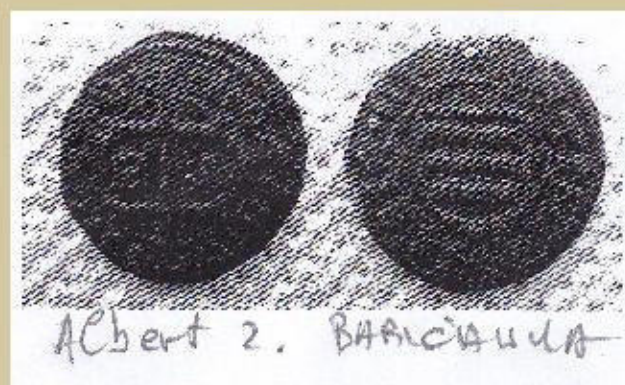

Presjek od sjeverne strane (2014.) Črešnja - Babičanka

Gradina Črešnja na Babičanki jedna je od najstarije poznatih u ovome kraju. Usprkos tome ona je i najbogatija raznim arheološkim nalazima, isključivo površinskim, budući da ih prekriva samo lišće i tanki sloj humusa, koji nestaju nakon kiša i vjetrova. Sve fotografije: BMBB, 2014. (29)

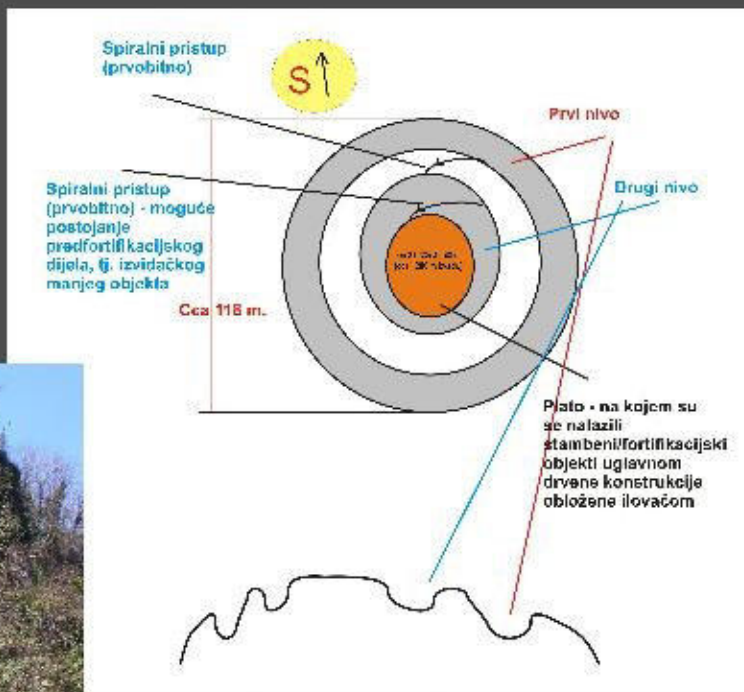

Srednjovjekovna željezna sjekira pronađena na gradini Črešnja na Babičanki južno od Velike Črešnjevce (14. - 16. st.). Foto: BMBB, 2014.

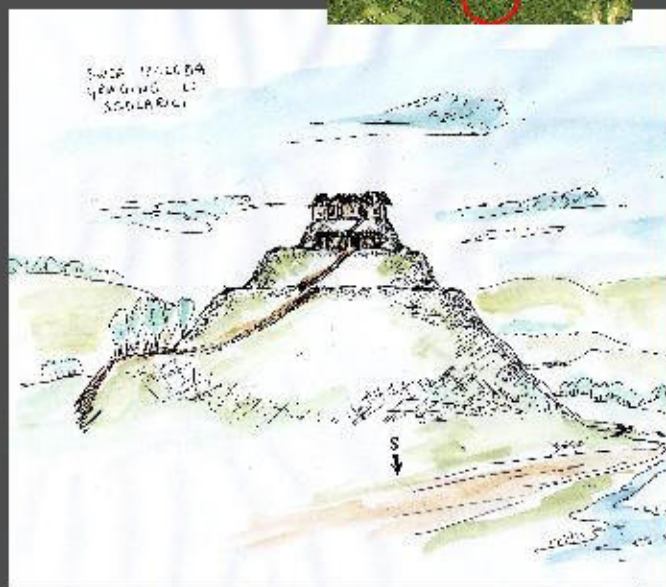
Novac Alberta II. pronađen na Babičanki (1437. - 1439.) - gore. Desno: novac Ferdinanda II. iz 1622. godine. U zbirci autora.

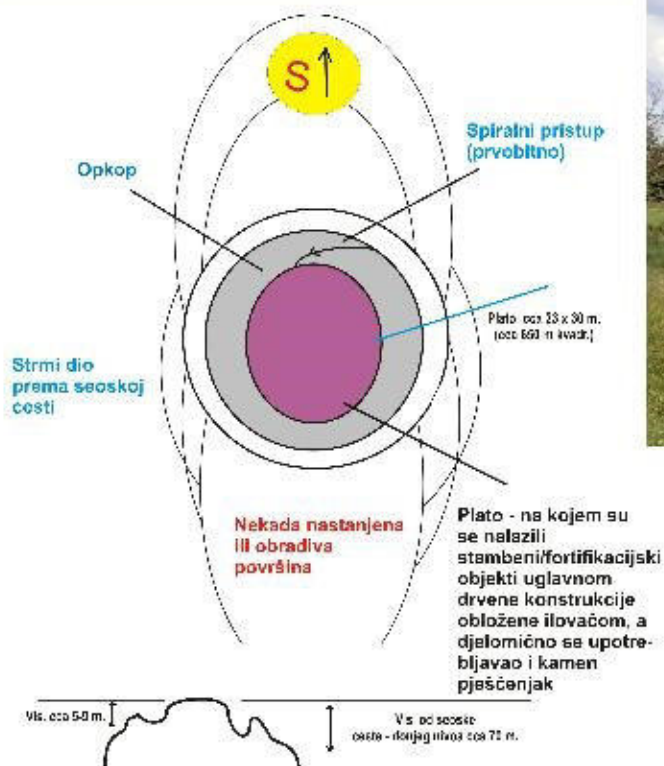
**Presjek od istočne strane (2014.)
- Sedlarica (Šanac - Gradina)**

Gradina Šanac, koju se na karti iz 1782. naziva jednostavno *Gradina*, najveća je od tri sačuvane na području pitomačke općine. Njezino postojanje bilo je važno stoljećima, jer se narod ovdje sakrivao pred raznim vojskama. U 2. svjetskom ratu služila je kao osmatračnica i sklonište partizanske vojske. Izvor karte: Google Maps, 2014. (29)

Na ovoj gradini ljudi su stoljećima pronalazili brojne arheološke nalaze. Od keramike, čavala, oruđa i oružja, kao što je i ova helebarda (15. - 16. st.) koju je pronašao *Franjo Kralj* iz *Sedlarice* 1970-ih godina. Sve fotografije: BMBB, 2014.

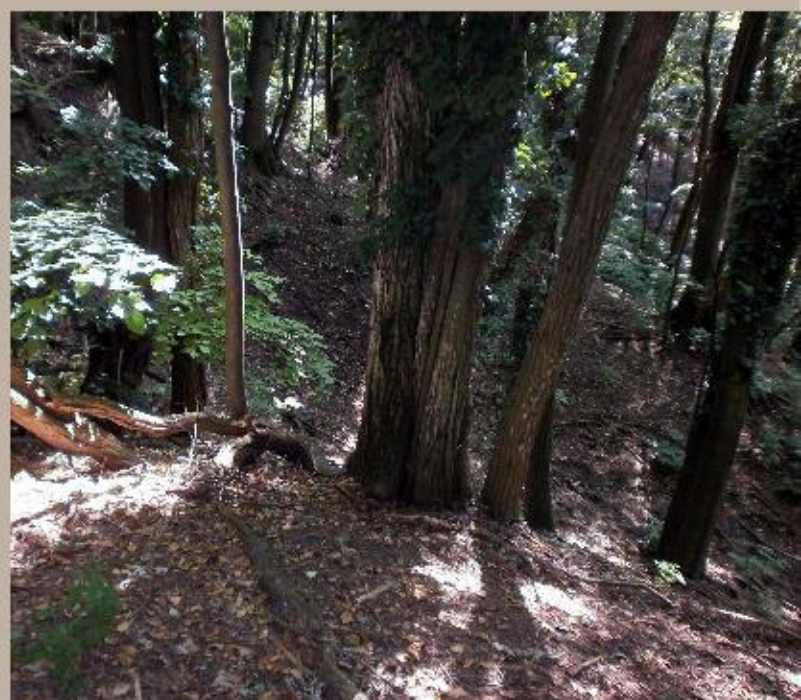
Presjek od sjeverne strane (2014.) Velika Črešnjevica - selo (jug)

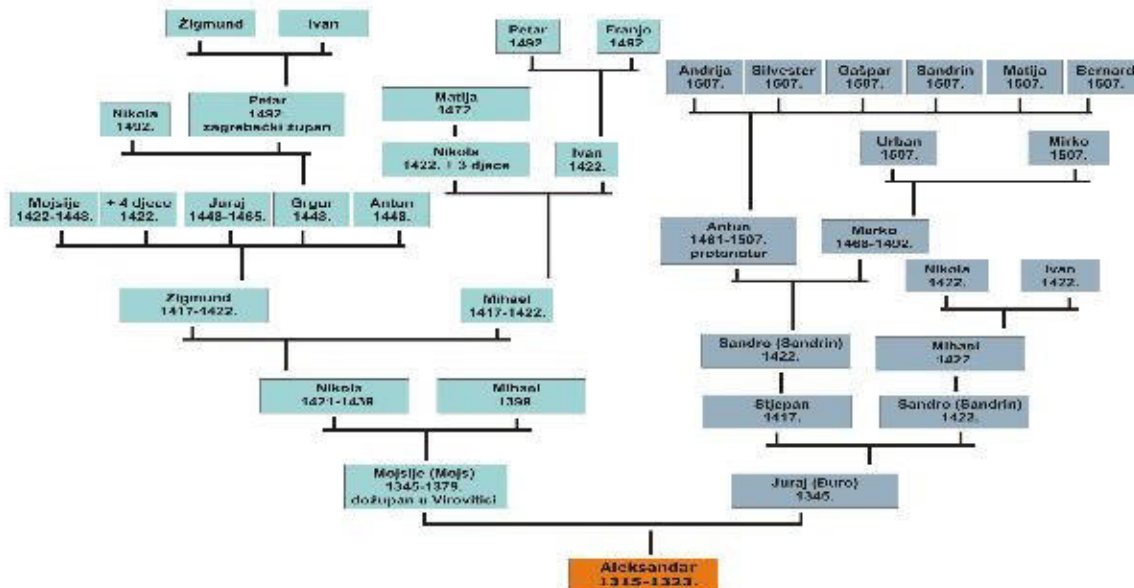

Novootkrivena gradina u Velikoj Črešnjevici obrasla je starom šumom bagrema i lipe. Teško je pristupačna. Razlog što je bila mnogo stoljeća sakrivena, možemo tražiti u tome što je bila u privatnom vlasništvu i što je na vrlo nepristupačnom terenu. Osim toga vlasnici zemljišta, odnosno bagremove šume, sve do 2014. godine, jednostavno su smatrali da se radi o prirodnim devijacijama zemljišta. Jedino su znali, prema pričanju starijih mještana, da su na ovom mjestu dosta često svoje punktove imali partizani, u vrijeme *Drugog svjetskog rata*. Foto: BMBB, 2014. (29)

Novac pronađen na gradini u Velikoj Črešnjevici kralja Ludovika II. (1516. - 1526.) iz 1526. - dolje, i Maximiliana I. (1486. - 1519.) - gore. Foto: BMBB, 2014. U zbirci autora.

Rodoslovlje poznate srednjovjekovne obitelji Gerec (14. - 16. st.), koja ima svoje korijene iz današnjeg Starog Graca - u srednjem vijeku Gereci/Gradec. Desno: plemićki grbovi te obitelji. (110, 223)

kasnije i sina koji se zvao isto kao i otac, ali nakon smrti nije ostavio nasljednika (224). Tada to imanje, kao i razna druga i u Križevačkoj županiji (na primjer Chresno – Cresno) dolaze u vlasništvo brata Aleksandra. On se u izvorima naziva de Gerecz (iz Graca/Gradeca/Gereca), a isto tako i njegovi nasljednici naredna dva stoljeća. U stvari to je lozi kasnije ovo ime (toponim) ostalo kao prezime. Navedeni Aleksandar 1323. bio je u službi bana Nikole Gutkeleda i borio se u Hrvatskoj. O narednim generacijama Aleksandrove loze (de Gereczy) danas znamo relativno dosta, a u vlasništvu te obitelji imanje i naselje Gradec ostalo je sve do kraja 15. st. i prvih godina 16. stoljeća. Cijeli ovaj period obitelj Gereci bila je vrlo utjecajna, kako u Hrvatskoj tako i u Mađarskoj, a često i na velikim funkcijama, dok su i na lokalnoj razini predstavljali elitu. 1530. Ivan Gereci bio je povjerenik kralja Ivana Zapolje, a 1570ih godina Antun Gereci je kapetan karlovačke tvrđe. I tijekom 17. i 18. stoljeća Gereczy su bili plemići koji su imali posjede širom Hrvatske i bili su ufiltrirani u visoko društvo toga doba. Npr. majka poznatog Aleksandra Patačića (1697. - 1747.) bila je Tereza Gereczy. Obitelj Gereczy nekada je bila poznata plemićka i velikaška hrvatsko-mađarska obitelj. Na primjer: Mojsije Gereczy (1345. - 1379.) - virovitički dožupan, Nikola (1422.) - vodio rat protiv Husita, Ivan (1422.) - veleposjednik, Antun (1461.) - pravnik u službi kralja Matijaša, Đuro (1465.) - visoki kraljevski sudac, Petar (1492.) - zagrebački župan, Gašpar (1524.) - arhiđakon, Bartol (1566.) - kapetan Kaniže, Stjepan (1619.) - banski procjenitelj. (224 etc.)

Gradec je 1334. imao kapelu Blažene Djevice Marije, a župa je osnovana kasnije. Vjerojatno u 15. stoljeću, a do tada je bio vjerojatno filijala župe u Bartolovcu. Kao župa spominje se prilikom pobune seljaka protiv Pavlina u Donjoj Bukovici 1479. godine (3a., 174a.). Ostaci crkve iz ovoga vremena bili su u funkciji sve do 1905. godine. Na jednoj karti iz 1780ih godina Virovitičke županije pozicija ove crkve ucrtana je na mjestu, nedalekom današnjeg mjesnog groblja, tj. iza današnjeg vatrogasnog doma. Crkva se lijepo vidi i na katastarskim kartama 19. st. Bila je dosta daleko od Kranjčevog brega. Stoga možemo kazati da je na Kranjčevom bregu bilo u srednjem vijeku samo groblje/nekropola, od kojega danas nije ostalo ništa. U to vrijeme, krajem 18. stoljeća mještani Starog Graca rimokatoličke vjere, prema raspoloživim podacima, jednostavno su bili u manjini u odnosu na pravoslavno (Vlaško) stanovništvo, i bilo je pravo čudo samo održati na životu filijalu, a kamoli poduzimati nekakve veće akcije u vezi obnove te kapele, odnosno participacije Staroga Graca u financijskoj konstrukciji turnašičke župe. Novi

Smještaj tri najbolje sačuvane gradine na području općine Pitomača kojih osnova potječe iz 13. stoljeća. Podloga izvor: Google 1/2015.

doseljenici nakon oslobođenja *Slavonije* od *Turaka*, zatekli su ostatke gotičke zidane župne crkve. 1733. godine kanonik vizitator za tu staru crkvu kaže da je na otvorenom polju (gdje je nekada bilo i naselje), nije obijeljena i ima sakristiju na sjevernoj strani, a ispred/iznad ulaza drveni zvonik sa manjim zvonom. Ta lokacija nalazi se oko 200 metara jugozapadno od današnje župne crkve svetog Petra u *Starom Gracu*.

Koje je veličine taj posjed tada bio ne znamo točno, međutim, sigurno nije bio mali što možemo zaključiti iz činjenice da je uopće bio vrijedan spomena. Podaci koji se spominju prilikom poreznih popisa od 1495. na dalje, ne mogu nam dati potpuno jasnu sliku o tome. Također se prema do sada poznatim izvorima ne mogu odrediti točne granice posjeda. Godine 1501. u *Gerecu* ili *Gradecu* je župnik *Matija*, a živi i jedan prebendar imena *Gregur*. 1495. godine na posjedu je popisano točno 100 kmetskih selišta. 1507. čak 256 selišta. Tada župnik ima dva selišta, kao i 1513. kada ih je ukupno 148. 1517. u *Gradecu/Gerecu* je 141 selište.

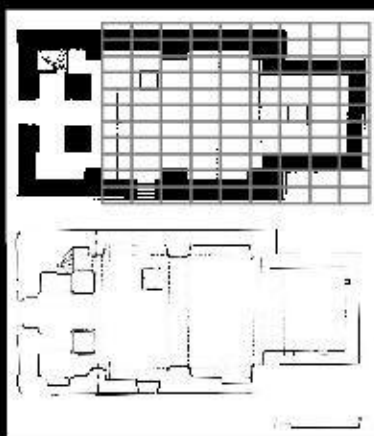
Čresno ("Chresno", "Chresnyewo") – Mala Črešnjevica

U više navrata dokazano je da se ovo naselje, posjed i crkva, a možda i utvrda nalazilo na navedenom mjestu, tj. oko današnjeg centra *Male Črešnjevice*. Konfiguracija cijelog brijega gdje se crkva danas nalazi govori da je na ravnom platou oko crkve (oko 100 x 130 m) sa kojega puca pogled prema sjeveru – možda u srednjem vijeku postojala kakva utvrda iako ju povijesni izvori ne bilježe.

Čresno kao posjed i naselje se pojavljuje u pisanim izvorima od 13. stoljeća, slično poput spomenutog *Gereca*. Naime, i posjed/zemlju *Črešnjevicu* ("Cheresneu") 1231., odnosno pola posjeda kralj *Andrija* dao je za nagradu grofu *Tomu Makarejevom* za zasluge u ratu protiv kralja *Mirka (Emerika)*. Druga polovica bila je u vlasništvu nekog *Nikole*. 1251. godine se spominje i rijeka, odnosno danas potok (nekada je možda bio veći?) *Črešnjevice (Cheresneuicha)*, i to je vjerojatno potok *Črešnjevice*, koji se tako zvao još i u 18. st., a zove se i danas – prolazi centrom *Velike Črešnjevice*, a izvire u *Bilogori* oko 7 km južno od *Velike Črešnjevice*. Tada južno ili odnosno jugoistočno granica sa posjedom *Česmica (Chezmicha – 1251.)*, koja se nalazila prema današnjem *Bjelovaru*, poznatoj po mjestu rođenja humanista, pjesnika i diplomate *Janusa Pannoniusa – Ivana Česmičkog (1434. - 1472.)*. Potok se spominju samo u kontekstu oznake međe posjeda. Kod sjevernih granica posjeda *Česmica* na istočnoj strani od nekog čreta (močvare – *chret*) kod potoka *Crnca (Chernec)* dolazi se preko jednog mlina do dijela međe kod *Črešnjevice*, odakle se međa prostire do stabla *jagnjeda* („iagned” – *Populus nigra*) koja i inače rastu u močvarama i nastavlja se do stabala na samoj obali potoka *Črešnjevice*. U topografskom smislu ovaj podatak ne govori ništa drugo osim da *Česmica* graniči sa *Črešnjevicom*. Taj se posjed navodi i 1259. kao *terram Chresnieucz*, a oko posjedovanja posjeda *Cheresneuicha* nagađali su se 1266. neki *Stjepan i Đuro od roda Drživoja* sa zagrebačkim županom *Andrijom*, bratom čazmanskog arhiđakona *Petra*, koji tada dolazi u vlasništvo. 1286. župan *Andrija* prodao je posjed *Črešnjevicu* županu *Petru* i njegovom bratu *Ivanu* koji su bili iz današnjeg *Šandrovca (Mosyna)* za 40 maraka. Do kada je imanje bilo u njihovom vlasništvu ne znamo, ali ono dolazi u posjed spomenutog *Aleksandra*, sina spomenutog velikaša *Mojsija (Moys)* i na isti način prelazi u ruke *Aleksandra* kao i *Gradac – 1333.* potvrđeno mu je vlasništvo na posjed *Cheresneu*. *Mojsijevi* nasljednici kao vlasnici su još i 1358., koje se godine spominje velika (rimski) cesta kod *Čresna*. 1315. spominje se kao *Chresnevicza (143a.)*. Tko je bio vlasnik imanja kasnijih godina, za sada nam nije poznato. Posjed *Čresno* 1507. godine ima 43 selišta, a narednih godina sve manje. 1513. godine 24, a 1517. 26. Prvi posjednici čestica na kojima su se nalazila ova selišta spominju se 1513. *Petar "Fychur" (Fič(o)ur)*, te neki *Urban* i *Kuzma* bez prezimena. Navedeni *Fičur (Fychor, Fychwr)* imao je 3 selišta u *Čresnu* (1507., 1513., 1517.) i 10 u *Gerecu* (1495.). (3, 49) Turske vojske koje su ovdje djelovale od oko sredine 16. stoljeća pa naredno stoljeće nisu zaobilazile ni ovo mjesto. Narod se nastojao sklanjati u okolne šume, a jedan dio je pronalazio zaštitu i u nekoj od utvrda, koje se nalaze u okolici, kao gradina na *Babičanki*, u *Velikoj Črešnjevici*, gdje nesumnjivo ostaje neko vrijeme i živjeti. Župa i župna crkva sv. *Martina* u *Čresnu*, koja se spominje 1334. i 1501. navodi se i prilikom pobune seljaka u

Srednjovjekovna barokizirana crkva u Maloj Črešnjevici. Lijevo: 2014. i 1994. (desno). Foto: BMBB navedenih godina.

Tlocrta crkve 1986. (B. Begović) (30) i 2003. (M. Stepinac) (340). Mrežom odvojeni dio tlocrta označava dijelove koji su postojali još od 13. do 16. st.

Idilni prizor kod nekadašnje srednjovjekovne župne crkve svetog Martina u Čresnu u jesen 2014. godine. Foto: BMBB, 2014.

Istočni i južni prozor u vrijeme otvaranja (7/2001.), odnosno skidanja u 18. st. stavljene zidne zapune.

Šupljina prozora (horizontalni presjek). Tipični gotički šiljasti oblik prozora.

Zaštitne intervencije na apsidi i brodu 2001. godine.

zid xid

Donjoj Bukovici 1479. Posjed Čresno, kao *Cheresno* spominje se zajedno sa *Gradecom* i *Kopačevcom* 1448. (kao susjedna) prilikom davanja u zalog neke od njih, te nekih drugih posjeda - za nabavu oružja (37a.).

Kopačevac ("Kopachowcz", "Kopachouc", "Chopachovcz") – Črlena Klisa

Popis od 1334. ne donosi naselje, odnosno ime župe ili crkve koje bi se moglo povezati sa *Kopačevcom* iz 1501., odnosno naseljem, koje bi se nalazilo na današnjoj Črlenoj Klisi između Pitomače i Turnašice. Nema dvojbe da je, osim onih u Čresnu, Gerecu i Bartolovcu, odnosno Turnašici bila jedina i zidana crkva koja je u ovom kraju preživjela Turke. U stvari, čini se da su samo zidane crkve i preživjele, svaka na svoj način, a sve župne crkve u, stvari, su i bile zidane. 1733. kanonik Komarnički arhiđakon Juraj Gabrijel Bistrički prilikom vizitacije nove pitomačke župe navodi da je nekadašnja župna crkva na Črlenoj Klisi (*Cherlenam Klisam* – od crveni pijesak ili crvena cigla/opeka i klisa = crkva - lat. *ecclesia*, tur. *kilise*), sada kapela, obnovljena i koriste ju *Otrovančani* koji žive oko 2 km zapadno, i sada nosi ime svete Helene ili svete Jelene Križarice (54, 254). Navodi, što je svakako vrlo dragocjeni podatak, da je dimenzija: 6 orgija duga (10,7 m), 3 orgije široka (5,4 m), a visoka 2,5 orgije (3,8 m). U svakom slučaju mislim da je pretjerana procjena fra. Paškala Cvekana koji kaže da je u tu crkvu moglo stati 400 ljudi. Dodaje i to da nema oltara nego samo sliku svete Jelene, i nema tornja. Groblje tada postoji, ali su *Otrovančani* prekinuli pokapati svoje mrtve jer im je groblje predaleko. Pa su odlučili preseliti i groblje i crkvu u svoje selo - *Otrovanec*. Stoga možemo pretpostaviti da tada, 1334. nije niti postojalo kao župa, ali kao naselje i kmetski posjed sasvim sigurno da, jer to dokazuju arheološki nalazi pronađeni na Črlenoj Klisi. Na ovome mjestu, budući da je ostala nakon Turaka sačuvana nekadašnja župna crkva, koja se spominje 1501. godine, odnosno župnik Petar („de Kopachewcz“). Ime ove župe i crkve se ne spominje u ovom popisu, ali se zato spominje desetak godina kasnije, točnije u dokumentu pisanom u Križevcima 1515. (326), odnosno zahtjevu Ane, udovice Petra Horvata iz Kopačevca, koja pred podžupanom i županijskim sucima traži da županija Križevačka provede istragu oko nasilnog ponašanja stanovitog Davida, sina Andrije Thewka (*Andreas Thoka de Kopachowcz* - 14. svibnja 1495., koji se ranije spominje u jednoj parnici te godine) iz Kopačevca (107). Ovdje se navodi, u podilazećem tonu, da je županija Križevačka osnivač i gospodar i župne crkve svetog Valentina u Kopačevcu (*ecclesia Sancti Valentini parochiali in dicta Kopachowcz*). Nemamo razloga sumnjati da se prilikom popisa od 1501. godine crkva zvala drugačije, tj. da je imala drugog patrona. (44, 257) Budući da se među svim okolnim župama koje se navode 1479. (3a., 174a.) ne spominje i ona, možemo kazati da je osnovana između 1479. i 1501. godine

Kopačevačka obitelj Thonka bila je vrlo cijenjena i šire od lokalnog nivoa. To možemo vidjeti iz jednog dokumenta od 26. lipnja 1530. godine kojom prilikom kralj Ivan Zapolja iz Budima piše i daruje za zasluge jedan posjed (*Thybonych*) Andriji Budoru iz Budrovca, te daje nalog čazmanskom kaptolu da prilikom uvođenja navedenog Andrije u posjed ovog posjeda traži da bude prisutan „...ili Ivan de Gerecz ili Blaž de Progowcz ili Franjo Thonka de Kopachowcz“ (217). Prema trenutnim podacima najstariji pisani zapis mjesta Kopačevca nalazimo 20. lipnja 1416. godine i to u jednoj ispravi pisanoj prigodom saslušavanja Ladislava i Andrije (filii – sinova, djece) Towka (Tonka) de Kopachewcz u parnici Petra iz Lužanca protiv nekog Tome iz istoga mjesta. Kopačevac, odnosno Petar Toka od „Kopacsovcs“, možda otac Ladislava i Andrije spominje se 1427. kod sklapanja ugovora o međusobnom nasljeđivanju u Križevačkoj županiji.

Na zanimljivom se mjestu Kopačevac spominje 1481. godine, i to u „Osudi plemića Križevačke i Virovitičke županije od 2. veljače 1481.“ (73, 309). Naime, događaji koji su uslijedili do ove optužbe odnose se na pobunu protiv kralja Matijaša i u potpunosti imaju političke konotacije i veliki dio spisa ovog predmeta tijekom povijesti je zametnut ili uništen. Zanimljivo je spomenuti da se kao optuženi ovdje navodi

Dvije srednjovjekovne karičice pronađene na Črlenoj Klisi prilikom kopanja pijeska prije 1985. godine. Promjer 40 mm.

GODINA UBIJANJA PORUČA	VRSTA I IZNOS PORUČA	KOTAR PLEMIČKOG SUCA (PROCESSUS JUDICIS NOBILITUM)	MJESTO	IME PRVOG UPISANOG POSJEDNIKA	PRVI POSJEDNIK INSTITUCIJA, SLUŽBA	BROJ OPOREZIVIH SELIŠTA (PORTA, DIMI)
1507	Dika	C	Zenth Berthalam	David		24
1507	Dika	C	Zenth Berthalam	Franciscus		27
1507	Dika	C	Zenth Berthalam		Župnik (plebanus)	3
1513	Dika-60 denara	Bartholomeum de Bwclau ge i Johannem de Oresya	Zenth Berthalam	David		32
1513	Dika-60 denara	Bartholomeum de Bwclau ge i Johannem de Oresya	Zenth Berthalam	Franciscus		28
1513	Dika-60 denara	Bartholomeum de Bwclau ge i Johannem de Oresya	Zenth Berthalam		Župnik (plebanus)	3
1517	Dika-50 denara	Stephanus Nagh de Lad, Johannes Litteratus de Oresya	Zenth Berthalam	David		54
1517	Dika-50 denara	Stephanus Nagh de Lad, Johannes Litteratus de Oresya	Zenth Berthalam	Franciscus		7
1517	Dika-50 denara	Stephanus Nagh de Lad, Johannes Litteratus de Oresya	Zenth Berthalam		Župnik (plebanus)	2
1520	Dika-50 denara	Franciscus-notarius*	Zenth Berthalam	David		48
1520	Dika-50 denara	Franciscus-notarius*	Zenth Berthalam		Župnik (plebanus)	2

GODINA UBIJANJA POREZA	VRSTA I IZNOS POREZA	KOTAR PLEMIČKOG SUCA (PROCESSUS JUDICIS NOBILITUM)	MJESTO	IME PRVOG UPISANOG POSJEDNIKA	IME PRVOG UPISANOG POSJEDNIKA (NA ČETIRI)	PRVI POSJEDNIK INSTITUCIJA, SLUŽBA	BROJ OPOREZIVIH SELIŠTA (PORTA, DIMI)	BROJ NAPLATIVNIH SPISIŠTA I UNOSTIHI SELIŠTA (JAKO SU LIVSNI)
1495	Dika	Andreas Tote	Gerecz	Peorus			16	
1495	Dika	Andreas Tote	Gerecz	Matthias			5	
1495	Dika	Andreas Tote	Gerecz	Stefaninus	Peorus		5	
1495	Dika	Andreas Tote	Gerecz	Marcius			10	
1495	Dika	Andreas Tote	Gerecz	Nicolaus			22	
1495	Dika	Andreas Tote	Gerecz	Andreas			20	
1495	Dika	Andreas Tote	Kopachowcz	Amicus	Thoma	Notus militum Capitulum albense	27	
1495	Dika	Andreas Tote	Kopachowcz	Peorus			22	
1507	Dika	Georgius de Chapeowcz	Gerecz	Nicolaus			20	
1507	Dika	Georgius de Chapeowcz	Gerecz	Nicolaus			16	
1507	Dika	Georgius de Chapeowcz	Gerecz	Thoma			15	
1507	Dika	Georgius de Chapeowcz	Gerecz	Arthamus		Župnik (plebanus)	1	
1507	Dika	Georgius de Chapeowcz	Gerecz	Peorus		Magister Illatus	22	
1507	Dika	Georgius de Chapeowcz	Gerecz	Peorus			47	
1507	Dika	Georgius de Chapeowcz	Kopachowcz	Peorus	Horvath Tychon		6	
1507	Dika	Georgius de Chapeowcz	Chresno	Peorus			7	
1507	Dika	Georgius de Chapeowcz	Gerecz	Peorus			20	
1507	Dika	Georgius de Chapeowcz	Gerecz	Nicolaus			13	
1507	Dika	Georgius de Chapeowcz	Chresno	Urbanus			23	
1507	Dika	Georgius de Chapeowcz	Gerecz			Župnik (plebanus)	2	
1507	Dika	Georgius de Chapeowcz	Gerecz	Antonius			43	
1507	Dika	Georgius de Chapeowcz	Gerecz	Peorus		Magister Litteratus	62	
1507	Dika	Georgius de Chapeowcz	Kopachowcz	Andreas	Chresno		13	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zeleny	Gerecz	Arthamus		Magister	45	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zeleny	Gerecz	Peorus			63	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zeleny	Gerecz	Nicolaus			11	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zeleny	Gerecz	Franciscus			28	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zeleny	Gerecz			Župnik (plebanus)	2	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zeleny	Chresno	Peorus			3	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zeleny	Chresno	Urbanus			21	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zeleny	Kopachowcz	Georgius	Safarych		2	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zeleny	Kopachowcz	Franciscus	Thoma		11	
1513	Dika-60 denara	Valentinus Zeleny	Kopachowcz	Peorus	Horvath		8	
1513	Dika-60 denara	Georgius de Chapeowcz	Gerecz	Arthamus		Magister	22	decalatus per mortem 3
1513	Dika-60 denara	Georgius de Chapeowcz	Gerecz	Peorus			73	decalatus per mortem 3
1513	Dika-60 denara	Georgius de Chapeowcz	Gerecz	Matthias	Canary, da		24	decalatus 1
1513	Dika-60 denara	Georgius de Chapeowcz	Gerecz	Franciscus		Župnik (plebanus)	20	decalatus per mortem 4
1513	Dika-60 denara	Georgius de Chapeowcz	Gerecz				2	
1513	Dika-60 denara	Georgius de Chapeowcz	Chresno	Peorus			3	decalatus per mortem 1
1513	Dika-60 denara	Georgius de Chapeowcz	Chresno	Urbanus			20	
1513	Dika-60 denara	Georgius de Chapeowcz	Chresno	Coorna			3	
1513	Dika-60 denara	Georgius de Chapeowcz	Kopachowcz	Donardus	Safarych		3	
1513	Dika-60 denara	Georgius de Chapeowcz	Kopachowcz	Benardus	Thoma		13	decalatus per mortem 3
1513	Dika-60 denara	Georgius de Chapeowcz	Kopachowcz	Peorus			7	decalatus per mortem 1

Popisi selišta radi evidencije poreza za naselja Gerecz (Gerec/Gradec - Stari Gradac), Chresno (Čresno - Mala Črešnjevica), Kopachowcz (Kopačevac - Črlena Klisa) i Zenth Berthalam (Bartolovec, Gornja Bukovica - Turnašica) za godine 1495., 1507., 1513., 1517. i 1520. godine. (49)

Đuro Šafarić (Georgium Safarycz de Kopasowcz) iz Kopačevca, a kao prisežnik tog sudskog zasjedanja je Mirko Tonka iz Kopačevca, iz već navedene lokalno i regionalno elitne kopačevačke obitelji (Emericum Thoka de Kopachowcz). Kopačevac je krajem 15. i početkom 16. stoljeća bio najmanje župno mjesto i sa najmanje selišta, u odnosu na okolna mjesta. Čak niti župnik u to vrijeme nije imao selišta, kako je to imao onaj u Gerecu. Godine 1495. u Kopačevcu ima ukupno 49 selišta, a 1507. samo 21. Isto takvo je stanje bilo i 1513., također 21 selište. Četiri godine kasnije, 1517. u Kopačevcu je samo 4 selišta više, tj. 25, no i taj podatak govori da su ljudi unatoč sve većoj turskoj opasnosti obnavljali i povećavali imanja. Navedenih godina vlasništvo kmetskih selišta Kopačevca, odnosno posjeda dijele Bernard Šafarić, Đuro Šafarić, Benedikt i Andrija Thoka, te Petar Horvat („Thoka“, „Thoca“, „Chonka“, „Thowka“, zatim „Safarych“ i „Horvath“ ili „Horwath“). Najviše selišta imala je obitelj „Thowka“ (vjerojatno prezime Tuka?, možda Tukač?) (49). Prilikom popisivanja imovine, odnosno selišta radi naplate poreza spomenutih godina (1495. - 1507.) bilježnik i povjerenik za distrikt gdje se nalazio Gerec, Gorbonok itd. bio je upravo spomenuti Andrija Tuka/Tonka iz Kopačevca (Kopacsovc).

Stranica 85 - lokacija *Črlene Klise* sa označenom napuštenom starom crkvom (do sredine 16. st. *sveti Valentin*). Ispod nje naznačena je stara, tada u funkciji i župna crkva u *Turnašici*, nekada *svetog Bartola*. Karta iz 1782. godine. Nedaleko od ostataka crkve na *Č. Klisi* nalazi se polje/predio *Kopnica*, kojega ime možemo povezati sa srednjovjekovnim *Kopačevcem*. Danas taj toponim više ne postoji. Dolje: *Črlena Klisa* (sv. *Helena/Jelena*) na karti 1865/69.

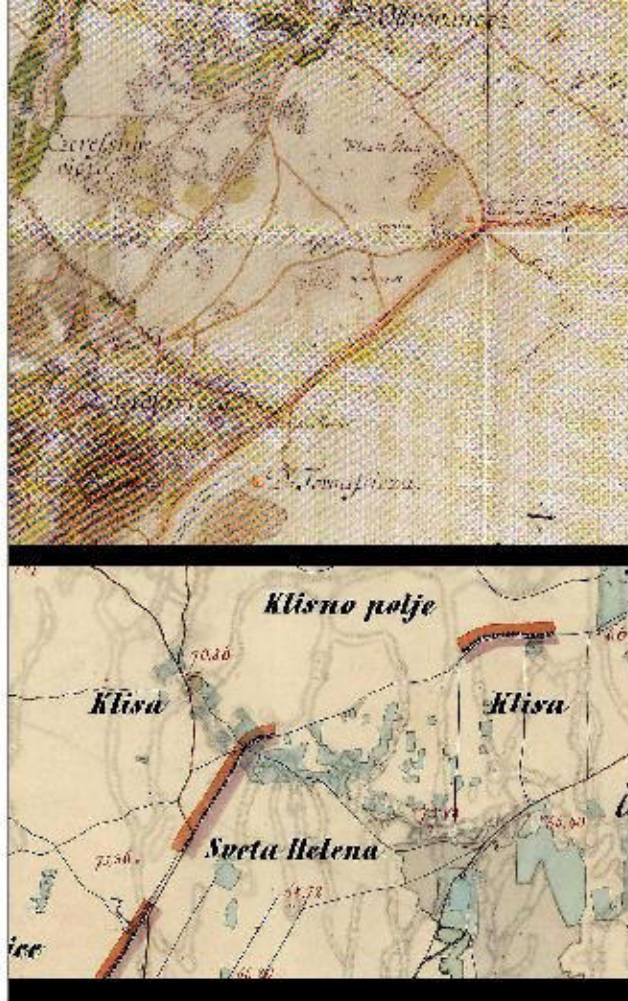
Spomenimo da je prilikom poznate pobune kmetova protiv pavlina u *Donjoj Bukovici* 1479. godine proces vodio plemićki sudac *Andrija Thoka* iz *Kopačevca* (3a., 64a., 174a.).

Naselje *Kopačevac* je sigurno napušteno u potpunosti do kraja 16. stoljeća, a u koliko navrata su ga *Turci* palili i rušili ne možemo znati, ali svakako još i ranije. Valja i ovom prigodom spomenuti da niti *Turcima* nije bilo u interesu potpuno spaliti naselja, jer u protivnom ne bi imali, u slijedećem naletu na ovaj prostor, nikakve koristi, odnosno ne bi imali što odnijeti. Domaći narod se u svakom slučaju bojao turske vojske jer su *Turci* odvodili ljude u zarobljeništvo, otimali djecu i žene, pa je stoga stanovništvo gledalo što bolje se sakriti i preživjeti. Kako se navodi u jednom opisu stanja oko *Đurđevca* iz 1548. godine, gdje je narod oko tvrđave doslovno živio u močvarama i kao u špiljama doslovno je preživljavao u strahu od naleta *Turaka*. Crkve *Turci* nisu u potpunosti rušili i iz razloga da privuku ljude, kako bi imali što opljačkati. Nalaz jedne turske keramičke lule 16. stoljeća sa apstraktnim ornamentima na mjestu gdje se nalazilo naselje na *Črlenoj Klisi* (oko 50ak metara jugozapadno od mjesta gdje se nalazila crkva *svetog Valentina* i groblje, na kojem su nađeni bjelobrdski nalazi iz 11. stoljeća) vrlo jasno govori o povremenoj prisutnosti *Turaka* i u ovom mjestu.

Nakon istjerivanja *Turaka* iz *Slavonije* sredinom 1680-ih godina i u ovom kraju počinje, iako jako teško, obnova i naseljavanje nekih starih i osnivanje nekih novih naselja. Na *Črlenoj Klisi* se naselje ne obnavlja, međutim, spominju se neki podaci koji daju naslutiti da se planiralo obnoviti staru župu u *Kopačevcu*. Tako se 1702. nedaleko *Prugovca*, odnosno između *Đurđevca* i *Virovitice* spominje i *Kopacsevcz*. Međutim, osim samog tog spomena ne znamo više ništa (169).

Farkaševac ("Farkasfeulde") – Sedlarica ili?

Godine 1985. Z. Lovrenčević (171) je bez dvoumljenja ubicirao ovo naselje i posjed na mjesto današnje *Sedlarice*, područje gradine *Šanac* i to na temelju jednog dokumenta. Ostala dva dokumenta koje je uzeo u obzir odnose se na određenog *Farkasiusa*, sina *Damijanovog*, koji je imao posjede susjedno *Prodaviću*, odnosno *Virju*. Prema ovom dokumentu ne možemo konkretno saznati da li se radi o *Sedlarici* ili kojoj drugoj gradini koja se nalazi u blizini *Male Črešnjevice*, odnosno *Čresna*, koje se neupitno spominje 1358. (56a., 72, 275), pored velike ceste (*rimске ceste* – „*via magna*“). Razlog je taj što se oko *Male Črešnjevice*, na istočnoj strani (ili i južno) nalazi još srednjovjekovnih gradina, kao gotovo u centru *Velike Črešnjevice*, te na *Babičanki* južno od *Velike Črešnjevice*, pa i u *Bačkovici*. Osim toga na ovom je prostoru, na nekoliko mjesta, pronađeno dosta arheoloških nalaza toga vremena i na tim lokacijama su nesumnjivo postojala manja ili veća naselja. Istočno od *Čresna* ili *Male Črešnjevice* i južno od *velike ceste* nalazi se dosta veliki lokalitet *Vaktarna*, gdje nalazi nedvojbeno dokazuju postojanje naselja. Osim toga tu je i lokalitet *Gušća*, koji se u stvari nalazi istočno od *velike ceste* kod *Grabrovnice*. Naime, 1358. godine se navodi da se *Farkasfeulde* nalazi istočno od *Čresna*, istočno od *velike ceste* (nekada rimska cesta), a na istoku se spominje posjed gospodina *Nikole Palatina* i braće u *Bakvi* ("*vicinaretur cum possessione Domini Nicolai Palatini et fratrum eiusdem, Boko(u)na vocate*") - ovdje se radi o redovnicima *Pavlinskog samostana* u *Donjoj Bukovici* (danas južno od *Špišić Bukovice*). Budući da se ovaj posjed, a posebno *Čresno* dosta spominje u znanstvenim povijesnim radovima, koji se bave razdobljem od 13. do 16. stoljeća na ovom području ovo je razlog što u *Prilozima* ove knjige (C) koristim priliku i donosim prijepise i nekoliko osnovnih poznatih dokumenata, koji se odnose i na ova mjesta. Posebno stoga što je ovo često polazna točka kod ubiciranja posjeda i naselja u ovom dijelu *Podravine*, u srednjem vijeku. Doduše posjed *Farkasfeulde* nalazimo u izvorima i ranije. Npr. 1324., 1326., 1327. (34a., 34b., 37b., 3b.), ali i kasnije, 1425. (174d.), a iste godine spominje se oko *Đurđevca* posjed i naselje *Farkasowcz*

Popis crkvi 1334.	Popis župnika 1501.	Današnja adresa
Item ecclesia sancti Petri de Berca. Zelim crkva svetog Petra u Berci.	Mathias plebanus de Bekwa. Matija župnik u Bekvi.	Špišić Bukovica
Item ecclesia sancti Martini de Trunski. Zelim crkva svetog Martina u Trnju.	Stephanus plebanus in Spina. Stjepan župnik u Trnju. (Nije u ovom redoslijedu.)	Trnositica
Item ecclesia sancti Ambrosii. Zelim crkva svetog Ambrozija.		Kod današnje Virovitice (danas ne postoji)
Item capelle beate virginis de Grech. Zelim kapela Blažene djevice u Greču.	Mathias plebanus in Grech. Gregorius prebendarius ibidem. Matija župnik u Greču. Gregur prebendar u istom mjestu.	Stari Gradac
Item ecclesia sancti Bartholomei. Zelim crkva svetog Bartolomeja.	Augustinus plebanus sancti Bartholomei. Thomas, Valentinus et Barnabas, prebendarii ibidem. Augustin župnik svetog Bartolomeja. Tomo, Valentin i Barnaba prebendari iste crkve.	Turnašica
	Forus plebanus de Kopachewcz. Peter župnik u Kopachewcu.	Črlena Klisa
Item ecclesia sancti Adriani de Corbonok. Zelim crkva svetog Adrijana u Corbonoku.	Alchazus sancti Adriani vici.	Odragan, knjezo Kloštar Podravski
Item ecclesia sancti Martini de Charesno. Zelim crkva svetog Martina u Čresnu.	Dimicus plebanus in Prugowcz. Daniele župnik u Prugowcu.	Mala Črešnjavica – Členski ili Členski • Prugovci – Parag ili Prugovci
Item ecclesia sancti Nicolai de Porop. Zelim crkva svetog Nikole u Prugowcu.	Benedictus plebanus de Chresno. Benedikt župnik u Čresnu.	Mala Črešnjavica – Členski ili Členski • Prugovci – Parag ili Prugovci

Popis (crkava i kapela) iz 1334. i (župnika i prebendara) 1501. godine. (44, 45, 257)

Lijevo: Črlena Klisa na kartama iz 1782. - 1784. i 1865. - 1869. godine. (88, 89, 99)

(Farkaševac). Zanimljivo je spomenuti da se iste, 1425. godine u nekoliko navrata u popisima naselja oko *Đurđevca* spominje i *Sedlarica* (*Zedlaroucz*, *Zedlarowcz*) (174d.). Da li se radi o istom naselju i da li se ono, ili koje od navedenih nalazilo na mjestu današnje *Sedlarice* ne možemo znati. To će sasvim sigurno pokazati neka druga istraživanja.

Navedena listina od 6. lipnja 1425. (Budim) donosi preko 90 toponima, odnosno naselja između *Virja* i granice sa Slavonijom: "opidi Zenthgewrgh necnon tributi et nundinarum inibi celebrari et exigi solitarum, item villarum Ciglenice, Zenthlowryncz, Peterkowcz, Zrachynkouch, Darynouch, Brezowycza, Kwakangorycza, Deche, Netech, Zenthpal, Werbouch, Bynouch, Gorbonokfew, Predrimch ac tributi in eadem exigi soliti, Lusancz, Kopriwna, Wochetincz, Kozeryancz, Mykethyncz, necnon medietatum trium possessionum Pychouc, Daryzlouch et Zarowysna alio nomine Banychouc vocate et appellatarum, item totalium possessionum Hechancz alio nomine Hekateleke, Zusycza ac loci veteris castris et tributi ibidem habiti, Hothwa et tributi similiter in eadem exigi soliti ac domus colonialis Choboz vocate, Oresya, Prodawyz, Gregoryancz, Bosyakovina, Adryanfalua, Lyzychincz, Dezenowcz, Supancz, Machkovicza et tributi eiusdem, Knesouc, Zemyncz et predii Zenthkyral, Kochycza, Kwchykouch, Breg, Drasouch, Gulincz, Zwethilouch, Peresgreda, Wolyarouc, Zedlarouc, Bresancz, Wyfalu alio nomine Nedelyste, Hrochfalva, Rechkowyna, Jedisouch, Lymbus, Nadbozyo, Kysbozyo, Zerdahel, Chertwezc, Gunyak, Sumechezc, portionis scilicet sue in eadem habite, preterea Jakupuocz alio nomine Kesethyncz, Berlosna, Cherovicza, alia Cherovicza, Ostruga ac vadi Drawe, item Zygeth, Krikangorycza, Brezyna, Balenthgoricza, Kethydkozy, Farkasowcz, Chehowcz, Polena, Drawycza, Mykethyncz, Zgorye, Lonka ac vadi Drawe". (174d.)

Bartolovec-Gornja Bukovica ("Zenth Berthalam", "Berthalamowcz", "Bakwa Zenthberthalam", "Chapathaka") – Turnašica

Osmog listopada 1658. zagrebački kanonik *Andrija Vinković* (komarnički arhiđakon) isključivo navodi, u pismu biskupu *Petretiću* u Zagrebu da se iza *Prugovca* u kojem je crkva sv. *Nikole*, nalazi crkva nepoznatog imena u *Črlenoj Klisi*, a ispod *Črlene Klise* („infra Cherlenam Klisam“), pod brijevima, čitava je crkva svetog *Bartolomeja*. Iz kasnijeg opisa od 1698. vidimo da ju *Turci* uopće nisu dirali, pa je ostala gotovo cijela i tih narednih 40 godina. Sasvim je jasno da se radi o *Turnašici* i da je to crkva koja se spominje 1334. i 1501. godine, koje godine je ovdje župnik *Augustin*, te ima čak tri prebendara (*Valentina*, *Tomu* i *Barnabu*), tj. tri svećenika koji su dobili posjede na području župe na uživanje („*Augustinus. Plebanus S. Bartholomei. Thomas, Valentinus et Barnabas, prebendarii. Ibidem.*“). Nakon popisa od 1334. *Bartolovec* („*Zenthberthalam*“)

Od srednjovjekovne crkve *svetog Bartola* danas je sačuvan cijeli toranj, te sjeverni i zapadni dio zapadnog dijela broda. Otvori na prvom i drugom nivou zvonika služili su u prošlosti kao puškarnice, a na gornjem nivou za osmatranje. Jedna od sačuvanih konzola na SZ kutu broda služila je, kao i ostale koje su srušene, kao sigurnosni potpornji (dolje). Ostali dijelovi crkve su barokizirani 1782. Foto: *BMBB*, 2014.

kao posjed se navodi 1397. godine (72), i to odmah do (*Donje*) *Bukovice*, pa se čak i napominje da je taj posjed skoro identičan sa njim („*quandam possessionem nostram Zenthberthalam, alio nomine Bakua vocatam, in Comitatu de Wereuche habitam*”) (72).

Ova crkva nalazila se u naselju koje se dosta rijetko spominje u izvorima i tek nešto malo podataka imamo od kraja 14. do sredine 16. st. Zvalo se *Bartolovec*, odnosno *Berthalamowcz* (mađ./lat.) ili u mađarskom obliku *Zenthberthalam* (npr. 1504. - „*Item litteras ad ZenthIwan prope ZenthBertalan egregio David de eadem dare debeant.*”) ili *Zenth Bertalam*. 1535. spominje se posjed u obliku *Bertholomya*, a 1564. kao *Bertholyomla-Gorycza*, što jasno govori da se *Bartolovec* nalazio na obroncima *Bilogore*, tim više što sada znamo da je naselje *Gorica* (potječe od starog izraza za vinograd) susjedno *Bartolovcu* – naime 1535. se spominju zasebno (36-37). Na istoku je selo, župa i posjed graničilo sa donjobukovačkim posjedima i posjedima pavlinskog samostana sv. *Benedikta* (*Also Bakwa – Donja Bukovica*, koja se nalazila južno od današnje *Špišić Bukovice* – danas je sačuvana jedino gradina, tj. ostaci nekadašnje utvrde ili kaštela), na sjever sa selom i posjedom *Kopačevac*, prema sjeveroistoku sa *Gerecom* (*Gradecom*), a prema zapadu sa *Čresnom*. Stoga u popisima poreza krajem 15. i početkom 16. stoljeća i dolazi u grupi sa ovim naseljima. Nešto sjevernije, bliže rijeci *Dravi* ali i u okolici nalazilo se još naselja no ona nisu bila župska mjesta, pa se stoga rijeđe i spominju. U ispravi iz 1494. gdje *ban Ladislav* dogovara uzajamno nasljeđivanje na pravo vlasništva na *Gorbonok* i posjede sa *Stjepanom od Grabovnika/Gorbonoka* kao dio gorbonočkog (kloštranskog) posjeda navodi se posjed *Oressya* (*Orešje*) koje bi se moglo nalaziti na području današnjih *Kladara* ili sjeverno od njih. Godine 1506. godine *Bartolovec* se spominje sastavnim dijelom gorbonočkog vlastelinstva (*Berthalamowcz*) (230). Srednjovjekovna *Bukovica* ili *Bakva* (*Gornja* i *Donja*) imala je dvije župne crkve, odnosno dvije župe. I to sv. *Petra* u *Donjoj Bukovici* (koja se često naziva samo *Bukovica*, odnosno *Bakva – Bakua, Bakwa*) i sv. *Bartolomeja* u *Gornjoj Bukovici* koja se po svojem zaštitniku često nazivala i *Sveti Bartol*, pa od tuda *Zentbertal* ili *Bartolovec*. Dakle, kako smo već spomenuli *Bartolovec* koji se nalazio na mjestu *Turnašice* u stvari je *Gornja Bakva* ili *Gornja Bukovica*, koja se 1479. spominje kao *Bakwa Zenthberthalam*. Godine 1447. župnik u *Bartolovcu* (*Gornjoj Bukovici – Turnašica*) je *Matej* (sin *Tome*) koji je iste godine poklonio pavlinima u *Donjoj Bukovici* 43 jutra odlične zemlje (64a.) nakon čega iz zavisti dolazi do negodovanja među plemstvom. *Matej* je župnik još i sve do 1464. godine kada pavlinima poklanja još neke posjede. U ožujku 1479. došlo je do poznate pobune seljaka u *Donjoj Bukovici*, i to prvenstveno radi ubiranja desetine, te su kmetovi napali samostan. Tada je u *Bartolovcu* (*Gornjoj Bukovici*) župnik *Tomo* (*“Thomas plebanus Sancti Bartholomei”*) (3a.) koji odmah nakon izbijanja pobune intervenira i piše iz *Bartolovca* (*in Zenthberthalam*) (174a.) kako je javno opomenuo seljake neka samostanu odmah nadoknade štetu. Pobuna je okončana naredne, 1480. godine. Još se u više navrata spominje naselje i posjed *Bartolovec*, *Gornja Bukovica* ili, u mađarskoj verziji *Szentberthalam*. Ranije se pojavljuje 1397., zatim 1398. godine, dok se u jednoj parnici iz 1407. spominju vinogradi na posjedu *Zentbertalam* ili *Čapataka* (*“verőcemegyei Chapathaka alio nomine Zenthberthalam birtok”*), ili današnje *Turnašice* (174b., 146c.). Kojega je značenja i podrijetla imenica *Chapathaka* (*Čapataka*) potpuno je nejasno. Ovom toponimu nalazimo 1366. sličan naziv jednog potoka u okolici *Sandrovca* (?) - *Lypouichapataka* (275a.). Inače, o vinogradima u ovom kraju ima govora još 1342. godine (343a.).

Godine 1507. *Bartolovec* ima 44 kmetska selišta (3 su župnikova), 1513. godine 53, dok se 1517. taj broj povećao na 63. 1520. godine u *Bartolovcu*, odnosno *Turnašici* je ukupno 50 selišta i nisu upisane primjedbe o srušenim selištima. *Bartolovec* nalazimo i u izvrsnom popisu ugarskih i slavonskih gradova, utvrda i kaštela, koji su između 1526. i 1556. godine dospjeli u turske ruke, kao *Szent Bertalam* („*Szentbertalan*”) (223), što znači da je stradao navedenih godina, ali ne i da je prestao postojati jer se naselje spominje sa posjedom 1564. godine. Narednih godina ga nesumnjivo uništavaju *Turci*. (3, 4, 8, 14, 19, 30, 36, 37, 44, 64, 65, 71-73, 129, 130, 138, 205, 217, 223, 224, 273-286, 309, 326, 333, C etc.)

9. Pitomača u kasnom srednjem vijeku (u listinama 1535. i 1564. godine)

Budući da na mjestu *Pitomače*, odnosno užeg centra nemamo dovoljno arheoloških nalaza koji bi mogli pripisati razdoblju starijem od 18. stoljeća ne možemo tvrditi da je na prostoru samog centra mjesta postojalo kakvo naselje u srednjem vijeku. Ovdje govorim o prostoru oko 500 metara od današnje crkve, odnosno najstarijeg dijela *Pitomače*. Međutim, nešto dalje arheološki nalazi se i danas pronalaze, a osim onih iz vremena antike kojih je ipak dosta, dosta je mnogo nalaza iz srednjeg vijeka, a kojih sastav govori da je na tom mjestu nesumnjivo egzistiralo neko naselje od, najkasnije, 14. do 16. stoljeća. Ovo se odnosi na lokalitet koji se nalazi u današnjoj *Dravskoj ulici*, a drugi nešto sjevernije od centra *Pitomače*, i to je već također spomenuta lokacija *Orešje/Lasci*.

U jednom dokumentu iz 1535. godine u kojem se nabrajaju i naselja bukovačkog vlastelinstva spominju se "*Pythomeczy*" (što je latinizirani domaći naziv za nešto što je pitomo, pogodno za život i sl. - *Pitomci*, *Pitomec*, *Pitomeci*, *Pitomeči*, *Pitomača*) što je i jedan od dva pisana spomena toga mjesta, tj. plemićkog posjeda koji je nesumnjivo imao svoja selišta. Na kojoj se lokaciji točno ono nalazilo ne znamo točno, ali nesumnjivo na jednom od ova dva, jer drugih srednjovjekovnih lokaliteta u bližoj okolici nema. Već smo ranije spomenuli da je na ovom prostoru moglo postojati naselje *Orešje*, a ono se najvjerojatnije nalazilo na navedenoj lokaciji *Orešje/Lasci* i koje bi moglo biti preteča današnjih *Kladara*, što možemo vidjeti u poglavlju o *Kladarama*. Budući da u okolici *Pitomače* ne postoji drugi, a niti sličan toponim koji ima osnovu *pitom-*, ovdje se zasigurno radi o današnjoj *Pitomači*. Dakle, *Pitomci* su se nalazili na onom drugom lokalitetu, i to u *Dravskoj ulici*, na vrtovima neparnih kućnih brojeva od oko 201 na dalje, tj. nedaleko mjesta gdje je 1966. godine pronađena ostava rimskog novca. U stvari dokument od 4. listopada 1535. je vezana darovnica na darovnicu izdanu nešto ranije iste godine, koju je izdao kralj *Ferdinand* (1527. - 1564.) i darovao *Ivanu Tompi* i *Petru Palffyju* kaštel *Donju* (*Also*) *Bakvu* (*Špišić Bukovica*) u *Virovitičkoj županiji*, te plemićku kuriju *Temerje* u *Križevačkoj županiji* sa posjedima (njih preko 40), a koji su prije toga bili u vlasništvu *Ladislava Benčika*, odnosno *Benčića*. *Ivan Tompa* (kojega *Ferdo Šišić* naziva *Tupoglavi* ?) (305) bio je brat zagrebačkog biskupa *Šimuna Tompe* (*Tupoglavog* ?), koji je ujedno bio i *Zapoljin* ban *Hrvatske*, *Slavonije* i *Dalmacije*. *Petar Patalfy* bio je pak sin *Šimunove sestre Klare* udane *Bakač*. Tko je bio u stvari *Ladislav Benčik* ili *Benčić de Cirkvena* i zašto se često u to vrijeme spominje u vezi s *Ivanom Tompa*, biskupovim bratom, nije teško pogoditi. Bio je rođak i pristalica *Ivana Zapolje*, transilvanijskog vojvode i ugarskog kralja koji je sudjelovao na *Zapoljinoj* strani u borbi za prijestolje između njega i *Ferdinanda* od 1527. do 1540., odnosno i do same smrti *Ivana Zapolje* te godine. Svoje posjede, među njima i *Bakvu* (*Š. Bukovicu*), stekao je još kao član obitelji (po nekoj ženskoj lozi u rodu) *Lovre Iločkoga* (*Újlaki*), sina poznatog *Nikole Iločkoga*, jednog od najmoćnijih velikaša 15. stoljeća. *Zapolji* je ostao vjeran cijelo vrijeme građanskog rata i zato mu je kralj *Ferdinand* oduzeo sve posjede. Iako je biskupa *Šimuna* postavio za bana baš *Ivan Zapolja*, iz raznih dokumenata možemo vidjeti da je *Šimun* nekoliko puta mijenjao strane. Ali početkom 1535. godine, kada je bilo jasno tko će pobijediti, ponovo postaje *Ferdinandov* pristalica. Sva zaplijenjena *Benčićeva* imanja (pa tu i posjed *Pitomaču* - *Pitomci*) (143) dobili su biskupov brat *Ivan Tompa* i nećak *Petar Palffy* 1535. To nije bilo ništa neuobičajeno. Moćni biskup *Šimun* omogućio je pak svojim rođacima pohod po ratni plijen. Ipak i u to vrijeme je morala postojati neka logika ili razlog po kojem su „pljenitelji“ polagali pravo na određene posjede.

Godine 1564., 10. siječnja i to nešto prije nego što je umro (u srpnju 1564.) kralj *Ferdinand*, potvrđuje pravo vlasništva, odnosno darovnicu pokojnoga (dvojnoga) kralja *Ivana Zapolje* za neka imanja i posjede i u *Virovitičkoj županiji* i to u korist obitelji *Tahi* (vranski prior *Ivan* i sinovi *Đuro* i *Franjo* - poznatiji iz seljačke bune 1573.). Jedno od njih, koja se spominju i 1535. godine je i *Pitomača*, odnosno *Pitomci*. Dakle, *Pitomci* su u tih 30 godina prešli u ruke *Tahijevih* koji su do 1552. bili vlasnici

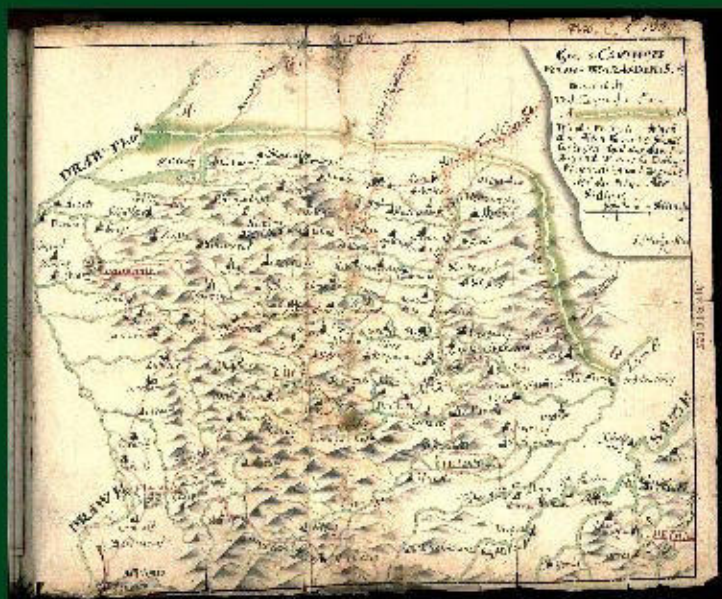
Pogled na srednjovjekovni lokalitet u *Dravskoj ulici*. Foto: *BMBB*, 2014. Karta: izvor Google Earth (1/2015.). Žuto = navedeni lokalitet - crveno = najstariji dio *Pitomače* (1710.). Nadmorska visina ovog lokaliteta je od 107 do 110 metara, u stvari je za više metara iznad prosjeka ostalog okolnog prostora.

utvrde u *Kloštru Podravskom* (*Gorbonok*) i pripadajućeg posjeda (imanja) i koju su Turci 2. kolovoza iste godine spalili pa je *Franjo Tahi* javio dosta kratko kralju u *Beč* i ovo: „*Gorbonuk je spaljen!*“. Šteta je što osim navedenih dokumenata nemamo ih više sačuvanih (ili pronađenih) jer se radi o vremenu kada je već 12 godina *Virovitica* bila u *Turskim* rukama. Osim *Pitomaca* u ovom se dokumentu navodi još niz naselja (pa i *Bartolovec* – na mjestu današnje *Turnašice*, zatim *Bušetina*), koja su se tada nalazila u ovom kraju i još ih se uvijek isplatilo imati jer su donosila neku dobit. Ili se mislilo da će turska opasnost brzo proći, pa će donositi dobit? Znači da ih *Turci* nisu potpuno razorili još dosta dugo nakon okupacije virovitičkog kraja. Barem do 1564. godine. (30, 65, 143 etc.)

10. Područje između *Đurđevca* i *Virovitice* u doba turske okupacije bilo je gotovo potpuno pusto

Kada je početkom 17. stoljeća potpisan dogovor sa *Turcima* o primirju i granici *Carstva* na pitomačkom području više i nije bilo nastanjeno niti jedno mjesto (granica je prolazila na potezu od *Turnašice* preko *Črlene Klise* do *Starog Graca*). Uglavnom su u korov zarasla sva naselja (ono što je ostalo od paljenja i rušenja), a ostali su u pojedinim mjestima samo ostaci zidanih crkava (*Gradeč*, *Čresno*, *Bartolovec*, *Kopačevac*, tj. *Stari Gradac*, *Mala Črešnjevica*, *Turnašica* i *Črlena Klisa*). Slično je bilo i na cijelom prostoru od *Virovitice* do *Đurđevca*. Iako je 1607. godine bilo potpisano primirje upadi turske vojske do *Đurđevca* i dalje na zapad nisu prestajali, tako da je ovo bio vrlo nesiguran i opasan kraj za obnavljanje starih naselja i osnivanje novih. Narod je uglavnom boravio po bilogorskim šumama ili oko rijeke. U tim su uvjetima i na tim mjestima vjerojatno obrađivali i ponešto zemljišta. To potvrđuje i pronađeni novac na gradini na *Babičanki* iz 1622., a da li su *Turci* napadali i ovu gradinu, na kojoj je nesumnjivo bilo života prvih desetljeća 17. stoljeća (o čemu svjedoči mnoštvo nalaza na njoj) ne možemo znati, ali prema velikoj količini strelica, od kojih su neke sasvim sigurno iz 16. st., a možda i 17. je vrlo moguće. Ovdje su strelice razbacane posvuda. Da se kakav jak napad dogodio ranije sasvim bi sigurno strelice, koje su tada bile dragocjene, bile pokupljene, kao i brojne druge stvari. Sve upućuje na uništenje ove gradine i svakog života u njoj nakon 1622. godine. Kao na *Babičanki*, tako veliki broj nalaza se ne pronalazi niti na gradini u *Sedlarici* niti u *Velikoj Črešnjevici*, stoga je sumnja još opravdanija. Tek krajem prve polovice 17. stoljeća počinje postepeno obnova naselja na prostoru oko *Đurđevca* i zapadnije (*Virje*, *Novigrad*...), ali se na pojedinim zemljopisnim kartama toga doba (već od 1639. godine na

Već na karti (granice Varazdinskog generalata) iz 1639. godine i to u pravilnom redosljedu od *Durđevca* prema istoku, uz granicu sa *Turcima* iza *Kalinovca*, spominje se *Črešnjevica* (*Chresnitza*) što može značiti da je već tada oživjelo ovo područje. Ili da nije u potpunosti niti napušteno (?) Autor karte je *J. L. S. Winkler*. Na koju se *Črešnjevicu* misli - ne možemo znati, ali vjerojatno *Malu Črešnjevicu*, jer je na karti ucrtana crkva. Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, "Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda. Uvezeni spisi Varazdinskog generalata, sv. 1. Karta Varazdinskog generalata iz 1639.", između listova 195-196.

Karta nedvojbeno prikazuje da je u to vrijeme na ovom prostoru ipak bilo života i izuzetno je vrijedan dokument za ovaj dio povijesti pitomačkog kraja.

Naredne stranice (92-93): faksimil dokumenta/darovnice od 4. listopada 1535. godine pisane u Beču, u kojem se po prvi poznati put u pisanom obliku spominje Pitomača - Pitomci ("Pythomezy"). Original u HDA u Zagrebu, Fond br. 3, *Prava kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije - Transumpta documentorum iura Croatica tangentium - Donatorum regnorum saecularum*, tomus I, knj. 8, str. 46-47. Vidi npr. i Bojničić (36), Kreačić (149), Šišić (305).

"Anno domini millesimo quingentesimo quinto, Viennae in festo beati Francisci confessoris, datae sunt literae manu propria regiae maiestatis subscriptae, quibus mediantibus sua maiestas ad intercessionem reverendissimi in Christo patris domini Simonis episcopi ecclesiae Zagrabiensis castellum Bakwa vocatum cum oppido Bakwa, item possessiones Also Bakwa, Bwsyna, Stepancz, Prepostowcz, Paprochyancz, Verlanow, Dol, Warallya, Zelyancz, Pythomezy, Porychye, Manry, Borychewicza, Bertholomya, Goricza, Mythynczy, Ozlethynczy, Pod Crysnyak, Zrednya, Swdyn, Medwednyk et Dragowancz in Werewcze, item Hrwsowcz, Dezynowcz, Uynczy, Sybakowcz, Kwrchakowcz, Zelnicza, Matheryna Vez alio nomine Pyzdancz, Capella, Banchy, Cheperleyanczy, Thybrow, Dol, Kwrowczy, Bryzthowecz, Zuha, Recha, Glawe, Kwzowowcz alio nomine Gathalowcz, Myhallyewytthya Gorycza, nec non portiones possessionarias in possessionibus Thruthlyowcz et Jarchachewcz alio nomine Chychkovyna, curiam insuper nobilitarem in Themerje ac possessiones et portiones et quaelibet iura possessionaria universa ad dictam curiam spectantia in Crisiensi comitatibus habita et existentia, ac alias ubivis et in quibuscunque comitatibus regni nostri Sclavoniae existentia et habita ad praefatum castellum et curiam pertinentia, quae alias egregii condam Ladislai Benchyk de Czyrquennik praeuissent, sed per mortem et defectum seminis eiusdem ad suam maiestatem devoluta sunt, simul cum omni iure suo regio, si quod in praedictis castello Bakwa et curia in Themerje habita, ac oppidis, possessionibus, villis, portionibusque possessionariis praetactis, ad idem castellum et curiam pertinentibus, qualitercunque haberet, egregiis Joanni Thompa fratri carnali et Petro Palffy de Erdewd nepoti praefati domini episcopi ex sorore, ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis pro fidelibus ipsorum servitiis perpetuo contulit, salvo iure alieno."

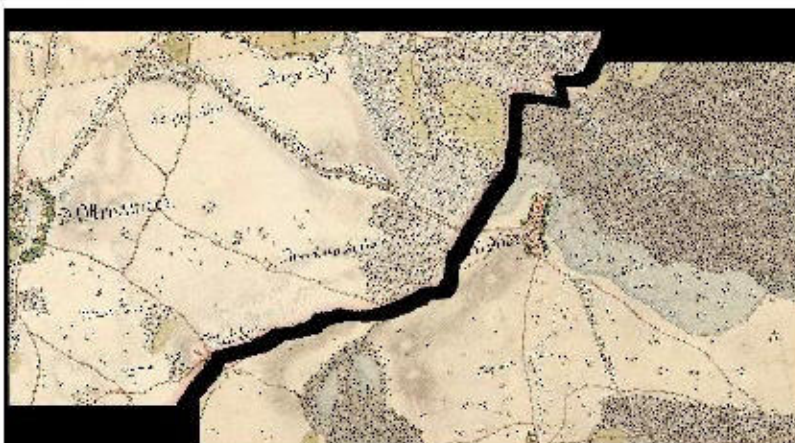
- Transkript sa dopunama prema Ferdi Šišiću (305)

dalje) počinju pojavljivati nazivi nekih danas postojećih naselja i istočnije od Đurđevca. Tako navedene 1639. godine na jednoj karti je ucrtana i Črešnjevica, te Kalinovac.

O stanju na pitomačkom području iz tog doba doznajemo ponešto iz već spominjanog izvještaja zagrebačkog kanonika Andrije Vinkovića od 1658., godine, u kojem on spominje veliku zidanu crkvu u Maloj Črešnjevici, zatim crkvu na Črlenoj Klisi, te crkvu u Turnašici (na obroncima) koju Turci "nisu spalili". Ova konstatacija baš i nije uobičajena, jer Turci u osnovi nisu palili i rušili vjerske objekte, već, ako su živjeli u blizini, pretvorili bi ih u džamije ili što drugo. Palili su i pljačkali naselja i nastambe. Stoga nam se nameće mogućnost da su kartografi toga doba ucrtavali u karte ona mjesta u kojima se najviše sačuvalo (npr. građevnih objekata). Tako bi Črešnjevica, koja je ucrtana 1639. godine, u stvari bila ucrtana sačuvana crkva sv. Martina.

Ovakvo, opustošeno stanje na ovom je području trajalo sve do oslobođenja Virovitice 1684. godine, iako je već nešto ranije i bilo obnovljeno i osnovano nekoliko naselja zapadno od Pitomače, kao npr. Kalinovac, pa i Kloštar Podravski (nekadašnji Gorbonok). Glavno formiranje današnjih naselja (ili obnavljanje nekad postojećih) područja pitomačke općine počinje 1690-ih godina i traje sve do prvih desetljeća 18. stoljeća. Do 1730-ih godina već su sva danas postojeća mjesta (sela) osnovana ili obnovljena, odnosno najviše kolonizirana novim stanovništvom. (2, 19, 30, 199-203, C etc.)

Desno: J. Sambucus - A. Ortelius - karta Hrvatske i okolnih zemalja 1572. godine (*Illyricum*). U desnoj gornjoj sekciji nalazi se Podravina (kopija iz zbirke Ivana Dubravčića, Delft, Nizozemska, 2011.). Lijevo: povijesna granica između Slavonije i Hrvatske prolazila je preko Črlene Klise (prema karti iz 1780-ih).

bus Lachychy, et Sancti Martini in Districtu Dufany, in
 // castro Modrusiensis existens et habitas Gregorius Stephanus Klyn-
 chych de Banywerth, ac Antonio, et Michaeli Klynchych de
 eadem Banywerth, pro eorum fidelibus servitiis novo dona-
 tionis titulo contulit, salvo jure alieno. I 338.

1535. Anno Dni Millesimo Quingentesimo Trigesimo quinto Vienna fe-
 ria quinta proxima ante festum Nativitatis Dni, dato sunt Literae
 manu Regia subscriptae, quibus mediantibus Sua Majestas Boemiae,
 // nem Johanchychy in castro Sagrabiensi existens cum omni jure
 suo Regio nobili Mathias Vydovych ac Euphemia Consorti, et
 Joanni filio, ac Catharina filia ipsorumque hereditibus et
 posteritatibus universis nova Donationis titulo perpetuo con-
 tulit, salvo jure alieno. I 354.

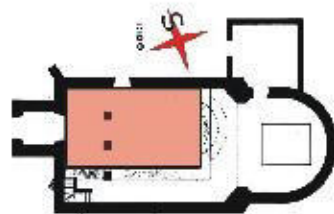
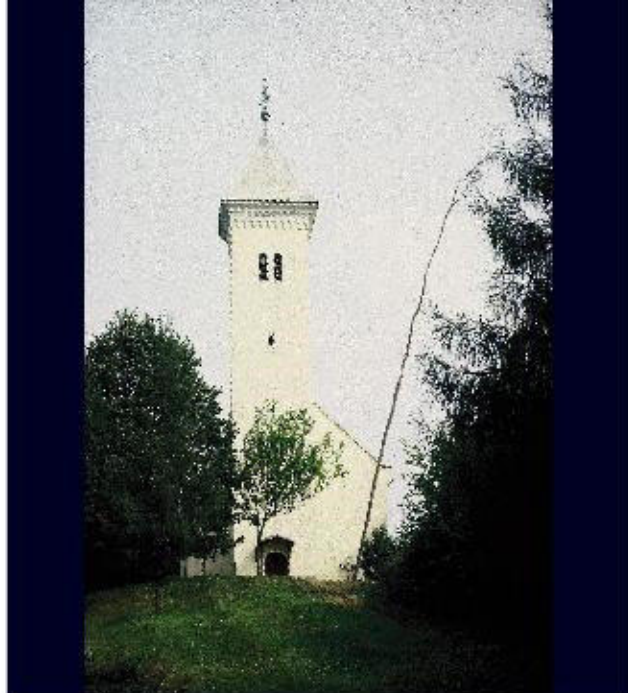
1535 Anno Dni Millesimo Quingentesimo Trigesimo quinto Vien-
 na in vigilia festi Nativitatis Dni, dato sunt Literae manu
 Regiae subscriptae, quibus mediantibus Sua Majestas totales
 // portiones possessionarias nobilis Pauli Bagrikowych de Boyrii,
 Kowcz in Episcopatus Sybilynce, Boyrikowce, Pragya Zentmich-
los et Florzowa vocatis omnino in Crispensi et alias intra
 ambitum Regni nostri Sclavoniae existens ad sex duntaxat
 septuaginta annos se extent quae per notam Infidelitatis
 ejusdem Pauli ad suam Matrem devoluta existunt, et redan-
 tia, nobili Stephano Baumgack ipsorumque hereditibus, et
 posteritatibus suis universis simul cum jure suo Regis
 Sua Majestas dedit, donavit, et contulit in perpetuum sal-
 vo jure alieno. I 359.

1535 Anno Dni Millesimo Quingentesimo Trigesimo quinto Vien-
 na in festo S. Francisci Confessoris dato Jure Literae manu pro-
 pria Regis Matris subscriptae, quibus mediantibus Silesia Ma-
 // jestas ad intercessionem Rendi in Xra Patris Dni Simonis
 Epopi Ecclesiae Sagrabiensis Castellum Bakwa vocatum cum
oppido Bakwa, item Episcopatus Albo Bakwa, Dursyna, Ste-
pance, Gregosowce, Raprochyaner, Verlanow, Dol, Warallja,
Zeljaner, Rythomere, Brychye, Manry, Borychewicza, Ber-
thalo mya, Joricea, Mythymere, Pzlethymere, Rod Brysonak,
Zrednja, Swodyn, Medwednyk, et Dragowanes, in Borewce,
uem Chrospowce, Deynowce, Hynery, Sybakowce, Kurcha,
Kowce, Jelnicza, Mathesigna Vex, alio nomine Gyrdance,
Canella, Manchy, Chaperleganczy, Thybrow, Dol, Krowowcy,
Bryzhowce, Duka, Recha, Glawe, Krowolowce, abono,
mane Gachalowce, Myhallyewythyja Joryca, nec non por-
tionem

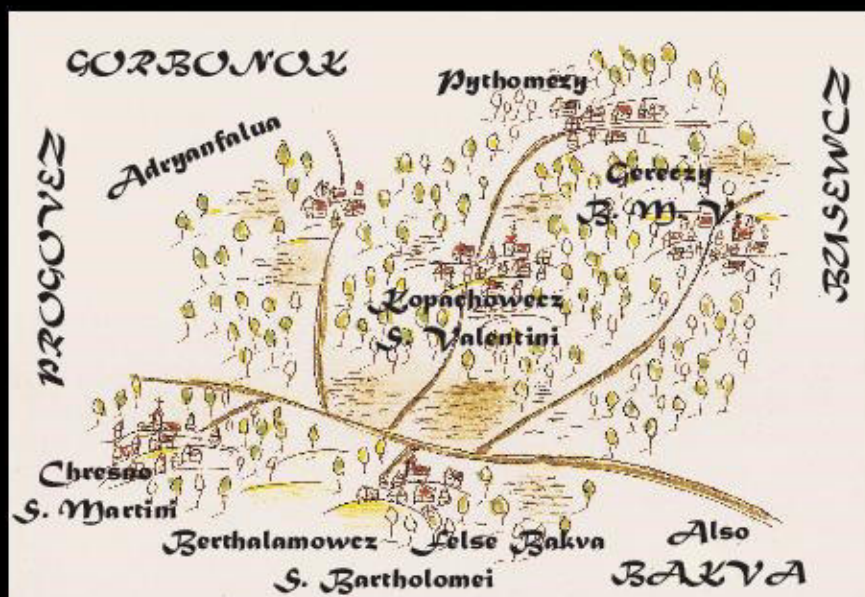
uones possessionarias in possessionibus Thornthorow, et
Sierachewer alio nomine Chychkovyna, Curiam insuper
nobilitarem in Themerje ac Byssionen, et portiones et quo-
libet iura possessionaria universa ad dictam Curiam spectant
in Crisciensi totibus habitis & existentibus, ac alias ubique &
in quibuscumque Castibus Regni Roslen Sclavonie existentibus
et habitis, ad prefatum Castellum et Curiam pertinent,
que alias Egregio condam Ladislai Denchyk de Cyrguonowit
proprie sunt, sed per mortem et desertum dominus ejusdem
ad eam Mattiem devoluta sunt, simul cum omni jure
suo Regio, si quod in predictis Castello Rakwa, et Curia
in Themerje habitis, ac Oppidis, Byssionibus, ecclesiis,
portionibusque possessionariis tractatis, ad idem Castellum
et Curiam pertinent qualitercumque haberet, Egregius Jo-
anni Thompa fratri carnati et Petro Barffy de Crilew
utroque prefati Domini Episcopi et sorore, afforungque habe-
re et posteritatibus universis pro fidelibus ipsorum
servitiis perpetuo contulit, salvo jure alieno. 1359.

1536. Anno Domini Millesimo quingentesimo Trigesimo sexto.
Veneris feria tertia post festum Circumcisionis Domini datae
sunt littere manu Regis Mattis subscripta, quibus mediantibus
libus Sua Mattias Castellum Polynia in Castro Sagrabia,
si habitu, cum omnibus quod Donis ad idem portinent
quod per Notam infidelitatis Joannis de Sapolya ad eam
Mattiem devolutum est, Egregio Joanni Czestochawsky de
Zenchlelek, quique hereditibus & posteris universis novae
Donationis titulo perpetuo contulit, irritas, ac invali-
das habens quascumque donationales litteras et forte ali-
cui super dictum Castellum per oblivionem Sua Mattias
dedisset, salvo jure alieno. 1360.

1537. Anno Domini Millesimo quingentesimo trigesimo septimo, in
Oppido Grece in festis Sancti Andree Appli datae sunt littere
manu propria Regis Mattis subscripta, quibus mediantibus
etiam Mattias illi fehali adoptioni, quoniam nobilis Domina Do-
rothea relicta quondam Marci Horvath de Radobylha,
super totali portione possessionaria in possessione et usufructu Me-
liepoveri et Castri Crisciensi existentibus habita, Egregio Nico-
lao Horvath Wyrzowyh cognominat de Kamychaor me-
diante litteris Capituli Ecclesie Chasmenfis specifice
designabatur, suum Regium Consensum prebuit, tatum
etiam

Župna crkva *Presvetog Trojstva* u Turnašići imala je, do proširenja u 18. st. (1782.) neuobičajeno velik, gotovo ogroman toranj, u odnosu na brod, pa se može konstatirati da je u srednjem vijeku bio izgrađen djelomično i u vojne svrhe - osmatranje područja prema današnjoj *Pitomači* i okolici. Foto: 1988. Lijevo dolje: tlocrt crkve *Presvetog Trojstva* u Turnašići. **Crveno** - brod do 18. st., BMBB.

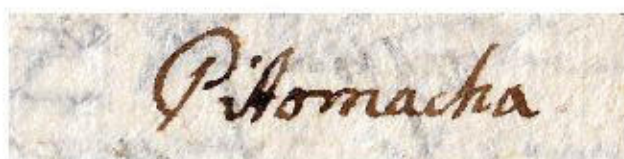

Naselja i kao središta župa na području današnje općine *Pitomača* oko 1530. godine. Čresno = Mala Črešnjevica, Bartolovec = Turnašica, Kopačevac = Črlena Klisa, Gerec/Gradec = Stari Gradec i Pitomci = Pitomača. Prostor ove četiri župe, kao i posjede, okruživale su, između rijeke Drave i Bilogore 4 župe: Prugovec, Kloštar Podravski (Gorbonok), Oderjan, Bušetina i Donja Bukovica (Bakva). Pitomci su vjerojatno pripadali Kopačevcu, a ranije Gradecu. (Rekonstrukcija: BMBB, 2014.)
Dolje: veduta *Pitomače* - pogled sa istočne strane, srednjovjekovnog lokaliteta i lokacije pronalaska rimskog blaga 3. stoljeća. Na ovom mjestu je najizglednije postojanje *Pitomače* koja se spominje 1535. i 1564. godine. Od župne crkve sv. *Vida* ovaj je prostor udaljen oko pola kilometra. Foto: 2014.

11. Osnivanje današnje Pitomače - u doba Vojne krajine

Vojna krajina ima svoje korijene još u 16. stoljeću, no 1754. godine dolazi do važnog preustroja, kojom se prigodom definiraju osnove života u Vojnoj krajini, te osniva *Đurđevačka regimenta br. 6* u sastavu koje je bila i satnija - kumpanija također br. 6 ("*Pittomacher Compagnia No. 6*") sa sjedištem u Pitomači. Godine 1684. pokrenuta je velika akcija oslobađanja dijelova Hrvatske i Slavonije od Turaka, a što je i učinjeno iste godine. Nakon toga opustjele prostore na nekadašnjoj granici, kao što je to pitomački, trebalo je nanovo naseliti pa su ga krajiške vlasti naseljavale raznim stanovništvom s ciljem da ubuduće čuvaju zemljište od napadača, a za uzvrat će dobiti zemljište na obrađivanje. Od oko 1690. do prvog desetljeća 18. st. ovdje je kolonizacija tekla iz različitih pravaca, od zapadne Podravine, pa sve do Slavonije koja je bila pod Turcima, i koju su Turci u 17. st. naselili sa stanovništvom srpskog porijekla. Njih se nazivalo *Vlasima*. Naime, krajišnici su dobivali zemljište u tzv. vojničko leno, u jednu vrstu kupljenog najma, a zauzvrat su morali ratovati za cara. U Vojnoj krajini živjelo se, još od 17. stoljeća u krajiškim kućnim zadrugama kojima je na čelu bio starješina, a koji je ujedno bio i glavni posjednik i nosilac lena, tj. obavljanja vojničke službe. Članovi zadruge nisu bili suposjednici, ali su na temelju običajnog prava obavljali vojničku službu. Tek je zakon od 1807. detaljnije i jasnije regulirao krajiške kućne zadruge, statute članova, prava i obaveze itd., a nadasve je to učinio temeljnim krajiškim zakonom od svibnja 1850. godine. Doba Vojne krajine karakteriziralo je to, da je svaki sposoban muškarac od 18 do 60 godina morao služiti vojsku, a za uzvrat je dobivao nepokretnu i pokretnu imovinu. U *Varaždinskom generalatu* su krajiški posjedi ili potpune sesije bili od 34 jutra ili rali (prvih desetljeća 18. st. 16 jutara ili rali – što je ovisilo o kvaliteti zemljišta), u što se ubrajala kuća, gospodarske zgrade, oranice, livade, a ništa od toga se nije moglo otuđiti, prodati staviti u zalog i sl., osim u izuzetnim slučajevima. Život u ovakvim uvjetima, pod stalnom vojničkom stegom i uvijek caru na usluzi nije bio nimalo lak. Krajišnici nisu mogli biti obrtnici, već su se zanatom mogli baviti samo za vlastite potrebe, nisu mogli imati trgovine, kasnije nekakve manufakture i sl. Takav način života u stvari kočio je opći razvoj mjesta. Kada ovdje govorimo o određenom razvoju Pitomače onda podrazumijevamo povećanje mjesta prvenstveno u demografskom smislu, i to uglavnom doseljavanjima, a samo u neznatnoj mjeri u gospodarskom, koje se moglo odraziti, na primjer, izgradnjom kojeg novog mlina na Dravi vlasnik kojega je dobivao više "ušura", ili kupovinom kojeg

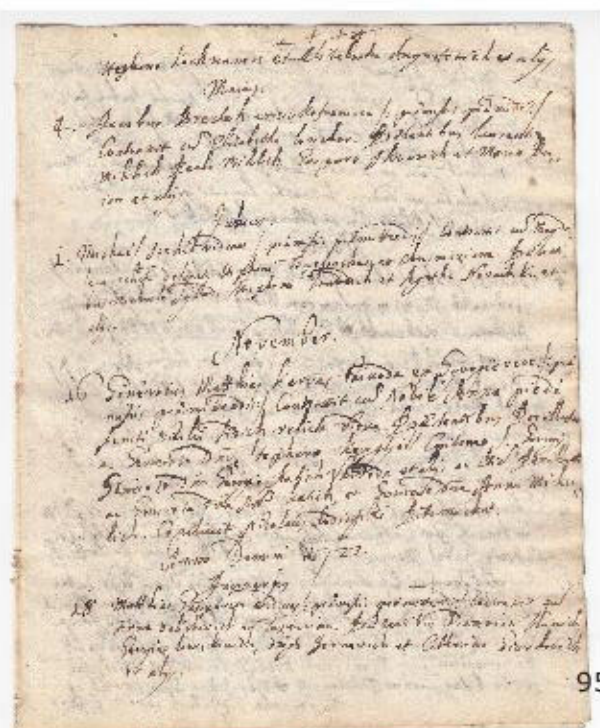
1717-1732.

Gore: ime Pitomače iz Matične knjiga krštenih i vjenčanih 1717. - 1732. godine. Dolje: dio kanonske vizitacije od 28. veljače 1710. godine. Prvi spomen toponima Pitomača u 18. st. U HDA u Zagrebu.

1710.

Matična knjiga rođenih i vjenčanih 1771. - 1732. župe sv. Vida u Pitomači. Dio matice vjenčanih za 1721. - 1722. godinu. U župnom uredu u Pitomači.

Najvrijedniji i najjeminentniji rad primjenjenih umjetnosti (sakralnog posuđa) na području pitomačke općine - barokna monstranca (pokaznica) iz župne crkve sv. *Vida*. Visina 61, baza 16 cm, pokaznica 25x30 cm, nodus 25 cm. Pozlaćena i posrebrjena miješ. Oko 1770. godine. Nepoznati majstor. U najnovije vrijeme obnovljeno. Prije toga potpuna obnova 1897. U župnoj crkvi sv. *Vida* u *Pitomači*. Detalj.

Kasnobarokni kalež župne crkve svetog Vida. Pozlaćena mijeđ. Druga polovica/kraj 18. st. Nepoznati majstor. Gore: detalj. U župnoj crkvi sv. Vida u Pitomači. Osim toga župna crkva u Pitomači posjeduje i izvrstan barokni ciborij iz druge polovice 18. st. O njemu vidi str. 132.

Pitomača na starim kartama 18. st. Na karti izrađenoj za planiranje odvodnje i obrane od poplava iz 1780. (gore) i na vojnoj karti iz 1782. (dolje). Na obje karte ucrtane su stara i nova župna crkva sv. Vida, s time što je vojna karta izuzetno precizna, u odnosu na prethodnu.

konja ili vola negdje u susjednom virovitičkom vlastelinstvu, ili pak izgradnjom nove kuće i sl. Vremena su se počela mijenjati nakon sredine 19. st. kada krajiška uprava postaje postepeno fleksibilnija na svim područjima, pa postepeno dopušta naseljavanje trgovaca i obrtnika iz *Austrije* ili *Mađarske*. No, to je vrijeme već bilo sumrak jedne čudne, za brojne narode potpuno izrabljivačke ali za vlastodršce učinkovite tvorevine zvane *Vojna krajina*, koja je obilježila dobar dio povijesti i *Pitomače* i usjekla se u mentalitet ovog naroda, koji je u osnovi dosta nepromijenjen ipak ostao sve do danas. Neki se slažu da je život u *Vojnoj krajini* bio u mnogo čemu mnogo ne podnošljiviji i teži od onoga u čistom feudalnom uređenju, kao npr. *Turnašici*, *Starom Gracu*...

Dosta je teško u kratkim crtama, ali jasno i bitko objasniti ovaj dio povijesti *Pitomače*. To ćemo upravo pokušati. Doseljavanje ili koloniziranje područja između *Đurđevca* i *Virovitice* vrlo je intenzivno nakon oslobođenja *Virovitice*, jer je to područje do tada ostalo gotovo potpuno pusto, a najveći dio naselja osnovan je u posljednjem desetljeću 17. i prva dva desetljeća 18. stoljeća. Ljudi koji bi došli u neko mjesto koje je postojalo do *Turaka*, ili na neku pustu zemlju sagradili bi kuće, ili obnovili kakve stare kuće koje su eventualno zatekli, izabrali si zemljište za obradu, a kada ih se sakupilo više dali bi ime naselju i to prijavili nekom oficiru ili podoficiru, ili pak nekom „crkvenjaku“ koji je pak obavijestio vlasti o tome.

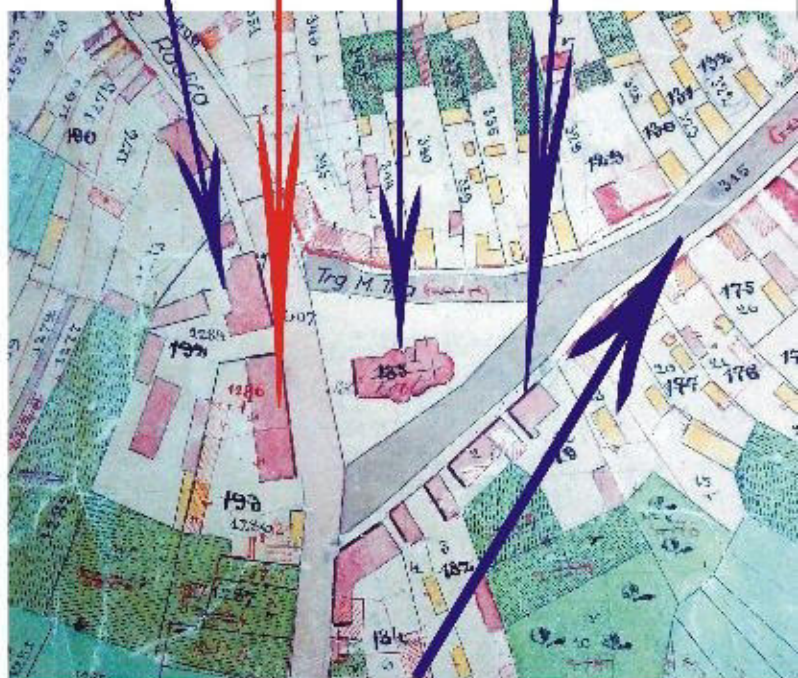
Novoosnovana naselja u ovom kraju su se vodila kao jedna vrsta vlasništva „*đurđevačke tvrđe*“, odnosno *Đurđevačke pukovnije* (u svakom slučaju kao vlasništvo cara), a koje su istočne međe formirane do kraja 1710ih godina. Još posljednjih godina 17. st. i prvih godina 18. st. vodila se stanovita borba između kapetana *đurđevačke utvrde* (krajine) na zapadu i vlasnika *Virovitičkog vlastelinstva* (tada pod upravom, konkretno, *Bečke dvorske komore*) nakon istjerivanja *Turaka*, i to kome će koje novo osnovano ili obnovljeno mjesto pripasti. Tako su mještani *Kloštra Podravskog* i *Črešnjevice (Velike)* odlučili 1702. da će ući u sastav *đurđevačke krajine*, a ne feudalnog posjeda *Virovitice*. Mještani *Turnašice*, te današnjeg *Starog Graca*, su

Upravna zgrada satnije br. 6., kasnije državne šumarice. Na tom je mjestu izgrađena današnja zdravstvena stanica - krajem 1960-ih godina. Izgrađena je u 18. st.

Kuća obitelji *Brenner*. Izgrađena prije 1890. godine. Obnavljana i dograđivana u više navrata. Srušena krajem 1990-ih godina.

Najvjerojatnije krajiško skladište ili magazin. Izgrađeno krajem 18. st., a srušeno početkom 20. st.

Nova župna crkva sv. *Vida*. Izgrađena 1779. - 1783.

Dolje: *Donji kraj* ili početak *ulice J. J. Strossmayera*, najstariji je dio *Pitomače*. Foto: *BMBB*, 2014. U dnu se vidi župni dvor (farof) koji je vjerojatno zidan još sredinom 18. st., dok se na tom mjestu nalazio od osnivanja župe. Preko puta se nalazila prva, drvena župna crkva. Gore: podloga, katastarska karta iz 1868. godine.

Pitomača na karti 1865. - 1869. Gore lijevo: cijelo naselje. Desno gore: istok. Desno dolje: jugoistok. Lijevo dolje: zapad, prema Kladarama.

pripali obnovljenom Virovitičkom vlastelinstvu i u početku se nisu bunili. Pitomačka satnija ili kumpanija, koja je prema ustroju od 1754. i sasvim regularna kumpanija br. 6, imala je u svojem sastavu naselja: Podravske Sesvete, Kloštar Podravski, Suhu Katalenu, Malu i Veliku Črešnjavicu, Kozarevac, Sedlaricu, Grabrovnice, Dinjevac, Otrovanec, Kladare i Pitomaču. Sve do ukidanja Vojne krajine 1871. i razvojačenja spomenuto stanje je ostalo nepromijenjeno. No, budući da je bila distriktno središte od prvih desetljeća, to se odražavalo i stanovitim razvojem naselja Pitomače. Iz godine u godinu u mjesto je doseljavalo sve više raznog stanovništva, pa se broj iz godine u godinu i povećavao, te se i mijenjao sastav stanovništva. Ovaj dio Hrvatske specifičnih je obilježja, što se tiče demografske slike, jer se osnivanje ili koloniziranje starih, srednjovjekovnih naselja, ili formiranje novih, počelo provoditi kako smo već spomenuli. U ovome kraju, Pitomači i okolici u to vrijeme stvari i nisu tekle baš glatko. Razni vojnici sa svojim obiteljima, iz zapadnijih dijelova Podravine ili drugih zapadnih dijelova Hrvatske, te i istočnih, koja su do nedavno bila pod turskom okupacijom, a nadasve stanovnici pravoslavne vjere (Vlasi) dolazili su, ali ponekad i ubrzo odlazili. Odličan je primjer Turnašica, koja je kolonizirana do 1698., a zatim brzo raseljena. Živjeti na ovom prostoru prije oko 300 godina nije ni u kojem slučaju bilo jednostavno, bezbrižno niti lako.

Pitomaču je osnovalo, odnosno obnovilo srednjovjekovnu Pitomaču, stanovništvo koje je došlo uglavnom iz područja Đurđevca, Koprivnice i dijelom Mađarske, te Slavonije u potrazi za boljim životom, o čemu svjedoče prezimena zapisana od 1717. do 1733. godine. Godine 1702. u sastavu kloštarske župe (koja je te godine osnovana) ne nalazimo i Pitomaču, što može značiti da još uvijek nije službeno bila priznata u svojim granicama, kao što su to bile susjedne Podravske Sesvete, koje su dobile 1695. godine povelju o međama posjeda, a koju je potpisao tadašnji zapovjednik đurđevačke utvrde Hanibal grof Heister. Možda još tada ljudi uopće nisu počeli dolaziti na ovu lokaciju? Pitomaču ne spominje kanonik vizitator koji je posjetio Kloštar 1706. Sličnu povelju navedenoj najvjerojatnije nakon 1706. godine izdao je nadležni vojni zapovjednik i za Pitomaču, no o njoj danas nemamo podataka. U to vrijeme, dakle krajem 17. i početkom 18. st., zapovjednici su bili Sigismund Josip grof Ratkay (1697. - 1702.), Ivan grof Herberstein (1702. - 1704.), Franjo Adam grof Steinbeiss (1705. - 1708.), te posljednji do osnivanja pitomačke župe 1710. Ivan Josip grof Galler (1708. - 1710.). Navedeni dokument sačuvan u Podravskim Sesvetama (u prijepisu u župnoj Spomenici) ima

višestruku vrijednost za povijest tog vremena i ovog kraja. *Grof Hanibal Heister* navodi da je poslao svojeg zamjenika *Pavla Patačića* da ustanovi međe *Sesveta*, te dodaje da je sve unutar navedenih međa „i daje se što je sve njihovo“ obijem spolovima, kako čista zemlja, iskrčena, tako i ne iskrčena, te livade. *Heister* dodaje da oni zauzvrat moraju služiti u vojsci „Oni pak da budu dužni cesarove i kraljeve Svetosti svakom vernom junačkom službom i oružjem da budu svigda gotovi na zapoved gospodina Obrstara, vicekapetana iliti komendanta vojvode i zastavnikov Gjurjgevečki i kotoma ako bi to gradu ili varoši potrebno bilo“. Istočna međa *Sesveta* se navodi *Drava* sve do vodovrata na jug, što je ušće kanala *Struga* ili *Kopanjeka* na *Đuretini*. Južna međa *Sesveta*, ali i sjeverna *Pitomače* koja ide tim kanalom, koji je sredinom 19. st. i kasnije uređen, ostala je sve do danas.

Budući da se naselje *Pitomača* ne spominje u sastavu novo osnovane župe u *Kloštru Podravskom* (1702.), a niti u opisu prilikom posjete komarničkog arhiđakona *J. Šubarića* *Kloštru Podravskom* 1706. godine, možemo zaključiti da je pravo postojanje mjesta *Pitomače* počelo između 1706. i 1710. godine. Ne možemo isključiti određena naseljavanja i ranije, međutim formiranje *Pitomače* kao naselja i u službenom obliku dogodilo se upravo tada i sigurno dosta brzo. Vjerojatno se u tijeku jedne ili najviše dvije godine doselilo stotinjak ljudi negdje iz zapadne i srednje *Podravine* i ovdje organiziralo naselje. Vjerojatno je to bilo 1707. i 1708. godine. Da li su doseljenici zatekli kakvo autohtono stanovništvo ne možemo znati. Osnivanje župe u *Pitomači*, travnja 1710. godine, na zahtjev od 28. veljače 1710. ne govori da je naselje sa filijalama tada bilo vrlo veliko, već da je bilo dovoljno organizirano da može imati župu, a dovoljno veliko i jako u gospodarskom smislu i odlučno da može uzdržavati župnika i izgraditi, te održavati crkvu. Kako u veljači 1710. novosagrađenoj kapeli sv. *Vida* u *Pitomači* još nije bio pokriven samo zvonik, a ona je bila i iznutra koliko-toliko uređena možemo utvrditi da je kapela građena 1709. godine, a završena u prvoj polovici 1710. godine. Valja napomenuti, da osnivanje današnjeg naselja *Pitomača* nema nikakve veze sa mišljenjem u narodu, a koje govori da je *Pitomača* u stvari bila na

PITOMAČA, s. u p. Gjurjev., satnije zapovjedn. i pšt. u m.; 196 kuć. 2525 st. - 2518 rk. sa 12 sv. Vid muč. u m., 9 gr. Črešnjevica m.; ušće. — Rk. župa u nadlež. Zagreb., udj. Novigrad, dj. Gjurjev., ima podr. m.: Črešnjevica v, Kladara, Otrovane, 9051 st. — Satnija br. 5, ima podr. m.: Črešnjevica m, Dinjevac, Grabrovalca, Katalena suba, Kloštar, Kozarovac, Sedlarica, Sesvete, 1 ova u miest. župi, 788 kuć. 9852 st. - 8798 rk. sa 8 sv. (Kloštar, Kozarovac, Pitomača), 566 gr. sa 1 sv. (Črešnjevica m.); 7 utio. — Poštara, uzuzima miestna snž., bliž. pšt. Gjurjevce 2½, Virovitica 2½, mli.

Podaci o *Pitomači* 1866. godine - u *Miestopisnom rečniku kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, V. Sabljara*. U to vrijeme u *Pitomači* je i poštanski ured. Prema nekim podacima organizirani poštanski promet počinje 1805. godine. Zanimljivo je spomenuti, da se danas sačuvao poštanski žig *Pitomačke* pošte iz 1869. godine.

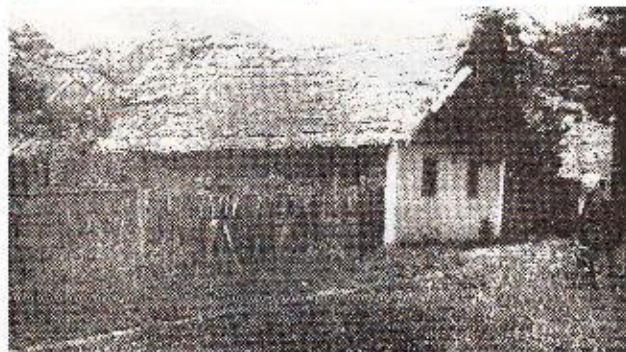
Posljednji mlin - vodenica na *Dravi* na *Banovom Brodu*. 1960ih godina bio je u vlasništvu obitelji *Široki* (*Šuvakov melin*), a na ovome mjestu mlin se nalazio preko 100 godina. Foto: 1965. Otprilike ovako, ali pokrivene raženom slamom ili drvenom šindrom, izgledale su sve dravske vodenice, te gotovo svi ostali mlinovi na potocima prije 150 i više godina.

Najčešće na ovakav način način se stoljećima u mlinove vozilo žito na "meljavu".

Foto: 1960-ih (kod istog mlina).

Na mjestu ovog mlina danas ima svoj atelje poznati slikar i kipar *Josip Šimić* (rod. 1947.).

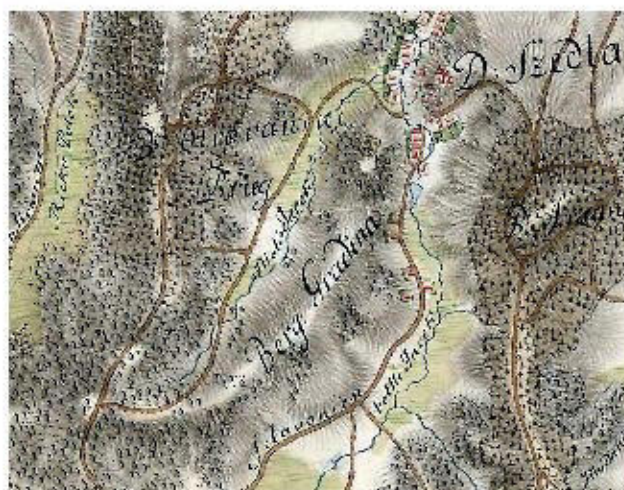
Posljednja tipična krajiška kuća od pletera u *Pitomači* srušena je 1988. godine. Nalazila se u današnjoj ulici *V. Nazora* (ili *Molvici*), a bila je građena oko 1850. godine. Foto: 1984. (na slici ispred kuće je *Ivan Smrček Imbrica*).

Črlenoj Klisi i da su se stanovnici nakon Turaka preselili na današnje mjesto Pitomače. Već smo prema podacima u prethodnim poglavljima mogli vidjeti da navedeno uopće nema nikakve povijesne i znanstvene osnove. Narod koji je do 1710. godine naselio mjesto nesumnjivo je znao da je do prije 100ak godina u blizini bilo naselje *Pitomci*, pa su obnovili ime, ali u novom obliku, u skladu sa vremenom - *Pitomača*. Godine 1714. *Pitomača* ima 64 kuće, što je oko 500 žitelja, što i nije malo za tih 6-7 godina, od kada su se ljudi počeli doseljavati u mjesto.

Srednjovjekovno arheološko nalazište u *Dravskoj ulici*, uzimajući u obzir i ranije spominjanu sporednu (vicinalnu) cestu koja je nedvojbeno vodila još u rimsko doba prema rijeci *Dravi*, kao i sporedna cesta koja je dolazila od *Starog Graca* (u srednjem vijeku *Gereci*) do *Drave* nesumnjivo je povezivala ovaj lokalitet/naselje sa ostatkom ovog dijela *Hrvatske*. Tako možemo prepoznati dio trase te ceste u podravskoj magistrali od pitomačke crkve do zapadnog dijela *Kladara* prema skretanju u *Oderjan*, dok se u srednjem vijeku nastavljao i dalje, sve do *Kloštra Podravskog* (tada *Gorbonoka*) i dalje, do *Đurđevca*. Kako se većina naselja u ovom prostoru, koja su bila cijelo 17. stoljeće na udaru od Turaka raselila i ostala pusta stvaranje koliko-toliko sigurnijeg vremena nakon oslobođenja *Virovitice* i velikog dijela *Slavonije* 1684. godine vjerojatno dio potomaka iz srednjovjekovnog naselja *Pitomci*, i nekih drugih bližih naselja, vratio se oko 1707. ili 1708. godine i sa drugim dijelom stanovništva iz navedenog, zapadnijeg dijela *Podravine* ponovo započinje život starih *Pitomaca*, ali sada, možemo reći, i novog mjesta. Neupitno je da su ljudi naselje obnovili i pomaknuli ga nešto zapadnije od navedenog lokaliteta u *Dravskoj ulici*, i to bliže tada novo formiranoj, odnosno današnjoj magistrali, ali opet u početku prema sjeveru, jer je isti prostor, za razliku od starog mjesta bio i nešto povoljniji, povišeniji, suši i manje okružen močvarama, prema tome i povoljniji za život - uzimajući u obzir na primjer samu nadmorsku visinu ovih lokacija, tj. početka *Strossmayerove ulice* (115-120 m nadmorske visine - što su u stvari uzvisine oko ravničarskog i močvarnog zemljišta, povišene 5-6

Najveći most na (tada velikom potoku ili) kanalu *Strugu*, odnosno do glavnog korita rijeke *Drave*, koja se 1782. godine nalazila na mjestu današnje *Stare Drave* u *Križnici*, nalazio se 1780-ih otprilike na mjestu današnje kapelice sv. *Ivana* u *Šašnatom Polju*. Prije njega morao se prijeći nešto manji most preko *Glibokog jarka*, da bi se moglo doći do današnje *Križnice*. Dolje: vinogradi na obroncima *Bilogore* 1782.: *Aršanj*, *Kladarski* i *Otrovanski breg* tada su već postojali.

Posljednje sačuvano mlinsko kamenje nekog od mlinova - vodenica iz *Banovog Broda*. Na gornjem je uklesana 1859. godina. Foto: 2014.

metara). Navedena tvrdnja je sasvim sigurno točna, budući da nigdje na prostoru centra *Pitomače*, kao i bliže okolice do danas nije pronađen nekakav arheološki lokalitet, ili barem kakvi arheološki nalazi osim na navedenom mjestu.

Valja kazati i to da je život na prostorima *Vojne krajine* i susjednog feudalnog *virovitičkog vlastelinstva* u biti zaista i bio vrlo sličan. Valja skratiti i pojasniti. Razlika, na primjer, između *Pitomače* oko godine 1760., što je oko 50 godina od formiranja mjesta, i *Starog Graca* bila je u tome što su *Pitomačani* imali zemlju koja je bila vlasništvo cara, dok je zemlja u *Starom Gracu* bila vlasništvo vlastelina, ovdje konkretno obitelji *Pejačević*, tada. Krajišnik je plaćao svoje imanje odlaskom u ratove i uvijek bio spreman za odlazak u rat ili kakvu vojnu intervenciju, a kmet je plaćao vlastelinu poreze u naturi i novcu. Vlastelin nije posjedovao vojnu silu, pa je, na primjer, kako je to bio slučaj kod pobune kmetova u *Starom Gracu* 1837. morao unajmiti vojsku, tj. krajišnike iz *Pitomače* i ostatka *Đurđevačke pukovnije* da uguše pobunu. Da ironija bude veća, naplata ove akcije krajišnika još se godinama povlačila, od virovitičkih županijskih vlasti, vlastelina do višega nivoa.

Koliko je kuća i obitelji bilo u *Pitomači* 1710. godine, nije nam poznato, ali je broj od 64, četiri godine kasnije, tj. 1714. bio znatan broj. 19 godina kasnije, 1733. *Pitomača* ima 120 kuća, a cijela *pitomačka župa* čak 446 – od čega je 52 *Vlaške* u *Starom Gracu*, a u *Velikoj Črešnjevici* tih je godina više pravoslavnih nego rimokatoličkih, kojih je 1733., kao i ranije, svega 8. Treba napomenuti da su podaci o ukupnom broju kuća i stanovnika u ova dva naselja u literaturi različiti, te neprecizni jer se temelje na kanonskim vizitacijama i raznim drugim podacima. Sve u svemu broj stanovnika se iz godine u godinu povećavao, a *Pitomača* se morala izgrađivati i širiti. Prvih 60ak kuća početkom 1710ih godina bilo je smješteno od današnje crkve do otprilike današnjeg kbr. 70 u *Strossmayerovoj ulici*, a što je kod današnjeg prvog velikog zavoja prema *ulici Pavleka Miškine*, i na kraju tzv. *Donjeg kraja* i što otprilike odgovara navedenom broju kuća iz 1714. Kako se broj kuća povećao do 1733., i to duplo, a sudeći prema nešto kasnijim kartama iz 1780. i 1782. godine, *Pitomača* se počela širiti uz magistralu i to prvo prema *Kladarama*, prema zapadu, a tek kasnije prema jugu i u drugim pravcima. Jedino, sudeći prema kanonskim vizitacijama do sredine druge polovice 18. stoljeća možemo dobiti neka, i to štura saznanja o izgledu mjesta. Podaci iz vizitacija velikim dijelom se baziraju na opisima crkava, unutra i izvana i sl., dok o životu župljana malo kažu. Život je nesumnjivo bio vrlo težak i gotovo ga je danas nemoguće opisati i shvatiti. Dosta o životu mještana možemo saznati iz sjajnih opisa, koje su nam ostavili *pitomački župnici* zapisujući u župnu *Spomenicu* od posljednjeg desetljeća 19. stoljeća – vidi dijelove prijepisa župne *Spomenice* u *Prilozima* ove edicije (B).

Sve do ukidanja *Vojne krajine* u mjestu se nalazilo nekoliko profanih većih zgrada, a koje su služile krajiškoj upravi. Uprava satnije broj šest najvjerojatnije se nalazila u kasnijoj zgradi *Državne šumarije* (na mjestu današnje *Zdravstvene stanice*) i sudeći prema svojem obliku sasvim je sigurno građena u 18. stoljeću, a možda još i sredinom 18. st. Osim župne crkve tada, a i kasnije to bi bila najvažnija zgrada u *Pitomači* i cijeloj tadašnjoj satniji. Gotovo je nedvojbeno da se zgrada koja je ucrтана u karti iz 1782. na tome mjestu odnosi upravo na navedenu zgradu. Oficirska zgrada, koja se navodi te godine, je drvena i nalazi se pored stare crkve i u lošem je stanju, pa je sasvim vjerojatno da je navedena, zidana zgrada građena nešto ranije, i

Stara graničarska puška, tzv. nabijača kakve su imali svi krajišnici – iz krajiške zadruge *Đakić* iz *Pitomače*. Sredina 19. st. Mehanizam i drugi metalni dijelovi sačuvani u originalu, ostalo replicirano i obnovljeno u kućnoj radinosti. Foto: 2014.

prije današnje crkve. Ovdje nećemo spominjati župni dvor koji se i tada nalazio na današnjem mjestu, no ne možemo još uvijek točno znati da li je bio drven, djelomično zidan ili potpuno zidan, odnosno od kada je zidani.

Kod navedene satnijske zgrade u to se vrijeme događao sav društveni i javni život. U njoj je stanovao jedan viši i nekoliko nižih oficira. Tu su krajišnici davali straže, ovdje su se čitali razni proglasi i zapovijedi. Ispred nje su krajišnici bili kažnjavani davanjem javnih batina, vjerojatno se tu počela održavati i prva školska nastava, doduše na njemačkom jeziku. Jedan izvještaj iz 1759. izričito navodi postojanje takve škole u *Pitomači*, no, o školstvu u to doba znamo dosta malo. U izvorima se navodi nekoliko učitelja i statističkih podataka iz toga doba i to je gotovo sve. Kasnije se navodi da se nastava održavala u nekoj vojnoj zgradi gdje se održavala vojna obuka, a gdje je to bilo ne možemo znati. Te, njemačke škole bile su tzv. trivijalke, a djeca, isključivo muška su podučavana u lijepom pisanju i računanju, prvenstveno za vojnički kadar. Tek reformom školstva od 1860. uvodi se hrvatski jezik i nastava je četvero razredna sa opetovnicom. Prema nekim podacima škola je utemeljena za svu djecu 1800. godine, a utemeljila ju je satnija. Tek od 1860. se uvodi pravi učiteljski kadar, a do tada su učitelji bili župnici ili kapelani, a često i krajiški oficiri i podoficiri. Od učitelja sredinom 19. stoljeća znamo i za *Pavla Filjaka* (koji je bio i orguljaš) i poznatog pitomačkog učitelja toga vremena *Matiju Kosa*, kojega spomenik i danas stoji na pitomačkom groblju (umro 1869.).

Društveno-kulturni život krajišnika svodio se isključivo na narodne običaje vezane za opći i vjerski život (rođenje, vjenčanje, smrt itd.) i radove u prirodi, a uz koje se vezala pjesma, ples, glazba, odjeća itd.

Mnogo toga poznatog i nepoznatog, dobrog i lošeg dogodilo se u *Pitomači* tijekom ovih oko 160 godina. Tijekom svih tih godina svakodnevni život krajiških obitelji i zadruga uglavnom je tekao uobičajeno. Rijetko se nešto bitno mijenjalo u životu ovih ljudi. Neki od muških članova zadruga kojih je u *Pitomači* 1733. godine, na

Lijevo: krajiški serežan u prvoj polovici 19. st. Oni su bili vojska, koja je pazila na granicu, a osim toga služila je i kao jedna vrsta vojne policije - za održavanje reda u postrojbama u domicilu. Odjeću su im radili članovi zadruga, a bili su i dodatno plaćeni. U sredini: graničarski vojnik pješak kakvih je, kada se išlo u neki rat bilo najviše. Sve rezervne postrojbe bile su obučene u narodne nošnje i naoružane raznim oružjem. Desno: graničarski pješacki časnik, kakvi su se, uglavnom po jedan nalazili u svakom selu satnije.

Dva najpoznatija vinorodna brijega *Aršan* i *Otrovanski breg* na katastarskim kartama iz 1868. godine. Već tada su u potpunosti bili zasađeni vinovom lozom.

Žetva je bila jedan od najvažnijih poslova u vrijeme krajiških zadruga, ali i kasnije. Stoga su svi članovi neke zadruga, ili čak ujedinjene dvije ili tri, odlazili na posao uzajamno. Ovo je fotografija sa razmeđa 19. i 20. st. snimljena u okolici *Pitomače*, prilikom jedne takve žetve.

primjer, bilo 220, ili su bili negdje na ratištu ili su bili kod kuće, obrađivali zemlju, pekli rakiju, obrađivali vinograde, napasali stoku, rušili šumu itd.

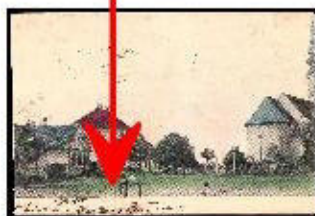
Vinograde *Pitomačani*, ali i mještani drugih naselja, su imali na najpovoljnijim pozicijama za uzgoj vinove loze, a to su pješčani obronci *Bilogore*, od *Kozarevca/Grabrovnice* pa sve do *Vukosavljevice*. Tamo gdje se nalaze i danas. Vinogradarstvo je bilo vrlo važno i gotovo da nije postojala kuća koja nije imala barem omanji vinograd. Čini se da se ovdje vinova loza počela uzgajati svega nekoliko godina od osnivanja *Pitomače*, *Sedlarice*, *Kladara* itd., a već smo ranije spomenuli da se uzgajala i oko 200 i više godina ranije. Još za života pitomačkog župnika *Nikole Ledinskog* (1715. - 1730.) navodi se podatak da je ostavio na uživanje *Pitomačanima* vinograd od 10 kopača u *Aršanju*, a 1733. doznajemo da župnik ima pravo vinotočja na prostoru cijele župe, što govori da u to vrijeme vinogradi već postoje. Vinograd od 10 kopača ili motika (koliko mogu 10 kopača okopati za jedan dan) u to vrijeme nije bio mali (o župnom vinogradu možete više vidjeti u prijepisu *Spomenice* župe sv. *Vida* u *Prilozima* ove knjige (B.1)). Oko 1780. godine površine zasađene vinogradima oko *Velike* i *Male Črešnjevice*, *Sedlarice*, *Turnašice* i prema *Vukosavljevici* bile su značajne. Ovdje su vinograde imali i krajišnici pitomačke satnije, te kmetovi virovitičkog vlastelinstva naselja *Stari Gradac* i *Turnašica*. Ne možemo prema sačuvanoj karti odrediti točnu površinu, međutim oko 100 jutara zemljišta je sasvim sigurno bilo pod vinovom lozom. 1782. navode se poimence prostori gdje su zasađeni vinogradi: *Arsany* (*Aršanj*), *Kladarski jarek*, *Otrovanski brieg* i *Gradina* sjeverno od *Otrovanskog briega*. U ovim nazivima možemo prepoznati današnji *Otrovanski* i *Kladarski breg*, te *Aršanj* ili *Lipicu*. Spomenimo da se smatra da je danas poznati *Aršanj* dobio ime prema nekim predjelima u *Mađarskoj*, međutim, te konstatacije nisu točne budući da se radi o dosta udaljenim prostorima (npr. *Harkanj*) za to vrijeme (oko 1730.). *Aršanj* u stvari znači ništa drugo nego lipa ili lipova šuma, od mađarskog jezika koji se ovdje tada mnogo koristio – mađ. *harsan* = lipa, a koja je ovdje bila, i još uvijek je vrlo zastupljena šumska vrsta. Da je tako potvrđuje i naziv *Aršanja* na karti iz 1865/69. gdje se spominje kao *Harsan*, te današnji toponim *Lipica*, što je ništa drugo nego *Harsan* u prijevodu – danas predstavlja najviši vrh u tom gorju, gdje se nalazi istoimeni radarski centar. Oko *Turnašice* i *Sedlarice* u biti nije niti bilo drugih nasada osim vinove loze, što se može vidjeti po crtanom simbolu: vinova loza oko kolca. Kmetovi sela *Stari Gradac* i *Turnašica* ovdje su imali 1736. godine vinograde od 117 kopača (sve zajedno), a najvećeg je imao neki *Turnašičan Mato Dolinac*, od 8 motika. Veličina vinograda prosječnih obitelji tijekom 18. i 19. stoljeća kretala se uglavnom od 2 do 4 motike. Mnogo vinograda navodi se i oko *Male* i *Velike Črešnjevice*, dok su *Starogračani* imali vinograde južno od *Turnašice*, pa se cijeli brijeg nazivao (1865. - 1869.) *Gradačko brdo* (ili *Veliko brdo*). Tijekom 18. i 19. stoljeća u vinogradima se nisu gradile klijeti, već se grožđe vozilo kući, gdje se i držalo vino. Izgradnja klijeti, i to od blatom omazanog pletera na pocekima, kao što su se gradile i kuće do tada, počela je tek u drugoj polovici 19. stoljeća, uglavnom nakon ukidanja *Vojne krajine*, a onaj koji je u to vrijeme mogao ju sagraditi i održavati bio je dobar gazda.

Jedna od elementarnih potreba u vrijeme o kojem govorimo bilo je mljevenje žita i kukuruza, koji se ovdje tada već sadio - 1736. u *Turnašici* imamo, doduše i prezime *Kukuruz*, koje je do danas nestalo. Mlinovi su se nalazili na rijeci *Dravi*, gdje je postojalo, osim vodenica i mlinova na tzv. skelama (veći spojeni čamci) ili u obliku vodenica, ali i mnogo njih na manjim ili većim potocima, posebno sjeverno i istočno od *Pitomače*. Godine 1780. na rijeci *Dravi* kod *Križnice* ucrtano je 7 mlinova, a 1780ih godina bilo ih je ovdje petnaestak i još toliko u okolnim mjestima. Od mlinova iz doba *Vojne krajine* danas se nije sačuvalo gotovo ništa. Ostala su sačuvana dva mlinska kamena od nepoznatog mlina sa *Banovog Broda* na kojima je uklesana 1859. godina i koji danas služe kao kontejneri za cvijeće. Do prve polovice 19. st. ljudi su mogli doći do mlina na način da su na svojoj zemlji, koju su imali u leno, izgradili mlin za potrebe svoje zadruge, ali im je bilo dozvoljeno vršiti *meljavu* za *ušur* (plaćanje u naturi). 1736. *Gračani* su imali jedan mlin na *Dravi*, a on je u stvari pripadao vlastelinu. Stanovnici *Starog Graca* i *Turnašice* često su vozili na *meljavu* u *Krajinu*, jer im je bilo jeftinije, a vlastelin je tako mogao teže kontrolirati prihode.

Naziv *Banov Brod* za ovdašnje stanovništvo ne govori ništa drugo nego da je i ovdje *Dravu* prešao dio trupa *bana Jelačića* u rujnu 1848. godine, u ratu protiv Mađara, u odlasku prema *Pákozdu* kod *Balatona*, gdje se održala glavna bitka. Međutim, istina je posve drugačija. Ovaj toponim, kao *Panovszky Prod* (ili *Banovski Brod*) spominje se već na jednoj karti 1780. godine. Porijeklo nije moguće objasniti. Moguće je da je ovdje imala svoj konak neka od obitelji *Ban*, koja se spominje na području pitomačke župe.

Veliki dijelovi konaka pored rijeke bili su u vrijeme *Vojne krajine* u vlasništvu *Otrovančana* i *Sedlaričana*, a osim toga, oni su koristili i pravo na ribolov, korištenje šuma za žirovinu, te sječu drva za vlastite potrebe. No, budući da je *Mađarska* bila blizu, još od kraja 18. st. drvo se prodavalo u susjednu *Mađarsku*. Problem prijevoza drveta iz prekodravlja se povećao kada se korito rijeke pomaknulo, otprilike na današnje mjesto, jer je bio veliki problem prevesti drva na desnu obalu malim drvenim čamcima. Stoga su vlasnici počeli trgovati sa *Mađarima* do kojih se moglo doći jednostavnijim, suhim putovima, koji su spajali *Mađarsku* i *Hrvatsku* već od 1850-ih godina, a vjerojatno i ranije. Napasanje stoke u šumama i branjevinama, te livadama u ovom prostoru također je bilo unosno. Vlasnici konaka, a to su bili isključivo *Otrovančani* u *Križnici* i okolici, u to vrijeme već su imali organizirano vođenje stoke na ispašu, uglavnom mađarske stoke, pa su od 1850-ih godina imali i plaćene čuvere. Tako se spominje, pred sam kraj *Vojne krajine* (oko 1870.) npr. *Imbro Benček*, biruš u *Križnici*, *Stjepan Milić*, svinjar u *Križnici*, *Stjepan Blaž*, čordaš u *Križnici*, *Janko Krapeć*, biruš u *Križnici*, *Josip Šamu*, kucijaš u *Križnici*, *Kaplar*, biruš u *Križnici*, *Josip Hodoly*, biruš u *Križnici*. Nešto kasnije, od 1880-ih godina ovaj dio šuma i oranica postepeno su počeli zakupljivati i preuzimati *Mađari Šomšić*, te *Prinke*.

Krajem 18. stoljeća na pitomačkom području još uvijek nije rastao bagrem, i nitko nije niti znao za drvo bagrema ili akacije (*agacije* - kako ovdašnji narod naziva ovo drvo). Tek od 1820-ih godina u *Mađarskoj* počinje eksperimentalna sadnja ove vrste, a 1853.

Gore (crveni krov): od 1872. zgrada državne šumarije (danas zdravstvena stanica), a do tada uprava *Pitomačke satnije* br. 6. Izgrađena vjerojatno sredinom 18. st. Srušena 1960-ih. Lijevo: ista zgrada 1934. - zapadna strana. Lijevo dolje: zgrada krajiškog skladišta - sa trijemom. Nalazila se na uglu *Radićeve ulice* i *trga kralja Tomislava*. Izgrađena krajem 18. st., a srušena početkom 20. st. Izvor: razglednice iz početka 20. stoljeća.

Skulptura sv. *Ivana Nepomuka* u kapelici u *Gajevoj ulici*: barokni rad u kamenu s kraja 18. st. (oko 1780.) Kapelica je podignuta u 19. st. U 18. st. stajao je na zidanoj ogradi mosta na potoku *Šušuliću*. Vis. 120 cm. Nakon 2000. godine kapelica je preseljena oko 10 metara južnije. Lijevo: stara kapelica (1994.), a desno nova.

uvidjelo se da je bagrem odličan za vezivanje pijesaka. Tek posljednjih desetljeća 19. st., tj. od oko 1880. godine na dalje, pojavile su se prve šume bagrema i oko *Pitomače*. Danas ih je stotinjak hektara.

Krajišnici nisu smjeli graditi drugačije kuće do drvenih, od pletera omazanog ilovačom, na pocekima. Morale su biti obijeljene vapnom, a u dvorištu svake kuće moralo se posaditi barem jedno stablo duda i oraha. I dud i orah tijekom godine bio je od višestruke koristi (hrana za ljude, životinje, izrada rakije, list za stelju, drvo za ogrjev, list za lijek, drvo za izradu predmeta itd.), a to su ljudi vremenom shvatili i sami, a taj, nekada zapovijedani običaj, počeo je nestajati posljednjih desetljeća. Što se tiče duda, sredinom 19. st. on je bio dobra alternativa za zaradu, odnosno uzgoj dudovog svilca koji se je naveliko uzgajao i u pitomačkom kraju.

Izvan granica *Vojne krajine* u vrijeme njezina postojanja malo se je znalo o krajišnicima i naseljima u *Podravini*. Ali se znalo da je ovo prostor koji je, za to vrijeme nedavno, branio *Europu* od *Turaka*. Tako godine 1801. *Talijan Francesco Apostoli* piše da je, ne znajući pravo stanje, i *Pitomača* ("*Pitomachia*") "*kvadratna utvrda sa zaštitnim jarcima*". (5, 8, 15, 19, 30, 48, 51, 54, 55, 86, 93, 99, 131, 132, 145, 146, 150, 159, 162, 238, 239, 243, 253-255, 265 etc. B)

12. Kako je *Pitomača* izgledala 1780. i 1782. godine i kako je *Križnica* gotovo dvjesto godina bila dio *Otrovanca*?

Godine 1771. *Pitomača* je imala 168 kuća i 1475 stanovnika, a 1783. 188 kuća (prema nekim podacima 157) i 1497 stanovnika, od čega 1087 odraslih, 343 oženjena para i 410 djece. *Otrovanec* je te, 1783. godine imao 38 kuća, 92 vjenčana para, 130 djece i 317 odraslih, ili ukupno 447 stanovnika (30, 54, 145). Međutim, broj stanovnika ne odgovara stvarnosti jer su *Otrovančani* negdje od sredine 18. st. pa sve do 20. st. imali svoje konake, tj. jedan dio je i stalno živio na prostoru koji je danas *Križnica*, *Širinski otok* i *Širine*. Stoga ćemo pokušati rekonstruirati izgled *Pitomače* i jednog dijela okolice 1780. i 1782. godine, ali i kasnijih godina, kako bi shvatili ono što stoji u naslovu ovog poglavlja.

Kada bi se navedenih godina prošetali *Pitomačom* tada bi zatekli ovakvo stanje, koje ćemo pokušati, usporedno sa današnjim stanjem i opisati. Ove dvije karte u osnovi su gotovo identične s time što je prva rađena isključivo namjenski, kao prijedlog reguliranja odvodnje i obrane od poplava, koje su ovdje bile česte oko rijeke *Drave*, dok je druga rađena u vojne svrhe i izuzetno je precizna i detaljna, i kao takva je tada vrijedila za vojnu tajnu. U to vrijeme ogromne poplave su se dogodile u lipnju i studenom 1770. godine, što se odrazilo na odluku vlasti o što bržoj izgradnji nasipa i reguliranju korita rijeke, koja kada se razlijala još je više vlažila ovo ionako vlažno, močvarno i brojnim potocima ispresijecano tlo. Na drugoj karti, iz 1782. godine ucrtano je preko 130 kuća u *Pitomači*, a ako ovdje ubrojimo i okolne pitomačke konake tada je taj broj gotovo identičan sa stvarnim stanjem.

Godine 1780. današnja župna crkva *svetog Vida* bila je u punom zamahu i izgradnje koja je počela godinu ili dvije ranije. 1782. potpuno je sazidana i pokrivena, ali ne i dovršena, jer je posvećenje izvršeno tek na godinu, 1783. godine i to na dan 12. rujna, odnosno *Ime Marijino*. Dvije osnovne i jedine ulice tada su bile današnja *ulica braće Radića*, te *Strossmayerova ulica*, ili *Donji kraj* do prvog zavoja. Oko sto metara od današnje crkve, koja je još uvijek bila u završnoj fazi izgradnje, nalazila se 1782. u dosta lošem stanju stara drvena župna crkva, otprilike u dvorištima danas kućnih brojeva od 7 do 11, a pored nje, dalje prema donjem kraju, otprilike u dvorištu kbr. 15 stara

drvena zgrada u kojoj su boravili krajiški časnici *Pitomačke satnije* broj 6. Nasuprot drvene crkve i tada se nalazio župni dvor ili farof, koji je tada vjerojatno još uvijek bio drveni ili djelomično zidan. Hodajući prema sjevernom dijelu *Donjeg kraja* kojemu je završetak sličio na trg i bio dosta širok, kao i cijela ova ulica, a što se nije znatno promijenilo sve do danas, put bi nas odveo dalje prema sjeveru, današnjom *ulicom Pavleka Miškine* ili *Gredom*. Kod današnjeg kućnog broja 8 u *ulici Pavleka Miškine* ili *Gredi* došli bismo do manjeg potoka, koji je presijecao ne nastanjenu cestu i kojega se prolazilo drvenim mostom, a on se prema istoku protezao do jednog drugog potoka koji je dolazio do današnjeg potoka ili kanala *Vira*, odnosno *Sušulića*. Oko dvjesto metara dalje došli bi do drugog mosta i drugog kanala, odnosno potoka, tj. istog onog kojega ostaci postoje i danas, a koji je zajedno sa prethodnim sakupljao vodu iz polja i kanala koja je dolazila iz *Kladara*. Stotinjak metara dalje došli bi do raskršća poljskih putova na uglu današnje *ulice Pavleka Miškine* i *ulice Tina Ujevića*. *Ujevićevom ulicom* mogli smo, kao i danas doći do *Podravske Sesvete*, ili kod tadašnjeg i sadašnjeg *Orešja* skrenuti prema istoku, prema tada (1780.) zvanom *Malom Đuretini* (današnja *Đuretina*) i dalje do potoka *Struga* koji se danas naziva i *Kopanek* po tome što je iskopan, odnosno djelomično izravnat i produbljen isti potok *Strug*, odmah nakon velike poplave u lipnju 1827. godine. Od navedenog raskršća *ulicom Pavleka Miškine*, ili *Gredom* prema predjelu *Lenišće*, i dalje prema istoku preko nekoliko potoka, kroz šume i preko dosta močvarnog zemljišta došli bi do današnjeg *Šašnatog Polja*, a 1780. godine zvanog *Šukalo* i dalje nastavili do današnje *Dravske ulice* koja se tada nazivala, u doslovnom prijevodu, "*putem do pitomačkih mlinova*". Dolaskom do, otprilike, današnjeg *Banovog Broda* i *Šašnatog Polja*, te *Brestića* danas nastaju problemi prilikom usporednog objašnjavanja, jer se pejzaž, a nadasve tok rijeke *Drave* i mnoštvo malih i većih potoka (na kojima su se nalazili brojni mlinovi) koji su se nalazili upravo na ovom području (1780. - 1782.), a kojih danas više nema, doslovno promijenio do ne prepoznatljivosti.

Naime, navedeni potok *Strug* („*Struga oder Pistra*" – 1780.) odnosno *Bistra* kod *Gjuretine* (*Đuretine*) tekao je, sve do današnjeg *Širinskog otoka* otprilike koritom današnje *Nove Drave* gdje se nalazi viseći most na *Banovom Brodu*, a glavni tok rijeke bio je, otprilike, današnja *Stara Drava* u današnjem prekodravlju, *Križnici*. Ovdje su meandri rijeke znakoviti i već odmah nakon navedene poplave od 1770. godine izgrađeno je i ovdje nešto nasipa koji su ipak kasnije štitili prostor prema *Pitomači* i *Starom Gracu*. No, do oko 1850. tok rijeke kod današnjeg *Banovog Broda* je konačno poprimio današnji izgled. Godine 1780. i kasnijih godina mostovni prijelaz preko, tada većeg, spomenutog potoka *Struga* nalazio se kod današnje novoizgrađene kapelice sv. *Ivana Nepomuka* u *Šašnatom Polju*, a tu se nedaleko mosta nalazio poveći otok *Sigetec* koji bi danas odgovarao poljima iza navedene kapelice. Prijelaz skelom nalazio se 1860-ih godina na prvom kilometru prema *Križnici*, na današnjoj cesti od visećeg mosta, i danas je na mađarskoj strani. Tek početkom 20. st. *Drava* se kod *Banovog Broda* stvarno nalazi u današnjem koritu.

Godine 1780. i 1782. na navedenim kartama na desnoj obali *Drave* ucrtane su i upisane *Franjićeva* i *Tišlarova jada*, te još dosta predjela unutar meandara, a koji se danas nalaze u prekodravlju i od kojih neki postoje i danas: *Križnica*, *Mala Križnica*, *Vuska luka*, *Crni jarak* itd. Prema kasnijim podacima (1865. - 1869, 1885.) saznajemo da su na ovom prostoru živjele povremeno, a neke i stalno, obitelji čije je porijeklo iz tada susjednog *Otrovanca* ili su u *Otrovancu* imale domicil.

Što se zapravo dogodilo? Naime, u prvoj polovici 18. st. *Pitomača* koja je naseljena pored podravske magistrale na povišenom terenu, koji se nalazi na početku *Strossmayerove ulice* i oko današnje crkve prema *Kladarama*, gravitirala je u prvoj polovici 18. st. i kasnije prema sjeveru i zapadu, dok se na istok, otprilike prostorom koji se zove *Berek* između *Starog Graca* i današnje *Pitomače* u to vrijeme prostirala međa sa *Slavonijom* i virovitičkim vlastelinstvom. Međa je od samog početka 18. st. u stvari već bila formirana i protezala se pored nekadašnjeg naselja *Kopačevca* na *Črlenoj Klisi* (prema *Turnašici*), na kojoj se zidana ruševna crkva svetog *Valentina* nalazila još sve do 1780-ih godina, a i mnogo kasnije (*Pitomačani* su za tu granicu znali pisati "*megja proti Slavonium*"

- 1873. 80a). Kako su i zašto doseljenici nakon 1700. godine za formiranje *Otrovanca* izabrali upravo tu lokaciju (današnjeg *Otrovanca*) nije potpuno jasno. No, na neki je način i razumljivo imajući u vidu da taj dio zemljišta nije bio toliko pjeskovit, kao što je bio prostor na *Črlenoj Klisi*, a unutar povišenog terena nalazilo se i poveće jezero ili bara u kojoj se sakupljala voda prikladna za napajanje stoke, a okolno zemljište bilo je i tada izvrsno za poljoprivrednu obradu. U odnosu na *Pitomaču Otrovanec* je bio u mnogo boljem položaju, jer je *Pitomača* sredinom 18. st. i ranije, ali i kasnije bila okružena močvarama, potocima, kanalima, barama, ritovima, posebno na istočnoj i sjevernoj strani, a smrad ustajale vode i vlaga koja je stalno bila prisutna u zraku još je 1890-ih godina bila, posebno za ljetnih mjeseci, nesnošljiva (B.1). Sudeći prema navedenim kartama možemo odlično vidjeti da je *Otrovančanima* nedostajalo vode za mlinove i šuma za sječu drva. *Otrovančani* su do 1710. formirali svoje naselje, počeli održavati zatečenu kapelu na *Črlenoj Klisi* koju su nazvali *sveta Jelena* (u srednjem vijeku *sv. Valentin*), ali vjerojatno nisu ovdje nikoga pokapali (ili vrlo rijetko) jer je bilo predaleko, a misa se održavala svega jednom u godini - 22. svibnja (*sv. Jelena*). Godine 1733. kanonik vizitator *Juraj Bistrički*, koji je posjetio pitomačku župu, navodi da je groblje na *Črlenoj Klisi* zapušteno, a da kapelu održavaju *Otrovančani*, i ona je loše opremljena. U to vrijeme je imala samo jednu sliku *svete Jelene*, jer bi lopovi sve ono što se našlo u kapeli opljačkali. Tada kapela više nije imala tornja. Četiri godine kasnije, 1737. godine u kapelu je udario grom i ona je izgorjela, a mještani *Otrovanca* zatražili su od zagrebačkog biskupa dozvolu da podignu novu kapelu u svojem mjestu, što im je dozvoljeno, a oni su je 1746. i izgradili od hrastovog drveta. Na karti i iz opisa 1782. godine vidimo da drvena kapela u *Otrovanču* još uvijek stoji, a najveća i zidana građevina je vojnička štacija ili straža, koja postoji još i danas, a to je zgrada stare škole.

Iz sredine 1860-ih godina imamo popis i poziciju kuća, tj. konaka u kojima je živio dio *Otrovančana* i to nešto malo na desnoj obali *Drave*, na tadašnjim lokacijama *Širine* i *Brestić* - otprilike to su i današnje lokacije na desnoj obali rijeke. Ovdje su bile obitelji iz *Otrovanca* koje su se krstile i vjenčale u sastavu pitomačke župe: *Kolar*, *Haraminčić*, *Predragović*, *Šklebek*, *Pintar* i *Sesvečan*. One su ovdje imale minimalno 6 mlinova. Na lijevoj obali *Drave* tada se navode kuće obitelji *Miholjančan*, *Antoljak* (vjerojatno iz *Sedlarice*), *Kakša*, *Zvonarek*, *Frančić*, *Žoko* (*Živko*), *Viri* (?), *Majdak*, *Franjić*, *Predragović*, *Kovač*, *Malčec* (iz *Pitomače*), *Rakitničan*, *Tišljar*, *Šimunija* i *Iveza*, te nekakve ciganske kuće, a vjerujući karti tu je bilo najmanje 35 kuća. Slično bilježi i karta od 1782. godine, na kojoj se samo navode već spomenuti predijeli (kao i 1780.), a ne i imena vlasnika. Gotovo pola obitelji spomenutih 1848. godine (vidi prikaz naselja *Otrovanec*) imalo je kuće i manje posjede na ovim mjestima.

Godine 1873., nakon ukidanja *Vojne krajine* šume u današnjem prekodravlju kod *Križnice* su pripale *Imovnoj općini đurđevačkoj* (IOĐ), a konaci, koje su imali *Otrovančani*, ostali su pojedinim obiteljima još desetljećima, dok neki imaju zemljišta još i danas.

Međutim, današnja lijeva obala *Drave*, kako smo spomenuli, početkom 1780-ih godina u stvari je bila desna i najveći potok bio je *Strug* preko kojega se lako prelazilo mostom. Nakon postepenog ravnanja toka rijeke na ovome mjestu, uslijed brojnih poplava i probijanja nasipa i sl. korito se promijenilo, pa su kuće ostale na lijevoj strani. Ovdje su *Otrovančani* ostali sve do početka 20. stoljeća, a zašto, djelomično o tome dobro govori 1885. kotarski šumar *Imovne općine đurđevačke Martin Starčević*, koji piše o stanju i problemu gospodarenjem šumama i površinama u *Križnici*, današnjem prekodravlju: „...Šume *Križnica*, *Uskaluka* te *Frajničeva* jada obsižu površinu od 890 ralih okoljenu je s tri strane *Dravom*, a četvrta jest imanje grofa *Šomšića*. Prošle godine htio je gospodarstveni ured *imovne općine* *gjurjevačke* *neprodatimi preostatci* za *trgovca Gutmana*, *žitelje općine Pitomača* *nodieliti ogrievnim drvom*; nu ovi se odrekoše, te *blagodati* *sobog nemogućnosti* i *teškoće prevoza preko Drave*; kao i *zločestog rek bi neprolaznog puta*. Uslijed toga morao je gospodarstveni ured ote ostanke drveta *dražbom* *prodati*, te je iste dostao *zakupnik Prinke*. I tako jest, ota šuma za *pravovlastno imovinsko* *žiteljstvo* tako rekuć *nepristupna* - *izuzam nekoliko* - *do 10 konačarah sela Otrovanec*, koji

jedino tamo obitavaju, da mogu lakše drvo krasti i prodavati, te tudju stoku u te šume uz sniženu pristojbu na pašu tjerati. Svi oni pako žitelji, koji si nepostaviše zadatkom života nedopuštenim načinom šumom baratati, prodali su svoj posjed grofu Šomšiću...Već prvo je napomenjeno, da je upitna šuma zbog Drave nepristupna, te da se njom koriste izključivo tudjinci, izuzam deset konačara sela Otrovanec, koji dovoljno paše u planini imaju. Nadalje sve, kad bi se upitne dielčice i pošumile, to pravovlasno žiteljstvo, kojemu ta šuma u prvom redu pripada (misli se na seljake koji su bili graničari i kojima je nakon ukidanja Krajine ostalo pravo uživanja šuma putem IOĐ), nebi se niti uživanjem paše niti drveta okoristiti moglo, zbog Drave..." (cijeli tekst plana o gospodarenju prekodravlja vidi u Prilozima ove edicije (C)).

O d drvene kapele svete Jelene u Otrovancu 1782. godine, kada bi krenuli prema Pitomači prošli bi kroz potpuno nenaseljenu Vinogradsku ulicu, ili "Preispan" (Prešpan – 1865. - 1869. godine). Otprilike na sredini ulice, oko današnjih kbr. 150 zatekli bi jednu manju baru, koji se prostor i danas, u vrijeme jakih kiša napuni vodom. Preko nje se prolazilo mostom. Nešto dalje, na istočnoj strani odvajao se poljski put, koji postoji djelomično i danas i koji se nastavljao na poljski put koji je od današnje ulice Antuna Mihanovića (Gornje polje, kasnije zvano Veliko polje) vodio, a i danas vodi, do Črlene Klise. Nekoliko stotina metara dalje u Vinogradskoj ulici prošli bi mjesto gdje je današnja željeznička pruga i došli do tada novog pitomačkog (današnjeg) groblja koje je ovdje preseljeno iz centra mjesta, tj. spomenutog Donjeg kraja oko drvene kapele u Strossmayerovoj ulici. Preseljeno je vjerojatno posljednjih godina 1770ih. Danas se taj prostor naziva Gmanje, odnosno dolazi od njemačkog izraza za mjesni ili općinski prostor, a koji se u stvari spominje pod nazivom Gmaina 1868. godine, ali je tim imenom označen uglavnom prostor preko puta današnje policijske postaje prema Dravskoj ulici, na koji se nastavlja Donje polje, a kojega se

Pitomačka poculica (prednja i zadnja strana) iz oko 1860. godine, kakvu su u vrijeme Vojne krajine, ali i kasnije, nosile udane žene. Ovo je jedan od posljednjih sačuvanih odjevnih predmeta iz toga vremena. Poculica se stavljala na glavu, ali i na prigodno izrađenu frizuru. Ovo je najatraktivniji dio narodne pitomačke nošnje. U vlasništvu Ivke Skender iz Pitomače. Foto: BMBB, 1984.

Natpis na gredi sa krova župnog dvora (farofa), koja je bila ugrađena u štagalj obitelji Sitar do 1980ih godina na trgu kralja Tomislava. Greda je dobivena od župnika između dva svjetska rata. Natpis je prepisan 1986. godine i govori da je krovšte građeno 1789. godine, ako ne i cijeli župni dvor. Crtež: BMBB, 1989.

RESURREXI ANO D. 789 Michael I egrachan me fecit

1782. naziva „*pastuhova livada*“ i tada je bio ograđena livada. U *Vinogradskoj ulici* do groblja se skretalo, otprilike, putem koji postoji i danas, a to je ulaz prema nogometnom igralištu, i dalje prema groblju, ali sa sjeverne strane groblja i dalje prema današnjoj *Mihanovićevoj ulici*, odnosno *Ritakovcu*, odnosno dalje, prema jugu: *Črlenoj Klisi*, *Turnašici* itd. Stotinjak metara dalje u *Vinogradskoj ulici*, do raskršća sa današnjom *Gajevom* taj je prostor praktički trokutasti prostor na kojem se nalazila 1782. krajiška streljana (mjesto današnje drvne industrije, nekada „*Gaj*“ *Pitomača*), a na mjestu današnje kuće (*Gajeva* 48), odnosno poslovne zgrade na raskršću od *Vinogradske* prema *Gajevoj ulici*, koju je nekada izgradilo nekadašnje poduzeće *Univerzal* iz *Bjelovara*, a na mjestu obiteljske kuće *Husinec*, nalazila se 1780-ih godina, ali i sve do postojanja *Vojne krajine*, zgrada vojnog krajiškog štaglja, gdje su se čuvale žitarice i sijeno.

Hodajući 1780-ih godina dalje današnjom *Gajevom ulicom* prema današnjoj, tada novoj crkvi, na desnoj strani vidjeli bi već spomenutu ograđenu „*pastuhovu livadu*“ na kojoj su se čuvali konji i stoka (kasnije tzv. *Gmanje*, koje se ime od kraja 19. stoljeća koristi i za prostor gdje je danas nogometno igralište i *Šenoina ulica*, jer je sav taj općinski/državni prostor bio u stvari i sajmište), i tek bi na raskršću sa *Preradovićevom ulicom*, zvanom *Nova ulica* i *Dravskom ulicom* došli do prvih nekoliko kuća. Taj se dio nije značajno naseljavao niti narednih sto godina, do sredine 19. st., do kada je jedino nastanjena *Preradovićeva (Nova) ulica* koja vodi prema *Dinjevcu*. Ako bi 1780ih godina krenuli u *Dravsku ulicu*, odnosno „*put do pitomačkih mlinova*“ nakon stotinjak metara došli bi do jednog, pa zatim i drugog mosta preko bare, koja se nalazila otprilike na prostoru gdje je danas nova srednja škola *Stjepana Sulmanca*. Dalje današnjom *Dravskom ulicom*, na desnoj strani ostajalo bi nam *Donje polje*, a na lijevoj strani prvo bi prošli pored velike livade *Brdarice* ili *Brdarica*, a zatim livade *Melinke* ili *Melnika* (1868. *Meliki*), koja se prostirala sve do današnje *Šodrane* u *Dravskoj ulici*. Sjeverno od ove dvije livade, vezalo se, nakon malog pojasa šume tzv. polje *Medvečka* (1860-ih *Medvečko polje*), koje je dobilo ime možda po srednjovjekovnom posjedu i selu spomenutom 1535. i 1564. godine „*Medwednyk*“ (*Medvednik*) - koji se možda nalazio negdje oko ove lokacije. To će za sada još uvijek ostati tajna. U 19. stoljeću dio spomenutih livada *Brdarica* i *Melinke* navode se pod imenom *Žutilo*, dok je najveći dio livada *Melinki* u to vrijeme bio oranice.

Ako bi krenuli *Gajevom ulicom* od navedenog raskršća sa *Dravskom ulicom* dalje prema crkvi 1780-ih godina ne bi došli do kuća sve do mosta na kanalu ili potoku koji se danas zove *Vir* ili *Sušulić* (do svetog *Ivana*), a tada *Sedlarica*, jer je dolazio iz *Sedlarice*, i prolazio zapadno od *Otrovanca* i koji djelomično starim tokom teče i danas. Kod nove župne, današnje crkve, koja je 1782. već bila gotovo potpuno završena, zatekli bi nekoliko kuća, a na trgu, koji je već tada bio formiran (danas *trg kralja Tomislava*), tj. na mjestu današnje zdravstvene stanice, zidanu krajišku jednokatnu zgradu u kojoj se nalazila uprava *Pitomačke satnije* br. 6, a vjerojatno je bila izgrađena prije 1780. godine. Ista zgrada postojala je sve do 1960-ih godina, kada je srušena i na istom mjestu napravljena današnja, već spomenuta zgrada *Zdravstvene stanice Pitomača*. Nakon ukidanja *Vojne krajine* 1872. godine u njoj je bila smještena uprava *Državne šumarije Pitomača*.

Kada bi tih, 1780ih godina nastavili hodati uz crkvu prema sjeveru, odnosno prema *Kladarama* podravskom magistralom, preko puta ceste koja je do nove crkve dolazila od *Donjeg kraja* nalazio se vojni krajiški magazin koji se može vidjeti početkom 20. st. na nekim razglednicama *Pitomače*. Srušen je prvih desetljeća 20og stoljeća. Dalje na sjever, prema *Kladarama* prolazili bi pored čitavog niza kuća, odnosno pored oko 80 posto kuća *Pitomače*. Najveća koncentracija stambenih objekata bila je upravo u *ulici braće Radića* i već te godine *Pitomača* je bila gotovo spojena sa *Kladarama*. Na kraju navedene ulice 1782. spominju se kuće *Cigana*, a gotovo identičnu sliku stanja navodi i karta iz 1780. godine. Oko 80 godina kasnije, što je vidljivo na katastarskoj karti iz 1868. i karti iz 1865. - 1869. današnja *ulica braće Radića* je naseljena u toj mjeri da se morala širiti, a to je načinjeno formiranjem ulice, koja danas nosi ime *Vladimira Nazora*, a nalazi se između predjela *Molvica* i *Đolik*, te se nastavlja sve do današnje *Preradovićeve*

ulice. U to vrijeme sve ulice i njive omeđivane su stablima ili javora ili kakvih drugih stabala (lipa, kesten, orah, dud), što je, sudeći prema kartama sredine 19. stoljeća, davalo jedan izvrstan vizualni efekt ograđivanjem posjeda, ali i jednu dojmljivu sliku središnjosti istih posjeda, ulica, kanala i putova. Krajem 18. stoljeća navedena ulica kroz *Dolik* i *Molvicu* postojala je, ali samo kao poljski put. (19, 30, 89, 99, 131, 132, 289 etc.)

13. Barokna drvena kapela svetog Križa u Sedlarici - nestala drvena sakralna barokna arhitektura na pitomačkom području

Budući da je na području današnje *Pitomače* ipak sačuvano i nešto arhitekture iz vremena baroka, ali i iz post baroknog doba, te dosta ambijentalnih vrijednosti, možemo kazati da je ovo prostor gdje je sačuvano dosta blaga iz vremena 18. i 19. stoljeća. Zato je važno prezentirati dio kulturno-povijesne baštine ovoga kraja i ovom prigodom. Neki od tih spomenika nisu ostali sačuvani u izvornom obliku, kao što je to primjer sa kapelicom svetog Križa iz *Sedlarice*, međutim, ostali su razni zapisi, te dijelovi originalnih detalja, koji mogu poslužiti prigodom proučavanja ovoga dijela umjetničke i kulturne baštine pitomačkog kraja. Stoga je ovo odlična prilika kazati koju riječ upravo o njoj.

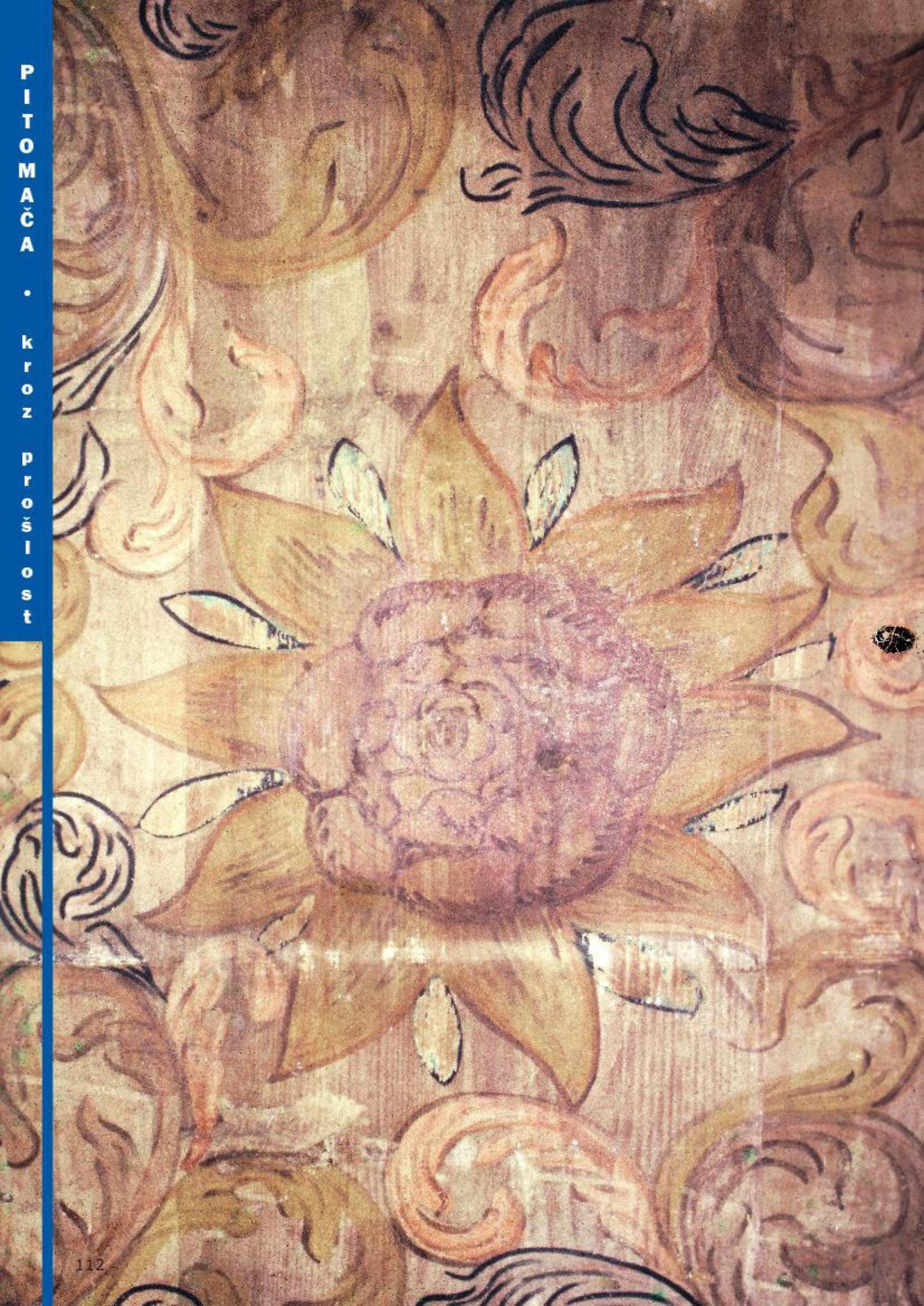
Stara drvena gradnja u *Podravini* danas je prava rijetkost, a drvene sakralne arhitekture danas više uopće niti nema sačuvane. Nakon novog naseljavanja prostora koji je u 17. stoljeću bio granični pojas sa *Turskim carstvom* (između *Virovitice* i *Đurđevca*), nadasve od druge polovice 17. i početkom 18. stoljeća tražio je dosta brzu gradnju objekata, a ujedno i najjeftiniju. A to je bio upravo navedeni način: drvena gradnja od hrastovog drveta, kojega je u to vrijeme u ovom dijelu *Hrvatske* bilo u izobilju. Tako je u to vrijeme u *đurđevačkoj* i *pitomačkoj Podravini* izgrađeno na desetine župnih crkava i kapela, od kojih se danas nije sačuvala niti jedna. Na području pitomačke općine tijekom 18. stoljeća izgrađene su tri drvene građevine: župna crkva sv. *Vida* u *Pitomači* 1709. - 1710. (srušena 1786. - 1787.), kapelica sv. *Jelene* u *Otrovancu* 1746. - 1747. (srušena nakon 1787.) i kapelica sv. *Križa* u *Sedlarici*, o kojoj će ovdje biti nešto više riječi, jer je jedan od posljednjih objekata te vrste u *Podravini* i *Hrvatskoj* o kojoj je sačuvano dosta pisanog, foto i drugog materijala.

Župna crkva sv. *Vida* u *Pitomači* koja se nalazila u ulici *J. J. Strossmayera* preko puta župnog dvora (danas vrtovi kbr. 5-9) bila je vrlo velika, tako da je u nju stalo (prema podacima iz *Protokola kan. vizitacija*) oko 1 000 osoba i oko 70 na kor. Ovaj broj od 1 000 nesumnjivo je uveličan, ali je svakako bila velika - da je u nju stalo i najmanje 500 osoba. Oko crkve se nalazilo groblje, ostaci kojega ljudi, koji žive na tome mjestu, još uvijek otkapaju prilikom obrade zemljišta ili kopanja dubljih iskopa. 1782. godine crkva je u vrlo lošem stanju. Prvih godina svojeg postojanja ona ima samo jedan oltar i to glavni, i samo jednu sliku sv. *Vida*, a narednih godina u njoj je smješteno ukupno četiri oltara; glavni sv. *Vida* izgrađen do 1733.; bočni na sjevernom zidu *BDM* i na istome zidu sv. *Franje Ksaverskog* izgrađeni također do 1733. godine: te oltar *presvetog*

Stranica 112: detalj tabulata kapele svetog Križa u Sedlarici. Snimljeno 1988. Foto: BMBB. U Gradskom muzeju u Virovitici. Primjer seoske likovne primjenjene umjetnosti iz prve polovice 18. stoljeća.

Stranica 114: skulpture sv. Kleofine i sv. Ivana, te Corpus Christi sa oltara kapele sv. Križa drvene crkve u Sedlarici - nakon restauracije (2014.). Na dnu: skulpture sv. Kleofine i sv. Ivana prije restauracije (u Gradskom muzeju u Virovitici).

Stranica 115: glavni oltar sv. Križa iz 1743. godine (Foto: 1916.). Dolje: anđeli sa atike glavnog oltara koji su sačuvani u današnjoj kapeli. Desno dolje: skulpture Blažene Djevice Marije i Salome sa glavnog oltara iz 1743. godine. Sačuvano u današnjoj kapelici sv. Križa u Sedlarici. Foto: BMBB, 2014.

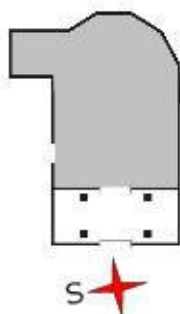

Kapela svetog Križa u Sedlarici snimljena 1916. godine. Gore: pogled sa istočne strane. U sredini: pogled od sjevera. Dolje: pogled na brijeg sa grobljem i kapelicu od istočne strane, prema apsidi. Foto: V. Tkalčić, 1916. Etnografski muzej u Zagrebu.

Gore i dolje lijevo: današnja kapela sv. Križa u Sedlarici. Izgrađena 1964. Foto: BMBB, 2014.

Osnovni tlocrt stare kapele sv. Križa. BMBB, 2014.

Gore: dio tabulata i atika glavnog oltara iz 1743. godine. Dolje: detalj tabulata bivše drvene kapele sv. Križa u Sedlarici. Foto: V. Tkalčić, 1916. Etnografski muzej u Zagrebu.

Sakramenta na južnom zidu koji je bio izgrađen između 1742. i 1744. godine. Osim ovih oltara na sjevernom zidu do 1733. postavljena je i nova propovjedaonica, i to na mjesto starije koja je bila vrlo jednostavna i vjerojatno izgrađena odmah nakon 1710. Tu propovjedaonicu izradio je isti majstor koji je radio oltar *presvetog Sakramenta* između 1742. i 1744. Drvena župna crkva imala je glavni ulaz sa zapadne strane i jedan od južne, iz groblja. Dakle, u crkvu se ulazilo i glavnim ulazom, koji bi danas gledao prema *OŠ Petra Preradovića*. Put se od crkve blago spuštao prema zapadu do centra naselja, gdje je danas početak *Strossmayerove ulice*. Južni ulaz gledao je prema samoj *Strossmayerovoj ulici* i nasuprot današnjeg župnog ureda. Crkva je nakon oko 67-68 godina postojanja, unatoč brojnim obnovama bila dotrajala, pa su mještani odlučili izgraditi novu crkvu. Ali na povoljnijem mjestu. Današnjem. Stoga je stara crkva, nakon izgradnje današnje, zidane crkve srušena, a upotrebljivi materijal prodan i razdijeljen mještanima. Oltari i propovjedaonica nakon izgradnje nove crkve preseljeni su u nju, i tu su ostali sve do početka 19. st. Tada su zamijenjeni novima, jer su bili mali u ogromnoj i visokoj građevini, ali i u vrlo lošem stanju radi vlage koja je bila prisutna u mjestu. Posljednjeg desetljeća 19. stoljeća bili su i ti oltari u vrlo lošem stanju pa su u vrijeme župnika *Kovačića* zamijenjeni novima. Oni su gotovo u potpunosti izgorjeli u požaru crkve 1968. godine. Spašene su uglavnom skulpture.

Kapela *svete Jelene* u *Otrovancu* izgrađena je na istom mjestu gdje se i danas nalazi zidana kapela. 1746. godine mještani su već navozili dovoljno građevnog materijala za izgradnju kapele i tada su ju upravo počeli graditi. Do 1750. ona je potpuno završena, a uređen je interijer i pribavljen potreban inventar. Te godine glavni oltar ima samo sliku *svete Jelene*. Novi, današnji oltar dao je izgraditi, prema nekima, *Ivan Severinski*, pitomački župnik, između 1756. i 1758. godine. Na vrhu atike u kartuši nalazi se upisana 1769. godina, što neki drže godinom izgradnje današnje zidane kapele, a što nije točno (54). Ova godina, sudeći prema karakteristikama oltara vjerojatno je godina izrade oltara. Kanonik vizitator koji je 1787. godine posjetio pitomačku župu i zabilježio

Kartuše sa glavnog oltara sv. Križa iz Sedlarice u kojima su upisane godine izgradnje oltara - 1743. Gradski muzej u Virovitici. Foto: 2014.

Pogled na ulazni, ograđeni trijem u kapelu svetog Križa u Sedlarici 1916. godine. Na slici je župnik župe Presvetog Trojstva iz Turnašice *Vladimir Vrbanić*. Foto: Etnografski muzej u Zagrebu.

Detalji drvene kapele sv. Križa u Sedlarici. Gore lijevo: sakristija. Desno gore: trijem na ulazu. Lijevo u sredini: drvena šindra. Desno: pogled na svetište. Lijevo: zvonik kapele i prozor na sakristiji. Foto: 1916.

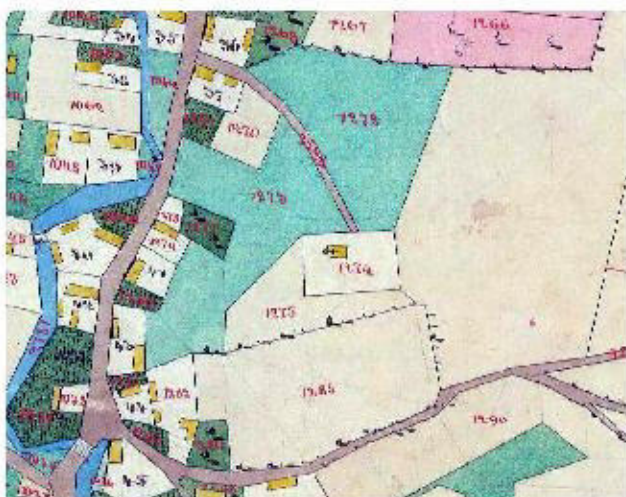
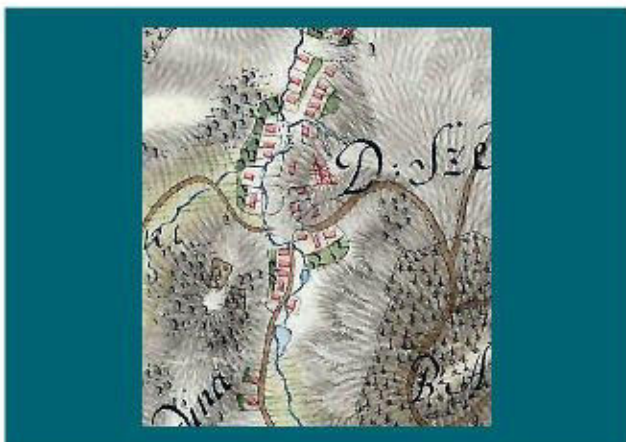
da je nova pitomačka crkva završena, dodaje da je kapela u *Otrovancu* vrlo trošna, te je nagovarao mještane neka krenu u izgradnju nove kapele. Čini se da je tako i učinjeno nekoliko godina kasnije. Stara kapela je do 1790. srušena, a oltar, koji i danas stoji preseljen u novu, današnju kapelu. 1782. godine navodi se da je kapela od drveta, a vojnička zgrada (današnja stara škola) od kamena, tj. zidana.

Nedaleko današnje kapele u *Sedlarici*, na susjednom brijegu prema zapadu nalazila se u srednjem vijeku utvrda i naselje, a nakon osnivanja naselja nakon *Turaka* ovdje je sagrađena drvena kapelica između 1716. i 1733., a najvjerojatnije odmah nakon 1717. godine. 1733. godine je završena ali nije obijeljena. Do godine 1743. pitomački župnik *Ivan Severinski* organizirao je sakupljanje novca i iste godine dao postaviti u kapelu 3 oltara (glavni sv. *Križa*, i bočne *Preobraženja Gospodinova* i sv. *Jakova*). Sve do godine 1742. i *Sedlarica* i *Turnašica* pripadale su župi u *Pitomači*. Te godine *Turnašica* postaje zasebna župa, a kojoj je pripojena i *Sedlarica*, ali tek 1790. godine. 1764. ili 1765. isti župnik nabavlja i orgulje (harmonij), koje su se sačuvale sve do danas u *Gradskom muzeju* u *Virovitici*, koje je ovaj otkupio od crkvenog odbora

Gore: oslikana ograda kora na zapadnoj strani broda kapele svetog Križa u *Sedlarici* 1916. godine.

Dolje: barokne orgulje (harmonij - nabavljeno 1760ih godina) iz kapele svetog Križa, koje je kupio *Gradski muzej* u *Virovitici*. U *Gradskom muzeju* u *Virovitici*. Foto: *BMBB*, 2014.

Detalj katastarske karte iz 1868. godine sa česticom (1274) na kojoj se nekada nalazila drvena kapelica sv. Križa u Sedlarici iz početka 18. stoljeća. Gore: Sedlarica sa označenom kapelicom sv. Križa 1782. godine.

Zvono u sedlaričkoj kapeli iz 1717. godine. Te godine je najvjerojatnije izgrađena stara, drvena kapela u Sedlarici. Zvono je i danas u funkciji. Foto: 2014.

turnašičke župe 20. siječnja 1962. za 12.000 tadašnjih dinara. Do kraja 18. stoljeća kapela je bila u vrlo lošem stanju, pa ju se kontinuirano moralo popravljati u narednom razdoblju.

Kao i brojne ostale drvene kapele i crkve iz navedenoga doba i ova je bila jednobrodna. Zidovi su bili načinjeni od drvenih tesanih hrastovih dasaka/greda i omazani blatom, a zatim obijeljeni vapnom. Bili su debeli gotovo dvadeset centimetara. Krov je bio pokriven šindrom, drvenim krovnim kalanim daščicama, kakve su se koristile, pored ražene slame, u vrijeme *Vojne krajine* i prilikom pokrivanja kuća. Imala je toranj/zvonik iznad ulaza, orijentiran od istoka prema zapadu, a ispod tornja, na zapadnoj strani se nalazio kor. Ispred glavnog ulaza sa zapadne strane kod sedlaričke kapele nalazio se otvoreni trijem ograđen ogradom od tankih letvica. Apsida je bila trostrana, odnosno uzete su tri strane osmerokuta. Još jedan, sporedni ulaz u brod nalazio se na južnoj strani, a mala sakristija bila je prislonjena na sjevernoj strani prema apsidi. Oko crkve nalazilo se neograđeno groblje, a pogled od glavnog ulaza pucao je prema južnim obroncima *Bilogore* i na naselje, koje se nalazilo ispod kapele. U kapeli je odmah po izgradnji kapele postavljeno malo zvono koje se koristi i danas. Znamo gdje ga je, tko i kada izlijao, jer na njemu stoji natpis: „FRANZ ANTONI PIGMETH IN GRAZ GOSS MICH 1717“ (*Izlio me Franjo Antun Pigmet u Gracu 1717.*). Po svemu sudeći zvono je naručeno u vrijeme kada su mještani počeli razmišljati o izgradnji kapele, pa su sakupili novac i naručili zvono. Vjerojatno 1716. godine. Nećemo pogriješiti ako konstatiramo da je kapela izgrađena upravo naredne, 1717. godine. Kapela je imala jedan mali, polukružni prozorčić na apsidi (iza oltara). Jedan prozor nalazio se i na istoku sakristije, a slična dva su bila na istočnom dijelu južne strane broda prema apsidi. Na sjevernoj strani broda nije bilo niti prozora niti vrata, ali je unutrašnjost bila u potpunosti prekrivena oslikanim tabulatom (drvenim stropom).

Unutrašnjost ove kapele izgledala je vrlo šaroliko i raskošno, barokno i monumentalno iako je bila mala. Cijeli strop ove kapele, kako je spomenuto, bio je presvučen daskama na kojima je bilo naslikano mnoštvo ornamentiranih slika, sa

dosta prizvuka baroka, uglavnom raznim motivima iz svijeta flore. Umjetnički je bila oslikana i ograda kora na koji se išlo malim ljestvama što su bile postavljene na južnom zidu kapele. Ovi slikarski radovi vrlo su specifični i kvalitetni, pa im je vrijedno posvetiti nekoliko redaka. Stil kojim su slike rađene gotovo je kod svih njih isti. Za razliku od onih na tabulatu, na ogradi kora bilo je samo sedam slika i na svakoj od njih, osim one središnje na kojoj se nalazio *Krist*, bila su naslikana po dva sveca: cijeli ciklus je predstavljao *Krista* i dvanaest apostola.

Svi slikarski radovi iz kapele, premda djeluju raskošno i gotovo sasvim u stilu baroka, izrađeni su ipak dosta nespretno, neuko i kriju ruku jednog najvjerojatnije običnog, ali darovitog seljaka. Ni jedna slika ne krije iza sebe pravog slikara, vještog crtača vičnog slikarskim radovima. Tabulat je oslikan na gotovo grafički način, a slično i likovi svetaca. Linije su kruto omeđene. Na njima se sasvim prepoznaje ruka koja je bila vještija u izradi rezbarija za koje je trebao grub crtež, a i boja je ovdje nešto gotovo sasvim sporedno. Tek ono što doprinosi da sve djeluje šarenije, odnosno barokno.

Ornamentirani ukrasi sa tabulata zapravo su vrlo jednostavni i često se ponavljaju, premda na prvi pogled tako ne djeluju. Gotovo su nabacani jedan do drugog, bez posebnog i određenog reda što, u stvari, i jest jedno od obilježja baroka. Međutim, oni su gotovo identični sa stoljeće ili stoljeće i pol mlađim ukrasima na preslicama (služile su za namatanje "pređe" prilikom pređenja niti lana i konoplje) kojih nalazimo širom *Podravine*, i koji su također izrađeni vrlo neuko, ali vrlo jasno i efektno, i s ljubavlju izrezbareni u zimskim večerima. Kada je tih ukrasa na preslicama više, oni su opet bez nekog određenog reda. Da pronađemo ukrašene preslice ili kakve druge rezbarije iz *Sedlarice* iz prve polovici 18. st., bile bi ornamentirane vrlo slično ili gotovo isto kao i one od sto i više godina kasnije i sve bi to bilo vrlo slično ovom tabulatu. Malo je toga izmišljeno na slikama sa tabulata, što i nije posebno značajno za barok. Svi ovdje prikazani motivi mogu se pronaći u *Sedlarici* ili oko nje, posebno vinova loza (koja se ovdje sadi od davnina) i grožđe, razno lišće, poljsko cvijeće, pa i čupovi, u kojima se ono nalazi, bili su sličnog oblika čupovima koji su naslikani na ovoj oplati. Razlika je u tome što je sve to na tabulatu dosta stilizirano i po subjektivnom ukusu onoga koji je slike radio. Slike sa tabulata sasvim sigurno više govore o etnografiji ovog kraja u 18. st. no o samom umjetniku, njegovom stilu i baroku. Čini se da je barok bio vrlo blizak seoskoj umjetnosti i seoskom načinu ukrašavanja svakodnevnih i važnih stvari. Barem ovdje u *Podravini*. Šareno. Posebno su zanimljive slike na drvenim pločama sa ograde kora. Figure su vrlo disproporcionalne, vrlo čudne, neke su debele, zdepaste i niske, dok su druge mršave, izdužene i sve gotovo iskrivljene. Posebno zdepasto djeluje figura *Krista* u sredini. Na slikama je ipak vrlo malo onoga što, u stvari, čini barok.

Svaki lik sveca, kojih se na svakoj ploči nalazio po dva, gotovo je potpuno nezavisno postavljen u odnosu na onog susjednog. Između likova nema gotovo nikakve veze, svaki svetac, u stvari, želi reći neku svoju dosta nejasnu priču. I premda su figure samo stajale i gledale prema promatraču, one zrače određenom dinamikom. One ipak nisu sasvim nepokretne. Likovi su inače vrlo jednostavno izvedeni, nemaju nikakvu pozadinu, djeluju gotovo prostački, jedno i tužno. Djeluju kao da se žele nečega osloboditi. Oni, možemo reći, nemaju neku svoju slobodu života i razmišljanja. U njima je malo onog apostolskog, metafizičkog, u njima je malo onog dostojanstva, koje nalazimo u povijesti umjetnosti – oni naprosto djeluju gotovo kao obični ljudi. Ljudi iz puka. Vrlo je jasno da su svi slikarski radovi djelo nekog seoskog priučenog majstora seljaka-grafičara/slikara ili jednostavno seljaka, ali svakako vrlo darovitog, koji se vjerojatno u selu najviše bavio rezbarstvom. On je u ove slike unio i nešto iz svojeg života, nešto malo svoje ratovima, stalnom vojničkom stegom i teškim životom napaćene duše, ono što bi nam želio reći svaki seljak iz tih, davnih vremena. On nam je ostavio jednu sekvencu iz seoskog života koja se stoljećima nije mijenjala.

Kod izrade likova ovaj slikar bio je mnogo nesigurniji nego kada je radio ornamente vezane za prirodu. A što se drugo tada više od ornamentiranih

motiva iz svijeta flore obrađivalo i koristilo za ukras? Možemo reći i ovo. Svakako je izvorna, seoska umjetnost i premda sa raznim, sad jačim ili slabijim utjecajima, kod svih naroda najljepša i najvrjednija, jer ona je još uvijek veliki dio svih nas i iz kasnijih pokoljenja i sigurno najshvatljivija. Mnogo od takve umjetnosti možemo vidjeti na ostacima tabulata i sačuvanim fotografijama, koje nam prikazuju interijer ove kapele.

Najljepši od oltara u ovoj kapeli bio je glavni ili veliki oltar. Iako mu se ne zna majstor izvrsno je djelo prve polovice 18. stoljeća. U sredini se nalazilo prekrasno raspeće, a desno od njega kipovi *Majke Božje* i sv. *Kleofine*. Na lijevoj strani su bili kipovi *svetog Ivana* i *Salome*. Oltar je bio na dva kata, mramoriziran, obojen i pozlaćen. Na sreću, sve ove skulpture danas su sačuvane.

Do godine 1939. kapela je u više navrata posjećivana i fotografirana i od strane znanstvenika, a bila je u tako lošem stanju da se odlučilo krenuti u demontažu cijele unutrašnjosti. U *Etnografskom muzeju u Zagrebu* čuvaju se negativni ove kapelice, koje su slikali *Vladimir Tkalčić* 1916. (br. 3-10), *Tereza Paulić* 1938. (br. 3867-3880), te *Milovan Gavazzi* 1939. godine (br. 3995-3997.). Inventar koji je skinut prenesen je velikim dijelom u *Etnografski muzej u Zagrebu* i *Muzej za umjetnost i obrt u Zagrebu*, gdje se nalazi i danas, a dio je spremljen u prostorije župnog ureda u *Turnašici*, te kasnije prenesen u *Gradski muzej u Viroviticu* (dio je otkupljen), dok je jedan dio raspršen. Nakon demontaže došao je i prošao *Drugi svjetski rat*, a kapela je, iako oštećena, stajala na brijegu još nekoliko desetljeća. Početkom 1960-ih godina krov je naveliko prokišnjavao, i bilo je pitanje dana kada će se kapela sama srušiti. Konačno je cijela građevina srušena u svibnju 1963. godine nakon čega je već iste godine počela izgradnja nove, zidane današnje kapele. Dovršetak zidanja nove kapelice bio je u svibnju 1964. godine. Spomenuta kapelica bila je jedan od posljednjih drvenih baroknih sakralnih spomenika u *Hrvatskoj*, a zaista posljednji u *Podravini*. (19, 27, 30, 54, 70, 90, 91, 297, B, C, 14, 17, 43)

Godine 1782. *Pitomača* je opisana ovako:

"Selo Pitomača („Pitomacha")

Udaljeno je pola sata (hoda) od Kladara, sat i pol od Sesveta, sat od Dinjevcu, tričetvrt sata od Otrovanca, sat i četvrt od Gradca u Slavoniji. Udaljenosti su računane od crkve.

Leži na zemaljskoj cesti prema Slavoniji, na širokoj ravnici koja se prema jugu povrh streljane povisuje u blago uspinjuće male brežuljke. Oni se protežu oko 4000 koraka prema zapadu i preko njih vode putovi u Otrovanec. Uzvisina na zemaljskoj cesti prema Slavoniji povrh vojnog štaglja, gdje se može vidjeti ograđena tzv. pastuhova livada, dominira nad donjim dijelom sela. Isto tako, nad gornjim dijelom sela dominira uzvisina desno i lijevo od ciganskih kuća, a prema sjeveru graniči s velikim barama.

Potok Sedlarica, koji protječe dolje uz selo i ispod livada Brdarica utječe u baru kod mlina Dokuše, ima dva hvata širok i hvat duboki jarak, teče kroz označeno žbunje ispod uzvisine Lisnje. Sasvim je pust, na livadama opet postaje ravan, na livadama je zarastao žbunjem i trskom, stoga se preko njega konjima i kolima nigdje drugdje ne može prijeći, osim označenim putem. Ljeti sasvim presuši, za neprestane se kiše podno mosta prelijeva. Tada se tako širi do vojnog štaglja, da se teško može proći i zemaljskom cestom, koja kraj njega prolazi i izgrađena je povišeno, jer se riskira da se teškim vozilima ogrezne.

Zemaljska cesta koja vodi u Viroviticu u Slavoniji okreće se prema Dinjavcu i njezina su obilježja već objašnjena. I put koji ide u Sesvete bit će opisan kod Sesveta. Put koji od zadnjih kuća sela vodi uzduž livada Brdarice i Melnika, preko rijeka Vira i Neteče, potom preko Glibokog jarka i rijeke Struga u krčevine i k mlinovima za žito na Dravi, uzduž livada širok je i ima čvrsto tlo. No kroz baru preko upravo označena mosta tim se putem može proći samo za jako suha vremena, koje je ovdje vrlo rijetko, a proći se može samo u ovoj zemlji uobičajenim vozilima. Mnogo kola i konji u koloni ubrzo bi ogrezli u izlivenom potoku.

Jedina crkva u mjestu građena je od kamena. U njoj se zbog njezine znatne visine može smjestiti jaka vojna postrojba koja može braniti ceste koje ulaze u selo. Druga crkva izgrađena dalje gore i časničko konačište od drva su, a k tome su obje zgrade vrlo ruševne. Živež se može prevoziti zemaljskom cestom." (89)

M

Memoriale Epitomatum.

Bavarialis Capla s. Witi Bittomarche fundata.

Celestia s. Witi M. Bittomarche erecta est, ubi fide Regis habes, Anno et 1780. Cum A.R.D. Witi Bosiljevici Baroni, qui etiam primus Sacerdos Spomenice Marie, in 12^{am} Septembris, incidente, in eadem celebravit. Qui idem exantillatio suis laboribus 1790. die 13. Martii et Apoplexia 49° etatis sine Anno vivere desinit. — Requiescat in Pace!!!

Eadem huius Bavarialis s. Witi M. Capla perpoliri incepit primo An. 1812. Cum M. R. Dni Petri Marii Marakovič de Heldenfeld Loni Administratoris, quo Anno Ara Principi Apostolorum s. Petro dicata erecta, Coloribusq. adumbrata editit. — Sub eodem Administratore Anno 1814. Capla novitus tecta, inalbata, Turrisq. Popula, primus et altus, erecta, Laminas tecta est. Eodem huius Anno interna reparatio ei renovatio suscepta, etenim tam Ara B.V. Mariae, collatione per devotionem ferrimentum s. Mariae Bavariensem facta, Cum quodam Loni Admistr. excedit, quam et sagellata crucifixa Dni sub Choro, novitus, depicta singulari Consermatione Admistr. posita est. — Eodem 1814 Anno Ara Lateralis s. Stephani Proto-Martyri, sumptibus Stephani Cigleci Victoris et Ara s. Iovanni sumptibus Luce Horvath et Klodare emiciti dignis Magistri funditus de novo circuleret. —

Hae pro futura posterorum Memoria huius charta consignanda è se esse iudicavi. Bitt 20. Feb. 815

Marakovič
Admistr. s. Petri

1792. Adm. Petri s. Petri D. Witi Bosiljevici Baroni

Pitomački župnik Petar Marko Maraković de Heldenfeld (župnik 1817. - 1830., odnosno od 1809., od kada je mijenjao bolesnog župnika Martina Fergića) 20. veljače 1815. je zapisao u župnim protokolima, koji se vode od 1787., da je nova crkva svetog Vida posvećena 12. rujna 1783., na Ime Marijino, a građena je za župnika Vida Bosiljevca, koji je 1790. umro od kapi. Župnik Maraković je 1812. dao napraviti oltar sv. Petra, a 1814. bila su završena još tri oltara za župnu crkvu: BDM, sv. Stjepana (pokrovitelj Stjepan Ciglec) i sv. Florijana (pokrovitelj Luka Horvat iz Klodara). Osim toga 1814. dao je izgraditi novu kupolu (lukovicu) na crkvi (zvoniku), te oslikati kapelu svetog Križa ispod kora. Ovo je najstariji i najautentičniji zapis o gradnji župne crkve sv. Vida, koji se do danas sačuvao. Navedeni oltari zamijenjeni su krajem 19. st. novima, a njihovi dijelovi (skulpture i dr.), koji su se čuvali u apsidi i na tavanu uglavnom su izgorjeli u požaru crkve 1968. godine. Navedeni protokoli se čuvaju u župnom uredu u Pitomači i predstavljaju dio župne Spomenice, koja se, prema tome, počela voditi te godine, 1787. (253)

Orthodoxia Anno
1783:
die 28. Aprilis. inceptum.

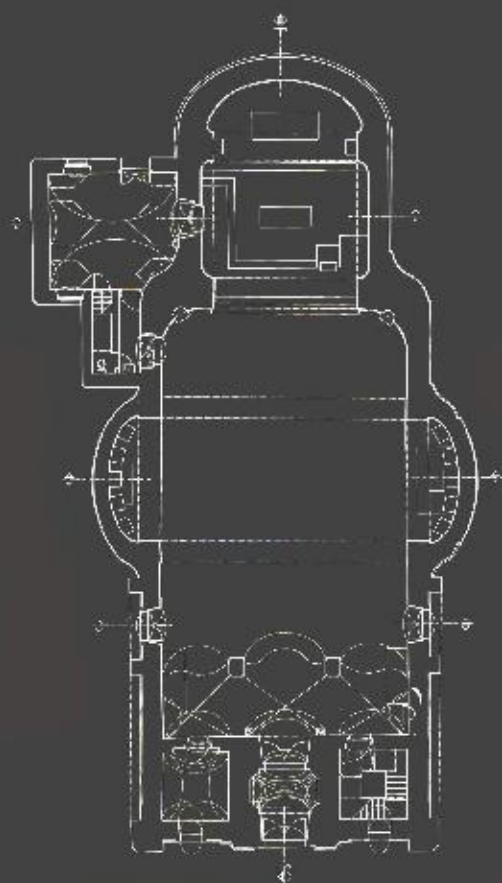
14. Župna crkva sv. Vida u Pitomači - primjer kasnobaroknog sakralnog graditeljstva u Podravini • prilozi za poznavanje povijesti Župe sv. Vida u Pitomači

U Podravini je sačuvano dosta sakralnih baroknih i barokiziranih građevina iz gotovo svih razvojnih razdoblja ovog stila, kao i karakteristika, a u tom okviru značajno mjesto zauzima župna crkva sv. Vida u Pitomači.

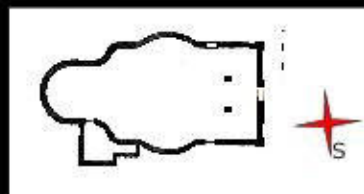
Prema osnovnim karakteristikama crkava nesumnjivo možemo vidjeti da je već i sam tlocrt pitomačke crkve jedan od najskladnijih, sa najčistijim i najjasnijim linijama i sigurno je projekt nekog vrsnog krajiškog arhitekta, koji je imao iskustva sa projektiranjem i gradnjama crkava i sličnih, zahtjevnijih objekata. Ova crkva je tipičan, ali i jedinstveni primjer kasnobarokne građevine ovog kraja (ali i Podravine i Hrvatske) sa križnom osnovom. Kako do danas nije objavljen gotovo nikakav opis i prikaz ove crkve, rijetko će se se tko ne složiti da se to ne učini ovom prigodom.

Izgradnja i osnovne povijesne bilješke

Izgradnja jedne građevine, kao što je ogromna pitomačka župna crkva, iziskivalo je mnogo umijeća, novaca, vremena i volje. Kada je točno izgradnja počela ne znamo, ali je građevina na današnjem mjestu već ucrтана na karti iz 1780. godine. Godine 1782. ona je završena, a naredne godine, 12. rujna i posvećena. Ista, 1783. godina uklesana je na zaglavni kamen iznad južnih vrata broda ove građevine. Dakle, gradnja je sasvim sigurno trajala minimalno 2-3 godine, pa je sigurno bila započeta do 1779. godine,

Lijevo: tlocrt prizemlja župne crkve 2009. - 2010. (242) Gore: iz daleka prepoznatljivi motiv pitomačke župne crkve svetog Vida početkom 1990-ih godina. Dolje: pojednostavljeni osnovni tlocrt župne crkve.

odnosno posljednje godine vladanja *Marije Terezije* (1740. - 1780.), a završena prvih godina jozefinskog perioda (*Josipa II.* - 1780. - 1790.).

Na žalost, gotovo da i nemamo podataka o tome. Godine 1787. vizitator *Pizetty* navodi da je crkva upravo sagrađena, a stara, drvena srušena. A što nesumnjivo odgovara stvarnosti. Godine 1783. pitomačka župa ima preko 300 kuća, a 1789. 2543 stanovnika, što je sasvim sigurno bilo dosta malo za takav projekt. Prilikom izgradnje nesumnjivo je ususret izašla i krajiška vojna uprava, a što se može vidjeti iz njezine važnosti prilikom vojnog opisa 1782. godine, gdje se navodi da u crkvu može stati jaka vojna postrojba, koja može braniti ceste koje ulaze u selo.

Gradnja je završena za župnika *Vida Bosiljevca* (župnik do 1790.), a započeta u vrijeme župnika *Mihaela Šegrt*a (1768. - 1782.) kojemu je *Bosiljevac* bio pomoćnik i vjerojatno čak i upravljao pitomačkom župom više od deset godina (umro je 1790. od kapi, prema nekima, od iscrpljenosti i problema stvorenih izgradnjom ove crkve).

Usjeverozapadnoj *Hrvatskoj* postoji više crkava izgrađenih, otprilike, u isto vrijeme kada je izgrađena i pitomačka, međutim, nije moguće povezati ju direktno sa niti jednom od njih. Postoje određene sličnosti, npr., sa župnom crkvom *sv. Martina* u *Martijancu*, koja je također izgrađena u potpunosti nanovo nakon velike poplave 1770., no pitomačka je specifična, budući da tijelo građevine nije izgrađeno u osnovnom i prvenstveno zamišljenom obliku i kompaktno. Naime, pitomačka crkva izvorno nije imala zidani svod iznad broda, već drveni. Ovo govori, i to da građevina nije dovršena na način kako se planiralo, vjerojatno zbog nedostatka novaca. Nakon 1783. na njoj su vršene razne i brojne preinake i popravci, a godine 1968. došlo je do požara izazvanog, navodno, električnim instalacijama na koru uslijed čega je izgorjela u potpunosti tijekom jedne noći. Sasvim je sigurno da bi katastrofa izazvana u noći 22. na 23. studenoga te godine bila sasvim sigurno znatno manja, da je postojao zidani svod. I vjerojatno bi se požar mogao i ugasiti, međutim, suha drvena građa i strop koji nije promijenjen od vremena izgradnje

Gore: crtež župne crkve iz župne *Spomenice* 1946. godine. Dolje: izuzetno rijetke fotografije glavnog oltara *sv. Vida* 1930-ih godina. (20, 40)

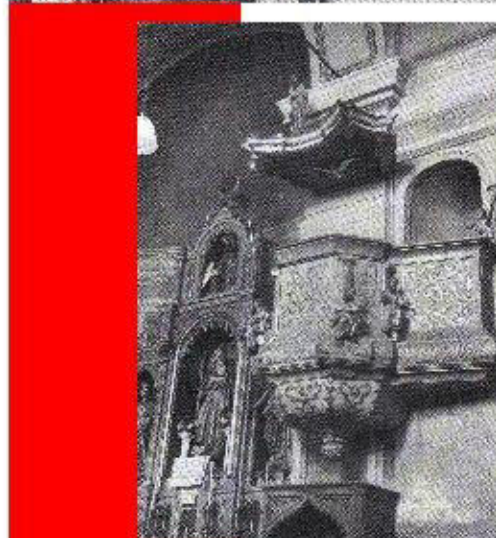
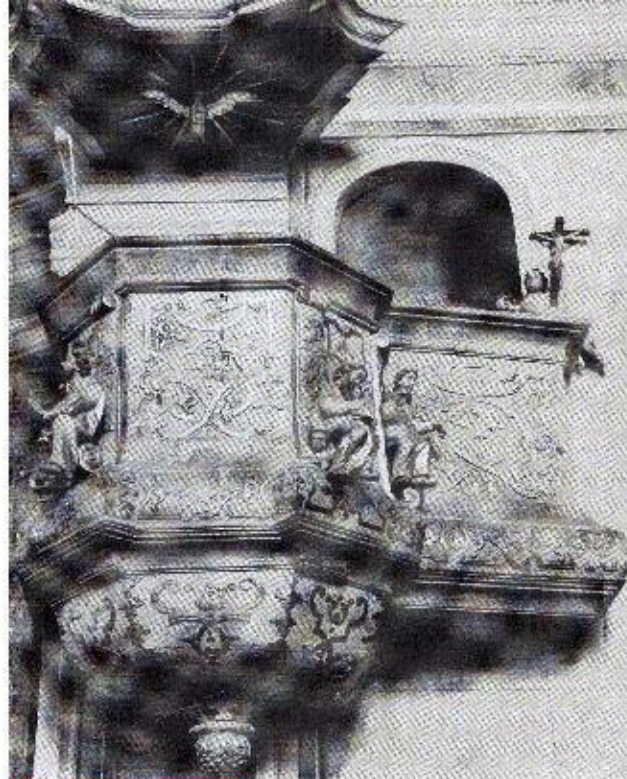

početkom 1780ih godina apsolutno je pospješilo širenje vatre. Prema sačuvanim fotografijama može se dobro vidjeti da je upravo strop bio najveći problem prilikom širenja i rasplamsavanja požara, od kojega se on proširio na zvonik i dalje. Jer, svetište, koje je bilo boltano nije stradalo. Sigurno bi bilo slično i sa brodom. Nije mnogo zidanih crkava u *Hrvatskoj* tijekom posljednjih 300tinjak godina stradalo od požara, a da se nije radilo o ratnim djelovanjima. Doduše, one su i bile zidane, ako su bile značajnijeg tipa, kako bi što duže opstale i smanjile se štete od čestih manjih ili većih požara. Jer su se u prošlosti i crkve i kapele gradile najčešće od drveta, kako smo već ranije spomenuli. Primjerice, crkvi sv. Marka u *Zagrebu* 1645. izgorio je krov, a zidani svodovi su ostali sačuvani u znatnoj mjeri. Slično je bilo i sa, npr., crkvama u *Varaždinu* u požaru 1776.

Kratki opis crkve

Crkva je izgrađena u kasnobaroknom stilu, ali već sa naznakama klasicističkih elemenata. Npr. te su građevine tzv. longitudinalnog, ili uzdužnog oblika zbog dobivanja što više prostora radi funkcionalnosti (sve češće od druge polovice 18. st.), za razliku od ranijeg najčešće centralističkog oblika ili tipa, prozori su zaobljenog gornjeg dijela, itd. Monumentalna je to sakralna građevina u stvari kasnobarokno-klasicističkog stila i izvrsno arhitektonsko ostvarenje u okvirima i *Podravine* i *Hrvatske*.

Današnja crkva je duga, zajedno sa lađom, zvonikom i svetištem 34 metra, a široka 11, 4 metra. Lađa ili brod dug je 20,8 metara, dok je svetište dugo 9,5 i široko 7,5 metara. Na južnoj i sjevernoj strani broda nalaze se dvije bočne polukružne apside/kapele za smještaj manjih oltara, tako da tlocrt ima izgled križa, preciznije trolista. Apsida ili svetište je naglašenog zaobljenog tipa, boltano nadsvođeno. Na sjevernoj strani vezano na svetište i sjeverni dio broda smještena je sakristija dimenzija 5,7 x 3,8 metara, iznad koje se nalazi prostorija sa malim korom, te izlaz prema propovjedaonici. Zvonik crkve smješten je iznad pročelja gdje je smješten i veliki kor. Svod iznad svetišta je bačvaste forme i izvornog je oblika, dok je današnji strop lađe betonski i izgrađen je nakon požara 1968. godine. Izvorno je bio drveni

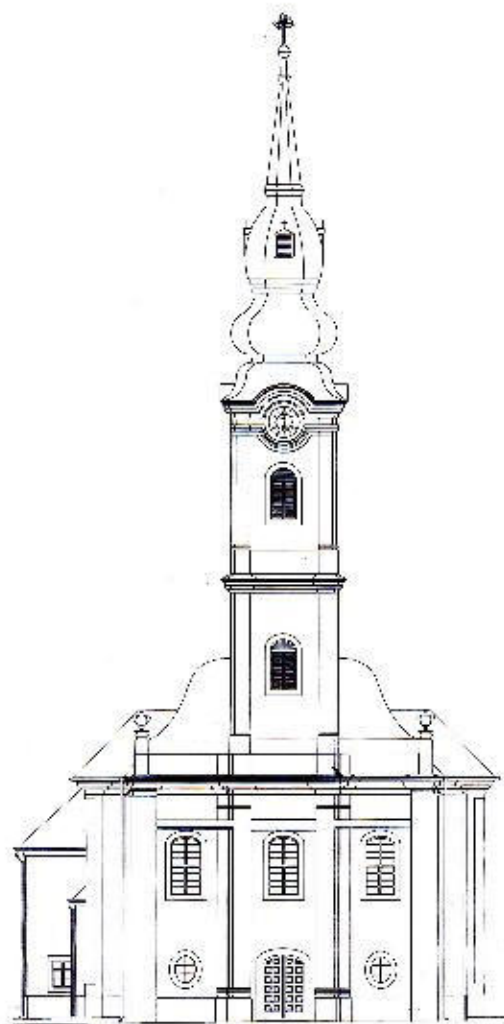

Pogled na propovjedaonicu i sjeverni zid u župnoj crkvi 1960ih (gore) i 1957. (Foto: N. Vranić). (242, 40)

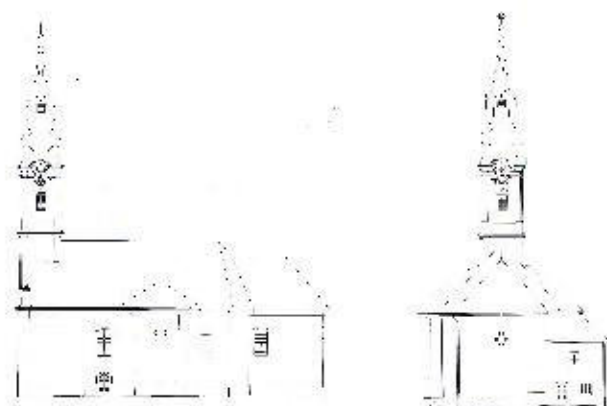
tabulat, koji je vjerojatno bio i oslikan (?), a izgorio je u navedenom požaru i bio je ključni problem prilikom širenja požara.

Pročelje crkve je visoko i široko razvedeno sa zaobljenim zabatom na čijim se krajevima nalaze metalne vaze. Pročelje je razčlanjeno profiliranim pilastrima i izvedeno u dva nivoa: u prvom nivou su glavna ulazna vrata, a sa svake strane po jednim elipsastim (tzv. okulusom) prozorom sporednih prostorija ispod kora, a u drugom sa tri jednaka prozora u razini glavnog kora i kojom se odvaja nivo u visini krovišta. Iznad se uzdiže zvonik još u dva nivoa koje obilježavaju kutni pilastri sa profilacijama i prozorima na svakoj strani. Kod zabata nalazi se jedna vrsta atike koja se nalazi u sastavu tornja, dok je pokrov tornja (ili „lukovica“) danas nešto izmijenjen u odnosu na onaj od prije požara 1968., a koji je potjecao iz 1814. godine. To je u biti i bila prva kupola lukovičaste forme sa četiri lanterne u gornjem dijelu, koji danas izgleda ponešto drugačije i manje upadljivo u odnosu na prvotni izgled. Između kupole i gornjeg nivoa zvonika gdje se nalaze zvona, koja su ponovo zazvonila 2014. godine nakon više desetljeća, smještena je mehanička ura sa analognim brojčanicima („ciferplat“) načinjenim po uzoru na one sa stare ure, koju je oko 1860. godine postavio *Petar Seiler* iz *Velike Kaniže*, a koja je nastradala u požaru 1968. - stari brojčanici, na opće čudo, preživjeli su požar (jedan se do 1992. čuvao u *Zavičajnoj muzejskoj zbirci* u *Pitomači*). Iz ovih razloga pogled na crkvu sa zapadne strane izgleda impresivno i dominira ovim prostorom. Vidljiva je gotovo sa svih strana na udaljenosti od više kilometara, i nesumnjivo predstavlja najprepoznatljivije obilježje pitomačkog kraja.

Crkva ima tri ulaza u centralni dio, odnosno brod ili lađu, i to sa juga, sjevera i zapada, te ulaz u sakristiju sa istočne strane. Na južnoj strani dominira nekoliko metara naglašenija bočna apsida ili kapela na koju se veže glavna apsida, koja je pokrivena stožastom formom pokrova, kakvi su stavljeni i na svaku od dvije bočne kapele. Na sjevernoj i sjeveroistočnoj strani građevine dominira jednokatna sakristija koja je dozidana na sjeverni dio apside.

Župna crkva sv. Vida; zapadno pročelje građevine (gore). Dolje lijevo: južno pročelje. Desno dolje: istočno pročelje. (242)

Pogled od stare školske zgrade nakon 1945. (40)

Gore: požar crkve u Pitomači u najjačoj fazi snimljen u noći 22. na 23. studenoga 1968. Iz privatne zbirke obitelji Radanovića iz Pitomače.

Unutrašnjost crkve prije požara imala je raskošan izgled. Profilacije pilastara, obojani zidovi sa raznim uzorcima, skladni i proporcionalno prilagođeni oltari i drugi inventar sjajio je toplinom i baroknom razigranošću boja i oblika iako do požara veliki dio inventara više nije bio barokni - tek pokoja skulptura svetaca.

Osnovni inventar crkve, a to su oltari i propovjedaonica koji su rađeni kroz prošlost možemo razvrstati u četiri etape:

- prva je prilikom premještanja oltara iz stare drvene župne crkve vjerojatno 1783. godine i to sv. Vida (izgrađen do 1733.), BDM (izgrađen također do 1733.) i presvetog Sakramenta

U sredini: pogled na tužne ostatke crkve nakon požara 1968. Dolje: dio skulptura sa oltara koje su spašene iz požara. Iz arhiva Župe sv. Vida u Pitomači.

Pogled na župnu crkvu sv. Vida u Pitomači 2014. godine sa istočne strane, odnosno od najstarijeg dijela Pitomače - ulice J. J. Strossmayera.

(1742. - 1744.), te propovjedaonice (izgrađene 1742. - 1744.) i orgulja (instalirane do 1783. - da li nove ili preseljene iz crkve, ne navodi se u vizitaciji od te godine)

- druga je prilikom zamjene dotrajalih baroknih oltara novima i to izgradnja novoga sv. Petra (1812.), zamjena BDM novim, izrada novih sv. Stjepana i sv. Florijana (1814.), te vjerojatno i propovjedaonice (?), dok je stari glavni oltar sv. Vida bio čini se ostavljen, jer je bio izvrstan kiparski rad

- treća etapa bila je zamjena oltara u vrijeme župnika Josipa Kovačića (1891. - 1908.) i to glavnog starog baroknog sv. Vida (1897., rad kipara i rezbara Josepha Runggaldiera, iz St. Ulricha - Gröden u Tirolu), izgradnja oltara sv. Ane (1893. - barokni retabl kupljen u Varaždinu od crkve sv. Nikole, a 1894. dodan kip sv. Ane J. Runggaldiera, te 1902. Presvetog srca Isusova, rad F. Stuflesera), sv. Josipa (1893. - također kupljen u Varaždinu kod iste župe), Majke Božje (1891., rad J. Runggaldiera) i sv. Valentina (1893., rad istog autora). Stare orgulje, vjerojatno one koje se navode 1783. (?) zamijenjene su 1904. a izgradila ih je tada poznata austrijska firma Rieger, koja postoji i danas

- četvrta nakon požara od 1968. godine, kada su izgorjeli svi retabli, a sačuvane skulpture su raspoređene unutar župne crkve, te kapele u Kladarama.

Požar crkve iz 1968. godine načinio je građevini velike štete. Odmah nakon požara narod je pohrlio obnovi crkve iako je bila zima, te je građevina već početkom 1969. bila pokrivena, a tijekom iste godine crkva je obnovljena, tako da je za Vidovo 1970. (15. lipnja) i posvećena. Tijekom narednih desetljeća mučila se muka oko statike cijele građevine, kao i rješavanju brojnih drugih problema i neriješenih stavki izazvanih požarom. Tek 2009. godine, ogromnim zalaganjem pitomačkog župnika Ivica Puškadije radi se konzervatorska studija sa idejnim prijedlogom obnove i uređenja. Nakon toga konačno počinju radovi na rješavanju statike cijele građevine, nadasve zvonika i uređenju interijera i eksterijera u skladu sa konzervatorskim i restauratorskim pravilima, kako bi građevina opet dobila sjaj kakav je imala u vrijeme prvotne faze izgradnje crkve prije 230 godina i kao takva bila u što dugotrajnijoj funkciji.

Kronološki pregled važnijih datuma iz povijesti župne crkve i župe (više vidi i Prilog B.1)

1709. - 1710. - izgrađena prva, drvena kapela/župna crkva sv. *Vida*.

1710. - osnovana župa sv. *Vida* u *Pitomači*. U sastavu župe: *Pitomača*, *Kladare*, *Otrovanec* i *Sedlarica*.

1710. - 1714. - prvi župnik *Đuro Mužinić*.

1733. - u sastavu župe *Pitomača* su: *Pitomača*, *Kladare*, *Vukosavljevica*, *Turnašica*, *Otrovanec*, *Stari Gradac*, *Lozan*, *Sedlarica* i *Velika Črešnjevica*.

1715. - 1730. - župnik je *Nikola Ledinski*.

1717. - najstarije sačuvane matične knjige pitomačke župe.

1731. - 1732. - župnik župe sv. *Vida* je *Nikola Gregurić*.

1742. - *Turnašica* se odvaja iz pitomačke župe u sastavu koje se od tada nalazila *Turnašica*, *Stari Gradac*, *Lozan* i *Vukosavljevica*.

1732. - 1768. - *Ivan Severinski*, župnik.

1768. - 1782. - župnik je *Mihael Šegrt*.

1779. - 1783. - izgrađena današnja župna crkva sv. *Vida*. Najzaslužniji za izgradnju bio je župnik *Vid Bosiljevac* (župnik od oko 1772.).

1770ih godina - preseljeno groblje iz današnje *Strossmayerove ulice* na današnje mjesto.

1780. - navodi se i nova crkva sv. *Vida*, kao i stara drvena crkva.

Oko 1780. - podignut pil sv. *Ivana Nepomuka* u današnjoj *Gajevoj ulici*.

1782. - spominju se obje crkve zajedno. Stara je u vrlo lošem stanju.

1783., 12. rujna - posvećena nova župna crkva.

1787. - počeli su se voditi protokoli župe sv. *Vida* (jedna vrsta *Spomenice*), srušena stara drvena župna crkva.

Prije 1789. - izgrađen današnji župni dvor.

1790. - *Sedlarica* je izdvojena iz pitomačke župe i pripojena *Turnašici*.

1790. - umro župnik *Vid Bosiljevac*.

1790. - 1817.(?) - župnik je bio *Martin Fergić*.

1817.(1812.?) - 1830 - župnik pitomačke župe je bio *Marko Maraković pl. Heldenfeld*.

1815. - upisani prvi poznati i

Župna crkva sv. *Vida* u *Pitomači* 1998. godine.

Pogled na apsidu i južnu kapelu župne crkve sv. *Vida* 1999. godine.

Sjeverna strana crkve sa sakristijom u ljetu 2007. godine, prije velikih zahvata, koji su slijedili na restauraciji zgrade - počev od 2009. godine.

Lijevo: stara "lukovica" (kupola) na zvoniku, koja je uređena za župnika *Antuna Halle* između 1872. i 1887. Desno: kupola nakon požara prema projektu *M. Fučića* iz 1969. godine. Nesumnjivo je stara kupola bila mnogo elegantnija i vjerojatno je ista takva bila načinjena prigodom prve izvedbe 1814.

Detalji iz interijera župne crkve sv. Vida nakon posljednje obnove i konzervacije završene 2014. godine. Gore: detalj sa mozaikom sv. Valentina iz 1982. Desno: pogled na kor. Foto: 2014.

sačuvani podaci o izgradnji crkve i njezinom uređenju u prorokole koje je započeo pisati Vid Bosiljevac.

- 1812. - izgrađen oltar sv. Petra.
- 1814. - postavljeni novi oltari BDM, sv. Stjepana i sv. Florijana. Postavljena prva kupola na zvoniku – forme koja je izgorjela 1968.
- 1830. - 1843. - bio je pitomački župnik Stjepan Benutzy.
- 1842. - potpuno obojena i uređena crkva.
- 1843. - 1847. - Matija Thonhauzer, župnik.
- 1847. - župnik župe bio je Ivan Katkić.
- 1847. - 1857. - župnik pitomačke župe je bio Danijel Prusac.
- 1854. - podignuto kameno raspelo ispred župne crkve.
- 1857. - 1858. - župnik je bio Franjo Dropčec.
- 1858. - 1871. - bio je župnik Josip Điketa.
- Oko 1863. - postavljen mehanički sat na zvoniku.
- 1871. - 1872. - župnik župe sv. Vida u Pitomači je bio Karlo Mračić.
- 1872. - 1887. - župnik je bio Antun Halla.
- 1872. - 1887. - obnovljena kupola na zvoniku – ista je izgorjela 1968. Na župnom dvoru zamijenjena drvena šindra crijepom. Postavljen prvi "munjovod" na crkvu.
- 1887. - 1891. - župnik je bio Juraj Forko.
- 1888. - napravljeni novi prozori na crkvi i popravljena propovjedaonica.
- 1889. - nabavljen novi križni put.
- 1891. - 1908. - župnik pitomačke župe je bio Josip Kovačić.
- 1891. - početak pisanja župne Spomenice u kontinuitetu.
- 1891. - 1897. - nabavljeni za župnu crkvu oltari: sv. Vida, sv. Ane, Presvetog srca Isusova, sv. Josipa, Majke Božje i sv. Valentina.
- 1893. - prekriveno i obnovljeno krovšte župne crkve i zvonika.
- 1896. - uređen prostor oko crkve navažanjem 300 vozova zemlje, sadnjom lipa i drugih biljaka, te ograđen drvenom ogradom - letvicama.
- Od 1900. - Križnica je u sastavu pitomačke župe.
- 1902. - slikar Oton Iveković naslikao u svetištu župne crkve četiri evanđelista i prizor iz života sv. Vida.
- 1904. - nabavljene i postavljene orgulje koje su 64 godine kasnije izgorjele u požaru i, prema nekima bile i uzrok požaru.
- 1908. - od lipnja do rujna župnik je Karlo Blažeković.
- 1908. - 1936. - župnik župe bio je Petar Mihinić.
- 1916. - za potrebe vojske skinuta dva manja zvona sa tornja.
- 1917. - skinuto za potrebe vojske veliko zvono teško 750 kg.
- 1923. - nabavljena iz slovenske „Tovarne i livarne zvonova“ u Ljubljani 3 zvona (sv. Vid, teško 762 kg – F, sv. Marija, teško 401 kg – A i sv. Florijan od 252 kg - C), koja su zvonila u F-duru.

Nakon konzervatorskih zahvata završenih 2014. godine. Gore lijevo: pogled sa kora prema sjevernoj strani broda. Desno gore: detalj južne strane kora sa profilacijama. Desno: strop ispod kora. Foto: 2014.

1932. - podignuta današnja betonska ograda oko crkve. Crkva je u potpunosti obnovljena iznutra.

1934. - blaženi *Alojzije Stepinac* u *Pitomači*.

1936. - 1944. - pitomački župnik je bio *Martin Kožar*.

1938. - obnovljen stari župni dvor.

1944. - 1945. - župnik je bio *Ćiril Podržaj*.

1946. - 1949. - župnik pitomačke župe bio je *don Bartul Ganza*.

1950. - 1979. - *Ivan Demšić Krnjak*, bio je župnik u *Pitomači*.

1964. - u *Pitomaču* došle časne sestre *Služavke Maloga Isusa*. Samostan je bio smješten u rodnoj kući *vlač. Petra Širokog* u *Strossmayerovoj ulici* koji ju je poklonio časnama. Ista kuća je obnovljena i dograđena 2000/01. - današnji samostan.

1968. - katastrofalni požar župne crkve u kojoj je izgorjelo gotovo sve.

1969. - obnovljeno krovšte crkve i unutrašnjost. Nabavljena su nova, današnja zvona (sv. *Vid*, teško 852 kg - F, sv. *Marija* 418 kg - A i sv. *Florijan* 253 kg - C) koja zvone, kao i ona koja su se rastopila 1968. u F-duru. Obnovljena

1970. - novoobnovljena crkva, velikim naporima stavljena u funkciju i posvećena.

1969. - 1970. - napravljena nova kupola na zvoniku (nacrt; *Mladen Fučić*, izvedba: tesar *Mato Juračak* iz *Martinske Vesi* i limar *Jože Geršak* iz *Slovenije*)

1977. - temeljita obnova starog župnog dvora.

1982. - u župnoj crkvi u svetištu izrađen mozaik sv. *Vida* (autor kipar i slikar *Ante Starčević*) umjesto 1970. godine postavljenog križa.

1983. - proslavljena 200 godišnjica izgradnje župne crkve.

1979. - 2002. - pitomački župnik je bio *Stjepan Deskar*.

2002. - 2005. - župnik u *Pitomači* je *Matija Vonić*.

2004. - postavljen i posvećen novi oltar sv. *Vida* u svetištu župne crkve.

2005. - župnik je *Ivica Puškadija* - dvadeset i sedmi župnik po redu.

2006. - 2007. - izgrađen novi župni dvor u pozadini staroga.

2007. - 2014. - opsežni konzervatorski i restauratorski radovi na obnovi župne crkve *svetog Vida*. Intenzivno počela obnova crkve (2007.) kada je župna crkva uvrštena u

Pogled na centralni dio crkve sa svetištem.
Foto: *vlač. I. Puškadija*, 2014.

Jedan od najvrijednijih baroknih sačuvanih predmeta primjenjenih umjetnosti iz doba baroka nesumnjivo je ciborij ili čestičnjak župne crkve svetog Vida. Srebro, djelomično pozlaćeno, nepoznati majstor iz oko 1760. - 1780. godine (druge polovice 18. st.).

Dimenzije: baza; 15 cm, visina; 21,5 cm; kupa 7 x 13 cm; poklopac 12 cm. Nodus je podijeljen na tri dijela, a između njih se nalaze anđeoske glavice. Podnožje ili baza je šesterolisna ukrašena iskucanim cvjetnim košaricama, anđeoskim glavicama i rokajima. Kupa ciborija je ukrašena srebrnom mrežastom stiliziranom aplikacijom na pozlaćenoj glatkoj površini, dok je na vrhu poklopca koji je ukrašen s i c viticama smješten pozlaćeni križ.

Prilikom obnove kaleža i ovog ciborija 1933. godine, koje je dao na popravak i pozlaćivanje župnik Petar Mihinić, tada renomirana tvrtka Naša sloga iz Ljubljane, prilikom slanja računa u siječnju 1934., poslala je i slijedeći dopis, vezano za ciborij: "Samo imamo, da još nešto pripomenemo: Polupana kupa izradjena je od vrlo jakog srebra, te smo istu sa velikim trudom još uredili prema propisima skof. ordinarijata. Također smo i poklopac popravili, da se može sada dobro zatvoriti ciborij.

Velika šteta bi bila, da bi se promjenila nova kupa, koja bi bila izradjena od mjedi, jer na taj način izgubi ciborij svoju starinsku vrijednost. Ciborij je starinsko delo, te umjetniške vrijednosti. Možemo Vam čestitati, da imate tako lijep i fin ciborij take starinske vrijednosti, što se dandanas teško nadje. Ciborij je sav izradjen od najfinijeg srebra, te Vam toplo preporučamo, da jako pazite na njega..." (u arhivu župe sv. Vida u Pitomači). Foto: vlč. I. Puškadija, 2015. - obrada BMBB. (40)

program zaštite kulturnih spomenika Ministarstva kulture RH. Tada se započelo izradom dokumentacije. Od tada do 2014. učinjeni su izuzetno važni i složeni radovi kakvi nisu rađeni nakon požara crkve 1968. Učinjeno je, pod nadzorom Konzervatorskog zavoda slijedeće: zamjena krovišta na sakristiji, izrađene nove okapnice, trijumfalni lukovi i vaze na pročelju, novi oluci i vertikale za oborinske vode, načinjena je ventilirana drenaža i odvodnja oborinskih voda, injektirani su temelji tornja sa 62 pilota dubine do 750 cm (x 80 cm), injektirane su pukotine na pročelju crkve i uklonjeni armirano-betonski stupovi i grede na bočnim dijelovima crkve. Osim toga, načinjeno je novo stubište na toranj, skinuta žbuka izvana i iznutra, te popravljena klasična ura i stavljena u funkciju stara zvona. U cijeloj crkvi je načinjena potpuno nova elektroinstalacija sa svim rasvjetnim tijelima, dok je stavljen novi pod kamenom „Boticcino semi clasico“, postavljeno novo ventilo-konvektorsko grijanje i nabavljene nove orgulje. Pored navedenog učinjeno je još niz potrebnih zahvata, npr. obnova profilacija pilastara, bojanje interijera, postavljen je novi Križni put itd. Vidljivo je da je između 2007. i 2014. izvršena detaljna obnova crkve, tako da će građevina biti stabilna u dužem vremenskom periodu, a restaurirana je u duhu vremena kada je izgrađena – kasnobarokno-klasicističkom. (19, 30, 54, 90, 91, 162, 242, B1, G etc.)

Svećenici i časne sestre - rođeni u Pitomači i pitomačkoj okolici:

Svećenici:

- Petar Glavašić, navodi se 1760. u Pitomači kao kapelan i rođen u Pitomači
- Stjepan Marković, rođen u Pitomači 1782., mlada misa 1806. u Pitomači, umro 1815.
- Ivan Kuček, rođ. 1837. u Pitomači, zaređen 1860.
- Emil (Milan) Beluhan (sin učitelja Beluhana u Otrovancu), rođ. 1877. u Otrovancu, zaređen 1901.
- Ivan Demšić Krnjak, rođ. 1909. u Pitomači, zaređen 1933. u Pitomači, umro 1998.
- Petar Široki Kateheta, rođ 1912. u Pitomači, zaređen 1936., bio župnik u Starom Gracu i Turnašici
- Stjepan Šimeta, rođ. 1910. u Pitomači, zaređen 1947., dugo godina predavao klasične jezike u Dječjačkom sjemeništu u Zagrebu i Đakovu
- Ivan Došlin, rođ. 1930. u Pitomači, zaređen 1954., bio župnik u Bučju i Bjelovaru
- Ivan Đurtan, rođ. 1932. u Pitomači, zaređen 1958., bio upravitelj župe u Maloj Gorici, Podravskoj Moslavini i Kalinovcu
- Ivan Tambolaš, rođ. 1945. u Otrovancu, mlada misa bila 1974. (*"Nakon osmoga razreda odlazim u Zagreb, u sjemenište na Šalatu. Odatle stupam u Družbu Isusovu i završavam kompletnu isusovačku formaciju i studij u Zagrebu, na Jordanovcu. Postdiplomski studij ili magisterij iz biblijskog pastoralnog završavam u Frankfurtu 1978. Zaređen sam za svećenika 1974. u Zagrebu i tu vršim dvogodišnju službu župnog pomoćnika, na Jordanovcu. Poslije magisterija u Frankfurtu, tri sam godine kapelan u župi Presvetog Trojstva u Prečkom u Zagrebu. Odatle sam imenovan na dužnost rektora u sjemeništu u Dubrovniku od 1982. do 1988. Odatle sam premješten ponovo u Zagreb, u Palmotićevo, za ekonomu kuće i Provincije od 1988. - 1995. Godine 1995. imenovan sam župnikom na Jordanovcu u župi Bezgrješnog srca Marijina u Zagrebu. Tu sam do 2006. kada sam premješten na dužnost župnika u župi sv. Jakova u Opatiji, gdje sam i sada."*)
- Marijan Mihoković Grk, rođ. 1947. u Pitomači, zaređen 1976., bio župnik u Bjelovaru, a trenutno je župnik u Hamiltonu u Kanadi
- Tomislav Begović, rođ. 1951. u Pitomači, mlada misa 1977.
- Branko Sajković, rođ. u Pitomači
- Blaž Kovač, rođ. u Pitomači
- Siniša Dudašek, rođ. 1974. u Pitomači (*"Tu je završio Osnovnu školu. Na Katoličkom Bogoslovnom Fakultetu u Zagrebu je diplomirao 1998., a za svećenika je zaređen 1999. u Varaždinu. Mlada misa bila je u Pitomači iste godine. Nakon ređenja, imenovan je župnim vikarom u župi Đurđevac, a nakon toga u župi sv. Nikole u Varaždinu. Od 2002. godine župnik je župe u Ferdinandovcu. Od 2006. je župnik župe sv. Mihaela ark. u Sračincu kod Varaždina, gdje je i danas. Pored toga, predstojnik je Ureda za pastoral duhovnih zvanja i ministranata varaždinske biskupije i član Vijeća za zvanja pri HBK."*).

Časne sestre:

- Marija Predragović - Viktorija (Pitomača), Sestre

Pogled na stari i novi župni dvor (farof) na početku Strossmayerove ulice. Stari je izgrađen vjerojatno prije 1780., dok je novome kamen temeljac položen 2006., a završen je do 2010. godine.

Pil Žalosne Gospe sa mrtvim Isusom ispred župne crkve. Do 1990-ih ovdje je stajala kamena skulptura Žalosne Gospe sa mačem u srcu iz sredine 19. st. Lijevo: fotografija iz 1978. Desno: 1997. Manja: 2014.

milosrdnice, Ana Vunak - Marta (Pitomača), SMI Marina Smolek - Veronika (Pitomača), SMI, Jasna Kolar - Gabrijela (Pitomača), SMI, Anica Zrinski - Franciska, Pohoda Marijina, Janica Begović - Laureta, Sv. Vinka - Milosrdnice, Katica Begović - Vlasta, S. Vinka - Milosrdnice, Ana Šimeta - Berhmana (sestra Stjepana Šimete), akad. slikarica, SMI.

"S.M. Viktorija Marija Predragović, rođena je 1976. u Pitomači. Krštenje je primila u župi sv. Vida kao i ostale sakramente inicijacije. Najstarija je od troje djece: brata Nevena i mlađe sestre Ružice. Od najranijih dana, zajedno s roditeljima, ne samo nedjeljom nego i običnim danima dolazi u crkvu. Posebno na marijanske pobožnosti u svibnju i listopadu. Osnovnu školu završila je u Pitomači. Po završetku osnovne škole 1990. godine dolazi u Zagreb u samostan sestara Služavki Malog Isusa gdje je primljena kao kandidatka. Upisala se u VIII. gimnaziju na gornjem gradu u Zagrebu i uspješno završila. Nakon dvije godine novicijata 1996. godine polaže prve redovničke zavjete. 1996. godine upisuje na KBF studij katehetike i

pomaže u kućnim poslovima. Doživotne zavjete polaže 2002. godine u samostanu Betlehem, Kraljevec u Zagrebu. Nakon uspješno završenog studija odlazi na župu Kloštar Podravski, gdje djeluje kao vjeroučiteljica i voditeljica liturgijskog pjevanja u župi. Više je godina bila učiteljica novakinja u Družbi, a kao katehistica odlazi na godinu dana u Kanadu, na našu katoličku misiju. Sada vrši dužnost vjeroučiteljice u OŠ Kloštar Podravski i Podravske Sesvete. S. M. Gabrijele Jasna Kolar, rođena 1962. u Pitomači. Osnovnu školu završila u Pitomači, srednju u Đurđevcu. Osjetivši Božji poziv ulazi u samostan Družbe sestara Služavki Malog Isusa u Zagreb 1996. godine. Prve redovničke zavjete polaže 1999. godine u zagrebačkoj katedrali. Nakon položenih zavjeta upisala je i uspješno završila stručni studij kateheze Dobrog Pastira po načelima pedagogije Marije Montessori. Od polaganja prvih zavjeta uz nastavak školovanja obavlja različite dužnosti: odgajatelj djece predškolske dobi u D V Cvjetnjak-Zagreb, vođenje domaćinstva i služba sakristanke na župi u Krašiću i Kloštru Podravskom. Zadnjih je godina u Rimu, u Kolegiju Germanicum et Hungaricum, gdje obavlja sakristansku službu u sjemeništu za studente iz njemačkog, mađarskog i hrvatskog govornog područja. S. M. Veronika Marina Smolek, rođena 1981. u Virovitici, Pitomača. Po završetku osnovne škole, koju je pohađala u Pitomači i nakon ljetnih praznika 1995. ulazi u kandidaturu Družbe sestara Služavki Malog Isusa u Zagreb. Doživotne zavjete položila je 2007. također u našem samostanu Betlehem u Zagrebu. Kao kuharica po struci uglavnom je obavljala kuharske i domaćinske poslove u kapucinskom samostanu u Rijeci, na župi u Retkovcu i u našim samostanskim kućama. S. M. Marta Ana Vunak, rođena 1989. u Virovitici, Pitomača. U župnoj crkvi sv. Vida primila je sakramente kršćanske inicijacije. Nedjeljni odlazak na sv. misu bio je neizostavna točka u radnom tjednu obitelji Vunak, u kojoj je odrastala uz mlađeg brata Tomislava. Bila je u župnoj crkvi aktivna ministrantica od osnovne škole, sve do odlaska u samostan. Osnovnu školu završila je u rodnom mjestu, a gimnaziju u Virovitici. Gledajući redovnice u župi i zanimanje za sve crkveno odvelo ju je nakon završene gimnazije 2008. u samostan sestara Služavki Maloga Isusa u Zagreb." (40)

Pitomački slikar Darko Domitrović Miki naslikao je 2014. novi Križni put za župnu crkvu u Pitomači. Foto: 2014.

Kameno raspelo ispred župne crkve svetog Vida u Pitomači podignuto je 1854. godine. Dala ga je podići Pitomačanka Julijana Smolčić. Foto: 2014.

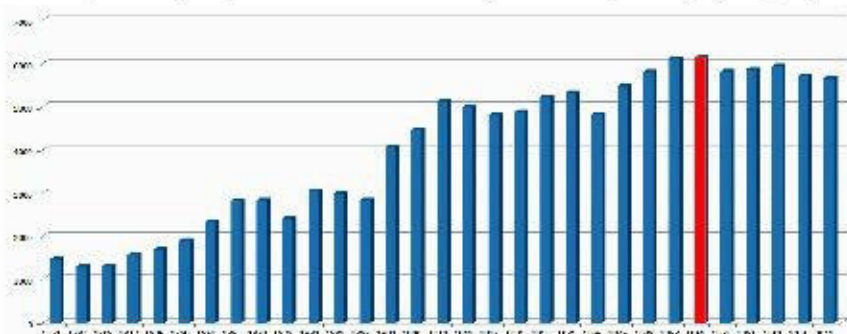

Gore lijevo: kapelica Gospe Lurdske iz 1931. na uglu Gajeve i Mihanovićeve ulice. Desno: kapelica podignuta na kraju Preradovićeve ulice 1996. povodom 15 godišnjice osnivanja Astronomskog društva Pitomača. Dolje lijevo: raspelo iz 1930. godine u Donjem kraju - Strossmayerova ulica. Desno: raspelo podignuto 1938. u tadašnjoj Jelačićevoj ulici - danas ulica braće Radića. Foto: 2014. Slična raspela nalaze se i u Dravskoj (1931.) i Preradovićevoj ulici (1930.). Foto: BMBB, 2014.

15. Kronološki pregled važnijih događaja i zanimljivosti u Pitomači od 1871. do 1941. godine

- 1871. godine (8. lipnja) - Ukinuta *Vojna krajina*, odnosno i *Đurđevačka pukovnija*. Razvojačenje je trajalo još gotovo cijelo desetljeće. Prilikom diobe „carskih dobara“ tada dolazi do osnivanja *Imovne općine đurđevačke* (polovica svih pašnjaka i šuma postaju skupno vlasništvo nekadašnjih krajišnika/graničara – druga polovica postaje državno dobro, pa nastaju *Državne šumarije*).
- 1871. godine - Radi vrlo čestih požara Pitomačani su bili prisiljeni kupiti prvu ručnu vatrogasnu štrcaljku.
- 1871. - 1872. godine - Ukidanjem *Vojne krajine* nestaje *pitomačke satnije br. 6* i *Pitomača* postaje sjedište novoformirane *Upravne općine Pitomača* u *Kotaru Đurđevac*. Prvi općinski načelnik nakon ukidanja *Vojne krajine* bio je *Stjepan Makvić* (do 1876.?), a kasnije su načelnici *Franjo Mihoković* (1876.-1881.), *Đuro Veličan* (1882. - 1892.) i *Dragutin Karl Götz st.* (1893. - 1915.?).
- 1870-ih godina - Počinje raspadanje krajiških kućnih zadruga čime se u *Pitomači* značajno povećava broj kuća. Tako su, na primjer, raspadnute zadruge, odnosno na domicilnom kućnom broju izvršeni diobni ugovori starih pitomačkih obitelji *Bedeković* (kbr. 13) 1878., *Prepelec* (kbr. 77) 1891., *Španić* (kbr. 85) 1881., *Kožar* (kbr. 90) 1888., *Kovač* (kbr. 131) 1885., *Makvić* (kbr. 140) 1876., *Crlenjak* (kbr. 145) 1887., *Šostaric* (kbr. 150) 1878., *Dinković* (kbr. 153) 1874., *Jakupec* (kbr. 242) 1892., *Došlin* (kbr. 416) 1890. itd. Tih godina počinje još učestalije doseljavanje stanovništva iz raznih krajeva *Hrvatske* i raznih zemalja *Europe* potaknuto stvaranjem sve povoljnijih gospodarskih prilika.

Grafički prikaz broja stanovnika u Pitomači (naselja) od 1771. do 2010. godine.

1771.	1789.	1808.	1817.	1826.	1839.
1475	1297	1309	1578	1690	1905
1851.	1857.	1869.	1873.	1880.	1882.
2341	2825	2834	2412	3049	2992
1883.	1890.	1900.	1910.	1912.	1918.
2834	4069	4469	5115	5006	4806
1921.	1927.	1931.	1936.	1946.	1948.
4883	5220	5327	4820	5478	5810
1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.
6114	6135	5814	5857	5942	5712
2011.					
5651					

Statistički podaci o broju stanovnika *Pitomače* (naselja) od 1771. do 2011. godine. Najviše stanovnika *Pitomača* je imala prema popisu iz 1961. godine.

- 1873. godine - U Zagrebu je pretopljeno staro pitomačko zvono, koje je stajalo još u drvenoj crkvi od početka 18. stoljeća. Bilo je lijevano 1656. godine u Bratislavi.
- 1874. godine - Uređeni odnosi oko gospodarenja šumama i pašnjacima. Osnovana Državna šumarija u Pitomači. Sve do 2. svjetskog rata postojala je Državna šumarija i šumarija IOĐ.
- 1878. godine - Spominje se prvi konkretni ugostiteljski objekt u Pitomači - "Vinotočionica kod Ivana Hebranga".
- 1880. godine - I u Pitomači se osjetio jaki potres, trajao je 15ak sekundi, a oštećen je i stanoviti broj stambenih i drugih zgrada.
- oko 1880. godine - Pojavljuje se prvi pravi službeni liječnik u Pitomači - Antun Bazijanec. U isto se vrijeme pojavljuje i prvi apotekar - Šandor Jugović. Kasnijih godina u Pitomači je bio liječnik Andrija Španić, a sve do Drugog svjetskog rata ljekarnu je imao Eustahije Jurkas.
- oko 1885. godine - Osnovan je najpoznatiji pitomački ugostiteljski objekt (postojao preko 80 godina) - "Svratište k lovačkom rogu" obitelji Stejskal - u Gajevoj ulici, koje je desetljećima bilo središte društvenog života Pitomače.
- oko 1889. - U upotrebu je stavljena prva, od kasnije desetak kuglani pored ugostiteljskih objekata - gostionica.
- oko 1890. (1892.?) - Osnovana Pučka čitaonica i knjižnica. Prve prostorije su se nalazile u sastavu gostionice obitelji Stejskal na uglu današnje Domjanićeve i Gajeve ulice.
- 1888. godine - Postavljen je kamen temeljac za novu, danas najstariju zgradu škole na početku Strossmayerove ulice - trg kralja Tomislava.
- 1893. godine - Načelnik Upravne općine Pitomača postaje veleposjednik i trgovac Dragutin Karl Götz st. Pitomača tada ima oko 70 obrtnika, 7 raznih trgovina i 3 ugostiteljska objekta, te 4069 žitelja.
- 1892. - 1893. godine - Počelo je u pitomačkom kraju (Velika Črešnjevica) otvaranje prvih rudnika lignita. Organizirana eksploatacija počela je nekoliko godina kasnije ("Pitomačko-črešnjevački ugljenici"). Pojavio se prvi bicikl u Pitomači.
- 1893. - 1894. godine (31. siječnja 1894. godine) - Osnovano je Dobrovoljno vatrogasno društvo Pitomača. Već prve godine postojanja je imalo 76 aktivnih članova. (Više o DVD Pitomača 220a.)
- 1896. godine - Po prvi put je oko župne

Primjer diobnog ugovora, kakvi su se radili u Pitomači i drugim dijelovima Podravine i Hrvatske nakon ukidanja Vojne krajine, narednih gotovo 40 godina. Diobni ugovor obitelji Giba iz 1873. načinjen je u Općini Pitomača (odnosno Đurđevcu budući da je općina Pitomača bila u konstituiranju) - nastanak kućne zadruge iz kbr. 1 u 306. Danas Donji kraj ("Kut"), Draškovićeve 4-8. (uredio: BMBB)

„Kućni broj 1

Jozo Giba, r. 1828., Jela, njegova žena r. 1832., Šimo, njihov sin r. 1861., Kata, njihova kći 1857. Ukupno ostajući dio cijeli duševni broj 4.

Kućni broj 306

Gjuro Giba, r. 1840. (Jozin/Josipov brat), Mara, njegova žena r. 1841., Manda, njihova kći r. 1860., Benko, njihov sin r. 1866. Ukupno izlazeći dio cijeli duševni broj 4.

Ukupno sva zadruga cijeli duševni broj 8."

(Podjela zemljišta sastoji se od dvije tabele, gdje su detaljno opisani smještaji određene nekretnine, sa brojem katastarske čestice i detaljnim opisima i imenima okolnih vlasnika sa sjevera, zapada, istoka i juga. U prvoj tabeli unosili su se podaci „ostajućeg" dijela zadruge, a u drugoj „izlazućeg".)

„Ostajući dio zaderži kakti.

Od stanja

pol kuće, 1 štalu, 1 šupu, 1 komoru, pol štaglja.

Od živadi

2 konja, 2 ždrebić, 1 kravu, 2 komada svinj.

Od Merture

1 lagev 8 veder, 2 lagva 6 veder, 3 brenke po 1

Akov, 1 lagva 7 veder, 1 čebricu, 1 ranjicu, 1

tepsiu, bakrenu, 1 malog kotla.

Od orudja

1 kola, 1 pilu, 1 sekiru, 1 švarbu, 2 motike, 1 kosu,

2 kosice, 1 krampa, 1 žerne, 1 pluga, 1 vojke, 2

hama.

Izlazući dio dobije kakti.

Od stanja

pol kuće, 1 klet u vinogradu, pol štaglja, 1

hambara, 1 kotca, 1 pecanu.

Od živadi

2 konja, 1 kravu, 2 komada svinj.

Od Merture

1 lagva 12 veder, 1 brenku 2 vedra, 1 brenku pol

Akova, 1 lagva 5 veder, 1 katvu, 1 čebricu, 1

rakinskog kotla, 1 barila, 1 železnog lonca, 1

železnu ranjicu, 1 octenjaka, 1 belitnicu.

Od orudja.

1 kola, 1 pila, 1 sekira, 1 švarbu, 1 krampa, 2

motike, 2 kosice, 1 kosu, 1 korito, 8 krušni zdel, 1

plugu, 1 veliko vuže, 1 lanca, 1 vojke, 2 hama.

Žito, mast, sol, i meso hoće se po dopušćenoj diobi na duše deliti.

Kuću i drugo stanje zavezuje se izlazući dio sam o svom trošku po obstojećem prepisu narediti.

Da mi rećena zadruga podpunoma znašim diobnim ugovorom zadovoljni jesmo te da posle proti ovom ugovoru nikakovu pravdu podignuti nećemo tverdimo našimi podpisi pred kotarskom oblastjum. U Gjurgjevcu dne 28. travnja 1873.

Ostajući dio Joseph Giba, Jela dtto
izlazući dio Gjuro Giba, Mara dtto..." (80a.)

crkve postavljena drvena ograda.

- 1897. godine - Podignut je posljednji glavni oltar u župnoj crkvi (izgorio 1968. godine u požaru crkve).

- 1900. godine (21. siječnja) - U *Pitomači* se zaustavlja prvi vlak (nakon što je izgrađena pruga na relaciji *Virovitica-Kloštar Podravski*).

- 1901. godine - Izgrađena je zgrada željezničke postaje *Pitomača*.

- 1902. godine - Poznati hrvatski slikar *Oton Iveković* oslikao je zidove župne crkve sv. *Vida*. Slike su uništene u požaru 1968. godine i u vrijeme obnova kasnijih godina.

- 1904. godine - Pobune seljaka u *Pitomači* kojom su prilikom mještani napali općinsku zgradu koja se nalazila na mjestu današnjeg *Društvenog doma* i kino dvorane. Intervencijom žandarmerije nekoliko je mještana ubijeno, a nekoliko i ranjeno. Izgrađeno je prvo vatrogasno spremište u današnjoj *ulici braće Radića*.

- oko 1905. godine - Osnovan je prvi *Tamburaški sastav "Sloga"* kojega su vodili braća *Kos*. On je bio osnova prilikom osnivanja *HPGD "Sloga"* nakon 20 godina.

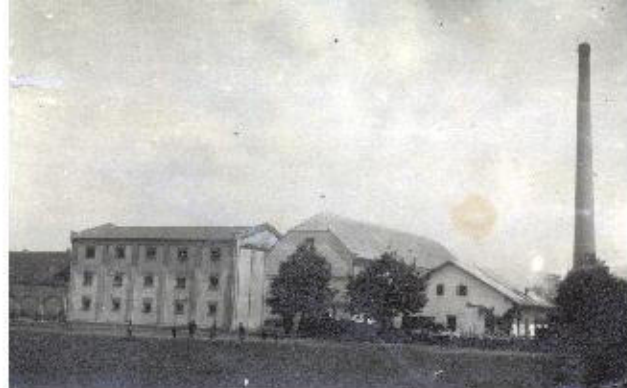
- 1905. - 1906. godine - Pronađeni su na području *Pitomače* prvi tragovi nafte i zemnog plina.

- 1906. godine (pravila odobrena 26. 10. 1907.) - Osnovan je "*Hrvatski sokol*", društvo za promidžbu športa i društvenosti. Društvo koje je imalo narednih 30ak godina vrlo značajnu ulogu u društvenom i javnom životu mjesta i u kojem se okupljala *pitomačka „inteligencija“* (obrtnici, posjednici, trgovci itd.) - "*viđeniji*" mještani. 1929. društvo mijenja naziv u "*Jugosokol*", u skladu sa tadašnjom političkom situacijom. Postojao je do početka *Drugog svjetskog rata*.

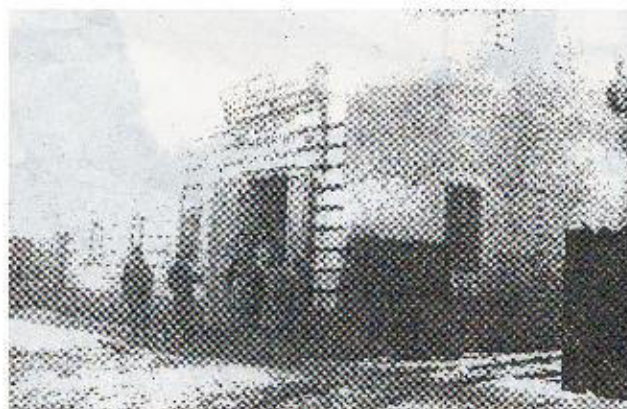
- 1910. godine - U sastavu "*Hrvatskog sokola*" osnovan je prvi orkestar limene glazbe. *Pitomača* ima 5115 stanovnika, gotovo koliko i krajem 20. stoljeća. *Pitomačani* ograđuju mjesno groblje današnjom betonskom ogradom.

- 1914. godine - U *Turnašici* južno od *Pitomače* rođen je hrvatski domoljub i političar *Stjepan Sulimanac* (prvi potpredsjednik *Sabora RH*). U *Pitomaču* *Vatroslav Kos*, braća *Gabarići* i *Vilko Husinec* donijeli su prvu pravu nogometnu loptu.

- 1916. godine - Na mjesnom groblju u *Pitomači* izgrađena je reprezentativna grobnica poznate veleposjedničke *pitomačke* obitelji *Götz*. *Pitomački* fotograf

Paromlin u *Pitomači* između dva rata bila je važna tvrtka za ovaj kraj, odnosno *pitomačko* gospodarstvo. Sa radom je počeo prije 1915. godine, no konkretne podatke imamo tek od 1920., kada je vjerojatno izgrađen najveći dio zgrada i pogona. Većinski vlasnik je bila obitelj *Nöthig*. Mlin je izgorio prilikom napada partizana u rujnu 1942. i od tada više nije obnavljan. Gore: pogled na mlin od južne strane. U sredini: brojno stanovništvo *pitomačkog* kraja, ali i susjednih područja dolazilo je ovdje pohraniti, obraditi ili zamijeniti žito. U strojarnici *pitomačkog* paromlina. Sve fotografije iz 1927. Iz privatne zbirke *Igora Perovića* iz *Pitomače*. (26.P)

Trgovina *Milana Kratochvila* u današnjoj *Gajevoj ulici* (kbr. 27) - kod raskršća sa *Dravskom ulicom*. Postojala je od 1929. do 1947. godine. Fotografija iz 1930. godine. (19)

Konrad Hren daje prvu kino predstavu.

- 1917. godine - osnovan je ženski tamburaški zbor (jedan od rijetkih u tadašnje vrijeme u Hrvatskoj) - postojao je do kraja 1920-ih godina. Izgrađena u Aršanju poznata Vila Ančica, obitelji Götz, na mjestu gdje se ranije nalazio vinograd pitomačkog župnika.

- 1918. godine - Pljačkanje i razbijanje pitomačkih trgovina od strane pripadnika odbjeglih vojnika sa fronta, tzv. "zelenokaderaša". Tom je prilikom uništen veliki dio trgovina i drugih objekata u mjestu.

- 1920. godine - Počeo sa radom restrukturirani pitomački paromlin na mjestu današnje Drvne industrije „Gaj“ Pitomača (odnosno TVIN Virovitica) - vlasništvo obitelji Nöthig. Prije navedene godine sačuvano je vrlo malo podataka u vezi rada mlina. Dimnjak paromlina vidi se na razglednicama iz razdoblja Prvog svjetskog rata. Prestao je sa radom 1942., nakon što su ga spalili partizani.

- 1921. godine - Osnovan Koturaški klub "Tomislav" (biciklistički klub). Postoji do 1941. godine. (Više vidi 7)

- 1922. godine - Počinje kontinuirano raditi kino. Službeno su uvedeni godišnji sajmovi (15. svibnja, 15. lipnja i 20. srpnja). Tjedni sajmeni dan je u srijedu, a mjesečni sajmovi su bili (i ostali) prvom srijedom u mjesecu. Do kraja 1940-ih godina sajmište se nalazilo na mjestu današnje ulice A. Šenoe (koje je do 1930-ih bilo nogometno igralište) i dijelom na istočnoj strani nekadašnje DI "Gaj". Na današnjem mjestu, gdje se nalazi vaga u Gajevoj ulici, nalazi se od 1949. godine.

- 1924. godine - Osnovano Prosvjetno društvo "Osvit", te prvi pjevački mješoviti zbor pod ravnanjem učitelja Ivana Skubina, koji je brojio 70-ak članova, te uspješno nastupao sve do 2. svjetskog rata širom Hrvatske, ali od 1925. u sastavu HPGD "Sloga".

- 1925. godine (10. ožujka) - Osnovano HPGD "Sloga" Pitomača (pri osnivanju dobila naziv Pjevačko tamburaški zbor "Sloga" - ime HPGD nosi od 1935. g.)

- 1925. godine - Osnovan je Pitomački športski klub (PŠK) - danas Nogometni klub Pitomača (više vidi 7), te Teniski klub. U Pitomači egzistira 114 obrtnika, 16 trgovačkih i 11 ugostiteljskih radnji.

- 1929. godine - Zasvijetlila je u Pitomači prva električna žarulja.

- oko 1932. godine - Osnovana u sastavu

Izvršna razglednica Pitomače iz, vjerojatno, 1910. godine. Snimka je nesumnjivo načinjena u ljetu, a na razglednici desno se odlično vidi raskršće prema Dravskoj ulici, koja tada još nije bila naseljena, dok su se na njoj potpisali, između ostalih, Fran Žaverski Gabarić, Karl Götz st., Gabriel Brenner i druga pitomačka "inteligencija" potvrđujući dan nečijeg vjenčanja (?). (23.N)

"Kegljin" iz 1918. godine sa jedne od desetak tadašnjih kuglana. Na njemu je urezana navedena godina. Nalazio se u prostorijama Kuglaškog kluba Pitomača do kraja 1990-ih godina - kasnije zagubljen. Foto: BMBB, 1994.

Kuglanje na kuglanama pitomačkih gostionica, gdje su čunjeve ili "kegljine" ručno, za sok ili pivu, postavljala djeca ili šegrti bilo je izuzetno popularno 1920ih i 1930ih godina. Kuglali su uglavnom obrtnici, trgovci i pitomačka "krema". Osim toga asistenti su morali po povišenoj drvenoj traci puštati kugle do igrača. Sredinom 1920-ih godina u Pitomači je bilo 12 takvih kuglana, a najpoznatija je bila kod Filjaka na željezničkom kolodvoru.

Najstarija poznata fotografija HPGŠK, odnosno NK "Pitomača" iz 1929. godine. Snimljeno na stadionu gdje se danas nalazi ulica Augusta Šenoe, preko puta današnjeg nogometnog stadiona. Dolje: pečat Općine Pitomača iz 1926. godine.

DVD Pitomača osnovano je 1894., a Hrvatski sokol 1906. godine. Bila su to dva najvažnija pitomačka društva ili udruge oko kojih se vrtio cijeli društveno-kulturni i javni život Pitomače sve do gotovo sredine 20. st. Gore: DVD Pitomača na fotografiji iz oko 1910. (40). Desno: stari (iz 1904. - početak Radićeve ulice) i novi (iz 1967. - Vinogradska ulica) vatrogasni dom DVD Pitomača. Dolje: poznata razglednica Pitomače sa članovima Hrvatskog sokola iz 1911. godine.

Hrvatski sokol 1911. u vrtu Svrtišta k lovačkom rogu Viktora Stejskala (s lijeve strane prema dolje) na fotografiji koja je služila kao razglednica Pitomače: Hinko Tomerlin - učitelj i župni orguljaš, Franjo Ambrošić - dimnjačar, nakon čije je smrti radnju preuzeo Mijo Ambrošić, te kasnije njegova supruga Katica, Vid Kisiček - trgovac, Jakop Krausz - bogati trgovac (imao trgovinu na mjestu kasnije trgovine obitelji Kratohvil), Ante Kočurko - trgovac, Viktor Stejskal - gostioničar, sin osnivača "Lovačkog roga" Vinka Stejskala i supruge mu Elizabete, Dominik Kos - soboslikar, jedan od braće Kos koji su osnovali prvi pravi tamburaški sastav ("Sloga") nešto prije prvog svjetskog rata, Milan Norčić - trgovački pomoćnik o kojemu ne znamo gotovo ništa. Mato Čerepinko - postolar, Josip Beker - uljar (trgovac), dr. Andrija Španić - liječnik, Fran Žaverski Gabarić - ravnatelj škole i učitelj, ranije i župni orguljaš i vrlo aktivni javni i društveni djelatnik Pitomače od kraja 19. st. - objavio prvu knjigu tiskanu o Pitomači (Spomenicu povodom 60e godišnjice Prve obrtno-štedno-kreditne zadruge u Pitomači 1922. - tada Pitomačke zanatličke zadružnice), Dragutin Karl Götz st. - trgovac i veleposjednik, tada i načelnik općine Pitomača, Gabrijel Brenner - trgovac, ? (Kos?), Ivan Kos - postolar i fotograf. Sjede: Paulić - trg. pomoćnik (?), Konrad Hren - trgovac i fotograf, prikazao prvu kino predstavu u Pitomači 1916., Milan Kratohvil - trgovac i ekonomski stručnjak i Tomo Kos - općinski bilježnik.

Dolje: članovi Hrvatskog sokola 1921. godine i članovi novoosnovanog PŠK - Pitomački športski klub (Nogometnog kluba Pitomača).

Skroz dolje: učitelj gimnastike Vilko Husinec (koji je sa Kosom i Gabarićem donio prvu pravu nogometnu loptu) sa članicama ženskog gimnastičkog odjela Hrvatskog sokola u Pitomači 1925. godine.

Izgrađeno 1904. godine.
Foto: kraj 1960-ih godina.

Izgrađeno 1967. godine. Foto: 2014.

Desno: pečat HPD "Osvit" Pitomača iz 1926. Dolje: pozivnica sa programom za novogodišnju vatrogasnu zabavu 1931. godine.

HPGD "Sloga" tzv. diletantska, odnosno dramska sekcija. Sa prekidima ona djeluje do kraja 1950-ih godina.

- 1932. godine - Ruši se drvena ograda i gradi današnja, betonska ograda oko župne crkve sv. Vida. Pojavio se prvi traktor u mjestu.

- 1933. godine - Diletantska (dramska) sekcija HPGD "Sloga" izvodi prvu pravu dramsku predstavu Đ. Estera "Šoštar ašešor".

- 1935. godine - prva upotreba električne energije u užem centru. Rođen je u Pitomači hrvatski pjesnik Drago Britvić (1935. - 2005.).

- 1936. godine - Pitomačku župu i Pitomaču posjetio blaženi (tada nadbiskup) dr. Alojzije Stepinac.

- 1938. godine (+2010.) - Osnovan je u sastavu HPGD "Sloga" ženski pjevački zbor. Postojao je do 2. svjetskog rata. U ožujku se osjetio dosta jak potres. U Pitomači je rođen Marijan Jergović, društveno-kulturno-zdravstveni i javni djelatnik, glazbenik.

- 1939. godine - Počinju mobilizacije rezervnih sastava starojugoslavenske vojske i u Pitomači radi pojave ratne klime u Europi. (30, 54 etc.)

Prvi tamburaški sastav u Pitomači osnovala su braća Stjepan (zidar), Mato (postolar) i Ivan (postolar i fotograf) Kos, te trgovac Milan Kratochvil oko 1906. godine. Dali su naziv "Sloga". U osnovi je ovaj sastav preteča današnjeg HPGD "Sloga" Pitomača. Ova je fotografija iz oko 1914. (25)

Gore: prvi pjevački mješoviti zbor HPGD "Sloga" iz 1925. godine pod vodstvom Ivana Skubina imao je preko 70 članova. Osnovan je 1924. kao dio PD "Osvit" i zatim pripojen HPGD "Sloga". (19, 25 etc.)

Gore lijevo: trunjenje žita na "gumnu" 1917. godine u Pitomači. Desno: nakon toga žito se vetriilo ručno u "vetrenjači". (28.P) Lijevo: ručak prilikom vršidbe žita 1935. godine na parni pogon - negdje u Pitomači (dolje). Iz zbirke autora.

Godine 1940. došlo je do poplave prostora između Pitomače i Otrovanca, tako da je bio poplavljen cijeli prostor od sredine Vinogradske ulice sve do kapele u Otrovancu. Voda se nije dugo povlačila, budući da je taj dio i inače bio dosta vlažan. Stoga su stanovnici Vinogradske ulice unajmili traktor i pumpe, te ispumpavali vodu preko nadvisine, koja se nalazi u tom dijelu ulice. Ovo je neuobičajeni zahvat u to vrijeme. Fotografija iz vlasništva obitelji Z. Radanovića iz Pitomače.

16. Nešto o elitnim pitomačkim obiteljima druge polovice 19. i prve polovice 20. stoljeća

Nakon ukidanja *Vojne krajine*, ali i ranije, *Pitomača* je bila dobar izbor za ljude, koji su se planirali baviti nekim poslom i zaraditi novac. *Pitomača* je u vrijeme *Vojne Krajine* bila središte satnije, a kasnije *Upravne općine*, i oko nje je gravitiralo mnogo stanovništva, pa su razne trgovine manufakturom i osnovnim potrepštinama bile neophodne i prosperitetne. Slično je bilo i sa zanatlijama kojih ovdje u navedeno vrijeme i nije bilo mnogo. Stoga nakon 1850-ih godina u *Pitomaču* doseljava niz obitelji iz *Austrije*, *Mađarske*, i tadašnjeg cijelog *Austro-ugarskog Carstva*. One su dolazile i sa nešto novca i počele se baviti uglavnom trgovinom.

Tako se pojavljuju židovske i rimokatoličke obitelji *Krausz*, *Kratohvil*, *Götz*, *Brenner*, *Stejskal* i dr. koje su pokušavale, uglavnom trgovinom, doći do bogatstva, što im je i uspijevalo. Kada danas prelistamo literaturu i dostupne izvore o *Pitomači* iz posljednjeg kvartala 19. st. uočiti ćemo nekoliko obitelji, koje su se počele isticati na gotovo svim područjima. Kao prvo, to je bila obitelj *Brenner*, koja se je smjestila na najatraktivnijoj lokaciji u *Pitomači*, preko puta župne crkve, te obitelj *Götz*, koji su se, pored bavljenja trgovinom nastojali baviti i poljoprivredom i stočarstvom, pa su kroz desetak godina nakupovali ogromne količine zemljišta, na kojima je radilo uglavnom domaće stanovništvo. Navedene, ali i brojne druge obitelji (kao *Weber*, *Schlesinger*, *Kos* itd.), kao i brojne druge domaće, pitomačke, uglavnom obrtničke obitelji, koje su se bavile obrtničkim i trgovačkim djelatnostima, zatim mlinarskim uslugama ili eksploatacijom ugljena ili bile liječnici ili ljekarnici, zatim obrazovani pravnici i sl. vremenom su stekle određeno bogatstvo i utjecaj i u vrijeme posljednjih nekoliko desetljeća 19. i prvih desetljeća 20. st. činile su elitni dio stanovništva *Pitomače* (tzv. "*inteligencija*") koji je bio na vrhu piramide upravljanjem *Pitomačom* i okolicom, kako gospodarstvom tako i društvenim i javnim aktivnostima.

Tako od kraja 19. stoljeća te obitelji sudjeluju u kreiranju cijelog javnog života u *Pitomači*. Vrlo bogata, a od oko 1858. godine i najbogatija obitelj, koja je imala posjede u *Pitomači*, bila je obitelj *Stevana Đurđevića* koji je bio porijeklom iz *Male Črešnjevce*, i još uvijek nije jasno na koji je način isti došao do prvobitnog kapitala, da bi krajem 19. st. bio vlasnikom čak nekoliko tisuća jutara zemljišta, u *Pitomači* i oko nje, te

Lijevo: pogled na zgradu izgrađenu u historicističkom stilu, koju je krajem 19. st. izgradio *Stevan Đurđević* (tzv. zgrada *Izica*) snimljena 1910. godine (lijevo) - ugao *Gajeve ulice* i *Trga kralja Tomislava*. Iz foto albuma *Ankice Kratohvil*, supruge *Milana Kratohvila*, trgovca - na donjoj slici mala djevojčica u bijeloj haljini je *Ankica*. Fotografije je slikao neki fotograf u prolazu. Iz zbirke autora. Desno: razglednica iz 1936. na kojoj se vidi ljekarna *Eustahija Jurkasa*. Iz zbirke *Dragutina Feletara*. Tekst poruke vidi dolje.

Razglednica je poslana *Mati Jakupcu* iz *Pitomače*, koji je emigrirao u *Francusku*. "Drago mi je što si mi pisaš i veseli me da si živ i zdrav tako i mi nalazimo se svi živi i zdravi što i tebi želimo a sad te svi zajedno najljepše pozdravljamo zbogom do vidjenja tvoj tetak Majstor."

Kloštru Podravskom, gdje je imao i veliku kuću na raskršću kod pila *svete Obitelji* prema *Podravskim Sesvetama*. Priča o ovoj obitelji dosta je složena ali i neistražena, te će biti potrebno dodatno istraživanje o podrijetlu njihovog bogatstva i udjelu obitelji *Đurđević* u javnom i gospodarskom životu *Pitomače* u drugoj polovici 19. st. Navodno, kako pričaju stanovnici *Male Črešnjevce*, zemljište na kojem se kopao ugljen (na obroncima *Bilogore*) od davnina, je bilo u njihovom vlasništvu posljednjih pola stoljeća 19. st. Nakon otvaranja rudnika na *Babičanki* i toj okolici (južno od *Velike i Male Črešnjevce*) *Stevan Đurđević* je prodao i na taj način stekao bogatstvo. Međutim, to je možda samo djelomično točno budući da eksploatacija ugljena počinje tek 1890-ih, a tada *Đurđevići* već postepeno nestaju sa scene. Krajem 19. st. pokupovao je, zajedno sa bratom *Đurom Đurđević* mnogo imanja u centru *Pitomače* (npr. imanje ili „grunt“ obitelji *Begović* na kbr. 36 oko 1880., obitelji *Šokec* kbr. 43 između 1879. i 1882., obitelji *Fanta-Mesarić* kbr. 136 oko 1890. itd.), a krajem 1870ih upravo je on izgradio poznatu pitomačku historicističku zgradu u *Pitomači*, poznatu kao „*Izica*“, kojoj su tijekom povijesti, do rušenja 1969. - 1970. mnogi *Pitomačani* bili vlasnici, nasljedno, ili su je kupili ili zakupili (obitelj *Kovačević*, apotekar *Eustahije Jurkas* itd.). 1880-ih imao je *Đurđević* u toj zgradi i gostionicu, te trgovinu. Došavši u *Pitomaču* župnik *Josip Kovačić* 1891. navodi da su u *Pitomači* samo tri zgrade na kat: „U *Pitomači* su samo tri kuće na kat i to škola (izgrađena 1888. - 1889.), državna *Šumarija* (izgrađena u drugoj polovici 18. st.) i kuća nekoga veleposjednika *Gjurgjevića*. Ostale su kuće, kao i sam župni stan, prizemne, od kojih su neke, kao n. p. kuće trgovaca *Brennera* i *Götza* na trgu kod crkve dosta ugledne.“ Bavio se i raznim poduzetničkim poslovima. Npr. godine 1893. čak mu je pitomački župnik povjerio prekrivanje i obnovu krovništva crkve i tornja, sa čime tadašnji župnik *Josip Kovačić* i nije bio zadovoljan, ali je *Đurđević* bio previše moćan da mu se išta prigovori, žalio se župnik u župnoj *Spomenici*. Glavna figura ove obitelji bio je *Stevan Đurđević*, rođen oko 1840. godine. Isti, koji se u dokumentaciji bivše *Prve obrtne štedno-kreditne zadruge Pitomača* spominje kao *Stjepan* bio je od 1866. do 1868. i predsjednik, odnosno ravnatelj zadruge. Tu je funkciju obnašao još tri mandata, od

Oglas o prodaji dijela *Đurđevićevog* posjeda u *Maloj Črešnjevici* 1909. godine.

Status animarum (*Stanje duša*) župe u *Pitomači* (detalji) obitelji *Brenner* (kbr. 2) i *Götz* (kbr. 8 i 98). (290, 291)

Razglednica *Pitomače* sa *Götzovom* i *Brennerovom* kućom iz serije "5" iz 1905. godine. Poslala obitelj *Götz*. Desno: ista zgrada početkom 1990-ih. (23.N)

Gore: *Brennerova* kuća snimljena 1994., nekoliko godina prije rušenja, i 1997. Dolje: detalj profilacija iznad prozora dijela *Brennerove* kuće. Zgrada lijevo: djelomično se nalazila u vlasništvu obitelji *Šokec*. Čini se, da je na ovome mjestu (zgrada desno gore - koja se često vidi na razglednicama prvih desetljeća 20. st., i nalazila se preko puta kbr. 8, odnosno obitelji *Götz* - danas ugao *Radićeve* ulice i trga k. *Tomislava*) u vrijeme Vojne krajine stajao krajiški magazin, a koju su zgradu *Brenneri* kupili. O tome još uvijek ne znamo konkretne podatke.

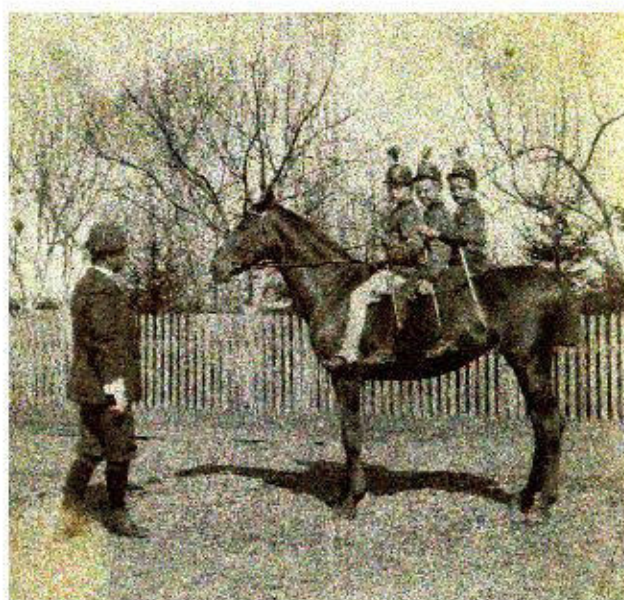

1871. do 1882. godine. Prilikom sklapanja poslova i kupovine imanja spominje se njegov brat Đuro, dok je Stevanova supruga bila Sofija. Imao je petero djece: Jelenu, Sofiju, Kostu, Milana i Stevu, koji je pak imao ženu Jelisavetu i koji su između dva svjetska rata podigli nadgrobni spomenik ovoj obitelji i to preko puta samog ulaza u današnju crkvu u Maloj Črešnjevici. Navedeni Stevan Đurđević, nakon ukidanja Vojne krajine, na prvim izborima za Hrvatski sabor održanim 5. rujna 1871. bio je čak Unionistički protukandidat Josipu Miškatoviću, članu Strossmayerove Narodne liberalne stranke za tadašnji podravski izborni kotar. Prilikom izbora predsjednik komisije je bio Ferdinand Brenner, koji je glasovao za Đurđevića, što govori da je bio u dobrim odnosima sa njim. Đurđević je ovom prilikom izgubio izbore. (104a) Nakon oko 1905. ovoj se obitelji počinje gubiti svaki trag, a priča u okolnim mjestima govori, da je jedan od Stevanovih nasljednika jednostavno zakockao/zakartao cijelo imanje Đurđević. Što se točno dogodilo ne znamo, ali je sigurno da su velike količine zemljišta došle i u posjed nekih veleposjednika iz drugih krajeva Hrvatske, npr. 340 jutara 1909. bio je vlasnik Marko Mileusnić iz Bukovca koji ju tte godine prodaje ("Parcelacija posjeda prije Gjurdjevićev u Podravini, "Mala Trešnjevica" kraj Pitomače, 340 rali u ravnici sjenokoše i oranice, na kojoj raste na jednoj rali 14 do 16 metričkih centi pšenice. Cijena po rali 400 forinti. Od željezničke postaje Pitomača udaljeno 8 kilometara. Prilika za naseljenike...Obratite se na vlasnika: Marka Mileusnića, veleposjednika u Bukovcu..."). (93a).

Obitelj Brenner došla je iz Austrije sredinom 19. st., i to Franz Brenner (1802. - 1865. - njegova supruga Ana r. Hauer 1819. - 1863.) čiji se nadgrobni spomenik sticajem okolnosti danas nalazi na groblju u Otrovancu. On je imao i sina Ferdinanda Brennera (1835. - 1903.), a isti ukupno sedmero djece, kao i Gabrijela Eduarda (1874. - 1922.) koji je preuzeo trgovački posao nakon smrti oca. Godine 1859. Franz i Ferdinand osnivaju najpoznatiju pitomačku trgovinu, koja je postojala u povijesti mjesta, pa je u impresumu stajalo: „Utemeljeno 1859. Ferde Brennera sin - Trgovina željeznom, manufakturnom i špecerajskom robom. Kupnja i prodaja svih zemaljskih plodina.

Gabriel Brenner (1874. - 1922.). Snimljeno 1912. Dolje: Brennerova vila 1927. godine. Nju su partizani spalili 1942. godine.

Gore: Josip Brenner, konjanički major sa djecom Paulom i Peterom, te Ferdinandom (Feri - sjedi zadnji na konju) 1913. u Pitomači. Desno: Ferdinand Brenner Feri (1907. - 1975.). Snimljeno 1960-ih. Iz zbirke obitelji Višnje Jergović rođ. Brenner iz Pitomače.

Skladište građevnog drva, dasaka, cementa, raznovrsnog crijepa, vapna i gospodarskih strojeva". Nekada je *Brennerova* kuća imala kućni broj 2, dok je drugi *Franzov* sin *Đuro*, koji je imao za suprugu *Victoriju Esther* (rođ. 1850., vjenčani 1871.) bio na kbr. 42 u istoj zgradi samo drugi ulaz. On se bavio ugostiteljstvom, a imao je, čini se, i kćerku *Vilhelminu* i to vanbračno (rođ. 1867.)?. Obitelj *Brenner* imala je tih desetljeća brojne ugledne članove obitelji, pa i oficire, razne javne djelatnike. Svemu tome bilo je zaslužno uspješno bavljenjem trgovačkim poslom *Ferdinanda* i *Gabriela Brennera*, koji su mogli školovati i usmjeriti svoju obitelj i bez čijeg utjecaja, čak i na državnom nivou, sve to ne bi bilo moguće. Najzanimljiviji je iz ove obitelji *Milan Brenner* koji je bio prije prvog svjetskog rata na vojnom školovanju sa velikim hrvatskim književnikom *Miroslavom Krležom* i o kojemu je ovaj napisao noveletu (vidi u *Prilozima C*) koja je objavljena u „*Zapisima sa Tržiča*" krajem prošlog stoljeća.

Gabrielova djeca također su se bavili trgovinom, i nakon njegovog umiranja 1922. posao preuzima i odvjetnik *Branko Brenner*, zatim *Miro*, *Josip* itd., a što je vidljivo i iz registara inokosnih i društvenih tvrtki *Pitomače*. Nakon *Drugog svjetskog rata* komunistička država nacionalizira dio imovine obitelji *Brenner*. Danas na prostoru *pitomačke* okolice postoje manji obronci, koje narod naziva *Brennerova vila*. Naime, od kraja 19. st. obitelj *Brenner* su imali vinograde na tim obroncima, zapadno od *Pitomače*, prema *Dinjevcu* (danas posjed obitelji *Prepelec*), gdje se nalazila i kuća/ljetnikovac. Navedeni ljetnikovac spalili su partizani 17/18. rujna 1942. godine, kada su spalili i veliki *pitomački* paromlin, željezničku postaju u *Pitomači*, općinsku zgradu, žandarmeriju, te zgrade *Pitomačko-črešnjevačkih rudnika* na *Babičanki* južno od *Velike Črešnjevice* i dr. Od prekrasnog *Brennerovog* ljetnikovca danas je ostala jedino razglednica iz međuratnog razdoblja.

Danas u *Pitomači* još žive ženski potomci *Josipa Franje Brennera* (nekada na kbr. 42), konjaničkog časnika, majora (1870. - 1930.), sina *Ferdinanda Brennera*, *Gabrijelovog* brata. Prije *Drugog svjetskog rata* trgovinu je vodio i *Ferdinand Brenner - Feri* (10. 7. 1907. - 2. 3. 1975.), jedan od najpoznatijih od posljednjih *Brennera*, koji je oženio domaću učiteljicu *Evicu* rođ. *Frišić* (1915. - 2005.) i koji su imali dvoje djece: *Višnju* (rođ. 1941.) i *Ivicu* (rođ. 1940.). Do *Drugog svjetskog rata* živio je na *Brennerovoj vili*, a nakon što je ona spaljena, u dijelu kuće preko puta župne crkve, koji nije bio nacionaliziran. Njegov djed *Ferdinand Brenner* ostavio je 1903. oporučno *pitomačkoj župi* ogromnih 2400 forinti za nabavku novih orgulja u župnoj crkvi, a koje su i nabavljene 1904. godine. I inače, *Brenneri* su u mnogo navrata pomagali župu i župnika, a nadasve izlazili u susret kada je trebalo pomoći prilikom raznim popravka ili radova na župnoj crkvi. Čak je ulaz u njihovu trgovinu bio napravljen tako da je gledao ravno na oltar crkve, navodno, kako bi mogao raditi u dućanu i "biti kod mise". O posljednjem *Brenneru*, *Feriju Brenneru*, njegov poznanik, a na neki način i prijatelj upravitelj *pitomačke šumarije*, *Ante Gabričević Mamut* kaže slijedeće: „*Feri Brenner, crn poput ciganina, srednjeg rasta, „gospodin” ili „seljak” – kako bi se obukao (nakon rata bio mi je namještenik), za me je trajno bio i ostao zagonetna „nepročitana” ličnost. Bio je izbojak jedne od nekada vodećih njemačkih posjedničkih – trgovačkih obitelji Pitomače. O tome je dovoljno govorilo i ono što sam kao slučajni promatrač bio zapazio.*

Najveća zgrada mjesta, dugačka masivno građena prizemnica u centru vis a'vis crkve s prostranim skladištima i s stajama u dvorištu pripadala je Brennerima, Feriju i bratiću mu, advokatu dr. Branku Brenneru. Feri je posjedovao još i 8 jutara prvoklasne oranice na početku Dravske ulice. Stanovali su u krasnom zdanju na brežuljku s voćnjakom uz put prema Dinjevcu i Grabrovnici tzv. „Brennerovoj vili”, sve dok nije spaljena potkraj 1942. Kasnije su preselili u kuću u Pitomači.

Budući da se za vrijeme rata Feri iskazao kao folksdojčer, partizani su mu zapalili vilu. Međutim, brak s učiteljicom Evicom Frišić, domaćom plavom djevojkom, pomogao mu je da bez većih problema dočeka kraj rata, kao i da spasi ono što se po novim propisima moglo sačuvati. Promatrao sam kako obavlja sve vrste poljodjelskih radova. Pri tome je, uz primjenu mehanizacije, koristio suvremene metode iskorištavanja zemljišta, a stoku je hranio silažom. Nametnula mi se pomisao da je imao neko poljoprivredno obrazovanje, o čemu on nije govorio. Uz to „štrojio” je svinje (muške i ženske), bikove i

pastuhe. U tome poslu bio je toliki majstor da mu ni veterinari nisu bili dorasli. Gdje i kada je to naučio – ni o tome nije govorio. U vrijeme kada sam na Manipulaciji raspolagao s oko 200 grla vlastite konjske zaprege (1947-1952.) uzeo sam Ferija za vođenje nadzora o njezi i ishrani. On je međutim zalazio i u područje liječenja konja, pa se sukobljavao s našim manipulacijskim veterinarima. Izgledalo mi je da je i u tom poslu bio efikasniji od njih, zbog čega su ga proglašavali šarlatanom i tužili su mi ga (Vlado Grims). Ovo govori da je i taj „zanat“ negdje morao naučiti. Gdje i kada – nisam doznao.

Dotjeran, Feri je odavao pravog aristokratu a i kavalira, i namještaj u kući na to je upućivao. Posjećivao je zahvaljujući ženi, veći broj mjesne „gospode“. I ja sam sa suprugom navraćao u kuću i bio uvijek čašćen... Feri Brenner je završio život potkraj sedamdesetih godina. Navodno je upao u silažnu jamu kojom prilikom se onesvijestio, a kako se nitko nije zatekao u blizini da mu pritekne u pomoć – umro je."

Ferdinand i Gabriel Brenner bili su vrlo aktivni u javnom životu Pitomače. Nalaze se među osnivačima Dobrovoljnog vatrogasnog društva Pitomača 1894. Još trideset godina ranije Brenneri su među osnivačima Prve obrtne štedno-kreditne zadruge Pitomača 1862., a Đuro Brenner (1830. - 1878.) koji je imao gostionicu kod crkve, brat Ferdinanda Brennera, od 1868. do 1871. bio je ravnatelj spomenute zadruge. Kasnije je, 1906., Gabriel bio među osnivačima pitomačkog Hrvatskog sokola.

Treća od obitelji vrlo važna za Pitomaču je obitelj Götz (Gec), koji su došli u Pitomaču iz Mađarske nakon 1860. godine (preciznije, čini se 1867. - 1870.). Bio je to Karl (Carl) Dragutin Götz stariji (1837. - 1915.) koji je oženio Baru (Barbaru) rođ. Điketa (1847. - 1902.). Oni su se vjenčali 1870. i imali desetero djece, od kojih su mnogi od njih umrli u mladosti.

U Pitomači ostaju i vode poslove, koje je započeo njihov otac: Ivan Franjo (r. 1877. - stradao/poginuo 1915. u ratu), Milan Stjepan (rođ. 1889.), te Dragutin Karl ml. rođen 1874. godine kao drugo dijete po redu. On se oženio 1906. za Anu Dezidor iz Valjeva (rođ.

Vila Ančica u Aršanju kod Sedlarice izgradila je obitelj Götz 1917. godine. Ime je dobila po Ani rođ. Dezidor, supruzi Dragutina Karla Götz ml. Foto: BMBB, 2014.

Grobna kapela obitelji Götz u Pitomači (1916.). Posmrtni ostaci iz kapelice preseljeni su u Zagreb, dok je spomenik ostao Pitomačanima kao podsjetnik na jednu od najznačajnijih pitomačkih obitelji u njezinoj povijesti. Foto: 2014. Dolje: detalji profilacija i štukatura sa kapele i osnovni tlocrt.

1886.), a umro je u komunističkom logoru u *Valpovu* u listopadu 1945. Po njegovoj supruzi *Ani* i danas se naziva vinograd u *Aršanju*, "*Vila Ančica*" koju su izgradili 1917. i u koju je voljela odlaziti upravo ona, *Ana* rođ. *Dezidor*. *Milan* je između dva svjetska rata bio općinski načelnik, dok je od 1893. načelnik bio i njegov otac, *Dragutin Karl st.*

Dragutin Götz st. je došao sa određenim kapitalom u *Pitomaču*, a kojoj je mađarskoj obitelji Götz pripadao danas ne znamo. Odmah po dolasku u *Pitomaču* Götz je svoju bazu imanja orijentirao na jugoistočni dio *Pitomače*, u današnju *Gajevo ulicu* (ili tzv. *Kreštelovec*), koja je tada bila ne naseljena, te je dosta jeftino kupio početno zemljište (prostor nekadašnjeg *Poljoprivrednog dobra „Borik“*). Čini se da je već 1870-ih krenuo u izgradnju današnje zgrade na uglu *ulice braće Radića* i *trga kralja Tomislava* (tzv. *Baćanijeva kuća*) i tu otvorio dućan već do početka 1880-ih godina (*„Göz tergovac“*). Ovdje je trgovina sve do 1918. godine kada su ju zapalili zelenokaderaši. Nakon prvog svjetskog rata *Götzevi* odmah ne otvaraju na ovom mjestu trgovinu (obnavljaju, ali i uočavaju da se sve promijenilo u odnosu na do ratno doba), već se nakon smrti oca *Karla D. st.* 1915. baziraju na poljoprivrednu proizvodnju i prodaju, a što je već desetljećima bio uhodani posao, kao ostavština *Dragutina Karla Götz st.* Doduše, 1920. *Milan* pokušava otvoriti ponovo trgovinu, ali ju već na godinu zatvara. Iste, 1921. trgovinu otvara *Milanov* šogor *Dragutin Rehman* iz *Slavonskog Broda* (oženio njegovu sestru *Mariju*, 1871. - 1941.), ali kao podružnicu tvrtke *„Korana d.d. za proizvodnju i industriju“* i koja je radila do 1926. godine. Četiri godine kasnije, 1930. na ovom mjestu trgovinu otvara *Eugen Schlesinger*, koji je sa svojim šogorom *Milanom* i njegovim bratom *Josipom Weber* već imao trgovinu kod skretanja prema *Otrovancu* i koju je od 1913. do 1923. vodio *Jenö Schlesinger*. *Eugenov* otac. Zanimljivo je spomenuti da se prva benzinska crpka u *Pitomači* nalazila upravo kod spomenute *Götzove* zgrade (poznata kao *Baćanijeva kuća*) i to već sredinom 1930-ih godina, jer su *Schlesingeri* ujedno imali i prvi automobil u *Pitomači*. Na jednoj razglednici *Pitomače* iz toga doba može se vidjeti, kako su se tada vozila punila gorivom (str. 148).

Danas preostali dijelovi zgrada obitelji Götz u *Gajevoj ulici* u *Pitomači* (nekada kbr. 98). Gore: pozadina obiteljske kuće. Dolje: dijelovi gospodarskih zgrada (2014.). Pročelje centralne zgrade 1999. Građeno od oko 1880. godine, a možda i ranije. Dolje: *Dragutin Karl Götz st.* (1837. - 1915.). Lijevo: 1911. Desno: 1912. godine.

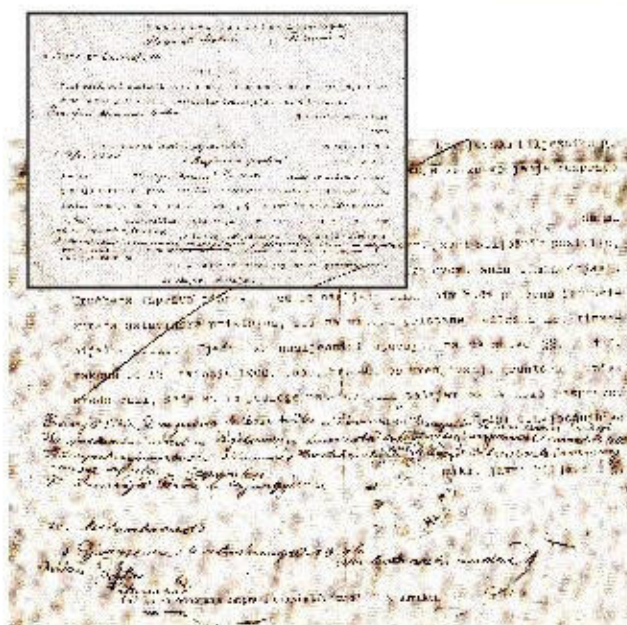

Dragutin Karl Götz st. prijavio je, (do kada danas sežu sačuvani podaci) 1894. godine trgovinu mješovitom robom, dok preciznije podatke za ranije razdoblje nemamo sačuvanih. 1900. trgovinu preuzima D. Karl ml. i na njemu se vodi do 1920.

Koliko je obitelj Götz bila značajna u Pitomači govori podatak da je kod nove posvete zastave ili barjaka tada vrlo važne *Prve obrtne štedno-kreditne zadruge* u Pitomači 1891. za kumu zadruga izabrala *Barbaru Götz r. Điketa*, odnosno suprugu *Dragutina Karla Götza st.*, koji će se na godinu kandidirati i postati načelnik *Općine Pitomača*, jer je upravo 1892. bilo upražnjeno mjesto načelnika pa je *Kraljevska kotarska oblast u Đurđevcu*, u srpnju, raspisala natječaj za to mjesto uz poveću plaću od 600 for. godišnje, sa svim pripadajućim privilegijama..

Valja kazati da je ova obitelj do *Prvog svjetskog rata* i kasnije imala svoj interni kovani novac (apoeni od 10, 20, 30, 40 i 50) sa kojim se moglo kupiti samo kod njih, odnosno oni koji su kod njih na imanju radili bili su plaćeni tim novcem. Priče govore, u stvari, da je ova obitelj bila i vrlo darežljiva, unatoč silnom bogatstvu, koje se procjenjuje, nešto prije *Prvog svjetskog rata* na preko 1 000 hektara zemljišta. Naime, jednom zgodom, i to 1908. *Franjo Ivan Götz* bio je krsni kum kćerki svojega predradnika *Mate Ivanica* (*Magdaleni Ivanic* kasnije udanoj *Vranek*) i toj joj je zgodom kupio skupocjenu ogrlicu i naušnice, te joj je oporučno ostavio dio svojeg imanja. Danas je od centralnog dijela imanja, koje su u tijeku i nakon *Drugog svjetskog rata* oteli nasljednicima obitelji Götz komunisti i na tom mjestu formirali *Poljoprivrednu zadrugu „Drug Tito“* (istočni dio *Gajeve ulice*) ostala je samo jedna upravna zgrada sa izvornim vinskim podrumom, te nekoliko manjih gospodarskih zgrada nekadašnjeg imanja. Najpoznatija ostavština ove obitelji je spomenuta zgrada u vinogradima u *Aršanju*, te grobna kapelica obitelji Götz na pitomačkom groblju. *Vila Ančica* u *Aršanju* izgrađena je 1917., a grobna kapela 1916. i gradili su ih uglavnom ruski zarobljenici iz *Prvog svjetskog rata*. Götzov vinograd u *Aršanju* nekada, u 19. st., bio je župni vinograd, a kako je ova obitelj došla do njega nije poznato. Danas ga ima u zakupu

Oko godine 1885. obitelj Götz iza centralnog objekta na posjedu u današnjoj *Gajevoj ulici* zasadili su manji perivoj sa rijetkim biljkama. Do danas je sačuvano svega nekoliko biljaka, a između njih i 2 ginka (*Ginkgo biloba*) - u sredini, od kojih je jedan posječen prije oko 30 godina, ali je nanovo potjerao. Foto: 2010.

Nakon pogibije *Ivana Götza* 1915. godine u *Prvom svjetskom ratu* ostala je pozamašna svota od 15 400 kruna. Budući da se nije ženio oporučno je ostavio dio ovih novca *Vatrogasnom društvu* u Pitomači, *Hrvatskom sokolu* u Pitomači, te *Arheološkom muzeju* u Zagrebu. Iz zbirke autora.

Prvih deset članova DVD Pitomača 1894. godine. *Dragutin Götz* - trgovac, *Fran Ž. Gabarić* - ravnatelj škole, ranije i orguljaš u crkvi, *Josip Kovačević*, učitelj, *Gabriel Brenner* - trgovac, *Viktor Steiskal* - mesar i gostioničar, *Viktor Nöthig* - trg. pomoćnik, *Milan Mišević* - seljak, *Ignac Fauloeter* - brijač, *Đuro Landi* - limar, *Ivan Šohinger* - kolar. U arhivu DVD Pitomača.

Ime	Prezime	Stan	Ulica	Općina
1.	Dragutin	Götz	Aršanj	Pitomača
2.	Fran	Gabarić	Aršanj	Pitomača
3.	Josip	Kovačević	Aršanj	Pitomača
4.	Gabriel	Brenner	Aršanj	Pitomača
5.	Viktor	Steiskal	Aršanj	Pitomača
6.	Viktor	Nöthig	Aršanj	Pitomača
7.	Milan	Mišević	Aršanj	Pitomača
8.	Ignac	Fauloeter	Aršanj	Pitomača
9.	Đuro	Landi	Aršanj	Pitomača
10.	Ivan	Šohinger	Aršanj	Pitomača

jedna kloštranska obitelji, koja se bavi ugostiteljstvom i turizmom.

Osim navedenih, koji su se isticali svojim bogatstvom i utjecajem u svakodnevnom i javnom životu u razdoblju od oko 1870. do početka 1940-ih godina bilo je i više obrtničkih pitomačkih obitelji. Stanovništvo, kao što su bili obrtnici, trgovci, učitelji, liječnici, svećenici, posjednici, činovnici činili su u *Pitomači* takozvanu "inteligenciju". Neki su bili više uspješni neki manje. No, jedna od njih je i nezaobilazna i to je nesumnjivo obitelj *Stejskal* (*Steiskal*), koji su otvorili gostionicu u zgradi koja i danas postoji na uglu *Gajeve ulice* i *ulice D. Domjanića*, još vjerojatno krajem 1880-ih godina, a možda i ranije i koja je gotovo cijelo jedno stoljeće bila poznata pod imenom „*Svratište k lovačkom rogu*". Prvi vlasnik je bio *Vinko Stejskal* (1818. - 1893.) i njegova supruga *Elizabeta*, a nakon njega *Viktor* (1866. - 1929.), te konačno, do i nakon *Drugog svjetskog rata* i nacionalizacije *Tomislav* ili *Cico Stejskal* i njegova supruga *Tanja* rođ. *Kos*. Zgradu su komunisti oduzeli nakon *Drugog svjetskog rata* i sve do 1990-ih godina nalazila se u vlasništvu države, kada je konačno vraćena nasljednicima. Ova gostionica je za *Pitomaču* bila gotovo kulturni objekt i prostor u kojem su se tijekom pola i više stoljeća održavale bezbrojne kulturne i javne aktivnosti. U ovoj je zgradi osnovana prva pitomačka *Čitaonica i knjižnica* krajem 1880-ih godina. Ovdje je osnovano *Dobrovoljno vatrogasno društvo* 1894., kasnije, 1906. *Hrvatski sokol*. Ovdje su se održavale dramske predstave, razne priredbe, zabave, desetljećima se koristila kino dvorana sa gledanje filmova itd.

Tijekom tog vremena mogli bi nabrojiti još dosta obitelji i osoba, koje su obilježile neko povijesno razdoblje u *Pitomači*. Svaka na svoj i određeni način, odnosno sudjelovale su u kreiranju povijesti mjesta i okolice: *Kos*, *Husinec*, *Šolić*, *Gregl*, *Šokec*, *Gabarić*, *Hinko Tomerlin*, *Hren*, *Kožar* itd. Ovom prilikom nije nam tema govoriti nešto više o tome. Već spomenuti šumar *Ante Gabričević* (u *Pitomači* i upravitelj šumarije od kraja 1940-ih do 1953. - sa nekim prekidima) dodaje, u svojim sjajnim sjećanjima još po koju crticu o *Pitomačanima* toga vremena: „*Vilko Husinec je bio činovnik uprave Pitomačko-trešnjevačkih ugljenokopa.*

Pozdrav iz Pitomače

Zgrada koju je 1890-ih, a možda i ranije izgradio *D. Karl Götz st.* Detalj na zapadnoj strani kuće sa sačuvanim izvornim kućnim brojem 8. Foto: 2014. Gore: razglednica iz 1930-ih godina. Odlično se vidi benzinska crpka, a tada su vlasnici trgovine bili *Schesinger-Weber*, koji su ujedno i prvi nabavili automobil. Danas ugao *Radićeve ulice* i trga kralja *Tomislava*. (26.P)

Keramički kamini, koje su nabavili *Götz* početkom 20. st. za obiteljsku kuću u kojoj im se nalazio dućan (gore). Ovo su vrlo rijetki predmeti sačuvani od ove obitelji, jer su im imovinu, u prošlosti, komunističke vlasti nakon 1945. jednostavno otele, kao i bezbroj osobnih stvari. Kamin lijevo je radio poznati pećar *Martin Pavec* 1902. godine. Ovaj posljednji je u zbirci autora.

Viktor Stejskal, mesar i gostioničar (otac *Tomislava Stejskala Cice*). Bio je drugi vlasnik *Svratišta k lovačkom rogu*. Foto: 1912.

Oženio je 15 godina stariju Lujzu, nekada lijepu žensku njemačkog podrijetla. Kazivala je kako je Vilko za njom „crkavao“, a za sebe je navodila da je bila oficirska dama „nobl“ i „hoch“, valjda za vremena K. U. K., što nije mogla nikako zaboraviti. Imali su kćerku Liciku koja je postala bankovna činovnica. Udala se za užarskog obrtnika u Bjelovaru. Do određene dobi brak je štimao, ali kasnije, nakon što su godine učinile svoje, Lujza je, tužio se Vilko, postala ljubomorna i nepodnošljiva – valjda s razlogom. Negdje iza rata Vilko ju je napustio. Ostala je bez sredstava za život, pa sam je bio zaposlio u svome uredu. No njoj se nije radilo. Napustila je posao. Za bijedan život zarađivala je ponešto štrikanjem i dobivala skromnu pomoć od općine. Vilko je uzeo sebi ravnu (po godinama) učiteljicu Đurđu.

Josip Husinec bio je Vilkov brat i gostioničar. Njega pamtim po tome što mu je žena poginula prigodom prvog napada na Pitomaču 18. rujna 1942. od komada eksplozijom raznesene skretnice na željezničkoj stanici... Nacek Kos, mehaničar, uz svoj zanatski posao bijaše ujedno i rukovoditelj mjesnog kina, i kao takav viđena osoba. Kino je bilo smješteno u jedinju većju prostoru mjesa, u dvorani Stejskalove kuće, tik do njegove gostionice. Ta dvorana je služila i za održavanje prigodnih zabava i drugih priredbi, a ulaz u nju vodio je kroz birtiju.

U svojoj radnji nedaleko kina Kos je raspolagao malim agregatom – dinamo s pogonskim motorom za proizvodnju električne struje (jedinu u mjestu) kojom je opskrbljivao aparaturu i rasvjetu dvorane. U kinu su bile održavane tri predstave; jedna subotom na večer i nedjeljom po podne dvije. Za svake predstave dvorana je bivala redovito puna, čemu su ponajviše doprinijeli njemački žurnali o borbama s istočnog fronta. Kos je imao 6 sinova, svi jedan drugome do ušiju. Za Pitomaču i okolicu ne baš svakidašnja pojava. Po

Sve fotografije su iz 1911. godine i potječu sa fotografije Hrvatskog sokola, koja je snimljena u vrtu/bašti Stejskalovog Svratišta k lovačkom rogu.

Lijevo: Jakob Krausz, trgovac.

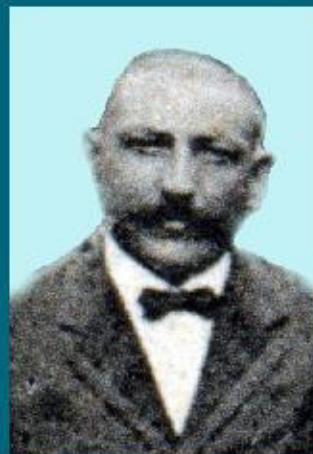
Dr. Andrija Španić, liječnik.

Milan Kratochvil, trgovac.

Fran Žaverski Gabarić, ravnatelj škole i bivši orguljaš.

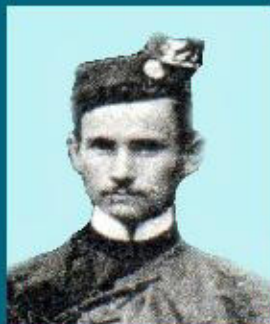
Hinko Tomerlin, učitelj i župni orguljaš.

Konrad Hren, trgovac i fotograf.

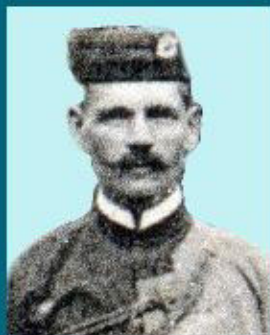
Ante Kočurko, trgovac.

Ivan Kos, postolar i fotograf.

Tomo Kos, općinski bilježnik.

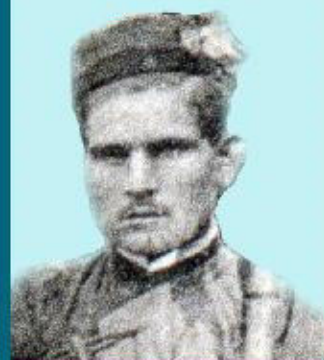

Vid Kisiček, trgovac.

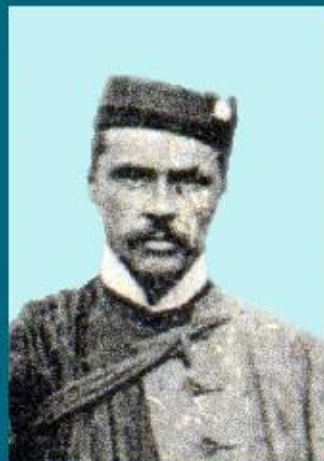
rođenju prvog sina poželili su bili curicu. No i drugo dijete bi sin. Nadali su se da će u trećem porodu stići djevojčica, a došao je sin. „Išli su dalje“ ne bi li dobili curicu, a ono četvrti put bi sin, potom peti pa šesti sin. U jesen 1944. ispaljena ruska granata iz Mađarske usmrtila je Kosovu suprugu ispred njene kuće. Nacek se kasnije ponovo oženio bivšom časnom sestrom. Jednom sam slušao kako se tuži da ga boli rame, jer da mu je pri spavanju noću otkriveno. Rekli su mu; pa zašto ga ne pokrije! Odgovorio je da ne može, jer da za vrijeme spavanja žena traži da joj rukom pravi uzglavlje. Rodila mu se djevojčica...

Tomislav Stejskal, zvaní Cico, u vrijeme mog dolaska bio je činovnik u Nöthigovom mlinu. Nakon što je ovaj izgorio Cico je prešao na rad u mlin u Starom Gracu. Poslije oslobođenja, da bi izbjegao svakodnevno hodanje ili vožnju biciklom do 6 km udaljenoga radnog mjesta i natrag, zaposlio se kod mene u Šumskoj manipulaciji. Stejskalovi, zapravo žena mu Tanja, kći bilježnika Tome Kosa, držali su gostionu. Imali su jedno dijete, kćerku Ružicu. Obzirom na prihode i kuću koja je spadala među najljepše zgrade u mjestu (stan, gostiona, sala za kino i druge priredbe), pripadali su bolje stojećim mještanima. Slušao sam kako su roditelji Cicu, sina, poslali u Beč na studije. Četiri godine slali su mu bogato uzdržavanje očekujući da će im se nakon tog vremena vratiti s inženjerskom diplomom. Kada je došlo vrijeme povratka, iz Beča je došao isti onakav Cico kakav je bio otišao u Beč. Umjesto studija on je „studirao“ lijepe Bečanke. Poznati naučenjak, povjesničar dr. Branko Horvat bio mu je ujak, ali ništa od te loze nije se pretočilo u Cicinu krv. Cico je inače bio vrlo lijep, simpatičan, veseo i društven čovjek. Sjećam se da bi svako malo vremena izlazio iz sobe na hodnik ili u WC. Ti su me njegovi počesti izlasci zainteresirali. Počeo sam ga pratiti i jednom ga ulovio kako vadi plosnatu flašicu iz nutarnjeg džepa žaketa i „šljoka“ iz nje – valjda rakiju. Tada mi je sve postalo jasno. Dok ovo pišem, nema više ni Cice ni Tanje. Metla vremena prilično ih je rano pomela...” (78) (14, 19, 30, 78, 93a, 104a, 104c, 132, 162, 183, 290, 291, B1, E, F, 8, 17J etc.)

Desno (s lijeve strane na desno): Ante Gabričević Mamut, Tomislav Stejskal Cico, Dragica Martinis i Marijan Stilinović - oko 1950. godine. (78)

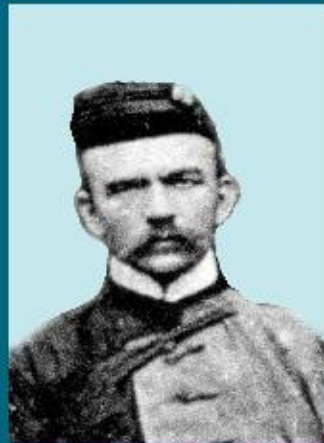
Dominik Kos, soboslikar.

Franjo Ambrošić, dimnjačar.

Josip Beker, uljar i trgovac.

Mato Čerepinko, postolar.

Fotografije su iz 1911. godine.

17. Pitomački kraj u vrijeme Drugog svjetskog rata - prva i najteža ratna epizoda u Pitomači dogodila se 1942. godine

Dolaskom 1941. godine, uspostavom *Nezavisne Države Hrvatske* i početkom Drugog svjetskog rata u Pitomači se gotovo ništa nije promijenilo. Pitomača je i dalje bila mirno mjesto. Gospodarski razvijeno, prepuno obrtnika i trgovaca. U mjestu je radio veliki paromlin, ljudi su radili u *Pitomačko-črešnjevačkim rudnicima* u *Velikoj Črešnjevici* itd. Doduše, pojačane su vojne mobilizacije, ali gotovo nikakvih ratnih aktivnosti nije bilo sve do kraja 1942. godine. Postepeno se počeo osjećati nedostatak osnovnih potrepština, no stanje je bilo ipak podnošljivo. Krajem 1941. godine, naime već počinje odlazak dijela stanovništva u partizane sa područja pitomačke općine u šume južno od Pitomače i to najviše stanovnika iz *Velike Črešnjevice*, *Starog Graca* i *Male Črešnjevice* gdje se nalazilo gotovo većinsko srpsko, odnosno pravoslavno stanovništvo, koje se osjećalo ugroženo od novih hrvatskih vlasti.

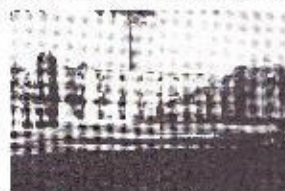
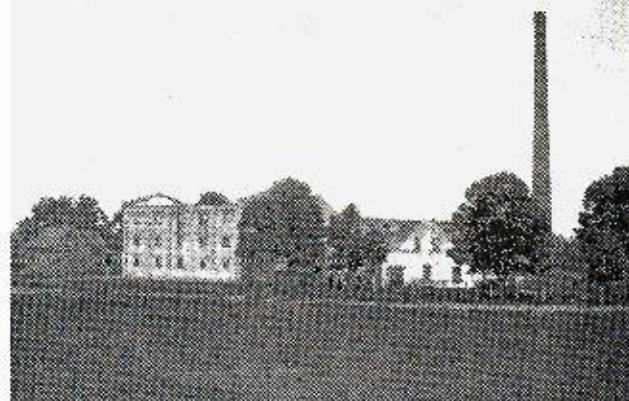
Činjenica je, da su nove vlasti hapsile dio stanovništva iz navedenih naselja, međutim, to nije bilo ništa neobično jer su se politička hapšenja provodila i u vrijeme *Kraljevine Jugoslavije*, a koju je vodila *srpska klika*. Prave odgovore za navedeno dati će povijest. Tijekom Drugog svjetskog rata Pitomaču su obitavale i od naleta partizana čuvale ustaške, žandarmerijske i domobranske snage tadašnje legalne NDH. Partizanske vojske, koje su se najčešće nalazile južno od Pitomače, u *Bilogori* i bilogorskim šumama napadale su i osvajale mjesto u stvari dosta rijetko, a svakom tom prigodom nastojale su što više opljačkati i načiniti što više štete. Pitomača je radi svojeg dotadašnjeg statusa kao glavnog trgovačko-obrtničkog i geopolitičkog središta ovog dijela *Podravine* i partizanima bila zanimljiva, te su sve svoje snage usmjeravali na uništavanje komunikacija, industrije i svega drugog. Najveći uspjeh partizanskih, odnosno komunističkih snaga u ovom kraju bio je u rujnu 1942., pa ćemo nešto reći o tome. Nakon tih zbivanja Pitomača više nikada neće biti ono što je bila ranije. Pitomača, koja u dotadašnjoj gotovo 250godišnjoj povijesti nije okusila rat 17/18. rujna 1942. doživjela je pravi pakao.

O tom rujnu 1942. godine tadašnji pitomački šumarski inženjer *Ante Gabričević*, kojega smo već spominjali, a kasnije i upravitelj pitomačke šumarice, koja je 1945. nastala (danas joj je nasljednik *Hrvatske šume Šumarica Pitomača*) ujedinjenjem dotadašnje *Državne šumarice* i *Imovne općine đurđevačke* donosi dosta sjećanja upravo o ovoj prigodi. Od 1925. pa do 1945. godine bio je upravitelj *Državne šumarice Vjenceslav Dubravčić*, a posljednji upravitelj IOĐ u Pitomači, prije nego što je ukinuta, *Kalinovčan Vinko Lacković*.

Sedamnaestog rujna 1942. *Josip Krajačić*, politički komesar I. odreda II. operativne zone tzv. NOP-a Hrvatske piše u dnevnik da se partizanske „snage nalaze na odmaranju kod sela Sedlarice. Operativni štab sprema plan za napad na Pitomaču. Napasti će bosanski proleter, banijska udarna brigada... a osiguranje će izvršiti treći i peti banijski bataljun". To se zaista i dogodilo istoga dana u kasno predvečerje. Iz pod bilogorskih predjela oko naselja *Sedlarice*, *Turnašice*, *Velike* i *Male Črešnjevice* jedan dio partizana odmah je spalio postrojenja i zgrade, te razrušio okna u *Pitomačko-črešnjevačkim rudnicima* kod *Velike Črešnjevice (Babičanka)*, te uništio cijelu infrastrukturu (oko 400 metara kolosijeka, kilometar PTT veza), opljačkao radnike i oteo gotovo sve što su našli (oko 25 000 tadašnjih kuna, 500 kg astralit eksploziva). Te je godine u rudniku radilo preko 300 radnika, koji su živjeli sa svojim obiteljima u zgradama i kućama u tzv. *Staroj* i *Novoj koloniji*.

U gotovo isto vrijeme druga grupa partizana napala je željezničku stanicu u *Klostru Podravskom*, te razrušila željezničku prugu i veze između *Pitomače* i *Vukosavljevice*. Najžešći udar partizani su planirali prema *Pitomači*, i to su i ostvarili. Nakon što su poharali *Otrovanec* i okolicu nastavili su prema *Pitomači*. Tako u izvještaju *Župske redarstvene oblasti u Bjelovaru* stoji da je „po sudu očevidaca, napad na *Pitomaču* izvršen s oko 500 naoružanih partizana s puškama, lakim i teškim strojnicama, a bila je i veća masa partizana, koji su uz strahovito urlanje „*Živjela narodna vojska*“ vršili napad.“ Zatim se dodaje u izvještaju da „ako se uzme u obzir da je župa *Bilogora* donedavno bila jedna od najmirnijih krajeva *NDH* i ako se uzme u obzir da su ti krajevi u materijalnom pogledu najnapredniji i najbogatiji, onda je bez sumnje, ako igdje drugdje, a ono ovdje, najžurnije nužno da se spriječe sve strahovite posljedice koje bivaju od napada partizana“. *Pitomački* župnik *Martin Kožar* zapisao je u župnu *Spomenicu* za 1942.: „*Grupe partizana* navaljuju svake noći na vlak, dižu pruge i mostove, a u noći od 17. na 18. rujna, navalili su u većem broju i u našu *Pitomaču*. Razbili su ustašku stražu, zapalili su: kolodvor, paromlin, općinu, žandarmeriju, poštu, plijen u robi i nekoliko ljudi otjerali su sa sobom u šumu.“

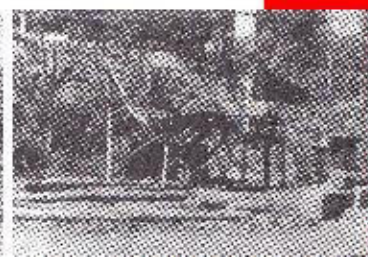
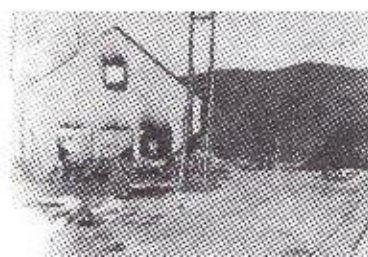
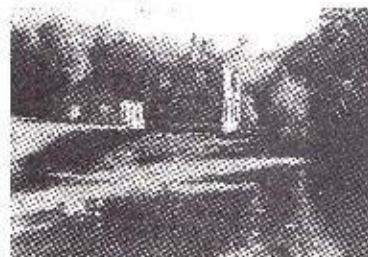
Partizanski udar na *Pitomaču* u noći 17. na 18. rujna, sa četvrtka na petak bio je zaista strašan. Partizani su napravili golemu štetu i već do ranog jutra 18. rujna pobjegli u šumu. Nakon ovog napada *Pitomača* više neće biti gospodarski tako važno mjesto, a to će se odraziti na dosta dugo razdoblje i još sve nakon *Drugog svjetskog rata*. Partizanski, odnosno kasniji komunistički izvori navode slijedeće: „*Na željezničkoj stanici nalazilo se 20 ustaša koji su se pred naletom bosanskih proletera razbježali i posakrivali po njivama. Udarini bataljun je napao ustaški tabor, općinu i žandarsku stanicu. Bilo je 16 žandara od kojih su 3 poginula, 5 zarobljeno, 1 pobjegao, a ostali izgorjeli u kasarni jer su odbili da se predaju. Zapaljen je mlin u kom je izgorjelo 24,5 vagona žita i uništen 1 kamion. Zapaljena je zgrada šumarije, u kojoj je prije toga zaplijenjeno 200 000 kuna. Demolirana je općina i pošta. U pošti je zaplijenjeno 100 000 kuna, a u apoteci i sanitetski materijal. Od*

U pjesmi *Drage Britvića* „*Vatrogasna zabava*“ opjevani *Nöthigov* paromlin nakon paljenja u rujnu 1942. godine. Dolje: 2014.

Nakon prve i nesumnjivo najvažnije partizanske akcije u *Drugom svjetskom ratu* na *Pitomaču*, u rujnu 1942., ozbiljno je narušeno *pitomačko* gospodarstvo i to dugotrajno. Gore: Ostaci izgorjele željezničke stanice u *Pitomači*. Dolje: ostaci zgrada *Pitomačko-črešnjevačkih* ugljenika. (Izvor: 78)

žandara i ustaša zaplijenjeno je 12 pušaka s municijom i opremom...". Osim toga u ovim akcijama partizani su oteli, kako se navodi u partizanskim izvorima, 300 kg slanine, 50 pari cipela, 150 vojničkih hlača, šest sanduka šećera, 12 pisanih strojeva i mnogo čega drugog. Vatra zapaljenih kuća u Pitomači negdje oko ponoći, vidjela se čak iz Starogradačkog Marofa.

Sjajan i zanimljiv opis, svjedok i ovog nemilog događaja u Pitomači zabilježio je spomenuti šumarski inženjer Ante Gabričević (dijelovi):

"Po odgovarajućoj brzoj javnoj najavi dolaska, u Pitomači nas je dočekaš šumarski pisar Češković Marijan...Od ovog dana je otpočelo razdoblje mogega boravka u Podravini (1941.)...Življenje na selu za nas namještenike kojima poslodavac nije osiguravao stan, bilo je dosta tegobno. Stanova za iznajmljivanje bilo je malo, a kada novajlija stigne, ti su većinom zauzeti... Nakon obijanja mnogih pragova pronađosmo u trećoj kući od ugla u Dravskoj ulici sobu i kuhinju kod licitara Stjepana Mohra. Bio je dosta loš, ali bio je jedini raspoloživi stambeni prostor u mjestu. Istoga dana u njega sam uselio. Mohr je bio „folksdojčer“. Stanovanje u njegovoj kući skoro me stajalo glave..."

Sedamnaestog rujna 1942. četvrtak, dan rane jeseni poput većine prethodnih. Slijedila ga je vedra blaga noć bez mjesečine. Još dugo po zalasku sunca cestom klepetala su seljačka kola natovarena klipovima „žutog zlata“, osnove opstanka Podravca i njihove stoke. Težaci umorni od dnevnog napornog rada i neizvjesnosti što je poput more pritiskala sve mještane pred nadolazeću noć, nisu odavali ni glasa životu... Nahrani smo i spremili djecu na spavanje, te nakon što smo ja i supruga večerali, legli smo na počinak. Bila nam je želja da barem nešto odspavamo prije nego li nastane uobičajena pucnjava. Zaspali smo što se veli „prije no što smo legli“, ne sluteći da će ova noć biti za nas nova teška životna drama.

Oko jedanaest sati probudila nas je pucnjava kao i prijašnjih noći. Odmah uočismo da se ova razlikovala od svih prethodnih. Dotadašnja uznemiravanja dolazila su uglavnom iz dva pravca; od udaljenih partizanskih plotuna negdje u okolici kolodvora, i „odgovora“ branitelja, s nama suprotne strane nedaleko pored crkve. Ove noći pucnjevi su odjekivali odasvud. Poneka puška bi opalila u neposrednoj blizini. Odmah nam bi jasno da to partizani osvajaju Pitomaču.

Pridigli smo se. Zbog niskih prozora spustismo djecu, a potom i sami legosmo na pod da bi se zaštitili od mogućeg naleta metaka. Tom prigodom spazih iznad krovova kuća plamene jezike...negdje pri kraju mjesta u smjeru Bilogore...te pomislih na Nöthigov mlin i željezničku postaju. Na žalost moja slutnja je bila predosjećaj stvarnih događaja što su se odvijali. ležeći na podu začusmo neke glasove, dovikivanja i trku nogostupom. U Mohrovom stanu od kog nas je dijelio samo zid, čula se također nervoza, hodanje i govor. Odjednom se začu „Tras!“. Bila je to eksplozija ručne bombe ispred kuće što ju je Mohr bacio kroz prozor. Uz prasak bombe nastala istodobno zveket komada rasprsnutih stakala od pritiska zraka izazvanog eksplozijom bombe i na našim prozorima. Slijedilo je nekoliko pušanih hitaca iz Mohrovog stana. Potom čusmo njihov (Mohr, žena i već odrasli sin i kćerka) bijeg u dvorište.

Mohr je bio kulturbuntaš, što ja za svo vrijeme stanovanja kod njega nisam znao. Jedno nisam imao pojma o tome da u stanu drži oružje. Stoga me je u prvi mah začudilo motanje partizana oko njegove kuće...

U nastalom kratkom zatišju za koje vrijeme su Mohrovi bili „strugnuli“ iz kuće, začu se odnekud s puta oštar glas: „Pali banditsku kuću!“...Nakon što je bila izdana naredna za paljenjem, začu se ispod prozora nepoznati glas: „Stanari, napolje, palimo kuću!“ Ovo govori da su partizani bili točno upoznati s prilikama u zgradi...

Izašli smo u dvorište... Pod treptajem zvijezda jedva su se nazirali obrisi okolnih predmeta. Na obzorju u pravcu Kolodvora vidjeli su se široki odbljesci, a ponekad bi liznuli i plameni jezici prema nebu nastali izgaranjem objekata što su ih bili zapalili partizani... Iz dvora su postojala dva izlaza: na ulicu gdje su „uredovali“ partizani, i u vrt. Za nas je bio moguć samo ovaj drugi put. S djecom u naručju pognuti da izbjegnemo naletu zalutalih metaka pretrčasmo dvor u smjeru ulaza u vrt. Ušavši u vrt – ja sam noseći Mariju, stupao naprijed, a supruga s Krešom me je slijedila – nastavismo kretanje ispod vinove brajre što je pružala sliku kakova tunela, a tamu noći činila još mračnijom. Odjednom zapazih na oko pola metra ispred čela odraz okruglog otvora puščane cijevi. To me je prestrašilo. Stao sam zabuljivši se u tu đavolsku napravu što smrt bljuje. Nisam znao čija je puška, a to i nije bilo presudno. Jedino sam bio siguran da je uperena u mene i da iščekujem kada će planuti. U tome razmišljanju začuh drhtav, osoran zapovjednički glas sličan Mohrovu: „Prolazite, što ste stali!“ Laknulo mi je. Pogledao sam čovjeka ispred sebe; da to je bio kućegazda...

Pored Mohra bili smo produžili u vrt, u iščekivanju kada će planuti kuća. Znajući raspored vrtova bijasmo krenuli u smjeru zgrade susjeda Grgačića uz glavnu cestu. U tome je predjelu bilo relativno mirno. Uz to opažao se tračak svjetla kao znak da su ukućani na nogama. Nama se opet žurilo da što prije sklonimo glavu negdje među zidove. Grgačićeve smo poznavali kao dobre ljude i malobrojnu obitelj. Znali smo da će za nas biti mjesta. Primili su nas uz sažaljevanje nakon što smo ispričali što smo doživjeli. Sve do ulaska u Grgačićevo kuću iz pravca našega stana nisu stizali znaci požara, što mi je počelo buditi nadu da će možda zbog nas Mohrova kuća ipak ostati pošteđena. Sjedeći tako izvan direktne opasnosti po život razglabali smo s domaćinima o nenadanim zbivanjima u mjestu i slušali pucnjavu iz pravca žandarmerijske postaje. Drugih žarišta nije bilo. „Civilna straža“ i financi su se razbjegli čim su naišli partizani. Odjednom trgnu nas i prestraši „rika“ snažne eksplozije iz pravca Kolodvora. Idućeg dana doznasmo za posljedice iste; raznesena ulazna skretnica na željezničkoj postaji i stradala žena Husinec

Josipa. Od komada željezničke tračnice, nakon što je isti doletio do više od 400 m udaljene kuće, te probio krov i strop, smrtno je pogođen Husinčeva supruga u kuhinji. Da je uzrok ovoj eksploziji bila 100 kg teška partizanska bomba „krmača“, pročitao sam tek u „Večernjem listu“ od 3. III. 1981....

Tako smo dočekali zoru. Bio je nastupio mir i tišina kao da je sve u mjestu bilo pomrlo. Nije se više čula pucnjava kao ni pokreti partizana...Odjednom začuše se na putu ispred kuće razgovori nekih susjeda. Najhrabriji od njih najprije su se bili oprezno „naluknuli“ kroz joblok na vulicu“ da provjere da li je „čist zrak“, da bi se iza toga kuražno pojavili na cesti uz glasan razgovor. Nakon izlaska ovih „prvih lasta“ nogostup ispred kuće bi začas ispunjen svijetom. Za primjerom mještana povedosmo se i mi. Među grlatima i onima koji su „sve znali“, a za vrijeme noćne borbe nalazili su se poput svih drugih u „mišjoj rupi“, zapazih prve Grgačićeve susjede – mesara Sinkovića i slikara Vinogradskog, Rusa koji je kasnije kazivao da je te noći imao stvarnu vezu s partizanima. Nešto podalje središnje ličnosti činili su bačvar Šimo Kerep i moj budući skladištar Jozina Kovačević. Od suprotne strane puta oglasili su se govorom obdareni pekar Milan Lovrin, brat mu Mirko – mesar, krojač Florijan Papišta, „urmaher“ Kovač i Nacek (Vatroslav) Kos. Ubrzo ovima su se pridružili bravar Fanta, Božo Kos brijač, farbar Pavleković, užar Katulić, mesari Sondi i Šantek, bačvar Majn, trgovci Vedriš, Šokec, Galjer, stolar Jež, gostioničar Stejskal, soboslikar Dominik Kos, kolar Vukalović i još mnogi drugi.

Gonjeni misliju da saznamo pravo stanje s Mohrovom „hižom“ i našim stvarima, noseći djecu u naručju kretali smo se prema Dravskoj ulici. Od prvih ljudi koje smo susreli, doznasmo da je Mohrova kuća ostala pošteđena...Mohr s familijom također se bio vratio kući, ali kasnije sam čuo da su ga partizani negdje ulovili i likvidirali.

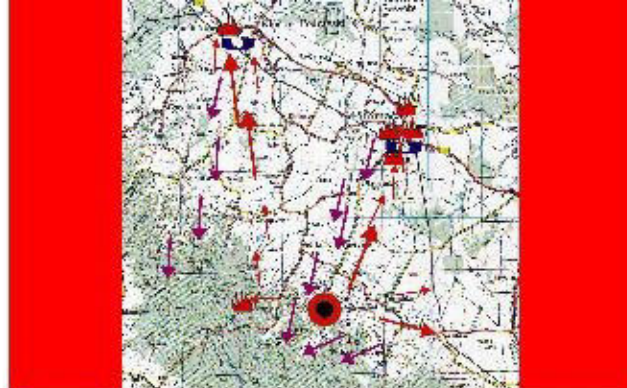
Cjeloviti pregled izvršenog partizanskog napada na Pitomaču imao sam tek stigavši na posao u Šumariju. Tako, u centru mjesta pokraj crkve i popaljene općine koja se nalazila u neposrednoj blizini moje Šumarije, stizali su ljudi sa svih krajeva sela. Donosili su vijesti i pričali doživljaje iz protekle noći. Na tome prostoru tada su „prodefilirali“ slijedeći viđeniji mještani: mesari Gusta Habijanec i Antun Grgačić, napredni seljaci – Milan Čerepinko i Luka Kovač (Dudar), obojica su kasnije završila u partizanima, krojač Mirko Bačani, poštari Kardašić, učitelji – Miholek i Prepelec, mlinar Cepetić, kolari – braća Britvić Josip i Franjo, opć. pisar Josip Bereš, pekar Milan Čerluka, remenar Franjo Šegregur, nadlugar Imovinske šumarije Mijo Šklebar (kasnije bio u partizanima), bilježnik Franjo Gregl, posjednik Feri Brenner, apotekar Jurkas, stolar Tari, krojač Modrić i drugi.

Prema tragovima što su ih ostavili iza sebe, bilo je vidljivo kako je udar partizana bio usmjeren u prvome redu na slamanje ekonomske moći njihova neprijatelja, a zatim na prikupljanje oružja. Bilanca ovoga prvog napada partizana na Pitomaču bila je: - zapaljen i posve izgorio veliki Nöthigov mlin. Ostali su kao avet stršiti debeli zidovi negdašnjeg krajiškog zdanja u kome je bio podignut, -izgorjela zgrada željezničke postaje, -zapaljena i do temelja izgorjela zgrada uprave rudnika smještena pored kolodvora, - osvojena, zapaljena i potpuno izgorjela zgrada žandarmerijske postaje, - zapaljena, izgorjela zgrada općine sa svime što se u njoj nalazilo, - zapaljena i posve izgorjela „Brennerova vila“... I pored toga što je Mohrova kuća ostala pošteđena a moje stvari neoštećene, odlučio sam da mi kod Mohra nema više mjesta za opstanak.Zbog svega onoga što smo minule noći doživjeli, nisam mogao zamisliti da bismo i dalje spavali u tome stanu. Prvu večer na prenočište nas je bio primio prvi susjed Pecek. Sin mu Ivica bio je pisar na Imovinskoj šumariji. Sljedećeg dana već smo preselili u Saića kuću na sastavu „Ritakovca“ i „Kreštelovca“, u istočnom dijelu sela, na mjestu gdje se odvajaju put za Turnašicu ispred „Marijine kapelice“ (kip Lurdske Gospe). Novi smještaj bila je slobodno stojeća zgrada na periferiji mjesta podno groblja i Kolodvora..." (više vidi: A. Gabričević 78)

Ovaj napad na Pitomaču i okolicu imao je, u stvari, izuzetno važan gospodarski učinak na Pitomaču, posebno nakon uspostave komunističke Jugoslavije. U vrijeme narednih godina rata, radi stalnih provokacija, bezbrojnih napada partizanskih snaga na mjesto (završno sa konačnim osvajanjem 1. svibnja 1945.) bilo kakve mogućnosti razvoja bile su gotovo ravne nuli, jer su odmah na početku rata prestale raditi najveće tvrtke. Na primjer. Rad navedenih rudnika se tada gotovo u potpunosti prekida do 18. travnja 1948., a tadašnja vlast se od 1952. ponosila, da je to bila prva radna organizacija na ovom prostoru u kojoj je uvedeno radničko samoupravljanje. Godine 1934. rudnik je proizveo 27 834 tona ugljena, a u prvih 6 mjeseci 1943. godine svega 358 tona, dok je 300-ak radnika, zajedno sa svojim obiteljima, ostalo bez primanja narednih 6 godina. Nakon navedenog pokretanja proizvodnje od strane tadašnjeg Narodnog općinskog komiteta u Đurđevcu rad je potrajao još do 1964. godine, kada je 265 radnika vadilo preko 44 000 tona ugljena i kada su vlasti odlučile pod svaku cijenu zatvoriti rudnik, iako su procjene o eksploataciji u budućnosti, kako ćemo vidjeti u nastavku, bile sjajne.

Rad Nöthigovog paromlina u Pitomači prestao je navedenog 18. rujna 1942. i više nije obnovljen. Posljednje točne podatke o osnivanju te tvrtke imamo iz 1920. godine (vidi F), u vlasništvu obitelji Nöthig, u Pitomači doslovno Vlade Nöthiga („Sjedinjeni paromlini, dioničarsko društvo u Pitomači“ – najkasnija isplata glavnice dioničarima bila je predviđena za 1960. godinu, međutim, to je omela ova partizanska

akcija). Ovim je činom *Pitomača*, bez obzira na vlasničke udjele, ostala bez desetak radnih mjesta, a stanovništvo bez zajamčenog otkupa ili pohrane svojih žitarica. Nakon rata vlasti su nacionalizirale imovinu ove tvrtke, tj. ono što je preostalo (od cijelih zgrada, koje nisu bili spaljene 1942. danas je preostao tzv. *stari mlin*, trokatnica - koja je služila kao skladište kod željezničke pruge u sklopu bivše *duhanske industrije „Duhanprodukt“*) i taj prostor nakon rata koristio se kao društveno dobro, te južno krilo mlina koje je kasnije došlo u sastav *drvne industrije „Gaj“ Pitomača*.

U noći 17. na 18. rujna 1942. partizani su za samo 6-7 sati uništili najvažniju ekonomsku osnovu i skrenuli tijekom razvoja *Pitomače* u narednom razdoblju. **Crveno:** pravci napada od oko 21 sat 17. rujna. **Ljubičasto:** pravci povlačenja oko 3 sata ujutro 18. rujna. Crveni krug: polazište.

U spaljenoj zgradi *Općine* koja se nalazila na današnjem *trgu*

kralja Tomislava pored tzv. *starog poslovnog centra* nestao je 1942. kompletan arhiv općine *Pitomača* iz razdoblja od oko 70 godina, a zgrada općine se u biti više i nije obnavljala, već je *Općina* preseljena u današnju zgradu *Hrvatskih šuma* sjeverno od crkve. Otprilike na mjestu stare, izgorjele zgrade općine, žandarmerijske stanice i zatvora je nakon rata (od 1952.) počela izgradnja današnjeg *Društvenog doma*, kino sale, ljetne pozornice i stambenog dijela, a koja je završena tek 1970ih godina. Sve ovo navedeno, dovelo je do toga da se prilikom restrukturiranja geopolitičke uprave od 1962. godine *Općina Pitomača* definitivno ukine i pripoji *Đurđevcu*, a zajedno sa time i nestanu nekadašnje predispozicije i mogućnosti za još jači razvoj *Pitomače* u gospodarskom, kulturnom i drugom pogledu, a u čemu su komunističke vlasti nesumnjivo uvidjele određenu opasnost.

V alja napomenuti, da je kao i u svakom ratu pa tako i u navedenom, najviše stradalo civilno stanovništvo. Sudeći na temelju matičnih knjiga toga razdoblja, te nekim drugim izvorima, na području općine *Pitomača* poginulo je ili nestalo oko 120 osoba. Osim toga ovdje se ne ubrajaju romske, njemačke i židovske obitelji, koje su jednostavno odselile radi prilika, odnosno neprilika ili su bile deportirane od ustaških vlasti i više se nikada nisu vratile.

Ž ivot stanovništva tih oko 4 godine bio je vrlo težak, nesiguran, a radi ratnih prilika živjelo se u neimaštini i u beskonačnom iščekivanju napada nekih vojski na određeno mjesto. Partizanske vojske, koje su se zadržavale na potezu od *Vukosavljevice* do *Male Črešnjevice* najčešće u šumama osim navedenog napada bivalo je sve više i u *Pitomaču*, uglavnom noćnih, dok su u okolna mjesta takvi upadi bivali gotovo svakodnevnicom nakon 1943., od kada je počelo i povremeno višednevno preuzimanje i cijele *Pitomače* i organiziranje upravljanja na novi način. Međutim, borbe za *Pitomaču* uvijek su bile vrlo krvave sa velikim gubicima na obje strane. To dovoljno govori o strateškoj i gospodarskoj važnosti *Pitomače*. Tako i ustaški i partizanski izvještaji za borbe 4/5. listopada 1944. navode žestoke borbe (ustaški izvještaj: "Tokom čitavog dana 4. X. 1944. vodile su jedinice V. staj. djel. zdruga U. V. (ustaške vojnice) ogorčene borbe sa partizanima, koje još traju. Gubitci na obim stranama su veliki. Kloštar i Pitomača su odsječeni, te s njima nema veze.").

K rajem 1943. formirana je *Komanda mjesta Pitomače* koja je, kada je uspjela zadržati mjesto u svojim rukama, pokušavala organizirati pridobivanje *pitomačkog puka* na svoju stranu. Još u siječnju iste godine *Dragutin Mađerić Lujo*, *Franjo Živko*, *Slavko Crnec* i *Đorđe Mikec* negdje u vinogradu u *Otrovanskom bregu* osnovali su partijsku ćeliju. Isti, a i brojni drugi, koji su narednih mjeseci pristupili partiji i već surađivali sa partizanima (npr. fotograf *Eugen Vinogradski*), nastojali su pridobiti narod. Odlična ilustracija o stanju u *Pitomači* je sjajno pismo *Stjepana Banka* (iz *Vukosavljevice*), zapovjednika *Mjesne komande* u *Pitomači* prilikom osvajanja nešto prije 31. 12. 1943.

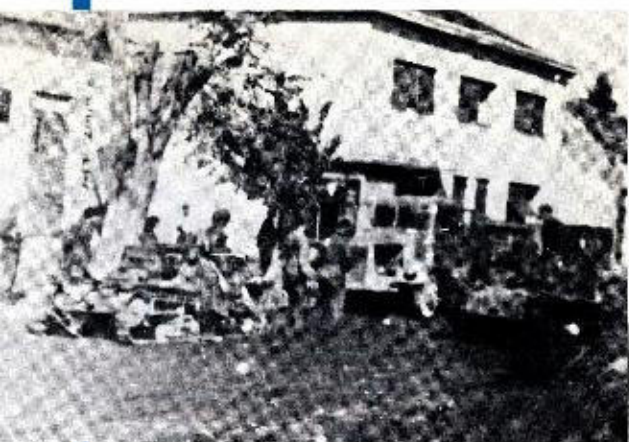

Povijesna je ironija da su komunističke vlasti 1979. godine oko 20 metara dalje od ovom mjestu postavile bistu tadašnjeg najvećeg pitomačkog komunista, brijača D. Mađerića Luje (rad ak. kipara J. Fluksija) - koja je nestala početkom 1990ih godina. Foto lijevo: BMBB, 1984.

Čempresi ispred današnje robne kuće KTC-a u Pitomači - uspomena na križni put zarobljenih i ubijenih hrvatskih i drugih vojnika od strane tada već *Jugoslavenske armije* sredinom 1945. Naime, stari Pitomačani tvrde, da je ovdje pokopan najmanje jedan hrvatski vojnik koje(ga) su *Pitomačani* pokopali nakon što su ih partizani izvukli iz jedne kolone križnog puta oko Vidova 1945. i ubili. Na mjestu tih grobova su kasnije *Pitomačani* potajno zasadili ove biljke. Dugi niz desetljeća ovo je bila javna tajna, koja se po cijenu života čuvala, međutim, postepeno je pala u zaborav (Podatak u povjerenju iz razgovora, između ostalih i sa gosp. A. K. 1984., koja je tada živjela preko puta.)

Da se nešto slično u ovom kraju tada zaista dogodilo, prilikom prolaska jedne *Kolone* kroz *Pitomaču*, a to je bilo 16. lipnja 1945. godine, potvrđuje depeša 17. brigade 28. slavonske divizije *Jugoslavenske armije* od 18. lipnja 1945., gdje se navodi, kako je kod *Starog Graca* bilo strijeljanje 312 ljudi, s kojega je 5 ustaša pobjeglo. Original depeša: "1945./ 23 / 59 16 o.m. u s. Donjim došlo je 5 ustaša, koji su pobjegli sa strijeljanja iz Graca gdje je bilo strijeljanje i određeno 312 da se strelja. Isti su pričali narodu da su utekli sa streljanja. Drugih promjena nema. Hamdo" (Izvornik, rukopis VA VII, Beograd, Arhiva NOB, kut. 1136, reg. br. 1-15/6.). Nešto pobliže o ovom događaju još uvijek nije poznato, ali je poznato da je tada utvrđeno ubojstvo "zarobljenika između *Pitomače* i *Sladojevaca* 1416 ljudi". (62a, 258a)

(270a.): "...Inače dobro se osjećamo ovdje. Lijepo smo se smjestili u jednu vilu kod stanice (danas Komunalno Pitomača). Tu imademo električno svjetlo, vodovod i kupatilo u samoj komandi. Straža se lijepo smjestila u istoj zgradi pošto je velika zgrada... Do sada se je izvuklo oko pet i po vagona žita... Sama Pitomača se malo budi i ako ostanemo još 14 dana da nas banda ne potjera biće u Pitomači posve drugo stanje. Počeo sam održavati sastanke najprije sa inteligencijom zatim drugo veće sa HSS-ovcima i zanatlijama a sada se održavaju ulični sastanci i imade nekog uspjeha naime da se cijela Pitomača upoznala sa stvarnim stanjem stvari i da znadu tačno zašto se mi danas borimo kao i cilj same borbe. Najteža mi je muka bila sa inteligencijom s njima sam se gnjavio od 7 sati do pola noći. Bilo je prefriganih tipova ali su mi platili račun (ubijeni). Drugi dan bilo je već malo bolje. Na novu godinu bi trebalo biti javno biranje NOO-a uz sudjelovanje cijele Pitomače koje će Ti sami prvaci pozvati na javni miting. Nitko Ti od Kotarskog NOO-a nije tome prisustvovao i kao da se to njih ništa ne tiče. Nitko ni prstom da makne... Mene Ti danas uopće ne čudi što je stanje u Pitomači i okolici takovo i čudi me da svaki dan ne pucaju na nas. Pazi kad su ustaše predali oružje onda je taj Lujo (Dragutin Mađerić, brijač) rekao da to nije dosta već da on traži njihove glave. Jasno je da su oni utekli ponovo u Đurđevac i uzeli oružje u ruke. Danas se oni ne daju Gestapovcima... nego ovi (7) lutaju i pucaju na naše patrole i bacaju im bombe na njih... Njih vojnički teško je uništiti ali kad su zapucali na patrolu od Odreda i bacili bombe ja sam tu cijelu kuću iselio u uporište a tako isto onih dvojice koji su pucali na nas u Pitomači i vodili bandu. Sada familije tih bojeći se konfiskacije dolaze k nama i mole smiju li se oni povratiti nazad. Mi smo im rekli da ako nisu bili krvavi neka se vrate. Ima izgleda da će se vratiti. Kad malo ugriju stolicu u Pitomači i kad se nahrane onda ćemo ih mobilisati jer izgleda da bi oni svi bili voljni da se bore. Onda ću ih sa svim karakteristikama poslati u Područje pa neka ih deknju koji je to zaslužio... Osim toga taj Lujo je tako drzak prema pojedinim strankama da je to bila ustanova koja je gora nego ikoja Jugoslavenska ili ustaška ustanova. Oni su hapsili, tukli i šišali ljude i žene i onda ih puštali svojim kućama... Ako bude tako kako je počelo biće potpuno sredeno pitanje u Pitomači, a oko ćemo mnogo lakše uspjeti jer ona sela nisu tako tvrda kao Pitomača..." (1a., 19, 30, 43a., 78, 62a., 258a., 270a., 287, 327, 328, B, F etc.)

Često eksponirana fotografija 10. korpusa NOV u stvari je snimljena u kolovozu 1944. kod *Velike Črešnjevice*. Lijevo: zarobljena njemačka oklopna vozila (ispred *Papištine* i *Stejskalove* kuće u *Gajevoj ulici* - mesnica i gostionica) prilikom jednog osvajanja mjesta u jesen 1944. (43a. i 1a.)

18. Razdoblje od pola stoljeća nakon Drugog svjetskog rata (1945. - 1990.)

Završetak Drugog svjetskog rata u Pitomači dočekan je kao i diljem cijele Hrvatske. Narodu je bilo važno da je rat konačno završio, ma tko god pobijedio. Još i danas kod starijih ljudi zna se čuti poslovice, kao odgovor na pitanje - kako je bilo u tom ratu: "Ili kAnti ili kTiti, doma nesmeš biti!"

Još 1943. komunisti su u Pitomači (22. siječnja u vinogradima u *Otrovanskom bregu*) osnovali partijsku ćeliju, a 10. listopada 1943. i *Mjesni Narodno oslobodilački odbor*, koji će nakon rata, u stvari, imati funkciju političko-društvene uprave. *Mjesni NOO* sačinjavali su predsjednik *Franjo Živko*, te *Milan Mesarić*, *Milan Čerepinko* (tajnik), *Mijo Mihoković*, *Josip Veličan* i *Stjepan Sondi*. Od 1952. on je *Općinski Narodno oslobodilački odbor*. Prvi članovi komunističke partije su bili *Franjo Živko*, *Dragutin Mađerić*, *Lujo*, *Đorđe Mikec*, *Slavko Crnec*, *Josip Fric* i *Jela Mađerić*. U travnju 1943. osnovana je *SKOJ-evska grupa* u Pitomači, a u rujnu iste godine *Antifašistički front žena (AFŽ)*. Nakon rata počinje funkcionirati *Općina Pitomača*, ali na čelu sa novom, komunističkom vlašću. Prvi je predsjednik bio *Franjo Živko*. Dolazi do restrukturiranja uprave, a sjedište općine, budući da je zgrada stare općine u ratu bila stradala (na mjestu zgrade bivše *Poljoprivredne zadruge Pitomača* i društvenog doma južno od crkve) i ubrzo bila srušena, seli se u zgradu današnje *Šumarije Pitomača (Hrvatskih Šuma)*. Krajem rata i prvih godina nakon njega, *Mjesni NOO* koristio je prostorije u zgradi nekadašnje *Mjesne zajednice* i još ranije u vlasništvu *Pitomačko-črešnjevačkih ugljenika (rudnika)*, odnosno danas *Komunalno Pitomača d.o.o. u Vinogradskoj ulici*. *Općina Pitomača* je u sastavu *Kotara Đurđevac* do 1955. kada se pripaja kotaru *Virovitica*. I kao takva opstaje sve do 1962. godine, kada se formira velika *Općina Đurđevac*, sa sjedištem u *Đurđevcu* i kojoj je pripojena *Pitomača*. Kao neposredno političko-teritorijalno tijelo u upravi 1. veljače 1965. je ustrojena *Mjesna zajednica Pitomača*, a narednih godina i u svakom mjestu bivše *Općine Pitomača*, te je ona kao takva ostala sve do novog preustroja nakon proglašenja *Republike Hrvatske* 1991., odnosno restrukturiranja 1993. godine i novog, posljednjeg osnivanja, tj. obnove *Općine*.

Pregled gospodarstva

Nakon rata i dolaskom nove vlasti nade, koje su obećavali komunisti, postepeno su već prvih godina bivale sve manje – da će svima biti dobro. Počinje agrarna reforma, oduzimaju se veći posjedi i dijele siromašnima ili bez zemljašima, dolazi do određene raspodjele imovine, ali i do prisilne naplate državnih poreza i nameta, koji su bili ogromni. Tako još i danas kod naroda kruže priče kako su se poslije rata "meli tavani", odnosno porezi su se naplaćivali nemilosrdno i narod je bivao još siromašniji nego do tada. Počeli su nestajati „veliki gazde“, ili jednostavno, gazde, a radovi za opće dobro bivali su sve češći, a tijekom cijelog ovog razdoblja i uobičajeni. Počinje osnivanje *Seljačkih radnih zadruga* u Pitomači i okolnim selima u koje je narod jednostavno morao pristupiti, ako je želio preživjeti. Prilikom ulaska u zadrugu svaki član je morao zadrugi dati svoju zemlju, a to je ljudima teško padalo. *Hrvatske seljačke zadruge*, koje su bile osnovane još prije *Drugog svjetskog rata* krajem 1940ih godina morale su se prilagoditi novim pravilima i uskladiti svoj rad (kao ona u *Otrovancu*, *Sedlarici*, *Pitomači*, *Turnašici*). Ona u *Pitomači* postala je 1948. godine *SRZ „Drug Tito“*, a od 1946. u nju je učlanjeno gotovo više od pola svih članova i to bez zemljaša koji su dobili zemlju na temelju agrarne reforme od 1946. godine. *Seljačke radne zadruge* se ukidaju 31. prosinca 1953. pa tako i ova u *Pitomači* i iz nje nastaje „*Poljoprivredno dobro*“. Još 1943. na mjestu nekadašnjeg središta posjeda veleposjedničke obitelji *Götz* u *Gajevoj ulici* osnovana je *Poljoprivredna zadruga Pitomača* koja je nakon rata postala *Opća poljoprivredna zadruga*. Članovima te zadruge nakon rata je podijeljena gotovo sva imovina obitelji *Götz*. 1. kolovoza 1957. *PD* je pripojeno *OPZ-u*, ali sve do 13. svibnja 1966. ono djeluje samostalno. Te godine *Poljoprivredno dobro* i *Opća*

poljoprivredna zadruga postaju Zadržno poljoprivredni kombinat, koji 1974. godine postaje Radna organizacija (OUR – kako se to tada nazivalo) sastavljena od dva OOUR-a (Osnovna organizacija udruženog rada): OOUR „Ekonomija“ i OOUR „Trgovinsko-uslužna djelatnost i kooperacija“. 11. listopada 1978. godine OOUR „Ekonomija“ se izdvojio i djelovao sve do početka 1990-ih godina kao Poljoprivredno dobro „Borik“ Pitomača koje je te godine posjedovalo 1 400 jutara zemljišta – isti podatak vrijedio je i za godinu 1990. Nakon Domovinskog rata „Borik“ je privatiziran. Onaj drugi OOUR, koji je proizašao iz OPZ-a, 1974. postaje Radna organizacija (RO) „Trgovinsko-uslužne djelatnosti i zadrugarstvo“, a od 1978. Poljoprivredna zadruga Pitomača, koja je početkom 1980-ih godina pripojena SOUR-u „Agropodravina“ Đurđevac i kao takva je dočekala privatizaciju početkom 1990-ih godina.

Spomenimo ukratko, da je bivše PD „Borik“ Pitomača od 1979. do 1989. bio značajan izvoznik lukovica cvijeća, a proizvodio je i merkantilnu i sjemensku pšenicu, kukuruz, šećernu repu, a zapošljavao od 80 do 133 stalna radnika, te stotinjak sezonaca. Poljoprivredna zadruga Pitomača je, npr., 1984. zapošljavala 34 radnika i imala do 300 kooperanata (individualnih poljoprivrednika: tov svinja, junadi, otkup mlijeka i dr.).

U ovom razdoblju, između 1945. i 1991. godine, značajno je spomenuti još neke firme koje su djelovale na području današnje općine Pitomača, a vezane su i za ratarstvo. Jedna od njih je bio „Duhanprodukt“ Pitomača, koji je nastao kao produkt/organizacija drugih poduzeća. 1945/47. godine osnovana su Mjesno obrtno poduzeće, Mjesno ugostiteljsko poduzeće i Kino „Sloga“ Pitomača. 1. lipnja 1951. Mjesno ugostiteljsko poduzeće, Mjesno obrtno i Kino „Sloga“ ukinuto je i osnovano Mjesno komunalno poduzeće, koje se, pored ugostiteljstva i građevinarstva bavilo i stolarijom i održavalo kino predstave. Godine 1957. osnovana je i Krojačka zadruga „Sloga“ Pitomača, koja je od 1982., pa do početka 1990-ih, odnosno ukidanja, radila u sastavu Poljoprivredne zadruge Kalinovac. 15. kolovoza 1960.

Stavljanje u funkciju rudničke pruge Vaktarna-Podvis u studenom 1963., godinu dana prije zatvaranja rudnika. Dolje: suluda i politički konotirana izgradnja separacije ugljena na željezničkoj postaji u Pitomači 1966. godine (projekt je bio potpisan 29. 9. 1965.).

Slavko Šošarić: „Benzinska pumpa u Pitomači“, ulje, 1963. Tih se godina benzinska postaja nalazila na pola puta u odvoju od Gajeve ulice prema pitomačkom groblju. (31.R)

Detalj zgrada gdje se nekada nalazila Duhanska industrija „Duhanprodukt“. Proizvodnja duhana od 1970-ih godina napravila je gospodarsku „revoluciju“ u pitomačkom kraju. Radi manje potražnje duhana proizvodnja je smanjena u pitomačkom kraju, međutim, još je uvijek značajna. Foto: 2014.

godine konačno je osnovano i *Duhansko poduzeće*, i već 1961. je nabavljen prvi stroj za fermentaciju duhana. Pod vodstvom tadašnjeg direktora *Milana Pavičića* i tehnologa *Marka Repca* nastaje veliko poduzeće za proizvodnju i obradu duhana „*Duhanprodukt*“, koje je od 1960-ih do 1980-ih godina napravilo „duhansku revoluciju“ u privredi ovoga kraja, proizvodnjom duhana tipa „*svjetla Viržinija*“. Kažimo da je od kraja 1960-ih pa do sredine 1980-ih „*Duhanprodukt*“ zapošljavao i preko 300 stalnih radnika, te više stotina sezonaca. Svoje pogone „*Duhanprodukt*“ je izgradio oko jedne od zgrada nekadašnjeg paromlina pored željezničke pruge, a 1980-ih godina proizvodnja duhana se kretala preko 4 500 tona duhana, koji se izvozio u desetak država diljem svijeta. Proizvodnja duhana u pitomačkom kraju danas je još uvijek dosta unosan posao, međutim, količine, koje se danas proizvode, nisu poznate.

Godine 1951. osnovano *Mjesno komunalno poduzeće* imalo je tri djelatnika, a direktor je bio *Ivan Krmpotić*. Dvije godine kasnije ono proširuje svoje poslovanje na pilanu s brzohodnim gaterom, piljenje trupaca i prodaju dasaka, izradu razne građe itd., a 1953. otvara i trgovinu sa svojim proizvodima. Godine 1954. ono postaje *Prerađivačko poduzeće „Gaj“ Pitomača*, a 1956. proširuje proizvodnju na izradu školskog, kancelarijskog, te kuhinjskog i sobnog namještaja i drvenu galanteriju. Uslijedila je reorganizacija i poduzeće postaje 1959. godine „*Gaj*“ – poduzeće za proizvodnju školskog, uredskog i kućnog namještaja, a već 1961. prerasta u *Drveno industrijsko poduzeće „Gaj“ Pitomača*. 1973. postaje jedan od OOUR-a „*Gaj*“ DIP, a od 1978. je u sastavu *Drveno industrijskog kombinata TVIN Virovitica* i konačno, 1981. se udružuje sa velikim SOUR-om „*Bilokalnik*“ iz Koprivnice. Kao takvo dočekalo je privatizaciju početkom 1990ih godina, da bi nekoliko godina kasnije došlo u vlasništvo *Drvene industrije TVIN iz Virovitice*, gdje se nalazi i danas. Pitomačka drvna industrija osnovana je i razvila se na mjestu nekadašnjeg paromlina u *Vinogradskoj ulici*, kojega su partizani spalili 1942. Navedimo podatak da je drvna industrija u *Pitomači*, koja je oko 60% svojih proizvoda izvozila izvan *Hrvatske*, godine 1963. proizvela 42 000 komada

Detalj prilikom izgradnje visećeg pješačkog mosta na *Banovom Brodu* 1967. godine. Most je dug 250 metara.

Dimnjak drvne industrije „*Gaj*“ u *Pitomači* podignut je 22. listopada 1977. Do *Drugog svjetskog rata* ovdje se nalazio zidani dimnjak pitomačkog paromlina obitelji *Nöthig* (zidan prije 1915., no rad paromlina za sada se na nikakav način ne može pratiti prije 1920. g.) koji je dominirao *Pitomačom*, kao i navedeni. (19.K)

raznog namještaja, 1973. 62 000, a 1983. 85 000 komada raznog namještaja. Godine 1984. u toj industriji je bilo zaposleno 370 radnika. Od 1976. do 1982. upravitelj je bio *Antun Kukavica*, a od 1982., do početka 1990-ih, *Ivan Čurić*. Godine 1982. uprava tadašnje *Radne organizacije „Gaj“ Pitomača* izgledala je ovako: *Ivan Čerepinko* (zamjenik direktora), *Marija Petrović* (rukovoditelj financijske službe), *Alojz Jakupec* (voditelj proizvodnje), *Barica Mihoković* (sekretar *Radne organizacije*), *Ivan Habijanić* (rukovoditelj komercijale), *Pavao Horvat* (rukovoditelj održavanja), *Ružica Lincmajer* (rukovoditelj planova i analize), *Ivan Špiranec* (predsjednik tadašnjeg *Zbora radnih ljudi*), *Mira Habijanić* (predsjednik *Radničkog savjeta*), *Josip Begović* (sekretar tadašnje *Osnovne organizacije saveza komunista*), *Stjepan Makvić* (predsjednik tadašnje *Osnovne organizacije saveza sindikata*) i *Vladimir Ivanic* (predsjednik tadašnje *Osnovne organizacije saveza socijalističke omladine*). 1977. godine u *Pitomači* je otvoreno predstavništvo tada vrlo jake poljoprivredne tvrtke „*Intercommerce*“ iz *Umaga* pod imenom „*Interprodukt*“. Tri godine kasnije ovaj, tada *OOOR*, izgradio je farmu za tov junadi u *Starom Gracu* kapaciteta 3 600 grla junadi i otkupio oko 200 ha zemljišta za proizvodnju ratarskih kultura za potrebe farme. Godine 1985. je zapošljavao 40ak radnika, a tada se bavio i proizvodnjom teladi i svinja u kooperaciji, te je imao klaonicu pored farme. Početkom 1990-ih „*Interprodukt*“ je privatiziran i nosio je ime „*Interprodukt*“ d.d. (*dioničko društvo za poljoprivredu, proizvodnju, trgovinu i usluge* – kao takvo ugašeno 2012.), a vlasnik 50% udjela 1997. je postala *Mesna industrija Braća Pivac d.o.o.* Danas je farma u *Starom Gracu* potpuno u njihovom vlasništvu. Cijelo vrijeme svojeg postojanja farma je proizvodila oko 1 000 komada teladi i oko 5 000 komada svinja godišnje.

Sve ovo dobro govori o relativno dobro razvijenoj industriji i organiziranoj poljoprivrednoj proizvodnji u *Pitomači* i okolici u navedenom periodu. Kako se može vidjeti iz *Registra obrtnika* nakon rata nešto obrtnika je ostalo raditi, a prvih desetak godina neki su nanovo, a neki opetovno prijavljivali obrtničke radnje. No, broj obrtnika, kojih je bilo između dva svjetska rata više se nikada neće ponoviti, ali treba kazati da su se obrtnici u *Pitomači* i okolici koliko-toliko dobro snalazili sve do 1960-ih godina, kada im broj zapaženo počinje opadati. Treba napomenuti, da je ovo četrdesetpetogodišnje razdoblje obilježeno dosta teškom općom situacijom do 1970-ih godina. Brojna iseljavanja, odnosno emigracije i odlazak na rad u zemlje zapadne Europe, *Njemačku, Francusku, Italiju, Austriju*, bio je gotovo svakodnevna pojava. Godine 1985. tražio sam podatak od tadašnjeg općinskog zavoda za statistiku u *Đurđevcu* o broju svih onih koji rade u inozemstvu, pa i u drugim tadašnjim republikama *SFRJ (Slovenija, npr.)*, ili su iz tih razloga i članovi obitelji također izvan *Hrvatske*. Na taj upit, dobio sam odgovor, koji je bio nejasan i nepotpun: 1971. na privremenom radu 105, a 1981. 135. (svega oko 2,3%). Pretpostavlja se da je taj broj bio mnogostruko veći. Rad u industriji ili spomenutim firmama u ovom je razdoblju nosio stanovitu sigurnost dohotka, što je garantirao sam sustav, međutim, sve veće pozicije koje su i inače bile povezane za političko-društveno djelovanje, odražavale su se i na financijsku situaciju stanovništva u cjelini. Tako su sve više i visoke funkcije vodili ljudi iz komunističkih struktura i prema tome su bili najbolje plaćeni, jer su, što je jasno, sami odlučivali o tome. Radništvo se zadovoljavalo sigurnim prihodom, ma kakav on bio. Onaj koji je želio nešto više, u okvirima normalnih svakodnevnih ustaljenih uvjeta, morao je posegnuti za kreditima, a što je bilo izuzetno popularno i isplatilo se od kraja 1970-ih godina, pa i sve do raspada *SFRJ*. Život poljoprivrednika, a njih je bilo oko 90% prvog desetljeća nakon rata, bio je izuzetno težak. Sama pomisao da seljak više nema svoje zemlje, ili je ima vrlo malo, svega jutro ili nekoliko, činio je nervozu među pučanstvom i nezadovoljstvo. Stoga je policijska presija morala biti vrlo jaka.

Evo još nekoliko zanimljivosti i podataka iz ovog razdoblja, a koji se tiču gospodarstva. 1983. godine *Mjesna zajednica Pitomača* u sastavu općine *Đurđevac* bila je, između nekoliko desetina *Mjesnih zajednica*, druga po redu po visini ostvarivanja nacionalnog dohotka. Prvih dvadeset godina nakon rata veliki doprinos razvoju privrede doprinosio je i stvarao zaradu stanovništvu već spomenuti rudnik ili rudnici u *Bilogori* (ranije *Pitomačko-črešnjevački rudnici*), čija se eksploatacija do 1964. godine popela do nevjerojatnih 44 000 tona iskopanog ugljena godišnje i gdje je radilo više

od 300 radnika. Nakon rata rudnici u *Pitomači*, odnosno *Velikoj Črešnjevici* nacionalizirani su, a počinju sa radom odlukom NOK-a Đurđevac 18. travnja 1948. Sredinom 1954. dobivaju naziv *Rudnici ugljena „Bilo“* i bili su prvo poduzeće na području današnje općine *Pitomača* u kojem je 1952. bilo uvedeno tzv. samoupravljanje. Nikome nije jasno zašto su rudnici zatvoreni (likvidirani) 1965. godine, i to upravo onda kada se eksploatiralo najviše ugljena. Iz razgovora sa nekim ljudima, koji su u to vrijeme bili općinski službenici u *Đurđevcu*, navodno se radilo o političko-gospodarskim razlozima, odnosno prevelike ekspanzije jakog i tada sve značajnog pitomačkog gospodarstva u odnosu na neka druga područja i mjesta. Pruga, poštanske veze i druga infrastruktura, kojih je veliki dio građen i davno prije *Drugog svjetskog rata*, demontirana je već do 1967. godine. Ovaj je rudnik gotovo 70 godina zauzimao značajno mjesto u pitomačkom ili podravskom rudarstvu, a i šire u *Hrvatskoj*. Danas ispod zemlje još uvijek leže ogromne količine ugljena lignita, koje vjerojatno nikada neće biti izvađene, a u šumama oko tzv. *Nove* ili *Stare kolonije* danas se još mogu pronaći tzv. „iberlaufi“, odnosno duboki zračnjaci, koji su se nekada kopali radi dotoka svježeg zraka u rudarska okna. Godine 1965. još su u funkciji bile jame „*Podvis*“, „*Oštra kosa*“ i „*Oštra kosa II.*“, a nekoliko inženjera, studenata, radnika u rudniku i drugih, koji su uvidjeli besmislenost likvidacije rudnika, ujedno i prosperitet ovog kraja narednih ¼ stoljeća pokušali su pokrenuti proizvodnju ili neprekinuti ju. Međutim, to je bilo nemoguće. Tadašnje političke strukture jednostavno su u tome vidjele stanovitu prijetnju, koju bi prouzročio dodatni razvoj ovog kraja. Naime, 29. rujna 1965. potpisan je, čak i odobren projekt za izgradnju rudarske separacije na željezničkoj postaji u *Pitomači*. Zanimljivo je da je separacija narednih godinu dana izgrađena, međutim, rad rudnika ipak je bio prekinut sa obrazloženjem da su gotovo sva okna „metanska“ ili „bez obrazloženja“, a separacija nikada nije, u stvari, proradila. Analiza, npr., samo okna „*Oštra kosa II.*“ bila je slijedeća: zalihe su 1 500 000 tona ugljena, vađenjem 200 tona dnevno bila bi vrlo profitabilna narednih 25 godina. Radila se je i dokumentacija za rekonstrukciju jame „*Podvis*“ i rezultati analize su bili slični

Pogled na južni dio današnjeg trga kralja Tomislava od zgrade stare škole. Foto: 1968.

Plakat za izvedbu „*Razrušeni život*“ u režiji Mirka Lauša 1954. godine.

Jedan od niza tzv. *promenadnih koncerata* (u dvorištu župne crkve - prije nedjeljne mise) pitomačke limene glazbe krajem 1940-ih godina.

(1, 147, 19.K). No, na sve zamolbe i upite odgovor vlastodršca je bio negativan. Ovo spominjem iz razloga, jer je još uvijek u *Pitomači* rijetko kome jasno zašto su ti rudnici prekinuli eksploataciju i doživjeli likvidaciju. A upravo je navedeno bio razlog. Vezano za geofizička podzemna istraživanja o količinama ugljena na ovom području već je 1948. godine počela opetovna potraga za naftom i zemnim plinom. Iste su godine i otvorene dvije bušotine u *Sedlarici*, međutim, eksploatacije nije bilo ni nakon ispitivanja 1957. i 1958. kada su utvrđena nova nalazišta i plina i nafte oko rijeke *Drave* i u *Bilogori*. Tek nakon 1978. počinje eksploatacija prvenstveno zemnog plina na dvije bušotine kod *Đuretine* i u *Šašnatom Polju*. Osim navedenih bušotina kasnije su otvorene i još neke, nove. Ove bušotine stanovništvu dopunjuju godišnji proračun, kako ranije posredno preko nekadašnje *Općine Đurđevac*, tako još i danas, ali u značajnijoj mjeri i direktno u općinski proračun.

Prema statističkim podacima iz 1971. i 1981. godine u *Pitomači* se poljoprivredom bavilo oko 45 % stanovništva 1971., i oko 25,3 % 1981. godine. Postoji podatak da je 1981. u industriji radilo oko 16% stanovništva, a svega oko 1,2% su bili obrtnici. Godine 1981. privređivalo je, prema podacima iz popisa stanovništva te godine, 44,2% stanovništva. Ostalo su bila djeca predškolskog i školskog uzrasta, umirovljenici, invalidi i ratni vojni invalidi.

Sredinom 1980ih godina nešto više od 53% ukupnog zemljišta *KO Pitomača* (10 120 jutara), odnosno tadašnje *MZ Pitomača*, bile su oranice. Livade su zauzimale oko 10%, pašnjaci 4%, šume 17%, a voćnjaci i vinogradi svega oko 50 jutara ili oko 0,5%. Sličan izgled strukture poljoprivrednog zemljišta bio je i desetljećima ranije. Godine 1960. u društvenom sektoru je proizvedeno 345,6 tona pšenice i 740,5 tona kukuruze, dok za privatni sektor nemamo podatke. Godine 1983. proizvedeno je duhana 4687 tona, pšenice ukupno (privatni i društveni sektor) 3808 i kukuruza 8 448 tona. Iz tog vremena postoje i neki podaci o broju stoke i peradi u *Pitomači*. Godine 1960. zabilježeno je 1 060 konja, 1 670 krava, 7 600 svinja, 110 ovaca i 32 000 komada peradi. Dvadeset i tri godine kasnije (1983.) u *Pitomači* je svega 150 konja, 1 100 krava, 7 000 svinja, 55 ovaca i oko 24 000 peradi. Procjenjuje se da je navedene 1960. godine u *Pitomači* bilo proizvedeno ukupno 1 340 000, a 1982. 2 200 000 litara mlijeka.

Liječenje i zaštita stoke i drugih životinja organizirano se vrši od 1950. godine. Do 1963. *Veterinarska ambulanta Pitomača* pripadala je *Veterinarskoj stanici* u *Virovitici*, a od tada, pa sve do danas u *Đurđevcu*. Ambulanta nema svoju zgradu do 1976., kada se gradi današnja zgrada u *ulici braće Radića*, a do tada su se koristila razna dvorišta i privatne kuće. Iz tog razdoblja bilo je u *Pitomači* više veterinara, koji su živjeli sa ovim narodom, a nesumnjivo je najpoznatiji bio *Tomislav Široki - Šuvak*.

I nakon *Drugog svjetskog rata* najvažniji način trgovanja seljaka, zanatlija i trgovaca održavao se je na sajmovima, a nadasve trgovina stokom, peradi i drugim životinjama, te raznim kućanskim i drugim potrepštinama. 1949. godine stočno sajmište se, nakon više od stoljeća seli iz *Vinogradske ulice* (sa *Gmanja*) na istočni dio *Gajeve ulice* kod današnje benzinske postaje, gdje je iste godine izgrađena i stočna vaga, koja postoji još i danas. Tjedni sajamski dan ostao je i dalje srijedom, a glavni godišnji na *Vidovo* (15. lipnja) i 29. srpnja. Takvi, spomenuti sajmovi, bili su vrlo popularni i održavali su se na ovome mjestu sve do kraja 1980-ih godina, od kada postepeno počinje njihovo izumiranje.

Sajmove navedenih dana niti socijalističke vlasti nisu mogle zabraniti, već je njihovo izumiranje uslijedilo promjenom načina trgovanja. Još 1942. godine *pitomački paromlin* doživio je veliku palež od strane partizanskih vojski, pa se nakon rata u značajnoj mjeri povećala potreba za mlinarskim uslugama. Stoga je bio otvaran čitavi niz raznih motornih mlinova diljem područja općine, a prestao nije raditi niti poznati *Šuvakom mlin* (vodenica) na *Banovom Brodu*, na ušću kanala *Šušulića* u *Dravu*. No, 1970-ih i on je morao biti zatvoren, jer su mljevenje žita počela preuzimati veća poduzeća, pa je usluga postajala jeftinija, i više se nije, ili se je postepeno sve manje, mljevenje vršilo plaćanjem

usluge uaturi (tzv. „ušurom“). Od 1955. do 1957. godine na području općine *Pitomača* bilo je ukupno 13 privatnih mlinova, a krajem 1980-ih više niti jedan.

Osim mlinarskog obrta od 1945. do 1970-ih godina na ovom je području (područje današnje općine *Pitomača*) bilo upisano/prijavljeno ukupno čak oko 400 obrtnika. Stoga možemo rezimirati i reći da je *Pitomača* tih godina zaista bila još uvijek dosta jako obrtničko-trgovačko središte ovog dijela *Podravine*. Prvih desetljeća nakon rata još uvijek žive i stari zanati, kao npr. brdari, postolari, kolari, kotlari, kovači itd., a 1953. u *Velikoj Črešnjevici* prijavljen je prastari zanat „vađenje zlata“ (*Đuro Kovač*), no nakon početka 1970-ih godina oni postepeno izumiru, a pojavljuju se, usporedno s razvojem tehnologije razni novi, kao npr. vodoinstalateri, elektroinstalateri, monter centralnog grijanja, strojobravari itd. Dosta dobar rad obrtnika i raznih poduzeća pratio je i bankarski sektor, pa tako odlično posluje *Prva obrtna štedno-kreditna zadruga Pitomača*, a 1974. poslovnicu otvara *Poslovna jedinica Đurđevac Zagrebačke banke*, a 1990-ih i kasnije još nekoliko drugih banaka.

Nakon rata, u vrijeme kojega je u *Pitomači* još uvijek opstalo 7 trgovačkih radnji, trgovački obrti postepeno nestaju, jer se vrši nacionalizacija zgrada trgovaca, te otvaraju razne društvene trgovine. Najveću trgovinu u to vrijeme otvorilo je *Trgovačko poduzeće „Sloga“* iz *Đurđevca* (robna kuća – danas *KTC*) početkom 1980-ih, te još 1970-ih „Univerzal“ *Bjelovar* – na raskršću putova za *Otrovanec* i *Viroviticu*. Sve privatne trgovine do 1970-ih su sasvim nestale, a 1984. godine u *Pitomači* je bilo ukupno 29 raznih trgovina u društvenom vlasništvu i navedena robna kuća. U sastavu te robne kuće nalazio se i ugostiteljski objekt istog vlasnika, dok je diljem mjesta i općine ugostiteljskih privatnih objekata 1970-ih i 1980-ih godina bilo relativno mnogo. Razne ugostiteljske radnje ili obrte komunističke vlasti su, za razliku od trgovačkih, dozvoljavale. Tako je 1984. godine bilo samo u *Pitomači* 7 privatnih ugostiteljskih objekata i 8 u društvenom sektoru, a diljem područja današnje općine, ukupno čak 32.

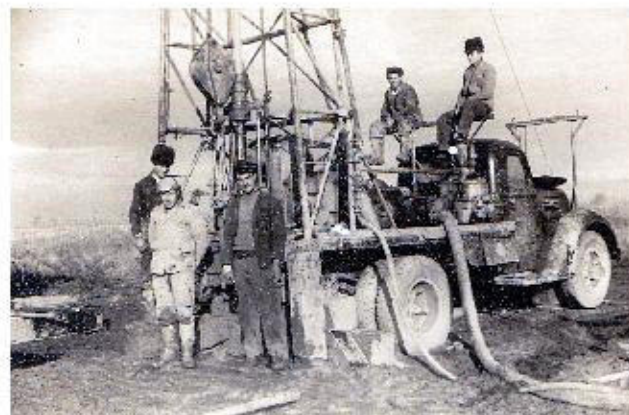
Ugostionicama cijelo to vrijeme prodavalo se i domaće vino, koje se je proizvodilo na obroncima *Bilogore* južno od *Pitomače*, oko *Turnašice*, *Podaršanja*, *Sedlarice* i *Velike Črešnjevice* (*Aršanji* ili *Lipica*, *Kladarski breg*, *Otrovanski breg*, *Črešnjevački breg*, *Turnaški breg*, *Podaršanji*). 1960. godine ovdje je rasla vinova loza na oko 360 ha zemljišta, a sredinom 1980-ih na preko 420 ha. Sve do 1960-ih godina sađene su isključivo hibridne sorte, a od tada i razne sortne vrste, kao rizling, frankovka, graševina itd. Procjenjuje se da je samo 1960. godine, u sklopu organiziranog unapređivanja vinogradarstva, zasađeno oko 200 000 čokota vinove loze raznih kvalitetnih sorti. Brojni vinogradari ovoga kraja udružili su se i 1982. godine osnovali *Udrugu vinogradara, podrumara i voćara „Aršanji“ Pitomača*, a 1983. organizirali i prvu izložbu vina na kojoj je izložen 81 uzorak domaćih vina sa navedenih područja. Slijedeće godine izloženo je 82 uzorka itd. Vezano za vinogradarstvom, ovdje možemo spomenuti i uzgoj voća i pčelarstvo. Pčelarstvo je ovdje prisutno, kako smo već spomenuli, i od pamtljivijeka, ali tek nakon 1991. pitomački se pčelari organiziraju u udrugu. Ali med proizvode uglavnom za vlastite potrebe i nešto malo za prodaju. 1980-ih godina pitomački pčelari bili su udruženi u sastavu kloštranskog pčelarskog društva i to isključivo radi što jeftinije nabave potrepština i repromaterijala, a nešto manje radi otkupa meda. Što se tiče raznih voćarskih plantaža još 1980-ih godina ili ranijih vremena, one su bile vrlo rijetke na području koje zauzima današnja općina *Pitomača*. Manju plantažu jabuka tih je godina zasadila obitelj *Stjepana Blažinčića* iz *Turnašice*, a tek kasnijih desetljeća pojavljuje se još nekoliko plantaža jabuka, breskvi i šljiva. Osim voća dosta ljudi se odlučuje, posljednjih 30-ak godina, uzgojati razne druge biljke na plantažnom uzgoju i to najviše oraha, a nešto manje šumskih vrsta drveta, kao što je npr. joha, topola ili hrast.

Uzgoj šuma i gospodarenje šumama i u ovom kraju, *Zakonom* od 17. travnja 1947. godine, kada šume postaju općenarodno dobro, dobiva posebnu dimenziju. Nakon bezvlašća u vrijeme rata sada se definitivno ukida *Imovna općina đurđevačka*, pa sve šume, osim privatnih, a kojih je bilo dosta malo u to vrijeme, dolaze pod jednu upravu. Reorganizacijom uprave nastala je *Šumarija Pitomača*, koja je pripala

Bilogorsko-podravskoj regiji. 1960-ih dolazi do raznih udruživanja u šumarska gospodarstva, pa je tako pitomačka šumarija 1966. pripojena ŠG „Mojca Birta“ u Bjelovaru, koje je u svojem sastavu imalo još 21 tadašnji OOUR. Šumarija u Pitomači npr. 1984. je raspolagala sa oko 2 600 ha i imala zaposleno 30 radnika, a sječa je iznosila oko 11 000 metara kubičnih raznog drveta. U vrijeme do 1990-ih gospodarenje šumama u Pitomači imalo je veliki značaj, jer je bilo direktno vezano, radi proizvodnje sirovine za pitomačku drvenu industriju („Gaj“ Pitomača).

Gospodarenje šumama usko je povezano i za gospodarenjem divljači, a vezano za to u Pitomači je još u rujnu 1945. osnovano prvo lovačko društvo i to LD „Fazan“ Pitomača. Kako sa divljači da je važno i gospodarenje sa ribljim fondom koji je, radi rijeke Drave ovdje vrlo velika i značajan za ovdašnje stanovništvo. Odmah nakon rata, 1948. godine krenulo se organiziranjem uzgoja i zaštitom uzgoja ribe, ali i privrednim ribolovom, pa je stoga te godine osnovano „Mrežarsko-udičarsko društvo“ kojega je sjedište bilo u Đuretini. Bavilo se privrednim ribolovom, međutim, već nekoliko godina kasnije, 1952. ono postaje sportsko – Sportsko ribolovno društvo „Šaran“ Pitomača koje postoji i danas. 1984. imalo je preko 225 članova. Ovo, kao i sva druga slična društva osnovana kasnije imala su i imaju svrhu obnovu fonda riba i kontrolirani ribolov u svrhu turističke promidžbe i gospodarske koristi. Valja spomenuti da su ovdje, na pitomačkom području 1980-ih godina ulovljeni rijetki kapitalni primjerci soma, zatim kečige i drugih ribljih vrsta. Pitomačka ribička društva posljednjih desetljeća brinu se o stanju ribljeg fonda na vodama rijeke Drave, te tzv. Šodrane u Dravskoj ulici, odnosno ulici Mate Lovraka.

Ovaj dio Pitomače, oko sredine Dravske ulice nakon Drugog svjetskog rata još je uvijek bio vrlo rijetko naseljen. Širenje mjesta na tom dijelu počelo je značajnije od 1960-ih godina, a slično možemo kazati i za sve ostale dugačke ulice Pitomače (Preradovićeva, Gajeva, Vinogradska). Dravskom ulicom dolazi se do rijeke Drave na Banovom Brodu, gdje se nalazi prijevoz skelom na lijevu obalu rijeke, a 1967. godine na inicijativu i financiranjem novoformirane

Tragovi nafte i zemnog plina na pitomačkom području pronađeni su još početkom 20. st. i to u Sedlarici. Od 1924. naftu eksploatirala jedna filijala „Petrolej d.d.“ njemačke naftne tvrtke „Elwerath“ (koja postoji i danas) sve do 1930-ih godina. Ista tvrtka navozila je trasu ceste od Sedlarice do Otrovanca i izgradila prugu. Nakon 1945. ponovno su otvorene neke bušotine, a ovo je fotografija iz 1950. iz početka Otrovanskog brega u Sedlarici, betonski ostaci koje bušotine postoje i danas. Bušenja i eksploatacija je prekinuta 1960-ih radi nerentabilnosti, ali se krajem 1970-ih otvaraju bušotine zemnog plina na Banovom Brodu koje rade i danas.

Spektakularni prolaz tadašnjeg predsjednika SFRJ i komunističkog vođe Josipa Broza Tita 1978. godine. (23.N) Prvi put je Tito bio u Pitomači 1916. kada je radio na popravku paromlina u vrijeme boravka u Velikom Trojstvu. (244.4)

Sa prve izložbe vina 1983. godine Udruge vinogradara, podrumara i voćara „Aršanji“ Pitomača osnovane 1982. godine. Tadašnji politički i gospodarski dužnosnici Pitomače i tadašnje Općine Đurđevac prije domijenka u nekadašnjem PD „Borik“ u Gajevoj ulici. Iz zbirke autora.

Mjesne zajednice Pitomača, mještana Križnice, a uz pomoć pripadnika tadašnje JNA izgrađen je pješački viseći most dug 250 metara. Ova duga pitomačka ulica, kao i sve ostale ulice i ceste sve do jeseni 1965. bile su prašnjave ili blatne. Tada počinje prvo asfaltiranje, i to na etapi kroz centar mjesta, tj. *Gajeve ulice od Đurđevca prema Virovitici*. 1971. asfalt je stavljen na drum prema jugu (prema Bilogori), a tek do kraja 1973. asfaltirane su sve ulice u mjestu. Kasnije, do 1984. godine asfaltirani su i nogostupi gotovo po svim pitomačkim ulicama. Valja spomenuti da je kod današnje župne crkve još i sve do 1959. godine južno od građevine, pored današnje *Zdravstvene stanice* prolazio stari put kojime se spajala podravska magistrala sa najstarijim dijelom Pitomače. Sudeći prema karti iz 1782. godine, čini se da je prostor, gdje se danas nalazi crkva *svetog Vida*, bio čistina i jedna široka ulica. Navedene, 1959. godine taj put je zatvoren, a prostor pretvoren u park. Već smo spomenuli da se pitomačko groblje do druge polovice 18. stoljeća nalazilo oko 200 metara sjeverno od današnje crkve. Sve do 1981. godine bio je običaj da se pokojnici dan ili dva drže u kući, te se kolima ili na nosilima, u vrijeme kada je određen sprovod, voze do groblja. Tek je te godine izgrađena mrtvačnica koja postoji i danas, a navedeni običaj je zabranjen.

Sve do drugog desetljeća nakon Drugog svjetskog rata glavno prijevozno sredstvo na dalje relacije bila je željeznica. Kako robe, tako i putnika. Kroz pitomačku željezničku postaju sredinom 1980-ih godina godišnje se prevozilo oko 1 850 vagona raznolike robe. Podatak za ovu godinu govori, da je tada načinjen ukupni promet od oko 60 000 tona robe. Godine 1982. bio je izvršen veliki remont pruge, a iste godine je kroz pitomačku željezničku postaju prolazilo 28 vlakova dnevno. Osim prijevoza željeznicom 1970-ih godina, a posebno nakon postavljanja asfalta na magistralnu trasu sve je značajniji bio autobusni promet i to prvenstveno putnika. Godine 1983. kroz Pitomaču su prolazile čak 44 razne linije autobusa. Kako je rijeka Drava kod Pitomače, odnosno Banovog Broda dosta široka i duboka (do 20 i više metara širine i do 10 m dubine, u vrijeme većih vodostaja) rijeka je plovna sve do Donjeg Miholjca. Stoga se je cijelim navedenim tokom rijeke tijekom 1950-ih do

Pitomačka limena glazba 1973. godine. Fotografija iz zbirke obitelji Dražena Kukavice iz Pitomače. S lijeve strane sjede: Antun Kukavica (tadašnji direktor Tvornice namještaja "Gaj"), Stjepan Laslo (fotograf), Ivan Bedeković, Jakob Begović, Stjepan Mihoković i Franjo Filipović. Stoje: Stjepan Čerepinko, Milan Španić, Ivan Ivanic, Stjepan Marović, Ivan Rakijašić i Stjepan Kovačić.

Pitomačani nakon kuglačkog susreta u gostima u Zagrebu 1971. godine; (stoje s lijeve strane) prvi - Branko Begović, četvrti - Franjo Pankasz, peti - Đuro Rengel, osmi - Zdravko Mikolčić: (čuču) prvi - Andrija Vranek, drugi - Ljubo Saraja, treći - Željko Grgačić, šesti - Marijan Bajc.

Atraktivna fotografija sa susreta NK "Pitomača" i NK "Osijek" (1:1) 1962. godine na pitomačkom Gmanju. Iz zbirke autora. (Više o nogometu u Pitomači vidi 7, 22a. i 30)

1980-ih, ali i kasnije, teretnim prijevozom prevozila razna roba, a nadasve šljunak i pijesak, koji se na pitomačkom području tada vadio u izobilju.

Već smo vidjeli da je električna energija u *Pitomači* jednom užem krugu stanovnika bila dostupna i prije *Drugog svjetskog rata*. Godine 1945. *Vatroslav Kos* preuredio je, u centru *Pitomače*, svoj dotadašnji agregat na izmjeničnu struju i snabdijevao uži centar mjesta, a od 1957. i 1960. *Pitomača* je, kao i sva okolna mjesta prikopčana na električnu mrežu *Osijek – Varaždin*. Narednih godina, i to od 1976. do 1984. ovdje je provedena cjelokupna plinifikacija, dok su ulice *Pitomače*, kao i ostalih pitomačkih okolnih naselja, dobile pitku vodu (gradski ili ulični tip) u razdoblju od 1971 do 1980. godine. Zanimljivo je spomenuti, da su neka mjesta vodovod dobila i ranije, kao npr. *Turnašica*, koja je dobila vodovodnu mrežu još 1949. godine.

Možemo napomenuti, da je navedeno razdoblje u *Pitomači* i okolici karakterizirao, dosta značajan privredni razvoj na gotovo svim područjima gospodarstva. I unatoč brojnim potezima komunističkih vlasti, koje su pokušavale usporiti razvoj pitomačkog gospodarstva, to im ipak nije uspjelo, ali je razvoj trebao biti kud i kamo veći i značajniji. O tome će se vjerojatno raspravljati nekom drugom prigodom. Budući da je opća gospodarska situacija ipak bila, u određenim okvirima i povoljna i u *Pitomači* nakon kraja 1960-ih godina nije nedostajalo niti društveno-kulturnih aktivnosti, iako su one gotovo uvijek imale politički naboj. Stoga, donosimo osnovni pregled ovog razdoblja. (30 etc.)

Kronološki pregled društvenog, kulturno-javnog života u razdoblju od 1945. do 1991. godine

Tijekom rata brojna društva ili udruge prestale su raditi, ili su radile u toj mjeri samo da bi opstale ili su pak prestale svoje djelovanje i postojanje. Prvih godina nakon rata, unatoč novim pogledima na društveno-kulturni i javni život, u novom političkom okruženju, počeo je postepeno oživljavati.

- 1945. godine - Osnovano *Lovačko društvo* (udruga) "*Fazan*" *Pitomača*. Obnovljen je nogometni klub *PŠK* pod imenom *NK "Sloga"*. Današnji naziv *NK "Pitomača"* dobiva 1950. godine. Ponovno okupljena *Limena glazba HPGD "Sloga"*.
- 1945/1946. godinu - Osnovan *Kuglaški klub Pitomača*.
- 1948. godine - Osnovano *Mesarsko-ugostiteljsko poduzeće*, koje je vremenom preraslo u tvornicu namještaja "*Gaj*" *Pitomača*. Od 1998. godine ista se nalazi u vlasništvu *DI "TVIN" Virovitica*. Grupa mještana osniva "*Mrežarsko-udičarsko društvo*".
- 1949. godine - Uređuje se nogometno igralište na današnjem mjestu u *Vinogradskoj ulici*, a u *Gajevoj ulici* (u *Kreštelovcu*) novo sajmište.
- 1950. godine - Počela elektrifikacija područja općine *Pitomača*. Završena je potpuno 1957. godine.
- 1951. godine - Došlo je do nezapamćene poplave, kojom je prilikom bila poplavljena gotovo cijela *Pitomača*. Iste godine grupa mještana osniva *Šahovski klub*. Rođena je u *Pitomači* hrvatska pjesnikinja *Božica Jelušić*.
- 1952. godine - Iz "*Mrežarsko-udičarske udruge*" osniva se *Športsko ribolovna udruga "Šaran" Pitomača*.
- 1956. godine - Po prvi put osnovano *Turističko društvo Pitomača*.
- 1957. godine - Osnovan je *Kino klub "Slavica"*, koji je vrlo aktivno i uspješno djelovao u *Pitomači* sve do 1988. godine, a od 1971. godine održavao je tzv. *FEDAF (Festival dječjeg amaterskog filma)*. Sve je to osnovao i vodio učitelj *Mirko Lauš*. (Više vidi 153)
- 1960. godine - Izgrađena je zgrada *Zdravstvene stanice Pitomača*. 1978. godine zgrada je proširena.
- 1962. godine - U centru mjesta završena je gradnja prve faze zgrade *Društvenog doma* sa kino dvoranom. Ukinuta je *Općina Pitomača*, a *Pitomača* pripojena velikoj *Općini Đurđevac*. Osnovna škola u *Pitomači* dobila ime *Osnovna škola Petra Preradovića*. Osnovana prva folklorna grupa u *ulici Pavleka Miškine*, što je temelj današnjeg *KUD-a "Pitomačanka"*.
- 1963. godine - Počela je s radom prva *Radio postaja Pitomača* u sastavu *Narodnog*

sveučilišta, koje je osnovano 1957. godine. Sveučilište je postojalo do 1975. kada je ukinuta *Radio postaja Pitomača* i *Knjižnica i čitaonica* i pripojena *Đurđevcu*. Zanimljivo je spomenuti da je cijelu tehniku za radio stanicu izradio *Filip Novosel*, koji ju je kasnije poklonio *Pitomači*. *Radio postaja Pitomača* radila je 13 godina na 1 358 Khz, na srednjem valu. (80a.)

- 1964. - 1988. godine - Izgrađena moderna četverostazna kuglana u *Pitomači*, pored tadašnje drvene industrije "Gaj" kod mjesnog groblja.

- 1967. godine - U *Pitomači* izlažu svoje radove poznati hrvatski slikari naivci: *Ivan Generalić*, *Mijo Kovačić*, *Franjo Filipović*, *Martin Hegedušić* i *Mato Generalić*. Izgrađeno je današnje vatrogasno spremište (vatrogasni dom) u *Vinogradskoj ulici*. Iste je godine izgrađen viseći most preko rijeke *Drave* prema *Križnici*, te zgrada *Prve obrtne štedno-kreditne zadruge* u *Pitomači* u *Gajevoj ulici*.

- 1969. godine - Počela je obnova izgorjele župne crkve u *Pitomači*, a počinje i izgradnja nove zgrade *Osnovne škole "Petra Preradovića"*. Izgradnja sa dvoranom je završena 1980. godine. Tiskan je prvi turistički vodič *Pitomače*.

- 1970. godine (15. lipnja) - Završena djelomična obnova župne crkve sa posvetom koju je obavio zagrebački kardinal *Franjo Kuharić*. Crkva je potpuno obnovljena do 1975. godine.

- 1971. - U mjestu je otvorena samostalna izložba poznatog slikara naivca *Ivana Generalića*. Osnovan je *Košarkaški klub "Pitomača"*. U *Pitomači* živi 5 814 stanovnika.

- 1973. godine - Otvorena je samostalna izložba poznatog podravskog slikara *Josipa Turkovića*.

- 1974. godine - Grupa mještana na čelu sa *Lukom Hrvatićem* osnovala je *Astronomsko društvo* (službeno osnovano 1981. godine). Svoje predstavništvo otvara u *Pitomači* *Zagrebačka banka*.

- 1975. godine - Prestaje s radom *Radio stanica Pitomača* i *Narodno sveučilište*.

- 1977. godine - Izgrađena je ljetna pozornica pored *Društvenog doma*. Osnovani su *Stolno teniski* i *Rukometni klub*, koji djeluju u sklopu iste godine osnovanog *Športskog društva "Pitomača"*.

- 1978. godine - Objavljena je knjiga *P. Cvekana: Od Kopačevca do Pitomače*.

- 1980. godine - Završena je izgradnja posljednje faze školske zgrade osnovne

Muški pjevački zbor *HPGD "Sloga"* na nastupu u *Virju* 1974. Prava obnova sloginih zborova nakon 1945. nastupa 1967. od kada, narednih desetljeća pod vodstvom *Marijana Jergovića*, *Luke Biočića*, *Franje Gregla*, *Pavla Bana*, te *Ružice Glogoški* doživljavaju pravu renesansu. Prvo je obnovljen muški, zatim 1971. ženski pjevački zbor, a nešto kasnije i mješoviti. Od 1967. obnovljen je i tamburaški sastav, pod vodstvom *Franje Brkića*, koji postaje sastavni dio zborova narednih preko 20 godina, u kojem je periodu "Sloga" imala bezbroj nastupa diljem tadašnje *Jugoslavije* i susjednih zemalja. U najnovije vrijeme *HPGD "Sloga"* vodi *Štefica Kaša*. 2015. "Sloga" je proslavila svoju 90-u godišnjicu postojanja.

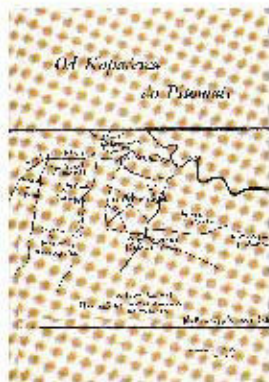
Pitomački obrtnici i službenici na uobičajenom nedjeljnom druženju u gostionici kod *Vekonje* (pored željezničke postaje) u *Pitomači* 1972. godine: 1 - *Slavko Bušetinčan* (direktor tadašnje *Prve obrtne štedno-kreditne zadruge Pitomača*), 2 - *Franjo Britvić* (kolar, otac pjesnika *Drage Britvića*), 3 - *Martin Šoštarić* (činovnik), 4 - *Ivan Veličan* (vlasnik vršilice za žito), 5 - *Josip Bereš* (bilježnik), 6 - *Franjo Bauer Feri* (lutkar), 7 - *Pavao Horvat* (bravar), 8 - *Josip Tomazetić* (trgovac), 9 - *Ivan Kostadinović* (stolar) i 10 - *Ivan Giba* (kovač). Fotografija iz privatne zbirke *Franje Veličana Canje* iz *Pitomače*.

Ljetno nedjeljno popodne uz crno pivo na *Gmanju* 1965. godine.

škole. Školska dvorana je dograđena 1984.

- 1981. godine - Osnovano *Astronomsko društvo Pitomača*. Osnovali su ga bivši članovi astronomske grupe *OŠ Petra Preradovića* pod vodstvom učitelja *Luke Hrvatića*. Sredinom 1980-ih godina brojilo je preko 100 članova, što učenika što odraslih. Treba reći da je društvo, u stvari, utemeljeno još 1973. godine, ali tada u sastavu *Osnovne škole Petra Preradovića*.
- 1982. godine - Osnovana je *Udruga vinograda, podrumara i voćara "Aršanj" Pitomača*. Prva izložba vina bila 1983.
- 1983. godine - Izgrađena je na tzv. "*Brennerovoj vili*" zvezdarnica *Astronomskog društva Pitomača*. Potpuna izgradnja je završena 1988. godine. Kasnije je nabavljen i teleskop.
- 1985. godine - Obilježeni su "*Pitomački jubileji*" povodom 300 godišnjice osnivanja *Pitomače*. Tiskana je knjiga *B. Begovića: Tri stoljeća Pitomače*, a predstavljen prvi, iako ne službeni, grb *Pitomače* (autora *Josipa Šimića* i *Mirka Lauša*). Navedene godine obilježene su brojne obljetnice: 90 godina *DVD-a Pitomača*, 60 godina *HPGD-a "Sloga"* itd., kojim je prigodama priređeno mnogo društveno-kulturnih programa.
- 1986. godine - Ponovno je počela s radom *Mjesna knjižnica i čitaonica* (pri tadašnjem *SSRNH*), a otvorio ju je poznati hrvatski književnik *Zvonimir Majdak*. Bila je smještena u prostorijama stare škole. Radila je do 1991. Nakon *Domovinskog rata* obnovljena je u potpunosti 2003. u zgradi društvenog doma gdje se nalazila do ukidanja 1975. i tu je i danas.
- 1988. godine - Organizirana je prva "*Kletijada*", na kojoj su nastupala pitomačka društva koja u vrijeme *Martinja* po svojim vinogradima krstila mošt u vino. Osnovana *Zavičajna muzejska zbirka*. (30 etc.)

Dva prva cjelovita prikaza *Pitomače*: P. Cvekan: *Od Kopačevca do Pitomače*, Pitomača 1978. i B. Begović: *Tri stoljeća Pitomače*, Pitomača 1985.

Prva etapa izgradnje nove školske zgrade OŠ Petra Preradovića u Pitomači. Pogled od Štrosmajerove ulice. Snimljeno 1970-ih godina. (26.P)

Zdravstvena stanica u Pitomači početkom 1970-ih godina. U parku zapadno od zgrade 1960. godine podignuta je kosturnica i spomenik antifašističkim borbama iz *Drugog svjetskog rata*. Spomenik je podigla tadašnja organizacija *SUBNOR-a* u Pitomači.

KUD "Pitomačanke" 1974. godine. Iz zbirke autora. Tada je predsjednik KUD-a bila *Marija Petrović*.

Detalj iz etnografskog dijela nekadašnje *Zavičajne muzejske zbirke* osnovane 1988. godine. Nalazila se u prostorijama stare školske zgrade. Foto: 1989.

19. Crtnice iz najnovijeg doba (1991. - 2015.)

Dolaskom 1990. i 1991. godine i proglašenja nezavisnosti *Republike Hrvatske*, *Pitomača* i dalje ostaje u sastavu nekadašnje *Općine Đurđevac*. 1993. dolazi do novog geopolitičkog preustroja i *Pitomača* konačno, nakon 30 godina dobiva svoju općinu, te se pripaja novoformiranoj, odnosno na neki način obnovljenoj *Virovitičko-podravskoj županiji*, čime postaje najzapadnija općina iste županije. Prva upravna tijela formirana su početkom 1993. Početak 1990-ih protjecao je u *Pitomači* isto kao i kod većine naselja *Podravine* i to u gotovo svim pogledima. Godine 1990/91. *Pitomačani* se odmah uključuju u *Domovinski rat*, pa tako iz nekadašnjeg *Mjesnog štaba Civilne zaštite* nastaje *Civilna zaštita* koja je odmah uključena u obranu *Hrvatske*. Osim toga mještani odlaze, najviše tijekom 1991. u razne policijske i vojne postrojbe i aktivno sudjeluju u obrani države na brojnim ratištima i u brojnim postrojbama. Najviše *Pitomačana* i mještana općine borilo se u sastavu *105. bjelovarske* i *127. virovitičke gardijske brigade*, međutim, i u sastavu brojnih drugih postrojbi, kao što je *1. i 2. gardijska brigada*, razne jedinice *MUP-a* itd. Mnogi od njih dali su i svoje živote (1991. - 1995.).

Razdoblje nakon 1991. godine u *Pitomači* karakterizira je prilagođavanje na nove uvjete tržišne ekonomije, dok je društveno-kulturni život i dalje aktivan i ne stagnira, čak postaje i aktivniji. Osim toga dolazi do znakovitog razvoja školstva otvaranjem, prvo srednje obrtničke škole u staroj školskoj zgradi, a 2013. *Pitomača* dobiva i zasebnu, novu zgradu srednje škole - danas nosi ime *Stjepana Sulimanca*. Godine 1993. dolazi i do osnivanja jedne nove udruge ili društva, koje danas nosi naziv *Festival Pjesme Podravine i podravlja* i koje je posljednjih 22 godine pronijelo ime *Pitomače* širom svijeta, kao što je to svojevremeno radio *Kino klub „Slavica“* sa organiziranjem *FEDAF*a i prisustvovanjem na festivalima dječjeg amaterskog filma diljem svijeta. Mnogo se promjena i zbivanja dogodilo posljednjih 25 godina, za što će biti potrebna zasebna edicija u kojoj bi se obradio ovaj dio povijesti *Pitomače*. Ovom prigodom nije nam bila namjera baviti se novijom prošlosti mjesta i općine, iz već navedenih razloga koje smo objasnili, već ćemo samo prikazati nekoliko priloga. Nekih detalja iz novije povijesti moramo se prisjetiti.

Općinsko poglavarstvo Općine Pitomača 1993. - 1997.:

Damir Begović, Pitomača, HSS, predsjednik – načelnik Općine

Ivan Prepelec, Pitomača, HSS, zamjenik načelnika

Željko Pecek, Pitomača, HSS, zamjenik načelnika

Tomo Begović, Pitomača, HDZ,

Marijan Jergović, Pitomača, HDZ,

Tomo Kovačević, Grabrovnica, HDZ,

Rajko Stilinović, Pitomača, HDZ

Gore: odlazak branitelja sa područja *Pitomače* i okolnih mjesta na *Istočno slavonsko bojište* u prosincu 1991. godine. Gore: pitomački branitelji na bojištu. Desno gore: rijetka fotografija iz kretanja u akciju helikopterom. Desno dolje: na prvoj crti 1992. godine.

"Veduta Pitomače" (pogled na centralni dio mjesta sa župnom crkvom sv. Vida, i okolnim zgradama).
Foto: B. Novosel, 2015.

Prvo Općinsko poglavarstvo Općine Pitomača 1993. - 1997.:

1. Ivan Ila, 2. Zdravko Dijaković, 3. Marijan Jergović, 4. Rajko Stilinović, 5. Tomo Kovačević, 6. Tomo Begović, 7. Željko Pecek - zamjenik načelnika općine, 8. Damir Begović - načelnik Općine Pitomača, 9. Ivan Prepelec - zamjenik načelnika Općine.

Prvo Općinsko vijeće Općine Pitomača 1993. - 1997.:

1. Božidar Ferić, 2. Stjepan Marović, 3. Tomo Smiljanić, 4. Darko Franjić, 5. Ivan Blagus, 6. Mirko Franjić, 7. Ivan Jakupec, 8. Tomo Brkić, 9. Rajko Stilinović, 10. Mato Dent, 11. Tomo Fičko, 12. Pavao Filjak - predsjednik Općinskog vijeća, 13. Damir Begović - načelnik Općine Pitomača, 14. Zvonko Domović - zamjenik predsjednika Općinskog vijeća. (Nedostaje vijećnik Josip Đakić).

Snimljeno 1997. godine. Fotografije iz privatne zbirke obitelji Hrvoje Šokca iz Pitomače. Foto, obrada: BMBB, 12/2014.

Naredna stranica: poslovna zgrada gdje su prostorije Općine Pitomača 2000. godine. Srednja škola Stjepana Sulimanca u Pitomači. Foto: 2015.

Str. 172.: pogled prema centru od Dravske ulice. Foto: 2015. Str. 173: veduta Pitomače 2015.

Zdravko Dijaković, Pitomača, HSS 1/1996.

Ivan Ila, Dinjevac, HSS 1/1996.

Općinsko vijeće Općine Pitomača 1993. - 1997.:

Pavao Filjak, Kladare, HSS, predsjednik Općinskog vijeća,

Tomo Fičko, Starogradački Marof, HSS, dopredsjednik OV 4/1993.

Zvonko Domović, Dinjevac, HSS, dopredsjednik OV 5/1993.

Ivan Tanić, Mala Črešnjevnica, HDZ

Mirko Franjić, Otrovanec, HSS

Stjepan Marović, Pitomača, HSS

Tomo Brkić, Pitomača, HSS

Ivan Blagus, Pitomača, HSS

Božidar Ferić, Pitomača, HSS

Josip Đakić, Pitomača, HDZ

Rajko Stilinović, Pitomača, HDZ

Mato Dent, Grabrovnica, HDZ

Damir Begović, Pitomača, HSS

Darko Franjić, Otrovanec, HSS

Ivan Jakupec, Dinjevac, HSS

Tomo Smiljanić, Otrovanec, HSS

Općinsko poglavarstvo Općine Pitomača 1997. - 2000.:

Josip Đakić, Pitomača, HDZ - predsjednik- načelnik Općine,

Vlado Drvenkar, Pitomača, HDZ - zamjenik načelnika

Rajko Stilinović, Pitomača, HDZ

Tomo Begović, Pitomača, HDZ

Dr. Marijan Jergović, Pitomača, HDZ

Tomo Kovačević, Grabrovnica, HDZ

Karlo Crnčić, Pitomača, HDZ

Stjepan Đakić, Pitomača, HDZ

Branko Giba, Pitomača, HSLS - dao ostavku 3/1999.

Općinsko vijeće Općine Pitomača 1997. - 2000.:

Rajko Stilinović, Pitomača, HDZ, predsjednik Općinskog vijeća

Ivan Erhatic, Dinjevac, HDZ, dopredsjednik

Zdravko Petrović, Pitomača, HDZ, dopredsjednik

Antun Ingola, Otrovanec, HDZ

Ivan Majstor, Pitomača, HDZ

Mato Dent, Grabrovnica, HDZ

Mato Koren, Stari Gradac, HDZ

Stjepan Đakić, Pitomača, HDZ

Robert Bogović, Sedlarica, HDZ - 5/1997. mijenja Josipa Đakića

Pavao Filjak, Kladare, HSS

Dražen Bogović, Sedlarica, HSS

Branko Tišljarec, Pitomača, HSLS

Željko Palković, Velika Črešnjevnica, HSS

Branko Giba, Pitomača, HSLS

Darko Franjić, Otrovanec, HSS

Ivan Begović, Pitomača, HSS

Općinsko poglavarstvo Općine Pitomača 2000. - 2001.:

Zdravko Dijaković, Pitomača, HSS - predsjednik - načelnik Općine

Zdravko Giba, Pitomača, SDP - zamjenik načelnika

Petar Čulumović, Pitomača, SDP

Nikola Nemčević, Pitomača, HSLS

Željko Čupen, Kladare, HSS

Ivan Begović, Pitomača, HSS

Marijan Dent, Grabrovnica, HSS

Tomo Fičko, Starogradački Marof, HSS

Marijan Jagar, Stari Gradac, HSS

Općinsko vijeće Općine Pitomača 2000. - 2001.:

Branko Giba, Pitomača, HSLS - predsjednik Općinskog vijeća, 3/2001. dao ostavku - umjesto njega član vijeća Ranko Posavec, Pitomača, HSLS - novi predsjednik Marijan Jagar 4/2001.

Pavao Filjak, Kladare, HSS, dopredsjednik OV

Darko Franjić, Otrovanec, HSS

Josip Poljak, Stari Gradac, HSS

Marijan Jagar, Stari Gradac, HSS

Željko Palković, Velika Črešnjevica, HSS

Vladimir Novogradec, Pitomača, HSS

Darko Kološ, Sedlarica, SDP

Branko Tišljarec, Pitomača, HSLS

Josip Đakić, Pitomača, HDZ

Tomo Kovačević, Grabrovnica, HDZ - 10/2000. umjesto njega Ivan Erhatic,

Željko Grgačić, Pitomača, HDZ

Tomislav Lovreković, Pitomača, HDZ

Ana Bokan, Pitomača, HSLS

Dražen Bogović, Sedlarica, HSS

Ivan Dijaković, Otrovanec, SDP

Općinsko poglavarstvo Općine Pitomača 2001. - 2005.

Zdravko Dijaković, Pitomača, HSS - predsjednik - načelnik Općine

Vladimir Novogradec, Pitomača, HSS - zamjenik načelnika

Marijan Jagar, Stari Gradac, HSS - zamjenik načelnika

Zdravko Giba, Pitomača, SDP

Radovan Galešev, Pitomača, HSLS

Davor Sertić, Pitomača, HSS

Tomo Filipović, Pitomača, HSS

Franjo Šelimber, Pitomača, HSS

Općinsko vijeće Općine Pitomača 2001. - 2005.

Darko Kološ, Sedlarica, SDP - predsjednik OV

Josip Poljak, Stari Gradac, HSS - dopredsjednik OV

Tomo Filipović, Pitomača, HSS - 7/2001. mijenja Tomo Fičko

Melita Takač, Pitomača, HSLS - 7/2001.

Željko Gucek, Otrovanec, HSS

Dražen Bogović, Sedlarica, HSS

Franjo Ružić, Velika Črešnjevica, HSS - 9/2002. mijenja Mijo Peterfi, Mala Črešnjevica

Ivan Erhatic, Dinjevac, HDZ

Ivan Majstor, Pitomača, HDZ

Mato Dent, Grabrovnica, HDZ

Željko Grgačić, Pitomača, HDZ

Branko Vranek, Pitomača, HSLS

Branko Giba, Pitomača, HSLS

Marijan Jagar, Stari Gradac, HSS - 7/2001. mijenja Zlatko Rakijašić

Pavao Filjak, Kladare, HSS

Radovan Galešev, Pitomača, HSLS - 7/2001. mijenja Milan Jakupec

Općinsko poglavarstvo Općine Pitomača 2005. - 2007.

Zdravko Dijaković, Pitomača, HSS, predsjednik - načelnik Općine

Tomo Filipović, Pitomača, HSS - zamjenik načelnika

Petar Čulumović, Pitomača, SDP

Milan Jakupec, Pitomača, HNS

Željko Čupen, Kladare, HSS

Tomislav Mlinjarić, Pitomača, HNS

Tomo Fičko, Starogradački Marof, HSS

Općinsko vijeće Općine Pitomača 2005. - 2007.

Darko Kološ, Sedlarica, SDP - predsjednik OV

Josip Poljak, Stari Gradac, HSS - dopredsjednik OV

Ivan Dijaković, Otrovanec, SDP

Vlado Sesvečan, Starogradački Marof, HSS, 3/2006. mijenja Ivana Dijakovića

Dražen Bogović, Sedlarica, HSS, 4/2006. mijenja Vladu Sesvečana

Tomislav Andročec, Grabrovnica, HSS

Vladimir Smiljanić, Stari Gradac, HNS - 8/2005. mijenja Milana Jakupca

Antun Held, Turnašica, HSS - 8/2005. mijenja Tomu Filipovića

Željko Gucek, Otrovanec, HSS

Mato Cupan, V. Črešnjevica, HSS

Rikard Bakan, Pitomača, HDZ

Ivan Erhatic, Dinjevac, HDZ

Tomislav Lovreković, Pitomača, HDZ

Karolina Hrvoić, Stari Gradac, HDZ

Tomo Kovačević, Grabrovnica, HDZ

Siniša Siladić, Pitomača, HSLS

Željko Grgačić, Pitomača, HDZ

Općinsko poglavarstvo Općine Pitomača 2007. - 2009.

Željko Grgačić, Pitomača, HDZ, predsjednik - načelnik Općine

Rikard Bakan, Pitomača, HDZ - zamjenik načelnika

Neven Bedeković, Pitomača, HDZ

Vesna Bedeković, Pitomača, HDZ

Damir Blažinčić, Turnašica, HDZ

Branko Giba, Pitomača, HSLS

Rajko Stilinović, Pitomača, HDZ

Općinsko vijeće Općine Pitomača 2007. - 2009.

Ivan Erhatic, Dinjevac, HDZ - predsjednik OV

Marin Aragović, Stari Gradac, HDZ - dopredsjednik OV

Željko Grgačić, Pitomača, HDZ

Željko Šubić, Kladare, N - 1/2007. mijenja Željka Grgačića

Rikard Bakan, Pitomača, HDZ

Neven Bedeković, Pitomača, HDZ

Tomislav Lovreković, Pitomača, HDZ

Vladimir Hampovčan, Otrovanec, N

Slavko Jakupec, Pitomača, HDZ - 1/2007. mijenja Vladimira Hampovčana

Đurđica Dent, Grabrovnica, N

Zdravko Sesvečan, Starogradački Marof, HDZ - 1/2007. mijenja Đurđicu Dent

Zdravko Dijaković, Pitomača, HSS

Tomo Filipović, Pitomača, HDZ - 1/2007. mijenja Rikarda Bakana

Petar Čulumović, Pitomača, SDP

Milan Jakupec, Pitomača, HNS

Mirko Pavleković, Otrovanec, HSS

Tomislav Andročec, Grabrovnica, HSS

Siniša Siladić, Pitomača, HSLS

Mario Rengel, Velika Črešnjevica, HDZ 1/2007. mijenja Nevena Bedekovića

Općinsko vijeće Općine Pitomača 2009. - 2013.

Željko Grgačić, Pitomača, HDZ - načelnik Općine

Tomislav Andročec, Grabrovnica, HSS - zamjenik načelnika

Siniša Siladić, Pitomača, HSLS - zamjenik načelnika

Mirko Pavleković, Otrovanec, HSS - predsjednik OV

Tomislav Lovreković, Pitomača, HDZ - potpredsjednik OV, 6/2009. mijenja Željka Grgačića

Ivan Erhatic, Dinjevac, HDZ - 6/2009. mijenja ga Tomu Filipović, Pitomača

Marko Đakić, Pitomača, HDZ
Marin Aragović, Stari Gradac, HDZ
Krešimir Bosnić, Pitomača, HSL
Franjo Pankasz, Pitomača, HSU
Josip Poljak, Stari Gradac, HSS
Rikard Bakan, Pitomača, HDZ
Željka Begović, Otrovanec, HDZ
Zoran Čop, Pitomača, HSPD
Hrvoje Vranek, Pitomača, SDP
Ivica Milaković, Grabrovnica, SDP – 12/2010. mijenja Hrvoja Vraneka
Ivana Deskar, Stari Gradac, SDP
Milan Jakupec, Pitomača, HNS
Ivan Kovačević, Turnašica, SDP

Općinsko vijeće Općine Pitomača 2013. -

Željko Grgačić, Pitomača, HDZ – načelnik Općine
Tomislav Androćec, Grabrovnica, HSS – zamjenik načelnika
Ivan Erhatic, Dinjevac, HDZ – zamjenik načelnika
Damir Begović, Pitomača, HSS – predsjednik OV
Rikard Bakan, Pitomača, HDZ – potpredsjednik OV
Marin Aragović, Stari Gradac, HDZ

Veduta Pitomače sa dimnjaka nekadašnje
drvene industrije "Gaj" Pitomača 1995. godine.
Foto: Marijan Begović.

Gore desno: zgrada današnjeg poduzeća
Komunalno Pitomača d.o.o. Zgrada je izgrađena
1920-ih godina (uprava Pitomačko-črešnjevačkih
rudnika), a u parku ispred u isto vrijeme je
posađeno jedno od tri pitomačkih starih stabala
egzotične vrste *Ginkgo biloba*. U Drugom
svjetskom ratu u njoj je bila smještena Komanda
mjestu Pitomače prilikom partizanskih zauzimanja
mjestu. Pogled sa crkvenog tornja prema Radićevoj
ulici (gore) i ulici J. J. Strossmayera (lijevo) -
Hrvatske šume, a u pozadini stara i nova zgrada
Osnovne škole Petra Preradovića. Foto: 2014.

Nada Šegregur, Pitomača, HSS
 Zdravko Sesvečan, Starogradački Marof, HDZ
 Željka Begović, Otrovanec, HDZ
 Mirko Pavleković, Otrovanec, HSS
 Tomislav Lovreković, Pitomača, HDZ
 Josip Poljak, Stari Gradac, HSS
 Tomo Filipović, Pitomača, HDZ
 Marijan Mikec, Pitomača, HSS
 Dinko Begović, Pitomača, HDZ
 Marijan Rengel, Pitomača, HNS
 Ivana Deškar, Stari Gradac, SDP
 Marijan Čop, Pitomača, HSPD
 Zlatko Majstor, Pitomača, HSPD – 6/2013. mijenja Marijana Čopa
 Zoran Kovač, Sedlarica, SDP
 Vedrana Šantek, Pitomača, HDZ (344)

Pitomača je i nakon Domovinskog rata ostala jako obrtničko i trgovačko središte ovog dijela Podravine. U njoj danas radi mnogo obrtnika, te privatnih manjih i većih tvrtki i trgovačkih radnji. Osim toga postoje i brojna predstavništva ili filijale trgovačkih, bankarskih i drugih tvrtki. Gore: Jan spider d.o.o. - Prerada ljekovitog i aromatičnog bilja i EKO uzgoj ljekovitog bilja jedna je od najuspješnijih pitomačkih tvrtki posljednjih oko 20 godina i vodeća hrvatska tvrtka koja je bavi ljekovitim bijem. Osnovao ju je još 1990. godine Nikola Nemčević sa obitelji. Foto: 1999. (gore) i 2014. (117a.)

Gore: pogled prema župnoj crkvi od Srednje škole Stjepana Sulimanca. Foto: 2015. U sredini desno: pogled na južni dio trga kralja Tomislava krajem 1990-ih godina od južne strane. Na ovom se mjestu danas nalazi ulica S. Sulimanca. Gore: isti prostor od Dravske ulice 1915. Dolje: pogled na isti prostor sa tornja župne crkve 2014. U zgradi pored društvenog doma (desno) trenutno je smještena Glazbena škola dr. Marijana Jergovića koja je osnovana njemu u spomen 2011. godine.

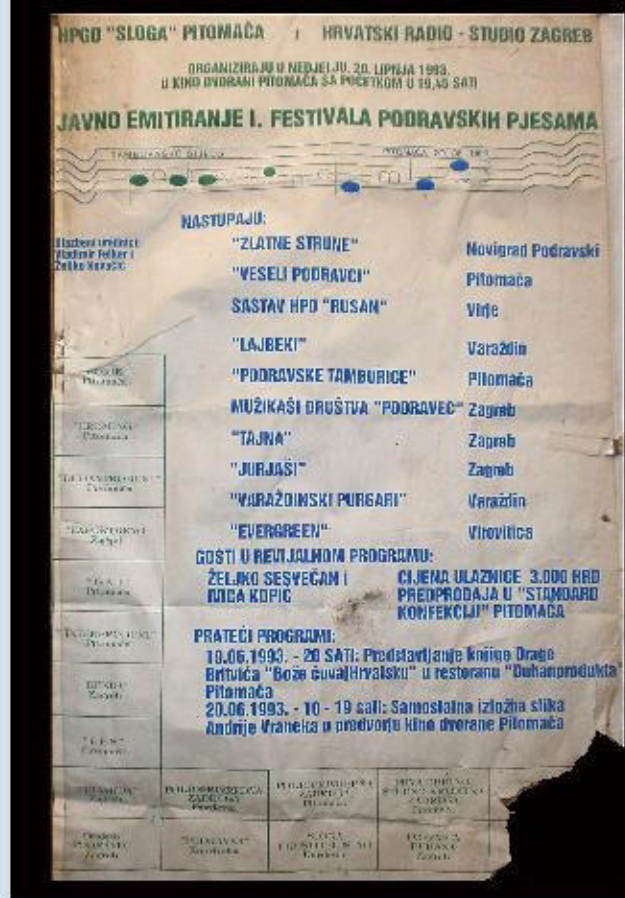

Festival Pjesme Podravine i podravlja utemeljen je u jesen 1992. godine. Lijevo: plakat za koncert "Tamburaško sijelo" koji je prethodio osnivanju festivala 2014. godine predstavljenog po 21 put. Plakat za prvi festival 1993. godine. (16.J)

Dolje lijevo: utemeljitelji festivala (s lijeve strane) Karlo Crnić, Rajko Stilinović, Marijan Jergović, Željko Kovačić, Krešo Filipčić i Vladimir Felker. Foto: 2008. (16.J)

Već prepoznatljivi dekor **Festivala Pjesme Podravine i podravlja**. Prizor nastupa Ane Majstor (ud. Filipović) i Patrie 1998. godine. (Više o festivalu 296)

DVD *Pitomača* ima sačuvanu obilnu arhivsku građu. Stoga je, na prijedlog tadašnjeg predsjednika društva Ivana Šimunovića 1997. osnovan *Dokumentacijski centar* koji je smješten u vatrogasnom spremištu. Centar danas vodi Milka Novosel. Foto: B. Novosel, 2014.

Sa jedne izložbe plakata i kino opreme *Kino kluba "Slavica"* početkom 1990-ih godina koju je organizirao utemeljitelj i dugogodišnji voditelj istog kluba *Mirko Lauš* (1926-2005.), još od 1957. godine. Njemu u spomen 2005. osnovan je *Foto-video klub "Mirko Lauš"*. Foto: BMBB.

Humanitarna udruga "Podravsko sunce" u *Pitomači* jedna je od rijetkih udruga humanitarnog tipa u ovom dijelu *Hrvatske* nakon *Domovinskog rata*. Utemeljena je 2005. godine, od kada se bavi sakupljanjem sredstava za kupovinu uglavnom neophodnih medicinskih aparata, ali i za druge humanitarne svrhe. Predsjednik udruge je *Štefica Kaša*.

Zvezdarnica Astronomskog društva Pitomača na Brennerovoj vili. Foto lijevo: B. Novosel, 2006. (Više 271b.). Desno: zvezdarnica se nalazi pored obiteljske kuće obitelji Prepelec. Nalazi se na prostoru zapadno od Pitomače prema Dinjevcu. Na ovome se mjestu do 1942. godine (srušili su ju partizani) nalazila vila sa vinogradima obitelji Brenner po kojoj ovaj predio danas nosi ime (vidi str. 143). Foto: 2015.

Pogled na ulaz posljednje etape zgrade osnovne škole u Pitomači sredinom 1990-ih godina.

Karate klub Pitomača osnovan je 1994. godine. Prvi trener je bio Veljko Kajtazi, a predsjednik Vlado Drvenkar, zatim Zdravko Petrović, a danas Tomislav Jakupec. Cijelo vrijeme svojeg postojanja klub postiže brojne uspjehe. Sa jednog takmičenja u Pitomači 2004. godine (gore): Toni Jakupec, višestruki prvak na brojnim turnirima diljem Hrvatske i Europe. Osim ovog kluba u novije vrijeme djeluje i Karate klub "Sokol".

Nastup KUD-a "Pitomačanka" za Vidovo 1999. godine. Ovaj KUD je jedno od vrlo aktivnih društava u Pitomači. Posljednjih 20 godina bilježi brojne nastupe širom Hrvatske i svijeta, te predstavljanjem narodne pitomačke nošnje, pjesme i plesova promovira Pitomaču. Budući da je od 19. st. na dalje, radi doseljavanja stanovništva iz raznih dijelova Europe i gradova, dolazi do uporabe odjeće kakva se nosila u gradovima (ovisno o povijesnom razdoblju), te utjecaja, može se reći čak i miješanja domaće narodne nošnje sa elementima koji su pristizali iz urbanih sredina. Pod vodstvom Vesne Bedeković sredinom 1990-ih godina u okviru ovog KUD-a načinjene su rekonstrukcije nošnji kakve su se nosile prvih desetljeća 20-og stoljeća (veća fotografija).

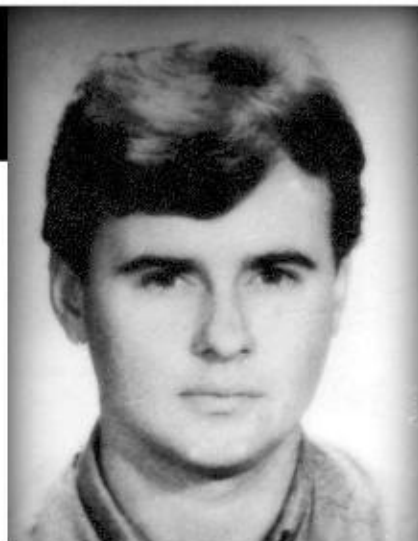

Znak Turističke zajednice Općine Pitomača iz 1997. Autori: Rikard Bakan i BMBB.

Gore: pogled na južni dio trga kralja Tomislava 1996. godine. Dolje: isti prostor u međuvremenu je preuređen i izgrađena kuća za potrebe Turističke zajednice općine Pitomača. Foto: 2014.

Juriša Petar, 31.7.1960. -
6.7.1991. MUP

Kovačević Branko, 13.10.1962.-
14.10.1991. 105. gardijska
brigada HV

Rengel Ivan, 26.5.1962. -
29.10.1991. 105. gardijska
brigada HV

Tomljanović Željko, 3.3.1961. -
18.11.1991. 105. gardijska
brigada HV

Dikšić Ivan, 24.6.1964. -
4.12.1991. 105. gardijska
brigada HV

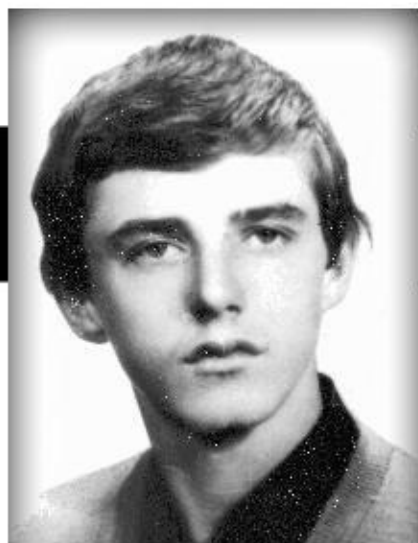

Osmanović Ivica, 27.3.1972. -
22.12.1991. 1. gardijska brigada
HV

Begović Željko, 10.12.1957. -
27.12.1991. MUP

Ferić Ivica, 17.11.1966. - 15.1.
1992. 105. gardijska brigada HV

Saić Marijan, 28.8.1970. -
21.2.1992. 105. gardijska
brigada HV

Pankaz Zdravko, 22.9.1968. -
18.9.1992. 105. gardijska
brigada HV

Barčan Ivica, 23.7.1972. -
18.9.1992. 105. gardijska
brigada HV

Knežić Božidar, 22.12.1972. -
19.10.1992. 127. gardijska
brigada HV

Tržić Anđelko, 25.11.1972. -
21.4.1994. 2. gardijska brigada
HV

Grbačić Tomislav, 3.8.1971. -
3.6.1994. 127. gardijska brigada
HV

Štukar Marijan, 28.4.1963. -
1.5.1995. 81. gardijska brigada
HV

Tišljarec Željko, 1.10.1962. -
15.9.1995. 81. gardijska brigada
HV

Hranilović Silvijo, 8.12.1971. -
15.9.1995. 81. gardijska brigada
HV

Prethodne stranice: branitelji sa područja općine Pitomača poginuli u Domovinskom ratu 1991. - 1995. (Izvor: Općina Pitomača)

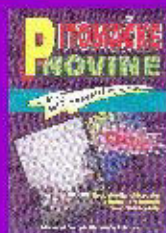
Spomen obilježje u centru Pitomače poginulim braniteljima u Domovinskom ratu 1991. - 1995. sa spomenikom prvom hrvatskom predsjedniku *dr. Franji Tuđmanu*.

Spomen obilježje je podignuto 1995., a spomenik *dr. Franji Tuđmanu* 2007. i rad je akademskog kipara *Ante Jurkića*.

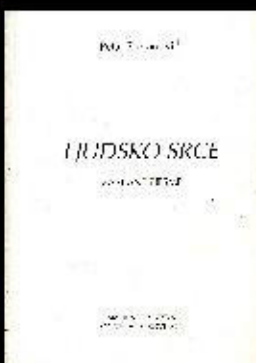
Cjelovita izdanja od 1991. do 2015. o Pitomači, iz Pitomače i Pitomačana.

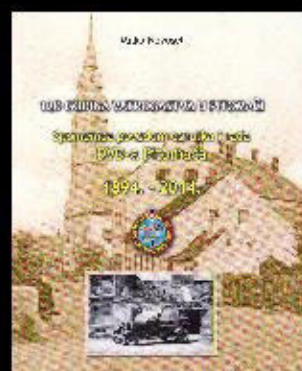
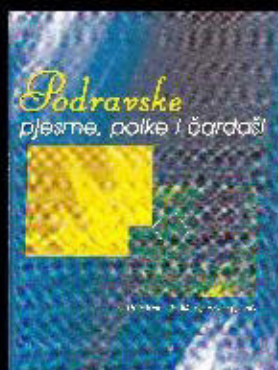
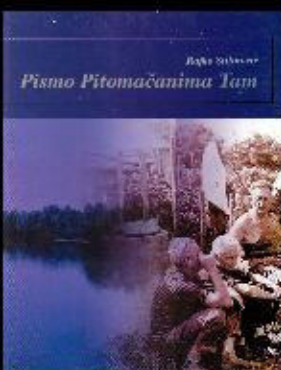
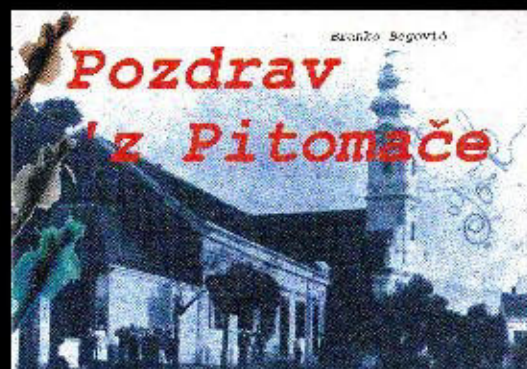
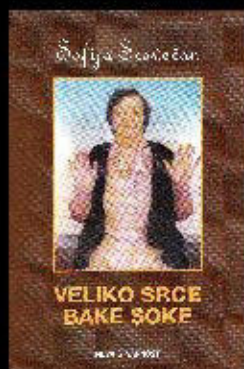
- 1991., Sulimanac S.: *Naše pravice*, Zagreb
 1993., Britvić D.: *Bože čuvaj Hrvatsku*, Zagreb
 1995., Begović B.: *Pitomača*, Pitomača
 1995., Lauš M.: *Trideset godina Kinokluba „Slavica“ 1957-1987.*, Zagreb
 1996., Petar Preradović – *Ljudsko srce*, Virovitica
 1998., Bagarić Z.: *Pitomači s ljubavlju*, Pitomača
 1998., Jergović M. i Stilinović R.: *Naše pjesme, naši snovi*, Pitomača
 1999., Begović B.: *Pitomačka dobrodošlica*, Pitomača
 1999., Leček S. i Botica S.: *Za slobodu i pravicu (Stjepan Sulimanac)*, Zagreb
 2001., Begović B.: *Nogomet u Pitomači*, Pitomača
 2002., Barišić D., Pecek B., Petković V. i Stilinović R.: *Osamdeset godina nogometa u Pitomači*, Pitomača
 2002., Sesvečan S.: *Veliko srce bake Soke*, Zagreb
 2002., Stilinović R.: *Gdi zvira kaj*, Pitomača
 2003., Begović B.: *Pozdrav 'z Pitomače*, Pitomača
 2003., Jergović M.: *Pjesme moje Podravine*, Pitomača
 2003., Stilinović R.: *Pismo Pitomačanima Tam*, Pitomača
 2004., Jergović M.: *Podravske pjesme, polke i čardaši*, Pitomača
 2006., *Rječnik pitomačkog govora*, Pitomača
 2007., Britvić D.: *Mirno teku rijeke*, Zagreb
 2007., Jelušić B.: *Flauta u inju*, Vinkovci
 2007., Stilinović R.: *Čez trnje rož dišečih*, Pitomača
 2008., Jergović M.: *Izabrane skladbe*, Virovitica
 2009., *Naše plavo nebo* (zbornik radova), Pitomača
 2012., Jelušić B.: *Čišćenje globusa*, Đurđevac
 2012., Stilinović R.: *Pjesma moje Podravine*, Pitomača
 2013., Bakan R.: *Priručnik iz osnova ekološke poljoprivrede, marketinga ekoloških proizvoda i ekoagroturizma*, Pitomača
 2014., Novosel, M.: *120 godina vatrogastva u Pitomači*, Pitomača
 2015., Mađar I.: *Kako su to radili naši stari – Lan od sjemena do platna*, Kladare

Prvi časopis koji je u *Pitomači* izlazio u kontinuitetu (mjesečno) bile su *Pitomačke novine*, koje su izlazile od 2001. do 2003. godine. Glavni urednik je bio B. Begović. Lijevo: naslovnica broja br. 1 iz travnja 2001. U novije vrijeme izlaze *Pitomačke crtice* u nakladi Općine Pitomača.

Dolje i naredna stranica: naslovnice cjelovitih izdanja od 1991. do 2015. - kronološki redoslijed.

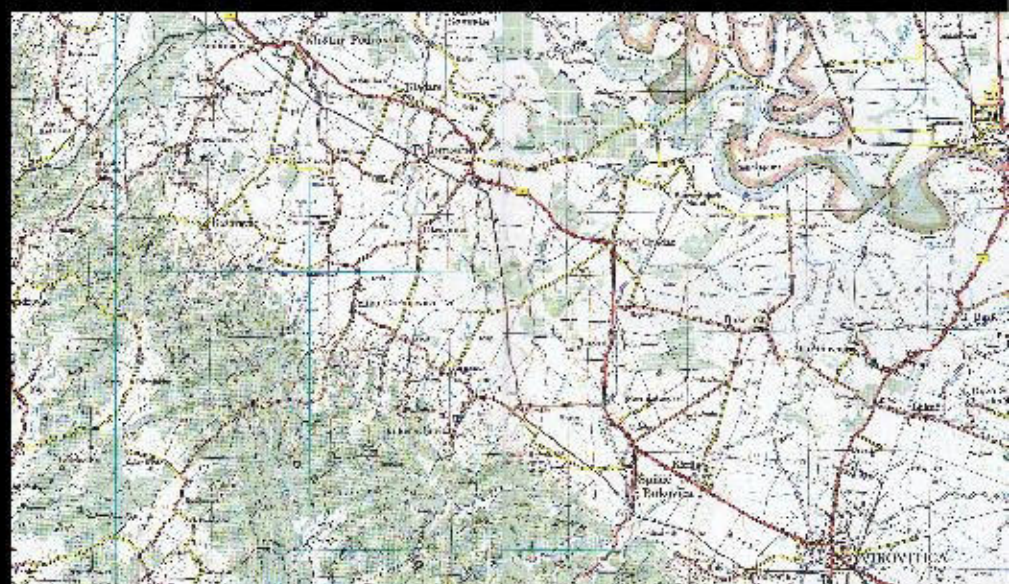

2

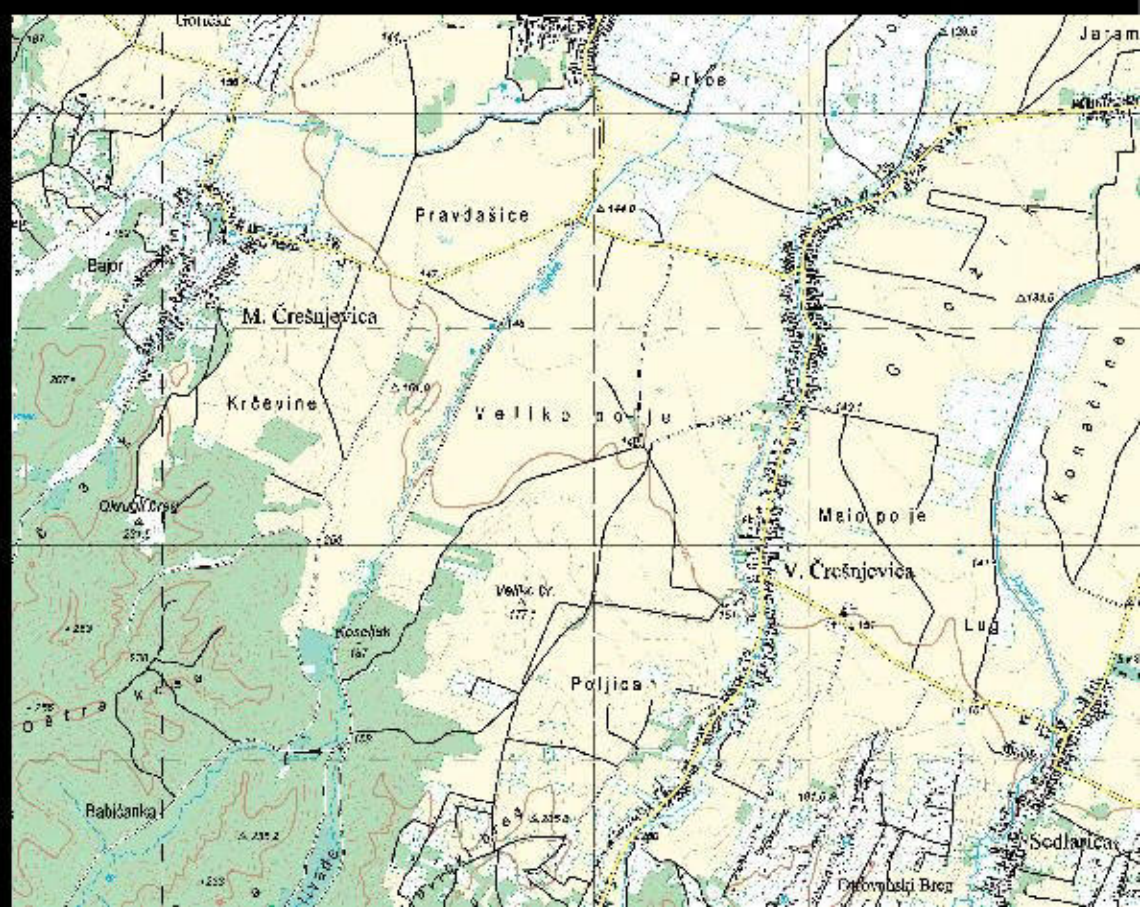
Pregled povijesti naselja općine *Pitomače*

Pitomačka satnija broj 6 na karti Durđevačke pukovnije iz 1782. godine. U sredini: sve satnije Durđevačke pukovnije iste godine na navedenoj karti (kopija iz Državnog arhiva u Bjelovaru). Dolje: topografska karta sa područjem općine Pitomača prema reambulaciji iz 1930. - izdanje 2002. (88, 89, 329, 20)

Topografska karta u mjerilu 1:25 000 (TK25) - JZ dio općine Pitomača. Vidi str. 18 u ovoj knjizi.

Područje današnje općine *Pitomača* ima 12 naselja i nekoliko zaseoka ili konaka. Većina naselja je osnovano u prvoj polovici 18. stoljeća i svako se je razvijalo i živjelo na specifičan način. Tako je sa svim naseljima i danas. Svako od njih ima svoju zasebnu priču. Općinu *Pitomača*, kako smo već spomenuli, sačinjavaju naselja: *Dinjevac*, *Grabrovnica*, *Kladare*, *Križnica* i pitomački zaseoci (*Đuretina*, *Banov Brod*, *Šašnato Polje* i *Brestić*), *Mala Črešnjevnica*, *Otrovanec*, *Sedlarica*, *Stari Gradac*, *Starogradački Marof*, *Turnašica* i *Velika Črešnjevnica*.

Neka od ovih naselja imaju vrlo dugu povijest, a neka ne. Ovom prilikom prikazati ćemo, ukratko, pregled povijesti i osnovne podatke o svakom naselju, kako bi što jasnije i brže dobili sliku o svakom mjestu.

Treba napomenuti, da su naselja pitomačke općine u prostoru raspoređena poput šahovske ploče, odnosno svako od njih ima svoje zasebno područje, pa su tako raspoređene i katastarske općine svakog navedenog mjesta. Na području ove općine gravitira pet rimokatoličkih župa (*Pitomača*, *Stari Gradac*, *Turnašica*, *Kozarevac* i *Kloštar Podravski*), dok 3 imaju sjedište unutar granica današnje općine. Na sjeveru općina graniči sa *Mađarskom*, dok na zapadu sa *Koprivničko-križevačkom*, a na jugu *Bjelovarsko-bilogorskom* županijom. Na zapadu i sjeveru su međe sa općinom *Kloštar Podravski* i *Podravske Sesvete*, a na istoku sa općinom *Špišić Bukovica*, dok na jugu ima za susjede općinu *Velika Pisanica*. Godine 2011. na području općine *Pitomača* živjelo je 10 049 stanovnika, na 159,14 kvadratnih kilometara.

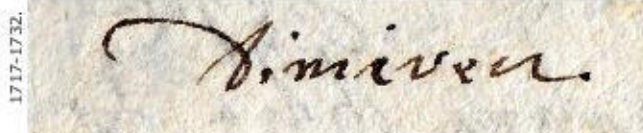
(Svi citati 1782. - 1784.: Horbec I. i Jukić I.: *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Virovitička županija*, Zagreb 2002., sekcija 1. i Horbec I., Jukić I. i Valentić M.: *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Đurđevačka pukovnija*, Zagreb 2003., sekcija 12, 16-17.)

Dinjevac

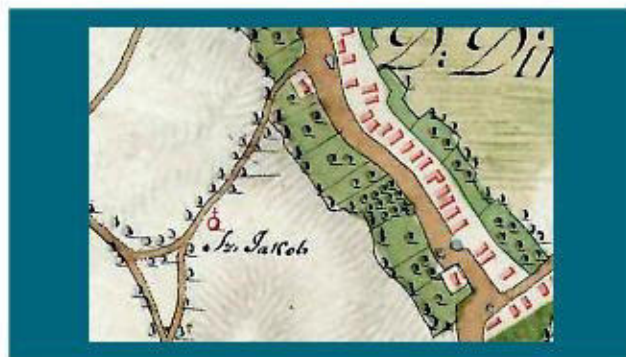
Dinjevac je smješten na zapadnom dijelu općine Pitomača, gdje ona graniči sa općinom Kloštar Podravski, kojoj je u prošlosti bio i u sastavu. Njega čini u stvari jedna duga ulica, a centar naselja, ujedno i najstariji dio mjesta, nalazi se na zapadnoj strani Dinjevca. Dinjevac je u potpunosti nizinsko mjesto okruženo plodnim oranicama. Na jug graniči sa Grabrovnicom, na sjever sa Kladarama, zapad sa Oderjanom, a na istoku sa Pitomačom i Otrovancom.

Naselje Dinjevac osnovano/naseljeno je, kao i brojna druga mjesta u ovome kraju i to na samom kraju 17. i početku 18. stoljeća. Za razliku od većine naselja općine Dinjevac je u to vrijeme potpuno novo naselje, a nalazimo ga u sastavu župe sv. Benedikta u Kloštru Podravskom od samog njezinog osnivanja 1702. godine. Dinjevac je cijelo vrijeme svojega postojanja malo naselje sa 300-ak stanovnika, koji su se bavili poljoprivredom, kao i svi graničari i tek krajem 19. st. taj se broj povećao, odnosno udvostručio, da bi posljednjih dvadesetak godina broj stanovnika ponovno bio u opadanju. Sve do ukidanja Vojne krajine mjesto je u sastavu pitomačke krajiške satnije (kumpanije) br. 6., a preustrojom od 1871. Dinjevac je pripao Upravnoj općini u Kloštru Podravskom.

U prošlosti u Dinjevcu nije bilo nikakve kapele dosta dugo, već samo pil, tj. zidani stup sa kamenom skulpturom svetog Jakoba (u odijelu putnika sa štapom i tikvicom za vodu). Pil se nalazio na jugozapadnoj strani naselja, prema Grabrovnici, nedaleko današnje kapelice. O ovome pilu govori kloštranski župnik Matija Saraga u kloštranskoj župnoj Spomenici 1780. godine, što znači da je kip zajedno sa postoljem bio napravljen u baroknom stilu prije navedene godine. Isti pil je jasno označen na krajiškoj karti iz 1782. godine. Od svojih početaka Dinjevac nije imao groblje u selu, već su se pokojnici vozili u Kloštar Podravski ili Grabrovnicu. Današnje groblje je otvoreno 1913. godine (prema P. Cvekanu), a samo nekoliko godina ranije, 1908., mještani su samoinicijativno i bez znanja i odobrenja nadležnog župnika i vlasti, izgradili kapelu

Dinjevac iz Matične knjige krštenih i vjenčanih župe Pitomača 1771. - 1732. (1722.). Dolje: lokacija Svetinje, nekada pila sv. Jakoba. Plavo = sjeverni dio Grabrovnice, crveno = lokacija Svetinje, tj. sv. Jakoba. Foto: 2014.

Pil svetog Jakoba na karti iz 1782. godine. Nalazio se oko 100 metara od današnje kapele prema Grabrovnici na lijevoj strani tadašnjeg poljskog puta.

Gore: centar Dinjevca sa kapelom sv. Ćirila i Metoda. Foto: 2014.

svetih *Ćirila i Metoda*, a iste godine im je kloštranski župnik *Stjepan Šmidt* nabavio i zvono.

Ta kapela do početka 1970-ih godina bila je već dotrajala i konačno su, uz zalaganje kloštranskog župnika *Alojzija Stelle*, izgradili novu kapelu 1972. godine (dimenzija 30 x 10 m) na istome mjestu gdje su 1908. izgradili prvu. Kapela je sasvim završena do 1973. kada je svečano blagoslovljena - 7. srpnja.

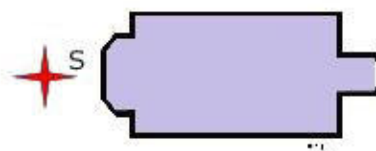
Prva škola u *Dinjevcu* osnovana je 1832. godine, a danas se tu nalazi četverogodišnja područna škola *Osnovne škole Petra Preradovića u Pitomači*. Nakon rušenja stare školske zgrade iz početka 20. st., u najnovije vrijeme (2012. - 2013.), je izgrađena potpuno nova školska zgrada. Na ukupan broj stanovnika u *Dinjevcu* je nekada školu pohađalo ili relativno mnogo, ili jako malo djece. Tako 1850. godine u školu ide 32 učenika (14 dječaka i 18 djevojčica), a godine 1882. godine samo 6-ero. Posljednjih desetak i više godina *Dinjevac* ima oko 40 djece koja polaze osnovnu školu.

U mjestu djeluje više udruga ili društava. Godine 1927. godine osnovano je *Dobrovoljno vatrogasno društvo Dinjevac*, a njegov je utemeljitelj bila *Ana Torbašinić*. Društvo ima svoje spremište kod kapele i društvenog doma. Od 1976. u mjestu postoji *Nogometni klub „Podravec“*, kojega su inicijatori bili *Ivan Jakupec*, *Ivan Erhatic* i *Mladen Spitek*. Osim toga u mjestu djeluje i *Udruga žena „Hrvatska žena“*, osnovana 1997., a koju danas vodi *Marija Šostarec*. Ova udruga ima korijene iz 1959. godine, nešto nakon što su u *Dinjevac* došli učitelji *Bobek Ivanka* i *Stjepan*, koji su bili aktivni društveno-kulturni djelatnici u *Dinjevcu*. Te, 1959. godine *Ivanka* je osnovala *Udrugu žena Dinjevac*, koja je imala u svojem sastavu dramsku i folklornu grupu.

Kako je *Dinjevac* dobio ime ne možemo sa sigurnošću tvrditi. U narodu još uvijek postoji priča, odnosno predaja, koja govori o mjestu na malom zavoju prema *Grabrovnici*, i koja kaže da se na tom mjestu nekada nalazila nekakva crkva ili kapela. U stvari, kako smo već spomenuli, tu se nalazio pil sv. *Jakoba*.

Centar naselja sa kapelom sv. *Ćirila i Metoda* izgrađenom 1972. godine. U sredini osnovni tlocrt kapele. Foto i tlocrt: *BMBB*, 2014.

Unutrašnjost kapele u *Dinjevcu*. Foto: *I. Erhatic*, 2011.

Dinjevčani to mjesto i danas, kao i nekada, nazivaju *Svetinja*, a nekada je bio običaj da muškarci kod tog mjesta skinu šešire, a žene se prekriže. Samo ime naselja nesumnjivo potječe ili od korijena imenice *dinja*-vac ili *dina*-vac. To bi značilo da se radi o mjestu, gdje ljudi uzgajaju dinje (lat. *Cucumis melo*). Poznato je da se i u ovom kraju *Hrvatske* zaista uzgajaju dinje od pamtivijeka, međutim, da li je nekada ovo područje bilo toliko poznato po tome da se naselje nazove po njoj – ne znamo. Osnova imena ne sumnjivo se može povezati i sa pješčanim nanosima, odnosno dinama, jer ovo mjesto još uvijek pripada u rajon đurđevačkih pijesaka. Ostaci pješčanih dina iz prošlosti i danas su uočljivi kao manji brežuljci, no pijesak vjetar više ne raznosi, kao što je to radio prije stotinu i više godina. *Dina* = nanos pijeska, *dinavec* = mjesto gdje su nanosi pijeska. Na primjer, 1782. ovo selo se spominje kao *Dinyavec*, a 60 godina ranije, 1721., kao *Dinievec*.

Naselje su osnovali stanovnici čiji su preci bili starosjedioci nekih okolnih srednjovjekovnih naselja i koji su krajem 17. stoljeća doselili se iz lokacija i naselja u kojima su se sakrivali pred turskim vojskama. Prvo doseljavanje počelo je od *Đurđevca* i okolice. Dijelom već odmah, a kasnije i sve više, doseljavaju stanovnici zapadnijih krajeva *Hrvatske* (*Međimurje*, *Kalnik*, zapadni dio *Podravine*: *Koprivnica*, *Križevci* i dr.), te dijelom iz krajeva koji su bili pod turskom okupacijom. Kasnija doseljavanja, od oko 1750-ih godina nisu imala značajan doprinos pri stvaranju demografske slike kakva je danas. U *Dinjevcu* se govori kajkavskim jezikom i to ekavskim narječjem, ali sa uplitanjem štokavštine. Kažimo da je u mjestu 1780. godine bilo ukupno 30 rimokatoličkih kuća (317 duša, i 75 oženjenih pari), te 3 pravoslavne kuće.

Godine 1733. u mjestu se navode 24 kućedomaćina, a 1771. ovdje živi 332 mještana u 33 kuće. 1783. u mjestu je također 33 kuće, a 4 godine kasnije samo 20. 1789. ovdje obitava 291 osoba, a 19 godina kasnije 288. Isti je broj ostao i 1817. kada je evidentirano 287 ljudi. Do 1826. broj nešto raste, pa imamo ukupno 301 stanovnika, a na godinu, 1827. ovdje je ukupno 68 kuća u kojima se živi. 1839. bilježimo da je broj stanovnika narastao i tada ih je 366, a do 1851. broj

Stara, više od sto godina stara zgrada osnovne škole srušena je 2012. godine (Foto: 1994.). Na istom mjestu naredne godine je napravljena nova, današnja školska zgrada (dolje).

Vatrogasni dom u *Dinjevcu*. Foto: I. Erhatic, 2015.

Središte *Dinjevca* na katastarskoj karti iz 1868. godine. Ni u to vrijeme južna strana naselja nije bila nastanjena, a niti je bilo formirano groblje.

se penje za još desetak: 377. Trend porasta broja stanovnika izazvan sve boljom gospodarskom situacijom nakon ukidanja *Vojne krajine* i općih dobrih prilika, nastavlja se i narednih gotovo pola stoljeća.

Dinjevac (broj stanovnika):
1857. 395, 1869. 423, 1880.
404, 1890. 568, 1900. 651, 1910. 784,
1921. 702, 1931. 697, 1948. 691, 1953.
730, 1961. 653, 1971. 637, 1981. 567,
1991. 502, 2001. 491, 2011. 453.

Matične knjige se vode od 1720. godine (župa *Kloštar Podravski*). Prve matice sačuvane su u župnom uredu u *Kloštru Podravskom* i to vjenčanih do 1741., umrlih do 1772., krštenih do 1832. Matice krštenih za razdoblje od 1832. do 1858. su u HDA u Zagrebu, 1858-1877. (za Dinjevac) u DAB, od 1878. - 1887. u DAB-u, a od 1887. - 1948. u MU *Kloštar Podravski*. Matice vjenčanih od 1741. do 1813. su u HDA, 1834. - 1857. u HDA (nedostaje 1814. - 1833.), 1858. - 1881., 1881. - 1887., 1888. - 1901. u HAB, 1902. - 1924., 1925. - 1946. u MU *Kloštar Podravski*. Matice umrlih 1772. - 1831., 1831. - 1858. u HDA, 1858. - 1869. (za Dinjevac) - 1878., 1878. - 1892., 1892. - 1907., 1908. - 1927. u DAB, od 1928. - 1949 u MU *Kloštar Podravski*.

Najznačajnija zgrada u mjestu nesumnjivo je kapela svetog *Ćirila i Metoda* izgrađena 1972/1973. Pored kapele nalazi se društveni dom, a u pozadini vatrogasno spremište. U mjestu je podignuto raspelo na groblju u središtu mjesta: *Podignut godine 1911.* i raspelo na početku naselja na istočnoj strani, od *Pitomače: Na Slavu Božju Podigoše Ivan i Treza Ščavničar 1925.*

Godine 1782. *Dinjevac* ("Dinyavecz") je opisan ovako: "Udaljeno je pola sata (hoda) od Oderjana i Kladara, sat od *Pitomače*, tričetvrt sata od *Otrovanca*, punih četvrt sata od *Grabrovnice*, sat i četvrt od *Male Črešnjovice*, nepuni sat i četvrt od *Kozarevca* i sat i četvrt od *Prugovca*. Prema jugozapadu izgrađeno je na povišenu položaju, koji se od sredine sela prema zapadu ponešto povisuje, no od *Velikog polja* niže završeva u malim padinama. Prema *Grabrovnici* teren se spušta i selo dominira nad njim. Naprotiv, između ovog sela i potoka *Sedlarice* nalazi se, doduše, nevisoka, no ipak široka uzvisina koja isto tako dominira nad cijelim okolnim krajem.

Male bare označene u selu nastaju samo od kišnice, dugo se održe i služe za napajanje stoke. Istog je obilježja i bara koja se nalazi podno *Velikog polja*. Ona se za česte kiše izljevaju u označenoj šumici u

Jedna od posljednjih zidanih ljepotica izgrađenih početkom 20. stoljeća. Ovo je tipičan primjer unošenja modernih elemenata, u ovom slučaju naglašavanja pačetvorina ne izvornom bojom, ali sa ciljem vizualnog uljepšavanja. Osim izbora boje, na ovoj i sličnim građevinama najčešće se zamjenjuje stara stolarija novom i to od novih materijala, a najčešće se poštivaju samo dimenzije otvora. U svakom slučaju ovo je jedan od primjera, kako se ipak može sačuvati, i staviti u funkciju starija kuća ovoga kraja, gdje ih je danas sačuvano vrlo malo. Ova kuća se nalazi u *Mirogojskoj ulici 7* u *Dinjevcu*. Foto: BMBB, 2014.

Udruga žena *Dinjevac* pod vodstvom *Ivanke Bobek* 1960-ih godina. Iz privatne zbirke *Ivana Erhatica* iz *Dinjevca*.

Dinjevačka raspela. Lijevo: na istočnom dijelu sela iz 1925. i na groblju iz 1911. godine. Foto: 2014.

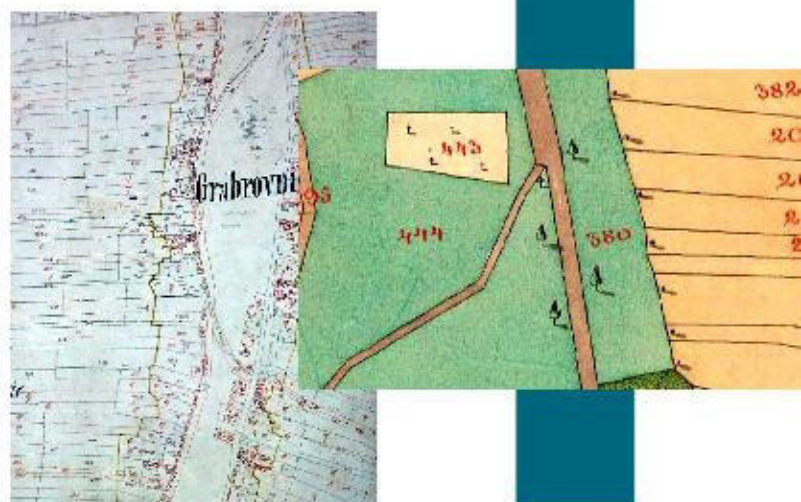
jarak širok dva koraka i dubok tri stope, a ispod zemaljske ceste (podravska magistrala) kod Piljeničkog mosta nestaje u bari Limbušu i ne da da ona presuši. Preko narečenog se jarka izvan putova ne može prijeći niti na konju, a još manje vozilima. Potok Sedlarica za vlažna vremena čini vrlo močvarnima žbunje kojim protječe, napose oko mlina Dokuše, gdje se taj potok općenito razlijeva, ali se brzo ne suši. Na otvorenom tlu njegovo je korito načinjeno od čvrste zemlje.

Putovi koji odavde idu u Prugovac, Grabrovnicu i Oderjan široki su, imaju čvrsto tlo i ponešto su pjeskoviti te stoga za svaka vremena dobri za prolaz teških vozila. Putovi prema Otrovancu, Pitomači i Kladarama za kišna su vremena vrlo močvarni na livadama i u žbunju kojim prolaze." (19, 30, 53, 54, 94, 95, 99, 132, 89, 100, 101, 160, 228 etc.)

Grabrovnica

Nalazi se južno od Dinjevca, na najzapadnijem dijelu općine. Mjesto se razvilo pored ceste orijentirane od sjevera prema jugu, dok se u centru mjesta do prije 30-ak godina nalazila velika bara Berek, koja je u novije vrijeme zatrpana, pa se voda povukla, a prostor je iskorišten za izgradnju sportskih objekata i livade. Na zapadu Grabrovnica graniči sa Kozarevcem (općina Kloštar Podravski), dok su na jugu i istoku susjedna naselja Velika i Mala Črešnjevica, te Otrovaneć.

Južnim dijelom naselja danas se još uvijek odlično vide tragovi već spominjane rimske ceste oko koje se pronalaze brojni arheološki nalazi iz pretpovijesnog perioda (Bajnice, Markov bajer), antike i srednjeg vijeka (Podgoričke, Gušća, Vaktarna, Hat?). Stoga se sa pravom ovdje pretpostavlja postojanje nekog većeg naselja u srednjem vijeku, a da li se ovdje može locirati u srednjem vijeku veliko naselje, utvrda (i centar posjeda) Gorbonok (Grabovnik, Grbonok, Grabovnica i sl.), koje se spominje još do 17. stoljeća, još uvijek možemo samo nagađati. Naselje je nastalo ili je obnovljeno staro, neko srednjovjekovno naselje prvih desetljeća 18. st. Tijekom povijesti je dosta malo naselje, što se može vidjeti iz statističkih podataka, a poznato je

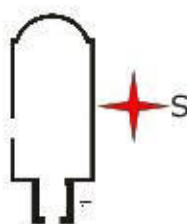
Potrebno je spomenuti da se na katastarskoj karti iz 1868. na predjelu Hat ili At nalazi ucrtano groblje. Na karti iz 1782., a koja vrijedi za izuzetno preciznu vojnu kartu, ne. Postojanje groblja na ovome mjestu mještani ne pamte niti bilježe. Međutim, pamte da su prilikom iskapanja pijeska za građevinske svrhe pronalazili kosti (a neki navode i novac?). Čini se da su Grabrovničani neko vrijeme u 18. i 19. st. pokapali svoje mrtve upravo ovdje.

Ovaj podatak baca potpuno novo svjetlo na pretpostavke o postojanju nekog starijeg, srednjovjekovnog naselja ili utvrde na lokaciji Hat, a koja je danas devastirana odvoženjem pijeska. Biti će potrebna dodatna i pominja istraživanja da se razjasni ova tema, jer se pojavljuju brojna nova pitanja. Na primjer, često se u literaturi poistovjećuje srednjovjekovni Grbonok ili Gorbonok sa Grabrovnicom ili Grabovnicom ili Grabovnikom, kojega neki smještaju upravo na navedeni Hat, tj. na mjesto današnje Grabrovnice. Na nekim kartama 17. st. ucrtana je, npr., Grabovnica itd.? Sudeći prema ovoj karti iz 1868. na Hatu se, u stvari nalazilo samo groblje od kraja 18. i tijekom 19. st., sve dok nije, vjerojatno oko 1900. godine, formirano današnje groblje.

po tome što je ovdje rođen poznati hrvatski pjesnik *Ilirac Petar Preradović* (1818. - 1872.). Godine 1733. ima svega 9 kućedomaćina. 1780. župnik *Matija Saraga* iz *Kloštra Podravskog*, čijoj župi je *Grabrovnica* pripadala do 1789., kada je dodijeljena novoosnovanoj župi u *Kozarevcu* kojoj pripada i danas, spominje da je u *Grabrovnici* 273 duše koje žive u 22 kuće, a ima 49 oženjenih parova. Spominje i to, da je ovdje 10 kuća u kojima žive vjernici pravoslavne vjere. Tijekom cijele povijesti mještani su se bavili uglavnom poljoprivredom, a slično stanje je ostalo i danas. Nešto je obrtnika egzistiralo u periodu od početka do kraja 20. stoljeća, ali taj broj nije bio veliki. Vidi *Priloge* ove knjige (F). U doba *Vojne krajine* ovdje su, kao i u drugim okolnim mjestima *Đurđevačke pukovnije* živjeli krajišnici-graničari, koji su često odlazili u ratove diljem *Europe*, a za interese *Austrijskog*, odnosno *Ugarskog* carstva. Godine 1775. u mjestu je izgrađena krajiška zidana štacija, odnosno kuća u kojoj su se držale straže i koja je u stvari bila središte mjesta (ovdje su se čitali važni proglesi, oдавde se odlazilo u ratove, ispred nje se krajišnike kažnjavalo batinama itd.) i u kojoj je podoficir bio i otac pjesnika *Petra Preradovića Johann* i upravo se u njoj i rodio poznati pjesnik. Zahvaljujući brizi o toj zgradi radi ovog događaja ona je ostala sačuvana u odličnom stanju, a danas je u njoj smješten *Muzej Petra Preradovića*.

U *Grabrovnici* nije bilo nikakvog sakralnog objekta sve do 1912/1913. godine, kada je izgrađen samo zvonik. I ta izgradnja može se zahvaliti na neki način pjesniku *Petru Preradoviću*. Naime, 1909. Prilikom postavljanja spomen ploče *Petru Preradoviću* na navedenoj zgradu, mještani su od svojeg župnika u *Kozarevcu* posudili malo zvono, međutim, nisu ga više željeli vratiti. Odmah je uslijedila izgradnja drvenog zvonika i postavljanje zvona. No, zvono je ipak vraćeno, a dvije godine kasnije mještani su izgradili i zidani zvonik (1912. godine) i u njega stavili novo zvono, kako ga ne bi morali posuđivati. 1983. - 1984. na ovaj toranj dozidana je današnja kapelica sv. *Florijana*.

Ovo malo naselje tijekom povijesti pratili su brojni požari, a najpoznatiji, koje i danas narod spominje

Kapelica sv. *Florijana* nadograđena je na stari zvonik iz 1912/13. Pogled na centralni dio sela sa društvenim i vatrogasnim domom i kapelicom. Lijevo: osnovni tlocrt kapelice sv. *Florijana* izgrađene 1984. Foto: 2014.

Dolje: pogled na nekadašnju baru u centru *Grabrovnice*, ispred rodne kuće *Petra Preradovića* prvih desetljeća 20-og stoljeća.

bili su između 1839. i 1851., te 1873., kada je izgorjelo preko 50% kuća. Do 1852. djeca su u školu odlazila u *Kloštar Podravski* i *Đurđevac*, a od tada u *Dinjevac*. Prva škola u mjestu počela je raditi 29. lipnja 1893. Od 1901. djeca kreću u školu u te godine završenu zgradu i to na mjestu starog krajiškog magazina preko puta rodne kuće *Petra Preradovića* - u stvari samo je dozidan kat. U najnovije vrijeme, 2010. - 2011. izgrađena je nova školska zgrada u centru mjesta. Godine 1925. u mjestu je osnovana prva knjižnica i čitaonica, a tek od 1928. otvara se današnje groblje. Sudeći prema raspelu sa groblja (1921.) ono je vjerojatno otvoreno i ranije. *Vatrogasno društvo* osnovano je 9. travnja 1942. godine. Za mjesto je značajno da je 1966. godine isušena velika bara *Berek*, pa je u mjestu bivalo manje komaraca i neugodnih mirisa po ustajaloj vodi. *Grabrovnjani* 1947. osnivaju *Poljoprivrednu zadrugu*, a još 1944. su osnovali *Mjesni narodno oslobodilački odbor* od kojega će 1965. nastati *Mjesna zajednica Grabrovnica* - postojala sve do početka 1990-ih godina. Od važnijih datuma značajno je spomenuti elektrifikaciju sela 1958., te izgradnju društvenog doma 1972. - 1973. godine. Iste godine asfaltirane su ceste, a naredne godine izgrađen i vodovod. Te godine osnovan je *Aktiv žena Grabrovnica* u čijem se sastavu nalazi i folklorna grupa (od 1994. *KUD „Petar Preradović“ Grabrovnica*), koja vrlo aktivno djeluje sve do najnovijeg vremena. Od 1978. održavaju se u rodnoj kući *Petra Preradovića* *Susreti pjevačkih zborova i folklornih grupa*. Navedenu folklornu grupu vodila je niz godina *Zdenka Krupski*, a prvi nastup bio je 1974. godine. Dvije godine kasnije sudjeluju na *Međunarodnoj smotri folklora u Zagrebu* (1976.), dok je tijekom povijesti nastupala na bezbroj nastupa. Danas *KUD „Petar Preradović“* vodi (predsjednica KUD-a) *Marija Šimunić*.

Sportski *Nogometni klub Croatia* osnovan je još 1975. godine, a danas je jedan od najuspješnijih i najbolje rangiranih klubova u općini *Pitomača*.

Još godine 1968. otvoren je muzej u rodnoj kući pjesnika *Preradovića*, a naredne godine počinju sa održavanjem (19. ožujka) *Susreti mladih literata osnovnih i srednjih škola* koje nose ime *Petra Preradovića*.

Stara zgrada osnovne škole, nekada krajiškog skladišta dograđenog 1901. Foto: 2014.

Pogled na vatrogasni dom u centru mjesta 2014. godine.

Osnivanje NK „Croatia“ Grabrovnica 31. ožujka. 1975. S lijeve strane:

Prvi red; *Ivan Ivesa*, *Ivan Magdić*, *Ivan Tržić*, *Antun Krupski* – predsjednik, *Ivan Kostelac*, *Petar Tržić*, *Marijan Budrović*, *Tomo Kovačević* i *Mirko Martinčević* – potpredsjednik.

Drugi red; *Andrija Sesvečan*, *Branko Tržić*, *Ivan Sesvečan*, *Branko Vučko*, *Franjo Kovačić*, *Franjo Kranjec*, *Zdravko Grbačić* – tajnik, *Franjo Tratnjak* i gosti: *Vlado Petković* (NK *Pitomača*), *Drago Marjanović* i *Tomo Golubić* (NK „*Mladost*“ *Kloštar Podravski*).

Treći red; *Tomo Mrak*, *Tomo Mrak* – blagajnik, *Vido Herak*, *Marijan Peterfi*, *Ivan Dravec*, *Josip Pintarić* i *Ivan Fric*. Iz privatne zbirke Z. Grbačića iz *Grabrovnice*.

Prva grabrovnička prezimena koja su zabilježena u matičnim knjigama sredinom 18. stoljeća bila su: *Benger, Ciglenec, Cupan, Grbačić, Kiselj, Kovačević, Kovačić, Kralj, Martinčević, Milaković, Mrak i Tržić*. U govoru grabrovničkog stanovništva prevladava kajkavski ekavski, ali, kao i u *Maloj i Velikoj Črešnjevici* sa znatnim primjesama štokavske ijekavštine. Godine 1771. mjesto ima 25 kuća, a 1783. 38. Tih godina je broj stanovnika uglavnom ujednačen, pa je 1771. obitavalo *Grabrovnice* 256 stanovnika, 1789. 213, a 1808. svega 212. Devet godina kasnije, 1817., broj se ipak povećao, na 303, a 1826. na 330. 1839. godine ovdje živi 353 žitelja, a sredinom 19. st., 1851. 320. Imamo i podatke da je 1787. ovdje bila samo 21 kuća, ali se taj broj povećao narednih desetljeća, tako da je 1827. bilo već 65. 1857. *Grabrovnica* ima samo 34 kuće.

Grabrovnica (broj stanovnika): 1857. 354, 1869. 445, 1880. 405, 1890. 610, 1900. 699, 1910. 764, 1921. 736, 1931. 748, 1948. 800, 1953. 789, 1961. 723, 1971. 605, 1981. 544, 1991. 487, 2001. 467, 2011. 405.

Matične knjige se vode od 1819. (župa *Kozarevac*). Matice krštenih 1819. - 1857. u Hrvatskom državnom arhivu. 1858. - 1877., 1878. - 1897. u Državnom arhivu Bjelovar. 1898. - 1918., 1919. - 1924., 1924. - 1934., 1935. - 1948. u MU Kloštar Podravski. Matice umrlih 1819. - 1857., 1858. - 1877. u HDA. 1878. - 1905. u DAB. 1906. - 1946. MU Kloštar Podravski. Matice vjenčanih 1820. - 1831., 1832. - 1857., 1858. - 1877. HDA. 1878. - 1904. DAB. 1905. - 1924., 1924. - 1948. u MU Kloštar Podravski.

Umjestu je najznačajniji objekt spomenuta rodna kuća *Petra Preradovića* sagrađena 1775., a koja je posljednjih oko 100 godina obnavljana u više navrata i danas je zaštićeni spomenik kulture nulte kategorije. U njoj se nalazi muzej posvećen pjesniku, te knjižnica i čitaonica. Preko puta nje nalazi se stara školska zgrada iz 1901. (renovirana krajiška zgrada), dok se kapela *svetog Florijana* nalazi pored društvenog doma i vatrogasnog spremišta.

Godine 1782. *Grabrovnica* ("Grabovnicza") je opisana ovako: "Udaljeno je sat i tričetvrt od Prugovca, tričetvrt sata od Kozarevca, nepunih pola sata od Male Črešnjevce, punih pola sata od Otrovanca, punih četvrt sata od Dinjevca.

Folklorna grupa KUD-a "Petar Preradović", tada Aktiva žena na 11-oj međunarodnoj smotri folkloru u Zagrebu 1976. godine. Iz privatne zbirke Z. Grbačića iz Grabrovnice.

Pročelje jedne od posljednjih prekrasnih zidanih kuća u *Grabrovnici* iz razdoblja između dva svjetska rata. Ovakvih i sličnih kuća iz tog razdoblja sve je teže pronaći na području općine *Pitomača*, a nekada su bile ogledalo vrijednosti određene obitelji. Foto: BMBB, 2014.

Javna raspela su oduvijek služila i kao određeni orijentir u razne svrhe i čak su se ucrtavala u karte. Tako je raspelo na *Hatu* vidljivo, dođuse nije bilo kameno, već drveno ili metalno, već na katastarskoj karti iz 1868. U narodu su bila, i još uvijek su od velike važnosti, jer se putem njih odaje počast svojoj vjeri, a nekada su bila vežan orijentir. S lijeve strane: raspelo na *Hatu* (1923.), u centru mjesta (oko 1920.) i na groblju (1921.).

Ovo se selo nalazi na povišenu položaju i leži podijeljeno u 12. i 17. sekciji. Ni s koje strane nije nadvišeno. Na sredini sela ostaje veliki prostor koji u ljetno doba sasvim presuši, no ipak tu se u proljeće od vode jezera koja se slijevaju s uzvisina stvaraju jezercica dubine čovjeka. Ta jezercica služe za napajanje stoke jer se u dalekoj okolini, kada potoci presuše, ne može naći druge vode, osim nekoliko zdenaca. Potok Velika črešnjevica, koji otječe dalje od ovog sela, spomenut je kod sela Male Črešnjevice.

Putovi koji iz ovog mjesta idu u spomenuta sela imaju pjeskovito tlo, no ograničeni su živicama i šipražjem. Put prema Dinjercu širok je, no dug samo četvrt sata. U svako se doba posvuda može voziti teškim vozilima.

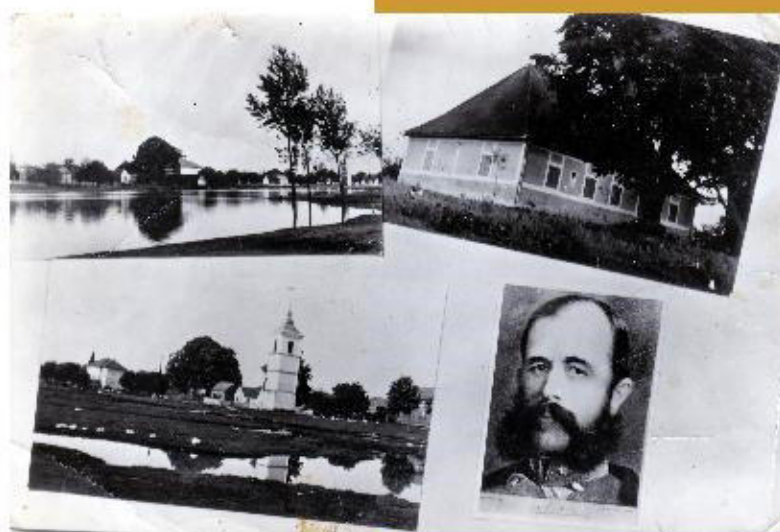
Časničko konačište od kamena je, dominira nad ravnicom prema selu Pitomači i vrlo je pogodno da se tu izgradi položaj. Općenito, isto se tako mogu iskoristiti sve uzvisine oko sela."

Petar Preradović

(Grabrovnica, 19. ožujka 1818. – Fahrafeld – Austrija, 18. kolovoza 1872.)

Školovao se u Đurđevcu, Bjelovaru, Bečkom Novom Mjestu, a službovao je diljem tadašnje Vojne krajine. U službi je došao do generalskog čina, a već od mladih dana uključio se u Ilirski pokret kojega je predvodio Ljudevit Gaj i brojni drugi preporoditelji Hrvatskoga narodnoga preporoda. Značajni je predstavnik ovoga pokreta u Hrvatskoj i jedan od najznačajnijih hrvatskih pjesnika uopće. Za života je objavio dvije zbirke pjesama, a mnoštvo drugih pjesama objavljivao je u raznoj periodici. 1960-ih godina, a povodom 150-e godišnjice njegovog rođenja pokrenuti su brojni projekti revitalizacije njegovog imena i djela i u Grabrovnici, što je i učinjeno 1968. godine, koje je godine otvorena spomen muzejska zbirka velikome pjesniku. Posljednjih 50-ak godina njegovom promoviranju, kao i

Naslovnice Preradovićevih zbirki pjesama *Pervenci* (Zadar, 1846.) i *Nove pjesme* (Zagreb, 1851.). Desno: bista Petra Preradovića, prigodom 150-godišnjice rođenja, otkrivena je 23. lipnja 1968. godine, rad akademskog kipara Mihajla Kajfeša, a otkrio ga je književnik Dobrica Ćesarić.

Gore: razglednica izdana povodom otvorenja muzeja Petra Preradovića 1968. godine.

Desno: rodna kuća Petra Preradovića snimljena oko 1900. godine. Dolje: Preradovićeva rodna kuća 2014.

promoviranju *Grabrovnice*, pitomačkog kraja i ujedno hrvatske kulturne baštine najzaslužniji su bili hrvatski pjesnik *Dragutin Tadijanović* i učitelj *Luka Hrvatić* iz Pitomače, bez kojih ime *Petra Preradovića* ne bi sjalo u istoj mjeri kao što danas sjaji.

Putnik (1844.) - odlomci

*Bože mili, kud sam zašo!
Noć me stigla u tuđinju,
Ne znam puta, ne znam staze,
Svud go kamen noge gaze,
Trudne noge po pustinju!*

*Još noćišta nijesam našo!
Sjever brije s snježnog brda,
A tuđincu siromaku
Još je vaći mrak u mraku,
Još je tvrđa zemlja tvrda!*

*Naokolo magla pada,
Zastrta je mjesečina,
Ne vidi se zvjezdam traga;
Majko mila, majko draga,
Da ti vidiš svoga sina!*

*Da ti vidiš njega sada
Okružena bijedom svega,
Ti bi gorko zaplakala,
Ruka bi ti zadrhtala
Od žalosti - grleć njega!*

.....
*"Tebi opet duša diše,
Tebi opet srce bije;
Domovino, majko sreće,
K tebi opet sin se kreće,
Od radosti suze lije!"*

*Primi opet Svoje dijete,
Dovijeka će tvoje biti,
Ljubit tebe svako doba,
U tvom polju daj mu groba,
Tvojim cvijećem grob mu kiti!*

(17-19, 30, 53, 54, 99, 100, 101, 103, 132, 145, 228, 247, 248, 281, 15G etc.)

Petar Preradović je pokopan 21. kolovoza 1872. godine u Beču. 11. srpnja 1879. godine njegovi su posmrtni ostaci izvađeni i preneseni u arkade na *Mirogoju*, gdje je pokopan 14. srpnja 1879. godine. Nadgrobni spomenik izradio je kipar *Ivan Rendić*. Desno: spomenik *Petru Preradoviću* na *Mirogoju* u Zagrebu. Foto: *Zdravko Grbačić*, 2014.

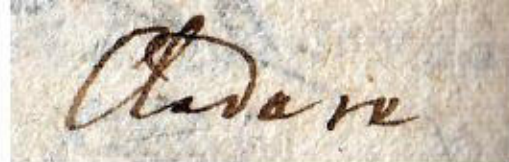

Kladare

Najzapadnije mjesto općine Pitomača doslovno se nastavlja na zapadni dio Pitomače, odnosno ulicu braće Radića. Na zapadu graniči sa Kloštrom Podravskim, a sa sjevera Podravskim Sesvetama. Smještene su na podravskoj magistrali, dok je centralni dio mjesta odvojen, nešto sjevernije, i čini ga jedna paralelna ulica. Paralelno sa Kladarama, nešto južnije prostire se naselje Dinjevac.

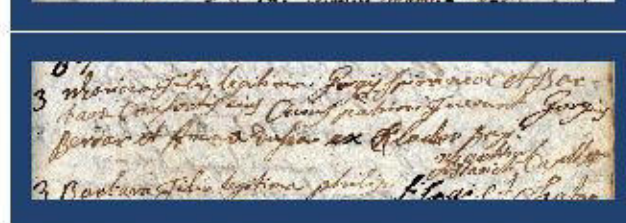
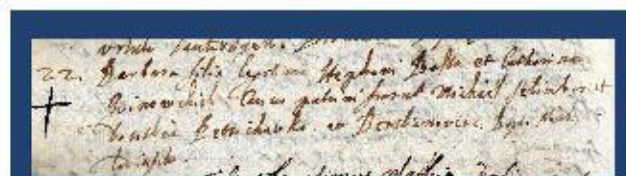
Na istočnom dijelu naselja 1989. pronađeni su, kao slučajni nalaz dijelovi keramičke pretpovijesne posude, a do danas nije poznato postojanje nekog konkretnog naselja u vrijeme srednjeg vijeka ili ranijih razdoblja. Najbliži arheološki lokalitet nalazi se na predjelu Orešje/Lasci sjeverno od mjesta. U kakvoj je vezi kroz povijest ovaj lokalitet imao sa današnjim Kladarama nije poznato. Postoji priča da su se stare Kladare nalazile na tom predjelu, no to ne možemo dokazati. Naime, još u srednjem vijeku se (1494., 1506...), u sastavu gorbonočkog vlastelinstva, spominje naselje Orešje (Oresya, Oressya). U ovom kraju, kako smo spomenuli, postoji navedeni toponim, koji se sačuvao iz prošlosti, pa možemo pretpostavljati, da je nekakvo naselje zaista i postojalo do Turaka, a nakon njih narod je obnovio naselje početkom 18. st. Osim srednjovjekovnih nalaza, na Orešju/Lasci se pronalaze i antički, te pretpovijesni nalazi, a ima i mlađih, vjerojatno iz 18. st.

Kladare se nalaze u sastavu pitomačke župe odmah nakon nekoliko godina od njezina osnutka 1710. godine. Osnovane su brzo nakon oslobođenja Virovitice od Turaka, i to najvjerojatnije već u prvom desetljeću 18. st. Kladare se ne spominju u kanonskim vizitacijama sve do 1733. godine, međutim, spominju se 1724. u matičnoj knjizi krštenih i vjenčanih pitomačke župe navedene godine (1771. - 1732.). U istoj knjizi/matici spominje se i naselje Bršljanovec (Berslianovecz), ali takav toponim danas u okolici Pitomače ne postoji. Još je Paškal Cvekan 1978. primijetio da se postupno, kada se pojavljuju Kladare prestaje spominjati Bršljanovec, a u oba mjesta navode se u

1717-1732.

1717-1732.

Godine 1724. u matičnoj knjizi krštenih i vjenčanih pitomačke župe (1717. - 1732.) spominju se i Bršljanovci i Kladare. U kojoj su konkretnoj vezi ta dva naselja još je uvijek tajna, ali se može pretpostaviti da se radi, u stvari, o istom mjestu koje se nalazilo na dvije zasebne (nedaleke?) lokacije. Tome u prilog ide postojanje identičnih prezimena, koja se spominju u matičnim knjigama, i u jednom i u drugom mjestu. U župnom arhivu u Pitomači.

Kapela BMD iz 1932. godine u centru mjesta. Foto: 1999. (lijevo) i 2014. Pogled na unutrašnjost kapele. Foto: 2015.

ovoj matičnoj knjizi ista prezimena. Zaključak može biti samo slijedeći: ili su to ista mjesta, pa se jedno mjesto naziva različitim imenima, ili se radi o dva susjedna mjesta, koja su se pretočila u jedno. I Cvekan pretpostavlja da se *Bršljanovec* možda nalazio na lokaciji *Orešje*, za koje „stanovnici *Kladara* drže (na temelju usmene predaje) lokacijom starih *Kladara*". Pod godinom 1724. (kolovoz-rujan 1724.) u matičnoj knjizi krštenih i vjenčanih navode se oba spomenuta mjesta, i *Kladare* i *Bršljanovec*, a prezimena mještana koja se spominju u njima podudaraju se: *Haraminec*, *Puškarić*, *Magdić*, *Brdar*, *Sabolić*, *Špiranec*, *Cetinjan*, *Badanjek* i dr. *Bršljanovec* se prvi put spominje 1717., a *Kladare* 1724. koje se godine obadva mjesta spominju zajedno u razmaku od mjesec dana. Narednih godina i dalje se spominju oba mjesta, međutim *Bršljanovec* sve rijeđe, a *Kladare* sve češće, da bi do 1729. *Bršljanovec* sasvim nestao. Tih godina *Kladare* se navode kao *Cladare* ili *Kladare*. Na karti iz 1782. godine *Kladare* (*Kladara*) su prikazane kao jedno malo naselje na, u stvari pored, magistralne ceste u kojem nema nikakvog značajnijeg i većeg objekta. Naredne, 1783. godine, u *Kladarama* je 37 kuća.

Tijekom povijest, kako možemo vidjeti iz statističkih podataka, *Kladare* su i dalje malo naselje. Ovdje se narod bavio i još uvijek se bavi uglavnom poljoprivredom, a na istočnom dijelu naselja prostire jedan dio tzv. pitomačke industrijske zone, gdje neke firme imaju svoje pogone. Posljednjih 100-ak godina i u *Kladarama* je egzistiralo nešto obrtnika (vidi *Priloge* ove knjige - F). U ovome mjestu nije postojala niti kapela niti groblje sve do 1932. kada je sagrađena današnja kapela *BDM*, a inventar uređen u duhu vremena. Mještani *Kladara* niti danas nemaju svoje groblje već koriste ono u *Pitomači*. Prva škola u mjestu je osnovana 1832. godine. Do 1911. godine bila je u sastavu pitomačke škole, ali se tada izdvaja. Zgrada je izgrađena 1929., a ovdje je nastavu predavao i *Zlatko Špoljar*, naš poznati književnik. Škola je izgrađena zahvaljujući poduzetnosti *Badanjek Valenta*, *Stjepana Novosela*, *Čikvar Antuna* i *Magdić Benka*. Tada je to bila četverogodišnja škola, pa su se viši razredi polazili u *Pitomači*. Škola je danas područna škola *OŠ Petra Preradovića Pitomača*.

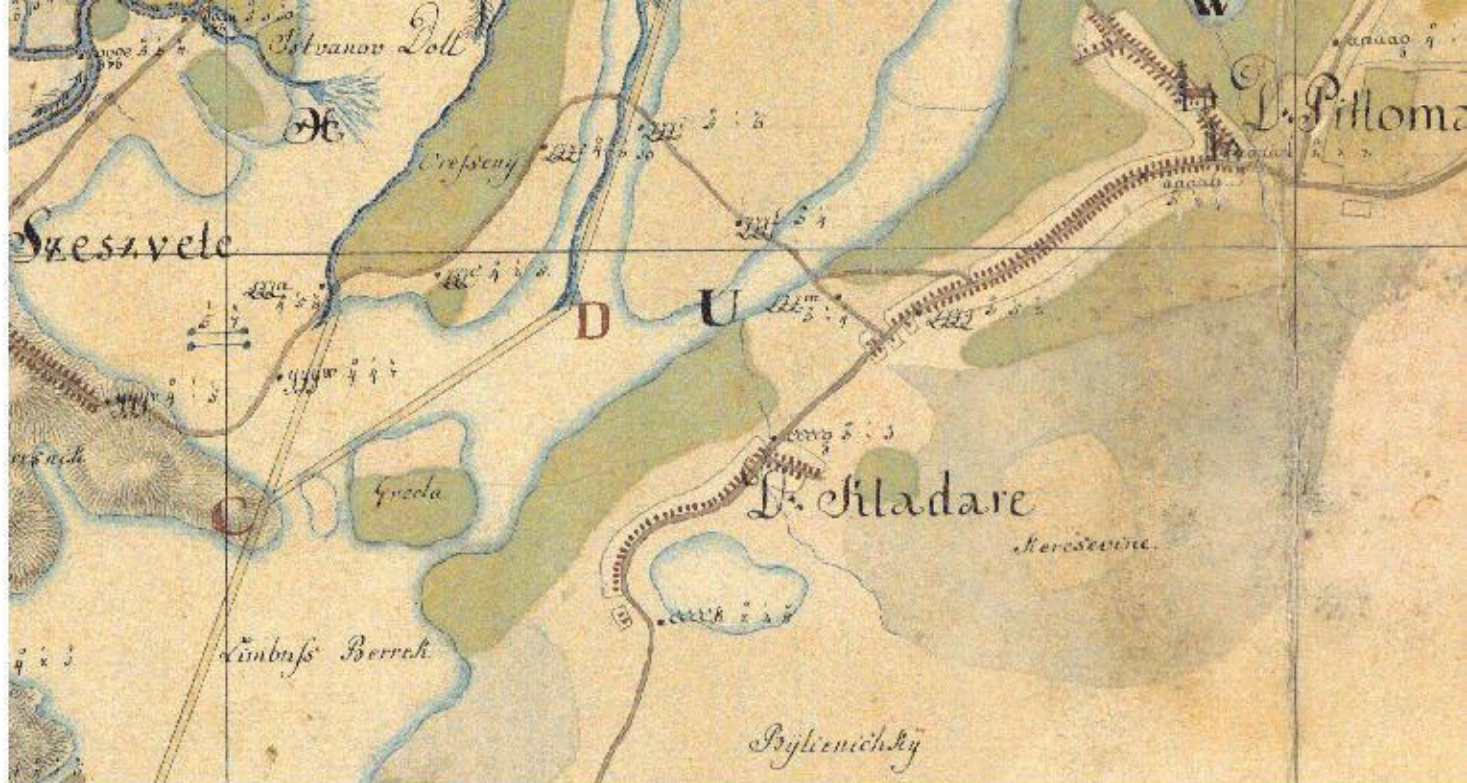
Spomenik palim braniteljima u Domovinskom ratu 1991. - 1995. Petru Juriši i Zdravku Pankazu. Autor: hrvatski slikar i kipar Josip Šimić, 1998. Foto: 2014.

Kladare na katastarskoj karti iz 1868. godine. Još tada se naselje prostiralo izvan trase podravske magistrale. Centar naselja smatrao se od trokuta gdje se nalazi seoska vaga do današnje kapelice. Nastavak prema *Pitomači* bio je tada gotovo spojen sa današnjom *Radićevom ulicom*. Od sakralnih objekata tada nije postojalo ništa osim raspela koje je ucrtano na lokaciji kapelice, na karti iz 1865. - 1869. To je i bio razlog da je upravo na tom mjestu 1932. izgrađena današnja kapelica *BDM*.

Pogled na dio centra naselja, kod tzv. vage, gdje se nekada nalazila seoska stočna vaga i vaga za potrebe mještana. Pogled na centar mjesta od podravske magistrale. Foto: 2014.

Kladare na karti iz 1780. godine. Ovo je prvi poznati prikaz naselja: rasporeda ulica, močvarnih predjela, kanala i dr. (131)

Nogometni klub „Sloga” Kladare osnovan je 1961. godine, dok je mjesno Dobrovoljno vatrogasno društvo osnovano još 1930. godine. Posljednjih nekoliko desetljeća Dobrovoljno vatrogasno društvo Kladare jedno je od najaktivnijih i najorganiziranijih društava na području općine Pitomača, te Vatrogasne zajednice Virovitičko-podravške županije. 2008. godine izgrađen je u centru mjesta novi vatrogasni dom. 2014. predsjednik društva bio je Darko Tkalčec.

Još jedno od vrlo aktivnih društava u Kladarama je Udruga žena „Kladarka” Kladare („Čuvarice kulturne baštine”) koja je osnovana još 1980. godine. Najistaknuti član nedvojbeno je Ivka Mađar iz Kladara, a društvo je nastupalo na brojnim smotrama i manifestacijama diljem zemlje i inozemstva. Udruga se bavi očuvanjem, prezentacijom i njegovanjem narodne i kulturne baštine Kladara. Valja spomenuti da u mjestu živi i radi poznati slikar naivac Stjepan Ivanec.

Osnova imena Kladare nesumnjivo potječe od imenice klada-, što u svakom slučaju govori da je u prošlosti ovdje bilo mnogo (starih) šuma, koje su rušene, a klade prevožene gdje je drvo bilo potrebno. Kako smo već spomenuli Bršljanovec je bio naselje koje se nalazilo ili na samom mjestu današnjih Kladara ili negdje u blizini, a podrijetlo imena možemo tražiti u biljci bršljanu koji invazivno i samoniklo raste u okolnim šumama (bršljan – *Hedera helix*). Možemo samo pretpostaviti i reći da je početkom 18. stoljeća stanovništvo obnovilo starije naselje koje je bilo obraslo bršljanom, po kojem su mu dali ime, a kasnije ga pripojili novom, koje je dobilo ime Kladare.

Kladarski govor isključivo je kajkavska ekavština, a naselje je prvih desetljeća 18. stoljeća naselilo stanovništvo, koje je došlo prvenstveno iz područja Đurđevca i zapadnijih dijelova Podravine. Prve statističke podatke imamo iz 1733. godine kada je zabilježeno 40 kućedomaćina. 1771. Kladare imaju 43 kuće, 1787. taj broj pada na čak 28 iz nepoznatih razloga. Možemo pretpostavljati da je tih godina došlo do velikog požara? 1827. broj kuća se više nego udvostručio od posljednjeg podatka, ima 62, a 30 godina kasnije taj broj stagnira: 1857. 40 kuća. Gotovo tijekom jednog stoljeća naselje ima između oko 300 i 400 stanovnika. 1771. taj je broj točno 300, 1789. i 1808. 280, 1817. 307, 1826. 322, a 1839. 400. Godine 1851. u Kladarama živi 450 stanovnika, nakon kojeg se vremena taj broj kontinuirano povećava, a najnapućenije su bile između dva svjetska rata.

Godine 1848. u *Kladarama* je 41 kućedomaćin, a prezimena se navode te godine ova: *Badanjek, Bajsar, Brlas, Bišćan, Busić, Cetinjan, Čikvar, Čop, Galetić, Habek, Herent, Horvat, Ivanec, Klinžić, Korpadi, Magdić, Mađeric, Maretić, Matančić, Mesarić, Novogradec, Novosel, Pavunović, Petrušić, Pintarić, Rendulić, Šubić, Špiranec, Tambolaš i Zlatar.*

Kladare (broj stanovnika): 1857. 404, 1869. 485, 1880. 497, 1890. 615, 1900. 691, 1910. 740, 1921. 748, 1931. 752, 1948. 703, 1953. 679, 1961. 647, 1971. 614, 1981. 575, 1991. 540, 2001. 523, 2011. 468.

Matične knjige se vode od 1717. (župa *Pitomača*). Matice krštenih 1717. - 1732. + vjenčanih 1720. - 1732. (Župni ured u *Pitomači*). Matice krštenih 1732. - 1768., 1768. - 1810., 1810. - 1832. i 1832. - 1857. (HDA u *Zagrebu*). Matice krštenih 1858. - 1871., 1871. - 1892. - *Kladare* (DAV). 1893. - 1903., 1904. - 1910., 1910. - 1921., 1922. - 1928., 1929. - 1945. i 1945. - 1949. (MU u *Pitomači*). Matice vjenčanih 1732. - 1832., 1832. - 1857. i 1857. - 1871. - *Klad.* (HDA). 1871. - 1892. - *Klad.* i 1893. - 1903. (DAV). 1904. - 1922. i 1923. - 1949. (MU u *Pitomači*). Matice umrlih 1728. - 1785. (+1740. - 1745.), 1786. - 1832., 1832. - 1857. i 1858. - 1871. - *Klad.* (HDA). 1871. - 1892. - *Klad.*, 1893. - 1903. i 1904. - 1912. (DAV). 1912. - 1928. i 1929. - 1949. (MU u *Pitomači*).

U mjestu je danas kapela *Blažene Djevice Marije* izgrađena 1932., a u njoj su sačuvane dvije skulpture (možda barokne ?) koje su se do požara nalazile u pitomačkoj župnoj crkvi - skulptura *sv. Izidora* i skulptura *sv. Ivana Krstitelja*. U kapeli se nalazi oltar *BDM* koji je izgrađen 1930-ih godina. Stara školska zgrada izgrađena 1912. godine još uvijek je u dobrom stanju, a u tom dijelu, odnosno centru mjesta nalazi se i nogometno igralište, društveni dom, te vatrogasno spremište. Godine 1998. u tom dijelu mjesta podignut je spomenik kao sjećanje na branitelje *Petra Jurišu* i *Zdravka Pankaza*, koji su poginuli u *Domovinskom ratu* 1991. - 1995. Rad slikara i kipara *Josipa Šimića Šime*. Raspelo ispred kapelice je podignuto 1904. godine i na njemu piše *Spasitelju za nas raspetom ovaj znak svoje ljubavi postavlja selo Kladare 1904.* Na istom se je mjestu, što je za mještane vrlo važno, raspelo nalazilo još u prvoj polovici 19. st.

Godine 1782. *Kladare* ("*Kladara*") su opisane ovako: "*Udaljeno je tričetvrt sata od Kloštra, puni sat od Sesveta, pola sata*

Sveti Ivan Krstitelj i sv. Izidor iz kladarske kapele. Skulpture potječu sa nekog od starijih oltara pitomačke župne crkve. Vjerojatno sa onih koji su postavljeni 1814. godine (?) koje je dao postaviti župnik Maraković. U svakom slučaju potječu iz razdoblja kasnog baroka. Foto: 2015.

Nekoliko primjera starih zidanih kuća iz perioda između dva svjetska rata koje polako, ali sigurno nestaju, i za koju godinu ih uopće nećemo moći vidjeti. Dolje: kuća *Andre Maturanca* izgrađena 1918. godine. Foto: 2014.

od Pitomače, pola sata od Oderjana, puni sat od Otrovanca. Izgrađeno je na ravnici koja se, uzduž zemaljske ceste iz Kloštra u Slavoniju, prema Kloštru podiže u raznim brežuljcima, na kojima stoji nekoliko kuća koje dominiraju nad ostalima. Posred sela uleknina je u kojoj se skuplja kišnica i između močvara čini mnoštvo malih bara. Močvare ljeti toliko presuše da blago može ući na pojilo, čemu ta voda, koja ima više pjeskovito no glibljivo dno, može vrlo dobro poslužiti. Ta voda ima jaraka koji ide kraj kuća ispod mosta, kojime se višak kišnice odvodi, a proširuje se na livadama i tvori močvare.

Na donjem kraju sela također ispod mosta prolazi jarak, u koji se za jako kišna vremena izliva potok Sedlarica i širi se po spomenutim livadama. Iznad sela preko njega se nigdje ne može prijeći, osim označenim putem u Pitomaču, i to samo za suha vremena.

Zemaljska cesta koja iz ovoga sela ide u Kloštar već je opisana u broju 6, drugi njezin mali komadić prema Pitomači ima čvrsto tlo, širok je i za svakakva vremena dobar za prolaz teških vozila. Kolni put prema Dinjercu koji je na označenim livadama neprekidno ograđen živicom, ima, dokle god je naznačen kao kolni put, čvrsto i ponešto pjeskovito tlo, no na livadama je stalno močvaran, osim za vrućih ljeta.

Uzvisine koje leže uz zemaljsku cestu prema Kloštru i protežu se do iznad mlake u selu te dominiraju na zemaljskom cestom, pružaju ovdje dobar vidik. U svakom se slučaju u nuždi mogu iskoristiti da bi se pokrilo zemaljsku cestu koja iz Slavonije dolazi kroz Pitomaču. Desno bi se krilo na Velikom polju naslonilo na Kozarevac potok, a lijevo krilo na Kladare." (19, 30, 54, 99, 100, 101, 103, 131, 132, 159, 162, 228, 253, B1 etc.)

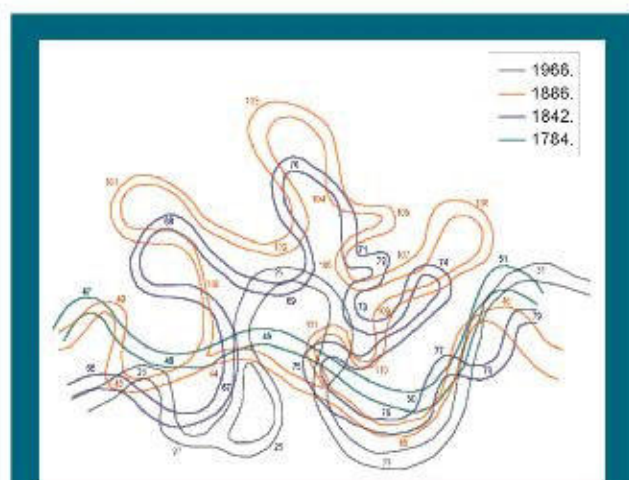
Križnica i pitomački zaseoci/konaci (Đuretina, Banov Brod, Šašnato Polje i Brestić)

Križnica je jedino naselje na području općine, koje se nalazi na lijevoj obali rijeke Drave, i koju okružuje granica sa Mađarskom. U stvari Križnica se

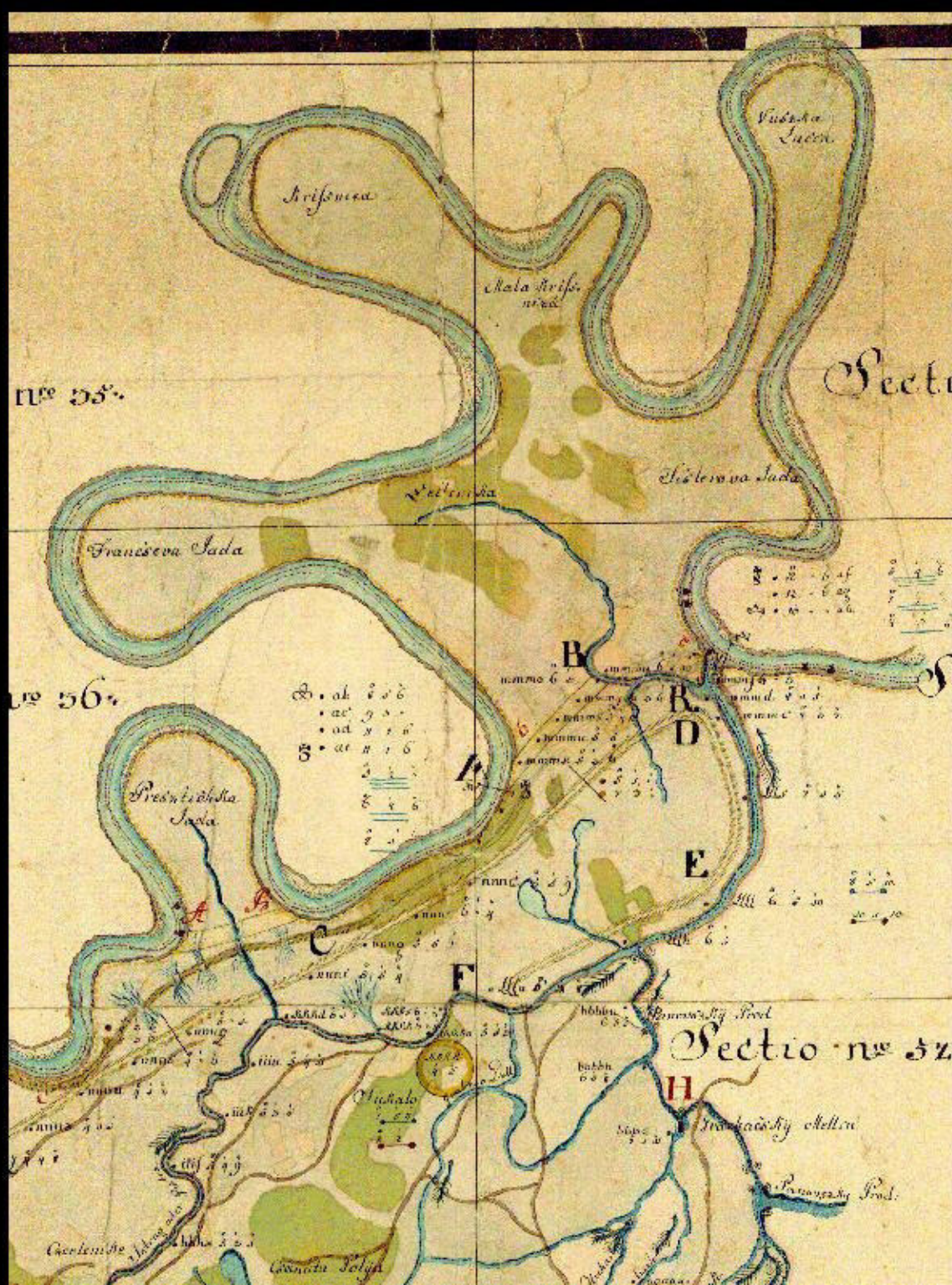
Gore: detalj karte iz 1780. godine sa prostorom oko današnje Đuretine, tj. sjeverno od Pitomače. Ispod: 1 - danas pozicija ušća kanala Struga (Kopanjska) u Dravu na Đuretini i 2 - pozicija visećeg mosta i skele na Banovom Brodu. (131)

Položaj i premještanje korita rijeke Drave kod Križnice od 1784. do 1966. prema Bogar A., 2008. (35)

Područje sjeverno i istočno od Pitomače, današnja Duretina, Šašnato Polje, Križnica i okolni predjeli (otprilike sjeverno od podravske magistrale Stari Gradac-Kladare) na jedinstvenoj karti iz 1780. godine („Nacrt podravja od Hlebina do medje županije virovitičke uz oznaku vodogradnje“) izrađenoj vezano za regulaciju voda rijeke Drave i oko nje. Na karti se navode brojni predjeli, mlinovi i potoci oko Pitomače, od kojih su neki do danas već i zaboravljeni, a neki su sačuvani i sve do danas u nešto promijenjenom obliku: Mala Gjuretine (Mala Duretina), Sukalo (Šukale - kod Šašnatog Polja), Csanata Polija (Šašnato Polje), Sarije (Šarje), Gredichke (Gredičke na Gredi), Konczy (Konci), Laszcy (Lasci), Laszackha bach (Lasački potok), Puhov berrek (Puhov berek istočno od Pitomače), Netecha Mellin (mlin Neteča), Netecha bach (potok Neteča), Presntichka Jada (Brestička jada), Vushka Lucca (Uska luka), Kriszniza (Križnica), Mala Krisniza (Mala Križnica), Tislerova Jada (Tišljaraova jada), Zeilenika (Zelenika), Franiseva Jada (Franjićeva jada), Grabrov Doll (potok), Strug oder Pistra (potok/kanal Strug), Suttilo (Žutilo), Istvanov Doll (Ištvanov dol), Creseny (potok Črešnjevica), Kerchevine (Krčevine kod Kladara), Panovszky Prod (Banov Brod), Gradacsky Mellin (Gradački mlin), Puchek Mellin (Fučekov mlin), Puchek bach (Fučekov potok), Veliki Raszlev, Pistra bach (potok Bistra ili Strug), Kerchevine (Krčevine kod Starog Graca). (131)

Dolje: fragment karte iz 1780. na kojoj je prikazano područje današnje Križnice.

nalazi između navedene granice i rijeke *Drave*, i ovdje rijeka svojim vijuganjem stvara oblik dlana sa pet prstiju. Osim nje na području općine nalazi se još četiri naseljena zaseoka ili konaka, kako ih se nekada zvalo. To je *Đuretina*, koja se nalazi na sjevernom dijelu općine pored kanala *Struga* ili *Kopanjeka* koji se tu ulijeva u *Dravu*, zatim *Banov Brod* koji se nalazi na kraju (najistočnije) *Dravske ulice*. *Šašnato Polje* ili *Šukale*, smješteno je nedaleko rijeke *Drave* prema ulici *Pavleka Miškine* (i predjelu *Lenišća* – nastavak navedene ulice koja se još naziva i *Greda*), dok se *Brestić* nalazi pored same rijeke i to nešto južnije od skele i visećeg mosta.

O ovim zaseocima se dosta malo zna, pa koristim ovu priliku za nešto konkretnije reći o njima. Sva ova navedena naselja ili zaseoci, danas su dosta mala, dok u prošlosti nije bilo tako. 1885. godine prostor današnje *Križnice* obuhvaćao je oko 890 jutara zemljišta, mahom šuma. Osim *Križnice*, u prekodravlju se tada spominju dijelovi naselja *Frantičeva jada* i *Uska luka*, te imanje grofa *Šomšića*. Tadašnja *IOD* (*Imovna općina đurđevačka*) imala je mnogo problema sa šumama koje su se nalazile na lijevoj obali rijeke *Drave*. Krajem 1870-ih godina, u vrijeme nakon ukidanja *Vojne krajine* i formiranja *IOD* šume oko današnje *Križnice*, bile su teško dostupne, odnosno teško se drvo čamcima prevozilo prema *Pitomači*. Stoga su već tih godina vlasti počele prodavati ih ili davati u zakup. Najveći zakupnik od početka 1880-ih bila je obitelj *Prinke* iz *Baboče* koja se raznim nasljeđivanjima i rodbinskim vezama (do sredine 19. stoljeća) domogla dijela imanja i grofovske titule obitelji *Šomšić* (*Somssich*) iz *Baboče* (odnosno porijeklom iz *Šoprona* u zapadnoj *Mađarskoj*), gdje i danas stoji dvorac obitelji *Prinke* koja je iz navedenih razloga povremeno koristila i grb grofova *Somssich*. Kako je obitelj *Prinke* imala posjede i u susjednoj *Mađarskoj*, a iskorištavanje šuma bio je unosan posao, *Ignac* i kasnije sin *Aleksandar* (*Šandor*) *Prinke* zakupljuju od *IOD*-e, a zatim i kupuju gotovo cijelu ranije navedenu površinu šuma i zemlje (oko 890 jutara) u i oko današnje *Križnice*, a krajem 1870-ih ovdje naseljavaju radnike i njihove obitelji, te grade krajem 1880-ih godina manju kuriju, odnosno upravnu zgradu na mjestu današnjeg ugostiteljskog objekta „*Dravska iža*“ (obitelji *Fabčić*) u *Križnici*, od

Prijelaz skelom preko rijeke *Drave* na *Banovom Brodu* 1970-ih godina. Prijelaz skelom na ovom mjestu postoji od kraja 19. stoljeća. Foto: iz zbirke autora.

Đuretina i okolni pitomački konaci na kartama iz 1782. i 1865. - 1869. (dolje).

Dolje: kapelica sv. *Antuna* u centru mjesta, gdje se krajem 19. i početkom 20. st. nalazilo središte *Prinkovog* imanja u *Križnici*. Foto: 2005.

koje dijelovi postoje i danas. Do 1880. već je u *Križnicu* (odnosno *Usku luku* i *Franjićevu jadu*, te dio imanja grofa *Šomšića*) doseljeno/naseljeno 174 stanovnika uglavnom iz *Mađarske*. U popisu od 1870. *Križnica* se ne spominje niti u kojem (naseljenom) obliku. Grofovi *Prinke* osim što su bili zakupnici šuma bili su i lovozakupnici, na takozvani *in solidum* način i to lovišta u današnjoj *Križnici*, jer još nisu postojala lovačka društva. *Ignac* (1810. - 1903.) i *Šandor* (*Aleksandar*, 1844. - 1923.) *Prinke* pokopani su na groblju u nedalekoj susjednoj mađarskoj *Baboči*. *Ignac* je imao i kćerku *Mariann Györkiné Prinke* (1856. - 1920.). Njihovi nasljednici su 1939. godine relativno povoljno prodali i dvorac u *Baboči*, kao i cijela imanja, koja su imali i to državi, a dijelom i radnicima koji su radili na imanjima (ovdje se podrazumijeva i dio imanja u *Križnici*). *Prinkeov* dvorac u *Baboči* do 1983. bio je škola, a kasnije je pretvoren u muzej i turističku atrakciju. *Križnica* svoj nastanak, na neki način duguje navedenoj obitelji *Prinke*, međutim, samo u promotivnom smislu. Povijesna istina je čudna i potpuno drugačija. Naime, još do oko 1760. godine mnogo šuma i zemljišta na prostoru današnjeg prekodravlja, koje je tada bilo na desnoj obali toka rijeke, uspjeli su kupiti krajišnici iz *Otrovanca* (i *Sedlarice* ?) i to na danas još neobjašnjen način. Prema tome, današnja je *Križnica* u direktnoj vezi sa *Otrovancom*. Navedena *Franjićeva jada* (a tu je i *Tišljarova jada*) u stvari je dobila ime po vlasnicima toga dijela prekodravlja (obitelj *Franjić* i *Tišljar*). Nešto smo o tome već govorili i još ćemo ponešto reći, međutim, vjerujem da će buduća istraživanja razjasniti vlasničke i druge odnose *Otrovanca* i *Križnice*, posebno stoga što je ovo, danas prekodravlje, turistička i atraktivna destinacija.

Godine 2003., zahvaljujući prvenstveno zaljubljeniku u prirodu i *Križnicu* pokojnom gospodinu *Stipi Loziću Baškaradi* asfaltiran je put od visećeg mosta do centra *Križnice*. Njemu je u čast asfaltirani dio ceste, od mosta do centra *Križnice*, prozvan *Lozićev put*. Godine 1999. izgrađena je u *Križnici* kapelica svetoga *Antuna* (zaslugom pitomačke obitelji *Grgačić*), a 1998. (14. siječnja) upisano je u registar *DVD Križnica*, kojega je 2014. bio predsjednik *Mario Sesvečan*. Škola u *Križnici* otvorena je

Gore: čamcem po rijeci *Dravi*. Dolje: viseći most na *Banovom Brodu* izgrađen 1967. godine. Foto: *BMBB*, 2005. i 2014.

Grb velikaške obitelji *Somssich* (*Šomšić*) kojega je koristila i obitelj *Prinke*. Lav, koji stoji na kraljevskoj kruni u desnoj prvoj šapi drži tri strelice i simbolizira vjernost kruni od strane grofova *Šomšić*. Isti takav lav, koji se propeo stoji iznad štita na oklopu sa kraljevskom krunom. *Šomšići*, koji su porijeklom iz *Međimurja*, dobili su plemićku titulu u prvoj polovici 18. st. (110)

1938. u jednoj prostoriji nekadašnje staje posjednika *Prinkea*, dok danas škola u tom mjestu ne radi, već djeca odlaze u *Pitomaču*.

Križnica je danas turističko mjesto, a rijeka *Drava* i neke okolne površine su zaštićeno područje prirode. *Križnica* je u stvari kultivirani krajolik sa naseljem *Križnica*. Ovdje *Drava* čini meandre na malom prostoru, u velikim zavojima kakvih nema od *Austrije* do ušća u *Dunav*. Izolirani je prostor, a *Drava* se prelazi skelom, i nema kopnene veze osim visećeg pješačkog mosta, koji je izgrađen 1967. - 1968. godine u dužini od 250 metara. Stari tok rijeke *Drave* i vode stajačice su staništa za mnoge vrste riba. *Križnica* je bogata i ugroženim i zaštićenim vrstama ptica. Osim nje u okvir zaštićenih krajolika ulazi i *Jelkuš*, *Širinski otok* i močvarno stanište *Vir*, na čijoj se zaštiti počelo raditi još 2000. godine. U program preventivne zaštite regionalnog parka *Područje rijeke Mure i Drave Križnica* i spomenuta područja ušla su 2008. godine.

Đuretina i svi ostali zaseoci u današnjem obliku nastali su sredinom 18. stoljeća radi iskorištavanja šuma, livada i obradivog zemljišta. U tijeku 18. i 19. stoljeća ovdje se nalazilo i više mlinova (na potezu *Đuretina* - ulijevanje *Struga* u *Dravu*, te *Brestić* i *Banov Brod* - uzimajući u obzir promjene toka rijeke), odnosno vodenica, što je također doprinijelo naseljavanju zaseoka. Godine 1913. *Pitomača* ima 5 konaka/zaseoka u kojima živi ukupno čak 637 žitelja. Tada se navode konaci *Brestić* sa 68 stanovnika, *Đuretina* (*Gjuretina*) sa 321, *Kalilo* sa 18, *Križnica* sa 179, i *Pustoš* 51. *Šašnat Polje* danas je u stvari pitomačka ulica prema rijeci *Dravi*, a *Banov Brod* prostor gdje se nalaze šume, te skela i viseći most za *Križnicu* i u biti nema stalno nastanjenih kuća. U popisima stanovništva posljednjih desetljeća ovi zaseoci upisuju se u sklopu naselja *Pitomača*.

Već samo po sebi ime *Križnica* asocira na prostor gdje dolazi do križanja nečega, a u ovom slučaju su to šume, razni poljski putovi, vode. O porijeklu imena *Đuretina* postoji nekoliko verzija, a niti jedna nije dovoljno uvjerljiva, jer se toponim *Đuretina* (*Gjuretina*) spominje još u karti iz 1780. godine. Stoga

Dijelovi *Križnice* i *Đuretine* na katastarskoj karti iz 1868. godine. Već tada bila su u potpunosti isparcelirana zemljišta, kako državnog zemljišta, tako i konačara iz *Otrovanca*, *Pitomače* i drugih mjesta. Kanal na *Đuretini*, koji je dobio ime *Kopanjek* je iskopan nakon poplave 1827., a ovdje je prikazan dio koji se i danas lako raspoznaje (desno). Dolje: kanal *Kopanjek* ili *Strug* danas. Danas je on granica između *Koprivničko-križevačke* i *Virovitičko-podravске županije*, te općine *Podravske Sesvete* i *Pitomača*. Foto: 2014.

Kapelica sv. *Ivana* u *Šašnatom Polju* (*Šukale*), na raskrižju putova od *Banovog Broda*-*Šašnatog Polja* prema rijeci *Dravi* i ulici *P. Miškine*. Podignuta je na inicijativu slikara naivca *Ivana Derežića Bazare* 1994. Unutar kapelice se nalazi restaurirana skulptura sv. *Valentina* iz pitomačke župne crkve koja je preživjela požar 1968. Foto: 1995. Desno: skulpturu je obnovio *I. Derežić* koji ju i održava. Foto: 2014.

možemo samo nagađati podrijetlo imena, a vjerojatno će istraživanja u budućnosti to razjasniti. *Kalilo, Brestić, Jada, Šašnato Polje*, dobili su imena po izgledu i konfiguraciji terena.

Dodajmo još ponešto podataka iz povijesti ovih naselja. O prostoru današnje *Đuretine* imamo nekih podataka iz 1865. - 1869. godine, gdje se na jednoj krajiškoj karti, te katastarskim kartama navodi da je *Gjuretina* ne samo prostor južno od *Struga*, koji je označen od rijeke *Drave* prema zapadu oko 500 m, a u nastavku kanal *Kopanjek*, već i sjeverno od njih, prema *Podravskim Sesvetama*. Naime, ovdje se navodi u jednoj karti čitavi niz krajiških, pojedinačnih imanja (konaka) i to označenih prezimenima. Tako imamo južno od ovih kanala ili potoka imanja obitelji: *Matan, Peić, Petrovčić, Kožarić i Marković* (kod predjela *Lasci*), a sjeverno, na sesvečkoj strani, brojna druga kao: *Lovreković, Malčec, Veličan, Mikšić, Varga, Rešetar, Đurđević* i drugi, i nesumnjivo su sva porijeklom iz *Pitomače*. Valja napomenuti da su tada, u zaseocima *Šašnato Polje, Brestički Vrbaki, Brestić* i *Širine* živjele obitelji, odnosno imala proširena imanja (konake) obitelji *Široki, Zdeličan, Rakijašić, Fereža, Šoštarić, Begović* i *Pecek* u *Šašnatom Polju*, *Gregurković, Bedeković, Filjak, Sitec* i *Barčan* u *Brestičkim Vrbakima*, *Kolar, Predragović, Sildebek, Pintar, Sesvečan* i *Haraminčić* u *Brestiću* i *Širinama*. Na tada već lijevoj obali rijeke *Drave*, gdje je *Križnica*, imanja su imale obitelji *Miholjančan, Antoljak, Kakša, Frančić, Zvonarek, Žako, Majdak, Franjić, Iveza, Viri, Predragović, Rakitničan, Kovač, Tišljar, Šimuniya* i *Malčec*. Tada je prekodravlje bilo podijeljeno na predjele *Franjićeva jada, Križnica* i *Vuska luka*. Otprilike nešto zapadnije od današnjeg *Crnog jarka* u *Križnici* spominju se i ciganjske kuće ("Zigeunerhütten"), odnosno *Cigani* ili *Romi* imali su svoje kuće i posjed isto kao i na sjevernom dijelu *Pitomače* prema *Kladarama*. Godine 1780. na današnjem križničkom području navode se predjeli (uglavnom naseljeni): *Franjićeva jada, Mala Križnica, Križnica, Tišljarova jada* i *Presnička (Brestička) jada*, a 1782. i predjeli *Križnica, Vuska luka, Podrtina, Brestička jada*. Ovi podaci govore da su vlasnici šuma, oranica i dr. imanja u *Križnici* i prekodravlju, i koji su bili gotovo isključivo iz *Otrovanca*, došli u vlasništvo navedenog područja prije 1780. godine (*Franjićeva jada* - od vlasnika šume i imanja *Franjić, Tišljarova jada* - od vlasnika imanja *Tišljar*) - o tome smo već govorili u prethodnim poglavljima. Što se u stvari dogodilo i na koji su način *Otrovančani* došli do ovih posjeda prije 1780. godine nije jasno.

Govor *Križničana* danas, karakterizira konglomerat ekavštine, ijekavštine, kajkavštine i štokavštine, te mađarskog jezika, što je apsolutno razumljivo. *Križnica* je 2011. godine imala 128 stanovnika i 84 stambene jedinice, od kojih su veliki dio kuće za odmor. Navedeni statistički podaci prije 1880. godine nisu u skladu sa činjeničnim stanjem, međutim stvarne podatke nemamo.

K*rižnica* (broj stanovnika): 1869. 0, 1880. 174, 1890. 154, 1900. 174, 1910. 179, 1921. 195, 1931. 194, 1948. 405, 1953. 428, 1961. 396, 1971. 271, 1981. 174, 1991. 136, 2001. 123, 2011. 128.

Matične knjige za *Križnicu* i navedene zaseoke se vode od 1717. (župa *Pitomača*). Ostale matične knjige - matice krštenih samo za *Križnicu* 1871. - 1892. (DAV). 1893. - 1903., 1904. - 1910., 1910. - 1921., 1922. - 1928., 1929. - 1945. i 1945. - 1949. (MU u *Pitomači*). Matice vjenčanih 1871. - 1892. i 1893. - 1903. (DAV). 1904. - 1922. i 1923. - 1949. (MU u *Pitomači*). Matice umrlih 1871. - 1892., 1893. - 1903. i 1904. - 1912. (DAV). 1912. - 1928. i 1929. - 1949. (MU u *Pitomači*).
(19, 30, 54, 89, 99, 100, 101, 102, 110, 131, 132, 228, 239, 289, B1 etc.)

Mala Črešnjevica

M*ala Črešnjevica* je najudaljenije naselje od *Pitomače*, ali je zato i jedno od najstarijih na području općine *Pitomača*. Nalazi se na jugoistočnom dijelu općine, u susjedstvu sa *Velikom Črešnjevicom* na istoku, *Grabrovnicom* na sjeveru, te *Kozarevcem* na zapadu. Južni dijelovi graniče sa *Bjelovarsko-bilogorskom* županijom. Nalazi se na obroncima *Bilogore*, a dijelom se prostire i u *Bilogoru*.

Današnja *Mala Črešnjevica* poznata je po tome što su ovdje krajem 17. i početkom 18. stoljeća krajiške vlasti doselile dosta vlaških, odnosno pravoslavnih obitelji sa područja, nekada, od *Turaka* okupirane *Slavonije*. Tako početkom 18. stoljeća ovo naselje nazivaju *pagus Valachorum* ili *Vlaško selo*, a poznato je i po tome što 1698. godine stanovnici, zajedno sa stanovnicima *Kloštra Podravskog* nisu pristali biti dio virovitičkih posjeda, već su „*dozvolili da ih posvoji*“ đurđevački krajiški kapetan. *Črešnjevica* je u sastavu pitomačke župe od samog njezinog osnivanja 1710. godine, a od osnivanja župe u *Kozarevcu* pripada njoj. Treba reći da prvih desetljeća 18. stoljeća u njoj gotovo da i nije bilo rimokatoličkog življa. Valja spomenuti i to da je na mjestu današnje *Male Črešnjevice* još od 13. stoljeća postojalo naselje *Čresno* koje je imalo i svoju župu *svetog Martina*, te posjede na prostoru južno od današnje *Grabrovnice*, oko *Velike Črešnjevice* i vjerojatno *Kozarevca*. Župa se spominje 1334. i 1501. godine, a *Čresno* postepeno mještani raseljavaju i napuštaju od sredine 16. stoljeća, odnosno kako je opasnost od *Turaka* bivala sve veća. Tijekom 18. stoljeća nekadašnju gotičku crkvu sv. *Martina* obnavljaju, dograđuju i barokiziraju stanovnici pravoslavne vjere i to u više navrata, a 1763. godine izgrađuju danas još uvijek postojeći toranj. Crkva je bila u dosta dobrom stanju sve do početka 1990-ih godina kada je stradala od eksplozije, međutim, upravo taj događaj je urokovao otkrivanje gotičkih elemenata na ovoj građevini. Do kraja 1980-ih godina *Mala Črešnjevica* bila je pravoslavna parohija kojoj su pripadala okolna mjesta *Kozarevac*, *Grabrovnica*, *Velika Črešnjevica* itd. Od 1932. bila je u sastavu *Zagrebačke eparhije*, dok je pravoslavna parohija ukinuta 1952. radi malog broja vjernika. Crkva je tada nosila ime „*318 Bogonosnih otaca*“. Prema podacima iz 1985. godine u *Maloj Črešnjevici* je tada obitavalo svega 5 obitelji pravoslavne konfesije, a broj stanovnika 1981. godine iznosio je 279 (odnosno 281, 1981.). Oko *Male Črešnjevice* u *Bilogori* nalaze se velike zalihe ugljena lignita, pa je još od kraja 19. st. vršena značajna eksploatacija. Ovdje se ugljen vadio vjerojatno još i ranije, možda i u srednjem vijeku, a prekid rudarstva zapečaćen je 1965. godine likvidacijom tadašnjeg rudnika „*Bilo*“ *Pitomača*. I u *Maloj Črešnjevici* u drugoj polovici 19. stoljeća imala je svoja imanja veleposjednička obitelj koju je bogatom učinio *Stevo Đurđević* (ovdje je to imanje bilo domicilno), koja je imala imanja i u *Pitomači*, nadasve veliku zgradu na trgu pored župne crkve *svetog Vida* u *Pitomači*, te u *Kloštru Podravskom*. Sva imanja ove obitelji, jedan od nasljednika *Steve Đurđevića* izgubio je na čudan način. Priča govori da ih je izgubio na kocki. To za sada ne možemo znati. U svakom slučaju, prvih godina 20-og st. dio posjeda prelazi u vlasništvo drugih obitelji.

P rva škola u *Maloj Črešnjevici* otvorena je 1930., a prvi učitelj je bio *Albert Pepeonik*. Pravoslavno groblje u mjestu postoji od 18. stoljeća, dok je rimokatoličko otvoreno 1937. godine, južno od crkve i pravoslavnog groblja. Još 1945. osnovan je *Mjesni NOO*, koji je bio prethodnica *Mjesnoj zajednici* osnovanoj 1965. godine, a koje je prvi predsjednik bio *Nikola Brković*. 1959. mjesto je elektrificirano, dok je izgradnja vodovoda bila u planu još 1952. kada je izgrađeno nekoliko bunara, ali je vodovod izgrađen tek 1972. *Dobrovoljno vatrogasno društvo* osnovano je 1968., a koje je godine izgrađen i društveni dom sa poslovnim prostorom u kojem je dugi niz godina bila trgovina u društvenom vlasništvu. Asfalt u mjestu je postavljan od 1973. godine.

P ostoje nekoliko mišljenja o podrijetlu imena ovoga mjesta, kao i imena susjedne *Velike Črešnjevice*. Kako je ovo bilo staro srednjovjekovno mjesto *Čresno*, zanimljivo je nešto reći o tome. Nakon drugog svjetskog rata, budući da je ovdje živjelo dosta stanovnika koje je govorilo štokavski i samo je mjesto nosilo ime *Trešnjevica*. To je ispravljeno početkom 1990-ih, jer se u starijim povijesnim izvorima naselje bilježi kao *Cheresneucz*, ili npr. „*Arsenia Harar zu Črešnjevica*“ 1862., tj. u kajkavskom obliku. Porijeklo se najčešće stavlja u vezu sa kajkavskim izgovorom za voćku trešnju (*čerešnja* – *črešnja*), dok se napominje i moguće kultno značenje, odnosno teoforično porijeklo. Možda „od kultnog mjesta na kojem se slavio bog *Chur* ili *Chres*“ (iz staroslavenske religije i mitologije). Još iz rimske religije znamo da je *Ceres* rimska božica žita i poljodjelstva, a *Čur* (ili *Chur*) se u staroslavenskoj navodi kao božanstvo nižega reda, koje je povezano sa poljoprivredom. No, ovaj bog je poznat isključivo kod istočnih starih *Slavena*. Postoje i mišljenja da navedeni „bog“ *Chres* ili *Chrs*, *Kres* ili *Chorsu* (*Čres*, *Črs*, *Kres*, *Čorsu*) i sl. potječe od staroslavenske riječi *krêsz* iz koje je nastala novoslav. *krêš* ili *krijes*, vatra koja

se pali u nekim prigodama (*Chres* je u stvari = oganj, vatra?). Odličan poznavatelj staroslavenske religije i mitologije *Nodilo*, dodaje da sama riječ *kres* ili *krijes* potječe od navedene staroslaven. riječi i da u stvari označava samu imenicu „bog“, „neki bog“ – ne određeni. *Nodilo* još potkrepljuje: „Pa i sami ruski bog *Chorsъ* kao da se uvrije, te osta u našem adverbu „tokorse“: *to-korse* sinonim je za to-bože, dakle u nas *Kors* kao da znači ipak bog neki.“ Osim toga čini se da se kod starih *Hrvata* ipak može utvrditi štovanje boga *Chresa*, *Kresnika* i sl., a koji je povezan sa ognjem, vatrom, krijesom, paljenjem krijesa u zdravstvene svrhe, kako ljudi tako i životinja (?). Pa je tako do danas od ovog običaja vezanog za navedenog boga ostalo paljenje krijesa na *Ivanje* (*Ivan dan*). U ovom slučaju mogli bismo čak i povezati jaku vatru ili oganj (*kres*, *krijes*, *chres*...) sa *Črešnjevicom*, ako uzmemo u obzir ogromna nalazišta lignita (koji kad gori stvara jako svijetlo) koja se nalaze upravo oko *Črešnjevica*. Valja spomenuti da se močvarna područja još u 13. st. spominju oko *Črešnjevice* – npr. 1251. „*chret*“, „*cheret*“ – čret (močvara) pa je vrlo velika mogućnost da se ime pojavilo u vezi sa tim starim izrazom. (29, 278)

Stanovništvo, koje je ovdje doseljeno do početka 18. stoljeća, govorilo je štokavski, a budući da ga je bilo u većini svi ostali stanovnici i doseljenici govorno su asimilirali. Govor *Maločrešnjevača* gotovo je identičan onome iz *Velike Črešnjevice*. Podatke o broju kuća imamo tek od 1827. godine, kada je ovdje zabilježeno 40 kuća, a trideset godina kasnije, 1857. samo 19. 1826. u mjestu živi 186 stanovnika, 1839. 157, a 1851. 131.

Mala Črešnjevica (broj stanovnika): 1857. 156, 1869. 173, 1880. 153, 1890. 307, 1900. 423, 1910. 460, 1921. 473, 1931. 500, 1948. 475, 1953. 481, 1961. 446, 1971. 359, 1981. 281, 1991. 244, 2001. 207, 2011. 198.

Matične knjige (za rimokatolike) se vode od 1819. (župa *Kozarevac*). Matice krštenih 1819. – 1857. u Hrvatskom državnom arhivu. 1858. – 1877., 1878. – 1897. u Državnom arhivu *Bjelovar*. 1898. – 1918., 1919. – 1924., 1924. – 1934., 1935. – 1948. u MU *Kloštar Podravski*. Matice umrlih 1819. – 1857., 1858. – 1877. u HDA. 1878. – 1905. u DAB. 1906. – 1946. MU *Kloštar Podravski*. Matice vjenčanih 1820. – 1831., 1832. – 1857.

Pogled na barokiziranu gotičku crkvu svetog Martina 1989. godine. Svetište i istočni dio broda potječe iz srednjeg vijeka. Foto: BMBB.

Centar mjesta sa društvenim/vatrogasnim domom. Foto: 2014. Dolje lijevo: barokna kamena škropionica ili krstionica iz oko 1760. godine školjkastog tipa iz črešnjevačke crkve. Desno: raspelo u sjevernom dijelu sela iz 1922. godine.

1858. - 1877. HDA. 1878. - 1904. DAB. 1905. - 1924.,
1924. - 1948. u MU Kloštar Podravski.

Na području općine Pitomača črešnjevačka crkva jedna je od dvije građevine u sastavu kojih su sačuvani gotički elementi ili dijelovi zgrade iz srednjega vijeka. Druga je u Turnašici.

Godine 1782. *Mala Črešnjevica* ("Mal. Czeresnievicza") je opisana ovako: "Udaljeno je puni sat i četvrt od Ribnjačke, sat i tričetvrt od Bedeničke, tričetvrt sata (hoda) od Kozarevca, nepunih pola sata od Grabrovnice, sat i četvrt od Dinjavca, punih pola sata od Velike Črešnjevice. Ovo selo dijelom leži na povišenom položaju, dijelom na podnožju gore, na potoku Repušini, koji se blizu sela spaja s potokom Točkom, koji se spušta s gora. Kraj oko sela jako je ispresijecan jarcima.

Potok Repušina, koji protječe kroz ovo selo i spušta se s Bilogore, nema važnosti, no budući da se obrušava s visokih i strmih gora, za jaka je kišna vremena vrlo brz i visoko nabuja. Istog je takva obilježja i potok Velika črešnjevica, koji nastaje iz sutoka potoka Nikinca i Male črešnjevice. Svi ti potoci izviru na podnožju Bilogore. Potoci Repušina i Velika črešnjevica odtječu kao i sve gorske vode vrlo brzo i teku jarkom pjeskovita dna širokim dva do tri koraka. Oba se potoka spajaju četvrt sata ispod sela. Ni preko jednog se od ta dva potoka ne može prijeći osim preko označenih mostova, jer to prijeći šikara i dubina jarka. Ljeti, pak, potoci sasvim presuše i od njih se tada mogu vidjeti samo korita. Potok Repušina, pak, ostavlja za sobom u selu razne mlake u kojima se napaja stoka. Žbunje koje se ovdje nalazi nema važnosti.

Kolni put koji vodi u Bedeničku već je opisan u broju 15. Putovi prema Kozarevcu, Grabrovnici i Velikoj Črešnjevici imaju pjeskovito tlo, stoga se može proći za svaka vremena i svakim vozilom. Jedina zapreka ovdje jest mnogo živica, koje sužavaju put!

Nad selom dominiraju uzvisine položene iza njega, s kojih se najbolji vidik pruža prema sjeveru.

Crkva koja se ovdje nalazi građena je od kamena. Ona dobro može poslužiti da bi se dobro obranio prodor neprijatelja iz gore. U ostalome valja još primijetiti da se nalazi na povišenu terenu." (14, 19, 30, 89, 99, 100, 101, 132, 145, 168, 169, 183, 200, 235, 237, 340 etc.)

Otrovanec

Otrovanec se veže na Pitomaču od južne strane na Vinogradsku ulicu. U osnovi mjesto se nalazi pored ceste koja vodi od Pitomače do Sedlarice i Bilogore, a dijelom i prema Velikoj Črešnjevici. U naselju su se tijekom prošlosti nalazile tri velike bare oko kojih su mještani izgradili kuće, pa su stoga u glavnoj ulici kuće sagrađene dosta daleko jedna od druge (istočni red od zapadnog). Prva bara, a danas park sa stablima bora, vrbe, oraha, breza i pačempresa pored kapele zove se Cr(i)kvenica i bila je puna vode sve do kraja 1970-ih godina, kada je navožena i danas rijetko u njoj ima vode. Navodno su iz nje 1780-ih godina ljudi vadili ilovaču i od nje pekli ciglu za izgradnju kapele. U središtu mjesta je bila ista takva bara, koja se naziva Berek, dok se treća (Razlev) nalazi južno od puta prema Velikoj Črešnjevici. Danas Otrovanec okružuju plodne oranice, a nekada su se ovdje prostirali pijeskoviti predjeli i prastare hrastove šume.

Mjesto je nastalo na sasvim novoj lokaciji i to prvog desetljeća 18. stoljeća. Od osnivanja naselja, od 1710. ono se nalazi u sastavu pitomačke župe, dok je u svakom političko-upravnom i gospodarskom smislu direktno vezano za Pitomaču. Budući da su Otrovančani zatekli nedaleko od sela, na Črlenoj Klisi, dosta sačuvanu srednjovjekovnu crkvu (nekada župna crkva sv. Valentina u Kopačevcu) odlučili su ju održavati iako se nalazila dosta udaljeno od naselja. Crkvu su održavali i oko nje svoje pokojnike pokapali sve do 1737. godine, kada je u kapelu udario grom i ona je izgorjela. Kasnije ju i zapuštaju. Naredne godine mještani sele groblje u Otrovanec, a 1746/47. grade novu, drvenu kapelu u mjestu, i to na lokaciji gdje se danas nalazi zidana kapela svete Jelene. Ova kapela je dotrajala već do 1787. pa se nekoliko godina kasnije krenulo k izgradnji zidane, današnje kapele. Do kraja 18. stoljeća kapela je izgrađena, međutim, pored nje narednog stoljeća je stajao drveni zvonik. On je zamijenjen zidanim tek 1883. godine (visok 14 metara). Ovim zahvatom dobiven je današnji izgled kapelice. Kako je Otrovanec bio krajiško mjesto, pripadajuće kumpaniji/satniji, odnosno satniji u

Cijeli retabl oltara. Foto: 2009. Za menzom stoji vlč. Ivan Tambolaš, koji je rođen u Otrovancu.

Detalji oltara svete Jelene Križarice (sv. Helene): sa anđelima na tebernakulu (desno), sa skulpturom sv. Barbare (gore), centralnom figurom sv. Jelene (sasvim gore), atika (u sredini) i cijeli retabl (gore desno). 1769. godine. Ta je godina upisana u kartušu uatici. Foto: 2014. i 2015.

Gore: skulptura mađarskog sveca sv. Mirka (Emerika - koji se poštovao u vrijeme Vojne krajine) na oltaru sv. Jelene Križarice u Otrovancu.

Oltar u Otrovancu je prema Paškal Cvekanu (54) izgrađen između 1756. i 1758. Uobičajenog je tipa toga doba, kakvi su se radili u manjim kapelicama širom Podravine. U sredini oltara, u niši, se nalazi sv. Jelena, a desno od nje sv. Barbara i sv. Mirko. Na lijevoj strani od sv. Jelene je skulptura sv. Lucije, a do nje sv. Ladislav. U sredini se nalazi tabernakul na kojem su dva anđela.

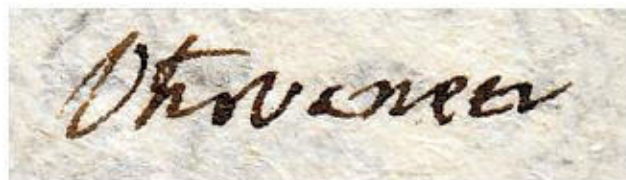
U sredini atike smješten je kip sv. Ivana Evanđelista. Lijevo od njega je sv. Ivan Krstitelj, a desno Zaharije. Na atici, sa svake strane, smješten je po jedan anđeo u klečećoj pozi, između kojih se nalazi kartuša u kojoj piše "Sv. Jelena 1769." Cvekan smatra da je to godina izgradnje današnje kapele, a što nije točno, jer je stara drvena kapela još 1782. u funkciji (89) iako u lošem stanju. Vjerojatnije je, da je to godina izgradnje oltara, kojega je načinio neki nepoznati, ali dobar barokni majstor.

Pitomači, morao je imati i štaciju, odnosno zgradu, gdje se okupljala vojska i gdje su se držale straže. Danas je u mjestu sačuvana zidana zgrada krajiškog tipa, kakve su se gradile u 18. stoljeću. To je zgrada stare škole, a sudeći prema nekim elementima, npr. dimnjacima, krovnoj konstrukciji, svodu podruma i dr. sigurno je iz tog razdoblja. Možemo sa sigurnošću kazati da je ova zgrada ucrtana na karti đurđevačke pukovnije 1782. godine. Spominje se da je škola u Otrovancu osnovana 1792., i čini se da se nastava održavala već tada u navedenoj krajiškoj zgradi. Neki podaci kažu da se nastava u ovoj zgradi počela održavati tek po ukidanju Krajine. U školskoj Spomenici postoje podaci u vezi sa time, međutim dosta su teško razumljivi. Iz 19. stoljeća znamo za učitelje: Tomu Rakitničana, podoficira, Đuru Kolara, lončara, Ivana Haraminčića, Tomu Predragovića (1862.), Stjepana Beluhana, a u 20. stoljeću najznačajniji i najpoznatiji je bio Vjekoslav (Slavko) Rauh. 2008. godine završena je izgradnja nove školske zgrade, pa su učenici preseljeni iz spomenute zgrade, koja je nakon toga predana na upravljanje otrovanjskim društvima, prvenstveno KUD-u. Još krajem 19. st. u mjestu posluje trgovac i „krčmar“ Židov Tobija Bošković (spominje se 1891. i 1892.). Između dva svjetska rata se spominju dvije trgovine mješovitom robom (Tkalčec i Poštarić). Valja spomenuti ovom prilikom da je u Otrovancu Hrvatska seljačka zadruga osnovana već 1911. godine. Ne znamo točan broj članova i drugo iz rada ove zadruge, ali je nesumnjivo uspješno djelovala i sve do drugog svjetskog rata (F). U vrijeme oko prvog svjetskog rata u mjestu radi gostionica, a vlasnik je bio Nikola Dijaković iz sela. U Otrovancu je od davnina bilo raznih obrtnika (F).

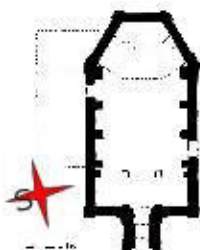
Godine 1905. piše Hinko Hranilović: „Preko pješčana, ali bujna polja, vodi rahli kolnik u Pitomaču, ogromno selo, što se je poređalo uz drum i otegnulo daleko tamo sa bijelom crkvom i bijelim zvonikom, podignuta godine 1783., a posvećena sv. Vidu. Iz Pitomače vodi kolnik opet ravnicom do Otrovanca, u kojem se kuće razmaknule za tri-četiri ulice daleko. Na tom prostoru ima livada, ima i lokava bistre vode, a na okolo toliko gusaka, kao sigurno u nijednome selu domovine. Dalje od Otrovanca otegnula se

Sedlarica, otkuda vodi kolnik podno Bila u Turnašicu a onda do Vukosavljevice. Odavde krećeš željeznicom preko Virovitice, Daruvara, Badljevine u Pakrac i Lipik, da iz nedogledne ravni zamakneš u brdovite i gorovite krajeve ravne i plemenite Slavonije...". (93)

Gotovo u svim mjestima, a posebno u manjima najveću ulogu u društvenom životu imala su dobrovoljna vatrogasna društva. Tako je 1. siječnja 1930. godine ono osnovano i u *Otrovancu*. Osnivači "vatrogasne čete" bili su: *Martin Vitković, Mato Šimuniya, Aleksa Šošćarić, Rok Zvonarek, Jakob Klemenčić, Florijan Pavleković, Ivan Rakitnićan, Nikola Dijaković, Petar Rakitnićan, Mijo Predragović, Tomo Predragović, Adam Sesvečan, Josip Kolar, Ivan Makvić i Tomo Kolar*. Prvi predsjednik je bio *Tomo Predragović*, tajnik *Aleksa Šošćarić*, dok je blagajnik bio kovač *Martin Vitković*. U jeku borbi 1944. *Otrovančani* osnivaju *Mjesni NOO* iz kojega je 1965. nastala *Mjesna zajednica Otrovaneć*. Elektrifikacija mjesta počela je 1958. godine. 1971. asfaltirana je glavna cesta kroz naselje (ostale, sporedne ceste kroz selo 2001.), a naredne godine izgrađen ulični vodovod na području cijelog sela. Do 2014. naselje je priključeno na magistralni vodovod. Godine 1977. osnovan je *Aktiv žena*, a 2005. osnovano je *Kulturno umjetničko društvo Otrovaneć*, koje danas nosi ime jednog od glavnih osnivača i pokretača društva „*Marijana Pavlekovića Paje*". Godine 2014. predsjednik *KUD-a* je *Mirjana Gomerčić*. Društvo se aktivno bavi očuvanjem kulturne i povijesne baštine svojega kraja. Od 1978. i narednih godina počelo je isušivanje bara *Berek* i *Crkvenica* koje je završeno 1979. te je godine uređeno i nogometno igralište i 12. kolovoza osnovan *Nogometni klub „Zlatni klas”*. Prvi članovi bili su: *B. Tkalćec, S. Makvić, S. Škvarić, S. Mikolčić, A. Kakša, M. Dikšić, J. Tkalćec, Ž. Živko, M. Rakitnićan, M. Sesvečan, I. Dikšić, A. Živko, Đ. Fonjak, A. Ingola, B. Makvić, D. Franjić, I. Hampovčan, S. Franjić, V. Miholančan, D. Abramović* i prvi predsjednik *Zlatko Mlakar*. 1995. klub mijenja ime u *NK Otrovaneć*. Godine 1983. - 1984. građen je današnji društveni dom, nakon što je srušena stara zgrada, koju je oko 1913. izgradila *Seljačka zadruga*. Valja napomenuti da je 1977. godine u *Otrovancu* otvoren *Restoran „Zlatni klas”* (obitelji *Branka Tkalćeca*), koji

1717-1732.

Kapela sv. *Helene (Jelene)* u *Otrovancu* 1988. godine. Izgrađena je nakon 1782., a zvonik je dozidan 1883. godine.

već gotovo 40 godina uspješno posluje i u svojem sastavu ima brojne sadržaje zasnovane na etnografiji i etnologiji ovoga kraja, a desetljećima promovira ekološke načine proizvodnje hrane, pića i pristup životu općenito baziran na toj osnovi. Tako u ponudi već desetljećima ima relaksacijsko i terapijsko jahanje konja, koje uzgaja desetljećima, dok se bavi i očuvanjem tradicije u svim pogledima, nadasve u gastronomskom. U sklopu *Restorana „Zlatni klas“ Otrovanec* 2006. godine osnovan je *Konjički klub „Zlatni klas“ Otrovanec*, kojega su osnivači bili *Branko Tkalčec, Nikola Nemčević, Martina Tišljarić, Bernard Tkalčec, Carmen Keber, Damir Keber, Branko Keserica, Svjetlana Šelimber i Goran Smiljanić*.

Nastanak imena *Otrovanec* nesumnjivo je povezan sa otrovom, međutim, koja je ispravna opcija nikada nećemo saznati. Neki navode da je selo dobilo ime po otrovnoj ili zagađenoj vodi, koja se nalazila u okolnim barama, „pa kada bi blago vode pilo, oboljelo bi ili uginulo“ (otrov, *otrov-anec*: nešto otrovano, otrovano mjesto nečime i sl.) (30). Čini se da sve ostale priče, kao npr. da je u šumama oko mjesta nekada bilo mnogo otrovnih zmija, ili da je oko mjesta raslo mnogo otrovnih gljiva i sl. nisu utemeljene, no, u svakom slučaju je osnova i dalje ostala ista. Tako, na primjer danas čak postoji i jedna firma koja u svojem nazivu ima ovu osnovu: *Poison City („otrovni grad“)* d.o.o. *Otrovanec*.

Godine 1714. u *Otrovanecu* su 22 kuće, a kućedomaćini su: *Stanislav Bregovec, Nikola Sović, Blaž Hegediš, Stoić, Živko, Plantavi, Ivan Kolar, Pejak, Lovro Horvat, Luka Remenar, Martin Đerić, Nikola Lončarić, Andrija Gušić, Stjepan Kartić, Nikola Horvatić, Tomo Mesić, Ivan Jugović, Stjepan Horvatić, Pavao Vranček, Ivan Pintar, Ivan Job i Luka Kovač*. U školskoj *Spomenici iz Otrovanca* navode se još i ova prezimena, otprilike iz tog vremena: *Biškup, Drnjenčan, Đurtan, Galetić, Funtek, Iveza, Jagučan, Oderjanec, Panić, Šgajić, Šafran, Špoljar i Sinkić*, međutim, ne znamo pravi izvor.

Godine 1733. *Otrovanec* ima 50 kućedomaćina, a 1771. 46 kuća. Narednih godina taj se broj značajno ne mijenja sve do 1827. kada je u selu već

Pogled na *Crkvenicu* ispred kapele sv. *Jelene* 1970-ih godina (14.F). Iz obiteljskog foto-albuma obitelji *Slavka Franjića* iz *Otrovanca*. Dolje: krajiška štacija, kasnije škola. Zgrada je izgrađena prije 1782. godine. Jedna od dvije sačuvane zgrade iz toga doba na području općine *Pitomača* (druga je u *Grabrovnici*). Foto: 2014.

Dolje: kapelica sv. *Sofije*, koju je 1999. dala u centru sela izgraditi *Sofija Sesvečan Soka* (1923. - 2005.), nadaleko poznata iscjeliteljica. Foto: 2014.

Lijevo dolje: barokna vrata (jug) sa kapelice sv. *Jelene* iz oko 1790. od pačetvorina. 2010. zamijenjena su novima. Foto: 1999.

Pogled na centar Otrovanca sa Crkvenicom 12/1984. godine.

NK Otrovanec (tada NK "Zlatni klas") - 1981/82. dodjela pehara za 1 mjesto općinske B lige. S lijeve strane: A. Kakša, S. Škvarić, S. Kolar, J. Dišić i A. Ingula.

Dolje: Udruga žena Otrovanec početkom 1980-ih godina u narodnim nošnjama Otrovanca.

Raspelo na otrovanjskom groblju postavljeno je 1914. godine "Bogu na slavu". Foto: 2014.

90 kuća (1783. 38, 1787., 37). 1857. Otrovanec ima 59 kuća. 1771. u mjestu je 465, 1789. 353, 1808. također 353, 1817. 430, 1826. 459, 1839. 585, a 1851. godine 653 stanovnika. Najveći broj stanovnika zabilježen je odmah nakon *Drugog svjetskog rata*, a od tada broj kontinuirano pada. Razlog su nesumnjivo gospodarske prilike, koje su natjerale ljude na iseljavanje u inozemstvo 1960-ih godina, te preseljenje u veće sredine u potrazi za boljim životom. Otrovančani govore ekavski/jekavski kajkavski, i svaki drugi način nije autentičan. Osim toga u *Otrovancu* se na mnogo riječi naglašava posljednji slog, što je tipično samo za ovo mjesto. Ovo je naselje nastalo doseljavanjima iz zapadnijih dijelova *Podravine* (*Đurđevac, Koprivnica*), a kasnije su zabilježena doseljavanja i iz Zagorja pa je tako u oblikovanju govorne slike vrlo mnogo utjecala podravska, te kajkavsko-zagorska struja kajkavštine. Godine 1848. u *Otrovancu* je 48 kućedomaćina, a prezimena su te godine slijedeća: *Ban, Dijaković, Franjić, Funtek, Haraminčić, Hegedušić, Ivanović, Ivčić, Iveza, Kolar, Kalenik, Kakša, Kovač, Majdak, Makvić, Medić, Mihaljić, Mihoković, Miholjančan, Oberan, Pavleković, Pintar, Predragović, Rakitnić, Sesvečan, Šerbedija, Šimunija, Šklebek, Šostarić, Tišljar, Tkalčec, Vitković i Zvonarek*. Navedene godine u *Otrovancu* je na kućnom broju 12 krajiška štacija ("*Statio Officinalis*"), te "*Stan liečnika*", a pitomački župnik navodi i vojnu "*Patrolanu*" na kbr. 47, a na kućnom broju 46 "učionu" ili "*Schola Comunitatis*" (koja se nalazila u određenoj vezi sa obitelji *Zvonarek* sa kbr. 32). Tada je već odavno bila izgrađena današnja zgrada stare škole u kojoj se tada nalazila krajiška štacija, ali se u to vrijeme ovdje nalazio i liječnik. (255) Ne možemo objasniti o čemu se ovdje u stvari radi. Vjerojatno je to bio kumpanijski (pitomački) liječnik koji je dolazio po potrebi i u *Otrovanec*. Prema ovim podacima možemo vidjeti da se škola, kao i vojnička dežurana, nalazila u zasebnoj zgradi. Gdje se ona nalazila danas još uvijek ne možemo znati. Treba kazati i to da se prezimena, koja se navode 1714., do danas sačuvalo svega njih 8 (*Đurtan, Horvat, Iveza, Kolar, Kovač, Medić, Pintar i Živko*), dok se u matičnim knjigama 1717. - 1732. navode sva navedena prezimena od 1714., te sva ona koja se navode i 1848. Od 25 prezimena iz 1848. do danas ih se

sačuvalo 25, a od onih koja se navode 1714. svega 5 (*Đurtan, Horvat, Iveza, Kolar i Pintar*). Budući da se, u odnosu na 1714. godinu, najviše novih prezimena pojavljuje nakon 1720. godine možemo zaključiti da se jaki val doseljavanja u *Otrovanec* dogodio između 1720. i 1730-ih godina. Potrebno je i ovdje spomenuti da su *Otrovančani* od prve polovice 18. stoljeća pa narednih oko 200 godina bili vlasnici velikog dijela današnjeg prekodravlja *Križnice*. Na koji su točno način i kada došli do tih konaka, još uvijek nije potpuno jasno.

Otrovanec (broj stanovnika): 1857. 799, 1869. 875, 1880. 853, 1890. 675, 1900. 757, 1910. 792, 1921. 747, 1931. 775, 1948. 834, 1953. 843, 1961. 794, 1971. 775, 1981. 711, 1991. 654, 2001. 648, 2011. 623.

Matične knjige se vode od 1717. (župa *Pitomača*). Matice krštenih 1717. - 1732. + vjenčanih 1720. - 1732. (Župni ured u *Pitomači*). Matične knjige krštenih 1732. - 1768., 1768. - 1810., 1810. - 1832. i 1832. - 1857. (HDA u Zagrebu). Matične knjige krštenih: 1858. - 1871., 1871. - 1892. (DAV). 1893. - 1903., 1904. - 1910., 1910. - 1921., 1922. - 1928., 1929. - 1945. i 1945. - 1949. (MU u *Pitomači*). Matice vjenčanih 1732. - 1832., 1832. - 1857. i 1857. - 1871. (HDA). 1871. - 1892. i 1893. - 1903. (DAV). 1904. - 1922. i 1923. - 1949. (MU u *Pitomači*). Matice umrlih 1728. - 1785. (+1740. - 1745.), 1786. - 1832., 1832. - 1857. i 1858. - 1871. (HDA). 1871. - 1892., 1893. - 1903. i 1904. - 1912. (DAV). 1912. - 1928. i 1929. - 1949. (MU u *Pitomači*).

Otrovanec ima odlično sačuvanu malu kapelu *svete Helene* izgrađenu u gotovo neodređenom stilu jer je u mnogo navrata dograđivana. U kapeli je izvrsno sačuvan glavni oltar iz sredine 18. stoljeća, vjerojatno iz 1769. Posljednjih desetljeća u potpunosti je oltar restauriran i jedan je od najbolje sačuvanih baroknih oltara u *Podravini*. Osim kapele sačuvana vojno krajiška zgrada (stara škola) jedna je od dvije zgrade takvog tipa sačuvanih na području općine (druga je ona u *Grabrovnici*).

Godine 1782. *Otrovanec* ("*Otrovanecz*") je opisan ovako: "*Udaljeno je punih pola sata (hoda) od Grabrovnice, pola sata od Velike Črešnjevce, tričetvrt sata od Sedlarice, tričetvrt sata od Pitomače, tričetvrt sata od Dinjavca.*"

Leži na ravnici i nadvisuju ga pješčana brda položena prema istoku. Potok Sedlarica, živice i žbunje čine taj položaj na južnoj i zapadnoj strani neuporabljivim za konjicu. Potok Sedlarica već je spomenut kod istoimenog sela, isto tako teče kroz gusto žbunje, kroz koje se ne može proći niti konjima niti bez njih. Pješice bi to bilo moguće samo kada bi se žbunje posjeklo. Posred sela se, uz pomoć malog jarka koji istječe iz potoka Sedlarica, stvara jezerce za napajanje stoke. No to jezerce, isto kao i voda koja se skuplja na brežuljcima, za vruća vremena naskoro opet presuši. Bara Rit, koja ovdje nastaje iz različitih istoka rijeke Strug, neprohodna je, stoga se odatle ovamo može doći samo po označenim livadama i kroz Pitomaču, no i to tek za velike suše.

O rijeci Dravi, koja ovdje utječe u ovu sekciju, već je govoreno u 12. sekciji. Široki Gradački jarak i rijeka Strug, koja se izliva u Dravu u 12. sekciji, imaju promjenjivu širinu i dubinu i spajaju se s potocima Virom i Netečom, koje smo najprije spomenuli. Oba ta potoka dotječu iz bara.

Šuma Pitomačka đolta uz zemaljsku cestu prema Slavoniji, koja je s jedne strane opkoljena graničnim humcima, nije obrasla visokim stablima. Kroz nju se može samo projahati. Zemaljska cesta, koja dolazi iz Pitomače iz 12. sekcije i ide u Gradac u Slavoniji, široka je, pjeskovita, dolje niže ima pak čvrsto tlo, i u svako je doba, a napose pak, ljeti, uporabljiva za teška vozila. Putovi prema Pitomači i Dinjavcu pjeskoviti su, široki i uporabljivi za teške topove. Put koji ide prema Grabrovnici, a prolazi pored mlina i bare Avline brane za vlažna je vremena vrlo blatnjav. Putevi prema Sedlarici i Velikoj Črešnjevici opisani su kod tih mjesta. Putem koji vodi k mlinovima na Gradačkom jarku može se proći samo za jako suha vremena.

Časničko je konačište građeno od kamena i ono se lako može dovesti u stanje za obranu. Crkva je, naprotiv, od drva.

Uzvisina na kojoj stoji stara crkva, Črljena klisa, ima vrlo povoljan položaj za obranu prema ravnici. Neprijateljski bi korpus ovdje mogao zapriječiti daljnji prodor koloni koja bi dolazila iz Koprivnice po zemaljskoj cesti prema Ilidži (Lipiku) u Slavoniji ako svoje desno krilo nasloni na baru Rit, lijevo na brdo Lisinu, a Pitomaču ostavi ispred fronte. Živež se može prevesti na zemaljsku cestu u Pitomaču i odatle kroz Viroviticu u Slavoniju ili u Koprivnicu." (16, 19, 30, 51, 54, 67, 89, 93, 99, 100, 101, 132, 159, 162, 228, 283, F, B1 etc.)

Sedlarica

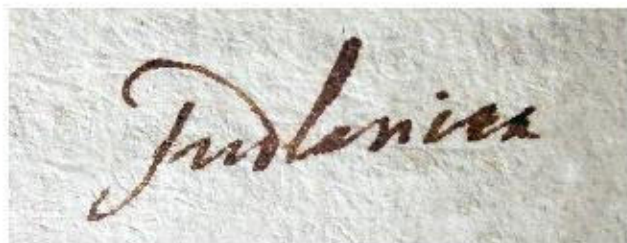
Sedlarica je smještena podno Bilogore, na južnom dijelu općine Pitomača. Na istoku graniči sa Turnašicom, a na zapad sa Velikom Črešnjevicom. Na sjeveru joj je susjed Otrovanec, dok su južni dijelovi granica sa općinom Velika Pisanica. Naselje se prostire uz cestu koja od Otrovanca vodi prema Bilogori. Gotovo paralelno sa tom cestom od davnina prolazi prirodni potok Sedlarica (nalazi se i na karti iz 1782.), koji se danas naziva Josina reka ili Reka (Rijeka).

Kako na području Sedlarice bili pronađeni ostaci iz pretpovijesti, stoga možemo reći da ovdje narod živi tisućljećima. Sjevernim dijelom naselja danas se još uvijek može vidjeti trasa rimske ceste *Petovion-Mursa*, dok se pretpostavlja u srednjem vijeku postojanje nekog naselja u samom centru selu, nadasve stoga što se preko puta današnje kapelice i groblja nalazi odlično sačuvana srednjovjekovna gradina/utvrda nazvana *Šanac*, a koja je bila u funkciji do kraja 16. stoljeća. Doduše, godine 1425. spominje se naselje *Sedlarica* (u obliku *Zedlarouc*, *Zedlarowcz*) na ovom prostoru, ali ne znamo točnu ubikaciju. (174d.)

Današnje naselje osnovano je prvih godina 18. stoljeća, i već 1710. godine je u sastavu pitomačke župe. Godine 1790. pripojena je turnašičkoj župi. *Sedlarica* je i danas poznata u krugovima koji se bave proučavanjem povijesti umjetnosti, i to po baroknoj drvenoj kapeli svetog Križa (izgrađena vjerojatno 1717.), koja je na mjestu današnje kapele na groblju stajala sve do početka 1960-ih godina. Nakon njezinog rušenja, 1965. je izgrađena na istome mjestu današnja kapela sv. Križa (*Uzašašće* ili *Spasovo* – 40 dan nakon *Uskrsa*), a preostali inventar, kao skulpture i drugo, prenijeto je u nju, dok je jedan dio još ranije pohranjen u *Etnografski muzej u Zagrebu* i *Gradski muzej u Virovitici* – vidi poglavlje br. 13.

Škola u *Sedlarici* postoji još od 1768. godine, a nalazila se u zidanoj zgradi krajiške štacije koja je bila smještena u centru mjesta – srušena krajem 1980-ih godina. Već 1934. godine mjesto dobiva dobrovoljno vatrogasno

Łąko Śedlaricza

1717-1732.

Središnji dio naselja. Pogled na zgradu nekadašnje Hrvatske seljačke zadruge, koja je nakon 1990. privatizirana. Foto: 2014.

Kapela sv. Križa u *Sedlarici* koja je izgrađena na mjestu poznate drvene barokne kapele iz početka 18. st. Foto: 2014.

društvo. Ono od iste godine koristi 1932. godine izgrađene prostorije *Seljačke zadruge Sedlarica* (kod današnje stare školske zgrade) na sjevernom dijelu naselja, koja je bila osnovana još 1920. Ista zadruga imala je svoje prostorije u zgradi na raskršću prema *Turnašici*, a 1937. godine je prenešena u službeni zadružni registar. U tim prostorijama nakon *Drugog svjetskog rata*, pa sve do 2014. godine, nalazila se osnovna škola. Do 1979. godine ona je nosila ime *Vlade Franjevića* i tada je integrirana u *OŠ Petra Preradovića u Pitomači*. Do te godine ovdje je održavana osmogodišnja nastava. Godine 2014. izgrađena je nova školska zgrada u centru mjesta, dok će ova stara poslužiti u neke druge društvene svrhe.

Treba spomenuti, da se upravo na prostoru katastarske općine *Sedlarica* nalazi najveći dio vinograda koji se nalaze na prostoru općine *Pitomača*. Vinogradi se nalaze na bregovima nazvanim: *Aršanj - Lipica*, *Kladarski breg*, *Otrovanski breg* i *Podaršanj*.

Godine 1937. osnovano je *Dobrovoljno vatrogasno društvo*, a 1998. i *Udruga žena „Bilogorka“ Sedlarica* koja nastoji očuvati kulturno-povijesni identitet mjesta. 2014. godine predsjednica udruge je *Anita Gašparić*. Udruga sudjeluje na brojnim smotrama folkloru i drugim manifestacijama širom općine i *Hrvatske*. Značajno je spomenuti i jedno posebno društvo, odnosno udrugu, koja postoji u *Sedlarici* od 1972. godine. To je *Izviđačka četa „Bilogorci“*, a osnovao ju je te godine *Ivan Jurek* i još 15 mještana. Starješina i voditelj je i danas *Ivan Jurek Ivek*, a četa je poznata diljem *Hrvatske* kao jedno od izuzetno aktivnih društava te vrste već više od 40 godina.

Spominju se podaci, da su između dva svjetska rata u *Sedlarici* postojale dvije trgovine (*Stjepana Vašinga* i *Petra Mlinarića*). O obrtnicima *Sedlarice* vidi u *Prilozima* ove knjige (F). *Mjesni NOO odbor* osnovan je u *Sedlarici* još 1943., dok su komunisti osnovali svoju partijsku ćeliju 1945. godine, a koja je djelovala na području *Sedlarice*, *Turnašice* i *Velike Crešnjevce*. 1958. mjesto je elektrificirano, a 1965. osnovana je *Mjesna zajednica*, ali zajedno sa *Turnašicom*. 1971. godine asfaltirane su ceste kroz mjesto, a iste godine je izgrađen i vodovod, koji je 1983. doživio preuređenje. 2014. *Sedlarica* je spojena na magistralnu vodovodnu mrežu. *Nogometni klub „Aršanj“ Sedlarica* osnovan je 1981. godine.

Položaj naselja neupitno ima veze sa davanjem imena mjestu. Naselje se nalazi između pod bilogorskih bregova i podsjeća na *sedlo* = *Sedlarica*. Naselje su prilikom prvog doseljavanja početkom 18. stoljeća naselili *Hrvati* kajkavci iz zapadnijih krajeva, a navodi se podatak da su istočniju *Turnašicu* naselili ljudi iz *Sedlarice* i *Pitomače*. Stoga je govor u ovome mjestu ekavski kajkavski, no doseljavanja tijekom 19. i početkom 20. stoljeća iz raznih mjesta *Hrvatske* štokavskog dijalekta začinila su kajkavštinu.

Kanonska vizitacija iz 1733. godine navodi da je u *Sedlarici* 60 kućedomaćina, a isto se navodi i 1771. godine (60 kuća). 1783. i 1787. godine broj kuća je 57 i 55, a do 1827. se taj broj povećao na 81 stambenu jedinicu. Iz nepoznatog razloga do

Zgrada stare škole i nakon osnovne funkcije i danas plijeni pozornost prolaznicima svojim nedvojbeno atraktivnim izgledom, u svako godišnje doba. Foto: 2014.

Jedna od posljednjih zidanih ljepotica u središtu *Sedlarice* iz početka 20. stoljeća (kbr. 63). Kroz nekoliko godina moći ćemo ih vidjeti još samo na fotografijama. Foto: 2014.

1857. broj kuća se smanjio za 40 – vjerojatno je bio u pitanju nezabilježeni požar. 1771. mjesto obitava 447 stanovnika, a 1789. 452. Do 1808. godine broj se smanjio na 357. 1817. ovdje živi 457, 1826. 421, a 1839. 414 stanovnika. Sredinom 19. stoljeća, 1851. u Sedlarici je ukupno 418 žitelja.

Sedlarica (broj stanovnika): 1857. 475, 1869. 514, 1880. 516, 1890. 653, 1900. 819, 1910. 1045, 1921. 1061, 1931. 1139, 1948. 1040, 1953. 1057, 1961. 933, 1971. 776, 1981. 545, 1991. 451, 2001. 377, 2011. 364.

Matične knjige za Sedlaricu se vode od 1717. (župa Pitomača). Matice krštenih 1717. - 1732. + vjenčanih 1720. - 1732. (Župni ured u Pitomači). Matične knjige krštenih 1732. - 1768., 1768. - 1810. (HDA u Zagrebu). Matice vjenčanih 1732. - 1832. (HDA). Matice umrlih 1728. - 1785. (+1740. - 1745.), 1786. - 1832. (HDA). Ostalo isto kao i za Turnašicu.

U listopadu 2005. godine podignuto je u centru mjesta spomen obilježje u Domovinskom ratu poginulim braniteljima Marijanu Štukaru i Ivanu Rengelu.

Godine 1782. Sedlarica ("Szedlaricza") je opisana ovako: "Udaljeno je sat i pol (hoda) od Brzaje, pola sata od Turnašice u Slavoniji, isto toliko od Velike Črešnjevice, tričetvrt sata od Otrovanca.

Zgrade ovog sela leže u uskoj dolini, nad kojom dominiraju uzvisine s obiju strana. Kroz njega prolazi zemaljska cesta koja iz Pitomače vodi u Ilidžu. Prema sjeveru okruženo je ravnicom. Veliki i Mali jarak, koji se ovdje spajaju, nastaju s obiju strana brda Gradine nedaleko od sela, a blizu njega se i spajaju, teku kroz ovo selo i dobivaju ime Sedlarica, pod kojim i teku prema Otrovancu. Ti potoci za jako kišnih vremena ili nakon otapanja snijega postaju jako brzi, šire se po livadama te ih cijelo ljeto ostavljaju ponešto močvarnima pa se preko njih može proći samo na označenim putovima. Spojeni potok ima tri koraka širok i četiri stopa dubok jarak, pjeskovito dno, pa se preko njega nigdje drugdje ne može prijeći, osim preko označenih mostova. Ljeti tako presuši da njime ne teče ni kaplja vode i stoga ga se u to doba pješice može prijeći na raznim mjestima, na livadama i kroz žbunje između Sedlarice i Otrovanca i dalje niže, ali nikada konjima i kolima. Prva gornja bara koja nastaje zbog nasipa napravljenog za mlin, služi napajanju vode, no ljeti ima malo vode.

Šuma na Maloj kosici, preko brda Otrovanskog brijega na Bilogori, obrasla je visokim stablima, gusto je zarasla žbunjem i kroz nju se može proći samo naznačenim putovima. Zemaljska cesta koja u ovo selo dolazi iz Ilidže (Lipika) u Slavoniji preko Brzaje i vodi u Viroviticu u Slavoniji, u gori u šumi ima, doduše, čvrsto tlo, no za kišna je vremena vrlo blatnjava, zbog glibljiva se tla ne suši lako, povrhnj toga je i uska pa se tu jedinica ne može jako raširiti. Cesta, pak u dolini Velikog jarka postaje pjeskovita, nastavlja se i kroz ovo selo i dalje kroz Turnašicu u Slavoniji te odavde do Virovitice. Put u gori prema Otrovanskom brijegu u šumi je iste kakvoće kao i kroz vinogoru Otrovanski brijeg. I on je pjeskovit i takav se nastavlja do izlaza na put u Veliku Črešnjevicu. U dolini Malog jarka put je kroz označene livade stalno močvaran te je zato njime teško proći kolima i konjima. Putovi prema Gradcu i Turnašici u Slavoniji, potom prema Otrovancu i Velikoj Črešnjevici, kao i poljski

Spomenik u centru naselja, kod društvenog doma i nove zgrade osnovne škole, poginulim braniteljima u Domovinskom ratu: "Ivan Rengel i Marijan Štukar. Poginuli vitezovi Domovinskog rata. U njihovu čast i slavu Općina Pitomača, Hrvatski branitelji i mještani Sedlarice X 2005". U pozadini je nova školska zgrada. Foto: 2014.

putovi, široki su, pjeskoviti i za svakakva se vremena mogu proći teškim vozilima. Putovi koji vode u vinogoru Aršan zbog visine te gore vrlo su strmi, imaju pjeskovito tlo, a takvi se nastavljaju kroz cijelu vinogoru i stalno se održavaju u dobrom stanju. Putovi koji idu iz doline Velikog jarka te sa zemaljske ceste brdom Malom kosom, potom uzduž granice sa Slavonijom kroz šumu, blatnjava su i za najmanja vlažna vremena i zbog jake se sjene teško suše, uski su i uporabljivi samo ljeti. Putevi od Brzaje i Zrinske prema graničnim humcima, prvi preko vinogore, a drugi preko brda Gajeva, na otvorenim mjestima imaju čvrsto tlo, no mogu se proći samo na konju i pješice. U šumi su, pak, iste kakvoće kao i prethodni putovi i njima bi se lakim vozilima moglo napredovati samo u najnužnijim slučajevima.

Od brda Aršanja i Otrovanskog brijega pruža se vrlo dobar vidik. Od brda se Aršanja pa do stare crkve Črljene klise te odavde do bare Rita može zauzeti položaj prema Slavoniji. Isto tako korpus koji je potisnut s položaja Otrovanca broj 4 ili s prethodno opisanog položaja može izvući vrlo velike koristi iz brda Aršanja i Otrovanskog brijega kao i s brda koja se protežu od Velike Črešnjevice do ovamo te može obraniti zemaljsku cestu u Ilidži (Lipiku). Živež se iz ovog sela može prevoziti kroz Otrovanec i odavde kako je rečeno u broju 4." (19, 27, 29, 30, 54, 70, 76, 89, 91, 92, 100, 101, 132, 145, 159, 162, 165, 171, 228, 327, B1 etc.)

Gore: Turistička zajednica općine Pitomača posljednjih desetljeća je uredila prostor oko kapelice sv. Martina u turističke svrhe (Foto: 2014.).

Desno: put prema najvišoj točki Aršanja ili Lipice. Nalazi se već na karti iz 1782. godine, a svi ovi i ostali poznati vinorodni predjeli (Kladarski i Otrovanski breg, Lipica ili Aršan) pripadaju katastarskoj općini Sedlarica. Foto: 2007. Desno gore: radarski centar na Lipici u sumrak 2009. Dolje: zima i proljeće 2014. Dolje lijevo i desno: raspelo iz 1930. u Kladarskom bregu (kojega je podigla obitelj Šelimber iz Pitomače) i zavjetna kapelica Gospi od zdravlja na Lipici (koju je podigla obitelj Đakić iz Pitomače 2005.). Foto: 2014.

Kapelica sv. Martina u Kladarskom bregu izgrađena je 1930-ih godina. Lijevo: 1970-ih. Desno: 2014.

Stari Gradac

Stari Gradac je najistočnije i najveće naselje općine Pitomača. U njemu je smještena župa sv. Petra apostola, koje se neke filijale prostiru i na područje susjedne općine Špišić Bukovica. Naselje se nalazi, svojim velikim dijelom, pored podravske magistralne ceste na oko 4,5 km od Pitomače i na oko 12 km od Virovitice.

Stari Gradac je postojao u srednjem vijeku pod imenom Gereci ili Gradec („Gereczy“) i bio je mjesto iz kojeg su potjecali poznati plemeniša de Gereczy. Spominje se i 1334. godine u Ivanovom popisu župnih crkava i kapela i tu se navodi, da je u Gerecu kapela Blažene Djevice Marije. U popisu župa iz 1501. godine spominje se župnik Matija i prebendar Grgur. Ovo naselje nalazimo u popisima poreznih obveznika od 1495. na dalje, a naselje prestaje postojati, gotovo u pravom smislu riječi, nakon osvajanja Virovitice 1552. godine. O njemu više nema niti traga. Postoje nejasnoće oko lociranja srednjovjekovnog Gereca. Oko 1200 metara jugozapadno od današnje crkve na prostoru zvanom Kranjčev breg (ili Peski), u polju prema Turnašici nesumnjivo se nalazilo groblje (bjelobrdská kultura, 11. - 13. st.). Čini se da naselje na tom mjestu nije postojalo, već je bilo na današnjoj lokaciji, jer se još do 19. stoljeća sačuvala srednjovjekovna zidana crkva, koja se nalazila iza današnjeg vatrogasnog doma. Danas je mjesto, gdje se nalazilo navedeno groblje pusto, a sama lokacija devastirana je posljednjih 50-ak godina odvoženjem pijeska u građevinske svrhe. Kada su početkom 1950-ih godina mještani današnjeg naselja počeli nanovo kopati i odvoziti pijesak nakon rata, kako je već rečeno, počele su se pojavljivati ljudske kosti, pa su pozvani arheolozi, te je već 1954. godine izvršeno arheološko istraživanje, kojim su prigodom pronađeni

Pogled na župnu crkvu i kuću koja se nalazila sa zapadne strane, gdje je danas poslovna zgrada. Snimljeno 1960-ih godina. U arhivu župe u Starom Gracu.

Centar mjesta na katastarskoj karti iz 1868. Ovdje se odlično vidi lokacija gdje se nalazila stara, srednjovjekovna crkva, nekada BDM, a kasnije sv. Petra apostola. Srušena 1905. Desno: lokacija stare župne crkve nalazi se otprilike iza današnjeg doma DVD, prema groblju. Foto: 2014.

Župna crkva svetog Petra apostola. Izgrađena je 1905. godine u neogotičkom stilu. Desno: osnovni tlocrt današnje crkve sv. Petra apostola. Foto: 2014.

nalazi *bjelobrdske kulture*. Možemo reći da je na ovom mjestu postojalo groblje na kojem su mještani *Gerecija* pokapali svoje mrtve.

Nakon Turaka mjesto je obnovljeno, a stanovnici koji su se ovdje zatekli početkom 18. st. izjasnili su se da žele pripadati virovitičkom vlastelinstvu, a ne *Vojnoj krajini*, kako se to dogodilo u *Maloj Črešnjevici* i *Kloštru Podravskom* nešto ranije (oko 1700.). Stoga, kmetovi koji su živjeli na selištima nisu trebali odlaziti u ratove, kao oni iz susjednih sela (npr. *Pitomače*, *Sedlarice*, *Otrovanca* itd. – koji su bili u sastavu *Vojne krajine*), ali su trebali davati poreze vlastelinu. Ti porezi su najčešće bili vrlo veliki pa se narod bunio. Do prve veće bune došlo je već 1755. i to upravo na virovitičkom vlastelinstvu, počev od *Turnašice* i *Starog Graca* (uz sudjelovanje još 4 naselja). Ljudi su se pobunili protiv povišenja poreza, a glavni kolovođe ovom prilikom su bili, iz *Starog Graca*, selski knez (kojega je birao vlastelin) *Pavao Jager*, zatim *Pajo Podravac* i *Matija Juh(g?)*. Prema presudi *Marije Terezije*, nakon izvršene istrage, osuđeni su na 3 godine tamnice. Godine 1837. ponovo dolazi do pobune seljaka ili kmetova. Naime, seljaci nisu dopustili provesti popis vlastelinskih prihoda. Buna je izbila opetovno u *Starom Gracu*, te *Lozanu*. Glavni kolovođe bili su iz *Starog Graca* i to *Josip Zvonarić*, *Mihajlo Špegelj*, *Tomo Šimunić*, *Mihajlo Tomišanec* i *Mihajlo Galjar*. Popis je ipak načinjen na silu jer su vlastelini dovezli krajišku vojsku iz susjedne *Đurđevačke regimente* (*Pitomače* i okolice). Kada se sve smirilo sva je vojska povučena, osim iz *Starog Graca*, jer je u tom selo bilo najžešće.

Početkom 18. stoljeća, odnosno 1733. godine u mjestu se nalazi zidana kapela svetog *Petra apostola* (kasnije župna crkva), a naselje je obnovljeno prvih godina 18. stoljeća, odnosno nanovo nastanjeno. Ta, srednjovjekovna crkva je obnovljena u to vrijeme, dok se od prvog desetljeća 18. st. *Stari Gradac* navodi u sastavu župe u *Pitomači*. 1733. u *Gracima* je 60 kuća, a od toga 52 *Vlaške*. Dakle svega je 8 kuća rimokatolika. Godine 1742. pripaja se novoj župi u *Turnašici*, a tek od 1919. konačno, i za stalno, ima svoju župu. Stara crkva preživjela je sve do 1905. godine, kada su

Župa sv. Petra apostola – Stari Gradac – župnici:

Marko Mikić (1790.) – do 1800.
Pavao Odočić 3 mj. 1800.
Ilija Banjavčić 1800. – 1803.
Andrija Dijaković 1803. – 1806.
Andrija Fergić 1806. – 1811. (ugaš. župa)
Miroslav Vernik 1919. (samostalna kapelanija), 1921. – 1924. (župnik)
Ante Špoljar 1924. – 1927.
Ivan Balenović 1927. – 1935.
Augustin Zeljak 1935. – 1943.
Viktor Vincek 1943. – 1945.
Vlastimir Fijala 1945. – 1949.
Pero Široki 1949. – 1971.
Marko Trstenjak 1971. – 1989.
Stjepan Mostečak 1989. – 2002.
Slavko Patrlje 2002. – do danas

Župna crkva u *Starom Gracu*. Gore: pogled na pročelje. U sredini: pogled na sjeverne strane na apsidu i sakristiju. Dolje: raspelo ispred pročelja crkve. Na ovom se mjestu u 18. i 19. st. nalazio samo zvonik.

mještani odlučili sagraditi novu, današnju crkvu na novoj lokaciji, ali na kojem je mjestu već 1783. bio smješten manji zvonik. Crkva je izgrađena u neogotičkom stilu, dok je posljednju detaljnu obnovu doživjela 2005. godine, povodom 100-e godišnjice postojanja. U župnoj crkvi nalaze se dva starija oltara (glavni) sv. *Petra apostola* i bočni na istočnoj strani broda sv. *Antuna Padovanskog*, te jedan noviji ispod kora *Gospe Lurdske*. Na koru su orgulje iz početka 20. stoljeća austrijske proizvodnje, međutim, nisu u funkciji. Od svojeg osnutka, kao i susjedna *Turnašica*, bio je u sastavu virovitičkog vlastelinstva, odnosno do 1726. taj je prostor bio pod upravom i u vlasništvu bečke dvorske komore. Tada prelazi u vlasništvo *Josepha Folcka de Cordona*. U njegovom je vlasništvu do 1750., kada prelazi u vlasništvo *Marka Aleksandra Pejačevića*, te rođaka *Ignaca, Josipa i Henrika Pejačevića*. 1745. dolazi do uvođenja županijskog uređenja, pa tako nastaje i *Virovitička županija*, a u njihov sastav ulaze i navedena dva mjesta, *Stari Gradac* i *Turnašica*. U *Pejačevićevim* rukama je vlastelintvo sve do 1841. kada ga kupuje njemačka kneževska obitelj *Schaumburg-Lippe*, u čijim je rukama sve do 1911. kada vlastelinstvu postaje vlasnik grof *Ivan Drašković*.

Godine 1736. u *Starom Gracu* je bilo: *domaćinstava i kuća 56, očeva porodice 55, oženjene braće i sinova 9, braće i sinova s navršenih 15 god. 2, inkvilina 3, konja 23, volova 35, krava i junadi 104, svinja 211, pčela 3 košnice, oranice 188 jutara, livada 71 kosac, vinograda 53 motike, mlin vodenica na Dravi 1*. Do 1720. godine ovdje je doselilo 52 domaćinstva, koja su obrađivala 12,5 selišta. Uvjeti za život bili su vrlo loši, pa su se do 1724. kolonisti natrag odselili u *Hrvatsku* i to čak 22 obitelji. Te godine kmetovi su obrađivali 8,5 selišta, a 3 su bila zapuštena. Međutim, kroz nekoliko godina opet se nastavlja kolonizacija, pa 1746. već imamo 74, 1766. 96, 1783. 104, 1806. 109, a 1848. 145 domaćinstava. *Starogradački* kmetovi su u prvoj polovici 19. stoljeća obrađivali 43,25 selišta sa preko 1000 jutara oranica, a tu je bilo i dosta livada, vinograda itd. U prosjeku je jedno selište imalo oko 23 jutra oranica – selište je posjed na selu kojega je vlastelin davao na uživanje kmetovima, a sastojao se od kuće, dvorišta, gospodarskih zgrada

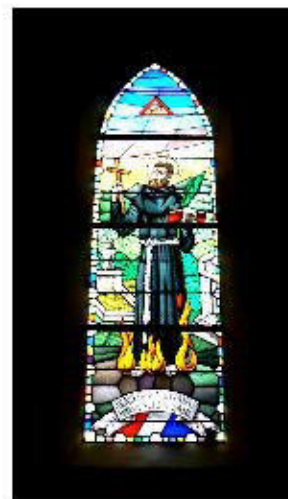
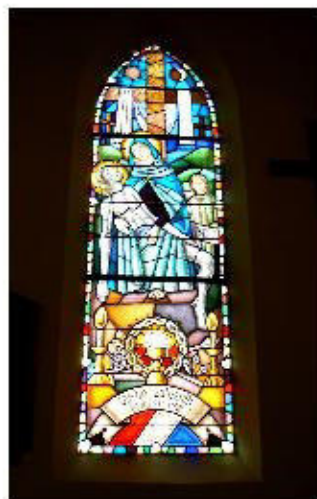

Glavni oltar sv. *Petra apostola* iz 1905/06. godine izrađen u tirolskoj formi. Foto: 2014.

Pogled na glavni brod i apsidu župne crkve. Foto: 2014.

Lijevo: orgulje u župnoj crkvi iz oko 1910/20. Desno: mjedeni pacifikal 19. st. Foto: 2014.

Vitraži u župnoj crkvi svetog *Petra apostola* izrađeni su 1982. i 1990. godine. Gore: vitraž *majke Božje* (1982.) i sv. *Nikole* (1990.). Foto: 2014.

kućnim vrtom, te oranica i livada izvan sela. Ovisno o veličini i kvaliteti tla i sl. vlastelin je ostvarivao vlasnička prava. Upravo je ovo bio razlog bune u *Starom Gracu* 1837. Kmetovi nisu dozvolili uvid u točno stanje poreznih obveznika radi što manjeg davanja vlastelinu u Virovitici. Naravno da su se *Gračani* bunili, jer su obrađivali velika i bogata selišta pa su željeli što više zadržati za sebe. Upravo radi toga, radi obuzdavanja naroda, ali i radi dosta malog broja rimokatolika nije *Gracima* dozvoljeno održavanje vlastite župe. Za razliku od siromašnije i manje Turnašice kojoj je dozvoljeno osnivanje župe već 1742., kako je to već spomenuto.

Škola u *Starom Gracu* otvorena je prvi put 1856. godine i osim tog podatka u župnoj *Spomenici* još je upisano vrlo malo. 25. listopada 1888. za ravnatelja *Pučke škole* u *Starom Gracu* došao je *Ivan Blažeković*, koji je do tada bio u *Bušetini*. Prva škola u mjestu je sazidana 1908. godine, a cijeli trošak je iznosio 14 000 kruna. Godine 1920. za upravitelja škole dolazi *Milan Pavlović*. 1922. on je premješten u Lozan, a na njegovo mjesto je došao *Ante Pilepić*. Nakon *Drugog svjetskog rata*, do 1979., škola nosi ime *Osnovna škola „Matija Gubec“* i te godine biva pripojena *OŠ Petra Preradovića* u *Pitomači*. Godine 2012. završena je izgradnja nove, današnje školske zgrade.

Gračani imaju groblje na oko 200-ak metara jugozapadno o centra (crkve), a ovdje se ono nalazi, čini se, od početka 18. st. Tijekom novije povijesti *Stari Gradac* gravitira *Pitomači*, pa je stoga veliki dio svojeg postojanja bio u sastavu općine *Pitomača*. U vrijeme *Drugog svjetskog rata* *Stari Gradac* je bio poznato partizansko uporište, što je nakon rata ostavilo velike posljedice na stanovništvo, odnosno, ovdje je bila jaka komunistička struja cijelo razdoblje od 1945. do 1990. godine.

U najnovije vrijeme hrvatske povijesti stanovništvo aktivno počinje sudjelovati u obrani *Hrvatske*, počev od 1991. godine, dok je u ovom mjestu rođen poznati hrvatski general *Martin Špegelj* (*Stari Gradac*, 11. studenog 1927. - *Zagreb*, 11. svibnja 2014). *Dobrovoljno vatrogasno društvo* u mjestu osnovano je 1927., a tek 1961. je izgrađen današnji vatrogasni dom. Danas je predsjednik *Slavko Vuković*. Elektrifikacija mjesta izvršena je 1958., a sedam godina kasnije kroz centar mjesta je stavljen asfalt.

Još 1949. godine osnovano je *Lovačko društvo „Fazan“ Stari Gradac* koje i danas raspolaže sa oko 3 800 ha zemljišta, a lovački dom društvo ima na predjelu *Kalilo* između *Turnašice* i *Starog Graca*, gdje se nalazi glavina lovišta. 2014. godine je predsjednik društva bio *Franjo Štolar*. *Nogometni klub „Mladost“ Stari Gradac* osnovan je 1994., a 1998. osnovano je i *Kulturno umjetničko društvo „Gračanke“*, koje se bavi očuvanjem i njegovanjem tradicije ovoga kraja.

9. travnja 1825. u *Gracu* se oko 11 sati dopodne pojavio veliki požar, koji je za 4 sata spalio 54 kuće sa svim pripadajućim gospodarskim zgradama. Izgorio je i župni dvor. Prilikom tog požara palo je zvono sa drvenog tornja, koji se nalazio na mjestu današnje crkve. Ovaj požar napravio je velike štete u mjestu. Godine 1827. prišlo se popravku dosta zapuštene i ruševne tada još kapele *svetog Petra*, koja je bila i svjedok predturskog doba i postojanja srednjovjekovnog *Gereca*. Kapela je popravljena, nanovo je prekriven brod, zvonik i sakristija i to doprinosima mještana *Graca* i *Lozana* uz veliko zalaganje turnašičkog župnika. Ovom je prilikom u zvonik, koji je stajao na mjestu današnje crkve još od sredine 18. st., postavljeno zvono. Ono je stajalo na stupovima u središtu mjesta više od 100 godina, kako navodi turnašički župnik u *Spomenici*. Radi se vjerojatno o zvonu, koje je još uvijek sačuvano u župnoj crkvi u *Starom Gracu*. Na karti iz 1781. - 1783. u središtu mjesta je ucrtan nekakav zvonik.

Stari Gradac je od uvijek bio naselje u kojem se stanovništvo bavilo isključivo poljoprivredom, pa je takvo stanje ostalo sve do danas. Naselje su nakon *Turaka* obnovili, odnosno naselili *Hrvati* starosjedioci, odnosno njihovi potomci i potomci *Srba* (*Vlasi*) koji su se i ovdje doseljavali nakon istjerivanja *Turaka*, tj. sa nekadašnjeg turskog područja, gdje su doseljeni u vrijeme *Turskog carstva*. Osim ove dvije osnovne grupe nakon oko 1700. u ovom kraju sve prisutnija je i treća, značajna grupa doseljenika i

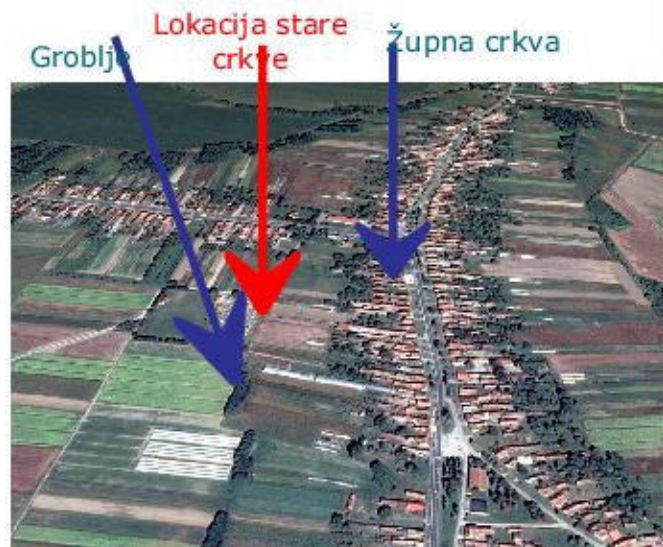
to iz sjeverozapadnijih krajeva *Hrvatske*. Osim toga, kasnijih godina bilježe se brojne pojedinačne i grupne migracije iz *Hrvatske*, kao npr. *Zagorja*, *Međimurja*, okolice *Koprivnice* i *Križevaca*. Stoga je danas govor *Gračana* ekavski, ali uz mješavinu kajkavštine i štokavštine, no gdje ovo prvo prevladava. Stoga su i prezimena podrijetla iz već navedenih prostora. Najčešća prezimena u *Starom Gracu* danas su: *Deskar*, *Poljak*, *Čižmar*, *Špegelj*, *Jagar*, *Brdar*, *Hanić*, *Paradinović*, *Zelenbrz*, *Krmić*. Zanimljivo je spomenuti podatak iz župne *Spomenice* gdje se 1920. godine navode mjesta odakle su doselili neki *Gračani*: *Kloštar*, *Pitomača*, *Đurđevac*, *Virje*, *Novigrad Podravski*, *Grubišno Polje*, *Kalinovac*, *Beloslavci* i *Đulovac*.

Najstariji statistički podatak iz godine 1733. u mjestu navodi 50 kućedomaćina, a 1771., odnosno oko 40 godina kasnije 101 kuću. 1827. u mjestu je zabilježeno 149 kuća, a 1857. nešto manje, 120. 1771. godine mjesto obitava 873 stanovnika, 1789. 875, 1808. godine 896, 1817. 922, a 1926. 913. Od godine 1839. taj je broj iznad 1 000, tako da je te godine u mjestu 1 022 žitelja, a 1851. 1 211.

Stari Gradac (broj stanovnika):
1857. 1 208, 1869. 1 375,
1880. 1 236, 1890. 1 379, 1900. 1 515,
1910. 1 677, 1921. 1 631, 1931. 1 649,
1948. 1 500, 1953. 1 548, 1961. 1 318,
1971. 1 050, 1981. 896, 1991. 863, 2001.
725, 2011. 666.

Matične knjige za stanovnike *Starog Graca* i pripadajuća mjesta nalaze se u matičnim knjigama župe *Pitomača* (do 1742.), te *Turnašica* za razdoblje 1742. - 1790. i 1811. - 1919. (u HDA i DAV). Matične knjige od 1919. do danas nalaze se u župnom uredu u *Starom Gracu*, te u matičnom uredu u *Pitomači* i *Špišić Bukovici*.

Župna crkva sv. *Petra apostola*, izgrađena 1905. godine, od ambijentalnih vrijednosti ima sačuvan veliki oltar, koji je izgrađen u tirolskom stilu 1905. - 1906., te bočni oltar sv. *Antuna* iz 1924. Orgulje su izgrađene u austrijskoj radionici „Opus 1537 Gebrüder Rieger Jägerndorf“ prvih desetljeća 20. st. U župi je sačuvano malo, gotovo ništa starijeg, vrijednog inventara. Ističe se lijepi pacifikal 19. st. (vis. 20,5 cm, sa bazom od 10, 1 cm), koji se čuva u župnom uredu. U crkvi je sačuvano navedeno malo zvono, koje danas nije u funkciji jer je puknuto,

Pogled na *Stari Gradac* od južne strane. Izvor: Google Earth 2/2015.

Stara školska zgrada koja je izgrađena još 1908. godine preko puta novoizgrađene crkve. Foto: 2014.

Vatrogasni dom je izgrađen 1961. desetak metara sjevernije od lokacije gdje se nalazila stara župna crkva. Foto: 2014.

Jedna od posljednjih ljepotica (zidanica) izgrađenih između dva svjetska rata. Foto: 2014.

međutim, sudeći prema formi zvona i drvenog nosača, te metalnih ukrasa može se pretpostaviti da se zaista radi o zvonu koje potječe iz 18. stoljeća. Moguće je da je to ono zvono (teško oko 12-13 kg plus drveni nosači i metalni ukrasi), koje se spominje 1733. u staroj obnovljenoj srednjovjekovnoj kapelici. *Bjelobrdski nalazi* koji su pronađeni na *Kranjčevom bregu* danas se nalaze pohranjeni i dijelom izloženi u *Gradskom muzeju u Virovitici*. Osim ovih nalaza, pretpostavlja se postojanje srednjovjekovne gradine sjeverno od crkve (na oko 1,2 km), na predjelu *Iliman (Neteča)*, gdje se pronalazi dosta ulomaka srednjovjekovne keramike, a u tom prostoru neki su evidentirali, prije 30-ak godina, nizinsku gradinu/utvrdu sa opkopima (nizinski *burg*) iz perioda 13. do 16. st. U mjestu se nalazi 5 javnih raspela: - kod crkve *Na slavu Božju podiglo selo St. Gradac 1900. god.*, - na groblju *Na slavu Božju Podiglo selo St. Gradac 1900.*, - prema *Starogradačkom Marofu. Na slavu Božju Sv. Godine 1933. St. Gradec ulica dolnja*, - prema *Starogradačkom Marofu (drugo). Na Slavu Božju podigao narod Iz Dravske ulice St. Gradac 1933. 1988 ob.*, - na ulazu u mjesto sa juga *Na slavu Božju Sv. Godine 1933. St. Gradac ulica gornja*.

Između 1781. i 1783. godine *Stari Gradac ("Gradacz")* je opisan ovako: "Udaljeno je od *Vukosavljevice* puni sat i tričetvrt, od crkve sela *Turnašica* sat, od *Lozana* punih pola sata, od *gostionice* u šumi na zemaljskoj cesti tričetvrt sata, od trgovišta *Virovitica* dva sata i tričetvrt, sat i pol od *Bušetine*, puni sat od rijeke *Drave* i četvrt sata od granice *Varaždinskoga generalata*. Udaljenosti su izmjerene od crkve.

Selo leži na ravnom polju i nad njim dominira uzvisina položena prema jugozapadu. Prema sjeveru i istoku selo je, međutim, okruženo znatnom barom koja presuši rijetko i samo za vrućih ljeta toliko da ju pojedinačno pješaci u nuždi mogu prijeći. I kolni put proveden prema rijeci *Dravi* uporabljiv je lakim kolima samo za suha vremena i suha tla.

Preko potočića koji se ovamo spušta od *Lozana*, i ovdje utječe u upravo spomenutu baru, ne može se u blizini sela prijeći ni na konju niti kolima zbog njegova duboka jarka, osim preko jakog drvenog mosta koji ga premošćuje na zemaljskoj cesti (podravska magistrala). U ostalome potočić nije ni od kakve važnosti.

Velika šuma, raznovrsno nazivana, seže prema sjeveru i sjeverozapadu do *Struga* i rijeke *Drave*. Presijecaju je jako blatnjava jarci *Neteča* i *Kobas* i više drugih isto takvih bara i jaraka koji u vlažna doba za rastuće vode natapaju spomenute rijeke. Oni prelazeći preko obala češće poplavljuju cijelu šumu i takoreći nikad sasvim ne presuše. Šuma je obrasla visokim i gustim stablima tako da se kroz nju odavde nikuda ne može napredovati niti konjem niti kolima osim kolnim putem koji iz sela prolazi k rijeci *Dravi* i koji je također uporabljiv tek za laka vozila u suho doba.

Prolazna zemaljska cesta iz *Varaždinskog generalata* za *Osijek* itd. ima u cijelosti gledano prostranu širinu i od *Pitomače* naovamo prilično čvrsto tlo, no odavde prema *Virovitici* kroz šume *Lozan* i *Đolta*, koje se dotiču, tlo se za lošega vremena jako razmoči i postaje vrlo nepogodno za teška vozila. Ostali putovi koji odavde vode u bliža okolna mjesta najvećim su dijelom pjeskoviti i dobri za vožnju. Ipak je iznimka put koji kroz šumu ide prijeko k rijeci *Dravi*, koji se, kao što je već rečeno, može proći samo lakim kolima za suha tla i vremena. *Gostionica* u šumi na opisanoj zemaljskoj cesti izgrađena je od drveta.

Živež se odavde prolaznom cestom može provesti ili kroz *Varaždinski generalat*

Lijevo: zvono vjerojatno iz 18. st. Raspela u *Starom Gracu*, od pamtljvika su bila, na neki način putokazi. S lijeve strane: na ulazu od *Virovitice* u ulici *Gornjoj*, na groblju, u ulici *Dolnjoj* i *Dravskoj*. Foto: 2014.

preko Koprivnice u Ugarsku ili u cijelu Slavoniju." (2, 3, 19, 30, 54, 88, 100-103, 132, 145, 164, 171, 201-203, 224, 228, 317, B2 etc.)

Starogradački Marof

Starogradački Marof je smješten na najistočnijem dijelu općine nedaleko rijeke Drave, a graniči sa općinom Špišić Bukovica. Na jugu mu je susjed Stari Gradac, dok je naselje formirano u kružnom obliju. Od Pitomače je udaljen oko 9 kilometara.

Na području Starogradačkog Marofa pronađena je ostava brončanih pretpovijesnih predmeta, pa se stoga s razlogom može reći, da je ovdje narod živio i prije više od 2 500 godina. Možemo samo pretpostavljati i reći da se negdje u ovoj blizini u srednjem vijeku nalazilo jedno od nekoliko naselja, koja se spominju u listinama 16. i ranijih stoljeća, kao npr. *Poričje* ili *Luka* ("Loka") koja nesumnjivo trebamo tražiti negdje na ovom prostoru. Današnje naselje formirano je posljednjih godina 19. stoljeća kao posjed nekih bogatijih *Gračana*. Postoje naznake, koje ukazuju na postojanje neke starije ceste, koja je negdje pored Marofa dolazila od južne strane do rijeke Drave, odnosno graničnog prostora u vrijeme *Rimskog carstva*, te srednjeg vijeka. No, ta mogućnost još nije dokazana. Do *Drugog svjetskog rata* ovdje se nalazilo nekoliko većih zemljišnih posjeda, međutim, naselje se, što zbog izoliranosti što zbog općih prilika nije uspjelo značajnije razviti iako se u današnje vrijeme mještani naselja ne bave isključivo poljoprivrednom proizvodnjom.

Škola u Starogradačkom Marofu počinje raditi nakon *Drugog svjetskog rata*, 1946. Iz školske godine 1964. - 1965. sačuvan je izvrstan i zanimljiv tekst tadašnjeg učitelja Pavla Valjevca: "U lipnju 1964. godine doselio sam se u Starogradački Marof. Selo je udaljeno 4 km od Starog Graca gdje se nalazi matična škola, 16 km od Virovitice i 9 km od Pitomače poznate po trgovini i drugim znamenitostima. Škola je zapravo adaptirana vlastelinska kuća. Osim stana za učitelja i dvorišne zgrade postoje dvije učionice. Tu je i veliko dvorište sa nešto

Stara i nova
školska zgrada

Kapelica sv. Krunice

Pogled na Starogradački Marof od južne strane. Izvor: Google Earth 2/2015.

Godine 1868. prostor Starogradačkog Marofa još je uvijek bio uglavnom poljoprivredno i dijelom neobrađeno zemljište. Crvena točka = lokacija današnje kapelice sv. Krunice.

Kapelica svete Krunice u Starogradačkom Marofu izgrađena je 2004. godine dobrovoljnim priložima mještana. Foto: 2014.

voća i malim igralištem. Ispred zgrade se nalazi školski vrt. Dvorište je djelomično ograđeno, a vrt zapušten. Struje u selu nema. Morati ću se priviknuti na svjetlo petrolejke. Tvrde ceste nema i kada padne kiša može se samo u gumenim čizmama krenuti na put. Selo je razbacano na prostoru od 8 km. Kuće su građene bez nekog plana, a stanovnici su doseljeni iz cijele Podravine. U selu je mala privatna gostionica i mlin. Svi sastanci i društvene aktivnosti održavaju se u prostoru škole. Postoji doduše seoska zgrada, ali nije uređena. U jednoj učionici postoji zidna dekoracija, koju je izradio moj prethodnik Franjo Hoti. Te godine upisan je 41 učenik od prvog do četvrtog razreda." Godine 2014. završena je nova školska zgrada u mjestu.

Dobrovoljno vatrogasno društvo osnovano je još 1968. godine, a 2014. ono ima ukupno 70 članova, dok je predsjednik Alen Hrvoić, tajnik Ivan Posavec, blagajnik Davor Sesvečan, a zapovjednik Vlado Sesvečan. 1998. mještani osnivaju i KUD „Podravka“, kojega su tijekom prošlosti uglavnom vodile Đurđica Jelušić i Ivka Skender. Prije desetak godina (2004.) u mjestu je izgrađena kapelica svete Krunice.

U popisima stanovništva Starogradački Marof se iskazuje od 1900. do 1948. kao dio naselja, a od 1953. kao samostalno naselje. Godine 1900. iskazano je pod imenom Novi Marof, a do 1981. pod imenom Marof Starogradački. Od svojeg osnutka Marof pripada župi u Starom Gracu, sa kojim je naseljem i inače najuže povezan. U stvari Marof je nastao od više konaka ili imanja u katastarskoj općini Stari Gradac, čiji su stanovnici posjedovali ova zemljišta i prodavali ga doseljenicima. Stoga je nastanjen dijelom iz Starog Graca, ali najviše iz podravske naelje oko Koprivnice i Đurđevca, prvenstveno radi izvrsne i vrlo plodne i kvalitetne zemlje, koja je produkt plavljenja rijeke Drave. Toponim Marof potječe od riječi marof (njem.), što znači majur ili salaš, posjed, a starogradački je pridjev koji označava vlasništvo, odnosno pripadnost. Stoga se lako može zaključiti da se radi o naselju, odnosno posjedu, koji je bio u vlasništvu Staroga Graca.

Starogradački Marof (broj stanovnika): 1890. 0, 1900. 53, 1910. 57, 1921. 43, 1931. 223, 1948. 418, 1953. 470, 1961. 479, 1971. 379, 1981. 355, 1991. 295, 2001. 256, 2011. 247.

Matične knjige za stanovnike Starogradačkog Marofa nalaze se u DAV župe Turnašica 1811. - 1919. Matične knjige od 1919. do danas nalaze se u župnom uredu u Starom Gracu, te u matičnom uredu u Pitomači i Špišić Bukovici. (19, 30, 54, 100, 101, 104, 145, 164, 228, B2 etc.)

Pogled na centar naselja sa kapelicom iz 2004. godine. Foto: 2014.

Lijevo: zgrada stare škole. U sredini: jedan od preostalih konaka u Starogradačkom Marofu iz početka 20. st. Konaci su se u stvari sastojali od osnovnog stambenog objekta i okolnih gospodarskih zgrada, oko kojih se nalazila zemlja ili šuma. Ovakvi su se konaci, ali ne zidani, već drveni i pokriveni slamom ili šindrom nalazili na Đuretini, u Križnici, Šašatom Polju, Brestiću, Širinama još prije 200 i više godina.

Raspelo u centru mjesta nalazi se još od 1930-ih godina, a danas je obnovljeno. Foto: 2014.

Turnašica

Turnašica se nalazi na graničnom jugoistočnom dijelu općine. Graniči sa naseljima *Sedlarica* na zapadu, *Starim Gracom* na sjeveru i sjeveroistoku i *Vukosavljevicom* na istoku. *Turnašica* je uvijek bila u nekakvom graničnom pojasu. U vrijeme turske dominacije na granici sa *Turskim carstvom*, kasnije na granici feudalnih posjeda sa vojno krajiškim teritorijem itd. Na istoku graniči sa općinom *Špišić Bukovica*, a na jug sa općinom *Velika Pisanica*.

Turnašica je jedno od najstarijih naselja na području općine *Pitomača*. Spominje se u srednjem vijeku od oko 13. stoljeća pod imenom *Sveti Bartol*, *Bartolovec* ili *Zentbertal* (mađ. verzija imena *Sveti Bartol*), te *Chapathaka* (1407.). U stvari *Bartolovec* je nekadašnja *Gornja Bukovica* ili *Bakva*. Mjesto je tada imalo svoju župu i zidanu župnu crkvu posvećenu *svetom Bartolu*, a po kojoj je dobilo i ime (spominju popisi od 1334. i 1501. itd.) od koje su dijelovi, a to je toranj i dio broda, ostali sačuvani do danas.

Tijekom 16. i 17. stoljeća i okupacije *Slavonije* od strane *Turaka* stanovnici *Bartolovca*, odnosno župljani *župe svetog Bartola*, vrlo su često bježali pred turskim vojskama i to u šume, koje se i danas nalaze na obroncima *Bilogore* južno od mjesta, a kada bi opasnost prošla povremeno bi se vraćali u svoje naselje. Čini se da u to doba u naselju nisu obrađivali zemlju, već negdje drugdje, međutim, toliko im važan toranj (bio je u funkciji osmatračnice) i crkva nisu zauvijek napustili. Da li su u nekim trenucima na tornju, koji na zapadnoj strani ima za to doba tipične puškarnice, boravile i turske snage, ne možemo znati. Vjerojatno da, jer su *Turci* poštjedjeli gotovo cijelu građevinu, što može značiti da su ju i oni povremeno koristili za osmatračnicu.

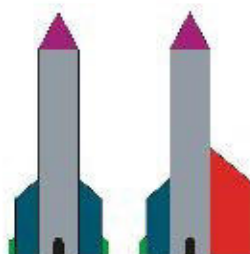
Kakvo je stanje u naseljima u ovom kraju bilo u drugoj polovici 17. stoljeća, možemo dobro vidjeti iz slijedećih izvještaja. Godine 1658., kako je već više puta spomenuto, izvršen je očevid stanja naselja u ovom kraju, pa tako *kanonik Andrija Vinković* piše te godine, da ispod *Črlene Klise* stoji od strane *Turaka*

Turnašica

1717-1732.

Sa katastarske karte od 1868. godine. Južno od crkve ucrтана je zgrada škole koja je građena 1823., a na potoku *Valiji* zapadno od crkve nalazio se mlin -vodenica. Ucrтан je i današnji župni dvor koji je bio izgrađen 1859. godine.

Izgled pročelja crkve u srednjem vijeku i nakon proširenja 1782. (crveno), koja godina je ispisana na glavnim ulaznim vratima u crkvu (lijevo dolje). Foto: 2014. Zeleno: konzole.

Pogled na župnu crkvu sa južne strane (lijevo) i zapadne strane (gore). Foto: 2014. Dolje: centar mjesta u zimi 2014.

gotovo nedirnuta zidana crkva sa tornjem. 10. svibnja godine 1698. *Komorski popisivač Gabriel Hapsz* piše doslovno ovaj opis *Turnašice*: "Ovo mjesto je od *Virovitice* zapadno udaljeno 2 milijarija, a za turskog vladanja bijaše uvijek napušteno, velikim hrastovima okruženo. Svi stanovnici ovoga mjesta su seljaci, koji su prije toga bili vojnici *Križevačkog područja*, odakle su ovo mjesto nastanili, pošto su se nejednom borili u predjelima *Prekosavskim* protiv neprijatelja, gdje su tri tjedna boravili. Kuće malene prema običaju svojih strana nastavaju. Granice i područja ne mogu znati, jer su u napuštenim šumama, gdje se ne poznaju granične točke. Za obradivu zemlju također ne mogu znati, kad ne znaju ni za granice. U tom mjestu se nalazi neka ruševna crkva koja se može lako opraviti, s jednim tornjem k tome čitavim. Nigdje nisu nađeni mlinovi niti mjesta za meljavu. Što se ostaloga tiče nije se našlo ništa što bi bilo vrijedno zapisati."

Te, 1698. godine je u mjestu 14 porodica čiji su bili kućedomaćini: *Grga Galić, Juraj Horvatin, Nikola Katić, Martin Okić, Mirko Ivanešić, Nikola Balatinac, Mato Dugina, Blaž Martinac, Juraj Čizmešija, Andrija Hercegović, Luka Janković, Mato Bresković, Andrija Galović i Martin Ivančević*.

Dakle poslije *Turaka Turnašica* je nastanjena do 1698., ali je kasnije napuštena, odnosno 1716. godine kanonik vizitator, koji je posjetio *Pitomaču*, kaže da u *Turnašici* nema stanovnika. Čini se da su uvijeti za život bili vrlo loši pa su ovi doseljenici ubrzo napustili mjesto, ali narednih godina ipak doseljavaju neki drugi kolonisti. U matičnim knjigama *pitomačke župe* iz 1717. i nekoliko kasnijih godina nalazimo krštenih i vjenčanih iz *Turnašice*, pa možemo kazati da je posljednje pravo doseljavanje bilo od 1716. do 1720. godine. Godine 1736. *Turnašica* ima: 29 kuća i domaćinstava, očeva porodice 28, oženjene braće i sinova 7, braće i sinova s navršenih 15 godina 4, udovica s posjedom 1, inkvilina (bez zemlje) 1, konja 8, volova 24, krava i junadi 36, svinja 123, pčela 4 košnice, oranica 116 jutara, livada 49 kosaca, vinograda 64 motike. Cijeli popis vidi u *Prilozima* ove knjige (C).

Turnašica od svojeg novog osnivanja, pa sve do osnivanja nove, vlastite župe *Presvetog Trojstva*

Pogled na *Turnašicu* sa poznatog vinogorja *Aršanj*. Foto: 2007.

Matične knjige umrlih župe u *Turnašici* vjerojatno iz 1742. godine. U župnom uredu u *Turnašici*.

Današnji župni dvor izgrađen je 1859. godine. Foto: 2015.

Dio *Zagrebačke biskupije* oko *Turnašice* na karti *J. Szemana* iz 1822. godine. Ispod *Špišić Bukovice* vide se ruševine pavlinskog samostana sv. *Benedikta* koji se nalazio u nekadašnjoj *Donjoj Bukovici* (14-17. st.). Na mjestu *Turnašice* tada je bilo naselje *Gornja Bukovica* (*Bartolovec, Zentbertal* ili *Čapataka*) i župna crkva sv. *Bartola*.

1742. pripadala je župi u *Pitomači*. Godine 1716. crkva nosi ime *Blažene Djevice Marije*, a današnje se spominje od 1733. Kao što smo spomenuli, kod određivanja granica mjesta, stanovnici su se izjasnili da žele pripasti virovitičkom vlastelinstvu. Stoga su kmetovi trebali davati poreze vlastelinu. Ti porezi su uglavnom bili vrlo veliki, pa se narod bunio. Do prve veće bune na virovitičkom vlastelinstvu došlo je već spomenute 1755. i to počev upravo od *Turnašice i Starog Graca*. Ljudi su se pobunili protiv povišenja poreza, a glavni kolovođe u *Turnašici* ovom prilikom su bili seoski knez (kojega je birao vlastelin) *Filip Galjer*, zatim *Pavao Abramović* i *Andrija Grgetin* zet. Nakon ugušenja bune *Marija Terezija* ih je osudila na 3 godine tamnice. Iste godine buknuła je još jedna pobuna u *Turnašici*: „Vlastelinske i županijske vlasti budno su pratile situaciju na selu. Upravitelj vlastelinstva javio je krajem lipnja da su se ponovno pobunili seljaci u *Turnašici*. Usred noći napali su i ubili svog mještana *Pavla Falića*. Kad je provizor zajedno s virovitičkim apotekarom *fra Bonifacijem* pokušao ispitati razloge ubojstva, seljaci su izjavili da su u napadu na *Falića* sudjelovali svi („szvi id est omnes“) i „da su ubili nekažnjelog lopova“. Upravitelj *Cargnioni* ocijenio je da se u *Turnašici* radi o novoj buntovničkoj konspiraciji. Istraživanje događaja preuzela je zatim *Kraljevska komisija*, ali je nakon ispitivanja skupine osumnjičenih *Turnašićana* zaključila da *Falićevo* ubojstvo nije povezano s pripremanjem nove bune. Krivci za ubojstvo predani su stoga vlastelinu da im on sudi. Vlastelinski fiškal je 12. srpnja 1755. u kući gradačkog kneza otkrio škrinju s novcem, kojega su seljaci sakupili za svoje zajedničke potrebe, vjerojatno za financiranje parnice protiv vlastelina. Prikupljanje tog novca ocijenjeno je kao buntovnička akcija.“

Prva škola u *Turnašici* osnovana je 1810. godine, a izgradnja zgrade započeta je 1823. godine. Ista zgrada doživjela je početak 1990-ih godina, kada se krenulo izgradnji današnje, nove školske zgrade, koja je završena 1996. Nova škola područna je škola *OŠ Petra Preradovića* u *Pitomači*, ali nosi ime *Stjepana Sulimanca Štefine*. Godine 1832. obnovljena je župna crkva, a 1834. i župni dvor. *Turnašički* župnik u župnoj *Spomenici* navodi još neke podatke iz povijesti mjesta. Tako kaže da je

Župa Presvetog Trojstva - Turnašica - župnici:

Mihael Gučić 1742. - 1770.
Ivan Domladovec 1770. - 1790.
Franjo Koos 1790. - 1804.
Antun Biškup 1804. - 1811.
Andrija Fergić 1811. - 1829.
Josip Zrnec 1829. - 1843.
Ivan Kasostan Grgesina 1843. - 1880.
Mijo Domitrović 1880. - 1907.
Vladimir Vrbanić 1908. - 1923.
Čiro Goszl 1923. - 1934.
Augustin Zeljak 1934. - 1935.
Ivan Balenović 1935. - 1956.
Dragutin Denačić 1956.
Jakša Marijanović 1956. - 1971.
Petar Široki 1971. - 1984.
Josip Zidarić 1984. - 1985.
Juraj Prelec 1985. - 1996.
Ivan Žmegač 1996. - 1999.
Branko Švogar 1999. - 2002.
Ivan Mlikota 2002. - 2004.
Josip Vračarić 2004. - 2008.
Pejo Oršolić 2008. - 2010.
Mihael Kos 2010. - do danas

Broj stanovnika na području župe Turnašica

1931. godine:

Turnašica - 483 rimokatolika
Vukosavljevica - 1 249 rkt.
Sedlarica - 1 058 rkt.
Lozan - 811 rkt.
Brzaja - 77 rkt. 183 pravoslavaca
Cremušina - 27 rkt. 359 prav.
Sibenik - 139 rkt. 324 prav.
Podaršan - 81 rkt.
Ukupno = 3 925 rkt. 866 prav.

1946. godine - ukupno: 2 846 duša
1997. godine - ukupno: 1 537 duša
2013. godine - ukupno: 1 299 duša (B3)

Turnašički župnici Mijo Domitrović (župnik 1880. - 1907.) i Čiro Goszl (1923. - 1935.). Iz arhiva župe u Turnašici.

u selu 1843. napravljena nova žitnica, a da je 1847. od jakoga vjetra stradala župna crkva. 1859. izgrađen je novi, današnji župni dvor na istome mjestu gdje je bio i stari, dok su gospodarske zgrade napravljene kasnije, do 1867. godine.

U prosincu 1943. osnovan je *Mjesni NOO* kojega je predsjednik bio *Franjo Arapinec*. Vodovod u *Turnašici* jedan je od prvih vodovoda izgrađenih u ovom dijelu *Hrvatske*. Izgrađen je 1949. na bazi prirodnog pada, a postoji i danas, unatoč priključenju na magistralnu mrežu, u najnovije doba. Elektrifikacija sela izvršena je 1959., a glavna cesta je asfaltirana 1971. Godine 1978. osnovan je *Nogometni klub „Turnašica“*, koji se ranije zvao *NK „Sloga“*.

Hrvatska Seljačka zadruga Turnašica u zajednici sa *Vukosavljevićom* osnovana je 1906., a 1931. proslavila je 25 godišnjicu postojanja. Ista je zadruga 1934. godine poslala poznatog domoljuba i prvog potpredsjednika *Hrvatskoga Sabora Stjepana Sulimanca* na tečaj za knjigovođe u *Zagreb*, a kojega je *Sulimanac* i završio iste godine i u njoj kasnije radio neko vrijeme. U pozadini (na slici prilikom proslave 1931. godine) je zgrada koja je bila sagrađena 1920-ih godina (u kojoj se nekada nalazio *DVD Turnašica*), a u to vrijeme na istočnoj strani zgrade postojao je i dućan sa mješovitom robom *Tome Jankovića*, te prostorije *Zemljišne zajednice Turnašica*. Između dva rata u *Turnašici* su bile još dvije trgovine, i to *Pavla Nemeta* i nekog *Habijanca*. Nakon *Drugog svjetskog rata* u *Turnašici* je stalno najmanje jedna trgovina i gostionica.

Drugog srpnja 1926. godine mještani osnivaju *Dobrovoljno vatrogasno društvo* u zajednici sa *Vukosavljevićom*. Već 1938. društvo se razdijelilo na dva dijela; *DVD Turnašicu* i *DVD Vukosavljevicu*, te od tada djeluju samostalno. U navedenoj zgradi društvo je radilo sve do 1974. kada je izgrađen novi vatrogasni dom na istome mjestu. *DVD Turnašica* je danas jedno od najaktivnijih društava, ne samo općine već i županije i šire. Ima sedam osnovnih postava ili ekipa: djeca, mladež, Muški A, Muški A „Biseri“, Muški B, Ženski A i B. 2014. godine predsjednik društva je bio *Alojz Lach*.

U župnoj crkvi, koja je dimenzija 22x9 m, sačuvana su 3 barokna oltara i barokna propovjedaonica: glavni *Presvetog Trojstva* iz 1738., dok su sporedni oltari i propovjedaonica iz 1749. godine. Moguće je da je autor propovjedaonice poznati *Stjepan Severin iz Križevaca*, koji je djelovao u *Podravini* u to doba.

U *Turnašici* nalazimo tri raspela koja su dali podići župljani: prema *Vukosavljević* (1937. - darovala obitelj *Nemet* iz *Turnašice*, lijevo u sredini), kod crkve (1924. - darovali isti, lijevo) i na groblju (1921. - dolje). Dolje desno: kamena skulptura *sv. Vendelina* na obroncima južno od crkve, pored župnog vinograda (barok, kraj 18. st.). Glava mu je stradala u *II. sv. ratu*. Foto: 1987. i 2014.

Vrlo je očito da je današnji naziv nesumnjivo povezan sa nekakvim tornjem, a imajući u vidu spomenuti toranj kojega su zatekli doseljenici krajem 17. st., kao najatraktivniji dio naselja i gotovo jedino što je bilo upečatljivo, sasvim sigurno je mjesto dobilo ime po njemu: turanj, toranj, turnj, tornj. U latinskom jeziku *Turnašica* se spominje kao *Tornašica* (*Tornasicza*), a vjerojatno se u početku tako i izgovaralo. Budući da su u *Turnašicu* doseljavali krajišnici i iz kajkavskih naselja, *Tor-* je promijenjen u *Tur-*, što je u biti i osnova imenice toranj, kaj. *turanj*.

Poslije tursku *Turnašicu* naselilo je stanovništvo iz zapadne *Sedlarice* i sjevernije *Pitomače* prvih desetljeća 18. stoljeća, ali i kasnije. Stoga je osnovna govorna karakteristika gotovo identična sa govornim karakteristikama u *Sedlarici*, što uopće nije teško ustanoviti, pogotovo na terenu.

U *Turnašici* je 1733. godine svega 25 kućedomaćina, a 1771. 52 kuće. 1827. je zabilježeno 48 kuća, te 1857. 39. 1771. godine *Turnašica* ima svega 318 stanovnika, a 18 godina kasnije (1789.) tek 223. Od tada se narednih oko 70 godina broj neznatno mijenja. 1808. ima 211, 1817. 279, 1826. 262, 1839., 284 i 1851. 286 žitelja.

Godine 1720. u *Turnašici* je bilo 32 domaćinstva, 1746. 33, 1766. 49, 1783. 46, a 1807. i 1846. 36 domaćinstava. Godine 1783. bilo je 381 stanovnik, i do 1802. smanjio se na 223. 1720. godine u *Turnašici* je bilo 7,5 selišta, a od kraja 18. st. do prve polovice 19. st. 15-16 kmetskih selišta.

Turnašica (broj stanovnika):
1857. 301, 1869. 347, 1880. 322, 1890. 388, 1900. 417, 1910. 457, 1921. 423, 1931. 483, 1948. 404, 1953. 416, 1961. 401, 1971. 373, 1981. 407, 1991. 382, 2001. 394, 2011. 332.

Matične knjige za *Turnašicu* se vode od 1717. (župa *Pitomača*). Matice krštenih 1717. - 1732. + vjenčanih 1720. - 1732. (župni ured u *Pitomači*). Matične knjige krštenih 1732. - 1768. (HDA u Zagrebu). Matice vjenčanih 1732. - 1832. (HDA). Matice umrlih 1728. - 1785. (+1740. - 1745.), (HDA). U župnom uredu u *Turnašici* sačuvana matica umrlih, jedna godina - 1742.?). Ostale matice za period do 1858. u HDA u Zagrebu, a ostalo (župa *Turnašica*) u DAV i MU *Pitomača* i Špišić Bukovica.

Na mjestu gdje je 1823. izgrađena prva školska zgrada, 1996. izgrađena je nova škola koja nosi ime poznatog hrvatskog domoljuba S. Sulimaca.

Današnji vatrogasno - društveni dom.

Članovi DVD Vukosavljevica-Turnašica 1934. godine. Dolje: proslava 25 godišnjice Hrvatske seljačke zadruge Turnašica 1931. godine ispred stare zgrade doma. Na tom je mjestu 1974. izgrađen novi dom. Iz zbirke autora.

Turnašička crkva *Presvetog Trojstva* jedna je od dviju građevina na području općine, koje u sebi imaju sačuvane gotičke elemente iz oko 13. i kasnijih stoljeća. Ova crkva je barokizirana tijekom 18. stoljeća, pa je dodatno vrijedan kulturno-povijesni spomenik. U njoj je sačuvano 3 barokna oltara i barokna propovijedaonica, pa je tako građevina i sa ambijentalnim baroknim vrijednostima.

Između 1781. i 1783. godine *Turnašica* ("Turnassicza") je opisana ovako: "Udaljeno je od sela Vukosavljevice punih četvrt sata (hoda), od Lozana sat i četvrt, a od crkve sela Gradca sat i tričetvrt. Udaljenosti su određene od crkve.

Ovo selo leži na granici *Varaždinskoga generalata* na podnožju vinogorja *Turnašica*, koja dominira nad njim i nad cijelim krajem. Potok koji teče s lijeve strane sela ne zaslužuje ovdje spomena.

Južno položene šume visoke i strme *Bilogore*, kao i putovi, iste su kakvoće kao što je rečeno u broju 1 (Putovi oko ovoga sela gotovo su bez iznimke pjeskoviti, kroz goru uski, za loša vremena za teška su vozila i konjicu vrlo teško prolazni i imaju loše mostove.).

Živežne se namirnice mogu prevoziti kao što je zabilježeno u prošlom broju (Živež se može prevesti ili kroz Gradac ili kroz Lozan na zemaljsku cestu i njome ili u cijeli *Varaždinski generalat* ili u *Osijek* u *Slavoniji*)."

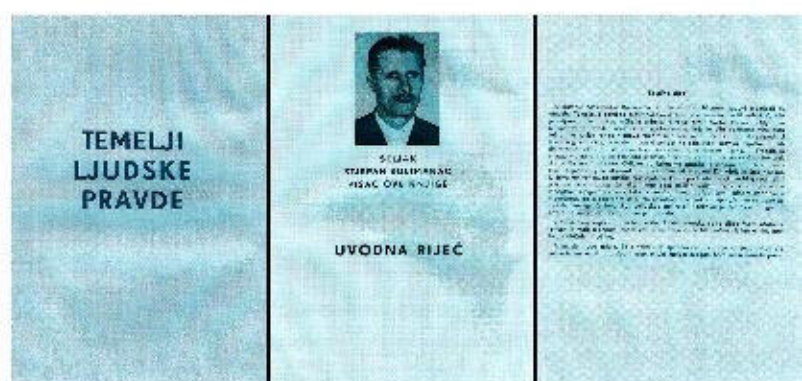
Stjepan Sulimanac

(*Turnašica*, 27. srpnja 1915. - *Turnašica*, 19. svibnja 1994.)

Hrvatski domoljub, političar, pisac i prvi potpredsjednik *Sabora RH* nakon osamostaljenja. U politici se aktivirao još u *Kraljevini Jugoslaviji* šireći ideju o osamostaljivanju *Hrvatske*. Za komunizma često je hapšen i zatvaran. 1971. godine tiskao je u vlastitoj nakladi knjigu *Temelji ljudske pravde*, radi koje je također bio osuđivan. Objavljivao je razne članke domoljubne tematike, a za života je objavio i još jednu knjigu, *Naše pravice* (1991.). Članke je objavljivao u *Danici*, *Maruliću*, *Hrvatskom zadrugaru* i drugdje. (2, 3, 12, 13, 30, 49, 51, 88, 94, 99, 100, 101, 132, 145, 156, 159, 165, 200-203, 228, 285, 298, 299, B3 etc.)

Jesenje maglovito jutro na prostoru oko župne crkve i zgrade *Osnovne škole Stjepana Sulimanca*. Foto: 2014.

Naslovna stranica i uvod knjige *Stjepana Sulimanca* tiskane u *Beču* 1971. Radi ove knjige *Sulimanac* je opet završio na robiji, u komunističkim zatvorima.

Stjepan Sulimanac u društvu dr. *Franje Tuđmana*, prvog hrvatskog predsjednika, u *Zagrebu* 1990. godine, u vrijeme kada su osnivali *Hrvatsku demokratsku zajednicu*. Iz zbirke autora.

Velika Črešnjevica

Naselje ispod *Bilogore* koje se razvilo uz stari potok *Črešnjevica* u smjeru sjever-jug. Smješteno je između *Sedlarice*, *Male Črešnjevice*, *Otrovnca* i *Grabrovnice*. Na sjevernoj strani graniči sa *Otrovancem*, dok južni dio zadire u bilogorske obronke i šume, a na rubnim područjima od davnina se uzgaja vinova loza (*Črešnjevački breg*).

Nastala je početkom 18. stoljeća doseljavanjima ljudi iz okolice *Durđevca*, *Koprivnice* i središnje, te zapadne *Podravine*, i već od 1710. godine se nalazi u sastavu pitomačke župe sv. *Vida*. U mjestu je prvih godina nakon osnivanja doseljeno dosta stanovništva pravoslavne vjeroispovijesti, krajišnika/graničara- stanovnici, koji su došli iz istočnih krajeva *Slavonije*, sa područja koje je bilo pod turskom okupacijom. Značajno doseljavanje zabilježeno je od kraja 19. stoljeća, nakon otvaranja poznatih *Pitomačko-črešnjevačkih rudnika* (ugljenokopa) u *Bilogori* i u vrijeme njegovog rada do početka 1960-ih godina (likvidacije 1964. - 1965.), u kojem su razdoblju vađene ogromne količine smeđeg ugljena-lignita.

U sredini naselja, na južnom dijelu prema *Sedlarici* danas stoji još uvijek dobro sačuvana, kako smo već ranije spomenuli, jedna od niza utvrda, koje su izgrađene još u 13. stoljeću, nakon provale *Tatara* i *Mongola*. Utvrda je narodu, koji je ovdje i u okolici živio u srednjem vijeku, služila kao zaštita od raznih vojski, a danasve turske od sredine 16. stoljeća.

Škola u *V. Črešnjevici* postoji od 1790. godine, a prvi je poznati učitelj bio *Marko Bjelajac*, koji je ovdje učio djecu od oko 1825. godine, pa sve do sredine 19. st. Godine 1892. mjesto je dobilo školsku zgradu u povodu 100 godina školstva u mjestu, a zgrada postoji i danas. Renovirana je i služi kao društveni dom i vatrogasno spremište, dok su djeca preseljena u novu školsku zgradu izgrađenu 2006. godine.

Danas ima vrlo aktivno *Dobrovoljno vatrogasno društvo*, koje je osnovano još 1937. godine.

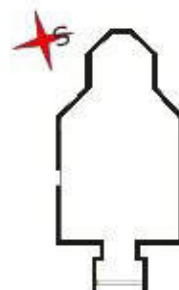
Spomenik *Stjepanu Sulimancu* ispred osnovne škole u *Turnašici*. Autor: *A. Jurkić* 2009. („*Braća društva Hrvatskog zmaja Hrvatska demokratska zajednica* 09. rujna 2009. *Stjepan Sulimanac - Braćo Hrvati*“). Foto: 2014.

1717-1732.

Centar naselja sa kapelicom svetog *Josipa* izgrađenom 1999. godine. U sredini: unutrašnjost kapelice. Foto: 2014. Desno: osnovni tlocrt kapelice u *Velikoj Črešnjevici*.

Već između dva svjetska rata u mjestu su postojale dvije trgovine, jedna nekog Židova, a druga *Radulović-Juris*. *Velika Črešnjevica* je bila u tijeku *Drugog svjetskog rata* jako partizansko uporište, a nakon njega stanovnici su u značajnoj mjeri simpatizirali komuniste. U ratu od 1941. - 1945. poginulo je mnogo mještana u borbi protiv fašizma, pa je u centru mjesta podignut i spomenik, te spomen ploče.

Črešnjevčani su među prvima na području općine *Pitomača* osnovali tada aktualne razne društveno-političke, odnosno komunističke organizacije: 1942. *Mjesni narodno oslobodilački odbor*, 1943. *Antifašistički front žena* i *Omladinsku organizaciju*. Električna energija u naselje je dovedena 1958. godine, dok je centar mjesta asfaltiran 1971., koje godine se počinje izgrađivati i mjesni vodovod sa pripadajućih 4 bunara. Problem vode danas je riješen (2014.) priključkom na magistralni vodovod koji prolazi kroz *Pitomaču*. U naselju, prema *Sedlarici* nalaze se dva groblje, to jest postoji pravoslavno i rimokatoličko, na kojem je 1974. izgrađena mrtvačnica sa tornjem ili zvonikom. Godine 1967. je otvoreno novo rimokatoličko groblje (na današnjem mjestu). Zanimljivo je spomenuti da su tom prigodom postavljena dva identična raspela i to po jedno na svako groblje, a posvećenju i jednog i drugog prisustvovali su pitomački župnik *Ivan Demšić Krnjak* i pravoslavni paroh *Molan*.

U mjestu postoji *Nogometni klub „Bilogorac“ Velika Črešnjevica*, koji je osnovan 1978. i koji se takmiči u lokalnoj ligi, dok se nogometno igralište nalazi u centru naselja. Nedaleko njega je 1999., po prvi put u povijesti, izgrađena *kapela sv. Josipa*.

Još 1973. godine u *Velikoj Črešnjevici* osnovano je *Lovačko društvo „Jelen“*. Imalo je lovište od željezničke pruge u *Pitomači* do *Bilogore*, te 30-ak članova, a predsjednik je bio *Radivoje Novaković*. Društvo je funkcioniralo sve do kraja 1970-ih godina.

Stanovništvo je danas porijeklom dosta šarolikog sastava, a u govoru prevladava jekavska štokavština, sa mješavinom kajkavske ekavštine. Stoga govor odudara od okolnih sela (*Otrovanec, Sedlarica*), koja su uglavnom kajkavsko-ekavskih karakteristika, osim u odnosu na *Malu Črešnjevicu*, gdje su govorne karakteristike dosta slične.

U *Velikoj Črešnjevici* 1733. godine ima već 60 kućedomaćina. Između 1771. i 1787. navode se podaci koji govore da je tih godina u mjestu svega 13-14 kuća, a 1827. 119. Naime, ne možemo znati stvarno stanje jer se podaci temelje na kanonskim vizitacijama, a koje nisu uvijek bilježile i rimokatoličko i pravoslavno stanovništvo. Godine 1857. zabilježeno je 57 kuća u *Velikoj Črešnjevici*. Godine 1771. u mjestu se spominje 148 duša, a 1789. 161. Godine 1808. u mjestu živi 457 stanovnika, što je konačno, čini se, ispravan podatak. 1817. u *Velikoj Črešnjevici* je 453 žitelja, a 1826. 642. Godine 1839. 549 i 1851. 542 stanovnika u stvari je bio prosjek posljednjih sto godina, počev od početka druge polovice 19. stoljeća. Najveći broj stanovnika u mjestu zabilježen je u razdoblju između dva svjetska rata. Godine 1848. u *Velikoj Črešnjevici* je bio 21 kućedomaćin rimokatoličke vjere, međutim, ne znamo koliki je bio točan broj pravoslavnog življa. Prezimena te godine (rimokatolika) u *Velikoj Črešnjevici* su bila slijedeća: *Benger, Dikšić, Horvat, Kološ, Kos, Kovačević, Lovrenčec, Makvić, Nikšić, Siladić, Špoljarić, Tandarić, Verzaj* (*„Wersay“*), *Vlahek* i *Vastrovski* (*„Vastrovzky“*).

Velika Črešnjevica (broj stanovnika): 1857. 583, 1869. 617, 1880. 702, 1890. 905, 1900. 1068, 1910. 1392, 1921. 1320, 1931. 1455, 1948. 1102, 1953. 1112, 1961. 972, 1971. 879, 1981. 704, 1991. 610, 2001. 542, 2011. 514.

Matične knjige se vode od 1717. (župa *Pitomača*). Matice krštenih 1717. - 1732. + vjenčanih 1720. - 1732. (Župni ured u *Pitomači*). Matice krštenih 1732. - 1768., 1768. - 1810., 1810. - 1832. i 1832. - 1857. (HDA u Zagrebu). Matice krštenih: 1858. - 1871., 1871. - 1892. - V. Čreš. (DAV). 1893. - 1903., 1904. - 1910., 1910. - 1921., 1922. - 1928., 1929. - 1945. i 1945. - 1949. (MU u *Pitomači*). Matice vjenčanih 1732. - 1832., 1832. - 1857. i 1857. - 1871. - V. Čreš. (HDA). 1871-1892. - V. Čreš. i 1893-1903. (DAV). 1904-1922. i 1923-1949. (MU u *Pitomači*). Matice umrlih

1728. - 1785. (+1740. - 1745.), 1786. - 1832., 1832. - 1857. i 1858. - 1871. - V. Čreš. (HDA). 1871. - 1892. - V. Čreš., 1893. - 1903. i 1904. - 1912. (DAV). 1912. - 1928. i 1929. - 1949. (MU u Pitomači).

Godine 1782. *Velika Črešnjevica* ("Vel. Czressnievicza") je opisana ovako: "Udaljena je dva i četvrt sata (hoda) od Bedeničke, isto toliko od Bačkovice, puna tri sata od Čađavca, pola sata od Sedlarice, Otrovanca. Zadnje su udaljenosti određene od gostionice. Leži na ravnicima na podnožju gore i vodom ga, kao i okolni kraj, natapa potok Reka. Ta je ravnica neuporabljiva za konjicu zbog jaraka i živica.

Potok Reka, koji dotječe s gore i ovdje je razdijeljen u razne kanale, nema važnosti, teče samo za jake kiše i nakon otapanja snijega. U to je doba vrlo brz te stoga na raznim mjestima u selu ima velike rupe i udubljenja. Općenito ima jarak širok tri koraka i dubok dvije do tri stope. Preko njega se nigdje drugdje ne može prijeći, osim na označenim mjestima preko mostova. Potok ima pjeskovito dno, ljeti, pak, sasvim presuši, a ispod sela spaja se s potokom Velikom črešnjevicom i tvori naznačenu baru Huma branu, koja je vrlo muljevita i čini vodu crnom te je stoga ta voda pitka samo za rogatu stoku. Bara nastaje uglavnom zbog ovdje izgrađena nasipa.

Put koji iz ovog sela kroz goru ide u Čađavac i Bačkovicu na uzbrdici je vrlo strm, pjeskovit i kroz cijelu je vinogoru usječen, a put uzduž potoka Reke ima čvrsto tlo, a dalje je već opisan kod tih sela u 16. sekciji, brojevi 16. i 17. Putovi i pješačke staze prema susjednim selima bez iznimke imaju pjeskovito tlo i uporabljivi su za teška kola za svakakva vremena.

Nad selom dominiraju uzvisine uz njega. Iz vinograda koji se nalaze na višem kraju sela može se pregledati ravnica do bara. Da bi se neprijatelju zatvorilo prolaze u goru, trebalo bi izgraditi šance i u spomenutu vinogradu i na Otrovanskom brijegu, položenom između ovog sela i Sedlarice te kod brda Gradine, te ih povezati palisadama.

Živež se može prevoziti kroz Otrovanec i Pitomaču, na prolaznu zemaljsku cestu prema Virovitici u Slavoniji." (19, 30, 54, 88, 89, 99-101, 132, 145, 159, 168, 235, 237, B1, 24N)

Amblem bivšeg Lovačkog društva "Jelen" iz Velike Črešnjevice, koje je postojalo 1970-ih godina.

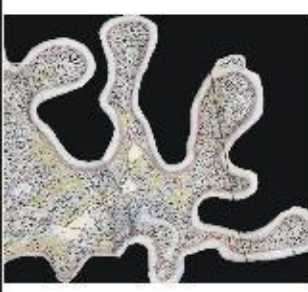

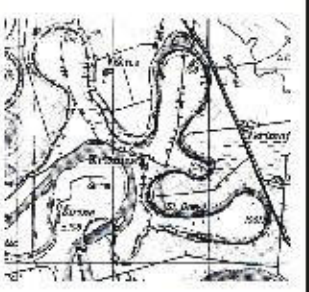

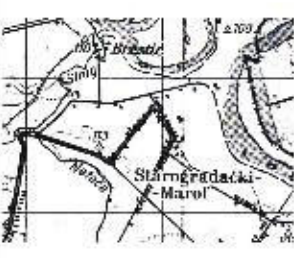

Centar Velike Črešnjevice 2014. Ispred zgrade društvenog doma, stare školske zgrade nalazi se 1975. godine podignut spomenik palim borcima u borbi protiv fašizma, a u nastavku je bivša društvena zgrada u kojoj su se svojevremeno nalazile prostorije raznih društvenih organizacija (SUBNOR, Mjesna zajednica i sl.), trgovina, Poljoprivredna zadruga i dr. Danas je u privatnom vlasništvu.

Lijevo: stara zgrada škole, a današnji društveni dom izgrađen je 1892. U pozadini se nalazi nova školska zgrada iz 2006., kao područna škola OŠ Petra Preradovića u Pitomači. Dolje: raspelo u centru mjesta iz 1912. (podigla obitelj Vidović) i kod potoka iz 1936. (podigla Hrv. selj. zadruga). Foto: 2014.

Mjesto	1781. - 1784.	1865. - 1869.	1930.	Google 2015.
Dinjevac				
Grabrovnica				
Kladare				
Križnica				
Mala Črešnjevnica				
Otrovanec				

Mjesto	1781. - 1784.	1865. - 1869.	1930.	Google 2015.
Sedlarica				
Stari Gradac				
Starogradaški Marof				
Turnašica				
Velika Črešnjevica				
Duretina (zaseok)				

Zimska idila - pogled prema *Velikoj Črešnjevici* od jugoistočne strane - od poznatog vinorodnog *Otrovanskog brega* i *Sedlarice*. Foto: *BMBB*, 2014.
U sredini: pogled na *bilogorske obronke* južno od *Grabrovnice* i *Velike Črešnjevice* - od tzv. *Vaktarne*. Foto: *BMBB*, 2015.

Stranice 236-237: komparativne karte naselja općine *Pitomača* 1781. - 1784., 1865. - 1869., 1930. i Google Maps (2015.). (88, 89, 99, 132)
Dolje: avionska snimka tromede između *Koprivničko-križevačke*, *Virovitičko-podravske* županije i *Republike Mađarske* na *Đuretini*. Foto: 2008. (76a.)

Prilozi

U ovom dijelu ovog prikaza o *Pitomači* dopuniti ćemo sa slikovnim i pisanim podacima u obliku zasebnih priloga. Ovom prigodom imamo posebnu prigodu objaviti dijelove župnih *Spomenica* svih župa koje se nalaze na području općine Pitomača, a to možemo zahvaliti, prvenstveno župniku vlč. Ivici Puškadiji iz *Pitomače*, zatim vlč. Slavku Peterleu iz *Starog Graca* i vlč. Mihaelu Kosu iz *Turnašice*. Osim toga ovom prigodom donosim izbor prijepisa izvornih dokumenata koji su od posebne važnosti i značaja za područje pitomačke općine, te dijelova nekoliko izvrsnih prikaza iz povijesti ovoga kraja. Nadalje donosim priloge za povijest lovstva *Pitomače* i okolice, što je zasebna, ali vrlo značajna društveno-gospodarska grana, te priloge iz povijesti bankarstva, nadasve bivše *Prve obrtne štedno-kreditne zadruge u Pitomači*. Na kraju donosim izvode iz registara obrtnika i drugih tvrtki koji su u rasponu od oko 100 godina (od oko 1876. do 1978. godine) djelovali u *Pitomači* i na području općine Pitomača. Registar je predstavljen u originalnom redoslijedu, međutim kod registra iz 1960/62. predstavljeni su obrtnici po abecedi. Predstavljeni su dijelovi četiri registra obrtnika, a budući da se radi i o prijepisima registara postoji u više navrata i ponavljanje vlasnika obrta. Što se tiče popisa obrtnika valja napomenuti da u većini popisa nisu naznačene objave obrta, budući da su brojni vlasnici u više navrata odjavljivali i nanovo prijavljivali obrt, te je teško ili nemoguće pratiti trajni prekid. Nadam se da će ovi prilozi biti od značajne koristi u proučavanju povijesti *Pitomače* i okolice u budućnosti.

Kako bismo dodatno oživjeli sjećanja na staru *Pitomaču*, na samom kraju donosim izbor razglednica i veduta, sa opisima, unatrag 100 i više godina.

Okomiti friz lijevo: izbor glinenih emajliranih posuda za svakodnevnu uporabu iz vremena između dva svjetska rata pronađenih na području općine *Pitomača*. U to vrijeme, kao i u ranije doba ovo su bili vrlo važni predmeti u svakom domaćinstvu.

A. Table I-XXI • Arheološki nalazi sa područja općine *Pitomača*

B. Izbor tekstova iz župnih spomenica:

- 1. *Župe sv. Vida u Pitomači* (1891. - 1973.)**
- 2. *Župe sv. Petra apostola u Starom Gracu* (1924.)**
- 3. *Župe Presvetog Trojstva u Turnašici* (1821. - 1936.)**

C. Izbor dokumenata i prikaza iz povijesti *Pitomače* i okolnih mjesta

D. Prilozi za povijest lovstva u *Pitomači*

E. Iz povijest bankarstva *Pitomače* (*Prva obrtna štedno-kreditna zadruga Pitomača*)

F. Iz registara obrtnika, inokosnih i društvenih tvrtki *Pitomače* i okolnih naselja (1876. - 1978.)

G. Izbor razglednica i veduta *Pitomače* od 1900. do 2004. godine

H. Pregled prezimena *Pitomače*

I. Časopis "*Naša crkva*", *Pitomača* 1971. (reprint verzija)

Tradicionelni način gradnje stambenih objekata od pletera (šiblja omazanog blatom). Ovakav način gradnje prisutan je na ovom prostoru tisućljećima. Danas više gotovo da i nema sačuvane cijele kuće izgrađene na ovakav način. Na vodoravno postavljene tesane grede postavljale su se okomite, manje, pa zatim na njih vodoravne, a između se plelo vrbovo ili kakvo drugo šiblje i zatim omazivalo ilovačom. Kasnije se zid bijelio vapnom.

Ovo su rijetki ostaci nekadašnje, danas isčezle gradnje u *Kladarskom bregu*. Ovom tehnikom prije nešto više od sto godina bile su izgrađene gotovo sve kuće u *Pitomači* i svim okolnim mjestima. Mogle su se izgraditi male i jako velike kuće. Obično su se pokrivale ražnatom slamom, a rijede "šindrom" (kalanim drvenim daščicama). Foto: 2014.

A. Table I-XXI • Arheološki nalazi sa područja općine *Pitomača*

Pitomačko područje bogato je, kako smo već spomenuli, arheoloških nalazima iz raznih povijesnih perioda. U ovih 20-ak tabli prikazani su nalazi (izbor) sa svih važnijih lokaliteta pronađeni od početka 1980-ih do danas. Veći dio lokaliteta, odnosno nalaza na području općine *Pitomača* datirao je *dr. sc. Zorko Marković* od 1983. do 1996. i 2015. godine, te *dr. sc. Željko Tomičić*. (19, 30, 180-182, 251, 317-320 etc.) Vjerujem da će ovaj prikaz biti od značajne koristi u budućnosti prilikom proučavanja povijesti ovoga dijela *Hrvatske*, odnosno *Podravine*. Osim grafičkog ili fotografskog prikaza dodan je i profil određenog predmeta, ili dijela predmeta. U potpisu su osnovni podaci, a u dnu karta sa ucrtanom lokacijom određenih nalaza, te razdoblje iz kojega su neki nalazi.

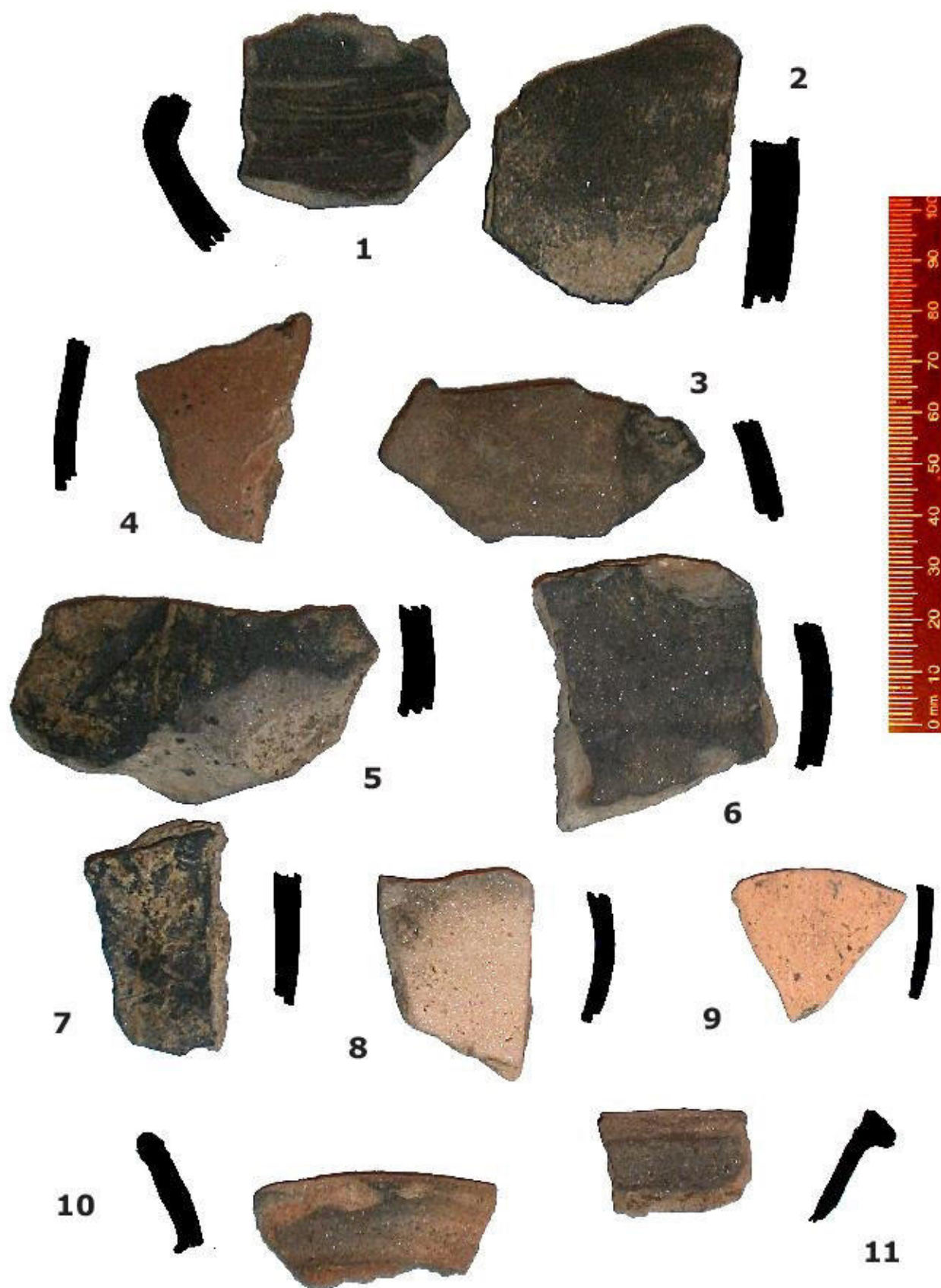

Tabla I. • Trasa rimske ceste *Turnašica-Vukosavljevića*: 2-9 - dijelovi tijela keramičkih posuda, 1, 10-11 - profili ulomaka gornjih rubova posuda. Pronađeno: između 1985. i 2014. Foto: *BMBB*, 2014.

antika

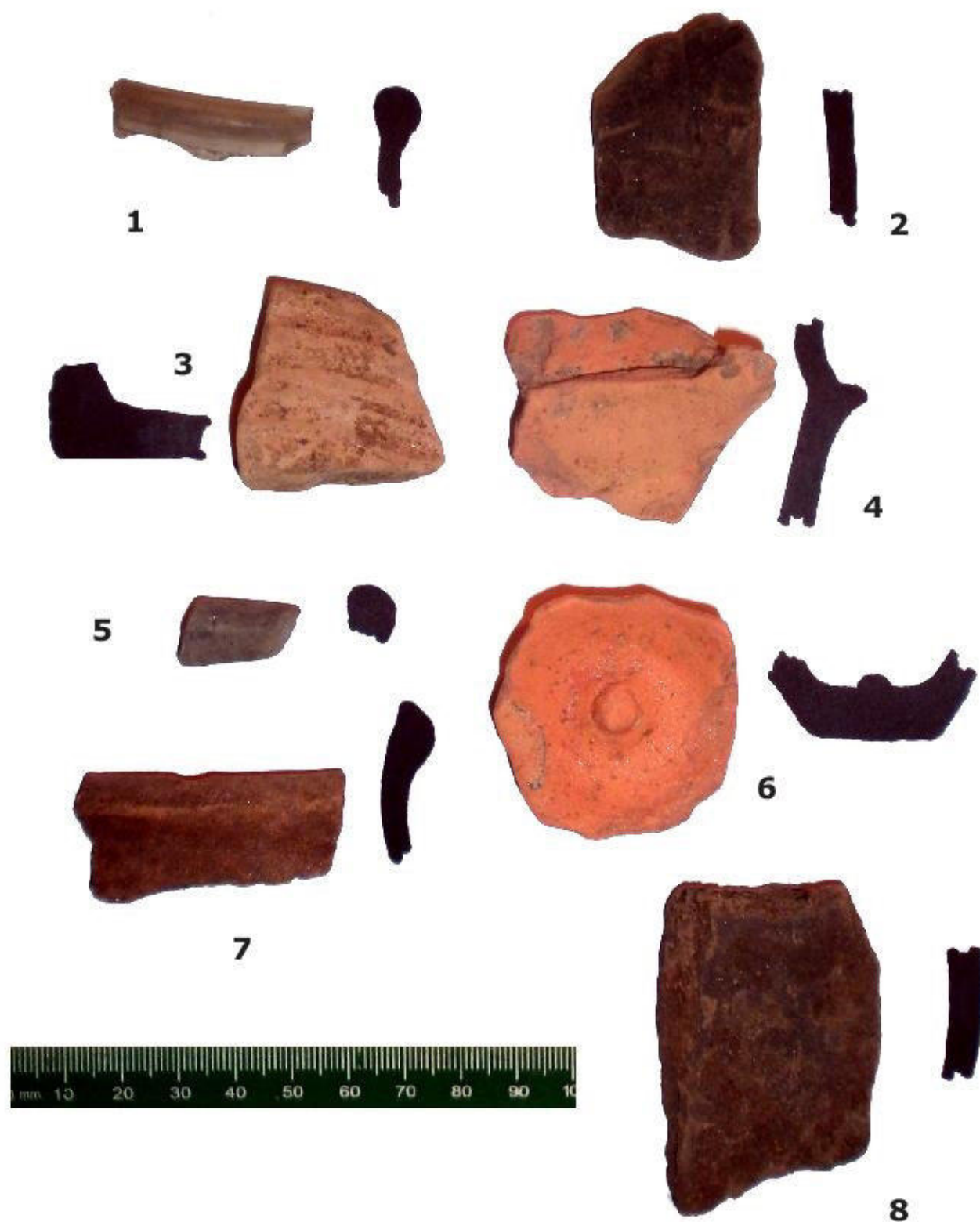

Tabla II • Trasa rimske ceste Turnašica-Vukosavljevica: 1 - ulomak gornjeg ruba staklene posude sivkaste boje, 2, 4, 8 - dijelovi tijela keramičkih posuda, 3 i 6 - ulomci zadna keramičkih posuda, 5 i 7 - profili ulomaka gornjeg ruba posuda. Pronađeno: od 1985. do 1989. Foto: BMBB, 2014.

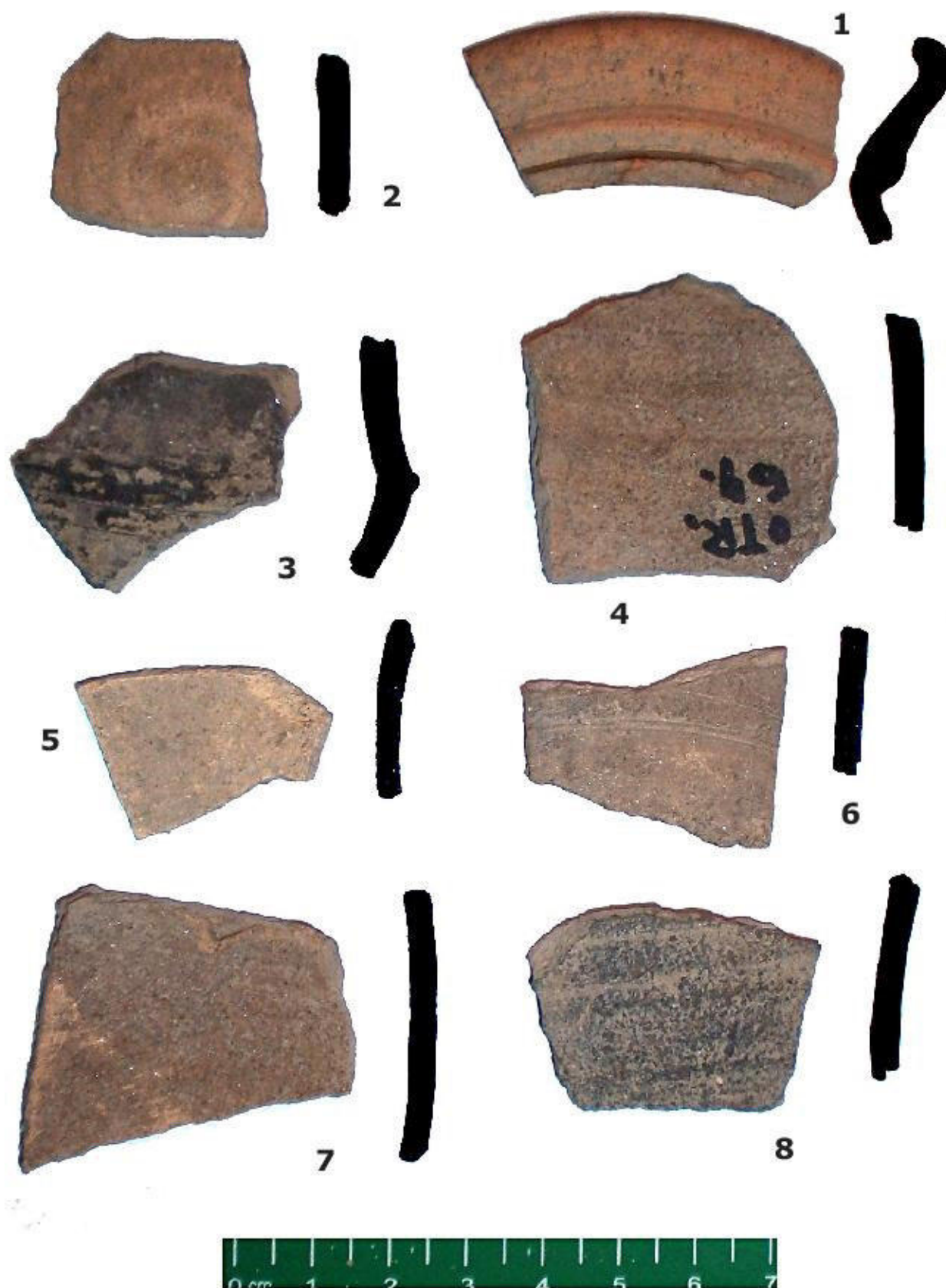

Tabla III. • *Otrovanec, centar sela (kbr. 64):* 2-8 - dijelovi tijela keramičkih posuda, 1 - profil ulomka gornjeg ruba posude.
 Pronađeno: 2014. Foto: BMBB, 2014.

pretpovijest, antika

Tabla IV. • Otrovanec (jug): 2-8 - dijelovi keramičkih posuda, 1 - profil ulomka plavkaste staklene posude (B. Begović: *Tri stoljeća Pitomače*, 1985., 179-180). Pronađeno: prije 1984. **Pitomača, Dravska 165, vrtovi prema predjelu Belinke (lokacija pronalaska ostave rimskog novca 1966.):** 8-9 - profili ulomaka gornjih dijelova posuda. Pronađeno: 2014. Foto: BMBB, 2014. **Sedlarica, trasa rimske ceste na raskršću poljskih putova prema Otrovancu:** 10-11 - željezni kovani čavli. **Turnašica, trasa rimske ceste:** 12-14 - kovani željezni čavli. Pronađeno: prije 1998. Foto: BMBB, 2014.

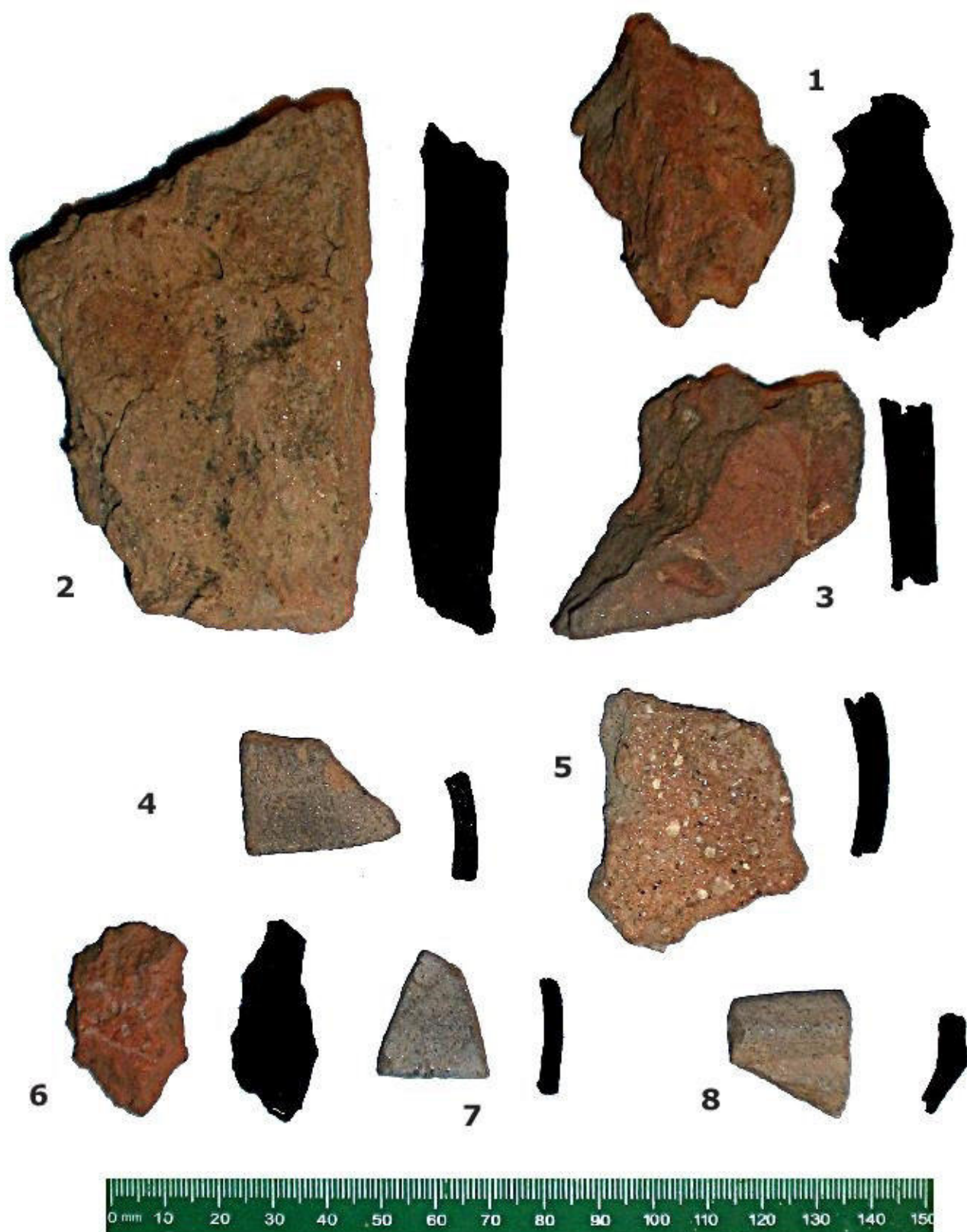

Tabla V. • Otrovanec, jugoistočni dio sela: 1-2, 6 - dijelovi ostataka građevnog materijala (cigle), 3-5, 7-8 - profili ulomaka gornjeg ruba i tijela keramičkih posuda. Pronađeno: 2014. Foto: BMBB, 2014.

pretpovijest, antika

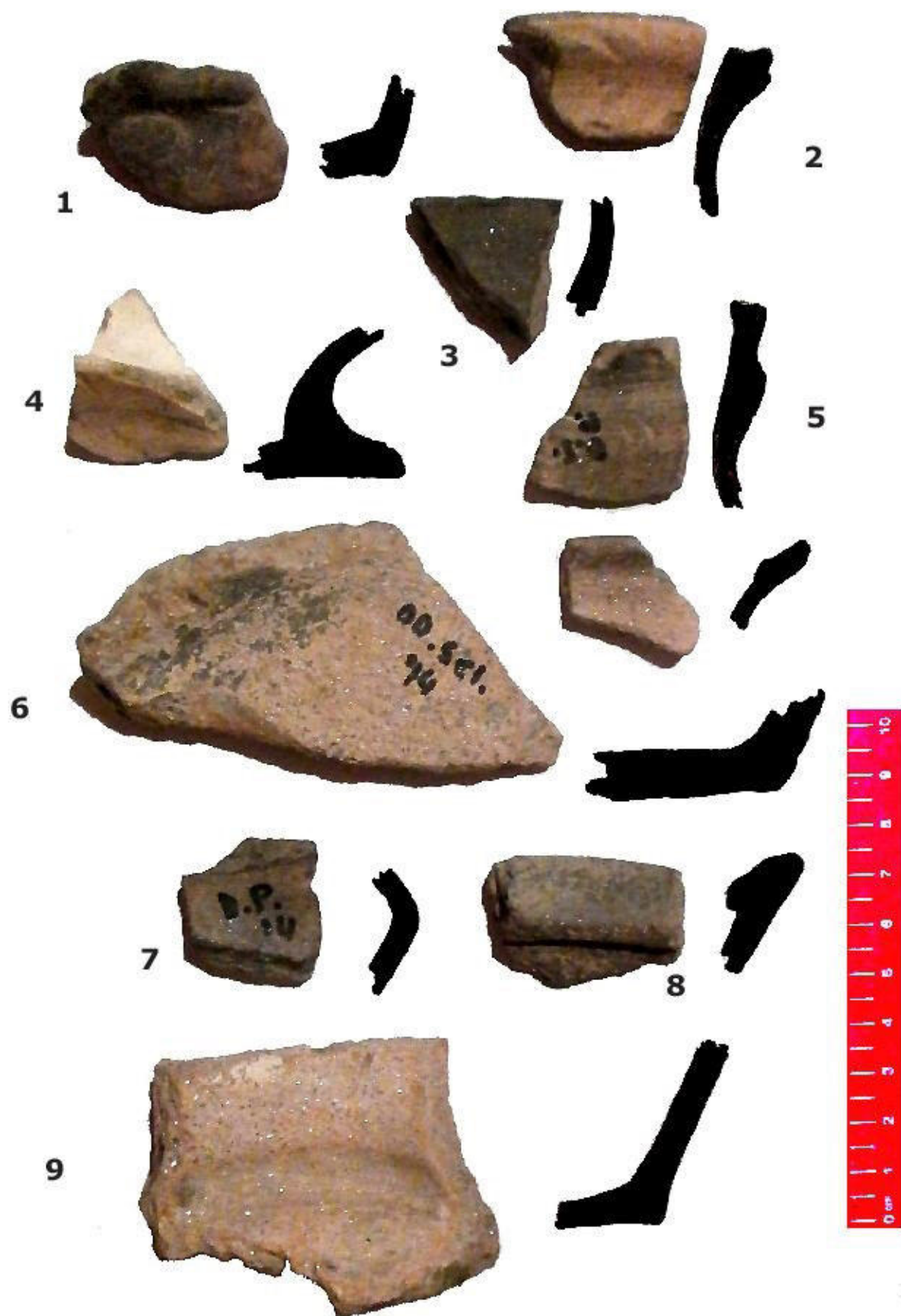

Tabla VI. • *Pitomača, Dravska ulica vrtovi kbr. 235-247: 1, 4, 6 i 9 - ulomci zadna keramičkih posuda, 2-3, 5. 7-8 - profili ulomaka gornjeg ruba i tijela keramičkih posuda. Pronađeno: od 1986. do 1990. i 2014. Foto: BMBB, 2014.*

antika (?), srednji vijek

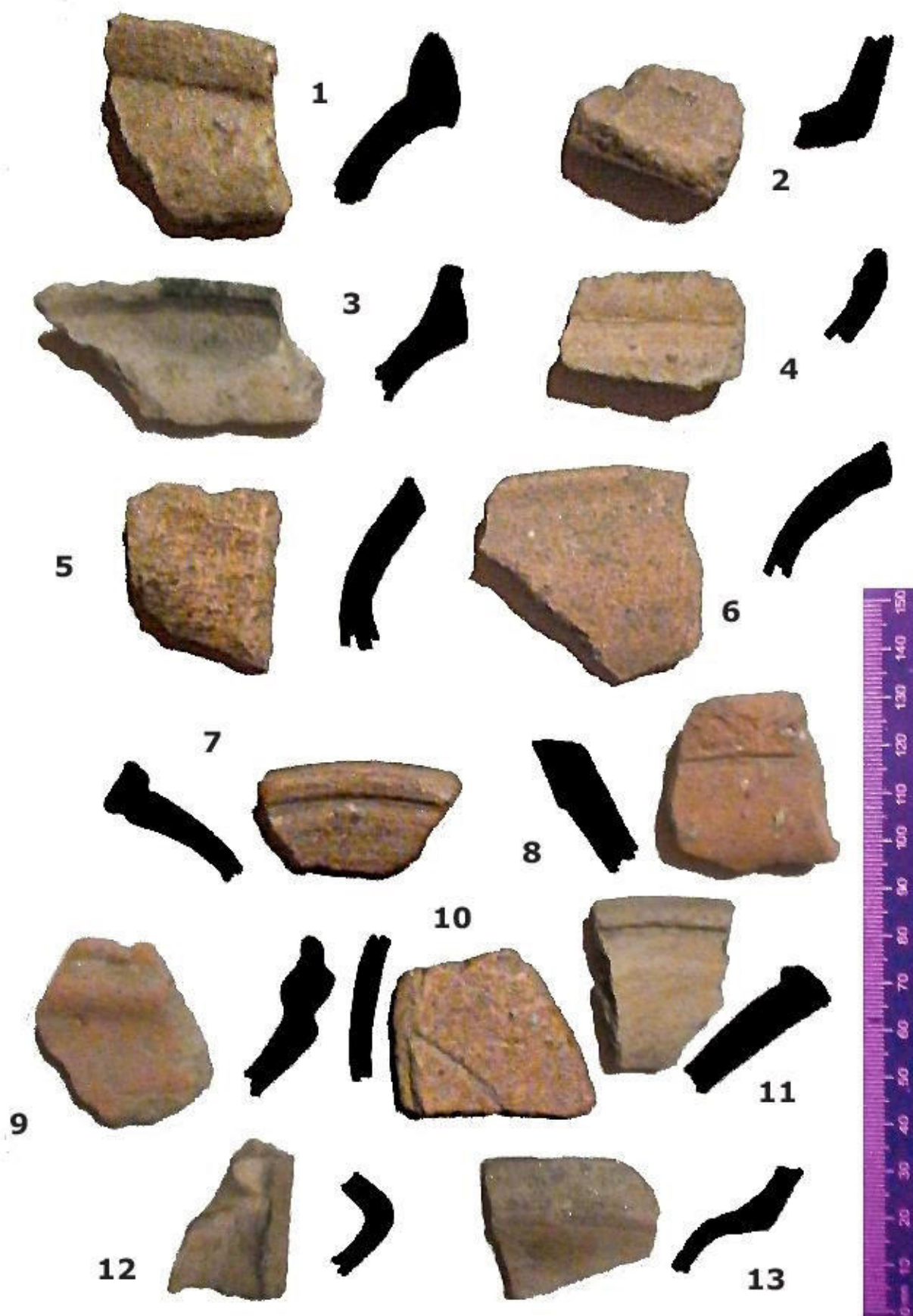

Tabla VII. • *Pitomača, predio Lasci/Orešje*: 2 - ulomci zadna keramičkih posuda, 1, 3-13 - profili ulomaka gornjeg ruba i tijela keramičkih posuda. Pronađeno: 2010-2014. Foto: BMBB, 2014.

pretpovijest (?), antika, srednji vijek

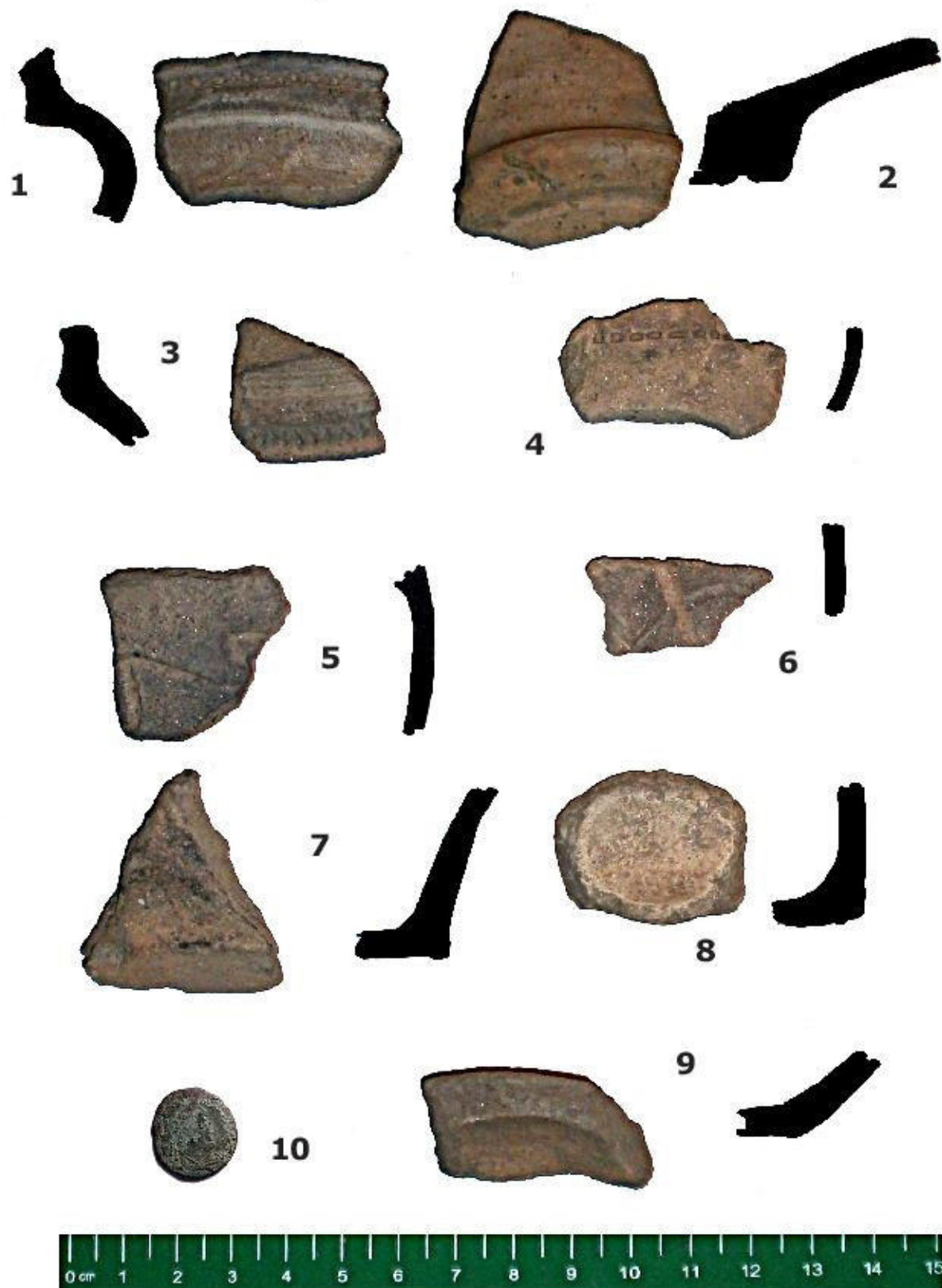

Tabla VIII. • *Pitomača, predio Lasci/Orešje*: 2, 7-9 - ulomci zadna keramičkih posuda, 1, 3-6 - profili ulomaka gornjeg ruba i tijela keramičkih posuda. Pronađeno: 2010-2014. Foto: *BMBB*, 2014. 10 - rimski novac sredine 4. st. Vjerojatno Konstancija II. Foto: *BMBB*, 2014.

pretpovijest (?), antika, srednji vijek

Tabla IX. • Otrovanec, selo (kbr. 64): 1-2 - ulomci keramičke posude. Pronađeno: 2014. Foto: BMBB, 2014. Trasa rimske ceste Sedlarica-Turnašica: 3 - Avers kovanice Klaudija II. Gotskog (3. st.). 4. Avers kovanice Konstancija II. (4. st.).

antika

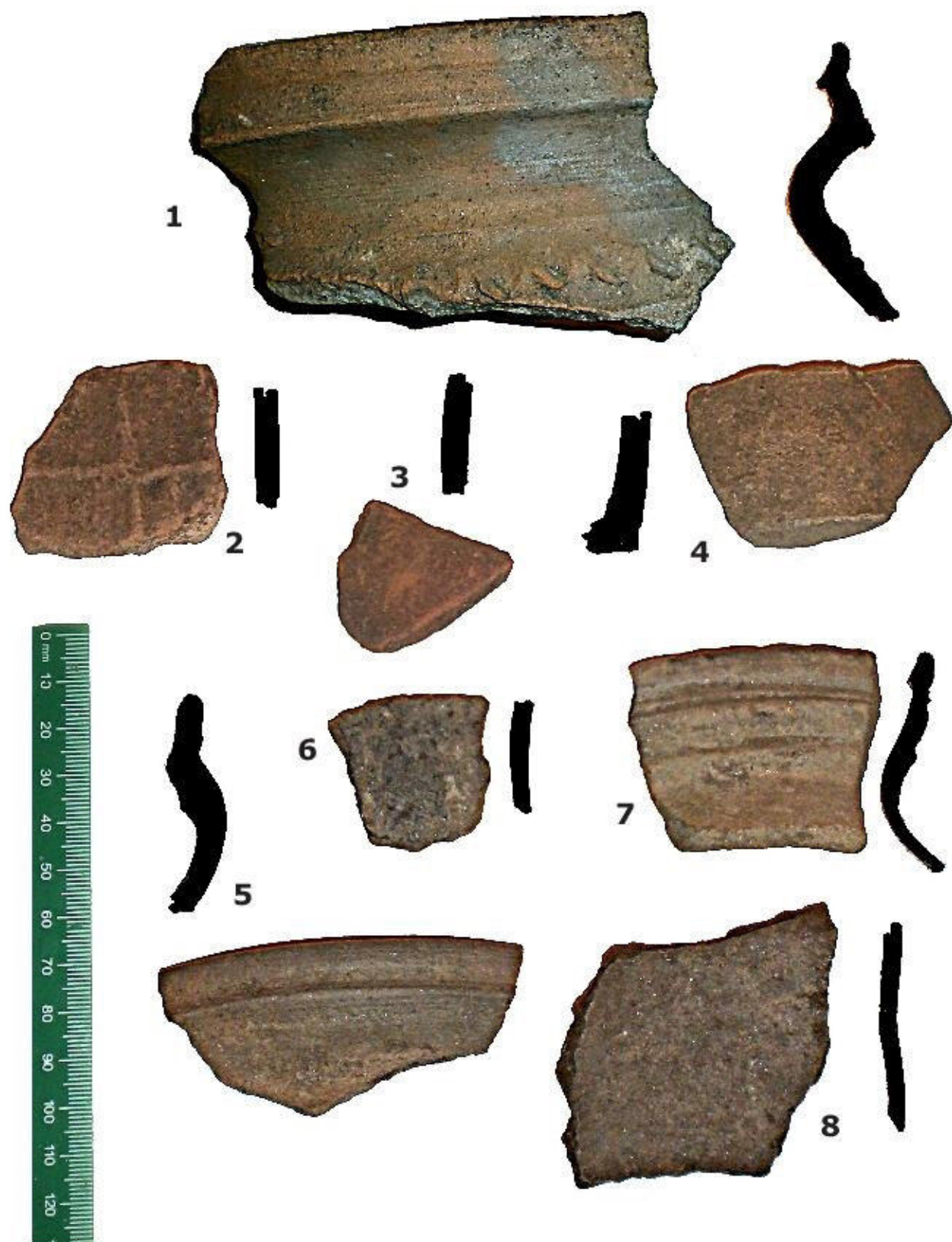

Tabla X. • Sedlarica, gradina Šanac: 2 i 4 - ulomci zadna keramičkih posuda, 1, 3, 5-8 - profili ulomaka gornjeg ruba i tijela keramičkih posuda. Pronađeno: 1984. - 2014. Foto: BMBB, 2014.

srednji vijek (14. - 16. st.)

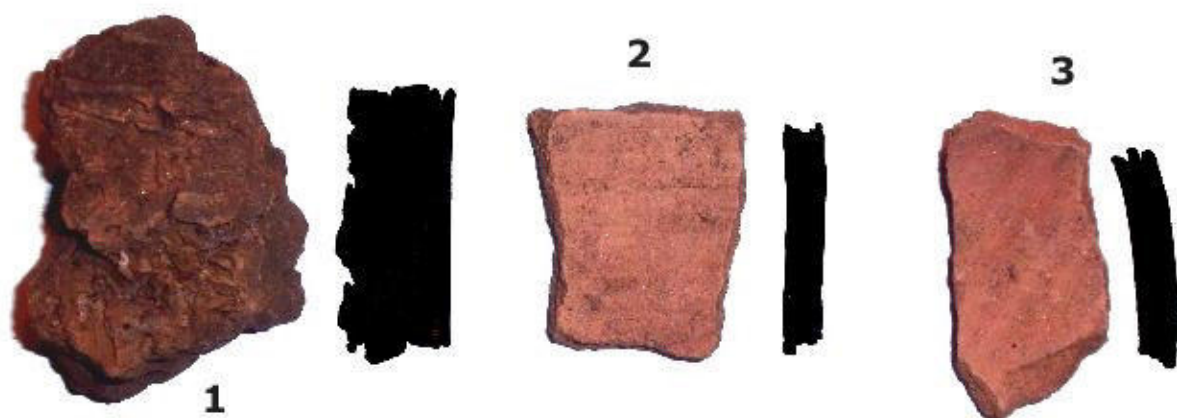

Tabla XI. • Velika

Črešnjeвица, selo - gradina: 1 - dio pečene ilovače kojom je bilo omazano pruće na stambenom objektu, 2-3 - ulomci keramičkih posuda. Pronađeno: 2014. Foto: BMBB, 2014. **V. Črešnjeвица / M. Črešnjeвица, gradina "Črešnja" ili "Babičanka":** 4-6 - ulomci gornjih dijelova glinenih posuda, 7 - srebrni denar kralja Ludovika iz 1521. Pronađeno: 1984. - 2014. Foto: BMBB, 2014.

srednji vijek (13. - 16. st.)

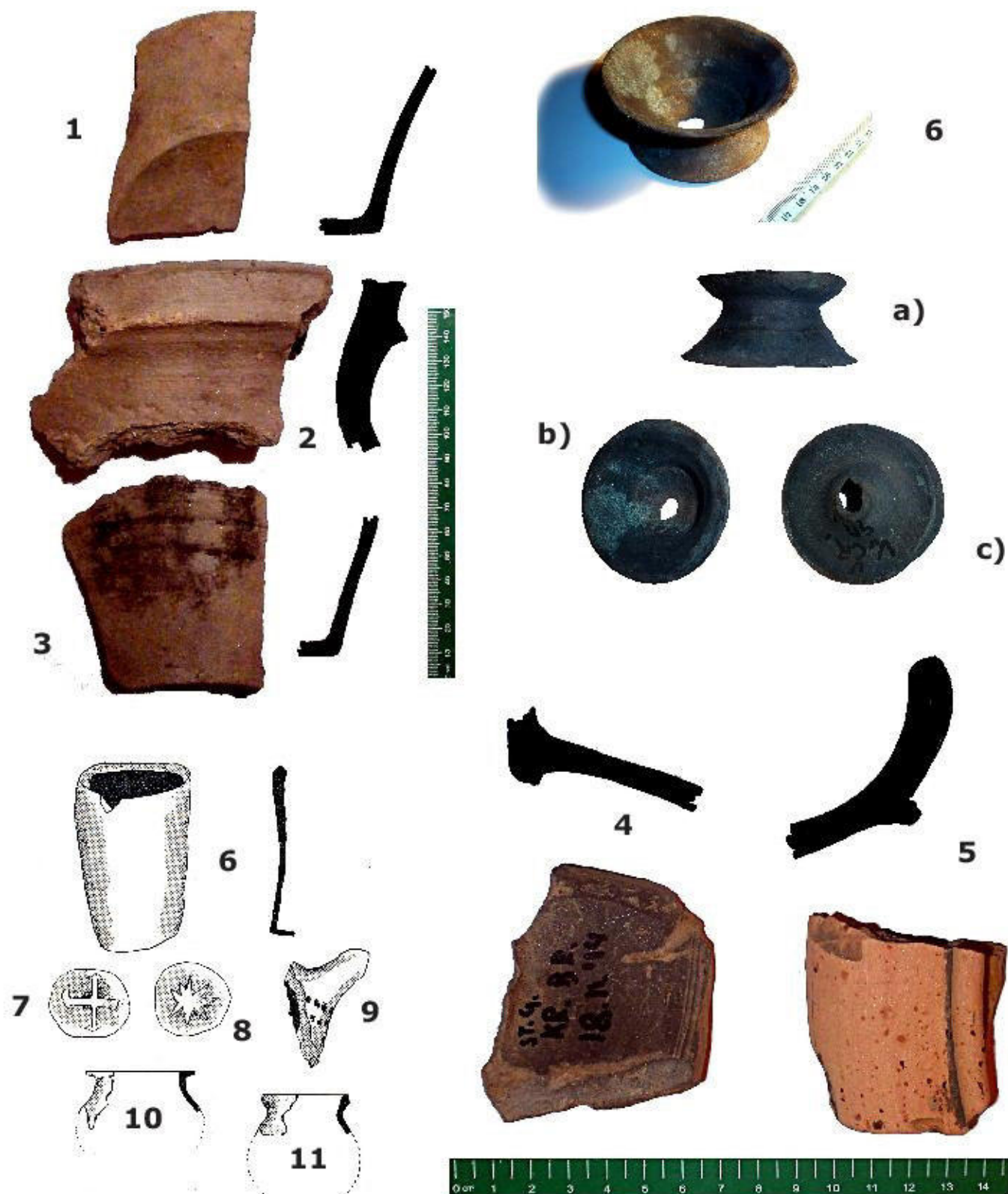

Tabla XII. • v. Črešnjevica / M. Črešnjevica, gradina Črešnja ili Babičanka: 1 i 3 - ulomci zadna keramičkih posuda, 2 - profil ulomka gornjeg ruba keramičke posude. 6-11 - dijelovi i zadna pećnjaka sa oznakama majstora (zvijezda i križ), i ulomci keramičkih posuda (B. Begović: *Tri stoljeća Pitomače*, 181). Pronađeno: 1984. - 2014. **Stari Gradac, Kranjčev breg:** 4-5 - ulomci gornjih rubova glinenih posuda. Pronađeno: 2014. **Velika Črešnjevica, selo - gradina:** 6 (a-c) - dio iskucanog i lijevanog mjedenog predmeta, najvjerojatnije baza svjećnjaka (75 x 85 mm). Pronađeno: 2014. Foto: BMBB, 2014.

srednji vijek (13. - 16. st.)

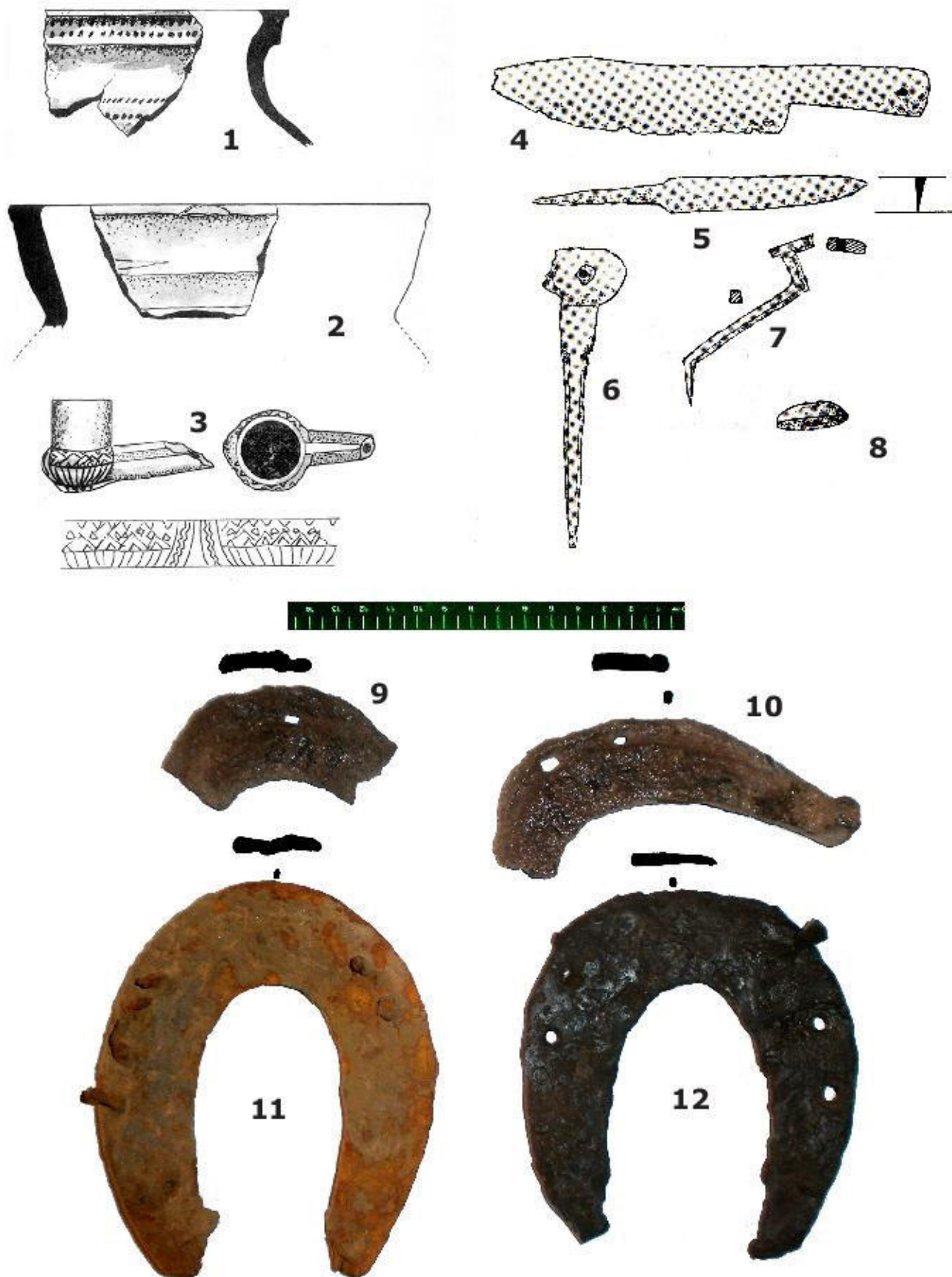

Tabla XIII. • *Pitomača / Otrovanec, Črlena Klisa*: 1-2 - ulomci gornjih dijelova glinenih posuda, 3 - keramička luđa sa ornamentima, 4-8 - razni željezni predmeti (B. Begović: *Tri stoljeća Pitomače*, 183-187). *V. Črešnjevića / M. Črešnjevića, gradina Črešnja ili Babičanka*: 1-26 - željezni kovani čavli. Pronađeno: od 1984. do 2014. Foto: BMBB, 2014.

srednji vijek (13. - 16. st.)

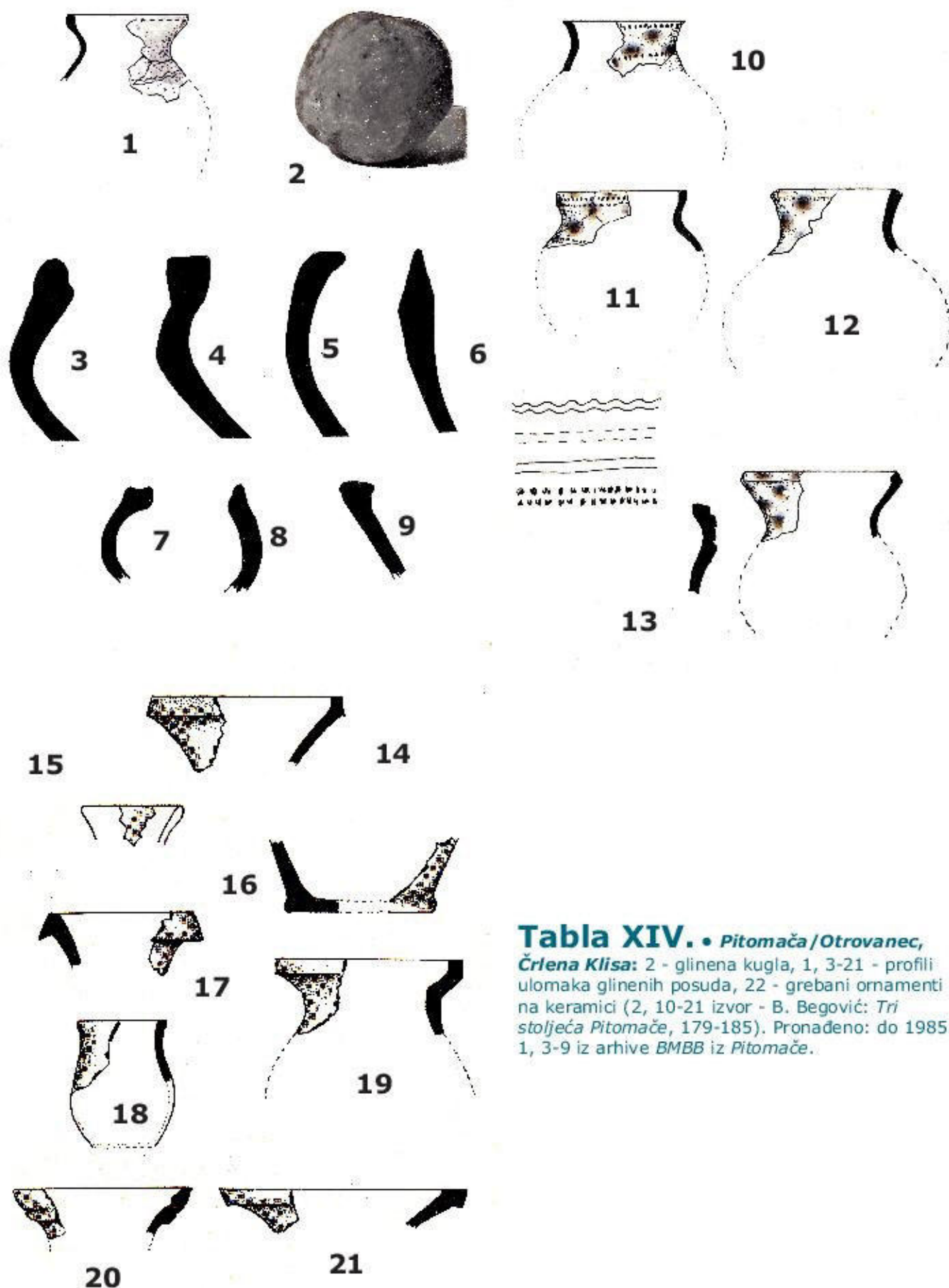

Tabla XIV. • Pitomača / Otrovanec, Črlena Klisa: 2 - glinena kugla, 1, 3-21 - profili ulomaka glinenih posuda, 22 - grebani ornamenti na keramici (2, 10-21 izvor - B. Begović: *Tri stoljeća Pitomače*, 179-185). Pronađeno: do 1985. 1, 3-9 iz arhive BMBB iz Pitomače.

srednji vijek (13. - 16. st.)

Tabla XV. • v. Črešnjevnica/M. Črešnjevnica, gradina Črešnja ili Babičanka: 1-3 - željezne strelice, 4-13 - željezni dijelovi siječiva i drški noževa. Pronađeno: od 1984. do 2014. Foto: BMBB, 2014.

srednji vijek (13. - 16. st.)

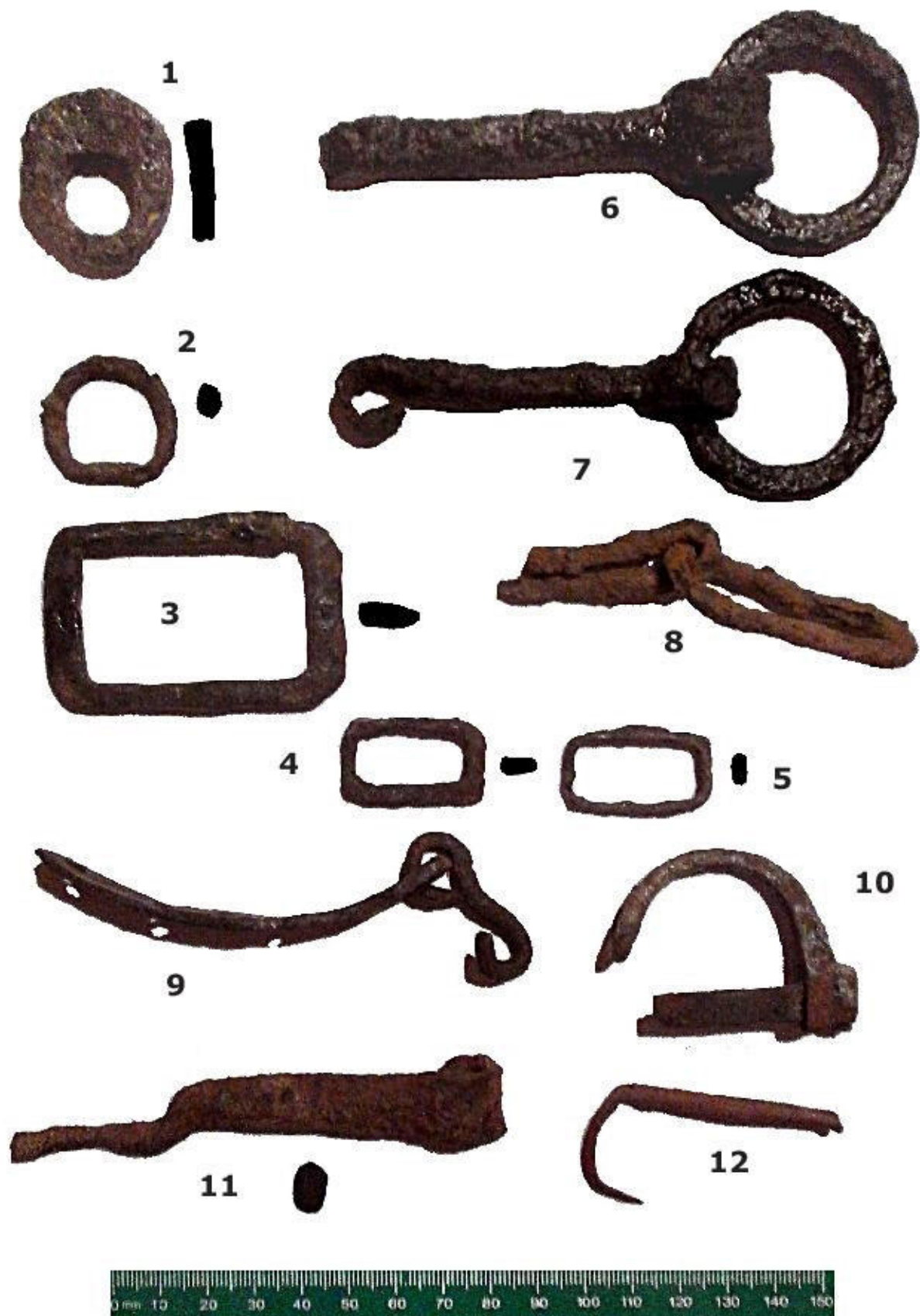

Tabla XVI. • v. Črešnjevica / M. Črešnjevica, gradina Črešnja ili Babičanka: 1-5 - kovane željezne karike, 6-12 - kovani željni dijelovi jahačke opreme ili pokućstva. Pronađeno: od 1984. do 2014. Foto: BMBB, 2014.

srednji vijek (13. - 16. st.)

Tabla XVII. • v. Črešnjevica / M. Črešnjevica, gradina Črešnja ili Babičanka: 1-26 - željezni kovani čavli više vrsta i tipova. Pronađeno: od 1984. do 2014. Foto: BMBB, 2014.

srednji vijek (13. - 16. st.)

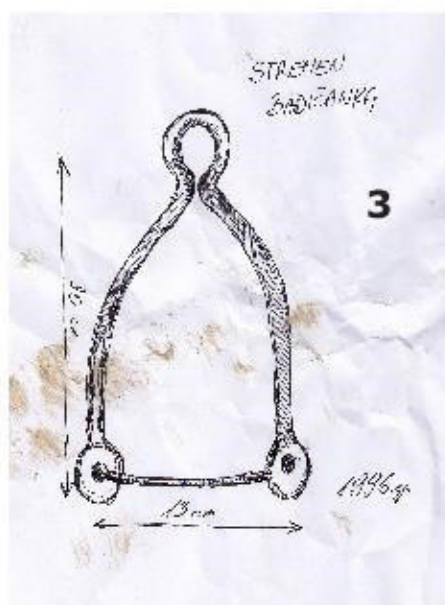
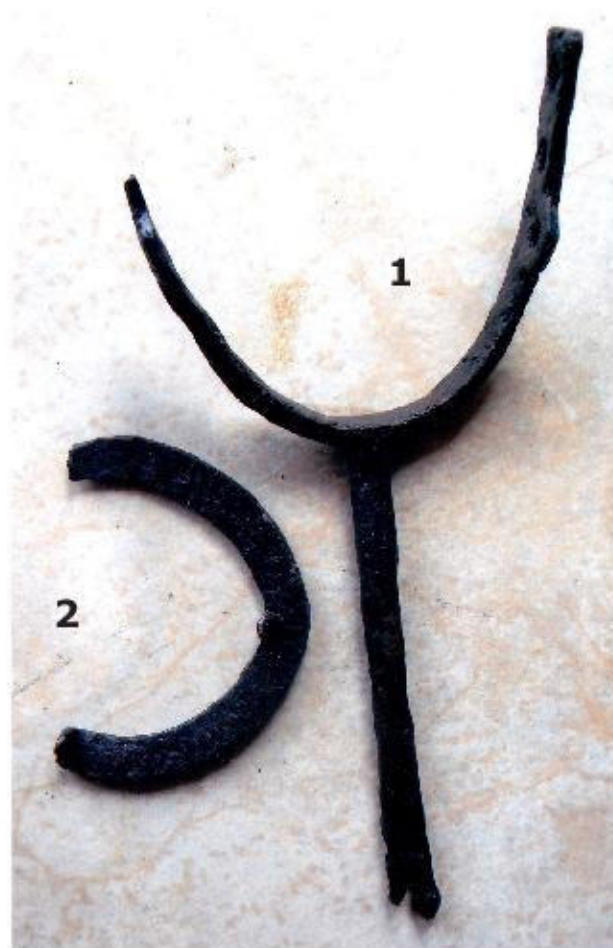
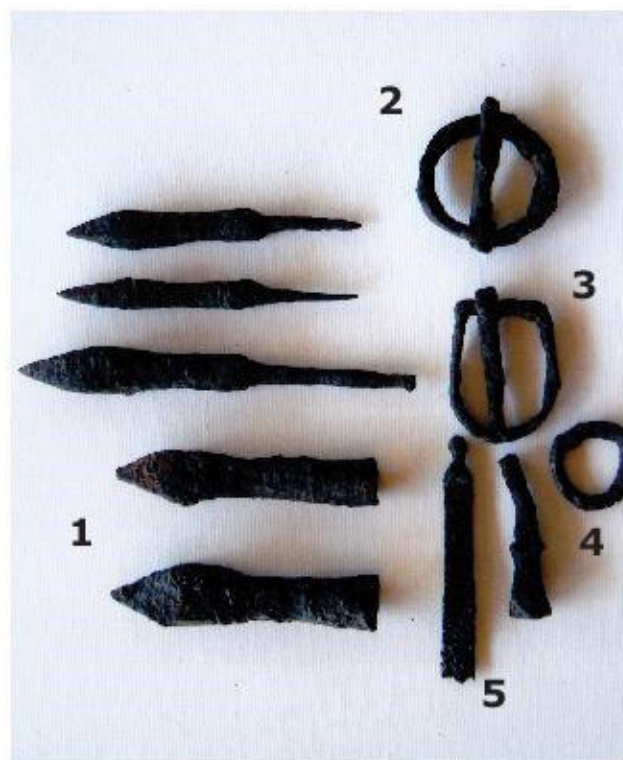

Tabla XVIII. • v. Črešnjevnica / M. Črešnjevnica, gradina Črešnja ili Babičanka: 1 - konjičke ostruke, 2 - dio potkove (?), 3 - stremen, 4 - nekoliko tipova streljca (rekonstrukcija), 5 - streljca samostrela, 6-7 - puščane željezne kugle. Pronađeno: od 1994. do 2014. Foto: BMBB, 2014.

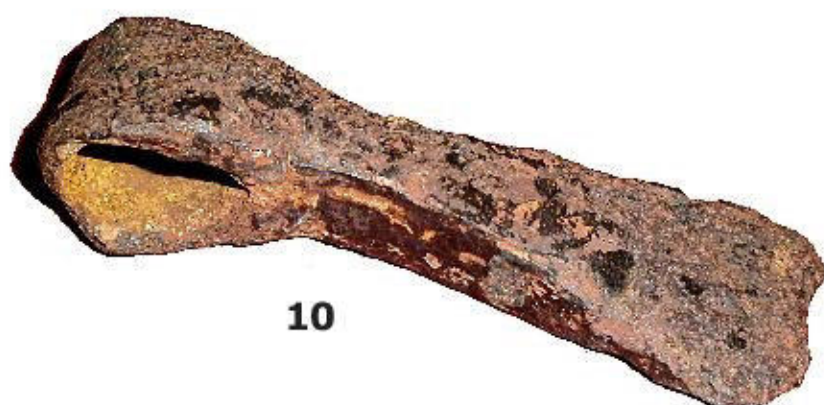
srednji vijek (14. - 17. st.)

8

9

10

Tabla XIX. • v. Črešnjevnica / M. Črešnjevnica, gradina Črešnja ili Babičanka: 1 - željezne strelice, 2-4 - željezne karike sa odjeće, 5 - dijelovi konjičke opreme (?), 8 - željezna drška manjeg noža (duž.: 97 mm), 9 - brončani ukras sa konjičke opreme (? - dim.: 17x10x7 mm). **Sedlarica, selo gradina Šanac:** 6 - željezne strelice, 7 - željezna puščana kugla. **Pitomača, Dravska ulica okolica Šodrane:** željezna sjekira (dim.: 15x3,5 cm). Pronađeno: između 1995. - 2014. Foto: BMBB, 2014.

srednji vijek (14. - 17. st.)

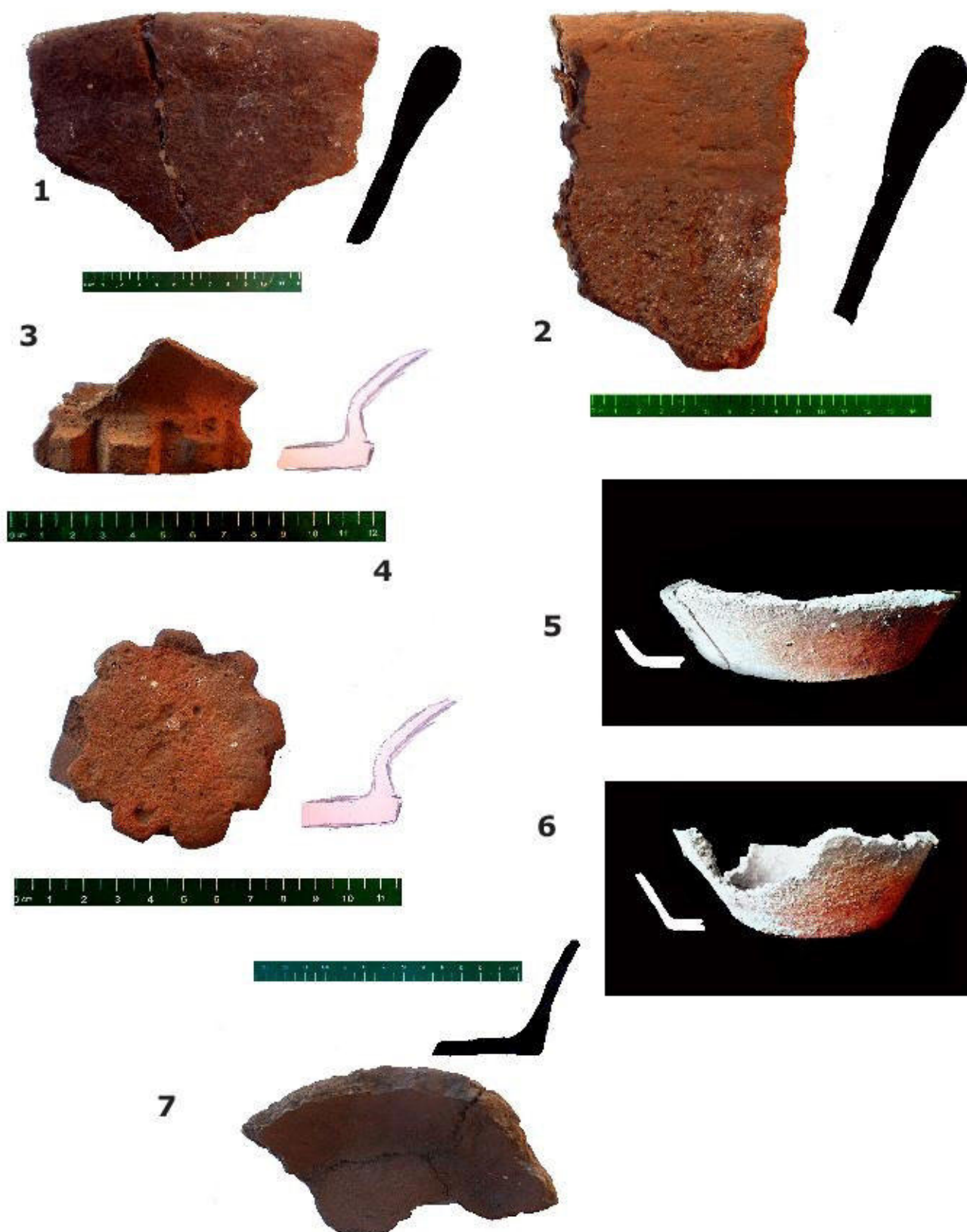

Tabla XX. • **Grabrovnica, lokalitet Gušća:** 1-2 - dijelovi velikih glinenih posuda, 3-4 - dijelovi zadna glinene posude zupčaste osnove. **Grabrovnica, predio Podgoričke:** 5-7 - dijelovi zadna keramičkih posuda. Pronađeno: od 1985. do 2014. Foto: BMBB, 2014. 5 i 6 foto: Z. Grbačić, obrada BMBB 2014.

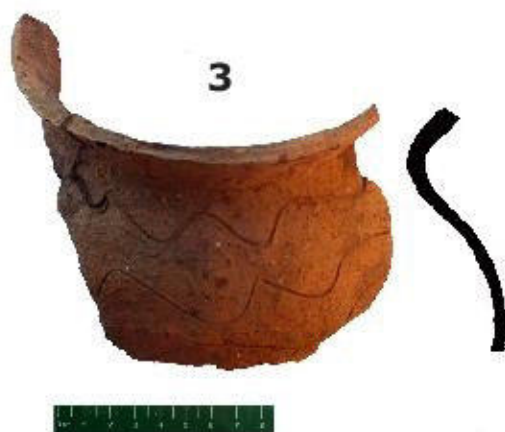
srednji vijek (13. - 16. st.)

1

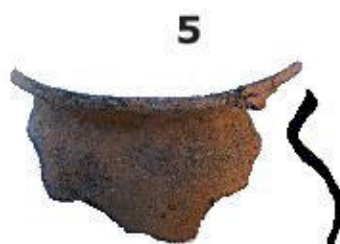
2

3

4

5

6

7

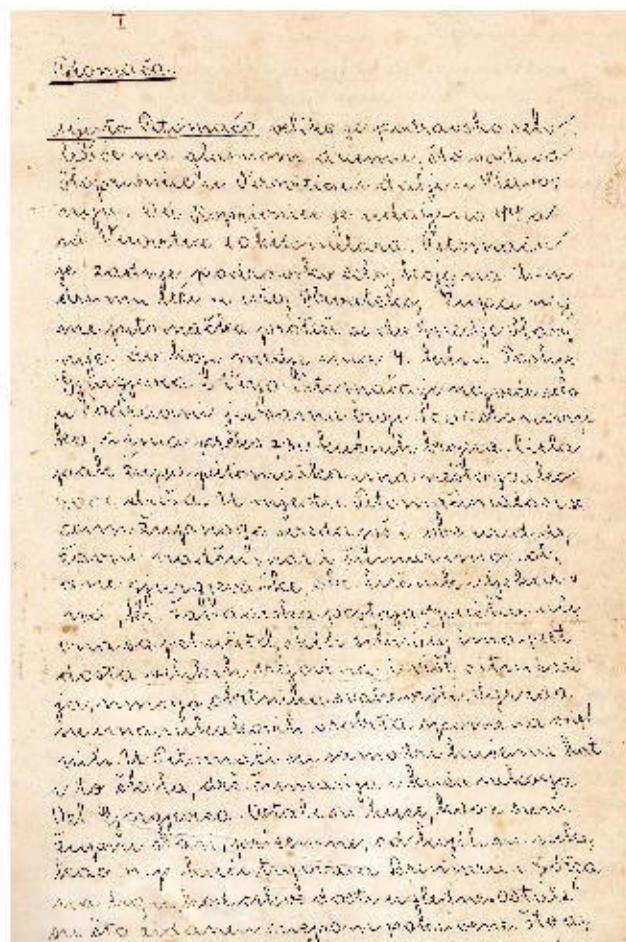
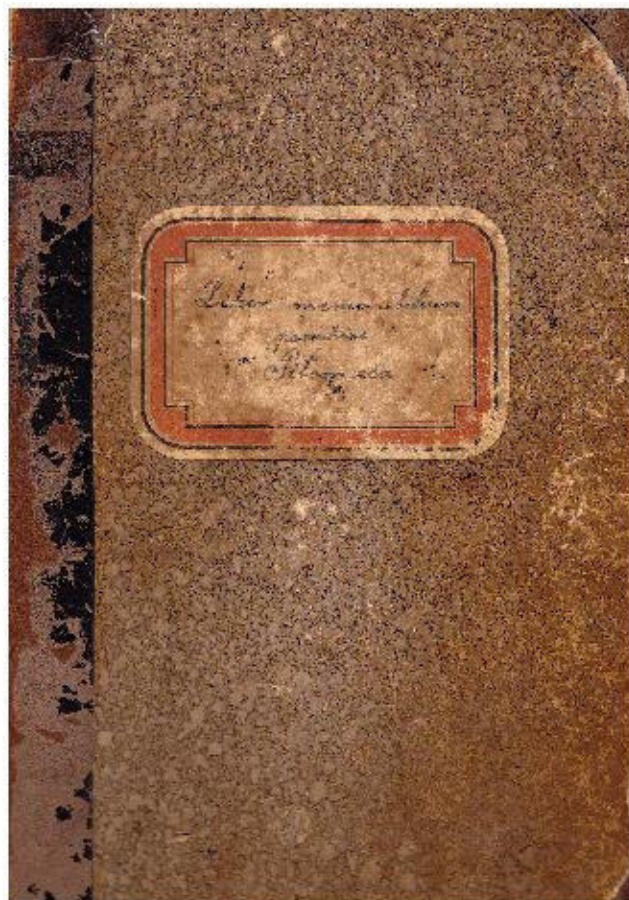
Tabla XXI. • *Grabrovnica, predio Podgoričke*: 1-2 - glinene kugle za održavanje vatre i/ili kugla za pračke. *Grabrovnica, Vaktarna*: 3-6 - dijelovi keramičkih posuda. *Grabrovnica, predio Gušća*: željezna sjekira (7). Pronađeno: od 1985. do 2014. Foto: BMBB, 2014.

srednji vijek (13. - 16. st.)

Srednjovjekovni kovani čavli sa platoa gradine u Velikoj Črešnjevici (13. - 16. st.). Foto: BMBB, 2014. Mnogo kovanih čavala pronađeno je na sve tri srednjovjekovne gradine.

Gore lijevo: naslovnica *Spomenice* župe u *Pitomači*. Desno: faksimil stranice br. 1 pitomačke župne *Spomenice*.

Lijevo: *Josip Kovačić*, župnik u *Pitomači* od 1891. do 1908. prvi je počeo voditi *Spomenicu* 1891. godine koju donosimo u nastavku.

Sve fotografije vezane uz *Spomenicu* župe u *Pitomači* su iz arhiva župe sv. *Vida* u *Pitomači*.

B. Izbor tekstova iz župnih spomenica

Budući da se dobila jedinstvena prilika objaviti, odnosno objelodaniti *Spomenice*, odnosno dijelove *Spomenica* sve tri župe koje imaju sjedište na području općine Pitomača valja napomenuti da su upravo one jedan od osnovnih izvora za povijest Pitomače i okolnih mjesta, a koje do danas nisu bile dostupne široj javnosti. Ovdje ćemo objaviti dijelove *Spomenica* župe Pitomača, Stari Gradac i Turnašica, s ciljem što jednostavnije dostupnosti podataka u svrhu proučavanja i predstavljanja povijesti ovoga kraja. Nadamo se da će i ovo biti jedan od doprinosa, kao prilog poznavanju povijesti ovog dijela Podravine i Hrvatske. Pitomačka župna *Spomenica* je predstavljena u izvornom obliku, kako bi se, prilikom čitanja osjetila „patina“ i dobila čar prošlih vremena. Prijepis i obrada podataka Branko M. Begović Bego 2014/2015.

1. Spomenica Župe svetog Vida u Pitomači

Spomenica pitomačke Župe svetog Vida sačuvana je u dva sveska. Prvi svezak je od 1787. godine, i sadrži prijepise važnijih dokumenata („Protocoll. ab Anno 1787, die 28. Aprilis: inceptum“), a drugi, „Liber memorabilium parochiae Pitomača“ počeo je pisati župnik Josip Kovačić 1891. godine. Ovaj dio je nesumnjivo izvrstan, opsežan i jedinstven izvor o povijesti Pitomače (kao i cijele pitomačke župe) na čak preko 250 stranica. Ovom prilikom donosim dijelomični prijepis originala pisanog od 1891. do 1973. godine (u Spomenici str. 1 – 198, sa određenim preskocima). Ovom prigodom još jednom želim izraziti posebnu zahvalu pitomačkom župniku vlč. Ivici Puškadiji koji je dozvolio objavljivanje podataka iz Spomenice. Oba sveska se čuvaju u župnom uredu u Pitomači.

I Pitomača.

Mjesto Pitomača veliko je podravsko selo, ležeće na glavnom drumu, što vodi od Koprivnice u Viroviticu i dalje u Slavoniju. Od Koprivnice je udaljeno 44, a od Virovitice 20 kilometara. Pitomača je zadnje podravsko selo, koje na tom drumu leži u užoj Hrvatskoj. Župa najme pitomačka proteže se do medje Slavonije, do koje medje ima 4 kilometra. Poslije Gjurgjevca i Virja Pitomača je najveće selo u Podravini, jer sama broji 4000 stanovnika, a ima preko 730 kućnih brojeva. Cijela pak župa pitomačka ima nešto preko 6000 duša. U mjestu Pitomači nalazi se osim župnoga ureda još i Obćinski Ured, državni nadšumar i šumar Imovne Obćine gjurgjevačke, obć. liečnik i ljekarna, kr. Žandarska postaja i pučka učiona sa pet učiteljskih sila. Tu ima pet dosta velikih trgovina, i više sitničarija, mnogo obrtnika svake vrsti. Zgrada ne ima nikakvih osobita spomena vrijednih. U Pitomači su samo tri kuće na kat i to škola, drž. Šumarija i kuća nekoga veleposiednika Gjurgjevića. Ostale su kuće, kao i sam župni stan, prizemne, od kojih su neke, kao n. p. kuće trgovaca Brennera i Götza na trgu kod crkve dosta ugledne. Ostale su što zidane i crijepom pokrivene, što drvene i slamom pokrivene, pa zato i cijelo mjesto, prem veliko, ima izgled sela. Samo mjesto leži na pjeskovitoj valovitoj ravnici, koja ako i jest pjeskovita ipak je dosta plodna, ako se gnoji nešto samo. U okolici osobito dobro uspijevaju žitarice, kukuruze su slabije, ako izuzmemo predjel blizu Drave, gdje su i kukuruze osobito liepe, pošto ima ondje više humusa. Što čini samo mjesto Pitomaču a i sav okoliš dosta pustim jest pomanjkanje voća i u obće drveća. Voće slabo uspieva, a i što bi uspievalo, ne gaji se radi nemarnosti žitelja. Nadalje ne ima tuj nikakva tekućega potoka do Drave, koja teče dosti daleko od mjesta Pitomače najme 7. kilm. Mjesto potoka ima iskopanih kanala, koji odvođe suvišnu vodu osobito u zimi i za velikih kiša u Dravu. Uslied pomanjkanja drveća, nestašice tekuće vode i ugrijana pješćana tla vlada ovdje ljeti velika sparina, a kad vjetar digne prašinu i piesak u zrak, tad se jedva diše. Takova zagušljiva atmosfera naravno da ne prija ni plućima ni očima. Radi toga boluju ovdje ljudi mnogo od sušice i od upale očiju, da i ne spominjem trahama, koji je silno razgranjen, te prelazi od roditelja na djecu, od susjeda na susjeda itd.

II Župna crkva u Pitomači.

Po kazivanju starih ljudi stajala je stara župna crkva pitomačka pod imenom sv. Helene na Klisi, a poslije sv. Vida preko puta sadanjega župnoga stana na zemljištu, gdje se sada nalaze kuće Barčana. Oko crkve bijaše i groblje. Što dokazuju često nahadjane ljudske kosti, pače i čitave lubanje, te ostanci odiela i cigle, što se na tom mjestu još i dan danas iskapaju.

Današnja župna crkva sv. Vida sagradjena je na pitomačkom trgu godine 1783. nastojanjem tadanjega pitom. župnika Vida Bosiljevca koji je u tako novosagradjenoj crkvi iste godine 1783. dne 12. rujna t. j. na Malu Gospu prvu sv. misu služio. Isti je župnik u dobi od 49 godina svoga zaslužnoga života dne. 15. ožujka 1790. od kapi umro. Tu tako novo sagradjenu crkvu počeo je najprije uređivati Petar Maraković de Heldenfeld, tadanji upravitelj župe i to godine 1812. koje je godine podignut i uriešen slikarijom žrtvenik na čast sv. Petru, prvaku Apostola. Pod istim upraviteljem župe je crkva g. 1814. iz nova pokrivena, pobieljena, kupula na tornju (koje do onda nije bilo) postavljena i dašćicama pokrita. Iste godine počela se crkva i iz nutra uređivati i obnavljati. Milodari najme pobožnih duša ženskoga spola, a brigom i nastojanjem župe upravitelja, podignut bi žrtvenik bl. dj. Marije. Njegovim je takodjer nastojanjem iznova oslikana kapelica Razpetoga Krista pod korom. Iste godine 1814. iznova su podignuti pokrajni žrtvenici: sv. Stjepana Prvomuč. Troškom Stjepana Cigleca, bačvara, koji je u Stat. Anim. one dobe ubilježn kao darežljivi dobrotvor crkve i žrtvenik sv. Florijana, troškom Luke Horvata, izsluž. stražmeštra.

Da li je, i što je poslije toga u crkvi i oko nje učinjeno, ne zna se, jer nije nigdje ubilježeno. Toliko se znade, da je za župnika Halle oko g. (?) na novo načinjena kupula na tornju i pokrivena limom, te postavljen munjovod. Za administratora Jur. Forka načinjeni su g. 1888 novi prozori troškom od 120 fr. i popravljena prodikaonica troškom od 100 fr. –

sve to na račun crkv. blagajne.

Početak 1891. dodje na ovu župu župnik Josip Kovačić. Crkva je bila pusta bez oltara i nepobijeljena, daščani krov crkve prokisavao je, limena kupula zahrdjala, a munjovod raztrgan. Prva mu je bila briga da se crkva crijepom pokrije, kupula pobojadiše, munjovod postavi i crkva iznutra i iz vana pobijeli. To je sve i učinjeno godine 1893. troškom od 3.600 fr. koji je trošak pokriven pripomoćju vis. Vlade sa 1.000 fr. a ostalo nametom župljana. Mnogo toga nije učinjeno solidno, osobito dalo bi se prigovarati krovu crkvenomu, što je prerieđko pokriven nu tomu je kriv nesolidni poduzetnik poznati ovdje bivši veleposjednik grčkoiztočnjak Stevo Gjorgjević, komu je župnik dosta prigovarao, ali bez koristi i uspjeha, jer je on za onda bio uvažen i moguć.

Iza toga popravka dao se župnik na unutrašnje uređenje crkve. Kako je crkva bila bez svakoga oltara - jer one tri mensae, na kojih su bili postavljeni sviećnjaci, nisu se mogli smatrati oltari, dolikujući župnoj crkvi - dao se na skupljanje milodara, da oltare podigne. Kao poticalo, dobro mu je došla velevriedna udova pok. učitelja pitomačkoga Matije Kosa, preudata kasnije Puškarić, koja javi župniku da je naumila u svojoj župnoj rodnoj crkvi dati postaviti oltar na čast Majci božjoj. To je ona sbilja i izvršila, davši izraditi kod kipara Runggaldiera prekrasan žrtvenik Majke Božje za 1000 for. koji je u župnoj crkvi u lijevoj absidi postavljen i dne 28/10 1891 po njenom odličnom sinu preč. g. kanoniku čazmanskomu St. Kosu svečano blagoslovljen. Potaknuti tim plemenitim darom i primjerom oduševili se župljani i rado doprinosili i u gotovom novcu i u žitu za oltare, koji su se još imali podići u crkvi. Tim načinom sabrano je najprije 1000 fr. i za tu svotu kod istoga umjetnika načinjen oltar sv. Valentina, koji je sada na mjestu, gdje je prije bila na zidu naslikana nakazna slika sv. Petra, te predstavljala oltar sv. Petra, najme u desnoj absidi postavljen, a dne. 10/9. 1893. na Ime Marije po v. g. Jos. Hiteru, podravci djokonu svečanim načinom blagoslovljen.

Za tim su daljnjim dobrovoljnimi prinosi nabavljena dva starija oltarića iz župne crkve u Varaždinu troškom od 200 fr. koji su onda, posve obnovljeni postavljeni na prazna mjesta između svetišta i ladje, gdje su i nekoć prije bili oltari, ali su kasnije

Župnik Juraj Forko.
U Pitomači župnik
od 1887. do 1891.
godine.

Karlo Blažeković bio je
župnik svega nekoliko
mjeseci 1908. godine.

Petar Mihinić. Pitomački župnik od 1908. do 1936.
godine.

izbačeni (valjda zbog trošnosti ili kao nagrade).

To su sadanji oltari sv. Josipa i Ane, za koje je nove lijepe naslovne kipove iz nova izradio gore spomenuti Jos. Runggaldier. Tako postavljeni oltari, koji stoje obadva blizu 600 fr. blagoslovljeni su dne. 15/4. 1894. t. j. na III. nedjelju po Uskrsu.

Sada tek pošto su bili postavljena sva četiri nova pokrajna oltara isticala se još više potreba novoga glavnoga žrtvenika, dosadanji bo glavni žrtvenik, sastojeći se bih od menze, tabernakula i naslovne na zidu viseće slike sv. Vida, bio je opreka s novimi oltari, te su župljani rado prionulu uz poziv svoga župnika, da sabiraju milodare za novi veliki žrtvenik. Ali kako je glavni žrtvenik morao biti ljepši, a potom i skuplji od ostalih, nije se župnik pouzdao da traži sve od župljana, koji su jur mnogo u kratko vrijeme doprinieli za popravak i urešenje crkve, pa je zato pokucao na vrata vis. Vlade, koja je i sbilja dala u to ime pripomoć od 800 fr. i k tomu dala izraditi nacrt i troškovnik. Budući je pako žrtvenik stajao podpunih 1510 fr. to su župljani ipak doprinieli i za taj žrtvenik preko 700 fr. a to sve dobrovoljnim prinosi u gotovom novcu ili u žitu, koje je tada župnik obratio u novac i priveo svojoj svrsi. Žrtvenik je izradjen po Jos. Runggaldieru u St. Ulrich-Grödenu, kao i oni pokrajni, dočim su slike sv. Vida i presv. Trojstva načinjene u Zagrebu po Iv. Baueru, slikaru i profesoru u obrtnoj školi.

Tom su prigodom takodjer iz dobrovoljnih prinosa naroda posrebreteni sviećnjaci na velikom oltaru svjetiljka za vječnu luč, luster u sredini crkve i oni sa strane popravljeni i očišćeni, dotično posrebreteni taj tako postavljeni i uriešen glavni žrtvenik blagoslovljen je na naročitu želju župnika i župljana dne. 7. listopada 1897 uz veliko saučešće naroda i okolišnih svećenika po domaćem odličnom sinu i velikom dobročinitelju ove župe preč. g. Stj. Kosu, kanoniku čazmanskome. Tom sgodom uveo je isti preč. gospodin u ovoj župi i bratovštinu presv. srca Isusova, za čije članove je prije toga držao tri dana propovjedi i poduku. Na velikoj njegovoj ljubavi, koju je i ovom sgodom pokazao za svoj narod neka mu je ovdje za sva vremena izrečena harna hvala!

Ovdje je red, da se spomenu glavniji dobročinitelji župne crkve prigodom njene obnove. Na prvom mjestu mi je spomenuti jur gore navedenu veleštovanu gospoju Mariju Puškarić udovu pok. učitelja pitomačkoga Matije Kosa, koja je sama dala postaviti oltar sv. Marije troškom od 1000 fr. i time učinila temelj svemu kasnijemu radu oko urešenja crkve. Isto tako veliki je dobročinitelj crkve njezin vriedni sin preč. g. kanonik Stjepan Kos, koji ne samo da je župniku i njegovom radu vazda prijateljski svojim savjetom u pomoć bio, u radu ga bodrio, župljane oduševljavao, već je i materijalno dvaput, svaki put sa 100 fr. u pomoć pritekao. Prečastni g. Mijo Smetiško, kanonik zagrebački darovao je na za molbu domaćega župnika na dvaput, svaki put po 50 fr.. Ostalih manjih dobročinitelja domaćih i stranih ne ćemo spominjati, ali će jih spominjati zahvalni narod, i njihova će imena biti „scripta in libro vitae“.

Svakako se pako mora potomstvu za vječnu spomen ostaviti da su za ukras crkve najmanje doprinieli ovdjašni bogati trgovci i tako zvana inteligencija, koja se je od svega toga držala na strani, kao što se uvijek u obće od crkve tuđi.

Može se u obće reći, da su najviše darovali siromasi, pa zato i u ovom slučaju vriedi ona Isusova „Beati pauperes quoniam ipsorum est regnum coelorum“.

Ta tako iz vana i iz nutra uredjena crkva stajala je na zapuštenom pjeskovitom trgu, neogradjena, nezaštićena od blaga, konja, peradi, pasa, što se sve oko nje skitalo i onečišćavalo ju. Da se tomu doskoči, da se prostor i trg oko crkve poljepša, nakani župnik crkvu ograditi i oko nje mali perivoj urediti. To je on g. 1896 malom pripomoći od strane občine, nekim neznatnimi inimi prinosi, te potporom crkv. blagajne, a najviše svojim žrtvami, započeo i dalje nastavlja. Dao je najprije crkvu letvicama ograditi, s južne i zapadne strane crkve, podzidati s istih strana do tri sto vozova zemlje navoziti, zatim lipe i omorike zasaditi, sav prostor travom zasijati i neke nasade urediti itd. Isto takove lipe dao je zasaditi i diljem od crkve do župnoga stana. Tim je trg i ona ulica do župnoga stana dobila posve drugo, milovidnije lice.

III Župa pitomačka.

Župa pitomačka obuhvata sljedeća sela: Pitomača (God. 1897 = 4035 duša katolika, 15 židova i 5 gr. iztočne) Kladare (744 duše) Otrovanec sa 848 duša i Vel. Črešnjevica sa

900 duša (507 Katol i 380 gr. ist.) te razpršene konake kod Drave, kamo se je jur mnogo žitelja iz spomenutih sela izselilo i ondje trajno nastanilo. Do godine 1790., kako se razabire iz starih Matica, spadala je u ovu župu i Sedlarica, koja je valjda te godine pripojena Turnašici. Odavle po svoj prilici dolazi da župnik pitomački još i danas uživa jednu oranicu čak kod Sedlarice, izvan područja svoje župe.

Po vjeri žiteljstvo je pitomačke župe skroz katoličko osim sela Vel. Črešnjevica, gdje imade sa preko 500 katolika pomješanih do blizu 400 gr. iztočnih. U ovom su selu još pred nekoliko godina gr. iztočni nadmašivali brojem katolike, pače vjerojatno je da je to selo u početku bilo napućeno samimi gr. iztočnimi žitelji, nu sada je obratno. Time se tumači. zašto je sve do g. 1893. bila pučka škola u Vel. Črešnjevici u rukuh gr. iztočnjaka, tako da do pomenute godine nije nikad ondje bio namješten učitelj katolik. Istom godine 1893. premješten je kazne radi odavle učitelj Rade Vojnović, a ujedno određeno da odsele imade na toj školi biti učitelj katolik. O tom je obavješten pitomački župnik Josip Kovačić odpisom vis. kr. zem. Vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu od 31/12. 1893. br. 17335 povodom njegve u tom smislu podnešene predstavke. Poslije te godine namiešta se na toj školi vazda učitelj katolik, što je posve pravedno, budući da školu polazi vazda dvie trećine rimokatoličke djece.

Po karakteru je teško opisati ovaj narod. Glavne su mu značajke neiskrenost, prevrtljivost i neljubaznost. On nije nikomu iskren pa zato ni on ne vjeruje nikomu. On misli da nije moguće, da čovjek uvijek onako misli, kako govori, već da se mora ravnati prema vlastitoj koristi. Pitomačanu nije ništa osobita da što obeća, pa slaže, pa kao što on bez ikakova si predbacivanja savjesti slaže, tako ni on nije baš uvredjen, ako tko u obećanju njega prevvari. On je veoma ponizan kad koga što treba, ali ohol i drzovit, kad te ne treba ili pače kad ti trebaš njega. Vladanje mu je dosta surovo, ili bolje recimo neugladjeno. Možda i nehotice, ali te on svojim ponašanjem vriedja. Prema svojim poglavarom, kao ni u obće prema odličnijim ljudem ne ima štovanja, a kamo li onoga pieteta, što je značajna crta u našega naroda. On te štuje samo tada i tako dugo, kada te i dokle te treba. Za to i njemu ne imponira tvoja odlična služba, znanje, čestitost, ali će mu

Martin Kožar.
Župnik pitomačke
župe od 1936. do
1944. godine.

Petar Široki
Kateheta, poznati
svećenik rođen u
Pitomači, koji je bio
župnik u Starom
Gracu i Turnašici.
Foto: 1930-ih godina.
(16 J.)

Gore: mlada misa
Ivana Demšića
1933. godine u
Pitomači. Župnik u
Pitomači od 1950.
do 1979. godine.

imponirati tvoje bogatstvo, ako te treba i tvoja vlast, ako te se boji. Za čudo je uprav, da ovaj narod ni svojih svećenika ne štuje niti ljubi, premda vrlo rado polazi crkvu, rado sluša liepe propoviedi itd. Čini se, kao da svećenika samo tako dugo poštuje dok ga vidi u crkvi, dočim ga vani ne susreta s ni malo ljubeznosti ni povjerenja. Pitomačan, a i uopće Podravec drži, da se svećenika tiču samo crkvene stvari; njegovo da je misu služiti, krstiti, pokapati i t.d. a za ostale stvari – popa nije briga. To su mu mnijenje valjda uciepili graničarski oficiri, koji su, da sebe uzdignu, vazda svećenike potiskivali.

Pa zato se riedko dogadja, da župljan dodje svoga župnika pitat za kakav savjet, kako to po drugih stranah naše domovine biva, pa ako kada i dodje, to dodje tek onda, kad je obašao sve seoske mudrace, trgovce, obć. pisare itd.

Nadalje ne pozdravlja ovaj narod svojih svećenika, kad jih sastaje, onom ljubaznošću, kako se to vidi n.p. u Zagorju i drugdje, već ga pozdravlja nekim načinom od običaja ili pod moraš. Kad svećenik sastane na ulici kojega župljanina i rieč mu ponudi, taj se ne smatra tim nagovorom počašćenim, već gleda, da se kratkimi odgovori oslobodi neprijatnoga mu razgovora. O svojih i obće o svećenicih ovaj narod u svih prigodah veoma rado govori, ali redje s poštovanjem, već obično s omalovažavanjem i priezirom, redje da jih pohvali, ali rado da njihovo djelovanje i život oštro kritišu, čerugavaju, ogovaraju. Kad o svećenicih medju sobom razgovaraju, rado rabe naziv „pop“, koja jih rieč služi za posprdni nazov za svećenike, i što ji još pokudnije za starijim se povadjaju i djeca, koja drugdje barem sa najvećim štovanjem o svećenicih govore.

Rado je već spomenuto, ovaj narod rado ide u crkvu, ali se po svem čini, da većina to čini više od navade, nego li od prave pobožnosti. To zaključujem odatle, što se u crkvi veoma rado razgovaraju, smiju, na sve strane ogledavaju, pače i tuku, tako te se moraju nemirnjaci često i oblasti prijavljivati, da jih kazni. Kod ženskoga spola, čini se, da je razlog polasku crkve još i to, da tom sgodom pokažu svoje svilene rubce, nove suknje, da se sa sastanu s prijateljicom i izpripoviedaju jim se. Ili ne mora li čovjek doći do toga zaključka videći, kako ženske grnu u crkvu osobito po većih blagdanih, kad se mogu što ljepše nakriti, kako u crkvi nose molitvenike, ali jih premnoge ni ne otvore, kako se poslije sv. mise i večernice po ciele ure kod crkve u hrpah razgovaraju itd.

Od mana, kojim je ovaj narod najviše sklon, jesu ogovaranja, klevete, a na pose bludnost, koja se, kao ni u Slavoniji, ne drži baš tako odurnom strasti i težkim griehom. Razširenju te opaćine bit će kriva soldačija, koja je nakon razvojačenja krajine ovdje dulje vremena bila nastanjena i ženski sviet kvarila. Nije tomu davno, da je mlada snaha smatrala sramotom, kad ne bi imala „šogora“ (tako se ovdje zovu ljubavnici), ali ni mužkarac obično nije bio zadovoljan samo sa svojom ženom. Uslied toga nije jedan drugomu ni zamierao njegove stramputice.

Godine 1891. bilo je u župi pitomačkoj blizu 30 parova konkubinaraca, a isto toliko razstavljenih supruga. Bilo je od potrebe mnogo energije pozvanih na to faktora, da se je to jedno i drugo ako skoro iz ove župe odstranilo. Ali kako je sklonost za te opaćine u narodu duboko uvriežena, pokazuju ponovni slučajevi prilježništva i razstave, koji su se opet samo velikom uztrajnošću i silom mogli prepriečiti.

I kradja, osobito kradja konja, dogadjalo se do ne davna veoma čestih. Stariji ljudi pripoviedaju, a to se je spažalo i do ne davno, da nije bilo noći a da se ne bi gdjegod u selu komu štogod ukralo. Krala se perad, svinje, konji (ove posljednje je obično ne stajalo u noći s pašnjaka), iz smoćnice i tavana meso itd. I doćega župnika niesu poštedili tati, ukravši mu godine 1891. iz koca dva debela prasca. Tati većinom nisu bili domaći župljani, već stranci, i to ili Magjari ili Slavonci, osobito iz sela Turnašica, Bušetina, Turanovec, Gradac. Nu mora se priznati da su neki ljudi bili jataci, bez kojih oni prvi ne bi mogli tako sigurno i tako često izvadjati kradje. Hvala Bogu, toga je zla skoro posve nestalo, te se samo riedko kada dogodi, da se komu što ukrade. U ostalom to se svagdje sbiva.

Sve ovo, što je rečeno, ne smije se naravno protegnuti na sve župljane pitomačke. Ima i u ovoj župi i veoma nabožnih, čestitih, svomu župniku privrženih ljudi. Da toga ne ima, ne bi se bilo dalo u crkvi toliko toga i znatnimi žrtvami župljana izvesti i nabaviti, niti bi se bez podpore dobrih ljudi dalo toliko zla umanjiti. Ali kad se opisuje narod kojega kraja, tad se mora iztaknuti ono, što se u obće opaža i kako se narod u većini svojoj motriocu prikazuje.

Ima i liepih običaja, kao npr. glasno i pravilno moljenje svega naroda u crkvi, a isto tako i liepo pjevanje crkvenih pjesama, što se oboje tako svidja svakomu, koji je kada

došao u ove krajeve i prisustvovao službi božjoj. Hvala je vriedan običaj i taj da ljudi žele, da jim se svaki pokojnik, pa i najmanje diete, po svećeniku od kuće sprovadja, samo se o tim običajem ne slaže preneznatna štolarina, što ju u to ime davaju svećeniku, kao što i ta okolnost, da redovito mrtvaca skoro nitko od ukućana ili inih ne prati. Nadalje ljudi mnogo drže do nedjelja i blagdana, te jih savjestno svetkuju idući redovito k službi božjoj u tolikom broju, da je crkva svake nedjelje i kod rane, a osobito kod poldanje (ili kako oni vele „velike“) mise dubkom puna. Svetkuju dapače i neke tako zvane „Svećece“ t.j. neke Svetce osobito štiju, pa idu na takove dane u dosti velikom broju k sv. misi, dapače ni nerade težih posala. Na te dane se je do ne davno (do god. 1895.) i k misi sa svimi (osim velikoga zvona) zvonilo, a učitelj dolazio orguljat. Pošto je od te godine učitelj Gabarić prestao dolaziti orguljat, to se od tada ni ne zvoni sa više nego jednim zvonom, kao i u obične dane. Od narodnih običaja spomena je vriedno tek „Matkanje“, t.j. mijenjanje pisanica (bojadisanih te izšaranih jaja) na bielu („matkovnu“) nedjelju. Izmjenjivanje pisanica znači sklapanje užega prijateljstva osobito medju ženskom čeljadi. Matkanje biva tako, da se jaje s jaje kucne, jaja medjusobno izmiene, dotične se poljube i time postanu „matke“, pa si vele „Ti“.

IV Užitci župnika pitomačkoga.

1) Župnik pitomački uživa godišnju plaću u novcu 1000 kruna. K tomu dobiva od dvaju fundiranih kapelana u ime hrane i dvorbe od svakoga po 25 kruna mjesečno, i to u svakom slučaju bi li ti kapelani namješteni ili ne.

2) U naravi dobiva uslied najnovije odredbe, priobćene ovomu župnomu uredu po Kr. podžupaniji u Belovaru godine 1884. br. 2831. – župnik deset hvati drva za sebe, a četiri hvata za kapelana, ako je ovaj namješten, ako pak kapelana ne ima, tada se ta četiri hvata drva za kapelana ne davaju, kako je to riešila vis. kr. zem. Vlada naredbom od 30. studenoga 1892. br. 8516. priobćenom župnom uredu 16. listopada 1894. br. 10682. Za čudo, kako se je ta kompetencija drva mienjala i to mienjala uvijek na štetu župnika.

Župnik Halla piše občinskom uredu u Pitomači dne. 25. studenoga 1883., da je on sve do prije 5, 6 godina dobivao godimice 16 hvati drva za sebe i kapelana, pak zahtieva, da mu se i nadalje daje isti quantum. Obć. poglavarstvo odgovara na tu tužbu posve lakonički, da mu o tom višku nije ništa poznato.

Što više. Zastupstvo imovne občine gjurgjevačke zaključilo je 30. prosinca 1897., da se župnim obćinama ima sniziti kompetencija ogrievnih drva na ciglih 6 hvati. I vis. je kr. zem. Vlada odpisom od 13. travnja 1898. god. br. 15436. taj zaključak odobrila, ako potrajni prihod šuma imov. občine ne dotiče za redovito podmirenje potrebština za sve pravoužitnike, samo valja svim pravoužitnikom kompetenciju razmjerno sniziti. To je priobćeno župnim uredom dopisom gospodarskoga ureda imov. občine gjurgj. od 8. lipnja 1898. br. 2117. Na sreću, taj zaključak do danas (7/3. 1902.) nije proveden. Kolike li i u tom razlike izmedju negda i sada! Nekoč je najme župnik dobivao 20 hvati drva za sebe a 10 hvati za kapelana, kako to svjedoči sljedeće riešenje Nj. Veličanstva:...

...3) Štolarina

U župi pitomačkoj pobiru se ove štolarne pristojbe.

1) za krštenje 10 filira

2) od upeljivanja 10 filira

3) od sprovoda djeteta do 7 godine 1 Kr. 60 fil. (ako mu zvoni veliko zvono, tada pripada crkvi 2 Kr. župniku 2 Kr. a zvonaru 36 f.)

4) od sprovoda odrasla čovjeka 4 Kr. 20 fil.; za pjevani requij 2 Kr. 20 fil. služecem svećeniku, 60 fil. orguljašu, a 40 fil. crkvi za sveće i 36 f. zvonaru. Ako se pako služi pjevani Reguij „cum Libera“ tada dobije služeci svećenik 2 Kr. 60 fil., orguljaš 60 fil., crkva 1 Kr., a zvonar 36 fil.

Svaki se mrtvac od kuće sprovadja, pa i najmanje diete, što je došlo u običaj sigurno zlorabom dobrote svećenika. Taj abusos morat će se što prije dokinuti poradi sve većega broja župljana i sve većma rastućega posla.

Prigodom vjenčanja aje se župniku u ime štolarine i jedan vagan žitka, jedan voz drva i jedna pečenka (puran ili guska). Ne može li dotični mladoženja dati drva ili pečenku, dužan je za svako od toga dati po dvie krune. Ako ne ima žitka odplaćuje ga prema tržišnoj

cieni. – Budući da se prečesto događalo, te su se upisani i navješteni već zaručnici opet bud s kojega razloga razišli, to je naredio župnik Kovačić, a taj su običaj poprimili i svi okolišni župnici, da se pečenska ili drva uplati sa 2 krune odmah prigodom upisa zaruka. I tomu nije bilo s nikoje strane prigovora.

4. Župne foringe

Od vjkada voze župljani pitomački svoje duhov. pastire na sva susjedstva, sprovode, ispovjedi besplatno. Isto tako i na korone....

5. Župnički vinograd

Župnik pitomački posjedovao je nekoč nekakav vinograd/od dvie rali/, - u kojem briegu ne spominje se u pismih. Budući da je taj vinograd tečajem godina - ne zna se čijom krivnjom, - bio skoro posve propao, obrati se župnik Maraković g. 1823. na General-Comando u Zagreb molbom, da prisili župljane pitomačke, nebi li isti vinograd iz nova zasadili, kako su ga dužni bili i obradljivati. Zapovjedništvo Regimente očitova se na to, da je vinograd u istinu zapušten, ali da se župljani pitomački ne bi smjeli siliti, da sami oni zasade novi vinograd, pošto su sada od župe odciepljeni Sedlaričani (Sedlarica je sve do god. 1790. spadala u župu pitomačku, kako se vidi iz Matica/. - koji su zajedno s Pitomačani imali taj vinograd obradljivati. Nadalje, da je taj vinograd htio neki Šohinger, župljan pitomački zamjeniti za 2 rali svoga grunta, ali da je sada on već umro, a sin mu neće o kakovoj zamjeni da znade. Da su župljani g. 1809. na obradjivanje toga vinograda (koji da je u početku bio altaristički) nagovoreni. Napokon misli Zapovjedništvo Regimente, da bi se taj spor najlaglje riešio tako, da se župniku, u mjesto toga vinograda dade jedna ral občinskoga zemljišta tako zvane Hutwaide. Na ovaj predlog pristade i nadb. duh. Stol ddo 20. veljače 1824. br. 742., a c. k. Ratno ministarstvo/Hofkriegs-Rath/ dne 20. studenoga 1823. br. 4732. izda Rescript, kojim se provedba te zamjene odredjuje. Župniku se daje ral pašnjaka, koji je občina dužna ograditi, a župnički vinograd ima se podieliti medju siromašnije župljane. Taj Rescript priobćen je župniku i občini po General Comandi u Zagrebu dne 20. ožujka 1824. br. 636 - to zamienjeno zemljište biti će valjda sadanja župnikova ograda, ležeća kraj druma, vodećega u Gradec izmedju kuća Živka i Gibe. Župnici pitomački.

U koliko se je moglo iz matica ustanoviti bili su od god. 1715. u župi pitomačkoj sljedeći župnici odnosno upravitelji župa.

1. Gjuro Mužinić / od g. 1710. - 1715./ -
2. Nikola Ledinsky / od g. 1715. - 1730./ -
3. Nikola Gregurić / od g. 1730. - 1732./ -
4. Ivan Szeverinzky / od g. 1732. - 1768./ -
5. Mihael Šegerth / od g. 1768. - 1782./ - On na čelu matice kršćenih od 1728. g. ovako sam o sebi i svom župnikovanju piše: „Anno 1768. 6. junii venif/utinam numquam venisset:/infelici sua...Idem qui supra Segerth m. p.“ („Godine 1768. šestoga lipnja došao sam (o da nisam nikada došao) nesretnom svojom sudbinom iz župe Šandrovec u župu Pitomaču. Slijedeće godine, odnosno 1769. u mjesecu studenom kanonski meje ustoličio kloštranski župnik Matija Ivan Szaraga uz prisustvo četvorice oficira njegova Veličanstva i osmorice vojnika pod oružjem“)
6. Vid Boszilyevacz /od 1772 - 1791./, koji je ovom župom još pod svojim neposrednim predšatnikom, kao administrator punih 8 godina upravljao te kasnije i župnikom postao. Pod njegovim župnikovanjem sagrađena je sadašnja župna crkva sv. Vida.-
7. Martin Fergich /1791. - 1817. bio prije toga kapelanom u Molvah.
8. Petar Marko Maraković de Heldenfeld /1817. - 1830./ Bio prije toga kapelan „St. Varyensis“, - iza godine 1809. najprije administratorom, a kasnije, najme god. 1817. pravim župnikom.-
9. Stjepan Benutz /1830. - 1843./ Bio prije toga punih 18 godina župnikom u Dragancu. Ovaj znameniti muž dao je dobrovoljnimi prinosi puda prije svoje smrti 1842. godine crkvu sv. Vida iz nova pomaljati. Ima na groblju kameni spomenik.
10. Matija Thonhauzer /1843. - 1847./ Bio prije župnikom u Sigetcu, a nakon trogodišnjega župnikovanja ovdje, imenovan bi župnikom u Belovaru.
11. Ivan Katkić, administrator od 25/1. 1847. - 1/8. 1847.-

12. Daniel Prusac župnik od 1/8. 1847. pak do 1/10. 1857. kad je umro. Zakopan je u varaždinskom groblju, gdje ima postavljen kameni spomenik.
13. Franjo Drobčec, administrator od 1/10. 1857. - 1/5. 1858. Isti je ovdje kapelanovao već od godine 1843. kad je postao iza smrti župnika si administratorom ovdje, a godine 1858. kao takav premješten u Molve.-
14. Josip Gjikota / 1/5. 1858. - 24/10. 1871./ . Rodjen je u Gjurgjevcu. Bio je najprije župnikom u Molvah, za tim u Pitomači. Vriedno je spomena, da je s malom iznimkom za cijelo vrijeme župnikovanja bio bez kapelana, dočim su prije u ovoj župi službovala većinom po dva kapelana. Kako župljani još i danas kazuju bio je dobra duša, rado pomilovao siromaha, bio je i vesele ćudi, te rado na veselje prizivao u župni stan prijatelje, koji su se njegovom dobrotom obilno i služili. Umro je kao siromah i pokopan u ovdašnjem župnom groblju, gdje mu je administrator Forko sakupljenimi od naroda prinosi godine 1890. dao postaviti čedan kameni spomenik.
15. Karlo Mračić, odnistrator od 1/11. 1871. - 1/6. 1872. g.
16. Antun Halla (1/6. 1872. - 8/3. 1887.). Rodjen je u Maroš – Vašarhelyu u Ugarskoj 11/5. 1820. godine, a umro kao župnik pitomački 8/3. 1887. Zakopan je u ovdašnjem župnom groblju, gdje ima liepi kameni spomenik. Ostavio je za pokoj duše si alt. zakladu od 100 for. Po kazivanju bio je točan i energičan župnik. Za njegova župnikovanja je župni stan liepo bio popravljen i criepom pokriven, dočim je sve do njega bio pokriven daščicami.
17. Juraj Forko, administrator od 8/3. 1887. – 8/1. 1891. Rodio se u Ladislavu, župe Zlatar. Kapelanovao ovdje od 20/4. 1886. do smrti župnikove, kad je postao administratorom. Kao takav upravljao je ovom župom sve do 8/1. 1891., kad je u istom svojstvu premješten u Kozarevac. Bio je čovjek plemenita srca, radin, a uz to veseljak i strastven lovac.
18. Josip Kovačić rodio se 28/2. 1853. u Zlataru, kapelanovao tri godine u Gradcu kod Vrbovca, zatim šest godina služio u zagrebačkom nadb. orfanatrofiju kao nadstojnik nauka i ujedno obavljao službu duh. pomoćnika kod sv. Petra u vlaškoj ulici. Dne 1/1. 1887. ostavio je to svoje mjesto, postavši župnikom u Sv. Ivan kod Jaske. Tuj je kroz četiri godine župnikovanja proživio najljepše dane svoga života, ponesao sa sobom ljubav i štovanje svojih župljana, kao što i on nije tih svojih prvih župljana nikada izbrisao iz ugodnih svojih uspomena. Ostavio je pak ovu župu, što su mu vinogradi – taj najznatniji njegov prihod – uslied filoxere u dvie godine posve bili uništeni, uslied istoga zla i narod veoma osiromašio, pa je volio tu župu zamieniti sa župom u bivšoj krajini, gdje se je nadao, da će na stalnu mjesečnu plaću i manju brigu za vremenitu existenciju, moći sve svoje sile posvetiti slavi Boga i spasu naroda i svoga. Kasnije je mnogo puta taj svoj prenačljeni korak požalio i ne će ga prežaliti do smrti. Ovdje je, istina, našao nekakvu mjesečnu plaću, ali je našao i silnoga posla, koji s tom plaćom i inimi dohodci nije u nikakvom razmjerju. K tomu nije našao župljana, kakove je ondje ostavio; nije našao onakovih liepih društvenih prilika, kakove su ondje medju župnikom i župljani vladale, osobito onoga iskrenoga, toploga medju njimi saobraćaja, što je u ovih stranah nepoznato; ostavio onaj divni, zdrav gorski kraj, a došao u ovu dosadnu i pjeskovitu ravnicu, itd. itd. U ostalom bila je to božja volja, - hvala Bogu!

Razne bilješke

Javna raspela. U samom mjestu Pitomači nalaze ova javna raspela uz putove, i to u ulici, koja vodi u Kloštar dva su raspela, od kojih je jedno (prvo od crkve) kamenito, što ga ex voto podigla Julijana Smolčić (Gregurić), supruga načelnika pitomačkoga; drugo raspelo je nešto gore dalje na desnoj strani drveno prije sa limenim, sada pako sa livenim i pozlaćenim Corpusom. Treće raspelo je u Novoj ulici drveno, prije sa limenim, sada sa drvenim Corpusom. Četvrto podignuto je izvan sela na drumu vodećem u Viroviticu a takodjer je drveno prije sa limenim, sada sa livenim i pozlaćenim Corpusom. Pošto su najme tri potonja raspela bila jur iztrunula, a limeni na njih Corpusi posve izlizani, to je župnik Kovačić sabranimi dobrovoljnimi prinosi župljana dao podignuti nova ukusna raspela sa lievanimi Corpusi (osim onoga u novoj ulici, koji je od drva), te su ta raspela prigodom prosnih procesija g. 1898. blagoslovljena dozvolom preč. nadb. duh. Stola po istom župniku. Sav trošak oko podignuća tih raspela iznosio je 117 fr. 33 x.

U svibnju 1893. g. podignuli su Jakob i Dora Zdeličan iz Pitomače kbr. 5. svojim troškom novo drveno raspelo sa limenim Corpusom „u Doljnjem kraju“ na mjestu, gdje se

skreće na Gredu. Oni su ujedno utemeljili zakladu u iznosu od 20 Kr. za uzdržavanje toga razpela, pa je ta svotica naredbom nadb. duhov. Stola od 5/5. 1893. br. 2109. u I. hrv. štedionicu u Zagrebu na knjižicu br. 81538. pohranjena. Razpelo je po podarcidjakonu v. g. Jos. Hitaru, župniku iz Virja iste godine i mjesca svečano blagoslovljeno.

U srpnju 1898. god. podignuo je Šimun Kovač iz Pitomače kbr. 619. svojim troškom, pred svojom kućom u „Dravskoj ulici“ drveno razpelo sa limenim corpusom, koje je po domaćem župniku J. Kovačiću u istom mjesecu dozvolom nadb. duh. stola i blagoslovljeno. Za uzdržavanje toga razpela utemeljio je zakladu od 20 Kr., koja svotica je naredbom nadb. duh. stola od 15/7. 1898. br. 2885. u I. hrv. štedionicu u Zagrebu na knjižicu br. 7078. u pohranu stavljena.

U Otrovancu podignuto je 1899. g. na račun kapele novo razpelo na groblju. Razpelo je drveno, a „corpus“ na limu liepo naslikan. Trošak iznosi 27 fr., a samo drvo je dobljeno besplatno od imov. občine gjurjevačke.

U Vel. Črešnjevici pred kućom Fr. Ingole, gdje je stajalo trošno već razpelo, podignuto je 1902. g. novo ukusno razpelo sa livenim i pozlaćenim „corpusom“. Drvo za to razpelo darovala je na molbu istoga Fr. Ingole imovna občina gjurjevačka, a „corpus“ i ostalo nabavljeno je i uređeno iz preostatka od novonabavljenoga zvona kapelskoga u Otrovancu (19 fr. 69 x) i prinosi (12 fr. 25 x) župljana u Vel. Črešnjevici.-

Zvono sv. Antuna Pad. u Otrovancu. God 1899. nabavljeno je i postavljeno u toranj kapele u Otrovancu zvono na čast sv. Antuna Pad troškom od 277 fr. 77 novčića. Trošak za zvono namaknut je iz kapelske blagajne iznosom od 100 for. i dobrovoljnim prinosi u žitku i novcu iznosom od 177 fr. 77 nov. Zvono nabavljeno je kod zvonolievca Maxa Samasse u Ljubljani, gdje po biskupu Dru Jegliču i posvećeno. Težina mu iznosi 159 kilograma (1 kgr. stoji 1 fr 50x).

Žrtvenici u kapeli u Otrovancu.

Nije poznato, kad je postavljen glavni žrtvenik sv. Helene u otrovanjskoj kapeli, ali nije valjda star kao sama kapela jer u prijašnjoj kapeli, koja je bila mnogo niža od sadanje ne bi mogao bio ni stajati, k tomu je drvo iz kojega je načinjen još dobro sačuvano. Taj zubom vremena već oštećeni i nagrdjeni žrtvenik dao je god. 1892. župnik J. Kovačić troškom od 120 fr. obnoviti na račun kapelske blagajne. Obnovu izveo je koprivnički kipar Rihar.

Drugi oltar u toj crkvi bijaše podignut na čast sv. Antuna Pad. s desne strane blizu vel. žrtvenika. Taj oltarić bio je posve razkliman i trošan. Jedina slika sv. Antuna bila je još posve sačuvana – jer novija. Budući da je taj oltarić za kapelu od veće važnosti od velikoga žrtvenika, jer se svake godine na čast sv. Antuna obdržava ovdje na nedjelju poslije Antunova proštenje, koje je dosta posjećeno, – to je župnik Kovačić g. 1902. dao načiniti novi oltarić i u nj stavio istu sliku sv. Antuna. Ali jer je mjesto, gdje je do sada taj oltar stajao bilo sakriveno i neugledno, dao je taj obnovljeni oltar sv. Antuna postaviti na mjesto, gdje je do onda stajao oltar sv. Elizabete, koji je poradi posvemašnje trošnosti i rugobe odstranjen iz kapele. Trošak za taj oltarić iznosio je 50 fr., koji je podmiren iz kapelske blagajne. Oltar je dosti ukusno načinio stolar Viličnik iz Kloštra.

Mrtvačka kola bratovštine presv. Srdca I. u Pitomači.

Kako u većini mjesta na selu, tako su se i u Pitomači mrtvaci na groblje ili nosili ili vozili na običnih, često i od gnoja zamrljanih kolih. Onaj prvi način bio je preskup, jer ako je pokojnik bio malo podalje, k tomu i odrastao, moralo se je uzeti osam momaka, koji su ga nosili izmjenice, pa, ako jih se i nije moralo novcem platiti, valjalo jih je poslije sproveda dobro počastiti. Vožnja pako mrtvaca na zamazanih kolih bila je nedostojna. To oboje ponukalo je župnika Kovačića da je ponukao članove bratovštine Srdca Is., neka bi si nabavili pristojna mrtvačka kola, koja bi preminilim članovom služila besplatno, ostalim pako župljanom uz stanovitu pristojbu. Bratovštinari se rado odazvaše pozivu župnika, te prinosi od 1 kr. sabraše u godini dana sabraše u tu svrhu svotu od 464 kr. 40 fil. – Kola su nabavljena kod kolara Supana u Zagrebu za 600 kruna, te su na Sesvete 1902. stigla u Pitomaču. Budući pak da su kola stajala više, nego li je od članova sabrano u tu svrhu prinosa, to se je taj manjak nadopunio stranom iz preostalih prinosa za nabavljenu Statuu presv. Srdca Isusova (93 kr. 55 fil.), stranom iz ostalih milodara, unišlih u škrablicu, namještenu kod oltara Srdca Is. (71 kr. 48 fil.).

Da je župnik svojom osnovom dobro pogodio, vidi se po tom, što su ta kola osim bratovština odmah počeli rabiti i ostali župljani uz pristojbu od 1 fr., o kojoj pristojbi vodi se poseban račun, te se upotrebljava za pranje i čišćenje te popravak kola.

Oltar i kip presv. Srdca Isusova.

Kada se je god. 1897. ustrojila u župi pitomačkoj bratovština presv. Srdca Is. nije u župnoj crkvi bilo posebnoga oltara presv. Srdca Is., već su se bratovština više godina okupljali pred slikom, što je bila smještena na oltaru sv. Ane. Bratovština su često izjavljivali želju, da bi rado imali ne samo dostojan kip, nego i poseban oltar posvećen presv. Srdcu Isusovu. Ta jim se želja pretvorila u tvrdi odluku, kad su g. 1901. na svom hodočašću u Mariju Bistricu vidjeli u gradačkoj crkvi prekrasnu statu presv. Srdca Is. Čim naima prispješe kući izjave svom župniku, da su tvrdo odlučili nabaviti onakovu statu Srdca Is., kakovu su vidjeli u Gradecu, te namoliše župnika, neka odmah počme kupiti prinose. Župnik se je njihovoj želji odazvao, počeo skupljati prinose, a narod se u tolikoj mjeri odazvao, da je u nekoliko mjeseci za kip sabrana liepa svota od 259 kr. 60 f. Kip je nabavljen iz St. Ulrich-Grödena od Stuflessera, te stoji bez dopreme 158 kr., a s dopremom 166 kr. 55 fil. Ta statua postavljena je na mjesto statue sv. Ane, a ova premještena na oltar sv. Josipa (iznad ovoga). Uslied toga dobio je bivši oltar sv. Ane ime presv. Srdca Isusova, čija statua nalazi se tuj na glavnom mjestu. Oltar taj blagoslovljen je po domaćem župniku na blagdan presv. Srdca Isusova 1902. godine.

Preostali od statue novac upotrebljen je za nabavu mrtv. kola suglasno sa prizvanimi članovi bratovštine.

Slikanje župne crkve.

U ovo posljednjih deset godina je narod ove župe toliko žrtva prineo za svoju crkvu, da se je župnik veoma teškim srcem odvažio, da izvede još nešto, što mu je toliko na duši bilo – najme slikanje župne crkve. A ipak to se je moralo učiniti, jer je sada sve u crkvi bilo novo, a zidovi crkve zamazani, strop na mjestih popadao itd. Znao je župnik unaprijed, da će to malo težje ići, ali nije klonuo duhom, te je dne 23. listopada 1898. god. prvi put pozvao narod, neka za ukrašnje svoje crkve prinosi milodare. I uistinu išlo je to težje, što se vidi po tom, da se je tek god. 1902. moglo pristupiti k slikanju. Do polovice te godine sabrano je od naroda što u žitku što u novcu svega skupa 734 for. 61 nov. Kad je k tomu nadošao znameniti dar od 200 fr., što ga na molbu župnikovu poklonio njegov nezaboravni nekadašnji principal-župnik a još uvijek veleštovani prijatelj preč. g. Mijo Smetiško, kanonik zagrebački, moglo se je početi sa slikanjem.

Slikanje bi povjereno domaćemu slikaru g. Otonu Ivekoviću, profesoru na obrtnoj školi u Zagrebu za cieniu od 700 fr. On sam naslikao je u sanktuariju, na svodu, četiri evangjelisti, i k tomu još uz posebnu nagradu od 25 fr. nad vrati sakristije jednu sliku iz života sv. Vida. Po obćem sudu slike su mu evangjelisti dobro ispale, doćim se ona na stieni ne svidja. Dekorativnu slikariju izveo je soboslikar iz Zagreba Matoš. Sav trošak, uračunav slikanje i ostale tom sgodom nuždne popravke, pak skele itd. iznosio je 947 fr. 56 novčića.

Vriedno je, da se spomene, da je na molbu župnikovu potrebite za skele daske bezplatno uzajmio vriedni virovitički gradj. poduzetnik g. Pav. Rohrbacher, a grede i stupove stranom ovdašnji trgovac g. Gabriel Brenner, stranom seoska občina pitomačka. Neka jim je svim ovdje izrečena srdačna hvala!

I tako je župna crkva ovom slikarijom, ako i ne Bog zna kako sjajno i razkošno ukrašena, a to ipak učinjena je milovidnijom i kuća božja dostojnijom. Učinilo se, što se je prema raspoloživoj svoti učiniti moglo, a uzme li se u obzir i trošni, drveni strop, koji neće moći dugo potrajati, nije se veći novac u slikanje ni baciti smio, kad bi ga i bilo. Čitao sa veseljem dne 25. kolovoza 1903. Josip Banješ, podarhidjakon.

Vanjsko ličenje župne crkve.

Budući da je vanjsko lice župne crkve poradi izprane sa zidova boje bilo odviše ružno; to je u jeseni godine 1903. već po treći put za župnikovanja župnika Kovačića ponovno iz vana oličena. Trošak ličenja iznosio je 410 kr. 98 f., a namiren je dielom (275 kr. 74 f.) iz preostatka gradjev. crkv. fonda, koji je bio pohranjen u belov. štedionici, a ostalo namireno je iz crkv. blagajne. To ličenje izvedeno je pod upravom i nadzorom

župnika, koji je čitav posao rukovodio, meštire izplaćivao i račune vodio. Ta radnja prouzročila je župniku toliko briga, srdčbe i posla, da je odlučio ne uzeti na sebe tolike odgovornosti kod izvajanja sličnih radnja.

Ličenje kapele u Otrovancu.

U jesen 1903. god. pokrivena je kapela u Otrovancu cripom, dočim je do sada bila pokrivena šindrom, oličena je iznova iz vana i iz nutra, te obojadisana sva vrata i prozori, načinjena nova vrata i prozor u sakristiji. Trošak iznosio je 793 kr. 49 fil., koji je pokrit nametom sela Otrovanec i Vel. Črešnjevica. I taj posao izveden je takodjer u vlastitoj režiji crkv. odbora pod rukovodjenjem župnika. Samo tim načinom mogle su se uz prekrivanje krova izvesti i ostale gore navedene radnje, koje nisu bile u proračunu, niti su bile nametom osigurane. Dapače, tim načinom je od 400 fr. koji su bili samo za krov osigurani nametom, prištedjeno još 55 kr. 41 f. koja svotica metnuta je u kapelsku blagajnu, da se upotrebi za eventualne daljne potrebe kapelske.

„Sv. križni put“ u župnoj crkvi.

Sv. križni put u župnoj crkvi u Pitomači nabavila je mjeseca srpnja 1889. gdja Marija Kos – Puškarić, majka preč. g. Stjepana Kosa, kanonika čazmanskoga. Taj križni put podigao je i blagoslovio na Cvjetnicu dne 30. ožujka 1890. godine O. Krisostom Krajne, franjevac i kateheta virovitički, kao delegat P. Hieronima Horvata, gvardijana samostana u Virovitici.

Pošto su se izvorni spisi o tom zametnuli i nestali, izdan je „Dupplicat“ svjedočbe o blagoslovu „sv. križnog puta“ u župnoj crkvi pitomačkoj, koja se svjedočba čuva u okviru pod staklom u istoj župnoj crkvi. Dozvola za podignuće i blagoslov „sv. križnog puta“ podijeljena je odpisom preč. nadb. duhovnoga Stola u Zagrebu od dne 23. ožujka 1890. br. 1152.

Nove orgulje u župnoj crkvi.

Jednu od najvećih briga zadavale su župniku stare i skroz i skroz pokvarene orgulje u župnoj crkvi. Ove se popraviti više nisu dale, jer su bile već posve skoro trule, a i piskala je već mnogo manjkalo, a na drugo nove i to takove, koje bi dolikovale velikoj i liepoj župnoj crkvi teško se je uz siromaštvo naroda i toliko već njegove za crkvu darovane prinose i pomisliti. U toj brigi sievnu župniku i svoj župi sjajan trak nade, da će te stare orgulje zamieniti ne za dugo druge nove i župne crkve dostojnije. Bog dragi taknu najme srdce ovdašnjega veleposjednika i trgovca g. Ferdinanda Brennera, te on pred svoju smrt odredi, da njegovi baštinici imadu za nabavu novih orgulja iz njegove ostavštine izplatiti župnoj crkvi znamenitu svotu od 2400 kruna. To su poslije njegove smrti njegova vriedna djeca i učinila i tako je udaren temelj, da se je moglo misliti na nabavu novih orgulja. Za ovaj liepi dar neka bude plemenitom darovatelju i njegovim baštinikom ubilježena najsrdačnija hvala, a dragi Bog neka bude platcu!

Obodren tim znamenitim darom nije župnik dugo oklevao, da iznese pred narod predlog o nabavi orgulja, za koje da je doduše udaren temelj, ali koje se tom svotom za našu crkvu ne mogu nabaviti nego će trebati razpisati namet na župljane. Za kratko vrijeme sbilja su zastupnici župljana pozvani na dogovor i pristaše, da se takov namet razpiše. Pošto je kr. kot. oblast u Gjurgjevcu zaključak župljana odobrila te namet u iznosu od 3600 kr. na župljane razpisala budu orgulje u mjesecu listopadu 1903. godine kod znamenite tvrtke „Rieger et Comp.“ u Jägerndorfu za svotu od 6300 kruna naručene. Onih do te svote manjkajućih 600 kruna namakne župnik iz crkv. blagajne (200 kr. dozvolom duh. Stola) i dobrovoljnim prinosi. Orgulje su u crkvi postavljene već 27/II – 5/III. 1904. i po vještacih pronadjene kao vrlo solidne, skladne i ukusne.

Organista župne crkve.

Dok je u Pitomači službovao samo jedan učitelj, taj je uvijek bio i orguljaš župne crkve, kao što je to do najnovijega doba i posvuda bivalo. Zadnji takov učitelj organista bio je Pavao Filjak. Kad je on bio umirovljen (1889. g.), dodje na njegovo mjesto zet mu Franjo Gabarić, koji je na temelju natječaja nastupio službu učitelja-organiste. Tokom godina umnožao se broj ovomjestnih učitelja tako da jih je d. 1899. bilo već pet i to: tri učitelja i dvie učiteljice. Učitelj Gabarić je i nadalje obavljao orguljašku službu, ako se je i

opažalo, da njegova revnost i točnost, koju je u obavljanju te službe pokazivao prijašnjih godina, malakše. Da ga se potakne, da u revnosti ne popusti povišena mu je na predlog domaćega župnika orguljaška nagrada za godišnjih 40 kruna i to 20 k. iz obćinske, a 20 k. iz crkv. blagajne. To je učinjeno dne 15. ožujka 1896. na temelju naredbe vis. kr. zem. Vlade, odjela za bogoštoviju i nastavu od 24. siečnja 1896. br. 4967. ex 1895., prema kojoj su se po svih župah zapisnički imali ustanoviti dohodci učitelja kao orguljaša. U tom zapisniku, koji je sastavljen u prisutnosti zastupnika crkvene obćine i mj. šk. odbora navadaju se sljedeća orguljaška beriva: pod točkom 2.: „Nagradu za tu (orguljašku) službu ostaje i nadalje dosadanja najme 120 fr. u gotovom, zatim livada i ograda koju je učitelj-orguljaš do sada uživao; nu obzirom na revnost dosadašnjega orguljaša da mu se povišica nagrade sa 10 fr. iz obćinske, a 10 fr. iz crkvene blagajne, dakle povišica za 20 fr. godišnjih.“

Žalibože opažalo se sve više, da ni obećana povišica nije bila kadra u organisti Gabariću uzplamtiti revnost za orguljašku službu, koja mu je postojala sve dosadnija, jer tobože njegova učiteljskoga zvanja nedostojna. Počeo je sve više prkositi. Prestao je svirati na tako zvane „Svečece“ t.j. kod misa na manje neke dane svetačke, kako je to uvijek prije bivalo. Prestao je svirati kod obavljanja sv. križnog puta u korizmi i kod svibanjskih i listopadskih večernica. Župnik ga je ponovno blago opomenuo ustmeno i pismeno, napokon se i kr. kotarskoj oblasti pritužio – ali sve uzalud. Osim toga počeo je od sprovođa tražiti veće pristojbe, isto tako i od pjevanih „Requija“, pa kad mu toga župnik nije mogao dozvoliti, prestao je ići na sprovode i svirati Requije.

Kad mu je na opetovane prijave kr. kot. oblast naložila, da orguljaške dužnosti prema prijašnjim običajima i nadalje ima obavljati, nadje se on uvriedjenim te se podneskom svojim na kr. županijsku oblast od 2. listopada 1901. odreče orguljaške službe, što mu županijska oblast i dozvoli svojim riešenjem od 4. listopada 1901. br. 18262. – ne pobrinuvši se, tko će odsele službu orguljašku u Pitomači obavljati. Svatko si može predstaviti neugodni položaj u koji je time zapao župnik i ciela župa. Gabarić nije htio više svirati, a učitelj Kovačević, koji je znao nešto svirati, nije htio ili bolje, bojao se je tu službu za koju se je smatrao nedoraslim, preuzeti, dočim treći učitelj Gjuroković nije znao svirati baš ništa. I tako je župa pitomačka bila bez orguljaša od mjeseca kolovoza 1901. do rujna 1902. god.

U to vrieme si je župnik pomagao, kako je znao i mogao. Na sreću je u to doba bio ovdje muzici vješt kapelan God, koji je svirao Requije i razne mise, a kod poldanijh misa, koje je on služio, znao bi kadšto svirati otrovanski učitelj Černe, a više puta i vriedna gospoja ovdašnjega ljekarnika g. Jugovića. Župnik pako pisao je i obilazio, da izhodi, da se ovamo namjesti učitelj, koji zna orguljati. To mu je napokon uz podporu moćnih prijatelja pošlo za rukom, te je ovamo namješten učitelj iz Gotalova Tomrlin, a na njegovo mjesto premješten je odavle učitelj Gjuroković. Sad je odlahnulo župniku i župljanom i to tim više, što je novi učitelj pokazao sposobnosti a što više, mnogo volje za orguljašku službu. Nu sada je nastala nova neprilika. Kad se je zatražilo od dosadašnjega orguljaša Gabarića, da novomu učitelju organisti predade na uživanje ogradu i livadu, koju je on do sada kao orguljaš uživao, - on to uzkrati, tvrdeći, da on to uživa kao učitelj, a ne kao orguljaš. Godina dana je imala proteći dok je župnik kod svih instancija morao dokazivati, da to zemljište nije on uživao kao učitelj, već kao orguljaš. I premda je i kr. kot. oblast i županijska oblast uvidila opravdanost dokaza župnikovih i u tom smislu obe oblasti izdale odluke, da najme Gabarić imade ustupiti pomenuto zemljište Tomrlinu i on ipak, podupiran svojim uplivnim zaštitnikom i mj. šk. nadzornikom, ovdašnjim posjednikom Dragutinom Götzom, tjerao je stvar čak do vis. Vlade koja je napokon svakoj prepirci učinila kraj izdajući dne 17. srpnja 1903. br. 8499. riešenje kojim odluke kr. kot. oblasti (od 6/5. 1903. br. 7367.) potvrđuju. I tako se na temelju te Vladine odluke ne ima više bojati organista pitomački, da bi mu se to zemljište oduzelo.

Da se u buduće izbjegne svakomu nesporazumku izmegju organiste i župnika, dotično crkv. obćine načinjen je s učiteljem-organistom g. Tomrlinom sljedeći pismeni

Ugovor

sastavljen u Pitomači dne 7. rujna 1903. izmedju crkvene obćine u Pitomači i učitelja Hinka Tomerlina, kao župnog orguljaša u pogledu nagradjivanja i vršenja orguljaških dužnosti.

§. 1.

Dužnosti orguljaša.

Podpisani učitelj kao orguljaš obvezuje se, da će orguljati nedjeljom i blagdanima kod svake rane i poldanje sv. mise, večernica, svagdanjih zornica, zatim kod sljedećih zgoda:

1/. Kod obavljanja križnoga puta u korizmi.

2/. Kod svibanjskih i listopadskih Marijanskih večernica, koje se redovito obavljaju na dva dana u tjednu.

3/. Na dane: sv. Valentina, sv. Blaža, sv. Matije ap., na 40 mučenika, sv. Josipa, tri posljednja dana velikoga tjedna, sv. Florijana, na prosne dane, na dan presv. Srca Isusova, sv. Alojzija, sv. Ivana Krst., sv. Cirila i Metodija, sv. Ane i sv. Katarine.

§. 2.

U filijalnoj crkvi: na dan sv. Ivana Evangj. sv. Antuna dužan će biti orguljaš orguljati, kojom prigodom pripada ga zajedno sa dotičnim svećenikom predprega i objed, eventualno odšteta od 2 Kr. za objed, ako bi se takav svećenika odštetivao.

§. 3.

Nagrada orguljašu:

U ime nagrade za orguljanje pripada orguljašu godišnje 260 K., slovi: dvie sto, šestdeset kruna, koje dobiva iz občinske blagajne.

Zatim u naravi: oranica i sjenokoša, koju su dosadašnji učitelji, kao orguljaši uživali.

Ako bi privatnici zahtjevali pjevanu misu, to će biti orguljaš dužan orguljati uz posebnu nagradu od 1 K.

Mise za pokojne dužan je takogjer orguljaš orguljati uz posebnu nagradu od 60 filira. Kod sprovoda ima orguljaš takodjer prisustvovati, ako to stranka zaželi, uz nagradu i to: kod odraslih 1 K., a kod djece 60 filira.

§. 4.

Ovaj ugovor sastavljen je u 4 istopisa, te nakon pročitavanja zaključen i podpisan.

Hinko Tomerlin v.r.
orguljaš

Josip Kovačić v.r.
župnik
Lovro Sabolić v.r.
crkv. starješina
Gjuro Mikšić v.r.
crkv. starješina

Pobuna naroda u Pitomači 1904.

U mjesecu veljači 1904. g. razširio se bio celom Podravinom od Novigrada do Pitomače glas, da će se seljakom oduzeti njihov seoski skupni posjed t. zv. zajednice, da će se plaćati porez od svake šljive, kokoši, pluga itd. Taj glas razširio je neki bezdušni agitator, koji je prolazio tajno Podravinom, te medju narod dielio nekakve po njem izmišljene i napisane proglose, u kojih se čitaju gore navedene laži i poziva se narod na odpor. Tomu se bezdušniku nije moglo ući u trag. Usled toga počelo je u cijeloj Podravini vrjeti, narod je stao tražiti spise o „Zajednicah“ i došlo je skoro po svih većih mjestah do gungule proti obč. činovnikom. U Gjurgjercu su bacili sve obč. činovnike iz ureda i poderali mnogo obč. spisa i knjiga. Navalili pače i na kot. oblast, te se je kot. pristav Dogan mogao tek biegom (spustivši se s prvoga kata kroz prozor) spasiti, da ga nije rulja zlostavila.

U Pitomači je došlo do katastrofe. Dočim najme nigdje drugdje nije bilo krvoprolića, ovdje se je prolila krv. Dne 24. veljače 1904. stalo se naime kupiti pred obč. sgradom ljudstvo, te zahtjevati od obč. bilježnika spise o „Zajednici“, da vide, da li su jim u istinu oduzete. Kad je bilježnik Jankač kroz prozor dosti grubo izjavio, da ovdje ne ima na kakvih spisah, već ako ih hoće vidjeti, neka odu kot. oblasti, pa kad je narod opazio, da su odmah prizvani u ured oboružani oružnici, pa kad je k tomu netko počeo u tornju župne crkve u stran zvoniti, stane sakupljeni pred obč. zgradom narod silno halabučiti i tvorno na vrata obč. ureda navaljivati, cigle na prozore bacati itd. Videći to oružnici stanu na vrata sgrade te naperenimi bajuneti odbijati narod, da ne provali u sgradu. Neki su tom prigodom i ubodeni, jer se ne htjedoše maknuti. Ali kad su neki počeli grabiti za žandarske bajunete,

da žandare razoružaju, tada postaje vodnik stražmešter Biondić izpali nekoliko hitaca na što se je svjetina odmah razbježala, ali žalibože jedan je ostao na mjestu mrtav ležati. Bio je to Gjuro Jakupec, otac petero djece iz Pitomače kbr. 110. Više njih bilo je isto teže što manje ranjenih, a od tih su trojica ranam i podlegli. To su Andrija Magjar, 33 godišnji seljak iz Pitomače kbr. 286. koji je još isti dan umro, Marko Smrček, mladić od 24 godine iz Pitomače kbr. 391., koji je 4. ožujka umro u belov. bolnici, te Gregor Paša iz Pitomače kbr. 191. 67 god. star, koji je od posljedica zadobivene rane umro 7. veljače 1905. u Pitomači (Liečnik je konstatovao, da su mu pluća kuglom skroz prostrieljena i za čudo je još skoro 1 godinu dana živio).

Narod je bio uslied toga tako ogorčen, da se niti nakon užasne katastrofe nije htio razići, već se je i dalje na hrpe sabirao po trgu oko crkve i ulicah, halabučio i dalje u stran zvonio. Badava je i bolestni župnik s kreveta ustao te medju njih došao, da jih miri. Nije uspio, jer se tuj bilo sročilo žalibože sve, što je najnevaljanijega i najrazuzdanijega u župi. Veoma neznatan broj bio je tuj starijih i treznijih ljudi, a i ti su bili postrance i glavnu rieč su vodili neki poznati vikači i razuzdani mladići. I neke poznate ženskinje su se žalibože iztakle, potičući svojimi primjedbami na odpor. I samo Bog znade, ne bi li bilo došlo još do gorega, da nije isti dan stiglo vojništvo, koje je načinilo odmah mir i red, ali i ostalo u Pitomači na teret pučanstva preko mjesec dana. U pohvalu budi ovdje spomenuto, da se slo Kladare nije ni malo miešalo u tu bunu, pa zato nije ni platilo nikakve odštete za uzdržavanje vojništva. Sva su druga sela više ili manje učestvovala, a najviše Pitomačani. Glavni krivci su kasnije kažnjeni zatvorom i to dosti blago, jer je bio narod zaveden. Obćenito se drži, da ne bilo došlo do bune, a još manje do krvoprolića, da je bilježnik Jankač, koji, budi mimograd rečeno, nije u narodu obljubljen, kušao narodu stvar protumačiti i da je bar nekoje od seljaka pustio u sobu te jim pokazao spise o Zajednici, ako jih je imao, ili jih uvjerio, da su poslani kot. oblasti, ako je bilo tako. Stražmeštar pak Biondić nije po obćem sudu smio odmah pucati u narod, već je mogao kušati prestrašiti narod, strieljajući u zrak.

Vidio prigodom dieljenja sv. potvrde i vizitacije kanoničke. U Pitomači, dne 17. svibnja 1908. Ivan Krapac posveć. biskup.

Godine 1901. Barjak presv. Srca Isusova kupljen kod tvrdke Zambach & Muller za 280 kr. koja je svota namaknuta dobrovoljnim prinosima župljana, članova društva presv. Srca.

Godina 1906.

Cementne skaline postavljene pred župnim stanom sa troškom od 48 .48 Kr. Trošak podmiren sa preostatom gradj. fonda žup. stana, koj je iznosio 34. 84. Kr. preostatak platio je župnik.

Godine 1906. Mrtvačnica. Na ovdašnjem groblju bila je 1906. jednostavna od dasaka skup sbijena mrtvačnica, na onoj strani prama Kolodvoru. Budući da je ista drvenjara bila posve trula, manjkavog krova, zamolio je župnik Kr. Kot. oblast u Gjurgjevcu, da izda nalog ovdašnjemu obćinskomu poglavarstvu, da se podigne nova, dostojna mrtvačnica. Na taj nalog, zaključiše sela Pitomača i Kladare (koja se služe tim grobljem) da će podignuti novu mrtvačnicu. – Župnik želeći, da se podigne što ljepša sgrada pozva odbore spomenutih sela, kao i odbor ovdašnje obrtne zadruge na dogovor, da se ovom prilikom slože u tom, nebi li svi ti odbori sagradili sgradu, u koju bi se uz sobu za mrtvačnicu, smjestila i kola obrtne zadruge, kao i ona bratovštine presv. Srca. – Time je ciela sgrada postala većom i smještena na ulaz groblja.

Sgrada je vlasništvo sela Pitomača i Kladari, ali pravo služnosti smještaja svojih mrtvačkih kola uživaju: obrtna zadruga Pitomača i bratovština presv. Srca Isusovoga, jer su jedna i druga, dopriniele za zidanje sgrade po 200 Kruna. – Sgradu dužna je uzdržavati u dobru stanju prije spomenuta sela Pitomača i Kladare. Gradnju mrtvačnice izveo je na obće zadovoljstvo tesar Kujek za jednu hiljadu i sto Kruna.

Godine 1907.

Popravak župnog stana. – Župni stan nije imao zgodne sobe za ured, stoga je župnik zamolio, da se takova načini iz dosadanje prostrane kuhinje i smočnice na južnoj

strani. – Kr. Kot. oblast odredila je da se u to ime imade raspisati namet, a župljani zamolili i Kr. zem. vladu, da im primogne nositi trošak. Vis. Kr. zem. vlada usliša molbu i darova u to ime podporu 600 Kruna, a sedamsto Kruna raspisano je među narod, jer je tolika svota prema proračunu bila nuždna, da se zatražene preinake obave. – Radnju izveo je Stjepan Sulimanac, zidar u Pitomači sa 10% popusta. – Ali su ga to više radnje izniele 217. Kruna. – Koliko je od ubranoga nameta preostalo u blagajni obč. ureda, nije ovomu Župnomu uredu poznato.

Godina 1908.

Pećnica na župnom dvorištu bila je u derutnom stanju. Župnik, nehtijući da se u ovoj slabo godini i po drugi put uznemiruje razpisivanjem nameta, sagradio je sam, sa svojim materijalom i novcem od preko 200 Kr. pristojnu sgradu za Krušnu peć, za kotao i štednjak.

Na 16. svibnja usrećio je svojim visokim posjetom župu presv. g. posv. biskup dr. Ivan Krapac, da dieli sv. potvrdu i obavi kanoničku vizitu. – Potvrđenika bilo je 2682. – Ovom zgodom uručio je presv. g. biskup domaćemu župniku dekret kojim ga preuzv. gosp. nadbiskup imenuje, uz priznanje njegovih zasluga u marljivom vršenju dužnosti, začastnim prisjednikom nadbiskupskoga duhovnoga stola, sa pravom nositi pojas „viola. coloris“ – nu nije dugo se uživao te časti jer je na 23. lipnja naglom smrću umro. Odvezao se toga dana u vinograd k težacima, tamo si je poslie ručka legao ali, kad ga nije bilo dugo iz sobe pogledaju težaci kroz prozor u sobu a on mrtav leži na podu. Udarila ga kap. Župnikovao je u Pitomači 18. god. Bio je to potpun čovjek: brižan za crkvu. Koji je ostavio u najljepšem redu: marljiv u pastvi; promicao je u župi duhovni život, te je župu ostavio u najljepšem redu. Unatoč svih tih vrlina nije bio obljubljen u Pitomači, jer je znao više put ostrim načinom a i sarkastičnim koriti pogreške naroda a toga Pitomačan ne trpi – on želi da se ga mazi i gladi unatoč njegovih mnogih poroka. – Iza njega postao je upraviteljem župe tadašnji kapelan Karlo Blažeković, dok nije na 19. rujna 1908. god. bio imenovan za župnika.

Petar Mihinić, kapelan u Petrijancu kod Varaždina preuzeo je službu u župi Pitomača na 15. listopada. Petar Mihinić rođen je 13. 6. 1870. u Gjurgjevcu. Kapelanovao je od 1893-1896. u Drnju – od 1896-1906. u Ludbregu a 1906. bio je postavljen za upravitelja u Kloštar Podravski nu tuj je ostao samo 10. mjeseci, jer ga magjaronska vlada nije htjela imenovati župnikom, te je morao opet na kapelaniju i to k svome bratu Stjepanu u Petrijanec, gdje je bio do 1908., kad je bio po banu barunu Pavlu Rauchu svom osobnom prijatelju imenovan za župnika u Pitomači. Našao je župu u liepom redu – čast svaka pokojnom župniku Josipu Kovačić. – Petar Mihinić župnik

Godina 1909.

Na župnom stanu bilo je popravaka, koje su župljani najvećom pripravnošću dali izvesti. Plot oko župnog dvorišta bio je potpuno trošan, te ga je na zamolbu župnika župna občina dala iznova načiniti poduzetniku Imbri Horvatinoviću za 1200 Kruna, dočim popravke na župnom stanu zidar Petar Podgorelec za 300 Kr.

Godina 1910.

Početkom siečnja bivši kapelan Karlo Blažeković namješten je za upravitelja župe Podravske Sesvete, a namješten je za kapelana u Pitomaču Mihovil Kolarić. Iste godine jest sagradjeno groblje sa liepom betonskom ogradom. Bilo je tuj mnogo borbe, dok se je pristalo na tako velik izdatak ali su konačno bili kapacitirani protivnici i stvar je liepo izveo jedan majstor iz Križevca. – Petar Mihinić.

Godina 1911.

Crkva župna, kako se je već tužio prijašnji župnik bila je zlo pokrivena – rietko poletvan krov i lako je za većih ljetnih i zimski oluja, kiša i snieg kroz krov padao na strop crkve, koji je od drva. Videći župnik kako je eternit vrlo dobro sredstvo za pokrivanje krovova osobito ovako visokih stanja kako je crkva. Za to se je odlučio posavjetovavši se sa boljimi ljudi, da se crkva pokrije eternitom. Novac u tu svrhu sabrao se je dobrovoljnim prinosima a radnju je izvela tvrdka Bernardo Braun iz Fiume za 3176 Kruna. Cielu krov sa svojim daskama dao je pokriti trgovac Gabriel Brenner za svotu od 1256 Kr. – S onim

criepom, koj se je skinuo sa crkvenog krova, pokrile su se župne štale, koje su bile pokrivena sa slamom. Ujedno su se bojadisale na župnom stanu sve sobe, koje su bile već vrlo uprljane. Svi ti troškovi namireni su crkvenim nametom a radnje je preuzeo trgovac Gabriel Brenner.

Godina 1912.

Župnik Pitomački imao je nadarbinsku zemlju od 1. rali 300o hvati u Kreštelovcu izmedju kuće Ivana Živka i Grgura Gibe, ali susjedi napose susjed Živko toliku su štetu pravili župniku na toj oranici, da je imao slabe koristi od nje te je bio prinuđen da tu oranicu zamieni za još jedanput tako velikom oranicom, koju mu je dao Ivan Živko na Križanju. Zamjena ta za ono vrijeme bila je vrlo povoljna a i preč. duh. stol. ju je odobrio. – Ove godine ustrojena je škola u Kladarama. Djeca iz Kladara su polazila u školu pitomačku, ali jer je bilo dovoljno sposobnjaka u Kladarama za samostalnu školu i jer su tu želju i žitelji izrazili, to se je Kladare odciepilo od Pitomače i uredili si svoju školu. Župnik domaći poklonio je školi u Kladarama sve svoje poučne i zabavne knjige napose knjige Matice hrvatske sve od g. 1883. – u svemu preko 300 knjiga.

Godina 1913.

Na tornju župne crkve trebalo je mnogih popravaka a napose trebalo je toranj nanovo obojadisati. Sve te radnje izveo je Stjepan Main od 423. Krune. U Pitomači ima svaki i siromašniji čovjek svoj vinograd – imadu ga i g. učitelji a jedini ga nema župnik – on je željan da ga tko u jesen pozove u vinograd. To je uvijek bilo župnika i on odluči da će kupiti za nadarbinu vinograd. Zamoli da mu Preč. duh. stol. dozvoli alt. novcem kupiti vinograd u Aršanju od Steve i Jele Maronković. Dozvola je došla i vinograd je kupljen za 1200 Kr. ali tuj je bila klet stara i potpuno trošna, te je trebalo novu graditi. U tu svrhu posudio je župnik 1200 Kr. alt. glavnica uz obvezu da ih u roku od 10 god. vrati – svake godine 120 Kr. Sad se počelo zidati. Kuća u vinogradu liepa je načinjena – velikom mukom i brigom župnika koj je zapravo sam klet načinio, jer je morao posudjenih 1200. Kr. vratiti. Župljanima u pohvalu mora se spomenuti, da su dali sav privoz – doveli sav nuždan materijal. – Mnogi su još dovezli gnoja, da se je mogao celi vinograd liepo pognojiti. Klet je bila gotova na 25. lipnja a vinograd dobro obradjivan počeo je bujno tjerati - ali na 12. srpnja ga potulkla tuča silno. Ipak je dobio župnik 9. hektu vrlo dobroga vina. Glavno je uz pomoć Božju učinjeno a gospodin Bog dao milost župniku da se liep niz godina nauživa svog truda i muke u društvu sa svojim dobrimi prijatelji župljani, a kad ga već ne bude na svijetu neka se njegovi nasljednici učine koj Memento za župnika, koji im je stvorio kuscium i neka se mole za pokoj njegove duše. Vinograd je bio posvećen u mjesecu studenom 1913. po turnašičkom kapelanu Andriji Busiji, a prisustvovali su tom činu još moj brat Stjepan Mihinić župnik u Petrijancu, Dioniz Vukovarac župnik u Nevincu, novi kapelan Stjepan Malec, Hinko Tomerlin – osobiti prijatelj župnika i trgovac Gabriel Brenner sa svojom ženom Vlatkom.

Godina 1914.

Na 28. lipnja 1914. posjetili su Bosnu prestoljonasljednik Ferdinand i njegova žena Sofija Hohenberg, prigodom kojega je izveden na njih atentat, te obojica bili od napadača – srpski mladići, ubijeni. Dogadjaj strašan koji je za sobom povukao i strašne posljedice. Strogom iztragom ispostavilo se je, da je glavni začelnik toga atentata Srbija – viši oficiri – pod pokroviteljstvom samoga srpskoga prestolonasljednika i kad je Austrougarska tražila satisfakciju od Srbije za taj čin – ovo je naravski na nagovor Rusije i Francuske tu satisfakciju uzkratila. I sad je nastao strašan rat već dugo očekivan i prepravljan. Na jednoj strani Rusija, Engleska, Francuska i Srbija a na drugoj Njemačka, Austrougarska i Turska. I veseljem rekao bi pošli su i Hrvati u rat ni ne sanjajući, što ih čeka u tom ratu. – Navalilo se najprije na Srbiju, ali naskoro prve viesti o palim i ranjenim bolno su odjeknule u srcima sirotama, udova, otčeva i matera.

Godina 1915.

Rat sveudilj traje i veće žrtve traži. Mobilizuje se sve više naroda. Borba je na razni fronti. Talijanska koja je bila saveznica Austrougarskoj kroz mnogo godina čini nevjeru i pristupa protivnicima, da zaštiti svoje interese i udovolji svojoj grabežljivosti.

Ove godine kupio je župnik za nadarbinu od Franje Götza jednu ral zemljišta i to sa altarijskim novcem a drugu ral darovao je Franjo Götz na nagovor župnika uz obvezu, da se služe tri pjevanja requiema za njegove roditelje Karla i Barbaru Götza i za u ratu paloga brata Ivana. Sad župnik ima 6 ½ jutra oranice – dočim je 1908. g. imao samo 3 ½ jutra oranice bez vinograda i tri i pol rali zemljišta. Župa je meliorirana, te će župnik uz pomoć božju moći pristojno živjeti.

Godina 1916.

Ove godine umro je car i kralj Franjo Josip I: čovjek plemenita srca, dobre čudi, koga je silno boljelo toliko mrcvarenje na ratištima. Njega je naslijedio nadvojvoda Karlo, čovjek koj se nije spremio za tako važno dostojanstvo – ali ga hvale kao dobroga, vjerskoga i plemenitoga čovjeka.

Godina 1917.

Crkva župna imala je tarac vrlo trošan. Zato je župnik gotovinom što ju je imao dao napraviti po firmi Schreiner liepi keramitni tarac, koji je stajao 6100. Kr. Ujedno je tom zgodom načinita liepa ograda između svetišta i ladje crkvene za svotu od 554. Kruna. Radove je izveo Viktor Plemić bravar u Zagrebu. Tim taracom crkva je odmah poprimala liep gradski izgled.

Te godine uzeli su sa tornja i zadnje zvono (veliko) teško 750 kg, dočim su druga dva uzeli već 1916. god. Trebala je tobože država materijal od zvona za oružje. Učinila je slobodna zidarija – koju smeta zvonjenje. Rekao bih da je od onog časa i sreća ratna skrenula na stran protivnika. Kad su krvnici bacali sa visokog tornja zvonove na zemlju – kako je sve gorko plakalo i u srcu svakome se nješta bunilo. Ali šta ćeš – moraš se pokoriti sili. Nestalo je milih zvonova, koji su narod sjećali na molitvu i zvali ga u crkvu, da se pomoli svemožnom stvoritelju. Pitomačani bili su veliko zvono kroz noć odpeljali i zakopali u vrt Kate Živko, ali prestrašeni, izkopali ga opet i dopeljali na njegovo mjesto. Bili su kukavice. Virovski, miholjanski i drugi župljani sakrili su svoja zvona i niesu ih predali vlastima.

Godina 1918.

God. 1918. sudbonosna jest za Hrvatski narod. Ratna sreća prošla je posvema na stranu Engleske i Francuske pogotovo, kad se knjima priključila silna Amerika. Njemačka vojska bila je potučena u Francuskoj a Austrougarska na talijanskoj fronti – uslied izdaje Čeha neprijatelja ove države od početka rata. Konac svega je bio, da je car Vilim bio svrgnut i odpremljen u Holandiju a i car Karlo a Hrvatska se je 29/10. 1918. proglasila slobodnom od Austrougarske a vladu je preuzelo „Narodno vieće“. Žalostni događaji su sada sliedili u Hrvatskoj. Pokazali smo da niesmo zreli za slobodu. Vojnici vraćajući se oboružani sa fronte svojim kućama robili su, ubijali, plienili a k njima se pridružila i domaća rulja. Tako je i u Pitomači na 30/10. 1918. bila strašna strka i nesreća kakve svijet ne pamti. Vojnici ovdješne konjske bolnice dobivši „slobodu“ napili se i onda udari oko podneva na trgovine najprije na Židove: Šleisingera, zatim Krauza, Böhma a poslie kad se pridružilo toj rulji još veća i kad su se opili, tad se išlo i dalje otimati i robiti. Bezdušnici su upalili i dvie kuće Krauzovu i Götzovu. Sramota za Pitomaču. Trajalo je to plaćkanje do preko pol noći a sudjelovalo je kod toga obćenito sve – riedki su bili, koji niesu okaljali ruke tudjim dobrom. Drugi dan 31/10. opet se skupilo svieta sa sela, da nastave zulume i počeli su sa kućom šumara i jamačno bi bili išli i dalje, da nije nastupila reakcija sa strane samih domaćih žitelja i rulju se je protjeralo iz mjesta. Tad se ustrojila narodna straža, koja je čuvala i podržavala mir a došla je odmah i vojska iz Bjelovara a napose srbijanski vojnici, koji su pomalo zaposjeli Hrvatsku, jer su hrvatski vojnici ostavili garnizone i došli kućama, da na žalost tuj plaćkaju.

Narod se je tečajem vremena primirio i sam odsudio ona silna nepočinstva, što ih je učinio u svojoj zasljepljenosti. Nema govora, da je bilo mnogo zloporaba i neurednosti kod trgovaca tečajem rata, ali to nije ipak bio zgodan način da se učinjena nepravda osveti. Na 1. prosinca 1918. otišli su iz Zagreba zastupnici naroda – koji su sami sebe delegirali – od nikoga na ovlašteno – u Beograd i tamo su na čelu sa Dr. Antom Pavelićem, priznali kralja Petra svojim kraljem i stupili u svezu sa Srbijom uz naročitu obavezu, da Hrvatskom ima upravljati narodno hrvatsko vieće a Srbijom srbski predstavnici do Konstituante – ona ima da odredi ustav.

Godina 1919.

Naskoro se oparilo, da su Hrvatski od Srba infamno prevareni – sa Hrvatima se postupalo kao robljem. Na mjesto banova postavljaju najgore ljude – raztepu narodno vieće i gospodare iz Beograda. Novac su nam najprije uzeli 20% gotovine a poslie 4 krune uzeli za dinar. Tako su nam dali oćutjeti da su gospodari – koji su drzoviti ne na svoju već na pobjedu svojih saveznika. Ponos hrvatski se na svakom koraku povredjuje a narod trpi i prigušuje u sebi bies.

Koncem kolovoza bio je premješten iz Pitomače kapelan Malec Stjepan, koji je ovdje punih 7. godina kapelanovao. Bio je u službi ćovjek zelozan – malo prenaaglog temperamenta – radi ćesa ga niesu neki ni voljeli, ali je bio ćovjek sposoban. Mnogo si je dao truda za crkvenim pjevanjem. Njega je naslijedio mladomisnik Martin Gušlin – liepa pojava i fizićki i duševno – inteligentan vrlo i svojim nastupom mnogo obećaje. Djeca ga osobito vole i odana su mu i voli ga narod silno radi velike njegove nježnosti i dobrote.

Godina 1920.

U narodu vlada sveudilj nezadovoljstvo radi preuzetnosti Srba. Radić Stjepan iskorišćuje taj momenat za svoj prestiž pred narodom i napada u svom domu napose svećenstvo – popove – oni da su svemu zlu u Hrvatskoj krivi. Posljedica kakovih kleveta jest, da se narod otudjuje svom svećenstvu – i još više da ga počima mrziti. Ima i pametnih ljudi ali malo. Crkve poslie rata bivaju prazne – napose mnogi mužkarci ne polaze službu božju niti se izpoviedaju o Uzkrсу. Zlo se širi silnom brzinom. Medju narodom nema ljubavi: nema se ni medju onima, koji su si najbliži. Te godine bile su i bune zaradi žigovanja stoke. Pokušan je bio i atentat na prestolonasljednika Aleksandra. Pod konac godine bio je izbor za Konštituantu: seljaćka ili Radićeva stranka dobiva u Hrvatskoj 49. mandata dakle najviše, ali u Beograd na skupštinu ne ide, jer zastupnici neće priseći Kralju.

Godina 1921.

Župa Pitomaća ima oko 8000 duša. Žalostno je! Ideš k sv. misi bez zvona: mrtvaca nose na groblje bez pratnje zvona. Odlućio je župnik u dogovore sa kapelanom, da će ići od kuće do kuće i sakupljati za zvona. Težak i mućan posao obijati tudje pragove a sve sa njekim nepovjerenjem gleda u Tebi i pita: neće li nam pak sad Srbi zvonove uzeti. Uviek moraš te sumnje razbijati, ali prestali niesmo i sakupila se do mjeseca rujna liepa svota, te smo mogli odma tri zvonu narućiti. Sad je već i ljudima bilo drago i daruju mnogi koji se prije protivili – što je poštenoga i što ima iole vjere želi imati zvonu.

Godina 1922.

Na 16. kolovoza umro je srbski kralj Petar Karagjorgjević a naslijedio ga je prestolonasljenik Aleksander I. Na 7. lipnja umro je vriedni orguljaš i učitelj Hinko Tomerlin. Dugo je bio bolestan, dok ga nije Gospod riešio muka. Bio je krasan drug i prijatelj – odan svećenstvu a vrlo savjestno vršio je svoju orguljašku službu. Njemu se ima zahvaliti liepo i zkladno pjevanje u crkvi pitomaćkoj. Pokoj mu bio plemenitoj duši. Ove godine je i crkva ogradjena pristojnom ogradom, koja je stajala oko 80000 Kr.

Godina 1923.

Dugo očekivane zvonove, koji su bili narućeni već g. 1921. dobili smo ih iz Ljubljane od „Tovarne i livarne“ na 10. veljaće a svećanom procesijom dopratili smo sa kolodvora na 11/2. do župne crkve. Neopisivo je to bilo veselje. Najveće zvono se zove sv. Vid težko 762, kg. i sv. Marija težka 401. kg. i sv. Florijan 252. kg. Tuj su zvonovi: narodu je srce puno veselja – samo nas mući još jedna misao: hoće li liepo i skladno zvonjeti kao stari zvonovi. I kad su ih konaćno na 13/2. postavili u toranj i kad su najprije jednim, pak drugim, onda trećim zazvonjeli svakoj kršćanskoj duši orosilo se oko od radosti – jer imamo opet mile i krasne zvonove, koji će nas pozivati k službi božjoj i pratiti na vjećni pokoj naše mile pokojnike. Zvonovi sa postavljanjem stajali su 200 000 Kr. Taj novac sabran je milodari što u novcu što u žitu. Žito je po selu kupio kroz dvie godine Ignac Mikšić i stekao si velike zasluge svojimi marom i požrtvovnošću. Sad je trebalo crkvu izvana takodjer urediti, jer je bila već trošna i novi crkveni odbor prihvati a i sav narod vanjski popravak crkve i tako se u jesen crkva i toranj uredio sa svotom od blizu 200 000

Kr., koju će narod izplatiti nametom. Pitomačani su u obće ponosni na svoju crkvu i tu ne žale uglavnom troška samo neka se pošteno i pametno radi. God. 1923. dobili smo i orguljaša vrlo sposobnoga koj je počeo na sam uzkurs svirati. Za crkvu i narod tako vješt orguljaš, kakav je g. Ivan Skubin, jest velika sreća i blagodat. Odmah se je sastavio zbor od djevojaka, koji je pod ravnanjem g. kapelana Petra Gjipale i orguljaša Ivana Skubina silno uznapredovao. Djevojke pjevaju u crkvi najteže stvari – pjevaju liepo – skladno – a sve zaslugom i marom dvojice napomenutih vještaka. Svaki svećenik, koji ima iole sluha i sposobnosti morao bi u sjemeništu učiti glasbu i pjevanje. Gospodi Ivi Skubinu i domaćem kapelanu svako priznanje i hvala od naroda a od Boga plaća za toliki silni trud i muku, što ju ulože pjevajući sa mladeži.

Godina 1924.

Ove godine na 16. i 17. svibnja bila je sv. Potvrda u župi Pitomača. Sv. Potvrdu dielio je presv. biskup Dr. Premuž. Mora se spomenuti, kako su se mužkarci moći reći posvema abstinirali kod dočeka biskupa. Takvo neraspoloženje i još više mržnju na biskupe i svećenstvo stvorio je Stipe Radić – ta nesreća hrv. naroda. Zahvaliti moram načelniku Milanu Götzu kaj je dao načiniti pristojan slavluk a došli su kod dočeka vatrogasci i sokolaši, zatim mnoštvo žena i tako se nije toliko primjetilo, da su se seljaci abstinirali od dočeka. Sv. potvrdu je primilo preko 2000 osoba. Presv. gosp. Dr. Premuž bio je dva dana u Pitomači: počastio je posebno pitomačku župu, jer je držao na 17/5. pontifikalnu sv. misu, prigodom koje je pjevao krasno mješoviti zbor mladeži, koju je uvježbao kapelan Pero Gjipalo i ravnatelj Ivo Skubin. Susjedi su spremno pomagali kroz dva dana a osobito se iztaknuo susjed Fric Bubanić iz Špišić Bukovice sa svojim izvanrednim govorancijama kod stola. Presvietlog je domaći župnik odpratio u Kalinovac, gdje je bila potvrda sliedeći dan na 18/5. Duh sv. Boga je podijelio Presvietli župljanima neka im obilno poda svoje darove! Pitomača 20/12. 1924. Petar Mihinić župnik.

Godina 1925.

God. 1925. jest jubilejska godina i ujedno tisućgodišnjica kraljevstva hrvatskoga. Koncem mjeseca svibnja išlo je veliko hodočašće Hrvata u Rim predvodjeno svojim nadbiskupom Dr. Antunom Bauerom, da ondje dobije blagodat jubilejske godine i da zajedno sa ocem kršćanstva proslave u Rimu hiljadu godišnjicu kraljevstva Hrvatskoga. Hodočastnika je bilo 6. dubkom punih vlakova na broju oko 3000. Nadbiskup Dr. Ante Bauer predao je sv. ocu dar Hrvata kalež sa željom, da i on poput svoga predšastnika Ivana služi tim kaležom na oltaru sv. Petra misu i blagoslov sav hrvatski narod. Sv. otac na same duhove je služio sv. misu iz toga dragocienoga kaleža.

Hrvatske hodočastnike primio je sv. otac u posebnoj audienciji i saslušao adresu i odgovorio na nju oduljim govorom. Iste godine bila je sinoda nadbiskupije zagrebačke od 24/8. – 28/8., koje već nije bilo preko stotinu godina. Naredne godine naručene su dvie statue sv. Franje i sv. Antuna iz Tirola za svotu od 14 000 D. Carina je bila skuplja nego statue. Veliku zaslugu za naručbu tih statua ima kapelan Pero Gjipalo.

Naručen je za svotu od 3000 D. plavi pluvial. U mjesecu rujnu nastala je promjena kapelana. Dosadanji kapelan Pero Gjipalo otišao je za upravitelja župe Sladojevci a u Pitomaču je namješten za kapelana mladomisnik Ivica Žinić.

Godina 1926.

Početkom godine uzbrojio je gosp. kapelan Žinić orlovsko društvo – zbor mladića – koji su vježbali i kojima je u njihovim prostorijama držao predavanja.

Već u ljetu bio je nastup tih orlova, kojemu su prisustvovali i orli iz Gjurgjevca i Bjelovara. Gosp. kapelan dao si je mnogo truda sa tima orlima – držao je mnoge sastanke snjima a pripremao je i liepe predstave u župnom dvorištu, koje su bile vrlo dobro posjećivane od župljana unatoč hajke pristaša Radićeve stranke, koji su po napatku svoga vodstva bili proti svakom plemenitom radu svećenstva medju narodom.

U jeseni je graditelj orgulja Ovčarić temeljito popravio orgulje za svotu od 2500 D. Radio je na njima oko 10. dana i ujedno ih je pokrio platnom da ne ide prašina na njih.

Godina 1927.

U mjesecu srpnju bio je u Pitomači veliki orlovski slet. Bilo je to impozantno slavlje.

Došli su orlovi iz Zagreba, Cirkvene, Bjelovara, Virovitice, Gjurgjevca, Slatine i još nekih mjesta. Prekrasna povorka orlova stupala je u svojim odorama sa kolodvora u župno dvorište, gdje je bilo već sve spremno za poslie podnevni nastup. Iz Zagreba došao je Presvjetli Milan Strahinščak, koj je imao svećanu sv. misu, kojoj su prisustvovali orlovi i mnoštvo nabožnog naroda. Radi silne mase ljudi bila je sv. misa vani u parku. Poslie sv. mise je bilo zborovanje. Govorio je prekrasno Dr. Merc, Dr. Prokulipac i Marica Stanković. Posebnu pažnju pobudio je Dr. Merc svojim upravo svetim gestima i pobožnošću, koja mu je iz govora i lica odsjevala. Poslie podne bio je nastup u dvorištu župnom uz vrlo liepu predstavu, koju su izvajali orli i domaće djevojke. Zabava je bila posjećena od mnoštva naroda i trajala je do pola noći.

Koncem rujna bio je gosp. kapelan pozvan u Osiek, da odsluži svoju dužnost. Tamo je oztao 6 mjeseci, a potpisani je kroz cielu zimu ostao sam na teškoj župi. Pitomača dne 20. prosinca 1928. Petar Mihinić župnik.

Godina 1928.

Gosp. kapelan vratio se iz vojničtva nekako pred Uzkrš. Zima je bila jaka i duga, te ju je potpisani teško snašao nalazeći se sam na župi.

Dana 20. lipnja Puniša Račić pucao je u parlamentu i tom zgodom ubio je do smrti Pavla Radića i Dr. Gjuru Basarićeka, dočim je teško ranio Stjepana Radića i Dra Pernara. Stjepan Radić nije mogao preboljeti i on je umro na 8. kolovoza. Žalost ali nekakva divlja vladala je u cijeloj Hrvatskoj. U Zagrebu je masa u pola noći dolazila u župne dvorove i na Kaptol i zahtjevala da se u pola noći zvoni i naviesti smrt „vodje hrv. naroda“. Isto se je po uputi vodstva činilo i na selima. Svigdje se zahtjevalo stavljati na crkve crne barjake i zvonjeti. Takva je uputa dolazila iz Zagreba od vodstva. Sprovod mu je bio izvanredan. Ciela Hrvatska po svojim izaslanicima je sprovela Stjepana Radića na vječni počinak. Umro je veliki talenat – ali nesredjen – rekao bi, da je čovjek bio skroz pokvareni tip i moje je uvjerenje, da je on bio najveća nesreća za Hrvatsku. Hrvati povjerali su vodstvo svojih ideala skroz nesredjenom čovjeku i za to će tu svoju pogrešku teško okajati.

Koncem rujna umro je dekan kotara Nikola Medvedec župnik u Gjurgjevcu a za dekana je imenovan župnik u Pitomači. To naimovanje primili su veselo svi sukolarani u dekanatu.

Vriedno je spomenuti, kako je Ivan Skubin učitelj i orguljaš stupio u stranku Radićevu – družio se sa najgorim ljudima u selu – protivnicima vjere, crkve i svećenstva – a sve je to činio, da ugodni nemislećoj masi i da izpliva na površinu kao ljubimac naroda čovjek, koj je bio prije demokrata – pribićevićevac – a sad stupa u stranku Radićevu – naravski tamo gdje je vlast. Ujedno je došlo od vodstva Radićeve stranke, da se ne pozdravlja one, koji su protivnici stranke i tu zapovied su savjestno vršili pitomački izraziti radićevci.

Godina 1929.

Ove godine slavi sv. otac 50. godišnjicu svoga svećenstva, zato je ista godina proglašena jubilaranom. Ujedno i naš vrli i umni nadb. Dr. Ante Bauer slavi svoju 50. godišnjicu misništva.

Za crkvu su naručene dalmatike za svotu od 6520. D., nož za hostije za 670. D. i luster za 8000. D.

Na 6. siečnja je raspušten parlament a vlada na brzu ruku čini mnoge reforme. Dokidaju se sva društva, koja imaju plemenska obiležja kao orlovi i hrv. sokoli a samo imaju ostati sokol kraljevine Jugoslavije.

U mjesecu svibnju radilo se na tom, da se vjeronauk izbaci iz škole. Na poticaj Katoličkog saveza u Zagrebu slali su se potpisi župljana unutra toga zakona u Beograd – ali sve nebi koristilo, da nije naš veliki nadbiskup Dr. Bauer sam išao na Bled u audienciju kralju i spriečio taj inzult van razuma na naše pravo.

Koncem listopoda blagoslovio je novo sagrađenu crkvu u Gjurgjevcu Preuz. nadbiskup. Crkva je u narodnom slogu – vrlo liepa a stoji oko jedan milijun i 500 hiljada dinara. Pitomača dne 10. prosinca 1929. Petar Mihinić župnik i dekan.

Godina 1930.

Želja je bila već odavna župnika, da se obave sv. poslanja u župi Pitomača i ta želja

ispunila se. Na 22. veljače došli su misionari dominikanci i održali misije kroz tjedan dana. Posjet propovijedi bio je silan. Unatoč što je bilo još zimsko doba, sve to nije smetalo, da ne bi narod u masama došao u crkvu i slušao rječ božju. Uspjeh je bio silan i oduševljenje veliko. Narod sa suzama u očima odpratio je oca Dominikance i teško se od njih rastavio. Dao Bog, da te misije imaju brojni spomen u narodu i duševnu korist!

Od 15/8. do 17/8. bio je Euharistički kongres u Zagrebu. Iz Pitomače sa župnikom i kapelanom išlo je dosta naroda, da prisustvuje slavlju Euharističkog Spasitelja. Neizbrisivi utisci sa slavlja ostali su srcima našim. Samo živa vjera u Euharističkog Spasitelja može da se uzdigne nad zemaljsko gmiženje ovoga svijeta, koji viziva jedino u udovoljavanju svojih nižih instinkta. Puni oduševljenja za Boga i vjeru svoju vratili smo se iz bijelog Zagreba svojim kućama.

U politici biva sve veća tama. Vide se već konture te nove države, za koju se imaju žrtvovati svi narodi sa svim svojim atributima. Nije li ta Jugoslavija jedna bizantinska varka? Treba sve uništiti, da konačno bude ostvareno Dušanovo carstvo. Bezkarakternost i podlost biva naplaćivana a sve koji slobodno misle progoni se zakonom o zaštiti države. Glasoviti učenjak sveučilišni profesor Dr. Šufraj stradava. Bude ubijen na ulici kao pseto i tuj nema nikakve iztrage. Prije toga ubojstva proboravio je večer kod gosp. Gašparca a zagrebačka policija u obće ne poziva te ljude na preslušanje – očito je, da ga je ista dala i ubiti. Dr. Šufraj bio je dobar katolik i dobar Hrvat! Pokoj mu vječni!

Godina 1931.

Crkva u Pitomači nije popravljana već od god. 1911. zato je župnik prijavio stvar sekciji u Bjelovar i došla je komisija, koja je u sporazum sa izaslanicima župe odredila, što se ima popraviti na crkvi i župnom stanu. Troškovnik je bio određen sa 36000. D. Naravski, da su župljani mrmljali: oni su uvijek za čekanje boljih vremena, a na žalost dolaze sve gora.

U mjesecu kolovozu prestao je konačno Skubin svirati orgulje uz pismenu poruku, da neće više nikada za njih sjesti. I prije u par navrata prestao je svirati, ali opet su ga namolili ljudi, da svira. Sad je već i ljudima postalo to odkazivanje bez razloga za čudno i više ga nitko ne moli, da svira.

Ove jeseni su izbori za parlament ali žalosni. Glasovao nije nitko osim činovnika i nekijh slabića i to ti je parlamenat, koji kroji sudbinu narodu! Kako se čini i ono što nije uspjelo Austrijancima i Magjarima kroz stoljeća učiniti, Srbi su to sa Hrvatskom učinili u jednom deceniju. Ponosne Hrvatske nestaje a tko izvjesi danas barjak crven, biel i plavi, taj se najoštrije kažnjava. Žandarmerija je u svim većim selima i ona tuče i mrcvari valjda po višem nalogu, tko bi pokazao kakav znak, da je Hrvat, već je aut i državni elemenat, tko zapjeva staru hrvatsku popevku. Boli to u duši!

Godina 1932.

Konačno uz veliki napor došlo je do popravka crkve. Opravak oltara preuzeo je Miloš Hohnjec iz Celja za 36955. D. bojadisanje crkve Franjo Horvat iz Maribora za 35900. D. Počeli su sa radnjom na 21 lipnja i svršili na 20. rujna. Posao je liepo izveden. Mnogo je to muke stajalo i mene i gosp. kapelana. Tu svotu, koja se imala platiti poduzetnicima imao sam posudjenu kod seljaka a i u zadrugi a jer su nastale teške novčane prilike, nisu mogli ni ljudi ni zadruga udovoljavati mojim zahtjevima. K tomu smo morali po cijeloj crkvi skele malaru postaviti. Koliko je tu bilo brige, dok se ta silna gradja dovezla iz šume i izklesala! 50. kola je vozilo tu gradju. Hvala Bogu. Sve se je prebrodilo i danas imamo krasnu crkvu. Na 25. rujna bio je blagoslov crkve i divna svečanost. Iz Zagreba je došao domaći sin Dr. Milan Beluhan i on je držao propovied u predvečerje, drugi dan kod prve mise, a i svećanu misu je sam služio i propoviedao. Svet i neumoran čovjek! Učenik sveca biskupa Langa. Da spomenem nješta za buduća pokolenja. Imali smo trošan Križni put: slike crne i umazane. Kipar je te slike izprao sa špiritom i polakirao sa Francuskim lakom. Statue na oltarima čistio je sa kefom i sapunicom. Dobro je, da se statue svaku godinu opraše a i oltari. Oko crkve je takodjer načinita ograda od cementa. Domaći sin Josip Begović graditelj u Virovitici na molbu moju preuzeo je nadzor nad gradnjom te ograde i sam je načinio nacrt prema kojemu se ima raditi. Ogradu je preuzeo Petar Krušec zidar iz Gjurgjevca za 39500. Gosp. Josip Begović dao si je mnogo truda, da je ta ograda liepo izašla i neka mu bude ovdje za vječni spomen izrečena najljepša hvala od svega naroda a Bog mu naplatio

njegovu „požrtvovnost“!

Ljetos smo dobili jedan novi filijal „Križnicu“ preko Drave. Dosadnji vlasnik majura Križnica razprodao je svoj posjed a takodjer i imovna občina i kako je tamo preko Drave nastalo selo od preko 70 kuća: velika muka za svećenika radi Drave i silne daljine. Na blagdan Presv. Srca Isusova dao je kapelan Ivica Zinić sliku Srca Isusova, koja se javno u procesiji nosi po običaju ovjenčati sa trobojkom i eto ti odmah od kotarske oblasti progonstva: on je bio osuđen na globu od 300. D a jedna djevojka Jalža Golubić, koja je navodno kitila sliku sa 100. D.

U jesen je u Lici izbila pobuna protiv ovoga režima, ali je ugušena po žandarmeriji i vojsci. Njekoji kolovodje pobjegli su u Italiju kao Marko Došen i drugi. Prije Uzkrsa umro je župnik u Kalinovcu Slavko Fišter. Bio je dobar prijatelj i susjed. Godina 1932. bila je u rodu dobra.

Pšenice je bilo malo ali zato kukuruze mnogo, siena a i vina dosta. Šteta samo, što je sve slabe cene. Pitomačani su razdijelili svoju zajednicu, pak su dobili svaki po jedno jutro zemlje, a te zemlje jer su počinjene, rodile su obilno.

Godina 1933.

Na 2. srpnja imao je prvu sv. misu mladi gospon Ivan Demšić domaći sin. Držim da u Pitomači nije bilo nikada primicijenta i za to je narod sa silnim interesom prisustvovao toj svečanosti. Masa naroda došla je iz okolišnih župa a iz same župe, da primi blagoslov mladomisnika i uzveliča tu svečanost. Manuduktorka je bio podpisan a propovijedao je dominikanac o. Jordan Viculin. Radi silnog mnoštva naroda nije se mogla služiti sv. misa u crkvi već se je načinio oltar vani uz sakristiju. Cijela svečanost prošla je u najuzornijem redu i narod se je razišao razdragan svojim domovima.

Kako je nastao pokret „Križarski“ po župama u biskupiji, to smo i mi ustrojili bratstvo Križarsko. Prijavilo se u bratstvo preko 20. mladića. Ujedno se je osnovala Kongregacija djevojaka. U Kongregaciju se prijavilo preko 50 djevojaka.

Na blagdan Imena Marijina, kad je u nas proštenje primane su bile djevojke u Kongregaciju a mladići u Križarsko bratstvo. Bila je to liepa i dirljiva svečanost. Godina 1933. proglašena je od sv. oca pape jubilarnom godinom u spomen 1900. godišnjice obstanka sv. crkve katoličke. I naši župljani uznastojali su, da budu dionici jubilarnih oprosta, te se udešavali pohodi crkava a konačni je bio na blagdan Imena Marijina. Na blagdan Imena Marijina poslie podne bila je u župnom dvoru krasna predstava koju su izvele djevojke iz Kongregacije. Davala se „Kći Jairova“, a komad je uvježbao gosp. kapelan. Predstava je vrlo liepo izpala i zadovoljila podpunama slušateljstvo. Godina ova bila je prilično dobro: sreća za narod, jer da je samo jedna godina slaba, nastupila bi smjesta katastrofa. Narod biva sve siromašniji – blago prodaje da podmiri državne poreze. Utjeruje se bez srca! Smatrani smo pobijedjenima a i u stara vremena postojala je poslovice: I to doživljujemo od braće „Srba“. U Pitomači dne 3. prosinca 1933. Petar Mihinić župnik i dekan. Na kanonskoj vizitaciji i sv. potvrdi. U Pitomači dne 9. IX. 1934. Vidio: Dr. Alojzije Stepinac, nadbiskup koadjutor.

Godina 1934.

Dana 30/5. dobila je naša biskupija koadjutora u osobi mladog svećenika Dr. Alojzija Stepinca. Preuzvišeni nadbi. Dr. Bauer stavljao je razne vriedne svećenike u predlog ministarstvu, ali svi nisu bili dovoljno nacionalni – kad se Preuzvišeni sjetio na Dr. Stepinca, koj je za vrijeme rata bio, kako kažu Srbi „na Solunskom frontu“ i to je upalilo i kralj ga je odmah potvrdio.

S velikim veseljem hrv. narod primio je to imenovanje, jer je instiktivno ćutio, da će u mladom nadbiskupu dobiti marljiva i dobra poglavara a i dobroga hrv. patriotu. U mjesecu rujnu 8. i 9. bila je u župi Pitomača sv. potvrda. Došao je sam koadjutor i to je prva župa gdje je on dielio sv. potvrdu. Narod je s velikim slavljem dočekaao Preuz. nadbiskupa i kao sjenice pozdravio ga je domaći župnik i Kongreganstica Jelka Demšić. U večer je bila bakljada, prigodom koje je Dr. Zinić pozdravio koadjutora a on se prekrasnim govorom zahvalio. Drugi dan oko 1. sat bila sv. potvrda a poslie podne bila je u župnom dvoru priredba koju su dali Križari. Predstavljali su „Garcia Moreno“. Drugi dan je Preuzvišeni otišao u Kozarevac.

Na 9. listopada ubijen je u Marsilji naš kralj Aleksandar I – ubio ga je navodno

Bugarin u savezu sa nekim emigrantima iz Hrvatske. Mislim da bi državnicima morali paziti, da ne provadjaju silom svoje ideje, jer jakost države ne ovisi o tom, je li se ona zove Jugoslavija i je li ona centralistički uređena. Već je li u njoj ljubav, blagostanje, pravednost i jednakost, a rekao bi toga nema u našoj državi i zato postoje trzavice i nezadovoljstvo.

Godina 1935.

Polovicom ožujka otišao je iz Pitomače kapelan Žinić Ivan, koj je bio ovdje skoro 10. god. Ličnost jaka, impulsivna i oduševljen za sve što je plemenito. Ljubio je crkvu a i domovinu i njegov rad bio je posvećen tim idealima. Pitomača imala bi mnogo da mu zahvali. Poslije njega se iste godine 2. kapelana izmijenila a sadanji Pero Halužan došao je na 15/8. 1935. Na 5. svibnja bili su izbori za parlamenat. Seljačka stranka uz vodju Dr. Mačka postigla je veliki broj mandata. Državnici jedva jedanput vide hrv. pitanje i željeli bi da ga rješee ali sigurno na svoj način.

Godina 1936.

Početak siečnja 1936. umirovljen je dosadašnji župnik i dekan Petar Mihinić. Služio je punih 27. godina u Pitomači. Ljubio je svoj narod i nastojao je, da ga duševno preporodi a kakvim uspjehom je to izveo, Bog dragi neka bude sudac, kome se vruće moli, da mu griješniku bude na sudnjem danu milostiv.

Dne 6. veljače 1936. imenovao je preuzv. gosp. Alojzije Stepinac, nadbiskupski koadjutor za župnika u Pitomači Martina Kožara. Isti je rođen 2. XI. 1878. u Gjurgjevcu, prvu sv. misu služio je god. 1902. te bio kapelan u Virju zatim Varaždinu, god. 1911. u listopadu postalo je katehetom i profesorom na kr. vel. gimnaziji u Požegi, gdje je bio do 5. srpnja 1919. kad je postao župnikom u Bučju i tamo je službovao do 6. veljače o. g. Službu u Pitomači nastupio je 5. ožujka.

U mjesecu travnju pozlačen je i drugi ciborij kod Leonharda u Zagrebu za 350 dinara. Josip Kožar iz Grede već je prije darovao 1400 dinara, da se nabavi novo kandilo pred velikim oltarom. Kandilo je nabavljeno kod Vlatka Mesića u Zagrebu od mjedi i dobro pozlaćeno stoji 1000 dinara. Postavljeno je u crkvi 27. lipnja.

Dne 12. srpnja služio je prvu sv. misu domaći sin Petar Široki. Propovijedao je msgr. Dr. Milan Beluhan, manuduktor bio je domaći župnik. Naroda je bilo mnogo.

U mjesecu srpnju počeli su popravci na crkvi. Trošak je namiren posebnim crkvenim nametom. Iznajprije je skinut s tornja križ i jabuka, da se pozlate. Tada se mislilo izmjeniti oko 30m kvadratnih lima i dva puta obojadisati. No dokazalo se, da je sav lim istrunuo, te je trebalo sav izmjeniti. Dapače bila je i drvena oplata na tornju trula, te se je i nju moralo izmjeniti svega oko 30 m. Sav toranj pokriven je novim pocinčanim limom, koji je i pobakren tako, da imade lijepi izgled. Tom zgodom je ustanovljeno, da je površina lima 238 m kvadratnih, a ne kako je bilo u proračunu 180 m kvadratnih.

Iza toga je objeljen toranj, prekrita lađa crkve ponovno etermitom i uređeni žljebovi.

Istodobno je prekrit župni stan, popravljeni svi prozori i vrata, te obojadisani i obojadisane sve sobe tako da cijeli župni stan imade prijatan izgled. Na dan imena Marijina blagoslovljen je novi barjak društva katoličkih muževa. Blagoslov je obavio vel. g. župnik iz Sesveta Karlo Blažeković i održao tom zgodom i propovijed, a poslije mise bilo je zborovanje kod crkve.

Hrvatska seljačka gospodarska sloga nabavila je kameniti križ dobrovoljnim prinosima katolika iz Velike Črešnjevice. Križ je postavljen u polovici sela na lijepom prostoru. Na 2. kolovoza bio je križ blagoslovljen po domaćem župniku.

Dne 1. prosinca otišao je kapelan Petar Halužan za kapelana u Gornju Stubicu. Narod je za njim jako žalio, sada je župnik ostao sam na tako ogromnoj župi. Kapelana ne može dobiti radi nestašice svećenstva.

Godina 1937.

Kapela u Kladarama imala je privremeni oltar. Zato su Kladarčani željeli, da se postavi pravi oltar. Glavni dio novca dala je zemljišna zajednica a ostalo su darovali dobrovoljnim prinosima žitelji. Oltar je izradio stolar iz Kloštra, obojadisao ga je Janko Serp, a kipovi Bl. Dj. Marije u nebo uzete, te sa strane sv. Mihael i sv. Florijan naručeni su od „Naše Sloge“ u Ljubljani.

Dne 9. svibnja, obavio je blagoslov oltara dekan kotara gjurgjevačkog preč. g. Adolf Blaga, koji je tom zgodom održao i propovijed.

U mjesecu srpnju objeljen je donji dio župne crkve tako da sada imade crkva lijepi izgled.

Dne 6., 7. i 8. kolovoza održan je euharistički kongres u Koprivnici, te je iz Pitomače prisustvovalo oko 70 osoba i župnik.

Kladarske žene sakupile su neku svotu novaca i zato su kupile barjak čiselske Majke Božje. Slike na barjaku oslikao je Janko Serp iz Pitomače. Taj barjak bio je blagoslovljen po domaćem župniku na dan 3. listopada. Dne 7. prosinca umro je hrvatski metropolita i nadbiskup Dr. Ante Bauer.

Godina 1938.

Još pod konac g. 1937. općinsko vijeće pitomačko poslalo je župniku svoju odluku, da neće dati župniku drva, ako ne da izaberi novi crkveni odbor. Takav crkveni odbor, da je postojao za prijašnjeg župnika (posebno je pak crkveni tutori) da se on brine za sve potrebe župnikom župne crkve i župnog stana. Taj će odbor donijeti zaključke, koji će onda prihvatiti opć. odbor i tako će župnik dobiti sve što mu treba. Po sebi je to izgledalo vrlo dobro, ali se je u praksi pokazalo vrlo zlo i da je to težnja radićeve stranke, da kako je zavlada općinom da tako zavlada i crkvom ali u svemu. Kad se je taj odbor sastao zaključio je, da se župniku dade samo 2 hvata drva, htio je praviti zaključke kako se imade upravljati milostinjom, kako se ima zvoniti, koliko plaće orguljašu u kratko bio je to car Josip II. Videći to župnik pobrinuo se, da je taj crkveni odbor bio poslan na odmor, da više ne radi.

Selo Križnica do sada nije imalo škole, pa je župnik od svog dolaska nastojao, da se škola podigne. Općina je išla na ruke, te je već prije kupljena štala bivšeg vlasnika Prinke preuređena za školu. Školska zgrada je dobro uređena i zgrada je blagoslovljena po župniku 28. kolovoza.

Početkom mjeseca rujna došao je ovamo za kapelana Ivan Franjetić do tada kapelan u Virju.

U mjesecu rujnu Janko Serp obnovio je kip sv. Ivana Nepomuka i lijepo obojao kapelicu. Žitelji iz t. zv. Donjeg kraja, pošto im je bio križ trošan i neizgledan, ograda oko križa porušena, sakupili su dobrovoljne darove, te su postavili novi kameni križ i željeznu ogradu. Taj križ je blagoslovljen po domaćem župniku 25. rujna.

U mjesecu lipnju kupljena je kod Ecclesije u Ljubljani nova kadionica za 665 dinara. Kod iste tvrdke kupljena je kazula bijele boje za svaki dan uz cijenu od 965 dinara i velum za 815 dinara.

U mjesecu listopadu očišćene su orgulje po tvrtki Brandl iz Maribora.

Monika Zorković ostavila je u svojoj oporuci 4.000 dinara crkvi. Taj legat je isplaćen sa 3.000 dinara u gotovom, a 1.000 dinara dano je uložnom knjižicom. Od gotovine kupljena je kazula crvene boje za svetkovine.

Potres koji je bio u proljeće ove godine, srušio je sa tornja kapelice sv. Helene u Otrovancu križ, a osim toga je bio i lim na tornju od rđe posve izjedan. Poradi toga moralo se je pristupiti temeljitom popravku tornja.

Kad je skinuta jabuka – jer je bila od lima i bojadisana – vidjelo se, da je i ona od lima izjedana, te je naručena od pojasa Mesića u Zagrebu nova od bakra, koja je u vatri pozlaćena uz cijenu od 2.000 dinara.

Stari lim je sav skinut, jer popravljati nije se dalo, te je toranj sav pokrit pocinčanim galvaniziranim limom. Površina lima je točno izmjerena te iznosi 24.78 m kvadratnih, lim i pokrivanje po m kvadratnom 70 dinara, ukupno 1.734,60 din.

Godina 1939.

Kao što prije tako se i sad gaji crkveno pjevanje. No sad osobito u školi, gdje poučava djecu u crkvenom pjevanju vrijedna učiteljica Marija Sabljak. Naša su djeca školska na Duhovski ponedjeljak pjevala koralnu misu „De angelis“ u crkvi Srca Isusova u Zagrebu. Inače ta ista djeca pjevaju svake nedjelje skladno i umjetnički, zato na tu đaćku misu dolazi najviše inteligencija i obrtnici, no ni to nije bilo dugo jer je te godine ostao župnik bez kapelana, odlaskom Ivana Franjetića...

...Baš pred Vidovo proštenje 14. lipnja, poslije podne oko 3 sata nadvili se nad

cijelom Podravinom tmurni i crni oblaci. Očekivalo se zlo, koje je brzo i nadošlo i to tako strašno da ljudi stari ne pamte već dugo. Padala je gusta kiša sa tučom, velikom kao orasi. Zatakao je led ovogodišnju ljetinu, a prolom oblaka istoga dana nanio je također veliku štetu, jer su bile poplave po cijeloj Podravini.

Svi okolišni svećenici našega dekanata došli su ove godine na koronu, gdje su se raspravljala važna crkvena pitanja, a pogotovo pastoralna, kako bi se što uspješnije radilo u vinogradu Gospodnjem.

Bogu budi hvala! što smo pod konac godine dobili mi Hrvati od jugoslavenske vlade svoju banovinu Hrvatsku. No sad je dozvoljena opet hrvatska zastava, što prije nije bilo.

Godina 1940.

Na sam Uskrs navečer se vidjelo neko čudno svijetlo na sjevernom dijelu neba. Dnevne su novine svakako tumačile taj rijetki pojav, a priprosti narod drži da će se nešto zlo dogoditi.

Na euharistijskom kongresu u Đurđevcu pjevaju djeca pitomačka kod Pontifikalne mise lijepo da su se svi divili, koralnu misu „De angelis“. Taj je kongres bio za cijelu Podravinu kao 1300 godišnjica veze Hrvata sa Svetom Stolicom.

Ovogodišnje vidovsko proštenje uzveličao je sa svojim posjetom preuzv. g. Parević, dubrovački biskup i otслужио svečanu misu.

U Đuretini je u privatnoj kući osnovana škola za djecu iz Đuretine i Šašnatog Polja. To je jedan teret više za svećenika, jer je to šesta vanjska škola (Otrovanec, Vel. Črešnjevica, Kladare, Križnica, Ugljenik a sad i Đuretina).

Nijemci protežu rat u Dansku, Norvešku, a zatim u Belgiju, Nizozemsku, Luksemburg i u Francusku. Italija se pridružuje Nijemcima, te proteže rat i u Afriku, no na svoju nesreću. Francuzi u ratu saveznici s Engleskom. Sovjeti u ratu s Rumunjskom. Sklopljen trojni ugovor u Berlinu: Japan, Italija i Njemačka. Strahovita bombardiranja. Taj se ratni metež osijeća i kod nas jer naši mladići odlaze na vojne vježbe, kopaju kanale, grade cementne bunkere i zapreke po poljima. Taj se manjak muškaraca vidi i u crkvi.

Na godinu će se navršiti 1300 godina, otkako je Papa Ivan IV, rodом Dalmatinac, dakle iz naših zavičaja, otpremio posebno poslanstvo u zemlje, koje je zaposjeo Hrvatski narod, pa je tim činom sv. Stolica prvi put došla u dodir s nama Hrvatima. To je bio događaj od velike važnosti za Hrvate, jer su otada Hrvati prihvaćali vjeru, koju je Rim širio i naučao, postali su predziđe kršćanstva. Toj katoličkoj vjeri imadu Hrvati zahvaliti, što su kroz vjekove gajili neizbrisivo svijest suverenog života i što su u Kristovoj crkvi uvidjeli sve što je dobro, upoznali kulturu i civilizaciju. Za sve to zahvali gospodinu Bogu, narodnu jubilejsku godinu 1941. proslavit će hrvatski narod kao neki veliki blagdan, kao pravi narodni blagdan. Zato su ove godine velike pripreme za taj naš narodni blagdan, a i mnogo se radi, da se blaženi naš Nikola Tavilić proglasi svecem.

Službenici crkve:

1. Sv. Otac Papa Pio XII
2. Preuz. g. Dr. Alojzije Stepinac, nadb. zagrebački
3. Preč. g. Adolf Blaga, dekan i župnik u Ferdinandovcu
4. Vlč. g. Martin Kožar, župnik (u Pitomači)
5. Antun Mihoković, zvonar
6. Stjepan Filjak, orguljaš
7. Ivan Došlin, crkveni starješina
8. Nikola Demšić, crkveni starješina

Godina 1941. („Kod nas ratna“)

U mjesecu siječnju šalje naša župa živežne namirnice u pasivne krajeve (na otok Krk). Župnika u tome sakupljanju pomažu najviše pučki učitelji i sama školska djeca. Mlaci vjerski život u župi obnovio se pučkim misijama koje traju 8 dana u mjesecu travnju. Cijela se župa tom zgodom posvetila Srcu Isusovu, pojedine obitelji obavile posvetu, a raspačano preko 1000 komada slika Srca Isusova.

27. ožujka je preuzeo mladi kralj Petar II u svoje ruke kraljevsku vlast, te je pozvao narod Kraljevine Jugoslavije na poslušnost i vršenje svojih dužnosti. Radio je cijeli dan navješćivao važne obavijesti, a narod je očekivao nešto novo, jer je znao, da je njemački vođa Hitler već blizu naše domovine. Očekivao se sveopći poziv u vojsku, jer je već i onako

većina mladića bila na vježbi. I doista, pod konac ožujka otišli su svi mlađi, a ostali su starci, žene i djeca. 6. travnja (na Cvjetnicu) je konačno i kod nas buknuo rat. Nijemci su prodrli na više mjesta u Jugoslaviju, a već 8. travnja na vel. utorak pojavili se prvi njemački tankovi i u Pitomači. Prolazili su dva dana neprekidno: tankovi, teretnjaci, motorciklji, prolazili su brzo, i razoružali naše vojnike, koji su gladni i izmoreni kapali svojim kućama, žurili se da budu bar za Uskrs doma. I srušili su za par dana Nijemci tu trulu Jugoslaviju, nato su došli ustaše – hrvatski emigranti – iz tuđine, te je 10. IV. proglašena Nezavisna Država Hrvatska pod vodstvom Poglavnika Dra Ante Pavelića. U Zagrebu je osnovana i prva hrvatska vlada. Kasnije su utvrđene granice između N. D. Hrvatske i Italije, tom je zgodom Zvonimirova kruna imala pasti na glavu Vojvodi od Spoletta, ali na radost svih Hrvata nije pala.

Na uspomenu uskrsnuća N. D. Hrvatske su ustaše pred našom sakristijom (izvan betonske ograde) uredili mali park, zasadili cvijećem i borovima. I tako je to mjesto, gdje su bili prije „ringšpili i cirkusi“, dobilo divan izgled, a ovaj divni hram Božji – crkvu – još više poljepšalo.

Dvadeseti lipanj se u crkvi obavila služba Božja za sve naše hrvatske mučenike, i tako je taj dan postao blagdan naših hrvatskih mučenika.

Nastojanjem agilnog upravitelja pučke škole Matije Miholeka i domaćeg župnika, odlukom Banske vlasti; Banovine Hrvatske, odjel za prosvjetu u Zagrebu, broj 6565. II 1941. od 7. ožujka 1941. osnovano je u Pitomači na pučkoj školi mjesto samostalnog vjeroučitelja (katehete), te je prvi kao takav došao iz Ivanca (Varaždinskog) domaći sin Pero Široki 13. X. 1941. kao kateheta.

Dr. A Wolf Dne 1. XI. održao je misijsko predavanje popraćeno sa projekcijskim slikama iz misija u dvorani Ton-kino u Gajevoj ulici. Ljudi je bilo mnogo, tom je zgodom osnovano i misijsko društvo za širenje vjere, koje vodi vrijedna učiteljica Katarina Brkić. Od sada se mnogo radi za hrvatske misije u Bengaliji, prinosima i žrtvama. Svaki mjesec imadu sastanke, a pod večernjicom jedanput mjesečno imadu zajedničko tiho klanjanje pred presv. Sakramentom.

Na crkvi, kao i farofu nije bilo ništa spomena vrijedno, prošlo je sve bez štete a i bez popravaka. Ove se godine mnogo darova skuplja za naše hrvatsko proštenije Mariju Bistričku, kamo ide svake godine sve više hodočasnika. Sve poslove oko uređenja vodi sam naš nadpastir Dr. A. Stepinac.

Mnogo smo se pripremali svi, da se što ljepše proslavi naša ova jubilejska godina tj. 1300 godišnjica veze Hrvata sa Sv. Stolicom, no taj nesretni rat, koji je tolike kulturne tekovine srušio, koji je tolike majke razplakao, taj je i onemogućio i našu najveću proslavu u Zagrebu – naš narodni blagdan. („641-1941.“).

Godina 1942.

Ova je godina već u početku počela sa oštrom zimom. Napadalo je mnogo sniega, pa su se srušili mnogi štaglji i slabije kuće. Toplomjer je par dana pokazivao -35 stupnjeva C. hladnoća takva, kakve ne pamte već dugo ljudi. Val studeni potrajao je i dosta dugo tako, da je i Valentinsko proštenje bilo valjda najslabije do sad, jer ljudi nisu mogli doći radi prevelike zime.

Prijašnji župnik-dekan Petar Mihinić, a sada u miru, kako je uvijek ljubio crkvu, tako i sad u penziji, pa je svojim novcem nabavio za našu crkvu nove kromirane sviećnjake i kanonske tablice za sve oltare. Isti je Mihinić dao obnoviti i jaslice kod obrtne škole u Zagrebu. Domaći župnik, darom gđe Marije Barčan, majke trgovca iz Vinogradske ulice, obnovio je Božji grob sasvim. Skinuo je stari oltar, koji se sada nalazi iza vel. oltara, a inače je taj oltar najveća umjetnina naše crkve – nabavio je novi korpus ležećega Isusa. Pred Duhove se vodi najveće hodočašće naših pitomačana k M. B. Bistričkoj, jer je pošlo c. 1000 hodočasnika. Vodio ih je domaći kateheta Pero Široki. I djeca su školska išla sa svojim nastavnicima na izlet u Varaždin i proštenje k. M. B. Bistričkoj.

Žestok rat se vodi u Aziji, Africi i Rusiji – gdje su Nijemci ove godine doprli do Moskve, Stalingrada i bili na Kavkazu. Ovo bijaše vrhunac njemačke pobjede nad komunizmom.

Grupe partizana navaljuju svake noći na vlak, dižu pruge i mostove, a u noći od 17. na 18. rujna, navalili su u većem broju i u našu Pitomaču. Razbili su ustašku stražu, zapalili su: kolodvor, paromlin, općinu, žandarmeriju, poštu, plien u robi i nekoliko ljudi otjerali su

sa sobom u šumu. Državne vlasti ih progone, ali bez ikakva uspjeha.

Nastojanjem našeg nadpastira Dr. A. Stepinca sakupljen je jedan vagon živežnih namirnica (krumpira i kukuruza) te je teškim prometnim prilikama ipak odvežen u Makarsku. Siromašni primorci, koji su to dobili toplo su se zahvalili našoj Pitomači za njihovu darežljivost.

Još u prošlom svjetskom se Blažena Dj. Marija javila djeci iz Fatime u Portugalu. Gospa je prerekla, da će svjetski rat brzo svršiti, no radi opačina ljudskih će doći novi, gori od svjetskog, kad se u noći pojavi čudno svjetlo. Vele da je to svjetlo ono na Uzkrš 1940. g. „to je znak“ veli Gospa, koji vam Bog daje, da je to čas, kad će sviet biti kažnjen: ratom, gladom, progonima Crkve i sv. Otca...

...Kako vlakovi neredovito idu (samo negda po danu) i radi nestašice voska, stearina, tamjana, ulja, dozvolom Duh. Stola i kod pjevane mise gore samo 2 svieće, a izostavlja se kađenje kod tumbe. Crkva je nabavila 2 akumulatora za vječno svjetlo.

Katolička štampa u župi Dnevnici, tjednici

Kako pod konac ove godine nisu vlakovi, a ni pošta išla, jer su partizani sve uništili, spomena je vrijedna štampa, da se vidi duh župe.

U župu dolazi dnevno 15 kom. „Hrvatske straže“ jedinog kat. dnevnika, koji se štampa u Zagrebu. Dnevnik donša: politiku, gospodarstvo, domaće i strane viesti. Svaki četvrtak izlazi „Tjednik Hrvatske Straže“, pisan za seljake sa političkim pregledom, evanđeljem, poslanicom i poukom, ukratko ima sve što zanima našeg podravskog seljaka. Posebni prilog je za djecu. Prodaje se pred crkvom, i u knjižari Tišljar, ide 250 kom. – Osim ovog kat. tjednika, čitaju župljani, a naročito Križari „Kat. Tjednik“ iz Sarajeva. Pisan je posve u kat. duhu, a raspačava se 30 kom. No Križari imaju i svoje glasilo iz Zagreba „Nedjelja“ koji ide 30 kom. Ilustrovani tjednik „Obitelj“ također dolazi ovamo 5 kom, čitaju gospođe. Da se pobudi interes za sv. mise, izdaju se tjedno brošurice „Život s Crkvom“, koji vole čitati, jer imade sv. misu za svaku nedjelju. Prodaje se pred crkvom 50 kom. No bogatiji si zato kupuju „Rimske misale“ na hrvatskom jeziku i prate sv. misu. Prodano je te godine 80 kom. misala. K Novoj Godini dolazi u svaku katoličku kuću bar jedna knjiga društva Sv. Jeronima. Danica, trojki, petorki...devetorki razpačuje se svake godine na hiljade, jer to štivo vole čitati naši seljaci i inteligencija. Dobiva se u župnom stanu i u knjižari. A spomena je vrijedno i sv. Pismo, koje se također širi, jer je jeftino. U bolje kuće dolaze knjige – asketsko poučne „Vrelo života“ 5 kom.

Sadanja je hrvatska vlast, a napose poglavnik N. D. Hrvatske dr. Ante Pavelić vrlo sklon našoj katoličkoj vjeri, te je zakonom zabranjena svaka psovka (državni nadpisi po uredima protiv psovke), pušenje ženskih, nedolično odijevanje, nadalje je data velika pomoć od države obiteljima s više djece (više od 4 djece oslobođen je od vojne dužnosti), zabranjen je svaki teži rad po nedjeljama i blagdanima, kažnjeni mnogi procurantes abortum itd. Neka bude sve na slavu Božju i Bl. Dj. Marije.

Godina 1943.

I ove se godine nastavlja strašni rat, rat kakvog ne pamti sviet, jer se ovdje ne zna gdje je fronta, ili bolje reći fronta je svagdje, nisu izvrgnuti smrti samo vojnici, nego i mirno pučanstvo.

27. ožujka ujutro (bila je subota), baš kad je zvono pozivalo sviet na sv. misu umro je preč. g. Petar Mihinić umirovljeni župnik pitomački. Uz veliko mnoštvo župljana, koje ga je ispratilo do hladnog groba, uz tužno pjevanje i molitve svećenika, uz jadikovku zvonova, koje je on nabavio, pokopan je 29. ožujka na pitomačkom groblju u prvom mjestu na desno, gdje mu je i podignut mramorni spomenik. Pokojnik bio je svećenik, koji je ljubio svoju crkvu, zato je ukrašivao i uređivao, da bude što ljepša, bio je Hrvat, koji je teško podnosio nedaće u zadnje vrijeme nanesene Hrvatima, bio je svećenik, kakvih je rietko – svećenik, koji je poznavao svakoga svoga župljana; pače i djecu s kojima je rado razgovarao. Svakome bi davao pametne savjete, vrata su farovska za njegova župnikovanja bila uvijek otvorena, i za sirotinju i potlačene. K njemu je mogao svako u svako doba doći. Sa svakim bi prijazno razgovarao, sa seljakom domaćim načinom, sa školovanim učeno, jer je i sam bio rijetki inteligenat, ali sa svakim očinski. Kao župnik volio je osobito Pitomaču. U Đurđevcu svome rodnom mjestu imao je svoju kuću i svoju

rodbinu, te radije došao u Pitomaču, da provede svoje zadnje dane, rekao bi tada „ovđe je svijet bolši neg su moji picoki“ – pa dalje „u Pitomači sam ostavio meso, tu želim ostaviti i svoje kosti“. Sam je izrekao rieči, koje su došle na njegov grobni spomenik „Među župljanima sniva smrtni san, dočekao s njima i sretan sudnji dan.“ Podigao je župu na zamjernu visinu. Za njegovo doba cvale su u župi katoličke organizacije. Odgojio si je liepi broj katolika – elite, koji će braniti svagdje vjeru i svećenika. Kao umirovljeni svećenik služi on svake nedjelje malu misu u 9 sati, a misu izostavlja samo onda, kad bi bio teže bolestan. Da je njega i ciela župa volila, vidi se iz toga, što su mu davali sve, što su ga češće posjećivali u njegovu stanu, što su ga u ogromnom broju i sproveli do hladnoga groba. U dupko punoj crkvi, prigodom zadušnica, nad pokojnikovim tielom oprostio se od župnika Mihinića Karlo Blažeković, župnik iz Sesveta, a nad otvorenim grobom govorio je u ime svećenstva Miško Kolarić, kateheta iz Koprivnice, a u ime naroda G. načelnik Miško Ivanec. Svako je oko orosilo suzom, kad su lies njegov stavljali u grob, jer su znali da gube dobroga pastira. Neka mu je laka hrvatska gruda, koju je ljubio, neka mu je Gospodin blagi sudac, nek počiva u miru, dugogodišnji župnik Petar Mihinić...

...Selo naše čuvaju od sada domaći mladići, koji su radije ostali kod kuće, nego da idu u Bosnu u vojsku, primili su puške i bili kao pripremna bojna. Partizani iz Bilogore češće napadaju našu Pitomaču, no 12. studena su prvi put ušli u Pitomaču po danu. Narod ih se boji i izbjegava, no oni tjeraju ljude na svoje mitinge (sastanke).

Niemci na istoku u Rusiji ne kreću napried, pače Rusi na nekim mjestima potiskuju Niemce natrag.

Ovih godina zadnjih došlo je u Pitomaču mnogo stranaca, koji su se nastanili ovdje. Većina ih je iz Bosne, Hercegovine, Dalmacije, pa je poželjno da se učini knjiga samo za dotepence „vagantes“.

Sa teritorija ove župe su hrvatske vlasti odvele cigane-koritare, koji su imali svoje kolibe na pustošu (na kraj Dravske ulice – kod šume). Ovi su cigani pravili korita, zdjele, kuhače, a žene su prosile selom.

Godina 1944.

Započela je ova godina s partizanima u selu, koji su silom novačili mladiće u svoje brigade. No mladići se nisu dali k njima, pa su bježali pješke k vojski hrvatskoj i skrivali se svuda. Zato su njemački zrakoplovi bombardirali našu Pitomaču po prvi put u siečnju. Bilo je rano ujutro baš pod sv. misom. Zujanje zrakoplova čulo se sve bliže i jače, no osjetili smo da kruže nad nama – očekivali grozotu – i već su bombe padale (najviše oko Götza), crkva se tresla, stakla padala, a pobožni svijet, koji je obavljao devetnice u čast Srca Marijina za mir, uplašio se i stao na glas plakati osobito školska djeca, koja su običavala dnevno ići u crkvu. Drugo i treće bombardiranje bilo je oko kolodvora iza podneva koncem siečnja. Od ljudi je platio životom jedan Dalmatinac u Vinogradskoj ulici.

Baš na sam fašnik došli su Niemci u Pitomaču, no na njima se već vidi neka malodušnost radi neuspjeha na Staljingrad. Bili su par dana, otišli odkud su i došli. Ove godine, makar je bilo teško doći do tvoriva za električnu ipak se je ove godine Donji kraj snabdjeo sa električnim svjetlom. Tako je i župni stan po prvi puta bio osvijetljen električkom. Platio je župnik sam svojim novcem, zato je uveo samo u kancelariju jedno svjetlo.

U crkvi je previše propuha bilo, jer su mnoga stakla polupana, pa je župnik dao namjestiti nova.

Na Markovo su ujutro došli s tenkovima Gestapo-vci (Njemačka policija) u Pitomaču, kako nisu nijednog partizana uhvatili, dignu ekzazitom u zrak šumarije: državnu i imovinsku, baš pod sv. misom. Tom je zgodom crkva dosta stradala od pritiska zraka, jer su prozori popucali. Ova je eksplozija tako jako djelovala na bolestna župnika, koji je izrekavši rieči „el je crkva stradala“ toga dana i umro, sit borbi i rata. Na ovoj je župi službovao od godine 1936. Bio je većinom sam bez kapelana u toj ogromnoj župi, no službu je zato ipak vršio točno, odmjereno i promišljeno. Bio je jake tjelesne građe, crkvu je popravljao i držao red u crkvi, nije dopustio ni mali šapat u kući Božjoj, ukratko strog u crkvi, a vani se mnogo šalio, jer je znao mnogo doskočica. Kao propovjednik bio je na glasu. Kao u crkvi, tako je držao red i u uredu, naročito je matice ispunjao točno i čitljivo. Narod ga nije dosta cijenio, jer je bio povučen od naroda. Bio je Hrvatina, veselio se uzkrснуću N. D. Hrvatske, bodrio je svoj narod, kad su neki već htjeli klonuti, videći

Kalvariju kroz koju prolazi Hrvatska, u tim teškim danima, preopterećen od posla u tuzi i žalosti umre Martin Kožar, župnik. Po želji njegovoj, tielo su njegovo, nakon odslužene sv. mise gdje se oprostio u ime naroda od pokojnika župnik iz Sesveta Karlo Blažeković, odvezli u njegovo rodno mjesto, gdje je uz rodbinu i sahranjeno u ž. groblju u Đurđevcu. Bog neka mu naplati za napore i nek počiva u miru. Amen.

21. župnik ove župe je imenovan: Stjepan Mlinarić

koji nije župe ni vidio, jer nije išla: pošta, vlakovi, uopće saobraćaj, sve je bilo pokidano, uništeno radi rata, pa je imenovan kao privremeni upravitelj ove župe:

22. Ćiril Podržaj slovenski svećenik – iztjeran od Njemaca.

Došao je iz Kloštra Podr. gdje je bio kapelan i taj je vodio župu pitomačku baš u najtežim danima rata zajedno sa domaćim katehetom Perom Široki. Prvi topovi N. O. V. (narodno oslobodilačke vojske – ili kako se nazivaju partizani), upereni na Pitomaču – tada su Pitomaču branile Ustaše Crne Legije (narod ih je radi njihova crnog odijela zvao „crnci“) – pogodili su našu crkvu sa 4 metka u krov i zid od Kovačevićeve strane, dok su drugih 5 metaka promašili. Crkva je donekle opravljena i rupe na krovu zakrpane. Od tada nastoje partizani da uđu u Pitomaču. Par noći su navaljivali ali su svaki puta bili od „crncov“ odbijeni. Kad je istom pala Virovitica u ruke partizanima, zauzeli su partizani i Pitomaču (5. listopada) i sva mjesta od Koprivnice (tu nisu mogli, makar su jurišali par dana i noći sa svih strana). Partizani su tada paradirali kroz naše selo sa crvenim barjakom i crvenom petokrakom zvijezdom. 9. prosinca evo k nama iz virovitičke strane i Crvene Armije (iz Rusije). Dobro obučeni i naoružani smjestili se po kućama, pili „votku“ – špirita, zabavljali se itd. Oko Pitomače postavili topove prema Đurđevcu odakle su se nadali neprijatelju. Ova ruska soldateska – odgojena u komunizmu pokazala je svoje, te su već u početku mnoge ženske i starice do 60 god. bile silovane. Bile su zornice u našoj crkvi, a kako nije bilo petroleja, to su dečki okretali dinamo, koji je cielu crkvu razsvjetljivao. I u početku bila crkva svaki dan puna, no kad se pročulo da Rusi love žene i djevojke, nije se ženski svijet usudio na zornice. Crveno-armejci su imali i u crkvi na tornju svoju izvidnicu, pa su zabranili zvoniti, a crkvu su našu opljačkali (svijeće sa svih oltara). Muškarce tjerali dnevno kopati bunkere i rovove, pače i na sam Božić pred večernjicu. Veliki strah zadali svima.

Štefanje. 26. XII. 1944.

Kad je narod išao od rane mise, čuo je zveketanje strojnica, puški, a domaći partizani bježali prema St. Gracu. Malo pomalo čulo se sve bliže, a naskoro zrakom počele letjeti i topovske granate. Borba je počela oko 9 sati. Trebalo je ići k misi, ali nije bilo ni jedne duše civilne, nego samo Crvenoarmejci, koji su par puta pukli s topovima. Svete mise nije dakako bilo, ljudi su u podrumima čučali, borba se nastavila, pa nije bilo ni večernice toga dana. Poslije podne oko 4 sata su Niemci sa ustašama i Kozacima prodrli u Pitomaču, zarobivši 28 topa i mnoge crvenoarmejce. I tako su se Kozaci nastanili kod nas, radili isto što i crvenoarmejci, zvoniti se opet nije smjelo, a narod je morao raditi i toj vojsci sve. Farof bio je i opet pun Rusa, koji su točili vino, ubijali kokoške itd. I tako je puna borbe, krvi i patnja započela opet Ratna Nova God. 1945.

Godina 1945.

Osvanula puna žalosti, jer su Kozaci ili kako ih narod zove Čerkezi pravili svinjarije. Tako su 9. i 10. siečnja odveli sve muškarce od 15 do 60 godina u Đurđevac, da mogu sami raditi što god hoće. Već je tada odvažna naša jedna žena ubila sjekirom Kozaka, koga su zakopali u samom cirkvišću kraj vrata prema Baćaniju. Poslije su tu zakopali u onom kutu prema drumu još 16 Kozaka, čije su grobove liepo uredili sami „sveštenici“ ili kako ih Kozaci zovu „bačuške“. I bile su borbe, prava ratna fronta, svake noći: Kozaci i hrvatska vojska iz Pitomače, a partizani i Crvena armija od Drave i Virovitice. Svake je noći izgorio po koji štagalj, dok su na Lenišći izgorjele skoro sve kuće i zgrade. Narod je tada kupio svoju sirotinju i bježao, a naročito žene i djevojke, plačući u Đurđevac, Virje i drugamo, gdje nije bila fronta. Već za dva mjeseca, kako su Kozaci bili kod nas nisi čuo ni jednog pievca, jer su Rusi sve „posabrali“ i proždri. U tim borbama nije ostala pošteđena ni crkva sv. Vida. Baš na samu Sviećnicu pod velikom misom su dvije granate udarile u nju, stakla su spucala, a narod preplašeni počeo vriskati i plakati, no misa se nastavila dalje. Poslije je još crkva dobila 7 granata, no neke nisu eksplodirale. Tako ona, koja je probila zid baš pod prozorom nad sakristijom, razbila starinski ormar na malom koru, probila vrata i zabila se

u zid na 20 cm, ali nije eksplodirala, drugi dan je predana ciela vojski. jedna je nađena na tavanu nad oltarom sv. Valentina. Probila krov, raskomadala rog nad tim oltarom, barut se prosuo, a ona ostala ciela. Ta se granata kao i mnoga taneta koja su probila krov, nalaze u spremištu ispod stubišta na mali kor za uspomenu na taj rat. Jednu također neeksplozivna zabila se u zid kraj toranjskog ugla i probila zid deo 1 metar. Još 4 topovske granate udarile su u zid s južne strane i krov je probit na tri mjesta od granate. Tako se s južne strane vidjelo po crkvi, da je bila ovo prava fronta, no crkva je ipak ostala kao i škola, makar su se mnogi hvastali da će obe ove zgrade otići. U tim borbama stradala je mnogo i Đurešina, gdje su također bili Kozaci, a prek Drave crveni i partizani. Stradao je i Otovanec, ona ulica prema Sedlarici (je spaljeno mnogo kuća od borbe).

U tim strahotama nadošao je i Uzkrš, no nisi vidio onog veselja ko prijašnjih godina, svaka je kuća imala nekog za koga ne bi znali gdje je i kako mu je, a mnogi su saznali za smrt milih i dragih, a najviše ih je bolilo, kad su vidjeli te zloglasne Čerkeze u svojoj Pitomači, gdje se nisi smio kretati ni po danu bez njihove „propuske“.

Kroz cieli mjesec travanj vraćale se njemačke trupe prema domovini Njemačkoj, koju Rusi, Englezi i Amerikanci pritištu sa svim strana. Niemci bili potišteni, no služili su kod nas mise i pod večer. Pod konac travnja selile se kroz Pitomaču silne kolone hrvatskih ustaša, domobrana te civila s kolima, blagom, a najviše pješke. Govorili su, da ih potiskuje Crvena armija, te su išli prema Zagrebu. I doista su 1. svibnja opet sa partizanima došli Crveni i Bugari, dok su Kozacki Rusi sa Niemcima dan prije otišli, no sa sobom odveli još mnoge krave, konje i drugo što god su mogli. Sad su naši ljudi vidjeli po prvi put Staljinove „orgulje“ ili kako to oružje Rusi nazivaju „kačuše“, to glasovito oružje, koje su već par mjeseci slušali, dok su Rusi Mađarsku zauzimali. Par rafala dobila je i naša Pitomača, a tom je zgodom probita i kapela u Kladarama, baš ispod zvona, granata je i criep stepla. Sad su se vratili svi domaći partizani, a vojska Pavelićeva otišla prema Zagrebu. Borbe jače nije nigdje bilo, jer su svi išli prema Sloveniji, gdje će sve Englezi „primiti“. I vlada je hrvatska otišla u inozemstvo, i oni prvi koji su prešli granicu, dok su drugi svi (ustaše, domobrani i građani hrvatski) zarobljeni i predani partizanima. Nestalo je tako Nezavisne Države Hrvatske, a uspostavljena Demokratska Federativna Jugoslavija na čelu sa maršalom Titom. Malo kasnije je i Hitlerova Njemačka kapitulirala.

Ponovni popravak crkve

Da su se ovdje vodile žestoke borbe vidjelo se to po našoj crkvi, koja je ostala vrlo oštećena, te se je odmah počelo s radom, jer je već na par mjesta prekidavao strop u crkvi. One luknje na crkvenom krovu, koje su topovski meci načinili, pokrili smo daskama, a na daske se pritukao eternit – criep, koliko ga se još našlo kod izgorjelog paromlina. No veća je poteškoća bila na onom dijelu krova, koji je pokriven limom, jer je taj bio sam izrešetan krhotinama i mecima, a lima se novog nije za crkvu moglo dobiti od vlasti. Nije druge preostalo, nego da se svaka pojedina rupica zalota komadićima lima, a za žljeb da se uzme lim od crkvene ure, kojim je bila ura obložena. Taj limarski posao učinio je naš domaći limar Mihoković Slavko za svotu od 7000 Dinara. Prozore smo također morali popraviti, te je tom zgodom 156 novih stakala metnuto, te jedan prozor popravljen. Dali bi popraviti i crkvene zidove, koji su također stradali od rata, no nije bilo više novaca u blagajni, jer je crkva kod izmjene Kuna u Dinare, po tečaju 7 za 1000, dobila samo 5000 Dinara, nedavnih 3.555, 617 Kuna, dok je za ostatak kuna dobila od države samo potvrdu. Navedeni popravak krova po limaru Mihoković Slavku i popravak prozora dao je izvesti kratko vrijeme nakon što je preuzeo župu novi župnik Pitomački Ganza. Kako su se Nijemci povukli iz Slovenije, te partizani došli i tamo, to se dosadašnji upravitelj župe Ćiril Podržaj vratio natrag na svoju župu u Sloveniju.

Odlukom nadbiskup. duh. Stola u Zagrebu od 9. VII. 1945. br. 5046. bio je imenovan privremenim upraviteljem župe vlač. g. Stjepan Mlinarić, no kako se je isti svojevrijedno zahvalio na toj župi, bio je imenovan odlukom Nadb. duh. Stola od 8. VIII. 1945. Br. 5639 za upravitelja župe Pitomača

23. Don Bartul Ganza svećenik splitske biskupije i zač. kanonik makarskog kaptola. Isti je rođen 15. IX. 1880. u K. Sućurcu, kotar Split, a prvu sv. misu prikazao Bogu na Svijećnicu 1903. u crkvi sv. Marije u Zadru, kao bogoslov IV. tečaja.

Službovao je u Omišu, Vranjic-Solinu, Žrnovici kod Splita, pa u Dicmu kod Sinja, gdje je sagradio novu crkvu 1934. godine, jer je stara bila premalena i na skrajnoj točki

župe. U gradnju te nove crkve uložio je polovicu od vlastitog svog imetka, dok su ostali trošak namirili sami župljani. Blagoslovu temeljca kamena je prisustvovao preuz. Zagrebački nadbiskup Dr. Ante Bauer i njegov ceremonijar Dr. Al. Stepinac (kasniji nadbiskup zagreb.). Od 1. 2. 1942. Do konca rata obavljao je važnu dušobrižničku službu u Zagrebu, a nastupio službu u Pitomači 12. srpnja 1945. Budući župnik teško obolio 6. 10. 1945. – dolazi mu u pomoć vlč. o. Edmund Böhm – isusovac, koji se dolikovao neobičnim dušobrižničkim žarom i radom na veliku duhovnu korist župljana. Pod konac godine 1945. Zamjenjuje ga velikom sposobnošću i uspjehom prof. o. Mato Filipović također isusovac iz Zagreba do konca veljače 1946.-

Pod konac veljače dolazi u pomoć o. Ante Dešković – dominikanac, a od 1. 3. 1946. Nastupa kao privremeni kapelan Josip Mihovilović, svećenik dubrovačke biskupije. Premda na bolovanju, sav se posvetio dušobrižničkom radu, te zanio narod vatrenim, savremenim i dubokim propovjedima, dok nije 3. 7. Radi bolesti morao poći u hladniji kraj – Slovenije.

Dne 3. 8. 1946. nastupa ovdje kao novi kapelan, od naroda vrlo dobro primljen, mladomisnik vlč. Ivan Grščić rođen u Križevcima... koji je izrekao prvu Svetu misu u rodnom mjestu u Križevcima 14. srpnja 1946. Imenovanjem vlč. Ivana Grščića bilo je konačno riješeno jedno goruće pitanje za župu Pitomača, tj. pitanje kapelana. Već sama župa Pitomača, svojom veličinom i zastranošću, potrebuje uz župnika i kapelana, a sada tim više što je župniku Bartolu Ganza bila povjerena i uprava župe Stari Gradac. Bez kapelana novom župniku nije bilo moguće doskočiti svima dužnostima i potrebama župe Pitomače i Starog Graca. Kako ni do sada kapelani, na druge svoje dužnosti (podučavali i vjeronauk u školama), to je župnik odmah zamolio domaćeg sina vlč. Petra Široki, koji je pred par godina bio postao sistematiziranim rektorom u Pitomači, neka preuzme i mjesto kapelana. Isti je na to bez poteškoća pristao. I tako je Nadbiskupski Duhovni stol u Zagrebu istoga dana kada i upraviteljem župe Don Bartola Ganza, naime 8. 8. 1945. Odlukom broj 5690/45. Imenovao kapelanom u Pitomači vlč. gospodina Petra Široki.

Kroz kratko vrijeme je župnik uvidio, da je u kapelanu vlč. Široki dobio malu pomoć. Isti je naime smatrao, da je njegov glavni poziv biti katehetom, ma da od narodne vlasti nije bio priznat ni kanonikom, dok je i samo podučavanje vjeronauka u školama bilo reducirano na samih 8-10 sati sedmično. Župnik se je teško višekrat našao u teškoj situaciji, jer je morao sam obavljati mnoge kapelanske dužnosti provizija i sprovoda, dok je kapela kod svoje kuće besposleno sanjario o koaliciji između kapelanskih i katehetskih dužnosti.

Osjećajući da neće moći ovako sam, skoro sam, dugo izdržati-kroz dva mjeseca, osim provizija i ostalih dužnosti, bilo je preko 50 slučajeva smrti, bio je prisiljen na svoju ruku potražiti drugog pomoćnika. Dobrotom Provincijata Isusovačkog reda u Zagrebu, o. Karla Grimm dobio je privremenog pomoćnika o. Edmunda Böhma koji je nastupio dne. 6. 10. 1945. Iste noći 7. 10. 1945. Pred jutro župnik je usljed prenapornog rada bio udaren teškim ischiasom, tako da je izgledalo da je šlagiran.

I tako su se redali jedan za drugim: o. E. Böhm, D. Z., o. Mato Filipović, D. Z., o. Mate Dešković, o. R.; te najskoro Josip Mihovilović, kako je to na strani 105 lijepo istaknuto. Svi su oni sa velikom revnošću i uspjehom pomagali u dušobrižničkom radu i sarađivali sa župnikom koji se je tek kroz tri mjeseca toliko oporavio da je mogao nastaviti s vršenjem svojih župničkih dužnosti. Pitomača je bila sretna da se je mogla upoznati sa tolikim vrijednim redovnicima i svećenicima. Ali odlaskom vlč. Mihovilovića opet je župnik mjesec srpanj 1946. Sam obavljao sve dužnosti, dok nije odahnuo dolaskom vještog i čestitog mladomisnika Ivana Grščića.

U međuvremenu, upravo dok se je nalazio na liječenju u Zagrebu, dne. 3. prosinca 1945. Župnik je bio optužen da je pomagao Hitlerove vojne napore i kooperirao sa okupatorom time, što je za vrijeme rata bio članom uprave javnog malog dalmatinskog ratničkog novčanog zavoda „Gospodarske štedionice“ u Zagrebu. Gospodarska štedionica je u Splitu bila najveća kreditna zadruga te je pred talijanskim okupatorom odselila u Zagreb, gdje se je pretvorila u mali novčarski zavod. Kako je župnik Ganza bio članom uprave u Splitu, tako je takvim ostao i u Zagrebu. No reko je da se ne osijeća krivim, jer se nije ogriješio ni o kakav postojeći zakon za vrijeme dok je bio članom uprave Štedionice. Bio je osuđen na 2 godine prisilnoga rada bez lišenja slobode i na gubitak građanskih prava na 3 godine, te na konfiskaciju cjelokupne imovine. S njim skupa bila su osuđena još 4 člana uprave Gospodarske štedionice. Vjernici o tome nisu ništa znali dok

U sakristiji	Kom. 1943.	Kom. 1908.	Opaska 1943.
Veliki ormar sa nastavkom	1	1	
Ormar za vješanje alba	1	1	
Ormar za vješanje kazule	0	1	
Klecalo	1	1	Nema ga sada
Ispovjedaonica sa 2 klupice	1	1	
Klupe	3	2	
Peć željezna	1	0	
Slika	1	1	
Kaleži sa patenom	4	3	
Kadionica sa navikulom	2	1	
Pacifikala	3	5	
Raspela	1	1	
Lampaši za pričest bolesnika	2	1	
Misala velikih	3	3	
Misala za mrtve	2	2	
Evangelistar	2	1	
Priručnika 4, obrednika 4, obred. knjiga 3	11		
Željezo za peći hostije	1	1	
Željezo za rezati hostije	2	2	
Kutija za čuvati hostije	2	1	
Burze za prič. bolesnika sa 2 kutije	2	2	
Svetilnica sa aspergilom	2	1	
Lavabo	1	1	
Kovni kotlić za vodu	1	2	
Stolić - drveni	1	0	
Odiela			
Kazula bijelih 7, crvenih 4, zel. 2, ljub. 4, crn. 2	19	15	
Dalmatike blele 2, crne 2, crv. 2	6	4	
Pluviali bijeli 2, crne 2, ljub. 1	5	2	
Štola raznih	10	12	
Alba	13	10	15
Roketa	15	13	
Humerala	17	22	
Cingula	7	3	
Purifikatorija	43	57	
Ručnika - lavabo	12	19	
Korporala	30		
Ministranskih odijela zel. 2, crn. 6, crv., 4, ljub. 4	16		
Roketića za ministrante	16	8	
Sviečnjaka	5		
Lojtra, dugačka 1, i 1 raztezača l.	2		
Svetište			
Veliki drveni oltar sa 2 slike, 2 kipa, 4 anđela i 3 k.t.	1	1	
Tabernakul i pokaznica 1, ciborij 2, zastora 2	1	1	
Starinski oltar iza velikog oltara	1		Bio prije na Božjem grobu
Sviečnjaci kromirani, novi	6	6	Lim, na malom koru
Kanonske tablice pod staklom	3	3	
Stalak za knjigu sa svilnim pokrivačem	1	1	
Zvončić 1, 2 anđela na zidu	1, 2	3	
Jastuka za ministrante i svećenike	3		
Sag	1	1	
Zvonce 4 - glasno kod sakristije	1	1	
Nebo sa 4 štapa	1	1	
Tapeciranih stolaca pod nebom	5	3	
Klecala	3	3	
Ispovjedaonica (iza vel. oltara)	1		Bila prije u lađi
Pričestna ograda	1	1	
2 kipa sa strane sa sviećama	2		

Lađa			
Oltar Srca Isusova sa 3 kipa i 1 slikom	1	1	
Sviećnjaka kromiranih novi	4	4	Sad na malom koru
Kanonske tablice	3	3	
Stalak za knjigu	1		Nekad bio jastuk
Jastučića za ministr.	2	2	
Oltar sv. Josipa sa 3 kipa i 1 slikom	1	1	
Sviećnjak kromiranih, novi	4	4	Sad na malom koru
Kanonske tablice	3	3	
Jastučića za ministr.	2	2	
Kovno vječno svjetlo na užu	1		Staro bilo u svetištu
Oltar sv. Valentina sa 5 kipa	1	1	
Sviećnjaka kromiranih novih	6	8	Sad na malom koru
Kanonske tablice	3	3	
Tabernakul sa moćima sv. Vida	1	1	
Oltar M. B. sa 4 kipa	1	1	
Sviećnjaka kromiranih novih	6	8	Sad na malom koru
Kanonske tablice	3	3	
Tabernakul prazan	1	1	
Luster veliki i 2 manja	3	3	
14 slika križnoga puta	14	14	
Klecala 8, Izpovjedaonica 1	9	9	
Divna propovjedaonica	1	1	
Zastava 3 i mis. Križa 1	4	3	
Predvorje pod korom			
Oltarić Lurdske M. B. s kipom	1		Nekad ga nije bilo
Sviećnjaka kromiranih kod LMB	4		
Raspela 5, klecala 4	9	9	
Božji grob 1, korpus novi 1, sviećnj. 4, jaslice 1	7	7	
Veliki kor			
Orgulje	1	1	
Klecalo 1, drveni podij 1	2	1	Podij kasnije načinjen
Mali kor			
Ormara drvenih	3	4	Jednog ormara razbila granata 1945.
Oltarnika 32 i 5 sagova	32+5	62	
Oltarnika platnenih pokrivača	35		
Antipendija (tanki uski)	22	4	
Klecala	2	2	
Sviećnjaka za baklje 4, i stari sa oltara	28	4	
Sve stvari za veliki tjedan i obrede			
Knjižnica sa 696 knjiga	1	1	
Toranj			
Sat željezni	1	1	
Zvonova	3	3	

nije župnik 2. 11. 1946. Na sami Dušni Dan bio priveden pod pratnjom milicije u Lepoglavu na izdržavanje kazne. Nije smio biti odveden pod pratnjom milicije jer nije bio osuđen na lišenje slobode. Važniji događaji u župi kroz godinu 1946...

Godina 1946.

Starinski nazivi u Pitomači, koji se pomalo zaboravljaju

Sva su podravska sela građena na isti način, pa su i stari nazivi gotovo svuda isti. Tako i naša Pitomača naziva svoje ulice: „Donji kraj, Srednji i Gornji kraj, a kasnije i Nova ulica“. No pored ovih, koje nazive nalazimo i drugdje, imamo nazive koji nas zanimaju, koji su se počeli zaboravljati, pa neće biti na odmet da ih upišemo u spomenicu da ostavi pokoljenjima tumač. Nazive navodim kako ih je protumačio o. Mato Filipović i naši stari ljudi.

Iz Gornjeg kraja se dolazi do Đolika. Đolik, kao i Đolta imaju korijen Göl, Đöl znači jezero, čiji se tragovi i danas vide. Molvica (njem) Mihle, mljeti, moleti – mjesto, gdje je bilo mlinište, mlin. I drugo tumačenje da bi Molve, značilo lokva, voda. – Utvajda (njem.) Hitenweide = paša, pašnjak.

Puteljak prema Turnašici zovu stari naši Ritakovec. Rit (dugo i) značilo bi šuma, a Ritakovec put u šumu. Nastavak Ri, takovca jet Kalilo, gdje su nekad kalili konoplju, platno, još i danas žene vele, „dela sem kalit pređu“. Kal = blato, lug. – Po M. Filipoviću bi Kreštelovec došao od kreštati ili ptice kreštalice, no stariji ljudi vele da su tu bili dotepenci, posebni ljudi, zamazani. Prešpan dolazi od prvog špana, koji je ??? ondje, a zvali ga prešpan. Na Donji kraj se navezuju livade zvane Farbilnica, gdje imade još i danas crvene zemlje, gdje su nekad žene bojadisale platno, (Farbale u farbilnici). Danas se te livade zovu Žutilo, po žutom cvijetu (Žabljak, žutika) što biluje tamo. Na lijevu stranu je Findija od riječi, funduk, fundu klija (tun) znači šikara, dok Greda dolazi od gredi što su se tamo sijekle, kao i Kladare po kladama. Gredom se dolazi do Lenišća – zemlje, gdje i danas uspijeva najbolje „len“, lan. Malo podalje je Vuljmak, gdje su bili mnogi pčelinjaci. A pčela se zove slavenski (ruski) ulj, pa dalje uljnjak i uljište jest pčelinjak. Još se stari sijećaju, kako su bili okrugli pčelinjaci, koji su imali jedna dobro zaključana vrata (radi tatova). Od Vuljnjaka prema Dravskoj ulici bile su nekad, a i danas ima močvara, gdje rastu najviše johe, jalše, pa se zove Jalšik. Te su jalše obkresavali i pravili prolazne putove, (i hranili lišćem blago), pa se zove taj dio Skres. Jedna uzvisina zove se Radoš, jer su neki dobivali zabadava (radaš). I danas ima mnogo lisica oko Pitomače, a da ih je bilo i prije vidimo što se i jedan kraj po njima zove Lisičine (stanovi lisičji). Prema St. Gracu su močvare (mađ.) Berek, a manje močvare zovu Berečanec. Ako je pak tlo gotovo neprohodno za čovjeka zovi naši ljudi po grčkoj mitologiji takvo mjesto Limbuš. Po orahu koji je nekad rasao zovu se polja prema Sesvetama, Orešje, tako i po crkvi, koja se nalazila na današnjoj Klisi, staroj Pitomači, prozvaio taj kraj Klisa, koje dolazo od lat. Riječi (f.) eklezija (fraci) l' eglis a znači crkva. Kako se vidi iz naziva, pa iz starih mapa, bila je Pitomača dosta podvodno tlo, oko nje su bile močvare, kaljuže, no ipak jedna voda zvala se Čistak, koja je bila neobično čista, jer je na dnu te vode bio kameni šljunak. Neteča jest voda iza Lenišća, koja ne teče, a Netečka je mala takva voda. Buljinec dolazi od glagola buljiti, valjda su se buljili ili opet kako vele stari i tamo su bili pčelinjaci manji nego u Vuljnjaku, pa su ih zvali Vuljinec, a onda Buljinec. To bi bila imena naših pojedinih krajeva čije značenje danas nije jasno, dok druga imena kao Pustoš, Vrta, Trnje, itd. vrlo su jasna, pa im ne treba posebno spominjati značenja.

U školama se sve manje uči vjeronauk jer je od vlasti sadanjih zabačen kao zadnji-neredoviti predmet, koga se ni ne ocjenjuje. U vanjske škole se ne polazi jer se ne daje podvoza. Makar se svuda rugaju našem nadbiskupu po novinama, ipak narod je postao bliži crkvi, a to se i kod nas zapaža, jer su procesije kud i kamo veće i svečaniye nego prije. Na Florijanovo bilo samo mužkaraca 878 u procesiji. Na Vel. Tjedan je imala naša župa 3 dnevne misije za puk, koje je držao (i posebno 3 dana u Križnici) – domini. Kanar. o. J. Budrović. Narod se lijepo odazvao i pristupio k sakramentima, a Spasitelj dao što više milosti!

Pred Duhove (3. 6.) išla je od nas procesija u Bistrici, koja nije išla zadnjih par godina. Makar su državne vlasti stavljale zapreke ipak je išlo 370 hodočasnika većinom pješke k Bistrici. Vratili su se u subotu (8. 6.) kad smo ih dočekali u Kladarama, te s procesijom i glazbom domaćom dopratili do župne crkve. Već se prošle godine opazalo da

kod nas sve voće i žitarice dolazi ranije nego prije. Ove pak godine dozrelo je sve tako rano, kako ne pamte ni najstariji ljudi u Pitomači.

Ovogodišnja je žetva počela već prije Petrova, dok je drugih godina započela tek o Sv. Iliji (20. 7.). Premda je žetva počela ranije nego inače, ipak se nje smanjio prihod žitarica. Kod nas nije bilo ni bolesti na žitaricama, dok je u krajevima oko Koprivnice i Novigrada bilo bolesti – snijet na žitaricama.

Godina je neobično suha, vrućina je posvuda nezapamćena. Početkom kolovoza na suncu je toplomjer pokazivao i + 56°C, dok u hladovini i +35°C. Vinogradi su također rodn kao rijetko kada. Grožđe je zdravo i ranije je dozrelo kad i sve voće. Već 15. Srpnja bilo je grožđe – ranina – zrelo.

Budući da se ove godine sprema u cijeloj Podravini Sv. Potvrda, to se i kod nas poučavaju djeca za Potvrdu, koja nije bila već od 1934. Godine. I zato su išla na 1. Sv. ispovjed ove godine i djeca iz 1. Razreda, samo da seuzmognu firmati. Kao od svuda tako i od nas odlazi mnogo pogotvom ženskog svijeta u Paulovac, gdje se tobože Marija pojavila i sad se još javlja na jednoj lipi u šumi. Neki tvrde da vide Mariju i neko svijetlo, dok drugi ne vide ništa. Crkva o toj stvari kao pametna mati – šuti.

Kad su početkom kolovoza dvojica muškaraca došli moliti propeće sa kojim bi na osvit nedjelje išlo do 500 Pitomačana u Pavlovac župnik to nije dozvolio i sa oltara je odvrćao vjernike neka ne budu lakoumni i sujevjerni, jer se majka Božja ne bi pokazivala na smiješan način, kako se to u pavlovcu pričalo. To je opomena zapisana i u Proglasnoj riječi, a narod potaknuo da časti M. B. Lurdsku i Fatimsku te našu Majku Božju Bistričku i Molvarsku, gdje je crkva svoju riječ rekla.

Službenici crkve :

1. Dekan kot. Đurđevačkog: Jakov Novosel
- jer je dosadanji dekan Adolf Blaga zatvoren u Gradiški
2. Župnik pitomački: Don Bartul Ganza
3. Kapelan pitomački: Ivan Gršćić
4. Kateheta: Petar Široki
5. Zvonar crkve sv. Vida: Antun Mihoković
6. Orguljaš crkve sv. Vida: Stjepan Filjak
7. Crkveni starješina: Ivan Došlin

Potvrda u Pitomači

Poslije podne u 4 sata (19. 8.) išlo je sve: staro, mlado, muško, žensko, prema Jelačićevoj ulici, da dočekaju preuz. g. Dra. Josipa Lacha. Najdalje su otišli naši biciklisti i konjanici, koji su bili iskićeni sa papirnim zastavicama, cvijećem i ručnicima (hrvatskih zastava bilo je rjeđe, jer su vlasti zabranile zastave bez petokrake zvijezde). Ovi su biskupa dočekali pred Sesvetama, te išli pred njim, a na ulazu u Pitomaču su ga nestrpljivo čekala sva školska djeca, no prvi put bez učitelja, a ostali narod i društva dočekali su svoga nadpastira kod prvoga križa u Jelačićevoj ulici. Tu je biskup sišao s kola, da se obuče, i tu ga je pozdravio domaći župnik, a u ime školske djece Dragutin Britvić uč. 4. razreda, Marica Magdić iz Kladara (3. raz.) i Slavica Giba (3. razred). Iza toga se razvila velika procesija. Napred su išli: biciklisti, konjanici, zatim: križ, školska djeca, mladići, muševci, obrtna tadruga, vatrogasci, mjesna glazba hrv. društva Sloga, (nekađanja) Marijina kongregacija djevojaka, djevojčice u bjelini, svećenstvo, biskup, žene i ostali.

Prolazila je ta procesija kroz Jelačičevu ulicu, koja je bila iskićena sa cvijećem, granjem, slavlucima, vodom polivena – u crkvu koja je bila također sva u zelenili, cvijeću. Iza propisane molitve je samo biskup ispitivao našu školsku mladež kršćanski nauk.

Spomenuti se mora da je to bilo veličanstvena procesija, na kojoj su bili svi vjernici – katolici, osim državnih službenika, učitelja, kao i sve su kuće bile iskićene sa ručnim radovima, cvijećem – sve osim državnih zgrada.

Drugi je dan preuzvišeni služio misu u 8 sati, podkojom su misom pjevale djevojke (seljačke) koralnu misu (8.) „ De angelis “. Iza mise bila je potvrda za Pitomaču (potvrđenika bilo je toga dana 1018). Navečer u 9 sati su mještani priredili u počast biskupu bakljadu, na kojoj je svirala domaća glazba Slogina – a djevojke su otpjevale „Ljubimo te naša diko“. U ime župljana je pozdravio preuz. Stjepan Filjak, na što se biskup zahvalio toplim riječima. Na koncu tih parada bili su poklici našem dragom nadbiskupu Dru. Stepincu, hrv. svećenstvu i nerod se s oduševljenjem bratio u miru na počinak.

Na 20. 8. Je za vrijeme biskupove mise pjevao zbor gđe. Sabljak Marije (za sada) učiteljice iz Šimljanice upravo umjetnički Lucić – svu misu. Poslije se dijelila firma za okolišna sela, te je bilo toga dana 836 potvrđenika. Po podne je u 4 sata bio oproštaj od biskupa, koga je narod pratio od crkve u procesiji do križa u Preradovićevoj ulici. Kod križa su se od biskupa oprostila djeca: Ivica Petrović (3. raz.), Jelena Grgačić (2. raz.) i Slavica Filjak (1. raz.), a onda domaći župnik. Preuzvšeni je još jednom zahvalio narodu, blagoslovio ga, te praćen burnim poklicima, odvezao u kolima u Kozarevac, praćen našim biciklistima i konjanicima. U Preradovićevoj ulici također bilo je sve divno iskićeno, tako da je cijela ulica izgledala kao šetalište, a kućice kao nakićene snaše. Tom je zgodom bilo u Pitomači 21 slavluk, koje su naši Pitomačani s veseljem podignuli, jer su htjeli pokazati da vole svoga biskupa i da ne daju ni za što svoju vjeru. Htjeli su pokazati baš sada, kada su se vlasti i dnevna štampa rugale i napadale biskupe i svećenike i sve što je vjersko. I tako je od nas otišao naš dragi biskup, koji će nam ostati u ugodnoj uspomeni, a Bog neka ga poživi još dugo na dobro svoga hrvatskog naroda, a na spas nas vjernika katolika.

Ovogodišnja berba vinograda bila je ranija nego inače, tako da je većina naših ljudi pobrala svoje vinograde (a i kukuruze) već do Male Gospe, ali je i berba vinograda bila i obilna, tako da mnogi nisu znali kud bi s moštom. Grožđe bilo je i posve zdravo, takvu berbu ljudi stari ne pamte već dugo (od 1908. godine).

Političke, gospodarske i kulturne promjene

Odmah nakon svršetka rata počeo je u velikim razmjerima preobražaj političkog i društvenog života. Zato su se izdavale specijalne uredbe. Sve što je narodnim vlastima bilo i najmanje sumnjivo pozivano je na odgovornost. U novinama su počeli žučljivi napadaji na svećenstvo. Počela razna sumnjanja sa teškim razmerima. Mnogo smrtnih osuda radi političkih krivica. Nije se trpila nijedna politička ideologija osim komunističke ili istoj prijateljski raspoložene. Tako je naša Hrvatska Seljačka Stranka prozvana Hrvatska republikanska seljačka stranka, koja je stupila u koaliciju s komunističkom i narodnom frontom. I tako je prigodom prvih političkih izbora u strukovnu Guš. Zl. S. R. Str. Dobila nekoliko mandata i ministarskih stolica.

Na temelju Zaključka u Jajcu 29. 11. 1943. odmah su

Sve velike industrije, svi novčani zavodi, sve velike privatne trgovačke i privredne radnje dobile su narodne povjerenike, a malo kasnije bilo je sve nacionalizirano i konficizirano. Mnogi veliki povjerenici izgubiše skoro sav imetak, a neki i slobodu pa čak i život. Upravni odbori svih novčarskih zadruga bili su optuženi za kooperaciju sa okupatorom te osudjivani na teške kazne i Imovine ne samo novčanih zavoda nego i lične. Najgore je prošla naša najjača „Prva Hrvatska štedionica u Zagrebu“ sa ogromnim industrijskim potencijalom i mnogim tvornicama. Predsjednik Upravnog odbora bio je osuđen na smrt, a drugi na višegod. prisilnog rada. I mnogi naši časnici naših najjačih i najvećih trgovačkih poduzeća svršili su gubitkom slobode, imetka, neki života. Da i neki špekulanti koji su bili nagomilali velike zalihe razne robe, izgubiše sve zalihe, pa i sloboduma neki i život. Najteže i najgore su prošli politički protivnici, a na osobiti način redarstvenici i ustaše. Padalo je mnogo smrtnih osuda. Mnogi su mladići od 16-18 godina koji su zahvaćeni bježali pred nadolazećom N.O.V. ili bili i prisiljeni zadnjih dana unovačeni u vojsku - nijesu vratili kućama te ostaviše kojekuda svoje mlade kosti. Sve je zahvatio veliki strah. U studenom 1945. Provedeni su izbori za ustavotvornu skupštinu. U veljači 1946. bio je izglasan Novi Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije, sa 6 Narodnih Republika: Srbija, Hrvatska, Slovenija, Bosna i Hercegovina, Makedonija i Crna Gora. Svaka Narodna Republika ima opet svoj Ustav, koji je u suglasnosti sa Ustavom F.N.R.J.

Vrhovni organ državne vlasti jest Narodna skupština sa zakonodavnom vlašću. Narodnu skupštinu sastoji 5 organa: Savezno vijeće koje biraju svi građani, F.N.R.J. i Vijeće naroda koje biraju pojedine Republike. Svaka republika ima svoj sabor, svoje.... I svoju vladu. Po narodnoj skupštini izabrani Prezidium vrši najveću vlast u državi, a odgovoran je Narodnoj skupštini. Tako i svaka republika ima svoj posebni Prezidium. Javno tužništvo vrši nadzor nad ispunjavanjem zakona sa strane svih vlasti i svih građana.

Po članu 25. Ustava zajamčena je sloboda savjesti i sloboda vjeroispovjesti. Crkva je odvojena od države. Vjerske zajednice čije se učenje ne protivi Ustavu, slobodne su u svojim vjerskim poslovima i u vršenju vjerskih obreda. Po članu 38 Ustava škola je odvojena od crkve. Još pr. g. u š. počela se provoditi agrarna reforma koja se je upravom i

provela godine 1946. Veleposjednici sotaviše najviše sa 30 jutara, dok je crkvama i župnim ... bio ostavljen t. zv. ... Kasnije se umirilo, pa je najbolje bilo onima kojima su ostala najviše 3 i pol jutara zemlje jer su sa nastalim Reformijama bili...

...U školama je počeo novi kurs. Učiteljsko osoblje počelo se tuđiti ne samo od crkve nego i od svećenstva, tako da se učiteljima zamjeralo ako bi se i prekrížili sa svećenikom. Djecu se otuđivalo od crkve...

I cigani imaju kapelicu

Čudno je to, vrlo čudno, da se je jedan od domaćih cigana našao, te je ove godine na svoj trošak dao načiniti kapelicu (kod cigana). Čudno je, što mi poznamo tu rasu kršćana, kojih se ne viđa u crkvi (osim nekih na Vidovo) makar su kršteni. Razlikuj, dragi čitaoc, ovdje tri vrste cigana. U prvu vrstu idu cigani zvani piščokari, bave se najviše trgovinom: pilića, zato im je ime piščokari, jer piščoki znače pilići, jaja, trguju s konjima, glasoviti konjski pretršci, i svakojakom robom, na kojoj dobro zarađuju. Prije par godina su bili na glasu kao svirači na gusle, pa su išli po svatovima svirati. Ovi cigani imaju zidane kuće, osobito šareno iskićene štaglje. Krste se i vjenčavaju kao i ostali. Svi su skoro Radelići i Ivanovići. Druga vrsta cigana jesu: Kolompari, ti cigani izrađuju kotlove, krpaju lonce, vjere su pravoslavne, ali se ni ne krste. Stanuju u manjim kućicama, kuhaju vani bez peći u kotlu na vatri. Boje su tamnije nego prva vrsta, žene običavaju nositi odijelo crvene boje i prositi po selu hranu. Ako saznaju da je gdje uginula životinja (konj, krava, svinja, perad) oni to otkopaju ne pitajući za bolest, nose k svojim i goste se s tom crkotinom, a da im ne naškodi. Žene tih cigana i gaču na karte („proriču budućnost“). Do god. 1943. smo imali i treću vrstu cigana zv. Koritari, jer su pravili korita, zdjele (struganke), kuhače, a zvali smo ih i čargari, po čergama, gdje su obično stanovali. Živjeli su na Pustošu, na kraj Dravske ulice. Muškarci se nisu ni šipali ni brijali, pleli su sebi pletenice kao ženske. Boje su bili i oni tamnije, no kose neobično crne. Žene su i djeca prosjačila po okolini Pitomače. Njih je za N. D. Hrvatske nestalo iz Pitomače. Ovi su kao i kolompari govorili svojim ciganskim jezikom. Djeca i ovih i kolompara nisu nikad išla u školu. No, o ovima ciganima, kao i o kolomparima ovdje nije govora, nego o ciganima prve vrste, koji su se iza rata prvi podigli tj. uljepšali svoje zgrade, plotove, odijelo i dr. Ti cigani također ne polaze većinom u školu, a neki idu da dobiju knjige, onda ih škola više ne vidi. Zarana idu već i djeca s ocem u trgovinu s kolima (od Varaždina do Osijeka), gdje natovare svakojaku robu. I tako se već i mlađarija nauče svakakvim lopovštinama, prevari, pijančevanje, ukratko lagodnom životu, pa nije čudo da ih se uvijek viđa kako besposleni po cijele dane sjede u grupama po grabama i muško i žensko, staro i mlado. Među tim se ciganima našao jedan, zvan Krama, inače mu je ime Franjo Radelić, pa je dao načiniti kapelicu po Županiću zidaru iz Kladara. A što ga je potaklo na to? Da gradi kapelicu, kad nije pobožnost tih cigana poznata – sam Krama veli da je učinio iz zahvalnosti Majci Božjoj, što ga je već triput očuvala od sigurne smrti.

Svatovski običaji u Pitomači

Mnogi se vrijedni starinski običaji zatrgavaju, pogotovo danas kad se uvađa svuda kod nas civilna (građanska) ženidba kao pravovaljana pred vlastima, te da se barem nekad mladež buduća sijeti, kako su se nekad svatovi obavljali, zapisat ću običaje, koje mi je pripovijedala Roza Manjkas, rođena Široki, a zdravice mi je rekao Antun Mihoković, zvonar pitomački.

Kad se mladiću dopadne koja djevojka, kupi joj na proštenju licitarsko srce, s njom najradije pleše, govori, dolazi pod prozor (bečari), drugi to brzo opaze i vele „to je njegova cura“. Događa se da i sama mama nađe zgodnu sneju koja će joj donesti „prčiju“, u kuću, pa kad se mami dopada, dopada se i njenu sinu. Ove su „prčije“- (mirazi ženski) najveće svađe u kući. Kad se jesen približi, pilići narastu, guske se ppođebliju, a i mošt odvrije, misli se na svatove. Zato roditelji mladoženje (mladića koji se želi ženiti) idu u snoboke (da isprose mladu - djevojku). Dođu u kuću, pozdrave, a nakon par minuta počnu: Ne znate, kaj smo došli, nećete nas nikaj pitati, kaj smo došli, itd.

Kad su ustanovili, tj. djevojku isprosili, budu obično jedne nedjelje zaruke ili kak se to veli kod nas „zapojki“. Mladoženja pribavi prstenje, dolazi k mladi, a starješina to prstenje miješa na tanjuru i govori: Kao što ovi prsteni nemaju kraja, tako ni vaša ljubav ne sme imati kraja. Tu se goste i plešu sve do dana. Kad su se dogovorili za vjenčanje,

odlaze mladoženja i mlada na farov na „zapis ozova“. Budu triput ozvani, i poslije trećeg oziva su svatovi: gospodski u nedjelju poslije podne, a seljački obično u ponedjeljak ili srijedu u jutro. No prije samog vjenčanja ide mladoženja ili njegov otac sa flašom vina pozivati rodbinu na svatove dajući im piti iz flaše. To su „pozovići“. Tako isto ide i mladin otac pozivati njezinu svojtu.

Dan prije vjenčanja idu kola od mladoženje k mladi „po ruvo“. Sa nakićenim konjima u prvim kolima voze mladin ormar i jastuke, koje drže 2 ili 4 djevojke, koje pjevaju: Kreću kola iz majčina dvora, svaka majka zaplakati mora. Zbogom selo, gdje sam se rodila, zbogom momci koje sam ljubila. Mila majko ne udaj me dalko, dva, tri, mosta, to je meni dosta...

U drugim kolima voze krevet i rublje, a bogatije mlade imaju i treća kola za ruho. Istoga dana navečer ide mladoženja noseći baril vina i pogaču sa zastavnikom k mladi po cimera (kitice kojima će se sutra zakiriti). Cimere drži jedna domaća djevojka u rešetu povrh glave, a u drugoj ruci zapaljenu svijeću, oko nje žene djevojke kolo vode i pjevaju:

1. Crveno cvijeće i modro
brala ga Mara, Jana, Roza... djevojka,
i meće ga majki na krilo
A majka ga s krila na zemlju
Ni cvijeće ni Mara, Jana, Roza... ne moja.

2. Crveno cvijeće i modro
brala ga...djevojka
i meće ga tati na krilo.
A tada ga s krila na zemlju
Ni cvijeće ni...ne moja.

3. Crveno cvijeće i modro
brala ga...djevojka
i meće ga dragom na krilo
a dragi ga k sebi privine
i cvijeće i draga je moja.

Iza toga mladoženja dobiva „cimera“, ali ga mora platiti, a zastavnik svoga s „podsnejaljom“ odpleše.

Vjenčanje dan je u dotičnoj kući blagdan, za to se stavlja na kuću zastava. Nekad je to bilo umjetno cvijeće iz papira, na jabuci ili repi stavljeno na tanjuru, a pokriveno sa svilnim rupcem i rupčićem, koje se stavljalno na prozor, a danas prava zastava. Ujutro (8-10 sati) dođe mužika (prije gajdaš, poslije tambure ili gusle, a bogatiji su naručili i limenu glazbu) k mladoženji gdje se skupe gosti i ručaju. Poslije se slože u red i idu po mladu. Prvi ide zastavnik noseći zastavu hrvatsku, i pocikujući pred svatovima. Zatim djeveri sa djeverušama (obično 6 pari) onda debeli kum s „podsehaljom“, „pozović“ – muškarac, koji nosi pogaču i živoga pevca, koga baci kroz prozor u kuću mlade, da tobože zaslepi oči mladoženji. Toga pijevca kuharice uhvate, zakolju i prirede mladencima. Iza svih idu mužikaši. Kod nekih svatova djeveri nose flaše s vinom, koje su flaše okićene vijencem i ružama. Kad svatovi dođu u kuću mlade, debeli kum i zastavnik zatraže mladu. Ovaj se obično našali, pa im mjesto mlade, daje od slame opravljen masku, koju zastavnik baci i spali, pa pođe sam da potraži mladu. Našavši je zapleše s njome, poredaju se u dvorištu u red za vjenčanje: Zastavnik, prvi djever s mladom, mladoženja s prvom djeverušom, 2 djeveri, 3, itd. Svatovski starješina drži svim gostima popriliice ovaj govor: U našem hrvatskom narodu je od davnine običaj da se na dan svadbe priređuju zabave po starom običaju. Tako smo se i mi, braćo i prijatelji, sastali da se malo pozabavimo, u slavu naših mladenaca. Naši stari pravo su kazali, da se čovjek tri put rodi na ovoj zemlji. Prvi put je pravo rođenje. Drugo je brak – a treće je smrt. Tako i naši mladenci danas stupaju u drugi – novi život, pa im, mi gosti, želimo da bi živjeli uvijek sretno i zadovoljno u miru Božjem. Živjeli!

Iza govora krenu u crkvu na vjenčanje. U crkvu idu 1 djever s mladom, mladoženja s prvom djeverušom, kumovi, dok ostali s mužikaši odu u bližnju gostionu. Kad se svrši vjenčanje, svi se opet slože pred crkvom, no sad prvi mladoženja s mladom onda djeveri

1.2.3...., a kad se pojavi kum, stanu vikati „kume izgorila ti kesa“, na to kum baca novce, cigarete, među vikače, koji se otimlju za dare. Najprije idu k mladinoj kući. Pred pragom stanu, starješina govori: (Mladinoj majci) – Kada majka kiti svojoj kćerki bračnim vijencem glavu, dršće joj ruka, licem suze joj se toče, a njezino majčino srce tugom se potresa. Ona se rastaje sa svojim milim djetetom, jer odlazi na put, kojim joj je sada poći, koji je vodi u novi život. Stotinu joj pitanja vrvi u majčinu brižljivu srcu, kako će sada mila kćerka ispod oka materina, kuda li sa krila majke svoje, jer je hrvatica nježnih osjećaja, koja ljubi svoje dijete, pa kako da ne žali za tako dobrom i vrijednom kćerkom. Prem u kćerki gubi vrijednu utješnicu, ali u starim danima može da se utješi, kad je daje mužu, koji je iskreno ljubi i uz kojega i uz kojega će se osnovati, ako Bog da, lijepu budućnost. (Mladencima) A vi dragi mladenci, budite sretni, Bog neka vas poživi dugo i dobra Svi sveti vam bili u pomoći, neka vaša ljubav onda prestane, kada nestane u vodi riba, u zraku ptica, na livadama trave, na Klisi pijeska i na nebu zvijezda, Živite sretno i zadovoljno u miru Božjem! (dade čašu majci, mladencima i čašom govori dalje) Ovu čašu dižem u zrak da zabrinutom srcu majke iskažem najveće poštovanje, te zanosno kličem živila vrijedna majka naše mlade i živili naši mladenci! Sad se pije zdravica uz svirku mužike, a mlada malo okusi baci vino iza sebe i uđu u sobu. Sad slijedi objed odnosno večera sa obilnim jelom i pićem. Već kod drugog jela ustaje starješina te nazdravlja ovako: Dragi i mili gosti! Dozvolit ćete mi evo ovdje naše drage mladence kličući im Sretni bili! Oni su danas pred oltarom sklopili vez, koji je nerazrješiv. Zadali jedan drugomu vjernu ljubav i oni su danas stupili u bračni raj. Mnogi će pitati pa zar je brak raj? Jest, velim vam da je brak raj. Već prvim ljudima pomutila je zavidna zmija sreću u raju, ali naši mladenci treba da budu oprezniji, pa će satrti glavu toj zmiji, i sretno i dugo i dugo proživjeti u tom raju, da se to ispuni, napunimo čašu i ispijmo za neokaljanu sreću naših mladenaca. Živjeli mladenci! Kad svrši jelo, onda nastavlja ples. Iza svakog plesa mora zastavnik reći: Ovaj tanec na prikaz Bogu i Majci Boži (zatim) kućedomačinu, mlčadencima itd. a ako bi zastavnik zaboravio to reći, mora za kaznu piti iz moždara. Plešu se: kola, čardaš, poljka, valcer, drmeš, a nekad se plesao ples sa vanjkušom (jastukom):

Igraj, seko, vanjkušića
beri, beri si momčića,
berei, beri koga hoćeš
i ljubi ga dokle hoćeš
ako nećeš nikoga
molim lepo iz kola.

Kad se smrači dolaze i drugi dečki i cure, pod prozor, a malo po malo i u kuće, pa plešu to su tzv. „mračnjaki“. Poslije pol noći kreću svatovi k mladoženji, tu ih dočeka starješina na pragu, oko mlade su roditelji, te ih nagovori starješina:

Potrebno je da se sjetimo prigodom ove slave osoba koje su najbliži sretnim mladencima, a to su njihovi roditelji. Roditelji, kako blago zvuči ta riječ u srcu svakoga djeteta, pobuđuje u njem čuvstvo velike zahvalnosti. Taj današnji dan im je veseliji, nego onaj kad su sami vjernost pred oltarom zadali; Sretni su, gledajući svoju djecu kojima su oni otvorili svijet, a odgojem usadili u njihova srca plemenite osjećaje. Oni su im i ljubav dali, koja je naše mladence združila. Zato želim početnicima njihova života, odgoviteljima njihove ljubavi, i dao Bog da bi dočekali sretnu i dobru unučad i Bog neka poživi još mnogo godina i roditelje i naše mladence! Živjeli!

Starješina pruži kruh mladi, koga ona nosi na stol, da bude od svih blagoslovljen u obliku križa najprije od svatovskog starješine. Poslije toga kuma dovede malo dijete i stavi ga mladi na koljena. To se dijete zove „nakoljenče“. Mlada daruje to dijete darom (jabukom, batkom kokošnjim, slatkišima) zamotan u rupčić, koji dar je ona donijela od svoje kuće. Poslije se opet pleše, šali, zabavlja, a onda mladu postave na sredinu, te joj skidaju vjenac s glave, a djever uzima obrisač (ručnik) te polazi od jednoga do drugoga gošćenika, te svakoga obriše s ručnikom, a mladatog obrisanog poljubi i dobiva dare u novcu na tanjuru. To naši zovu „umivanje“. I ples se nastavlja do 5-6 sati, kad dođe ručak na stol: rakija, hladnetina, meso i kolači.

Zatim se gosti pomalo razilaze, no imućniji nastavljaju gozdom 2 i 3 dana. Prvu nedjelju iza svatova pođe mladoženja s mladom (ako su dalje s kolima) prviput iza svatova k punici. To su „prvići“. Od tada se zove mlada „snaša“, te ne ide više gologlava (kdo djevojke što idu), već nosi na glavi umjetnički izrađenu poculicu, no danas nose

rubac, odnosno šamiju, te se s time vrsta među snaše, a pomalo i među žene.

Vuzmene popevke:

Čim svrši posna korizma, puna ozbiljnosti, a nastanu lijepi i topli uskrсни dani, hvataju se dečki i djevojke u kolo pa pjevaju:

1. Kukuvačica, lado, zakukuvala lado nam je, drago nam je
2. Kam vi odite, lado, vi dva svatova, lado nam je, drago nam je.
3. A mi odimo, lado, momka prosimo, lado nam je, drago nam je.
4. Koja je moma, lado, momku najdraža, lado nam je, drago nam je...

ili: Vijala se bjela vila, oko grada vojvodina,

Nju zapazi mlad vojvoda – čez oblučke steklenove,
čez rukavce vezenove, - Zapanil se mlad vojvoda,
čim će vilu darovati. - Imam grada nešetana,
njega bi mi vilam dati, - vilam dati obšetati.
Na to vila ni ne gleda, - ne da bi se zafalila.
Imam konja nejašena, - njega bi mi vilam dati,
vilam dati objahati. - Na to vila ni ne gleda,
ne da bi se zafalila. - Imam brata neženjena,
njega bi mi vilam dati, - vila dati oženiti.
Na to vila pogledala – i lepo mu zafalila.

Eja dunda eja, el je trden taj vaš most?

Eja dunda eja, trden, trden kano kost.

Eja dunda eja, pušćate nas kroz njega?

Ela dunda eja, kaj nam dara dajete?

Eja dunda eja, crnooku djevojku.

Eja dunda eja, el zna speći i skuvati?

Eja dunda eja, bolje, bolje nego vi.

Eja dunda eja, lažite si same vi.

Eja dunda eja, obleznite kuvačice.

Plovimo ruskim vodama

Partizani su nam trubili za vrijeme rata na svim svojim mitinzima, na koje su tjeroali narod, da ćemo, čim se riješimo okupatora – Njemaca i Talijana imati pravu, istinsku slobodu, ta će sloboda biti u svemu, pa neće dirati u vjeru itd. te da ne će biti kod nas komunizam. No sad već vidimo drugačije, upoznali smo da se je sadanja vlast, samo da potjera iz zemlje (okupatora) – vruga – poklonila se i sprijateljila sa Belzebubom. A kakva je sloboda vjere u školi evo par činjenica: Na radnoj zajednici učitelja kotara đurđevačkog u mjesecu rujnu ov. g. zabranjeno je učiteljima voditi školsku djecu nedjeljom i blagdanima u crkvu, te sudjelovati na procesijama. Mjeseca listopada, naređuju naše vlasti, da se djeca više ne smiju skupljati u školi ni pred školom za misu, a učiteljima zabranjeno za sada indirektno – pod prijetnjom logora – s djecom moliti u školi i pozdravljati sa Hvaljen Isus i Marija. Da vlasti predobiju za sebe mladež, dijele se bomboni i šećer u školi.

Sedmoljetka u Pitomači

Početak školske godine osnovan je u Pitomači V. razred sedmoljetke, u koju su dužna ići sva djeca, koja su svršila IV. razred bivše pučke škole. U toj sedmoljetki je obavezno školovanje kroz 7 godina za svu djecu (kao u Rusiji). U tom se V. razredu uče ovi predmeti: Hrvatski ili srpski (6 sati tjedno), ruski (4 s), matematika (5 s), povijest (2 s), zemljopis (3 s), prirodopis (3 s), crtanje (2 s), pjevanje (2 s), gimnastika (2 s), dok je vjeronauk koji je u svim prošlim vlastima bio prvi predmet, sad je izbačen kao redoviti, - obavezni predmet. Više vjeronauk ne ulazi ni u raspored sati, ni u ocjene, a trpi se još samo izvan školskih sati. U tom V. razredu podučavaju za sada domaći učitelji, koji su obavezni ići na kurs.

Zašto?

1. da se upoznadu sa ruskim metodama
2. da usvoje i djecu odgoje u dijalektičnom materijalizmu

3. da uvode u školu Darwinovu teoriju o postanku čovjeka
4. da se ravnaju prema novim ruskim pronalascima kao na pr. Povijest staroga vijeka od prof. A. V. Mišulina, Izdanje Mockba 1943. za v. razred. – Na strani 9 u toj knjizi piše redak 31. i 32. ovo: Naika je dokazala, da Krist uopće nije postojao.
5. da upoznadu ples Kazačok, koji se od sada izvodi na svakoj priredbi u Pitomači.

Kao što je ove godine prirod urodio ranije, nego prijašnjih godina, i kao što sve dolazi iz Rusije, tako se čini da je ova rana zima došla iz Rusije, te je snijeg zapao i toplomjer pokazao – 6 stupnjeva C dva tjedna prije Sviju Svetih. Mnogo se povrća, naročito repe, smrзло.

Suđenje nadbiskupu zagrebačkom Dr. Alojziju Stepincu

Na današnji je dan osuđen naš ordinarij – nadbiskup, njegov tajnik i desetak kat. svećenika. Osuđen...2. Optuženi Dr. Alojzije Stepinac na kaznu lišenja slobode i prisilnim radom u trajanju od 16 (šesnaest) godina, gubitak političkih i građanskih prava u trajanju od 5 (pet) godina. U kaznu mu se uračunava vrijeme provedeno u istražnom zatvoru od 18. IX. 1946. do 11. listopada 1946. Cijeli tok suđenja naći će čitalac u arhivu! ...

...Bilo je i kod nas 10. XI. glasanje za sabor. Kandidati su bili partijci ili oni koji su dulje vrijeme bili u šumi kao partizani. Opozicije i ovaj put nije bilo, jer „prava, čista, istinska demokracija“ ne trpi opozicije. Išle su i žene da dobiju dozvolu (točkice) za robu. Unatoč straha i prijetnja glasovalo je kod nas 46% od onih, koji su imali pravo glasa.

Župa imala ove godine:

Pitomača kuća 1510 – duša 5478

Otrovanec kuća 171 – duša 843

Vel. Črešnjevica kuća ? (nisu dali dopis)

Kladare kuća 167 – duša 693

Đuretina kuća 70 – duša 275

Šašnato Polje kuća 58 – duša 233

Križnica kuća ? (nisu dali dopis)

I domaći župnik odveden u kaznionu Lepoglavu

Baš na sam Dušni dan odveden je domaći župnik don Bartul Ganza najprije u Đurđevac, a potom jer je bio 3. XII. 1945. osuđen na 2 godine prisilnog rada, odveden u Lepoglavu u logor. Ta se vijest brzo po Pitomači i okolici proširila, te su se trezniji ljudi pitali: a što ćemo sada mi Hrvati katolici? I kad je za tu vijest saznao Stjepan Demšić, otac mačanskoga župnika Ivana Demšića – a sam se bojao za svoga sina, jer je svećenik, u dvorištu se srušio i ostao mrtav isti dan.

Nedjelja 3. studenoga 1946., nakon dva dana naporna putovanja, u društvu nekih 12 kažnjenika koji su za vrijeme putovanja iz Bjelovara do Lepoglave imali prigode, da pokažu svojim ponašanjem, koliko je duboko moralno pao naš nesretni hrvatski narod; iza kako je prospavao subotu noć u spavaoni milicionera u Bjelovaru – u veće oko 8 sati prispjeli smo u Lepoglavu. Netom smo izašli iz vlaka pred nama se pokaže kao rasvjetljeni grad sa tisućama svjetiljaka, u neobičnom sjaju i ljepoti, kao da smo došli u kakvo divno alpsko ljetovalište: glasovita kazniona u Lepoglavi, prozvana: Kazneno Popravilište. Kad smo kroz 15 minuta hoda ušli u dvorište još iduće smo bili očarani pročeljem glavne zgrade, na kojem su odsjevala raznobojna svjetlila, kojima su bila upisana slova naziva uz razne grbove i nakite. Tek kad smo ušli u zgradu, te kad nam je bilo oduzeto sve što smo vrijednijega sobom imali, jer smo, po pravilima kaznenog popravnog zatvora morali sve predati upravi u pohranu – te kad smo se razišli po sobama, da prespavamo na tlu ili na golim daskama, u hladnoj jesenskoj noći uvidili smo, da se nalazimo u zgradama patnja i boli, gdje razni kažnjenici, njih nekoliko hiljada, politički i društveni „zločinci“, uz mnoge i prave zločince, kriminalce, ispaštaju kazne radi svojih zlih djela, kao i radi svoje sudbine, a da premda možda subjektivno nijesu bili krivi. Ratne strahote imale su svoj tragični epilog novom i tolikim drugim kazneo popravnim zavodima Jugoslavije.

Kad smo sutradan, 4. XI. 1946., bili ošišani do kože, morali ići na dezinsekciranje, pudrenje, kupanje, vaganje i označivanje sa brojevima – jer tu čovjek postaje brojem – sve početnim slovima KPZL (Kazneno popravni zavod Lepoglava) najedamput smo bili svikolici zaustavljeni, da ne smijemo dalje. Bilo je hladno jutro oko 10 sati. Zaklonili smo

se iza jednog zida i pitamo jedan drugoga, zašto ne možemo dalje i moramo ovdje zepsti? Dakle smo tako ostali kojih 40 minuta netko nam je objasnio, da smo se morali zaustaviti, jer baš u to doba u dvorištu kroz koje smo morali proći, šeta: On! Ko je taj: „On“!? upita više od jednoga. „Stepinac“ bio je tihi odgovor, bojažljivim šapatom. Mi nismo smjeli vidjeti Preuzvišenog Našeg Natpastira Dra. Alojzija Stepinca, a niti on nas. Sigurno bi nas pomilovao svojim blagim svetačkim pogledom i blagoslovio svojom biskupskom rukom, a mi bismo bili ganuti do suza, pred Njim poklekli, kao pred našim hrvatskim velikanom i mučnikom Katoličke crkve i kliknuli od srca: „Živio naš preljubljeni nadbiskup Stepinac!“

Dogodilo se je, pričaju, da su mnogi oduševljeno pozdravljali Preuzv. Stepinca, kad bi ga opazili na šetnji, klicali i bacali poljupce. Da se to ne bi opetovalo, nitko nije smio proći, dok je Preuzvišeni obavljao svoju dnevnu jednosatnu šetnju. Inače je nadbiskupu snošljivo u kaznioni. Prima hranu izvani...

...S njime su postupili dobro. Ima svoji sobicu za spavanje, učenje i molitvu, a u drugoj malu kapelicu za svagdanju sv. misu. Sa drugim kažnjenicima nema nikakvog oddira. Pakete vele da je zabranilo da mu se šalje. On je skromno zadovoljan s ovim što dobija. Moli, uči, razmišlja, prevađa razna crkvena djela, sastavlja i čeka daljnje ...velikim pouzdanjem u Božju Providnost. V... se kao Krist, Bog i uzor Njegov u Maslinskom vrtu: „Oče, ako je moguće, neka me mine čaša ova, ali ne kako ja hoću, nago kako Ti.“ Mnogo se o njemu priča, pa i to, da bi mogao svaki dan biti oslobođen, kad bi napravio molbu za pomilovanjem. Ali Stepinac ne može moliti pomilovanje, kad nije ništa skrivio, kad mu je savjest čista.

Kroz oko 40 minuta, što smo se bili zaklonili neko me upozori na jednu visoki prizor, za koji je doznao znakove pozdrava zatočenik, književnik Petar Grgec, kakvih malo ima. Moj boravak u samoj kaznioni bio je vrlo kratak. Odmah na dolasku sam istuknuo, da taman ne ..., jer sam osuđen bez lišenja slobode. Istog dana to sam par puta istuknuo i tražio da se pogledaju moje isprave. Objedovao sam onaj dan u kaznioni i bio počašćen uzničkom „porcijom“ od Preč. Kanonika Nikole Barić kojega sam također našao među kažnjenicima u jednoj sobici skupa sa drugih osam. Svima je bio krevet na tri prva sa golim daskama. Tu sam se upoznao i sa gosp. Frisković, potpredsjednikom Prve Hrvatske štedionice, koji je bio osuđen na 18 godina prisilnog rad a lišenjem slobode i konfinsacijom imovine. Neki Sinjani a osobito jedan Vidić, čovjek nezaboravnog sinjskog načelnika, don. Nikole Vidić, odličnog katolika i Hrvata, koji je prerano svršio svoj mladi i plemeniti vijek – poveseliše se, da sam im došao u društvo. Ali smo se tek oko jedan sat poslije podne vidjeli prvi i zadnji put – jer sam ja i tri sata poslije podne bio pozvan da napustim kaznionu i da se prijavim na ekonomiju kaznionice, Gospodarstvo Čret. Tamo sam ostao 5 sedmica i dobio rješenje da idem u svoj Kotar. I tako sam 7/12. 1946. Na Kot. N. V. – Unutrašnji odsjek – u Gjurgjevcu, dobio nalog da do daljnjega boravim u Pitomači, dok ne budem pozvan da nastavim sa izvršivanjem kazne. I tako je ono najgore bilo prošlo. Kroz pet sedmica koje sam proboravio u Lepoglavi, zaposlen laganim kancelarijskim radom, uspio sam ipak triput odjuriti u svoju župu kroz ono vrijeme koje sam bio slobodan, naime svake subote sam bio slobodan od podne pa do ponedjeljka u jutro. To sam iskoristio, a jednom dopust dobio na pet dana, te iznenadio svoje župljane koji su se tome vrlo radovali.

Međutim je bio imenovan privremenim upraviteljem župe, do moga povratka, vlč. gosp. Ivan Grščić, moj kapelan, kako o tomu nisam bio obaviješten, a znajući kako, bi teško bilo vlč. Grščiću da sam ... i Pitomaču i Stari Gradac, pomislio sam na svoga starog prijatelja i kapelana, iz doba gradnje župske crkve u Dicmu kod Sinja, vlč. don. Klementa Fordin. Isti je u Splitu plandovao bez naročitog svećeničkog zaposlenja. Pisao sam mu da me dođe zamijeniti u Pitomaču, dok se oslobodim robije i preporučio ga Nadb. Duh. Stolice kao moga zamjenika. Don. Klement Fordin je rado prihvatio moj prijedlog, te odmah dobio dopust od splitskog biskupa. U Zagrebu je dobio od Nadb. Duh. Stolice potrebna ovlaštenja, te došao u Pitomaču sa dekretom privremenog upravitelja župe u Pitomači. Međutim je župnik Don. Bartol Ganza oslobodivši se Lepoglave, sam ponovno nastavio svoje dužnosti u Pitomači kao stalni upravitelj župe.

I tako su pred kraj godine 1946. U Pitomači se našli 4 svećenika: župnik, kapelan, kateheta vlč. Široki i Klement Fordin.

Godina 1947.

Polovicom siječnja 1947. splitski biskup pozove natrag Don. Klementa Fordin i on

preko volje ostavi Pitomaču i povratio se u Split. Do početka ožujka isti je R. S. svoga ordinarija u Splitu uspio, da bude penzioniran, bez pensije, kao bolestan. Zaželio se opet doći u Podravinu, te zamolio svoga prijatelja, župnika Pitomače, ne bili opet mogao doći. Župnik mu odgovorio: "Ovdje i tri svećenika imaju što za rad. Korizma je pa ćeš ispovijedati i propovijedati, a poslije Vidova 15. 6. Moći ćeš naći sebi drugdje zaposlenje. Tvoje pak bojazni da bi radi toga mogao ostati bez zaposlenja nemaju osnova jer Duhovnom Stolu ne može biti krivo što ja držim na vlastiti trošak jednog svećenika više, u ostalom pensioniran, a narodu će biti draže i bolje ćemo prionuti svojim dušobrižničkim dužnostima".

I tako ke u polovici Korizme 1947. Opet bio Don. Klement u Pitomači. Odmah se je stavio na marljivi dušobrižnički rad. Neumoran u ispovijedanju a sjajan u propovijedima. Držao je u crkvi i predavanja o svomu hodočašću u Svetu Zemlju godine 1931, koje je hodočašće obavio skupa sa župnikom Don. Bartulom Ganzom. Ovo je hodočašće bilo priredilo Društvo sv. Jeronima u Zagrebu pod vodstvom Don. Josipa Andrića, zaslužnog tajnika društva i Preuzvišenog Don. Rafaela Radić, nadbiskupa beogradskog. O tomu je hodočašću Društvo sv. Jeronima izdalo i jednu zanimljivu knjigu iz pera Don. Josipa Andrića: Hrvatsko hodočašće u Svetu Zemlju 1931.

Narod je bio sretan da može biti poslušan u svim svojim i najmanjim željama i i lako pristupati k svetim Sakramentima. Međutim naše pastoralno putovanje nije dugo trajalo. U zagrebačkoj Nadbiskupiji oskudica svećenstva sve se jače osjećala. Pitomača izašla na dobar glas radi mojih i njoj svećenika. No taj dobar glas pretvorio se, stjecajem prilika u rdjav glas. Mnogi su počeli zavidati i prigovarati kod Nadb. Duh. Stola, da Pitomača ima četiri svećenika, a drugi da nemaju ni jednoga. Dapače, pri jednom dekanatskom sastanku, u Zagrebu, jedan dekan, koji nije htio, da drži kapelana, a da je htio bio bi ga mogao i morao dobiti, jer je tako i župa zahtijevala po svojoj važnosti i veličini, govoreći o općoj oskudici svećenika upro je prstom na Pitomaču, gdje da su četiri svećenika, dok drugdje nema ni jednoga. Ali taj dekan nije kazao, da župnik pitomački, u visokoj dobi, provida i veliku Pitomaču i Stari Gradac, dakle nekih 13-14 000 duša i da on svakako ima pravo na kapelana, koga je tada imao na osobi vrijednog i savjesnog Ivana Grščića. Nije nadalje kazao, da je velečasni Fordin, kao penzioniran kod svoga prijatelja, na privremenom boravku. Nije kazao da vlč. gosp. Petar Široki vrši službu katehete, a da inače nema nikakve veze sa vršenjem župničkih i kapelanskih dužnosti. Međutim ovo isticanje, da u Pitomači ima previše svećenika urodilo je svojim nepoželjnim plodom. U Obrežu (Sveti Ilija) kod Varaždina teško je bolovao vlč. Vid Šanjek, privr. Upravitelj župe. Trebao je svakako pomoćnika. Nadbiskupski Duhovni Stol udovoljio je molbo vlč. Šanjeka i imenovao kapelanom u Obrežu pitomačkog kapelana vlč. Ivana Grščić. Istodobno, a to je bilo oko polovice svibnja 1957. Imenovao je novim kapelanom u Pitomači vlč. gosp. Petra Široki. Odlaskom vlč. Ivana Grščića, sposobnog i neutrudivog kapelana, Pitomača je mnogo izgubila. Osim svojih redovitih kapelanskih dužnosti, zamoljen od župnika, bio je počeo podučavanjem vjeronauka u školi u Vel. Črešnjevici, kao i u Gjuretini, koje su bile dosta zanemarene. Škola u Velikoj Črešnjevici za nekoliko godina nije vidila vjeroučitelja. Sav taj potrebni i svećenički rad njegovim odlaskom bio je prekinut.

Župnik se je sada opet našao u neprilici. Vlč. gosp. Petar Široki, navodeći svoje slabo zdravlje, izjavio je da on ne može preuzeti kapelanske dužnosti. Župnik ga je svjetovao, neka to priopći Nadb. Duh. Stolu. Međutim je situaciju spasio vlč. Don. Klement Fordin. Zamoljen od vlč. katehete g. Petra Široki, 16/5. 1947. obećao je pomagati u dušobrižničkoj službi od tada vršio je Don. Klement sve kapelanske dužnosti i za Pitomaču i za Stari Gradac kamo je hodio svakoga blagdana i nedjelje, nako što e u Pitomači pomogao ispovjediti te misio i propovijedao. Osim toga je obavljao i provizije i sprovode.

Početkom lipnja posjetio je župnika i Pitomaču mnogo poštovani O. Fra Lujo Plepel, poznati pučki pisac, osobito u izdanjima društva Sv. Jeronima. Njegove pripovijesti: „Dalmatinke“ i „Zagorke“ bile su vrlo dobro primljene u hrvatskoj javnosti. Kako je bio i vrlo obljubljen kao bivši župnik u Dalmatinskoj Zagori i kao vrsni govornik, izrekao je i u našoj Pitomači nekoliko dubokih i krasnih propovjedi o Presv. Srcu Isusovu o Svetoj euharistiji, a specialno o sv. Antunu i euharistiji, buduć ove godine blagdan sv. Antuna pada uprav u isti dan kada i blagdan Presv. Srca Isusova. Narod je bio neobično razdragan i oduševljen.

Opet jedna Mlada misa

Mladomisnik: O. Stjepan Šimeta D. J.

Na Bartolovo 1947. Doživila je Pitomača, kroz 14 godina, 3. Mladu misu, dok se prije g. 1933. Događaj uopćene pamti. Mladomisnik je ovaj put ne jedan obični svjetovni svećenik nego pripadnik glasovite Družbe Isusove, O. Stjepan Šimeta. Nakon dugih nauka, bdjenja i molitve, 36 godina star, stupa po prvi put k oltaru Božjemu, spreman da obmah stupi u prve elitne redove Kristove vojske.

Pitomača, njegovo rodno mjesto i župa, najsvečanije se spremila da proslavo ovaj veliki dan. Obaviješteni su bili i pozvani na svečanost svi okolišni svećenici i narod, koji koji su se svi odazvali. Nadošle su ogromne mase okolišnog svijeta a pogotovo iz svih ... župe Pitomača i Stari Gradac. Mjesto je bilo svečano okićeno, a u prvom redu župna crkva. E da uzmogne sve to ogromno mnoštvo prisustvovati Svetoj misi priredio se je oltar, ukusno i umjetnički, uz pomoć i saradnju časne sestre Ivane Berchmans, voljene sestre svečana mladomisnika, vani uz sakristiju. Školska djeca i pitomci sjemeništa izvježbani od gosp. Katehete vlč. Široki i gospodje učiteljice Sabljak Marije, pred početak Sv. Mise nakon krasne procesije iz rodne kuće mladomisnika do župne crkve, recitali su jedan krasni sastavak, u kojem se prikazuje uzvišeno svećeničko zvanje i njegova uloga u kršćanskom društvu, uz par zgodnih deklamacija. Manuduktovni je bio domaći župnik, dok su svi drugi svećenici međusobno razdijelili uloge pri vršenju svečane Svete mise. Pjevački zbor pod vodstvom orguljaša gosp. Steve Filjak, bio je također na visini.

O. Paskal Cvekan, franjevac iz Ferdinandovca, izrekao je divnu propovijed, kakva se po dubini misli, savršene dikcije i mladenačkog elana, kojim je bila izgovorena, rijetko može da čuje.

Sama svečanost, uz ovakvu propovijed, ispunila je čitav narod najvećom duševnom radošću i oduševljenjem, koje se ne će lako zaboraviti.

Na koncu je i sretni mladomisnik progovorio narodu kratko, ali vrlo lijepo. Poslije ljubljenja mladomisnikovih posvećenih ruku narod se razišao, vjerski ojačan, pun ponosa i kršćanske samosvijesti.

Roditelji mladomisnika priredili su nakon toga objed svećenstvu, rodbini i prijateljima, na kojem je bilo puno lijepih nazdravica, pod vodstvom vrsnog i nadasve sposobnog stoloravnatelja sesvećanskog župnika Karla Blažekovića. Malo dana iza ovog našeg slavlja dogodilo se u Mače, gdje je župnikovao naš domaći sin vlč. Ivo Demšić strahovito zločinstvo. Župa se spremala za doček biskupske vizitacije i svete Potvrde. Protivnici vjere htjeli su to osujetiti, te su zamislili, da ubiju mjesnog župnika. 26/8. Dodjoše u večer pod islikom, da trebaju neke dokumente. Kad im župnik nije htio da otvori, bojeći se zla, provališe u kuću sjekirama i sasjekoše tri nevine žrtve, domaćicu, dvije pomoćnice, tražeći župnika. Isti je medjutim Božjim čudom uspio da se kroz prozor spusti i sakrije u kukuruze. Kad je sutradan u devet sati otišao da vidi što se dogodilo... naišao je na užasni prizor. Kako je župnik prepoznao zločince po glasu, bili su pronadjeni te dvojica osudjeni na smrt, a jedan 20 godina. Na župnika je to tako strašno djelovalo da je napustio župu i početkom rujna 1947. Došao kući u Pitomaču.

Godina 1948.

Župnik još nije bio izvršio svoju kaznu. Bilo mu je naredjeno u prosincu 1946. Kad se vratio iz Lepoglave, da u Pitomači čeka daljnje odluke. Kad je u srpnju 1947. otišao na Kotar u Gjurgjevac da zamoli dopust da može ići na liječenje u varaždinske toplice, bio je zaprepašten kad je dobio nalog neka se vrati kući i odmah dodje u Gjurgjevac, da bude ponovno otpraćen sa milicijom u Lepoglavu. Uzalud se je branio, sutradan je bio ponovno odveden u Lepoglavu, da tamo izdrži još 22 mjeseca kazne. Međutim je Božja pomoć bila blizu. Kad se je uvečer prikazao u kaznioni, nijesu ga htjeli primiti jer da oni nemaju u Lepoglavi više nijednog kažnjenika bez lišenja slobode, pa neće primiti ni njega, koji je svećenik. Prespavao je u hotelu, a sutradan se povratio u Gjurgjevac. Kroz sami taj dan nastala je promjena kod Odsjeka za unutarnje poslove i novi povjerenik ga otpremi kućiu Pitomaču napomenom da će ga lako naći kad im bude trebao. Župnik je zahvalio Bogu na ovoj nenadanoj i velikoj promjeni, jer bi teško bio izdržao u Lepoglavi još oko dvije godine na onomašnjoj ekonomiji Čret. U siječnju 1948. dobije nalog da nastavi izdržavanjem kazne i to u Pitomači kod Šumarije.

I tako je Šumarija u Pitomači 1. 2. 1948. dobila novog, besplatnog, namještenika,

pitomačkog župnika Bartola Ganza. Bio je dodjeljen odjeljenju za pravljenne faktura. Upraviteljem šumarije bio je Ante Gorbričević, čestiti gospodin koji je sa župnikom postupao sa najvećom pažnjom i poštovanjem. Poslije 15 dana rada dobio je dopust, da može poći k liječnicima u Zagreb. Tamo je dobio od raznih liječnika svjedodžbe svoga slabog zdravlja, pomoću kojih je dobio privremeni otpust, a zatim zatražio od Ministarstva unutarnjih poslova u Zagrebu, da mu se otpusti daljnje izdržavanje kazne radi visoke boli i mnogih bolesti. I tako je to ostalo, dok nije u kolovozu 1948. dobio rješenje od Prezidiuma F.N.R.J. da se župniku oprašta daljnje izdržavanje kazne. Tako se je župnik ponovno mogao posvema posvetiti izvršavanju sbojih župničkih dužnosti i razne zadatke dao je popravljati crkveni krov i krov sakristije. Na žalost je bilo vrlo teško doći do potrebnog materijala, a još teže po potrebnih majstora, koji su morali raditi kod državnih poduzeća. Dao je temeljito popraviti i orgulje po stručnjaku gosp. Milanu Majdak u Zagrebu. Da ne bi sakupljeni novac izgubio vrijednost načinio je jedan novi...i razne predmete i stvari za crkvu od č. č. s. s.

Godina 1949.

Narodne vlasti su nastavile živo sa socijalističkim preobražajem sela. Izdavane su razne uredbe za otkup žitarica; mesa, krumpira, mlijeka itd. Seljačka su gospodarstva bila porazdijeljena u razne kategorije počam od A. kategorije, pa 1-6 kategorije. Za veće kategorije progresivno je rasla visina raznih podavanja u obliku otkupa, tako da već 3a pa 4a i 5a kategorija uz pretjeranu i nerealnu procjenu uroda žitarica bile su tako visoko razrezane, da bi baš ovi bolji gospodari zvani kulaci morali u velikoj većini dati toliko žita, mesa i krumpira, te su neki ostajali bez sjemena i bez hrane vlastite obitelji. Mnogi su pali u zdvojnost (samoubojstvo). Naravno, da se ovo odrazivalo i u poljoprivredi, koja je davala sve bolje nazadovane rezultate. A sve je išlo za tim da se natjera gospodare u Seljačke radne zadruge. Nije bolje bilo ni kod odmjere poreza. Utjerivalo se nemilosrdno, poznate ekipe obilazile po kućama i tjerale i plijenile sve što su našli.

Ovakva praksa natjerala je i pojedine župnike, da ustupe nadarbinska dobra ili S.R.Z. ili M.N.O. ili ekonomijama, samo da se spase od pretjeranih podavanja, odnosno poreza. Tako je i pitomački župnik za god. 1948. Od 4.e kategorije spao na 3.u ustupivši 3,5 jutra livade i oranice siromašnim seljacima i ostavši tako ne na 17 jut. nego na 13,5 jutra. Ali je uvidio, da i to malo pomaže, te je ove godine porazdijelio siromašnijim seljacima i daljnjih 10 jutara, te za sebe ostavio samo 3,5 jutra oranice, livade i vinograda, dospjevši tako u A kategoriju.

U ovoj godini nadolaze promijene kod župnika. Veći dio posala obavlja don Klemen Tadin i u Pitomači i u Str. Gracu, a pomaže mnogo revno i nesebično domaći sin Ivan Demšić, koji je kako je već istaknuto morao otići iz svoje župe Mače. Čak je i izmjenično sa don Klementom mjeseca svibnja svaki dan propovijedao Marijine propovijedi u svakidašnjoj svibanjskoj pobožnosti na radost i korist vjernika. No nije potrajalo dugo, te je don Klement Tadin premješten u Srbiju u grad Šabac da bude duhovnik čč. ss. U bolnici. I vlč. Ivan Demšić po odluci Nadb. Duh. Stola bude premješten u Vel. Bukovac kao subsidijar starome župniku Mateju Gaži. Tako je automatski sav posao prešao na katehetu vlč. Petra Široki, jer se župnik osjećao dosta bolesnim od scoga išijas (reumatizma). Međutim su narodne vlasti po malo odstranjivale svećenike – katehete iz škola. To se dogodilo i u Pitomači. 12. veljače 1949. reče upravitelj sedmoljetke g. Antun Kovačić, da i kateheta Petar Široki više ne smije u školu bez nove dozvole, koju međutim nije dobio ni on ni itko drugi za poučavanje vjeronauka u školi. Istom kateheti se to dogodilo i u ostalim školama, koje je poučavao, u Kladarama, Otrovancu i Đuretini. Isti je gospodin upravitelj, naglasio kateheti Peri Širokome, da ne smije poučavati ni u crkvi, bez nadzora učitelja. Župnik je narodu ovo proglasio u crkvi i molio roditelje da šalju u crkvu djecu na pouku. I tako je kateheta Pero Široki ostao bez svoje misije za koju je došao u Pitomaču i vršio je od 1941. god do 1949. i to od 1945. posve besplatno u F. N. R. Jugoslaviji sa mnogo teškoća i nepritika sa strane učitelja i djece. Sad nije preostalo drugo kateheti, nego da traži župu bilo koju, jer u Pitomači nije htio biti ni župnik ni kapelan. Tražio je župu ispražnjem St. Gradac. Međutim je Nadb. Duh. Stol imenovao kapelana za Pitomaču vlč. g. Stjepana Kanića. Isti je kapelan rođen u Zagrađu kod Slavenskog Broda 1912. Isti je nastupio svoju dužnost na Vel. Ponedjeljak 11. 4. Osvojio je brzo simpatije svojih vjernika – neumoran u ispovijedanju, gorljiv u propovijedanju, prilagodljiv djeci u poučavanju kršć.

nauka. Da lakše dobije djecu na pouku, uveo je večernice u Otrovancu nedjeljom da dođu djeca iz Vel. Črešnjevica i Otrovanca na pouku. Spremio je djecu za 1. Svetu pričest. Ove godine pristupilo je c. 200 djece iz župe na 1. Pričest. Bilo je veselo i sretno. Koncem kolovoza bude župniku ponuđena župa Opatija blizu Rijeke u Istri, te se on spremio i konačno otišao 8. siječnja 1950. godine a malo prije i kapelan Stjepan Kanić za kapelana u M. Bistricu.

Godina 1950.

Dne. 8. siječnja preuzimlje ovu župu domaći sin kao 24. župnik ove župe preč. g. Ivo Demšić. Rođen 1909. Godine u Pitomači, školu pučku svršio u Pitomači, srednju školu na Virju i u Zagrebu gdje je također polazio bogosloviju i 1933 god. zaređen za svećenika. Kao mladomisnik otišao je za kapelana u Hrv. Zagorje, u župu Mače, gdje je pomagao starome župniku I. Grmajšku. Poslije smrti svog principala Grmajška 1935. god. a na želju cijele župe mačanske i svog kolatora Ritera postaje upraviteljem župe Mače, te za dve godine i župnik. Ostaje u Maču do 26. 8. 1947. do zločinstva iz kojega je Božjim čudom spasio glavu – bijegom. Kad se malo oporavio i zaboravio na onaj krvavi prizor u Maču gdje su pale tri žrtve - Nadb. Duh. Stol postavi ga kao subsidijara preč. g. M. Gažiju u Vel. Bukovac, gdje ostaje do 12. prosinca 1949. – kada ga Duh. Stol postavi za župnika u njegovo rodno mjesto u Pitomaču.

Početak ove godine dobile su otkaz i čč. ss. Sv. Križa iz virovitičke bolnice, pa ih je župnik htio namjestiti na župnom stanu u Pitomači, da mu vode kućanstvo. No Mjesni N. O. to je spriječio i dopisom htio farof zauzeti za školu, prem su vlasti branile djeci, da ne smiju ići „k popu“. Župnik pravio žalbu, te se ipak odustalo od škole na farofu, no morao je 31. 1. izdati 2 sobe i kuhinju učitelju Krivošiću za stan. Taj učitelj ostaje u župnom stanu do konca srpnja, kad bude premješten u učiteljski stan, no na župni stan odmah Mjesne vlasti stave veterinara Zvonka Jelkovića zajedno sa veterinarskom ambulantom.

Izbori za Narodnu skupštinu bili su ovdje kao i drugdje 26. 3. Tjedan dana prije se intenzivnije spremalo za taj dan u školi, uredima, na ulici, dok je narod bio posve ravnodušan. Podijelile se i cedulje za glasanje, koje su sadržale broj i naznaku birališnog mjesta. I doista su izbori započeli već u pola noći (takmičenja) da bi se što prije obavili. No izborni zakon propisuje da se glasa od 7 ujutro do 7 naveče. Narod se naš slabo odazivao kroz dan, pa su izborne ekipe išle pod večer, da tjeraju, i sabiru cedulje, da sami obave izbore. A kako se biralo? Na izbornom mjestu postavljene su bile dvije kutije bijela i crna (reakcije). Svaki je glasač dobio gumenu kuglicu i po izbornom zakonu, dužan je staviti ruku u obje kutije. No crna je bila trnjem zaštopana, da se nije mogla u nju staviti ruka. Kao i drugdje i kod nas se glasalo 100 % i glasanje je bilo produženo do pol noći.

Ova je godina bila uglavnom suha već od proljeća, pa su mnogi usjevi stradali jer nije bilo kiše. Vinogradi naprotiv su dobro uspijevali, grožđe makar ga bilo malo, bilo je posve zdravo i zato je ovogodišnje vino bilo prvorazredno.

Prva pričest ove godine u župi bila je dva puta. Dne. 30. 7. u Pitomači nas bilo je 86 prvopričesnika i u Otrovancu za djecu iz Otrovanca i Vel. Črešnjevica bilo je 34 prvopričesnika. Zakusku obilnu su imali na župnom stanu i u Otrovancu u dvorištu Tišljarovom. I za roditelje i djecu nezaboravan dan.

Otkup seljačkih proizvoda osobiti žitarica i krumpira vrši se i ove godine bez milosrđa. Oduzima se nekima sve, pa se i tavani metu, tako da neki već u jeseni nemaju ni zrno žita. Tako i mesa. Seljaci su primorani kupovati da mogu državi dati.

Na blagdan Svih Svetih pročitana je u crkvi okružnica Nadb. Duh. Stola o novoj dogmi, koja je proglašena od sadašnjeg sv. O. Papa Pia 12 o Uznesenju Bl. D. M. na nebo. U litanijama lauretanskim nadodan je novi zaziv: Kraljice na nebo uznesena – moli za nas!

Da uveliča ovogodišnje proštenje Imena Marijinog pozvao je župnik franjevca iz Zagreba. No narod se slabo odazvao za ispovjedi, a večernja procesija sa svijećama uspjela je odlično.

Ogledalo župe u brojkama :

Godine	rođenih	umrlih	pričest	vjenčani	opaska
1931	296	162	134	76	
1932	254	156	98	68	
1933	253	133	120	70	

1934	237	135	102	80	
1935	234	124	110	64	
1936	238	118	120	94	
1937	237	128	109	88	
1938	244	116	128	66	
1939	227	122	105	59	
1940	230	142	88	78	
1941	211	107	104	72	
1942	247	150	97	49	
1943	230	153	77	38	
1944	165	153	12		
1945	131	238	-107	40	54 ubijeno od partizana
1946	173	143	30	135	

Ove su matice oduzele nar. vlasti od župnih ureda i predale drž. matičarima, da ih nastave.

Godina 1951.

Ova je godina počela sa blagom zimom, skoro bez ikakva snijega, a kako je lani bila suša ostao je seljak skoro bez sijena i krme. No zato su konji i krave gotovo kroz cijelu zimu pasli na livadama i travnicima. Blago je izjedalo i slamu pa su mnogi konji uginuli od bolesti – kolike – radi slabe ishrane. U veljači je zapao mali snijeg i zemlja se jače smrznula. Lani bila sušna godina ova pak u svibnju i lipnju kišovita – zato su bile češće poplave. Tako je i Pitomača doživjela 7. lipnja katastrofu – poplavu kakove ne pamte ni najstariji ljudi. Iz Bilogore je toga dana provalila tolika voda, da je mostove rušila, razorila prugu prema Ugljeniku na 2 mjesta u dužini od 200 metara – a državnu kraj Preradovićeve ulice, te se sva slila na livada prema sv. Ivanu. No kako je onaj most kod sv. Ivana bio premalen za toliku vodu, ona je rasal, natopila sva dvorišta od Lovrina Josipa pa Preradovićevu ulicu do Međurečan Ignaca, pače je prodrila i preko drž. drumu od Lovrina Josipa do Vedriša. Voda je tako ostala dva dana. Također je voda išla pola metra preko drumu u Kladarama od Špiranca do onog puta kako se ide u Dinjevac. Pitomača i Kladare izgledali su kao Venecija. Ljudskih žrtava nije bilo, par kuća su se srušile i mnoge oštećene od vode. Voda se za desetak dana izgubila, no smrad potopljene trave i usjeva osjećao se dugo – šteta ogromna.

Ove godine bila tjelovaska procesija, pače su i neka školska djeca bila u procesiji, no ta su to isplatila u školi, snižene im ocjene iz vladanja, a nekima i iz uspjeha u školi. Na Božić kao i ostale blagdane drži se škola, no ove godine još malo đaka dolazi te dane u školu.

Na Josipovo 19. 3. u oči Vel. utorka kada se u Pitomači obavlja uskrсна ispovijed, bila je po prvi puta valjda kako postoji župa večernja misa u 7 naveče. Naroda bilo mnogo, crkva bila dupkom puna. Za ove večernje mise daje Nadb. Duh. Stol dozvole svećenicima, e bi i činovništvo uzmoglo obaviti svoje vjerske dužnosti.

2. 11. blagoslovio je župnik u kapelici u Kladarama postaje Križnoga puta, što je darovala crkvi jedna časna sestra iz Kladara, a okvire za križni put načinio je crkveni tutor Franjo Rešetar.

Za Duhove su išli naši hodočasnici k Majci Božjoj Bistričkoj. Iz župe pitomačke bilo je 400 – hodočasnika i što je bilo za čudo svima, da smo dobili mi jedini vagone za Bisticu.

Kako se širi električna rasvjeta po Pitomači i u Kladarama, to je župnik uveo električnu rasvjetu i u crkvu, no za sad samo provizorno, dok se ne nabavi materijal, da se propisno i po liturgijskim propisima uvede i uredi.

Kako su i ove godine veliki porezi i prevelik otkup seljačkih proizvoda, narod je osiromašio, te se vidi i osjeća u crkvi i u pomanjkanju plaćenih misa.

Crkva uz ostale izdatke imade novi izdatak a to je plaćanje orguljaša. Do sada je orguljaš imao svoju zemlju – orguljašku, koju je uživao u ime plaće. No Narodne vlasti su njemu oduzele i dale učiteljima tu zemlju.

Godina 1952.

Započela blagom zimom – snijega bilo malo. I proljeće se pokazalo vrlo dobro,

zimski usjevi uspijevali, narod naš poorao, posadio kukuruz, krumpir itd. Sve je lijepo izniklo. No baš na Sofiju počeli mrazovi. Svake noći vedrina donijela je ujutro mraza i to trajalo par dana. I voda se odozgora u grabama smrsla. Jasno da su bile štete, najviše je škodilo krumpiru, kukuruzi, koji su se upravo „skuhali“ i povenuli. Što drugo je preostalo nego da se ponovo posadi. Vinogradi, koji su u polju također su pozebli, osušili se i novi izdanci počeli se kasnije razvijati. Vinogradi u brijegu nijesu stradali od mraza.

Korona u Pitomači 29. svibnja na dan klečanja

Ove je godine baš kod nas održana korona. No kako su vlasti nerado gledale te svečanosti svećeničke – narodne to se održala bez ikakvih vanjskih svečanosti. Predaje dao je naš dekan preč. g. J. Novosel – župnik đurđevački. Bili su prisutni svi svećenici kotara našega, raspravljalo se o pitanjima našim u sadanje doba – socijalizma.

Kurs protiv svećenstva i crkve pooštren

Radost Trsta, kojega smo očekivali, da bude jugoslavenski – počele su novine pisati protiv svećenstva, i to dnevno po svim listovima, rugajući se vjeri, svećenstvu i Papi. Ovo je odjeknulo i po kotarima i po općinskim narodnim odborima (prije Mjesni N. O.). Tako su i kod nas globili župnika sa 2.000 din globe, što je prekasno prijavio tijelovsku procesiju, djeci se opet brani ići na procesiju i na vjeronauk u crkvu, zabranjena je i misa, koja se održavala svake godine u Vel. Črešnjevici na Ilijinsku nedjelju. Neke su svećenike zatvarali radi skupljanja doprinosa za zvonove (župnika Markov Antuna iz Molva) pa čč. ss. iz Virja, da se bave nadri obrtom, što pletu veste, krpaju i sl. Onda nije čudo da je ove godine i Prva sv. pričest koja se održala 27. srpnja – bila bez ikakvih vanjskih svečanosti, bez slikanja, bez zakuske, da se ne optuži župnika, da organizirano skuplja školsku djecu.

Biciklima na Bistricu

Ove se godine nije moglo za Duhove na Bistricu radi klečanja – korone, zato je župnik oglasio da će se ići u kolovozu za Božje Preobraženje. No kako su vlakovi neobično skupi, to je oglaseno da se ide i biciklima. Narod se interesirao i spremio neki vlakom neko biciklima. No u zadnji čas su mnogi odustali, jer su slušali za Bistricu iz zvučnika, koji su postavljeni po ulicama...Na Bistrici i u Zlatarskom kotaru vlada trbušni tifus – za to je zabranjeno ići tamo. I mnogi su povjerovali i odustali od hodočašća. Jedino je župnik sa još desetoricom krenuo biciklom i uvjerio se, da tamo nema tifusa ni nije ga bilo.

Suša još veća, nego preklanjanske godine. Kroz puna dva mjeseca nije bilo kiše, jedino je sredinom lipnja bila tuča, koja je dosta uništila vinograde u brijegu. Na Aršanje bilo je tuče, te je župni vinograd stradao skoro 50%. Inače je bila žega, suša – toplomjer je početkom kolovoza pokazivao +38 celzijusa u hladu. Žetva pšenice, raži, zobi bila je osrednja – no kukuruz i krumpir radi suše posve je zakazao – osušio se na slabijim – pjeskovitim zemljama.

Nakon par godina što su željeli doći, došli su ipad naši domaći Amerikanci u svoj stari zavičaj – Pitomaču. Par obitelji došlo je na par dana – razočarali se nad slobodom koju mi imamo. Među njima našla se ipak jedna, koja se interesirala za crkvu - vjeru, te je crkvi ostavila dar.

Pripreme za ovogodišnju potvrdu

Kod nas bi se imala održati sv. potvrda – koje nije bilo od godine 1946. Na 28. kolovoza. Pripremalo se za taj dan s obje strane. A) Vjerska da se djeca što bolje spreme u nauku vjere – da se crkva što ljepše iskiti – da se narod sakupi u što većem broju kod crkve, gdje će biti skromni doček preuz. g. biskupa.

B) i sa strane narodne vlasti, koja kad je saznala za taj dan – pozvala svu školsku djecu na upis u školu pod prijetnjom globe od 1.000 dinara – pozvala je i sve muškarce na vojnu smotru i to pod br. Pov.19/1952 – od 19. 8. Pitomača Narodni Odbor općine P.

Ime prezime.....

stan.....

Obaveštavate se, da će se u vremenu od 27-29. 8. o. g. na području naše općine u prostorijama kina u Pitomači vršiti smotra svih vojnih obvezanika rođenih od 1898 – 1929. Nalaže se svim muškim licima navedenih godišta u Vašem domaćinstvu bez razlike za sposobnost, da prisustvuju spomenutoj smotri prema sledećem :

Lica rođena 1915 – 1929 – g. dana 27. 8. o. g. u 7 sati ujutro

Lica rođena 1909 – 1915 – g. dana 28. 8. o. g. u 7 sati ujutro

Lica rođena 1898 – 1909 – g. dana 29. 8. o. g. u 7 sati ujutro

U slučaju neodaziva u gore određeno vrijeme svaki vojni obveznik biti će pozvan na odgovornost.

Smrt fašizmu – sloboda narodu

M. P. Tajnik

I misu kod križa zabranili !

Na Ilijinsku nedjelju u Vel. Črešnjevici bila uobičajena misa kod raspela u pol sela. Te godine je bila propisno prijavljena i ta misa na otkup Unutarnjih poslova kot. Đurđevac, ali je u zadnji čas bila zabranjena misa, te se od tog doba više ne služi tamo misa...

Kako su zabranjene sve procesije, tako je zabranjena i procesija Sesvečka (1. 11.) na groblje, no tu je učinjena novost i to po izjavi šefa Udbe, ako je i zabranjena procesija, ali nije zabranjen privatni blagoslov grobova. I tako je ove godine uveden običaj da se na Sesvete blagoslivljaju grobovi čija to rodbina traži. Ovdje se za početak obavio blagoslov nad desetak grobova. Ove je godine osnovan Inicijativni odbor društva kat. svećenika kotara Đurđevačkog. Izabran za predsjednika župnik iz Ferdinandovca, no pristupnice nije niko od svećenstva potpisao, jer se još ne zna kakav stav zauzima naš Ordinarij prema tom društvu.

Godina 1953.

Ova je godina započela s velikom hladnoćom. Mjeseca veljače su izašli kalendari (knjige) „Dobri Pastir“ što ga izdaje društvo kat. svećenika u Bosni. Mjesec dana kasnije izašla je i „Danica“ – kalendar. Raspačano je za brzo dosta komada, jer ovaj katolički narod voli svoje katoličko štivo. Raspačano je i mnogo zidnih kalendara.

Ove je godine umro Josip V. Staljin – ruski diktator, a nasljeđuje ga trium viri Maljenkov, Berija i Molotov. Valjda će Rusima biti bolje, a kod nas velo „došlo je vrag po svoje“.

I ove je godine bilo malo mraza, no nije bilo veće štete od njega. Spomena je vredno spomenuti kako su pitomački vinogradi osobito purga, branili svoje vinograde od mraza ložili i dimili po Aršanju bregu već od pola noći, a nekima se „zadimilo“ pa su morale se i liječiti. No, kukuruze i krumpire nije niko branio od mraza. Žita su od silnih kiša bila dračljiv, ali su u glavnom dobra.

Elektrifikacija crkve

Kako je naša Pitomača izradila dobru električnu centralu u bivšoj selskoj bikarnici i nabavila dobar motor i generator, to je župnik zamolio župljane rastumačivši im potrebu i korist od električne rasvjete – pomoć u novčanim darovima za rasvjetu crkve. Župljani se odazvali u malom broju za pripomoć, no sreća da je u blagajni bilo pričuvnog novca, te se moglo nabavljati materijal električni i to po švercu, jer se legalno teško dobivao. Nabavljena je žica, te cijevi – i za posao došao je električar iz Beograda Dušan Uzurović, jer se naši domaći nijesu usudili preuzeti taj posao. Posao je trajao tjedan dana – a sam rad stajao je 30.000 dinara – dok je materijal za crkvu stajao 150.000 dinara. Glavnu rasvjetu lađe dobivaju sad od 4 jake žarulje smještene u porcelanskom sjenilu, dok glavni oltar imade indirektno svijetlo od 2 reflektora. Veliki luster je također dobio električnu rasvjetu, no da bude što bolja imitacija obične svijeće, a manje blještavila u crkvi to su žarulje dve i dve vezane u seriju. Tako isto i oltari: glavni i marijanski. Svi su oltari dobili utičnice, a vod je predviđen za trofaznu struju radi eventualnog električnog pogona orgulja. Nabavljeno je električno brojilo, te se sad struja plaća po kilovatsatima. Rasklopna ploča (mramorna) nalazi se u sakristiji u kutu.

Nove zabrane

- 1) Zabranjeno je ove godine zvonaru Anti Mihokoviću skupljati svoje lukno po kućama (dok to isto, tj. svoju plaću smiju skupljati i pudari i poljari a i cigani smiju obilaziti po kućama i prositi), te je radi toga zvonar dao otkaz na svoju službu. Molilo se župljane da sami donesu zvonaru plaću, te je tako još ostao u službi, ali ga plaća samo polovina župljana.
- 2) Ove godine pogođeno i crkveno pjevanje, jer je voditeljica crkvenog pjevanja gđa.

Marija Sabljak, umirovljena učiteljica i vrsna glazbenica dobila kaznu od 30 dana, koju je kaznu izdržavala u zatvoru u Đurđevcu radi toga, što je učila pjevati djevojke u svome stanu, dok je u crkvi hladnoj teško učiti pjevati.

3) Prigodom blagoslova kuća zabranjeno je od narodnih vlasti svećenicima uzimati bilo kakve darove po kućama, a nekim su svećenicima i uzeli novce, koje su dobili kod blagoslova.

4) Preuzvišeni g. Dr. Franjo Salis Lewis zabranio je svojim svećenicima biti u dvorištu kate. Svećenika, te zagrožio crkvenom kaznom onima koji aktivno sudjeluju u tom društvu.

Duhovna obnova župe

Kao završetak jubilarne godine u ovoj župi bila je i duhovna obnova župe pitomačke, te se može reći da se je priličan broj župljana i obnovio duhovno, što se vidjelo po brojnim ispovijedima i pričestima što se onih dana obavilo. Duhovnu obnovu držao je otac franjevac sa Sv. Ksavera iz Zagreba o. Zdravko Mašina, svaki dan naveče, dok su župljani mogli doći i to propovjedima i pobožnostima svaki dan od 10 – 13 prosinca. Dao Bog da i ova obnova donese što više ploda kod mojih župljana!

1954. Marijanska godina

Sadanji Papa Pio 12 svojim je pismom „ Fulgens corona „ od 8. rujna 1953. Navijestio je Marijansku godinu od prosinca 1953. – do prosinca 1954. Čitav katol. svijet slavit će kroz ovu godinu stogodišnjicu proglašenja dogme Bezgrešnog začeca B. D. Marije.

Početak ove godine bio je neobično lijep i topao, no zato je sredinom veljače vrlo zahladilo, te je koncem veljače bilo hladnoća 22 C ispod ništice. Ožujak je malo odjužio vrijeme, te smo na sa Uskrs imali snijega sa kišom i bio je vrlo hladan. I radi tog lošeg vremena vjernika je bilo malo u crkvi.

13. travnja baš na Vel. utorak 3-godišnji dječak Ivica Marović iz Dravske ulice zapalio je svoju slamu, te se požar naglo proširio k jednom i drugom susjedu i zahvatio staje i štaglje, te je za par časa zahvatio 8 gospodarskih zgrada. Vatrogasci se dobro držali, i njima se zahvaljuje da se nije vatra proširila i na dalje.

29 lipnja naš domaći bogoslov Ivica Došlin zaređen za svećenika.

Mlada misa vlč. g. Ivice Došlin-a

I opet je Pitomači osvanuo rijedak dan, dan uspomena ... jer je domaći sin vlč. Ivica Došlin po prvi puta u svom rodnom mjestu čitao sv. misu...

Mjeseca lipnja i srpnja ove godine javila se peronospora u našim vinogradima, te je iz lišća prešla i na samo grožđe, te je bila vrlo slaba berba u našim vinogradima. Pšenice je također bilo vrlo malo, uslijed kiša, koje su bile česte...

Na dan sv. Mateja apostola (20. 9. 1954.) konsekrijan je od preuz. g. Dr. J. Ujčića beograds. Nadbiskupa, te preuz. gg. Dra Fr. Salisa i Dra J. Lacha za novog zagrebačkog nadbiskupa koadjutora Dr. Franjo Šeper...

Nadbiskup Dr. A. Stepinac još uvijek se nalazi lišen slobode, ali ne u Lepoglavi, nego u Krašiću svom rodnom selu. K njemu se i sada ne može, jer milicija brani.

Godina 1955. po Kristu

I ove je godine zima dugo potrajala, pa je i sam Uskrs bio kišovit i hladan. Nije bilo ni ove godine ni kola ni mladenačke pjesme...

Korizmena ispovijed

Do sada se korizmena ispovijed obavljala svakako. Uvijek je bila koalicija sa susjednim župama,...

Prva uskrсна polnočka – Dekretom Sv. kongregacije obreda od 9. 2. 1951. odobrio je Sv. o. Papa Pio 12 novi noćno obred Vel. Subote (ad experimentum) te je naš novi nadbiskup koadjutor Dr. Franjo Šeper – Okružnicom broj 1088/1955 od 11. 2. 1955. Odredio također...

I kod nas u Pitomači se po prvi put obavio i to ovako: u pola 11 u noći Vel. Subote obavio se blagoslov nove vatre i Uskrsne svijeće vani pred crkvom. U crkvi se obavili ostali obredi Vel. Subote, a u 12 sati u polnoći započela polnočka misa pri električnoj rasvjeti...

Spomenik palim borcima kod crkve

Dne 15. svibnja u 9 sati ujutro krenula je povorka od školske djece, učitelja, činovnika, službenika, vojske, milicije k Poljoprivrednom poduzeću (bivšoj seljačkoj radnoj zadrugi Getza) gdje su pokupili kosti partizana (oko 50 na broj) pa su ih na 2 topa dovezli k crkvi i stavili pod spomenik. Dakako da se sve to obavlja bez svećenika, pače su vlasti izjavile „nek se ništa ne zvoni, i nek ne bu ni mise“ – (jer je bila nedjelja)...

Godina 1956.

Ove se godine opazilo kako iz crkve sve više stvari manjka, i kako su bile češće provale u našu crkvu. Ukradeno je par koluta žice za elektrifikaciju, manjkalo je par zastora za oltare, novaca i dr. I baš u to vrijeme dao je ostavku stalni orguljaš ove crkve Stjepan Filjak, sin Mate Filjaka iz Donjega kraja. Službu orguljaša preuzela je umirovljena učiteljica Marija Sabljak...

...Godina 1968.

Na kolodvoru izgrađena čvrsta visoka c. 20 metara sva od armiranog betona sortirnica za sortiranje ugljena, koji dolazi iz Pitomačko-črešnjevačkih ugljenokopa – strši kao raketna rampa – koja je progutala silne milione – ali nije ni počela raditi, jer je rudnik pao pod stečaj – zatvorene jame – rasprodan sav inventar a za spomen na taj dugogodišnji rudnik – ostala samo neporušena sortirnica.

Sajmište opet sele. Sajmište koje je nekad bilo ispod groblja – kraj staroga mlina - preselili su radi proširenja Drvne industrije Gaj – bliže pruži sa južne strane groblja kraj duvanske industrije Virđinije. No sada se pak Virđinija proširuje, jer se mnogo gaji duhan u ovom kraju iz čega se jedino može za sada izvući novac – to se sajmište seli na kraj Gajeve ulice – iza Getza, tj. Zadruga prema St. Gracu.

Kako je toranjski lim počeo previše oksidirati na to je upravitelj župe dao ponovo premazati toranj i sve limene dijelove crkve oksidal bojom, a zatim obojadisati dvaput luksal svjetlo sivom bojom. Sve radove je izveo majstor Slavko Kovačiček iz Varaždina... Kako je zaista teško održavati vjeronauk u crkvi ili sakristiji – to se već dugo pomišljalo na posebnu prostoriju – gdje bi se vršio vjeronauk u sadanje doba. I konačno pala odluka „preuredit ću mali kor – prostor nad sakristijom u vjeronaučnu dvoranu“. I zbilja – premjestili su naši vrijedni seminarci sve knjige – stvari – ormare – na veliki kor iza orgulja – zidari povećali prozore – tišljari načinili prozore – ostaklili – uveli elektriku i tako dobili lijepu prostoriju za obučavanje vjeronauka – gdje će se nesmetano održavati taj tako potrebni odgoj naše školske mladeži. Konačno kapelan opet u Pitomači.

Već dugo vremena upr. ž. tražio je od Duh. stola, sebi pomoć na tako velikoj pitomačkoj župi i konačno je dne. 10 kolovoza došao vlč. Alojzije Petrović – rodom iz Gole k nama za kapelana. Dao mu Bog zdravlja – kreposti – da dugo ostane – da revno radi poput svog zemljaka Ivice Žinića za spas povjerenih duša!

Krasan – sunčani dan 12. 8. 1968. kad je naša mladež primila sakrament sv. potvrde u kojem su primili darove Duha svetoga, koje je podijelio preuz. dr. Josip Lach. Potvrda se dijelila u crkvi i oko crkve u cintoru, bilo je potvrđenika 539.

Nezaboravna tužna noć

23. 11. 1968. za cijelu župu i okolinu.

U noći od petka na subotu zahvatio je požar (valjda od električne instalacije) našu dragu crkvu sv. Vida u Pitomači. Za par je jutarnjih sati uništio crkvu – orgulje – zvonik sa zvonovima. Pošteđena je jedino sakristija i vjeronaučna dvorana nad sakristijom. Kipovi i slike su gotovo svi spašeni. Od lijepe naše, drage barokne crkve – ostali su stršiti samo goli zidovi. Gledajući požar i katastrofu, koju je učinio – plakali su svi – i oni koji vjeruju ali i nevjernici.

U tančine o tom požaru naći ćeš u tiskanoj brošuri: Naša crkva – broj 1 str. 7. Narod nije klonuo duhom, već su isti dan, plačući čistili zgarište i pripremili za sutrašnju – nedjeljnu misu koju su pratile molitve – mješane sa suzama, kao i panikom zbog sugestije da se toranj ruši. Ne samo radom, nego i novčano pomagali su svi da se što prije pokrije crkva, da se spase zidovi crkve i toranj. I doista dok smo još na Božić slavili Porođenje Isusovo u opustošenoj crkvi pod vedrim nebom, to je već dan pred Staru 1968. godinu

Negaborna - tužna noć

23. XI. 1968

Za cijelu župu i okolice.

U noći od petka na subotu zahvatio je požar (valjda od električne instalacije) našu dragu crkvu sv. Vida u Pitomači. Za par je jutarnjih sati uništio crkvu - orgulje - zvonik na zvonovima. Poštećen je jedino pakristijom i yevomarićima doora, ma nad pakristijom. Kipovi i slike su gotovo svi spašeni. Od lijepe naše, drage braćane puke - ostali su strući samo goli zidovi. Gledajući požar i katastrofu, koju je učinio - plakali su svi - i oni koji yeruju, ali i neyernici.

U tavićine o tom požaru naći će se tiška, moj brošuri: NAŠA CRKVA - broj 1. str. 7.

Narod nije klonuo duhom, već su isti dan, plaćući čistili zgariste i pripravili za sutrašnji - nedjeljni misas koji su pratili molitve - mištanje na suzama, kao i tranikvilo zbog sugestije da se toranj ruši.

Ne samo radom, nego i novčano pomagali su svi da se što prije pokrije crkva, da se spase zidovi crkve i toranj. I doista, dok smo još na Božić slavili Porodice Imena u opustošenoj crkvi pod vedrim nebom, to je već dan pred Stanu 1968. Godinu (30. XII) došla grada za crkovno krovšte.

Ovdje se mora spomenuti domaći naš sin, sad u Zagrebu dipl. ing. arh. Miljenko Horvatić, koji je sam po sebi besplatno izradio sve tehničke dokumentacije rekonstrukcije svadova iznad lađe naše crkve, i nam svojim nadzorom i najjetim nadgledao radove oko sbrane.

(30. 12.) došla građa za crkveno krovništvo. Ovdje se mora spomenuti domaći naš sin, sad u Zagrebu dipl. ing. Arh. Miljenko Kovačević, koji je sam posve besplatno izradio svu tehničku dokumentaciju rekonstrukcije svodova iznad lađe naše crkve, i samo svojim nadzorom i savjetima nadgledao radove oko obnove.

Godina 1969.

Po najvećoj zimi (- 20 C) počelo se odmah s radom na krovu crkve. Najprije se podigle grede, zatim rogovi i letvanje – i konačno pokrivena je i novim – malim crijepom naša crkva, da smo za sv. Tri kralja bili kod Božje službe pod krovom. Sve je to rađeno na dobrovoljnoj bazi, puni ljubavi spram svoje crkve – jednako muški kao i ženski svijet. Početkom travnja, čim je zima popustila počela se skidati stara žbuka sa zidova – i nastavilo se novom žbukom, koju su izveli domaći naši zidari i to besplatno. U svibnju su započeli električarski radovi na crkvi, te je crkva dobila uz trofazni vod, najmoderniju instalaciju, te moderno osvjetljenje ponutrice crkve.

Pitomáčani nisu čuli zvonove, pa je počela akcija sakupljanja za zvonove, te je i ugovoreno sa firmom u Beču, da nam saliju 3 nova zvona. S tim u vezi počela je i rekonstrukcija tornja, kojeg je izveo nacrt ing. Mladen Fučić iz Zagreba. Poduzeće „Jadran kamen“ iz Sesveta izveo je klesarsko – kamenarske radove u našoj crkvi, te je cijeli cokol obložen mramornim pločama ispod kojih može strujati zrak, te uređeno svetište kao i mramorni oltar sa ambonom u svetištu.

14. 12. – preuz. – Franjo Kuharić – biskup svečano je blagoslovio nova 3 zvona, i obavio blagoslov obnovljenog svetišta. Tom je prilikom čestitao Božjem narodu te zahvalio se na pomoći i požrtvornosti koju su pokazali kod obnove crkve. Usput spominjem, da ova 3 zvona stoje 10.000 000 starih dinara.

Godina 1970.

Početkom proljeća počelo se raditi i na obnovi tornja, koji je sve do sada bio privremeno pokriven sa limom. Kupljena je građa za toranj te se počelo sa radom za novi toranj. Mjeseca svibnja završeno je i krećenje (toniziranje) ponutrice crkve. U Italiji je nabavljen novi Križni put za našu crkvu i to od brončanog reljefa.

Vidovo – posveta obnovljene ponutrice crkve

Uz mnoštvo naroda i brojnih svećenika preuz. nadb. Franjo Kuharić obavio je posvetu ove obnovljene crkve te izrekao dirljivu propovijed.

Kako je ljetna kuhinja na dvorištu župnog stana stara i počela se rušiti, odlučio je župnik srušiti je – i to je i učinio, i materijalno ovim dao izraditi novu kuhinju, a ujedno i sušnicu za meso, da ne mora po selu sušiti meso.

Ove je godine izrađena za našu župu – moderna krstionica koja je postavljena kraj nekadašnjeg oltara sv. Valentina.

Postavljen je u svetištu i novi tabernakul (svetohranište) – kraj kojeg gori vječno svjetlo. Načinjen je novi viseći most preko Drave, tako da se sad može lako u Križnicu. Most je uzak, no može proći i mali auto preko njega (biciklom i motorom) kao i pješke prolazi se bez teškoće.

Godina 1971.

Na našem groblju otvoren novi ulaz sa sjeverne strane, jer je općina prodala sajmište Duhanskom poduzeću – koje se sve više proširuje, jer proizvođači – seljaci imaju od uzgoja duhana najviše koristi. Vidi se svuda, kako duhanski proizvođači obogaćuju se, jer, ako je i osrednji urod duhana, po jednoj rali mogu dobiti čistog 1.000 000 st. din. Kako se stara mrtvačnica srušila od starosti, to je ove godine izgrađena nova, ali nije još dovršena, nema novaca za nju.

Kako je vinograd sve teže obrađivati, jer nema radne snage, to je župnik po odobrenju Duh. stola prodao 1000 čhv. vinograda, a zadržao si novi plantažni zajedno sa kleti.

Sve više je našeg hrvatskog naroda otišlo na rad u inozemstvo (pogotovo u Njemačku) to je naš kapelan Alojzije Petrović premješten kao dušobrižnik za naše radnike u Njemačku, a dobili smo novog kapelana Miroslava Habunek. Bog mu dao zdravlje i kreposti, da radi na slavu Božju i spas dušu te velike župe.

U jesen ove godine izgradili su asfaltnu cestu od Pitomače, preko Otrovanca i Sedlarice za Turnašicu. (Sad je lagano u vinograd doći!)

Godina 1972.

Ove je godine nabavljen novi – moderni namještaj za kapelaniju: uljna peć, kauč, stol, ormar i stolci. Na farofu je preuređena kuhinja tj. pregrađena na kupaonu, jer se dobio vodovod po kućama – zahodi prerađeni, također voda za ispiranje, iskopana upojna jama u dvorištu, kao i septička, tako da je ovaj farof poprimio gradski izgled. I opet su sajmište premjestili na glavnu cestu prema St. Gracu, jer se poduzeće Virđinija sve više širi kraj željezničke pruge.

U mjesecu srpnju Drava je silno porasla, razlila se iz svoga korita, te je ugrozila Šašnato Polje i Križnicu. Sva ona polja bila pod vodom baš za vrijeme žetve, te je voda odnijela mnogo pokošena žita, a koja su ostala, od vode – kiše su pocrnila, i bila slabe kvaliteta. Ugroženi – poplavljeni su dobili malu pomoć, najviše cement i građu za gradnju.

Naša je crkva iznutra potpuno uređena, te je sad jedna od najljepših crkava u ovome kraju. Pitomačani su ponosni s njome, jer vide da im nije uzaludan trud koji su uložili i njihova novčana pomoć, koje su dali za to Božje zdanje.

Godina 1973.

Ove je godine najvažnije za našu Pitomaču, što smo dobili po nekim ulicama asfalt. Asfaltirana je cijela Dravska počev od Drave pa sve do Gajeve ul. – spojena je s glavnom cestom. I Nova je ulica (Preradovićeve) dobila asfalt, a konačno je asfaltiran put prema groblju, a i Donji kraj (Štrosmajerova) asfaltirana je ove godine, tako neće biti prašine, koja se vitlala iza svakih kola, a osobito iza auta, kojih je već kod nas na stotine. Neće biti ni blata kako je bilo do sada.

Ove su godine seljaci zadovoljni sa urodom pšenice, koju su većinom kombajnirali na polju, jer već imade i privatnih kombajna na selu. Nadamo se da će i kukuruz dobro uroditi, jer mu pašu kiše, koje su bile dosta češće.

Vinogradi su dosad dobro pokazali, samo se bojimo još tuče, koja bi mogla jako naškoditi. Na glavnoj cesti – pred novim sajmištem – izrađena je i nova Benzinska stanica na kojoj se sada može dobiti sve što vozači i vozila trebaju.

Božić ove godine osvanuo bez snijega. Toplo bilo kao da nije zima i zato nema onog čara, kao što ga snijeg daje Božiću.

Godina bila rodna, a pogotovo u voću. Vinogradi urodili kao rijetko kada i grožđe bilo zdravo. Sve smo obaveze podmirili i državnim i crkvenim vlastima..."

2. Spomenica Župe sv. Petra apostola u Starom Gracu

Spomenica starogradačke Župe sv. Petra apostola sačuvana je u jednom svesku, a počeo ju je pisati župnik Ante Špoljar 1924. godine. Sudeći prema navedenim podacima u ovoj Spomenici najvjerojatnije se navedeni župnik služio turnašičkom Spomenicom započetom 1821., a moguće je da su postojali i neki nama nepoznati zapisi iz prvog perioda postojanja župe od 1790. do 1811. godine. Ova Spomenica je izvrstan izvor podataka za detaljnije proučavanje povijesti Staroga Graca i okolnih naselja. Ovom prilikom želim opetovno izraziti zahvalu župniku vlč. Slavku Patrle koji je dozvolio objavu podataka. Čuva se u župnom uredu u Starom Gracu.

„Povijest župe sv. Petra Apostola u Starom Gracu.

Ljeta Gospodnjega 1924.

Župa sv. Petra u Starom Gracu leži u milovidnom predjelu na granici između Hrvatske i Slavonije šest kilometara daleko od Pitomače, ca 14 kilometara daleko od Virovitice. Tu župu sačinjavaju sela Stari Gradac, pustara Stari Gradac i selo Rogovac. Čitava župa ima 2200 duša. Stari Gradac i pustara Stari Gradac nastavaju većinom

starosjedioci uz mnogo doseljenih Madžara dok selo Rogovac nastavaju sami doseljenici iz raznih mjesta Hrvatske i Slavonije.

Stari Gradac spadao je nekada pod župu Presvetoga Trojstva u Turnašici, osnovanu godine 1742. po barunu Marku Pejačeviću, dok je prije toga spadao zajedno sa svojom maticom pod župu sv. Vida u Pitomači. Za kuge naime, koju je u osamnaestom vijeku harala u Slavoniji, došao je u duhovnu pashu iz Pitomače u Turnašicu kapelan Miško Gjučić pa kako se radi kuge nije mogao ni smio povratiti, bude postavljen za prvoga župnika ili upravitelja novo osnovane župe Presvetog Trojstva u Turnašici.

Drugi župnik župe Presvetog Trojstva u Turnašici bio je Janko Domladovac, rodом iz Karlovca. Narod ga je štovao i upravo svesrdice volio. Župnikovao je dvadeset godina i veoma uspješno djelovao. On udari prve temelje proširenju župske crkve, koja je do tada bila mala kapela pod visokim tornjem, po čemu i dobi samo mjesto ime Turnašica.

Poslije Janka Domladovca posta župnikom u Turnašici Franjo Kos, koji je ujedno bio podarhiđakon čitavoga arhiđakonata Vaška. Franjo Kos župnikovao je četrnaest godina, od godine naime 1776. pa do godine 1790. kada bude imenovan zagrebačkim kanonikom.

Godine 1790. osnovana je župa u Starom Gracu. Prvi župnik novo osnovane župe bijaše Marko Mikić, rodом iz Kutjeva. Prije toga bio je kapelanom u Turnašici. Kao župnik djelovao je deset godina. Sahranjen je bio u kapeli sv. Petra u Starom Gracu.

Iza Marka Mikića posta župnikom u Starom Gracu Pavao Odobačić, Virovitičanin, dotada kapelan u Sopju. Župnikovao je samo tri mjeseca, a onda bude premješten kao župnik u Sopje. Godine 1800. posta župnikom u Starom Gracu Ilija Banjavčić. Župnikovao je veoma kratko vrijeme, jer je umro 1803.

Četvrti župnik u Starom Gracu bio je Andrija Dijaković, rodом iz Oriovca, nekada duhovni pomoćnik u Kobašu, a onda u Starom Gracu. Župnikovao je u Starom Gracu od godine 1804. do godine 1806., kada bude premješten u Sladojevce.

Poslije Andrije Dijakovića posta župnikom Andrija Fergić, Virovitičanin, dotada kapelan u Feričancima. Andrija Fergić bio je župnikom u Starom Gracu samo do godine 1811. Dne 27. ožujka 1811. bijaše umro Turnašički župnik Antun Bišкуп, rodом Varaždinaц, nekadašnji Pavlin. Budući da su te godine Stari Gradac i Lozan natrag pripojeni svojoj matici župi Presvetog Trojstva u Turnašici, premjesti grof Antun Pejačević Andriju Fergića kao župnika u Turnašici.

Godine 1743. pobuniše se protivu vlastele i upravi carske komore seljaci oko Virovitice, Pakraca, Požege i Cernika. Buntovnici poslaše poslanstvo u Beč k carici Mariji Tereziji, koji su je zamolilo, neka ih pridruži varaždinskoj krajini, gdje se ne plaćaju porezi. No Marija Terezija odluči drugačije. Dne 22. travnja 1743. dođe radosna vijest, da je kraljica i carica Marija Terezija odredila, da se Slavonija sjedini s Hrvatskom. Marija Terezija imenova 1. srpnja 1745. utemeljitelja Turnašičke župe baruna Marka Pejačevića srijemskim, grofa Ljudevita Patačića virovitičkim i baruna Ladislava Vajaja požeškim županom. Tom su se prigodom držale prve županijske skupštine, koje toplo zahvališe saboru i bunu, što su sjedinjene „s preslatkom majkom Hrvatskom“...

Godine 1755. obavljao se po nalogu carice, Marije Terezije popis pučanstva. Zbog toga popisa narod se bio silno uzrujao. Seljački svijet stao se bojati, da će doći novi veliki porezi. Govorkalo se po selima: odsele plaćat ćemo porez od vola, trave, konja, vinograda, žene, djece, dapače i od svoje glave. Kako su vlastela i onako izrabljivali svoje kmetove, buknu u ožujku 1755. seljačka buna iznajprije pod Kalnikom, a onda oko Križevaca, Zagreba, u Moslavini i u virovitičkoj županiji. Lozinka bijaše: svi pod krajinu, da se riješimo tlake!...Dne 22. studenoga 1780. prestavi se kraljica i carica Marija Terezija, a vladu preuze car Josip II...

...Godine 1820. obavi po nalogu zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca u čitavom virovitičkom kotaru kanoničku vizitaciju podarhiđakon Andrija Fergić, inače turnašički župnik.

Godine 1821. dijelio je dne 3. i 4. listopada sakramenat svete potvrde i obavio kanoničku vizitaciju preuzvišeni gospodin Maksimilijan Vrhovec, biskup, zagrebački. Tom svečanom prigodom odlikova (3. X.) svojim visokim posjetom Turnašičku župu i generalni vikar biskup Josip Žalec.

Dne 5. svibnja 1821. preminu od raka na želucu bivši francuski car Napoleon Bonaparte...

...Ove i prošle godine jedva se narod malko oporavio od silne nevolje, koja je ubijala narod od godine 1814. do godine 1819. Bijaše naime nastupila užasna nerodica poradi

silnih kiša. Zavlada toliki glad, da je narod na mnogim mjestima skapavao i umirao od glada. Svijet je dobivao zemljanu boju lica, noge mu oslabiše i želudac si pokvario. Narod se svačim prehranjivao: pljevom, brašnom od samljevenih kukuruznih klipova, različitim travama i lišćem. Jedina je sreća bila u toj nesreći, što su se radi silnih kišarazlile rijeke i napunile ribama sve potoke, grabe i kanale. Zbog toga nastala je grdna skupoća: novo vino po 15 forinti, staro po 50 forinti, par utovljenih svinja po 400 forinti, a par konja po 1000 forinti u srebru!..

Godine 1825. zadesi selo Stari Gradac užasna nesreća. Dne desetoga travnja te godine buknu oko jedanaest sati ujutru silan požar, koji uzrokovao plamen iz krušne peći. Za četiri sata pretvori vatra u pepeo pedeset i četiri kuće sa svim gospodarskim zgradama. Žrtvom požara bude i župni dvor, zvonik sa zvonom, bilježnikova kuća, gosposki dom, mnogo se krava, konja i svinja zagušilo, a izgorio je i jedan čovjek, neki dječak grčkoistočnoga zakona...

...Godine 1827. u Starom Gracu je iznovice opravljena ruševna kapela sv. Petra, pokrivena je, sagrađen toranj i veća sakristija. Troškove podmiri nešto sama kapela, a nešto žitelji iz Staroga Graca i Lozana. Do toga popravka stajala je kapela u različitom stanju stotinu godina. Tom je prigodom postavljeno u toranj veliko zvono, koje se je prije nalazilo u sredini sela. Žitelji davali su ručne težake, a sav posao rukovodio je i nadgledao Turnaški župnik i podarchidakon Virovitičkoga kotara v. g. Andrija Fergić...

...Godina 1828. bijaše slabo rodna, zobi i sijena bilo je malo, šljiva upravo ništa, ostaloga voća veoma malo, samo je vina bilo mnogo. Bila je naime velika suša. Zima se je započela u mjesecu prosincu i potrajala sve do mjeseca travnja, putovi su bili tako neprohodni, da su ljudi koncem mjeseca ožujka dočekali odlazak snijega kao veliki dar Božji...

...Dne 26. travnja 1829. preminu v. g. Andrija Fergić, Turnaški župnik i podarchidakon Virovitičkoga kotara. Župnikovao je u Starom Gracu oko pet godina, pa u Turnašici osamnaest godina. Sahanjen je dne 27. travnja 1829. u pet sati poslije podne. Njegove smrtne ostanke pratilo je šesnaest svećenika i nepregledna povorka domaćega i stranjskoga pučanstva. Počivao u miru!

Godine 1829. dne 1. svibnja imenova grofica Marija Pejačević, rođena Janković Turnašičkim župnikom dotadašnjega Voćinskoga župnika: Josipa Zrnca (1829 do 1843.)...

...Dne 19. ožujka 1843. u crno se zavila slavna Turnašička župa, jer je toga dana preminuo Josip Zrnc, Turnaški župnik i isluženi podarchidakon. Župnikovao je trinaest godina. Počivao u miru!

Ivan Grgesina (1843. do 1879.)

Godine 1843. dne 15. svibnja imenovan je za župnika u Turnašici Ivan Grgesina, kapelan u Pitomači, rodom iz Virovitice...

...Godine 1848. stupi dne 2. prosinca na prijesto Franjo Josip I.

Ove se dakle godine vodio rat s Mađarima. Vodili su ga Hrvati, Slavonci i Srbi. Na Dravi držali su seljaci neprestani kordon. Virovitičkoj županiji došla je u pomoć požeška garda. Baš ta Virovitička županija naginjala je sad na jednu, sad na drugu stranu, bila je naizme sada uz Bana, sada uz Mađare. Tomu su bila kriva županijska gospoda, kojima je u pogledu narodnosti srce uvijek tuklo za Mađare, iako ih je ban Josip Jelačić restaurirao u Virovitici. Kiseli, pravnik virovitičke gosposke i lukački župnik Talijan podigoše veliku bunu među seljacima i tako ih predobiše za mađarsku stranu, da nijesu više htjeli slušati ni svoje vlastite župnike. U Turnašičkoj su župi bili svi seljaci na Talijanovoj strani, župnu su crkvu htjeli zatvoriti i župniku zabraniti obavljati službe.

U to ime bijahu došli lozanski knez Vido Šušnić s još deseterica, no jer su manjkali ljudi iz drugih sela, ne usudiše se to učiniti. Poslije odrediše, da se ima ubiti župnik Ivan Grgesina i duhovni pomoćnik Franjo Pokaz, a iza toga se po nalogu župnika Talijana i pravnika Kiselija zagroziše, da će ih protjerati preko granice, ako ne budu s njima držali. Bog sam zna, što sve ne bi bili uradili, da nam ban Josip Jelačić nije bio došao baš u ovo vrijeme u Viroviticu i Gradačkoga buntovnog kneza Matu Petrovića oštro ukorio i zaprijetio mu s vješalima, ako se ne mane ćorava posla...Eduard Talijan izgubio je lukačku župu radi bune, koju bijaše podigao, on se je klatario po Mađarskoj, budući da nije smio na hrvatsku stranu, dapače ga Mađaroni izabraše za poslanika za peštanski sabor. Generali Rot i Filipović izdaše Mađarima 8.000 graničarske vojske. Mađari poslaše proste vojnike natrag bez oružja, dok časnike otpremiše u Peštu...

...Poslije prevrata i rata dobiše županije sasvim drugu upravu. Razdijeljene su na podžupanije. Virovitička županija dobi ime Osječka...

Godine 1856. otvorena je škola u Starom Gracu.

Godine 1856. dođe za kapelana u Turnašicu Ivan Matelić, koji je godine 1857. umro u Starom Gracu i tamo pokopan.

Dne 20. svibnja 1859. prestavi se slavni ban Josip Jelačić pun gorčine radi nezahvalnosti bečkoga dvora. Slava mu i vječiti spomen u Hrvatskom narodu...

Godine 1879. preminu dne 30. prosinca Ivan Grgesina, župnik u Turnašici i podarchidakon Virovitičkoga kotara. Počivao u miru!

Mijo Domitrović (1880 do 1907.)

Početkom mjeseca srpnja godine 1880. posta župnikom u Turnašici Mijo Domitrović...

Godine 1888. dijelio je u turnašičkoj župi dne 7. kolovoza sakramenat svete potvrde i obavio kanoničku vizitaciju presvetli gospodin biskup Franjo Gašparić.

Dne 25. listopada 1883. preuze upravu pučke škole u Starom Gracu Ivan Blažeković, premješten ovamo iz Bušetine...

U drugoj polovici godine 1905. sazidana je nastojanjem župnika Mije Domitrovića nova kapela sv. Petra u Starom Gracu. Sav trošak preuzela je na sebe zemljišna zajednica. Taj trošak iznosio je 18. 000 Kruna.

Godine 1907. preminu dne 28. listopada od griješke na srcu turnašički župnik Mijo Domitrović. Uzorno je župnikovao dvadeset i sedam godina. Počivao u miru!

Poslije smrti neprežaljenoga župnika Mije Domitrovića bude imenovan upraviteljem župe duhovni pomoćnik Eduardo Bertelj.

Vladimir Vrbanić (1908 do 1919.)

U ožujku godine 1908. dođe za župnika u Turnašicu Vladimir Vrbanić, dotadašnji župnik u Špišić Bukovici, rođen u Cerniku dne 21. rujna 1870.

Godine 1908. sazidana je u Starom Gracu nova škola. Sav trošak iznosio je 14.000 kruna...

...Osvitom godine 1919. počelo se živo raditi o tom, da u Starom Gracu osnuje lokalna kapelanija. Matica u Turnašici veoma je daleko, preko sedam kilometara, put do nje veoma loš osobito u jeseni, proljeću i zimi, a sama Turnašička župa vrlo prostrana, pa je tako u duhovnom pogledu Stari Gradac bio prikraćivan, a ipak je morao udovoljavati obvezama prema Turnašičkomu župniku kao i ostala sela. Da se dođe do lokalne kapelanije održana je dne 6. svibnja 1919. kod općinskog poglavarstva u Špišić Bukovici pred mješovitim povjerenstvom rasprava. Podarhiđakon Virovitičkoga kotara Osvald Sajko i župnik u Turnašici Vladimir Vrbanić prepustiše odluku nadbiskupskom duhovnom stolu, koji na temelju kanona 1427. crkvenoga zakonika odlukom od 21. studenoga 1919. broj 11837. odredi privremeni osnutak lokalne kapelanije u Starom Gracu i proglasi ju otvorenom danom prvoga prosinca 1919., a lokalnim kapelanom imenova Miroslava Vernika, duhovnoga pomoćnika na dopustu.

U područje lokalne kapelanije uvrštena su područna sela Turnašičke župe: Gradac, pustara Stari Gradac i pustara Rogovac.

Povjereništvo za prosvjetu i vjere u Hrvatskoj i Slavoniji svojim rješenjem od 2. siječnja 1920. broj 4352. ex 1919. odredi, da lokalni kapelan u Starom Gracu ima dobivati ove dohotke...

Matice se počеше voditi i to vjenčanih od 27. prosinca 1919., krštenih od 1. prosinca 1919., a umrlih od 10. prosinca 1919. Bilo sve to Bogu na slavu i na probitak puka lokalne kapelanije!

Godine 1920. stao je rogovački vlastelin Vinko Augustin parcelirati svoje imanje. Mnogo zemlje pokupovaše mnogi žitelji iz Staroga Graca (Ivan, Mato, Tomo i Josip Čižmar), mlin kupi Antun Mrazović, a uz mlin 16 rali zemlje za 27.000 dinara, a ostalo pokupovaše doseljenici iz Pitomače, Kloštra, Gjurgjevca, Virja, Novigrada, Grubišnoga polja, Kalinovca, Gjulovca, Beloslavca i od druguda.

Dne 1. travnja 1920. preuze u svoje ruke upravu pučke škole u Starom Gracu g. Milan Pavlović...

Opet: Samostalna župa u Starom Gracu (1921. do 1924.)

Odlukom prečasnoga nadbiskupa duhovnoga stola u Zagrebu od 21. listopada 1921. broj 8003. proglašena je lokalna kapelanija u Starom Gracu samostalnom župom, a prvim župnikom nove župe bude imenovan dosadašnji lokalni kapelan Miroslav Vernik, rodом Varaždinac...

Ove godine (1922.) napokon je dovršena gradnja župnoga stana, koji se prošle godine gradio preko tri mjeseca – stajao osim podvoza i ručnih težaka 86150 dinara, a gospodarske zgrade preko 16.000 dinara.

U svibnju godine 1922. razide se pjevački zbor u Starom Gracu zbog raznih razmirica, koje nastase među župnikom i župljanima...

Dne 10. prosinca 1922. bude premješten u Lozan ravnajući učitelj Milan Pavlović, a na njegovo mjesto imenovan Anto Pilepić kao privremeni učitelj...

Godina 1924. počela se je s mnogim snijegom i kišom. Po svemu se moglo vidjeti, da će biti vlažna i vrlo močvarna..."

3. Spomenica Župe Presvetog Trojstva u Turnašici

Spomenica turnašičke Župe Presvetog Trojstva sačuvana je djelomično i to u tri dijela. Najstariju sačuvanu je 1821. počeo voditi na latinskom jeziku Andrija Fergić, a dijelovi iste su prevedeni 1970-ih godina. Posljednju je počeo voditi Ivan Balenović 1935. godine. Spomenica obiluje detaljima iz rada župe, kao i brojnim događajima oko raznih obnova crkve, župnog dvora itd. i izvrstan je izvor za detaljnije proučavanje povijesti područja Turnašice, Sedlarice, Starog Graca i Vukosavljevice. Ovom prilikom predstaviti ću najvažnije dijelove koji se odnose na župu, župnu crkvu i neke najvažnije događaje u 18. i 19. st. Posebna zahvala župniku Župe Presvetog Trojstva vlč. Mihaelu Kosu koji je dozvolio objavu navedenih dijelova Spomenice. Svi dijelovi Spomenice čuvaju se u župnom uredu u Turnašici.

„Župa u Turnašici podignuta je 1742. Podigao ju je Marko Pejačević. Prije toga je bila filijala Pitomače sa svojim filijalama. Kapelan iz Pitomače Mihael Gučić je imao službu u Turnašici. Budući da je u Slavoniji vladala kuga bio je spriječen da se vrati u Pitomaču, postao je prvi upravitelj ili župnik u Turnašici.

Njega je naslijedio kao drugi Ivan Domladovec iz Karlovca, koji je kod naroda bio cijenjen i zvali su ga Janko. 20 godina je bio župnik. Postavio je temelje za proširenje crkve, koja je bila naime mala kapela pokraj visokog tornja.

Turnašica se zove po tome tornju.

Taj je župnik sahranjen u crkvi.

Treći župnik je bio Franjo Koos Virovitičanac, koji je od vice-rektora sjemeništa u Požegi 1776. postao župnik i vice-arhiđakon cijelog Vaškanskog arhiđakonata. 1790. ga je Maksimilijan Vrhovec imenovao zagrebačkim kanonikom. Župom je upravljao 14 godina.

Crkvu koju je Ivan Domladovec započeo Kos je dovršio. U župnom stanu je podizao donji dio i dignuo kat. Za njegovo vrijeme i Gradec, Bukovica dobiše vlastite župnike.

Posjed Sedlarica (Szedlariza) iz Pitomače je pripojena Sedlarici. Patron je bio Josip Pejačević. Kapelani: Marko Mikić i drugi.

Kosa je naslijedio Antun Bišup, varaždinac koji je posredstvom patrona Antuna Pejačevića iz župe Podgorač došao u Turnašicu 1790. Postao je vice-arhiđakon virovitičkog kotara. Ostao je u Turnašici do 1811. Umro je od angine, koja ga je držala 24 sata.

Pokopan je na groblju. Nabavio je crkvi luster, svjećnjake i druge stvari. U župnom stanu nabio je stepenice iz prizemlja u gornji kat i prvi je kao Jakov po njima se penjao.

Naslijedio ga je izabran od Antuna Pejačevića Andrija Fergić, koji je u svibnju 1811. došao iz Gradačke župe.

On je dao crkvu popločiti tesanim kamenjem sve do kora 1816. Cijelu crkvu je popločio 1820. Toranj je započeo pokrivati 1818., a završio 1821. godine.

Izradio je hambar, podrum, štalu.

7. 3. 1812. postao je vice-arhiđakon. U lipnju 1812. bio je kanonski pohod koji je

obavio Stjepan Šoštarec arhiđakon.

4. 10. 1821. bila je potvrda i kanonski pohod. Obavio je biskup Verhovec.

Stepenice na kor podignute 1814. koje su bile drvene.

Gradac: župa je podignuta 1790...

...1825. 9. 4. u Gradcu je nastao požar oko 11 sati prije podne. Za 4 sata vatra je spalila 54 kuće sa svim pripadnim zgradama. Izgorio je i župni dvor. U zvoniku su se slomila zvona.

1826. Na blagdan Presv. Trojstva bila je u Turnašici mlada misa mladomisnika Franje Fergić.

1827. U mjesecu ožujku i travnju podignuta je nova štala za konje. Podigli su ju župljani svojem svećeniku.

1827. U Gradcu ruševna kapela popravljena, prekrivena, toranj i proširena sakristija ukrašena djelomično doprinosom kapele, djelomično naroda iz Gradca i Lozana...

1828. Plodna godina. Sijena malo. Velika suša. Vina mnogo. Župni vinograd je donio oko 120 unča. Šljiva dosta, jabuka dosta. Zima počela u prosincu.

1829. Zima je trajala do travnja. Dva puna mjeseca. Tek koncem ožujka oslobodili se snijega.

25. 2. 1824. srušio se u školi jedan dio zida na učenike. Nitko nije stradao. Škola je 1823. iznova započeta. 1829. 26. 4. umro je Andrija Fergić, pošto je 18 godina bio župnik u Turnašici. 27. 4. u 4 poslije podne sahranjen je uz prisustvo 16 svećenika i mnoštvo naroda.

1829. 1. 5. imenovan je po Mariji Pejačević, rođenoj Janković, župnikom u Turnašici Josip Zernec...

...1832. Župna crkva potpuno obnovljena. Sakristija pokrita. Zvonik obnovljen. Crkva iznutra i izvana pobijeljena. Malo zvono puklo, novo napravljeno 1833. na toranj uz sudjelovanje mnoštva župljana podignuto.

1834. Župni dvor potpuno obnovljen i pokriven pomoću gospodstva iz Virovitice...

...1843. 19. 2. umro je Josip Zernec, isluženi vice-arhiđakon i župnik Turnašički pošto je 13 godina upravljao župom...

1843. 15. 5. naslijedio ga je Ivan Kasostan Gergesina, kapelan iz Pitomače, rođen iz Virovitice...

1845. Bunar pred pivnicom...

...1843. Nova žitnica...

1847. Stradala crkva od velikog vjetrova i pokrita 1848...

...1859. Podignut je novi župni dvor. Crkva oslikana, podignut zidani kor, nabavljene nove orgulje s 10 registara 1000 forinti sakupljenih po župljanima. Novi bunar popravljen, jer je jedini bunar ispod crkve selo imalo. Štala za konje podignuta 1867....

...1935-1936.g.

Budući nisam našao knjige spomenice osim male bilježice, nabavio sam novu knjigu Spomenica i stavljam u nju poznate događaje. Župnik Mijo Domitrović, koji je nešto pisao u ovoj maloj knjizi spomenice umro je 1907. 28. X. i pokopan na ovdašnjem groblju. Novo imenovani župnik je Vladimir Vrbanić rodom od Cernika. Nastupio je kao župnik 1908. g. 28. II., a umro je i ovđe pokopan 1923. 23. XII.

Njegov nasljednik je Ćiro Göszl, dosadašnji umpravitelj „m sp. et mat.“ Rođen g. 1887. 7. VII. u Orljavcu kod Požege. Upravlja ovom župom od 1. I. 1923. g. – 5. kolovoza 1935. g. Umro je 5. VIII. 1935. u Daruvaru i tamo pokopan. Ostavio je u narodu lijepu uspomenu kao i čovjek dobra i milosrdna srca. Volio je i mnogo podupirao sirotinju svoje župe. Njegov nasljednik je Ivan Balenović dosadašnji župnik u Starom Gracu. Rođen 27. kolovoza 1887. u Sunji. Ovu je župu preuzeo 1. X. 1935. g. od 1. VIII – 1. X. upravljao je župom Aug. Zeljak. Premješten je za upravitelja župe Stari Gradac..."

- 3.

[illegible]

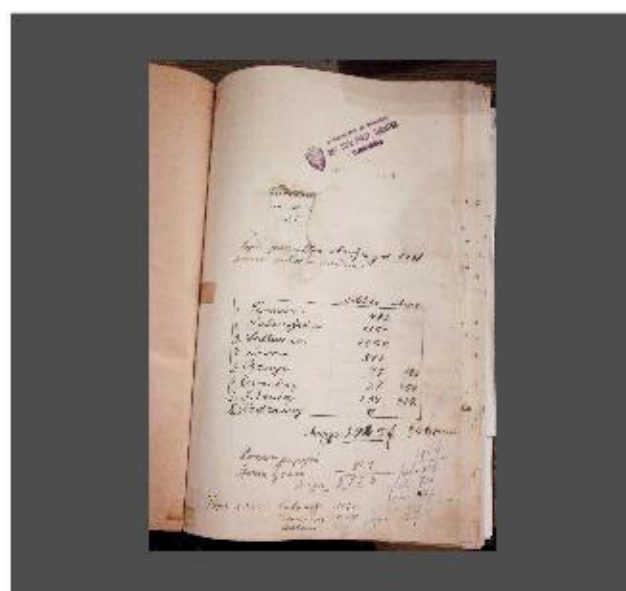
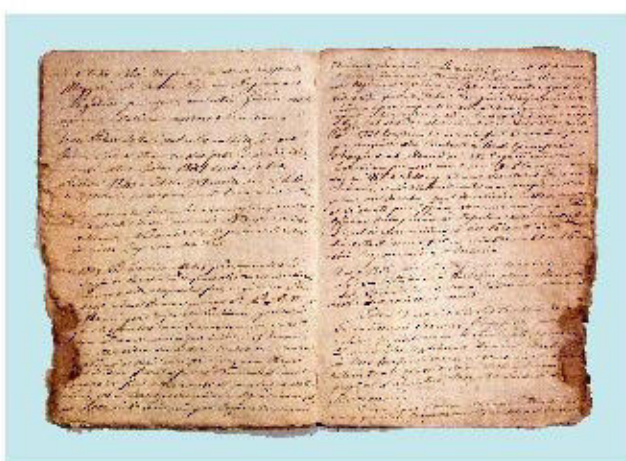
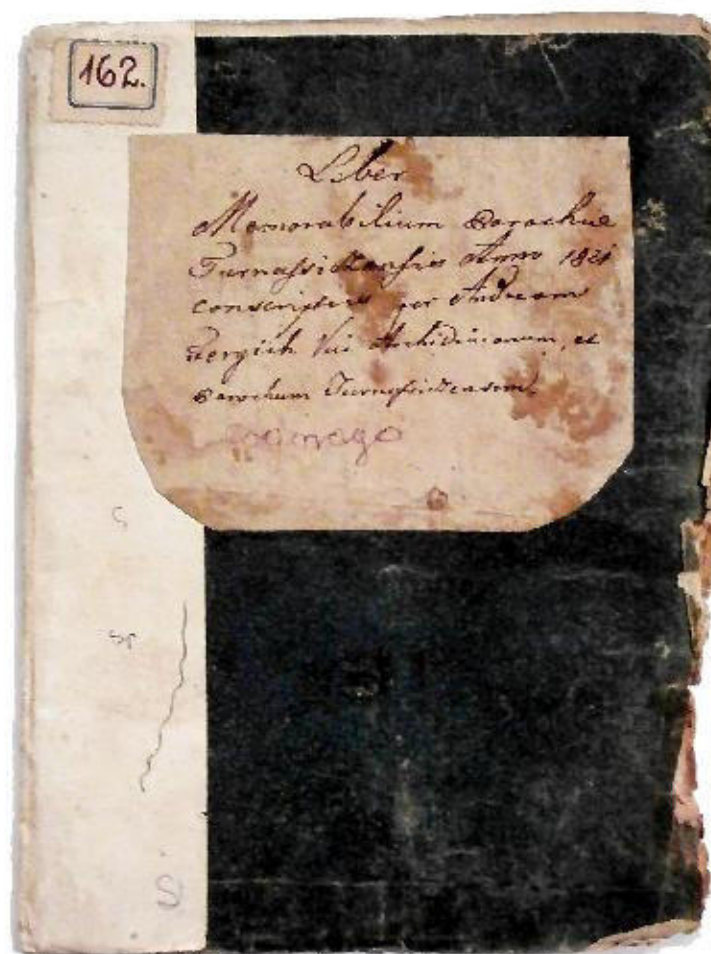
- Spisane: 1943. februariša u putniku vlakom u pravcu
za Kamenjak, refleks odo Ljubljane, Postojna, Tolenci i
Bemerk. Benčurinski gostuje postojatno u B. i kamni
dvorcu Terenija, kaje jeje nametajo metenit pridnost
svojim delom. Tudi jeje jeje se na položaju generala, do
kaj Terenija natani drugotnega dne 14. travnja 1943
dosta vedoma vijest da je tvojim i kamni dvorcu
Terenija odobrali, da se klovorija spina i Travstika
dvorcu Terenija imenoma i kaje 1945 utemeljitelj
Terenija kaje kamni i vlak, Travstika odobrali
stani, probo spidivita i tvojim i Travstika i kamni
dvorcu Terenija i Travstika i Travstika i Travstika i
godu. Dosta jeje nametajo klovorija, kaje jeje
klovorija i kamni i kamni i kamni i kamni i kamni
Terenija i Travstika i Travstika i Travstika i Travstika

- Ano 18. unkepa 1948. inuwa an sariwa harshe. ƙirƙira
nagabɗuƙu biyayyawa. ƙirƙira. ƙirƙira. ƙirƙira.
an koda an shawo.

- June 30, again in 1851. Insects on common shrubs, trees
in Transj. Hibernica, samolabrya, betula, malva
aurum, in Tholus, a magdalenia betula, in gata Transj
not clearly.

- Godine 1755 obavlja se po nalogu kralja, Austrije

328

Spomenica Župe Presvetog Trojstva u Turnašici. Naslovnica i nekoliko detalja. Spomenica se vodi od 1821. godine. Dolje desno: detalj župne Spomenice iz 1931. godine.

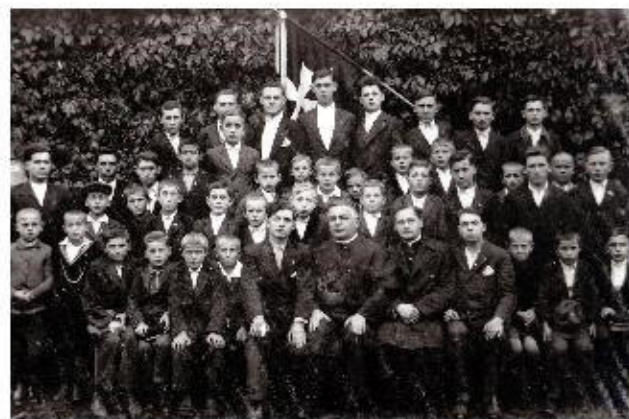

Društvo Srca Isusova godine 1907. župe u Pitomači. U sredini župnik Josip Kovacic i kapelan Karlo Blažeković. U arhivu župnog ureda u Pitomači.

Mali crkveni zbor Župe sv. Vida u Pitomači 1933. godine. Lijevo župnik Petar Mihinić, a desno kapelan Ivan Žinić. U arhivu župnog ureda u Pitomači.

Zbor Malih orlova pitomačke župe 1932/33. godine. Sa kapelanom Ivanom Žinićem. U arhivu župnog ureda u Pitomači.

Mali Križari pitomačke župe oko 1940. u vrijeme župnika Martina Kožara (1936. - 1944.) - lijevo. Desno je kapelan Petar Halužan. U arhivu župnog ureda u Pitomači.

Jedan od običaja, koji se je u narodu zadržao sve do danas, a izvodio se od *davnina* je obilaženje kuća sa *jaslicama* i pjevanje raznih napjeva povodom katoličkog blagdana *Tri kralja* (6. siječnja). Na ovoj su slici pitomačka *Tri kralja* 1933. godine sa raskošnim *jaslicama*. Lijevo je limar Korparić, zatim ? (Tuk) i krojač Švaljek. (244.17)

C. Izbor dokumenata i prikaza iz povijesti Pitomače i okolnih mjesta

1.

2. - 7. stoljeće - prijepisi Jeruzalemskog, Antoninskog i Ravenskog itinerara.

U navedenim izvorima, odnosno itinerarima između *Petoviana* i *Murse* (*Ptuj-Osijek*) navodi se 15, odnosno 17 naselja/postaja. Od 1. do 5. stoljeća minimalno dva naselja nalazila su se na području današnje općine *Pitomača*, a koja se navode u prikazanim itinerarima. U nastavku donosim dijelove prijepisa tekstova ovih itinerara raznih autora, odnosno izvora, budući da se gotovo nigdje u jasnom i jednostavnom izvornom obliku ne donose na jednome mjestu, pa često dolazi do raznih pogrešaka prilikom uporabe ili transkripcija.

Itinerar načinjen prema naredbi cara Antonina Pija – Antoninski itinerar (*Itinerarium Antonini Augusti*, 2. - 3. stoljeće):

- „...Patauione Ciuitas MPXVIII Aqua Viva MPXXL(I)ouia MPXVIII HIC SINISTRALentulis MPXXXII Serota MPXXXII Marinianis MPXX Vereis MPXXII...” (1518.) - P. Mela – F. Asulanus: *Pomponius Mela. Iulius Solinus. Itinerarium Antonini Avg. Vibius Sequester. P. Victor de regionibus urbis Romae. Dionysius Afer de Situ orbis Prisciano Interprete*, Venetis 1518., 145.

- „...130 1 Aqua viva.....mpm XX 2 Iovia.....mpm XVIII 3 Lentulis.....mpm XXXII...130 1 aqua via ...3 ante Lentulis add siniota P hic sinistra add inter versus 2 et 3, inter verus 3 et 4 N lentulus v XVIII q...130 4 Serota.....mpm XXXI 5 Marinianis.....mpm XX 6 Vereis.....mpm XXII.....130 4 sirota LNP (e super r L, fortasse rec m) XXXI sic P, XX V, XXXII reliqui 5 marianis P, mariannis R, marinianis (corr marina) L, marimanis OQ, marniueris J XXII J post mpm XX N habet lacunam et ciuitas mpm XXVI...” (1848.) - G. Parthey – M. Pinder: *Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum*, Berolini 1848., 61-62.

- „...AQVA VIVA. M.P. XX. IOVIA. M.P. XVIII. LENTVLIS. M.P. XXXII. SEROTA. M.P. XXXII. MARINIANIS. M.P. XX. VEREIS. M.P. XXII....Jovija. Lugduni Lovia vulgarunt: sed alterum MSS. & Itin. H agnoscum. Dicta videtur a Diocletiano Jovio, qui cum collega Maximiano Herculeo alarum ex cohortium castra toto Rheni et Istri et Euphratis limite restituit, teste Eumenio Orat. Pro instaurandis Scholis C. 18. Forte etiam cohortes legionis Joviae hic in statione fuerunt: quid porro miramur mansionem hanc ita dici, cum his Imp. Respublica simul Herculea diceretur et Jovia, ut turpiter blandiens Mamertinus ait Paneg. I. in Maximianum C. 13. Ceterum inter hanc & sequentem mansionem Lugdunense exemplar & scripti quidam HIC SINISTRA interponunt, indicantes, uti puto, iter in partem sinistram flecti. LENTVLOS M.P. XXXII. In Regio ex Jovia, que superior est mansio, ex hac mansione, unum videtur conflatum nomen Siniotalentibus. SEROTA M.P. XXXII. Habetur in tribus, prater Regium, exemplaribus, in quo Sirota M.P. XXXI. Legitur. SEROTA. Amplestimur hoc ob librorum concordiam & Itin. H., quod & eadem M. P. edit Tabula Regio Suritae asentitur...” (1735.) - P. Wesselingio: *Vetere romanorum Itineraria sive Antonini Augusti Itinerarium cum integris...*, Amstelaedami 1735., 130.

Itinerar, kojega su načinili hodočasnici iz francuskog grada Bordeauxa u Jeruzalem - Jeruzalemski itinerar (*Itinerarium Hierosolymitanum* ili *Burdigalense*, 333. - 334. godine):

- „...562 1 mutatio Piretur.....mil XII 2 mansio Lentolis.....mil XII 3 mutatio Cardono.....mil X 4 mutatio Cocconis.....mil XII 5 mansio Serota.....mil X 6 mutatio Bolenta.....mil X 7 mansio Maurianus.....mil VIII 8 intras Pannoniam superiorem. 9 mutatio Serena.....mil VIII codex H ...562 6 bolenta, recens corr bolentia, H...” (1848.) - G. Parthey – M. Pinder: *Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum*, Berolini 1848., 266-267.

– „...MVTATIO RAMISTA. M. VIII. MANSIO AQVA VIVA. M. VIII. MVTATIO POPOLIS. M. X. CIVITAS IOVIA. M. IX. MVTATIO SVNISTA. M. IX...SVNISTA. Sonista in Tabula & Ravennate cum eadem ferme M.P. distantia. MVTATIO PERITVR. M.XII. MANSIO LENTOLIS. M. XII. MVTATIO CARDONO. M. X. MVTATIO COCCONIS. M. XII. MANSIO SEROTA M. X. MVTATIO BOLENTIA. M. X. MANSIO MAVRIANIS. M. VIII. INTRAS PANNONIAM SVPERIOREM. MVTATIO SERENA. M. VIII. MANSIO VEREIS. M. X. MVTATIO IOVALIA. M. VIII. MVTATIO MERSELLA. M. VIII. CIVITAS MVRSA. M. X...PERITVR. Eodem Piretis, quod sine dubio melius. Forte a Piro, ut quercetum, roboretum, aliaque, formatum est. Pirri in Vossiano MS. Dicit ad A. Itin. P. 266 adscriptum est. LENTOLIS. Tabula Luntulis, sed ex Ravennate & Itin. Antm Luntulis rectum este coligitur. Ptolemaeus habet ...quod ex ΛΕΝΤΟΥΛΟΝ originem accepisse videtur. CARDONO. Nisi erro atque hujus animi frustra sum, Carrodunum sive..., ut in Coislin. MS. Ligitur, Ptolemaei est: neque obest, quod illi urbs dicatur, hic autem mutatio: nam & alia suppetunt urbium exempla, quae mutationis nomen ferunt. COCCONIS. Solus, quod sciam, Ravennas L. IV. C. 19. Memorat, & Cucconis scribit. SEROTA. Sic quoque A. Itiner. p. 130. Sirotis Tabula, Ravennas vitiosissime Sirote. Haud scio an Ptolemaei ΣΟΡΟΓΑ, pro ΣΟΡΟΤΑ, eodem sit...“ (1735.) – P. Wesselingio: *Vetero romanorum Itineraria sive Antonini Augusti Itinerarium cum integris...*, Amstelaedami 1735., 561-562.

Itinerar anonimnog svećenika iz Ravene – Ravenski itinerar (Ravennatis Anonymi Cosmographia, oko 700. godine):

– „...8 Marinianus 9 Balenilo 10 Sirote 11 Cucconis 12 Lentulis 13 Sonista 14 Botivo 15 Populos...” (1860.) – Parthey G. – Pinder M.: *Ravennatis anonymi cosmographia et gvidonis geographica*, Berolini 1860., 215-216.

2.

1251. – U dokumentu se radi o prodaji neke zemlje u *Česmici* i tu se navode međe sa posjedom *Čresno*, današnjom *Malom Črešnjevicom*. Ovdje se navodi čak i potok *Črešnjevica*, te trasa stare, velike/rimske ceste nedaleko koje se nalazilo *Čresno*. Ovo je jedan od prvih dokumenata, osim onoga iz 1231. godine („Predium vero quod est in Cheresneu, quod vocatur Vni sic dividitur, quod medietas pertinet Nicholao, medietas vero Thome comiti.”), gdje se konkretno, u pisanom obliku, ponovno, nakon više od oko 800 godina spominje neki toponim na području današnje općine *Pitomača*.

“Capitulum Chasmensis ecclesie omnibus presens scriptum inspecturis salutem in domino. Ad vniuersorum noticiam harum serie volumus peruenire, quod constitutis coram nobis Petk, Egnud et Blagona filii Peta cum suis cognatis es consanguineis, videlicet Acha filio Petri, Joan filio Peruizlay pro se et suis cognatis, Duork filio Petrozlaw pro se et suis cognatis et Stephano cognato eorundem, iobagionibus castri de Chezmicha ab vna parte, Bank filio Vysezlay et Cozmatio filio Pridizlay ab altera, iidem Petk, Egnud, Blagona, Acha, Joan, Duork et Stephanus confessi sunt viua voce coram nobis, terram que ab auis dictorum Bank et Cosmathi auis ipsorum ab antiquo erat, pro viginti marcis in pignore deuoluta, concessisse eidem Bank et Cosmathio libero arbitri pro eisdem viginti marcis remittendam, quas se dixerunt coram nobis plenarie recepisse ab eisdem, omnibus cummetaneis(!) dicte terre personaliter astantibus, scilicet Bot et Innosa filiis Paulus, Georgio filio Ruba, Symone filio Versiuoy, Coxano, Borich et Vixyn filiis Milozca, Farcasio filio Drugan, Mock filio Mylani, Martino filio Voync Voyteh, Scebona filiis Voyhna et comite Hudina qui vniuersaliter coram nobis remutationem dicte terre ratam fore et firmam cumprobarunt(!), tali condicione facta utriusque partis voluntate, quod qualescunque processores uel priuilegium cuiuslibet capituli super facto terre predictae in contrarium presentibus processu temporis ostenderentur uel exhiberentur, nullius sint penitus roboris et valoris. Huius autem terre prima meta incipit ab arbore fiz que est in ripa Coresneuicha et per eundem Ceresneuicha tendens interus per paruum spacium a meridie cadit in aquam Mosina, per eandemque aquam Mosina tendit ad horientem(!) contra in meatum aque per magnum spacium et exit de eodem Mosina ad siccam terram directe infra

molendinum filiorum Milozca filii Voync a terra predicta; deinde capit terram filiorum Milozca directe versus orientem intra molendium eorundem filiorum Miltotca et cadit in cheret et transiens eundem cheret exit ad paruum fenile, inde ad vallem dumosam per nimium spacium ad partem meridionalem, de qua ascendit superius per multas metas ad cacumen montis ibique sunt due mete terre et per idem cacumen montis tendit per paruum spacium ad occidentem et cadit dumos auellani meta terra circumfusa ibique remanente terra filiorum Milozca ex parte orientis a sinistra parte commetatur terre Martini filii Voync adiacenti ex parte meridiei et per eidem(!) cacumen montis tendens in meatu solis ad occidentem per multos dumos et metas terras et in eodem cacumine montis procedens per magnum spacium cadit ad quatuor arbores tilie metis terreis circumfusas ibique remanente terra Martini filii Voync cometatur terre Hudine comitis a meridie adiacenti, quam possidet ex gracia domini regis in Mezzurechia, deinde tendit directe ad occidentem per dumos, ubi sunt mete terre, diuidens terram Hudina comitis; a meridie cadit ad magnam viam versus occidentem et per eandem viam tendens per magnum spacium cadit ad quatuor metas terreas recte supra domum Drusak, iobagionis comitis Hudina prenotati, deinde descendit versus septemtrionem inferius ad aquam Mosine et cadit in caput putei siti in ripa Mosine, ibique est arbor gertian meta terrea circumfusa et ibi sunt tres mete terre et cadit in aquam Mosine directe et per eandem tendit inferius in meatu aque, quantum baculus emizi potest et exit de eadem aqua Mosine ad arborem pomi cruce signatam, de qua tendit per paruum spacium et cadit in vallem sitam in medio fenili et inde cadit in fluuium Chernec recte, ubi est pirus cruce signata et descendit per eundem fluuium Chernec tendens usque terram comitis Michaelis, ubi sunt due mete terre; et a terra comitis Mychaelis a fluuio Chernec congregitur ad septemtrionem, remanente terra ad occidentem Mychaeli comiti, ad orientem autem Cusmacio et Bank, peruenit ad medium cherit(!) in quo stat aqua; et remanente terra Mychaelis comitis adher(e)t terra Bot et Junose et in vale ipsius chret egreditur ad orientem, remanente terra a septemtrione Bot et Junose; abhuc in eadem valle ad orientem eundo venit ad arborem kewrus cruce signatam, de illa arbore reflectitur ad meridiem, remanente terra a meridie Bot et Junose ad occidentem Bank Cuzmathio de chret ad partem Chernec; ad meridiem eundo exit ad siccam terram et descendit in Chernec aqua duas metas terras; in Chernec vadit superius per multas metas, remanente terra a meridie Bank et Cosmachio, ex parte vero septemtrionis Bot et Junose; in Chernec superius sundo peruenit ad molendinum Junose et exit ad partem orientis ad pomum cruce signatam et meta terrea circumfusa; deinde ad partem orientis per dictum chret ad partes Cheresneuicha eundo peruenit ad arborem iagned et inde ad arborem fiz et cadit in fluuium Cheresneuicha, inde ad metam primitus nominatam. Vt autem hec series remutacionis robur perpetue obtineat firmitatis, litteras concessimus ad instanciam parcium nostri sigilli munimine roboratas. Datum ab incarnatione domini millesimo ducentesimo quinquagesimo primo."

3.

24. prosinca 1358., Zagreb - Namjesnik kralja *Ludovika I. Anžuvina* (1342. - 1382.) *Eustahije* nalaže čazmanskome kaptolu da obiđe posjed *Farkaševac*, na molbu magistra, tj. obrazovanog gospodina *Đure* i njegove žene *Katarine*. Navedeni posjed graničio je sa posjedom kojega je središte bilo u današnjoj *Maloj Črešnjevici*, a nalazio se, vjerojatno, negdje od *Male Črešnjevice* prema *Otrovancu*, *Sedlarici*, *Velikoj Črešnjevici* i *Turnašici* – ali svakako prema *Špišić Bukovici*.

"Nos Leustachius vicarius totius regni Sclavonie generalis per [serenjissimum principem. dominum Ludovicum dei gracia inclitum regem Hungarie deputatus, memorie commendantes tenore presencium quibus expedit significantes uniuersis, quod quia ad statucionem possessionis Farkasfeulde vocate, in tenutis seu per[tinenciis]: possessionis magistri Johannis filii Mych[aelis] filii Moyus hereditarie, Cheresnew nuncupate in comitatu Crisiensi existentis habite, per predictum magistrum Johannem filium Mychaelis nobili domine Katerina nuncupate, sprori sue, consorti videlicet [magistri Georgii] filii Mychaelis de Megeryche, quondam domini St[ephani] ducis prothonotarii, ac eidem magistro Georgio, iuxta serim litterarum nostrarum priuilegialium, composicionalium iure

perhempnali tradite per eundem, magistrum Johannem filium Mychaelis filii Moyus . . . domine Katharine, sorori sue, ac magistro Georgio marito eiusdem mediantibus nostro et capituli Chasmensis hominibus faciendam, noster et eiusdem capituli Chasmensis homines transmitti debebant necessario, ideo predicto capitulo Chasmensi litteratorie scribentes eorum amicitiam requisiveramus diligenter, ut una cum Johanne filio Johannis de Vrusya vel Conrado filio Petri de Syuec, aut Endre filio Andree de Muryna, sive Chak, fratre eiusdem, aliis absentibus homine nostro, eorum idoneum transmitterent testimonium, qui octavo die festi beati Nicolai confessoris nunc preteriti ad faciem dicte possessionis Farkasfeulde vicinis et commetaneis suis universis, specialiter predicto magistro Johanne filio Mychaelis [legittim]e inibi convocatis accederet, in quorum presencia idem magister Johannes filius Mychaelis, predictam possessionem Farkasfeulde vocatarh, cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis universis, sub eisdem metis suis antiquis, quibus eadem act[enus](!) vsa extitisset et possessa, eadem prius per suas veras metas et antiquas novis metis in locis necessariis secus veteres erectis, reambulata et ab aliorum possessionariis iuribus undique separata, iuxta eiusdem assumptivam obligationem ipsis nobili domine et magistro Georgio statueret pacifice possidendam, et post hoc seriem premissae possessionarie statucionis cum cursibus metarum et totius facti processu nobis amicabiliter rescriberet capitulum Chasmense prenotatum. Quod quidem capitulum Chasmense nobis in octavis festi Epiphanie domini pro faciendo causantibus moderativo iudicio in sede iudiciaria sedentibus in eorum litteris per procuratorem eorundem nobilis domine et magistri Georgii, mariti eiusdem . . . num exhibitis, nobis rescripserunt in hunc modum, ut idem (!) petitionibus nostris satisfacere cupientes, cum prefato Johanne filio Johannis homine nostro magistrum Petrum socium et concanonicum ipsorum, ad premissa exequenda [duxerunt transmittendum], qui demum ad idem capitulum reversi, eis voce consona retulissent, quod ipsi die prenotato ad faciem prelibate terre seu possessionis Farkasfeulde vocate, iuxta continenciam litterarumstrarum accessissent ad videndam [statutionem obligations, qu]am praefatus magister Johannes filius Mychaelis sub vinculo et obligamine in litteris nostris privilegialibus expresso eidem magistro Georgio et domine consorti eiusdem, natisque eorundem facere debuisset, idem magister Jo[hannes filius Mychaelis presentibus] nostro homine et testimonio ipsius capituli Chasmensis, convocatis universis vicinis et commetaneis eiusdem, et specialiter presentibus magistro Alexandro filio Moyus, Georgio, Moyus et Nicolao filiis eiusdem magistri Alex[andri] astantibus, eandem possessionem cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis ad eandem spectantibus universis, ex beneplacito et consensu eorundem nobilium absque contradictione aliquali statuisset et assignasset ipsi magistro [Georgio ac nobili] domine consorti eiusdem memorate in filios filiorum perpetuo et irrevocabiliter pacifice possidendam et habendam. Mete autem ipsius possessionis Farkasfeulde prout eas iidem homo noster et socius eorum ad eos reversi [tandem in scrip]tis eisdem demonstrassent hoc ordine destingerentur: Prima igitur meta inciperet a parte orientis circa magnam viam, que iret ad Cheresnew, ubi essent due mete terree, inde reflecteretur directe versus per vnam antiquam viam ascendendo veniret ad montem, ubi circa unam viam a parte orientis essent due mete terree; ab hinc versus meridiem eundo per eandem viam veniret usque ad quandam arborem tilie dictam, prope quam in monte essent due mete terree, deinde per eundem montem iret ad caput cuiusdam fossati magni, ubi essent due mete terree; 1 demum per eundem montem et viam eundo ad bonum spacium directe [versus meridiem] veniret ad alias duas metas terreas tenendo semper metas cum predictis Alexandro filio Moyus et filiis eiusdem, ac Johanne filio Mychaelis filii eiusdem Moyus, ubi per eandem viam declinando versusque [meri]di[em] inci]peret tenere metas et vicinaretur cum possessione domini Nicolai palatini et fratrum eiusdem Bakoua vocate, et per Ion gum spacium versus occidentem per eandem viam eundo, veniret ad alias duas metas terreas tenendo semper metas et vicinitatem cum eodem domino palatino et fratribus eiusdem reflecteretur versus ori entem et vicinaretur predictis Alexandro et filiis suis, ac Johanni filio Mychaelis et descendendo veniret ad alias duas metas terreas, deinde exiret ad caput cuiusdam vallis, ubi essent due mete terree, et per eandem vallem iret usque ad fluvium Glozua vocatum, et transeundo eundem ad orientem essent due mete terree; inde directe ascenderet ad orientem per unam vallem, veniret usque ad quandam viam, prope quam essent due mete terree et per eandem parum declinando versus septemtrionem iret ad caput cuiusdam vallis, ubi essent due mete terree; ubi iterum versus orientem per

eandem viam ascenderet ad montem, et de eodem monte descendendo per eandem viam iret usque ad priores metas versus orientem, ibique terminaretur. Vnde nos perceptis predictarum litterarum rescriptionalium dicti capituli Chasmensis continentis premissam possessionariam statucionem per prefatum magistrum Joannem filium Mychaelis modo quo supra prefato magistro Georgio et domine consorti eius memorate, mediantibus prefatis nostri et ipsius capituli Chasmensis hominibus factam et metales cursus [eiusdem iuxta vicariatus nostri officium, secundum seriem preexhibitarum litterarum ipsius capituli Chasmensis rescriptionalium perpetuo stabilientes perdurari et fieri admittimus tenore presencium mediante. In cuius rei memonam, presentibus sigillum vicariatus nostri authentici(!) duximus apponendum. Datum Zagrabie, duodecimo die termini prenotati, anno domini MCCCCL^o octavo."

4.

1515., Križevci – Prvi spomen imena *Župe svetog Valentina u Kopačevcu*, danas *Črlena Klisa* južno od *Pitomače*. Župa je osnovana vjerojatno nakon 1479. godine, no naselje i groblje ovdje postoji još od 10. - 11. st., što potvrđuju arheološki nalazi bjelobrdske kulture. Dokument je izdao podban *Baltazar Alapić* povodom pritužbe *Ane Horvat*, udovice pokojnog *Petra Horvata* iz *Kopačevca*, koja navodi kako ju je *David*, uz blagoslov njegove braće *Benedikta* i *Franje*, sinova *Andrije Tuka* („Thowka“) iz *Kopačevca* zlostavljao i da, u stvari, radi zulume kmetovima. Tih godina *Horvatovi* su imali 8 oporezivih selišta u *Kopačevcu*.

"Nos Balthasar de Alap vicebanus et comes ac iudices nobilium comitatus Crisiensis memorie commendamus, quod cum nos ad instantem et legitimam petitionem nobilis domine Anne relicte quondam Petri Horwath de Kopachowcz Petrum Fekethe de Zazowocz, unum ex nobis scilicet iudicem nobilium ad infrascriptam inquisitionem faciendam de sede nostra iudiciaria legitime destinassemus, qui tandem exinde ad nos reversus nobis retulit eomodo, quomodo ipse ab omnibus, quibus decuisset et licuisset, palam et occulte diligenter inquirens talem de infrascriptis rescivisset certitudinis veritatem, quomodo in dominica quasimodo nobilis David, filius quondam Andree Thewka de Kopachowcz, nescitur quibus motus respectibus, de consensu et voluntate Benedicti et Francisci, filiorum Thewka, fratrum suorum carnalium assumptibus sibi Nicolao Kralycs, Michaeli Kralycs, Johanne similiter Kralycs, Blasio fratre eorundem, Thoma Kyrat, Berlecz Wrasycs, Stephano Dorycs, jobagionibus ipsorum Benedicti et Francisci et David Thowka in porcione ipsorum possessionaria in possessione Pothok vocata in dicto comitatu Crisiensi existenti commorantibus manibus armatis et potenciariis in prefatam dominam exponentem de ecclesia Sancti Valentini parochiali in dicta Kopachowcz fundata instar aliorum Christianorum per eandem possessionem per liberam viam versus domum suam in Kopachowcz habitam proficiscentem ibique eandem dominam exponentem primum verbis illicitis pertractassent, et tandem etiam verberibus affecissent, ac si se fuge presidio eliberari non potuisset, ibi eandem nece miserabili interemissent potencia mediante in preiudicium et dampnum dicte domine exponentis valdemagnum. Datum Crisii anno sexto die dicti inquisitionis prenotate anno domini millesimo quingentesimo quintodecimo."

5.

10. siječnja 1564., Beč? – Drugi poznati pisani spomen *Pitomaca* (*Pitomače*) nalazi se u potvrdi darovnice od kralja *Ferdinanda*. Kralj *Ferdinand* potvrdio je darovnicu kralja *Ivana Zapolje*, vezanu za neke posjede oko današnje *Pitomače*, *Špišić Bukovice* i *Virovitice*, a u korist vranskog priora *Ivana Tahija* i njegovih sinova *Franje* (poznatog iz seljačke bune 1573.) i *Đure*.

"Anno domini millesimo qvingentesimo sexagesimo quarto emanatae sunt literae sacrae caesareae et regiae maiestatis domini Ferdinandi etc., decima die Januarii, manus subscriptione et secreto sigillo eiusdem impendenti communitae, quibus mediantibus sua

maiestas quasdam binas literas, unas quondam Joannis regis consensus in pargameno patenter confectas, manu sua propria subscriptas et sigillo suo secreto: alteras vero capituli ecclesiae Albensis statutorias et relatorias, similiter in pargameno patenter confectas, sigilloque eiusdem capitulari impendenti communitas, super pura statutione totalis castri Bakwa appellati in comitatu de Verewcze existentis possessionumque Felsew et Also-Bakwa in eodem de Verewcze et Crisiensi comitatibus, nec non possessionum et villarum Bwsina, Stepancz, Paprottyancz, Verbanowdol, Varallya, Zelancz, Pytonczy, Porycza, Mamy, Bertholyomla-Gorycza, Mwtyncz, Ozletyncz, Zrednya, Zwodyn, Medwednyk et Dragovanch omnino in praescripto de Verewcze, item Hrussowcz, Desmowcz, Ilynczy, Sibakowcz, Kwrthakowcz, Zelnycza, Materinawes alias Pyzdancz, Capella, Banczy, Cheperlyanczy, Thybrowdol, Kwrowczy, Bryzthowecz, Zwhareka, Glawe, Kwsolowcz alio nomine Gathalowcz et Myhalowytya-Gorycza in dicto Crisiensi, item portionum possessionariorum in Trwthlowcz et Jachachewch possessionibus, omniumque et singulorum emptitorum quovis niominis vocabulo vocitatorum in eisdem Crisiensi et de Verewcze comitatibus existentibus habitatorum et sitorum et teloniorum in eisdem praedictis Stepancz et Bertolomlyagorycza possessionibus exigi solitorum, pro parte magnifici quondam Joannis Tahy prioratus Auranae gubernatoris ac filiorum suorum Francisci et Georgii emanatas, literisque suis privilegialibus de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali insertas et inscriptas, quoad omnes earum continentias, clausulas et articulos, eatenus quatenus eadem rite et legitime existunt emanatae viribusque earundem veritas suffragatur, ratas, gratas et accepta habendo, acceptavit, approbavit et ratificavit. ac pro praefato Francisco Tahy ipsiusque haeredibus et posteritatibus universis perpetuo valituras gratiose confirmavit, salvo iure alieno."

6.

1698. – Opis Turnašice.

"Pagus Tornasicza

Locus iste distat Veroviticza occidentem versus miliaribus 2, qui sub domino turcico semper desertus erat, magnis arboribus quercinis exeretis.

Incolae hujus pagi omnes rustici sunt, qui ante hac milites confinii Crisiensis erant, a quo vero hunc locum inhabitant, non nisi semel in partibus Transzavanis contra hostem fuerunt, ubi tribus septimanis emanserunt, qui omnes catholici sunt.

Domus more suarum partium exiguas inhabitant. Metales et territoria nec dum sciri possunt, cum sint in sylvis desertis, ubi nulli termini metarum noscuntur.

Terra arabiles etiam non possunt sciri, cum nec metales sciantur.

In hoc loco reperitur quaedam ecclesia ruinata, facili reparatione digna, cum una turri ad huc integra.

Molendina, nec loca molaria reperiuntur ullibi.

Quo ad reliqua punca nihil reperitur, quod esset notation dignum."

7.

1736. – Popis imovine kmetova Starog Graca i Turnašice.

"Selo Gradac

Pavo Vedris, otac porodice, vol 1, krave 3, svinja 4, oranice 5 jutara, livade 2 kosca, vinograda 3 motike.

Stepho Szmilanich, otac porodice, brat i sin s navršenih 15 god. 1, vol 1, krave 2, svinja 5, oranice 6 jutara, livade 2 kosca.

Miko Tomich, otac porodice, vol 1, krave 3, svinja 6, oranice 5 jutara, livade 2 kosca.

Andro Fatan, otac porodice, vola 2, krave 2, svinja 4, oranice 6 jutara, livade 3 kosca, vinograda 3 motike.

Mato Jug, otac porodice, konj 1, vol 1, krave 2, svinje 3, oranice 4 jutara, livade 2 kosca,

vinograda 2 motike.

Mikola Jug, otac porodice, oranice 1 jutro.

Ivan Podravacz, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, konja 2, vola 2, krava i junadi 6, svinja 20, pčela 3 košnice, oranice 8 jutara, livade 3 kosca.

Mato Zunta, otac porodice, konj 1, vol 1, krave 2, svinje 3; oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 2 motike.

Stephan Petrovich, otac porodice, oženjene braće i sinova 2, konja 2, vola 2, krava i junadi 6, svinja 30, oranice 8 jutara, livade 3 kosca, vinograda 4 motike.

Gero Deskar, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, brat i sin s navršenih 15 god. 1, konja 2, vola 2, krava i junadi 4, svinja 10, oranice 7 jutara, livade 4 kosca, vinograda 2 motike.

Ivok Petrokovich, otac porodice, konja 2, vol 1, krava i junadi 4, svinja 7, oranice 5 jutara, livade 3 kosca, vinograda 3 motike.

Lovrek Suhomlathan, otac porodice, konj 1, vol 1, krave 3, svinja 5, oranice 3 jutra, livade 3 kosca, vinograda 2 motike.

Simo Gyketa, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, konj 1, vol 1, krava i junadi 4, svinja 5, oranice 6 jutara, livade 2 kosca.

Juro Berdar, otac porodice, krave 3, svinje 3, oranice 3 jutra, livade 2 kosca.

Stoich Habramovich, otac porodice, vol 1, krave 3, svinje 3, oranice 4 jutra, livade 3 kosca.

Mato Sever, otac porodice, vol 1, krava 1, svinje 2, oranice 2 jutra, livade 1 kosac, vinograda 2 motike.

Juricza Loncar, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, konja 2, vola 2, krava i junadi 5, svinja 10, oranice 6 jutara, livade 2 kosca, vinograda 4 motike.

Mihat Hidek, otac porodice, vol 1, krave 2, svinje 2, oranice 5 jutara, livade 2 kosca, vinograda 5 motika.

Mato Klarich, otac porodice, vol 1, krava 1, svinje 2, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.

Gergo Klarich, otac porodice, oranice 1 jutro.

Mihat Szelimberg, otac porodice, vol 1, krave 2, svinje 2, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.

Tonto Borekovich, otac porodice, konj 1, oranice 2 jutra, livade 1 kosac, vinograda 3 motike.

Lukacz Varga, otac porodice, oranice 3 jutra.

Jacob Tkalacz, otac porodice, krava 1, svinje 2, oranice 2 jutra, livade 1 kosac.

Matos Sever, inkvilin, konj 1, krava 1, svinje 2, oranice 2 jutra, livade 2 kosca.

Mihok Sabol, otac porodice, svinja 1, oranice 1 jutro.

Ivan Szever, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, vol 1, krave 3, svinja 6, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 4 motike.

Mihok Klostran, otac porodice, vol 1, krave 3, svinja 4, oranice 3 jutra, livade 2 kosca.

Jacob Kollar, otac porodice, oranice 2 jutra, livade 1 kosac.

Ferencz Jagicz, otac porodice, konj 1, krava 1, svinje 2, oranice 2 jutra, livade 1 kosac.

Matok Vedris, otac porodice, konj 1, vol 1, krave 2, svinja 10, oranice 4 jutra, livade 2 kosca.

Gyurok Valent, otac porodice, svinja 4, oranice 3 jutra.

Mihat Koritar, otac porodice, oranice 1 jutro.

Jurok Kollarov zet, otac porodice, inkvilina 2, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.

Tomo Szever, otac porodice, krave 2, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.

Peio Czverkovich, otac porodice, krave 3, svinje 2, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.

Juro Szever, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, oranice 2 jutra.

Stipan Loncar, otac porodice, oranice 2 jutra, livade 1 kosac.

Jurok Koniar, otac porodice, vol 1, svinja 1, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.

Mihok Cismesia, otac porodice, vol 1, krave 2, svinje 3, oranice 3 jutra, livade 1 kosac, vinograda 2 motike.

Jurok Markovicz, otac porodice, svinja 1, oranice 2 jutra.

Jurok Sipus, otac porodice, oranice 1 jutro.

Marko Koniarev, otac porodice, vol 1, krave 3, svinja 4, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.

Marko Tkalcevicz, otac porodice, konj 1, vol 1, krave 3, svinja 5, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 4 motike.

Jurok Stolcevicz, otac porodice, konj 1, krave 3, svinje 3, oranice 3 jutra, livade 1 kosac, vinograda 2 motike.

Maticz Vedris, otac porodice, konj 1, vola 2, krava i junadi 4, svinja 10, oranice 6 jutara,

livade 2 kosca, vinograda 3 motike.

Miko Desetnik, otac porodice, svinja 4, oranice 2 jutra.

Luka Maticz, otac porodice, krava 1, svinja 1, oranice 2 jutra.

Marko Blasinov, otac porodice, krava 1, svinja 1, oranice 2 jutra.

Stipan Kustravi, otac porodice, svinje 2, oranice 2 jutra.

Jurina Czevicz, otac porodice, krava 1, svinja 1, oranice 2 jutra.

Ivan Erdelovicz, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, konja 2, vol 1, krave 3, svinja 4, oranice 5 jutara, livade 2 kosca, vinograda 3 motike.

Ivo Zvonar, otac porodice, krave 3, svinja 5, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.

Stipan Hidek, otac porodice, vol 1, krave 3, svinja 4, oranice 3 jutra, livade 1 kosac, vinograda 2 motike.

Ivan Lelekovicz, otac porodice, vol 1, krave 2, svinje 3, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.

Vinko Sabolovicz, otac porodice, krava 1, oranice 2 jutra, livade 1 kosac.

Selo Gradac ukupno: domaćinstava i kuća 56, očeva porodice 55, oženjene braće i sinova 9, braće i sinova s navršениh 15 god. 2, inkvilina 3, konja 23, volova 35, krava i junadi 104, svinja 211, pčela 3 košnice, oranice 188 jutara, livada 71 kosac, vinograda 53 motike, mlin vodenica na Dravi 1.

Selo Turnašica

Luka Gollicz, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, konj 1, vol 1, krave 2, svinja 8, oranice 6 jutara, livade 3 kosca, vinograda 4 motike.

Andro Gollicz, otac porodice, brat i sin s navršениh 15 god. 1, svinja 4, oranice 4 jutra, livade 2 kosca.

Mathia Jankovicz, otac porodice, vol 1, svinja 4, oranice 4 jutra, livade 2 kosca.

BartoI Habianacz, otac porodice, krava 1, svinje 2, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 2 motike.

Gergo Szemberovicz, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, konj 1, vol 1, krave 2, svinja 6, oranice 6 jutara, livade 2 kosca, vinograda 5 motika.

Bartol Falicz, otac porodice, vol 1, krava 1, svinje 3, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 5 motika.

Ivo Mavraczicz, otac porodice, brat i sin s navršениh 15 god. 1, vol 1, krava 1, svinja 4, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 2 motike.

Juro Kovaczevicz, otac porodice, vola 2, krave 2, svinje 3, oranice 6 jutara, livade 2 kosca, vinograda 3 motike.

Janko Mavraczich, otac porodice, vol 1, krava 1, svinja 4, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 2 motike.

Mihal Cetin, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, konj 1, vol 1, krava 1, svinja 4, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 2 motike.

Tomo Martinovich, otac porodice, krava 1, svinje 3, oranice 4 jutra, livade 2 kosca.

Benko Bokan, otac porodice, konj 1, vol 1, krave 2, svinja 4, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 3 motike.

Marko Sullimanacz, otac porodice, krava i junadi 4, svinja 4, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 3 motike.

Mathos Dolinacz, otac porodice, oženjene braće i sinova 2, konja 2, vola 3, krava i junadi 6, svinja 15, pčela 4 košnice, oranice 10 jutara, livade 4 kosca, vinograda 8 motika.

Ivo Bendekovicz, otac porodice, vol 1, krave 2, svinja 5, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 2 motike.

Gergo Kukuruz, otac porodice, vola 2, krava 1, svinja 6, oranice 5 jutara, livade 2 kosca, vinograda 5 motika.

Petar Severovicz, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, krave 3, svinja 4, oranice 3 jutra, livade 1 kosac, vinograda 2 motike.

Juro Passaricz, otac porodice, vol 1, krava 1, svinja 4, oranice 4 jutra, livade 2 kosca.

Andro Sullimanacz, otac porodice, krave 2, svinja 5, oranice 4 jutra, livade 2 kosca.

Andro Kukuruz, otac porodice, konj 1, vola 2, krava 1, svinja 5, oranice 5 jutara, livade 2 kosca, vinograda 2 motike.

Ferencz Baigud, otac porodice, vol 1, svinje 2, oranice 4 jutra, livade 2 kosca, vinograda 2

motike.

Pavo Falicz, otac porodice, oženjeni brat i sin 1, konj 1, vola 2, krava 1, svinja 4, oranice 5 jutara, livade 2 kosca, vinograda 5 motika.

Mato Spolarich, otac porodice, brat i sin s navršenih 15 god. 1, svinja 4, oranice 3 jutra, livade 1 kosac.

Stepho Kollarich, otac porodice, vola 2, krava 1, oranice 5 jutara, livade 2 kosca, vinograda 5 motika.

Peio Blasekovich, otac porodice, inkvilin 1, svinja 1, oranice 2 jutra.

Juro Bendekovich, otac porodice, svinje 3, oranice 1 jutro, vinograda 2 motike.

Jelicza Horvaticza, udovica, sin s navršenih 15 god. 1, svinja 5, oranice 1 jutro.

Ivan Zvonar, otac porodice, svinja 5, oranice 1 jutro.

Misko Bendekovich, otac porodice, svinje 2, oranice 1 jutro.

Selo Turnašica ukupno: domaćinstava i kuda 29, očeva porodice 28, oženjene brace i sinova 7, braće i sinova s navršenih 15 god. 4, udovica s posjedom 1, inkvilin 1, konja 8, volova 24, krava i junadi 36, svinja 123, pčela 4 košnice, oranica 116 jutara, livada 49 kosaca, vinograda 64 motike."

8.

1885., Opis stanja u *Imovnoj općini đurđevačkoj* na području *Križnice* i okolice.

"Kako da si imovna obćina gjurgjevačka osjegura obstanak?"

Piše Martin Starčević, kotarski šumar

Ta komu, da nije poznata jadikovka raznešena diljem domovine hrvatske o rasulu imovnih obćina. Toj jadikovki doduše prečesto oduška razna domaća glasila sporazumno. – Razmatrajući raznovrstne oto tužitaljke obzirom na imovnu obćinu gjurgjevačku – odlučiti potražiti način, kako bi se dala budućnost i obstanak iste obzirom na raznolike gospodarstvene napremice obezbiedit.

Nakon višegodišnjeg promatranja, sve misli svedoh u jednu, te držeć da bi se ta namisao i kod drugih imovnih uporabiti mogla na i na drugi način. – Molim Vas visoki cienjeni gospodine uredniče, da sliedeće redke u „Šum. listu“ priobćiti izvolite. Prije svega ipak držim za nužno spomenuti faktore, koji u prvom redu djeluju na razsulo imovnih obćina, a potom i šumogojstvo, načinom da se svaki sviestan Hrvat, a kamo li šumar mora začeti svojski brinuti oko pronašašća sredstva i načina, kako da se taj jedini po Bogu darovani imetak – s kojim je skopčana sudbina narodne sreće i blagostanja, obćuva i uzdrži.

Tko poznaje odnošaje, u kojih se imovne obćine nalaze, uz koje im se boriti koli sa damaklovim mačem poreznog činovnika toli takodjer i podmirbom unutarnjih potrebština, kao što su plaće činovničeva i službeničeva, nadalje pako, da ima najsvetijom dužnosti i zadatkom života biti svim imovnim obćinama ulagati što više glavnice u zapuštene kulture i opustošene goleti – taj se neće čuditi opravdanoj tvrdnji hrvatskih šumara – da je budućnost većine imovnih obćina dvojben a – te obstanak istih do temelja uzljuljan.

Uz sve to sveudilj se još slabo haje za toli opravdane tužaljke o posvemašnjem prepadanju šuma – te mjesto da se bar prijavljene štete mogućim pospješenjem raspravljaju i utjerivaju – pozivlje se kvaročinac istom za 2 - godine na razpravu – a o utjeranju dosudjene štete ni govora i.t.d..

Kod takvih odnošaja jest narod još više obodren na haranje i pustošenje šumah, te uz to što se oveći kompleksi prodavaju radi podmirbe potrebština, izdaje se gradjevno i gorivo drvo svim toli mnogobrojnim diobami nastavšimi delbenikom većinom bezplatno.

Narod pako naviknut, sve svoje potrebštine, kao obuću, porez, namet, sol i.t.d. podmiravati – držeć se one: „dok ja spavam šuma raste“ – nastoji što više hasne iz šume izvući – te preprodajom drveta raznim neovlaštenikom naročito pako obrtnikom i trgovcem za bud što šume izsjeći.

Uz sve to najveća rekobi neizljećiva rak-rana po uzgoj šuma jest navada pasti po branjevinah.

To bi bili oni faktori, koje objeručke rade u zatoru šuma – te na koje bi se naše

političke oblasti osbiljnije osvrtni morale, no je to žalibože dosad činjeno. Kod tih obstojećih jest dakako bivstvovanje i obstanak i imovne občine gjurjgjevačke problematičan pak za osigutat budućnost, te riešiti narod nepodnosivog trha, nužno bi bilo, da se u nekih šumskih djelovih drugi sistem gospodarenja uvede.

Šume Križnica, Uskaluka te Frajničeva Jada obližu površinu od 890 rali obkoljenu je s tri strane Dravom, a četvrta jest imanje grofa Šomšića. Prošle godine htio je gospodarstveni ured imovne občine gjurjgjevačke neprodatimi preostacii za trgovca Gutmana, žitelje občine Pitomača nadieliti ogrievnim drvom; nu ovi se odrekoše te blagodati zbog nemogućnosti i teškoće prevoza preko Drave, kao i zločestog rek bi neprolaznog puta. Usljed toga morao je gospodarstveni ured ote ostanke drveta dražbom prodati, te je iste dostao zakupnik Prinke.

I tako jest, ota šuma za pravovlastno imovinsko žiteljstvo tako rekuć nepristupna – izuzam nekoliko – do 10 konačarah sela Otrovanec, koji jedino tamo obitavaju, da mogu lakše drvo krasti i prodavati, te tudju stoku u te šume uz sniženu pristojbu na pašu tjerati.

Svi oni pako žitelji, koji si ne postaviše zadatkom života nedopuštenim načinom šumom baratati, prodali su svoj posjed grofu Šomšiću.

Uzev nadalje u obzir, da občina Pitomača dovoljno šumske površine posjeduje, te da imovna občina nesmaže troška – ote većinom zapuštene komplekse valjano nasadjivati – lasno je razabrati, da bi se imovinsko zemljište u površini od 890 rali u Križnici i Uzkojlu bez svakog ušta od šumskog tla odtudjiti, te poljskomu gospodarstvu predati moglo- tim više, što se i same imovne občine uprava naziva: „Šumsko-gospodarstveni ured“-

Za potpuno opravdati taj naslov, eto me sljedećim predlogom:

1. Gospodarenje u šumskim djelčicam Križnica-Uzkaluka imade se iz mreže šumskog tla izostaviti, te poljskomu gospodarstvu predati.
2. Uvesti novi način zakupa tih zemljišta.
3. Stvoriti novu netaknuti se imajući glavnicu, kojom će se budućnost obstanaka ove imovne občine osjegurati.

Točka 1.

Već prvo je napomenjeno, da je upitna šuma zbog Drave nepristupna, te da se njom koriste isključivo tudjinci, izuzam deset konačara sela Otrovanec, koji dovoljno paše u planini imadu. Nadalje sve, kad bi se upitne dielčice i pošumile, to pravovlastno žiteljstvo, kojemu ta šuma u prvom redu pripada, nebi se niti uživanjem paše niti drveta okoristiti moglo, zbog Drave.

Osim svega toga neshodne, dapače proti svim propisom lukrativnog gospodarstva postupalo bi se od strane uprave, kad bi se taj skroz izolirani i pravovlastnom žiteljstvu posve nepristupni kompleks opet pošumio samo zato, da se reče: „gdje je bila šuma, imade opet biti“.

Naročito pako tečajem 120 godina nebi nosila ta šuma skoro nikakove koristi, već dapače imovna občina imala bi porez plaćati i tamo neprestance jednoga lugara držati.

Da je u ostalom sigurniji i veći prihod na poljsko, no na šumsko gospodarenje zemljištem upotrebljivati, to je nepobitna tvrdnja – a tim više za Pordavinu, što se to zemljište za svaku granu poljskog gospodarenja eminentno upotrebiti dade.

Točka 2.

Dosadanji sistem u zakup davanja zemljišta nemože se za buduće podnipošto aprobirati, jerbo tako dugo, dok se redovitost zemljišta neizcrpi, imade obiljno zakupnika – koji:

- a) Položajem u zakup dati se imajuće površine, graničec na vlastito zemljište, lasno i bez osebnog troška gospodare.
- b) Momentanom potrebom zemljišta, kupe omanju površinu na kratko vrijeme i seljani, te po tom cieniu zakupnine do moguće visine natjerju.
- c) Zakupnici međusobnim ribanjem iz puke osobne mržnje i podravskog poznatog jala, jerbo se zemljište na nekoliko godina u zakup daje, natjeravaju se tako daleko, da se prečesto onda zakupnina ovrhom utjerivati mora.

Dosadašnji način u zakup davanju zemljišta uporabiv je s toga samo tamo, gdje se upitno tlo na brzo pošumiti imade ili gdje se paša iznajmljuje – podnipošto pako za trajno

poljsko-gospodarstveno uživanje, gdje se zemljištu oduzeta snaga redovito gnojenjem nadomješćivati mora – za uzmoći isto kao plodonosno nadalje unovčiti.

Neobhodno potrebnim čini nam se, na gore navedeno tako dugo misliti, dok zemljištu još nije redovitost iscrpljena, te što se po tom samo za vjekovita vremena bez osjećaja i najmanje štete ili na dulje vremena iznajmiti, ili u vlastitoj regiji obdjelavati može.

Za dokaz ovomu izradjivanju uzeo sam primjer vrlo raznolikih nosivosti u zakup davanog zemljišta, tako n. pr. Frajniceva jada u području občine pitomačke bila je najprije pet godina u zakup dana po rali za 7 i 8 for.

Minućem tog roka, reklo se je: površina ta leži posve u Magjariji, tudjincu nećemo šume saditi. Nećemo im dati nikakove pašne – dajmo u zakup oto zemljište obzirom na veću nosivost jošte na 10 godina.

Slučaj htjede, te je pristupom novih konkurenta medjusobno ribanje natjeralo zakupninu preko 20 for. po rali – zemljište bo obećavaše zato vrijeme cieni odgovarati rodovitosti, pošto isto sastojše iz ilovače sa malo pjeska i premnogog humusa.

Sada se pako obćenito znade, da zemljište godišnjom uporabivošću danomce gubi na snazi – kako dugo moći ćemo po tom Frajnicovu Jadu tim načinom u zakup davati, ako pomislimo na budućnost? Na kratko vrijeme naći će se konkurencije, nu što će biti onda dok se zemljište iztroši i neplodnim postane? Tako će se morati ral, kako to prečesto u Hrvatskoj biva, po 2-3 for. u zakup dati.

Osim svega toga nije niti kakvoća zemljišta svuda jednaka, tako n. pr. Neposredno nuz Križnicu jest pjesak i humus, na zakupnini Gulješ je skroz pieskovito tlo, te se jedino gnojenjem po sadanjem zakupniku g. Aleksandru Prinke-u plodnosnim uzdržava – o tom sam se osobno osvjedočio.

Razumieva se po tom samo po sebi, da je prednavedeni zakupnik tražio produljenje zakupa, koji mu je i dozvoljen.

Nemože se bo tražiti, da jedan zakupnik za drugoga tlo gnoji, potrebite gospodarstvene sgrade, zdence i t. d. uzdiže, koje su za obdijelavanje toli izoliranog gospodarstva neobhodno potrebne, tim, da mu potonji za 4-5 godina bud iz osobne mržnje, bud iz pukok jala toli visoko zakupninu natjerava, da prvi nepostane dostalcem, te tako za bud što uloženu u sgrade glavnice napustiti mora. Tomu valja stoga na put stati. Nemože bo zdravi čovječanski razum drugačije niti zaključiti, da bi zakupnik nesjeguran, za dulje vrijeme zakupa drugačije gospodario, nego da redovitost zemljišta, što moguće više iscrpi sadjenjem i sjetvom dvojeg usjeva u jednoj godini n.pr. ječma i repice i tada isto izsisano imovnoj občini povrati.

Za izbeći s toga takovu postupku zakupnika, moralo bi se mnogo dulje vrijeme zakupa u Križnici i Uzkojlučki ustanoviti – pa taj upravo postupak dovede me na misao, na koji način bi si mogla imovna občina ustrojiti glavnice, te tako za vjekovita vremena budućnost osjegurati.

Točka 3.

Za utemeljenje glavnice odabrao sam si u mojem kotaru, u občini pitomačkoj riekom Dravom skroz otudjenu posve u Magjariji izoliranu šumsku površinu Križnica-Uzkaluka i Frajniceva Jada, u površini od po prilici 890 rali. Površina ova iznajmljena neprestance na 40 godina – osobito sad još imade drveta, iz neizsječenog diela šume, za da si zakupnik potrebite sgrade, drvo, opeku i črep nabaviti može – nadam se, da bi se zaista mogla-uzprkos tomu, što imovina netreba za toli ogromnu zakupninu dati, niti pašne niti ikakve sgrade, zdenca ili drva-polučiti ciena po ral od 7 for. popriečno, uz valjano osjeguranje zakupnine, bez da bi imovina občina ikakovo jamsto pružiti morala.

Uz prihvata moga predloga davale bi upitne površine već poslije 40 god. Nedvojbeno samo uz 4% uloženi polag priležecijeg proračuna glavnice od 526.543 fr. slovom petstodvadeset i šest hiljada i petstočetrdeset i tri forinta! – te daje u ovoj godini ral zbiljne zakupnine uz jamstvo, da će u dobru stanju biti povraćena zakupna površina.

Zakupnik bo kod obveze ugovorom na 40 godina odmah u početku svoje gospodarstvo tamo uredi, znajući da može jedino tovljenjem blaga i gnojenjem izići, to po tom redovitost zemljišta uzdržati."

1896., Svatovski običaji u *Pitomači* krajem 19. stoljeća.

„Ženidbeni običaji. Pitomača u hrvatskoj Podravini.“¹⁾

Priobčuje vjeroučitelj Valentin Cajnko.

Najprije dodju danju k djevojci, koju momak želi snubiti, dvije žene, veleći: „ako imaš volju za njega, kaži, onda dodjemo mi š njim u večer“. Ako ona rekne: „pa dodjite“, to ih na večer ide pet, i to one dvije žene i dva muškarca, a to su obično otac, brat ili rođjak, te onda mladoženja, ili snubok.

Kad stupe u kuću, pozdrave ukućane ili sa „hvaljen Isus“ ili „dobar večer“, te vele djevojci: „kaj nas ne ćeš ni pitati, po kaj smo došli?“ Ona im na to odgovori: „Ta valjda znate, po kaj ste došli!“ Na to sjednu razgovarajući. Kad im je već dosta razgovora, vele mladoženji: „badava mi svi, ako ti ne buš prosi!“ Na to momak ustane, podje k djevojci, pa sjednuv uz nju, pita ju: „N. (Mara, Jalža) hoćeš li za me ići?“ Ako ona pristaje, odgovori „hoću“, inače: „tražite si drugu“.

Ako joj se momak svidja, ustane mati ili ona pa prostre stol, metnuvši na nj najprije kruha i soli, zatim mesa, kolača i vina, ako ga ima. Prosci izvade flašu rakije i vina (bogatiji i čuturu).

Najprije dadu flašu gospodaru pa on kako već znade nazdravi i preda flašu „gazdarici“. Tako ide flaša iz ruke u ruku, dok ne dodje do mlade, a ona preda mladomu. Tomu vele: „na prsten zapijadu“. Zatim pozove mladoženjin otac mladu k sebi, položi na stol obično 10 for. Za „kaparu“, koje joj novce mladoženja metne u fertun (pregaču).

Djevojka u isto vrijeme postavi na slot žepni rubac za mladoženju. Mladenci tada metnu svoje prstene na tanjur pa ih onda izmijene. Iza toga večeraju, te se dogovore kad će na zapis. To biva obično odmah drugi dan. Ako mladoženja mora tom sgodom poći uz kuću djevojčinu, ide on po nju; ide li ona uz kuću njegovu, podje netko od njezinih (obično otac) po njega. Poslije zapisa kod župnika ugovore, kad će biti „veliki zapojki“.

Za velike zapojke zakolje se u mladoženje „svinjče“ (od tri, četiri ili više mjeseci). Uzme se vjedro ili pol vjedra vina, pa 1 do 3 flaše rakije, što se nosi k mladoj, gdje su sakupljeni uz njezine rođake svi oni, koje će zvati „na gosti“. A s mladim dodju samo oni, koji su bili došli u „snoboke“. Iza pozdrava: „dobar večer, prijatelji“, isplati njegov otac preostatak kapare, t.j. 6 for., jer je već platio 10 for.

Sada posjedaju svi za stol te njegov otac uzme flašu s rakijom i nazdravi prijateljstvu. Kad su popili rakiju, piju vino do večere. Ako imadu dosta vina, pozovu i dudaša, pa sprovedu noć u igranki do dana. Kod velikih zapojaka dogovore se, kad će na vjenčanje, i hoće li biti za „mužiku“ dudaši ili cigani.

Dan prije svadbe („pred svati“) idu u večer po „cimer“, a ide budući zastavnik, svatovski starješina i mladoženja (a dudaši ili cigani prate). Dudašu svežu za nogu pijevca, kojega on dva tri koraka vuče za sobom. Toga pijevca onda dignu i ponesu mladinoj majci; osim toga ponesu sa sobom čuturu vina i pogaču. Kod djevojke dočekaju ih sakupljene „cure“, koje, držeći se u kolu za ruke, pjevaju:

„Crleno cvetje i modro,
Brala ga Mara (Ili kako je ime mladoj) djevojka
Za onom gorom visokom;
Meče ga jočku (japi, ocu) na krilce,
Jočko ga s krilca na zemlju:
„Ni Mara moja, ni cvetje,
Mara je tudja za mene“.

Crleno cvetje i modro,
Brala ga Mara djevojka
Za onom gorom visokom;
Meče ga majki na krilce,
Majka ga s krilca na zemlju:

„Ni cvetje moje ni Mara,
Mara je tudja za mene“.

Crлено cvetje i modro,
Brala ga Mara djevojka
Za onom gorom visokom;
Meće ga dragu na krilce,
Dragi ga k sebi privija:
„I cvetje moje i Mara,
Ja sem Maru zaljubil!“

U djevojačkom kolu nalazi se „mala curica“, imajući na glavi rešet, u kom se nalazi „cimer“ za mladoženju, t.j. ono umjetno cvijeće, koje nosi mladoženja na šeširu. Kad su to ispjevale, daju im čuturu s vinom i pogaču, što one same ispiju i pojedu. Na to dudaši zasviraju te se zapleše. Dok se djevojke goste pogačom, pristupi k onoj maloj curici, koja drži cimer, *pod snehalja* (ova ide s mladom na vjenčanje), uzme cimer i prišije ga mladoženji na šešir, koji mu je skinula sa glave, a zastavnik mu metne na glavu svoj šešir. Kad je cimer prišla na šešir, uzme ga k sebi djevojčin starješina te ga brižno čuva, dočim ostali plešu. Oko desetog sata, kad misle kući, kaže zastavnik: „ja bi kupil mladoženjin cimer“, i zato neka mu pruži ruku starješina mladenkin. Kad je to ovaj učinio, pogadjaju se za cimer. Starješina veli: „Gospon zastavnik, da vi znate“ (tom zgodom veli svakomu „vi“, pa bio kako mlad), „kaj taj cimer vreci, dali bi za njega pet forinti“. Zastavnik mu odgovara: „Dati ću vam za njega 50 krajcarov, jer vam se ne šika (pristaje), kako momu mladoženji; da vi virite, kak vam grdo stoji, vi bi ga dali za 50 krajcarov“. Napokon se nagode (obično za jedan forint) te mu zastavnik isplati pogodjenu svotu i dobije cimer. Sada zastavnik draži starješinu po prilici ovako: „Da ste znali, kak vam se šika, ne bi ga dali ni za deset for.“, a on sada se tobož kaje, što ga je dao tako jeftino. Zastavnik skine mladoženji sa glave svoj šešir i metne mu njegov „cimer“. Na odlasku još pitaju „gazdaricu“, „bi li joj poslali“ štogod „za zelje“, t.j. mesa.

Na dan vjenčanja, kad se svatovi sakupe, „ručaju“: hladetinu, čurke, zelje i meso, a piju najprije rakiju, zatim vino. Kod ručka „podvuča“ (poučava) starješina mladoženju i ostale svatove, kako se imadu vladati u mlade. Sada natoči gospodar svatovskom starješini (to je brat ili rođak mladoženjin) – jer imade i „domaći“ starješina, koji kod stola neprestance sjedi, dočekuje i otpravlja „svate“ – flašu vina, kojom pozdravi domaćeg djevojčina starješinu po prilici ovim riječima: „Gospon domaći starešina! Z ovim darom vas pozdravlja naš gospon domaći starešina“, a on odgovori: hvala! Odmah na to počmu plesati, dok ne bude doba da krenu u crkvu na vjenčanje. Tada reče svatovski mladoženjin starješina domaćemu nevjestinu starješini: „Gospon! nam je doba, da idemo u crkvu“, a on prihvati: „ajde slobodno!“ Ako se u crkvu voze, onda osobito paze, da ne sjedne jedan drugomu na gaće ili na suknju. Ako li idu pješke, to prvi stupa zastavnik sa zastavom, načinjenom od većih šarenih rubaca, neprestance „tancajući“ pred njima. On mora u opće uvijek tancati, makar sam. Za njim idu dudaši ili cigani, onda djever, držeći za ruku *pod snehalju*, a ova mladu, a mlada mladoženju, napokon ovaj svatovskog starješinu. U crkvi stane djever s desne, *pod snehalja* u sredini, a svatovski starješina s lijeve strane. Za vjenčanja drži djever u ruci goruču svijeću, omotanu žepnim bijelim (obično) rupcem, koju rabi docnije kod križanja kruha. Kojim su redom pošli u crkvu, tim se i vraćaju. Kad se približe domu njezinu, postavi (obično majka joj) pred „pocek“ (kućni prag) lonac vode, koji mlada nogom trkne, da ga razlije, a to čini zato, da joj bude porod lakši. Zatim raskopaju *pod sijek*, da ne bi možda bila pod njim kakova „coprija“, pa da ne predju preko nje. To isto učine i kad idu k njemu. Nadju li štogod, bace u peć. Na to stupi pred mladence domaći starješina sa flašom vina, nazdravljajući mladima, obično ovim riječima: „Bog živi ove mladence, koji su danas u hižni zakon stupili, da jih Bog više godina uzdrži u zdravlju i blagoslovu!“ Bolji govornik dodaje još koju riječ. Djever ih zatim odvede u sobu („v hižu“) na ručak, gdje mladoj, prije nego mladenci sjednu za stol, daje jedna žena u svezanom rupcu kolače ili jabuku a druga maleno djetešce „nakolenče“, koje ona posadi sebi na koljeno, i poda mu u ruke onaj rubac s jabukom ili s kolači. Kad su sjeli za stol, donese obično njezina majka mlijeka, koje je prije poškopila „ščavom“ (toga mladenci dakako ne znadu). Od toga mlijeka treba da obojica bar dvije tri žlice okuse, da im budu djeca bjelja.

Tek sada smiju uzeti hladnetine, mesa, kolača itd. U to vrijeme sviraju dudaši u dvorištu, a zastavnik sam, držeći u ruci zastavu „tanca“. Kad su se mladenci i gosti „naručkali“, prate dudaši zastavnika pred kuću, da objese zastavu. (Iz njegove ruke dočeka ju jedan na tavanu i tuj ju pričvrsti.) Sada podje on sa dudašima u kuću te pleše do objeda, koji je oko trećeg ili četvrtog sata. Kod objeda domaći starješina nazdravi najprije roditeljima mladenaca, zatim rođacima i ostalim gostima. Odmah iza objeda zastavnik sa podsnehaljom „splesava tance“ (to već u mnogih kućah prestaje), t.j. on se s njom dva tri puta okreće veleći: „ovaj tanec gosponu domaćemu starešini“, i tako dok ne spomene svih do najmladjega. Kad je to splesavanje gotovo, kaže djever: „ova djeca, koja su danas u hižni zakon stupila, prose božjega blagoslova, najprić od Boga i majke božje, onda od jape i majke“. Na što roditelji odgovore: „hoćemo!“ Djever uzme onu svijeću, koju je držao kod vjenčanja u crkvi, zapali ju i počima njom križati pred sobom cijeli „hleb kruha“, i to tri puta, izgovarajući svaki put, kada preko kruha načini križ: „u ime oca i sina i duha svetoga“. Kada učini križ treći put, dodaje k onim riječima „amen“ te zamahne svijećom lijevo i desno, govoreći: „sin, kći“. Ako svijeća namah ugasne, onda će im biti prvo dijete sin, inače kći. Dok djever križa kruh, donese majka mlade svekrvu par „rubaca“ (košulju i gaće), a svekrvi oplećak i poculicu. Djever ih zapita: „japo, majko, jeste li zadovoljni s ovim darom?“, a oni: „jesmo“. Kada je to sve obavljeno, nastavi se ples po prilici do pol noći, kada nešto malo založe, pa onda vode mladu k mladoženji. Tu ih dočeka njegov domaći starješina, koji se do tada zabavljao sa njegovim gostima; on ih pozdravi, a djever ih odmah otpravi u komôru (u selu Otrovancu na tavan), da spavaju. Kad ih je doveo u komoru, veli: „ti njoj izuj lijevu, a ona tebi desnu nogu“. Kad je to ona učinila, kaže joj: „a sad ga lupi čizmom po glavi!“. Sada joj mladoženja skine vijenac s glave. U tom ih djever ostavi, te podje s ostalim gostovima spavat. U jutro, kad poustaju, dodje podsnehalja, počeshlja mladu i metne joj na glavu „poculicu“ (koja je spletena od raznobojnih svilenih trakova te se njom razlikuju udate žene od djevojaka u cijeloj pitomačkoj i gjurgjevačkoj okolici.)

Kad je ručak gotov, ide zastavnik po starješinu, dočim se ostali gosti sami skupe. Poslije ručka idu „po pomivanju“ (pozovič dobije u košaru kolača, jednu flašu vina i drugu rakije, a djeveru metne podsnehalja oko vrata ručnik od mlade), djever, svatovski starješina, pozovič, zastavnik, podsnehalja i mlada (mladoženja ostaje kod kuće) k rođacima, koje ova izljubi. Prije nego poljubi koga, veli mu djever: „Ajđ, hodi sim! Ti si musast, da te umijem“. Obriše ga ručnikom, a ona ga na to poljubi. Kad ga je poljubila, dobije on piti, ali ju zato mora darovati novcem (najmanje jednim novčićem). Kad su se vratili sa „pomivanja“ a objed se dogotovio, pošalju kola po njezinu familiju na „prviće“. Poslije objeda opet se pleše, a pod objedom se nazdravlja roditeljima, rođacima i ostalim gostovima. Ona ista kola, koja su dovezla prviće, voze pod večer mladino „ruho“ t.j. postelju, stolce, ormar, po tri blazine i po tri jastuka („vanjkuša“). Negda je mjesto ormara bila „ladica“, u kojoj su bili ručnici, stolnjaci i plahte, koje je mlada satkala.

Poslije „tanca“ odu svi gosti spavati, pa ako imade ostataka jela, vele u jutro u petak: „idemo kobile digati“, t.j. idemo da potrošimo, što je ostalo. U predjašnje vrijeme obično svi su se vjenčali u srijedu, te se rijetko koji, kako tvrde stariji, vjenčашe u koji drugi dan; dočim to sada mnogi čine u ponedjeljak.

U nedjelju poslije vjenčanja kreću od mladoženje opet k njezinoj kući na „prviće“. Dodje naime njezin otac sa flašom vina, da ih pozove. Kada su tu flašu ispili, ide ih k njezinoj kući opet samo petero na objed, kojom se prigodom samo nazdravlja i razgovara. I time je sve svršeno.

Bude li tko pozvan „u gosti“, pa i odličniji, mlada ga odmah, kako stupi u sobu, poljubi, a on ju mora „darovati“. To čini obično i kad gost odlazi.“

1) „Pitomača, jedno je od najvećih podravskih sela, po narodnom pripovijedanju nastalo je za turske provale. Selo i crkva naime bijahu na današnjoj „Klisi“, gdje imade i sada ostataka opeka. Klisa je odaljena od Pitomače po prilici pol sata prema jugo-istoku usred polja. Mali je to brežuljak sa dosta dubokim jamama, pa jer je na njem sam pijesak, posve je pust. Klisa zove se u naroda i sv. Jelena, jer bijaše ondje – kažu – crkva sv. Jelene. Danas imade na zapadu od Klise zaista crkva sv. Jelene u selu „Otrovanec“, koje pripada župi Pitomači. Narod priča: Kad su Turci porušili crkvu na Klisi, preniješe ljudi sv. Jelenu u Otrovanec, a sami se razbjegoše po šumama i močvarama, kojih bijaše dosta u

blizini. Ovi bjegunci počeli su graditi stanove, pa kako su se ondje „pripitomili“ – nazvaše i samo mjesto „Pitomača“...Ovdje si sagradiše crkvu preko od današnjega župnoga stana a 1783. Događena bi i po župniku Vidu Bosiljevcu blagoslovljena današnja župna crkva sv. Vida, dočim na mjestu, gdje bijaše prijašnja, nalazi se stara kuća „Barčan“. Ovdje iskopaše već više puta, kopajući jame, čovječjih kosti, što je znak, da bijaše prema starom običaju oko crkve groblje. Oko ovog mjesta počeli su bjegunci, kako narod priča, graditi kuće nakon odlaska Turaka. Tako postajalo s vremenom „Pitomača“ sve veće selo.

U Pitomači bijaše nekada, kako se pripovijeda, veliko blagostanje, no danas je narod vrlo siromašan, ponajviše zbog dioba nekad imućnih zadruga. No to svoje siromaštvo podnosi narod strpljivo, a hrani se jednostavno: u jutro ili kašom, ili „zafriganom juhom“ ili žgancima; o podne se ne kuha, a „užina“ je sir, ili slanina ili luk s kruhom; na večer bude ili „zelje“ ili repa, ili krumpir, katkad k tomu i „kukuružnjača“. Današnji naraštaj tjelesno je vrlo slab, te i po kućama i po odijelu možeš suditi, da je siromašan (Podravina nije baš tako plodna i bogata, kako ju opisuju oni, koji su ovamo samo zavirili). Narod rado polazi crkvu, dočim su gostione obično prazne. Njekada bijahu ljudi veseliji, pjevalo se dosta, jer narod nije znao za bijedu; dok se danas jedva čuje pjevanje uz žetvu. Napjevi su obično u mollu, donekle slični mađarskim napjevima.

Razlog bijedi nijesu samo diobe zadruga, nego i zlo upravljanje njihovih šuma, koje su većim dijelom iskrčene. Budući da pojedina kuća ne dobija dovoljno drva ni za ogrjev, idu ljudi iz nužde „u kvar“, te plaćaju grdne globe. U početku nisu plaćali tih globa, pa su one sada kod mnogih narasle do ogromnih svota.

Ljudi se ljubazno susreću. Želi li tko koga upitati, kamo ide, pridodat će: „da Bog da“. Običajni su im pozdravi: „hvaljen Isus“, „dobar dan, jutro, večer“. Čim se djevojka uda, svi ju „poštuju“ t.j. govore joj „vi“, pa i mladja braća. Od igara najmilije je djeci „koturanje“. Jedan kotura drveni kotač batinom „koturnjačom“, a drugi ga istom udara.

U Pitomači je naglasak prilično pravilan, dok je u susjednom selu Otrovancu znatno različit te naglasuju n. pr. glagole: hoćemo (hočemo?), idémo, gledáli. U svim selima župe pitomačke, u Otrovancu, Kladarah i Črešnjavici, izgovaraju samoglasnike posve čisto, dok u Kloštru, Sesvetama i Gjurgjevcu izgovaraju u poput štajersko-slovenačkog u n.pr. *kruh*."

10.

1923., Selimov I.: *Astronomski observatorij na Aršanju.*

"Astronomski observatorij na Aršanju

(Fantazija u obliku mogućnosti)

Napisao: Izak Selimov

Jedne je godine u polovici 95. stoljeća poslije I. n. objavio brzojavom bez žica na sve zvijezdarne cijele Europe profesor Enrečić ravnatelj zvjezdarne na Aršanju (Aršanj je najviši brijeg između Sedlarice i Turnašice zasaden krasnim vinogradima.) vijest, koja je uzbunila svijet. Ta vijest glasi: Našem sunčanom sustavu približava se komet čudnovatiji nego onaj, koji se je pojavio o rođenju Isusovu. Pošto dolazi iz zvijezda Herkula, a naše sunce leti baš prema tom zvijezdu, to idu velikom brzinom jedno drugome u susret. Taj ogromni put prevalit će u roku od godinu dana, pa će se, kada će juriti oko našega sunca, sraziti sa našim mjesecom. Sraz će biti katastrofalan za naš mjesec ali ujedno i veličanstveni prizor, jer će se to dogoditi dok naša zemlja bude spram sunca u afelu, a mjesec će biti pun.

Profesor Enrečić bijaše astronom na daleku glasu, jer je svojim znanstvenim radom proslavio ne samo sebe i zvjezdaru na Aršanju već i hrvatsku.

Pa nije onda čudo, da je vijest o propasti mjeseca uzrujala sav svijet a pogotovo stanovnike Pitomače, koja je napredovala već toliko, da je postala gradom.

Izvanredno izdanje "Pitomačkih novosti" publicirale su prve tu vijest.

Zvjezdarna na Aršanju sagrađena je tek pred dva decenija godina i spada među najmodernije građevine te vrste. Sagrađena je na vrhu aršanja samo što su šiljati vrh

produljili na jednu i drugu stranu te time dobili ravnim za potrebnu zgradu. Razdijeljena je tako praktično, da imade sve nužne prostorije kao: ravnateljska soba, soba za tajnika, knjižnica, soba za računanje, soba za astronomsku uru itd., a najglavnije su sa svake strane dugačke sgrade po jedna kupola, gdje su smješteni u jednoj veliki a u drugoj malji dalekozor. Nas će zanimati samo one dvije kupole. To su dvije okrugla sgrade pokrivene sa bakrom a konstrukcija je od željeza. Pošto ja na krovu kupole samo po jedan otvor, to je mehanizam kupole tako usavršen, da se pod kupole može za dvije minute dignuti, ili spustiti za 10 metara, ili već prema potrebi. Kroz ovaj otvor na krovu gleda teleskop u svemir. Ali ovako bi on bio samo u jedno mjesto uperen, dakle opet posao za mehaničara.

A kako divno je riješen!

Pritiskom jednog puceta dostatno je, da se cijela kupola počne okretati i teleskop namjestiti prema kojoj god strani zvjezdanog neba. Silu za taj mehanizam daje velika električna centrala na Dravi, koja je sagrađena još pred par decenija stoljeća, zaslugom za onda još općinskog odbora. Odavle vode žice na observatorij na Aršanju.

Sam teleskop jedan je od najvećih na svijetu. Leća u velikom teleskopu imade promjer od 145 cm., a leća u manjem teleskopu 110 cm. Usprkos toj ogromnosti slike se vide posve jasno, tako npr. kontinenti pa kanali na Marsu za našeg i njihovog lijepog vremena.

Kraj ove sgrade nalazi se još jedna sgrada takozvana dvorana za meridijan, gdje se nalazi maleni teleskop promjera od 35 cm. Još malo više nalazi se sgrada gdje stanuju ravnatelj, tajnik, 5 astronoma, njihove obitelji, dva činovnika, podvornik te jedan mehaničar.

Sunce je već zašlo. Dolinom se uhvatio sumrak a umor je već svladao svu prirodu. Dok nečujno dolazi mir, sunce još skriveno za onim brdašcem, šalje u visinu nekoliko svojih žarkih zraka, nu i to samo za čas, jer evo već se na nebu pojavljuju prve zvijezde. Još četvrt sata i sve je već na poćinku. Sve miruje, samo su astronomi kod svojih aparata da posmatraju nebo.

Podimo u malu sgradu gdje je meridijan instrument. Na dalekozorovom polju imade 21 vertikalnih konaca paućine, a križaju ih 2 horizontalna pravca. Teleskop je namješten sasvim horizontalno. Zvijezda unilazi u polje teleskopa i astronom ju smješta među ona dva horizontalna pravca.

Već je više od mjesec dana gledao ravnatelj Enrećić velikim teleskopom u velikoj kupoli svaku večer zvijezde Herkulovo, pa mu se isprva činilo da vidi novu zvijezdu u tom zvijezdu. Ali čim je više promatrao njezino gibanje, a još više kada je onaj dio neba izložio jednu noć fotografskoj ploći, to se je osvjedoćio da je to jedna nova repatica.

Tako je i zadnju večer prije publikacije rećene vijesti upravio teleskop u nju uz asistenciju svoju astronoma ove zvjezdarnice, te mjereći i bilježivši sve što se je god opazivši moglo, odoše na poćinak, kada je sunce počelo gasiti im ispred oćiju bajoslovne svijetove.

U 11 sati do podne sastadoše se svi zajedno na okupu u sobi za računanje, pa stadoše marljivo računati putanju, velićinu, brzinu kretanja itd. nepoznate repaće zvijezde. Iza kako je bilo sve izračunato i u tanćine uglavljeno, dala se je vijest bezžićnim brzojavom u svijet.

Svatko je želio, da doćivi ovaj čas i da bude prisutan velebnom prizoru. I onaj ćovjek koji se nije nikada zanimao za zvjezdano nebo počeo je da se raspitkiva za observatorij na Aršanju.

Pa šta je ćuo? Ćuo je, da ga je dao prije dva decenija godina, sagraditi Dragojlo Cegović povrativši se iz Amerike, kamo se je bio odselio njegov djed, jedan ćlan stare obitelji iz Hrvatske. Tamo se je posvetio industriji i u svojoj sreći nije zaboravio svoju staru domovinu, pa podiće ovaj hram znanosti a sebi neumrli spomen. A kada bje sazidan i snabdjeven svim instrumentima najmodernije znanosti odabrao je astronome na glasu stavivši im u dućnost da proslave Hrvatsku.

I doće teško oćekivana večer. Sav svijet na kugli zemaljskoj bješe uzrujan. Istom što je sunce zapalo, izlazio je na istoku velićanstveno poput kakve boćice naš mjesec.

Svi brijegovi i ćistine bijahu puni mnoštva, da promatraju zadnji puta dragoga našega pratioca, kojemu se je svaki ćovjek utjećao: seljak za pomoć, žalostan za utjehu, ljubavnici u veselju itd. a on plovi po beskrajnoj pućini kao da se to njega ništa i ne tiće.

Pitomaćki klub "Lipa" sakupio se je u vanrednom broju na Aršanju. Pozorno prateći

mjesec slušahu kratko tumačenje jednoga svoga člana o mjesecu i njegovoj kretnji očekujući znak sa observatorija.

I gle! Veliki reflektor zasja jednoć za znak da će sada izaći komet. Duskora se sa sjeveroistočne strane pokazao komet, kojemu je glava bila kao nešto spružena elipsa, nešto veća nego naš mjesec a za sobom je vukao grdosinu od repa dug preko 30 stupanja. Znajući klub, da vide mjesec još samo kratko vrijeme, otpjeva mu pjevački zbor: "Luna sije" a komet leti i leti. Eto ga već evo od mjeseca samo za jedno koplje! Prostim se okom vide male eksplozije na njemu, a iz glave strujale su materije. Najednoć kometova glava nenadano sasvim požuti. Upitan observarij o toj promjeni javlja, da sunčane zrake vanredno djeluju na komet i da počinju strujati iz njega ražarene pare natrija. Pred očima gledaoca zbila se je jedna manja eksplozija i onda komet dvostrukom silom poleti u naručaj božice Lune i za hip pomješa se komet sa mjesecom tako, da ne raspoznaješ da li vidiš mjesec ili repaču zvijezdu. Tako potraje par sekunda i onda se zbi tako grozna eksplozija, da su na sve strane letjele gromade i užareni plinovi, od kojim bijaše osobito krasno gledati žarki plamen natrijev. Čudno bješe da za čas nesta kometova repa.

A gledaoci? Oni stajahu kao ukopani promatrajući divan prizor, koji ali ne potraje dugo jer su gusti oblaci, koji se pojaviše već prije na sjeverozapadnoj strani neba, duskora prekrili sav horizont. Velikom grmljavinom spustila se gusta kiša kao plač matere zemlje za svojim čedom mjesecom.

Članovi kluba sklonuše se na poziv ravnateljev u observatorij gdje im isti stane najpripravnije tumačiti cijeli katastrofalni događaj i dodao kako je zemlja a s njome i mi dosta dobro prošli, jer da je komet samo za par dana zakasnio mogao bi se sudariti sa našom zemljom. Kakva je bila katastrofa na mjesecu vidi se najbolje po tome, što u času eksplozije bijahu električni vodovi pokvareni odnosno nisu funkcionirali. Svjetlo eksplozije vidjelo se za 1 i trećinu sekunde, dočim prasak od eksplozije čuti će se istom zorom 14. dana.

Slijedeći dan u večer mjesto našega krasnoga punoga mjeseca izađe na istoku jedan komad njegov velik po prilici četvrtini njegovoj, a drugi komad velik trećini nešto je za njim zaostao. Za njima zaredaše sićušni komadići mjesečevi nalik zvjezdama prvoga pa sve tamo do najsitnijih u 6. redu.

Eto opet posla za astronome, da proračunavaju putanje tih novih svjetova! I komet je zlo prošao. Od onoga velikoga i krasnoga komada nastala su dva, ali zato ipak vrlo svjetla. Svaki za sebe imaše dugačak rep a iz glave strujale su im nekakve materije u obliku svjetlih crta.

Slijedećih večeri opazilo se je, da su zemlja i sunce neizmjereno utjecali na taj komet. Za vrijeme sraza bijahu sunce i zemlja u jednoj ravnini sa kometom, pa ga po Galilejevom tumačenju sile teže privlačiše i zemlja i sunce tako k sebi. da ga je sunce po Newtonovom zakonu gravitacije tako rekući šćepalo i više ga iz svoje sredine nije pustilo. Dakle morao je komet tj. sada već dva kometa putovati sasvim drugim putovima, nego je do sada putovao. Duskora se je opazilo, da je veći komet ipak primoran, da se okreće oko našega sunca i od njega je udaljen u perihelu 24 milje. Manji komet šćepala je opet naša zemlja, pa je postao njezin satelit. On se okreće oko nje u daljini od 300.000 km. dakle nešto bliže od prijašnjeg mjeseca, a jednoć obleti oko nje u 5 dana. Pošto komet svijetli još svojim svjetlom, to on rasvjetljuje našu zemlju više nego kao bivši pun mjesec. Kako je krasan na večernjem nebu naš novi pratioc! Zemlja je naša dakle za sada dobila, akoprem je bila u velikoj pogibli da izgubi.

Ovaj novi naš satelit leteći oko zemlje dolazi svaki peti dan između sunca i zemlje pa će u to doba biti izložen silnim žarkim zrakama sunca, koje će razorno djelovati na nj! Ipak će morati jednoć podleći i rasprsnuti se u roj. I to će biti u svoje vrijeme veličanstveni prizor. Poslije pak ukrasiti će ovaj roj naše večernje nebo onako po prilici kao i suze sv. Lovrinca 10. kolovoza pod imenom perzejidi ili pak leonidi 14. studena. Zoru je 14. dana iza katastrofe dočekao klub u jednom ljetnikovcu među vinogradima Aršanja u ljubopitnom očekivanju. Znak ih sa observatorija sve prenu. Svi pođoše na terasu. Vatrene konji Apolonovi još plivaju oceanom a zvijezde redom im nestajahu ispred očiju." - Objavljeno u *Virovitičanu* 18. studenoga 1923. godine.

1933/1941., Rudolf Horvat: *Hrvatska Podravina, Župe u Hrvatskoj Podravini, Pitomača.*

"Prvi spomen Pitomače nalazimo zabilježen 28. veljače 1710. u izvještaju zagrebačkoga kanonika Grgura Šubarića, koji je po nalogu biskupa Mirka grofa Esterhazija obavio kanoničku vizitaciju u obnovljenoj Podravini. Tada je Pitomača bila još posve malo selo, zapremajući samo onu ulicu, u kojoj se sada nalazi župni dvor. Usred te ulice, a nasuprot sadašnjem župnom dvoru, podigoše pobožni seljaci drvenu kapelicu sv. Vida, koja je kao filijala spadala pod župnu crkvu u Kloštru. Kanonik Šubarić u svome izvještaju, što ga je podnio biskupu zagrebačkomu, kaže, da je "Kapela sv. Vida upravo sagrađena i dobro pokrivena", te da povrh glavnoga žrtvenika ima sliku sv. Vida. "Na tornju, koji još nije pokriven, nalaze se zgodna zvona." Oko crkve bijše dobro uređeno groblje.

Premda je Pitomača g. 1710. brojila malo stanovnika, ipak su oni zamolili kanonika Šubarića, neka kod biskupa izradi, da Pitomača ne spada pod župu u Kloštru. Njihova je molba bila uslišana, te je već mjeseca travnja g. 1710. osnovana posebna župa u Pitomači. Prvim župnikom pitomačkim postade Đuro Mužinić, a pod novu župu dođoše sela: Otrovanec, Sedlarica i Črešnjevica, koju su tada zvali "Vlaško selo" (pagus Valachorum).

Prigodom osnivanja župe u Pitomači sklopljen je sa žiteljima ugovor o tome koliko će oni prinositi za uzdržavanje župnika. Kod rasprave o tom pitanju zastupao je biskupa Esterhazija kanonik Šubarić, a krajiškoga pukovnika grofa Kimisiga iz Koprivnice zamjenjivao je kapetan Stjepan Kenđel, zapovjednik krajiške posade u tvrđi Đurđevcu. Točno je određeno, koliko će župljani plaćati u ime štole (za krst, vjenčanje i sprovod). Povrh toga doprinosit će svaka potpuna sesija (tj. posjed od 16 jutara zemlje) župniku na godinu 1 voz drva, 1 mjerov pšenice, dva mjerova drugoga žita i još neka podavanja.

Sve je to iznio u svome izvještaju kanonik Šubarić, kad je 22. veljače 1714. kao arhiđakon prvi put vizitirao novu župu u Pitomači. Šubarić piše, da župna crkva sv. Vida ima sada i pokriven drven tornjić. Župnik Đuro Mužinić ima 30 godina, a u Pitomači službuje već 3 godine i 10 mjeseci. Pod njegovu župu spadaju 64 kuće u Pitomači, 20 u Otrovancu i 8 u Črešnjevici. Prostran župni dvor nalazi se preko puta crkve. (Pripadom spominjem da je župni dvor još i danas na istom mjestu, premda je nova župna crkva građena znatno podalje usred Pitomače.)

Kanonik Grga Šubarić, koji je 15. veljače 1716. vizitirao pitomačku župu, izvješćuje da je župna crkva sv. Vida drvena, ali pobijeljena. Crkva ima sakristiju sa sjeverne strane, a u drvenom tornjiću maleno zvono. U sredini velikog oltara nalazi se Isika sv. Vida. Na sjevernoj strani postoji oltar Bl. djevice Marije. Crkveni kor nije lijep, jer ga je načinio seoski obrtnik. Oko župne crkve postoji dosta prostrano groblje, a u kojemu se poakpaju župljani. Župni se dvor sastoji iz dva dijela. Na istočnoj strani nalazi se kuhinja i stan za družinu, a na zapadnoj strani stanuje župnik Nikola Ledinski. O je u Zagrebu izučio filozofiju i moralku. Zaređen je prije 8 godina. Sada ima 31 godinu, a u Pitomači je župnik istom prve godine. Župnik uživa 3 rali oranice u Otrovancu, zatim livadu od 12 kosaca u Pitomači, te vinograd za 6 kopača na brdu Aršanju kod Sedlarice. Napose ima župna crkva 5 rali zemlje kraj župnikove oranice u Otrovancu. Svaka kuća koja posjeduje cijelu "sesiju" (t.j. 12 do 16 rali oranice uz nešto livade), mora župniku svake godine dovesti iz šume jedna kola izrađenih drva za ogrijev: kuća koja posjeduje samo polovicu "sesije", podaje samo polovicu kola drva za ogrijev. Za obrađivanje svoga posjeda dobiva župnik besplatne težake (radnike). Ona kuća, koja posjeduje barem polovicu "sesije" svoje zemlje, mora župniku dati godimice 6 težaka. Inkvilini ("željari"), koji imaju samo kuću, ali bez vlastite zemlje, podavaju župniku samo po dva težaka na godinu. Kako je župni dvor bio već trošan, obvezali su se župljani pred kanonikom Šubarićem, da će podići novi župni dvor i sve gospodarske zgrade, pa da će oko župnikova dvora načiniti valjanu ogradu. Graničarskomu pukovniku u Đurđevcu pripada "kolatura", t.j. pravo da zagrebačkom biskupu predlaže svećenika, kojega želi iamtiti za župnika u Pitomači.

Znatan je dohodak župniku u Pitomači nosila štolarina. On je naime prigodom krštenja ubirao od kuma 3 groša, prigodom vjenčanja 4 groša, a za sprovod 3 groša (u Pitomači), odnosno 6 groša ako je sprovod vodio iz područnih sela. Za tihu svetu misu plaćalo se 4 groša, a za pjevanje zadušnice 50 denara. (Tada je ugarski forint ili dukat vrijedio 25 groša odnosno 75 novčića ili 100 denara; svaki je groš vrijedio 3 novčića ili 4

denara.).

Pod župu u Pitomači spadahu godine 1716. ova sela: Črešnjevica s 9 rimokatoličkih kuća, Otrovanec s 28 kuća i Sedlarica s 20 kuća. Pitomača je godine 1716. brojila 64 takve kuće, u kojima stanovahu zemljoposjednici: od ovih je 45 imalo cijelu "sesiju" (selište) ili još nešto malo više, a 19 samo polovicu "sesije" zemljišta. Povrh toga stanovahu u Pitomači 33 "inquilina" (željara), koji nijesu imali oranice zemlje, nego samo kuću, dvorište i vrt (potkućnicu). Dok je posjednik cijele "sesije" morao župniku podavati godimice jedan mjerov (vagan) pšenice i dva mjerova drugoga žita, svaki inkvilin donаша župniku samo 1 osmak (oko 20 litara) žita, zatim 1 pile i 1 sir.

Na području pitomačke župe postojahu godine 1716. samo tri kapele. Zidana kapela sv. Helene nalazila se u t.z.v. "Črlenoj Klisi". (To je ono mjesto, gdje je nekad postojala stara Pitomača ili kakvo drugo naselje, kojega nestade god. 1552., kada su Turci zaizeli Viroviticu, te porobili podravinu između Virovitice i Koprivnice). Kanonik Šubarić izvješćuje, da je kapela sv. Helene dobro zaključana i valjano drvom (šindlom) pokrivena, ali inače zapuštena. U toj kapeli služi se sveta misa jedino 22. svibnja na dan sv. Helene. Druga je kapela sv. Petra u tada još nenaseljenom Starom Gracu. I ova je kapela zidana, ali zapuštena: u njoj se služi sv. misa 29. lipnja. Treća je kapela Blažene djevice Marije. Ona se nalazi u (tada još bez stanovnika) selu Turnašici, gdje je prije turskih provala u ove krajeve postojala crkva sa zidanim i još dobrim tornjem. Ova razvaljena crkva adaptirana je sada u spomenutu kapelu Bl. dj. Marije. (Dijecezanski arhiv u Zagrebu: Kanonski vizitacije za godinu 1716.).

Nekadašnju župnu crkvu u Pitomači, koja se nalazila sučelice današnjega župnoga dvora, opisuje u svome izvještaju zagrebački kanonik Gabrijel Juraj Bistrički, koji je 8. svibnja 1733. obavio kanonsku vizitaciju u Pitomači. Bistrički veli od prilike ovako: Sva je crkva sv. Vida podignuta iz drveta, (1) a dobro je pobjeljena iz vanjske i unutarnje strane. Crkva je dosta duga i široka tako, da u nju može stati hiljadu ljudi, a na crkvenu kor jošte 70 osoba. Na vrhu elegantno podignutog drvenog tornja postavljen je španjolski križ. U tornju se nalaze dva zvona, od kojih je veće teško 50 a manje 20 funti. Crkva još nije posvećena. Na sjevernoj strani ima sakristiju s jednim prozorom. U crkvu vode dvojа vrata, a oko scrve nalazi se prostrano groblje. Glavni je oltar u crkvi sv. Vida: uz desnu je stijenu oltar Blažene djevice Marije, a uz lijevu stranu oltar presvetog Otajstva. U novije doba dobila je župna crkva na sjevernoj strani još jedan žrtvenik na čast sv. Franje Ksaverskog.

Župni se dvor godine 1733. nalazio u istoj ulici, gdje bijaše i župna crkva, i to preko puta crkve prema istoku. Prijašnji župnik Nikola Ledinski ostavio je župnicima na uživanje svoj vinograd od 10 kopača na brdu Aršanju. (Taj vinograd postoji i danas, a pripada veleposjedniku Dragutinu Götzu.). U Pitomači je godine 1733 bio župnik Ivan Severinski. On je svršio filozofiju u Beču, a teologiju u Bolonji. Župnik im atek 29 godina, koliko ima i njegov kapelan Mijo Remenar. Učitelj je još uvijek Pavao Hacak, koji podjedno u crkvi obavlja službu orguljaša. Pitomački župnik ima pravo vinotočja, paše, lova i ribarenja u opsegu cijele župe, isto tako i uporabu šume (žirova i sječa). Štolarina donosi župniku godimice oko 80 rajnskih forinti. (Rajnsko je forint vrijedio 20 groša, odnosno 60 krajcera ili 80 denara). U ime lukna dobiva župnik na godinu oko 100 požunskih keblova (vagona) žita. Lukno podavaju krajiški seljaci iz Pitomače, Kladara, Otrovanca, Sedlarice i Črešnjevica. Svaka potpuna sesija zemlje (oko 16 rali) mora dati mjerov pšenice. Tko nema pšenice, mora u zamjenu dati dvostruko toliko drugog žita.

Pod župu u Pitomači spadaju godine 1733. ova čisto katolička sela: Pitomača, Otrovanec, Kladare, Sedlarica, Turnašica, Lozan i Vukosavljevica, te 8 katoličkih kuća iz Črešnjevica. K svetoj misi u Pitomaču dolaze također žitelji iz katoličkog sela "Gradac". Kanonik Bistrički izvješćuje, da Pitomača broji već 220 kuća, Kladare 40, Otrovanec 50, Sedlarica 60, Turnašica 25, Vukosavljevica 40, Lozan 43, Gradac 60, a Črešnjevica 60 kuća, od toga 52 "vlaške".

Na području pitomačke župe postojahu godine 1733. četiri kapele, koje kanonik Bistrički u svome izvještaju opisuje ovako: Kapela sv. Helene u polju "Črlena Klisa" duga je 6 hvati, široka 3 hvata, a visoka 2 i pol hvata (2). Ova je kapela obnovljena na starim zidanim temeljima. Nema oltara nego samo sliku sv. Helene nad drvenim stolom, gdje se 22. svibnja služi sv. misa. U kapelu može tom prigodom stati 400 ljudi. Kapela sv. Helene nema tornja. Oko kapele bijaše groblje, ali se više nitko ne pokapa ovdje. Za uzdržavanje

kapele sv. Helene brinu se žitelji iz nedalekog sela Otrovanca.

Kapela sv. Trojstva nalazi se u Turnašici (3), a oko kapele postoji groblje. Ova je kapela dosta prostrana, a ima dvojna vrata: jedna sa sjeverne, a druga s južne strane. U toranj kapele sv. Trojstva smješteno je zvono, teško 30 funti.

Drvena kapela sv. Petra nalazi se na otvorenom polju južno od sela "Gradac". Ova kapela nije pobijeljena, a ima sakristiju sa sjeverne strane. Nad ulaznim vratima u kapeli sv. Petra stoji drven tornjić, u kojem je smješteno zvono, teško 25 funti.

I kapela sv. križa u Sedlarici načinjena je od drveta, a nije ožbukana ni pobijeljena. Ova kapela ima dvojna vrata i dva prozora, a sa sjeverne strane i sakristiju. U kapeli se nalazi kor i oltar sv. Križa. Nad ulazom u kapelu podignut je drven tornjić, u kome još nema zvona. Kapela može primiti samo 100 ljudi.

Iz kanonske vizitacije od godine 1746. saznajemo za ove promjene u župi pitomačkoj. Prije 8 godina, dakle godine 1738. udarila je munja u kapelu sv. Helene na polju "Črlena Klisa". Grom je zapalio krov, te je kapela izgorjela. Često se već događalo, da su zločinci oplijenili ovu kapelu, koja se bez zaštite nalazila izvan sela. Zato je zagrebački biskup Juraj Branjug dozvolio, da se nova kapela sv. Helene prenese iz "Črljene Klise" u selo Otrovanec. Žitelji toga sela dovezli su već na zgodno mjesto dovoljno građevnog drva, te se upravo sada (t.j. godine 1746.) podiže nova kapela sv. Helene u Otrovancu. U Pitomači je još uvijek isti župnik Ivan Severinski. Njegov je kapelan Filip Jelatić. U Črešnjevici ima pak svoje sjedište paroh istočno-pravoslavne crkve.

Oko godine 1785. počela se u Pitomači graditi nova (sadašnja župna crkva sv. Vida, i to usred sela, gdje se sastaju sve tri glavne ulice. Stara župna crkva koja se nalazila nasuprot župnoga dvora, bila je već premalena, a i neugledna. Ovu drvenu crkvu srušili su godine 1787., kada je dovršena gradnja nove zidane crkve. To se dogodilo nešto prije 5. rujna 1787. Toga naime dana, došao je u Pitomaču zagrebački kanonik Ivan Pizetty, da kao komarnički arhuđakon obavi kanonsku vizitaciju. Pizetty u svome izvještaju, što ga je podnio zagrebačkom biskupu Maksimilijanu Vrhovcu, radosno ističe: da je "upravo sagrađena krasna nova crkva s elegantnim tornje", dočim je "srušena prijašnja stara crkva".

Tada je u Pitomači bio župnik Vid Bosiljevac, rodnom iz mrežnice. O njemu izvješćuje kanonik Pizetty, da je gimnaziju učio u Zagrebu i u Varaždin, filozofiju u Zagrebu, a teologiju u Gracu. Bosiljevca, koji ima 47 godina imenovalo je župnikom u Pitomači "ratno vijeće" u Beču, a uveo ga je u službu podarcidakon Martin Korolija, župnik iz Drnja, u prisutnosti pitomačkoga krajiškoga kapetana Antuna Farba.

Pitomača je godine 1787. imala 1611 stanovnika (među njima 331 vjenčani par) u 156 kuća. Poprečno je dakle u svakoj kući stanovalo preko 10 duša, jer je Vojna krajina promicala život u zadrugama. Uz "normalnu školu" imala je Pitomača tada i posebnog orguljaša. Duhovnu su pastvu osim župnika ovaljala dva kapelana: Đuro Stanec i o. Pacifik Starešinić. Stanec bijaše rodnom iz Pakraca, teologiju je izučio u Zagrebu i Bolonji, a u Pitomači služi kao kapelan 2 godine. Starešinić je rodnom iz Zagreba, te je bio franjevac, ali je sada postao suvišan u svome redu, pošto je kralj Josip II. ukinuo neke franjevačke samostane.

U Otrovancu je kanonik Pizetty našao kapelu sv. Helene u vrlo jadnom stanju. Prijetila je pogibao, da se ova drvena kapela naskoro sama sruši. Zato je kanonik Pizetty nagovarao Otrovančane, neka grade novu zidanu kapelu. U tornjiću drvene kapelice nalazilo se jedno zvono. Otrovanec je godine 1787. brojio 37 kuća, u kojima stanovahu 464 žitelja i među njima bijaše 98 bračnih parova.

U Sedlarici bijaše godine 1787. drvena kapela sv. Križa u veoma lošem stanju. U tornjiću te kapele nalazilo se jedno zvono. Sedlarica je imala 450 žitelja (među njima 111 oženjenih parova), koji stanovahu u 55 kuća.

Selo Kladare brojilo je godine 1787. samo 28 kuća, u kojima je stanovalo 276 žitelja, među ovima 61 vjenčani par.

Pod župu u Pitomači spadalo je još 137 rimoatoličkih žitelja (među njima 32 bračna para), koji stanovahu u Črešnjevici. Selo s neprijatnim imenom Otrovanec spominje se prvi put godine 1714. u izvještaju zagrebačkog kanonika Đure Šubarića. Tada je Otrovanec brojio 22 kuće, a vlasnici tih kuća nose ova imena, koja se još i danas većinom nalaze u Otrovancu: Stanislav Bregovec, Nikola Sović, Blaž Hegediš, Stoić, Živko, Plantovi, Ivan Kolar, Pejak, Lovro Horvat, Luka Remenar, Martin Đergić, Nikola Lončarić, Andrija

Gušić, Stjepan Kartić, Nikola Horvatić, Tomo Mesić, Ivan Jugović, Stjepan Horvatić, Pavao Vrenčak, Ivan Pintar, Ivan Job i Luka Kovač. Kanonik Šubarić u izvještaju veli, da je selo Otrovanec u novije doba naseljeno (pagus vulgo Otrovanec noviter insessionatus), a spadalo je pod rimokatoličku župu u Pitomači, koju je 22. veljače 1714. vizitirao kanonik Šubarić kao arhiđakon komarnički. Godine 1733. imao je Otrovanec 50 kuća, kako izvješćuje kanonik Đuro Bistrički, koji je pitomačku župu vizitirao 8. svibnja 1733. Bistrički javlja, da se žitelji sela Otrovanec brinu za kapelu sv. Helene "in Črljena Klisa". Ova stara kapela postojala je posvoj prilici još u sdernjem vijeku. Kada su Turci godine 1552. zauzeli Viroviticu, pobjegoše Hrvati iz svih sela između Virovitice i Đurđevca. Tada je napuštena, a po svoj prilici i spaljena, kapela sv. Helene u Črljenoj Klisi. Tekar iza godine 1684., kada su Turci maknuti iz Virovitice, počeo je hrvatski narod naseljavati lijepu i plodnu Podravinu. Na starim zidanim temeljima obnovljena je tada i crkva sv. Helene, koja bijaše duga 6 hvati, široka 3, a visoka 2 i pol hvata. 2) U kapelu moglo je stati 400 ljudi; oltara nije imala, već se sv. misa služila nad drvenim stolom, povrh kojega je visjela slika sv. Helene. Oko crkvice bijaše groblje, u koje već godine 1733. nisu nikoga pokapali. Ono mjesto, gdje se nalazila crkvice, zove se još i sada "sveta Helena".

Godine 1738. zadesila je kapelu sv. Helene teška nesreća; u nju je naime udarila struja, te je kapela izgorjela. Žitelji iz sela Otrovanca izjaviše, da su pripravnici podići novu kapelu sv. Helene, ali ne na Črljenoj Klisi, već u svomu selu. To im je dozvolio zagrebački biskup Đuro Branjug, jer su prijašnju kapelu sv. Helene češće oplijenili zli ljudi, pošto je kapela bila posve osamljena i dosta daleko od Otrovanca.

Zagrebački kanonik Adam Stjepanić vizitirao je god. 1746. župe u opsegu komarničkog arhiđakonata. Tako je došao i u Otrovanec, gdje su žitelji upravo gradili novu kapelu sv. Helene. Kanonik je kao arhiđakon odobrio zgodno mjesto, koje Otrovančani izabraše kao gradilište za novu kapelu. Po tadašnjem običaju bila je i ova kapela sv. Helene sagrađena od hrastovog drveta. Ali takove crkvice dosta brzo propadaju, jer ih naglo oštećuje kiša i snijeg, zima i vrućina. Tako je i kapela sv. Helene u Otrovancu već iza 40 godina bila u ruševnom stanju. To nam opisuje zagrebački kanonik Ivan Pizetty, koji je godine 1787. kao komarnički arhiđakon obavljaao kanonsku vizitaciju u Podravini. Pizetty je došao i u Otrovanec, gdje je nabrojio 37 kuća sa 98 vjenčanih parova i 464 žitelja. Za crkvu sv. Helene kaže Pizet, da je "vrlo ruševna", a ima u tornjiću jedan zvon. Danas je crkva sv. Helene zidana zgrada s prijatnom vanjštinom i nutrinjom, a sagrađeno ju i urediše seljaci Otrovančani, koji se s njome i ponose. Prigodom popisa žiteljstva god. 1910. nabrojilo se u Otrovancu 790 stanovnika, koji su svi Hrvati, rimokatoličke vjeroispovjesti."

1) Ova se drvena crkva nalazila znatno dalje od sadašnje zidane crkve sv. Vida i to sučelice (nasuprot) tadašnjega i sadašnjega župnog dvora. Tamo bijaše i staro groblje za Pitomaču. 2) Drži se, da se na tome polju („Črljena Klisa") nalazila stara Pitomača, koju su Turci spalili godine 1552. kada su zauzeli Viroviticu i opustošili Hrvatsku Podravinu, odakle se narod zaklonio preko Drave u južnoj Ugarskoj. 3) Turnašica je godine 1742. odijeljena od Pitomače i proglašena samostalnom župom, kojoj su pridana također sela: Gradac, Lozan, Sedlarica i Vukosavljevica."

12.

Miroslav Krleža: *Smrt u Pitomači*, 1991. (*Slobodna Dalmacija*) noveleta – iz dnevnčkih zapisa „*Zapisi sa Tržića*" (prvi put objavljeno 1988. u *Sarajevu*). Ova verzija je objavljena u *Slobodnoj Dalmaciji* 1991.

"... Gotovo svaki razgovor s Krležom iz toga vremena doticao se smrti. Ispričao mi je u magnetofon priču „Smrt u Pitomači"...Čim je počeo pričati, glas mu je postajao bodriji, neki rezignirani ton koji se osjeća u posljednje vrijeme odjednom bi iščeznuo. „Noveleta" tako ju je nazvao, u obje verzije, registriranoj na magnetofonu i ispričanoj bez registriranja, zvučala je gotovo istovjetno:

To se događa 1908. Godina aneksije Bosne, šezdeseta godišnjica vladavine Franje Josipa, cara austrijskog i kralja hrvatskog. Moja prva regrutska godina u kadetskoj školi u Pečuhu.

U septembru 1908. Došli smo u Pečuj, a sad je decembar: već tri mjeseca što spavamo pod vojnim gunjevima, što nas ujutro bude bubnjevi, što nema mame, mamine tople kave, što su sobe hladne, što si regrut, što nosiš pušku i sve ostalo. Naide tako trenutak normalne nostalgije kod djeteta: svi smo još dječaci. 14-15 nam je godina, prvi put smo otrgnuti od mame, maminih čajeva i kolača, od kuće i toplog kreveta. Računamo koliko je još dana do Božića: 22. decembra idemo na prvi dopust.

1908. godina bila je hladna, s velikim snjegovima koji su počeli padati već oko Svete Kate...

Napadao veliki snijeg 2. decembra 1908. godine bila je, kako reko, šezdesetogodišnjica vladavine Franje Josipa. Prva parada kadetske škole. Slavlje. Blok našeg bataljona, tri stotine i nekoliko kadeta treba da izvrše paradu poslije mise; najprije sveta misa pa poslije nje parada. Bataljon stoji u snijegu. Ispred bataljona, na svom konju koji se zove Čiga, kruži kapetan Čelešnjič. Čekamo svaki čas da se pojavi generalitet pred kojim ćemo defilirati. Svi smo tu, zajedno, svatko na svojoj kapi ima zataknutu borovu grančicu: u čast Franje Josipa, cara austrijskog i hrvatskoga kralja.

Stojimo tako u snijegu i čekamo. Odjednom iz portala dolazi Stabsfeldwebel, narednik po imenu Buda, zapravo magaciner i duša cijele te škole, čovjek s prilično velikom trbušinom kao i Falstaffa i jakim blond brcima, pravim mađarskim. Ide prema nama, žuri se, prilazi kapetanu Čelešnjiču i predaje mu neki telegram. Kapetan je na konju, već isukao sablju jer svakog trena treba da dođu generali. Sekunde se odbrojavaju, nedma više mnogo vremena. Otvara telegram, okreće se prema drugomu vodu: na repu drugoga voda s lijeve strane stojim ja, do mene Milan Brener, moj kolega i drug iz Pitomače. Kapetan Čelešnjič uzvikuje: „Brenere, umro ti je otac. Moraš požuriti na voz koji ide u 9 sati za Sveti Loerinz, da stigneš na vrijeme u Pitomaču“. Tako ex abrupto, s neba pa u rebra: „Brener, umro ti je otac.“

Mali Brener, sav zbunjen, skine pušku, baci je u snijeg, počne da plače. I tako plačući ode za Stabsfeldwebelom Budom, da stigne na vrijeme na sprovod svome ocu. Sin trgovca Brenera iz Pitomače, dječak kao i ja, odlazi tako prvi od nas regruta: to je bio za sve nas izuzetan događaj.

Udariše trube, stigoše generali, započe defile. Poslije toga, sjećam se, svečani doručak, pa ručak, pili smo šampanjca, slavili šezdesetogodišnjicu cara i kralja Franje Josipa. A Brener prvi ode doma, prepliva tu veliku rijeku koja nas je dijelila od majke, topline, kuće, čajeva, kolača. Tri-četiri dana govorili smo samo o njemu, kako mu je tamo, otišao, eto, iz ovog đavolskog ansambla što se zove kadetska škola, sada je kod kuće.

Vratio se slijedeća nedjelje večernjim vozom iz Pitomače u Pečuj, u kadetsku školu. Na sam sprovod njegova oca nismo više ni pomišljali. Zanimala nas je samo činjenica da je netko od nas bio tamo gdje su mama, topao čaj i krevet, m. kolači i čokolada. Kako mu je bilo u Zagrebu kad je išao da kupi vijence, zatim u posjet kod neke tetke, pa na sprovodu jedini u uniformi. Mali Brener je doživio da bude prvi koji je otišao preko rijeke na drugu obalu i da javi nama kako je na toj drugoj obali.

Donio nam je veliku kutiju kolača, raznih poslastica od čokolade, kupio negdje na nekoj usputnoj stanici na stanicama su bili neki automati u obliku limene kokoške. Baciš novčić u limenu koku i ona ti pokaki jaje). Kupio je ne znam koliko tih čokoladnih jaja i podijelio nam ih. Bio je dijete imućnog trgovca pa je to mogao sebi priuštiti. Sjedili smo na krevetima i jeli, pojeli sve te kolače, jaja, koku. Karmine su bile uglavnom vesele. Smrt u Pitomači otišla je u idilu izleta, koji nam je, zapravo bio predizlet, za dvadesetak dana će bit i naš prvi odlazak kući, mami, na tople čajeve i kolače.

Tako je Milan Brener pokopao svoga oca. Bilo je to, da ponovim, u decembru 1908.

Sada preskočimo 34 godine, sve do decembra 1942. U Zagrebu. Za vrijeme rata drugovao sam s tri doktora; Valterom Rukavinom, Borčićem i Božom Markovićem (koji je mene i Belu pomagao, nabavljao nam životne namirnice i sl.).

Valter Rukavina je bio epidemiolog, putovao je u Bihać, zaradio tamo trbušni tifus, vratio se i ležao kao rekonvalescent. Otišao sam da ga posjetim. Prvi put ga vidi poslije krize koja je bila gotovo smrtonosna. Sjedimo i razgovaramo o ratu, o tome kako mu je bilo u Bihaću, slušamo njegove impresije iz Bosne. Odjednom ulazi njegova žena Vera, kaže da je tu neki gospodin Brener, njihov susjed koji stanuje u istoj kući, hoće i on da vidi njezina muža „Pa neka izvoli“.

Dolazi jedan mlađi čovjek, inženjer Brener. Pozdravlja nas i sjeda kraj mene.

Razgovaramo. Pitam ga: „Jeste li možda iz Pitomače? Od kojih ste Brenera? „Odgovara da je iz Pitomače, otac mu je imao pilanu. „Kakav kuriozum! Jeste li ikada čuli za Milana Brenera koji je isto tako bio iz Pitomače i koji je 1914. poginuo na Drini. Dobio kuglu u glavu i poginuo odmah na početku rata. To je bio moj drug iz djetinjstva.“ Kaže da ga nije poznao jer je kasnije rođen, ali da su braća po stricu, stričevići, što se kaže. Govorili su mu o njemu u porodici.

Kažem mu kako je sve to čudno i ispričam priču o smrti u Pitomači, življe nego što sam vam ja sad ispričao, predočim mu to raspoloženje djece koja čeznu za rodom kućom, toplim krovom, majkom, za životom koji se razlikuje od grubog vojničkog života u kasarni, o tome kako je Brener prvi od nas otišao pa se vratio, kako je pokopao oca, pa onda otac otišao u drugi plan, o kolačima, jajima od čokolade, karminama.

I dok ja to pričam pojavi se ponovo na vratima Vera, supruga Valtera Rukavine. Blijeda ko smrt. Krv joj se slila u pete. Pomislih da će se onesvijestiti. Stoji, dršće, gleda mene. Ja upravo pričam o smrti u Pitomači. Ona zbunjeno kaže: „Gospodine inženjeru, molim vas došla je vaša žena. Ima nešto važno da vam kaže.“ On se iznenadio što mu je došla žena. Nikad prije nije tu dolazila. Zbunjeno ustaje i izjuri napolje. Vera Rukavina i dalje gleda mene. „Kako znate da mu je umro otac?“

Čula je kako pričam o smrti oca u Pitomači. „Upravo je došla Brenerova žena s viješću da mu je umro otac u Pitomači.“ (Izvori po redoslijedu: - br. 2: 278 - br. 3: 71, 275 - br. 4: 326 - br. 5: 36, 37, 65 - br. 6: 200 - br. 7: 201 - br. 8: 289 - br. 9: 46 - br. 10: 100 - br. 11: 92 - br. 12: 19)

D. Prilozi za povijest lovstva *Pitomače*

Lovstvo u *Pitomači* ima dugu tradiciju, a tijekom povijesti, kao i danas ima i značajnu gospodarstvu osnovu. Povijest lovstva u *Pitomači* najviše je vezana za *Lovačku udrugu "Fazan" Pitomača*, što je i razumljivo jer je to najstarije pitomačko lovačko udruženje. Ova tema može se podijeliti na tri osnovna dijela: 1. lovstvo do osnivanja *Lovačke udruge (društva) "Fazan" 1945. godine*, 2. djelovanje *Lovačke udruge "Fazan" 1945. - 1990. te 3. od 1990. do 2015. godine* - razdoblja kada se osnivaju i nove lovačke udruge, a lovačke površine daju ponovo u zakup.

Za dobar dio poznavanja povijesti lovstva možemo zahvaliti *Dragutinu Tariju*, koji je u razdoblju od 1961. do 1985. godine sastavio kronologiju o lovstvu u *Pitomači* pod nazivom *Kronologija lovačkog društva "Fazan" Pitomača 1945.-1952. god.* (rukopis). Pored toga tu je i *Povijest Lovačkog društva "Fazan" iz Pitomače* u rukopisu autora *Ivana Šimunovića* (pisana od 1980-ih godina), te brojna dokumentacija iz arhiva pitomačkih lovačkih udruga, posebice *Lovačke udruge "Fazan" Pitomača*. (Tekst u nastavku izvor: 243.1-17)

"1. Lovstvo na području Pitomače do 1945. godine

Početkom 19. stoljeća, po tadašnjim urbarskim zakonima, takozvana "manja kraljevska prava" (krčmarenje, lov, ribolov, ptičarenje i mesarenje) uživala su isključivo vlastela, odnosno zapovjednici i upravitelji krajiških zapovjedništava. *Pitomača* je spadala u *Đurđevačku krajišku pukovnicu*. Strogi i nemilosrdni zakoni krajiškog uređenja, željezna disciplina koja je zadirala u sve pore života krajišnika, onemogućila je svaki pokušaj krivolova. Velike površine starih šuma prašumskog tipa bile su idealno stanište za visoku divljač, tako da se lovom smatrao samo lov na jelene, srne, divlje svinje, divlje mačke, kune i vukove. O tome, kakav je odnos bio prema niskoj divljači nema konkretnih podataka.

Donošenjem prvog *Zakona Hrvatskog sabora* od 1848. godine spomenuto je u članu 27. stavka "Č" lovstvo samo u jednoj rečenici: "Lov je također svakome slobodan, samo ne u šumi vlasteoskoj iliti alodijalskoj." Tim su Zakonom takozvana "manja kraljevska prava" prešla na Općine, koje su ta prava mogle davati u najam, kako je navedeno "od Đurđeva do Miholja" (23.5. do 29.9.).

Razvojačenjem *Vojne krajine*, koje je počelo 1871. godine i trajalo punih deset godina na cijelom teritoriju Krajine, krajišnici su stekli prava slobodnih vlasnika dodjeljenog im zemljišta i imovinskih prava u šumama *Imovne općine*. Razvojačenje u *Pitomači* je izvršeno 1872. godine i osnovana civilna općinska vlast. Tako se navedeni *Zakon od 1848. godine* počeo primjenjivati i u *Pitomači*.

Popuštanjem vojničke discipline po ukidanju krajiških vojničkih pravila lovstvo je ostalo bez kontrole, dolazi do nereda i masovnog ubijanja divljači. Tim povodom osniva se 1881. godine *Društvo za zaštitu lova Kraljevine Hrvatske i Slavonije* - što je temelj organiziranog lovstva.

Nad lovom od tada nadležstvo preuzima *Kotar*, a vlasnici lovišta postaju *Općine i Šumarije*. U *Pitomači* su bile organizirane dvije šumarije: *Državna šumarija* i *Šumarija br. VII. Imovne općine đurđevačke*, dok se licitacije lovnih prava vršilo u *Kotaru*, a prihodi su išli u blagajnu *Općine*, tj. šumarijama. Sve do 1922. ovdje, u nekadašnjem đurđevačkom kotaru, nema lovačkih društava, već su postojale tzv. ekskluzivne lovačke grupe, koje su "in solidum" zakupljivale određena područja lovišta. U te je grupe bilo teško ući, pa se pravo lova prenosilo iz generacije na generaciju. Naravno, u njima nije bilo mjesta za siromašniji sloj stanovništva.

Na području *Pitomače* zakupci lovnih područja bili su uglavnom imućni obrtnici i trgovci, veleposjednici i činovnici. *Dragutin Tari* navodi neke obitelji kao zakupce lovišta: *Götz, Kos, Stejskal, Beker, Bažant i Ambrošić*, zatim grof *Prinke* u *Križnici*. Spominje se i to da je u postkrajiskom razdoblju zakupac na imovinskom zemljištu bio ing. *Mikšić*, upravitelj *Šumske uprave I.O. đurđevačke*.

Teritorijalna podjela lovišta bila je tada u pet dijelova:

Lovište br. 1.: od *Doljnjeg kraja (Strossmayerova ulica)*, desna strana od magistrale prema *Kloštru Podravskom*.

Lovište br. 2.: od *Doljnjeg kraja*, lijeva strana magistrale prema *Starom Gracu*.

Lovište br. 3.: Cijela južna strana magistralne ceste, sa *Velikim poljem, Lisičinama*, dinjevačkom *Gušćom*, sve do bilogorskih šuma - osim polja *Götza*. To jest prostor od *Dinjevca-Pitomače* sa *Otrovancom* i *Sedlaricom*, te *V. Črešnjevicom*.

Lovište br. 4.: odnosno lovište obitelji *Götz* pa cijelom području njegovog posjeda.

Lovište br. 5.: križničko lovište na cijelom području *Križnice* i tzv. *Širina*.

Lov u to vrijeme nije imao ekonomski značaj. Predstavljao je isključivo statusni simbol. Lovačke grupe bile su konzervirane i čvrste, i to toliko da u njih nije mogao bilo tko ući, ali ni pridošlice iz krugova mlađih bogataša i imućnih doseljenika. Lovišta su bila bogat niskom divljači i iz osobnog ponosa zakupci su održavali lovišta na zavidnoj razini. U to se vrijeme pojavljuje tzv. krivolov, posebno zamkarenje i noćni krivolov na svu divljač. Ali su i krivolovci imali dobre organizacije, pa je često dolazilo i do oružanih obračuna lovaca i krivolovaca.

Nakon *Prvog svjetskog rata* organizacija lovstva nije se promijenila osim što je visina zakupa rasla. Taj je porast bio usmjeren prvenstveno da bi zakupci velikih površina omogućili novim osobama uključivanje u lovačke grupe u podzakup. No, stari lovci to nisu dozvoljavali. Do promjene je došlo tek kada je zakon dozvolio da svaki građanin države može biti zakupac lovišta (odnosno grupa građana). Promjena je bila drastična.

Godine 1922. na licitaciji lovišta na području *Općine Pitomača* i to lovište br. 1., 2. i 3. zakupljuje užarski obrtnik *Mato Katulić*, izigravši staru lovačku grupu (*Stejskal, Kos, Beker* i dr.). Namjera mu je bila ta da rasproda u podzakup lovište starim i novim interesantima i na tome ostvari dobru zaradu. Stari su lovci demonstrativno odustali od podzakupa, pa tako *Katulić* daje u podzakup lovište samo novim lovcima i bivšim krivolovcima. Naravno, zaradu nije ostvario kako je namjeravao, već je nasuprot izgubio dobar dio uloženog novca (*Tari* navodi da se *Katulić* poslije ovog poteza više nikad nije financijski oporavio).

Potaknuti tim primjerom koji bi po njihovom mišljenju mogao ugroziti lovstvo na području *pitomačke općine*, a i *Kotara Đurđevac*, održan je zbor lovaca đurđevačkog kotara na kojemu je predloženo osnivanje jednog društva za cijeli kotar pod nazivom "Lovačko društvo Kotara Đurđevac".

Vidjevši da je 1922. godine razbita stara lovačka organizacija koja je preživjela svoj način rada i ekskluzivitet i da neorganizirano iskorištavanje lovišta po lovcima tzv. "pečenjkarima" dovodi do istrebljenja divljači, shvatili su da je nužno potrebno pronaći

nove metode rada i učiniti nova pravila ponašanja u lovstvu.

Navedeno društvo kotara osnovano je 1922. godine, te se već 1923. pojavljuje na licitaciji lovišta kao jedini ozbiljan kupac za cijelo lovno područje Kotara Đurđevac. Sitni zakupci tipa "Katulić" otpali su.

U ovo lovačko društvo mogao je pristupiti svaki građanin. No, prilikom stupanja vršila se je stroga selekcija, s obaveznim pripravnničkim stažom i obaveznim "krštenjem" pripravnika. Samo ispitani lovac i stvarni ljubitelj divljači mogao je postati član *Lovačkog društva*, naravno, ako je imao dosta novac i ugleda u ondašnjoj društvenoj hijerarhiji.

Prvi predsjednik kotarskog lovačkog društva bio je *Aleksandar Šibenik*, tadašnji predsjednik *Kotara Đurđevac*. U pravilniku društva stoji da centri društva budu u *Đurđevcu*, *Virju* i *Pitomači*, te da se svake tri godine predsjedništvo premješta u drugi centar.

Predsjedništvo u *Pitomaču* seli 1931. godine, dok se iste godine društvo liberalizira i proširuje. Grof *Prinke* je otišao iz *Križnice* 1930. godina, pa se i to lovište pripaja općinskom lovištu *Pitomača*. Između 1922. i 1930. godine lovišta su imala 3 lovočuvara, a pripojenjem *Križnice* četiri.

U *Pitomači* je sjedište navedenog lovačkog društva od 1931. godine pa sve do početka drugog svjetskog rata. U tom su razdoblju znale biti organizirane ekskluzivne lovačke zabave, skupni lovovi i lovovi na grabežljivce. Lovišta su bila uredna, a krivolov se smanjio na normalnu mjeru.

Godine 1930. zima je bila vrlo hladna i duga, sa visokim snijegom. Sav trud kojega su lovci uložili nije spasio veliki pomor divljači. Stoga su slijedećeg ljeta nabavljeni živi zečevi i pušteni u lovište. Ovo je dovelo do ozbiljnih uzgojnih zahvata u lovištima. Kao prvo organizirano je trovanje štetočina, a zatim vođenjem brige o broju divljači i poštivanjem lovostaja. Određena su bila i zaštitna lovišta, te organizirano hranjenje divljači tokom zime.

U toku drugog svjetskog rata *Lovačko društvo Kotara Đurđevac* ne djeluje. Lovišta su bila prepuštena slobodnom lovu, krivolovu i zamkarenju. Usprkos tome fond divljači se ipak održao, tako da je svaka novoosnovana lovačka organizacija u novim uvjetima imala od čega početi."

2. Lovačko društvo (udruga) "Fazan" Pitomača

Lovačko društvo "Fazan" Pitomača osnovano je 1945. godine na inicijativu ing. *Vinka Lackovića*, upravitelja *Šumarije IO đurđevačke* i *Tomislava Stejskala*. U prvo vrijeme bilo je to samo nekoliko lovaca koji su nabavili lovačke puške, udružili se i išli u lov. Tada se nije obraćala pažnja na registraciju društva i na posjedovanje oružnih listova. No, vremenom je to uređeno pravilnicima.

Osnivanje *Lovačkog društva "Fazan"* održano je u jesen 1945. godine i izabran Upravni odbor: predsjednik *Tomislav Stejskal*, tajnik ing. *Vinko Lacković*, blagajnik *Dragutin Tari*, lovnik ing. *Drago Majer*, lovnik *Tomo Grgačić* i lovočuvnik *Ivan Mihoković*. Nadalje, tu je bio odbornik *Ivan Dugina* i *Stjepan Crnjaković*, dok su nadzorni odbor sačinjavali *Franjo Smrček*, *Nikola Renac* i *Stjepan Kirin*.

Pravila *Lovačkog društva "Fazan" Pitomača* načinjena na šest stranica i u 27 članaka ovjerena su pod br.18177/1945. od 9. studenoga 1945. godine pri *Okružnom narodnom odboru Bjelovar* u *Upravnom odjelu*, ali su pravila načinjena 20. listopada 1945. godine.

Već nakon kratkog vremena broj članova ovog društva naglo se počeo povećavati i od tada počinje novo razdoblje organiziranog lovstva u *Pitomači*.

Aktivnosti *Lovačkog društva "Fazan" Pitomača* već od prve godine postojanja društva bile su vremenom sve veće. Već na temelju prvog zapisnika sjednice *Upravnog odbora* sastavljenog u uredovnici *Šumarije "Bilogora"* u *Pitomači* 13. lipnja 1946. možemo vidjeti da se raspravljalo o raznim aktivnostima i o brojnim važnim stvarima. Ovu je sjednicu potakla *Okružnica Saveza lovačkih društava* br.962/46. Na temelju iste bilo je zaključeno slijedeće:

- da se *Savezu LD NRH* pošalje iskaz lovcima oduzetog oružja od okupatora, sa svim karakteristikama o oduzetom oružju,
- da se na račun *LD* nabavi 4 primjerka lovačkog priručnika i to po tadašnjih 37 dinara,
- da se izvrši prijava lovočuvara *Pavla Buđi Zajednici lovačkih društava*,

- da se nabavi 10 kilograma crnog baruta za lovce koji su se javili kod blagajnika, - na dnevnom redu bilo je i organiziranje hajke na divlje svinje u šumi *Široki Jarak* (hajka se je održala 26. lipnja 1946.g.).

Pod točkom "eventualije" prihvaćene su bile slijedeće sugestije članova:

- na prijedlog tajnika ing. *Lackovića* zaključeno je da blagajnik pošalje razliku članarine Zajednici LD,
- zaključilo se da lovci koji nemaju oružje i ne idu u lov prijeđu u podupirajuće članove, jer je društvo na popisu imalo mnogo članova, a u nije bilo tako,
- prihvaćen je bio prijedlog da društvo održi jednu priredbu sa streljačkim natjecanjem,
- *Tomo Grgačić* je predložio da svaki lovac bi trebao barem jednom mjesečno kontaktirati s tajnikom kako bi bio u toku odluka *Upravnog odbora* itd.

Iz ovog se zapisnika vidi da je *Lovačko društvo "Fazan"* u početku bilo sačinjeno od grupe "entuzijasta i ljubitelja lova i lovačkog druženja", kako je to lijepo rekao *Dragutin Tari* u svojim zapisima o ovom društvu.

Na narednoj sjednici *Upravnog odbora* koja je održana 6. studenoga 1946. godine donešene su, prije lovne sezone značajne odluke:

- svake nedjelje i blagdana održavaju se skupni lovovi (ako to drugačije ne odredi lovnik), dok su skupni lovovi obavezni i svaki onaj koji ne dođe na skupni lov i lovi odvojeno ili izostane bez opravdanja biti će kažnjen sa 100 dinara, dok u radne dane nema nikakvog drugog lova osim na patke i divlje guske ili na poziv lovnik.

Odlučeno je i slijedeće: u zajedničkim lovovima "pogon" plaća društvo, dok kože idu u korist društva, a lovac koji je određenu divljač ubio dobiva nagradu od 75 dinara (u slučaju lisice, ako ju želi zadržati mora platiti navedenu cijenu).

Na istoj je sjednici blagajnik *Dragutin Tari* izvjestio da društvo ima ukupno 1713 dinara i da su primljena dva nova člana.

Zanimljivo je spomenuti da je slijedeći sastanak UO bio za mjesec dana (14. prosinca 1946. g.) posebno stoga što je data inicijativa za pripremanje lovačke zabave početkom veljače 1947. godine. To je i učinjeno 1. veljače. Zaduženja i program bio je slijedeći. Nabava igrokaza - *Drago Majer*, a izvedba *Dragutin Tari*. Točenje pića i hladna jela - *Antun Grgačić*,

Zakupci *Bolto Nemet* i *Pavao Bradaš* (1925-1939.). *Nemet* je bio zakupac prostora između *Pitomače*, *Otrovanca*, *Turnašice* i *Starog Graca* (*Črlene Klise - Sv. Helene*), a *Bradaš* prostora oko *Male Črešnjevica* i *Bilogore*. U to vrijeme poznat je i zakupac *Antun Renac* koji je imao u zakupu *Malu Črešnjevicu*, *Kozarevac* i *Grabrovcu* do kuće *Petra Preradovića*.

Povratak iz lova 1939. godine. Prvi s lijeve strane je zakupac *Bolto Nemet* iz *Vukosavljevice*.

Pavao Bradaš 1939. godine sa veprom ulovljenim na tzv. *Babičanki* (odjel 40 - Nova kolona). Vepar je bio 210 kg "čiste vage".

Izlog *Lovačkog društva "Fazan"* *Pitomača* uređen povodom izbora 1947. godine u izlogu trgovine *Bože Hrena* u *Pitomači* u *Gajevoj ulici*.

uređenje sale - Božo Hren i ing. Drago Majer s lovočuvarima. Pripremanje tombole - Marijan Šolić i Tomo Grgačić, dok su se ulaznice mogle kupiti, odnosno pretplatiti se na njih u knjižari Kovačević. Program prve prave lovačke zabave bio je slijedeći: "Pismo" - igrokaz u jednome činu Petra Petrovića, nadalje je priređen tzv. "baletni ples", te recitacija "Željeznica" Dade Vunaka o gradnji pruge Brčko-Banovići. Bila je izvedena i humoristička pjesma "Reportaža" Dragutina Tarija o lovačkim dogodovštinama i samim lovcima.

Navedena je zabava donijela društvu značajnu dobit, a koja je iznosila ukupno 7251 dinar.

Prva godišnja skupština Lovačkog društva "Fazan" održana je 19. veljače 1947. godine. Budući da je bila prva reći ćemo nešto više o njoj. Održana je u tadašnjem Domu kulture (Stejskalova zgrada - staro kino - "Ton-kino"). Bio je slijedeći dnevni red: 1. pozdrav predsjednika i otvaranje skupštine, 2. izvještaj tajnika, 3. izvještaj blagajnika, 4. izvještaj lovnika, 5. razrješnica starom odboru, 6. biranje novog odbora, 7. isključenje članova koji ne udovoljavaju obavezama i 8. razno ("eventualije").

(Iz zapisnika prve godišnje skupštine)

"Predsjednik društva drug Magdić službeno je spriječen, u zamjeni otvara skupštinu tajnik Lacković. Prelazi se na drugu točku dnevnog reda - izvještaj tajnika inž. Lackovića: Administrativno poslovanje: primljeno 44 spisa. Od toga riješeno 44 kom. spisa. Zatim tajnik ističe visinu godišnje zakupnine ukupno 3900 dinara. Tajnik po tom upoznaje sa kratkim sadržajem spisa i zahtjeva: Lovna karta, produženje oružnih listova, zabrana lova s brakircima, raspodjela 114 patrona, izbor članova nove Savezne uprave, održavanje lovačke zabave bez članova društva, prispijeće i raspodjela prvog broja "Lovačko-ribarskog vjesnika" i naplata savezne članarine.

Ad. 3) Izvještaj lovnika druga Marijana Šolića: lovnik ističe da zaključke prošle godišnje skupštine (o kojoj nema pisanih podataka) o obaveznoj prijavi ustrijeljene divljači, članovi se uopće nisu odazvali. Od korisne divljači, prema nepotpunim podacima ustrijeljeno je 297 komada, štetnih 67 komada i grabežljivaca 107 komada, ukupno 471 komad. Održano je 11 lovova sa ubijenih 26 komada zečeva, 8 fazana, 4 šljuke i 38 lisica. Lovnik ističe nehaj članova na izvršenje skupnih lovova, slabu disciplinu članova u lovu itd. Zaključuje se da se u zaštiti održi prošlogodišnje zaštitno lovište.

Ad. 4) Izvještaj blagajnika Dragutina Tari:

- Primitak sveukupno	24.399 dinara
- Izdatak sveukupno	14.709 dinara
Saldo	9.600 dinara

Saldo se uvećava za 195. din.- proknjižen izdatak za nabavku strihnina za trovanje. Blagajnik čita pojedince svaku stavku blagajničkog dnevnika. Zaključuje se da se svi članovi koji nisu platili članarinu za 1946. godinu brišu iz društva i to slijedeći: Vinko Halusek, Ivan Dugina, Martin Magdić i Ivan Čop, ali da se ih prethodno opomene (pismeno) i dade rok od 10 dana.

Jednoglasno se zaključuje da se na ime članarine za 1947. godinu plaća 400 dinara.

Nakon toga drug. inž. Majer iznosi kritiku rada u prošloj godini koja se sastoji u slijedećem: 1) Slabo obavještavanje članova Lovačkog društva o skupnim lovovima, te ostalim događajima. 2) Kritikuje blagajničko poslovanje koje blagajnik nije dovršio i razradio, te nadzorni odbor koji nije na vrijeme izvršio reviziju blagajne. 3) Kritikuje priredbu zabave, a naročito Antuna Grgačića, koji je na račun bife-a položio u blagajnu svega 784 dinara.

Na prijedlog druga Đure Lalića odobrava se lovcima iz Male Trešnjevice da smiju samostalno loviti skupno na području Male Trešnjevice. Obavezni skupni lovovi održavaju se svake nedjelje, a neobavezni u četvrtak u manjim skupinama uz prethodnu obavijest lovnika i lovočuvara.

Ad. 5) Razrešuje se dužnosti dosadašnji upravni odbor društva.

Ad. 6) Prelazi se na novi upravni odbor društva. Inž. Majer predlaže da u novi odbor dođe jedan član iz Trešnjevice i jedan član iz Križnice, te da u kandidacioni odbor uđe Božo Hren, Đuro Kirin i Antun Grgačić, koji predlažu slijedeću listu: Šolić Marijan, predsjednik, Martin Magdić, potpredsjednik, Inž. Vinko Lacković, tajnik, Dragutin Tari, blagajnik, Inž. Drago Majer, lovnik, Tomo Grgačić, lovnik, Đuro Kirin, član odbora, Pavao Bradaš, član odbora i Antun Grgačić, član odbora. U nadzorni odbor birani su: Božo Hren, Ivan

Razumović i Ivan Orenda.

U ime novog upravnog odbora, na povjerenju, zahvaljuje se predsjednik Marijan Šolić.

Primanje članova:

Za novog člana javlja se Tomo Šantek mesar iz Pitomače i Đuro Vučković iz Velike Trešnjevce. Zaključuje se da se gore imenovani prime u društvo.

Na prijedlog Franje Smrček zaključuje se da je nagrada za lisice 50 dinara za lovce i lovočuvare, a za ostale da ostaje po starom. Time je dnevni red iscrpljen i skupština s zaključena.

Tajnik: Ing. Lacković Predsjednik: M. Šolić."

Iz ovog zapisnika vidljivo je da je *Lovačko društvo* sredilo svoje poslovanje i ostvarilo snagu da se kritički osvrne na svoje poslovanje. Disciplina u društvu postajala je sve jača. Tako slučajni članovi pomalo otpadaju, a financijsko se stanje postepeno popravlja i počinje se raditi na tome da se pomalo prelazi na ekonomsku politiku.

Već prvih godina počinje rasti interes za primanje novih članova. No, oni članovi kojima ne odgovara disciplina i pravilnik prilikom lova i društvenog rada isključuju se iz društva.

Na primjer 1947. godine (od 27. kolovoza do 25. studenoga) primljeni su ovi članovi: *Mato Keserica, Milan Vunak, Mijo Tanić, Antun Mikec, Ivan Krmpotić, Stevo Kovač, Bolto Nemet, Zvonko Podunajec, Milan Slavinić, Zvonko Crnec, Ivan Ščavničar, Stevo Lovrenčić, Dragan Morozov, Ljubomir Morozov i Slavko Crnec.*

Tokom 1950. godine primljeni su u članstvo *Nikola Novogradec, Ivan Presečan, Luka Hajduković, Vladimir Berta i Ilija Štefanec.*

Tokom 1951. godine primljeni su *Viktor Kranželić, Ščavničar, Utješinović, Luka Lalić, Andrija Vuk, Stjepan Kirin i Ivan Jakupec*, a godine 1952. *Vladimir Hren, Stojan Gležnjić, Tomo Begović, Franjo Magdić i Vid Ivanic* itd.

Vidimo da je kroz samo nekoliko godina "prodefiliralo" kroz *Lovačko društvo* "Fazan" mnogo članova.

Sve do 1952. godine osnovni prihod društva bila je članarina, pa se prema tome vodila briga da se ona i redovito plaća. Tako je veliki broj članova bio izbačen iz društva radi ne plaćanja članarine.

Godine 1951. društvo uvodi obavezan otkup odstrijeljenih zečeva,

Prizori kao što je ovaj, lova na zečeve iz 1956. godine danas su velika rijetkost ili ih se više i ne može vidjeti.

Ivan Panić i Miško Mikšić pored divlje svinje ubijene u Banovom Brodu 1957. godine.

Poslije prvog lova na divlje svinje 7. ožujka 1956. godine. Ovo je bila prva divlja svinja ubijena te godine.

S lijeva: *Ivan Mihoković, Đuro Mihaldinec, Pavao Bradaš, Andrija Kramar i Viktor Kranželić.* Ovu divlju svinju, za koju nemamo podatke o veličini ubio je lugal *Đuro Mihaldinec* u šumi na Banovom Brodu.

divljih pataka i fazana, pa se tako već slijedeće godine počelo popravljati financijsko stanje društva. Pored toga krenulo se iste godine dobrovoljnim radovima na sječi, dovozu i utovaru drva za školu, te prodaji koža od divljači (koja je inače bila dosta slaba i donosila malo novaca).

Najveći rashodi bili su u to vrijeme plaće lovopazitelja, a kako im plaća nije bila redovita lovopazitelji su se često smjenjivali i dužnost nisu shvaćali ozbiljno. Tada je uvedeno i stimuliranje lovopazitelja u vidu što više ubijenih grabežljivaca. Tako je lovopazitelj duže vremena provodio u lovištu.

1947. godina

Za nabavku knjiga knjižnici *Narodne Fronte* dat je doprinos od 400 dinara. Zakupnina za lovište iznosi 2.400 dinara. Zbog neplaćanja članarine i neaktivnosti isključeni su *Stjepan Crnjaković*, *Josip Banoci*, *Vinko Halusek*, *Ivan Dugina* i *Vendel Takač*. Lovci su išli na dobrovoljni rad sadnje sjemena u šumski rasadnik *Žutilo*. Blagajnik *Dragutin Tari* premješten je u *Bjelovar*. Za novog blagajnika izabran je *Marijan Šolić*. Iz članstva društva briše se *Mato Čop*. Zbog prekršaja u lovu kažnjeni su *Antun Grgačić*, *Ivan Novosel*, *Franjo Smrček* (brisan iz lovačkog društva), te *Vid Ivanic*. Ukidaju se lovovi u četvrtak.

1948. godina

Članovi duguju društvu na ime članarine 1.000 dinara. Zadužuju se lovopazitelji da vode dnevnik o odstrelu grabežljivaca i štetočina, a lovnici da vode dnevnik o odstrijeljenoj divljači u lovovima. Za zabranu lova proglašuje se područje zapadno od *Dravske ulice*, uz glavnu cestu sve do *Podravskog Kloštra* i *Sesveta*. Predsjednik društva inž. *Vinko Lacković* odlazi iz *Pitomače*. Za novog predsjednika izabran je *Tomislav Stejskal*. Donosi se zaključak da se *Lovačko društvo* učlani u *Kinološko društvo NRH*.

Donosi se obaveza da lovci izgrade 5 hranilišta za fazane i trčke i da svaki lovac pribavi 5 kilograma kukuruza u klip i 10 kilograma sitnog zrna. Prihvaća se obaveza za postavljanje gnijezda za ptice dupljašice. (ta gnijezda nisu postavljena). Odobrava se 200 dinara za nabavku vijenca tragično preminulom lovcu *Tomi Grgačiću*.

1949. godina

Lovačko društvo broji 36 članova. Za predsjednika izabran je *Ivan Krmpotić*, tajnika *Ivan Razumović*, blagajnika *Antun Grgačić*, za lovnike *Đuro Kirin* i *Pavo Bradaš*. Disciplina među članstvom i na lovištu znatno je popustila. Godišnja skupština održana je bez izvještaja lovnika i nadzornog odbora. Članarina je povišena za lovce 600 dinara, a za članove bez puške 300 dinara. Za lovački zabran određeno je područje istočno od rudničke pruge i južno od pruge JŽ.

1950. godina

Lovačkoj sekciji *Varaždin* predano je 8 živih fazana. Članarina za lovce povišena je na 1000 dinara, a za podupiratelje 200 dinara. Glavna godišnja skupština opet je prošla bez izvještaja lovnika i nadzornog odbora. Prema rješenju *Kotara*, lovište jednog društva ne smije biti veće od 6.000 hektara, a naše ima 10.500 hektara. Treba ga razdjeliti na dva društva, s time da u drugo društvo uđu lovci *Dinjevca*, *Grabrovnice*, *Velike* i *Male Trešnjevce*. Za predsjednika biran je *Ivan Krmpotić*, za tajnika *Vladimir Berta*, za blagajnika *Ivan Razumović*, a za lovnike *Antun Grgačić* i *Pavo Bradaš*. Za lovački zabran određeno je područje *Jelkuša*, *Križnice*, *Kalila* i *Velikog polja* do *Turnašice*. Nema novaca za plaću lovopazitelja. Predlaže se da se lovopazitelj plaća iz prihoda od zabava. Lovopazitelje obavezno prijaviti na *Socijalno osiguranje*. Lovačko društvo dobiva svoje prostorije u šumariji. Disciplina i dalje pada.

1951. godina

Društvo broji 28 lovaca s puškom. Izvršena je obaveza predaje 5 zečeva po lovcu, to jest 140 komada zečeva od čega je ostvaren prihod od 21.575 dinara. Na godišnjoj skupštini opet nadzorni odbor nije podnio svoj izvještaj. Za predsjednika izabran je *Ivan Krmpotić*, za tajnika *Božo Hren*, za blagajnika *Nikola Novogradec*, a za lovnike *Pavo Bradaš* i *Antun Grgačić*. U poplavi uslijed izljeva rijeke *Drave* stradalo oko 40% divljači. Izgrađuje se još 15 hranilišta. Financijsko stanje kritično. Nema novaca za plaćanje lovočuvara.

1952. godina

U *Lovačkom društvu* izvršene korijenite promjene. *Lovačko društvo Pitomača*, registrirano je kao *Lovačko društvo "Fazan" Pitomača*. Za predsjednika društva izabran je inž. *Vladimir Hren*, upravitelj šumarije u *Pitomači*. Za tajnika *Ivan Razumović*, za

blagajnika *Božo Hren*, a za lovnika *Pavo Bradaš*. Izdani su novi propisi o disciplini i ponašanju na lovištu uz detaljno navedena pravila ponašanja. Disciplina u članstvu ponovno uspostavljena. Lovačko društvo od *Šumarije* zakupljuje 2 jutra oranice i 2 jutra livade za proizvodnju hrane za divljač.

Organizira se rad na proizvodnji i dopremi ogrjevnih drva za školu koje bi lovci obavili u dobrovoljnom radu. Taj pothvat u potpunosti je uspio. Izrađen je plan prihoda društva u visini od 94.000 dinara. Za lovački zabran određuje se područje od željezničke pruge prema Turnašici. Organiziran je odstrjel srndaća. Održana je Lovačka zabava na kojoj je prihod bio 36.502 dinara, a rashod 29.095 dinara, a čist prihod 7.407 dinara. Počele su pripreme za gradnju doma na Banovom brodu." (Iz sjećanja *Dragutina Tarija*, službenika šumarije Pitomača od 1936. godine i uživaoca lovnih prava Šumske uprave br.7. IO đurđevačke u Pitomači).

Narednih godina jedna osnovnih zadaća društva bila je što hitnija izgradnja lovačkog doma. Društvo je uprlo sve snage. Prikupljena su sredstva i u kolovozu 1960. godine počela je izgradnja današnjeg Lovačkog doma Banov brod. Pri gradnji sudjelovali su svi članovi društva "Fazan", no nekolicina se i istakla i nosi najveću zaslugu za današnje njegovo postojanje.

Koliko je društvu bilo važno da se taj dom što prije napravi i stavi u funkciju, dobro nam govori podatak da je njegovo otvorenje priređeno već 17. rujna naredne, 1961. godine.

Nakon završetka lovačkog doma već nekoliko godina kasnije društvo ga je počelo davati u zakup, od čega je dobivalo stanovitu materijalnu korist.

Nakon izgradnje doma počinje novo razdoblje u povijesti LD "Fazan". Jasno je da se imovina društva vrlo brzo značajno povećala, a članovi su dobili stanovito ohrabrenje prilikom obavljanja svih aktivnosti.

U svojim zapisima o Lovačkom društvu "Fazan" Ivan Šimunović u jednom dijelu navodi aktivnosti i događanja (ukratko) u društvu po godinama pa je to stoga vrlo vrijedan izvor za povijest lova u Pitomači. Stoga ćemo u nastavku, počev sa 1960. godinom iznijeti neke *Šimunovićeve* zapise.

1960. godina

Redovna godišnja skupština održana je 17. svibnja. Tokom godine održano je 9 sjednica upravnog odbora i 3 nadzornog odbora. Rješavana su tekuća pitanja, administracija LD, blagajna, odlasci u lov, pitanje krivolova, prijave krivolovaca organima vlasti. Prijem novih članova. Raspravljalo se i o gradnji lovačkog doma.

1961. godina

Redovna godišnja skupština održana je 12. svibnja, dok je tokom godine održano 7 sjednica upravnog i 1 nadzornog odbora, te 4 komisija. Na sjednicama je razmatran problem uzgoja plemenite divljači, uništavanje štetočina, izrada čeka i hranilišta za visoku i nisku divljač i drugo. Tokom godine vršena je raspodjela municije, naplata članarina, te prijem i isključenje članova, itd. Iste je godine izgrađen lovački dom, ali ne i dovršen.

1962. godina

Godišnja skupština održana je 12. lipnja. Tokom godine održano je opet 7 sjednica upravnog odbora, 3 sjednice nadzornog odbora, te 2 komisija. Tokom godine raspravljalo se o promjenama u Statutu i normativima LD, cjeniku odstrela, prijemu novih članova i raznim drugim tekućim pitanjima.

1963. godina

Redovna godišnja skupština je održana 18. lipnja. Tokom godine održano je 14 sjednica upravnog odbora i dvije nadzornoga. Na godišnjoj skupštini bilo je prisutno 38 članova i predstavnici LS kotara i drugi gosti. Glavna pitanja koja su rješavana tokom godine ticala su se završetka izgradnje lovačkog doma na Banovom Brodu.

1964. godina

Godišnja skupština je održana 12. lipnja, dok se tokom godine upravni odbor sastao sedam puta, a nadzorni tri puta. Uglavnom su rješavana pitanja završetka izgradnje lovačkog doma, kao i druga tekuća pitanja.

1965. godina

Dana 27. svibnja održana je konstituirajuća sjednica UO društva. Za predsjednika je izabran Luka Kovač, za tajnika Marijan Bradaš, za blagajnika Franjo Brkić, potpredsjednika

Luka Lalić, dok je za lovnik izabran Pavao Bradaš. Komisije: sekcija mladih lovaca: Marijan Bradaš, Franjo Brkić; komisija za unapređenje lovišta: Pavo Bradaš, Luka Lalić, Željko Grgačić i Mirko Šimatović. Odbor za unapređenje lova: Mijo Mikor kao predsjednik, a članovi Dušan Čubrilo i Ivan Mihoković. Komisija za poljoprivredu: Alojz Veličan, Luka Hanzir-Ladušić i Ivan Panić. Godišnja skupština je održana 23. svibnja, povodom 20. godišnjice. Na njoj su razmatrana pitanja dovršenja doma, pitanja oko pripreme otvorenja lova, rada bifea u lovačkom domu itd.

1966. godina

3. ožujka održan je sastanak UO, a 23. ožujka se razmatralo pitanje arondacije lovišta. Godišnja skupština je održana 9. listopada na kojoj su u UO izabrani kao predsjednik UO Luka Lalić, dopredsjednika Franjo Magdić, tajnika Marijan Bradaš, a lovnik je ostao Pavao Bradaš. Iste je godine (27.12.) došlo do sazivanja vanredne skupštine UO na kojoj su radi raznih problema predsjednik i tajnik tražili ostavke. No skupština ih nije prihvatila, pa su svi ostali na svojim dužnostima.

1967. godina 22. veljače bio je sastanak UO na kojem su rješavana pitanja oko lovačkog doma, naplate članarina i razne žalbe i molbe. 1. travnja riješeno je pitanje oko gostionice u lovačkome domu na Šašnatome polju. Godišnja skupština je održana 7. svibnja. Nadzorni odbor od tada se sastoji od članova Magdić, Bradaš, Mikec. U upravnom je odboru Franjo Brkić, dr. Marijan Cipriš, Stjepan Filipac, Luka Kovač, Luka Hanzir, Marijan Bradaš, Mato Majstorović, Luka Lalić, Eugen Takač i Miško Mikor. Otvorenje lova na nisku divljač te godine održano je 5. listopada."

Krajem 1960.-ih i 1970.-ih godina društvo raspolaže sa oko 11.000 hektara lovnog zemljišta. Broj članova kreće se između četrdeset i pedeset. Početkom 1980.-ih godina društvo je bilo sve aktivnije, pa su se tako i planovi za određenu godinu povećavali.

Godine 1981. godišnja skupština se održala 25. travnja u lovačkom domu na Banovom brodu. Iste godine društvo je brojilo 46 članova. U predsjedništvu je bilo 5 članova, a u tzv. društvenoj kontroli 3. Tokom godine predsjedništvo je održavalo po potrebi i donijelo 50 različitih zaključaka i odluka, od kojih je tokom godine 90% bilo realizirano. U toku godine društvo je počelo graditi prihvatilište, a sagrađen je i most

Osnovna gradnja *Lovačkog doma na Banovom Brodu* bila je 1960. godine. Učesnici u toj gradnji kasnije su dali napraviti ovu uspomenu. Na slici se nalaze (s lijeve strane, odozgo prema dolje): *Luka Kovač, Stevo Filipac, Luka Lalić, Zvonko Podunajec, Đuro Kirin, Stevo Huzjak, Antun Mikec, Ivan Turković, Ivan Novosel, Andrija Maresić, Eugen Takač, Pavao Bradaš, Stevo Halusek, Ivan Funtak, Ivan Panić, Josip Fabčić, Veljko Utješinović, Franjo Banak, Rudi Čor, Franjo Magdić, Marijan Bradaš, Ivan Mihoković, Željko Grgačić, Milutin Stojanović i Ivan Presečan.*

Lovački dom na Banovom Brodu 1998. godine. Gore: u prvoj prostoriji nalazila se "Božica Dijana", ulje na platnu učitelja/slikara Franje Hotija, svojevremeno učitelja poznatog podravskog slikara Josipa Turkovića.

Božo Hren, trgovac sa prijateljima pored odstrijeljenog jelena na prostoru Male Črešnjevice 1960-ih godina.

kod lovačkog doma na *Banovom Brodu*.

Na navedenoj godišnjoj skupštini dogovoreno je slijedeće. Kao prvo potrebno je bilo izgraditi gater u Jelkušu i dovršiti ulaze za divlje svinje i srne. Zaključeno je da se mora prići dovršetku zgrade tzv. *Vaktarne* kod *Grabrovnice* i *Male Črešnjevice* kako bi to postao ugostiteljski i turistički objekat od kojega bi društvo imalo koristi. Kako je svima poznato do toga ipak nikada nije došlo, pa je zgrada *Vaktarna* ostala nedovršena i nikada nije stavljena u funkciju. Tim više, danas je gotovo srušena. Godine 1982. godišnja skupština je održana 18. svibnja, a prisustvovalo joj je 37 lovaca i 12 gostiju. Pored tekućih pitanja i problema bio je donešen i kalendar lova za sezonu 1982/83. godinu, pa je tako navedeno 15 datuma za odlaske u lov, počev od 31.10. 1982. pa završno sa 30. 1. 1983. godine. Naredne 1983. godine održala se *Izborna godišnja skupština*. Za predsjednika je izabran *Srečko Stančin*, dok su predsjedništvo sačinjavali: *Marijan Bradaš*, *Srečko Stančin*, *Valent Tišljar*, *Damir Lukovački*. Nadzorni odbor: dr. *Šimun Jergović*, *Vlado Drvenkar* i *Josip Lovrenčić*, zamjenici *Jakob Rešetar*, *Stjepan Pojed* i *Mato Peterfi*. Za delegate su bili izabrani *Luka Lalić*, *Marijan Bradaš* i dr. *Šimun Jergović*. Za lovnika na četiri godine bio je izabran *Marijan Bradaš*, a predsjednika *Nadzornog odbora* dr. *Šimun*

Gore: predah u lovu na *Banovom brodu* LU VDR "Vidra" Pitomača 2004. U sredini: odlazak u lov u *Jelkuš* istog društva 2000. godine. Lijevo: u zimskom lovu 2009. LD "Fazan" Stari Gradac.

Jedan od čestih prizora odstrela jelena (visoke divljači) na pitomačkom prostoru. *Slavko Jakupec* 2002.

Jergović. Prihvaćen je bio i novi Statut LD "Fazan" Pitomača i to jednoglasno.

1984. godina bila je također aktivna godina, da bi 1985. društvo priredilo proslavu 40-e godišnjice u sklopu tzv. "Pitomačkih jubileja" iste godine kada je bilo brojnih godišnjica i kojom je prilikom cijele godine, kao nikada do tada, Pitomača bila pretrpana raznim društveno-kulturnim programima. 28. lipnja održana je svečana sjednica kojom su prigodom bila podijeljena priznanja."

3. Lovstvo u Pitomači danas

Naredne godine tekle su uobičajeno. Organizirani su počeci i završeci lovova, društvo vodi brigu o fondu divljači, radi na promicanju lovstva u turističke svrhe, nabavlja municiju i tako dalje. Završetkom 1980-ih godina i početkom 1990-ih započinje novo doba u povijesti LD "Fazan" Pitomača, međutim, i novo doba lovstva općenito u Pitomači. Na području općine Pitomača danas postoji još nekoliko lovačkih udruga ili društava, a to je LU VDR "Vidra" Pitomača osnovana 1990. i Lovačka udruga "Fazan" u Starome Gracu osnovana još 1949. i koje raspolaže sa oko 3900 ha. (11, 243, 244 1-17)

E. Iz povijesti bankarstva Pitomače

Povijest novčarstva, odnosno bankarstva Pitomače posljednjih oko 150 godina bilo je vezano za, sada bivšu Prvu obrtnu štedno-kreditni zadrugu Pitomača, koja je dugi niz desetljeća bila jedan od glavnih nositelja općeg razvoja i društvenih aktivnosti u mjestu. Godine 2004. došlo je do proglašenja stečaja, a nekoliko godina kasnije i likvidacije ove zadruge nakon punih 140 godina rada. Međutim, ona će u Pitomači biti još dugi niz godina, odnosno njezin arhiv temelj za proučavanje opće povijesti Pitomače. Na sreću, dio arhiva se sačuvao i danas, od 2014., se nalazi u Državnom arhivu u Virovitici. Tekst ovog rukopisa rađen je 2001. - 2003., a je ovo prijepis.

Opće gospodarske i društvene prilike u cijeloj Hrvatskoj oko sredine 19. stoljeća, odnosno, ubrzani razvoj gospodarstva u svim granama i opće društvena i politička dosta povoljna kretanja dovela su do neminovnog udruživanja kapitala, a koja su se temeljila isključivo na štednim ulozima širokih slojeva pučanstva - odnosno dolazi do organiziranog bankarstva. Hrvatska je nešto kasnila za Europom u svim pogledima pa tako i u navedenom. U Hrvatskoj je prva bankarska institucija, odnosno štedionica osnovana tek 1846. godine i to je bila poznata "Prva hrvatska štedionica d.d." u Zagrebu. U Podravini je do osnivanja štedionica ili novčarskih zavoda u pravom smislu riječi došlo tek dvadesetak godina kasnije i to u Koprivnici, gdje je 1872. godine osnovana "Gradska štedionica d.d. Koprivnica", dok je narednih godina došlo do ekspanzije osnivanja. Tako npr. 1894. godine se osniva "Prva podravska štedionica d.d. Đurđevac", 1895. "Pučka štedionica d.d. Koprivnica", "Ludbreška štedionica d.d. Ludbreg", 1897. "Banka za Podravinu d.d. Đurđevac" itd. U cijeloj Hrvatskoj 1865. godine djelovale su samo dvije štedionice, 1880. već 56, 1900. godine 94, dok je 1910. zabilježeno čak 1011. banaka, štedionica i vjersijskih udruga.

U pravilima tih štedionica navode se svrhe osnivanja kojih su inicijatori uglavnom bili trgovci, manufakturisti, poduzetnici, upravna oligarhija i jači zemljoposjednici. Iako se često kaže da se daje "prilika siromašnijem razredu pučanstva pohraniti, zakamatiti i malo po malo pomnažati svoju prišteđevinu" osnova se kod vlasnika isključivo temeljila na dobiti od datih kredita i pozajmica. No, sve te banke i štedionice postale su jezgra privrednih inicijativa, kako u matičnim naseljima tako i šire.

Međutim, obrtničke bratovštine ili zadruge (na određeni način svojevrzni cehovi) koje su osnivane od sredine 19. stoljeća, sudeći prema pravilima, također su bile na određeni način štedionice iako u početku djelovanja samo za specifični sloj stanovništva. Prometom novca od sredine 19. stoljeća bavile su se i takve zadruge,

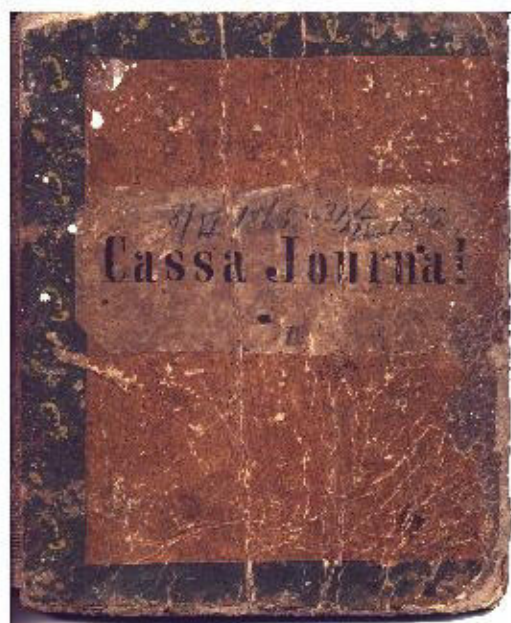
odnosno razne vjeresijske udruge koje su osnovali obrtnici, trgovci i drugi i koje su bile vrlo značajne u manjim sredinama. Na primjer u *Hlebinama* ("Hrvatska seljačka gospodarska udruga" osnovana 1907.), *Drnju*, *Goli*, *Kloštru Podravskom*, *Malom Bukovcu* i drugdje. No, većina njih nije opstala duže vrijeme osim one "Prve obrtno štedno-kreditne štedionice" u *Pitomači* koja je izrasla iz mješovitog ceha osnovanog 1850.-ih godina, odnosno službeno počela raditi 1862. godine (pod nazivom "Pitomačka zanatnička zadružnica"). Prema tome, od bankarskih institucija, odnosno zavoda u *Hrvatskoj* pitomačka štedionica je osnovana među prvim, a ako razdijelimo bankarstvo na osnovne grupe, a gdje je štedionica zaseban tip, tada je nekadašnja "Prva obrtno štedno-kreditna zadruga *Pitomača*" bila jedna od prvih koja je osnovana ne samo u *Hrvatskoj* već i u jednom velikom dijelu *Europe*.

Novčarski zavodi u *Pitomači*, kako je to već spomenuto imaju svoje korijene upravo u "Pitomačkoj zanatničkoj zadružnici" koja je prethodnik bivše "Prve obrtno štedno-kreditne zadruge *Pitomača*". Nakon već dugogodišnjeg djelovanja ovog novčarskog zavoda u *Pitomači* su se vremenom pojavljivala i bila gašena razna druga i slična uglavnom dionička društva ili zavodi. Sve do *Drugog svjetskog rata* mještani *Pitomače* i okolnih mjesta, ako nisu bili članovi pitomačke *Zadruge*, bili su ponekad i članovi drugih sličnih štedionica ili banaka u *Đurđevcu*, *Virovitici*, pa čak i *Zagrebu* i drugdje, međutim, najveći dio banaka i drugih novčarskih udruga nije bio dugog vijeka.

Tako u *Pitomači* u tom razdoblju, tj. prvih četiri desetljeća 20. stoljeća brojimo nekoliko štedionica, ali koje su uglavnom bile određene podružnice. Prva takva bila je "Pitomačka vjeresijska udruga" osnovana 1903. godine, kao član "Zemaljske Središnje Vjeresijske Udruge" koja je u *Zagrebu* osnovane 1898. godine. Tri godine kasnije (u lipnju 1906. godine) osnovana je podružnica "Hrvatske pučke štedionice d.d." ("Kroatische Volks Sparkasa Actien - Gesellschaft in *Pitomača*"). Osim navedenim, sve do *Drugog svjetskog rata* spominje se i još nekoliko štedionica koju je držalo nekoliko mještana i posuđivalo novac na kamate (vidi više o tome *Registre društvenih i*

Zastava *Zadruge* iz 1922. godine. Dolje: cehovska škrinja iz 1863. pitomačkog stolara *Ivana Bažanta* i prva strana "Cassa Journale" od 8. 6. 1862. do 31. 12. 1868. godine. Danas u *Državnom arhivu u Virovitici*. Foto: 2003.

inokosnih tvrtki u nastavku *Priloga* ove knjige F). Svima njima bila je svrha čuvati i manipulirati novcem štediša uz određenu kamatu, a najviše davati kredite članovima - naravno, uz ubiranje kamata. Osim "Prve obrtne štedno-zadruga Pitomača" najbolje je poslovala "Hrvatska pučka štedionica" koja je također ponekad i pomagala, kao npr. *Dobrovoljno vatrogasno društvo u Pitomači*. Da je bila dosta aktivna govori podatak na primjer, godine 1907. da je bila posrednik kod izdavanja 2161 mjeničnih kredita. Vidi F u *Prilozima* ove knjige.

Nakon *Drugog svjetskog rata*, sve do 1974. godine u Pitomači nema nikakvog novčarskog zavoda ili štedionice osim *Prve obrtne štedno-kreditne zadruge Pitomača*. Te godine u *Pitomači* predstavništvo otvara *Zagrebačka banka*, a sredinom 1990. godina ekspoziture otvaraju *Bjelovarska banka* (kasnije "Erste Steiermärkische bank"), *Slatinska banka*, a pojavljuje se 1990-ih i *Štedionica "Škrinjica"*, te ekspozitura *Podravske banke*. Vrlo je bilo očito tko je imao najdužu tradiciju u bankarskim poslovima u *Pitomači* - "Prva obrtna štedno-kreditna zadruga Pitomača". Stoga - povijest te *Zadruge* ujedno je i dobar dio opće povijesti *Pitomače* i okolice, kako smo već spomenuli. Još u dalekom srednjem vijeku i u našim krajevima osnivani su razni cehovi, odnosno udruženja zanatlija kojima je osnovna namjena bila uzajamno pomaganje na razne načine. Svaki ceh imao je svoja zasebna pravila ("Artikuluše") kojima se strogo propisivao način života, posebno "dijetića" (mlađeg učenika kod nekog zanatlije), od svakodnevnih poslova, pohvala, kazni itd. Osnova osnivanja cehova bila je zaštita prodaje svojih proizvoda - tko nije bio u cehu nije mogao prodavati svoju robu itd. "Ceh određuje cijene proizvoda, nameće razmjerno oštre kriterije kvalitete, te na taj način isključuje nelojalnu konkurenciju. Svojim krutim pravilima ceh održuje broj šegrti i djetića, njihove nadnice, trajanje radnog vremena itd." U *Podravini* najstarije cehove bilježimo u *Koprivnici* i to već od 17. stoljeća (najstarija povelja je iz 1635. godine) kada se u *Koprivnici* već osniva mješoviti ceh zlatara, kovača, bravara, mačara, remenara i sedlara. Kasnije ih je u *Koprivnici* osnovan čitavi niz. U sjeverozapadnoj *Hrvatskoj* najstariji ceh je zabilježen u *Varaždinu* već 1557. godine, a on i još neki iz nešto kasnijih vremena bili su model svima onima koji su osnivani u 17. i 18. stoljeću u *Koprivnici* i drugdje - na primjer statuti varaždinskih cehova bili su ogledni koprivničkim koji su čak doslovno prepisivali pravila, a oni pak ostalima itd. Osnivanje cehova dobar su pokazatelj o razvoju obrtništva u ovome kraju iako je ovaj kraj sve do 1870.-ih godina bio u sastavu *Vojne krajine*, gdje se živjelo pod stalnim vojnim režimom i vrlo strogo.

Pitomačko područje u toku 18. i 19. stoljeća pripadalo je u sastav *Đurđevačke regimente* (pukovnije) br. 6, dok se, kako je više puta navedeno u *Pitomači* nalazilo sjedište kumpanije (satnije) br. 6. *Pitomača*. Kao ipak određeno distriktno središte *Pitomača* je vremenom privlačila razne zanatlije, a posebno u prvoj polovici 19. stoljeća kada je i vojna stega počela pomalo popuštati jer je ratova bivalo sve manje. Slično je bilo i u *Đurđevcu* i diljem regimente. Tako se spominje da je na području *Đurđevačke regimente*, a gdje je pripadala i *Pitomača*, vjerojatno krajem 18. ili početkom 19. stoljeća već bio osnovan jedan mješoviti ceh, ali o kojemu neznamo gotovo ništa preciznije. Navode se podaci koji govore da se sastojao od tri ogranka i to prvi kojega su sačinjavali: kovači, kolari, tesari, bačvari, stolari, limari, bravari i kotlari. U drugom se ogranku navode krojači, užari, brijači, licitari, lončari, pekari, mlinari i mesari, a trećega postolari, čizmari, remenari, opančari, tapetari, krznari, klobučari, kožari, čohaši, dimnjačari i svi ostali. Postoje određeni podaci koji osnivanje ovog ceha svrstavaju u prva dva desetljeća 19. stoljeća, no do 1833. godine već je svakako osnovan i cehmeštar te godine je *Matija Leščan* koji je dao na račun ceha podići kod *Đurđevca* prema *Čepelovcu* kip svetog *Ivana Nepomuka* tada još vrlo aktualnog "baroknog" sveca.

Sve do početka 1850.-ih godina u *Pitomači* je već bilo razmjerno dosta obrtnika. Sudeći prema nekim podacima taj se broj u to vrijeme kretao oko brojke 50-60, da bi se do kraja 19. stoljeća popeo već do gotovo 90 do 100 zanatlija u oko 25 vrsta obrta. Sasvim je jasno da je pedesetak obrtnika sredinom 1850.-ih godina, kada je *Pitomača* imala oko 2800 stanovnika, riješilo osnovati svoj samostalan ceh ili udruženje kako bi zaštitili svoju djelatnost i održali red. No, pitomački ceh osnovan je za područje

cijele satnije (i još dva susjedna mjesta koja nisu pripadala pitomačkoj satniji: *Turnašica* i *Stari Gradac*), a tu su pripadala mjesta: *Pitomača*, *Kladare*, *Otrovanec*, *Sedlarica*, *Velika* i *Mala Črešnjevica*, *Kloštar Podravski*, *Oderjan*, *Podravske Sesvete*, *Budančevica*, *Kozarevac*, *Prugovac*, *Suha Katalena*, *Dinjevac* i *Grabrovnica*. Svemu tome u prilog ide i podatak koji govori da je 1817. godine na 127 stanovnika i *Pitomače* dolazio jedan obrtnik. Te je godine sama *Pitomača* imala 1578 mještana što bi značilo da tada radi samo cca 15 obrtnika - taj podatak treba ipak uzeti sa rezervom. Cijelo navedeno područje imalo je 1817. godine ukupno oko 8090 stanovnika (nemamo ni približno točne podatke za *Malu Črešnjevicu*) što bi značilo da je bilo ukupno oko 70 obrtnika. Godine 1857. na istom području živi 12043 stanovnika, a procjenjuje se da je na jednog obrtnika dolazilo oko 70 stanovnika. Prema tome tada bi na ovom području radilo oko 120 zanatlija. Naime, od 1830.-ih pa do kraja 1850.-ih godina broj obrtnika općenito se u *Hrvatskoj* isključivo iz političkih prilika (*Bachov* apsolutizam itd.) i donošenja raznih za obrtnike nepovoljnih zakona nije značajno povećavao - već ponegdje i smanjivao. To je uzrok neznatnom povećanju broja zanatlika kroz 30-ak godina iako je broj stanovnika bitno rastao.

Kada se točno dogodilo osnivanje pitomačkog ceha danas nije potpuno poznato, međutim, ceh, odnosno obrtnička bratovština, već 1856. godine postoji, što je vidljivo iz sačuvane dokumentacije. Danas se špekulira kada se radi o točnom datumu osnivanja pitomačkog ceha, odnosno "Pitomačke zanatničke zadružnice". Naime, *Pravila* (ili "Štatut") od strane *Upravnog odbora* potpisana su 1863. godine, a njih je zapovjedništvo generalata potvrdilo 1864. godine. Sve ovo je razlog da se godina osnivanja uzima 1860. godina, a službeno počinje djelovati sa prvim siječnjom 1862. godine. Iste, 1862. godine (27. siječnja) već je održana prva skupština i na kojoj je odlučeno da se treba naručiti barjak (zastava), a što je i učinjeno iste godine od *Alberta Mikulčića* iz *Varaždina* za 355 forinti. O njezinoj posveti ne znamo ništa preciznije (nije poznat kum, odnosno kuma). Godine 1862. već je riješeno pravilo obaveznog dolaska svih članova na sprovod nekog člana, a riješeno je i to da ako netko tko nije član želi na sprovodu imati članove ceha mora platiti 20 forinti u zadružnu blagajnu. 1863. godine, dakle nešto prije potpisivanja i odobravanja prvih pravila, već su neke odredbe počele stupati na snagu. Na primjer, u zaključcima od 30. lipnja stoji da članovi koji ne dođu na obaveznu godišnju skupštinu moraju platiti globu od 10 novčića. Na istoj je skupštini riješeno da se naruči cehovska škrinja (tzv. "Bundeslade"), čija je izrada povjerena domaćem stolaru *Ivanu Bažantu*. Isti je napravio te godine škrinju kojoj je bravu i metalne dijelove izradio, također pitomački majstor, bravar *Ivan Herceg* koji je ujedno izmislio ovu novu vrstu brave. Cijeli je taj posao plaćen 40 forinti. Danas se škrinja čuva u *Državnom arhivu u Virovitici*. Dobro se može vidjeti koliko su ove dvije stvari bile važne, a posebno izrada zastave, koja je bila vrlo skupa u to vrijeme, ali i narednih vremena. Već se te godine razmatralo zajedno sa upravom pitomačke satnije (budući da su često znali buknuti i veći požari) pitanje kupovine vatrogasne štrcaljke. Tako zadruga već tada odobrava čak 240 forinti za njezinu nabavku. U tu svrhu sredstva se odobravaju i narednih godina, međutim, ona je konačno nabavljena tek 1871. godine za što je *Zadruga* izdvojila čak 500 forinti. Iz ovih se podataka jasno vidi da je *Zadruga* od samih početaka imala veliki opće društveni značaj u ovome kraju.

Cehovi i cehovska udruženja ukinule su vlasti službeno 1872. godine, odmah po ukidanju *Vojne krajine*, ali je ceh u *Pitomači*, pomalo izmjenjeno, nastavio svoje djelovanje i narednih desetljeća. Iako je taj ceh u stvari nosio ime "Pitomačka zanatnička zadružnica" on je imao i nakon ukidanja svoja stara obilježja: *Pravila*, cehovsku škrinju, zastavu sa zaštitnikom *svetim Florijanom* - no ipak je to već bila stanovita obrtničko-štedno-kreditna zadruga, odnosno štedionica, iako u početku mala. Osim u *Pitomači* slične obrtničke bratovštine ili cehovi (uvjetno rečeno) u ovom dijelu *Podravine* osnovani su u to vrijeme i u drugim mjestima, kao na primjer u *Novigradu Podravskom* sredinom 19. st. (1850.-ih ?), u *Virju* 1867. godine također je osnovana obrtničko gospodarska bratovština, u *Đurđevcu* 1866., *Kloštru Podravskom* 1890. godine itd. Kao svojevrsan ceh, kao i u *Pitomači*, 1869. godine osnovan je i u *Virju* pod nazivom "Trgovačko-obrtnička zadruga virjanska" koja je postojala svega nekoliko godina - do službenog ukidanja cehova 1872. godine.

I ako su se neke od navedenih i brojnih drugih zadruga, odnosno obrtničkih bratovština ubrzo ugasile pitomačka nije prekidala sa radom. Poveći broj obrtnika zahtijevao je i dalje stanovitu organiziranost. Jedna od osnovnih stvari bilo je već u početku izraditi valjana *Pravila*, odnosno *Statut*, što je učinjeno još 1863. godine, ako ne i ranije, no potpisana su od strane zadružnog odbora 10. prosinca 1863. godine, bila na pregledu kod *Varaždinsko-đurđevačke pukovnije* 18. listopada, a odobrena od Generalkomande 25. listopada iste godine. Pravila su se tradicionalno čuvala u kući načelnika, odnosno upravitelja zadruge i to u cehovskoj škrinji. Sve do početka 1920.-ih godina zadružna zastava čuvala se isključivo u crkvi, međutim od tada, radi dosta velike vlage i prašine u crkvenim prostorijama, i ona se od tada čuva kod upravitelja (nekada ga nazivaju i "Obrtni načelnik"). Prilikom svakog preuzimanja škrinje, i pravila od strane novog pročelnika to se radilo sa velikim slavljem, a "cehovska" škrinja bila je gotovo svetinja koja se čuvala i održavala s poštovanjem.

Prva Pravila "Prve obrtne štedno-kreditne zadruge Pitomača", odnosno "Pitomačke zanatničke zadružnice", to jest ceha, a koja imaju uzor u nekim pravilima vjerojatno nekog koprivničkog ceha glase:

"Warasdiner Sct. Georgen Grenz Regiment No.6 Pitomačer Compagnie No.6
STATUTEN

Pitomačer Gewerbs Genossenschaft bestehend aus den Handels - und Gewerbsleuten der Pitomačer Compagnie".

U hrvatskom prijevodu može se vidjeti da je u stvari zaista osnovana "Pitomačka zanatnička zadružnica". Pravila na hrvatskom jeziku pisana su na 17 strana (formata 20,4 x 34 cm - ukupno 24 str.) a počinju sa:

"Waraždinska Graničarska Gjurgjevačka regimenta No 6 - 6ta Pitomačka Compagnia Pitomačka zanatnička zadružnica sastoji iz svakakovih trgovacah i majstorov pitomačke Satnije

Uredbe / Pravila / ..."

i završavaju: "...Pitomača dne 10 Prosinca 1863.

(Jovo) Kosanović mp. satnik

(Eugen) Pönisch mp. poručnik

U ime zadruge Odbornici:

Stefan Gregurić mp kovač Anton Metelko mp kovač Franjo Majstor lončar Pavo Ciglec mp.

opančar Josip Gregurić mp brijač

Szebrani Načelnik

Johann Madzgain mp kožuvar i načelnik

U našoj prisutnosti

(Jovo) Kosanović mp satnik

(Eugen) Pönisch mp poručnik

Vidjeno kod sl. cs. kr. Waraždinske Gjurgjevačke pukovnije zapovedništva

U Belovaru 18. Listopada 1864.

Knežević Abth 7Nro 10159

Ova pomenuta pravila zadružna potvrđivaju se u smislu (člana) 127 obrtnog reda sastavljenog za vojničku Krajinu od strani visoke zemaljske General Komande U Zagrebu dne 25. Listopada 1864.

Na mesto njegove preuzvišenosti Gospodina Komandiranog Generala

L.S.Schlitter mp. Gmlt

Maraš mp. Obstl"

Pravila se sastoje od 28 poglavlja, a počinju o dužnostima i koristi zadruge. Budući da je ovo iznimno vrijedan dio sačuvane ostavštine ove *Zadruge* donosim ga u cijelosti u nastavku.

Rad i svrha *Zadruge* počela je dobivati svoj smisao već prvih godina djelovanja. Za prvog predsjednika, odnosno pročelnika, počev sa 1. siječnjom 1862. godine izabran je kožar *Ivan Madzgain*, a upravni odbor imao je sve do kraja 1890.-ih uglavnom 12 do 14 odbornika koji su se birali svake tri godine. Od godine 1865. do 1871. odbornici,

odnosno "pouzdanici" su bili obrtnici *Đuro Ban, Franjo Sobota, Mato Balijski, Ivan Mostovljanec, Stjepan Gregurić, Mato Pavlić, Antun Hezonja, Mato Vlašić, Martin Fanta, Mijo Mihović, Petar Slukan, Miško Katulić, Valent Schohinger* i *Ivan Bažant*. Već godine 1866. (na skupštini od 8. ožujka) odlučeno je da će se zadruga učlaniti u tadašnju trgovačku komoru u Sisku, što je i učinjeno dvije godine kasnije. Naredbom Generalkomande u Zagrebu od 29. rujna 1868. (br. 10758 - odjel VII) 13. listopada iste godine zadruga je izabrala i zastupnike za izbor punomoćnika u navedenu komoru koji se je održao 18. listopada u *Bjelovaru*. Pitomačka zadruga izabrala je članove (tzv. "kotrige") trgovca i poduzetnika *Stjepana Đurđevića* i kovača *Antuna Metelka*, oba iz *Pitomače*. Tih godina *Zadruga* ima oko 45 članova.

Navedena Pravila zadruge nadopunjena su odmah, iste 1864. godine i to vezano za odvajanje iz *Đurđevačkog ceha*. Dodano je da se iz sve tri grane navedenog ceha ima predati joj pripadajući dio zajedničke glavnice i to od prve 100 forinti, druge 80 i treće 60 forinti. To je i učinjeno tek 16. siječnja 1868. godine i to u potpunosti. Isplaćeno je pitomačkoj zadruzi 240 forinti iz blagajne *Đurđevačkog pukovnijskog ceha*. Tada ostalu imovinu "Pitomačke zanatničke zadružnice" sačinjava "godišnji namet" visinu kojeg je određivala skupština Zadruga. Zatim kamati od zadružnih glavnica, članarina novih članova, "pristojbe za izdavanje listova za oslobađanje djetića", novac od kazni prema Pravilima, naplate za sudjelovanje na sprovodima nečlanovima Zadruga, novac od iznajmljivanja mrtvačkih kola, te razni drugi prihodi od društvene imovine.

Vojna krajina ukinuta je 1871. godine, no razvojačenje je trajalo sve do 1874. Umjesto pukovnija i satnija osnivaju se županije, kotari i općine, pa tako i *Pitomača* dobiva svoju općinu, a pripaja se *Bjelovarsko-križevačkoj županiji*, a kotaru *Đurđevac*. Otprilike takva geopolitička podjela ostala je sve do *Drugog svjetskog rata*. Iako je *Krajina* ukinuta rad zadruga i dalje se nastavljao i iako su tada službeno ukinuti cehovi. Valja spomenuti da su osnivači bili promoćurni i uvidjeli da cehovi starog tipa neće dugo opstati, pa su odlučili, vjerojatno na temelju nečijeg iskustva, da je najbolje odmah osnovati zadrugu i standardnim klauzulama cehovskih pravila dodati neke modernije stavke - što je vrlo očito usporedimo li prva pravila sa nekim cehovskim iz prve polovice 19. stoljeća. 1869. godine raspravlja se na zadružnim sjednicama (održane 1. siječnja i 27. svibnja) o mnogo čemu, a između ostalog i o uvađanju kazni za sve one članove koji ne idu neopravdano na tzv. kvartalne mise koje su se davale za članove zadruga. Već iste godine zadruga je uskočila u pomoć jednom izgorjelom pekaru *Jozefu Branksu* iz *Gline* i pomogla mu sa stanovitom svotom novca.

Godine 1871. konačno je nabavljena vatrogasna štrcaljka iako više nije postojala pitomačka satnija, a za njezinu nabavu zadruga je osnovala i odbor koji se sastojao od članova *Stjepana Đurđevića, Josipa Gregurića, Franje Majstora, Valenta Šohingera* i *Đure Brennera*. Nabava ove, prve štrcaljke prethodila je osnivanju pitomačkog *Dobrovoljnog vatrogasnog društva*, ali tek 12 godina kasnije, kada je zadruga također pomogla prilikom kupovine nove štrcaljke i osnivanju samog vatrogasnog društva, kojega je većina članova bila i članovi obrtne zadruga.

Ivan Madzgain bio je ravnatelj Zadruga sve do 8. veljače 1866. godine, kada ga mijenja *Stjepan Đurđević* (trgovac i poduzetnik koji je imao velike posjede i u *Maloj Črešnjevici* i trgovinu pored crkve) koji tu čast obnaša sve do 5. siječnja 1868. godine. Istoga dana dužnost preuzima gostioničar *Đuro Brenner*. On ju obnaša sve do 1871., kada opet preuzima mjesto načelnika, odnosno ravnatelja, *Stjepan Đurđević* kojega je zateklo razvojačenje *Vojne krajine* i koji je na ovoj dužnosti bio punih jedanaest godina, sve do 31. prosinca 1882. godine. Tada tu čast, sve do 3. siječnja 1892., dobiva postolar *Martin Fanta*.

Kako smo već spomenuli rad brojnih sličnih zadruga ne samo u *Podravini* već i šire uglavnom je ukinut nakon 1872. godine. *Pitomačka* je nastavila svoju egzistenciju na opće zadovoljstvo mještana. Tokom vremena dolazi do dopuna i promjena *Pravilnika*, međutim njezina se svrha bitno ne mijenja već samo dopunjuje. Do značajne

promjene došlo je 1875. godine, a posebno 1891. kada joj se mijenja i naziv (a dijelomično i pravila) u "Prva obrtna zadruga Pitomača". Pravila se u tom stoljeću mjenjaju i dvije godine kasnije, 1893. godine i kao takva opstojala su narednih tridesetak godina. O tim posljednjim zadružna skupština raspravljala je 1. siječnja 1893. a izdala ih je *Kraljevska zemaljska vlada u Zagrebu* pod brojem 30838/892, 1892. godine. Upravo na temelju ovih pravila nekadašnja "Pitomačka zanatnička zadružnica" postala je jednom vrstom legalne štedionice i dobila naziv "Prva obrtna zadruga Pitomača". Od tada *Zadruga* ima svoj prvi pečat.

Svaki član zadruge morao je plaćati određenu članarinu što je sve do 1913. godine bio gotovo osnovni prihod. Na primjer 1883. godine ta je članarina čak bila i nešto smanjena na 40 novčića za muške članove i 20 novčića za ženske. Do 1913. godine nije se vodilo niti neko posebno knjigovodstvo, a nisu se uzimali ni štedni ulogi. Od tada se situacija pomalo mijenja i nastupa povoljnije doba, odnosno *Zadruga* postaje štedionica u pravom smislu riječi: "Gosp. predsjednik uzima rieč o osnutku toli željene šted. i predujamne udruge ove zadruge, tumači svrhu iste i pravac kojim bi se imalo poći u ovoj stvari..." (Zapisnik sjednice ravnateljstva od 30. ožujka 1913.). Dobiva službeni naziv "Obrtna štediona za štednju i pripomoć u Pitomači". U to, a i nešto kasnije vrijeme upravu zadruge sačinjavao je predsjednik, podpredsjednik, perovođa, zatim tajnik, barjaktar, blagajnik, te upravni odbor od nešto manje članova nego do tada (uglavnom se od tada biralo 6 do 8 članova), te "revizioni" odbor od dvije osobe (o tadašnjem sastavu uprave vidi u Prilogu "Pravila" čl. br. 3, 5 i 6). Broj članova upravnog odbora često se mijenjao, a što se mijenjalo dopunama ili promjenama *Pravila*. Osim navedenih članarina zadruga je u svoju blagajnu tokom godine namaknula novac na razne načine, ali i trošila zaradu, što je ipak najčešće bilo dosta skromno. Npr. 1882. godine u blagajničkim knjigama stoji slijedeće: "pogled namire obč. načelniku *Đuri Veličanu* kao povjereniku isplaćeno 2 forinte - pogled namire *Paulu Vunaku* kao perovodji isplaćeno 2 forinte...pogled računa *Teizleru* za sveće isplaćeno 3 forinte...pogled namire *Franc Hercegu* za pucanje isplaćeno 1 forinta..." ili 1885. godine: "...pogled namire *Đuri Kraliček* za grovanje mužara izplaćeno 1 F pogled namire za sašivavanje barjaka izplaćeno 1 F...".

Ulazi novca u blagajnu bili su ili kao gotovina, ili kao privatne ("osebničke") ili državne obveznice. Prilikom svakog preuzimanja mjesta predsjednika vršila se primopredaja blagajne koju je zaduživao novi predsjednik. Tako 1883. godine *Stjepan Đurđević* je predao blagajnu novom predsjedniku *Martinu Fanti* i to samo 1 novčić gotovine, 100 forinti državnih obveznica, 508 for. i 44 novčića privatnih obveznica i 241 for. i 2 nov. na dugu. 1892. *Josip Ciglec* preuzeo je od *Martina Fante* 37 for. i 44 nov. gotovine, 100 for. državnih obveznica i 812 for. i 42 nov. privatnih obveznica, te 136 for. i 17 nov. na dugu. Godine 1898. *Martin Fanta* od *Josipa Cigleca* preuzeo je 57 for. i 38 novčića, privatnih obveznica 685 for. i 20 nov., dok je na dugu bilo 68 for. i 53 novčića. Gotovih novaca u blagajni uglavnom u to vrijeme i nije bilo mnogo, što se vidi iz priloženog.

Iste, 1898. godine došlo je do promjene valute iz forinti u krune (zamjena je bila u omjeru 2:1), međutim, u stvarnu upotrebu kruna je došla tek 1902. godine. Nakon prvog svjetskog rata uvodi se dinar, no i on je došao u stvarnu upotrebu tek početkom 1923. godine.

Godine 1890. počeli su članovi koji su bili sa kloštranskog područja tražiti na zahtjev Općine *Kloštar Podravski* isključivanje članova radi osnivanja samostalne zadruge u *Kloštru* "radi sačuvanja njihovih obrtničkih interesa". Međutim, *Kloštar* nije uspio osnovati svoju samostalnu zadrugu sve do 1908. godine, kojom je prilikom pitomačka zadruga izašla ususret i pomogla im sastaviti pravila ("obrotni zakon") na temelju već tada dugogodišnjeg iskustva.

Budući da se zadružna zastava nalazila na vlažnom i prašnom mjestu u crkvi već je do 1885. godine bila toliko oštećena da se moralo pristupiti popravljaju. Te ju je godine popravio *Martin Fanta* za 1 forint ("Verhu 1 f. slovom jedan forint av. vr. (austrijske vrijednosti) koje ja dole podpisati za cehovsku zastavu pošivavanja i kerpanja iz

obertne blagajne danas u gotovom primio. Pitomača 7. svibnja 1885. Martin Fanta"). Zastava je popravljana otprilike svakih pet-šest godina. Tako je već 1890. godine ponovo u lošem stanju. Stoga je odlučena detaljna obnova što je i učinjeno početkom 1891. godine za čak 100 forinti, pa je 25. svibnja iste godine novoobnovljeni "društveni barjak" bio nanovo i posvećen, a kuma je bila supruga u Pitomači poznatog trgovca i veleposjednika *Dragutina Götza, Barbara Götz* rođena *Điketa* iz Pitomače.

U to vrijeme ozbiljno se u Pitomači počelo razmišljati o osnivanju vatrogasnog društva jer su česti požari odnosili iz godine u godinu sve više gospodarskih i stambenih objekata, budući da su tada još uvijek bili građeni uglavnom od drveta, na pocekima, pokriveni šindrom ili slamom. Do toga je i došlo naredne godine, ali je službeno *Vatrogasno društvo Pitomača* osnovano 1893. godine, odnosno potvrđeno osnivanje od nadležnih 1894. Zadrugi je bilo u interesu da se osnuje takvo društvo jer je npr. morala manje izlaziti ususret "pogorelcima". Tako je pomogla sa tadašnjih 500 forinti koje je društvu isplatila iz svoje blagajne do 1897. godine za kupovinu nove štrcaljke. Tada je vatrogasno društvo bila značajna društvena organizacija u *Pitomači* koje su članovi bili uglavnom razni bogatiji obrtnici, trgovci i posjednici, a koji su ujedno i potpomagali rad društva.

Pitomački zadrugari tokom cijelog svojeg postojanja riješavali su brojna komunalna i druga društvena pitanja i pomagali uvijek i svakoga kada su bili u mogućnosti. Na sjednici 13. kolovoza 1899. donešen je zaključak da bi se trebala pribaviti nova mrtvačka kola koja na pitomačkom području u vlasništvu obrtničke zadruge postoje još od sredine 1860.-ih godina. Tim je načinom već u to vrijeme bio riješen dostojanstveni prijevoz pokojnika (naravno, tko ih je mogao platiti), a ujedno vremenom i ponešto novaca namaknuto u blagajnu *Zadruga*. Sačuvani su računi i druga dokumentacija koja govori o održavanju i troškovima za mrtvačka kola. Naime, sve do početka 20.-og stoljeća kola je u ovome kraju posjedovala jedino *Obrtnička zadruga*. Troškovi za npr. mast za podmazivanje kotača i drugog, pranje, tekuće godišnje održavanje i nije bilo jeftino. Sve do izgradnje mrtvačnice kola su se nalazila kod pojedinih članova, a dobar dio vremena čuvao ih je 1880.-ih i 1890.-ih godina *Martin Fanta*, inače dugogodišnji predsjednik *Zadruga* - za to je dobivao stanovitu godišnju "odštetu". Do oko 1900. godine stara mrtvačka kola već su bila dotrajala (no još uvijek su bila u upotrebi) pa se riješilo kupiti nova. Tako je i učinjeno. Godine 1902. nova kola su naručena od *Antuna Oberittera* iz *Beča* za 960 kruna (odnosno 480 forinti). Kola su stigla iste godine međutim nisu bila kvalitetno načinjena (navodno od starog drveta i uglavnom pokitana) pa se *Oberitteru* nije isplatila sva dogovorena svota, već 266 kruna manje (a vodio se i sudski spor 1903. godine). Kola su desetak godina (do 1904. godine) bila pohranjena u *Vatrogasnom spremištu* koje se nalazilo na početku današnje ulice *braće Radića* u *Pitomači*, a od tada u novodozidanoj prostoriji pored mrtvačnice na groblju koja je bila izgrađena 1894. godine i za koju je i tom prigodom zadruga dala 100 forinti pomoći. Za dogradnju ove prostorije zadruga je dala dodatnih 200 kruna. Cijene najma mrtvačkih kola varirale su iz godine u godinu. Prvih godina cijena za *Pitomaču* i okolicu iznosila je oko 1 do 2 forinte, a kasnije (npr. 1903. godine) za *Pitomaču* 4 krune, za *Otrovanec* i *Kladare* 5, a za sva ostala mjesta općine 10 kruna. Godine 1907. cijena je povećana za *Pitomaču* na 6,5 kruna, a za sva ostala mjesta na 10 kruna, što i nije bilo malo.

Što se tiče sprovođa nekog od članova zadruge i dalje je važila obaveza dolaska ili se plaćala kazna od 1 krune. Kod takvih sprovođa križ je nosio načelnik zadruge, osim u slučajevima da je bio opravdano spriječen, onda je to učinio netko od članova odbora. Godine 1907. uvodi se odredba da na sprovod nekog člana "svi članovi bezuvjetno na sprovod ići moraju bez odkupa". Moraju 4 člana "triježni bditi, tako zvano verestovati" pored pokojnika u mrtvačnici. 1907. godine zadruga prodaje svoja stara mrtvačka kola, budući da je pet godina prije kupila nova. Cijelo vrijeme iznajmljivanja mrtvačkih kola obrtnička zadruga za to je plaćala određene takse kotaru i općini oko čega je povremeno bilo dosta nesuglasica budući da su vlasti tražile povećanje postotka poreza. Na primjer 1902. godine *Kotar Đurđevac* je tražio čak 6 % od ukupnog najma, na što su se članovi žustro žalili.

Osim svega navedenoga zadruga je prilikom u blagajnu ostvarivala i na razne druge načine, ali se već ni u to vrijeme nije toleriralo nekorektno ponašanje i uglednih članova, a koji nisu redovito vraćali svoja dugovanja. Na primjer jedan od članova ugledne obitelji *Brenner*, *Ferdo Brenner mlađi* bio je dužan 1890. godine svega 10 forinti: "Obrtni načelnik priobćuje članovima obrt. zadruge da g. Ferdo Brenner mlađi iz Gjurjevca duguje obrtnoj zadrugi svotu od 10 for. koju je osobno obećao prigodom pokopa njegovoga mladjega brata za pratinju članak ove obrt. zadruge." Onom koji se značajno ogriješio o pravila zadruge ponekad je slijedilo i izbacivanje iz članstva. Tako je bilo 1913. godine sa *Đurom Begović* iz *Pitomače*.

Jedan od dobrih načina kojim se dolazilo do zarade od samog osnivanja *Zadruge* bila je i organizacija raznih javnih zabava. Otprilike u prosjeku je godišnje priređivana po jedna zabava, sada da li negdje u toku godine ili za samu novu godinu. Takve su zabave bivale shvaćene vrlo ozbiljno jer su ponekad donosile značajnu dobit, a bila su to vremena kada se svaka javna okcija smatrala časnim poslom i prilazilo joj se s poštovanjem. Organizirani su razni tzv. "krabuljni plesovi", sa raznim dodatnim sadržajima, kao npr. "šaljivom poštom", tzv. "zatvorom", raznim tombolama i dr. Stoga su se na sjednicama osnivali i čitavi "zabavni odbori". Tako je za zabavu koja se održala 5. veljače 1921. godine 6. siječnja osnovan odbor od čak 16 članova (*Đuro Landi, Franjo Ambrošić, Konrad Hren, Stjepan Kovačević, Simo Kerep, Ivan Kovač, Stjepan Pavleković, Ivan Kos, Mirko Vukailović, Ivan Vunak, Josip Husinec, Josip Šegregur, Marko Gucek, Marko Lovrin, Josip Gregl i Ivan Main*). Ta je zabava donijela 1146 kruna zarade što je bila značajna svota.

Do 1912. godine stari, iako obnovljeni barjak, odnosno zastava već je bio toliko dotrajaao da se počelo razmišljati o nabavi novoga. To se tada i planiralo učiniti prigodom obilježavanja 50 godina postojanja zadruge, međutim, ustanovljeno je da se neće stići to izvesti, pa će se nova zastava nabaviti povodom 60 godišnjice koja će se zaista i obilježiti 1922. odnosno 1923. godine.

Tako je i bilo. Početkom 1922. godine naručena je zastava od trgovca *Frana Samsa* iz *Zagreba* koji je posredovao kod nabave zastave iz jedne tvornice u *Linzu*. U toku godine zastava je usprkos brojnih problema i zavrzlama oko uvoza i isporuke bila završena po cijeni od 25.000 kruna. Sudeći prema dopisima *Samsu* zadrugari su željeli da zastava izgleda upravo kakva se do danas sačuvala: "1. Barjak druga vrst u Seiden zlatu u crvenoj boji, što bi željeli da nam uzorak toga materijala pošaljete. 2. Štekarija sve kao i kod prvoga barjaka od prave svile. 3. Veličina barjaka na batini 150 cmtr. a duljina 140 cm. Znakovi i nadpisi zlatni i štikani. 4. Na jednoj strani barjaka ima biti pravi hrvatski grb nad grbom godina utemeljenja 1862 i posveta 1922. 5. Na drugoj strani ima biti obrtnički znak kojega priloženo šaljemo, nad znakom ime naše "prva obrtna zadruga u Pitomači".

Konačno je početkom 1923. godine odlučeno da će se proslava 60 godišnjice zadruge održati 20. i 21. svibnja 1923. kojom će se prigodom posvetiti novi barjak i promovirati knjižica umirovljenog ravnatelja pitomačke škole i aktivnog društvenog djelatnika *Frana Žaverskog Gabarića* "Spomenica o 60-godišnjem postojanju "Prve obrtne zadruge u Pitomači" koja je bila (planirana otisnuti se u 500 primjeraka) otisnuta u nakladi od 1000 komada. Danas je knjižica prava rijetkost, a i prva je tiskana edicija u *Pitomači* pa ju u nastavku donosimo u cijelosti. Što se tiče barjaka došlo je do određenih problema budući da je na zastavi izvezen i rimski bog zanatništva *Merkur* pa na sjednici od 29. travnja 1923. se izvješćuje "Glede posvete barjaka poručio g. župnik (Mihinić) da nemože svetiti barjak dokle je znak *Merkur* gore." No to su članovi ubrzo riješili odlaskom u Duhovni stol tražiti odobrenje: "Bili u Zagrebu jučer dne. 28.4. Delegati Kerep, Landi i Papišta i riješeno da se Barjak sveti na naše zadovoljstvo".

Kako je izgledala navedena proslava možemo vidjeti iz sačuvanog programa u pozivnici:

"Dana 20. i 21. svibnja 1923. proslaviti će prva obrtna zadruga u Pitomači uz

sudjelovanje domaćih društava svečanim načinom spomen svoga 60 godišnjeg obstanaka ujedno i posvetu svoga novoga barjaka.

K toj svečanoj proslavi najuljudnije se pozivate.

Raspored: Dana 20. svibnja 1923.

1. Doček gostiju kod svih vlakova i nastamba istih.

2. Komers u 8 sati na večer svratište Lovački rog kod Steiskala..."

2 1. svibnja 1923. je to izgledalo otprilike ovako. U osam sati bio je sastanak svih društava, gostiju i članova *Zadruga* kod "Svratišta k lovačkom rogu" *Viktora Steiskala* u *Gajevoj ulici* (ugao današnje *Domjanićeve* i *Gajeve ulice*), a u 9 sati odlazilo se sa limenom glazbom u povorci do kume barjaku *Ružici Landi* (supruga dugogodišnjeg predsjednika *Đure Landija*). Nakon kraćeg govora od kume išlo se do crkve gdje je župnik *Petar Mihinić* uz prigodnu ceremoniju i misu posvetio novi barjak. Na putu prema crkvi išlo se starim pješčanim drumom pješice u pet redova. Na početku povorke prvo je išao barjaktar sa barjakom, lijevo od njega uljar *Josip Beker*, a desno mesar *Josip Husinec*. Iza njih išla je u sredini kuma *Ružica Landi*, lijevo od nje supruga *Konrada Hrena*, a desno *Josip Gregl* (tajnik). Sa svake strane od njih pratile su ih djevojčice u narodnim nošnjama. Za njima su slijedila sva ostala društva iz mjesta, kao i brojni gosti. Nakon mise predsjednik *Landi* održao je pozdravni govor nakon čega je pohranjen barjak u crkvu. Od crkve krenulo se oko 13 sati prema gostionici "Lovački rog" *Viktora Steiskala* gdje je u velikoj sali ("staro kino") održan "banket", odnosno zabava do kasno u noć. Ulaz i na ovu prigodnu zabavu se plaćao (24 dinara), pa je društvo, od prodaje ulaznica, prodanih pića i jela, zaradilo popriličnu svotu koja je popunila blagajnu.

O bilježavanje 60.-e godišnjice postojanja pitomačke obrtničke zadruge bio je značajan događaj i za *Pitomaču* i za stanovnike okolnih naselja. Osim vizualnih dojmova za mještane bio je to dobar pokazatelj o djelovanju *Obrtničke zadruge*. Članovi su se ponosili što su toliko dugo uspješno djelovali, što im je dalo i određeni podstrek za rad u narednom periodu. Upravo u to vrijeme, nakon 1922. godine, pa sve do šestojanuarske diktature kralja *Aleksandra* 1929. i velike svjetske gospodarske krize početkom 1930.-ih godina, najbolje je razdoblje u povijesti ovoga kraja za razvoj ne samo obrtništva i trgovine, već svega gospodarstva i popratnih djelatnosti. Nikada do tada, a ni kasnije, ne bilježimo toliki broj obrtnika u *Pitomači*, nikada kao do tada *Pitomača* nije imala veći broj stanovnika. Nikada nije djelovalo više društvenih i kulturnih društava i klubova. Stoga je *Zadruga* imala odlične uvjete za dobro poslovanje i isticanje svojih djelatnosti. Međutim, razdoblje ovih tridesetak godina karakteriziraju brojne diferencijacije, brzi usponi i padovi, brojni problemi i sl.

1 1920.-ih godina *Pitomača* kao mjesto i distriktno središte u ovom dijelu *Podravine* bilo je vrlo značajno. Npr. 1925. godine u samoj *Pitomači* radi i trguje više od 150 obrtnika, ugostitelja i trgovaca (u ukupno 40 vrsta zanata). Tu je veliki Nöthigov "Paromlin d.d." (osnovan početkom 1920.), rade *Pitomačko-črešnjevački ugljenici* (lignita). U mjestu djeluje (ili je tih godina osnovano) *Dobrovoljno vatrogasno društvo*, *Hrvatski sokol* (osnovano 1906.), *Prosvjetno društvo "Osvit"* (osnovano 1921.), *HPGD "Sloga"* (osnovano 1925.), *Nogometni klub Pitomača* (osnovano 1921.), *Teniski klub* (1924.), radi pored gostionica gotovo deset kuglana, *Pučka čitaonica* (osnovana oko 1890.), *Limena glazba* itd. Spomenimo podatak da se već 1922. godine na inicijativu *Hrvatske pučke čitaonice* počelo razgovarati o izgradnji velikog *Društvenog doma* u kojem bi bile smještene razne društvene prostorije, kao i prostorije *Prve obrtne zadruge Pitomača*. 1930. godine sama je *Zadruga* ponovo potaknula to pitanje i na prijedlog fotografa *Konrada Hrena* osnovala odbor za izgradnju navedenog doma. O tome se razgovaralo i kasnijih godina, kao npr. 1940. godine, međutim, došao je rat i do izgradnje nije došlo još dvadesetak godina i ne na način kako je to prvotno bilo zamišljeno.

Od samog početka velike gospodarske krize 1930.-ih godina *Zadruga* je odigrala veliku ulogu u pomoći pučanstvu davanjem raznih kredita i pozajmica. Kako se bližio *Drugi svjetski rat* vrijeme je bivalo sve nepogodnije za razna kreditiranja, pa je usporedno sa time i zarada zadruge bivala sve manja - mogla je sve manje i pomagati.

Život je postajao sve skuplji, vrijednost poljoprivrednih i obrtničkih proizvoda padao je, a industrijskih je rastao.

Imamo neke podatke o "čistoj dobiti" *Obrtne zadruga* tih godina od koje je 25% išao u pričuvnu zakladu, zatim u dividendu za "poslovne odjele", a ostatak se prenosio u iduću poslovnu godinu, te nagrade.

- 1927. godine čista dobit je bila	3.169,29 dinara
- 1928. godine	- 4.532,50 dinara
- 1929. godine	- 2.867,11 dinara
- 1930. godine	- 8.159,83 dinara
- 1932. godine	- 1.261,56 dinara
- 1934. godine	- 2.928,55 dinara
- 1937. godine	- 3.314,99 dinara
- 1938. godine	- 1.530,11 dinara
- 1939. godine	- 1.145,62 dinara
- 1940. godine	- 1.493,78 dinara

Kolika su to bila sredstva možemo okvirno pretpostaviti budući da se radi o vremenima kada je uznapredovala manufaktura, industrija i proizvodnja mehanizacije, pa uslijed gospodarske krize umanjivala se vrijednost poljoprivrednih proizvoda, a industrijskih povećavala. Teško je komparirati podatke o vrijednosti novca, međutim, nakon 1929. godine omjeri industrijskih proizvoda koje je trebalo široko pučanstvo i njihovih proizvoda bile su katastrofalno poražavajući. Na primjer godine 1921. 1 kilogram soli koštao je od 5,5 do 6,10 kruna (još nisu bili u upotrebi dinari), kutija šibica je koštala oko 1,5 kruna, litra petroleja 23 kruna, modra galica 1 kilogram 2-3 kruna. Na primjer te godine dosta primitivna preša za grožđe od 200 l. vrijedila je 4100 kruna, obični (pješčani) brus za kose 450 kruna, bakrena šprica za vinograde kakve još i danas imamo u vinogradima koštale su gotovo bogatstvo, od 1200 do 1700 kruna, dok je *Gospodarski list* imao cijenu od 1,5 kruna.

Godine 1926. 100 kg pšenice vrijedilo je 500-600 dinara (moramo shvatiti da je u odnosu na današnje vrijeme prinos bio gotovo četverostruko manji i iziskivao trostruko više posla), dok je 100 kg pšenice 1931. godine vrijedilo svega 140-170 dinara. Te godine 100 kg crnog brašna koštao do 240 dinara, a kukuruz je vrijedio od 80 do 90 dinara za 100 kilograma. Jedno jaje za nasad u industrijskoj proizvodnji prodavalo se za 4 dinara 1931. godine, a jednodnevno pile za 10 dinara. Dvije godine kasnije cijena 100 kg pšenice pala je na oko 100 dinara, kilogram šećera koštao je 11 dinara, najobičniji par cipela oko 150 dinara, seljak je za 6-8 jaja dobio samo 1 dinar, a 20 grama duhana (oko 20 cigareta) vrijedilo je 3 dinara. Usporedimo li ove podatke sa navedenom zaradom *Obrtničke zadruga*, ona je ipak bila do 1930.-ih godina odnosno u ovom razdoblju, značajna. Ove podatke navodimo kako bi se shvatila i nemogućnost prodaje obrtničkih proizvoda (sitnih obrtnika) onima koji su općenito bili osnovni potrošači - seljaci. Nekako od toga doba značaj i udio obrtništva u *Pitomači* i okolici postepeno opada, a što se kontinuirano nastavilo nakon *Drugog svjetskog rata*, u doba komunističke vladavine.

Zadruga je i u ovom periodu povremeno namaknula u vlastitu blagajnu određena sredstva priređivanjem već navedenih zabava koje je priređivala u prosjeku jednom godišnje.

Svoje običaje koji potječu još od samog osnivanja *Zadruga* (odnosno ceha) članovi su izvršavali i sve i do nakon *Drugog svjetskog rata*. Tako odlasci pod barjakom na kvartalne mise i na misu na dan *svetog Florijana* bile su neizbježne. Osim toga zadrugari su obilježavali i gotovo sve važne datume u određenom vremenskom periodu ma o kojoj se političkoj vlasti radilo. Tako su 9. kolovoza 1937. godine "okružnicom" pozvani svi članovi da u 7 sati dođu u *Vatrogasno spremište* (na početku današnje ulice *braće Radića*), odakle će se ići na misu zadušnicu za pokojnog *Stjepana Radića*.

Broj članova u ovom razdoblju nije se mnogo mjenjao. Na primjer 1920.-21. zadruga ima 80 članova. Od godine 1923. do 1929. taj se broj kreće između 80 i 100. Godine 1937. ukupno je 73 člana, 1939. 71., a pred sami početak rata 1940. godine samo 64. Nakon rata broj se znatno smanjio, na oko 50, dok 1954. je upisano ukupno 54 člana. Spomenimo zanimljiv podatak za 1952. godinu kada je između svih tadašnjih članova bilo 29 koji su, kako se navodi, "nastupili u zadrugu" između 1902. i 1923. godine. Cijelo to vrijeme bilo je malo obrtnika u *Pitomači* koji nisu bili članovi, pa se prema tome može okvirno odrediti i broj obrtnika u mjestu, međutim, ti podaci trebaju se uzimati sa rezervom, jer je bilo članova i iz drugih mjesta, a za koje nemamo precizne podatke.

Svakako je važno navesti da je *Pitomača* bilo značajno obtničko mjesto, pa se tako već 1908. godine veliki dio obtnika, odnosno članova Pitomačke Zadruge opet udružuje, jer je uvidio stanovitu dodatnu korist, i osniva *Mjesnu organizaciju SHO* (Savez hrvatskih obrtnika). Prve se godine učlanilo u tu organizaciju 63 obrtnika. Za prvog pročelnika bio je izabran užar *Matija Katulić*, za tajnika kolar *Ivan Main*, kasniji dugogodišnji predsjednik Obrtničke zadruge, a za blagajnika remenar *Matija Šegregur*. U upravnom odboru bili su i poznati pitomački u gostitelj i mesar *Viktor Steiskal* i limar *Đuro Landi*. Ista organizacija djelovala je do sredine 1930.-ih godina, a 1930. brojila je već ukupno samo 23 člana, dok 1933. godine 19.

Rad *Prve obrtne zadruge* ne prekida se u *Drugom svjetskom ratu* (1941.-45.), međutim nije potpuno jasan njezin rad nakon 1945. pa sve do početka 1950.-ih godina budući da se sačuvao mali broj dokumenata. Ravnateljstvo *Zadruge* već je u srpnju 1945. godine novoj, komunističkoj vlasti predalo zahtjev za odobrenje rada i predalo svu potrebnu dokumentaciju, a, što je vidljivo iz zapisnika sjednice ravnateljstva od 28. srpnja 1947. godine, još do tada nije odobrenje stiglo, dok je *Mjesno NOO Pitomača* (pod br. 2117/47.) tražio zadrugu na uvid i procjenu, što ravnateljstvo na čelu sa *Ivanom Mainom* nije dozvolilo sve dok ne stigne riješenje. ("Čita se dopis od mjes. N.O. Pitomača...od 25. 7. 1947. u kojem moli m. N.O. blagajnu na prosudbinu. Ravnateljstvo zaključuje sljedeće: Ravnateljstvo je na poziv vlasti zatražilo odobrenje rada još mjeseca srpnja 1945. te udovoljilo svim zahtjevima koji su bili traženi od vlasti. Buduć do danas rešidba nije nam stigla po tom predmetu ne možemo blagajnu tako dugo posuditi dok nedobijemo rešenje jer smo mi u molbi zatražili odobrenje rada koje može svaki čas uslijediti. U koliko naslov reflektira hitno neka akt na mjerodavnom mjestu požuri te nakon rešenja će ovo ravnateljstvo stvoriti zaključak...").

Iste godine Zadruga je dobila novi pravilnik te je nastavila sa radom u novom gospodarsko-političkom okruženju.

Možemo reći da je rad zadruge od 1941. do 1946. bio sveden na minimum. Nakon tih godina ona se prilagođava novim uvjetima. 1946. godine cijela se zadruga morala učlaniti u *Narodnu frontu* i djelomično promjeniti pravila. Prema novim pravilima predsjednik *Ivan Main* u travnju 1952. godine postavlja pitanje likvidacije zadruge jer ona u tim uvjetima više nema svrhe koju je do tada imala. Narednih godina među članovima ponavlja se mnogo puta prijedlog da se u tim novim uvjetima Zadruga počne baviti pravim kreditnim i štednim poslovanjem. Postavilo se i pitanje osnivanja nove, zasebne štedno-kreditne zadruge, a koja je i osnovana 27. prosinca 1954. godine, a koja je imala 24 člana i sasvim nova pravila. Osnivači ove Zadruge bili su obrtnici *Nikola Gregurić* (bačvar), *Mato Tari* (stolar), *Franjo Ivanic* (krojač), *Nikola Kujek* (tesar), *Franjo Šokec* (kovač), *Antun Grgačić* (mesar), *Ivan Veličan* (krojač), *Stjepan Stančin* (strojobravar), *Slavko Begović* (graditelj muzičkih instrumenata), *Tomislav Steiskal* (namještenik), *Ivan Giba* (kovač), *Stjepan Berković* (knjigovođa), *Stjepan Prović* (kolar) i *Franjo Kovač* (kovač). Prema dokumentaciji iz tog, poratnog vremena važno je spomenuti *Nikolu Gregurića*, *Matu Tarija*, *Franju Ivanica* i *Nikolu Kujaka* koji su se mnogo trudili za opstanak Zadruge.

Načelnici zadruge u vremenu od *Prvog svjetskog rata* pa sve do 1955. godine, godine koja se uzima kao datum osnivanja moderne Zadruge kakvu ljudi

pamte do kraja 1990-ih godina bili su limar *Đuro Landi* od 1918. do 1925. godine, stolar *Rudolf Bažant* od 1925. pa do 1928., zatim *Ivan Main* (kolarski majstor) od 1928. pa sve do 1954. godine - gotovo 27 godina.

Novo i posljednje doba *Prve obrtne štedno-kreditne zadruge Pitomača* počinje 21. travnja 1955. godine kada je *Prva obrtna zadruga* uložila sva novčana sredstva u navedenu *Štedno-kreditnu zadrugu*. Najznačajniji datum bio je 8. svibnja 1955. godine kada su navedene zadruge spojene u jednu, a to je upravo posljednja "Prva obrtna štedno-kreditna zadruga Pitomača". Ovo je zaista bilo novo doba ove *Zadruge* čija se osnovna svrha nije mijenjala gotovo ništa narednih pedeset godina. Prvih godina *Zadruge* je imala desetak članova, no povoljni uvjeti privukli su mnogo novih članova. 1960. godine u *Zadrugi* je učlanjeno 327 članova, a 1981. godine već čak nešto više od 4500 članova. Od tada pa sve do početka 2000ih godina taj se broj znatno nije mijenjao. I u ovom razdoblju, kao i u vrijeme osamostaljenja *Republike Hrvatske*, te kasnije, *Zadruga* je u bezbroj slučajeva izlazila ususret i pomagala brojnim društvenim i kulturnim, te gospodarskim organizacijama.

Prilog 1.

Prva Pravila "Pitomačke zanatničke zadruge" iz 1863. - 1864. godine

"Uredbe (Pravila)

§ 1.

Dužnost i korist zadruge

Zadruga ove satnije je zato naredjena da skrbi za napredak svakojake trgovine i majstorie, i da ta skrb za nje sve hasnovitija bude, zato su osobito ove dužnosti:

a) Skrbeti da se stališ ove zadruge tj. među majstori i trgovci uredno uzdržava. K ovoj zadrugi pripadaju takodjer njihovi pomagači i dečaki, tj. kalfe i šegrti - Sve svadnje i pravde ima zadruga priateljskem putem sama raspravljati, izvan ako su takove pregreške koje spadaju na veći, to jest uredni sud.

b) Skrbeti da se zanatništvo i trgovina sve više i više u znanju napredi, zato bi trebalo svakoverstne škole znanosti uvesti, i takove nadgledati, a gdi veće obstoje ovakove uzdržavati i plaćanjem podpomagati.

c) Utemeljivati i nadgledati takove zavode koji služe za potpomaganje sviuh Kotrigah zadruga naprimer za one koji obetežaju ili u kakovu drugu nevolju priepadnu zato bi se svišešem dopušćenjem imate uvesti Casse za bolestnike, za one kojim treba u pomoć priteći kao i za umerle takove Casse ima zadruga nadgledati i tersi ti se da se ovakove male Casse sa većima spoje /sjedine/ isto tako ako neobstoji Cassa za kalfe takovu može zadruga započeti, i šnjom upravljati i najposle brinuti se za udovice i siročad umerli kotrigah, koliko je najviše moguće.

Voditi knjigu u koju će se svaki onaj upisati koj treba kalfu ili šegerta, da ga takov čim se najavilah.

Ko najti more.

Na zahtevanje višeše vlasti i trgovačkog višešeg društva dužna je zadruga svoje poslovanje i druga potrebna takovom priobčiti.

U svima dogadjajih što odredjuje javna uprava t.j. višeše poglavarstvo a na korist je sviuh zadrugah, ima ova pripomagati, ima takodjer nastojati o tom, da se sve što je za napredak zanatništva i trgovine na zajednički račun teraju kao napriem, da se stvari za zanat svima potrebne skupa i nabavljaju, da se uvedu Casse za posudjivanje i rasposudjivanje, ili da se kupe, ili pod arendu uzmu kakve maschine, koje bi za potreba svim zanatničkom služile. - K ovom pribavljanju nesmiye se ipak nitko siliti.

§ 2.

Obsed zadruge, t.j. Tko spada u zadrugu

U zadrugu pitomačke satnije, spadaju svi zanatniki, i trgovci, koji zanat, i trgovinu u

Kotaru Satnije teraju kao naprimer Krojači, Šostari i Čižmari, Kolari, Kovači, Šlosari, Tišljari, Krznari, Opančari, Pintari, Kolovratari, Lončari, Barbiri, Mesari, Pekari, Mlinari, Škriljačari, Ribari, Vužari, Trgovci i Sitničari to jest koji male stvari prodaju.

§ 3.

Članovi ili Kotrige zadruga

Svaki Koj u Kotaru zadruga zanat na svoju ruku tera, onaj već tim što je zanatnik ili majstor postal i zanat započel, postaje kotrig zadruga i ima ispunjivati sve dužnosti zadruga. Kad majstor umre pak ako njegova udovica ili još premalena deca, zanat terati hoće, i za tosi kalfu ili drugog k zanatu veštoga uzmu to im pripada sve pravo otčino, tako dugo doklam je žena udovica i doklem deca nedorastu do punoletnosti.

Osobe ili peršone koje nisu zanatniki, ali se ipak zanatničkog posla primu imaju pravo zahtevati da ih zadruga medju se primu, a ove su ih i primiti dužne. Svaki onaj koj u zadrugu stupi, ima kao prijamninu, to j. da je u Zadrugu primit, osam /8/ forinti aus: vred: platiti i ovo more s dopušćenjem Zadruga ne na jedanput već svaki četvert godine po 2 f. dok isplati, plaćati. Ove uredbe kao i sve u sledećima (člancima) protežu se na sve dučandžie, tržili oni u veliko ali u malo, kao i na trgovačke fabrike i druga trgovačka poduzetja.

Pridružnica Zadrugah Kalfe i šegerti majstorski jesu pridružnici zadruga i kao takovi podverženi su istim propisom.

§ 4.

Zastupništvo zadruga

Zadrugu zastupa:

1. Svi kotrigi koji u zadrugu spadaju
2. Zastupaju takodjer nadčelstvo zastojeće iz Odbornikah pod rukovodstvom načelnika /ili Vorstand/. Zaufaniki ostanu kroz tri godine danah, svake godine ima jedna tretjina t.j. treći tal iztupiti, i to prve i druge godine po srečki, a posle imatće odstupiti oni koji su pred tri godine izabrani bili. Onaj koj istupi može opet i na druge tri godine izabran biti.

Koj je za načelnika izabran ima taki kazati, hoćeli ostati, ili možda će se na tim zahvaliti. Ako li bi koj se, na tom zahvalijo tak na njegovo mesto bit će onaj za zaufanika uzet kojeg je iza njega najviše glasovah dopalo.

§ 5.

Skupština zadruga

Skupština sastoji iz zaufani kotrigah koji se iz zadruga negledec na njihov zanat k tomu izaberu.

Pravo odvieta ili izbiranja pripada svim kotrigom zadruga samo ni onim kojisu radi kakova zločinstva u obće ili radi kojeg priestupka ili prekeršenja iz pohlepnosti za dobičkom ili proti javnoj čudorednosti t.j. nedostojnog ponašanja, radi teška narušaja zakonah, dohodarstveni ili poradi krive stečevine obsudjeni bili.

Ako žene ili druge peršone, koje ili pod tutorstvom ili skerbničtvom vlastjom stoje, zanat teraju, onda izveršuje onaj koj kod njih radi pravo kod izbora, ista ta naredba valja za one koji zanat teraju a majstori nisu a spadaju u društvo zadruga.

Izbor se ima preduzeti pismenima ceduljami, za izabrane smatrat će se oni, za koje se najviše glasovah dobije. Ako se trefi da su glasovi jednaki, to jest za dvie ili više pršona jednaki broj glasovah onda se odlučuje srečkom iliti Loosom.

Od združeni majstorov u zadrugi izbira svaki zanat iz svoje sredine odmereni broj pouzdanikah ili zaufani ljudi.

Svaki zanat ima iz medju sebe za svaki 5 ljudih jednog zaufanika izebrati, a koli ostane preko 5 ljudih više od 3 Čoveka tak se može još za onu trojicu jedan zaufanik izebrati.

Za zaufanike mogu se samo oni izebrati koji su glasovali, i ako već kroz tri godine zanat teraju.

U vreme ako li bi koj zanatnik radi gore naznačeni pregreških pod istragom, to jest

pred sudom stajao, ili, ako mu se zanat terati od višešeg g. poglavarstva prepovedi nemože takov za zaufanika izabran biti, i mora iz skupštine odstupiti, i ako tečajem njegovog službovanja takova okolnost nastupi, koja mu preti da bude izabran.

§ 6. Načelstvo zadruga

Načelstvo je sastavljeno iz jednog načelnika i jednog zastupnika i iz Odbornikah. Za svaki 20 ljudi ima se jedan odbornik izabrati, osim toma ima se uvek Gospodin Verwaltungs Officier pitomačke Satnije kao poverenik ili Comissar smatrati, koji pored člana 129 na sve za zadruga prepisane zakone ili prepise i postupanje u skupštini paziti imade.

Kotrige načelstva to jest Vorstanda, njegovog naslednika ili Stellvertretera, i odbornike izabira skupština iz među zadruga.

Izbor taj biva upravo po većini glasovah gde se pako trefi da su glasovi jednaki u broju onda odlučuje srečka ili Loosa. Službovanje izabrani za načelstvo traje tri godine danah. Svake godine ima ih treći tal dostignuti i kroz na novo izabrane se nadopuniti.

Nitko se ne može, ako je za nešto izabran od tog izgovoriti izvan ako skupština pripozna njegove uzroke.

Koj bi prez takovih uzrokah Izbor odbiyo mora po naredbi skupštine obvezati se da na njega kroz dojdue tri godine na njegovu peršonu odmerenu plaču ili nam tu dvojevrstnom iznesku t.j. dvaput onoliko za potreboču zadruga plačati hoće.

Onaj koj je već tri godine kao načelnik ili odbornik služio, ako dulje služiti neće nemože se na to siliti. Nu ako su za ovo službovanje opet izabrani i služiti hoće to im prosto stoji. Koj je pako jedno za drugim dvaput za Vorstanda il načelstvo izabran bio, taj više nemože izbran biti prije nego kad i treći Izbor prošao jest, onda opet se more izabrati Izbor Načelnika ili Vorstanda ima takodjer i višeše poglavarstvo potverditi.

Na koliko ovaje (članak) iznimakah nikakovi nezadržava valja ju isti propisi i za načelstvo t.j. Vorstanda, namiestnika i odbornike oni isti koji su u članu sastanovljeni ili odrediti.

§ 7. Nadležnost ili poslovanje skupštine

Skupčina ima sledeće poslove ili predmete obavljati, najmre: Izabirati Odbornike, načelnika ili Vorstanda, kao i njegovog namestnika.

Uredjivati i ravhati ustanovljene ili obstojeće službe razpolagati t.j. gospodariti sa imetkom zadruga.

Prosudjivati i odabravati položene račune i godišnje proračune, i odredjivati, koliko će se imati platiti, kao namet /ili kvatre/.

Zaključivati zverhu uredjenja majstorski učionah i zavodah, koji su za kotrige zadruga namenjeni.

Odlučivati zverhu svega onoga što bi se suprotstavilo odlukam ili naredjenju načelstva.

Zaključivati ako bi se šta od ovih propisah promeniti imalo.

§ 8. Sastanak Skupštine

Skupština sastaje se svake godine dvaputa to jest na novu godinu, i na telovo, koju uru imase skupština sastati, to odredjuje načelnik ili Vorstand. Kod ovih skupštinah ima uvek gospodin Vervaltungs Oficier pored biti. Osim toga može Vorstand kod važni događajev skupštinu zazvati, pako i onda može to isto učiniti ako bi četvrti del od zaufanikah koje u skupštinu spadaju želio, da se skupština zazove.

Svi zaufanici dužni su u svaku skupštinu bez falinge dojt. Onaj koj bez dovoljnog uzroka kojeg skupština prosudi, ili posve nedojde ili zakasni, dužan je ako nedojde jedan forint, a akoli zakasni pol forinta štrofa platiti.

Svaki zaufanik mora sam svojom glavom doči, jer ako koga na mesto sebe šalje taj se neprima.

§ 9.

Dugovanja i odlučivanja skupštine

Načelnik iliti Vorstand ravna dugovanjima skupštine, on određuje, tko ima govoriti, i kojim se redom jedna stvar za drugom raspravljati ima, zato se njegovoj naredbi cela skupština pokoriti ima. Dogovori ili odlučivanja primaju se za valjane koji više glasova dobe, t.j. na kojoj polovici više glasova imade, ako se trefi da su glasovi jednaki na obadve strane, tak onda ona strana za koju je Vorstand imase pretežnija smatrati, oni zaufanici koji bi faleli od skupštine njihovi glasovi uzimaju se uvek k onoj strani koja je veća. Verhu svih odlukah ima se jedan zapisnik ili Protocoll voditi, kojeg načelnih i još dva zaufanika koje si skupština zebere podpisati imaju, ovaj protocoll ima se medju pismi zadruga čuvati.

§ 10.

Nadležnost ili poslovanje načelstva

Vorstand ili načelstvo obskerbljuje sve poslove i odlučuje sve one predmete iliti stvari, koje nisu za skupštinu određene. Ono ima dakle sledeće poslovanje.

1. Priredjivati ona dogovaranja koja se imadu skupštini za dogovor predstaviti.
2. Upravlјati t.j. ravnati sa svim imetkom zadruga.
3. Izteravati namete iliti novac koji su od skupštine za plati određeni.
4. Pravedno račune sve godišnje prinesce u novcu voditi i takove skupštini predložiti, da ih ona prosuditi i odobriti može.
5. Ima nadgledati kako se upravlja s Cassama bolestnikah, pomoćnima i sa onima koje su od umerlnih gde takove obstoje.
6. Paziti na zaderžavanje dečakah t.j. šegertah i drugi pomagaca majstorskih.
7. Odmeriti štrofe ili kaštige novčane, svem onem koji zadružne prepise prekrše ili povriede.
8. Svakoverstne majstorske škole ako obstoje nadgledati.

§ 11.

Ugovori i odlučivanja načelstva

Načelnik ili Vorstand ima sve one koji k načelništvu spadaju u dogovaranja pozvati. On to može toliko puta činiti koliko to poslovi zahtevaju. Da one odluke koje načelstvo zaključi valjane budu mora barem 2/3 dve trećine od načelstva pri tom ugovoru poleg biti. Načelništvo dokanča odluke sa većinom glasovah, ako se trefi da su obadve strane jednaki broj glasovah dobile, onda ostane odluka one strane gde je glas Vorstanda. Verhu svega što se je odlučivalo i ugovaralo, ima se jedan protocoll voditi, kroz Vorstanda i pisara podpisati i kod drugi pisamah Zadruga čuvati.

§ 12.

Službeniki koje zadruga naplatja

Plaču koju će službeniki imati određuje skupština. Ovi službeniki sastoje samo iz jednog pismara koji pri dogovaranju načelstva kao i kod skupštine sve pismene poslove i protokole svoditi ima.

Načelstvo ima pravo ovog pisara u službu uzeti i iz takove opet odpustiti.

§ 13.

Nadležnost ili poslovanje Vorstanda

Vorstand prima sva na zadrugu spadajuća pisma, razpravlja u ime načelstva sve nastajuće poslove, koji se nemadu u dogovaranju pretresivati, on saziva načelstvo i skupštinu u dogovor, on se smatra kao najstariji u dogovaranjih i skupštini i ima sve voditi i raspravljati, on ima sve zaključke ili dogovore od načelstva i skupštine upravljati, i podpisati dati, zatim imenik ili Protocol vrhu svih kotrigah Zadruga i njihovi pridružnikov voditi, zadrugu u svima sudbenima i nesudbenima poslovi zastupati, to j. u ime njezino sve poslove obavljati, i pravomoćne izprave tj. sva valjana sa dvojicom iz načelstva u ime Zadruga podpisati.

§ 14. Zadružna imovina

Imetek ove Zadruge sastoji poleg učinjenog, računa sa Gjurgjevačkom prvim drugem i trećem cehom u 240 f. aus. vred. i to od prvog ceha 100 f od drugog 80 fr. a od trećeg ceha 60 fr kao na nju spadajući tal, i taj je Del na ovu zadružnicu kao imetek prenešen.

Sa imetkom zadruge upravlja ili gospodari načelstvo po godišnjem proračunu, kojeg je skupština po predavanju načelstva za dobro pronašla.

U svih oni događajih, gde se o tom radi, da se godišnji proračun prekorači, tj. da se više troši nego je obračunano, gde se nepotrebna dobra tj. negibivi imetak prosvoji, ili takov posudi, založi ili otudje da se glavnice ili Capitali ulože, ili ustupe, da se zajam ili posudbina uzme da se kakve obveznice ili drugi tereti preuzmu, za koje bi zadruga sigurno stati i odgovarati imala, ili gde bi se o tom radilo, da se zadruga onog prava odrekne koje je već isteklo ili bi takovo steći mogla, ili se parnica to jest sudska rasprava povede ili se nagoda sklopi t.j. ona stvar sjedini, za sve ove događaje, potrebno je privolenje skupštine.

Kovom zadružnom imetkom ima se sve što se je nabavilo priračunati, i ako ima stvari koje su suvišne u zadružnoj Cassi da se i ove kao drugi imetek shodno upotrebe.

§ 15. Tekući prinoski ili dohodki

U zadružnu Cassu ima svako kotrig zadruge svaki fertalj leta i to najposle do 15 tog Sečnja Travona Srpna i Listopada po 25 novčića ili 1 fr na godinu platiti. Koj ove novce do rečenog termina neplati, toga će stići kaštiga od 20 novčića za celu godinu.

Zaostanci tj. koji isplatiti nebi čeli, imaju se putem upravnijem na to priterati, zato se radi toga svake fertalj godine zanatničkoj oblasti tj. Companiji javiti ima.

§ 16. Ini, t.j. drugi kojekakvi dohodki

U zadružnu kassu teku još i ovi

1. Dohodki iz imetka zadružnog
2. Prijamnina što oni plate koji u zadrugu stupe
3. Svi redni strofi ili kaštige koje se poleg ovog propisa odmere ili odrede.

§ 17. Razhodci ili što se potroši

Iz kasse zadružne ima ju se namiriti:

1. Kamati ili Intereši ako zadruga ima duga kao i iste dugove izplaćivati.
2. Troškovi za uredno ravnanje i upravljanje svih zadružni poslovah, a osobiti izplaćivati potrebnog pisara i sve potrebne stvari za pisariu.
3. Druge kojekakve od skupštine dogovorjene stroške za hasnu cele Zadruge, kao naprimer svakojake majstorske škole, i druga ostala.
4. Troškovi za Kvaterne meše, koje se kao i dosad služiti imadu, i ako koj odonih Majstora koji u Pitomači stanuju, bez dovoljna uzroka k meši nedođe, platiti će štrof od 50 nov. a.v.

§ 18. Izvanredni nameti ili svakojaka druga plaćanja

Ako se navadnem plaćanjem troškovi isplatiti nemogu, onda se mora ono što još fali, kroz nadoplaćanje od svih kotrigah zadruge nadomestiti.

Koliko će se imati zato platiti to ima skupština odredjivati, a kako se to na majstore razdeliti ima, uzme se za merilo iznos tečevine, t.j. koj više od zanata dobije više će i platiti.

Za ovakovo plaćanje što je više potrebno nego je navadno, ima se uvek dopušćenje od sl. Regimente prositi.

§ 19.

Zadužna peneznica ili Kassa

Isprave i rasprave t.j. sva pisma kojima u zadruzi nešta uređeno i razpravljeno, papiri od vrednosti, kao na primer Obligatie i gotovi novci, imaju se u jednoj ladici zadružnoj čuvati, koji pod dvojverstnim zatvorom načelnika i jednog zaufanika stoje.

Protokol vrhu novac ili Cassa Journall i gotovi novci u iznosu do 20 fr ostaju u ruku načelnika ili Vorstanda.

§ 20.

Polaganje računah

Računi zadružni imaduse svake godine zaglaviti ili dogotoviti po pisaru s gotoviti po načelniku podpisati i onda pred skupštinu predložiti, onda ih skupština kroz tri zaufanika iz svoje sredine izabranih prosuditi ima. U dogadjajih, ako bi se u računih kakvi nedostaci ili falinge našle imaju se ove rešiti ili izravnati, i zatim se računi kroz 8 dana kod Vorstanda na pregledanje zadružnim Kotrigom izlože.

§ 21.

Pripomočne blagajne Casse

Pripomočne Kasse može si zadružnica sana u svoje vreme započeti i zato potrebne naredbe sama sastaviti.

§ 22.

Primanje dečaka ili naučnika (šegerta)

Dečaci ili naučnici primajuse u navuk po učinjenem ugovoru, koj se ima sklopiti sa gospodarom i dečakom, ili pak sa zakonitim njegovim otcem ili tutorom.

U tom ugovoru mora biti naznačeno, pod kojom se pogodbom naučnik prima, i kako će se šnjime baratati. Vreme nauka ne smije u tom ugovoru dulje od 4 god. trajati, taj termin ima iza one tako dugo trajati, koji u ugovoru ništa ugovorili nisu.

Dečak se može na probu za podučavanje od 2 meseca uzeti, zatim može jedna i druga stranka kako im je volja odstupiti, ili ostati. Kod ugovora Gospodar ima primljenog dečaka načelstvu prijaviti i takovom kod mladih dečakah i onaj pismeni naukovni ugovor, tj. pogodbu predložiti.

Načelnik ima prosuditi, jeli majstor ima pravo primati mlade maloletne dečake, i jeli dečak, gledeč na njegovo telesno i duševno razvijanje t.j. na jakost tela i bistroću razuma prikladan stupiti u nauk.

Načelstvo mora vrhu svih naučnikah posebni protocoll voditi.

§ 23.

Postupanje prama Dečakom

Načelstvo ima pravo obvsvedočiti se jeli gospodar one dužnosti koje su po zakonu prepisane prama dečaku ispunjava, a osobito jeli ih polag prepisa u školu šalje, i jeli izveršivaju dužnosti verozakonske, t.j. jeli dolaze na Krstjanski nauk.

Prekomerno zlostavljanje dečakah ima on višešem poglavarstvu kažtice radi prijaviti.

Polak okolnosti može on takodjer zanatničkoj vlasti naprvo staviti da se takovom zanatniku naučnika primiti nedopusti.

§ 24.

Prijavljenje Dečakah

Gospodar mora svakojako za tri dana računajuć odonog časa kad je dečak iz nauka istupio, načelstvu to prijaviti. Pri tom se nema nato gledati, jeli dečak s privolenjem ili bez privolenja gospodarovog iz nauka istupio.

Odpust dečakah ili Oslobodjenje šegertah

Poklam je dečak ono vreme kako su se pogodili navršio i čim si je znanje za kalfu pribavio ima to gospodar načelstvu javiti. Uostalom more gospodar to i prije nego je vrijeme ugovora to jest pogodbi izteklo, očitovati.

§ 25.

Primanje i odpušćanje pomagačah (kalfi)

Nijedan zanatnik nesmiye Kalfu primiti, ako on nema potrebita pisma.

Pri onima koji još nigdi u službi bili nisu ni stajali, sastoje ta pisma iz naučnog lista, koj kroz načelnika podpisan biti mora, ili u očitovanju onog majstora koj će pomagača, kao kalfu k sebi uposlavanje primiti, koje pismo takodjer po načelniku potvrđeno biti mora.

Kada kalfa iz službe stupi, mora njegov majstor njegov poslovnik poslovanja zabilježiti, i po načelniku potvrditi dati.

Načelstvo ima uvoditi protokol verhu svih kalfah u celoj Zadrugi.

§ 26.

Način kako se svi kotrigi zadruge u očevidnosti držati imadu t.j. da se za svakog znade

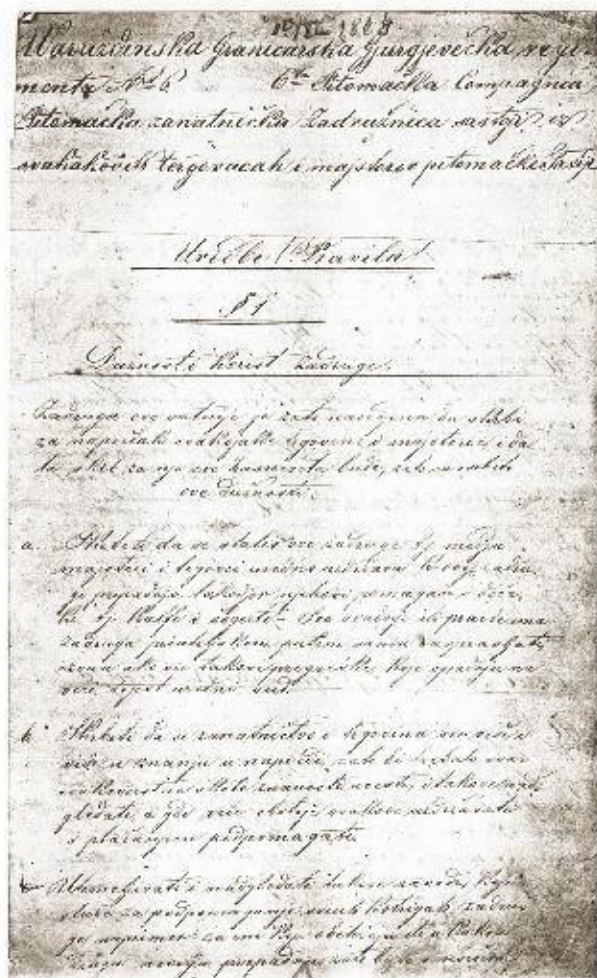
Svaki kotrig zadruge ima, čim se zanata primi, to načelstvu javiti, iliti oglasiti i o tom nastojati dase u protokoll drugih zanatnikah upiše.

Svaki zanatnik ima nadalje svoje stanovanje i radnju kao i svaku promenu u takovom načelstvu prijaviti. Na isti način dužen je svaki onaj koj više zanat terati neće prijaviti se. U takvom događaju ima on iz zadruge odstupiti i na taj način gubi sva zadružna prava a osobito za imetak zadružni.

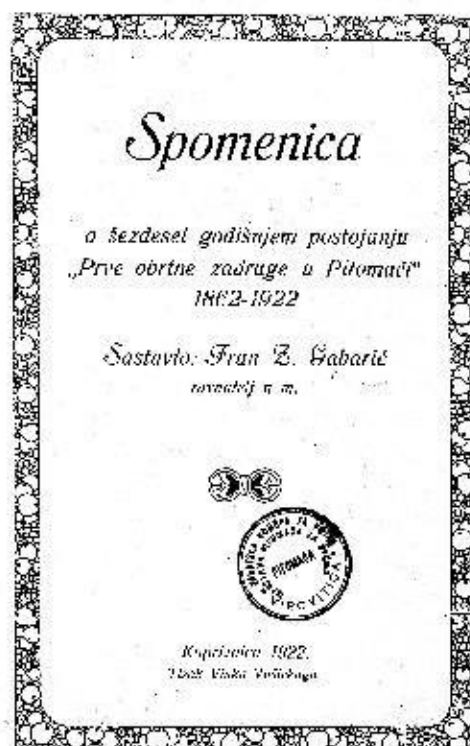
Ako bi pako želio koj se bilo zanata terati odrekao, opet takovog terati i u zadrugu stupiti, to mu može skupština dopustiti, ako se obveže da će i na dalje sve zadružne dužnosti ispunjavati.

Osim toga mora svaki koj u zadrugu spada kada šegerta ili kalfu u službu primi ili iz službe odpušta, to načelstvu prijaviti, da se za takove uvek znati more.

Koj svoje pravo zanata terati u zakup ili iz arende proda ili po namiestničku t.j. po kojim drugim čoveku terati dade, mora i to oglasiti i zajedno ime arendatora ili namestnika naznačiti.

Gore: hrvatski prijevod pravila iz 1864. godine. Dolje: prva stranica Spomenice povodom 60-e godišnjice Prve obrtne zadruge u Pitomači Frana Zaverskog Gabarića iz 1922. Kopija iz 2003. godine.

§ 27.

Delokrug mirovnog ili odbornog suda

Načelstvo ima iz svoje sredine mirovni sud, koj sastoji iz predsjednika i dva prisjednika sastaviti, da tužbe koje se među zanatnici, kalfami i dečaki dogode raspravlja. Sud se taj ima sastaviti izborom iz među načelstva. Ako koj kotrig načelstva u tužbi ili procesu umešan je, koj se raspravljati ima, takov nesmiye primiti tužbu mirovnog suda.

Pri tužbaj ili procesi iz među majstorah i kalfi, imase mirovni sud pojačati sdvojicom zastupnikah pomagačah ili kalfi.

Parnica ili tužba podnese se pismeno kod načelstva, a može se takodjer ustmenem očitovanjem. Načelstvo ima onda mirovni sud skupiti i obadve stranke u takov pozvati.

Mirovni sud koj u stanovite propise obvezan nije ima se o tužbe podpunome osvedočiti i odmah se tersiti nebilise stvar prijateljskim načinom rešiti mogla.

Ako se ovo prijateljskim načinom reši, onda se ima u protokoll zapisati i obadvem strankom ako bi to potrebovale prepis od takovog dati. Ako se pako sjedinenje mirnim načinom postiči nemože onda će mirovni sud presudu izreći, koja se također u protokoll upisati i obadvim strankom priobčiti imade.

Ako jedna ili druga stranka od ovog mirovnog suda izostane, imat će štrof od 1 fr. platiti i u drugu sednicu pozvati i zagroziti mu se da će štrof od 2 fr. platiti. Ako bi i u drugoj sednici jedna ali druga stranka iz ostala to se onda ima sud izreći na temelju ispovedanja onog koj je u sednicu došao.

§ 28.

Redoviti štrofi ili novčane kazne

Načelstvo ima pravo svem onem koji propise zadruga povriede ili prekrše, primerne redne kazne ili štrofe odredjivati.

Ove kaštige sastoje u ukorih ili pokazanja i u novčanem štrofom u iznosu od 5 forinta.

Ako načelstvo najde, da koga pokazati treba, toga ima pozvati i u nazočnosti svih odbornikah dostojnim načinom mu naprvo staviti, pristupak propisah zadružnih.

Kazan ili štrof može se samo onda odrediti ako to načelstvo većinom glasovah dokončalo je.

Pitomača dne 10. Prosinca 1863."

Prilog 2.

F. Ž. Gabarić: "SPOMENICA o šezdeset godišnjem postojanju "Prve obrtne zadruge u Pitomači" 1862-1922.", Koprivnica 1922.

"SPOMENICA

o šezdeset godišnjem postojanju "Prve obrtne zadruge u Pitomači" 1862-1922.

Sastavio: Fran Z. Gabarić, ravnatelj u mirovini, Koprivnica 1922. Tisak Vinka Vošickoga.

A.

Kratki prikaz postanka obrta i obrtnih zadruga (Zunfte).

Već je pračovjek, stanujući u špiljama i jazbinama pravio sebi u doba u kojem je živio (kamen, željezo, brončano doba) iz sirovina istoga doba potrebno oruđe i stvari, bilo za svoju obranu, bilo za lov i borbu, bilo kao obuću i odjeću. Dokaza tomu imamo u prehistorijskim muzejima nagomilane predmete i oruđe iz kamena, bronca, željeza, kojima se je stanovnik toga doba - pračovjek - služio i koje si je sam izrađivao.

Umnažanjem ljudstva narasle su i potrebe istoga ljudstva, pak su pojedinci izvještali se u pravljenju - izrađivanju toga raznoga oruđa, odjevnih predmeta i obuće, te ih drugima zamjenjivali bilo za sirovine, bilo opet za predmete njima potrebne. I tu je početak

rukotvorinama u najprvotnijem obliku, a ujedno je tu i početak trgovine, koja se je razvila iz međusobnog zamjenjivanja prigotovljenih predmeta i robe.

Napretkom kulture čovječanstva i tijekom mnogih vjekova uznapredovalo je i rukodjelstvo i po formi i po sadržini, te su tim načinom postale pojedine obrtne grane i trgovina kod raznih naroda u raznom obliku, a taj se je oblik potpomagan raznim povlasticama, te društvenim i narodno-gospodarskim potrebama kod mnogih naroda uzdigao do zamjerne visine i vrsnoće (Egipćani, Feničani i ostali istočni narodi, zatim Grci, Rimljani, Germani itd.).

I stari Slaveni izrađivali su sve predmete, koje su za svoj život trebali - kod kuće. Kod njih je dakle kućni obrt bio dosta udomljen, a taj se je domaći (kućni) obrt u nekim pokrajinama slavenskoga roda sve do danas uzdržao: predenje, tkanje, šivanje, izrađivanje predmeta od drva, kao: grablje, roglje, toporišta, preslice, vretena, tkalački stanovi, dijelovi kola, ornice, jarmovi, plugovi itd..

I mi - Hrvati - kao grana velikoga stabla, imali smo u ono staro doba, kada se naši pređi doseliše u ove krajeve, svoje zanatlije, koji su pravili kose, srpove, motike, lopate, gradili su kola, taljige, kovali potkove, radili lonce, tave, šerpinje, a dlijetom dubili korita, badnjeve, bačve i žlice, tesali trupce i daske i pravili sebi obitavalište.

Sve nam to dokazuje, da je onda kod nas moralo biti i drugih raznih zanata, koji su izrađivali sirovine te ih pripremali za kućnu porabu. Da je rimska kultura, koju su naši pradjedovi ovdje našli, znatno uplisavala na razvitak tih zanata - izvan svake je dvojbe.

Ljudi, koji su izrađivali iste, srodne i slične predmete, istim ili sličnim oruđem, zbližili su se, udružili se i ujedinili se radi olakšanja posla, a u kasnijim vremenima izvojište si neke povlastice i stalne slobodine za svoje izrađene rukotvorine. Tako nije smio nitko prodavati onih stvari, koje nije sam izradio, te je jedino njemu bio otvoren put u druge zemlje i samo on je imao pravo, svoju vlastito izrađenu robu prenašati i prodavati po tim zemljama.

Ovakova ujedinjenja istih i sličnih struka rukotvoraca u jedno društvo, nazvali su "ceh, esnaf, (Zunft)". Susjedi naši Germani, već u ono doba, kada naši pradjedovi ovamo dođoše, imali su svoj obrt, daleko razvijeniji i napredniji, pa se u njih cehovska udruženja javljaju još početkom XII vijeka.

Ta su cehovska udruženja s vremenom i do nas došla te su vrlo blagotvorno djelovala i na razvoj samoga obrta i na položaj zanatlija i njihovih obiteljskih članova, mediju koje su ubrajali za onda i šegrt i kalfe.

Prostor nam ne dopušta, da nabrojimo sve one lijepe i plemenite strane ovakvih cehovskih udruženja, ali konstantujemo, da su majstori i kalfe u ono staro blaženo doba - kako to kroničar potvrđuje - bili opće poštovani prugari čije kuće uživale su posebne povlastice i osobitu pažnju oblasti, te se je mnogo držalo do časti, ponosa i poštenja zanatlije, a cehovi su znali odlučno braniti obrtne interese i čast obrtnika.

Kalfe su na svojim naučnim putovanjima po gradovima i većim selima bili dovoljno zaštićeni imajući svoja posebna skloništa i konačišta (Herberga) sa opskrbom uz vrlo povoljne uvjete, te nisu s te strane morali stradavati; ali su mogli, ako je u njih volje bilo - mnogo štošta lijepa naučiti.

U gradovima i u većim mjestima gdje je bilo mnogo majstora jedne struke mogli su isti načiniti jedan ceh: cipelarski, mesarski, lončarski, pekarski, mlinarski ceh, itd.. Svaki bi takav ceh imao svoj posebni cimer i u njemu svoj posebni grb. Taj ceh imao je zatim svoju zastavu, pod kojom su, prigodom javne svečanosti, svi članovi ceha obavezani bili nastupiti. Nadalje imao je i svoju cehovsku škrinju (Bundeslade) u kojoj su bili pohranjeni "statuti" ceha i gibiva imovina istoga. Napokon je svaki taj ceh imao i svoga zaštitnika, ili patrona,

te bi se dan istoga u godini osobitim načinom proslavio.

U velikim selima udružiše se sve vrsti obrtnika u jedan ceh, kojemu su pristupili i mjesni trgovci. Takav onda jedinstveni ceh imao je svoj zajednički grb, u kojem su po mogućnosti znakovima bile označene pojedine udružene obrtne strukture, a imao je svoj zajednički barjak, svoju zajedničku škrinju, pa i zajedničkoga patrona (zaštitnika) npr. sv. Florijan, sv. Barbara itd..

Statute tih starih cehova odobrila je u vojnoj Krajini postojala general Komanda na temelju obrtnog reda (Gewerbe Ordnung) za c.i k. vojnu krajinu valjanoga.

Danas se ti cehovi zovu "obrtne zadruge" te im je osnovka zakonski članak XVII. iz god. 1884. bivšega zajedničkoga hrv. ugar. sabora.

B
Osnutak "Prve obrtne zadruge" u Pitomači

Iz naredbe postojale General Komande u Zagrebu od 20. lipnja 1864. odjel VII broj 5630 saznaje se, da je obrtništvo mjesta Pitomače i okolice, bilo utjelovljeno sa obrtništvom mjesta Gjurgjevac u jedan ceh (obrtnu zadrugu) koji je zapravo sastajao iz 3 ceha:

1. ceh sačinjavahu: kovači, kolari, tesari, tokari, bačvari, stolari, limari, bravari, kotlari.
2. ceh sastajao se iz ovih majstora: krojači, užari, brijači, licitari, lončari, pekari, mlinari, mesari, soboslikari; napokon u III. cehu bili su: postolari, čizmari, remenari, opančari, tapetari, klobučari, krznari, kožari, čohaši, dimnjačari i ostali.

Da se uzmogne u jedan od ovih cehova stupiti, bio je slijedeći uvijet: a) Dotični majstor mora biti neporočan, b) Isti mora imati svoje osposobljenje (Lehr und Maisterbrief), c) Mora platiti pristupninu (upisninu), d) Mora točno plaćati godišnju članarinu (Auflage) određenu glavnom skupštinom i vršiti točno dužnosti opredijeljene statutima i zaključcima glavne skupštine.

Ovaj zajednički ceh opstojao je od davnih vremena, kojemu se začetak nije mogao pronaći sve do 1. siječnja 1862. Umnožavanjem rukotvoraca razne vrsti u samom mjestu Pitomači i okoliš, nastala je potreba, da se u Pitomači osnuje poseban ceh (obrtna zadruga). Međusobnim sporazumkom odvojiše se obrtnici mjesta Pitomače i okolice od svoje matice u Gjurgjercu, te osnovaše dne. 1. siječnja 1862. svoj posebni ceh (obrtnu zadrugu) za sve one obrtnike, koji se nalaze na području satnije (za onda) Pitomačke, a koju sačinjavahu sela: Pitomača, Kladare, Otrovanec, Sedlarica, Velika Črešnjevica, Mala Črešnjevica, Grabrovnica, Dinjevac, Klošter, Oderjan, Sesvete, Budančevica, Kozarevac, Prugovac i Suha Katalena. K tomu cehu pripadali su i obrtnici sela: Stari Gradac i Turnašica od Virovitičke županije.

Taj novo stvoreni ceh (obrtna zadruga) imao je i svoja posebna pravila, zastavu i cehovsku škrinju (Bundeslade) u kojoj su pohranjeni statuti, povelje, spisi te novčana imovina društvena.

Temeljem novostvorenih statuta te zadruge, izabran je u sjednici održanoj dne. 10. prosinca 1863. upravni odbor sa slijedećim činovnicima:

Ivan Majcgajn, krznar, načelnik
Antun Metelko, kovač, podnačelnik
Štefan Gregurić, kovač, odbornik
Pavo Ciglec, kožar, odbornik
Franjo Majstor, lončar, odbornik
Josip Gregurić, brijač, odbornik

Kako je Pitomača spadala pod vojnu Krajinu u kojoj se posvuda uređovalo njemačkim jezikom, tako su i pravila ovoga ceha nosila naslov:
Warasdiner, Sct. Georger Grenz Regiment No. 6. Pitomačer Compagnije No.6.

Pitomačer Gewerbs Genossenschaft bestehend aus den Handels- und Gewerbsleuten der Pitomačer Compagnie.

Ova pravila potpisao je novo izabrani odbor obrtne zadruga u Pitomači, dne 10. prosinca 1863., a u prisutnosti bivšega za onda zaopovjednika Pitomačke satnije kapetana Jove Kosanovića i upravnoga poručnika Eugena Boniseha kao komesara skupštine, te su ista pravila otpremljena bivšoj General Komandi u Zagrebu na potvrdu. Ista je ali ta pravila svojom naredbom od 20. lipnja 1864. odjel VII, broj 5630 povratila na nadopunu 14 istih pravila tijekom, da se u isti umetne ova alineja: Od obrtne matice, tj. od Gjurgjevačke obrtne zadruga imade se izlučiti i to:

od I. ceha svota od 100 forinti
od II. ceha svota od 80 forinti
od III. ceha svota od 60 forinti

Ukupno: 240 forinti aw

koja se svota ima predati novo ustrojenoj obrtnoj zadrugi (cehu) u Pitomači, kao njoj pripadajući dio od zajedničke glavnice.

Tako ispravljena i nadopunjena pravila potpisali su dne. 3. kolovoza 1864. odbornici zadruga: Janko Tonković, lončarski majstor, Jakob Špolz, stolar, Franjo Majstor, lončar i Mato Pavlić, kovač, a u prisutnosti već prije spomenutih časnika Pitomačke satnije.

Pošto je ta pravila vidirala crk. Varaždinsko-Gjurgjevačka 6. krajiška pukovnijska komanda u Bjelovaru 18. listopada 1864. potvrdila ih je bivša general komanda u Zagrebu dne 25. listopada 1864. odjel VII, broj 10154.

Ova potvrđena pravila služila su osnovkom daljnjemu radu u razvoju Pitomačke obrtne zadruga, a sastoje se iz slijedećih poglavlja:

I. Svrha zadruga II. Opseg zadrugarstva III. Članovi zadruga IV. Pripadnici zadruga V. Zastupanje zadruga VI. Skupština zadruga VII. Pročelnik zadruga VIII. Djelokrug skupštine IX. Sazov zadružne skupštine X. Rasprave i zaključci skupštine XI. Djelokrug pročelnika zadruga XII. Rasprave i zaključci upravnog odbora XIII. Plaćeno pomoćno osoblje upravnog odbora XIV. Imovina zadruga XV. Tekući prinosi zadrugara XVI. Ini dohoci zadruga XVII. Izdaci zadruga XVIII. Izvanredni namet XIX. Zadružna blagajna XX. Polaganje računa glavnoj skupštini XXI. Potporna blagajna XXII. Primanje naučnika XXIII. Postupak sa naučnicima XXIV. Odjava i oslibađanje naučnika XXV. Primanje i otpuštanje pomoćnika XXVI. Popis zadružnih članova XXVII. Časni sud i njegov djelokrug XXVIII. Osuda i izvržba redne kazni nad zadružnim članovima.

Ova pravila imjenjena su god. 1875. sa drugim novim pravilima potvrđenim po kr. zem. vladi U Zagrebu, odjelu za unutarnje poslove pod dne 14. siječnja 1875. broj 12052, koja se znatno razlikuju od prvotnih pravila iz god. 1862. jer im je isvrhe druga, a i prava i dužnosti članova sasna su preinačena. I ta su pravila god. 1891. opet promijenjena i ustaljena prema smoslu 122. zak. članka XVII (1884. te ih je i kr. zem. vlada u Zagrebu odjel za unutarnje poslove pod brojem 50695) 1891 potvrdila. I prema tim pravilima zove se od sada ova zadruga: "Prva obrtna zadruga u Pitomači". Kako je već prije spomenuto, sačinjavala je od Gjurgjevačke matice izlučena svota od 240 forinti aw. temeljnu glavicu novo stvorene obrtne zadruga u Pitomači.

Ovu svotu primila je ova zadruga dne 16. siječnja 1868. i to:

od I. ceha gotovinu od 100 forinti
od II. ceha održane obveznice broj 19048, 25406, 25407, 25408 po 20 forinti što čini 80 forinti
od III. ceha gotovinu od 60 forinti

U svemu 240 forinti

Drugu imovinu ove obrtne zadruge sačinjavali su:

1. Godišnji namet (Auflage), kojega je visinu odredila glavna skupština obrtne zadruge, a taj se namet imao platiti u četvrtgodišnjim obrocima, nu najkasnije do 15. siječnja, 15. travnja, 15. srpnja i 15. listopada svake godine. U prvom osnutku ove zadruge bio je namet određen sa 50 novč. za muškoga, a 30 novč. za ženskoga člana zadruge. Koji član zadruge ne bi gore navedene platežne rokove održao, potpada redovnoj kazni od 20 novčića u korist društvene blagajne.

2. Kamati od zadružnih glavnica
3. Upisnina pristupajućih članova
4. Pristojbe za izdavanje listova za oslobađanje djetića
5. Izrečene redne kazne prema društvenim statutima
6. Naplate za korporativno prisustvovanje sprovodu nečlanova
7. Pristojbe od mrtvačkih kola izdanim prigodom sprovoda nečlanovima
8. Razni prihodi od društvene imovine

Uprava cijeloga imetka ove obrtne zadruge kao i uredno poslovanje povjereno bi odboru, koji je na godišnjoj glavnoj skupštini između društvenih članova izabran bio na tri godine. Na čelu toga odbora stajao je pročelnik (Zehmaister). U njegovoj kući pohranjena je i cehovska knjiga (Bundeslade) koja se je otvarala samo u važnim zgodama, naročito prigodom obdržavanja glavne skupštine. Ova cehovska škrinja cijenila se kao neka svetinja, pak je prigodom izmjene zadružnoga pročelnika uz veliko slavlje bila prenesena u kuću novoga pročelnika te se je taj dan osobito častio.

Cehovski barjak bio je sve do najnovijeg doba pohranjen u župnoj crkvi, nu pošto je tamo mnogo stradao od vlage i prašine, prenesen je u kuću pročelnika zadruge, gdje se i sada čuva. Zaštitnik ove obrtne zadruge jest sv. Florijan, a taj se dan svake godine svetkuje zavjetnom procesijom svetom misom a gdjekada i malom veselicom, u koju svrhu bila je dozvoljena stanovita svota iz društvene blagajne.

Kad se pako u zadružnoj blagajni sakupila veća svota gotovine, pozajmila bi se dozvolom glavne skupštine zadružnim članovima na obveznicu uz veoma niske kamate, ter bi se tim načinom oskudnije zadrugare potpomagalo. Osim to, davale su se i potpore ostarjelim ter iznemoglim članovima zadruge.

Pročelnici-cehmeštri-zadruge

Nakon izminuća trogodišnje upravne periode jednoga pročelnika zadruge i njegova upravnoga odbora birala je glavna skupština obrtne zadruge novi upravni odbor i novoga pročelnika zadruge. Taj izbor obavio bi se obično 27. prosinca, jer se je redovito toga dana održala glavna skupština.

Osobito vrijedni i pouzdani pročelnici birani su i po više perioda uzastopce pak i u drugim periodima: stoga se pojavljuje jedno ter isto ime pročelnika zadruge i po dva puta tijekom razdoblja.

Birani su pako za pročelnike slijedeći obrtnici, koji su tu časnu zadrugarsku službu vršili ovim redom:

Od 1. siječnja 1862 do 8. veljače 1866 Ivan Macgani, krznar
 Od 8. veljače 1866. do 5. siječnja 1868 Stjepan Gjurgjević, trgovac
 Od 5. siječnja 1868. do 31. prosinca 1882. Gjuro Brenner, gostioničar
 Od 31. prosinca 1882. do 3. siječnja 1892. Martin Funta, postolar
 Od 3. siječnja 1892. do 27. prosinca 1897 Josip Ciglec, opančar
 Od 27. prosinca 1897. do 27. prosinca 1903. Martin Funta, postolar
 Od 27. prosinca 1903. do 20. siječnja 1907. Stjepan Lovrić, kovač

Od 20. siječnja 1907. do 27. prosinca 1918. Viktor Steiskal, gostioničar
 Od 27. prosinca 1918. do danas Gjuro Landi, limar.

Tajničke poslove u tom vremenu obavljali su uz neznatnu novčanu nagradu a djelomično i

besplatno: Matija Vlašić, kolar, Stjepan Mikšić, posebnik, Ivan Main, kolar, i Josip Gregel, trgovac, koji sada vodi pisarničke poslove ove zadruge.

Važniji zaključci glavnih skupština "Prve obrtne zadruge u Pitomači" od njezina osnutka do danas

1862. Zaključkom glavne skupštine održane dne 27. siječnja i g. ima se za obrtu zadrugu u Pitomači naručiti društveni barjak. Isti je izradio Albert Mikulčić iz Varaždina ter je za nj plaćeno dne 8. srpnja 1862. svota od 355 for. Dali je zastava posvećena i tko joj je kumovao nije zabilježeno.

1863. Ako u kojoj obitelji zadrugara bude smrtni slučaj, imadu sprovedu prisustvovati svi članovi obrtne zadruge. Nečlanovi ako žele imati u sprovedu ceh, platiti će u državnu blagajnu za tu svrhu 20 for. arv. (Zaključak glavne skupštine od 24. srpnja i g.).

1864. a) Članovi zadrugari, koji bi od glavne skupštine neopravdano izostali imaju platiti 10 novč. redne globe u društvenu blagajnu.

b) Ima se naručiti cehovska škrinja (Bundeslade) kod stolara u Pitomači Ivana Bažanta. Ta je škrinja iste godine predana obrtnoj zadrugi, ter je pravo remek djelo tehničke vještine dotičnoga stolara, a brava je izvanredne konstrukcije, ter je izum ovdašnjega bravara Ivana Hercega. Za tu škrinju plaćeno je iz društvene blagajne 40 for. aw..

c) Ima se u zajednici sa Pitomačkom satnijom nabaviti vatrogasna štrcaljka u koju svrhu dozvoljava se isplata od 250 for. aw. iz društvene blagajne. (Zaključci glavne skupštine od 30. lipnja 1864.).

1866. pristupiti se ima u članstvo trgovačke komore u Sisku - kad ova u život stupi sa godišnjim prinosom od 10 for. aw. (Zaključak glavne skupštine od 8. ožujka o. g.).

1868. Dne 5. siječnja t. g. glavna skupština ponovo tretira pitanja nabave vatrogasne štrcaljke ter se odobrava jur u sjednici od 30. lipnja 1864. dozvoljeni izdatak. U istoj sjednici bude jednoglasnim zaključkom, stari odbor, kojemu trogodište minulo, u svojoj časti ponovo potvrđen, samo bude pročelnik izmjenjen. Nadalje bude pouzdanicima obrtne zadruge izabrani: Gjuro Ban, Franjo Sobota, Mato Balija, Ivan Mastovljanec, Stefan Gregurić, Mato Pavlić, Antun Hezonja, Mato Vlašić, Martin Fanta, Mijo Mihović, Peter Slukan, Miško Katulić, Valent Šohinger i Jochan Bažant.

Dne 13. listopada i g. izabrani su na naredbu Generalkomande u Zagrebu od 29. rujna 1868. odjel VII. broj 10758. Stjepan Gjurgjević, trgovac i Antun Metelko, kovač, oba iz Pitomače, zastupnicima za izbor punomoćnika u trgovačku komoru u Sisku, koji se izbor ima obaviti dne. 15. listopada i g. u Bjelovaru.

1869. Ova je godina vrlo važna u životu ovoga krajiškoga pučanstva. Te je naime godine kraljevskim reskriptom razvojačena, varaždinsko-križevačka pukovnija broj 5. i varaždinsko-gjurgjevačka pukovnija broj 6. ter su obje pukovnije sa "majkom Hrvatskom" i potpale pod njezinu upravu. Regimente (pukovnije, kompanije, satnije) kao upravne se jedinice dokidaju, a na njihova mjesta postrojavaju se: županije, kotari i općine sa opć. odborima a upravu u općinama obavljaju načelnici, bilježnici i blagajnici.

Glavna skupština obrtne zadruge u Pitomači na svojim sjednicama od 1. siječnja i 27. svibnja i. g. izriče redovne kazne nad onim nemarnim članovima, koji su od kvartalnih misa neopravdano izostali. Nadalje podjeljuje se potpora pogorelcu pekarskomu majstoru u Glini Josefu Branksu.

1871. Dne 1. siječnja o. g. održana glavna skupština odobrava daljnjih 500 for. aw. za nabavu vatrogasne štrcaljke, ter su u odbor, koji će tu nabavu obaviti izabrani slijedeći članovi ove obrtne zadruge: Stjepan Gjurgjović, Josip Gregurić, Franjo Majstor, Valent Šohinger i Gjuro Brenner.

1872-1882. Za to razdoblje, a za pročelnika ove zadruge Gjüre Brennera izgubili su se svi zadružni spisi ovih godišta zato i manjkaju podaci o radu iste zadruge u tom vremenu. 1883. U sjednici upravnog odbora održanoj dne 4. svibnja i. g. stvoren je zaključak, da se namet (Auflage) za obrtnu zadrugu ima sniziti na 40 novč. za muškoga a na 20 novč. za ženskoga člana.

1890. Po želji članova obrtnika polit. općine Kloštar (Podravski) zaključeno bje u izvanrednoj glavnoj skupštini obrtnr zadruge u Pitomači održanoj dne 6. lipnja i. g. da se isti članovi razriješe od ove zadruge u svrhu, da si osnuju sami svoju obrtnu zadrugu radi sačuvanja njihovih obrtničkih interesa.

1891. U glavnoj skupštini od 1. siječnja t. g. pavela se rasprava o popravku društvenoga barjaka, ter je u tu svrhu dozvoljena pak i isplaćena svota od 100 for. aw.

Dne 25. svibnja i. god. obavljena je i posveta toga društvenog barjaka, kojemu je kumovala gđa. Barbara Gotz, supruga ovdašnjega trgovca i posjednika.

1893. Pod tačkom 7. dnevnoga reda glavne skupštine održane dne 1. siječnja 1893. pretresena su nova pravila, šrono ih je kr. zem. vlada u Zagrebu pod brojem 30838/892 na prihvrat predložila obrtnoj zadruzi. Glavna skupština zaključila je promjenu 8. slova b) i 13. istih pravila, nu kr. kot. oblast u Gjurgjjevcu dopisom svojim od 20. siječnja 1893. broj 272. nije pristala na izraženu preinaku dotičnih novih društvenih pravila, buduć se ta zaželjena preinaka protivi 154. obrtnog zakona.

U sjednici upravnog odbora ove obrtne zadruge održane dne 3. rujna 1893. ter u glavnoj skupštini iste zadruge održane dne 27. prosinca 1893. zaključeno bje, ponuditi općini Pitomača svotu od 200 for. pripomoći iz zadružne blagajne u svrhu ustrojstva dobrovoljnoga vatrogasnoga društva i za nabavu nove vatrogasne štrcaljke. .Zatim daljnjih 300for. u istu svrhu, koja će se svota isplatiti u obrocima po 100 for. i to dne 1. siječnja 1895., 1. siječnja 1896., i 1. siječnja 1897.. Ove svote isplaćene su u određenim obrocima polit. općini Pitomača, koja je megjutim osnovala dobrovoljno vatrogasno društvo i nabavila novu vatrogasnu štrcaljku, jer je time udovoljila davno izraženoj želji ove obrtne zadruge i mjesnoga pučanstva .

1899. Dne 13. kolobvoza i. g. stvorio je upravni odbor u sjednici svojoj zaključak, da se imadu naručiti mrtvačka kola, koja bi se rabila prigodom pogreba umrlih društvenih članova.

1902. Glavna, vanredna skupština od 20. srpnja i. g. zaključila je , da se sa tapetarom Antonom Oberri tterom iz Beča utanači pogodba za izradu jednih mrtvačkih kola uz cijenu od K 960.

Dne 10. listopada i.g. sačinjen je ovaj ugovor, ter su mrtvačka kola gotova stigla ovamo koncem prosinca 1902. Viještačkom pregledbom ali ustanovilo se je, da su kola iz starog materijala napravljena, da su pukotine na istim starim kolima gipsom zatrpana, pa da ta kola ne odgovaraju pogodbenim uvjetima. Stoga se od pogođene cijene, dobavljač u ima ustegnuti K 266 u ime manje vrijednosti kola, odnosno stavljaju mu se kola na raspolaganje uz povrat primljene kapare od K 400.

1904. Mrtvačka kola pohranjena su bila u vatrogasnom spremištu, nu pošto se je medjutim u mjestu ustrojilo dobrovoljno vatrogasno društvo, koje si je naručilo još jednu vatrogasnu štrcaljku, te pripomoć ne rekvizite (kola za vodu, lijestve rastegače, sijevine itd.) nisu mogla i mrtvačka kola obrtne zadruge u istim prostorijama vatrogasnog spremišta ostati. Stoga je zaključkom svoje vanredne glavne skupštine održane dne 24. srpnja 1894. obrtna zadruga doznabila mhjesnoj općini pripomoć od K 100 za izgradnju mrtvačnice, na župnom groblju pod mjestom, da se uz mrtvačnicu prigraditi ima posebno spremište za mrtvačka kola, - što je također i izvedeno, ter od sada atoje ta kola u mrtvačnici na posebnom mjestu. I nadzor nad izdavanjem kola pojedinim strankama, kao i

nadzor, da se kola u potpunom redu uzdrže, povjeren je izabranim članovima ovoga obrtnog udruženja.

1908. Dne 22. studena i g. dostavljen je obrtnicima polit. općine Kloštar koji su se dne 5. lipnja 1890. dobrovoljno od ove obrtne zadruge odcijepili - po njihovoj želji - "obrotni zakon" da si uzmognu sastaviti pravila za novo ustrojstvo obrtne zadruge u Kloštru.

Zaključkom redovite glavne skupštine održane dne. 27. prosinca 1908. povisuje se članarinski prinos na K 2 po osobi. Istoga je dana stvoren i zaključak da ova obrtna udruga ima stupiti u "Savez hrvatskih obrtnika u Zagrebu" sa utemeljnim prinosom od K 100.

1909. Glavna skupština (vanredna) održana dne 24. siječnja 1909. anulirala je zaključak glavne skupštine održane dne 27. prosinca 1908. "da se pristupi Savezu hrv. obrtnika u Zagrebu", jer da taj pristup nije od prijeke nužde. U istoj sjednici stvoren je nadalje zaključak, da se ima naručiti "crni barjak" za obrtnu zadrugu, uz umjerenu cijenu.

Izvanredna glavna skupština ove zadruge održana dne 21. lipnja 1909. ,zaključuje : "Povodom otkrića spomen ploče našem slavnemu prvaku pjesniku i domorodcu Petru Preradoviću na kući njegova rođenja u Grabrovnici, koje će dne 29. kolivoza 1909. obaviti društvo Hrvatskoga zmaja iz Zagreba auz sudjelovanje svih kulturnih društava ove okolice, ima kod toga svečanoga čina sudjelovati korporativno cijela ova obrtna zadruga u povorki pod barjakom, kao što je i učinjeno.

1912. U vanrednoj glavnoj skupštini od 30. lipnja i g. zaključeno je, da se poradi na tom, kako bi se upriličila proslava "pedesetgodšnjega opstanka" ove zadruge, zatim da se nabavi novi barjak, budući je sadanji sasvim trošan.

1913. Zaključkom glavne skupštine od 30. lipnja 1913. prihvaćena su pravila za osnutak "Štedne i predujamne zadruge u Pitomači, iz koje bi se zadružnim članovima pružali povoljni zajmovi, za unapređenje njihovog obrta.

1914. Glavna skupština iz sjednice svoje održane 29. lipnja i. god. zaključuje proslaviti pedeset godšnjicu svoga opstanka na dan 25. listopada 1914.

Uslijed nastalog svjetskog rata, obustavljena je cjelokupna djelatnost ovomjesne obrtne zadruge, ter je zavladao mrtvilo na svim poljima narodnjega rada.

Mnogi i mnogi-osobito mlađi zadrugari moradoše na razne fronte, gdje mnogi izgubiše svoj život i zdravlje.

Nakon sloma Austro-Ugarske monarhije i nakon što je Narodno vijeće u Zagrebu zaključkom svojim od 29. listopada 1918. oživotvorilo ujedinjenje troimenoga plemena Hrvata, Srba i Slovenaca u jednu državu, kojoj je imalo biti ime: Jugoslavija a sada se zove: Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, počele su se i prilike u domovini našoj sređivati, pak je mogla i Prva obrtna zadruga u Pitomači nastaviti svoje djelovanje.

1918. Za dne 27, prosinca te godine sazvana glavna skupština izabrala si je pročelnika ovdešnjeg limarskoga majstora Gjuru Landia.

1919. Članarina ima se povisiti na 4 K po osobi koja pripadaju ovom društvu: zaključuje glavna skupština zadruge dne 27. prosinca i.g.

1921. Dne 23. listopada i g. saključila je glavna skupština u svojoj vanrednoj sjednici, da se zadružna mrtvačka kola, koja su u veoma derutnom stanju-dadu na popravak.

Tom je zgodom također zaključeno, da se imade novi društveni barjak naručiti, pošto je sadašnji posve istrošen. Neka se glede toga upravni odbor stavi u dogovor i pogodbu sa majstorima, koji te predmete izrađuju.

1922. a) Na svojoj redovitoj sjednici održanoj dne 2. veljače i g. pokrenuo je upravni odbor pitanje o umnožavanju mjesečnih sajmova u ovom mjestu, pak je zaključeno staviti taj predmet nadležnim oblastima na rješenje. Oblasti su uvidjele potrebu zamoljenih sajmova, jer su odobrili da se u mjestu Pitomači održi svaki mjesec po jedan sajam sa raznim životinjama i robom.

b) Dne 19. ožujka i g. na vanrednoj glavnoj skupštini stvoren je zaključak, da se izradba novoga barjaka za ovu zadrugu, povjeri Franu Sanisi u Zagrebu uz cijenu K 30.000.

c) Glavna redovita skupština održana dne 29. lipnja 1922. zaključuje da se posveta novog društvenog barjaka svakako slavi u ovoj godini.

d) Ista glavna skupština zaključuje, da se ima sastaviti "Spomenica o šezdesetgodinšnjem opstanku Prve obrtne zadruge u Pitomači" a ima se ista tiskati u 500 primjeraka. Odboru stavlja se dužnost da se u tu svrhu prema svojoj uvidavnosti upriliči što je i učinjeno. - Ovaj zaključak nadopunjen je točkom 9. glavne skupštine održane dne 27. prosinca 1922. onamo, da se ta "Spomenica ima tiskati u 1000 primjeraka."

e) Glavna skupština od 27. prosinca o. g. pod točkom 5. zaključuje, da se izabere odbor, koji će sadašnja društvena pravila redigovati i prema današnjim savremenim prilikama preudediti. U taj odbor izabrani su: gg. Viktor Steiskal, Ivan Main i Rudilf Bažant.

f) Ista glavna skupština pod točkom zaključuje, da se ova obrtna zadruga upiše kao utemeljiteljni član "Prosvjetnoga Saveza" u Zagrebu.

g) U provedbi 8 točke zaključka glavne skupštine održane dne 29. lipnja 1922. rješava ova glavna skupština da odbor u koji su ušli gg. Rudolf Bažant, Matija Čerepinko, Ivan Barča i Ivan Main stupi u dogovor sa ovdašnjom HRSS, glede zajedničkoga istupa u izboru za ovomjesno opć. zastupstvo.

h) Zaključkom ista glavne skupštine pod točkom 9. izabire se širji odbor koji će voditi brigu 1. o utanačenju dana za posvetu društvenog barjaka 2. o

Izvršni odbor Prve obrtne štedno-kreditne zadruge Pitomača 1979-1982. (s lijeve strane na desno - prema dolje): S. Jakupec, B. Kožarić, M. Pavleković, F. Šokec, S. Bušetinčan, B. Begović, I. Tišljarec, A. Begović, I. Begović, F. Pankasz, M. Bedeković. U zbirci F. Pankasza iz Pitomače. Dolje: stara zgrada POŠKZ Pitomača na raskršću Gajve i Preradovićeve ulice. Zgrada je bila kupljena 1962. a 1971. izgrađena je nova na istom mjestu.

Dolje: ova zgrada snimljena krajem 1970-ih godina.

proslavi posvete barjaka 3. o izboru kume društvenomu barjaku. U taj odbor ušli su izborom slijedeći članovi: gg. Gjuro Landi, kao predsjednik, Josip Gregl, kao tajnik, zatim u I

Dočekni i nastanbeni odbor:

Gg. Matija Čerepinko, Josip pl. Husinec, Josip Beker i Simo Šelimber.

II

Proslavni i zabavni odbor:

Gg. Milan Kratochvil, Dominik Kos, Viktor Stejskal, Simo Kerep, Pavo Mikec, Franjo Ambrusić, Nikola Kujek, Konrad Hren, Ivan Barčan, Florijan Papišta, Ivan Vunak, Ivan Mor, Mitko Vukalović i Antun Pecek.

III

Financijski odbor

Gg. Jakob Kos, blagajnik, Marko Lovrin, Matija Šegregur i Stjepan Kovačević.

Ujedno je izabran barjaktarom brat Dominik Kos, a njegovim zamjenikom brat Toma Siladić.

Ovako sastavljeni širji odbor sastao se dne 7. siječnja 1923. u svoju sjednicu redovnu, pak je zaključio da se posvjeta društvenog barjaka obavi dne 21. svibnja 1923. t.j. na "Duhovski ponedjeljak".

Zatim je zaključeno umoliti gđu. Ružicu Landi, suprugu društvenoga predsjednika Gjura Landija da bude kuma društvenom barjaku i da kao takova prisustvuje posveti istoga barjaka.

Ujedno su birani članovi gg. Viktor Stejskal, Josip Beker, Milan Kratochvil i Dominik Kos koji će u ime cijele obrtne zadruge umoliti gđu. Ružicu Landi, da primi kumstvo kod posvete društvenog barjaka. Ovaj je odbor izvršio svoju zadaću donijevši ugodnu vijest, da je gđa. Ružica Landi primila čast kume društvenog barjaka, što je burnim odobravanjem primljeno do znanja.

Da posveta društvenog barjaka nije obavljena prema zaključku glavne skupštine od 29. lipnja 1922. naime u samoj godini 1922. najglavniji je razlog u tom, što pomenuti barjak nije na vrijeme bio gotov: a kad je prispio, nastalo je zimsko doba, ter se proslava posvete nebi mogla obaviti prema intecijama članova Prve obrtne zadruge. Stoga se je posveta istoga barjaka morala odgoditi na povoljnije godišnje doba, pa neka svemogući Bog ulije obilje svoga svetog blagoslova na poštenu rad "Prve obrtne zadruge u Pitomači" i njezin barjak, da sve bude na korist doma i roda!"

Prilog 3.

Popis članova Upravnog i Nadzornog odbora, Izvršnog odbora, Radne zajednice i predsjednika skupštine, te drugih upravnih tijela (1955. - 1994.) prema sačuvanim i raspoloživim izvorima 1999. godine

Begović Stanislav - predsjed. N.O. 1955. god.

Bedeković Stjepan - član N.O. 1957., 1958. god.

Barković Stjepan - član N.O. 1960. god.

Britvić Franjo - predsjed. zadruge 1964., podpredsjed. U.O. 1965., predsjed. savjeta zadruge 1966. i 1967. god.

Bedeković Mato - član N.O. 1957., I.O. 1967.

Barčan Josip - član U.O. 1958.

Begović Ivan - član U.O. 1960., 65., 66., 1967. predsjednik, član 1969., zamjenik predsjed. savjeta 1971., predsjednik 1973. god.

Begović Branko - član N.O. 1960., U.O. član 1965., predsjed. I.O. 1974.

Bušetinčan Slavko - direktor zadruge 1976., i 68., član U.O. 1969., direktor 1972.

Britvić Franjo - podpr. U.O. 1965., predsjed. savjeta zadruga 1966. i 67.,
 Barčan Josip - član N.O. 1965., član I.O. 1968.
 Bedeković Milan - član U.O. 1967., i 1971.
 Botković Drago - član U.O. 1969.
 Bareš Josip - član N.O. 1969.
 Bedeković Josip - član I.O. 1967.
 Begović Antun - član U.O. 1971., član I.O. 1967., član N.O. 1991., član I.O. 1994.
 Begović Josip - član I.O. 1974.
 Bijuk Marko - član I.O. 1974.
 Bedeković Mato - član I.O. 1985.
 Bokan Ankica - član I.O. 1979.
 Bedeković Anđelka - tajnik I.O. 1979., član N.O. 1983., šef računovodstva 1990, upravitelj
 zadruga 1994.
 Barišić Franjo - podpr. I.O. 1989.
 Barčan Franjo - zamj. predsjed. skupštine 1987.
 Bedeković Ivan - član I.O. 1987., član N.O. 1990.

Crnec Josip - član I.O. 1985.

Dobrić Ružica - šef računovodstva 1968.
 Demšić Ivan - član U.O. 1971.

Fišer Antun - član U.O. 1958., i 1959. godine
 Franjić Branko - član U.O. 1965., i 1966. godine
 Ferić Ivan - član I.O. 1985., i 1989. godine
 Filjak Marija - tajnik I.O. 1987. godine
 Feher Julka - član N.O. 1987. godine

Gregurić Nikola - upravitelj 1955., predsjednik 1956., ravnatelj 1957., član U.O. 1958.,
 blagajnik 1959. i 1960. godine
 Giba Ivan - član U.O. 1955. godine
 Gregurić Ivan - član U.O. 1965. i 1966. godine
 Gucek Milan - član U.O. 1965. godine
 Giba Stjepan - član U.O. 1968., podpr. I.O. 1974. godine
 Gucek Josip - podpr. 1967. godine
 Gregurić Marijan - predsjed. I.O. 1967., član I.O. 1977., tajnik 1979. i 1981., blagajnik
 1983., predsjed. R.Z. 1973., predsjed. Z.R. 1990., član N.O. 1990. godine
 Gregurek Branko - član I.O. 1981., 1983 i 1985., predsjed. predsjed. R.Z: 1980. godine
 Grgačić Željko - član I.O. 1987. godine

Hujek Nikola - član N.O. 1955., 1957., i 1958. godine
 Hrvatić Luka - član U.O. 1965. godine
 Hanzir Luka - član N.O. 1991., predsjed. skup. 1994., član I.O. 1994. godine
 Horvatinović Josip - član N.O. 1994. godine

Ivanic Franjo - tajnik U.O. 1955. i 1956., predsjed. U.O. 1966., tajnik U.O. 1957., 1958.,
 1966. i 1967., član N.O. 1960., 1965., 1969. godine
 Ivanic ana - član I.O. 1979. godine

Janeš Slavko - član U.O. 1958., zamj. predsjed. 1959., potpr. 1960. i 1967., predsjed. savjeta
 1969.,
 Janči Slavko - član U.O. 1965. godine
 Jakupec Stjepan - član I.O. 1967. godine
 Jardaš Marija - član I.O. 1977., 1981., i 1987. godine
 Jakupec Milan - predsjed. I.O. 1989 i 1994. godine
 Kovač Franjo - član U.O. 1955. i 1957., član N.O. 1960. godine
 Kos Ivan - član U.O. 1957., 1958., 1959., 1960., 1965., 1967., 1968., član N.O. 1960.
 godine

Franjo Hoti: "Cehovsko polaganje ispita", ulje na platnu, 1963., detalj. Slika se nekada nalazila u prostorijama Prve obrtno-štedno-kreditne zadruge Pitomača. Danas zagubljeno. Foto: 2004.

Kukavica Pavao - član N.O. 1957. i 1960., predsjed. U.O. 1965., 1966., 1968. godine
Keserica Andrija - član N.O. 1960., i 1965., dopredsj. U.O. 1966., član U.O. 1967. i 1968. godine

Kukavica Franjo - član N.O. 1966. i 1967. godine

Krpan Mato - član N.O. 1966. 1967. i 1968. godine

Kos Božo - član U.O. 1967., predsjed. U.O. 1968. godine

Kristović Ivan - član U.O. 1969., podpr. 1973. godine

Kukavica Adica - član N.O. 1977. i 1979. godine

Kos Barica - član N.O. 1977. i 1979. godine

Kovač Katica - član I.O. 1983., predsjed. I.O. 1987., član I.O. 1989. godine

Koren Mato - član N.O. 1991. godine

Lovreković Ivan - član N.O. 1965. i 1966. godine

Lovrin Milan - predsjed. 1974. godine

Lovrin Franjo - član I.O. 1974. godine

Laslo Stjepan - predsjed. I.O. 1985. godine

Lovreković Tomislav - član N.O. 1979. godine

Magenheim Antun - član U.O. 1957. i 1961. godine

Mihoković Milan - član U.O. 1959., 1966., 1969. godine

Miholčić Milan - član U.O. 1960. godine

Mogorić Milan - član U.O. 1960. godine

Magenheim Franjo predsjed. zajednice 1961. godine

Majstor Antun - član U.O. 1965., član I.O. 1974. godine

Mihoković Milan - član U.O. 1965. i 1967. godine

Mihevc Ivan - član U.O. 1965., 196., 1969. godine

Modrić Franjo - predsjed. zadr. savjeta 1968. i 1971. godine.

Maljak Ivan - član I.O. 1967. godine

Matica Stjepan - član I.O. 1985. godine

Malešević Ružica - tajnik I.O. 1981. i 1983., član I.O. 1987. i 1989. godine

Malčec Višnja - predsjed. I.O. 1989. godine

Mihoković Miroslav - član I.O. 1987. godine

Novaković Slavko - član I.O. 1989., član N.O. 1990. i 1991., član I.O. 1994. godine

Prović Stjepan - član U.O. 1955. godine

Prepelec mato - član N.O. 1958. godine

Pose Stjepan - član U.O. 1965. godine

Paša Ivan - član U.O. 1965. godine

Pecek Rudolf - član N.O. 1957. godine

Posavec Alojz - član U.O. 1959. godine

Petković Vlado - član I.O. 1974. godine

Pavleković Slavko - član N.O. 1967. i 1968. godine

Pankaz Franjo - član I.O. 1985., 1989., 1987. godine

Pavleković Marija - predsjed. I.O. 1977., član N.O. 1981. godine

Prepelec Andrija - član N.O. 1977., i 1981. godine
 Počerek Marija - član N.O. 1983. godine
 Prović Branko - član I.O. 1987., i 1989. godine
 Petrović Zlatko - član I.O. 1989. godine

Rakijašić Marija - tajnik I.O. 1977., predsjed I.O. 1979. godine
 Rengel Pavao - predsjed. skupštine 1987. godine

Sučić Petar - član I.O. 1994. godine
 Stančin Stjepan - član U.O. 1955., 1957., i 1958. godine
 Steiskal Tomislav - tajnik N.O. 1955., član N.O. 1957., 1966., i 1967. godine
 Stilinović Marijan - član N.O. 1960. godine
 Smrček Josip - član U.O. 1967. godine
 Slavica Nikola - član I.O. 1994. godine

Šokec Franjo - član U.O. 1955., 1957., 1958., 1959., 1960., 1969., 1971., podpredsjed.
 zadruge 1964., predsjed. U.O. 1965., 1966., član I.O. 1967. godine
 Švarbić Mijo - podpredsjed. U.O. 1966., 1967., 1969. godine
 Švarbić Ivan - član U.O. 1968. godine
 Škrinjar Ivan - član I.O. 1987. godine
 Šegregur Franjo - član U.O. 1971. godine
 Štajduhar Zdenko - član I.O. 1985.
 Šelimber Barbara - predsjed. I.O. 1981., član N.O. 1987., tajnik I.O. 1989., član I.O. 1994.
 godine
 Sostarić Martin - član I.O. 1987., 1989., 1994. godine
 Šelimber Franjo - član N.O. 1990. godine
 Široki Stjepan - član I.O. 1994. godine

Tari Matija - član U.O. 1955., predsjed. 1959. godine
 Tratnjak Milan - član N.O. 1968., 1990., 1991. godine
 Tišljarić Milan - podpr. 1974. godine
 Tišljarec Ivan - v.d.dir. 1984., I.O. 1985., član N.O. 1981., 1987. godine
 Tometić Anđelka - član I.O. 1981. godine
 Tišljarec Katica - član N.O. 1983. godine
 Tišljarec Ivan ml. - član I.O. 1987., predsjed. poslov. organa 1990., član I.O. 1994. godine
 Tudić Franjo - predsjed. skupštine 1994. godine

Veličan Ivan - član U.O. 1955., 1958., 1959., 1965., predsjed. N.O. 1966., član N.O.:
 1967., 1969. godine
 Vunek Drago - član U.O. 1968. godine
 Vunak Andrija - član U.O. 1971. godine
 Veličan Ivan - član I.O. 1987., član N.O. 1994. godine
 Veličan Višnja - šef računov. 1994. godine

Zvonarić Dragutin - član U.O. 1968., 1969., 1971. godine
 Zuber Boja - član I.O. 1977., 1983. godine
 Zdeličan Mirko - član N.O. 1994. godine.

Sastav arhiva bivše "Prve obrtno štedno-kreditne zadruge Pitomača" 2003. godine

U arhivu "Prve obrtno štedno-kreditne zadruge Pitomača" 2003. je bio sačuvan jedan dio dokumentacije još od 1856. godine. Postojale su određene praznine zapisnika, kao i druge dokumentacije, kao računa, raznih dopisa i dr. Osim dolje navedenog postojao je i određeni broj dokumenata koji nisu bili sređeni, a koji su se odnose na rad Zadruga. Međutim, ipak je dosta toga bilo sačuvano i bilo je u dosta dobrom stanju i djelomično sortirano. Dio ovog arhiva danas se čuva, od 2014. u Državnom arhivu u Virovitici. Ovdje

iznosim osnovno stanje arhiva 2003/04. godinu (do 1955. godine):

- "Cassa Journale" od 8. 6. 1862. do 31. 12. 1868. godine. Ukupno 73 lista sa dodatkom raznih podataka od 1907. do 1955. godine
- "Blagajnički dnevnik" od 1. 1. 1883. do 31. 12. 1906. godine. Ukupno 75 listova
- Dokumenti razni od 1886. do 1937. godine. Ukupno 5 komada
- Zapisnici sjednica odbora od 22. 2. 1913. do 13. 3. 1927. godine
- Knjiga blagajne od 26. 12. 1913. do 10. 1. 1918. godine. Ukupno 299 stranica
- Dokumenti razni (namire i računi) od 1874. do 1937. godine. Ukupno 138 dokumenata
- Spisi razni od 1885. do 1943. godine. Ukupno 40 spisa
- Razni dopisi, obveznice i dr. od 1894. do 1943. godine. Ukupno 40 dokumenata
- Zapisnici sa skupština od 1883. do 1907. godine. Ukupno 38 dokumenata
- Pravila "Pitomačke zanatnicke zadružnice" 1863./1864. godine
- Pravilnik od 1947. godine. Ukupno 6 listova
- Pravilnik od 1893. godine. Fragmentirano
- Zapisnici sa skupština ravnateljstva i sjednica Nadzornog odbora od 23. 5. 1926. do 28. 7. 1947. godine. Ukupno 174 stranice. (19, 24, 24a, 30, 151, etc.)

F. Iz registra obrtnika, inokosnih i društvenih tvrtki *Pitomače* i okolnih naselja (1876. - 1978.)

U ovom poglavlju donosim prijepise podatak iz registara privatnih zanatskih radnji, inokosnih i društvenih tvrtki za područje općine *Pitomača*. Dio registara je sačuvan u *Državnom arhivu u Bjelovaru*, dok neki nisu, na žalost sačuvani. Ovi registri do danas su ostali gotovo neistraženi i neupotrebljavani kod proučavanja povijesti brojnih naselja i područja sjeverozapadne *Hrvatske*, a razlog je vjerojatno njihovo neeksponiranje ili nepoznavanje ove građe. Za područje općine *Pitomača* nemamo potpune podatke za naselja *Turnašica* i *Stari Gradac*, no ipak ih i imamo u određenoj mjeri, a nedostaje i dosta podataka za ostala mjesta općine. Dosta podataka je izostavljeno, a više dijelova u registrima nije niti završeno. Upravo u ovom poglavlju donosim navedene registre iz razloga što je u ovom periodu u *Pitomači* bilo vrlo mnogo obrtnika, trgovina i raznih firmi. Mnoge "tvrdke" ili firme iz perioda 19. st. se ne nalaze na popisu, a razlog je taj što su bile upisivane u dijelove registara koji su nestali. Nadasve se to odnosi na tvrtke, koje su postojale još u vrijeme *Vojne krajine*, pa su kasnije doregistrirane, ili su prestale postojati, a nitko nije javio i sl. Osim toga u registrima se pojavljuju mjesta gdje nedostaju stranice, pa su neki podaci zagubljeni i na takav način. Podaci su prenesi na način i po redoslijedu kako stoji u registrima. Jedan dio registara obrtnika (zanatlija) sačuvan je u *Državnom arhivu u Virovitici*. Nemamo sačuvane sve registre trgovina, a registri ugostitelja, tj. gostioničara uopće nisu sačuvani. Nesumnjivo, unatoč manjkasvosti ovo je sjajna građa za proučavanje gospodarstva pitomačkog području tijekom više od 100 godina.

Potrebno je napomenuti, da se u registrima u nekoliko navrata pojavljuju isti obrtnici, međutim razlog tome je opetovno prijavljivanje obrta, ili opetovno odjavljivanje. Svi registri, osim onih iz 1960. - 1962. koji su uređeni po abecedi su u izvornom obliku.

1. Registar privatnih zanatskih radnji. - (1876. - 1900.) - 1946. - 1955.
Narodni odbor kotara Đurdevac. U Državnom arhivu Bjelovar.

1. 9. 5. 1946. Jakob Županić, Grabrovnica, zidar, ne radi od 15. 12. 1945. Nastavak – 30. 5. 1953.
2. 12. 2. 1946. Stjepan Begović, Pitomača, krojač, prestao 1946.
3. 17. 6. 1942. Anka (Turk) Arko, Sedlarica, vađenje šljunka, odjava obrta 1947.
4. 13. 11. 1945. Katica udova Mije Ambrošića, Pitomača Preradovićeva 4, dimnjačar
5. 24. 1. 1920. Jakob Tome Begović, Pitomača Miškine Pavleka 33, kolar
6. 13. 11. 1945. Katica udova Mije Ambrošića, Pitomača Preradovićeva 4, dimnjačar
7. 10. 6. 1924. Mirko Bačani, Pitomača, krojač, odjava 27. 2. 1950.
8. 24. 1. 1920. Jakob Tome Begović, Pitomača Miškine Pavleka 33, kolar
9. 1. 3. 1932. Josip Tome Begović, Pitomača Strosmajerova 30, brdar
10. 21. 2. 1929. Vjekoslav Rudolf Begović, Pitomača Pavleka Miškine 13/a, stolar
11. 28. 5. 1927. Gabrijel Josipa Beke, Sedlarica, kovač
12. 17. 10. 1923. Ivan Petra Brnjak, Grabrovnica, postolar
13. 7. 3. 1938. Franjo Martina Britvić, Pitomača Braće Radića 66, kolar
14. 3. 5. 1921. Josip Britvić, Pitomača, kolar, odjava 16. 6. 1950.
15. 13. 11. 1945. Katica udova Mije Ambrošića, Pitomača Preradovićeva 4, dimnjačar
16. 10. 6. 1924. Mirko Bačani, Pitomača, krojač, odjava 27. 2. 1950.
17. 24. 1. 1920. Jakob Tome Begović, Pitomača Miškine Pavleka 33, kolar
18. 27. 8. 1930. Josip Josipa Ciglec, Pitomača Vinogradska 6, brijač
19. 6. 10. 1931. Stjepan Josipa Ciglec, Pitomača Gajeva 45/b, užar, privremena odjava od 20. 1. 1953. Nastavak rada od 6. 7. 1953.
20. 12. 8. 1936. Martin Ignaca Cik, Grabrovnica, kovač
21. 23. 6. 1933. Matija Josipa Crnković, Pitomača Strosmajerova 34, bačvar
22. 28. 7. 1882. Josip Ivana Čikvar, Pitomača Gajeva 4, postolar, stalna odjava 6. 7. 1953.
23. 18. 7. 1929. Giza Čikvar, Pitomača, brijačica
24. 18. 10. 1931. Mato Čop, Pitomača, postolar, odjavio obrt 17. 11. 1948.
25. 5. 5. 1904. Ivan Imbro Čordaš, Pitomača, brijač
26. 3. 3. 1912. Julio Dolinec, Pitomača, pekar, odjava 19. 11. 1946.
27. 19. 5. 1910. Josip Josipa Dora, Pitomača Gajeva 41, slastičar medicar
28. 2. 11. 1920. Ivan Luke Filipović, Pitomača Vinogradska 6, klobučar –
29. Franjo Filjak, Pitomača, stolčar, odjava 25. 4. 1951.
30. 22. 3. 1930. Pavao Gregur Filjak, Pitomača Braće Radića 166, stolar
31. 1930? Martin Filjak, Pitomača, limar
32. 7. 3. 1928. Ivan Franjo Franjić, Otrovanec 56, brdar, izdana dozvola za prodaju proizvoda
33. 5. 7. 1929. Filip Ivana Giba, Pitomača, Strosmajerova 104, kolar
34. 16. 7. 1924. Martin Ivana Đakić, Pitomača Braće Radića 85, kolar
35. 31. 5. 1930. Ivan Giba, Pitomača Braće Radića 84, kovač
36. 13. 5. 1929. Ignac Pavla Golubić, Pitomača Strosmajerova 54, kolar
37. 31. 8. 1912. Matko Gucek, Pitomača, bačvar, odjava 4. 6. 1949.
38. 30. 2. 1924. Nikola Josipa Gregurić, Pitomača, bačvar
39. 18. 9. 1911. August Mate Habijanec, Pitomača Braće Radića 77, postolar –
40. August Franje Habijanec, Pitomača, mesar i kobasičar, odjava 15. 12. 1950.
41. 19. 6. 1923. Bartol Halavuk, Pitomača, košaraš, odjava 15. 12. 1950.
42. 28. 7. 1920. Šimun Hegeduš, Pitomača, kovač, odjava 18. 3. 1948.
43. 4. 12. 1928. Mato Hrgarek, Pitomača, košaraš, odjavio 9. 6. 1950.
44. 17. 1. 1928 Bartol Steve Mađerić, Pitomača Braće Radića 147, motorni mlin
45. 13. 10. 1900. Ivan Majn, Pitomača, kolar, stalna odjava (1950.?)–
46. Matija Majstor, Pitomača, kovač, odjava 10. 8. 1950.
47. 8. 2. Tomo Ivana Manjkas, Sedlarica 84, kovač, odjava 10. 8. 1950.–
48. Martina Marešić, Sedlarica, čizmar, odjava 31. 8. 1946.–
49. Ivan Mlinjarić, Kladare, kovač, prestao sa radom 18. 4. 1947.
50. Fabijan Papišta, Pitomača, krojač, odjava rada 17. 5. 1950.
51. 8. 5. 1919. Stjepan Tome Pavleković, Pitomača Gajeva 21, bojadar

52. 25. 10. 1929. Vjekoslav Martina Pavlić, Pitomača Preradovićeve 46, postolar, stalna odjava 4. 7. 1955.–
53. (1930.?) Tomo Paša, Pitomača, krojač, odjava 15. 12. 1950.
54. 12. 9. 1930. Franjo Ivana Pecek, Pitomača Vinogradska 50, stolar
55. 21. 12. 1927. Vladimir Pecek, Pitomača, bojadisar, odjava 15. 12. 1950.
56. 8. 4. 1931. Đuro Franje Rakijašić, Pitomača Vinogradska 7, bačvar–
57. Manda (udova) Rakijašić, Pitomača, sitar, odjava obrta 4. 5. 1948.
58. 28. 10. 1926. Ivan Mirka Rakitničan, Otrovanec 7, postolar
59. 22. 12. 1919. Pavao Andre Rendulić, Pitomača Br. Radića 2, proizvodnja cementne robe
60. 5. 5. 1950. Pavao Tome Saraja, Pitomača Gajeve 28/a, brijač i frizer
61. 29. 3. 1928. Franjo Siladić, Velika Črešnjevica, krojač. Nastavak rada 3. 4. 1952., odjava 19. 2. 1954.
62. 1920. Franjo Sinković Siladić, Pitomača, mesar, ne radi. Stalna odjava 28. 2. 1951.
63. 15. 2. 1930. Ivan Sobota, Pitomača, postolar, odjava 1. 3. 1952.
64. 12. 9. 1930. Ivan Silvestar Šantek, Pitomača Dravska 27, stolar
65. 20. 2. 1929. Martin Šelimber, Pitomača, bravar, kovinar. Umro!
66. 17. 2. 1919. Matija Šegregur, Pitomača, remenar. Umro!–
67. Milan Šolinger, Pitomača, stolar. Ne radi.
68. 19. 1. 1923. Matija ml. Gabrijela Tari, Pitomača Br. Radića 10, stolar
69. 29. 5. 1912. Martin st. Tari, Pitomača, stolar. Ne radi.–
70. Đuro ml. Torbašinović, Sedlarica, mesar. Ne radi.
71. 26. 6. 1933. Urban Mateja Veršnik, Pitomača Preradovićeve 1, proizvodnja cementne robe
72. 13. 2. 1926. Pavao Vitković, Pitomača, krojač. Ne radi. 11. 2. 1947.
73. 16. 9. 1916. Mirko Vukelović, Pitomača, stolar. Odjava 1 god. 13. 2. 1953. Nastavak rada 29. 1. 1954.
74. 10. 11. 1927. Mijo Steve Vučko, Velika Črešnjevica 129, postolar
75. 24. 9. 1921. Josip Ivana Živko, Grabrovnica, postolar
76. 12. 6. 1920. Martin Ivan Živko, Otrovanec 51, kolar. Stalna odjava obrta 23. 7. 1955.
77. 12. 2. 1935. Antun Franje Župančić, Kladare 138, zidar
78. 1925. Jakob Župančić, Grabrovnica, zidar. Odjava.
79. 23. 12. 1931. Franjo Marije Pintarić, Pitomača Gajeve 59, obuçar
80. 12. 7. 1928. Eugen Vinogradski, Pitomača Gajeve 11, fotograf
81. 23. 12. 1934. Đuro Petra Galjer, Pitomača Vinogradska 30/b, krojač
82. 23. 12. 1934. Marko Ivana Rešetar, Kladare 66, kolar–
83. Ivan Horvat, Pitomača, stolar. Odjava 15. 12. 1950.
84. 18. 2. 1941. Ivan Čop, Pitomača, postolar. Odjava rada 1949.
85. 31. 3. 1940. Tomo Druga, Velika Črešnjevica, motorni mlin i pilana. Ne radi.
86. 29. 12. 1936. Ivan Antuna Gucek, Pitomača Braća Radića 45, stolar
87. 31. 12. 1936. Tomo Martina Rakitničan, Otrovanec 60, stolar
88. 31. 12. 1936. Martin Ivana Franjić, Pitomača Gajeve 51/a, klobučar
89. 20. 3. 1937. Franjo Ignaca Đakić, Pitomača Dravska 139, kovač
90. 11. 6. 1937. Milan Lovrin, Pitomača, pekar. Odjava 23. 12. 1947.
91. 11. 6. 1937. Ivan Galoši, Pitomača, remenar
92. 24. 9. 1937. Florijan Fabijan Kušt, Pitomača Preradovićeve 25, krojač
93. 31. 12. 1937. Mato Ignaca Čupen, Pitomača Br. Radića 133, krojač
94. 10. 11. 1938. Ivan Đure Škrinjar, Pitomača Miškine Pavleka 36, kovač. 10. 9. 1954. Stalna odjava.
95. 10. 4. 1938. Franjo Šegregur, Pitomača, remenar. Odjava 28. 7. 1949.
96. 1. 4. 1938. Stjepan Sondi, Pitomača, kobasičar. Odjava 14. 1. 1948.
97. 19. 6. 1938. Milan Dijaković, Pitomača, kovač. Stalna odjava. Umro je 1954.
98. 27. 9. 1938. Stjepan Antuna Stančin, Pitomača Br. Radića 53, strojobravar
99. 15. 5. 1934. Petar Trgovčić, Sedlarica, mesar. Stalna odjava 1. 10. 1954. –
100. Mato Lacković, Otrovanec, mesar. Ne radi
101. 31. 10. 1941. Mijo Ivana Pecek, Pitomača Br. Radića 58, krojač. Odjava na 1 god. 1954. Nastavak rada 27. 5. 1955.
102. Martin Franje Franjić, Otrovanec 40, brdar
103. 1939. Stjepan Begović, Pitomača, krojač. Ne radi. 12. 2. 1946.

104. 28. 9. 1939. Mijo Franjić, Otrovanec, kovač. Umro.
105. 1939. Božidar Ivana Kos, Pitomača Gajeva 17, brijač
106. 26. 6. 1940. Ivan Lovre Međurečan, Pitomača Preradovićeve 17/a, krojač
107. 1941. Ivan Pavla Čop, Kladare 140, motorni mlin
108. 1. 11. 1931. Martin Stjepana Sraka, Pitomača Br. Radića 106, stolar
109. 1. 9. 1941. Lovro Bokan, Velika Črešnjevica, postolar. Stalna odjava 15. 12. 1950.
110. 19. 9. 1941. Milan Stjepana Đakić, Pitomača Prerdovićeve 17, papučar
111. 25. 9. 1941. Ivan Matije Veličan, Pitomača Br. Radića 13, krojač
112. 3. 11. 1941. Martin Šokec, Pitomača, postolar. Odjavio 1. 9. 1944.
113. 1941. Franjo Demšić, Otrovanec, postolar. Odjava 28. 7. 1951.
114. 17. 11. 1941. Antun Ivana Grgačić, Pitomača Trg Maršala Tita 1, mesar i kobasičar
115. 18. 12. 1941. Ivan Ihors, Velika Trešnjevica, postolar. Stalna odjava 7. 12. 1951.
116. 15. 1. 1943. Martin Kovač, Pitomača, papučar. Ne radi.
117. 13. 7. 1946. Franjo Ivana Giba, Kladare 167, postolar
118. 5. 5. 1929. Ivan Andre Bastalić, Dinjevac Nazorova 64, kovač
119. 20. 11. 1939. Stjepan Stjepana Gomberović, Dinjevac Radićeve 31, kovač
120. 27. 9. 1938. Tomo Presečan, Dinjevac, mljekara. Odjavio 23. 7. 1947.
121. 29. 4. 1946. Ivan Mihoković, Pitomača, urar. Odjavio obrt 4. 9. 1947.
122. 28. 7. 1943. Stjepan Martina Tonković, Pitomača Vinogradska 11, proizvodnja soda vode. Prestalo poslovanje 11. 10. 1954.
123. 13. 5. 1946. Stjepan Marinić, Pitomača, motorni mlin. Stalna odjava 24. 3. 1952.
124. 16. 5. 1946. Ivan Mije Tandarić, Pitomača Prerdovićeve 68, medicar. Stalna odjava 20. 11. 1954.
125. 16. 5. 1946. Antun Mije Kovačić, Dinjevac, motorni mlin
126. 8. 7. 1946. Vjekoslav Jakoba Mihoković, Pitomača Vinogradska 17, limar. Preselio radnju u Gajevu 29.
127. 11. 7. 1946. Treza Hegeduš, Pitomača, pečenjarska prodaja suhomesnate robe i peciva na sajmovima. Stalna odjava 15. 12. 1950.
128. 12. 7. 1946. Tomo Silvestra Šantek, Pitomača Gajeva 20, mesar. Odjava obrta 9. 6. 1950. Nastavak rada rješenjem 22. 5. 1957.
129. 6. 9. 1946. Ivan Antuna Tišljar, Pitomača Gajeva 23/c, krojač muških odjela
130. 11. 9. 1946. Rudolf Ferde Tambolaš, Kladare 138, krojač muških odjela
131. 12. 9. 1946. Franjo Ivana Giba, Kladare, postolar
132. 12. 9. 1946. Slavko Janeš i Andrija Keserica, Pitomača, krojač muškog odijela
133. 15. 9. 1939. Milan Čerluka, Pitomača, pekar. Odjavio obrt 22. 12. 1947.
134. 16. 10. 1926. Matija Kos, Pitomača, postolar. Ne radi od 1940.
135. 17. 10. 1946. Ivan Krmpotić, Pitomača, stolar. Odjava obrta 20. 1. 1951.
136. 17. 10. 1946. Martin Došlin, Pitomača, postolar. Odjava obrta 12. 2. 1953.
137. 17. 10. 1946. Franjo Škrinjar, Pitomača, manji motorni mlin. Stalna odjava obrta 4. 4. 1951.
138. 17. 10. 1946. Jakob Ivana Crnec, Pitomača Štrosmajerova 7, kovač. Stalna odjava 1. 11. 1953.
139. 22. 10. 1946. Ivan Steve Mesar, Pitomača, kotlar. Privremena odjava obrta 17. 5. 1955. Nastavak rada 27. 8. 1955.
140. 22. 10. 1946. Franjo Josipa Modrić, Pitomača Gajeva 10, krojač
141. 19. 11. 1946. Josip Stjepana Široki, Pitomača Brestić – Drava, mlin na potoku. Privremena obustava 22. 5. 1954.
142. 19. 11. 1946. Katica Kovač, Pitomača, urar
143. 18. 2. 1947. Mijo Josipa Horvat, Sedlarica, krojač
144. 12. 3. 1947. Božidar Crnec, Pitomača, soboslikar
145. 20. 3. 1947. Stjepan Mate Petek, Pitomača Gajeva 92, kovač
146. 21. 3. 1947. Martin Ivana Kirin, Pitomača Pavleka Miškine 50a, kovač. Stalna odjava 27. 3. 1952.
147. 9. 7. 1947. Stjepan Jakoba Mihoković, Pitomača Preradovićeve 49, postolar
148. 10. 7. 1947. Šimun Andre Bastalić, Pitomača Vinogradska 35/a, krojač
149. 12. 7. 1947. Mato Nikole Grbačić, Grabrovnica, kolar. Preseljenje radnje u Veliku Črešnjevicu 1952.
150. 12. 7. 1947. Stjepan Luke Rakijašić, Pitomača Štrosmajerova 59, sitar

151. 24. 5. 1950. Ivan Gregura Grbačić, Pitomača Gajeva, limar
152. 9. 9. 1947. Dragutin Pavlić, Pitomača, fotograf. U Pitomači nepoznat i ne nalazi se u Pitomači.
153. 13. 9. 1947. Mato Martin Spitek, Dinjevac, stolar
154. 13. 4. 1947. Ivan Španić, Dinjevac, stolar. Ne postoji u Dinjercu.
155. 3. 10. 1947. Josip Šanj, Pitomača, kotlar. Odjavio obrt 27. 1. 1948.
156. 20. 10. 1947. Stjepan Jakupec, Pitomača, manji motorni mlin. Odjavio obrt 21. 2. 1948.
157. 19. 11. 1947. Tadek Krupka, Križnica, kovač. Odjavio obrt 24. 1. 1951. Nastavak obrta 25. 6. 1953.
158. 15. 11. 1947. Stjepan Ivana Novak, Pitomača Gajeva 10/c, manji motorni mlin
159. 22. 12. 1947. Ćiril Vunak, Pitomača, postolar
160. 1948. Andrija Ivana Đakić, Pitomača Braće Radića 68, postolar. Stalna odjava 10. 11. 1954.
161. 1948. Stjepan Stjepana Tot, Pitomača, postolar. Stalna odjava 15. 9. 1953.
162. 22. 10. 1948. Pavao Mate Mihoković, Pitomača, postolar. Privremena odjava obrta 4. 8. 1952. Nastavak rada 6. 7. 1953.
163. 22. 1. 1948. Đuro Ignaca Lončarić, Pitomača Braće Radića 117, postolar
164. 27. 1. 1948. Marijan Petar Magašić, Pitomača Štrosmajerova 2, postolar
165. 29. 1. 1948. Đuro Franje Međurečan, Pitomača Dravska 78, postolar
166. 10. 2. 1948. Jakop Mate Veličan, Pitomača Štrosmajerova 117, postolar
167. 9. 3. 1948. Slavoljub Stjepana Lauš, Pitomača Vinogradska 13, krojač
168. 9. 3. 1948. Martin Stjepana Kožarić, Pitomača Vinogradska 47, postolar. Odjava na god. dana od 1. 4. 1952. Nastavak obrta 19. 2. 1953.
169. 9. 3. 1948. Valent Pavla Golubić, Pitomača Dravska 165 a, kolar
170. 9. 3. 1948. Antun Ivana Pintar, Vel. Črešnjevica, kovač i potkivač
171. 1948. Antun Antuna Kovačić, Pitomača Dravska 83, stolar
172. 9. 4. 1948. Petar Mikec, Pitomača, postolar. Ne radi.
173. 24. 9. 1947. Vencel Hodak, Pitomača, urar. Odjava obrta 28. 7. 1952.
174. 15. 8. 1947. Slavko Main, Pitomača, postolar. Radi u zadruzi.
175. 1947. Ivan Mirka Kostadinović, Pitomača Braće Radića 64, stolar
176. 24. 8. 1947. Stjepan Šimuna Predragović, Pitomača Braće Radića 61, stolar
177. 29. 4. 1948. Andrija Ivana Novaković, Križnica, manji motorni mlin
178. 25. 11. 1948. Ivan Ignaca Begović, Pitomača, motorni mlin i pilana. Stalna odjava pilane 12. 1. 1954.
179. 19. 6. 1948. Mijo Jakoba Tišljar, Pitomača Vinogradska 82, remenar
180. 3. 8. 1948. Valentin Ferde Lovrenčec, Vel. Črešnjevica 209, kolar. Stalna odjava rada 1. 11. 1954.
181. 7. 8. 1948. Josip Filjak, Pitomača, stolar. Privremena odjava na 1 god. 2. 4. 1953.
182. 24. 11. 1949. Mato Stjepana Švarbić, Pitomača Gajeva 95, kolar. Odjava na 1 god. 9. 5. 1951.
183. 22. 3. 1949. Antun Šimuna Hegeduš, Pitomača Dravska, krojač
184. 23. 3. 1949. Stjepan Tome Kožarić, Kladare 120, stolar. Privremena odjava obrta 3. 2. 1955.
185. 4. 6. 1949. Milan Marka Gucsek, Pitomača Braće Radića 55, bačvar
186. 1. 7. 1949. Stjepan Tome Dijaković, Otrovanec 170a, stolar. Privremena odjava 1952.
187. 4. 7. 1949. Tomo ml. Đure Manjkas, Sedlarica 8a, pilana
188. 1949. Vid Rasinec, Pitomača, zidar. Umro.
189. 16. 7. 1949. Franjo Stjepana Kovač, Pitomača, kovač
190. 29. 7. 1949. Hamik Sačir, Pitomača, slastičar. Odjava obrta 30. 7. 1949.
191. 17. 10. 1947. Ali Šaćira Refik, Pitomača Braće Radića 17, slastičar
192. 5. 12. 1949. Josip Jakoba Begović, Pitomača Štrosmajerova 67, kolar
193. 29. 4. 1948. Marko Smrček, Pitomača, postolar. Radi u komunalnom poduzeću Pitomača.
194. 9. 5. 1950. Andrija Đure Keserica, Pitomača Gajeva 100, krojač
195. 9. 5. 1950. Slavko Antuna Janeš, Pitomača Vinogradska 40, krojač
196. 1950. Baltazar Antuna Matijašić, Pitomača Preradovićeve 83, bojadiser tkanina
197. 20. 6. 1950. Đuro Andrije Grčić, Pitomača Braće Radića 7, dimnjačar

198. 28. 11. 1950. Stjepan Luke Dergez, Pitomača Nazorova 74, mlin proste meljave
199. 22. 11. 1950. Đuro Carek, Pitomača, pilač drva sa motornom pilom
200. 23. 12. 1950. Martin Kirin, Pitomača, motorni mlin. Stalna odjava 27. 2. 1952.
201. 4. 6. 1951. Ivan Mije Šelimber, Pitomača P. Miškine 49, soboslikar
202. 31. 10. 1950. Dragutin Stjepana Kožarić, Pitomača Gajeva 63, pilač drva motorna pila
203. 30. 1. 1951. Martin Antuna Vitković, Otrovanec 24, kovač. Kao sporedni uz zemljoradnju.
204. 1. 2. 1951. Tomo Mije Tandarić, Pitomača Vinogradska 52, stolar
205. 3. 2. 1951. Pavao sin Terezije Španić, Dinjevac 86, stolar
206. 3. 2. 1951. Stjepan Tome Vranek, Pitomača Štrosmajerova 37, stolar. Privremena odjava na 1 god. 5. 6. 1952. Nastavak obrta 1. 6. 1952.
207. 15. 9. 1931. Pavao Vinka Novak, Dinjevac Vladimira Nazora 57, strojobravar
208. 7. 3. 1951. Florijan Ivana Šokec, Vel. Črešnjevica 126, mlin proste meljave. Privremena odjava na 6 mjeseci 26. 5. 1955.
209. 13. 7. 1951. Mato Franje Škrinjar, Pitomača, mlin proste meljave. Odjava obrta na 1 god. 4. 8. 1953. Nastavak rada 1954.
210. 13. 2. 1951. Franjo Malčec, Đuretina Pitomača, mlin proste meljave. Stalna odjava obrta 7. 12. 1951.
211. 13. 3. 1951. Kotarsko trgovačko poduzeće „Sloga“ Đurđevac, Pitomača, prodavaona mesa. Više ne postoji.
212. 15. 3. 1951. Mjesno obrtno poduzeće, Pitomača Vinogradska 4, stolarska radiona
213. 15. 3. 1951. Jakob Sesvečan, Pitomača, pilana. Odjava obrta 2. 12. 1952.
214. 17. 3. 1951. Josip Andre Tanić, Mala Črešnjevica 27, pilana. Odjava na 1 god. 1953.
215. 30. 3. 1951. Tomo Ivana Kožar, Pitomača Dravska 76, stolar. Privremena odjava 1954.
216. 23. 4. 1951. Vladimir Stjepana Jakupec, Pitomača Nazorova 50, mlin proste meljave
217. 22. 5. 1951. Josip Mate Lončarić, Šašnato Polje Pitomača kbr. 13, motorni mlin. Privremena odjava 1. 10. 1953.
218. 1951. Stjepan Kovač, Pitomača, kovač. Uz zemljoradnju. Stalna odjava 22. 4. 1953. Preselio u Brzaju kotar Virovitica.
219. 6. 7. 1951. Milan Rakitnić, Pitomača, rezanje drva. Odjava 1952.
220. 19. 11. 1951. Ivan Kuzmana Došlin, Pitomača, motor za rezanje drva.
221. 5. 12. 1951. Ilija Rengel, Pitomača, pilač drva. Prestanak obrta – stalno 3. 4. 1953.
222. 3. 12. 1951. Vlado Mate Klauček, Pitomača, fotograf. Stalna odjava 26. 2. 1954.
223. 3. 12. 1951. Blaž Andre Posenjak, Pitomača Dravska 45a, stolar
224. 1951. Nikola Milošinić, Pitomača, stolar (?). Nalazi se u Zagrebu. Adresa nepoznata.
225. 8. 12. 1951. Josip Lovre Giba, Pitomača Gajeva 14a, motorni mlin, bez dokaza stručne spremlje. Privremena odjava 26. 5. 1957.
226. 7. 10. 1951. Ivan Franje Barčan, Pitomača Gajeva 8, urar i zlatar
227. 4. 1. 1952. Tomo Ilije Halapa, Pitomača, zidar. Uz zemljoradnju. Stalna odjava obrta 5. 2. 1955.
228. 4. 1. 1952. Pavao Mate Prović, Pitomača Radićeva 18, tesar. Uz zemljoradnju. Stalna odjava obrta 29. 5. 1955.
229. 4. 1. 1952. Jakob Stjepana Mihokovića, Pitomača Dravska 71a, zidar. Uz zemljoradnju.
230. 10. 1. 1952. Stjepan Mate Rešetar, Pitomača Gajeva 89, tesar. Uz zemljoradnju.
231. 2. 2. 1952. Mjesno obrtno poduzeće, Pitomača poslovođa Čerluka Milan, pekarna
232. 2. 2. 1952. Mjesno obrtno poduzeće, Pitomača poslovođa Smrček Marko, postolarija
233. 2. 2. 1952. Poljoprivredna zadruga, Pitomača poslovođa Kos Vatroslav, mehanička radiona
234. 5. 2. 1952. Mato Martina Spital, Dinjevac V. Nazora 46, stolar
235. 6. 2. 1952. Franjo Šimuna Kožarić, Pitomača Nazorova 22, stolar
236. 6. 2. 1952. Josip Tome Siladić, Otrovanec 1, krojač
237. 6. 2. 1952. Ivan Ivana Hanzir, Otrovanec 117, bačvar
238. 27. 3. 1952. Ivan Nikole Demšić i Kata Morenić, Pitomača Štrosmajerova 22, motorni mlin. Stalna odjava 19. 8. 1953.
239. 1948. Pavao Mate Mihoković, Pitomača Dravska 37, postolar. Odjava na 1 god. od 4. 7. 1952. do 4. 7. 1953. Nastavak rada 6. 7. 1953. Stalna odjava 4. 4. 1955.

240. 11. 7. 1952. Martin Ivana Kolarić, Grabrovnica, kovač
241. 12. 7. 1952. Josip Antuna Petak, Pitomača Gajeva 10a, postolar
242. 28. 7. 1952. Franjo Ivana Šokec, Pitomača P. Miškine 91, kovač
243. 14. 8. 1952. Ivan Mate Klinžić, Pitomača B. Radića 59, stolar
244. 14. 8. 1952. Lovro Viktora Bakan, Vel. Trešnjevica 11, postolar
245. 9. 9. 1952. Jakob Stjepana Matan, Pitomača P. Miškine – Lasci 88, zidar. 11. 1. 1954. preselio u Sesevete Podrav. Iz Pitomače.
246. 9. 9. 1952. Milan Ivana Malčec, Pitomača Braće Radića 120a, brijač
247. 1. 11. 1952. Branko Josipa Begović, Pitomača Vinogradska 3, fotograf
248. 1. 11. 1952. Stjepan Bolte Cepetić, Pitomača Štrosmajerova 17, mlinar obične i visoke meljave
249. 9. 12. 1952. Franjo Ivana Čerepinko, Pitomača Vinogradska 56a, izrada klompi
250. 12. 1. 1953. Martin Tari, Pitomača Štrosmajerova 11, stolar
251. 13. 1. 1953. Matija Franje Trstenjak, Velika Črešnjevica 119, kovač
252. 13. 1. 1953. Fabijan Petra Guščić, Pitomača Preradovićeva 71, bačvar
253. 16. 1. 1953. Tomo ml. Đure Manjkas, Sedlarica 8a, mot. mlin i pilana. Odjava 1954.
254. 20. 1. 1953. Franjo Mije Giba, Pitomača Gajeva, urar
255. 5. 2. 1953. Mato Mije Šimuniya, Otrovanec 55 – Pitomača, motorni mlin
256. 20. 2. 1953. Đuro Stjepana Halavuk, Kladare 23, kovač. Uz zemljoradnju.
257. 21. 3. 1953. Stjepan Ivana Novaković, Otrovanec 52, pilana. Stalna odjava obrta 12. 3. 1955.
258. 21. 4. 1953. Martin Marka Drvenkar, Sedlarica, stolar
259. 21. 4. 1953. Branko Josipa Dora, Pitomača, mehaničar
260. 19. 5. 1953. Ivan Jakoba Domitrović, Grabrovnica, stolar
261. 30. 4. 1953. Josip Pavla Vidović, Vel. Črešnjevica, tesar
262. 17. 7. 1953. Mirko Andrije Medić, Pitomača, urar. Preselio radnju u Vinogradsku kbr. 2. 1954.
263. 17. 8. 1953. Tomo Paša, Pitomača, krojač
264. 19. 8. 1953. Stjepan Ivana Marinić, Pitomača, motorni mlin na valjke. Visoka prosta meljava.
265. 1. 9. 1953. Mato Matije Lacković, Otrovanec, mlinar motorni mlin. Privremena odjava obrta od 25. 9. 1954. Na 1 god. dana.
266. 12. 11. 1953. Stjepan Marka Rakijašić, Pitomača, stolar
267. 28. 11. 1953. Stjepan Stjepana Sondi, Pitomača, mesar i kobasičar
268. 21. 10. 1954. Ivan Došlin, Pitomača, pilač drva. Dva puta uveden.
269. 5. 2. 1953. Tomo Ivana Lovreković, Pitomača, krojač
270. 24. 6. 1953. Đuro Kovač, V. Črešnjevica, vađenje zlata
271. 8. 5. 1953. Stjepan Cicak, Kladare, mlinar
272. 21. 8. 1952. Milan Špoljarić, Pitomača, staklar
273. 20. 5. 1951. Matija Tari, Pitomača, stolar
274. 13. 3. 1951. Franjo Malčec, Đuretina, mlinar
275. 28. 1. 1954. Ivan Bajsar, Pitomača, krojač muškog odijela
276. 5. 5. 1954. Vjekoslav Sraka, Pitomača, strojobravar
277. 5. 5. 1954. Milan Šohinger, Pitomača, stolčar
278. 10. 6. 1954. Stanislav Begović, Pitomača, radiona za izradu i popravak muzičkih instrumenata
279. 7. 7. 1954. Stjepan Tišljar, Otrovanec, stolar
280. 20. 7. 1954. Filip Kovačić, Grabrovnica, zidar
281. 20. 7. 1954. Ivan Kristović, Kladare, zidar
282. 10. 8. 1954. Slavica Kos, Pitomača, krojačica
283. 14. 9. 1954. Vinko Rusak, Pitomača, dimnjačar
284. 14. 9. 1954. Ivan Kos, Pitomača, krojač
285. 29. 9. 1954. Pavao Horvat, Pitomača, strojobravar
286. 1. 10. 1954. Josip Tambolaš, Kladare, tesa
287. 1. 10. 1954. Ivan Begović, Pitomača, krojač
288. 11. 11. 1954. Ivan Hranilović, Kladare, zidar
289. 1. 10. 1954. Josip Kološ, Grabrovnica, mlin i pilana
290. 24. 12. 1954. Mato Mikšić, Pitomača, mlinar

291. 14. 1. 1955. Stjepan Tonković, Pitomača, proizvodnja soda vode i bezalkoholnih pića
292. 17. 3. 1955. Dragutin Vunak, Pitomača, pilana
293. 5. 5. 1955. Ivan Petra Krmpotić, Pitomača Gajeva 32, stolar
294. 24. 6. 1955. Šimo Kovač, Pitomača, brijač

2. Obrtnički zbor u Virovitici za kotar Viroviticu. Popis obrtnika, dne. 24. 07. 1942. (Stari Gradac i Turnašica). U Državnom arhivu Virovitica.

- Lorinc Pavo, kovač, Stari Gradac, br. obrtnice 11363. od 21.12.1926.
Šimunić Josip, malo tesar, Stari Gradac, 13035. od 16. 09. 1911.
Peti Josip, kolara, Stari Gradac, 9715. od 20. 09. 1928.
Tot Dragutin, kolar, Stari Gradac, 8226. od 9. 06. 1924.
Arapinac Franjo, malo zidar, Turnašica, 7975. od 18. 06. 1931.
Gjurgjek Gabrijel, malo zidar, Stari Gradac, 1955. od 15. 02. 1933.
Lorinc Franjo, krojač, Stari Gradac, 12645. od 07. 09. 1938.
Sesvečan Andrija, šrotarica, Stari Gradac, 12017. od 11. 08. 1939.
Domović Đuro, mesar, Stari Gradac, 8639. od 21. 06. 1940.
Rabadjija Ivan, šrotarica, Turnašica, 1134. od 14. 05. 1941.
Tončić Nikola, mesar, Stari Gradac, 333. od 14. 07. 1933.
Novosel Ivana, kolar, Turnašica, 350. od 24. 03. 1934.
Nof Šandor, kovač, Stari Gradac, 773. od 26. 04. 1934.
Zelenbrz Karlo, stolar, Stari Gradac, 6480. od 24. 05. 1934.
Paradinović Franjo, brijač, Stari Gradac, 13142. od 29. 11. 1934.
Petak Josip, postolar, Stari Gradac, 15365. od 02. 11. 1935.
Saraga Zvonimir, stolar, Turnašica, 16258. od 21. 11. 1935.
Gjeri Stjepan, mlinar, Stari Gradac, 6202. od 23. 06. 1936.
Štefanac Blaž, kovač, Stari Gradac, 2815. od 20. 03. 1937.
Igračić Filip, bačvar, Stari Gradac, 7381. od 18. 05. 1937.

3. Registar privatnih zanatskih radnji. Povjereništvo Pitomača od 1. 1. 1960. (do 1978.). Zanatsko komunalna komora Virovitica 1960. - 1962. (1-430). U Državnom arhivu Virovitica.

1. Abramović Franjo, pil.ogr.drva, Turnašica B. Radića 18, 19. 4. 1968. 18. 5. 1970.
2. Ambrošić ud. Kata, Pitomača Preradovićeve 4, 5. 5. 1946. 29. 9. 1961.
3. Antoljak Rudolf, bravar, Pitomača Vinogradska 26, 25. 07. 1974.
4. Badanjek Josip, pekar, Kladare 112, 15. 8. 1968.
5. Badanjek Tomo, postolar, Pitomača Vinogradska 16, 10. 12. 1956. 1. 4. 1963.
6. Bajc Marijan, autoprijevoznik, Pitomača Vinogradska, 24. 5. 1968.
7. Bajc Zvonko, autoprevoznik, V. Črešnjevica 175, 20. 01. 1972. 21. 08. 1972.
8. Bajsar Andrija, vrš. stroj., Pitomača Preradovićeve 14, 17. 7. 1951. 9. 1. 1970.
9. Bajsar Antun, mlinar, V. Trešnjevica, 10. 4. 1956. 12. 11. 1966.
10. Bajsar Antun, vršalica, Pitomača Mesarića 1, 3. 7. 1969. 9. 9. 1969.
11. Bajsar Ivan, mlin proste meljave, Pitomača, 13. 5. 1961.
12. Bajsar Ivan, mlin, Pitomača Vinogradska 25b, 11. 6. 1968. 8. 10. 1973.
13. Bajsar Mijo, zidar, Kladare 8, 01. 04. 1971. 03. 01. 1974.
14. Bajsar Slava, krojačica, Pitomača, 1. 9. 1956. 28. 7. 1961.
15. Bajsar Vjekoslav, automehaničar, Kladare 146, 18. 01. 1972. 08. 10. 1973.
16. Bajsar Vjekoslav, vršalica, Pitomača Vinogradska 25, 15. 7. 1966. 20. 1. 1967.
17. Bakan Lovro, postolar, V. Črešnjevica, 14. 8. 1952. 27. 1. 1962.
18. Ban Tomislav, vodoinstalater, Otrovanec, 10. 08. 1971.
19. Barčan Franjo, mesar, Pitomača Gajeva 12, 09. 02. 1973.
20. Barčan Ivan st. i Barčan Ivan ml., mehaničar, Pitomača Vinogradska 75, 01. 01.

1970. 02. 08. 1974.

21. Barčan Ivan st., mehaničar, Pitomača Preradovićeve 107, 15. 07. 1974. 07. 03. 1975.
22. Barčan Ivan, mehaničar, Sedlarica? Pitomača, 3. 2. 1955.
23. Barčan Ivan, urar i zlatar, Pitomača, 7. 12. 1951.
24. Barčan Ivan, vršalica, Pitomača Vinogradska 70, 17. 7. 1965. 28. 5. 1966
25. Barčan Ivan. mehaničar, Pitomača Preradovićeve 35, 17. 3. 1970. 26. 6. 1971.
26. Barčan Ivka, kućna radinost (ukrasni predmeti) Pitomača, 8. 5. 1963.
27. Bauer Franjo, izrada luloka, Pitomača, 27. 8. 1955.
28. Bedeković Božidar, zidar, Pitomača Dravska 97, 6. 5. 1966. 1. 9. 1966.
29. Bedeković Božo, izrada predmeta od betona, Pitomača Strosmajerova 50, 12. 12. 1974.
30. Bedeković Božo, zidar, Pitomača Dravska 97, 13. 5. 1968. 12. 12. 1974.
31. Bedeković Franjo, zidar, Pitomača Dravska 18, 18. 4. 1967. 10. 1. 1975.
32. Bedeković Josip, kovač, Pitomača Štrosmajerova 43, 18. 11. 1971.
33. Bedeković Mirko, zidar, Pitomača P. Miškine, 1. 4. 1970. 14. 1. 1972.
34. Bedeković Stjepan, vršalica, Pitomača P. Miškine 60, 1. 7. 1969. 22. 8. 1969.
35. Begović Branko, fotograf, Pitomača Vinogradska, 1. 11. 1952.
36. Begović Drago, krojač, Pitomača Gajeva, 15. 7. 1960. 24. 3. 1961.
37. Begović Dragutin, krojač, Pitomača Gajeva, 6. 6. 1967. 18. 9. 1969.
38. Begović Ivan, vodoinstalater, Pitomača Dravska 17, 21. 3. 1968.
39. Begović Jela, vršalica, Pitomača, 8. 7. 1963.
40. Begović Josip, mlin proste meljave, Đuretina, 1. 7. 1961. 16. 5. 1966.
41. Begović Josip, vršalica, Pitomača P. Miškine 51, 1. 7. 1969. 20. 8. 1969.
42. Begović Josip, zidar, Pitomača P. Miškine 330, 01. 04. 1971. 05. 09. 1973.
43. Begović Nikola, kolar, Kladare, 8. 7. 1955. 24. 7. 1962.
44. Begović Pavao, soboslikar, Pitomača Dravska 242, 28. 06. 1973.
45. Begović Petar, strojobravar, Pitomača Dravska 121, 17. 11. 1966. 4. 9. 1967.
46. Beke Gabrijel, kovač, Sedlarica 58, 14. 6. 1946. (28. 5. 1927.)
47. Bokan Ivan, staklorezac, Pitomača Gajeva 7, 12. 10. 1962. 16. 4. 1970.
48. Bokan Marko, drvorezač, Pitomača, 23. 2. 1962. 23. 12. 1966.
49. Bokan Srećko, staklar, Pitomača, 28. 04. 1970. 04. 01. 1971.
50. Botković Dragutin, klobučar i kapar, Pitomača Gajeva 51a, 12. 1. 1970.
51. Bratanović Ivan, zidar, Pitomača P. Miškine 8, 30. 06. 1970. 30. 09. 1971.
52. Brdar Karlo, autoprijevoznik, St. Gradec V. Nazora 21, 12. 7. 1968. 15. 5. 1970.
53. Brdar Karlo, vrš. stroj., St. Gradec, 17. 7. 1956. 26. 1. 1961.
54. Brdar Slavko, vrš. stroj., St. Gradec, ?
55. Britvić Franjo, kolar, Pitomača B. Radića 66, 2. 6. 1946. 24. 4. 1970.
56. Brkić Mato, zidar, Turnašica B. Radića 70, 01. 03. 1972.
57. Brkić Vjekoslav, vršalica, Pitomača Dravska 48, 2. 7. 1964. 31. 5. 1971.
58. Brlas Antun, zidar, Kladare, 16. 5. 1964. 5. 11. 1965.
59. Brlas Ivan, vršalica, Kladare, 20. 7. 1965. 10. 10. 1965.
60. Bunderle Fabijan, bačvar, Turnašica, 14. 5. 1963. 23. 1. 1965.
61. Burlic Vladimir, mlinar, Marof, 20. 5. 1959.
62. Burlić Vlado, vršalica, St. grad. Marof 10a, 10. 7. 1968. 3. 2. 1972.
63. Cetinjan Milan, mlinar, Kladare 80, 3. 12. 1964. 7. 4. 1970.
64. Cicak Stjepan, mlinar, Kladare, 8. 5. 1953. 1. 6. 1964.
65. Ciglec Josip, brijač, Pitomača Vinogradska 6, 7. 6. 1946. (27. 5. 1920.)
66. Ciglec Stjepan, užar, Pitomača Gajeva, 11. 6. 1946. (27. 5. 1920.)
67. Ciglenec Franjo, vršalica, Grabrovnica 101, 1. 7. 1969. 18. 8. 1969.
68. Cik Martin, kovač, Grabrovnica, 17. 9. 1946.
69. Cizmar Branko, mesar, St. Gradec V. Nazora 25, 18. 6. 1968.
70. Crnec Ivan, kovač, Vel. Črešnjevnica, 18. 6. 1968. 4. 8. 1969.
71. Čerepinko Alojz, vrš. stroj., Pitomača P. Miškine 117, 2. 7. 1957.
72. Čerepinko Franjo, klopučar, Pitomača Vinogradska 56 a, 9. 12. 1952. 17. 3. 1964.
73. Čičin Branko, pekar, Pitomača Nazorova 64, 26. 05. 1971. 12. 11. 1973.
74. Čičin Milan, pekar, Pitomača, 23. 9. 1960. 26. 9. 1969.
75. Čikvar Ivan, pilana, V. Črešnjevnica 15a, 10. 10. 1972. 12. 03. 1974.

76. Čop Ivan, mlinar, Kladare, 18. 3. 1941. 20. 1. 1962.
77. Čop Ivan, vrš. stroj., Kladare, 25. 7. 1956. 20. 1. 1962.
78. Čupen Ivan, autoprijevoznik, Kladare 4, 24. 5. 1968. 25. 9. 1969.
79. Demšić Ivan, mlinar, Pitomača Štrosmajerova 22, 11. 11. 1957. 30. 12. 1969.
80. Dent Ivan, zidar, Grabrovnica 112, 11. 03. 1971.
81. Dent Mato, zidar, Grabrovnica 37, 20. 04. 1971.
82. Dent Mato, zidar, Grabrovnica Mirogojska 37, 5. 3. 1969. 14. 9. 1970.
83. Derežić Đuro, elektroinstalater, Otrovanec 153, 10. 03. 1972.
84. Dergez Stjepan, mlin proste meljave, Pitomača, 28. 2. 1961. 25. 4. 1962.
85. Deskar Mijo, tesar, Stari Gradac Nazorova 67, 27. 3. 1948. 15. 12. 1966.
86. Deskar Tomo, brijač, St. Gradec M. Gubca 11, 24. 5. 1948. 3. 3. 1966.
87. Dikšić Martin, ciglar, Otrovanec, 13. 5. 1963. 25. 12. 1964.
88. Dinković Josip, betonski proizvodi, Pitomača Preradovićeve 12, 14. 07. 1970.
89. Dinković Milan, klesar cement roba, Pitomača Preradovićeve, 13. 3. 1956.
90. Dolenski Vlado, tapetar, St. Gradec, 25. 12. 1959. 6. 2. 1967.
91. Domitrović Ivan, prekrupar, Grabrovnica 86, 12. 5. 1969. 8. 3. 1974.
92. Domitrović Ivan, stolar, Grabrovnica, 21. 9. 1960. 22. 1. 1962.
93. Domitrović Tomo, stolar, Grabrovnica, 18. 4. 1959.
94. Dora Branko, mehaničar, Pitomača, 30. 10. 1962. 15. 10. 1970.
95. Dora Josip, medicar, Pitomača Gajeva 41, 3. 8. 1950. 22. 10. 1964.
96. Dora Stjepan, medicar, Pitomača Gajeva 43, 10. 6. 1966. 19. 1. 1970.
97. Đakić Franjo, kovač, Pitomača Dravska 139, 6. 5. 1937. 27. 1. 1965.
98. Đorđevski Risto, pekar, Pitomača Gajeva 12, 18. 10. 1972.
99. Erhatic Petar, pilana, Grabrovnica 179, 15. 11. 1974.
100. Ferenefti Drago, elektroinstalater, Pitomača Gajeva, 26. 6. 1960. 18. 10. 1963.
101. Ferić Ivan, betonski proizvodi, Pitomača Dravska, 02. 07. 1970.
102. Ferić Ivan, krojač, Pitomača Vinogradska 3, 20. 6. 1966.
103. Ferlindeš Franjo, dimnjačar, Pitomača, 16. 1. 1961. 31. 7. 1961.
104. Fertalić Mato, kolar, Otrovanec, 31. 8. 1955. 19. 1. 1961.
105. Filipović Ivan, klobučar, Pitomača Vinogradska 8, 11. 6. 1946.
106. Filipović Stjepan, zidar, Pitomača Gajeva 76, 11. 03. 1971. 28. 07. 1971.
107. Filjak Ivan, soboslikar, Pitomača A. Mihanovića 7, 20. 15. 1974.
108. Filjak Ivan, uslužno vršenje žita, Pitomača, 26. 6. 1962. 22. 1. 1971.
109. Filjak Josip, zidar, Pitomača Štrosmajerova 4, 05. 05. 1971. 08. 05. 1972.
110. Filjak Pavao, stolar, Pitomača Radićeva 166, 22. 3. 1930. 10. 4. 1963.
111. Franjić Ivan, brdar, Otrovanec, 7. 3. 1928. 24. 3. 1961.
112. Franjić Ivka, fotograf, Pitomača Gajeva 5, 21. 06. 1971. 23. 10. 1973.
113. Franjić Martin, brdar, Otrovanec 38, 6. 5. 1950.
114. Franjić Martin, klobučar, Pitomača Gajeva, 13. 7. 1946. (31. 12. 1936.)
115. Franjić Stjepan, mlinar, Otrovanec, 13. 3. 1962.
116. Franjić Stjepan, zidar, Pitomača P. Miškine 64, 18. 05. 1971.
117. Franjić Tomo, elektroinstalater, Sedlarica Mali Jarak 1, 23. 09. 1974.
118. Galjar Đuro, krojač, Pitomača Vinogradska, 23. 12. 1934. 1. 1. 1970.
119. Galjer Slavko, krojač, Pitomača Gajeva 39, 09. 06. 1970.
120. Gašpar Ivan, mlin proste meljave, Sedlarica, 26. 2. 1958. 12. 1. 1962.
121. Giba Filip, kolar, Pitomača Štrosmajerova 116, 15. 8. 1929. 15. 12. 1966.
122. Giba Franjo, postolar, Kladare 165, 13. 9. 1946. 15. 1. 1963.
123. Giba Franjo, urar, Pitomača Gajeva 16, 20. 1. 1953.
124. Giba Ivan, kovač, Pitomača B. Radića 84, 31. 5. 1930. 1. 1. 1964.
125. Giba Josip, zidar, Pitomača Štrosmajerova 126, 25. 05. 1972. 23. 12. 1974.
126. Giba Slavko, mesar-kobasičar, Kalinovac, 10. 3. 1967. 1. 8. 1969. (pogrešan unos)
127. Golubar Tomo, pletenje trske, St. Gradec, 21. 5. 1951. 22. 10. 1970.
128. Golubić Ignac, kolar, Pitomača Štrosmajerova, 7. 5. 1950. 22. 10. 1970.
129. Golubić Valent, kolar, Pitomača Dravska 165, 9. 3. 1948.
130. Grbačić Ivan, limar, Pitomača Gajeva, 12. 7. 1947. 31. 8. 1963.
131. Grbačić Ivan, limar, Pitomača, 30. 6. 1964. 5. 2. 1972.
132. Gregl Ivka, krojačica, Pitomača Radićeva 11, 23. 3. 1955.
133. Greguraš Dragutin, zidar, Kladare 67, 11. 3. 1963.

134. Gregurić Nikola, bačvar, Pitomača Vinogradska, 24. 10. 1924. 19. 5. 1971.
135. Grgačić Antun, mesar i kobasičar, Pitomača, 29. 10. 1960. 15. 3. 1966.
136. Grgačić Josip, soboslikar, Pitomača P. Miškine 41, 28. 09. 1973.
137. Grgačić Željko, mesar i kobasičar, Pitomača M. Tita 1, 15. 3. 1966.
138. Grgičin Ivan, soboslikar, Pitomača Preradovićeve 26, 30. 7. 1968.
139. Grgičin Josip, kovač, Pitomača V. Nazora 96, 21. 9. 1966.
140. Grgičin Josip, kovač, Pitomača, 12. 3. 1959. 4. 1. 1966.
141. Gucek Milan, bačvar, Pitomača B. Radića 55, 4. 6. 1949.
142. Guščić Fabijan, bačvar, Pitomača Preradovićeve, 13. 1. 1953. 11. 8. 1964.
143. Habek Ivan, zidar, Prugovac, 16. 06. 1970. 22. 01. 1971. (pogrešan upis)
144. Habijanec Stjepan, postolar, Pitomača B. Radića, 31. 5. 1958. 1. 10. 1965.
145. Hajduković Luka, vrš. stroj., Kladare, 17. 7. 1956. 6. 7. 1962.
146. Halauk Đuro, kovač, Kladare, 20. 2. 1954. 10. 4. 1963.
147. Hanak Ivan, elektorinstalater, V.Črešnjevica 188, 10. 17. 1972.
148. Hanstanović Safet, pekar, Turnašića, 29.04.1971.
149. Hanzir Ivan, bačvar, Otrovanec, 5. 2. 1952. 31. 1. 1970.
150. Hegeduš Antun, krojač, Pitomača Gajeva, 15. 10. 1959.
151. Hlapec Maks, pekar, Pitomača B. Radića, 1959. 15. 8. 1964.
152. Hlišić Antun, soboslikar, Pitomača Gajeva, 29. 4. 1957. 16. 1. 1962.
153. Homboš Stevo, autoprijevoznik, Vel. Trešnjevica 167, 16. 11. 1966. 18. 4. 1967.
154. Homboš Stjepan, autoprevoznik, V. Črešnjevica 167, 10. 01. 1972.
155. Horvat Franjo, soboslikar, Pitomača Dravska 70, 16. 11. 1970. 06. 11. 1972.
156. Igrić Ivan, tesar, Kladare, 11. 3. 1959. 13. 7. 1964.
157. Ivančević Mato, pekar, Vel. Trešnjevica 131, 24. 9. 1964. 29. 12. 1970.
158. Ivanic Franjo, krojač, Pitomača Vinogradska 1, 1950.
159. Ivanković Ante, vršalica, Turnašica 34, 16. 7. 1969. 12. 9. 1969.
160. Ivičić Smilja, frizer, Pitomača Vinogradska 18, 11. 09. 1973.
161. Jagar Franjo, vrš. stroj., Pitomača Gajeva 53, 17. 7. 1956. 16. 7. 1970.
162. Jagić Vilim, autoprevoznik, Pitomača Gajeva 126, 07. 06. 1971.
163. Jakupec Josip, vršalica, Pitomača P. Miškine 115, 15. 7. 1969. 21. 8. 1969.
164. Jakupec Martin, soboslikar, Pitomača B. radića 148, 28. 8. 1969.
165. Jakupec Stjepan, soboslikar, Pitomača Vinogradska 98, 18. 07. 1972. 22. 01. 1973.
166. Jakupec Stjepan, soboslikar, Pitomača Vinogradska 98, 21. 03. 1974.
167. Janeš Slavko, krojač, Pitomača Gajeva 2, 9. 5. 1950. 31. 12. 1972.
168. Jantol Franjo, uslužno vršenje žita, Pitomača, 26. 7. 1962.
169. Jelušić Franjo, vulkanizer, Pitomača B. Radića 9, 29. 01. 1971.
170. Jelušić Franjo, vulkanizer, Pitomača B. Radića 9, 5. 4. 1968. 30. 6. 1970.
171. Kardaš Stjepan, kovač, St. Gradec M. Gupca 15, 20. 6. 1966. 2. 12. 1970.
172. Katrić Jakob, kolar, Sedlarica, 9. 3. 1939. 2. 9. 1968.
173. Kerecin Stjepan, užar, Pitomača, 10. 6. 1959.
174. Kerep Šimun, bačvar, Pitomača Gajeva 11, 23. 6. 1964. 1. 7. 1965.
175. Keserica Andrija, krojač za muška odijela, Pitomača Gajeva 45a, 27. 4. 1966. 30. 3. 1973.
176. Keserica Mato, prevoz traktorom, Turnašica 56a, 22. 04. 1970. 29. 06. 1970.
177. Kiš Mirko, tapetar, Pitomača Trg Republike 4, 28. 3. 1968. 29. 1. 1971.
178. Klenović Vlado, autoprevoznik, V. Črešnjevica 117, 10. 04. 1974.
179. Knežević Stjepan, remenar, Turnašica 34, 1. 9. 1969.
180. Knopek Miroslav, mesar-kobasičar, Pitomača, 3. 9. 1965.
181. Kološ Josip, mlin – pilana, Grabrovnica, 1. 10. 1954.
182. Kološ Josip, vrš. stroj., Grabrovnica, 17. 7. 1956.
183. Kos Božo, brijač, Pitomača Gajeva 15, 13. 7. 1946. 30. 4. 1970.
184. Kos Slavica, krojačica, Pitomača Gajeva 15, 10. 8. 1954. 16. 4. 1970.
185. Kos Slavko i Kos Željko, proizvodnja mužičkih instrumenata zajednička radnja, Pitomača Radićeve 54, 18. 05. 1970.
186. Kos Slavko, izrada instrumenata muzičkih, Pitomača Radićeve 54, 1. 9. 1956.
187. Kos Zvonko, elektromehaničar, Pitomača I. Mesarića 2, 28. 8. 1968. 28. 10. 1969.
188. Kostadinović Ivan, stolar, Pitomača Radićeve 64, 23. 7. 1947. 1. 1. 1970.
189. Kostadinović Stjepan, stolar, Pitomača Radića 64, 23. 4. 1970.

190. Kostanjević Đuro, autoprijevoznik, Sedlarica 28, 20. 4. 1970.
191. Kovač Franjo, drvorezač, Pitomača, 29. 9. 1961. 17. 8. 1965.
192. Kovač Josip, dimnjačar, Pitomača P. Miškine 27, 1. 3. 1965.
193. Kovač Šime, brijač, Pitomača Vinogradska 30, 14. 6. 1968.
194. Kovač Šime, brijač, Pitomača Vinogradska, 24. 5. 1960.
195. Kovačev Marica, staklar, Pitomača Gajeva, 10. 08. 1971.
196. Kovačić Jela, kućna radinost, plisiranje sukanja, Pitomača, 17. 4. 1965.
197. Kovačić Josip, autoprevoznik, Grabrovnica 60, 10. 10. 1972.
198. Kovačić Josip, prevoz traktorom, Grabrovnica 56, 07. 05. 1970. 17. 06. 1972.
199. Kovačić Mato, dimnjačar, Pitomača, 22. 7. 1961.
200. Kovačić Mato, vodoinstalater, Pitomača Strosmajerova 51, 1. 7. 1969. 22. 2. 1973.
201. Kožarić Branko, kovač, Pitomača, 26. 10. 1962.
202. Kožarić Franjo, stolar, Pitomača Nazorova 22, 5. 5. 1952. 10. 10. 1963.
203. Kožarić Martin, postolar, Pitomača, 9. 3. 1963. 23. 4. 1963.
204. Kožarić Roza, krojačica, Pitomača, 29. 1. 1960. 22. 1. 1964.
205. Kralj Franjo, elektroinstalater, Sedlarica 91, 14. 5. 1964. 14. 7. 1972.
206. Kralj Franjo, strojobravar, Sedlarica 91, 24. 9. 1964. 1. 4. 1969.
207. Kreštan Ivan, soboslikar, Pitomača, 15. 3. 1961. 16. 6. 1962.
208. Kristović Božo, zidar, Kladare 86, 27. 06. 1973.
209. Kristović Ivan, zidar, Kladare 107, 24. 6. 1966. 4. 1. 1971.
210. Kristović Ivan, zidar, Kladare, 20. 7. 1954. 31. 8. 1963.
211. Krpan Katica, krojačica, Pitomača B. Radića 18, 1. 9. 1956. 1. 7. 1963.
212. Ladušić-Hanzir Luka, bačvar, Otrovanec 117, 23. 4. 1970.
213. Landi Šandor, mesar i kobasičar, St. Gradec, 18. 4. 1960. 19. 5. 1970.
214. Laslo Mato, vodoinstalater, Pitomača Vinogradska 30b, 2. 7. 1968. 31. 12. 1968.
215. Laslo Stjepan, fotograf, Pitomača Gajeva 11, 24. 8. 1966. 31. 12. 1968.
216. Laslo Stjepan, fotograf, Pitomača Vinogradska 50, 20. 02. 1973.
217. Lauš Slavko, krojač, Pitomača Vinogradska, 9. 3. 1948.
218. Lončarević Marko, pečenjar, Pitomača, 22. 2. 1961.
219. Lončarić Ivan, zidar, Stg. Marof bb, 04. 04. 1974.
220. Lončarić Josip, mlinar, Šašnato Polje, 14. 12. 1957.
221. Lovrečec Drago, bravar, V. Črešnjevica 151, 15. 05. 1974.
222. Lovreković Pavao, izrada betonskih elemenata, Pitomača Preradovićeve 69, 24. 04. 1972.
223. Lovrenčec Gabrijel, kolar, Pitomača B. Radića 130, 16. 7. 1946.
224. Lovrenčec Stjepan, zidar, V. Črešnjevica 142, 18. 04. 1974.
225. Lovrin Anica, frizer i brijač, Pitomača Gajeva, 23. 2. 1966. 25. 7. 1973.
226. Lovrin Milan, pekar, Pitomača Gajeva, 18. 3. 1959. 2. 10. 1972.
227. Mađar Adam, zidar, Kladare 115, 14. 4. 1955. 15. 12. 1964.
228. Mađar Adam, zidar, Kladare, 27. 4. 1966. 12. 8. 1968.
229. Mađar Matija, zidar, Kladare 102, 30. 05. 1972.
230. Mađerić Mato, mlinar, Pitomača B. Radića, 14. 12. 1957., 7. 1. 1971.
231. Mađerić Stjepan, zidar, Kladare 39, 26. 03. 1973.
232. Mađerić Stjepan, zidar, Kladare, 8. 7. 1965. 26. 8. 1966.
233. Mađerić Zvonimir, brijač, Pitomača Gajeva 17, 30. 17. 1970.
234. Magdić Josip, mlin proste meljave, Pitomača, 15. 7. 1961. 30. 3. 1964.
235. Magdić Josip, mlinar, Pitomača P. Miškine, 5. 7. 1958.
236. Magenhajm Franjo, limar, Pitomača Gajeva 1, 14. 6. 1951.
237. Majstor Antun, klesar i izrada umjetnog kamena, Pitomača, 30. 3. 1961.
238. Majstorović Vlado, mesar-kobasičar, Pitomača V. Nazora 99, 6. 6. 1967. 29. 4. 1970.
239. Makvić Đuro, zidar, Pitomača M. P. Miškine 14, 23. 4. 1963. 28. 1. 1971.
240. Makvić Martin, pilana, Pitomača Dravska 49, 17. 3. 1970.
241. Malčec Alojz, mlin, Đuretina 5, 20. 12. 1966. 10. 9. 1971.
242. Malčec Milan, brijač, Pitomača Radićeve 6, 9. 11. 1952.
243. Maljak Ivan, vodoinstalater, Pitomača Gajeva 19, 21. 9. 1966.
244. Maljak Mijo, pletiona vune, Pitomača, 31. 3. 1960. 8. 5. 1961.
245. Manjkas Đuro, mlinar, Sedlarica, 16. 9. 1958. 13. 12. 1968.
246. Manjkas Tomo, elektroinstalater, Sedlarica 8, 4. 6. 1963.

247. Maras Stanko, dimnjačar, Pitomača Preradovićeve 4, 22. 2. 1965.
248. Markov Franjo, zidar, Crnac, 05. 05. 1971. 02. 12. 1971. (pogrešan unos)
249. Medić Branko, pekar, Pitomača Vinogradska 145, 25. 05. 1973.
250. Međurečan Ivan, vrš. stroj., Pitomača, 27. 6. 1959.
251. Međurečan Jakob, zidar, Pitomača Dravska 66, 1955.
252. Međurečan Jakob, zidar, Pitomača Dravska 66, 21. 3. 1967.
253. Međurečan Pavao, autoprevoznik, Pitomača Vinogradska 134, 10. 08. 1971.
254. Međurečan Pavo, autoprijevoznik, Pitomača Vinogradska 68, 6. 5. 1969. 5. 1. 1971.
255. Međurečan Stjepan, pilar drva, Pitomača, 9. 1. 1966.
256. Mehkek Stjepan, mlin, Pitomača Nazorova 41, 30. 12. 1965. 27. 12. 1972.
257. Mesar Ivan, kotlar, Pitomača Preradovićeve, 22. 10. 1946. 1. 10. 1972.
258. Mihoković Antun, autoprevoznik, Pitomača Preradovićeve 76, 24. 09. 1973.
259. Mihoković Josip, izrada betonskih elemenata, Pitomača Preradovićeve 149, 24. 04. 1973.
260. Mihoković Josip, mlin, Pitomača Preradovićeve 18, 19. 5. 1955. 7. 7. 1964.
261. Mihoković Josip, uslužno vršenje žita, Pitomača, 1. 8. 1961. 21. 1. 1969.
262. Mihoković Miroslav, soboslikar, Pitomača P. Preradovića 35, 25. 06. 1973. 23. 12. 1974.
263. Mihoković Vjekoslav, limar, Pitomača Gajeva 25, 8. 7. 1946. 14. 3. 1973.
264. Mikec Ivan, krojač, Pitomača Gajeva, 20. 10. 1959. 12. 8. 1968.
265. Mikec Tomo, brijač, Kladare, 29. 12. 1955.
266. Miklić Terezija, kemijska čistionica, Pitomača gajeva 61, 05. 11. 1974.
267. Mikolčić Franjo, mlinar, Pitomača, 20. 2. 1962. 14. 12. 1965.
268. Mikolčić Franjo, rezanje drva, Pitomača Gajeva, 11. 2. 1958.
269. Mikolčić Ivan, papučar, Pitomača Dravska, 11. 12. 1956.
270. Mikolčić Zdravko, prevoz traktorom, Otrovanec 149, 13. 10. 1970. 18. 12. 1973
271. Mikšić Ivan, mlinar, Pitomača, 6. 4. 1960. 16. 1. 1962.
272. Milaković Ivan, zidar, Grabrovnica 95, 14. 3. 1963. 11. 2. 1964.
273. Miloković Stjepan, postolar, Pitomača Štrosmajerova 2, 9. 7. 1947.
274. Nikolčić Zdravko, autoprijevoznik, Otrovanec 128, 7. 8. 1969.
275. Novaković Andrija, mlinar, Pitomača Gajeva 11, 29. 5. 1948.
276. Novosel Filip, radio mehaničar, Pitomača Gajeva, 1960. 20. 5. 1971.
277. Nurevski Aleksi, pekar, St. Gradac, 28. 10. 1961. 11. 5. 1962.
278. Osmanović Martin, autoprijevoznik, Pitomača Preradovićeve 6, 15. 4. 1969.
279. Osmanović Mirko, automehaničar, Pitomača P. Miškine 107, 15. 9. 1965. 20. 12. 1968.
280. Osmanović Mirko, vršalica, Pitomača P. Miškine 107, 17. 7. 1956. 20. 12. 1966.
281. Palković Ivan, zidar, Vel. Trešnjevica, 17. 6. 1963.
282. Pankas Franjo, klesar, Pitomača Dravska 75, 24. 6. 1969.
283. Pankas Josip, krojač, Pitomača Štrosmajerova 64, 17. 11. 1966. 17. 9. 1970.
284. Paradinović Ivan, mlinar, Stari Gradec 30, 17. 12. 1964. 27. 5. 1970.
285. Paša Petar, tesar, Pitomača, 23. 11. 1964.
286. Paunović Martin, rezanje drva, Pitomača Predragović, 14. 12. 1957., 2. 4. 1963.
287. Pavlić Željko, RTV mehaničar, Pitomača Vinogradska 30, 17. 10. 1974. 10. 06. 1975.
288. Pecek Mijo, krojač, Pitomača B. Radića 58, 13. 7. 1946. 10. 6. 1970.
289. Pecimotika Ivan, mlin, Pitomača Štrosmajerova, 14. 12. 1957.
290. Pecimotika Marijan, izrada betonskih elemenata, Pitomača Štrosmajerova 72, 15. 05. 1974. 24. 03. 1975.
291. Pecimotika Marijan, izrada betonskih elemenata, Pitomača Štrosmajerova 72, 2. 12. 1968. 5. 12. 1973.
292. Pecimotika Milan, vršenje žita, Pitomača M. P. Miškine 32, 5. 6. 1963. 9. 4. 1968.
293. Pecolaj Froku, pekar, St. Gradac Vladimira Nazora 42, 21. 6. 1965.
294. Pecolaj Zefi, pekar, Stari Gradec, 23. 2. 1965. 15. 8. 1965.
295. Petrović Zlatko, elektroinstalater, Pitomača Preradovićeve 73, 31. 5. 1968.
296. Pintar Antun, kovač, V. Trešnjevica 203, 12. 03. 1973.
297. Pintar Antun, kovač, V. Trešnjevica, 13. 10. 1959. 25. 1. 1967.
298. Pintar Ilija, mlinar, Sedlarica, 20. 5. 1959. 29. 1. 1970.
299. Pintarić Josip, dimnjačar, Pitomača Preradovićeve, 27. 1. 1960. 13. 12. 1960.

300. Pintarić Nikola, elektroinstalater, Kladare 51, 9. 5. 1969.
301. pogrešan unos
302. pogrešan unos
303. Pojed Fabijan, mlinar, Brestić, 13. 3. 1962. 31. 5. 1971.
304. Pokupić Josip, pekar, Turnašica, 26. 9. 1967. 7. 4. 1970.
305. Poljak Đuro, stolar, St. Gradec, 27. 3. 1948. 31. 12. 1964.
306. Pongračić Mijo, pekar, Turnašica, 18. 7. 1964. 31. 5. 1967.
307. Posavec Slavko, zidar, St. Gradac, 20. 3. 1967. 21. 5. 1969.
308. Posenjak Ivan, automehaničar, Pitomača Preradovića 36a, 15. 03. 1971. 03. 04. 1974.
309. Predragović Stjepan, monter centralnog grijanja, Otrovanec 21, 14. 06. 1971. 25. 05. 1972.
310. Predragović Stjepan, monter centralnog grijanja, Otrovanec 31, 07. 05. 1973.
311. Predragović Stjepan, stolar, Pitomača B. Radića 61, 1. 2. 1950.
312. Prekpalaj Roko, pekar, V.Trešnjevica 151, 11. 03. 1971.
313. Prepelec Mijo, zidar i fasader, Pitomača P. Miškine 31b, 18. 4. 1968. 17. 9. 1969.
314. Radanović Tomo, limar, Pitomača Vinogradska 6, 9. 6. 1964.
315. Rakijašić Đuro, bačvar, Pitomača Vinogradska 9, 8. 9. 1931.
316. Rakijašić Zvonko, bačvar, Pitomača Mihanovićeve 17, 18. 11. 1971. 29. 05. 1972.
317. Rakitničan Milan, mlinar, Pitomača, 27. 9. 1958. 5. 1. 1972.
318. Rakitničan Zvonko, stolar, Otrovanec, 22. 7. 1965.
319. Rasinec Branko, zidar, Pitomača, 2. 8. 1961. 24. 7. 1962.
320. Rasinec Branko, zidar, Pitomača, 24. 7. 1962. 20. 1. 1965.
321. Refik Ali, slastičar, Pitomača Gajeva 2, 13. 9. 1947.
322. Rendulić Pavao, cementna roba, Pitomača Radićeve, 13. 7. 1946.
323. Rengel Đuro, radiomehaničar, Pitomača Vinogradska 10, 6. 10. 1969. 20. 12. 1972.
324. Rengel Đuro, radiomehaničar, Vel. Trešnjevica 83, 27. 6. 1967. 24. 10. 1969.
325. Rengel Đuro, RTV mehaničar, Pitomača Vinogradska 6, 14. 09. 1973.
326. Rešetar Jakob, vrš. stroj., Pitomača P. Miškine 127, 17. 7. 1956. 5. 8. 1960.
327. Rešetar Jakob, zidar, Đurešina 27, 15. 6. 1955. 31. 12. 1964.
328. Rešetar Josip, zidar, Turnašica Vinogradska 5, 14. 03. 1972. 23. 12. 1974.
329. Rešetar Marko, kolar, Kladare, 16. 7. 1946. (Srez Đurđevac 23. 12. 1934.)
330. Rešetar Marko, pečenjar, Pitomača Nazorova 48, 20. 4. 1955. 14. 1. 1965.
331. Rešetar Pavao, zidar, Pitomača Dravska 96, 8. 7. 1952.
332. Sabolić Ivan, pečenjar, St. Gradec Nazorova 43, 26. 3. 1948.
333. Saić Mato, zidar, Pitomača B. Radića 32, 29. 10. 1973.
334. Saraja Ljubomir, brijačko frizerska, Pitomača Gajeva 28, 4. 2. 1965.
335. Saraja Pavao, brijač, Pitomača Gajeva, 5. 5. 1950.
336. Saraja Zdravko, limar, Pitomača Gajeva 16, 8. 6. 1964.
337. Saraja Zlatko, RTV elektromehaničar, Pitomača Gajeva 51, 9. 9. 1967. 10. 1. 1968.
338. Segin Mato, fasader, Pitomača Mihanovićeve bb, 16. 14. 1974.
339. Seidl Ivan, RTV mehaničar, Pitomača I. Mesarića 13, 23. 01. 1974.
340. Seidl Ivan, RTV mehaničar, Pitomača I. Mesarića 7, 29. 05. 1971. 08. 02. 1972.
341. Seidl Mirko, mehaničar, Pitomača I. Mesarića 7, 17. 11. 1966. 5. 9. 1968.
342. Seidl Mirko, mehaničar, Pitomača I. Mesarića 7, 3. 10. 1968. 1. 8. 1969.
343. Sertić Franjo, RTV mehaničar, Pitomača Gajeva 54, 10. 03. 1972. 25. 08. 1972.
344. Sesvečan Jakob, vrš. stroj., Pitomača P. Miškine, 17. 7. 1956., 6. 12. 1963.
345. Sesvečan Mato, vršalica, Pitomača P. Miškine 47, 3. 7. 1969.
346. Siladić Josip, krojač, Otrovanec, 30. 4. 1959. 29. 1. 1970.
347. Siladić Slavko, stolar, Vel. Trešnjevica, 29. 12. 1962. 31. 12. 1963.
348. Smiljanić Željko, autoprevoznik, St. Gradac M. Tita 92, 07. 02. 1972. 17. 06. 1974.
349. Sondi Stjepan, (stariji), mesar i kobasičar, Pitomača Gajeva 43, 10. 6. 1966. 8. 11. 1966.
350. Sondi Stjepan, mesar, Pitomača Gajeva 43, 21. 9. 1963. 14. 12. 1965.
351. Sondi Stjepan, pečenjar, Pitomača Gajeva 43, 28. 3. 1962. 24. 9. 1964.
352. Stančin Stjepan, strojobravar, Pitomača B. Radića 13, 23. 5. 1946.
353. Stojković Pavle, fotograf, Pitomača Gajeva 11, 13. 7. 1966.
354. Šabijan Pavao, pilana, St. Gradec Nazorova 121, 27. 3. 1948. 1. 1. 1970.

355. Šajković Petar, mlinar, Pitomača, 20. 7. 1962. 22. 5. 1970.
356. Šalinović Ante, soboslikar, Pitomača, 7. 3. 1960.
357. Šamu Vlado, vršalica, Turnašica, 20. 7. 1965. 5. 12. 1973.
358. Šantek Tomo, mesar-kobasičar, Pitomača gajeva 22, 11. 1. 1966.
359. Šegregur Franjo, remenar, Pitomača B. Radića 8, 2. 4. 1951. 1. 4. 1970.
360. Šelimber Ivan, zidar, Pitomača, 16. 3. 1959. 20. 3. 1962.
361. Šelimber Mato, uslužno vršenje žita, Pitomača, 6. 7. 1962. 26. 12. 1964.
362. Šelimber Milan, tapetar, Pitomača B. Radića 132, 05. 08. 1970. 31. 05. 1971.
363. Šimeta Ivan, tokar, Pitomača Radićeva 29, 14. 3. 1951. 1. 1. 1967.
364. Široki Josip, mlinar, Pitomača, 19. 11. 1946. 25. 3. 1961.
365. Škrinjar Mato, mlinar, Otrovanec, 13. 3. 1951. 9. 1. 1970.
366. Škrinjar Stjepan, mlinar, Pitomača Radićeva 23, 26. 3. 1955. 27. 10. 1971.
367. Škvarić Đuro, zidar, Otrovanec, 12. 7. 1961. 7. 10. 1963.
368. Šohinger Milan, stolčar, Pitomača B. Radića 13, 5. 5. 1954. 11. 11. 1966.
369. Šokec Antun, vršalica, Pitomača P. Miškine 7a, 7. 8. 1969. 21. 8. 1969.
370. Šokec Franjo, kovač, Pitomača P. Miškine, 28. 7. 1952.
371. Šoštaric Slavko, stolar, Pitomača Preradovićeve 15, 14. 6. 1968.
372. Špiranec Petar, dimnjačar, Kladare 97, 13. 7. 1964.
373. Špoljar Josip, kolar, Stari Gradac M. Gubca 53, 24. 5. 1948. 20. 12. 1966.
374. Špoljari Đuro, autoprevoznik, Grabrovnica 20, 20. 05. 1971. 02. 08. 1971.
375. Štećanec Blaž, kovač, Stari Gradac M. Gubca 40, 17. 6. 1948. 4. 3. 1970.
376. Šubić Nikola, autoprijevoznik, Kladare 126, 24. 5. 1968. 8. 5. 1972.
377. Šubić Nikola, vršalica, Kladare 126, 20. 7. 1967.
378. Šubić Valent, mlin, Kladare 70, 11. 2. 1963. 10. 11. 1972.
379. Tambolaš Josip, tesar, Kladare, 1. 10. 1954.
380. Tambolaš Josip, tesar, Kladare, 24. 6. 1966. 20. 4. 1967.
381. Tambolaš Tomo, pekar, Pitomača P. Miškine 105, 30. 12. 1968.
382. Tambolaš Vjekoslav, tesar, Kladare, 8. 11. 1960. 12. 4. 1966.
383. Tandarić Tomo, stolar, Pitomača Vinogradska, 1. 2. 1951. 16. 1. 1961.
384. Tanić Josip, mlinar, V. Trešnjevica, 13. 3. 1956. 24. 3. 1961.
385. Tanić Mijo, vršenje str., M. Črešnjevica, 17. 7. 1956.
386. Tanić Petar, mlin, M. Trešnjevica, 25. 9. 1958. 20. 7. 1967.
387. Tanić Petar, vozač žita, M. Trešnjevica, 14. 7. 1960.
388. Tari Mato, stolar, Pitomača B. Radića 10, 29. 5. 1951. 1. 5. 1965.
389. Tišjar Tomo, zidar, Otrovanec 59, 16. 06. 1972. 10. 07. 1972.
390. Tišljari Ivan, zidar, Grabrovnica, 21. 4. 1959. 23. 10. 1964.
391. Tišljari Ivan, zidar, Pitomača Vinogradska 28, 21. 5. 1968. 10. 3. 1971.
392. Tišljari Milan, izrada predmeta od betona, Pitomača Dravska 77, 11. 04. 1974.
393. Tišljari Slavko, mlinar, Pitomača, 24. 3. 1960. 14. 2. 1962.
394. Tišljari Stjepan, stolar, Otrovanec, 7. 7. 1954. 3. 1. 1968.
395. Tomenković Đuro, ciglar, Pitomača Preradovićeve 93, 30. 05. 1971.
396. Tomić Franjo, vršalica, M. Črešnjevica 29, 3. 7. 1969.
397. Tomić Ivan, vršalica, Grabrovnica, 10. 7. 1968. 23. 2. 1970.
398. Tomić Petar, autoprijevoznik, M. Črešnjevica 27, 21. 11. 1969. 20. 12. 1972.
399. Tomić Petar, vršalica, M. Trešnjevica, 10. 7. 1965. 20. 7. 1973.
400. Tonković Stjepan, soda voda, Pitomača Vinogradska 9a, 14. 1. 1955.
401. Toš Josip, uslužno vršenje žita, Turnašica, 15. 7. 1961.
402. Toth Ivan, kolar, St. Gradec Nazorova 104, 9. 4. 1948. 1. 12. 1965.
403. Trgovčić Tomo, elektroinstalater, Pitomača Vinogradska, 15. 1. 1958. 19. 2. 1964.
404. Trstenjak Mato, kovač, V. Trešnjevica, 12. 1. 1953.
405. Tržić Mijo, autoprijevoznik, Grabrovnica 187, 28. 3. 1969.
406. Tržić Mirko, vrš. stroj., Grabrovnica, 17. 7. 1956. 1. 6. 1967.
407. Unetić Roza, mlin proste meljave, Sedlarica, 28. 6. 1961. 17. 11. 1961.
408. Vedriš Stjepan, kovač, St. Gradac, 20. 2. 1962. 23. 12. 1966.
409. Veličan Ivan, krojač, Pitomača, 1958. 22. 5. 1968.
410. Veličan Ivan, tapetar, Pitomača B. Radića 128a, 25. 08. 1971. 01. 08. 1972.
411. Veličan Ivan, tapetar, Pitomača B. Radića 156, 01. 02. 1974. 13. 05. 1974.
412. Veličan Ivan, vrš. stroj., Pitomača Vinogradska, 25. 6. 1957.

413. Veličković Stojko, pekar, Pitomača Vinogradska 2, 26. 10. 1962. 9. 12. 1968.
414. Venci Martin, użar, Pitomača gajeva 51, 10. 9. 1968. 25. 10. 1968.
415. Vinogradski Eugen, fotograf, Pitomača Gajeva 11, 12. 7. 1928.
416. Vitković Martin, kovač, Otrovneć, 30. 1. 1951. 27. 11. 1963.
417. Vitković Pavao, kovač, Otrovaneć 24, 5. 5. 1969.
418. Vranek Andrija, soboslikar, Pitomača, 16. 5. 1961. 5. 12. 1973.
419. Vranek Bogoljub, mesar-kobasićar, Pitomača, 3. 9. 1965. 11. 2. 1966.
420. Vukalović Mirko, kolar, Pitomača Gajeva 19, 16. 9. 1932. 24. 7. 1962.
421. Vuković Ivan, vršenje žita, Stg. Marof, 12. 07. 1973.
422. Vunak Dragutin, mlin pilana, Pitomača Dravska 51, 11. 11. 1957. 1. 3. 1970.
423. Vunak Dragutin, pilana, Pitomača Dravska 51, 17. 3. 1955.
424. Zakuš Jakob, klesar, Pitomača Vinogradska 2, 25. 7. 1954. 1. 8. 1963.
425. Zelenbrz Mato, vrš. stroj., St. Gradec, 17. 7. 1956. 31. 12. 1962.
426. Zelenbrz Slavko, zvrećanje žitarica, St. Gradec, 17. 7. 1956. 30. 6. 1967.
427. Zelenbrz Stevo, vrš. stroj., St. Gradec, 29. 3. 1956. 26. 1. 1961.
428. Zvonarek Đuro, vršalica, Otrovaneć 23, 3. 7. 1969. 22. 8. 1969.
429. Živko Dragutin, drvorezać, Grabrovnica, 31. 1. 1962. 7. 1. 1967.
430. Živko Mato, pilana, Pitomača Dravska 92, 30. 8. 1957.

4. Registar za inokosne tvrtke, knj. 1. - 1976. - 1942. Okružni sud u Bjelovaru. U Državnom arhivu Bjelovar.

- 20. 10. 1894. Br. 4096. Carl Götz trgovina mješovitom robom, Pitomača, Carl Götz. Odlukom od 3. 11. 1900. Br. 4417 ova se tvrtka briše.
- 3. 11. 1894. Br. 4273. Ferd. Brenner trgovina mješovitom robom, Pitomača, Ferdinand Brenner u Pitomači. VII 33/1894. Odredjuje se brisanje tvrtke Ferd. Brenner VII 1894/33 R 479-07
- 31. 12. 1899. Br. 7480. „Ferdinanda Brennera sin ili njemaćki Ferdinand Brenner Sohn“ trgovina mješovitom robom u Pitomači, Pitomača, „Gabrijel Brenner koj će tvrtku podpisivati sa „Ferd. Brennera sin“. Odredjena zabilježba proširenja onamo da će se ta tvrdka baviti i trgovinom žede u Pitomači. Odredjen je upis prokuriste Milana Kratohvila iz Pitomaće. Odredjeno brisanje tvrtke Ferdinanda Brennera sin pako je vlasnik umro. Proveo 10. 4. 1927., 30. 11. 1904. Br. 7139. 5. 7. 1916., Br. 4898, 19. 4. 1924., br. 1983., 18. 8. (9. 9.) 1927. Br. 5843.
- 3. 11. 1900. Br. 4418., 26. 5. 1917. Br. 2354., 31. 7. 1920. Br. 3531. Dragutin Götz mladji Carl Götz Junior, Pitomaca, Götz mladji trgovina mješovitom robom u Pitomači. Ista se tvrtka bavi i trgovinom žita. VII 1900/11 B 363-06. Odlukom od 31. 7. 1920. Br. 3531 odredjeno je brisanje ove tvrtke.
- 17. 5. 1913. Br. 4252. Jak. Krausz i sin bankovni posao u Pitomači, Pitomača, Lavoslav Krausz iz Pitomaće. 16. 12. 1916. Br 8271. Odredjeno brisanje ove tvrdke jer je prestala. R. 226-13.
- 31. 5. 1913. Br. 4783. Jenö Schlesinger trgovina mješovitom robom u Pitomači, Pitomača, Jenöno Schlesinger u Pitomači. 1. 3. 1924. Br. 4883. 1923. Odredjuje se brisanje ove tvrdke, jer je ista prestala svoje poslovanje danom 5. rujna 1923.
- 10. 5. Koćurko Antun iz Pitomaće trgovina mješovitom robom, Pitomača, Koćurko Antun iz Pitomaće.
- 26. 4. 1913. Br. 3538. Hudjek Mihael iz Pitomaće trgovina manufakturne i špecerajske robe, Pitomača, Hudjek Mihael u Pitomači koji će ju sam podpisivati.
- 3. 3. 1917. Br. 508. Krausz Lavoslav trgovina mješovitom robom u Pitomači, Pitomača, Krausz Lavoslav koji će sam tvrdku podpisivati. 12. 4. 1919. Br. 1426. Odredjeno brisanje ove tvrdke.
- 20. 8. 1919. Br. 3585, 9. 12. 1923. Br. 5586, 4. 3. 1925. Br. 1182. Ivan Kovać sitničarski obrt, Pitomača, Ivan Kovać koji će tvrdku sam podpisivati. Odredjena je zabilježba, da je po kr. Sudbenom stolu kao stećajnom sudu u Bjelovaru za molbu ove tt. Ivana Kovaća, temeljem 177 naredbe od 1. 9. 1916. Broj 17.500 o postupku kod prinudne nagrade van stećaja (:Zbornik VI. Broj 61 ex 1916.) otvoren postupak o prinudnoj nagodbi

van stečaja. No. 3 1923. U postupku prinudne nagrade van stečaja tt Ivana Kovača protokoliranog trgovca u Pitomači prinudna nagrada odobrava i potvrđuje, postala pravomoćnom te se postupak u predmetu ove prinudne nagrade proglašuje okončanom.

- 14. 8. 1926. Br. 3652. Josip Mesarić trgovina mješovitom robom u Pitomači, Pitomača, Josip Mesarić koji će tvrdku sam potpisivati.

- 18. 12. 1920. Br. 3538., 29. 1. 1921. Milan Götz trgovina mješovitom robom, Pitomača, vlasnik tvrdke je Milan Götz koji će tvrdku potpisivati. Određuje se brisanje ove tvrdke.

- 12. 11. 1922. Br. 6394. Dragutin Matejaš agenturni i komisionerni posao u Pitomači, Pitomača, Vlasnik tvrdke je Dragutin Matejaš trgovac u Pitomači koji će tvrdku zastupati i potpisivati.

- 31. 10. 1925. Br. 7610. „Rudolf Pecek trgovina mješovite robe“ u Pitomači, Pitomača, Rudolf Pecek u Pitomači.

- 10. 10. 1925. Br. 7126. Mijo Turner zidarski uži obrtnik, Pitomača, Mijo Turner.

- 9. 9. 1927. Br. 5043, 30. 12. 1927. Br. 8428, 21. 9. 1928. Br. 4598, 26. 6. 1931. Br. 4504. „Ferde Brennera sin, vlasnik Branko Brenner iz Pitomače, trgovina mješovitom robom, željeznom, građevnim materijalom, zemaljskim proizvodima, peradi, jaja te gotovih lijesova“, Pitomača, Branko Brenner koji će firmu potpisivati. Određen upis, da je vlasnik Branko Brenner iz Pitomače, trgovina mješovitom robom, željezom, građevnim materijalom, zemaljskim proizvodima, peradi, jaja te gotovih lijesova. Nadalje upis još prokuriste gospodje Vlatke Brenner iz Pitomače, kojoj je vlasnik firme podijelio prokuru, ali samo na taj način, da ona firmu u tom svojstvu može i smije potpisivati jedino uz još potpis dosadanjeg prokuriste Milana Chratohvila, te da svi računi i ini dopisi te bilo koje vrste pismeni otpravci firme vrijede za firmu samo onda, ako su propisno potpisani ili po samom vlasniku firme Branku Brenner ili po oba prokuriste Milana Chratohvila i gospođi Vlatki Brenner zajedno. Određeno brisanje prokuriste Milana Chratohvila, te upis takovim Ivana Smrček iz Pitomače, i to kao prokuriste samostalnog čiome postaje takvim prokuristom i gospodja Vladka Brenner. Odredjen upis zabilježbe prinudne nagrade van stečaja.

- 9. 9. 1927. Br. 5422, 15. 1. 1941. Adam Mesarić postolar i trgovina cipela u Pitomači, Pitomača, Adam Mesarić koji će sam potpisivati. Određuje se brisanje tvrtke „Adam Mesarić postolar i trgovina cipela Pitomača“.

- 19. 11. 1929. Br. 8621, 30. 10. 1947. Milan Kratohvil trgovina žita, zemaljskih plodina i koža u Pitomači, Pitomača, samovlasnik Milan Kratohvil iz Pitomače. Određuje se uspio brisanja ove tvrdke iz razloga što ista više ne posluje.

- 13. 9. 1938. Ferde Brennera sin vlasnik Branko Brenner iz Pitomače trgovina mješovitom robom, željezom, građ. materijalom, zemaljskim proizvodima, peradi, jaja i gotovih lijesova, Pitomača, Branko Brenner. Odredjeno brisanje i svojstvo prokure Smerček Ivana iz Pitomače koji je bio potpisan kao prokurista te tvrtke odlukom od 21. 9. 1928.

- 29. 3. 1930. Br. 1569. Šlesinger Eugen trgovina mješovite i manufaktorne robe u Pitomači, Pitomača, Isti je sam član i sam će tvrdku potpisivati.

- 16. 2. 1939. Brennera nasljednik E. Fürst u Pitomači, Pitomača, vlasnik Egon First prokurista Ernest Fürst. 1) Upisuje se brisanje dosadašnje vlasnice Gisele Löwy, jer je ista umrla, pa se upisuje suvlasnicima ove tvrtke Löwy Robert i Hínko, obadvojica iz Bjelovara koji potpisuju gornju tvrtku prema izvornoj njihovoj izjavi doprinešenoj gornjimi predlogom i to svaki za sebe. Gornju tvrtku ovlašteni su punovlasno zastupati i potpisivati vlasnici iste Löwy Robert i Löwy Hínko, pod napisanim natiskanim ili štampliranim nazivom tvrtke kao u njihovoj izjavi pod D. 2) Ova tvrtka se prenaša iz registra za inokosne tvrtke u registar za društvene tvrtke.

5. Registar za društvene tvrtke. Sv. 1-2. - 1876. - 1941. Okružni sud (Sudbeni stol) u Bjelovaru. U Državnom arhivu Bjelovar.

99/1, Upis tvrdke udruge osnovane na temelju čl XXIII od godine 1898 podredjen je odlukom od 9/3 1901 broj 847 gr, Pitomačka vjeresijska udruga kao član središnje

vjeresijske udruge, Nastan udruge jest Pitomača. a) Pravila su od 11 veljače 1901 b) Svrha je udruzi, poboljšati materijalno stanje članova svojih tim, da pripomaže zadovoljivanje vjeresijski zahtjeva njegovih, te ih potiče na štednju i točnost. c) Trajanje udruge ustanovljuje se na 25 godina računajući od upisa, koje se ali vrijeme može produljiti zaključkom glavne skupštine. d) Oglasi udruge obnaroduju se vazda u Zagrebu izlazećem listu Narodnih Novina zatim u Viestniku zemaljske središnje vjeresijske udruge a eventualno i u inim mjestnim listovima. e) Članovi jamče za obveze udruge do peterostrukoga iznosa imene vridnosti svojega poslovnoga diela. f) Članovi ravnateljstva su g.g. Antun Madjerić, Stefo Kuzman, Gjuro Landi, Imbro Veličan, Karl Götz, Fran Ž. Gabarić, Stjepan Jankač, Tomo Grgačić i Gabriel Brenner. g) Broj sbirki izprava 67. Uslijed odluke od 30. srpnja 1904. R.393-02/13 zabilježuje se promjena pravila kako su dne 12. lipnja 1904. u §. 3.4.8. i 46. izpravljena. Zabilježuje se promjena pravila kako su dne 33 ožujka 1906 u §. 3.4.8 i 46 izpravljena Odredjuje se brisanje dosadašnjeg člana ravnateljstva Rudolfa Bažant te upis novoodabranog člana ravnateljstva Ivana Živko.

99/5 27/7 912 broj 5448, Pitomačka vjeresijska udruga kao član zemaljske središnje vjeresijske udruge Pitomača 4630 Odredjuje se upis novih temeljnih pravila prihvaćenih na redovitoj glavnoj skupštini od 14 srpnja 1912...

99/6 8/7. 1913. Br. 4830. Odredjeno brisanje dosadanih članova ravnateljstva Gabriela Brennera i Gjura Landi, te upis novih članova Marka Lovrin i Mate Grgačić.

99/7 11/10. 1915. Br. 6892. Odredjeno brisanje dosadanih članova ravnateljstva Ivana Živko, te upis novoizabranog člana ravnateljstva Milana Černe.

99/8. 20/5. 1916. Br. 3652. Odredjeno brisanje dosadanih članova ravnateljstva Dragutina Götz ml, Marka Lovrin i Mate Grgačić, te upis novoitagranih članova ravnateljstva Gjura Pejnovića, Mate Šostarića i Josipa Beker.

99/9 18/11 1918 br. 4512/2. Odredjeno brisanje dosadanih članova ravnateljstva Gjura Pejnovića i Stjepana Jankača i upis novo izabranih članova ravnateljstva Josipa pl. Husinca i Hinka Tomerlina.

99/10 6/12 1919 br. 5209. Odredjeno je brisanje članova ravnateljstva Mate Šostarića, Josipa Bekera, Mate Gregurčevića pravo Gregurkovića, te upis novoizabranih članova ravnateljstva Štefe Hegeduš, Petra Kaša te Mirka Lovrina.

139/1 Upis odredjen ovosudnom odlukom Reg: R. 49/2-03. od 21. veljače 1903. Tvrdka glasi: „Jakob Krausz i sin“ ili njemački „Jacob Krausz und Sohn“ trgovina mješovitom robom. Glavni nastan u Pitomači. Trgovačko ovo društvo bavi se trgovinom mješovite robe. Svaki član vlastan je ovu tvrdku zastupati i podpisivati. – Vlasnici tvrdke jesu Jakob Krausz i sin mu Leopold Krausz. – Sbirka broj 103.

139/2 3/3. 1917. Br. 508. „Jakob Krausz i sin“ ili njemački „Jacob Krausz und Sohn“ trgovina mješovitom robom. Odredjeno brisanje ove tvrdke jer je Jakob Krausz iz te tvrdke istupio i odredjen upis u trgov. Registru za inokosne tvrdke.

(prethodnica br. 62/10 od 1904.) 62/1. 8. siečnja 1898. broj 36. „Trojstvenski ugljenici dioničarsko društvo“ ili magjerski: „Trojsztvoji szenbanya reszvenitar sasog“ ili njemački „Trojstvener Kohlenwerke Actiongesellschaft.“ Belovar. Tvrdku podpisuju tri člana ravnateljstva... (sačuvane izmjene Pravilnika i dr.))

62/10 Odluka od 18/4. 1904. R. 715/46-02. „Pitomačko Črešnjevački ugljenici dioničarsko društvo“ magjarski „Pitomača-Črešnjevici szenbanija reszveny tarsasag“ njemački „Pitomača Črešnjevicaer kahlenwerke Actiengesellschaft.“ Belovar. Odredjuje se brisanje dosadanje tvrdke „Trojstvenski ugljenici dioničarsko društvo – Trostvoji szenbaiya reszveny tarsasag“ Trojstvoser kohlenwerke Actiongesellschaft“ i upis novo društvene tvrdke pod imenom 3 stupca kao i brisanje svih dosadanih članova ravnateljstva. Članovi ravnateljstva nove tvrdke jesu V. Miroslav Strižić ujedno kao predsjednik i Lavoslava Singer oba u Belovaru, Salamon pl. Freund i Emerick Imre pl. Toszeghi oba u Budapešti Franjo Dormish Franjo Golbach u Ljubljani i Fritz Hulsenbeck u Pitomači. Pravila su prihvaćena 10. ožujka 1906. Predmet poduzeća jest crpljenje ugljena, kamenog ulja i drugih korisnih ruda ter unovćenje istih kao i nabava na to se odnosećih rudarskih i inih prava. Društvo je

utemeljeno na neizviesno vrijeme. Temeljna glavnica iznaša 1000.000 kruna, podijeljena je u 2500 dionica po 400 kruna glasećih na donosnika. Društveni zaključci obnaroduju se u službenim hrvatskim novinama. Tvrdku potpisuje pod afiskanom ili pisanom tvrdkom predsjednik ravnateljstva uz još jednoga člana ravnateljstva. Društvena pravila nose datum od 20. ožujka 1906.

62/12. 13/7. 912. br. 4755. Odredjen upis novoizabranih članova ravnateljstva Richarda pl. Toszeghy, inžinira iz Budimpešte i Osvalda Mazzolini inžinira u Udini.

62/13. 26/8.1916. Br. 5353. Odredjeno brisanje dosadanih članova ravnateljstva Salamona pl. Freunda, Riharda pl. Toszeghy, Franje Dormicha i Oswalda Mazzolini, te upis novoizabranih članova ravnateljstva Ilije Singera upravitelja ugljenika u Pitomači i Emilije Golloh vlastelinke u Holzenegyu kao i zabilježba da su članu ravnateljstva Lavoslav Singeru povjerene podjedno funkcije upravljajućeg ravnatelja jer je takovim imenovan. 62/14. 31/8. 1918. br. 3544. Odredjena je sliedeća promjena pravila u §. 2. Umjesto „ni Belovar“ ima glasiti „ni Zagreb“. § 4 ima sada glasiti „Das Action – Capital...1000.000 kruna urght ni 200 Stuck Actien a 5000 Kronen die Actien sind nuteilbar und lauten aufu den Uberbringer die Gesellschaft...§. 5. ima se brisati. §. 6. ima se brisati. §. 7. U alineji 4. umjesto „Belovar“ ima glasiti „Zagreb“...(sačuvane izmjene Pravilnika i dr.)

175/1 19. svibnja 1906. Broj 2688. Hrvatska pučka štediona dioničarsko društvo u Pitomači: Croatische Volksspar cassa Actien Gesellschaft in Pitomača. Pitomača. Kao članovi ravnateljstva upisuju se Jašo Berkeš, Ferdo Brenner, Gabriel Brenner, Albert Deutsch, Lavoslav Krausz, Dr. Yzo Lichtenberg i Lavoslav Singer ujedno i predsjednik doćim Gabriel Brenner kao podpredsjednik i ravnatelj te Lavoslav Krausz kao podravnatelj... (sačuvane izmjene Pravilnika i dr.)

184/1. 21/2. 1925. Broj 561. Ivan Barčan i Josip Gregl trgovina mješovitom robom iz Pitomače u Pitomači. Likvidatori Ivan Barčan i Josip Gregl. Odredjuje se u ovosud. Trgovačkom registru za društvene tvrtke upis tvrtke Barčan i Gregl trgovina mješovitom robom u Pitomači. – Tvrtku potpisuju oba člana zajedno, a i svaki za sebe.

39/1 Odluka od 18/2. 1911. Broj 939 Hrvatska seljačka zadruga u Otrovancu. Otrovanc. Pravila datirana su sa 11. prosinca 1910. Zadatak je zadruga, da na temelju uzajamnosti i samopodpore pomaže svoje zadrugare u njihovim gospodarskim potrebama, da ih upućuje na pošteno i uredno življenje, ti da u njima budi svijest za štednju.

Prema tome zadatku bit će u čitavom uredjenju i poslovanju zadruga mjerodavno netežnja za dobitkom već dizanje gospodarskih slabih, a kraj nastojanja, da se članovima poboljšaju imušćtvne okolnosti, treba u obzir uzeti duševno i čudoredno unapređjivanje njihovo. Polazeći otoga stanovišta, imade se djelatnost zadruga u izpunjenju njezinog zadatka protegnuti na ove točke:

- a) Nabavljati i davati zadrugarima jeftine zajmove za gospodarske potrebe;
- b) Primati od zadrugara i od drugih osoba novčane uložke na štednju;
- c) Uzimati novce u zajamu;
- d) Pomagati uputom po mogućnosti i novcem da se u području ove zadruga osnivaju druge zadruga u razne privredne svrhe;
- e) Nabavljati i uzdržavati strojeve – orudja i druge gospodarske predmete na zajednički račun i prepuštati ih članovima na uporabu uz platež primjerene uporabnine.
- f) Poduzimati nužne mjere za očuvanje zemljištvnoga posjeda u obiteljima svojih članova – a u kolikoto više nebi bilo moguće nastojati – da se zaprieči cjepanje i prodavanje zemljišta u bezcienu.
- g) Spriečavati lihvarsko iscrpljivanje svake ruke (bili u novcu, robom, zemljištem i.t.d.) odstranjivati možda vladajuće zloporabe, štetne navike – kao nerazumni način života, pijanstvo razsipnost, parbovanje i drugo.
- h) Širiti gospodarske nauke, održavanjem poučnih predavanja i izlaganjem važnih iskustva, kao i dogovaranjem i zaključivanjem glede gozpodarskih mjera za poboljšanje odnošaja članova.
 - 1) Nabavu gospodarskih potrebština
 - 2) Prodaju njihovih proizvoda,

- 3) Omogućiti svojim članovima, da njenom pomoći kupuju zemljišta – a samo u slučaju ako to nebi bilo moguće izravno provesti, smije zadruga kupovati zemljišta i prodavati ih svojim članovima.

Zadruga se iznim ovih točki 1-3 nevedenih nesmiye baviti nikakvim inima a naročito na poslovima spekulativne naravi.

U zadruzi nesmiye biti mjesta nikakvom političkom razpravljanju, jer politika nespada u djelokrug zadruge.

Trajanje zadruge osnovano je na neodredjeno vrijeme a na temelju neograničenog jamstva.

Potpisivanje tvrdke biva tako, da se izpod pisane, tiskane ili štampljom udarene tvrdke potpisuje predsjednik ili njegov zamjenik i jedan član ravnateljstva.

Objave zadruge izlažu se u stanu zadruge na svačiji uvid, a mogu se obnarodovati i na način, koji je u mjestu uobičajen. Članovi ravnateljstva jesu: Ivan Oberan ujedno predsjednik, Tomo Miholančan član ujedno zamjenik predsjednika, Mato Blažeković, Mijo Makvić i Gjur Predragović Kbroj 60. Članovi nadzornog odbora jesu: Tomo Pavleković, Ivan Šerepec, Franjo Predragović, Antun Zvonarek i Martin Rakitničan, a blagajnik jest Gjur Predragović Kbroj 98.

72/2. 30/8. 1914. Br. 6219. Odredjeno brisanje dosadanjeg člana ravnateljstva i predsjednika Ivana Oberan jer je umro, te upis novoizabranog člana i predsjednika Mije Makvića.

72/3. 12/10. 1915. Br. 3868. Odredjeno brisanje dosadanjeg člana ravnateljstva Mate Blažeković i Tome Miholančan, te upis novo izabranih članova ravnateljstva Joze Pintar kbr. 33, Tome Predragović kbr. 135 i Tome Tkalčec kbr. 36 svi iz Otrovanca.

72/4. 17/11. 1917. br. 5152. Odredjeno brisanje članova ravnateljstva Joze Pintara i Gjura Predragovića te upis novih članova ravnateljstva Mije Kolara i Joze Predragovića.

72/5. 19/2. 1921. 5720. Odredjen je napis, da su na redovitoj glavnoj skupštini društva dne 21. rujna 1919. Dosadanja društvena pravila stavljena van kreposti, te privaćena nova pravila, prema kojima tvrdka Hrvatska seljačka zadruga imade svoje sjedište u Otrovancu, osnovana je na temelju neograničenog jamstva na neodredjeno vrijeme, a svrha joj je, da na temelju uzajamnosti i samopomoći....Kao članovi ravnateljstva upisuju se: predsjednik Tomo Pavleković, podpredsjednik (zamjenik predsjednika) Stevo Sesvečan te članovi Franjo Franjić, Štefan Predragović i Mato Blažeković.

72/6. 13/10. 1923. broj 4529. Odredjuje se bezuslovno brisanje svih osobnih upisa bilo u kom svojstvu, te upis novog upravnog odbora i to: Josipa Kurtića kao predsjednika, Gjura Predragovića kao zamjenika mu, te članova odbora, Martina Rakitničana, Vjekoslava Predragovića i Ivana Novakovića.

72/7. 11/10. 1924. broj 6745. Odredjeno je brisanje Gjura Predragovića i Ivana Novakovića kao članova upravnog odbora, te upis novih članova Tome Predragovića i Bolte Tkalčeca.

72/8. 30/6. 1925. broj 4648. Odredjeno je brisanje Josipa Kurtića, Vjekoslava Predragovića i Bolte Tkalčec kao članova ravnateljstva te upis novih Antuna Pavlekovića, Franje Tišljara i Tome Dijaković.

168/1. 16/8. 1919. br 3547. Matejaš i drug. agentumni i komisionalni posao u Pitomači. Pitomača. Članovi tvrdke su Dragutin Matejaš trgovac u Pitomači i Rudolf Bažant stolarski obrtnik i trgovac kbr 40 iz Pitomače – te je svaki od njih za sebe ovlašten tvrdku zastupati i potpisivati. Ovo društvo započelo je svoje poslovanje 18. srpnja 1919.

168/2. 4/2. 1922. br. 6394. Odredjeno je brisanje ove tvrdke u ovom registru za društvene tvrdke te prijenos u registar inokosnih tvrdki pod br. 549 strana 290, a to stoga jer je član Rudolf Bažant iz tvrdke 15/9. 1919. izstupio.

191/1. 14/2. 1920. Hrvatska seljačka zadruga u Pitomači. Pitomača. Pravila ove zadruge datirana su dne 13/7. 1919. Sjedište zadruge je u Pitomači. Zadatak je zadruge, da na temelju uzajamnosti i samopomoći pomaže svoje zadrugare u njihovom gospodarskim potrebama da ih upućuje na pošteno i uredno življenje te da u njima budi svijest za štednju.

Prema tome zadatku bit će u čitavom uredjenju i poslovanju zadruge mjerodavno ne težnja za dobitkom, već dizanje gospodarskih slabih, a kraj nastojanja, da se članovima poboljšaju imućbene okolnosti, treba u obzir uzeti duševno i ćudoredno unapređivanje njihovo. Polazeći s toga stajalištaimade se djelatnost zadruge u ispunjenju njezinog

zadatka protegnuti na ove točke:.....(vidi Hrvatska seljačka zadruga u Otrovancu od 1911. – isto).

Članovi ravnateljstva su Tomo Prepelec ujedno predsjednik Mijo Čapo ujedno podpredsjednik, Franjo Makvić, Jakob Jakupec i Ivo Pecek. Članovi nadzornog odbora su Ivan Barčan, Ignac Mikšić, Stevo Paša, Gjuro Šostarić i Mato Jakupec. Blagajnik je Gregur Klaić.

191/2. Odl. Od 22. III. 1934. R 178/2-906. Odredjeno brisanje člana ravnateljstva Brenner Ferdinanda.

155/24. 3/12. 1920. broj 1325. Hrvatski ili srpski: „Sjedinjeni paromlini dioničarsko društvo u Bjelovaru.“ Ćirilicom:..., Slovenski:..., Njemački:..., Francuski:..., Engleski:..., Talijanski:..., Madjarski:... Za podružnice: Sjedinjeni paromlini, dioničarsko društvo u Pitomači. Nastan podružnice Pitomača. Za podružnice glasi naslov Sjedinjeni paromlini dioničarsko društvo u Pitomači.

Svrha društva jest da kupuje žito za meljavu, pak da se bavi trgovanjem sa svim mlinskim proizvodima, a mljeti će žito i za ušur.

Osim toga baviti će se raznim industrijalnim podhvatima i kupovanjem dionica takovih poduzeća.

§. 4. Dionička se glavnica ovoga društva sastoji iz 80000/osamdeset hiljada/ komada dionica u nominalnoj vrijednosti od 100/jednu stotinu/kruna po komadu, ili ukupno 8,000.000/osam milijuna/kruna nominalne vrijednosti. Pojedine dionice mogu glasiti na jedan, deset, pedeset i sto komada.

§. 16. Glavna skupština zastupa ukupnost dioničara. Za pravovaljani zaključak potrebna jest prisutnost od najmanje 3 dioničara, koji zastupaju barem 35000 komada izdanih dionica.

155/25. 12/2. 1921. (br.) 692. Sjedinjeni paromlini dioničarsko društvo podružnica u Splitu. Nastan podružnice Split. Podružnicu je ovlašten podpisivati Otton Jucha.

155/26. 23/4. 1921. br. 2266. Odredjen je upis promjene pravila, prema kojem se §.4. društvenih pravila nadopunjava kako slijedi: Društvo izdaje 1000 komada prioriternih obveznica, svaka na 2000 kruna, koja glasi na donosioca i obilježena je sa tekućim brojem. Svaka obveznica providjena je sa 40 kupona svaki na 140 kruna, koji se isplaćuje godišnje na društvenoj blagajni u ime 7.70 kamata tekućih od 1. siječnja 1921. tako da prvi kupon dospijeva na platež 31. prosinca 1921. Isplata glavnice imade uslijediti za 40 godina dokle najkasnije do 31. Prosinca 1960., ali dužnik može i prije toga roka odrediti isplatu.

221/1. 17/7. 1920. broj 3313. Hrvatska seljačka zadruga u Sedlarici. Glavni nastan Sedlarica. Pravila ove zadruge datirana su dne 28. Ožujka 1920. Sjedište zadruge je u Sedlarici.

Zadatak je zadruge, da na temelju uzajamnosti i samopomoći pomaže svoje zadrugare u njihovim gospodarskim potrebama da ih upućuje na pošteno i uredno življenje te da u njima budi svijest za štednju.

Trajanje zadruge osnovano je na neodredjeno vrijeme, a na osnovu neograničenog jamstva.

Podpisivanje firme biva tako, da se ispod ispisane tiskane ili štampljem udarene firme podpisuju predsjednik ili njegov zamjenik i jedan član ravnateljstva...

Članovi ravnateljstva su Ivan Fertalić, predsjednik, Ivan Manjkas zamjenik predsjednika te Miško Milić, Franjo Bogović i Ivo Maresić iz Sedlarice.

Članovi nadzornog odbora su Antun Rakitnić, DSuka Bogović, Stjepan Gregurek, Gjuro Kolar i Franjo Torbašinović iz Sedlarice.

221/2. 18/3. 1922. br. 1114. Odredjeno je brisanje dosadanih članova ravnateljstva Ivana Fertalića, Ivana Manjkasa, Miška Milića, Franje Bogovića i Ive Maresića – te upis novoizabranih članova ravnateljstva: Ivana Sabo, Ćirila Gjakića. Luke Torbašinovića, Josipa Kiša i Steve Bogovića.

221/3. 9/2. 1924. broj 439. Odredjeno je brisanje dosadanih članova ravnateljstva Ivana Sabo, Ćirila Gjakića, Luke Torbašinovića, Josipa Kiša i Stjepana Bogovića, te upis novoizabranih članova ravnateljstva Vinka Franjevića, kao predsjednika, Miška Kovača kbr. 78. kao zamjenika predsjednika, te Miška Milića, Miška Lovrekovića i Mate Špoljarića iz Sedlarice.

Zadruga se saobrazila zakonu o privrednim zadrugama od 11. IX. 1937. te je prenešena u zadrugni registar sv. III str. 64.

262/1. 28/5. 1921. br. 2831. „Korana“ d.d. za trgovinu i industriju, podružnica Pitomača. Glavni nastan Zagreb. Podružnica Pitomača. Prokurista Dragutin Reman. Podružnicu je ovlašten podpisivati prokurista Dragutin Reman.

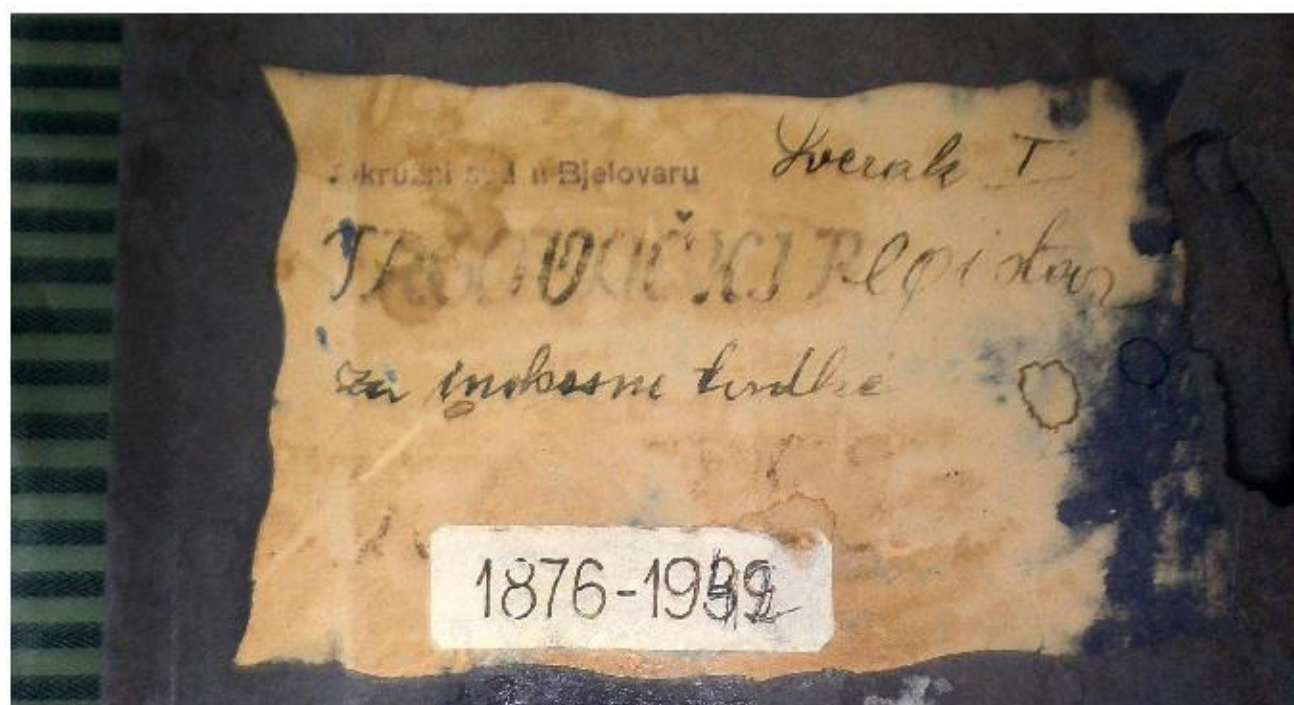
262/2. 20/8. 1926. broj 6448. Odredjeno brisanje ove tvrtke.

Lijevo: detalji danas sačuvanih *Registara obrtnika*, zatim *društvenih (Pitomačko-črešnjevački ugljenici 1906.)* i *inokosnih tvrtki* (naslovnica sačuvane knjige br. 1) *Okružnog suda u Bjelovaru* od 1876. godine. U *Državnom arhivu u Bjelovaru*.

[illegible]

749.
 * Rimacko (Besenjakovi).
 njetim divovatsko basko
 mjetimski. Rimacka Bes-
 njetim ostanje razvijen
 krasasag. * mjetimski
 * Rimacko (Besenjakovi)
 njetim vrtke krasosel-
 schaft.

Belovar

G. Izbor razglednica i veduta *Pitomače* od 1900. do 2004. godine

Jedna fotografija ili slika uvijek govori umjesto tisuću riječi. Stoga je ovo razlog da na nekoliko stranica sa desetak fotografija, odnosno razglednica, koje su odlazile u svijet, prikažemo *Pitomaču* kroz posljednjih oko sto godina.

Udanašnje doba brzih kontakata i brze razmjene informacija, trenutne, gotovo je nezamislivo, da se još prije desetak godina jedan najobičniji pozdrav morao poslati danas, a onaj kome je bio namijenjen dobio bi ga tek nakon 2 ili više dana. Stoga su u prošlosti, nadasve razglednice, kojima se slala i slika i riječ, imale posebno mjesto u povijesti i životu ljudi. Ovom prilikom ćemo pokušati, sa prisutnošću romantične patine, predstaviti *Pitomaču* upravo putem razglednica, koje će nesumnjivo ostati izvrstan dokument i svjedok prošlih vremena. Ovdje je prikazan izbor razglednica, koje su se sačuvale i nalaze se po raznim privatnim zbirkama. Najstarija potječe iz 1900. godine i nadamo se da ovo nije najstarija, međutim, trenutno starije nemamo na uvidu. Kvaliteta očuvanosti je različita, no u svakom slučaju i one loše očuvane, ili lošeg tiska sigurno su, ili će biti korisne.

Nekada su dopisnice sa slikom bile i određeni izvor zarade, kao i stvar prestiža onoga koji ih je tiskao, pa ih je, npr. izdavala i trgovina *Ferdinanda Brennera* u *Pitomači*. Danas su jedinstvena i nezaobilazna arhivska građa, a prekrasne vedute i eksterijeri još će dugo svojom ljepotom plijeniti poglede znatiželjnika. Pored svake razglednice dodan je manji ili veći komentar - kao objašnjenje.

Najstarija poznata razglednica *Pitomače* potječe iz 1900. godine. Prikazana je današnja *Gajeva ulica*, pogled prema crkvi. Prva zgrada na desnoj strani bila je trgovina *Jakoba Krausza* (na zgradi stoji veliki natpis). Zgrada se nalazila oko 40 metara sjeverno od raskršća sa *Dravskom ulicom*. Stupovi sa lijeve strane starog *druma* su stupovi za telegrafске žice. Telegraf je kroz *Pitomaču* proveden još 1870ih godina.

Trg ispred župne crkve 1901. godine. Oko crkve se vidi novo postavljena drvena ograda, a u pozadini je prekrasna historicistička zgrada veleposjednika *Stjepana Đurđevića*, kasnije nazvana *Izica*. (26.P)

Pogled na trg sa balkona
Đurđevićeve zgrade (Izice)
1902. godine - poslana 1904.
Pošiljatelj razglednice naznačio
je strelicom gdje se nalazi
trgovina i kuća obitelji Götz
(kućni broj 8). (26.P)

Dolje: ista razglednica poslana
1902. godine. (23.N)

Ovo je jedna od rijetkih sačuvanih razglednica iz tzv. serije 5 ili 5000, odnosno iz 1904-1905. godine. Izdano je za sada 5 poznatih razglednica (ova je broj 5997). Veća fotografija prikazuje trg ispred župne crkve, a manja pogled na taj dio *Pitomače* iz *Dravske ulice*, tj. od jugoistočne strane. U pozadini lijevo se nalazi zgrada sa trijemom, koja je vjerojatno nekada bila vojnokrajški magazin iz 18. st. (26.P)

Današnji *Trg kralja Tomislava* 1905. godine sa zgradom *Državne šumarije*, nekada upravne zgrade pitomačke satnije ili kumpanije br. 6. Zgrada je izgrađena oko 1770. godine (?), a nalazila se na mjestu današnje *Zdravstvene stanice* u *Pitomači*. Na razglednici se odlično vidi novo posađeni perivoj lipa i drugih biljaka. Razglednica je iz navedene serije 5, koja je tiskana vjerojatno u *Mađarskoj*. Dolje: neobojana verzija.

Ovo je jedna od najčešće sačuvanih razglednica iz navedene serije 5 (1904-05.). Koristila se i u raznim kombinacijama kasnijih godina (npr. sa nekoliko drugih motiva na jednoj razglednici). Druga kuća desno je trgovina *Jakoba Krausza*, a ulica se tada, budući da je nekoliko godina ranije postavljena željeznička pruga, nazivala *Željezničkom ulicom*. Ova je iz zbirke *I. Perovića iz Pitomače*.

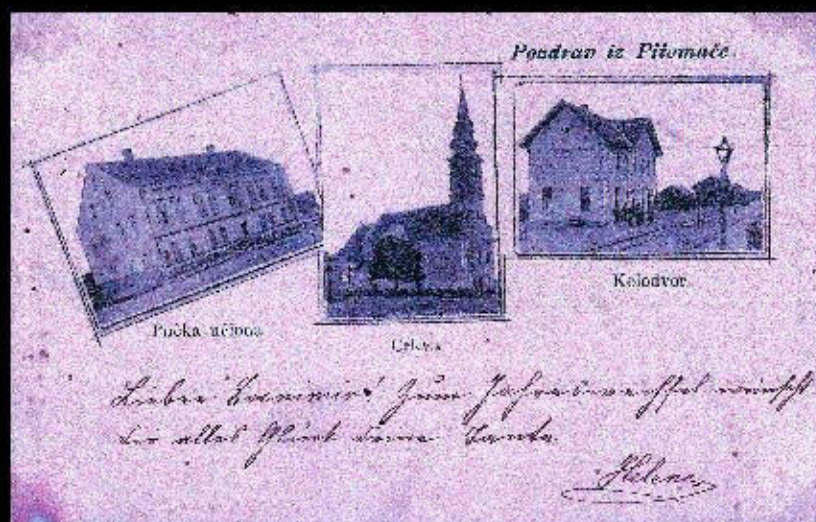

Razglednica iz serije 5 iz 1905. godine. Na fotografiji se odlično vidi desetak godina ranije izgrađena nova školska zgrada (danas zgrada stare škole), a na trgu postavljeni plinski kantelaberi/svjetiljke. Ovo je dosta često eksponirana razglednica, ponekad i kolorirana. Tada je to bila Školska ulica, danas J. J. Strossmayera. U stvari najstariji dio Pitomače. (26.P)

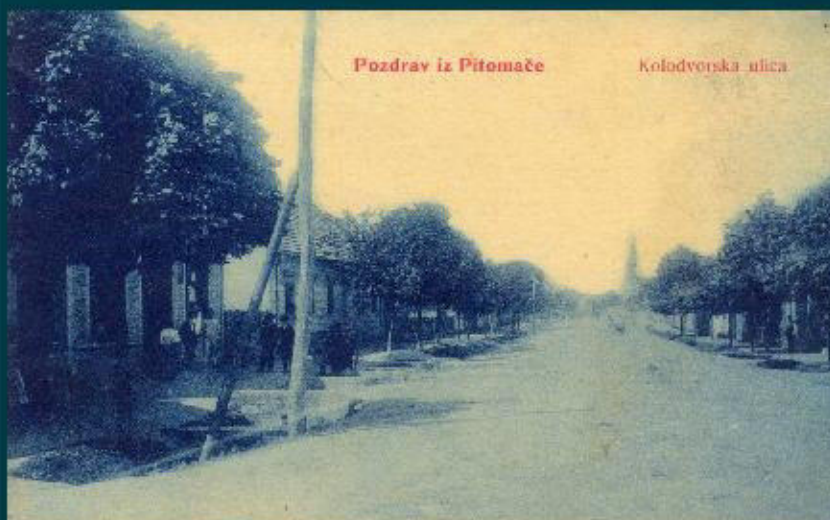

Župna crkva svetog Vida 1907. godine. Prekrasna razglednica sa velikom pitomačkom crkvom - pogled od južne strane. (26.P)

Razglednica kombinirana od tri slike iz 1907. godine. Tri najvažnije pitomačke zgrade tada su bile: zgrada pučke škole, župne crkve i željezničke postaje otvorene 1901. godine. Iz zbirke obitelji Dubravčić, Delft, Nizozemska.

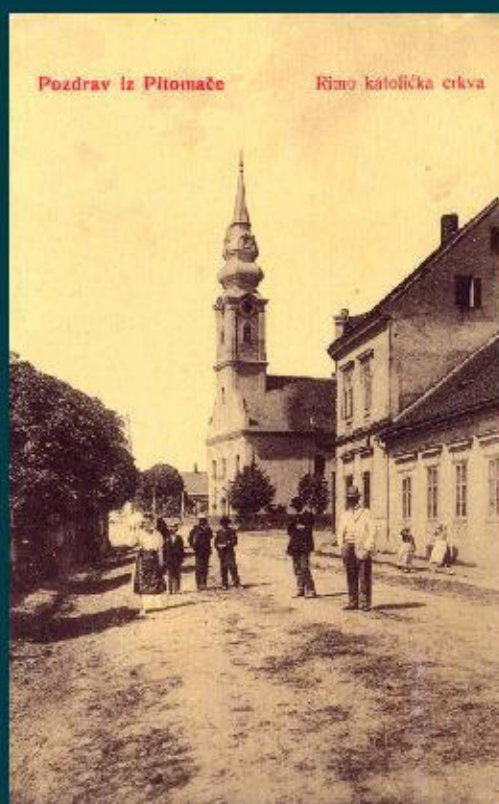
Pogled prema današnjoj *Gajevoj ulici* u Pitomači (od južne strane) oko 1910. godine. (26.P)

Današnji *Trg kralja Tomislava* 1911. godine. U pozadini je zgrada krajiškog magazina iz 18. st., dok je u desnom uglu obiteljska zgrada trgovca i posjednika *Götza*. Izgrađena je 20ak godina prije snimanja ove fotografije (prije 1890.). Zgrada desno, druga po redu je zgrada bivše, odnosno tadašnje *Imovne općine đurđevačke*. Na razglednici se odlično vidi uređena drvena crkvena ograda, koja je izgrađena 1896. godine. U zbirci autora.

Izvrсна razglednica iz 1912. godine, koja je doživjela nekoliko izdanja. U desnom uglu izvršno se vidi nekadašnja *Đurđevićeva* zgrada (kasnije nazvana *Izica*), dok je župna crkva tih godina u izvršnom stanju. Danas još uvijek ne znamo na koji način i u čije ruke je, nekoliko godina ranije, došla navedena zgrada. Bogata i ugledna obitelj *Đurđević* doživjela je prije 1906. danas još uvijek neobjašnjivi financijski slom. U to vrijeme u navedenoj zgradi (u istočnom krilu) imao je svoju apoteku *Eustahije Jurkas*. (26.P)

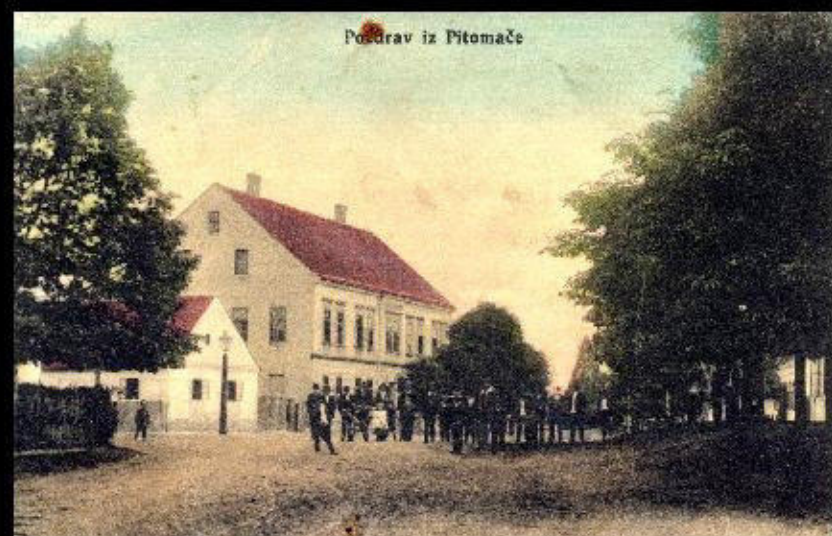

Izvrсна razglednica iz 1911. godine. Ovdje se odlično vidi most preko potoka *Šušulića* ili *Vira*, te kapelica sv. *Ivana Nepomuka*. Dominantna zgrada *Izica*, koju je izgradio, tada prije oko 25 godina *Stevan Đurđević* u izvrsnom je stanju i jedna je od centralnih građevina u mjestu. Ispred nje vidi se kuća obitelji *Barčan*, koja je srušena 2014. godine. Tada je to bila mesnica *Mije Rehnigera*, a na slici dolje lijevo je ista zgrada u zimi 1915. Desno: 1999. (26.P)

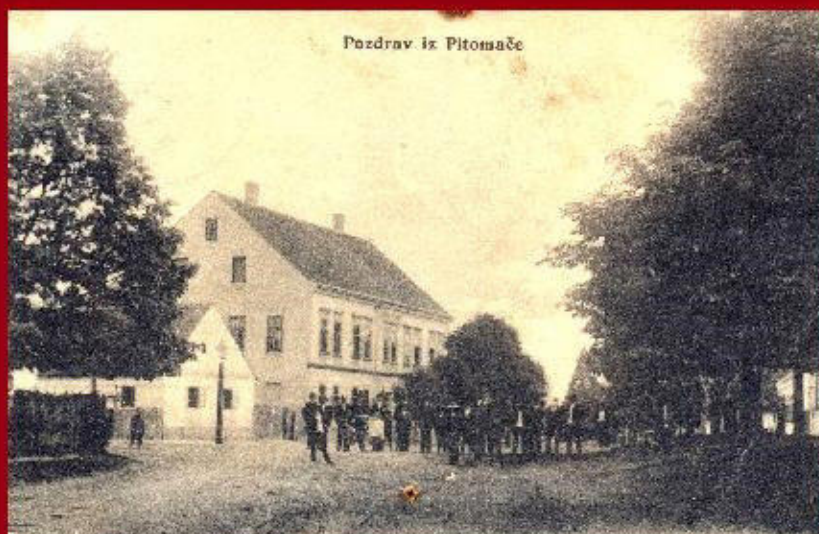

Zgrada šumarije *Imovne općine đurđevačke* (desno) na trgu kod crkve (danas *Trg kralja Tomislava* - pogled na sjevernu stranu). Ovu je razglednicu dao tiskati trgovac *Ferdinand Brenner* 1915. godine. (26.P)

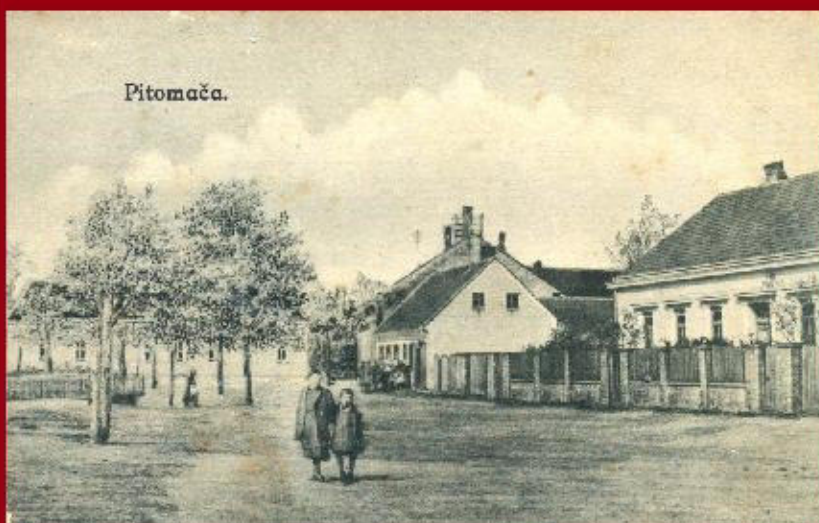

Pogled na staru zgradu osnovne škole 1916. godine. Kolorirana verzija. Ovo je jedna od više sačuvanih razglednica sa ovim motivom, odnosno pučkom školom izgrađenom 1888/89. godinu. (26.P)

Ne kolorirana verzija
razglednice iz 1916. godine.
(26.P)

Razglednica iz vremena Prvog
svjetskog rata. Tiskana 1917. a
prikazuje zgradu IOĐ i kuću
obitelji Götz sa njihovom
trgovinom, koju će naredne
godine zapaliti Zelenokaderaši.
(26.P)

Svratište Filjak na željezničkoj
postaji pored groblja 1920ih
godina. Izgrađena je oko 1910.
Dolje: gosti ispred Filjakove
gostionice 1926. godine. Gore:
ista zgrada 2014.

Rudolf Pecek otvorio je trgovinu u današnjoj Gajevoj ulici 31. listopada 1925. godine. Bila je to jedna od svega nekoliko trgovina, koje su bile u vlasništvu Pitomačana. (26.P)

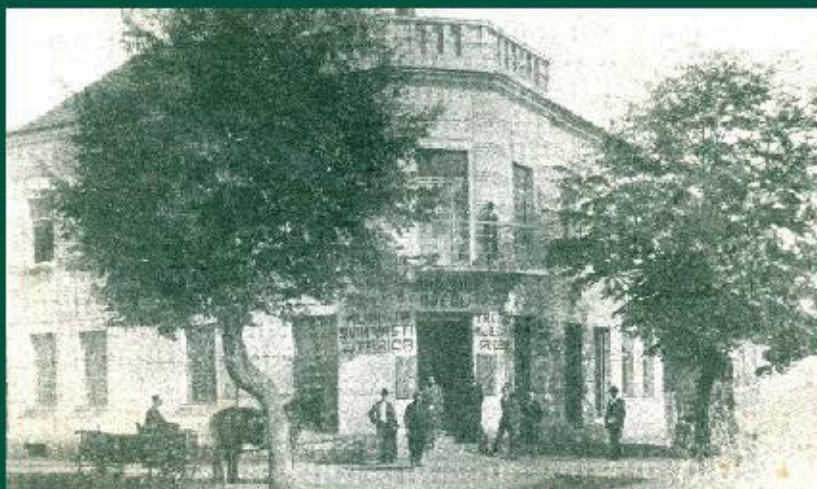
Razglednica sa pogledom na župnu crkvu. Prvo izdanje iz 1912. godine. Reprint serija iz 1922. godine. Nesumnjivo najljepša pitomačka zgrada kroz prošlost bila je zgrada, koja se je nalazila do 1970. godine na uglu Gajeve ulice i Trga k. Tomislava, a koju je izgradio 1880-ih godina Stevan Đurđević. (26.P)

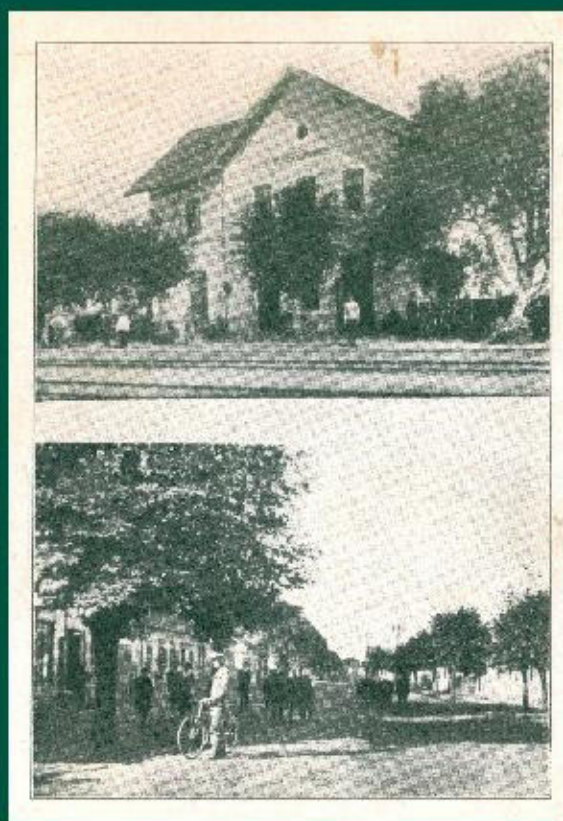
Razglednica iz 1927. godine sa motivom iz današnje Radićeve ulice prema glavnom trgu. U pozadini je zgrada Izica, a lijevo Götzova zgrada na kbr. 8. (26.P) Dolje: razglednica iz sredine 1920ih godina snimljena sa istog mjesta.

Trgovina mješovitom robom Ivana Barčana i Josipa Gregla, koji su trgovinu, kao društvenu tvrtku prijavili 1925. godine. Nalazila se u zgradi koja je danas u vlasništvu obitelji Krapec u Vinogradskoj ulici. Do kada je trgovina postojala nije poznato. Dolje: ista zgrada 2014. (26.P)

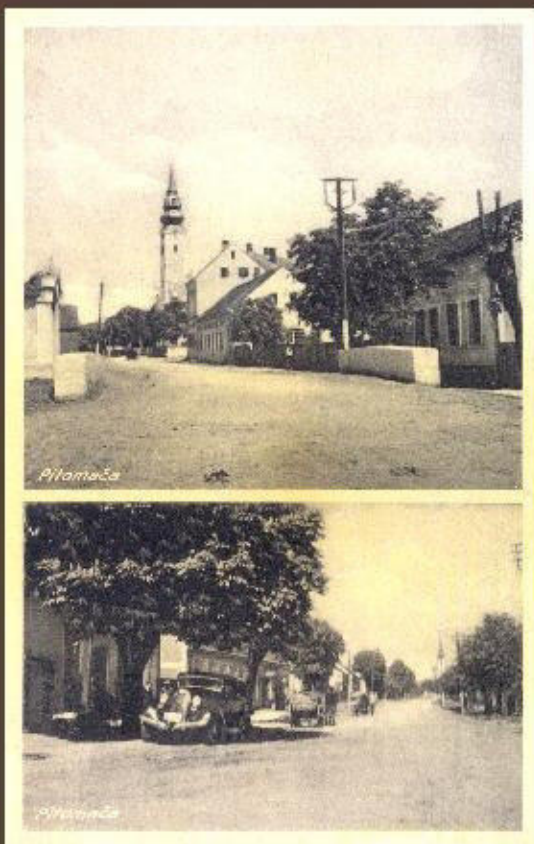
Željeznička postaja (kolodvor) u Pitomači 1930ih godina. Dolje: Gajeva ulica - pogled iz Gajeve ulice prema župnoj crkvi. Vrlo rijetka razglednica sa dvije vedute, koja je bila u optičaju oko 1935. godine. (26.P)

Restoracija Stejskal ili Svratište k lovačkom rogu obitelji Stejskal sredinom 1930ih godina. Na uglu iste zgrade Mirko Lovrin Micek imao je mesnicu, a automobil koji stoji ispred Lovačkog roga bio je vlasništvo fotografa koji je snimio ovu fotografiju. Mesarskim zanatom bavila se i obitelj Stejskal (Stejskal). Čini se da se radi o 1931. godini kada je načinjeno još nekoliko razglednica sličnih osobina. (26.P)
Gore: Stejskalova zgrada 2014. godine.

Pozdrav iz Pitomače

Kombinirana razglednica iz 1930ih godina. Gore: pogled na kapelicu sv. Ivana Nepomuka i most na kanalu Šušulicu. Dolje: ispred trgovine Schlesinger-Weber u Gajevoj ulici, tada Željezničkoj ulici na raskršću prema Otrovancu. Ispred trgovine je Schlesingerov automobil, prvi pitomački automobil. (26.P)

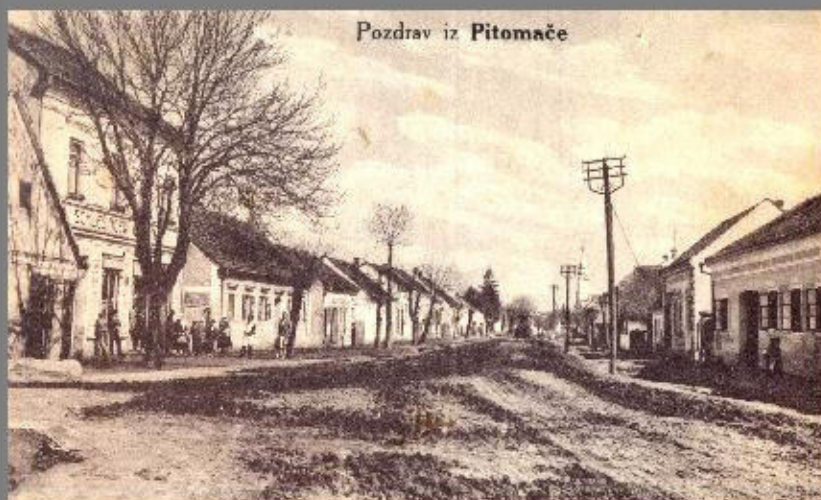

Razglednica sa pogledom na zgradu koju je izgradio D. K. Götz krajem 19. st. Razglednica je iz početka 1930ih godina, kada je ovdje trgovinu imao Schlesinger i Weber. (26.P)

Razglednica sa pogledom na današnji Trg kralja Tomislava iz 1930ih godina. Lijevo je zgrada, koju je krajem 19. st. izgradio D. K. Götz. Danas je ta zgrada poznata kao Bačanijeva kuća. (26.P)

Pogled na *Gajevu ulicu* 1931. godine. Lijevo je trgovina *Schlesinger-Weber*. Snimljeno sa raskršća prema *Vinogradskoj ulici*.

Župna crkva sv. *Vida* i zgrada, koju je izgradio *Stevan Đurđević* na razglednici iz 1934. godine. (26.P)

Pogled na *Gajevu ulicu* od crkve 1947. godine. Prije samo nekoliko godina ovdje su se vodile žestoke borbe između partizana i vojske NDH. (26.P)

Današnji trg kralja Tomislava
sa zgradom stare osnovne
škole 1950ih godina. (26.P)

Gajevo ulica oko 1963. godine.

Pogled na Stejskalovu i
Papištinu kuću u Gajevoj ulici
oko 1963. godine. Ugao Gajeve
i Domjanićeve ulice. (26.P)

Gajeva ulica 1963. godine.
Pogled od ulaza u Dravsku
ulicu.

Gajeva ulica 1968. godine.

Gajeva ulica u Pitomači 1970ih
godina.

Razglednica Pitomače, koju je izdalo tadašnje Turističko društvo. Predsjednik društva bio je Luka Hrvatić. Razglednica je tiskana povodom požara župne crkve, a prodajom koje su se sakupljala novčana sredstva za njezinu obnovu. 12/1968-1969. Razglednice su se masovno kupovale, tako da ih rijetko koji dom u Pitomači i na području župe još i danas nema u svojem fotoalbumu. Na pozadini piše: "Župna crkva u Pitomači - jedan od rijetkih kulturno historijskih spomenika u ovom kraju izuzetne umjetničke vrijednosti, potpuno je uništena u katastrofalnom požaru 23. studenoga 1968. godine. I Vi možete pomoći obnovi ovog dragocjenog spomenika kulture. Priloži se šalju na žiro račun: 3121-1-1057 s naznakom "Za obnovu crkve u Pitomači" ili se predaju na blagajni Obrtničke štedno kreditne zadruge u Pitomači."

Razglednica na kojoj se nalazi tada novoizgrađena turistička atrakcija Lovački dom na Banovom Brodu Lovačkog društva "Fazan" Pitomača (1970ih godina). (26.P)

Razglednica tada Trga Maršala Tita (danas Trga kralja Tomislava) kod crkve iz 1970ih godina. Danas se na ovom mjestu nalazi promotivna kuća sa uredom Turističke zajednice općine Pitomača. U to se vrijeme u ljetu ovdje prodavao sladoled. (26.P)

Razglednica iz 1963. godine, koju je snimio fotograf *Branko Begović* sa krova stambene zgrade pored današnje policijske postaje. Pogled na *Gajevu ulicu* sa južne strane. U zbirci autora.

Razglednica *Pitomače* iz 1964. godine. Pogled na glavni trg od *Ulice braće Radića*. Na motociklu se vozi poznati pitomački tamburaš *Franjo Brkić* i njegova supruga *Kata r. Brkić*. U zbirci autora.

Razglednica Pitomače sa župnom crkvom sv. Vida iz 1967. godine.

POZDRAV IZ PITOMAČE

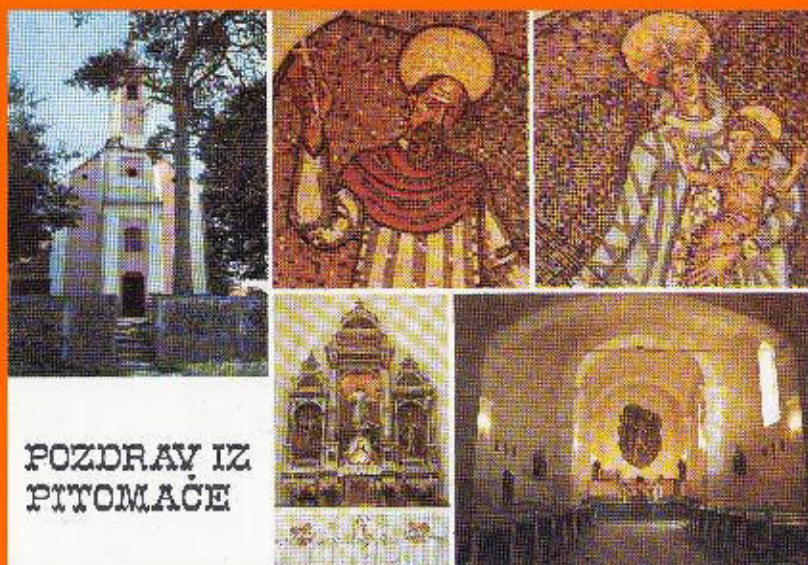
Pozdrav iz Pitomače (društveni dom, Gajeva ulica, srednja zgrada osnovne škole i Lovački dom na Banovom Brodu) 1968. godine.

Razglednica Pitomače (Obrtnički dom, robna kuća tadašnje "Sloge" iz Đurđevca i pogled prema crkvi od kapelice sv. Ivana Nepomuka) iz početka 1980ih godina.

Razglednica *Pitomače* izdana povodom 200godišnjice izgradnje župne crkve sv. Vida u *Pitomači* 1983. godine (1783-1983.).

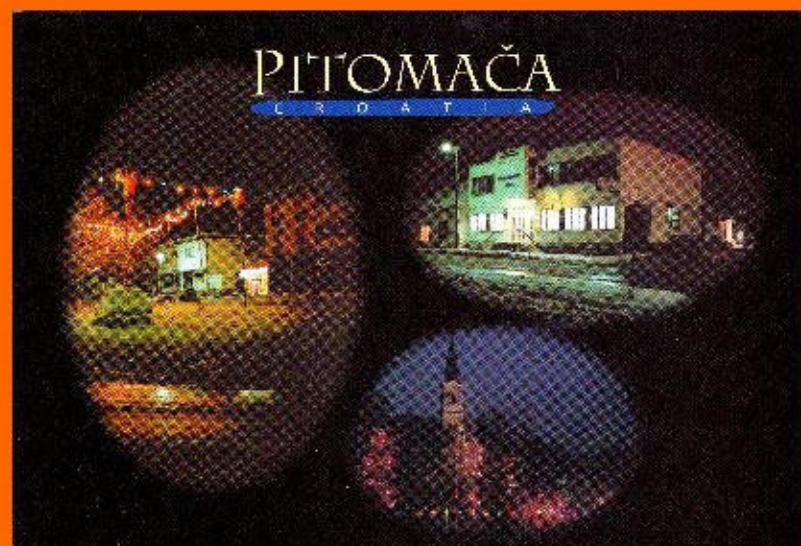

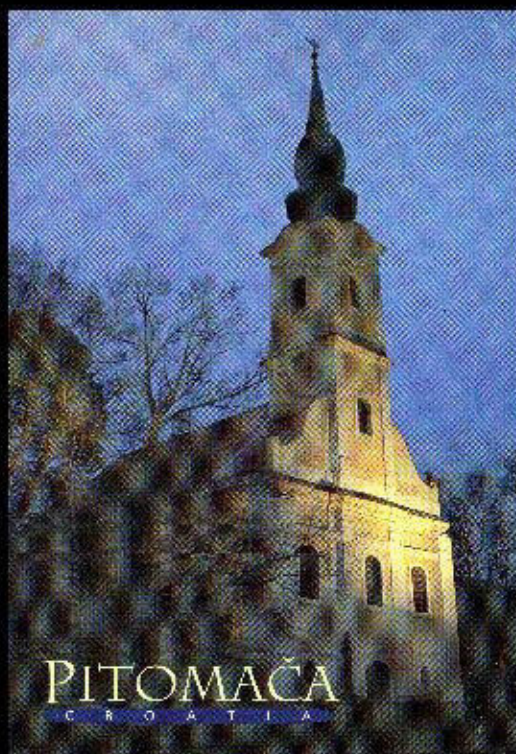
POZDRAV IZ
PITOMAČE

Pozdrav iz Pitomače 1987. godine.

Razglednica *Pitomače* iz 1990ih godina.

Razglednica Pitomače sa župnom crkvom sv. Vida iz 1990ih godina.

Seriya razglednica Pozdrav iz Pitomače od 4 razglednice iz 2004. godine. Nakladnici: Bjelovarsko bilogorski radio, Čvor i Festival pjesme Podravine i podravlja Pitomača.

Veduta *Pitomače* u zimi 1997. godine. Pogled na *Gajevu ulicu* prema župnoj crkvi. Foto: *Zlatko Saraja* iz *Pitomače*.

Restoran "Zlatni klas" *Otrovanec* u vlasništvu obitelji *Tkalčec* od osnivanja 1977. godine, najeminentniji je i ujedno najstariji ugostiteljski objekt na *pitomačkom* području. Gore: pogled na ulaz 1980. Lijevo dolje: osnivač restorana *Branko Tkalčec* 1980-ih godina. Dolje desno: 2006., u sredini 2015.

H. Pregled prezimena *Pitomače*

Tijekom proteklih oko 310 godina od osnivanja današnje *Pitomače*, u mjestu je živjelo dosta obitelji koje su doseljavale u mjesto, odseljavale iz njega u okolna mjesta ili zauvijek odseljavale u druge krajeve *Hrvatske* ili svijeta. Danas ne možemo znati kada je koja obitelj točno došla u *Pitomaču*, a niti kada je odselila i gdje, ako joj se zagubio trag. Ovom prilikom prikazati ćemo, na temelju matičnih knjiga, *Status animaruma* župe u *Pitomači* i na temelju nekih drugih izvora i podataka kućne brojeve obitelji određenog prezimena na kojima je bila zabilježena određena obitelj (ili prezime). Kućni brojevi, bez imena ulica upisivani su, u dokumente i razne službene i neslužbene knjige sve do Drugog svjetskog rata budući da službeno ulice nisu niti postojale sve do 1946. godine. Kako je koja obitelj određenog prezimena preselila ili osnovala novu obitelj, a to je bilo zabilježeno u nekoj matičnoj knjizi, tako je dobila i kućni broj. Sve do 1940-ih spominju se ulice, npr. *Jelačićeva* = današnja *braće Radića*, *Donji kraj* ili *Školska ulica* = današnja *Strossmayerova*, *Glavni trg* = danas *trg kralja Tomislava*, *Željeznička ulica* = danas *Gajeva* (kao *Gajeva ulica* spominje se 1930-ih), no ti se podaci nisu upisivali u dokumente. Osim kućnih brojeva donosimo i godinu pojavljivanja/eventualnog dolaska nekog prezimena (obitelji) u *Pitomaču*, premda su te godine često samo približne jer se prema niti jednoj matičnoj knjizi ne može znati kada je tko došao u mjesto. Neke obitelji su bile u *Pitomači* samo u prolazi, ili su ovdje bile na privremenom radu, no trag im je ostao u nekoj matičnoj knjizi ili kakvom drugom dokumentu. *Status animarum*, pak ne bilježi mjesto rođenja (ili samo rijetko).

Prezimena pored kojih nema kućnog broja navode se u *Pitomači* u nekoj od matičnih knjiga gdje su članovi upisani određene godine ili se pojavljuju u nekim dokumentima. Kbr. (ako postoji) je naveden prema *Status animarumu* koji se vodi

od oko 1870. godine (pa do 1940-ih godina) jer je određena obitelj imala ili je postojala mogućnost nasljeđivanja. Postoje prezimena, tj. obitelji kojima u *S. animarumu* nije ostavljen trag, a niti drugdje iako se zna da su obitavale Pitomaču. Na tim je mjestima godina stavljena oprezno, ali ipak približno.

U izvorima nalazimo više od 800 prezimena, a budući da se neka spominju u nekoliko oblika stoga ponekad nije jasno o kojem se točno prezimenu radi. Takva su prezimena, kao i ona o kojima nemamo nikakvih saznanja izostavljena.

* iznad neke godine znači da se prezime susreće u maticama ili drugdje i ranije, otprilike oko polovice prosječne generacije, tj. u okviru oko 35 godina prije navedene godine.

Godina 1717-1732. koja se spominje u mnogo navrata ne odnosi se direktno na najstarije matične knjige pitomačke župe već je navedena iz praktičnih razloga, jer je drugu polovicu 18., kao i prvu 19. st. potrebno zasebno istražiti radi preciznosti podataka. Unutar navedenih godina, npr. uvršteni su podaci iz matičnih knjiga župe u *Kloštru Podravskom*.

U ovom prikazu navodimo 773 prezimena, a iza njega godinu kada se pojavljuje u nekom izvoru. Iza godine nalaze se kućni brojevi na kojima su pripadnici određenog prezimena/obitelji živjeli. Ovdje su navedena prezimena koja se spominju od 1714. do kraja 1930-ih godina.

Abek - 1880.
 Abramović - 1877. (Ambramović - isto)
 Ajtaj - 1872.
 Aleksandri - 1872.
 Ambrošić - 1902.
 Ambrović - 1875.
 Andrašić - 1717-1732.
 Anić - 1879.
 Antoljak - 1901. 870
 Antotić - 1900.
 Aragoić - 1882.
 Augustić - 1919.
 Bačani - 1930. 39
 Badanjek - 1900. 922
 Bajsar - 1860. 426, 771, 799
 Balagović - 1868.
 Balia - 1859.* 583, 198
 Balog - 1861.
 Baloget - 1869.
 Banoci - 1888. 703, 754, 755, 837 (Banotzej - isto)
 Barčan - 1714. 6, 12, 32, 146, 190, 191, 194, 315, 360, 381, 436, 437, 570, 571, 684, 712, 847
 Bartovčak - 1937. 991
 Bastalić - 1879. 696
 Bazić - 1714.
 Bažant - 1863. 244
 Bečić - 1816.
 Bedeković - 1798. 11, 12, 144, 156, 230, 322, 381, 504, 555, 617, 638, 639, 647, 811, 895, 915
 Bednaić - 1858.*
 Begović - 1717-1732. 1, 10, 20, 123, 131, 157, 161, 183, 185, 186, 213, 281, 285, 304, 369, 382, 383, 392, 470, 491, 512, 513, 524, 534, 580, 598, 607, 682, 687, 692, 735, 752, 776, 791, 795, 806,

822, 830, 833, 834, 835, 840, 852, 863, 899, 913, 1039
 Beker - 1860. 172, 670
 Benak - 1859.
 Benger - 1894.
 Benko - 1717-1732.
 Berki - 1896.
 Bertolan - 1890.
 Betlehem - 1860.
 Birovčec - 1861.
 Biruš - 1895.
 Bišćan - 1861.
 Blaško - 1866.
 Bogdan - 1858.*
 Bohmec - 1861. 171 (Bomec - isto)
 Bokan - 1717-1732. 74, 105, 201, 252, 271, 271, 283, 283, 295, 552, 966
 Bolković - 1717-1732.
 Bombek - 1910. 796, 996
 Borković - 1717-1732.
 Bratanović - 1860. 304, 750, 758
 Bregovec - 1868.
 Brenner - 1855. 2, 42
 Britvić - 1896. 100, 288
 Brkić - 1860.* 69, 296, 309, 553, 577, 858
 Brl(j)aćić - 1858. 133
 Bukovčan - 1930. 742
 Bušić - 1864.
 Bužand - 1861.
 Capan - 1717-1732. 460, 620, 621, 622, 714, 847
 Cetinjan - 1904.
 Chlumsky - 1883.
 Ciglec - 1865.* 139
 Ciglenec - 1862.
 Cimerman - 1906.

- Cinu - 1881.
 Cirubaša - 1862.
 Cizel - 1896.
 Crlenjak - 1717-1732. 145, 350, 450, 696, 700, 702, 831, 864, 1048
 Crnec - 1816. 9, 231, 301, 377, 727, 857, 871, 907, 1024
 Csoboz - 1915.
 Cugovčan - 1913. 752, 931
 Cupot - 1886.
 Cvetković - 1880.
 Čapo - 1882. 379
 Čerepinko - 1717-1732. 149, 364, 376, 394, 402, 439, 633, 646, 764, 803, 862, 957
 Čerkes - 1864.
 Černe - 1904.
 Čiček - 1884. 333
 Čičin - 1931. 1032
 Čikvar - 1910. 508, 725
 Čirubaša - 1859.
 Čižmešija - 1717-1732.
 Čižmić - 1874. 200
 Čoklo - 1858.* (Čoko - 1863.)
 Čolig - 1884.
 Čonka - 1884.
 Čop - 1858.* 55, 71, 441, 732, 736, 882,
 Čor - 1902.
 Čordaš - 1714. 530
 Čoria - 1862.
 Čulo - 1877. 498, 619
 Čupić 1919. 154, 213
 Delač - 1890.
 Demšić - 1714. 23, 31, 158, 159, 291, 348, 443, 448, 578, 644, 650, 651, 652, 673, 761, 851, 872, 926 B
 Derežić - 1862. 887
 Deskar - 1886.
 Desputović - 1717-1732.
 Dijaković - 1905.
 Dikšić - 1894.
 Dinković - 1858.* 153, 337, 342, 689
 Doljanec - 1717-1732.
 Domazek - 1865.
 Domitrović - 1717-1732. 105, 145, 423
 Dora - 1923. 866, 975
 Došen - 1935. 320
 Došlin - 1717-1732. 4, 11, 416, 417, 418, 538, 635, 794, 818, 883
 Dragec - 1862.
 Dragšić - 1884. 688 (Drakšić - isto)
 Dravec - 1905.
 Druga - 1905.
 Drvenkar - 1905.
 Dugina - 1717-1732. 8, 228, 359, 430, 572
 Đakić - 1858.* 57, 108, 114, 235, 286, 324, 325, 434, 575, 587, 588, 691
 Đanić - 1895. 293
 Đeri - 1892.
 Điketa - 1859.* (Gjiketa - isto)
 Đorđević - 1868. (Đurđević - 1860. isto?)
 Đurišević - 1887. 335
 Đurtan - 1815. 137, 438
 Emrović - 1907. 843
 Erdeli - 1860. 306
 Erešinac - 1878.
 Erhatic - 1912.
 Eroš - 1906.
 Fabčić - 1892.
 Fanta - 1867. 268
 Farkaš - 1876.
 Feketa - 1901.
 Ferdiner - 1867.
 Fereža - 1717-1732. 261, 349, 549, 592, 837
 Ferić - 1858.* 152, 266, 362, 675, 676, 677, 881
 Fičko - 1859.*
 Filipec - 1717-1732.
 Filipović - 1858.* 163, 214, 250, 310, 331, 599, 847, 869, 897, 919, 1041
 Filjak - 1858.* 28, 83, 102, 112, 237, 255, 277, 317, 472, 474, 476, 499, 539, 557, 585, 589, 590, 591, 643, 657, 828, 849, 1022
 Forgač - 1931. 336
 Franta - 1890. 165
 Franjić - 1920. 693, 710
 Fras - 1924. 648
 Frčrep - 1717-1732.
 Frigan - 1897.
 Friščić - 1717-1732. 66, 503, 903
 Fruštović - 1901.
 Gabarić - 1863. 169
 Gadanec - 1906.
 Galamboš - 1905.
 Galarčec - 1717-1732.
 Galarec - 1717-1732.
 Galović - 1867.
 Galjar - 1858.* 135, 216, 312, 332, 401, 537, 592, 685, 867, 952 (Galjer - isto)
 Gašpar - 1863.
 Gašparec - 1717-1732.
 Gatolin - 1918.
 Gelender - 1912.
 Gerstner - 1906.
 Giba - 1858.* 1, 47, 209, 253, 260, 282, 306, 343, 368, 385, 490, 500, 501, 585, 625, 721, 722, 723, 724, 792, 848, 884, 979, 1045 (Gibić/Giba 1717-1732.)
 Gibić - 1717-1732.
 Gjōri - 1906.
 Glavak - 1717-1732.
 Gluhak - 1860.
 Godrean - 1907.
 Göleji - 1899.
 Golubić - 1859.* 34, 236, 358, 600, 672
 Götz - 1865. 8, 98
 Grabar - 1717-1732.
 Gradišnjak - 1865.
 Gregl - 1901.
 Greguraš - 1909. 927
 Gregurčić - 1869.
 Gregurić - 1714. 168, 998
 Gregurković - 1930. 15, 749, 785, 792,
 Greškovljak - 1929.
 Grgačić - 1738. 81, 485, 486, 487, 488
 Grubić - 1938.
 Grudić - 1930.
 Gucek - 1870.* 56, 59, 243, 327, 518, 733, 833
 Gunić - 1904.
 Gyak - 1717-1732.
 Habek - 1908.
 Habijanac - 1937. 411
 Habijanec - 1868.*
 Habijanić - 1910. 138
 Habun - 1858.* 699
 Hajdu - 1900.

Hajmaš - 1902.
 Halabura - 1870.
 Halapa - 1905.
 Halavuk - 1717-1732. 57, 107, 319, 331, 581, 667, 704, 714,
 Haleuš - 1938. 988 (Aleuš - isto)
 Halić - 1912.
 Halusek - 1717-1732. 72, 308, 494, 654, 762
 Hampovčan - 1913.
 Hanić - 1908.
 Haraminac - 1815.
 Hargaš - 1905.
 Hartman - 1876.
 Hasanović - 1876.
 Hegeduš - 1714. 257, 493, 785, 805, 921
 Hegedušić - 1717-1732. 708
 Heler - 1911.
 Henbring - 1878.
 Henezi - 1864.
 Hengir - 1717-1732.
 Henjec - 1893.
 Herak - 1935. 871
 Herceg - 1861.
 Hercezi - 1877. 8, 228, 645
 Herent - 1906. 720
 Herezi - 1909.
 Herlić - 1717-1732.
 Hezonja - 1863.
 Hirjanić - 1869
 Hočevan - 1880.
 Hodoli - 1890.
 Hofler - 1884.
 Höhing - 1901.
 Holas - 1911.
 Holaši - 1908.
 Holman - 1901.
 Horvat - 1861. 101, 156, 304, 780, 865, 911,
 Horvatić - 1717.
 Horvatinović - 1859.* 97, 306, 310, 544, 705, 827
 Hren - 1905.
 Hrkač - 1910.
 Hudjek - 1920. 893
 Hurčak - 1881.
 Husinec - 1900. 174
 Iberit 1884.
 Ignac - 1859.*
 Ignat - 1887.
 Ignatinis - 1864.
 Ihasz - 1908.
 Ingola - 1906.
 Ištvanek - 1919.
 Ivanec - 1910.
 Ivanec 1016, 325
 Ivanic - 1858.* 50, 127, 399, 615, 616, 617, 873,
 898, 1028, 1036
 Ivanović - 1858.* 82, 86, 199, 200, 333, 663,
 664, 914
 Ivčić - 1877.
 Ivesa - 1864.
 Ivković - 1907.
 Jager - 1865.
 Jakopović - 1717-1732.
 Jakupec - 1717-1732. 110, 111, 112, 184, 193,
 224, 227, 233, 234, 239, 242, 294, 303, 407, 408,
 409, 410, 412, 440, 466, 469, 470, 471, 510, 521,
 522, 563, 565, 586, 671, 746, 824, 841, 903,
 1052

Jandrašić - 1717-1732.
 Janeš - 1934. 36
 Jankač - 1920. 38
 Janković - 1876.
 Janoš - 1905.
 Jantol - 1915.
 Jelić - 1904.
 Jelušić - 1907.
 Jereb - 1908.
 Jerešinčan - 1882.
 Joanis - 1874.
 Jozef - 1874.
 Jug - 1883.
 Juguljnjak - 1868.
 Jugović - 1880.
 Juragović - 1904.
 Jurić - 1910.
 Juriša - 1859.* 197, 300, 576, 594, 740, 821
 Jurkas - 1930. 498
 Jušta - 1858.
 K(e)rmić - 1881.
 Kaček - 1891.
 Kakša - 1904.
 Kalanjoš - 1863.
 Kalčević - 1717-1732.
 Kalendarić - 1929.
 Kalenik - 1904. 774, 835, 890
 Kalinić - 1926.
 Kalman - 1900.
 Kalscez - 1922.
 Kaljanoš - 1858.
 Kambić - 1908.
 Kamenović - 1899.
 Kapan - 1874.
 Kaplar - 1890.
 Karali - 1935. 339, 432
 Karlovčan - 1936.
 Karoli - 1894.
 Kaša - 1911.
 Katrić - 1893. 629
 Katulić - 1865. 246
 Kautz - 1908.
 Kelemen - 1878.
 Kelić - 1714.
 Kenjit - 1939.
 Kerep - 1890. 718, 872
 Kereš - 1931.
 Ketterer - 1906.
 Kězele - 1910.
 Kifer - 1885.
 Kifs - 1874.
 Kiričenko - 1927.
 Kirin - 1717-1732. 744, 956
 Kirinec - 1717-1732.
 Kiselj - 1883.
 Kiss - 1906.
 Kiš - 1861.
 Klaić - 1858.* 238, 433, 540, 694, 698, 810, 832
 Klaigun - 1904.
 Klauček - 1906.
 Klemen - 1917.
 Klenović - 1907.
 Klikić - 1930.
 Klinžić - 1752. 730
 Klobučarić - 1920.
 Knežević - 1935.
 Knežić - 1937.

- Kocinjer - 1905.
 Kočurko - 1890.
 Kohat - 1925.
 Kokot - 1927.
 Kolar - 1859.* 695, 778
 Kolarić - 1938.
 Kološ - 1905.
 Komletinski - 1861. 94, 222 (Kompletinski - isto)
 Kompak - 1862
 Kompletin - 1858.
 Köny - 1922.
 Kopadi - 1871.
 Kopasz - 1876.
 Koprecki - 1904.
 Koprivničanec - 1937.
 Korin - 1859.
 Korolis - 1878.
 Koronić - 1911.
 Korošec - 1923.
 Korparić - 1862. 187, 737, 213
 Kos - 1717-1732. 38, 65, 92, 116, 117, 273, 373, 411, 412, 936
 Koset - 1863.
 Kostadinović - 1858.* 115, 236
 Kostaniević - 1870. (Kostanjević - isto)
 Košak - 1922.
 Košarić - 1717-1732.
 Kovač - 1858.* 17, 22, 24, 51, 131, 193, 211, 243, 251, 255, 276, 307, 401, 445, 454, 455, 456, 462, 561, 573, 610, 611, 618, 619, 681, 712, 716, 729, 917, 1042
 Kovačević - 1717-1732. 219
 Kovačić - 1717-1732. 16, 87, 104, 161, 210, 303, 336, 458, 477, 478, 479, 642, 968
 Kozel - 1934.
 Kozjak - 1899.
 Kožar - 1860.
 Kožar 90, 197, 480, 481, 531, 836, 918
 Kožarić - 1858.* 61, 120, 296, 372, 420, 473, 525, 526, 562, 614, 632, 668, 702, 815
 Krajač - 1717-1732.
 Krajačić - 1879.
 Krajzar - 1922.
 Kralec - 1907.
 Kraljiček - 1884. 446, 763
 Kranželić - 1936.
 Kranjčević - 1899.
 Kranjec - 1879.
 Krapan - 1717-1732.
 Krapec - 1926.
 Kraševac - 1904.
 Kratochvil - 1890. 925 (Kratohvil - isto)
 Kraus - 1898. 653 (Krausz - isto)
 Krenk - 1920.
 Krhač - 1906.
 Kristan - 1881.
 Kristović - 1913.
 Krmić - 985
 Krnjak - 1717-1732.
 Krofi - 1922.
 Krolec - 1919.
 Kučan - 1880.
 Kujek - 1858. 129
 Kukavica - 1717-1732. 91, 321, 519, 520, 725, 910, 1053
 Kukec - 1936.
 Kukučka - 1935.
 Kulijaš - 1872.
 Kumli - 1908.
 Kunti - 1909.
 Kuretti - 1879.
 Kušt - 1931.
 Kutanjak - 1906.
 Kuti (Dudaš) - 1887.
 Kuzman - 1868. 14, 507
 Ladenhan - 1875.
 Lalić - 1938. 916
 Landekanfen - 1873.
 Landi - 1861.
 Lašić - 1875.
 Lažanski - 1896.
 Liciburg - 1935. 295
 Litter - 1904.
 Lončarević - 1900. 143
 Lončarić - 1858.* 80, 484, 609, 787
 Lorinc - 1906.
 Lovreković - 1858.* 73, 109, 154, 208, 223, 252, 259, 276, 297, 322, 330, 505, 506, 510, 574, 593, 631, 679, 683, 894, 955, 1023, 1064
 Lovrenčec - 1904.
 Lovrenčić - 1898.
 Lovrin - 1883. 178
 Lukač - 1861.
 Lukačić - 1717-1732. 41, 44, 217, 278, 373, 544, 545,
 Mađar - 1861. 102, 453, 502, 530, 726, 933
 Mađaric - 1858.
 Mađer - 1858.
 Mađeric - 1929. 117, 226, 323, 475, 717, 773, 924
 Mađerić - 1717-1732.
 Magašić 29
 Magdić - 1858.* 71, 424, 425, 713, 734, 819
 Magenheim - 1930. 177
 Main 1859. 175, 400 (Majn - isto)
 Majcgajn - 1863.
 Majdak - 1882. 345
 Majetić - 1920. 386
 Majstor - 1717-1732. 60, 126, 165, 240 (Maister - isto)
 Majurec - 1859. 37, 360, 431, 497, 656, 932
 Makar - 1717-1732.
 Makvić - 1812. 140, 311, 349, 361, 793, 905, 928
 Malčec - 1717-1732. 99, 113, 241, 465, 763, 844, 964
 Manjkas - 1930. 291
 Marinković - 1924. 264
 Marković - 1717-1732. 58, 548
 Marović - 1935. 697
 Martinis - 1895.
 Martinušić - 1938. 216
 Matoković - 1935. 611
 Matolek - 1858.
 Mavračić - 1930. 1027
 Medić - 1714.
 Međurečan - 1717-1732. 45, 302, 338, 345, 388, 427, 584, 589, 687, 772, 875, 897, 909
 Mehkek - 1925. 206
 Mejaš - 1889. 217
 Mesarić - 1890. 129, 136
 Metelko - 1858. 221
 Mihal(j)ević - 1717-1732.
 Mihalić - 1717-1732.
 Mihoković - 1717-1732. 48, 49, 100, 106, 215,

225, 272, 274, 336, 346, 351, 353, 354, 378,
 446, 460, 509, 517, 529, 533, 582, 626, 627, 628,
 680, 690, 762, 767, 784, 823, 854
 Miholančan - 1939. 623, 816
 Miholik - 1895.
 Mikec - 1890. 64, 69, 188, 203, 240, 243, 245,
 247, 252, 527, 542, 613, 627, 1050
 Mikša - 1865.
 Mikšić - 1717-1732. 27, 288, 253, 264, 287, 612,
 711
 Miloš - 1862.
 Mlinar - 1717-1732. (Molnar - isto)
 Mozeš - 1898.
 Mrak - 1717-1732.
 Naay - 1904.
 Nachberger - 1933.
 Nađ - 1860. (Nagj - isto)
 Nemec - 1935. 592
 Nemeš - 1915.
 Nemet - 1886.
 Nergeš - 1875.
 Nethig - 1911.
 Niers - 1883.
 Nijeroš - 1895.
 Nikšić - 1909.
 Novak - 1876.
 Novaković - 1906.
 Novogradec - 1714. 906, 969, 969
 Novosel - 1896.
 Oberan - 1904.
 Ocvirk - 1909.
 Odarčić - 1924.
 Oluja - 1989.
 Opačić - 1858.
 Opančar - 1918.
 Orač - 1887.
 Orhić - 1732.
 Oršoš - 1898.
 Osmanović - 1717-1732. 387, 566, 713, 829
 Ostović - 1901.
 Otolec - 1895.
 Otrovančan - 1900. 322
 Paal - 1879.
 Pačić - 1907.
 Painić - 1880.
 Pajek - 1910.
 Palaić - 1859.
 Palko - 1859.
 Palković - 1907. 75
 Paloš - 1904.
 Pandurić - 1858.*
 Pankas - 1909.
 Pap - 1921.
 Papert - 1896. 70
 Papišta - 1924.
 Papp 800, 935
 Paša - 1717-1732. 53, 54, 326, 546, 547, 550,
 634, 880
 Pavić - 1913.
 Pavleković - 1920. 673, 859, 953
 Pavlić - 1859.* 176, 181, 457, 528, 564, 718, 947
 Pavoković - 1907.
 Pavunović - 1904. (Paunović - isto)
 Pecek - 1858.* 141, 148, 171, 212, 278, 225, 275,
 291, 395, 403, 404, 405, 413, 414, 415, 459, 461,
 466, 567, 568, 789, 842, 878, 886
 Pecimotika - 1717-1732. 7, 263, 314, 318

Peić - 1925. 742, 743, 817
 Perhat - 1880.
 Perhot - 1909. 272
 Perić - 1717-1732.
 Perko - 1859.*
 Peršak - 1717-1732.
 Perštec - 1864.
 Pervanja - 1930.
 Pester - 1872.
 Petek - 1905.
 Peter - 1903.
 Petho - 1904.
 Peti - 1908.
 Petrić - 1717-1732. 788
 Petrovčić - 1859.*
 Petrović - 1880.
 Petrušić - 1863.
 Pichel - 1907.
 Pikia - 1861.
 Pintar - 1880. 19, 125, 442, 775, 790, 935
 Pintarek - 1863.
 Pintarić - 1924. 123, 380, 718
 Pissek - 1717-1732.
 Piščenjak - 1912. 78
 Platušić - 1865.
 Plešec - 1931.
 Pleško - 1907. 849
 Podgorelec - 1900. 569
 Pojed - 1885. 593
 Popović - 1911.
 Poredaš - 1919.
 Posavec - 1717-1732. 323
 Potočki - 1925.
 Požgaj - 1884.
 Požun - 1922.
 Praznik - 1920.
 Predragović - 1818. 135, 143, 765, 776, 786
 Preger - 1922.
 Prepelec - 1858.* 270, 976
 Presečan - 1930.
 Prines - 1883.
 Pritovšek - 1916.
 Prodanović - 1936.
 Profuntar - 1859.* 37, 124, 316,
 Prohel - 1884.
 Prohić - 1864.
 Prokić - 1717-1732.
 Prosenjak - 1860.
 Prović - 1858.* 64, 68, 229, 423, 463, 496, 495
 Pšeničnik - 1909.
 Puškaš - 1907.
 Rac - 1891.
 Racko - 1908.
 Račeh - 1883.
 Radanović - 1880. 1021
 Radelić - 1858.* 26, 82, 87, 200, 396, 597, 659,
 661, 662
 Radić - 1878.
 Radoja - 1875.
 Radulić - 1885.
 Rakačić - 1867.
 Rakijašić - 1717-1732. 6, 12, 192, 312, 313, 398,
 449, 523, 558, 642, 812, 984
 Rakitničan - 1714. 781
 Rasinec - 1905.
 Rastija - 1934.
 Rauh - 1932.

- Refzl - 1861.
 Rehm - 1895. 177
 Reich - 1886.
 Reiman - 1905.
 Reketi - 1923.
 Rendulić - 1907. 889, 134
 Rengel - 1904.
 Rep - 1860.
 Rešetar - 1717-1732. 79, 104, 265, 343, 514, 515, 516, 595, 706, 759, 808, 896, 900, 901
 Rihter - 1913. (Rihtar - isto)
 Rodak - 1934.
 Rosenberg - 1888.
 Rozman - 1866.
 Rupčić - 1921. 332
 Rupiće - 1863.
 Rupnik - 1887.
 Rusan - 1859.*
 Ruškan - 1859.*
 Sabo - 1886. (Szabo - isto)
 Sabol - 1714.
 Sabolić - 1859.* 29, 775, 1012
 Sačko - 1918.
 Sadek - 1919.
 Saić - 1858.* 32, 366, 556
 Sajko - 1927.
 Salatić - 1717-1732.
 Sandi - 1917. 132, 221, 492, 885 (Sondi, Szondi - isto)
 Saraja - 1864.* 200, 850
 Schlesinger - 1910.
 Schnur - 1908.
 Sedlaček - 1927. 207
 Segin - 1906.
 Segović - 1864.
 Seitz - 1909.
 Sesvečan - 1889. 302, 683, 745, 769, 770, 783, 790, 798,
 Shebar - 1920.
 Sić - 1886.
 Siladić - 1896. 377
 Silady - 1714.
 Simon - 1903.
 Sindičić - 1930. 933
 Sinković - 1923. 290
 Sirovec - 1912.
 Sitarić - 1882.
 Sitek - 1912. 929
 Skec - 1931.
 Slaviček - 1935. 936
 Slavojević - 1928.
 Sluga - 1916.
 Smiljanić - 1861.
 Smolčić - 1920. 204
 Smrček - 1858.* 62, 63, 93, 108, 142, 205, 249, 258, 371, 374, 391, 517, 551, 601, 603, 604, 719, 720, 731, 779, 888
 Sobota - 1905. 560, 84
 Sokač - 1894.
 Sokol - 1875. 370
 Sokolović - 1911.
 Solar - 1881.
 Somljačan - 1863. 778
 Soreš - 1900.
 Spudić - 1860.
 Srebađija - 1901. 332 (Šerbađija, Srbedija - isto)
 Stančin - 1939.
 Stanić - 1905. 611
 Stanojević - 1871.
 Stefanović - 1932.
 Steiskal - 1875. 43 (Stejskal - isto)
 Stevan - 1903.
 Stevanović - 1929.
 Stjepanović - 1909.
 Strahinec - 1911.
 Strahonija - 1926.
 Strinko - 1882.
 Strunić - 1869. (Stunić - isto)
 Subimanec - 1912.
 Subota - 1717-1732.
 Sućec - 1887.
 Sučić - 1905.
 Svedružić - 1916.
 Svetlin - 1912.
 Szilij - 1901.
 Szlako - 1921.
 Szont - 1911.
 Szues - 1889.
 Šabarić - 1717-1732. 757, 760, 758, 772, 892
 Šabos - 1858.
 Šajatović - 1898. 543
 Šakin - 1717-1732.
 Šandrovčan - 1714.
 Šantek - 1894. 160, 693, 955
 Šanteković - 1860.
 Šantić - 1860.
 Šarec - 1717-1732. 162, 807
 Ščavničar - 1906.
 Šegović - 1865.
 Šegregur - 1717-1732. 39, 221, 248, 301, 535
 Šelimber - 1717-1732. 71, 78, 95, 96, 118, 199, 288
 Šemovčan - 1714.
 Šidić - 1717-1732.
 Šimeta - 1858. 52
 Šimonović - 1717-1732. (Šimunović - isto ?)
 Šipek - 1930. 85
 Široki - 1717-1732. 21, 25, 205, 279, 741, 879
 Širomak - 1867.
 Škrinjar - 1861.* 3, 357, 703, 873
 Šmrček - 1717-1732.
 Šoinger - 1867. 180, 329, 343, 701 (Šohinger - isto)
 Šokec - 1910. 35, 54, 183, 232, 335, 356, 389, 699, 766, 876, 912
 Šolinger - 1863.
 Šostarić - 1935. 150, 179, 196, 375, 605, 606, 796, 853
 Šošarić - 1880.
 Šošterić - 1920. 206
 Španić - 1858.* 85, 128, 189, 406, 702, 804, 923, 948
 Špegelj - 1883.
 Špiranec - 1717-1732. 234
 Špišek - 1863.
 Špitek - 1717-1732.
 Špoljarić - 1838.* 46, 143, 269, 384, 419, 435, 665, 715, 738, 739, 846, 1011
 Šprem - 1877.
 Šramko - 1904.
 Štanbach - 1880.
 Štefanić - 1932. 495, 937
 Štefu - 1863.
 Štukar - 1865.

Šulebek - 1907.
 Šuman - 1900.
 Švaljek - 1920. 378
 Švarba - 1863.
 Švarbić - 1717-1732. 121, 122, 262, 334, 861, 920
 Takač - 1910.
 Tambolaš - 1864.
 Tandarić - 1904. 1071
 Taraba - 1884.
 Tari - 1877. 344
 Tavas - 1882.
 Tečić - 1883.
 Tegg - 1897.
 Termen - 1907.
 Teslik - 1904.
 Tišlar - 1717-1732. 226, 624, 703 (Tišljar - isto)
 Tišljarec - 1858.* 17, 103, 222, 256, 355, 499, 1020
 Tkalčec - 1881. 322, 355, 787, 800
 Tkalčević - 1730.
 Tomac - 1912.
 Tometić - 1775. 18, 218
 Tonković - 1886. 176
 Topolovčan - 1862.
 Torbica - 1906.
 Tot - 1862. 782 (Toth - isto)
 Trinker - 1909.
 Tudić - 1858.* 747, 839, 902
 Tuk - 1933.
 Turčić - 1907.
 Turnašičan - 1850.*
 Turzan - 1863.
 Ugrinović - 1870.
 Uršoš - 1875.
 Vaić - 1930. 688
 Vale - 1925.
 Valfnotić - 1927.
 Valinger - 1961.
 Vančura - 1909.
 Vangya - 1899.
 Varga - 1874. 40, 305
 Vargović - 1717-1732.
 Vart - 1885.
 Vaša - 1910.
 Vedriš - 1858.*
 Veličan - 1830. 88, 89, 173, 174, 195, 229, 292, 323, 328, 363, 370, 397, 422, 608, 630, 705, 748, 813, 932
 Veršec - 1906.
 Vida - 1894.
 Vidak - 1872.
 Videković - 1888.
 Videnković - 1901.
 Vidović - 1923.
 Vindiš - 1905.
 Vinković - 1879. 1055
 Vitelić - 1932.
 Vitković - 1893.
 Vlašiček - 1717-1732.
 Vlašić - 1863. 167
 Volaj - 1893. 756
 Vranek - 1717-1732. 155, 227, 249, 263, 365, 421, 649, 802, 852
 Vrbaslija - 1877.
 Vrekalić - 1906.
 Vučak - 1932. 939

Vučeta - 1935. (Križnica) 903
 Vučko - 1902.
 Vugrinović - 1717-1732.
 Vuk - 1923.
 Vukalović - 1925. 926
 Vukšić - 1932.
 Vunak - 1858.* 95, 119, 254, 267, 429, 464, 751, 950
 Vunaković - 1920.
 Vušić - 1887.
 Wallinger - 1930. 339
 Weber - 1922.
 Wlassak - 1891.
 Wolf - 1930.
 Zadravec - 1914.
 Zanker - 1879.
 Zavrtnik - 1911.
 Zdeličan - 1714. 636, 637, 5
 Zeko - 1936. 314
 Zelenbrz - 1863.
 Zijskal - 1896.
 Zimerman - 1902. 789 (Zimmermann - isto)
 Zingarus - 1872.
 Zlatar - 1911.
 Zmernik - 1717-1732.
 Zmijanović - 1880. 937
 Zrnić - 1933.
 Zugec - 1918.
 Zvonar - 1929.
 Zvonarek - 1904.
 Žarković - 1910.
 Žganić - 1919.
 Žilinski - 1939.
 Živko - 1858.* 49, 134, 251, 280, 674, 768, 777, 937, 962,
 Žunac - 1877.
 Žunić - 1876.
 Županić - 1904.

I. Časopis “Naša crkva”, Pitomača 1971. (reprint verzija)

Nakon požara župne crkve 1968. godine pokušavalo se na razne načine sakupiti materijalnih sredstava da se crkva obnovi barem u toj mjeri da bi djelomično bila u upotrebi i da se sačuva taj vrijedni kulturno-povijesni spomenik. Pozivi u pomoć za obnovu crkve pokušavani su na razne načine, a jedan od njih je bio i pokušaj objavljivanja časopisa “Naša crkva” 1971. godine. Tadašnje su vlasti nastojale blokirati dotok i sakupljanje sredstava za obnovu. Ovaj čin bio je jedan u nizu, kako je već spomenuto, nakon *Drugog svjetskog rata* kojime su komunističke vlasti pokušavale, ali i uspijevale *Pitomaču* degradirati na svim područjima: 1942. spaljene su sve važne zgrade u *Pitomači*, 1962. ukinuta općina *Pitomača* i preseljena u *Đurđevac*, 1964. ukinuti rudnici ugljena i to u vrijeme kada je kvantitativno eksploatacija bila na vrhuncu, sve do početka 1970ih špekulirale su tadašnje vlasti oko pomoći za obnovu crkve (posljedično se šteta osjeća i danas, jer je crkva uvijek sanirana sa mizernim sredstvima i površno), 1975. ukinuto je *Narodno sveučilište Pitomača*, pa i *Radio postaja Pitomača* i *Mjesna knjižnica*, koji su se nalazili u njegovom sastavu i pripojeni *Sveučilištu u Đurđevcu*. Odnosno, ukinuto je. Upravo tih godina počela je značajna eksploatacija zemnog plina na području današnje općine *Pitomača*, što je donosilo važnu dobit od rente, itd. Vjerujem da će u budućnosti ovo biti jedna od odličnih tema za obradu.

Ovdje je prikazana kopija jednog od rijetko sačuvanih primjeraka navedenog časopisa. Tiskan je samo jedan broj iako je bilo zamišljeno da će izlaziti nekoliko puta godišnje. Ondašnje vlasti ocijenile su ga opasnim i nisu dozvolile objavljivanje drugih brojeva.

Onoga jutra 23. XI 1968. god. ... otkako je gorjela naša crkva

nas je sve obuzelo da smo stali kao utopani i ništa nije zmo ni mogao ništa drugo reći osim »štem orguljam«.

Što se vatra mogla krenuti i dalje i sve uništiti, činilo nam se nevjerojatnim.

»Srećno — gorjeti će i dalje, sve će izgorjeti?« postalo mi jasno u jednoj trenutak, a to moja misao potvrdi prilikom na stropu iznad kora dokazujući da se vatra proširila mnogo dalje od samih orgulja.

»Ljudi, što činite?« Spasavajte što god se može skinuti i izvući. Nesako je nakošenosti. Svi smo se pokrenuli kao roboci.

Brzo smo zgrabili za podnožje je-dan kip sa zida, namolivši jednog prisutnog čovjeka da ga dohvati. Skinuo li smo ga i izveli van u dvorište. Zatim drugi, treći, četvrti — sa zidova,

s oltara. Sin je sklopio sliku sa zidova, noka žena je formalno demla pokrivalo s ograde pred oltarom i s ostalih oltara, vuče su klupe, svijećnjake...

Sin me pita kako da skinemo veliku sliku sv. Vlade s glavnog oltara, koja je najvrednija.

poklone se popot na oltar do slike.

Udaru šakama po okovicu da ga izbije iz ležišta i skinu, ali bez uspjeha. Ubrzo iz toga došli su predviđanja, koja su nam bila jasna.

Dokazimo na ideji da slika možemo izvesti iz okvira, ali i to je nemoguće. Često u krovu i bez ikakvih ljevnova.

I tako je »Šte. Vlade osuđen na vatru«.

Skidati svjetiljku vječnog svjetla sa zida, misleći da u njoj god

nije a kad tamo nastaje praski kmitnog spoja električne struje.

Neki ljudi bez uspjeha pokušavaju skinuti veliki koster sa svoda, moj sin nosi dva svijećnjaka u kojima se svijeće već vijaju od toplote.

Orgulja više nema

Sa stropa nad oltarom lažom u velikim komadima se odulpljuje i pada šuka na pod.

Opasno je, moramo pobjeći van. Više nista ne možemo.

Sad možemo samo živu prametrati kako kroz krov lje pluća i kistati kako ploče otuđuju praskaju poput mlatoljeza stravično najvrijedni da otkri više nema spasa.

Vrućina od požara je nepodnošljiva na nekoliko desetaka metara.

Slika koja crvena crta u tom trenutku izlazi u svima prisutnim osjećaj kakav valjda imaju pomorci kad gledaju potonuće broda koje je voda došla do naboja i koji neminovno i bespomoćno nastaje među valovima snijega.

Ni vatrogasci koji su stigli iz nekoliko mjesti ne mogu više ništa. Oni sad moraju braniti okolne kuće. Zdravstvena služba, Dori Kulture, škole od čitavih rojeva iskru i šeravica od letova i greda koje prilično jak zapadni vjehar odnosi nad krovove.

Crkvenog krovšta je potpuno nestalo, prozori su izgorjeli, oltar, najstariji, prostori kipovi i slike — sve je to sad pepeo, šeravica i vjehalja.

Sada se i koraj pretvara u koraj.

Ta baklja kakovu ovo sda i njegova okolina još nisu vidjeli svojom je veličanstvom jezivošću najviše uzbuđila i impresionirala sve prisutne. Svi zaru u vili misli se kada će se srušiti barokni bakreni krov tornja kad u njemu legu drugi skelet.

Promat na oltari je zaustavljen. Profanost i putni kazaljke pridužu svijetli prvoraznina senzacija, kao planice sukla kroz dva četiri četiri njaka prozora ispod krovova i kako sve brzo zabreže i bakreni krovovi — kako zaru sukla i kroz prozore na samoj kupoli i oltaru se panje sve više prema vruć kao kroz ogromni dimnjak.

Osvjetljeni stravično crvenili, ljudi naklapaju što se dogodilo na zvoniku, zar su već pala, zar su se otopila, polupala...

Pa i kipovi sećara spašeni iz utrobe i poronili u blizini kao da gloda je propao svog doma i postavljaju ista pitanja.

Toranj je sad sav u jednom ognju, još je pitanje navedenaka kada i kamo će se srušiti krov.

Agonija...

I počela je ta posljednja faza agonije. Glava, komandni most crkve počeo se lagano nagnuti u pravcu vjeha i njele antena okružne oko njega.

Naglo posaje sve jači i jači.

Podjednici trzaji — barokni krov, jedan od zračno osjetljivih irojničkosravnakoskih pojmačaka marilacozajanskog spita, izjedan vatrom, lomni se i raskinjuju na stranu crkve.

Sve se je rasulo po zidovima — i komadi izgorjelih bakrenih ploča i kopad šeravica — samo je sam vrh s križom i jebukom ostao okaleva na lip koja ga je — crna i pospana — čuvala među svoja gola praga van u vruć i nastavlja da svijetli dalje goru.

Amen!

Bilo je to oko 5 sati, dakle 2 sata nakon što je pričinjena vatra.

Velike nasreće znato dolaze onda kad smo najmanje spremni da ih dočekamo.

Očevide

STRANA 5

STRANA 6

POŽAR I OBNOVA UKRATKO

23. studenoga 1968. — sažetak:

— u rano jutro je srušeno katedralni požar je posvećena uništena naša katedrala zajedno sa zvonikom i zvonovima. Vatra se pojavila u noći najvjerovatnije na kora — izgleda na električnim instalacijama — i uspjelo se proširiti na cijelu crkvu. Prvi su planili orgulje, zatim drveni kupolisti svod, pa krovšteta i na krovu sam zvonik. Rasplahali su se i svi tri zvonu i posvećena izgorjela barokna kupola zvonika. Pošteđena je ostala jedina sakristija i vjeronaučna dvorana iznad ulaznice. Od lijepe i dragocjene barokne crkve — izuzetno vrijednog spomenika kulture ovoga kraja — ostali su strčki samo goli zidovi. Kipovi i slike su gotovo svi spašeni.

Preostalo je sveopćunosti je pravećenom pranjeu u katu davorb sestara.

— oko 10 sati došlo je na još tri njujuće zgariste g. biskupa (sadržaj os biskupa) Franjo Kuharić i ostavio prvi prihod od milijun st. dionara za obnovu izgubljene crkve.

— ponudilo je započeti iznjenje svenika i pripremljen je oltar za sutrašnjeg noćnjeg Misu.

26. studenoga, nedjelja:

— u 7 sati prva Misa na zgaristu, u 11 sati Misa poldanica uz molitve, zaru, pjesme i tješka puziku zbog masovne sugutnje da se ruši toranj.

— popodne, zajednički dogovor o hitnoj obnovi i formiranju Odbora za obnovu pogorjele crkve.

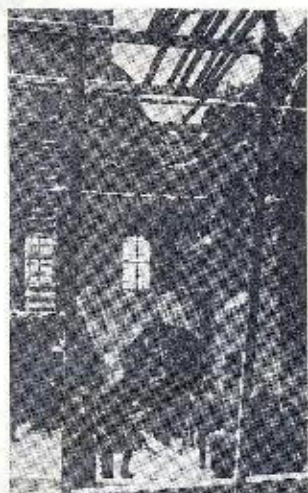
28. studenoga

— dolazi arhitekt iz Arhitektonskog odsjeka Nadbiskupskog

Duhovnog Stola u Zagrebu radi stručnih savjeta i nameta za restauraciju krovšta i zvonika. Ubrzo iz toga došli smo idejni projekat za novo krovšteta.

— uz masovno učešće dobrovoljaca svakodnevno se čini zgaristi, dovozi stjuoski i pjesni, priprema vapori, zidovi udvikuju i baroknom sračunom pripremaju zidove za novu krovštu konstrukciju...

— Kod Obrtničko študno izraditne zadatku uplaćuju se svakodnevno dobrovoljni novčani prilazi za obnovu crkve.

Za Novu Godinu 1969. stigla je gradnja za krovšteta

STRANA 7

GODINA 1969.

- Radio Pitomača poziva da se dobrovoljno priključimo pomoćne obnove.
- Uprava Mjesne zajednice Pitomača daje besplatno korišćenje bliznare.
- Vatrogasci dovaze potrebnu vodu za vapori i betonsku.
- 30. studenoga: Ugovorena i zakaparena drvena gradnja za novo krovšteta i pogodni majstori izvalači iz Slovenije.
- 4. prosinca: Svanica javne signifikantne Durdevac svojim Rješenjem odobrava skupljanje dobrovoljnih novčanih priloga za obnovu crkve na području općine Durdevac uo krovu gr dize.
- oduštraci sakupljaju novu svakodnevno obilaze kuće po ulicama i selima Pitomače i okolnih zupa.
- 11. prosinca dolazi stručnjak IGH instituta iz Zagreba radi austa (oništenje i obnoviti) izgubljenih zidova crkve i zvonika.
- iz Zagorja stiču potrebni tiber crtje za novo krovšteta.
- 12. prosinca: Urbanistički projektat zayod »Trošnjak« iz Zagreba, zahvaćenjem mnog. planovačaka dipl. ing. arh. Miljenka Kovačević, besplatno izradio kompletan projekt (naerte) obnove krovšta pogorjele crkve.
- 23. prosinca: Rješenjem Sekretarijata za upravno pravne poslove i upravnog nadzor općine Durdevac odobrava se restauracija krovšta.
- 25. prosinca: Božić slavimo u opustošenoj crkvi pod vedrim nebom.
- 30. prosinca dolazi sa malim zakapnjenjem drvena profilirana gradnja za krovšteta.

stijedajući po najvrednij zidovi i sučuju dizanje krovšta, letvanje i pokrivanje crtjevan. Sve je radeno na dobrovoljnoj bazi.

17. sijednjaja: Pismono sruo zamolili Skupštinu općine Durdevac, da nam novčanim prilozima pomogne restauraciju uništene crkvespomenika kulture.

vještica: Pripremanje nacarta i potrebne stručne dokumentacije za restauraciju.

6. ožujka: Caritas, Internationalis iz Rima šalje nam novčanu pomoć od DM. 10.000,—

— Ugovoreni i zakapareni zidarski radovi u unutrašnjosti crkve sa ovaštunom zidarskim majstorima Josipom Kolar iz Ferdinadova.

— započelo dizanje skele u crkvi, srućanje zidova, sanacija oštećenog kora prema uputama IGH instituta iz Zagreba.

25. ožujka: Velikim zalaganjem i požrtvovanošću dipl. ing. arh. Miljenka Kovačević IPZ »Trošnjak« iz Zagreba izradio novo besplatno sru iobitaku dokumetaciju konstrukcije svodova iznad lade crkve, izvanaj: Započelo zrućanje ponatnice crkve i svetišta i gradnja novog stepeništa na zor. Potporučni radnici i velik broj naših domaćih zidaradi besplatno.

16. travnja: Ugovoreni i zakapareni radovi u izvedbi svojeve konstrukcije sa ovaštunom majstorima Zlatkom Kranjčec iz Zaboka.

5. svibnja: Ugovoreni i zakapareni električarski radovi.

— Započelo i obnavljanje figura na stepeništu i izvedboje Kupolaste svodne konstrukcije.

20. svibnja ugovorena ljevanje norib zvona u Boču.

STRANA 8

4. — 1871. godine na novo je nadograđena kupola na tornju i pokrivena drvenom te posredjem manjovod.
5. — 1888. godine nadograđeni su novi prozori i popravljena »prodikacija«.
6. — 1889. godine nadograđeni su i u apside stupovi podignuti sv. Križi put.
7. — 1891. godine postavljena je nova pokrivena žrtvenik Majke Božje a izradio ga je glasoviti kipar Josip Runggaldier iz St. Ulrich-Grödena.
8. — 1893. godine skidan je staro krov i crkva je opet obnovljena, kupola tornja obojena, manjovod popravljeno, crkva popunjena iznova i iznova. Na mjesto oltara sv. Petra postavljena žrtvenik sv. Valerijana a izradio ga je također kipar Runggaldier.
9. — 1894. godine nabavljena su dva stara oltara iz župne crkve u Varsizdini koji su onda posve obnovljeni i postavljeni na prethodna mjesta iznova i iznova. I tako, gdje su poslije prije bili oltari ali su kasnije zbog trusnosti uklonjeni.
- I za te obnovljene oltare sv. Josipa i sv. Anu izradio je kipove umjetnik Runggaldier.

OLTAR SV. VIDA

10. — 1897. godina. »Sada tek, pošto su bila postavljena dva oltara nova pokraj oltara,

ostalo se još više potreba novoga glavnog žrtvenika; dosadašnji glavni žrtvenik, sastojao se od mase, tabernakula i naklonu na dva visoka stupa. Vida, bio je opremljen s novim oltarom, te su župljani rado prihvatili uz poziv svoga župnika, da sahrane oltaricu za novi veliki žrtvenik. Ali kako je glavni žrtvenik morao biti ljepši, a po tom i skuplji od ostalih, oje se župnik pouzdao, da može sve od župljana, koji su još tada u kratko vrijeme doprineli za popravak i uređenje crkve, pa je zato poklonio na vrhu sv. Vida, koja je dobila dala u to ime priponu od 800 litara, a k tomu dala izdati narat i molitvenik. Žrtvenik je izradio na Josipa Runggaldiera u St. Ulrich-Grödena, kao i oni pokrajni, došli su slike sv. Vida i presu. Dvojica načelnika u Zagrebu po J. Bauera slikacu i profesoru u Obznoj školi.

Tom su prigodom također iz dobroteljnih priroda naroda povremeni sjećanja na vel. oltara, svjetiljku za vjetrov luč, luster u sredini crkve i oni su strane popravljene i očišćene, došli su posredjem. Taj tako postavljena i očišćena, došla su posredjem. Taj tako postavljena i očišćena, došla su posredjem. Taj tako postavljena i očišćena, došla su posredjem.

često bilo i velikom dobručiniteljima ove župe pred. g. St. Kosa, kapitulom sv. znan-kom... Svakako se pako mora potonstava za vjetrov spomen postaviti, da su za oltar crkve najmanje doprineli oltaricu bogati trgovci i tako su na inteligentija koja su je od svega toga držala na strani, kao što se uvijek nalazi od crkve reči. Meće se reći, da su najviše darovali stanovnici...

Iz Spomenice župe Titomaša

11. — 1902. godine od tipara donjela Stalla-wara iz St. Ulrich-Gröden, nabavljena kip Sv. Anasova. Kip je postavljen na oltar sv. Anu a svjetiljku kip stavljen na oltar sv. Josipa. Radi toga dobio je biskup oltar sv. Anu ime Presv. Srota Anasova. Isto godine izvedeno je slikanje župne crkve. »Slikanje bi povremeno donosila slikar g. Oton Iveković, profesor u Obznoj školi u Zagrebu za cijenom od 700 fr.

On sam nadbiskup je u sv. Anasovu, da sv. Anu čisti evanđelja, i k tomu još uz posredjem nagrada od 25 lit. nad vrhu sakristije je jedan stupa iz zidova sv. Vida u Spomenice str. 29)

12. 1905. godine u jesen, već po treći put je crkva iznova očišćena, zbudila da je varjako hie župne crkve posredjem isprane sa zidova buje, bili odviše ružno.

NOVE ORGULJE

13. — 1904. godine od 27. veljače do 5. ožujka postavljene su u crkvi nove orgulje. »Stare orgulje više su popravljene ali nisu dale, jer su bile vrlo stare posve trule. Nove orgulje izradila je poznata tvornica »Kleper et Söhne« za svotu od 6.300 kruna. Orgulje su, po vlastiti promišljeno kao vrlo solidne, skladne i ukusne.
14. — 1911. godine izmjenjen je krov i crkva pokrivena eternitom.
15. — 1913. godine popravljene i manje obojene tornji.
16. — 1916. godine za namu posredjem skidan su s tornja dva zvona.
17. — 1917. godine postavljene novi keramički tornji u crkvi. Tom zgodom načelnica je škola opreda izmđu svetišta i kule crkve, a nadnju je doveo Viktor Plom, hrvatski u Lindbruggu. Te godine skidan je s tornja i posljednja, veliko zvono teško 750 kg.

OPET ZVONE ZVONA

18. — 1923. godine na dan 13. veljače opet su se oglašila zvona s tornja župne crkve: malo od 352 kg, srednje od 491 kg, i veliko od 762 kg. U jesen je popraćen tornaj i crkva iznova. Za nova zvona i popravak crkve vlasnik je mlado

STRANA 13

STRANA 14

IZ ŽUPNOG ARHIVA

Objavljujemo ovaj puta samo tri dokumenta i to najstarija datuma. Ne želimo tako mnogo »emulovati« prošlost već samo iskreni spoznaju o odgovornosti za sadašnji trenutak života. Bit će još vremena — nadajmo se — da se vratimo i u blizu i u daljinu prošlost naše župe, da ćemo vjerojatno i bolje razumjeti sve protivu zajednosti sadašnjice i težnje gledati u sutrašnjicu. Izložimo pisane dokumente koji su najviše vezani uz obnovu naše osiromašene crkve i koji su na svoj specifičan način željeli ili trebali pomoći njenom restauriranju.

Rješenje Konzervatorskog zavoda

Prvi je Rješenje Konzervatorskog zavoda iz Zagreba (broj: 01-70-2-1966) od 30. 12. 1966.

»Na osnovu člana 50. Zakona o zaštiti spomenika kulture (»Narodne novine« br. 32-65.) Konzervatorski zavod u Zagrebu donosi

RJEŠENJE

Utvrđuje se da župna crkva sv. Vida u Pitomači sagrađena na kat. čest. br. 7054/185... ima svojstvo spomenika kulture te se određuje upis tog spomenika u registar nepokretnih spomenika kulture kotara Bjelovar.

U područje zaštićenog objekta dolazi i neposredna okolina tog spomenika kulture.

Nakon pravomoćnosti rješenja te se dostavlja Općinskom sudu u Đurđevcu radi upisa u zemljišne knjige.

Obrascloženje

Komisija Konzervatorskog zavoda u Zagrebu naslovala je:

Kod raskrića uzvod mjestu sagrađena je u drugoj polovini 18. stoljeća župna crkva sv. Vida. Kasnobarokna jednobrodna građevina ima svetište sa zaobljenom apsidom. Do svetišta je sakristija s oratorijem. Bokovi župe proširuju se u zaobljene ni-

še. Glavno je pročelje rasklanjeno pilastrima, vijencem i prozorima. Zabet zaobljena kula ukrasna je završica. Iz glavnog se pročelja izdiže zvoničnik posredjem kaptom baroknih oblika. Na crkvi su 3 kule od kovanih željeza.

Među starijim inventarom su: dva barokna retabla pobočnih oltara, figurice ukrasne (popovodnice), veliki barokni tabernakul bivšeg glavnog oltara, oltar sa oratorijem, te niz starih knjiga.

Crkva ide u red istaknutih sakralnih spomenika iz doba baroka na području kotara Bjelovar.

Dirigent: Rado Vilov v. r.

Citirani dokument iz 1966. god. inženjerski i javni govori, da je naša crkva ne samo crkvena građevina već i vrlo vrijedna i izvan njezine kulturno historijski spomenik naše Pitomače. U veljači tog sljedećeg dokumenta još jasnije vidimo kako je katastrofalni požar osiromašio ovaj naš podzemni kraj, te koliko je na svima nama velika odgovornost da spasimo što se spasi može, da što prije i vjerno obnovimo što je toliko vrijedno i značajno toliko drago i sveto.

Kao drugi citirani dokument iz župne arhive objavljeno Rješenje Stanice javne sigurnosti Slavonske općine Đurđevac (broj: 04-4175-1-1966, od 4. 12. 1966.) koji na svoj način govori o razumijevanju za obnovu naše crkve.

RJEŠENJE Stanice Javne sigurnosti Skupštine općine Đurđevac

»Stanica javne sigurnosti Skupština općine Đurđevac rješavajući molbu Rimokatoličkog župnog ureda iz Pitomače za prikupljanje dobrovoljnih priloga donosi na osnovu člana 12. stav 2. Osnovnog zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica sljedeće:

RJEŠENJE

Molba se smatraje i odobrava se Rimokatoličkom župnom uredu iz Pitomače prikupljanje dobrovoljnih priloga na području općine Đurđevac u novcu za vrijeme od prijema rješenja pa do 30. XII. 1968. godine.

STRANA 15

STRANA 16

Sakupljanje priloga vrši se:

1. Demšić Ivan	iz Pitomače	br.	osob.	karte	21827
2. Petrović Alojzije	iz Pitomače	br.	osob.	karte	11463
3. Kovačić Ivan	iz Pitomače	br.	osob.	karte	18935
4. Matković Andro	iz Pitomače	br.	osob.	karte	15807
5. Seker Pavao	iz Pitomače	br.	osob.	karte	15415
6. Ivanec Marko	iz Pitomače	br.	osob.	karte	7882
7. Svarbić Ivan	iz Pitomače	br.	osob.	karte	21488
8. Selinber Tomo	iz Pitomače	br.	osob.	karte	4237
9. Svarbić Slava	iz Pitomače	br.	osob.	karte	22924
10. Madar Josip	iz Pitomače	br.	osob.	karte	21475
11. Gibe Slavko	iz Pitomače	br.	osob.	karte	18932
12. Begović Tomo	iz Pitomače	br.	osob.	karte	22478
13. Bedeković Franjo	iz Pitomače	br.	osob.	karte	23592
14. Golobilo Josip	iz Pitomače	br.	osob.	karte	3592
15. Majstor Stjepan	iz Pitomače	br.	osob.	karte	23196
16. Šegregur Stjepan	iz Pitomače	br.	osob.	karte	19863
17. Bogović Kari	iz Pitomače	br.	osob.	karte	20349
18. Perić Dragica	iz Pitomače	br.	osob.	karte	7793
19. Begović Ivan	iz Kladara	br.	osob.	karte	7742
20. Velican Franjo	iz Durtine	br.	osob.	karte	14825
21. Sesećan Slavko	iz Sasunog Polja	br.	osob.	karte	18072
22. Pavlović Drago	iz VI. Črešnjovice	br.	osob.	karte	1217
23. Stupar Ivan	iz VI. Črešnjovice	br.	osob.	karte	4020
24. Tamborasi Pavao	iz Otrovana	br.	osob.	karte	3256
25. Kolar Ladislav	iz Otrovana	br.	osob.	karte	23151
26. Predragović Slava	iz Otrovana	br.	osob.	karte	25318

OBRASLOZENJE

Rizikotolčki župni ured iz Pitomače podnio je ovaj Stanici javne sigurnosti molbu za sakupljanje dobrovoljnih priloga u novcu na području općine Đurđevac zbog obnove i izgradnje župne crkve u Pitomači.

Posljednjom još iz službenih dokumenata koji će u buduću generalnu svjedočiti o dobroj volji državnih organa vlasti da pomognu obnovu. Tako bi mogli citirati:

— još dva Rješenja Stanice javne sigurnosti Slonjčke općine Đurđevac, kojim nam se naložilo: (1969. i 1970.) dozvoliti sakupljanje potrebnih dobrovoljnih priloga.

Nakon što su razmotreni molbeni papići ustanovljeno je, da je zahtjev osnovan, pa je stoga valjalo rješiti kao u dispozitivu.

NACELNIK:

Milan Bogdanović v. r.

— Rješenje Carinarnice Zagreb o oslobađanju svih carinskih dažbina za uvezanu zvonu iz Bala.

— Saglasnost Saveznog sekretarijata za vanjsku trgovinu u Beogradu, da se zvana siliu uvesti bez plaćanja protivuvrijednosti.

Izjerenje Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i tiskovnu kulturu SRH iz Zagreba za potrebu carinjenja.

STRANA 17

Dokumenat Mjesne zajednice Pitomače

Posebna vado objavljujemo dopis Mjesne zajednice Pitomače, koji nedavno stari govori o iskrenoj želji da se postigne i podrži ono što je svima pitomačkim teško na srcu. Jednako nam je posebno žao što ne možemo — barem još za sada — objaviti dokument (ne možemo, jer ga nemamo), kojim se Skupština Općine Đurđevac i Mjesna zajednica Pitomače odričući neovlaštenim potpisom — umak simbolizira — predložuju održaj i uspješnoj restauraciji uništene crkvo-spomenika kulture.

Mjesna zajednica Pitomače

Broj: 6901 — 1969.

dne 12. prosinca 1969.

1. — SKUPŠTINA OPĆINE ĐURĐEVAC

2. — KOMISIJA ZA VJERSKA PITANJA SO

ĐURĐEVAC

Predmet: izdavanje pomoć za obnovu pogorjela crkve u Pitomači — traži se.

Na zborni birali koji je održan u Pitomači dana 8. sv. mjeseca, među ostalim mnogo se raspravljalo i diskutiralo o potrebi popravka, restauracije i izgradnje pogorjela crkve u Pitomači, koja je kako je poznato gotovo potpuno uništena velikim požarom.

U odgovarajućim diskusijama izneseno je, da je objekt crkve u Pitomači kao kulturno historijski spomenik među najljepšim i najvrednijim na području naše Općine, te da se kao kulturno-historijsko blago zemlje nalazi pod zaštitom Države.

STRANA 18

Gradani, birali Pitomače su na uvedenom Zboru birali posebno izaslanika da se objekat crkve u Pitomači restaurira i popravi kako bi dobio svoj prebitni arhitektonski izgled i očuvao kao vrijedni kulturno historijski spomenik, a time i obješta izgled same Pitomače, te je donesen zahtjev:

1. — da se u sredstvima mjesnog samodoprinosu Pitomače, odnosno Mjesne zajednice Pitomače osigura novčana pomoć u iznosu od 30.000,00. — ND za 1970. godinu,

2. — da se putem Mjesne zajednice Pitomače zatraži što veća novčana pomoć iz budžetskih ili fondovskih sredstava Općine Đurđevac.

Novčana pomoć kako Mjesne zajednice, kao i Skupština Općine služila bi isključivo za potrebe troškova restauracije i izgradnje zvonika-tornja, pogorjela crkve, a koji bi radovi prema troškoveniku, koji je prema obavijesti župnog ureda Pitomače dostavljeno Naslovu, iznosili ND 140.500,00.

Na temelju iznesenog utjelovila se u budžetu ili odgovarajućem fondu Općine osigurati i što hitnije dostaviti što veća sredstva u svaku pomoć obnove i izgradnje pogorjela crkve i time pomoći nastojanjima građana Pitomače i okolice da se restaurira, izgradi i očuva ovaj vrijedni kulturno-historijski spomenik i objekt, na čemu se u ime građana zahvaljuje i dragovoljni Vas pozdravlja!

PREDSEDNIK SAVJETA:

Milan Čerepinko v. r.

14. XII 1969. BLAGOSLOV NOVIH ZVONA

Vjernicima ove župe čestitamo

Čestitku nam je uputio »Službeni vjenski nadbiskupije zagrebačke« (br. XIII, str. 156, od 1969. god.) nakon blagoslova naših novih zvona. Evo čestitke u cijelosti:

»Dne 23. studenog prošle godine ingorjela je župna crkva u Pitomači. Velikom zalaganjem domaćeg župnika vlč. Ivana Demšić i kapelana vlč. Alojzija Petrovića u roku od godine dana crkva je obnovljena pod krov i oposobljena za bogoslužje. Učedena je

prema novim liturgijskim propisima. Crkvena zvana koja su se u požaru nastala zamijenjena su novim. Nebavljena su ni nova zvana u težini od 1.800 kilograma. Izradena su u Beču od Fritze Josefa Pfänder.

Svečani blagoslov novih zvona obavio je biskup Kuharić dne 14. prosinca o. g. uz veliko sudjelovanje vjernika. Vjernicima ove župe na čelu sa njihovim svećenikom čestitamo!

BRATSKA POMOĆ

Glas Koncila je u svom izvještaju: »Služba crkve u Pitomači« (br. XIII, str. 156, od 1969. god.) objavio da je župni ured Zborni ured Župe za pitomsku bratsku pomoć za obnovu ove stare crkve, jer će trošak što prije potpuno harem krov da ne propadne zvono.

Vijest o našoj teškoj nesreći i poziv da se pruži bratska pomoć potaknula je u prvom redu susjedne podravske župne zajednice da nam svoje suosjećanje pokažu konkretnom novčanom pomoću. Sveju kršćansku solidarnost dokazale su nam i neke udruge župe. Prvu svjetlo prinosio spomenuti Vrbovec, koja nam je već 6. 12. 1968. poslala 750.— ND uz riječi: »Zalimo nad nesrećom i šaljimo ova pomoć. Crkveni odbor Vel. Trojstva za podravsk crkve u Pitomači nedugo će biti poslan nam 180.— ND. Župni ured Zborni kod Križevaca uz bratstvo žestito 100.— ND. Župni ured Luka 170.— ND. Župni ured Karlovač 156.— ND. uz osjećanje: »Ovaj novac šaljite skromni vjernici iz župe Vrbina, Hrv. Primorje«. Župni ured Prilike 200.— ND. sa župnikovim komentarom: »Ovo nam za veliku nesreću. Zalim s Vama. Evo moj skromni priloga«. O. Stanko Jotasić a ime župe Breko, Debnosla 200.— ND. Priljevački samostan Virovitica 200.— ND. Oč. Isusovci iz Zagreba 200.— Svojim velikim i mnogim novčanim darom stekli su nas se u našoj nevolji pojedine kršćanske obitelji i pojedinci iz najrazličitijih mjesta i gradova. Namagajte nam je ovaj puta sve nabrojili. Spomenut ćemo samo neke dobroćinitelji: pred. g. Ivan Zid župnik u Gradcu 300.— ND. + Štefing Zvonimir iz Zagreba 200.— ND. + Mijo Sekulić iz Bračdosa 125.— ND. + Vile Ivan Dešić iz Buča 500.— ND. + Lachović Ivan iz Zagreba 200.— ND.

+ Gita Luka iz Banjeluke 200.— ND. + Kožar Marija iz Amerike 300.— ND. + Juraj Čirjak iz M. Biskupa 300.— ND. + O. Augustin Greguric iz Zadra 200.— ND. + Obitelj Silbert iz Rijeke 500.— ND. + Mita Lajmonac iz Biskupa 300.— ND. i još mnogi i mnogi. Svima naša dobit Bog oplati!

Posebnu zahvalnost dugujemo susjednim Podravskim župama

Njihova bratska pomoć je bila velika i namu posebno draga. Prema Blagovjenskom izvještaju sakupljeno je za obnovu naše crkve:

— u Kloštru Podravskom	11.316,00
— u Đurđevcu	7.855,00
— u Virju	6.957,00
— u Srećotama Podravskim	5.552,00
— u Kežmežu	5.189,00
— u Ferdišandovcu	3.386,00
— u Surovcu, Gradcu	2.972,00
— u Tornatcu	2.148,00
— u Budrovcu	2.073,00
— u Moševcu	2.792,00
— u Kalinovcu	3.910,00
— u Miholjancu	883,00

Izvršno veliku novčanu pomoć od DM. 10.000.— poslao nam je Caritas Internationalis iz Rima.

(Nastavlja se)

KAPELAN

Zvonik St. Vlaste po treći puta prima novu stanaru — zvonare. Najavili su opć. zvonu St. Marije od 852 kg.
St. Vlaste od 478 kg.
St. Florijana od 253 kg.

GLAS VAPIJUĆEG U PUSTINJI ! ?

Dosta mi je što se ne mogu i ne mogu staviti ljepši i savremeniji naslov iznad ovoga što slijedi. Volio bih da mogu u ovom časopisu zajednice izraziti riječi zahvalnosti za razumijevanje, suradnju i pomoć. Osećam se malo ne- kako i krivim što da potrebnog dijela nije došlo. Koncilij 2. Vatikanski

to od nas kršćana kategorički traži. Kapije naših pisama koja slijede govore i o tome, da smo mi dijalog željeli, tražili i započeli, ali još je glas crkve vapisao u pustinji (Lk. 3, 4) ... bez odgovora, bezom za sada

STRANA 21

Naša prva molba

Skupštini općine Đurđevac

Naslovu je poznato, da je pogorjela župna crkva u Pitomači kao fizički predstavnik terezijanskog baroka u našim krajevima zbog svojih arhitektonskih kvaliteta uvrštena u registar zaštićenih spomenika kulture, koji se vodi pri Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture Lica 441 Zagreb.

Uprava ove župe i Općina za današnju crkve poduzele su odmah sve pravne i praktične mjere da bi se što prije moglo nastaviti zaštitu i obnovu te vrijedne crkve. Tako smo zatražili i dobili dozvolu Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture za sastavljanje plana, pobudili se za ekspertizu Instituta Građevinarstva Hrvatske o nosivosti zidova i substrukcija nakon požara, te za građevinsko-tehničku dokumentaciju i građevinske dozvole. Sadržali smo potrebu novčana sredstva, kupili crijepe i sve grada za izvođenje radova i saniranje crkve. Crkva je sadu polučena i time sačuvana od daljnjeg sigurnog propadanja.

Otkužak u proljeće započeo čemo sa obnovom unutarnjosti crkve. Bit će to značajni radovi, jer je poslije požara izgubljena sva namjena da se to crkvi vjerojatno angažiranje finansijske strane nije naša župa, na ko da — očajavajući se samo na svoja novčana sredstva — ne čemo moći u dogledno vrijeme obnoviti na obnovu bezotkudnog zvonika. Radi toga se obraćamo Općinskom fondu za nov-

STRANA 22

časti pomoć za obnovu izgubljenog zvonika.

Zamolili smo Arhitektonski odsjek Nadbiskupskog Duhovnog Stola u Zagrebu za podatke o potrebnim sredstvima. Slobodni smo poslati Van. publicisti provjeriti troškove radova, obilježiti opisa radova te ujedno molimo, da obnovu zvonika u Pitomači uvrstite u općinski finansijski program za 1969. godinu.

1. Prilog: Troškovi obnove zvonika.

U Pitomači, 17. siječnja 1969.

Upravni odbor za obnovu crkve:
Ivan Domić, župnik v. r.
Aleksije Petrović, kapelan v. r.

Naša druga molba

Skupštini općine Đurđevac

Rt. župni ured
Pitomača

Predmet: molba novčanu pomoć za obnovu pogorjela crkve.

Danas se navršava godina dana od katastrofalnog požara u pitomačkoj crkvi. Crkva je danas jedinom dijelom restaurirana. Sve što je učinjeno — a učinjeno je već nekoliko stotina tisuća novih dinara — napravljeno je materijalnom i novčanom pomoćnošću donatora. Kako je ova crkva, zbog svojih arhitektonskih kvaliteta proglašena zaštićenim spomenikom kulture,

re, držimo da za njihovu restauraciju nisu zaduženi samo dobrovoljci već cijela zajednica. Mislimo da zaskni ova zajednica i općinski organima vlasti da se brinu za kulturno-historijsko spomenike na svojoj području.

Sa čudnjem i nezadovoljstvom moramo danas konstatirati, da organi vlasti općine Đurđevac nisu kroz čitavu ovu godinu dana misli za obnovu i potrebu da naša župna crkva, koja je poslije požara ostala bez pomoći restauracije ovog najvrednijeg, a možda i jednog historijsko-kulturnog spomenika u Pitomači.

Smatramo, da je ova godina trebala i mogla biti restaurativna i barokni zvonik, na crkvi. Mi smo Vam 17. siječnja ove god. poslali troškove za zvonik i zamolili Vas, da iz općinskih fondova osigurate barokni zvonik. Do danas nismo dobili čak niti odgovor a pogotovo ne novčanu pomoć.

Poznat je, da je župa blaga u Pitomači zatražila od Općine pomoć za pogorjela crkva. Zna se, da je na današnji dan župa blaga došla i pred Skupštinu. I to je sve.

Moramo reći, da nas zbunjuje i začuđuje ovakav stav naše Općine, pogotovo kad znamo, da župa Općine u našoj Republici čini i vrijedno pomoć pri restauraciji restitucije crkava koje čak ni ne nose zaštitu kulturno-historijskog spomenika.

Naslovu se, da će općinski organi vlasti ponovo razmotriti našu molbu od 17. siječnja 1968. i razmotriti o zahtjevu župa blaga u Pitomači.

Svjedoci, da je ova župna crkva i spomenik kulture zaštićen zakonima ove zemlje, da i Pitomača spada u Općinu Đurđevac, mislimo da je vrijeme

da se iz općinskih fondova dodijeli za restauraciju ove crkve odgovarajuća novčana pomoć.

Očekujući razumijevanje unaprijed se zahvaljujemo.

O Pitomači, dan 15. listopada 1969.

Ivan Domić, župnik v. r.

Aleksije Petrović, kapelan v. r.

Naša treća molba

Republičkoj komisiji za vjerska pitanja u Zagrebu

Zna nam je, što je došlo do toga da moramo glasno izraziti svoje nezadovoljstvo sa stavom naše Općine Đurđevac i Upravom Mjesne zajednice Pitomača, glede obnove naše pogorjela crkve.

Pitomačka crkva uvrštena u katastarski popis 23. 11. 1968. godine je od 1. siječnja kulturno-historijski spomenik u ovom kraju i zbog toga pod zaštitom Zakona o spomenicima kulture. Riješenjem Konzervatorskog zavoda Zagreb (br. 01-702-1968. od 31. 12. 1966.) za katastrofu odmah se je pristupilo sekupljanju dobrovoljnih novčanih priloga za obnovu temeljne obnove. Očekivala se je, zbog riješenog spomeničkog karaktera novčana pomoć od Općine, zapose od Mjesne zajednice i mjesnih podružnica

organizacija. Kako kroz cijelu 1969. god. nije dobivena niti samobitna novčana pomoć, to je na župu blaga u Pitomači dan 8. 12. 1969. zbog toga izrazilo čuđenje i ožbiljnu žalbu. Na razmatranje građana blaga, donesen je zato zaključak:

1. da se u sredstvima mjesnog zajedništva Pitomače odnosno Mjesne zajednice Pitomače osigura novčana pomoć u iznosu od 30.000,00 MD za 1970. g. i 20.000,00 za 1971. god.
2. da se putem Mjesne zajednice Pitomače zatraži što veće novčana pomoć iz budžetskog ili fondovskog sredstva Općine Đurđevac. (Vidi: Dokument Mjesne zajednice Pitomače, br. 00-1-1968. od 12. 12. 1969.)

Tri mjeseca ina toga dobili smo od Komisije za vjerska pitanja Društva Đurđevac dopis (br. 41/1-1969. od 19. 3. 1970.) sa u budžetu Općine za 1970. za obnovu pogorjela crkve nisu osigurana nikakva sredstva. Preporučilo nam se, da bi obnovu na vlastite prijedloge koje je izloženo požar bi trebalo ponovo održati kategorizaciju crkve kao kulturno-historijskog spomenika. Nakon toga mogli bi podnijeti zahtjev Skupštini općine za dodjelu sredstava iz budžeta općine. Ovo molimo ne bi danas ni toliko čudno, da Općina ne posjeduje traženi dokument još od 19. siječnja 1970. Nismo na naš pisani zahtjev Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu poslali je Skupštini općine Đurđevac službeno dokument br. 01-1541-1970. u kojem se obrađuje da župa crkva u Pitomači ima svojstvo spomenika kulture, te da ima 3. spomeničku kategoriju... te ukazuje poruke, carinske i druge oblike...

Na naš pisani zahtjev Upravu Mjesne zajednice u Pitomači, da nam dodijeli izglasa pomoć, umjesto novčane pomoći dobili smo pismeni

odgovor da nam za obnovu mogamo sami provesti savjetovanje samostalno, i da je prema mišljenju Komisije za vjerska pitanja općine Đurđevac takva pomoć suprotna odluci odgovarajućih propisa Zakona o restauraciji spomenika kulture. (Vidi: Dokument Mjesne zajednice Pitomače, br. 239/1-1970. od 11. 6. 1970.)

Mi dolje potpisani građani blaga, ujedno odbacujući za obnovu naše pogorjela crkve izjavljujemo, da nas zbunjuje i vrijeđa ovaj postupak. Ojačano se posvaramo. Ne možemo razumjeti, da je u našoj Općini protukakovo 11. zakonski namoćuje postupak obnovu crkve spomenika kulture, dok se to isto po drugim Općinama ostvaruje legalno radi. Naposljetku, da smo ne možemo i izgubiti novčanu pomoć ne za Crkvu uslumen, već za crkveni zgrad spomeničkog karaktera koji se restaurira. Najviše nas zbunjuje činjenica, da su pojedinci iz naše blage bili pozvani na odgovornost i čak budućno kažnjavati što su općinu novčanu pomagali obnovi naše crkve.

Mislimo da sve ovo nije u duhu naših demokratskih pravilnih znakova a niti u duhu Protorola iz 1964.

Očekujemo Vaše razumijevanje i posredovanje, da bismo konačno dobili izglasa pomoć koja je za daljnju restauraciju naša i blaga potrebna. Ujedno Vam se zahvaljujemo za intervenciju politika crkvenih naših vjernih zvonika.

Ako je potrebno, možemo vrlo lako sakupiti i nekoliko tisuća potpisa građana blaga ovoga kraja a prilog ovog dopisa, građani koji isto ovako misle.

U Pitomači, dan 8. veljače 1971.

Prilogi:

1. Rješenje Konzervatorskog zavoda Zagreb, da crkva ima svojstvo spomenika kulture.

STRANA 23

STRANA 24

Izvori i literatura

Izvori pojedinih podataka unutar tekstova u knjizi naznačeni su brojem u zagradi **plave** boje (npr. 252), a koji se odnose na određenu literaturu ili izvore navedenih ovdje. Radi ne prekidanja tekstova oznake se nalaze iza svakog poglavlja ili više poglavlja, ako nije upotrebljavano mnogo različite literature i izvora. Unutar tekstova **crvenim** velikim slovom u zagradi naznačen je neki izvor (ili ilustracija) koji se ovdje nalaze u *Prilozima* ove knjige - npr. (B3) se odnosi na *Prilog B, 3. Spomenica župe Presvetog Trojstva u Turnašici*. U većini slučajeva u ovim *Izvorima i literaturi* (od 1-346) naznačene su točne stranice gdje se određeni podaci nalaze, osim ako se ne radi o općoj literaturi i literaturi koja ili nema oznaku stranica, ili ima svega nekoliko stranica, ili je sugerirani podatak u istoj literaturi ili izvoru vrlo jasno prikazan. Ako je neki podatak dobiven eksplicitno usmeno ili na pisani način i sl. tada je broj označen zelenom bojom (npr. 16.J) i odnosi se na popis izvora navedenih iza ovdje prikazane liste.

1. „Bilo” Rudnici lignita Pitomača – Program rekonstrukcije jame „Podvis”, Pitomača 1965. (iz obiteljske zbirke Dražena Kukavice iz Pitomače).
- 1a. „32. divizija NOVJ”, Zagreb 1988. <http://www.deseti-korpus.com> (posljednji pristup 10. 4. 2015.).
2. Adamček J.: *Prilozi povijesti Virovitice (od sredine 18. do sredine 19. stoljeća)*, Virovitički zbornik 1234-1984., Virovitica 1986., 157-180.
3. Adamček J.-Kampuš I.: *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću*, Zagreb 1976.
- 3a. Adamček J., Filipović I., Hrg H., Kolanović J. i Pandžić M.: *Seljačke bune XV-XVIII. stoljeća (građa)*, Arhivski vjesnik 16, Zagreb 1973., 7-40.
- 3b. Almási Tibor: *Anjou-kori Oklevéltár*, XI, 1327. Budapest-Szeged 1997., 110.
4. Altić Slukan M.: *Povijesna kartografija - kartografski izvori u povijesnim znanostima*, Samobor 2003.
5. Apostoli F.: *Lettere Sirmiensi per servire alla storia della deportazione de'cittadini cisalpini in Dalmazia ed Ungheria*, 1801., 86.
6. Balthazaris Adami Kerscelich de Corbavia, *Historiarum cathedr. Ecclesiae Zagrabiensis I*, 1, Zagrabiae 1770.
7. Barišić D., Pecek B., Petković V., Stilinović R.: *Osamdeset godina nogometa u Pitomači 1921-2001.*, Pitomača 2002.
8. Barlé J.: *Crkve komarničkog arhiđakonata pod turskom vlasti god. 1658.*, Katolički list 1902., br. 32, Zagreb 1902., 410-411.
9. *Barrington Atlas of the Greek and Roman World Hardcover* - urednik R. J. A. Talbert, Princeton 2000., sekcije D3, F3, 292.
10. Begović B. – Brzović D.: *Novootkriveni srednjovjekovni lokalitet kod Otrovanca*, Muzejski vjesnik sjeverozapadne Hrvatske 5, Varaždin 1982.
11. Begović B. – Jakupec T.: *Prilog povijesti lovstva u Pitomači 1.*, Podravski zbornik '05., Pitomača 2005.
12. Begović B.: *Stjepan Sulimanac – sve za Hrvatsku* (rukopis), Pitomača 1997.

13. Begović B.: *Barokizirana župna crkva Presvetog Trojstva u Turnašici*, Podravski zbornik '88., Koprivnica 1988.
14. Begović B.: *Crkva Svetih 318 blagonosnih otaca u Maloj Črešnjevici*, Podravski zbornik '86., Koprivnica 1986.
15. Begović B.: *Ftem Sesvetam*, Podravske Sesvete 2003.
16. Begović B.: *Kapela svete Jelene u Otrovancu*, Podravski zbornik '89., Koprivnica 1989.
17. Begović B.: *Petar Preradović (život i djelo – bibliografija)*, Pitomača 1999.
18. Begović B.: *Petar Preradović-veliki hrvatski pjesnik: u povodu 130. godišnjice smrti*, Podravski zbornik '02., Koprivnica 2002.
19. Begović B.: *Pitomača*, Pitomača 1995.
20. Begović B.: *Pitomačka dobrodošlica*, Pitomača 1999.
21. Begović B.: *Povijesni spomenici Đurđevca*, I., Đurđevac 1986-1988.
22. Begović B.: *Pozdrav 'z Pitomače*, Pitomača 2003.
- 22.a Begović B.: *Nogomet u Pitomači*, Pitomača 2001.
23. Begović B.: *Pregled i analiza arhitekture u strogom središtu Pitomače prema stanju u srpnju 2009. godine*, Pitomača 2009. www.povratakpitomace.blog.hr
24. Begović B.: *Prilog povijesti obrtništva i novčarstva u Pitomači*, Podravski zbornik '04., Koprivnica 2004.
- 24a. Begović B.: *Prva obrtna štedno-kreditna zadruga u Pitomači*, Pitomača 2004/05. (rukopis)
25. Begović B.: *Prilog poznavanju povijesti društvenog života u Pitomači (Dopuna monografiji „Tri stoljeća Pitomače” na temelju novih izvora)*, Podravski zbornik '85., Koprivnica 1985.
26. Begović B.: *Prilog poznavanju starih putova i naselja u Podravini: antička magistralna cesta Petovio-Mursa i antičke postaje na njemu u području đurđevačke Podravine*, Podravski zbornik '86., Koprivnica 1986.
27. Begović B.: *Primjer baroknog sakralnog drvenog graditeljstva iz đurđevačke Podravine – kapela sv. Križa u Sedlarici*, Podravski zbornik '87., Koprivnica 1987.
28. Begović B.: *Putne bilješke i skice* 30. 3. i 5. 4. 2014., te 8. 6. 2014.
29. Begović B.: *Tri srednjovjekovne fortifikacije na obroncima Bilogore na području općine Pitomača*, Podravski zbornik '14., Koprivnica 2014., 211-218.
30. Begović B.: *Tri stoljeća Pitomače*, Pitomača 1985.
31. Begović B.: *Za gospodskim stolom pitomačkih obitelji Brenner i Götz*, Podravski zbornik '03., Koprivnica 2003.
- 31a. Begović B.: *Život u pjesmi Marijana Jergovića (50-godina društveno-kulturnog rada dr. Marijana Jergovića)*, Podravski zbornik '08., Koprivnica 2008.
32. Bertol A.: *Nalazi rimskog novca s lokaliteta Virovitica-Kiškorija Jug i Orešac*, Opvsc. archaeol., Vol 35, Zagreb 2011., 225-263.
33. Bilić T.: *Ostava srebrnog novca 15. i 16. st. iz Bukove kod Virovitice*, Katalozi i monografije Arheološkoga muzeja u Zagrebu, Sv. VIII, Zagreb 2010.
34. Blašković V.: *„Hrvatska sahara” nekad i danas*, Podravski zbornik '77., Koprivnica 1977.
- 34a. Blazovich L.: *Anjou-kori Oklevéltár*, VIII, 1324., Budapest-Szeged 1993., 215-216.
- 34b. Blazovich L. i Gécz L.: *Anjou-kori Oklevéltár*, X, 1326., Budapest-Szeged 2000., 278 i 320.
35. Bogner A.: *Geomorfološka obilježja korita rijeke Drave i njenog položaja u širem području naselja Križnica*, Hrvat. geograf. glasnik 72/2, Zagreb 2008., 49-72.
36. Bojničić I.: *Kraljevske darovnice, koje se odnose na Hrvatsku*. Iz kraljevskih registraturnih knjiga „Libri regii” 1, Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, god. 7, sv. 4, Zagreb 1905.
37. Bojničić I.: *Kraljevske darovnice, odnoseće se na Hrvatsku*. Iz kraljevskih registraturnih knjiga „Libri Regii” 2, Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, god. 8, sv. 1, Zagreb 1906., 133-134.
- 37a. Borsa I.: *A gorbonoki, majd belosovci Kerhen család történetéhez*, (Szili Ferenc: *Somogy megye múltjából*), Levéltári évkönyv, 22, Kaposvár 1991., 5-12.
- 37b. Borsa I.: *A somogyi konvent oklevelei az Országos Levéltárban (Forrásközlés) (Második közlemény) 1301-1330*. (Szili F.: *Somogy megye múltjából*), Levéltári

- évkönyv 27, Kaposvár 1996., 64.
38. Bösendorfer J.: *Crtice iz slavonske povijesti*, Osijek 1910.
39. Brozović L.: *Građa za povijest Koprivnice*, Koprivnica 1978.
40. Brunšmid J.: *Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1897.
41. Brunšmid J.: *Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji*. XXXIX. Nahođaj sitnig ugarskih srebrnih novaca iz druge polovine XIV. stoljeća u Hampovici (kotar Đurđevac)". VHAD, NS, 13, Zagreb, 1913-14., 296-298.
42. Bulat M. – Pinterović D.: *Novi rimski natpisi iz Osijeka*, Osijek 1967.
43. Bulat M.: *Dio rimske ceste Poetovio-Mursa u Podravini*, Podravski zbornik '83., Koprivnica 1983., 263-270.
- 43a. Bulat R.: 10. korpus "Zagrebački" NOV i POJ, Zagreb 1984. <http://www.deseti-korpus.com> (posljednji pristup 10. 4. 2015.).
44. Buturac J.: *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine* / Josip Buturac. // Starine. Knj. 59 (Zagreb 1984.) / urednik Grga Novak.
45. Buturac J.: *Popis župa Zagrebačke biskupije od god. 1334.*, Zbornik zagrebačke biskupije 1094-1944., Zagreb 1944., 409-454.
46. Cajnko V.: *Ženidbeni običaji. Pitomača u hrvatskoj Podravini*, Zbornik za narodni život i običaje JAZU/HAZU, knj. 1., Zagreb 1896., str. 178-184.
47. *Carnuntum - Wiedergeborene Stadt der Kaiser* (zbornik radova), Darmstadt 2014.
48. Cik N.: „*Nacrt podravja od Hlebina do medje županije virovitičke uz oznaku vodogradnje*“ iz 1780. godine, Podravina, Vol. 12, br. 24, Koprivnica 2013., 57-73.
- 48a. Cik N.: *Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovici 18. stoljeća*, Diplomski rad - Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet, Đurđevac 2015. <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/5150/1/Nikola%20Cik%20-%20Ekohistorija%20%C4%90ur%C4%91evca%20i%20Virja%20u%20drujoj%20polovici%2018.%20stolje%C4%87a.pdf> (posljednji pristup 24. 5. 2015.).
49. *Cjeloviti porezni popisi od 1495. do 1596. iz zbirke Adamček*, (Filozofski fakultet u Zagrebu, Odjel za povijest), Zagreb 2011. <http://ebookbrowse.net/skupni-popis-toponimi-xls-d56442365> (posljednji pristup 14. 11. 2014.).
50. *Clavdii Ptolomei viri Alexandrini Cosmographie octavvs et vltimvs liber explicit opvs Donni Nicolai Germani secvndvm Ptolomevm finit. Anno M CCCC LXXXII. Avgvsti vero Kalendas. XVII. Imprssvm [sic] Vlme per ingeniosvm virvm Leonardvm Hol prefati oppidi civis*, Ulm 1482., list 22-23.
51. Cuvaj A.: *Građa za povijest školstva*, knj. 1., Zagreb 1907., 505. knj. 2., Zagreb 1910., 144, 240.
52. Cvekan P.: *Đurđevac – kakav nije poznat*, Đurđevac 1991.
53. Cvekan P.: *Od Gorbonuka do Kloštra Podravskog*, Kloštar Podravski 1990.
54. Cvekan P.: *Od Kopačevca do Pitomače*, Pitomača 1978.
55. Cvekan P.: *Podravske Sesvete – Selo i župa*, Sesvete 1994.
56. Cvetković B. – Kahrić D.: *Tragom prošlosti Špišić Bukovice*, Virovitica 1971.
- 56a. Czinár M.: *Index alphabeticus codicis diplomatici Hungariae per Georgium Fejér editi – Fejér György magyarországi okmánytárának betűrendű tárgymutatója*, Pest 1866., 148.
57. Debenham F.: *Discovery and Exploration*, London 1960., II pog. (frag. Tabule Peutingeriane).
58. DELMAT GALIOT d.o.o. - *Izvešće o zaštitnom arheološkom istraživanju na lokalitetu AN 13 Petrijevci – Čerin*, Split 2013.
59. Demo Ž.: *Draganovec, Koprivnica – antička postaja Piretis (Piretur ?)*, Arh. Pregled 23., Beograd 1982., 71-75.
60. Demo Ž.: *Rezultati arheoloških iskopanja ranocarske nekropole u Kunovec Bregu kraj Koprivnice*, Podravski zbornik '82, Koprivnica 1982., 279-327.
61. Demo Ž.: *Skupni nalaz novca i nakita 3. stoljeća iz Bušetine kraj Virovitice*, Podravski zbornik '81., Koprivnica 1981., 214-227.
62. Dizdar M.: *Terenski pregled i nadzor na izgradnji dionice državne ceste D-2 – obilaznica Slatine*, Ann. Inst. archaeol. VI/2010., 99-102.
- 62a. Dizdar Z.: *Prilog istraživanju problema Bleiburg i križnih putova*, Senjski zbornik, Vol. 32, br. 1, 12/2005., 117-193.

63. Dobronić L.: *Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema ispravi kralja Emerika iz 1201. god.*, Rad JAZU 283., Zagreb 1951.
64. Dočkal K.: *Srednjovjekovna naselja oko Dobre Kuće*, Starine 48, Zagreb 1958., 124.
- 64a. Dočkal K.: *Samostan sv. Benedikta u Bakvi (1301.)*, 1952. (rukopis u arhivu HAZU u Zagrebu MS XVI 29a).
65. *Donationum regnorum saecularum*, tom. I, knj. 8 (HDA, fond br. 3, Prava kralj. Hrv. Dalm. i Slav. – Transumpta documentorum iura Croatica tangentium). *Hrvatski državni arhiv u Zagrebu*.
66. *Dostavna knjiga niže pučke škole u Otrovancu* – od 1914.
67. Dukat Z. – Mirnik I.: *Nacrt numizmatičke topografije Podravine*, Podravina, Vol. 4, broj 8, 121 – 146, Koprivnica 2005.
68. Dukat Z.: *Nalaz rimskog bakrenog novca u Pitomači*. Bilten Hrvatskog numizmatičkog društva, 5/1967., 11, 8.
69. Đurić T. – Feletar D.: *Stari gradovi, dvorci i crkve Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema*, Zagreb 2002.
70. *Etnografski muzej u Zagrebu*. Negativi (Sedlarica): Vladimir Tkalić 1916. (br. 3-10), Tereza Paulić 1938. (br. 3867-3880), Milovan Gavazzi 1939. godine (br. 3995-3997.).
71. Fejér G.: *Codex diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis*, t. 9, vol. 2, Budae 1833., 748-752.
72. Fejér G.: *Codex diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis*, t. 10, vol. 2, Budae 1834., 557-563.
73. Fejér G.: *Croatiae ac Slavoniae cum Regno Hungariae*, Budae 1839., str. 43-46.
74. Feletar D.: *Duhan u Podravini*, Podravski zbornik '82., Koprivnica 1982., 150-156.
75. Feletar D.: *Podravina*, Koprivnica 1973.
76. Feletar D.: *Stanovništvo Podravine 1981.*, Podravski zbornik '81., Koprivnica 1981.
- 76a. Feletar D.: *Koprivničko-križevačka županija*, Koprivnica 2009.
77. Forcellini E. & De Vit V.: *Totius Latinitatis Onomasticon*, Prato, 1887.
- 77a. Fuis M. F.: *Putopisne reportaže - Biciklom kroz Hrvatsko zagorje, Prigorje, Podravinu i Slavoniju*, Virovitica 2011., 140-149.
78. Gabričević – Mamut A.: *Životni odbljeci*, III, Zagreb 1997.
79. Gaj Julije Cezar: *Galski rat, građanski rat* (prijevod A. Tuzlić), knj. I., gl. XXVI-Galska utvrda od kola, Novi Sad 1988. (ćir.).
80. *Geographia Claudii Ptolemaei*, prvi prijevod Giacomo da Scarperia 1411., karte Claus Clausson Swart početak XV. st., http://soltdm.com/sources/mss/ptol/ptol_illyr.htm (posljednji pristup 2. 11. 2014.)
- 80a. Giba L.: *Naša starina* (rukopis), Banja Luka 1968. (u vlasništvu obitelji Branka Novosela iz Pitomače).
- 80b. "Godišnjak" Radio-televizije Zagreb 1967., Zagreb 1967.
81. Gračanin H.: *Bitka kod Murse 351 i njezin odjek*, *Scrinia Slavonica* 3, 2003., 9-29.
82. Gračanin H.: *Južna Panonija u kasnoj antici i ranom srednjovjekovlju (od konca 4. do konca 11. stoljeća)*, Zagreb 2011.
83. Gračanin H.: *Rimske prometnice i komunikacije u kasnoantičkoj južnoj Panoniji*, *Scrinia Slavonica* 10, Zagreb 2010., 9-69.
84. Graf. A.: *Übersicht der antiken Geographie von Pannonien*, *Dissertationes Pannonicae* ser. I fasc. 5, Budapest, 1936.
85. *Granice Hrvatske na zemljovidima od XII. do XX. stoljeća*, Katalog izložbe, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb 1992/1993.
86. Heicke J.: *Seressaner und Croaten*, 1848/1849. http://www.bildarchivaustria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=12999863 i http://www.bildarchivaustria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=12999884 (posljednji pristup 21. 11. 2014.).
87. Henzen W.: *Inscriptiones urbis Romae Latinae*, Pars prima, *Corpus inscriptionum Latinarum*, Berlin 1876., 781.
88. Horbec I. i Jukić I.: *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Virovitička županija*, Zagreb 2002., sekcija 1.
89. Horbec I., Jukić I. i Valentić M.: *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća - Đurđevačka pukovnija*, Zagreb 2003., sekcija 12, 16-17.

90. Horvat A.: *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Horvat A., Matejčić R., Prijatelj K.: *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb 1982.
91. Horvat A.: *O baroku u srednjoj Podravini*, Podravski zbornik 77., Koprivnica 1977., 203-228.
92. Horvat R.: *Župe u Hrvatskoj Podravini, Pitomača*, Hrvatska prošlost II, Zagreb 1941., 66-73 (preisak, Koprivnica 1997.), – isto dio, u *Crtice iz hrvatske povijesti 1* (Hrvatska Podravina), Zagreb 1933., 23-25.
93. Hranilović H.: *Prirodni zemljopis Hrvatske: Zemljopisni i narodopisni opis kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*, Zagreb 1905.
- 93a. "Hrvat" (Gospić), 10. travnja 1909. Objava oglasa o prodaji zemljišta posjeda *Durđević iz Male ?re?njevice*.
94. <http://blog.dnevnik.hr/dvdturnasica/> (posljednji pristup 26. 12. 2014.).
95. http://dinjevac.blogspot.com/2010_08_01_archive.html (posljednji pristup 25. 11. 2014.).
96. <http://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatska#mediaviewer/File:UN-Zemljovid-Hrvatske-2006.png> (posljednji pristup 29. 1. 2015.).
97. http://it.wikipedia.org/wiki/Legio_XXX_Ulpia_Victrix (posljednji pristup 31. 10. 2014.).
98. http://it.wikipedia.org/wiki/Lista_di_legioni_romane (posljednji pristup 31. 10. 2014.).
99. http://mapire.eu/en/map/mkf_hrv/?zoom=13&lat=45.93319&lon=17.23765,
<http://mapire.eu/en/map/fms-varazdin/?zoom=13&lat=45.96715&lon=17.16652>,
<http://mapire.eu/en/map/fms-slavonia/?zoom=13&lat=45.91706&lon=17.28191>
(posljednji pristup 20. 2. 2015.).
100. <http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/> (posljednji pristup 5. 11. 2014.).
101. <http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/2012/04/popisi-stanovnistva-1857-2011.html> (posljednji pristup 25. 12. 2014.).
102. <http://pitomaca-nekadaidanas.blogspot.com/2012/06/kriznica-nekoliko-vaznih-nepoznatih.html> (posljednji pristup 25. 12. 2014.).
103. <http://preradovic.hr/> (posljednji pristup 26. 12. 2014.).
104. <http://preradovic.hr/2010/11/podrucna-skola-starogradacki-marof/> (posljednji pristup 26. 12. 2014.).
- 104a. <https://www.facebook.com/pitomacka.starinarnica/posts/670795396325410>
(posljednji pristup 24. 2. 2015.).
- 104b. <https://www.facebook.com/pitomacka.starinarnica/photos/a.650683861669897.1073741826.650653021672981/669204973151119/?type=1&theater> (posljednji pristup 24. 2. 2015.).
- 104c. <https://www.facebook.com/pitomacka.starinarnica/photos/a.650683861669897.1073741826.650653021672981/693198704085079/?type=1&theater> (posljednji pristup 24. 2. 2015.).
105. http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7f/Ptolemy_Cosmographia_Pannonia%2BDanube.jpg (posljednji pristup 11. 12. 2014.).
106. http://www.antikregiseg.hu/ajandekbolt/kepek/magyar_varmegye_terkepek_belovar-koros_varmegye_terkep_1127_nagy_1.jpg?1352303837
107. <http://www.arcanum.hu/mol/lpext.dll/dldf42/3/2b/9d24/a779?fn=document-frame.htm&f=templates&2.0> (posljednji pristup 16. 11. 2014.).
108. http://www.euratlas.net/cartogra/peutinger/medium_zoom/original_map_15_1.html
Tabula Peutingeriana (posljednji pristup 9. 11. 2014.).
109. <http://www.jakobus-weg.de/aRoradw/roemstr/ItinAntoni.jpg> (posljednji pristup 11. 12. 2014.).
110. <http://www.radixforum.com/vezeteknevek/gereczy/>,
<http://www.babocsa.hu/index.php?mode=2&sub=4>,
http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/100_falu/Somogysard/page

- s/010_a_saardi_somssich.htm, <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0018/15.html> (posljednji pristup 19. 2. 2015.).
111. <http://www.tabula-peutingeriana.de/tp/tpx.html> Tabula Peutingeriana (posljednji pristup 9. 11. 2014.).
112. <http://www.zadarskilist.hr/clanci/07092008/dragutin-ancic> (posljednji pristup 22. 12. 2014.).
113. <http://www.zlatni-klas.hr/?do=home> (posljednji pristup 26. 12. 2014.).
114. <https://www.facebook.com/133889240049373/photos/a.133889866715977.22149.133889240049373/549566965148263/?type=3&theater> (posljednji pristup 22. 12. 2014.).
115. <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=589297574549050&set=pcb.589297791215695&type=1&theater> (posljednji pristup 17. 12. 2014.).
116. <https://www.facebook.com/pitomacka.starinarnica/photos/a.650683861669897.1073741826.650653021672981/690741140997502/?type=1&theater> (posljednji pristup 22. 12. 2014.).
117. <https://www.google.nl/maps/@45.855232,17.51049,12141m/data=!3m1!1e3?hl=nl>, <http://www.livius.org/00croatia.html>, <http://imperium.ahlfeldt.se/places/13785.html>, http://hu.wikipedia.org/wiki/Szerkeszt%C5%91:Hollomis/K%C3%A9sz%C3%BCI%C5%91_cikkek/Tabula_Peutingeriana_%28Pannonia%29, <http://pleiades.stoa.org/places/197191>, <http://www.trismegistos.org/place/41297> (posljednji pristup 13. 12. 2014.).
- 117a. <https://www.jan-spider.hr> (posljednji pristup 17. 04. 2015.).
118. *Imenik dostojanstvenika, činovnika i javnih službenika kraljevine Hrvatske i Slavonije 1901.*, Zagreb 1901., 106.
119. *In memoriam Ivan Milk Curk (1935-2013.)*, Arheološki vestnik 64, Ljubljana 2013, 397-407.
120. *Itinerarium Provinciarum Antonini Augusti. Vibius Sequester de fluminum et aliarum rerum nominibus. P. Victor de regionibus urbis romae. Dionysius Afer de situ orbis, Prisciano interprete*, Lugduni cca 1550., 33-34.
121. Ivančan I.: *Narodni plesovi Hrvatske*, Dio 1 i 2, Zagreb 1989. i 1991.
122. Ivančan-Sekelj, T.: *Rezultati arheoloških rekognosciranja terena oko Slatine (Virovitičko-podravsko županija)*, Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva, br. 3/XXVIII, 1996., 49-56.
123. Ivanček L.: *Nedovršeni spomenar – Bjelovaru u pohode*, Bjelovar 1996.
124. *Izvešća hrvatskih muzeja 2003.* (http://www.mdc.hr/UserFiles/File/Izvjescia/izvjescia_hr_muzeja_2003.pdf (posljednji pristup 17. 11. 2014.).)
125. *Izvešća zagrebačkih muzeja 2004.* (<http://www.mdc.hr/UserFiles/File/Izvjescia/MDCzagrebWEB2004.pdf> (posljednji pristup 17. 11. 2014.).)
126. *Izvešća zagrebačkih muzeja 2005.* (<http://www.mdc.hr/UserFiles/File/Izvjescia/MDC%20Zg.pdf> (posljednji pristup 13. 12. 2014.), 5.
127. Jakovljević G.: *Srednjovjekovna konjanička oprema*, Opusc. archaeol. 32, 2009., 101-131.
128. Jelinčić K.: *Rimska keramika lokalne proizvodnje na području hrvatskog dijela rimske provincije Gornje Panonije*, Zagreb 2009.
129. Jurković I.: *Raseljena plemićka obitelj za osmanske ugroze: primjer Berislavića de Werhreka de Mala Mlaka*, 2, Zbornik Odsjeka povij. društ. znan. HAZU 21, Zagreb 2003, 119-181.
- 129a. Jurković Petras J.: *Svatovski običaji u Pitomači*, Zavičaj MH 31-32, Virovitica 2012., 76-78.
130. Kampuš I.: *Popisi i obračuni dike u vrijeme Habsburgovaca 1572-1596.*, Radovi zavoda za hrvatsku povijest Vol. 34-36, Zagreb 2004., 9-27.
131. Karta iz kartografske zbirke HDA pod br. /signaturom E. IX. 39 (*"Nacrt Podravja od*

- Hlebina do medje županije Virovitičke uz oznaku vodogradnja, sastavljen 1780"). Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.*
132. Katastarske karte „Kralj. upraviteljstva kat. izmjere u Zagrebu – Općina Pitomača u Hrvatskoj-bjelovarsko-križevačkoj županiji“, izmjera iz 1868., reambulirano 1898. – u arhivu katastarskog ureda u Pitomači.
133. Klaić V.: *Atlas za povijestnicu hrvatsku*, Zagreb 1888.
134. Klaić V.: *Povijest Hrvata*, knj. 2, Zagreb 1900.
135. Klemenc J.: *Limes u Donjoj Panoniji*, Zbornik simpozija „Limes u Jugoslaviji“, Beograd 1961., 11-12.
136. Kolar-Dimitrijević M.: *Podravski ugljenokopi u vrijeme drugog svjetskog rata*, Podravski zbornik '79., Koprivnica 1979.
137. Kolar-Dimitrijević M.: *Prijeratno podravsko rudarstvo*, Podravski zbornik '78., Koprivnica 1978.
138. *Königreich Kroatien und Slawonien*
http://www.edelleute.eu/familien.php?id_kronland=19 (posljednji pristup 14. 11. 2014.).
139. Kos (Nacek) V.: *Struja i kino Pitomače* (rukopis). Pitomača. Od oko 1950.
140. Kos G., Feletar P., Orešić M.: *Prometna i turistička valorizacija podravske magistrale*, Podravina, Vol 12, br. 24, 150-165.
141. *Kotar Bjelovar – monografija*, Zagreb 1966.
- 141a. Kovačević V.: *Pitomača*, diplomski rad na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu, 1967.
142. Krčelić A. B.: *Annuae sive Historia ab anno inclusive 1748. et inclusive 1748. et subsequis /1767/ ad posteritatis notitiam*, Zagreb 1952.
143. Kreačić G.: *Prilog za rekonstrukciju povijesti hrvatskih plemićkih obitelji Tompa de Horzowa i Tompa de Palychna*, Arh. vjesn. 55, Zagreb 2012., 117-155.
- 143a. Kristó G.: *Anjou-kori Oklevéltár*, IV, Budapest-Szeged 1996., 87.
144. Krivošić S.: *"Virje 2" - Iz demografske povijesti đurđevačke regimente*, Podravski zbornik '87., Koprivnica 1987.
145. Krivošić S.: *Stanovništvo Podravine 1659-1859. godine*, Podravski zbornik '83., Koprivnica 1983.
146. Kudumija M.: *Đurđevac*, Đurđevac 1968.
147. Kukavica A.: *Izbor najprikladnijih mjera od slučajnog i povišenog dodirnog naponu u električnoj instalaciji jame „Oštra kosa II.“*, Diplomski rad, Zagreb 22. prosinca 1967.
148. Kukuljević - Sakcinski I.: *Borba Hrvatah s Tatari i Mongoli*, Zagreb 1863.
149. Kukuljević - Sakcinski I.: *Panonija Rimska*, Rad JAZU 23., Zagreb 1873.
150. Kukuljević I.: *Nadpisi sredovječni i novovjeki*, Zagreb 1891., 183.
151. Lauš M.: *Prva obrtna štedno-kreditna zadruga u Pitomači*, Podravski zbornik '81., Koprivnica 1981.
152. Lauš M.: *Revolucionar Dragutin Mađerić*, Podravski zbornik '80., Koprivnica 1980.
153. Lauš M.: *Trideset godina kinokluba „Slavica“*, Pitomača 1995.
154. Lawrence J.F. Keppie: *Legions and Veterans*, in Roman Army Papers 1971-2000, 2000.
- 154a. Lazarus J. O.: *Tabula Hungariae*, Ingolstadt 1528.
155. Le Bohec Y.: *Legio XXX Vipia, "Les légions de Rome sous le Haut-Empire: actes du congrès de Lyon, 17-19 septembre 1998 / rassemblés et éd. par Yann Le Bohec; avec la collab. de Catherine Wolff"*. Paris 2000., 71-74.
156. Leček S. – Botica S.: *Za slobodu i pravicu*, Zagreb 1999.
157. *Leksik prezimena RH*, Zagreb 1976. (prema popisu 1971.)
158. Levin L. A. - Arnold A. C.: *Neuro-ophthalmology: The Practical Guide*, 2000., 292.
159. *Liber baptisatorum de anno 1717. et copulatorum 1720. – usque ad annum 1732.* U arhivu župnog ureda u Pitomači.
160. *Liber memorabilium parochiae Kloštar Podravski* (od 1780.) – arhiv župnog ureda u Kloštru Podravskom.
161. *Liber memorabilium parochiae Kozarevac* (od 1745.) – u arhivu župnog ureda u Kozarevcu.
162. *Liber memorabilium parochiae Pitomača* (od 1891.) – župni ured u Pitomači.
163. *Liber memorabilium parochiae Podravske Sesvete* (od 1889.) – u arhivu župnog

ureda Podravske Sesvete.

164. *Liber memorabilium parochiae Stari Gradac* (od 1924.) – u arhivu župnog ureda u Starom Gracu.
165. *Liber memorabilium parochiae Turnašica* (od 1821., tom 1 i od 1931., tom 2) – u arhivu župnog ureda u Turnašici.
166. Liberati A. – Silverio E.: *Organizzazione militare: esercito, Museo della civiltà romana*, Roma 1988.
167. *Lokalna razvojna strategija Lokalne akcijske grupe Virovitički prsten 2013. – 2014.*, Virovitica 2/2013., 11-22. <http://ravidra.hr/wp-content/uploads/2014/06/LRS-LAG-VIP-2013-2014.pdf> (posljednji pristup 20. 12. 2014.).
168. Lončarić M.: *Kajkavština u ranim podravskim toponimima*, Folia onomastica Croatica 12-13, Zagreb 2003-2004., 303-322.
169. Lopašić R.: *Slavonski spomenici za XVII. vjek. Pisma iz Slavonije u XVII. vjeku* (1633.– 1709.). Starine 30, Zagreb 1903., 147.
170. Lovrenc M.: *Župa svetog Petra apostola Stari Gradac – Revni u molitvi, dobrim djelima i pjesmi*, Zajedništvo, glasilo Požeške biskupije, 10, 2014., 26.
171. Lovrenčević Z.: *Srednjovjekovne gradine u podravskoj regiji*, PZ 85, Koprivnica 1985., str. 168-199.
172. Ložnjak-Dizdar D.: *Naseljenost Podravine u starijoj fazi kulture polja sa žarama*, Pril. Inst. arheol. Zagrebu, 22, 2005, 25-58.
173. Ljubić S.: *Otkriće bakrenih rimskih novaca iz I. i II. stoljeća po Isukrstu u okolici Prugovca u Podravini*, svi velikoga modula, Vjesnik HAD, god. 10, br. 2, Zagreb 1888., 33-45.
- 173a. Mađar I.: *Kako su to radili naši stari - Lan*, od sjemena do platna, Kladare 2015.
174. Mađer B.: *Časti dobru zavičaja*, Zagreb 1937.
- 174a. Mályusz E.: *A szlavóniai és horvátországi középkori pálos-kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban (I, közlemény) - Bakva*, Levéltári Közlemények, 3 (1925) 1-4, Budapest 1925., 100-120.
- 174b. Mályusz E.: *Zsigmondkori oklevéltár I. (1387-1399) Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 1*, Budapest, 1951., 513 i 617.
- 174c. Mályusz E.: *Zsigmondkori oklevéltár II. (1400-1410) Második rész (1407-1410) Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 4*, Budapest 1958., 21-22.
- 174d. Mályusz E.: *Zsigmondkori oklevéltár XII. 1425. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 52*, Budapest 2013., 180, 183 i 233.
175. *Mappa Geographica novissima Regni Hungariae, (...) Regnorum Croatiae, Sclavoniae, Dalmatiae, Magni Principatus Transylvaniae, partis Bosniae, Serviae, Bulgariae et Walachiae (...)*, HDA, Kartografska zbirka, sign. D.XIV.5 (1780.).
176. Markač Z.: *Arheolozi otkrili temelje kule iz srednjeg vijeka*, Večernji list 14. 10. 2014. <http://www.vecernji.hr/sjeverozapadna-hrvatska/arheolozi-otkrili-temelje-kule-iz-srednjeg-vijeka-967055> (posljednji pristup 28. 12. 2014.).
177. Marković M.: *Geografski položaj i povijesno-geografski prikaz područja Virovitice*, Virovitički zbornik 1986, 42.
178. Marković M.: *Klaudije Ptolemej – o razvitku kartografije do otkrića longituda*, Zagreb 2002., 48-49.
179. Marković M.: *Slavonija – Povijest naselja i podrijetlo stanovništva*, Zagreb 2002., 11, 13, 50, 271, 274, 276, 293-294.
180. Marković Z.: *Arheološka istraživanja u koprivničkoj Podravini* (katalog izložbe), Muzej grada Koprivnice 1984-85., karta 2.
181. Marković Z.: *Kako je živjelo prethistorijsko stanovništvo Koprivničkog kraja?*, katalog izložbe, Koprivnica 1981.
182. Marković Z.: *Pregled prethistorijskih promjena na području sjeverozapadne Hrvatske*, PZ '81., Koprivnica 1981., 228-244.
183. Martines J.: *Povijest Male Črešnjevica*, (rukopis), Mala Črešnjevica 1968.
184. *Matice krštenih župe Sv. Vida 1858-1870.*, Pitomača 2014.
185. *Matične knjige rimokatolika* (popis Državnog arhiva Bjelovar), župe Bjelovar – župa Ždala, 1-54. - Državni arhiv u Bjelovaru (2011. preseljeno u Državni arhiv u Virovitici).
186. *Matične knjige rođenih župe Pitomača*: tom 1732-1768., tom 1768-1810., tom 1810-1832. i 1832-1857. (Hrvatske državni arhiv u Zagrebu).

187. *Matične knjige rođenih župe Pitomača*: tom 1858-1871. (02.04.) - Hrvatski arhiv u Bjelovaru (2011. preseljeno u Državni arhiv u Virovitici).
188. *Matične knjige rođenih župe Pitomača*: tom 1893-1903., tom 1904-1910 (02.09.), tom (03.09.) 1910-1921., tom 1922-1928., tom 1929-1945.(29.06.) i tom (01.07.) 1945-1949.(17.01.) - *Matični ured u Pitomači*.
189. *Matične knjige umrlih župe Pitomača ("Liber mortuorum")* tom za god.(12. 10.) 1912-1928. i 1929. -1949. (17. 01.) (u *Matičnom uredu u Pitomači*).
190. *Matične knjige umrlih župe Pitomača*: tom 1728-1785. (+1740-1745.), tom 1786-1832., tom 1832-1857. i tom 1858-1871. (Hrvatski državni arhiv u Zagrebu) br. 948-951.
191. *Matične knjige umrlih župe Pitomača*: tom 1871-1892., tom 1893-1903. i tom 1904-1912. (13.10.) - Državni arhiv u Bjelovaru (2011. preseljeno u Državni arhiv u Virovitici).
192. *Matične knjige umrlih župe u Turnašici*, 18. st. (1742.?) – samo jedna neoznačena godina (župni ured u Turnašici).
193. *Matične knjige vjenčanih župe Pitomača*: tom (26. 08.) 1871- 1892. i tom 1893-1903. - Državni arhiv u Bjelovaru (2011. preseljeno u Državni arhiv u Virovitici).
194. *Matične knjige vjenčanih župe Pitomača*: tom 1732-1832., tom 1832-1857. i tom 1857-1871. (Hrvatske državni arhiv u Zagrebu) br. 945-947.
195. *Matične knjige vjenčanih župe Pitomača*: tom 1904-1922. i tom 1923-1949. (*Matični ured u Pitomači*).
196. Mayer A.: *Die Sprache der alten Illyrier*, Bd. 1, Einleitung; Wörterbuch der illyrischen Sprachreste (Schriften der Balkankommission 15), Wien 1957.
197. Mayer A.: *Die Sprache der alten Illyrier*, Bd. 2, Etymo-logisches Wörterbuch des Illyrischen; Grammatik der illyrischen Sprache (Schriften der Balkankommission 16), Wien 1959.
198. Mayer A.: *Iasi*, Vjesnik hrv. Arh. Dr. XVI, Zagreb 1935., 69-82.
199. Mažuran I.: *Popis naselja i stanovništva u Slavoniji 1698. godine*, Osijek, 1988.
200. Mažuran I.: *Popis zapadne i srednje Slavonije 1698. i 1702. godine*, Osijek 1966., 61-95.
201. Mažuran I.: *Stanovništvo i vlastelinstva u Slavoniji 1736. godine i njihova ekonomska podloga*, Osijek 1993., 479-482.
202. Mažuran I.: *Virovitica i njezina okolica za osmanske vladavine (1552-1684.)*, Virovitički zbornik 1234-1984., Virovitica 1986., 127-141.
203. Mažuran I.: *Virovitica pod upravom vojske, dvorske komore i vlastelina (1684-1736.)*, Virovitički zbornik 1234-1984., Virovitica 1986., 141-156.
204. Mela P.- Asulanus F.: *Pomponivs Mela. Ivliivs Solinvs. Itinerarivm Antonini Avg. Vibivs Seqvester. P. Victor de regionibus urbis Romae. Dionysius Afer de Situ orbis Prisciano Interprete*, Venetis 1518., 145.
205. Mesić M.: *Gradja mojih razprava u "Radu": Listine i izprave*, Starine (JAZU) 5, 1873, 109-288.
206. Mikecz J.: *The place that lies between: Slavonia in the 10th and 11th centuries*, Budapest 2009.
207. Mikl Curk I.: *Novo iz Formina*. – Arheološki vestnik 27, 1976 (1977), 135-183.
208. Miller K.: *Itineraria Romana: Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana*, Stuttgart, 1916., 445-446. Jovija, pripada joj Kordono i Cucona.
209. Miller K.: *Weltkarte des Castorius, gennat Die Peutingersche Tafel*, Ravensburg 1888.
210. Milošević D.: *Povijest Valpova, župe i Valpovštine*, http://www.zupa-valpovo.com/dokumenti/Valpovo-povijest_DM.pdf (posljednji uvid 27. 10. 2014.)
211. Mimica B.: *Slavonija od antike do XX. stoljeća*, Zagreb 2009.
212. Minichreiter K.: *Pregled arheoloških nalaza na području općine Virovitica*, Virovitički zbornik 1986., 81-98.
213. Mirnik I.: *Coin hoards in Yugoslavia*. British Archaeological Reports, International Series (Oxford), 95, 1981.
214. Mirnik I.: *O numizmatičkoj topografiji virovitičkog kraja*, Virovitički zbornik 1986., 107-112.
215. Mócsy A.: *Pannonia*, RE Suppl., Bd. IX., Stuttgart 1962., 516-775 (615).

216. Mommsen T.: *Inscriptiones Asiae, Provinciarum Europae, Graecarum, Illyrici Latinae...*, Pars prior, Berolini 1873., 507.
217. *Monumenta Habsburgica*, Vol. 1, Zagreb 1914., 357.
- 271a. *Naša crkva*, časopis Župe svetog Vida u Pitomači, br. 1, god. 1, Pitomača 1971.
- 271b. *Naše plavo nebo* (zbornik), Pitomača 2009.
218. Nemeth-Ehrlich D.: *Arheološka istraživanja u Orešcu kod Virovitice*, Virovitički zbornik 1986., 103-106.
219. *Neueste statistisch-geographische Beschreibung des Königreichs Ungarn, Croatien, Slavonien und der ungarischen Militär-Grenze*, Leipzig 1832.
220. Nodilo N.: *Stara vjera Srba i Hrvata*, Split 1981. (zbirka radova iz Radova JAZU), 48, 49, 241, 329, 348, 409.
- 220a. Novosel M.: *120 godina vatrogastva u Pitomači*, Pitomača 2014.
221. *Općina Novigrad Podravski: izabrane teme*, Koprivnica-Novigrad Podravski 2001.
222. *Općina Pitomača* <http://www.pitomaca.hr> (posljednji pristup 17. 12. 2014.).
223. Pálffy G.: *Izvanredan izvor o zemljopisnim znanjima Ugarsko-hrvatske političke elite 16. stoljeća – Popis ugarskih i slavonskih gradova, utvrda i kaštela koji su između 1526. i 1556. dospjeli u turske ruke, sastavljen za staleže Njemačko-Rimskoga Carstva*, *Scrinia Slavonica* 14, 2014, 9-39 (31).
224. Pálosfalvi T.: *The noble elite in the County of Körös (Križevci) 1400-1526*, Budapest 2012., 92-95.
225. Parker H. M. D.: *The legions of Diocletian and Constantine*, in *Journal of roman studies* br. 23, London 1933.
226. Parthey G. – Pinder M.: *Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum*, Berolini 1848., 61-62, 266-267.
227. Parthey G. – Pinder M.: *Ravennatis anonymi cosmographia et gvidonis geographica*, Berolini 1860., 215-216.
228. Pavičić S.: *Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji*, Zagreb 1953.
229. Pavleš R.: *Ljudi i rijeka Drava u srednjem vijeku na sjeverozapadu križevačke županije*, *Podravina* Vol. 12, br. 24, Koprivnica 2013., 46-56.
- 229a. Pavleš R.: *Osobine popisa župa u Podravini*, *Podravina* Vol. 2, br. 4, Koprivnica 2003., 75-99.
230. Pavleš R.: *Vlastelinstvo Grabovnik (Gorbonok) – Prilog za poznavanje povijesti Kloštra Podravskog*, *Podravski zbornik* '14., Koprivnica 2014., 29-42.
231. Pavličević D.: *Krajiško zadružno zakonodavstvo 1807-1889.*, Rad zavoda za hrvatsku povijest 25, Zagreb 1992., 149-162.
232. Petrić H.: *Kulturni krajolici u djelu „Status familiae Patrich” i njihove današnje percepcije*, diplomski rad, Zagreb 2013.
<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/2414/1/Dragani%C4%87,%20M.%20-Kulturni%20krajolici%20u%20djelu%20SFP%20i%20njihove%20dana%C5%A1nje%20percepcije%20-%20diplomski%20rad.pdf> (posljednji pristup 28. 12. 2014.).
233. Petrić H.: *O podravskom kraju u 17. stoljeću*, 1/2003., 1-30
<https://bs.scribd.com/doc/114868605/Podravina-17-St> (posljednji pristup 21. 12. 2014.).
234. Petrić H.: *Pogranična društva i okoliš - Varaždinski generalat i križevačka županija u 17. stoljeću*, Zagreb 2012.
235. Petrić H.: *Postanak slobodnjaka u Križevačkoj županiji*, *Cris*, god. VII., br. 1/2005., Zagreb 2005., 53-59.
236. Petrić H.: *Prilog poznavanju srednjovjekovnih putova u središnjoj Hrvatskoj*, *Rad Zavoda za hrvatsku povijest*, Vol. 26, Zagreb 1993., 17-26.
237. Petrić H.: *Prilozi poznavanju etnokonfesionalnih promjena u Podravini u XVII. stoljeću*, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 18, 2007., 277-300.
238. Petrić H.: *Rijeka Drava od Štajersko-hrvatske granice do ušća u Dunav početkom 1780-ih godina*, *Ekonomika i ekohistorija*, Vol. 7, br.7, Zagreb 2011., 49-63.
239. Petrić H.: *Utjecaj rijeke na pogranična naselja. Primjer rijeke Drave u 18. i 19. stoljeću*, *Ekonomika i ekohistorija*, Vol. 1, br. 1, Zagreb 2004., 37-62.
240. Pinterović D.: *Limesstudien in der Baranja und in Slawonien*, *Archlug* 9, 1968., 55-82.
241. Pinterović D.: *Mursa i njeno područje u antičko doba*, Osijek 1978., 71.

242. *Pitomača – župna crkva sv. Vida* – konzervatorska studija s arhitektonskom dokumentacijom postojećeg stanja i idejnim prijedlogom obnove i uređenja crkve („Koping d.o.o.“ Požega), Požega 11. 2009/12. 2010.
243. *Pitomačke novine* br. 1-17, Pitomača 4/2001. – 2003/2004.
244. *Pitomačke novine* – broj naveden prema potrebi, kao literatura, sa oznakom stranice.
245. *Političko i sudbeno razdjeljenje i repertorij prebivališta Kraljevine Hrvatske i Slavonije 1913.*, Kralj. Zemalj. Statistički ured u Zagrebu, Zagreb 1913.
246. *Popis obrtnika, Obrtnički zbor u Virovitici za kotar Viroviticu*, dne. 24. 07. 1942. Državni arhiv Virovitica.
247. Preradović P.: *Nove pjesme*, Zagreb 1851. (55 pjesama).
248. Preradović P.: *Pervenci*, Zadar 1846. (35 pjesama).
249. *Priručnik za trajno motrenje tala Hrvatske*, Zagreb 2006., 16-18.
250. *Program „Pitomačkih jubileja 1985.“*, Pitomača 1985.
251. *Prostorni plan uređenja Općine Pitomača 2003-2012.*, Virovitica 2003. - 2012.
252. *Prostorni plan uređenja Općine Suhopolje 2003-2009.*, Virovitica 2003. - 2009.
253. *Protocoll. ab Anno 1787, die 28. Aprilis: inceptum*, 1-259. U župnom arhivu u Pitomači.
254. *Protokoli kanonskih vizitacija* br. 89/Ia (1658.), 92/IV (1706. - 1714.), 94/VI (1733. - 1738.), 95/VII (1744. - 1745.), 96/VIII (1746. - 1758.), 97/IX-X (1778. - 1783.), 103/XVb (1840.) U HDA u Zagrebu.
255. *Protokoli Status animarum za Otrovanec, Kladare i Veliku Črešnjavicu od 1848. godine* – župe Pitomača. U župnom uredu u Pitomači.
256. Rabar I.: *Poviest carstva rimskoga*, knj. II, Zagreb 1889.
257. Rački F.: *Popis župa zagrebačke biskupije 1334 i 1501 godine*, Starine JAZU, knj. 4, Zagreb 1872. (201-229)
258. Rauš Đ., Vukelić J., Spanjol Ž.: *Bagremova šuma kao ispaša za pčele*, Šumarski list 8, 1988., Zagreb 1988.
- 258a. Ravančić Grahek M.: *Na križnom putu kroz Slavoniju*, *Scrinia slavonica* 8, Zagreb 2008., 301-316.
259. *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, Bjelovar 1997.
260. *Registar inokosnih tvrtki za Pitomaču i okolna mjesta u Državnom arhivu u Bjelovaru*. Okružni sud u Bjelovaru – 1876-1942. Registar za inokosne tvrtke, knj. 1.
261. *Registar obrtnika za Pitomaču i okolna mjesta u Državnom arhivu u Bjelovaru*. Narodni odbor kotara Đurđevac (HR DAB 309) – (1900) -1946-1955. Registar privatnih zanatskih radnji.
262. *Registar privatnih zanatskih radnji 1960-1962*. Znanstveno komunalna komora Virovitica, Povjereništvo Pitomača (1-430). *Državni arhiv u Virovitici*.
263. *Rimsko selo na autocesti*, *Jutarnji list* 9. 10. 2007. <http://www.jutarnji.hr/rimsko-selo-na-autocesti/271506/> (posljednji pristup 4. 11. 2014.).
264. Rješenje Ministarstva uprave Klasa UP/0-017-02/95-010/24, urbroj 505-04-03/1-95-1 od 13. srpnja 1995. – *Općina Pitomača*.
265. Sabljar V.: *Miestopisni reičnik kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*, Zagreb 1866., 313.
266. Salajić S.: *Arheologija virovitičkog kraja*, Katalog izložbe, Virovitica 2001.
267. Sanader M.: *Rimske legije i njihovi logori u hrvatskom dijelu Panonskog limesa*, *Opvsc. archaeol.* 27, 2003., 463-468.
268. Schejbal B.: *Nova razmatranja o Aquae Balissae i narodu Jaza*, *Opvsc. archaeol.* 27, 2003., 393-416.
269. Sekelj-Ivančan T.: *Catalogue of Mediaval Sites in Continental Croatia*, BAR S615, Oxford 1995.
270. Sesvečan S.: *Veliko srce bake Soke*, Zagreb 2002.
- 270a. *Sjeverozapadna Hrvatska u Narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941-1945.*, sv. VII, 1987., 814-816.
271. Slukan-Altić M.: *Kartografski izvori za povijest Đurđevca od srednjovjekovne utvrde do idealnog grada*, *Podravina*, Vol. 2, br. 3, Koprivnica 2003., 90-102.
272. *Službene novine Općine Pitomača*, br. 1/2011, 07. 03. 2011.
273. Smičiklas T.: *Codex diplomaticus*, sv. 10, Zagreb 1912., 1335. - 199, 1336. - 265,

1337. - 312, 314, 315, 317-318.
274. Smičiklas T.: *Codex diplomaticus*, sv. 11, Zagreb 1913., 1347. - 393-396.
275. Smičiklas T.: *Codex diplomaticus*, sv. 12, Zagreb 1914., 1358. - 538.
- 275a. Smičiklas T.: *Codex diplomaticus*, sv. 13, Zagreb 1915., 1366. - 589.
276. Smičiklas T.: *Codex diplomaticus*, sv. 16, Zagreb 1976., 1380. - 60-61.
277. Smičiklas T.: *Codex diplomaticus*, sv. 3, Zagreb 1905., 1231. - 347-350.
278. Smičiklas T.: *Codex diplomaticus*, sv. 4, Zagreb 1906., 1251. - 474-476.
279. Smičiklas T.: *Codex diplomaticus*, sv. 5, Zagreb 1907., 1259. - 132-133, 1266.- 363-364, 1286. - 544-545.
280. Spomenica Osnovne škole „Petra Preradovića“ u Pitomači.
281. Spomenica područne Osnovne škole u Grabrovnici.
282. Spomenica područne Osnovne škole u Maloj Črešnjevici.
283. Spomenica područne Osnovne škole u Otrovancu (od 1879.).
284. Spomenica područne Osnovne škole u Sedlarici.
285. Spomenica područne Osnovne škole u Turnašici.
286. Spomenica područne Osnovne škole u Velikoj Črešnjevici.
287. Spomenica župe Pitomača (*Liber memorabilium parochiae Pitomača*) – od 1891.
288. Sršan S.: *Inquisitio et conscriptio super fasssionibus fundo et facultatibus incolarum regni Sclavoniae peracta anno 1698. et 1702*, Osijek 2000.
289. Starčević M.: *Kako da si imovna občina gjurgjevačka osjegura obstanak?*, Šumarski list, siječanj 1885., 21-27.
290. *Status animarum Locī Pitomača novitus confectus Anno 1872. per - Antonium Halla, Parochum, Consist. Assessorem*. U župnom uredu u Pitomači.
291. *Status animarum* tom 1-5 (u župnom uredu u Pitomači) kbr. 1 na dalje.
292. Statut Općine Pitomača (pročišćeni tekst), 11. 03. 2013., Službene novine Općine Pitomača, br. 2/2013., 11. 03. 2013.
http://www.pitomaca.hr/images/Dodaci/Statut_Opcine_Pitomaca.pdf (posljednji pristup 22. 12. 2014.).
293. Statut Općine Pitomača (pročišćeni tekst), 16.07.2009., Službene novine Općine Pitomača, br. 5/2009., 16. 07. 2009.
294. Statut Osnovne škole Petra Preradovića Pitomača - Na temelju članka 98. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi („Narodne novine“, broj: 87/08., 86/09., 92/10., 105/10. 90/11., 5/12., 16/12., 86/12., 126/12. – pročišćeni tekst i 94/13.), donio Školski odbor Osnovne škole Petra Preradovića Pitomača, na 12. sjednici održanoj 10. travnja 2014. godine. www.preradovic.hr/wp.../Statut-OŠ-P.Preradovića-Pitomača-4.-2014..doc (posljednji pristup 26. 12. 2014.).
295. Stewart A.: *Itinerary from Bordeaux to Jerusalem*, London 1887.
296. Stilinović R.: *Pjesma moje Podravine - Spomenar uz dvadeseti rođendan*, Pitomača 2012.
297. Strzygowski J.: *O razvitku Starohrvatske umjetnosti*, Zagreb 1927.
298. Sulimanac S.: *Naše pravice*, Zagreb 1991.
299. Sulimanac S.: *Temelji ljudske pravde*, Beč 1971.
300. Šimunović I.: *Pitomačko zdravstvo* (rukopis).
301. Šimunović I.: *Povijest Pitomače* (rukopis).
302. Šimunović I.: *Povijest pitomačkog školstva* (rukopis).
303. Šimunović P.: *Hrvatska prezimena*, Zagreb 1995.
304. Šiša – Vivek M., Leleković T., Kalafatić T.: *Ostava rimskog novca i srebrnog posuđa iz Petrijanca*, Opvs. Arch. Vol. 29, Zagreb 2005., 231-245.
305. Šišić F.: *Iz arkiva u Körmendu*. Arhivski vjesnik 7, Zagreb 1905., 252.
306. Šišić F.: *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Zagreb 1962.
307. Šrepel M.: *Petar Preradović - Izabrane pjesme*, Zagreb 1890.
308. Šufflay M.: *Iz arkiva ug. narodnog muzeja*, Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, god. 7, sv. 4, Zagreb 1905.
309. Šufflay M.: *Osuda plemića križevačke i virovičke županije od 1481. 2 februara*, Vjesnik Kr. Hrv. Slav. Dalm. zem. Ar. VIII., sv. 2 i 3, Zagreb 1906., 156-164.
310. *Tabula Peutingeriana*, http://www.euratlas.net/cartogra/peutinger/4_picenum/, <http://peutinger.atlantides.org/map-a/> (posljednji pristup 11. 12. 2014.)
311. Talbert R. J. A.: *Rome's World: The Peutinger Map Reconsidered*, Cambridge 2010.,

- 181, 251.
312. Težak S.: *Županija varaždinska u srednjem vijeku*, katalog, Gradski muzej Varaždin, Varaždin 1999. (str. 14).
313. TIR, *Tabula imperii Romani*, (Tergeste), Rim 1961, Foglio L 33.
314. Tišljar K.: *Dnevnik sa zbirkom pjesama* (rukopis) – od 1924-1979.
315. Tkalčec T., Dizdar M., Kovačević S.: *Arheološko rekognosciranje zaobilaznice Slatine i obilaznice vodocrpilišta Medinci*, Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva, br. 2/XXXV, 2003., 70-77.
316. Tkalčić I. K.: *Monumenta historica episcopatus zagrabiensis*, II-III, Zagreb 1874.
317. Tomičić Ž.: *Arheološka slika međurečja Mure, Drave, Dunava i Save u svjetlosti materijalnih izvora bjelobrdskeg kulturnog kompleksa* (doktorska disertacija), 1989.
318. Tomičić Ž.: *Suhopolje – Kliškovac. Od toponima do arheološke spoznaje!*, Star. Prosvjeta ser. 3, sv. 36, Split 2009., 229-245.
319. Tomičić Ž.: *Arheološka topografija i toponimija (Iovia-Botivo-Ludbreg)*, Ludbreg - Ludbreška Podravina, Zagreb 1997. 21-41.
320. Tomičić Ž.: *Zvonimirovo i Josipovo: groblja starohrvatskoga doba u Virovitičko-podravskoj županiji*. Institut za arheologiju, Gradski muzej Virovitica, Centar za kulturu Slatina, Zavičajni muzej, Zagreb-Virovitica-Slatina 1997.
321. Tomlin R. S. O.: *Seniores-iuniores in the late roman field army*, in American Journal of Philology 93, vol. 2, Baltimor 1972.
322. Topografska karta – Pitomača i Stari Gradac, Državna geodetska uprava, Zagreb 2008.
323. Tóth E.: *Tetrarchia-kori Iovia-Herculia helynévadás Pannoniában? / Tetrarchiezeitliche Namensgebung von Iovia-Herculia in Pannonien?*, ArchErt 109, 1982., 55-72 (67).
324. Turistički vodič Pitomače, Pitomača 1969.
325. Vaniček F.: *Specialgeschichte der Militärgrenze: aus Originalquellen und Quellenwerken geschöpft*, Vol. 1-4, Wien 1875-1876.
326. Véber János: *Elfeledett középkori oklevelek*, Levéltári Közlemények, 74, 1-2, 2003., 185-186.
327. Velagić S.: *Kronologija događaja na području općine Đurđevac*, Đurđevac 1972.
328. Velagić S.: *Virovitica u NOB-u i Socijalističkoj revoluciji*, Virovitica 1979.
329. Veliki atlas Hrvatske, Zagreb 2002., 25-26.
330. Vidmar J.: *Prilozi građi za povijest 1917-1918.*, Arh. Vj. I, Zagreb 1958.
331. Vikić – Belančić B.: *Antičke svjetiljke u Arheološkom muzeju u Zagrebu*, 1, Vjesnik HAD, Vol.5 Br. 1, Zagreb 1972., 97-182.
332. Vikić – Belančić B.: *Antičke svjetiljke u Arheološkom muzeju u Zagrebu*, 2, Vjesnik HAD, Vol. 9, Br. 1, Zagreb 1976., 49-70.
333. Vikić – Belančić B.: *Istraživanja u Jalžabetu kao prilog upoznavanju života u zaleđu dravskog limesa*, Vjesnik HAD, Vol. 3, Br. 1, Zagreb 1969., 75-102.
334. Vikić – Belančić B.: *Tipovi naselja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 2, Zagreb, 1978., 159-176.
335. Vikić B. – Gorenc M.: *Aqua Iasae – Varaždinske Toplice u antičko doba*, Kaj 1973., br. 4-5., 93-110.
336. Vikić B. – Gorenc M.: *Ludbreg – Iovia*, Kaj 1970., br.3-4., 23-26.
337. Vikić B. – Gorenc M.: *Prilog istraživanja antiknih naselja i putova u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, Zagreb 1969., 3-23.
338. Vinski - Gasparini K.: *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, Zadar 1973.
339. Visy Z.: *A RÓMAI HADSEREG A LIMESEN THE ROMAN ARMY AND THE LIMES A RÓMAI LIMES MAGYARORSZÁGON THE ROMAN LIMES IN HUNGARY* – D. J. Breeze, S. Jilek, A. Thiel: *A RÓMAI BIRODALOM HATÁRAI FRONTIERS OF THE ROMAN EMPIRE*, Pécs, 2009.
340. Vukičević-Samaržija D.: *Tri priloga istraživanju sakralne gotičke arhitekture u Slavoniji*, Rad. Inst. povij. umjet. 27, Zagreb 2003. 55-57.
341. Webster G.: *The roman imperial army ao the I-II centuries AD*, Oklahoma 1998.
342. Wesselingio P.: *Vetera romanorum Itineraria sive Antonini Augusti Itinerarium cum integris...*, Amstelaedami 1735., 130, 561-562.
343. Zahvala za postignuti razvoj „Gaj-a“ i uspješnu poslovnu suradnju u razdoblju od

1976. - 1982. godine. Pitomača 22. 3. 1982. U zbirci *Dražena Kukavice iz Pitomače*.
 343a. *Zala vármegye története. Oklevéltár. Első kötet 1024-1363.*, Budapest 1886., 405.
 344. *Zapisnici* (Općina Pitomača): 1. konstituirajuće sjednice Općinskog vijeća Pitomača od 16. travnja 1993., 2. sjednice OV Pitomača od 3. svibnja 1993., 31. sjednice Općinskog poglavarstva Pitomače od 2. veljače 1994., 69. sjednice OP Pitomača od 24. siječnja 1996., 1. konstituirajuće sjednice OV Pitomača od 7. svibnja 1997., 3. sjednice Općinskog vijeća od 20. svibnja 1997., 2. sjednice OP od 25. svibnja 1997., 33. sjednice OP od 1. ožujka 1999., 1. konstituirajuće sjednice OV od 26. rujna 2000., 1. sjednice OP od 29. rujna 2000., 2. sjednice OV od 18. listopada 2000., 5. sjednice OV od 3. travnja 2001., konstituirajuće sjednice OV od 19. lipnja 2001., 2. sjednice OV od 2. srpnja 2001., 1. sjednice OP od 4. srpnja 2001., 3. sjednice OV od 7. kolovoza 2001., 13. sjednice OV od 17. rujna 2002., 1. sjednice OV od 9. lipnja 2005., 1. sjednice OP od 24. lipnja 2005., 2. sjednice OV od 18. kolovoza 2005., izvanredne 8. sjednice OV od 25. ožujka 2006., izvanredne 9. sjednice OV od 13. travnja 2006., konstituirajuće sjednice OV od 29. siječnja 2007., 1. sjednice OV od 29. siječnja 2007., 1. sjednice OP od 3. veljače 2007., konstituirajuće sjednice OV od 8. lipnja 2009., 1. sjednice OV od 30. lipnja 2009., 15. sjednice OV od 15. prosinca 2010., konstituirajuće sjednice OV od 10. lipnja 2013., 1. sjednice OV od 24. lipnja 2013. – u arhivu Općine Pitomača (Općina Pitomača: Klasa: 022-01/14-01/124, Ur. Br. 2189/16-14-4, 23. 12. 2014.).
 345. Zdeličan N.- Šmit K.: *Prostorni razvoj Pitomače od početka 18. do kraja 20. stoljeća*, Prostor 20, 1 (43), Zagreb 2012., 132-145.
 346. Zdeličan N.: *Urbanistička studija razvoja Pitomače - istraživanje mogućnosti urbane afirmacije naselja, s naglaskom na turistički potencijal mjesta i okolnog prostora*, Zagreb 2010.
- Na pojedinim mjestima korištene su kao izvor karte: Google Earth i Google Maps (posljednji pristup 2/2015.).

Neki podaci, dokumenti, ilustracije/fotografije, predmeti i slično potječu iz: usmenih razgovora, privatnih zbirki, foto-teka, zapisa i albuma obitelji i pojedinaca (unutar tekstova označeni su **zelenom bojom**);

1. B Marijana Begovića iz Pitomače,
2. B obitelji Begović iz Pitomače,
3. B obitelji Branka M. Begovića iz Otrovanca,
4. B Rudolfa Brkića iz Zrenjanina,
5. C Nikole Cik iz Đurđevca
6. D Ivana Dubravčića iz Delfta, Nizozemska,
7. D obitelji Darka Domitrovića iz Pitomače,
8. D Rudolfa Dravca iz Velike Črešnjevce,
9. E obitelji Ivana Erhatića iz Dinjeva,
10. F Foto „Begović“ Pitomača,
11. F Franje Franjića iz Otrovanca,
12. F obitelji Fabčić iz Križnice,
13. F obitelji Ivana Franjića iz Otrovanca,
14. F obitelji Slavka Franjića iz Otrovanca,
15. G Zdravka Grbačića iz Grabrovnice,
16. J Dr. Marijana Jergovića i Ladislave Jergović iz Pitomače,
17. J Višnje Jergović r. Brenner iz Pitomače,
18. J Tomislava Jakupca iz Pitomače,
19. K Dražena Kukavice iz Pitomače,
20. K obitelji Mirka Klinžića iz Zagreba/Pitomače,
21. L Ivana Lovrekovića iz Zagreba,
22. M obitelji Marija Marakovića iz Otrovanca,
23. N Branka Novosela iz Pitomače,
24. N Radivoja Novakovića iz Zagreba/V. Črešnjevce,
25. P Franje Pankasza iz Pitomače,
26. P Igora Perovića iz Pitomače,

27. P obitelji *Paranos* iz *Otrovanca*,
 28. P *Zdravka Petrovića* iz *Pitomače*,
 29. P *Željka Peceka Đente* iz *Pitomače*,
 30. R obitelji *Branka Rakitničana* iz *Otrovanca*,
 31. R *Zlatka Rešetara* iz *Pitomače*,
 32. S obitelji *Zlatka i Paule Saraja* iz *Pitomače*,
 33. Š *Đure Škvarića* iz *Otrovanca*,
 34. Š *Ivana Šoštarića* iz *Pitomače/Đurđevca*,
 35. Š obitelji *Hrvoja Šokca* iz *Pitomače*,
 36. Š *Stjepana Škvarića* iz *Otrovanca*,
 37. T *Branka i Bernarda Tkalčeca* iz *Otrovanca*,
 38. T *Žarka Tomazetića* iz *Zagreba/Pitomače*,
 39. V *Franje Veličana Canje* iz *Pitomače*
- i drugih

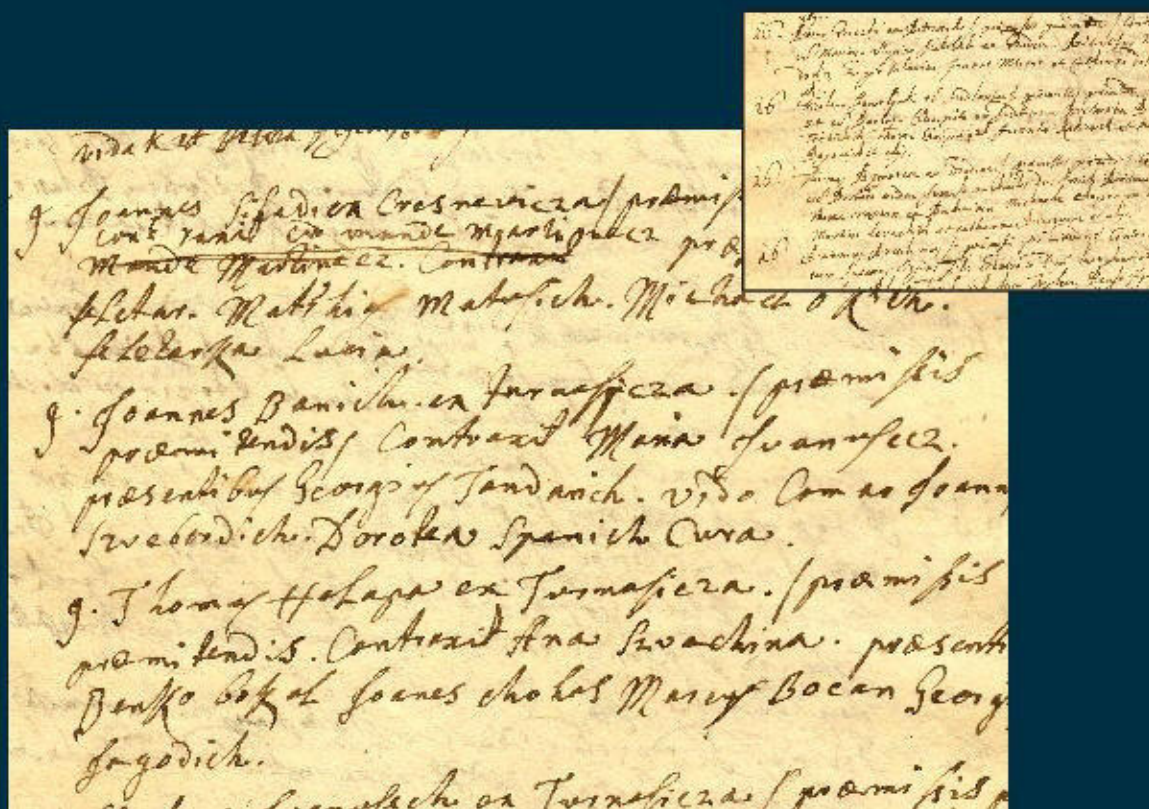
i iz zbirki i arhiva:

1. Arheološkog muzeja u Zagrebu,
2. Arhiva Hrvatske u Zagrebu (Hrvatski državni arhiv - HDA),
3. DVD Dinjevac,
4. DVD Grabrovnica,
5. DVD Kladare,
6. DVD Mala Črešnjevica,
7. DVD Otrovanec,
8. DVD Pitomača (Dokumentacijski centar DVD Pitomača),
9. DVD Sedlarica,
10. DVD Stari Gradac,
11. DVD Starogradački Marof,
12. DVD Turnašica,
13. DVD Velika Črešnjevica,
14. Etnografskog muzeja u Zagrebu,
15. Festivala pjesme Podravine i podravlja Pitomača,
16. Muzeja grada Koprivnice,
17. Muzeja grada Virovitice,
18. HPGD „Sloga“ Pitomača,
19. Hrvatske šume – šumarija Pitomača,
20. (Hrvatskog) Državnog arhiva u Bjelovaru,
21. (Hrvatskog) Državnog arhiva u Virovitici,
22. LD „Fazan“ Pitomača,
23. LD „Fazan“ Stari Gradac,
24. LU UHVDR „Vidra“ Pitomača,
25. Muzeja Petra Preradovića Grabrovnica,
26. NK „Croatia“ Grabrovnica,
27. NK „Pitomača“ Pitomača,
28. NK Dinjevac,
29. NK Kladare,
30. NK Otrovanec,
31. NK Sedlarica,
32. NK Stari Gradac,
33. NK Turnašica,
34. NK Velika Črešnjevica,
35. Općine Pitomača,
36. Osnovne škole Petra Preradovića u Pitomači,
37. Sportske zajednice općine Pitomača,
38. Župnog ureda u Kloštru Podravskom,
39. Župnog ureda u Kozarevcu,
40. Župnog ureda u Pitomači,
41. Župnog ureda u Podravskim Sesvetama,
42. Župnog ureda u Starom Gracu,
43. Župnog ureda u Turnašici.

Zahvale

Posebna zahvala župniku Župe svetog Vida vlč. Ivici Puškadiji iz Pitomače, na susretljivosti, bez čijega angažmana bi mnogo podataka iz povijesti sa područja općine Pitomača bilo sakriveno u arhivima, i tko zna kada bilo javnosti dostupno.

Zatim, zahvala mojoj supruzi Željki Begović i kćerkama na strpljivosti. Osim toga posebna zahvala i župnicima vlč. Slavku Petrleu iz Starog Graca i vlč. Mihaelu Kosu iz Turnašice, obitelji Mirka Klinžića iz Zagreba, prof. Ivanu Zelenbrzu iz Virovitice, prof. dr. sc. Dragutinu Feletaru, dr. sc. Zorku Markoviću iz Zagreba (Arheološki institut u Zagrebu), Dubravki Sabolić iz Virovitice (Gradski muzej Virovitica), Zlatku Đurđeviću iz Virovitice (Državni arhiv u Virovitici), mag. polit. Mladenu Vezmaroviću i Željku Pleskalu (Državni arhiv u Bjelovaru), zatim ostalim djelatnicima Državnog arhiva u Bjelovaru i Virovitici, te djelatnicima Etnografskog muzeja u Zagrebu, Zlatku Radanoviću iz Pitomače, Branku Novoselu iz Pitomače i svima drugima, koji možda ovdje i nisu spomenuti, a na bilo koji način su pomagali prilikom pisanja ove knjige.

Nekoliko detalja iz najstarijih sačuvanih matičnih knjiga Župe sv. Vida u Pitomači 1717. - 1732. (Liber baptisatorum de anno 1717. et copulatorum 1720. - usque ad annum 1732.). Original u arhivu župnog ureda u Pitomači.

Pogovor i ključne riječi

Budući da smo ovom prigodom namjeravali prikazati *Pitomaču* i njezinu prošlost, kao i okolna naselja, u nešto drugačijem obliku kao što je uobičajeno, ali na način da teme moraju biti zanimljive, jasne, potkrijepljene izvorima, a nadasve od koristi za buduća istraživanja povijesti ovoga dijela *Podravine* i *Hrvatske*, nadamo se da smo to i uspjeli kako smo zamislili. Rijetko se pojavljuju prilike kojima bi mogli predstaviti nešto što zanima pučanstvo, a da se odnosi na prošlost, jer je prošlost pitomačkog kraja vrlo slabo istražena. Stoga je ovo idealna prigoda, i osobno ću biti izuzetno sretan ako sam uspio barem djelomično ponešto razjasniti iz povijesti ovoga kraja, posebno teme o kojima se malo ili ništa nije znalo. Osim toga biti ću još sretniji, ako će ovaj rad biti poticaj drugima da pokušaju dodatno obraditi i prezentirati pojedine dijelove iz prošlosti pitomačke *Podravine*.

Nadam se da će ovaj rad biti dobar prilog proučavanju povijesti *Pitomače* i okolice, posebno iz razloga što je na jednom mjestu sakupljeno i ponešto osnovne građe, koja će se u svakom slučaju moći dopunjavati novim i novim podacima i činjenicama, te će, vjerojatno, tijekom budućih kritičkih istraživanja biti dobar oslonac, kako znanstvenicima, tako i svima drugima koji vole povijest i žele se baviti upoznavanjem povijesti ovoga kraja.

Autor

Ključne riječi: Pitomača, povijest Pitomače, povijest Podravine, Općina Pitomača, rimokatolička župa Pitomača, Podravina

Key words: Pitomača, History of Pitomača, History of Podravina, Municipality Pitomača, Roman Catholic Parish Pitomača, Podravina

B. M. Begović Bego: *Zima u staroj Pitomači*, ulje na platnu, 2000. Iz privatne zbirke obitelji Marijana Kovačića iz Pitomače (Les d.o.o. - trgovina građevnog materijala Pitomača).

Summary

The area of municipality Pitomača people inhabited before (about) 8 000 years ago. In ancient times (up to 4th – 5th c. BC) in these areas existed several Roman settlements. Through the area of municipality Pitomača passed the famous Roman road which connected former Petovion (Ptuj in Slovenia) and Mursa (today Osijek). The route of this road you can partially see still today. Croatian people inhabited this area in 10th and 11th century. In the Middle Ages (until the 16th century and occupation this part of Croatia by Turks), there were situated a few villages and several Roman Catholic parishes. In Turnašica and Mala Črešnjevica parts of Gothic religious buildings have been preserved even today. Until the end of the 16th century, on the area of today's Pitomača, there was a settlement called Pitomci which was first mentioned in written sources from 1535.

The area of municipality Pitomača is rich in archaeological findings and localities/sites from almost all historical periods.

In 1684 after the liberation Slavonija from Turks, began setting in the area between Virovitica (which was occupied by Turks) and Đurđevac (which was never conquered). Thus, in the early 18th century, was established today's Pitomača (between 1706 and 1709), and medieval today's Pitomci were renewed.

During the 18th and 19th century, this area was the part of Military Frontier which was part of Habsburg Monarchy. At that time Pitomača was center of company no. 6, former Đurđevac regiment. With abolition of the Military Frontier in 1871, Pitomača became private district center and stayed like that till 1962. With the independence of the Republic of Croatia in 1991, Pitomača became municipal center in 1993 again. From then till today, the composition of Pitomača includes numerous villages: Pitomača, Dinjevac, Grabrovnica, Kladare, Križnica, Mala Črešnjevica, Otrovanec, Sedlarica, Stari Gradac, Starogradački Marof, Turnašica and Velika Črešnjevica. According to the last census (2011) in Pitomača live 10 049 people on the area of 159.14 square kilometers.

The area municipality Pitomača has a rich cultural and social history and heritage. There are also plenty of cultural and social facilities which are there during the entire time of its existence. In economic terms this part of the Podravina was always been developed and alluring to the people and that's why it was always inhabited.

Bilješka o autoru

"Uz prikaz knjige valja dodati i bilješku o piscu:

Branko Begović-Bego, hrvatski slikar i publicist, rođen je 1962. u *Pitomači*. Živi i radi u pitomačkom naselju *Otrovanec*. Nemirna je duha, vrlo znatiželjan, voli i dobro poznaje svoj zavičaj, ali uvijek želi saznati nešto više zato uporno istražuje i objavljuje. Pored spomenutih pet knjiga o *Pitomači* objavio je niz članaka u *Podravskom zborniku*, *Virovitičkom listu*, *Lovačkom vjesniku* i manje poznatim lokalnim listovima. Pritom je vrijedno spomenuti da je izdavao i uređivao *Pitomačke novine*, koje su izlazile povremeno od 2001. do 2003. godine. U 21. stoljeću, u skladu s globalnim trendovima *Branko Begović* uređuje web i blog stranice. Osobito je poznata njegova e-knjiga popularno-znanstvenog enciklopedijskog formata o čudesnoj biljci *Ginkgo biloba Nature's Miracle*, potom i priručnik *Eliksir života*. Ta internetska izdanja stekla su priznanja eksperata na tom području i vrlo su čitana i citirana odnosno preuzimana, više u svijetu nego u domovini. Kad znamo da se autor bavi slikarstvom i grafičkim dizajnom (što se očituje i u ovoj knjizi), a imamo u vidu bibliografski niz njegovih knjiga i članaka, možemo istaknuti da je *Branko Begović-Bego* neumoran entuzijast, a ova knjiga plod je uspješnih amaterskih istraživanja prošlosti *Pitomače*." - Prof. Ivan Zelenbrz, travnja 2015.

Izdavanje ove knjige pomogli su:

- AD ARMA d.o.o. Pitomača
- AGRO-VRT (obitelj Filjak) Pitomača
- Arheološki muzej u Zagrebu
- Autoservis FRIC – trgovina i usluge (Dražen Begović) Pitomača
- AUTOSHOP-2M d.o.o. Pitomača
- BLUE CAFFE Pitomača
- Branko Novosel iz Pitomače
- Caffe-disco bar TENA Pitomača
- DRAVSKA IŽA Križnica (obitelj Fabčić)
- Državni arhiv u Bjelovaru
- Državni arhiv u Virovitici
- DUC-COMMERCE d.o.o. Pitomača
- Etnografski muzej u Zagrebu
- Foto BEGOVIĆ Pitomača
- IPSUS d.o.o. Pitomača
- JAN SPIDER Pitomača
- Kiosk ŽABAC Pitomača
- Klesar Damir Pankasz Pitomača
- Klesarska radnja Ivan Majstor Pitomača
- KOGRAD Pitomača (Ivan Kostelac)
- Ladislava Horak-Jergović iz Pitomače
- LALE d.o.o. (Samouslužna autopraonica) Pitomača
- Marija Pavleković iz Otrovanca
- obitelj Kralj iz Pitomače
- obitelj Maljak iz Virovitice (Night Club CAMPARI Virovitica)
- obitelj Marijana Kovačića iz Pitomače (LES d.o.o. Pitomača)
- obitelj Mirka Klinžića iz Zagreba
- obitelj Željka Tišljara iz Pitomače (Trgovina JABUKA Pitomača)
- Obrt za proizvodnju, trgovinu i usluge (Andrija) BRLETIĆ Otrovanec
- Obrt za ugostiteljstvo HASNIĆ Pitomača
- **OPĆINA PITOMAČA**
- Rengel turizam d.o.o. Pitomača
- Restoran ZLATNI KLAS Otrovanec
- Sanja i Miro Lesić iz Virovitice
- Trgovački obrt STELLA (Damir Begović) Pitomača
- Trgovina ŠPORT Jakupec Pitomača

i brojni drugi koji žele ostati anonimni

Stranice 474-475: slikovni prikaz arheoloških nalazišta i nalaza na području općine Pitomača. Podloga: DRŽAVNA GEODETSKA UPRAVA ©

Posljednja stranica: službeni grb Općine Pitomača od 1995. godine.

"Osim fra Paškala Cvekana, upravo je Branko Begović najpupčeniiji povjesnik Pitomače i pitomačkog kraja. Uz neke specijalizirane teme, Begović je o Pitomači već objavio četiri knjige, koje su svojedobno pobudile znatno zanimanje javnosti. Nakon višegodišnjih istraživanja sada je napisao obimno djelo o najvećem naselju istočne Podravine. Bez obzira što nema uski znanstveni instrumentarij, ova monografija predstavlja velik stručni i popularizatorski prinos boljem poznavanju prošlosti i sadašnjosti općine Pitomača. Autor je konzultirao doista obimnu izvornu građu i dokumentaciju, a skupio je i zavidni ilustracijski materijal. Ovom monografijom Pitomača je konačno dobila svoju temeljitu povijest, ali i vrsnu i reprezentativnu knjigu."

Prof. dr. sc. Dragutin Feletar,
član suradnik HAZU

"Sve što je lijepo u životu neka vam bude na radost. To vrijedi i za ovu knjigu povijesti Pitomače i pitomačkog kraja. U njoj je u slici i riječi zabilježeno mnogo povijesnih podataka, koji govore o mnogim značajnim događajima starije i nove povijesti pitomačkoga kraja. Ovo djelo nam se daje u ruke kao dragocjen prilog poznavanju prošlih zbivanja u kulturnom i vjerskom životu, a današnji naraštaji s ovom knjigom dobivaju zaista lijep dar u ruke vrijedan poštovanja.

Prikupljanjem povijesne i arheološke građe, autor je probudio iz stoljetnog sna mnoge spise i slike povijesnih osoba, zaspalim stranicama probudio život za daljnje stoljeće, oživio prostore i prizvao u sjećanje događanja. Zapisano se otimlje zaboravu i predaje današnjim naraštajima na upoznavanje i poštivanje naše povijesti, jer narod bez povijesti nema ni budućnosti.

U ovoj knjizi se spominju mnoge osobe koje su nas zadužile svojim životom i radom. Rado ih se i ponosom prisjećamo. Duše pokojnih preporučamo Božjem milosrđu, a za žive molimo mir i blagoslov od Gospodina Isusa Krista, zagovor sv. Vida mučenika, te obilje nebeske pomoći naše nebeske Majke, Blažene Djevice Marije, Kraljice Hrvata!

Vaš župnik Ivica Puškadija"

"Branko M. Begović Bego, svoja višegodišnja istraživanja pretočio je u novu knjigu o povijesti Pitomače. Knjiga donosi pregršt podataka iz daleke i bliže prošlosti Pitomače i pripadajućih naselja. Biti će koristan izvor podataka, nastavnicima i učenicima, a starijima podsjetnik na mladost i neka ljepša prohujala vremena."

Dubravka Sabolić,
viši kustos Gradskog muzeja u Virovitici

ISBN

9 789535 696322